

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΕΡΟΙΑΣ

+ 100
Σημ. Bibl

Αρ.θ. ΕΙΔ. 185/1956

ΔΩΡΕΑ

Ε.Σ. Αρ. 185/1956

10006

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1894

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

32
Παν. Μάρκο
Σταυράκης
Πατριάρχης
Βεροίας

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου
θεωρεῖται κλοπιμαῖον καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

Γ. Μοσχίδης

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια ἐκάστου λαοῦ, ὡς δὴ καὶ ἐκάστου ἀνθρώπου, ἐκδηλοῦται ἐν ιδέαις καὶ ἐν τύποις ἢ ἐν εἶδεσιν. Τῶν μὲν ιδεῶν ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, τῶν δὲ τύπων τὸ κάλλος. Τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τοῦ λόγου, ἐν ᾗ καὶ δι' ἧς ἐκδηλοῦται ἡ ιδέα, εἶναι οὐ μόνον ἡ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν λέξεων πλοκὴ ἢ σύνθεσις, αἱ εἰκόνες καὶ αἱ παραβολαί, τὰ ῥητορικά σχήματα, ἡ οἰκονομία τῶν συγγραμμάτων, ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια. Κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἡ γραμματολογία ἐξετάζει μᾶλλον τοὺς τύπους ἢ τὰς ιδέας αὐτάς, αἵτινες εἶναι ὑπόθεσις ἄλλων εἰδικῶν ἐπιστημῶν¹. Ἐπειδὴ δ' ὁμοῦς τύποι ἄνευ οὐσίας, δηλαδὴ ἄνευ ιδεῶν, δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ νοηθῶσι, λαμβάνονται ὑπ' ὄψει καὶ αὐταί. Ἄλλως εἶναι χρήσιμοι ὡς ὅρος παραβολῆς πρὸς τοὺς τύπους, ὅπως δειχθῇ, πόσον οὗτοι εἶναι ἀνάλογοι

¹) Τὴν γραμματολογίαν θεωρεῖ τοιαύτην ὁ Boeckh ἐν τῇ Encykl. und Meth. der Philolog. Wissenschaft. σελ. 615. Ἄλλ' ὑπάρχουσιν οἱ ἀντιλέγοντες, ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι πλέον τι ἢ ἱστορία τῶν χαρακτήρων τοῦ λόγου. Ὅρα Nicolai, Griechische Literaturgeschichte I, 6. Ἄν ἠκολουθοῦμεν ἄλλῳ ὁρισμῷ, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσωμεν τὴν οὐσίαν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ οὕτως ἠθελομεν εἰσελθεῖ εἰς ἄλλοτρίους κύκλους.

πρὸς τὰς ἰδέας. Διότι ἐκ τῆς ἀρμονικῆς ἀμφοτέρων χρήσεως γεννᾶται κάλλος.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ γραμματολογία δὲν εἶναι οὔτε ἀμιγῆς ἱστορικὴ ¹, οὔτε ἀμιγῆς αἰσθητικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ μετέχει ἀμφοτέρων. Καὶ ὡς ἱστορικὴ μὲν ἐξετάζει τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν διαφορῶν εἰδῶν τοῦ λόγου καὶ τὰς αἰτίας τούτων ², ὡς αἰσθητικὴ δὲ ἀνακαλύπτει ἐν τοῖς ὑπάρχουσι γραπτοῖς μνημείοις κανόνας γενικοὺς ³, πρὸς οὓς πάντα τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοειδῆ παραβάλλει. Ἐπειδὴ δ' ὅμως οἱ αἰσθητικοὶ νόμοι ἐφαρμόζονται οὐχὶ ἐπὶ συγχρόνων ἔργων, ἀλλ' ἐπὶ ἱστορικῶν μνημείων, ἡ γραμματολογία εἶναι κλάδος οὐχὶ τῆς αἰσθητικῆς, ἀλλὰ τῆς φιλολογίας ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς σημασίᾳ ⁴.

¹) Περὶ τοῦ ζητήματος μετὰ πολλῆς κρίσεως καὶ ἐναργείας ἐπραγματεύετο ὁ ἐμὸς διδάσκαλος Στέφανος Κουμανούδης ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας. Περὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὑπάρχουσι πολλὰ διαφωνία καὶ δυσκολίαι, ἃς λέγει ὁ μακαρίτης Κυπριανὸς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῆς γραμματολογίας τοῦ Müller σελ. ιη'. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐδόλως ἐπέστημεν, ὅπως ὀνομάσωμεν τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἱστορίαν τῆς φιλολογίας ἢ ἱστορίαν τῆς φιλολογίας εἶναι ἄλλο τι, ὅσον ἔγραψεν ὁ Gräfenhan, δηλ. ἱστορία τῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν, ἥτοι τῶν κριτικῶν, ἐρμηνευτικῶν, γραμματικῶν καὶ τῶν τοιούτων. ²) Ἐξετάζει, φέρ' εἰπεῖν, τίς εἶναι ἡ αἰτία, δι' ἣν πρῶτον ἀναπτύσσεται τὸ ἔπος, εἴτα ἡ λυρική ποίησις καὶ εἴτα τὸ δράμα καὶ τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡ κωμωδία ἐν Σικελίᾳ μὲν ἦτο θρησκευτικὴ, ἐν Ἀθήναις δὲ πολιτικὴ καὶ ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου οἰκογενειακὴ. ³) Οὕτως ἐν μὲν τοῖς Ὀμηρικαῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκομεν γενικοὺς νόμους τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἐν δὲ ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους κανόνας τῆς δραματικῆς τέχνης. ⁴) Ἡ φιλολογία διαφορῶς ὠρίσθη ὑπὸ διαφορῶν λογίων, ὁ εὐρύτερος δ' ὅμως ὀρισμὸς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου Βοϊκίλου, ὅστις ὠρίσει ταύτην ὡς ἀνάγνωσιν τῶν ἐγνωσμένων (Die Erkenntniss des Erkannten). Ὁρα Encyclopädie und Methodologie der philolog. Wissenschaften, Leipzig 1877 σελ. 52. Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ὀρισμοῦ τούτου ἡμεῖς λέγομεν ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀντιγόνης σελ. ε' α' Ἡ δαιμονία αὕτη ἐπιστήμη τὰς ἰδέας ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν ᾗδ' τεθνεώτων παραλαμβάνουσα, εἰς τὰς τῶν ζώντων μεταγγίζουσα καὶ διὰ τῆς μετοχετεύσεως

Πρὸς ὁρθὴν δὲ κατανόησιν τῶν ἱστορικῶν καὶ αἰσθη-
τικῶν νόμων, οἵτινες ἐκ τῶν εἰρημένων μνημείων ἐξάγον-
ται, ἀπαιτεῖται μεθοδική τις ταξινόμησις. Τοιαῦται ἐπε-
νοήθησαν τρεῖς· α') Ἡ συγχρονιστική, ὁλ. ἡ συγχρόνως
ἐξετάζουσα πάντα τὰ ἑτεροειδῆ μὲν, σύγχρονα δὲ γραπτὰ
μνημεῖα². β') Ἡ εἰδογραφική, ἡ εἰδολογική (εἶδη τῶν
γραμμάτων) ὁλ. ἡ ταξινομοῦσα τὰ γραπτὰ μνημεῖα
κατ' εἶδη καὶ γ') Ἡ μικτή, ὁλ. ἡ συνδυάζουσα τὴν συγχρο-
νιστικὴν μετὰ τῆς εἰδογραφικῆς, ἥτοι ἡ ἐξετάζουσα μὲν τὰ
μνημεῖα ἐν μέρει εἰδογραφικῶς, ὅμως κατὰ περιόδους. Ἐκ
τῶν τριῶν τούτων μεθόδων προτιμητέα φαίνεται ἡ εἰδο-
γραφική¹. Διότι ἡ συγχρονιστικὴ ἐξετάζει μὲν τὰ γράμ-

τοῦ πνεύματος πολλῶν ὁμοῦ γενεῶν ὑποτρέφουσα καὶ διαπλάσσουσα τὰς πνευ-
ματικὰς τῶν διαφόρων λαῶν ἡλικίας· προάγει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νηπιακῆς εἰς τὴν
παιδικὴν καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἀνδρικήν μέχρι τοῦ ὑψηλοῦ ἐκείνου βάθρου, ὅπερ
ἀκμὴν τῶν λαῶν ὀνομάζομεν. Ὁ χρόνος λοιπὸν καὶ ὁ χώρος εἶναι δύο τυραννι-
κοὶ φραγμοί, οἵτινες τὰς διαφόρους γενεὰς διαφράσσοντες καὶ τοὺς συγχρόνους
λαοὺς ἀπ' ἀλλήλων διαχωρίζοντες διακυλύουσι τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος
ἀνάπτυξιν. Μόνον διὰ τῆς διαρρήξεως τῶν φραγμῶν τούτων οἱ λαοὶ τῶν διαφό-
ρων αἰώνων καὶ χωρῶν συναμιλλῶνται καὶ συναναπτύσσονται. Τοῦτο εἶναι τὸ
αἰώνιον τῆς ἀνθρωπότητος πρόβλημα. Μετὰ τὰ εἰρημένα ἐὰν μὴ τις κατανοῇ τὴν
ὑψηλὴν ταύτης τῆς ἐπιστήμης ἐντολήν, ἃς καταλύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς φαντασίας.
Οὗτος εὐθέως θελεῖ ἰδεῖ, ὅτι κόπτονται αἱ ἀτέρμονες τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ αἱ τοὺς
διαφόρους αἰῶνας συνδέουσαι, ὑποσκάπτονται οἱ τηλεποροὶ καὶ πολύσχιστοι σιδη-
ρόδρομοι οἱ τὰ πλούσια τῶν παρελθόντων αἰώνων προϊόντα εἰς ἡμᾶς ἀποκομιζόν-
τες καὶ πνίγεται ὁ Χάρων, ὁ ἡμᾶς τοὺς βροτοὺς μετὰ τῶν ἀθανάτων νεκρῶν
συνδέων. Εἰ μὴ δ' ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐφιλολόγῃ, εἰς αἰώνιον διανοη-
τικὸν ἔρεβος διέμενε καὶ εἰς διηνεκὴ νηπιότητα κατεδικάζετο ».

1) Ἡ προτίμησις κατ' ἐξοχὴν ἀρμόζει τῇ Ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ· διότι
ἐν ταῖς ἄλλαις ἀναφαίνονται δυσκολίαι τινές, ὡς ἐν τῇ Γερμανικῇ, ἐν ᾗ ὁ Schiller
καὶ ὁ Gōthe αὐτὸν μόνον ἐγραψαν ἐν πεζῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐποίησαν ᾠδα, ἔπη
καὶ δράματα. Ἄν δέ τις γραμματολόγος ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν εἰδογραφικὴν μέ-
θοδον, ἔπρεπε νὰ διασπᾷ τοὺς εἰρημένους ποιητὰς εἰς τὰ διάφορα γένη τοῦ
λόγου. Τοῦτο ὅμως ὁδὸν συμβαίνει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ τοῦλάχιστον
μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· διότι οἱ Ἕλληνες περιορίζονται ἐν
ἐνὶ μόνῳ εἶδει· Ὅρα Christ, Geschichte der Griech. Litteratur σελ. 48, Ἡ-

ματα ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, ὅμως δὲν δύναται νὰ καταδείξῃ ἐναργῶς τὴν γένεσιν, ἀκμὴν καὶ παρακμὴν ἐκάστου γένους καὶ εἶδους καὶ ἐκ τῶν δεδομένων τούτων νὰ ἐξαρθῇ εἰς γενικοὺς νόμους, ὅπερ εἶναι σπουδαιότατον τῆς γραμματολογίας ἔργον. Ἡ δὲ εἰδογραφικὴ μέθοδος ψέγεται, ὅτι εἶναι ὅλως συστηματικὴ· διότι ἕκαστος ποιητῆς ἢ συγγραφεὺς συνέγραψε μὴ ἀφορῶν εἰς ὠρισμένον τύπον καὶ διότι ἡ μέθοδος αὕτη ἀποσπᾷ τὰ γράμματα ἀπὸ τῆς τοῦ λαοῦ ἱστορίας, ἀφ' ἧς αἱ αἰτίαι τῆς γενέσεως, ἀκμῆς καὶ παρακμῆς ἠδύναντο νὰ ἐξηγηθῶσιν. Ὄντως, εἰ μὴ πάντες, τινὲς τοῦλάχιστον τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων δὲν ἀπεῖδον εἰς ὠρισμένους τύπους, ἀλλ' ἠκολούθησαν τῇ ἰδίᾳ φύσει¹. Τὴν φύσιν δ' ὅμως αὐτῶν καθωδήγησαν γενικοὶ τινες νόμοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐπιβληθέντες. Πρὸς δὲ ἐκάστη ἐπιστήμῃ πειρᾶται, ὅπως ἀναγάγῃ πάντα τὰ ἀντικείμενα αὐτῆς εἰς τάξεις μὴ ἐξετάζουσα, ἂν οἱ δημιουργοὶ αὐτῶν

μῆς ἠκολουθήσαμεν τῇ εἰδογραφικῇ μεθόδῳ, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατόν· διότι ἡ προτίμησις αὕτη ἐν τῇ Βυζαντινῇ γραμματολογίᾳ ἀποβαίνει ἀδύνατος, ὡς παρηρᾷ ὁ Krumbacher ἐν τῇ *Geschichte der Byzantinischen Literatur* ἐν σελ. 18.

¹ Ὁ Σοφοκλῆς ὠνειδίξε τῷ Αἰσχύλῳ, ὅτι εἰ καὶ τὰ δέοντα ποιεῖ, ἀλλ' οὐκ εἰδώς γε, Ἀθῆν, Α, 22 Β. Πολλοὶ ποιηταὶ δὲν ἐσκέψθησαν ἴσως, εἰς ποῖον γένος ἡ εἶδος τῶν γραμμάτων ἀνήκουσι· διότι ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν ὄντα ἐν νεφελῇ, ἐν ᾧ οὗτος δὲν δύναται νὰ ὀρίσῃ τὸ σχῆμα αὐτῆς, ὡς ὁ ἔξω ταύτης ἰστάμενος. Περὶ τῶν ποιητῶν ὁ Σωκράτης λέγει ἐν τῇ Ἀπολογ. 22 Β «ὡς ἔπος γὰρ εἰπεῖν, ὁλοῦ αὐτῶν ἅπαντες οἱ παρόντες ἂν βέλτιον ἔλεγον περὶ ὧν αὐτοὶ ἐπεποιήκεσαν. Ἐγὼν οὖν καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐνὶ λόγῳ τοῦτο, ὅτι οὐ σοφία ποιοῖεν ἢ ποιοῖεν, ἀλλὰ φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες. ὥσπερ οἱ θεομάντις καὶ οἱ χρησμοφοδοὶ καὶ γὰρ οὗτοι λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλά, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσι» καὶ Πλάτ. ἐν Νόμ. 719 C «ὅτι ποιητῆς, ὁπόταν ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθίζηται, τότε οὐκ ἔμφρων ἐστίν, οἷον δὲ κρήνη τις τὸ ἐπιὸν ῥεῖν ἐτοίμως ἐᾷ, καὶ τῆς τέχνης οὔσης μιμήσεως ἀναγκάζεται ἐναντίως ἀλλήλοις ἀνθρώπους ποιῶν διατιθεμένους ἐναντία λέγειν αὐτῷ πολλάκις».

εἶχον συνείδησιν τῶν τύπων τούτων. Βεβαίως ἡ ἀποχώρισις τῆς γραμματολογίας ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοσοῦτον ἀντίκειται πρὸς τὴν ἐπιστήμην, καθ' ὅσον εἶναι ἀναγκαία ἡ εὔρεσις τῆς σχέσεως τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἀποτελέσματα. Ἄλλ' ἡ εἰδογραφικὴ μέθοδος δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν σχέσιν ταύτην διὰ τῆς συχνῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν ἀλλοιώσεων τῶν διαφόρων γενῶν τῶν γραμμάτων πρὸς τὰς τοῦ δημιουργοῦντος λαοῦ. Ἡ δὲ μικτὴ μέθοδος, ἐν ᾧ δὲν περιέχει τὰς ἀρετάς οὔτε τῆς μιᾶς οὔτε τῆς ἐτέρας τῶν εἰρημένων μεθόδων, διασπᾷ τὴν ὕλην.

Κατὰ τὴν εἰδογραφικὴν λοιπὸν μέθοδον τὰ γένη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι ἕξ εἰς εἶδη ὑποδιαιρούμενα¹⁾, ἤτοι· 1) Τὸ ἔπος. 2) Ἡ μελικὴ ποίησις. 3) Τὸ δρᾶμα. 4) Ἡ ἱστορία. 5) Ἡ φιλοσοφία καὶ 6) Ἡ ῥητορικὴ. Τὰ ἕξ ταῦτα γένη ἐξωτερικῶς μὲν δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὸν ἔμμετρον καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ἄνευ ἐξετάσεως τοῦ μέτρου εἰς τρία ζεύγη, εἰς τὸ ἔπος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὸ δρᾶμα καὶ εἰς τὴν ῥητορικὴν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ζεῦγος, ὅπερ προϋποτίθησιν ὀξεῖαν τοῦ ἀντικειμένου κόσμου παρατήρησιν, ἀνέπτυξαν οἱ Ἴωνες, οἵτινες κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων εἶχον τὴν ιδιότητα ταύτην. Τὴν δὲ λυρικὴν ποίησιν παρήγαγον οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων Αἰολεῖς, οἵτινες ἐβυθίζοντο ἐν τοῖς μυχαιτάτοις τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Ἐν ταῦθα εὔρισκον αἰσθήματα, ὧν τὰ μὲν ὑψηλότερα προσείλκυον τοὺς σπουδαίους Δωριεῖς, τὰ δὲ ταπεινότερα τοὺς ἡδυπαθεῖς Αἰολεῖς. Ἡ λυρικὴ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία ἐν

¹⁾ Τὴν διαίρεσιν ταύτην ποιεῖ ὁ Boeckh ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 615.

πολλοῖς μὲν διαφέρουσιν¹ ἀλλήλων, ὅμως δ' ἀμφοτέραι ὅλως διάφοροι τῶν δύο εἰρημένων εἶναι καὶ συμπίπτουσιν ἐν τούτῳ, ὅτι ἀπεικονίζουσι τὸν ἐσωτερικὸν καὶ οὐχὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Τὴν φιλοσοφίαν δὲν παρήγαγον μὲν ὁλόκληρον οἱ Δωριεῖς, ἀλλ' οἱ Πυθαγόρειοι τὰ μέγιστα πρὸς παραγωγὴν ταύτης συνεβάλλοντο. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι² μετέχοντες τῆς φύσεως τῶν ἄλλων φυλῶν ἐδημιούργησαν καὶ μικτὰ εἶδη τοῦ λόγου, τὸ δρᾶμα καὶ τὴν ῥητορικὴν. Ἡ μίξις δείκνυται ἐναργέστερον ἐν τῷ δράματι, ὅπερ εἶναι συντεθειμένον ἐξ ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων³.

Τὰ ἐξ ταῦτα γένη τῶν γραμμάτων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ προήγαγεν εἰς ἀνυπερβλητον τελειότητος βαθμόν. Βεβαίως οὐδεὶς λαὸς ὑπῆρξεν οὕτως ἄμουσος, ὥστε δὲν εἶχεν οὐδὲ τὰς πρώτας τῆς ποιήσεως ἀρχάς, ἀλλὰ μόνον οἱ Ἕλληνες ἔσχον γραμματολογίαν κατὰ τὴν πλήρη τῆς λέξεως σημασίαν⁴. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπῆρξαν εὐφυεῖς λαοί, οἵτινες ἐν ἄλλοις προηγῆθησαν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραγάγῃσι γραμματολογίαν, εἰ καὶ πολλὰ σπέρματα ταύτης εἶχον. Διότι μόνοι οἱ ἡμέτεροι

¹) Δὲν λέγομεν κατὰ τὸ μέτρον, διότι καὶ φιλόσοφοι ἔγραψαν ἐμμέτρως ὡς ὁ Ξενοφάνης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ἄλλοι, ὡς ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα. Ἡ φιλοσοφία ἔχει λόγον πρὸς τὴν λυρικὴν ποίησιν, ὃν λόγον ἔχει ὁ νοῦς πρὸς τὴν καρδίαν. ²) Θουκυδίδ. I, 2 «Ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμοι ἢ στάσεις ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι ὡς βέβαιοι ὃν ἀνεχώρουν, καὶ πολῖται γιγνόμενοι εὐθὺς ἀπὸ παλαιοῦ μεῖζον ἔτι ἐποίησαν πλῆθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἐς Ἰωνίαν ὕστερον ὡς οὐχ ἱκανῆς οὐσῆς τῆς Ἀττικῆς ἀποικίας ἐξέπεμψαν». Ἡ μίξις φαίνεται καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἔσται ὀρθρον ἐν τοῖς ἔπειτα. ³) Καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ ἡ μὲν διήγησις εἶναι τὸ ἐπικόν, ἡ ἱστορικὴν στοιχεῖον, ἐν δὲ τῇ ἀποδείξει καὶ τῷ ἐπιλόγῳ τὸ ἐσωτερικὸν ἢ λυρικόν. ⁴) Τοῦτο πρὸς πολλοῖς ἄλλοις λέγει ὁ Bergk ἐν τῇ Griechische Literaturgeschichte I, σελ. 3.

πρόγονοι ἐφέροντο πρὸς τε τὸ φιλομαθὲς καὶ τὸ ἰδεῶδες, ἐν ᾧ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν φιλοχρήματοι¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οὕτως εἶχον, ἐγένοντο ἱκανοί, ὅπως δημιουργήσωσι τὰ διάφορα τῶν γραμμάτων εἶδη καὶ ἀναπτύξωσιν εἰς μεγάλην τελειότητα. Πρὸς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον σκοπὸν ἦσαν προωρισμένοι ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας, ἐν ᾗ ὄκουν, ἐκ τοῦ ἐλευθέρου αὐτῶν πολιτεύματος καὶ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως. Αὐτοὶ οὗτοι εἶχον συνείδησιν τῆς εὐεργετικῆς τοῦ κλίματος ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Τοῦτο τὸ πρῶτον παρετήρησεν ὁ πατήρ τῆς ἱατρικῆς Ἱπποκράτης καὶ μετ' αὐτὸν πλεῖστοι ἄλλοι, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πολύβιος, οὗ ὁλόκληρος ἡ ἱστορικὴ μέθοδος ἐπὶ τῆς μελέτης τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας καὶ τοῦ κλίματος τῶν ἱστορουμένων λαῶν στηρίζεται². Καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν διανοητικὴν τῶν Ἀθηναίων ἀνάπτυξιν εἰς τὸ εὐκραὲς τοῦ κλίματος ἀποδίδων λέγει, ὅτι ἐνταῦθα ἡ ξανθὴ Ἀρμονία ἔτεκε τὰς ἀγνὰς ἐννέα Μούσας³. Οὕτως ἡ φύσις τῆς χώρας παρήγαγε τὰς μικρὰς πόλεις καὶ αὗται τὴν δημοκρατίαν, ἣτις ἀνέθρεψε τὴν ῥητορικὴν. Αὕτη αὕτη ἡ φύσις ἐδημιούργησε καλλίστους μύθους, ἐξ ὧν καὶ ἡ ποίησις καὶ πολλὰ ἄλλα τέχνηαι ἦντλησαν⁴.

¹) Πλάτ. ἐν Πολιτ. 435 E «ἢ τὸ φιλομαθὲς, ὃ δὴ περὶ τὸν παρ' ἡμῶν μάλιστα ἂν τις αἰτιάσαιο τόπον, ἢ τὸ φιλοχρήματον, ὃ περὶ τοὺς τε Φοίνικας εἶναι καὶ τοὺς κατὰ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα». ²) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πραγματευόμεθα διὰ μακρῶν ἐν τῷ Πρυτανικῷ ἡμῶν λόγῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ, *Τὰ αἶτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ* σελ. 12 καὶ ἐξῆς. ³) Ἐν Μηδ. στίχ. 824. ⁴) Ἐν τῷ ἄρτι εἰρημένῳ λόγῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν σελ. 15 λέγομεν τὰ ἐξῆς· «Λοιπὸν ἡ ἰδιοφυΐα τῆς χώρας ἐδημιούργησε τὰς μικρὰς δημοκρατίας καὶ αὗται τὴν ῥητορικὴν» διότι διὰ τοῦ εἶδους τούτου τοῦ λόγου πείθονται οἱ λαοὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου. Ὅτι δ' ὁ λόγος εἶναι ἀκριβής, δηλοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐλέχθη, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλλη-
 ληνες δὲν εἶχον αἰσθησιν πρὸς τὸ κάλλος τῆς φύσεως τῆς
 ἑαυτῶν πατρίδος. Ὑπὸ τινα ἔποψιν οἱ λαοὶ τῆς μεσημβρίας
 ἐν τῇ συνεχεῖ τῶν μεγαλοπρεπῶν θελγήτρων τῆς φύσεως
 ἀπολαύσει προσέχουσιν ὀλιγώτερον εἰς τὸ κάλλος αὐτῆς
 ἢ οἱ βόρειοι, οἵτινες ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν μέχρι νευ-
 ροπαθοῦς εὐαισθησίας χωροῦσιν. Δὲν εἶναι ὅμως δίκαιον
 νὰ κακισθῶσιν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες¹ δι' ἀναισθησίαν πρὸς
 τὴν φύσιν². Ἐψέχθησαν μὲν, ἀλλ' ὁ ψόγος εἶναι ἄδικος,
 ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι οὗτοι ἐκ τῆς παρατηρή-
 σεως τῆς φύσεως ἐδημιούργησαν καλλίστους μύθους καὶ
 ἔκτισαν πόλεις καὶ ναοὺς ἐπὶ τόπων, ὧν τὸ φυσικὸν κάλ-
 λος εἶναι περιφανές καὶ διεγείρει τὴν ἑκπληξίν τῶν νεω-
 τέρων. Πρὸς δὲ ἡ ποίησις τῶν ἀρχαίων οὐχὶ σπανίως μαρ-
 τυρεῖ, ὅτι ἐκεῖνοι ζωηρῶς ἔχαιρον ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς φύσεως.
 Ἐπειδὴ ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ὑπάρχει ἀφήγησις τοῦ
 παρελθόντος, δὲν παρέχεται ἀφορμὴ πρὸς ἔπαινον τοῦ

Ῥώμῃ ἐπαύσατο ὑπάρχουσα ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ ἡ
 δημοκρατία κατελύθη. Πάντες θαυμάζουσι τὸ μέγα κάλλος καὶ τὸν ἀπειρον πλούτον
 τῶν Ἑλληνικῶν μύθων, ὧν στεροῦνται οἱ βόρειοι τῆς Εὐρώπης λαοί. Τίς ἄρα γε
 εἶναι ἡ αἰτία τῆς εὐτεχνίας τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας; Οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ ποιότης
 τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἑλληνικῶν βράχων. Μέχρι τοῦδε ζωηρὰ φαντασία
 δύναται νὰ ἴδῃ τὰς εἰκόνας τῶν Ὀμηρικῶν θεῶν εἴτε διὰ τῆς μορφῆς τῶν νεφε-
 λῶν δημιουργουμένας εἴτε ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀποτετυπωμένας. Ἐν τῷ βορρᾷ ὁμοῦς,
 ἔνθα ὑπάρχουσιν ἀπέραντοι πεδιάδες καὶ ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἄμορφος ὡν ὁμοιάζει
 πρὸς μέλανα πέπλον, ἡ φαντασία μένει ἀδρανὴς καὶ ἄτεκνος. Λοιπὸν οἱ ἑλλη-
 νικοὶ μῦθοι δημιουργηθέντες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἐδάφους ἐγένοντο ἡ πρώτη
 μάζα, ἐξ ἧς ἐπλάσθησαν τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν κυκλικῶν, αἱ τραγυῖαι
 τῶν τραγικῶν, αἱ εἰκόνας τῶν ζωγράφων καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν γλυπτῶν καὶ
 δι' ἧς ἐτράφησαν οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος λυρικοί ».

¹) Κακῇ μοίρᾳ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, εἰμὴ ἀπίσταλον, ἐμείωσαν τὸ εὐγενές
 πρὸς τὴν φύσιν αἶσθημα. ²) Οἱ νεώτεροι τοῖς Ῥωμαίοις ἀποδίδουσι μεῖζονα
 αἶσθησιν πρὸς τὴν φύσιν. Καὶ ὅμως ὁ Βιργίλιος δὲν παρέχει οὐδὲ μίαν παραβολήν,
 ἣν δὲν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὀμήρου ἢ παρ' Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου.

παρόντος, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ φύσις. Ἄλλ' ὁ Ὅμηρος ἐν ταῖς συχναῖς παραβολαῖς καταδεικνύει, ὅτι ἐμελέτησε τὴν φύσιν καὶ ταύτην ἠγάπησεν¹. Πρὸ πάντων ἡ θάλασσα μετὰ τῶν κυμάτων αὐτῆς, οἱ ἄνεμοι μετὰ τῆς κινήσεως τῶν νεφελῶν, ὁ ἀστερόεις οὐρανὸς μετὰ τῶν ὑετῶν, τῆς χιόνης, τῶν χαλαζῶν, τῶν διαττόντων ἀστέρων, τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν κεραυνῶν, ἡ γῆ μετὰ τῶν φυτῶν, τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων παρέχουσι τῷ ποιητῇ πλουσίαν πρὸς παραβολὴν ὕλην. Οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ πάντως εἶχον μείζονα ἀφορμὴν πρὸς περιγραφὴν τῶν θελγέτρων τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ποιήματα τούτων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπώλοντο. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐν μέρει πληροῦσιν οἱ τραγικοί, ἐξ ὧν ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ πρώτῳ στασίμῳ τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐξαίρει τὸ κάλλος τοῦ δήμου αὐτοῦ². Ὡσαύτως ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ τρίτῳ στασίμῳ τῆς Μηδείας τὸν ὅλον πολιτισμὸν τῶν Ἀθηναίων ἀποδίδει τῇ λεπτῇ τῆς Ἀττικῆς ἀτμοσφαίρᾳ καὶ ἐπαινεῖ μετὰ ποιητικοῦ οἴστρου τὸ τεχνικὸν

¹) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἰλιάδα σελ. 29 καὶ ἐξῆς. ²) Ἐν στίχ. 668.

Σ τ ρ ο φ ῆ α.

Εὐτίπου, ξένη, τάσδε χώ-
ρας ἴκου τὰ κράτιστα γῆς ἑπαύλα,
τὸν ἀργῆτα Κολωνόν, ἐνθ'
ἃ λίγεια μινύρεται
θαμίζουσα μάλιστ' ἀη-
δῶν χλωραῖς ὑπὸ βάσσαις,
τὸν οἶνωπὸν ἔχουσα κισ-
σὸν καὶ τὰν ἄβατον θεοῦ
φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνῆλιον
ἀνήνεμόν τε πάντων
χειμῶνων· ἦν δ' βακχιώ-
τας αἰεὶ Διώνυσος ἐμβατεύει
θεοῖς ἀμφιπολῶν τιθήναις. κτλ.

τῆς πεδιάδος τοῦ Κηφισσοῦ κάλλος¹. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλετο ὁ Φαέθων, ἐν ᾧ μετὰ χάριτος ὁ τραγικός οὗτος εἰκονίζει τὰ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου συμβαίνοντα². Βραδύτερον εὐρίσκομεν πλείονας τῆς φύσεως περιγραφάς, ὡς ἐν τοῖς εἰδυλλίοις τοῦ Θεοκρίτου καὶ ἐν τῷ ἔπει τοῦ Νόννου.

Τὰ αἷτια τῆς παραγωγῆς τῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι ὅν ἦσαν μόνον φυσικά, ἀλλὰ καὶ ἠθικά, διότι καὶ ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτεία πρὸς τοῦτο συνεβάλλοντο. Αἱ πρῶται δ' ἀρχαὶ τῆς ἐπικῆς, τῆς λυρικῆς καὶ τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐν τῷ θρησκευτικῷ αἰσθήματι ἐδράζονται. Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρεῖχε μεγάλην ἐλευθερίαν τοῖς ποιηταῖς, ὡς καὶ ἄλλοις τεχνίταις, ὅπως εἰκονίζωσι τοὺς θεοὺς κατὰ τὸ δοκοῦν³. Κατ' ὀλίγον ὅμως τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ὑποχωρεῖ, ἀνθ' οὗ κρατεῖ τὸ ἠθικόν. Ἐν τῇ ἠθικῇ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους περιόδῳ⁴ ἡ διάνοια ἐν-

¹) Ἐν στίχ. 824 καὶ ἐξῆς. ²) Ἐν ἀποσπάσμ. Φαέθοντος.

*Μέλει δὲ δένδρεσι λεπτὰν
ἀηδῶν ἁρμονίαν
γόοις ὀρθρενομένα
Ἴτυν Ἴτυν πολύθρηνον.
Σύριγγας δ' οὐριβάται
κινουῖσιν ποίμνας ἐλαταί.
Ἐγρονται δ' εἰς βοτάναν
ξανθὰν πώλων συζυγαί.
Ἦδη δ' εἰς ἔργα κυναγοὶ
στείχουσιν θηροφόνοι,
πηγαῖς τ' ἐπ' Ὠκεανοῦ
μελιβόας κύκνος ἀχεῖ.*

³) Ὅρα τὰ Αἷτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλλήν. πολιτισμοῦ σελ. 20 καὶ ἐξῆς. ⁴) Ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Περὶ τῆς περιόδου ταύτης λέγομεν ἐν τοῖς Αἰτίοις τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλλήν. πολ. σελ. 49 «Κατὰ τὴν ἠθικὴν ταύτην περίοδον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμίδα ἐξαρθρὲν καὶ παντοειδῶς ἐνταθὲν ἐξεῦρε τοὺς

ταθείσα παρήγαγε τοὺς ἀρίστους τύπους τοῦ καλοῦ ἄνευ ἀκολασίας· διότι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ὡς ἐν πᾶσιν, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ ἔδειξαν μετριότητα. Οὗτοι οὕτως ἀπέχουσι τῆς σχολαστικῆς αὐστηρότητος¹, ὡς καὶ τῆς ἀσυγγνώστου πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀδιαφορίας. Ἡ ἀφελὴς τῶν χρόνων ἐκείνων ἠθικὴ εἶναι λίαν ἐλευθέριος πρὸς πᾶν, ὅ τι κατὰ φύσιν ὑπάρχει καὶ ἐν πολλοῖς οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων δὲν εὐρίσκουσι κακόν τι, εἰς ᾧ οἱ μεταγενέστεροι προσκρούουσιν. Ἀλλὰ καὶ δὲν προέβαινον μέχρις ἀκολασίας², ὡς οἱ νεώτεροι, οἵτινες νομίζουσιν ὡς ἡμαρτημένον τὸ τιθέναι ἠθικὸν φραγμὸν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης³. Ἡ ἀληθὴς ὁμῶς τέχνη δὲν ἀποχωρίζεται τῆς ἠθικῆς, ἐφ' ὅσον λαός τις διατηρεῖ τὸν βίον αὐτοῦ ὑγιᾶ καὶ ἀλώθητον. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαιότεροι Ἕλληνες ψυχικὸν σθένος ἔχοντες καὶ πρὸς ἰδεῶδες κάλλος φερόμενοι δὲν ἐπραγματεύοντο ὑποθέσεις ἀντικειμένους πρὸς τὴν ἠθικὴν, ὡς ἤρξατο γινόμενον

αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐν μὲν τοῖς ναοῖς ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν οὐχὶ ἡ εὐσέβεια τῶν ἱερέων, ἀλλὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Φειδίου κάλλος, ἐν δὲ τοῖς θεάτροις ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦτο μόνον ἡ βαλβίς καὶ οὐχὶ τὸ στάδιον τῆς σεμνῆς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους μεγαλοφυίας. Ἐπὶ τῆς Πνυκὸς ἐξήστραπτε καὶ ἐβρόντα ἡ πανσθενὴς τοῦ Περικλέους ῥητορικὴ, ἐν τῇ Ἥλιας κατέβηκεν ἡ ἀπέρिटτος τοῦ Λυσίου χάρις καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐνάρκα τοὺς σοφιστὰς ἡ δαμονία τοῦ Σωκράτους διαλεκτικὴ καὶ εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις, ἂν οἱ κῆποι τοῦ Ἀκαδήμειου εἶχον πλείονας τέττιγας ἢ μαθητὰς τοῦ Πλάτωνος. Τότε οἱ Ὀμηρικοὶ θεοὶ ἐφαίνοντο ταπεινοὶ πρὸ τῶν εἰδώλων τοῦ Φειδίου καὶ τὰ θρησκευτικὰ τοῦ παρελθόντος δόγματα ἀπέβαλλον τὴν προτέραν αὐτῶν αἴγλην, ἂν μὴ ἐκυροῦντο ὑπὸ τῆς αὐστηρίας τοῦ Σωκράτους διαλεκτικῆς. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ὁ κεραυνὸς τοῦ Διὸς ἐσβίσθη, ἂνθ' οὐ ἀνήφθη ὁ πυρὸς τῆς λογικῆς». ¹) "Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Πλάτωνα (πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Γουγγίου) σελ. 17 καὶ Bergk ἐν τόμ. I, σελ. 137. ²) Σπουδαίαν ἐξαίρεσιν ποιεῖ ἡ ἀρχαία κωμῳδία καὶ δὴ ὁ Ἀριστοφάνης. ³) Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ἐν τῷ καλῷ κεῖται τὸ ἠθικόν. "Ὅντως φιλόσοφος τις δύναται ἐκ τοῦ καλοῦ νὰ ἐξαρθῇ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἠθικοῦ, ἀλλ' λαοὶ εἰς τηλικούτον ὕψος δὲν δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν.

ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ Εὐριπίδης, ὁ ἀντιπρόσωπος ταύτης τῆς περιόδου.

Οἱ περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα φιλοσοφῆσαντες δέχονται, ὅτι ταῦτα προήχθησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἐλευθέρων αὐτῆς πολιτευμάτων· διότι τοὺς Ἑλληνας δὲν ἐπέεζεν οὔτε ὁ δεσποτισμὸς τῆς Ἀσίας, οὔτε τὸ ἱερατεῖον τῆς Αἰγύπτου. Καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἄνακτες ἦσαν ἥπιοι, ὡς πατέρες, καὶ δὲν διώκουν δεσποτικῶς, διότι ἡ δύναμις αὐτῶν περιωρίζετο ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν γερόντων καὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ δήμου. Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο πολίτευμα ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὸ συνταγματικόν, ὅπερ εἶναι κρᾶμα τριῶν πολιτευμάτων, τῆς βασιλείας, ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας¹. Καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις πολιτεύμασιν οἱ Ἕλληνες ἀνέπτυξαν ἴδιον γένος τῶν γραμμάτων· ἐν μὲν τῇ πατριαρχικῇ βασιλείᾳ τὸ ἔπος, ἐν δὲ τοῖς ἀριστοκρατικοῖς χρόνοις (ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς πατριαρχικῆς βασιλείας μέχρι τῶν Περσικῶν) τὴν λυρικὴν ποίησιν, καὶ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸ δρᾶμα. Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι τὰ γράμματα δὲν ὀφείλουσι τὸ πᾶν τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι. Τούναντίον οἱ κράτιστοι τῶν γραμμάτων ἄνδρες ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δημοκρατίας ἦσαν ἀριστοκρατικοί, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ ἀκμάσαντες κωμικοὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους, οἵτινες δὴ καὶ ἐγένοντο πολέμιοι τοῦ δημοκρατικοῦ τούτου πολιτευτοῦ, ὡς ὁ Κρατῖνος², ὁ Ἑρμιππος³, ὁ Μυρτίλος καὶ ἄλλοι. Ὀλίγον βραδύτερον ὁ ἀριστοκρατικὸς Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ἰππεῦσιν ἤγειρε δεινὸν δραματικὸν πόλεμον κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ Κλέωνος. Ἐκ τῶν τραγικῶν

¹) Ὅρα τὰ Αἴτια ἐν σελ. 27. ²) Πλούταρχος ἐν βίῳ Νικίου IV. ³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. XXXII καὶ ἐξῆς.

ὁ Αἰσχύλος εἶναι λίαν ἀριστοκρατικός καὶ ἐν τῇ Ὀρεστείᾳ ὑπὲρ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Ἀρείου πάγου ἠγωνίσαστο¹. Ὁ Θουκυδίδης καὶ κατὰ τὸ γένος καὶ κατὰ τὸ φρόνημα ἦτο ἀριστοκρατικός. Ἐν δὲ τοῖς φιλοσόφοις ὁ Σωκράτης ἦτο μὲν ἀνυπόδητος καὶ διητᾶτο λιτῶς, ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἦτο ἀριστοκρατική, εἰς ἣν κατὰ τὸ πλεῖστον ὤφειλε τὴν καταδίκην αὐτοῦ². Τῷ διδασκάλῳ ἠκολούθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἐξ ὧν ὁ δεύτερος οὐ μόνον ἦτο θαυμαστής τοῦ ἀριστοκρατικοῦ τῶν Σπαρτιατῶν πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ ἠγωνίσαστο μετὰ τούτων ἐν Κορωνείᾳ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὁ ἐλεγειακὸς ποιητὴς Θέογνις εἶχεν ἄσπονδον κατὰ τῶν δημοκρατικῶν μῖσος, οἵτινες ἠνάγκασαν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Φαίνεται, ὅτι αἱ ἐξοχώτεραι διάνοιαι εἶχον ἐνδόμυχον ἀποστροφὴν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀκολασίαν, εἰς ἣν οἱ δημαγωγοὶ καὶ ὀχλαγωγοὶ τὸν λαὸν ἤγον. Οὐ μόνον δ' ἀριστοκρατικοὶ ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀλλ' ἔνιοι τούτων καὶ λίαν εὐποροὶ, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ μακραὶ αὐτοῦ ἀποδημίαι, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι.

Ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦτο ποιοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι, παρ' οἷς τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ περὶ τὴν ποίησιν ἐνασχόλησις ἀνῆκε τοῖς δούλοις καὶ τοῖς ἀπελευθέροις. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν τοῦτο ἦτο σπανιώτατον. Ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ κατατάξῃ τις τὸν διθυραμβοποιὸν Φιλόξεον, ὅστις διὰ Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον ἀπώλεσε τὴν

¹) Περὶ τούτου ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἑπειτα. ²) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀπολογίαν σελ. 46.

ἐλευθερίαν αὐτοῦ, οὔτε τὸν Σωκρατικὸν Φαίδωνα, ὅστις εἰς ἐπιφανὲς γένος τῆς Ἡλίδος ἀνήκων καὶ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀγωνισάμενος καὶ ἐν τῷ πολέμῳ αἰχμάλωτος γενόμενος κατὰ τὰ σκληρὰ ἔθιμα τῶν τότε χρόνων ὡς δοῦλος ἐπωλήθη εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἔπεισεν ἓνα τῶν ἐταίρων, ὅπως ἀγοράσῃ τοῦτον καὶ ἐλευθερώσῃ¹. Ὁ δὲ Ἀλκιμᾶν ἦτο μὲν Λυδὸς δοῦλος, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ οὐ μόνον ἐλεύθερος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν δικαίωμα ἐν Σπάρτῃ ἐκτήσατο. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν φιλόθρωποι πρὸς τοὺς δούλους καὶ δὲν ἀπέκλειον τούτους τῆς παιδείσεως, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ δοῦλος τοῦ τραγικοῦ Εὐριπίδου Κηφισοφῶν βοηθεῖ τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ ἐν τῇ συνθέσει τῶν μελικῶν συνθέσεων². Ἐν ταῖς ἔπειτα χρόνις οἱ δοῦλοι συνηθέστερον μετεῖχον τῶν γραμμάτων· ὁ μὲν Ἴστρος ἦτο δοῦλος καὶ μαθητὴς τοῦ Καλλιμάχου, ὁ δὲ Ἀβρων ἦτο ἀπελεύθερος τοῦ Τρύφωνος. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι δοῦλοι ἐξήρθησαν μέχρι τῆς ἡγεμονίδος τῶν ἐπιστημῶν, τῆς φιλοσοφίας. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Μένιππος καὶ ὁ Ἐπίκτητος δοῦλοι ὄντες ἐφιλοσόφησαν. Καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ δὲν ἔλειψαν δοῦλοι, οἵτινες ἐγένοντο τῶν γραμμάτων θεράποντες. Περὶ τούτων ἐγγράφη καὶ ἰδιαίτερα διατριβή³.

Πρὸς ἀνάπτυξιν λοιπὸν τῶν γραμμάτων συνεβάλλετο μὲν καὶ ἡ θρησκεία καὶ τὸ πολίτευμα, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἡ προνομιοῦχος τῶν Ἑλλήνων φύσις. Κατὰ τὸν μέγαν

¹) Διογ. Λαέρτ. II, 9. Γέλλιος, Noct. Attic. II, 18. ²) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 945· «Εἴτ' ἀνέτρεφον μονωδίαις Κηφισοφῶντα μινγνύς». ³) Ὁ ἀπελεύθερος Ἑρμιππος, ὅστις κατήγετο ἐκ Βηρυτοῦ, ἔγραψε διατριβὴν, *Περὶ τῶν διαπρεψάντων ἐν παιδείᾳ δούλων*.

Ἀλέξανδρον οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ὁμοιάζον πρὸς θεοὺς ἐν μέσῳ θηρίων¹. Ἡ νοημοσύνη τούτων ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐν τῇ εὐστροφίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἤδη λέγονται ἐλίχωπες². Πρὸς δὲ τὸ πολὺ πῦρ καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν προσεμαρτύρουν τὴν εὐφυΐαν³. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ αἰῶνας τὸ ἐλληνικὸν γένος διετήρησε τὴν καθαρότητα τοῦ αἵματος αὐτοῦ· διότι ἄλλοις ἐθνεῖς δὲν ἀνemieύθησαν μετ' αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὀργανισμὸς τῆς γλώσσης, ὅστις δὲν διεταράχθη ὑπὸ ξένων στοιχείων. Ἐπειδὴ δὲ κλάδοι τινὲς τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ στελέχους δὲν ἔτυχον ἴσης διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ διάλεκτος αὐτῶν ἔμεινεν ἀκατέργαστος, ὑπὸ τῶν μᾶλλον προηγμένων κατὰ τὸν πολιτισμὸν Ἑλλήνων ἐθεωροῦντο καὶ ἐλέγοντο βάρβαροι. Τιοιοῦτοι ἦσαν οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Εὐρυτᾶνες⁴ καὶ πρὸ πάντων οἱ Μακεδόνες⁵. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ οἱ Λέσβιοι⁶, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν

1) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου. 51. Ὅρα καὶ τὰ Αἴτια σελ. 10. 2) Ἰδὲ Ἠλιάδ. Α, 98 καὶ τὴν σημείωσίν μου. 3) Ἀδαμάντιος ἐν Φυσιολογίᾳ. II, 24 «ὀφθαλμοὺς ὑγροῦς, χαροπούς, γοργοῦς, φῶς πολὺ ἔχοντας ἐν αὐτοῖς· εὐοφθαλμότατον γὰρ πάντων ἐθνῶν τὸ Ἑλληνικόν». Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Ἑλλήνων μέχρι τοῦδε διετήρησαν τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Παράβαλλ. Bernhardy. Grundriss der griech. Litter. I σελ. 18. 4) Θουκυδίδ. III, 94 «καὶ μετὰ τούτους Εὐρυτᾶσιν, ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ γλώσσῃ καὶ ὁμοφάγοι εἰσὶν». Πολύβ. 17,5 καὶ Σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδ. εἰς Φοινίσσ. 138. 5) Ἡρόδοτος. V, 22 «Ἀλεξάνδρου γὰρ ἀεθλεύειν ἐλομένου καὶ καταβάντος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, οἱ ἀντιθευσόμενοι Ἑλλήνων ἔξεργόν μιν, φάμενοι ὅτι βαρβάρων ἀγωνιστέων εἶναι τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' Ἑλλήνων. Ἀλεξάνδρος δὲ ἐπειδὴ ἐπέδειξε ὡς εἴη Ἀργεῖος, ἐκρίθη τε εἶναι Ἕλληνα καὶ ἀγωνιζόμενος στάδιον συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ». 6) Ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγόρᾳ. 343 λέγει περὶ τοῦ Πιττακοῦ· «τὰ δνόματα οὐκ ἡπίστατο ὀρθῶς διαιρεῖν ἅτε Λέσβιος ὢν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ τεθραμμένος». Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν εἶχον λέξιν δηλοῦσαν τὸν βάρβαρον.

εὐγενέστατον κλάδον τοῦ Αἰολικοῦ, λέγονται, ὅτι ἔχουσι βάρβαρον γλῶσσαν.

Τὸ Ἑλληνικὸν γένος δὲν διαταράχθη μὲν ὑπὸ ξένων ἐπιδρομῶν, ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς χώρας τῆς κειμένης ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Μαλέα¹. Οἱ Πελασγοὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο λέξις δηλοῦσα οὐχὶ ἔθνος, ἀλλὰ τὴν γηραιὰν ἀρχαιότητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἔπειτα χρόνους. Οὕτω λοιπὸν τὸ ὄνομα περιέχει καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ὅμως κατοίκων πάντως διέμειναν λείψανα Θρακῶν, Φρυγῶν, Καρῶν καὶ Λελέγων, εἰ καὶ τὰ σπουδαιότερα τούτων στοιχεῖα ἐφθάρησαν ἢ ἐξώσθησαν². Καὶ οἱ Φοίνικες, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν χρόνον τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν ἄρξαντες ἱδρυσαν ἐν τοῖς παραλίοις ἐμπορικὰ πρακτορεῖα, ἦλθον εἰς ἐπιμιξίαν πρὸς τοὺς ἡμετέρους προγόνους, ἀλλ' οἱ ἔμποροι οὗτοι ὀλιγάριθμοι ὄντες δὲν ἐθόλωσαν τὴν καθαρότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος. Μείζων ἀνάμιξις τούτου μετὰ ὀθνείου ἐγένετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, ὡς ἐν Ἀλικαρνασσῶ, ὡς δεικνύουσι πολλὰ κύρια ὀνόματα, ἅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Λέλεγας καὶ τοὺς Κᾶρας. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐν Κύπρῳ κατῴκουσιν μὲν ἄποικοι ἐκ Σαλαμῖνος καὶ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐξ Ἀρκαδίας καὶ ἐκ Κύθνου, ἀλλ' οὗτοι ἀνემίχθησαν μετὰ Φοινίκων

¹) Τοιαύτην γνώμην εἶχεν ὁ Ἐκαταῖος ἐν ἀποσπάσμ. 356, ὁ Ἡρόδοτ. I, 57 καὶ ὁ Θουκυδίδ. I, 3. Παράβαλλ. καὶ Grote ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Fischer τόμ. II, σελ. 225. ²) Θουκυδίδ. I, 4 « Μίνως γὰρ παλαιάτος ὢν ἀκοψὶ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτίσατο, καὶ τῆς νῦν Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλείπτον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἤρξεν τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας ». Περὶ τῶν Λελέγων λέγει ὁ Στράβων ἐν XIII, σελ. 611 « κατεμερίσθησαν εἰς ὅλην τὴν Ελλάδα καὶ ἠφανίσθη τὸ γένος ».

καὶ Αἰθιοπῶν¹. Βραδύτερον κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς, Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους ἢ ἀνάμειξις τῶν Ἑλλήνων μετ' ἄλλων φαίνεται ἀναμφισβήτητος, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοσαύτη καὶ τηλικαύτη, ὅπως δεχθῇ τις τὴν τολμηρὰν καὶ αὐθαίρετον γνώμην τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, ὅπερ ἔσχε τὴν δύναμιν, ἵνα τὰ συμμιγέντα ἔθνη ἀφομοιώσῃ².

Κατὰ τὰς εἰρημένας ἐθνολογικὰς παρατηρήσεις ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις σχεδὸν πάντες οἱ συγγραφεῖς εἶναι Ἑλλήνες. Λέγεται μὲν ὁ Ὡλήν, ὁ ποιητὴς ὕμνων, Λυκίος, ὁ δὲ Αἰσωπος, ὁ ἀφηγητὴς μύθων, Φρύξ³, ἀλλ' ὁ μὲν δεύτερος δὲν εἶναι συγγραφεὺς, ὁ δὲ πρῶτος εἶναι πρόσωπον μυθικόν. Πιθανώτατα δ' ὅμως Λυδὸς ἦτο ὁ ἔξοχος λυρικὸς ποιητὴς Ἀλκμάν, ὅστις κατήγετο ἐκ Σάρδεων. Ὁ δὲ Μανέθων ἦτο Αἰγύπτιος ἱερεὺς ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ὁ ἰδρυτὴς καὶ οἱ κορυφαῖοι τῆς στωικῆς φιλοσοφίας κατατάσσονται εἰς τὸ σημιτικὸν γένος⁴. Ὁ Ζήνων ἦτο ἐκ Κιτίου, πολίσματος Ἑλληνικοῦ μὲν, ἀλλ' ἔχοντος Φοίνικας ἐποίκους⁵, καὶ τούτου ἕνεκεν

¹) Ἡρόδοτ. VII, 90. ²) Ἐν τοῖς *Αἰτίοις* σελ. 10 «Βεβαίως χεῖμαρροι ὀθνείου αἵματος, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλέγομεν, ἐν τῷ κατακλυσμῷ τῆς μετοικεσίας τῶν λαῶν καὶ ἐκ τῆς πολυομβρίας τῶν κατακτητικῶν εἰσβολῶν εισέρρευσαν εἰς τὴν ἀγνὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος λεκάνην, ἀλλ' αὕτη ἐθολώθη τοσαῦτον, ὅσον θολοῦσι τὰ διαυγῇ τοῦ Αἰγαίου ὕδατα οἱ αὐτόσε μετὰ ἰλῦος ἐκβάλλοντες ποταμοί, καὶ ὅσον ἡ θολὸς τῆς σπηΐας μελαίνει τὰ μαρμαίροντα καὶ κρυσταλλοφανῇ τῆς Ἀμφιτρίτης βασιλεῖα».

³) Ἡρόδοτ. IV, 35 «Οὗτος δὲ ὁ Ὡλήν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παλαιοὺς ὕμνους ἐποίησε, ἐκ Λυκίης ἔλθων, τοὺς ἀειδομένους ἐν Ἀθήνῃ». ⁴) Περὶ τούτου ἔσται λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ. ⁵) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ ἐμὸς φίλος κ. Δ. Θερειανὸς ἐν τῇ διατριβῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ, Διάγραμμα στωικῆς φιλοσοφίας ἐν σελ. 26 καὶ ἐξῆς. ⁶) Διογένης Λαέρτ. βιβλ. VII, 1.

ὁ διδάσκαλος τούτου Κράτης ὠνόμασέ ποτε αὐτὸν φοινικίδιον¹ καὶ Τίμων ὁ σιλλογράφος Φοίνισσαν λιχνόγραυν². Πρὸς δὲ οὐ μόνον ὁ πατὴρ τοῦ Ζήνωνος Μνασέας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ ἔπλευσε πολλάκις εἰς Φοινίκην χάριν ἐμπορίας. Αἱ ἀποδείξεις ὅμως αὗται καὶ ἄλλαι παραπλήσιαι εἶναι ἀσθενέσταται³, μὴ δυνάμεναι νὰ δείξωσι τὴν σημιτικὴν καταγωγὴν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς στοᾶς. Βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι πάντες οἱ στωϊκοὶ δὲν κατάγονται ἐκ τῆς μητροπόλεως, ἀλλ' ἐκ Φοινικικῶν καὶ ἄλλων Ἀνατολικῶν πόλεων. Οὕτως ὁ μὲν Περσαῖος, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Ζήνωνος μαθητής, ἦτο Κιτιεύς, ὁ Ἡρίλλος Καρχηδάνιος, ὁ Ἀθηνόδωρος Ταρσεύς, ὁ Κλεάνθης Ἀσσιος, ὁ Χρύσιππος Σολεύς, ὁ Σφαῖρος Βοσποριανός, ὁ Διογένης Βαθυλώνιος καὶ ὁ Ἀρχέδημος Ταρσεύς.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς καὶ τοὺς Ῥωμαίους χρόνους ἐγένετο παγκόσμιος καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἔρριψε βαθείας τὰς ρίζας ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Φοινίκῃ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ Αἴγυπτος παρήγαγε μέγαν ἀριθμὸν γραμματικῶν καὶ ἄλλων λογίων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς χρόνους

¹) Διογ. Λαέρτ. VII, 3. ²) Αὐτόθι VII, 17.

*Καὶ Φοίνισσαν ἴδον λιχνόγραυν σκιερῶ ἐνὶ τύφῳ
πάντων ἱμείρουσαν.*

³) Εἶναι σύνηθες τοῖς τε ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις Ἑλλήσι νὰ ὀνομάζωσιν ὕβριστικῶς τινα ἐκ τῶν παροικούντων ἄλλοεθνῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ὅρθως δὲ παρατηρεῖ ὁ κ. Θερεϊανὸς ἐν σελ. 31 «Οἱ διατεινόμενοι ὅτι ὁ Ζήνων ἦτο Φοινὶξ ἀνάγκη ἐπομένως νὰ στέρξωσιν, ὅτι πάντες οἱ πρὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ μετὰ τοῦτον ἐν τοῖς γράμμασι διαλάμπαντες Κιτιεῖς καὶ ἐν γένει πάντες οἱ Κύπριοι ἦσαν ἐξ ἴσου σπορὰ Σημιτῶν».

τῆς ἀκμῆς τῆς 'Αλεξανδρείας'. Κατὰ δὲ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον οἱ 'Αρμένιοι, οἱ Σύροι καὶ οἱ 'Αραβες μετ' ἀκραιφνοῦς ζήλου ἠσχολήθησαν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Πολυάριθμοι νέοι 'Αρμένιοι κατὰ τὸν 4^{ον} καὶ 5^{ον} μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐσπούδαζον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μετέφραζον ἐθνικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Ἡ ἀρετὴ τῶν μεταφράσεων τούτων καίται ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ ἰδίωμα τῆς 'Αρμενικῆς γλώσσης ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου ἐπέτρεπεν. Οἱ δὲ Σύροι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὡς μεσῖται τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν 'Ανατολὴν ἐμφανίζονται. Πρὸ πάντων δ' οἱ 'Αραβες κατὰ τὸν 5^{ον} μ. Χ. αἰῶνα εἰς τὴν ὑπάτην τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν βαθμίδα ἐξικόμενοι ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐξ ὧν οὐχὶ ὀλίγα μετέφρασαν, ἄλλα μὲν ἀμέσως, ἄλλα δὲ ἐκ Συριακῶν μεταφράσεων. Οὗτοι δ' εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς δύσεως ἐλθόντες ἐν Ἰσπανίᾳ μετέδωκαν πάλιν τούτοις οὐ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καθ' ὅλου. Ἐκ τοῦ 'Αραβικοῦ ἐγένοντο μεταφράσεις εἰς τὸ λατινικόν, ὧν τινες μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν¹. Κατὰ τὰ εἰρημένα τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα περιφανῶς ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν γραμμμάτων τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὡς ἐπιδρῶσι καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων εἴτε ἀμέσως διὰ τῆς μελέτης τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, εἴτε ἐμμέσως κατ' ἐξοχὴν διὰ τῶν 'Ρωμαϊκῶν γραπτῶν μνημείων. Διότι ἔνεκα τοῦ πρωτοτύπου πνεύματος, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασι, ταῦτα εἶναι ἡ ἀρχὴ πάσης γραμματολογίας.

¹) Περὶ ταύτης ἔλεγον· «Οὐ πολλοὺς Αἴγυπτος, ἐπὴν δὲ τέκη, μέγα τίκτει» Σχολ. εἰς Ἀριστοτέλ. 18. Α. ²) Bergk τόμ. 1, σελ. 154.

Πρὸς παραγωγὴν δὲ τούτων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι εἶχον τάσιν ἰσχυράν καὶ ὀρμὴν συνεχῇ καὶ ἀμείωτον, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηριοῦται. Πρῶτον, ὅτι οὐ μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἡσχολήθησαν περὶ τὰ γράμματα, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ ὀρμὴ αὕτη ἦτο κοινὴ ὁλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ γένει. Δεύτερον, οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχοληθέντες καὶ μακρόβιοι ἦσαν καὶ τὴν συγγραφικὴν ὀρμὴν μέχρις ἐσχάτου γήρατος διετήρησαν ἀμείωτον. Τρίτον οὗτοι ἐγένοντο πολυγράφοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐν πάσαις ταῖς περιόδοις. Τέταρτον ἡ συγγραφικὴ ὀρμὴ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διήρκεσεν. Καὶ πέμπτον συνήθως ἄνευ σπουδαίων ὑλικῶν ὠφελημάτων ἔγραφον.

Αἱ Ἑλληνίδες κατ' ἐξοχὴν περὶ τὴν λυρικὴν ποίησιν ἡσχολήθησαν· διότι ἡ γυναικεία φύσις δὲν ἀντέχει πρὸς πάντα τὰ εἶδη τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ τὸ γυναικεῖον πνεῦμα ἀνεπτύχθη μόνον ἐν ἐκείνοις τοῖς φύλοις, παρ' οἷς τοῦτο ἀφέθη ἐλεύθερον. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δὲν ἀνεδείχθησαν ποιήτριαι, διότι οὗτοι περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἄλλη αἰτία, δηλαδὴ ἡ Ἰωνικὴ φύσις, ἥτις μὴ ἔχουσα βάθος δὲν ἦτο ἱκανὴ πρὸς παραγωγὴν λυρικῆς ποιήσεως. Διὰ ταῦτα Αἰολίδες καὶ Δωρίδες διεκρίθησαν ἐν τῇ ποιήσει· εἰς μὲν τὰς πρώτας ἀνήκει ἡ Μιτυληναία Σαπφὼ καὶ αἱ Βοιωτικαὶ ποιήτριαι Κόριννα καὶ Μύρτις, εἰς δὲ τὰς δευτέρας ἡ Μεγαλοστράτη, μαθήτρια ἴσως τοῦ Ἀλκμᾶνος, ἡ Ἀργεῖα Τελέσιλλα καὶ ἡ Σικυωνία Πράξιλλα. Ἡ Ἡριννα ἦτο μὲν Ἰὰς ἐκ γενετῆς, ἀλλ' ἀνετράφη παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν. Κατὰ δὲ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ ἐφεξῆς μνημονεύονται πολλαὶ ποιήτριαι ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν ἀποικιῶν, ὡς ἡ Βυζαντία Μοιρώ,

ἡ ἐκ Λοκρῶν Νοσσίς, ἥς ἐπιγράμματα διετηρήθησαν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, ἡ Τεγεᾶτις Ἀνύτη, ἡ Χία Γλαύκη, ἥτις ἀκόλαστον ἦθος ἐδείκνυεν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῆς καὶ ἡ Μελιννώ, ἥτις ὥκει ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι. Ἐν τέλει μνημονεύομεν τῆς Ἡδύλης, ἥτις ἦτο Ἀτθίς. Καὶ ἐν μὲν τῇ ποιήσει, μάλιστα τῇ ἐρωτικῇ, αἱ γυναῖκες ἠδύναντο νὰ εὐδοκιμήσωσιν, ὡς κατέδειξε τοῦτο ἡ Σαπφώ· ἀλλ' ἔναιαι τούτων ἡσυχολήθησαν καὶ περὶ τὴν Πυθαγόρειον φιλοσοφίαν.

Παρ' ἄλλοις λαοῖς, μάλιστα μεσημβρινοῖς, αἱ πολλαὶ καὶ μακραὶ ἀσχολίαι τοῦ πνεύματος θαμάζουσι καὶ φθείρουσιν αὐτό. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν, οἵτινες καὶ μακρόβιοι ἦσαν καὶ μέχρι τελευτῆς συνέγραπον, ὡς πλεῖστα παραδείγματα μαρτυροῦσιν. Περιφανὲς παράδειγμα πάντως εἶναι ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, ὃν ἐποίησεν ὁ Σοφοκλῆς τὸ ἐνενηκοστὸν περίπου ἔτος ἄγων¹. Ἐν τούτῳ ἡ οὐδὲν ἵχνος διανοητικῆς ἀδυναμίας ἢ ἐλάχιστα εὐρίσκονται. Ὡσαύτως δύναται τις νὰ μνημονεύσῃ πολλῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐγένοντο μακρόβιοι, π. χ. ὁ Σιμωνίδης ἔφθασε εἰς τὸ 90^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας, ὁ Κρατῖνος εἰς τὸ 97, ὁ τραγικὸς Ἀρίσταρχος εἰς τὸ 100^{ον} καὶ ὁ Ἀλεξίς εἰς τὸ 106^{ον}. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τῶν πεζογράφων ἡ προθεσμία τοῦ βίου ἦτο μακρά. Οὕτως ὁ μὲν Ἰσοκράτης ἐβίωσεν 98 ἔτη, ὁ δὲ διδάσκαλος αὐτοῦ Γοργίας 109, ὁ ἱστορικὸς Τίμαιος 96, καὶ ὁ Πολύβιος 82. Ἐκ τῶν φιλοσόφων κατ' ἐξοχὴν μακρόβιοι ἦσαν οἱ πρὸς τὰς συμφοράς

¹) Διαχυρίζεται μὲν ὁ Lachmann, ὅτι τὸ δράμα ἐποιήθη κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (δηλ. τὸ 432 π. Χ.), ὅτε ὁ ποιητὴς ἦτο νεώτερος, ἀλλ' αἱ ἀποδείξεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἰσχυραί. Ὅρα τὴν εἰσαγωγὴν μου εἰς τοῦτο τὸ δράμα σελ. 44.

τοῦ βίου ἀδιάφοροι στωϊκοί, ὡς ὁ Ζήνων, ὁ Χρύσιππος καὶ ὁ Κλεάνθης. Προώρως θανόντες μνημονεύονται πάνυ ὀλίγοι, ὡς ὁ κωμικὸς Εὐπολῖς, ἀλλ' ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε βίαιος. Ὡσαύτως ἡ Ἡριννα ἐτελεύτησε μὲν, ὅτε ἦγε τὸ 18^{ον} ἔτος, ἀλλ' ὁ θάνατος συνέβη ἐκ λύπης.

Τρίτον τεκμήριον τῆς διανοητικῆς γονιμότητος τῶν ἡμετέρων προγόνων εἶναι, ὅτι πλείστοι τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐποίησαν καὶ ἔγραψαν πολλά. Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐξ ἀκρισίας ἢ ἐκ συμφέροντος ἀπέδιδον τῷ Ὀμήρῳ πολλὰ ἔπη¹. Ἀλλὰ καὶ μόνη ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια περιέχουσι 27,803 στίχους. Ὡσαύτως ὁ Ἀρκτίνος ἐποίησε δύο μακρὰ ἔπη, τὴν Αἰθιοπίδα καὶ τὴν Ἰλίου πέρσιν. Πόσα παρήγαγον οἱ λυρικοὶ ποιηταί, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' οἱ βιογράφοι ἀποδίδουσιν αὐτοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακροὺς καταλόγους τῶν διαφόρων τῆς ποιήσεως εἰδῶν. Πρὸ πάντων ὅμως οἱ δραματικοὶ ποιηταί διακρίνονται κατὰ τὴν ἀσυνήθη αὐτῶν παραγωγὴν, καὶ ὅμως τὰ δράματα αὐτῶν δὲν ἐγένοντο οὔτε μετ' ἐπιπολαιότητος, οὔτε μετὰ σπουδῆς. Τίς δύναται νὰ ψέξῃ κατὰ τοῦτο τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς, ἐξ ὧν ὁ μὲν Αἰσχύλος ἐποίησεν 90 τραγωδίας, ὁ δὲ Σοφοκλῆς 130 καὶ ὁ Εὐριπίδης 92; Καὶ ὅμως ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος ἠδύναντο νὰ παραγάγῃσιν ἔτι πλείονας, εἰ μὴ τὸ νῆμα τοῦ βίου βιαίως ἐκόπτετο. Ἔτι μείζων ἦτο ἡ γονιμότης τῶν ποιητῶν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμωδίας, διότι λέγεται, ὅτι ὁ μὲν Ἀντιφάνης ἐποίησε 260 κωμωδίας, ὁ δ' Ἀλεξίς 245. Ἡ πολυγραφία δὲν ἦτο συνήθης μόνον τοῖς ποιηταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πεζογρά-

¹) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 56 καὶ ἑξῆς.

φοις. Βεβαίως πολλά εἶναι τὰ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' ἀπεί-
 ρως πλείονα εἶναι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους¹. Ὡσαύτως πο-
 λυγραφώτατοι ἦσαν οἱ φιλόσοφοι Ἐπίκουρος καὶ Χρύσιπ-
 πος². Τὰ περὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν δὲ γραμματικῶν ἱστο-
 ρούμενα ὄντως διεγείρουσι τὴν ἐκπληξιν. Πολυγραφώ-
 τατος δὲ πάντων τούτων εἶναι Δίδυμος ὁ Χαλκέντερος ἢ
 Βιβλιολάθας, ὅστις προσεκτήσατο τὸ ἐπώνυμον τοῦτο,
 διότι γράψας 3500 ἢ 4000 συγγραμμάτων δὲν ἠδύνατο
 νὰ μνημονεύσῃ, περὶ τίνος εἶχε γράψῃ³.

Ἡ δὲ συγγραφικὴ ὁρμὴ δέκα καὶ πέντε περίπου αἰῶ-
 νας διήρκεσε· διότι αὕτη ἦτο οὕτως ἰσχυρά, ὥστε καὶ
 μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἐξηκο-
 λούθει ὑπάρχουσα. Ὅσον δ' ἀλγεινὴ ἦτο ἡ στέρησις τῆς
 ἐλευθερίας, τοσοῦτον οἱ Ἕλληνες εὕρισκον παραμυθίαν ἐν
 τῇ πνευματικῇ τῶν προγόνων κληρονομίᾳ⁴. Τὰ γράμματα
 μετέβαλλον μὲν μορφήν, ὡς ἄλλος Πρωτεύς, καὶ ἔδραν,
 ἄλλα πάντοτε ἔζων καὶ ὑπὸ τῶν ψυχοτρόφων αὐρῶν τοῦ
 Ἑλληνικοῦ πνεύματος διαπνεόμενα ἀνεπτύσσοντο. Λέγε-
 ται, ὅτι τὸ λίκνον τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἦτο ἡ Θεσ-
 σαλία, ἀλλὰ τὴν μεῖζονα ἀνάπτυξιν αὕτη ἔλαβεν ἐν ταῖς
 ἀποικίαις. Ἡ Σπάρτη πρὸ τῶν Περσικῶν ἐγένετο ἡ ἔδρα
 τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς ταύτην ἔξοχοι ποιηταὶ
 καὶ φιλόσοφοι συνέρρεον, ὡς ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Τέρπανδρος,
 ὁ Θέογνις καὶ ὁ Ἀναξίμανδρος⁵. Ἀλλ' οἱ Δωριεῖς δὲν ἦσαν

¹) Διογ. Λαέρτ. βιβλ. V, 12. ²) Αὐτόθι X, 17 « Γέγονε δὲ πολυγρα-
 φώτατος ὁ Ἐπίκουρος πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν
 γὰρ πρὸς τριακοσίους εἰσὶ. . . Ἐξήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά
 φησι Καρνεάδης, παράσιτον αὐτὸν τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν ».

³) Ὅρα ἱστορίαν τῶν Ὀμηρ. ἐπ. σελ. 215. ⁴) Περὶ τούτου πραγματευό-
 μεθα ἐν τῇ Προλόγ. εἰς Ὀλιάδ. I, σελ. 1. ⁵) Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπ. σελ. 150

ἐπιτήδειοι, ὅπως ἀναπτύξωσι τοῦτον. Διὰ τοῦτο αἱ Ἀθηναὶ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας, ἀπὸ τῶν Περσικῶν μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχουσι τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν γραμμάτων. Ἐνταῦθα συνέρρεον ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν οἱ λογάδες τῆς διανοίας. Ἐνταῦθα ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα ἐξήστραψεν ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ¹. Διότι ἡ συγκέντρωσις παρήγαγε δύνειμιν καὶ ἐνέργειαν, δι' ὧν ἐλύθησαν τὰ μέγιστα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης προβλήματα. Ὁ μέγας Ἀλεξάνδρος διὰ τῶν νικηφόρων αὐτοῦ ὅπλων πολλὰς τῆς Ἀνατολῆς χώρας κτησάμενος εἰσήγαγε ταύτας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων ἡ Πέργαμος καὶ ἡ Ἀλεξανδρεία διαπρέπουσιν ἐν τοῖς γράμμασι πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλώμεναι. Ὡς οἱ Πτολεμαῖοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οὕτως οἱ Ἀτταλοὶ ἐν Περγᾷ φιλοτιμοῦνται, ὅπως σοφοὺς ἄνδρας εἰς ἑαυτοὺς προσελκύσωσιν². Ἀλλ' οὐχ ἥττον καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι μεγάλη σπουδὴ πρὸς φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην ἐγκύκλιον παιδείαν ἐξεδηλώθη³. Κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαίους χρόνους καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις κέντροις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐξηκολούθουν μὲν αἱ σπουδαὶ τῶν διαφόρων σχολῶν, ἀλλὰ τὰ ποικίλα τῆς διανοίας ρεύματα ἐφέροντο εἰς τὴν κοσμο-

¹) Ἦδὲ εἰσαγωγὰς τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Πρωταγόρου ἐν ἀρχῇ. ²) Ὅρα Ἱστορ. τῶν ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 216. ³) Ὁ Στράβων XIV, 673 λέγει περὶ Ταρσοῦ «Τοσαύτη δὲ τοῖς ἐνθάδε ἀνθρώποις σπουδὴ πρὸς τε φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην παιδείαν ἐγκύκλιον ἅπασαν γέγονεν, ὥσθ' ὑπερβέβληνται καὶ Ἀθήνας καὶ Ἀλεξανδρείαν καὶ εἰ τινα ἄλλον τόπον δυνατὸν εἰπεῖν, ἐν ᾧ σχολαὶ καὶ διατριβαὶ φιλοσόφων γεγόναισι. Διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι ἐνταῦθα μὲν οἱ φιλομαθοῦντες ἐπιχώριοι πάντες εἰσὶ, ξένοι δ' οὐκ ἐπιδημοῦσι βαδίως οὐδ' αὐτοὶ οὗτοι μένουσιν αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ τελειοῦνται ἐκδημήσαντες καὶ τελειωθέντες ξενιτεύουσιν ἡδέως, κατέρχονται δ' ὀλίγοι». Παραβάλλ. καὶ Susemihl, Geschichte der Griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit I, ἐν ἀρχῇ.

κράτειραν Ῥώμην. Ταῦτα δ' ἐπαύσαντο διευθυνόμενα ἐκεῖσε, ἀφ' ὅτου ἡ Κωνσταντινούπολις ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Πέμπτον τεκμήριον τῆς μεγάλης ὁρμῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸς συγγραφὴν εἶπομεν τὴν ἔλλειψιν σπουδαίων ὕλικῶν ὠφελειῶν. Ὅντως οὗτοι ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις τὴν περὶ τὰ γράμματα ἐνασχόλησιν δὲν μετεχειρίσθησαν ὡς ἐπιτήδευμα πρὸς χρηματισμόν. Τότε οἱ ποιηταὶ κατ' ἐξοχὴν ἠθικὸν κέρδος εἶχον, ἥτοι τὴν παρὰ τῶν συγχρόνων τιμὴν, ὡς οἱ ἀοιδοί, ὧν τὴν τέχνην οἱ τοῦ ἡρώικοῦ αἰῶνος ἄνθρωποι ἐτίμων ὡς θεῖον δῶρον¹. Οἱ ἀοιδοὶ τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων περιερχόμενοι ἐτύγχανον φιλόξενου ὑποδοχῆς. Ἐνίοτε δὲ οἱ ἀνακτες καὶ ἐκάλουν παρ' ἑαυτοῦς ἐξόχους ἀοιδούς. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἡγεμόνες προσεῖλκυον μεγάλους ποιητάς καὶ ἄλλους λογίους· διότι ἐνόμιζον ἡγεμονικὴν ἀρετὴν τὴν προστασίαν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, ὡς ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ, ὁ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ, οἱ Πεισιστρατίδαι ἐν Ἀθήναις, οἱ Ἀλευάδαι ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Ἰέρων ἐν Συρακούσαις, ὁ Ἀρχέλαος ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς στρατείαις καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐν τε τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Περγᾶμῳ. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ συγγραφεῖς τὴν παρὰ τῶν συγχρόνων τιμὴν ἐνόμιζον ἱκανὴν τῶν πόνων αὐτῶν ἀμοιβήν· διότι τὰ γράμματα ἐλογίζοντο ὡς ἐθνικὸν κτῆμα καὶ ταῦτα

¹) Ἐν Ὀδυσσ. Ρ, 518.

Ἔς δ' ὅτ' ἀοιδὸν ἀνὴρ ποτιδέρεται, ὅς τε θεῶν ἔξ
ἀείδῃ δεδαῶς ἔπε' ἱμερόεντα βροτοῖσιν,
τοῦ δ' ἄμοτον μεμάασιν ἀκονέμεν, ὅππότε' ἀείδῃ.

ἦσαν γνωστὰ παντὶ Ἑλληνι, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ παρωδίαί¹ πολλῶν στίχων τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν καὶ αἱ παραπομπαὶ τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν². Τότε δὲν ὑπῆρχε διάκρισις κύκλου λογίων ἀνδρῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν λαόν, ὡς συμβαίνει ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Διὰ τοῦτο οὔτε ὁ Πίνδαρος, οὔτε ὁ Αἰσχύλος ἠναγκάσθησαν νὰ κόψωσι τὰ πτερὰ τῆς ποιήσεως αὐτῶν, ὅπως καταληπτοὶ τῷ λαῷ γένωνται. Οὐχὶ σπανίως δ' οἱ ποιηταὶ ἀπέβλεπον καὶ πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους. Τοῦτο δὲν λέγει μὲν ὁ Ὅμηρος περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ δύναται τις τοῦτο νὰ εἰκάσῃ. Ὁ Ἡσίοδος ἐν τῷ προσιμίῳ τῆς Θεογονίας λέγων, ὅτι αἱ Μοῦσαι ἔδωκαν αὐτῷ σκῆπτρον καὶ ἐνέπνευσαν αὐδὴν, ὅπως ὕμνῃ τὸ γένος τῶν αἰωνίων θεῶν, ἔχει συνείδησιν, ὅτι τὰ ποιήματα αὐτοῦ θέλουσι τιμηθῇ³. Ὡσαύτως ὁ τυφλὸς Ὀμηρίδης τῆς Χίου μετὰ παρρησίας κηρύσσει τὴν μέλλουσαν τιμὴν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ⁴. Πρὸς δὲ ὁ Ἀλκμάν, ἡ Σαπφώ, ὁ Θέογνις, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης ἔχουσι συνείδησιν τῆς ἀξίας τῶν ποιημάτων αὐτῶν⁵. Βραδύτερον, ὅτε ὁ αἰὼν ἐγένετο ὑλικώτερος, εἰς τὸ ἠθικὸν κέρδος καὶ χρηματικὴ ὠφέλεια προσετίθετο. Πρῶτος ὁ Σιμωνίδης ᾗτησεν ἀμοι-

¹) Ἡ παρωδία εἶναι δυνατὴ μόνον, ὅταν ὁ ποιητὴς ᾔδει γνωστὸς παρὰ τῷ λαῷ, ὡς δὴ ἦσαν τὰ τοῦ Ὀμήρου ἔπη. ²) Οὕτως ὁ Καλλίνος μνημονεύει τῆς Θηβαΐδος καὶ ὁ Πίνδαρος ἐπανειλημμένως παραπέμπει εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον. ³) Ἡσίοδ. ἐν Θεογν. στίχ. 29·

*Ὡς ἔφασαν κοῦραι μέγαν Διὸς ἀρτιέπειαι
καὶ μοι σκῆπτρον ἔδον δάφνης ἐριθιλέος ὄζον
δρέψασθαι, θηητόν· ἐνέπνευσαν δέ μοι αὐδὴν
θείην, ὡς κλείοιμι τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ τ' ἐόντα,*

⁴) Ὑμνος εἰς Δῆλ. Ἀπόλλων. 172.

*Τυφλὸς ἀνὴρ, οἶκε δὲ Χίῳ ἐν παιπαλοέσῃ,
τοῦπερ καὶ μετόπισθεν ἀριστεύουσιν ἀοίδαί,*

⁵) Οἶα Bergk I, σελ. 178.

βῆν πρὸς ποίησιν ἐπινικίων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κακίζεταί ὡς φιλοχρήματος¹. Τοῦ ἔθους τούτου δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος². Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει, ὅτι καὶ ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τὸ γῆρας ἐξηκολούθει ποιῶν χάριν χρυσίου, ἀλλὰ τὸ σκῶμμα τοῦτο τοῦ κωμικοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σπουδαῖον³. Ἐλαβε μὲν ὁ Ἰσοκράτης παρὰ Νικοκλέους τοῦ ἡγεμόνος τῆς Κύπρου εἴκοσι τάλαντα ἀντὶ ἐνὸς λόγου, ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γενναῖον δῶρον. Οἱ σοφισταὶ ἤτουν μὲν μισθὸν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἀλλ' ὁ Σωκράτης ὀνομάζει τούτους καπῆλους⁴. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης μόνον παρὰ τῶν ἀλλοδαπῶν, οὐχὶ δὲ καὶ παρὰ τῶν ἰθαγενῶν ἐδέχετο χιλίας δραχμάς, ἃς εἶχεν ὀρίσει ὡς τίμημα τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας.

Ἐκ τῆς μεγάλης λοιπὸν ὁρμῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρήχθη ἄπειρος θησαυρὸς συγγραμμάτων, ἅπερ λόγιοι ἄνδρες, ὡς ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, συνέλεγον ἐν βιβλιοθήκαις. Πρὸ πάντων ὅμως οἱ Πτολεμαῖοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζωηρὸν ζῆλον ἐπεδείξαντο πρὸς συλλογὴν τῶν ἐξόχων ἐκείνων προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας⁵.

¹) Ἰδὲ εἰσαγωγὴν μου εἰς Πρωταγόραν σελ. 59. ²) Ἰδὲ Σχόλ. εἰς Πινδάρ. Νέμ. 5, 1. ³) Ἐν Εἰρήνῃ, 697.

⁴) *Ἐκ τοῦ Σοφοκλέους γίγνεται Σιμωνίδης.*

⁵) Ἐν Πρωταγόρ. 313 D «Οὕτω δὲ καὶ οἱ τὰ μαθήματα περιάγοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες τῷ ἄλῃ ἐπιθυμοῦντι ἐπαινοῦσι μὲν πάντα ἃ πωλοῦσι, τάχα δ' ἂν τινες, ὧ ἄριστε, καὶ τούτων ἀγνοοῖεν ὧν πωλοῦσιν, ὅ τι χρηστὸν ἢ πονηρὸν πρὸς τὴν ψυχὴν». ⁶) Γαλλν. I, 411. «Φιλότιμον περὶ βιβλία τὸν τε βασιλεῖα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον οὕτω γενέσθαι φασίν, ὡς καὶ τῶν καταπλεόντων ἀπάντων τὰ βιβλία κελεῦσαι πρὸς αὐτὸν κομίζεσθαι καὶ ταῦτα εἰς καινοὺς χάρτας γράφοντα, διδόναι μὲν τὰ γραφέντα τοῖς δεσπόταις, ὧν καταπλευσάντων ἐκομίσθησαν αἱ βιβλοὶ πρὸς αὐτόν, εἰς δὲ τὰς βιβλιοθήκας ἀποτίθεσθαι τὰ κομισθέντα, καὶ εἶναι τὰς ἐπιγραφὰς αὐτάς» τῶν ἐκ πλοίων».

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐδαπάνων πολὺ ἀργύριον. Ἐν τῷ καλλίστῳ δὲ μέρει τῆς πόλεως ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικαλούμενος Λάγος, ἰδρύσει βιβλιοθήκην. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταχέως συνηθροίσθη μεγάλη βιβλίων πληθὺς καὶ ὁ χώρος ἐξηλέγχθη ἀνεπαρκής, Πτολεμαῖος ὁ δεύτερος, δηλ. ὁ Φιλάδελφος, ἰδρύσει δευτέραν βιβλιοθήκην ἐν τῷ Σεραπείῳ, ἥτις θυγάτηρ τῆς πρώτης ὠνομάσθη¹. Τὰ ἐν αὐταῖς βιβλία ἠϋξάνον ἐπὶ τοσοῦτον μέχρι τῶν χρόνων τῆς Κλεοπάτρας, ὥστε ἐπὶ Καίσαρος αὐται εἶχον 700,000 ἢ κατ' ἄλλους 400,000 κυλίνδρων, ἥτοι τόμων. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν οἱ πολῦτιμοι οὗτοι θησαυροὶ ὑπέστησαν δεινούς ἐλέθρους. Ἐπὶ Καίσαρος ἤδη ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ πολέμῳ ἡ ἐν Προυχείῳ βιβλιοθήκη διὰ τοῦ πυρὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθάρη, ἀλλ' ἡ φθορὰ αὕτη ἐν μέρει ἀποκατέστη· διότι ὁ Ἀντώνιος ἐδωρήσατο τῇ Κλεοπάτρᾳ τὰς 200,000 κυλίνδρων τῶν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθηκῶν². Βραδύτερον ἐν ἔτει 391 μ. Χ. καὶ ἡ ἑτέρα βιβλιοθήκη, ἡ ἐν τῷ Σεραπείῳ κειμένη, ἐκάη, ὅτε οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας κατεδιώκοντο. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ἡ ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἰδρυθεῖσα βιβλιοθήκη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 476 μ. Χ. καὶ τὸ δυστύχημα ἐπανελήφθη ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου (716—741 μ. Χ.). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι πᾶσαι αἱ τῶν βιβλίων βλάβαι προῆλθον ἐκ τῶν διαφόρων ἐμπρησμῶν τῶν βιβλιοθηκῶν,

¹) Ἐπιφάνιος κεφ. 12 «Ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν τῷ Προυχείῳ οἰκοδομηθείσῃ· ἔτι δὲ ὕστερον καὶ ἑτέρα ἐγέμετο βιβλιοθήκη ἐν τῷ Σεραπείῳ μικροτέρα τῆς πρώτης, ἥτις καὶ θυγάτηρ ὠνομάσθη αὐτῆς». ²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀντωνίου κεφ. 58 «χαρίσασθαι μὲν αὐτῇ τὰς ἐκ Περγάμου βιβλιοθήκας, ἐν αἷς ἔκκοσι μυριάδες βιβλίων ἀπλῶν ἦσαν». Παράβαλλ. Gräfenhan, Geschichte der Klass. Phil. I, 378.

ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων, π. χ. ἐξ ἀμελείας. Οὕτω Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐπόθει πολλά βιβλία τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Θεοπόμπου καὶ ἐπὶ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου τὰ συγγράμματα τοῦ Γοργίου καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν εἶχον ἤδη ἐξαφανισθῆ¹. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐδείκνυνον ψυχρὰν ἀδιαφορίαν πρὸς πᾶν Ἑλληνικὸν καὶ τούτου ἕνεκεν δὲν ἀνενεοῦντο οἱ πάπυροι, ἀλλ' εἰς βεβαίαν φθορὰν κατελείποντο.

Ἐκ τοιούτων αἰτιῶν ἀπώλοντο πλεῖστα τῶν ἀρχαίων συγγράμματα, ἅπερ ὑπολογίζονται εἰς ἐνενήκοντα χιλιάδας κυλίνδρων, ἃν ἀφαιρεθῶσι τὰ διπλᾶ χειρόγραφα. Οὕτω θρηνοῦμεν τὴν ἐξαφάνισιν πλείστων καλῶν ἐπῶν, ὡς τῆς Αἰθιοπίδος, τῆς Θηβαίδος, τῆς Ἰλίου Πέρσεως καὶ πλείστων ἄλλων. Τὸν μέγιστον δ' ὄλεθρον πάντως ὑπέστησαν οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τηλαυγεῖς τοῦ ποιητικοῦ τῆς Ἑλλάδος οὐρανοῦ ἀδάμαντες. Παραπλησίαν τύχην ἔσχον οἱ κωμικοί, ὧν οἱ πλεῖστοι, ὡς ὁ Κρατῖνος καὶ ὁ Εὐπόλις, ἦσαν ἔξοχοι διάνοιαι. Ἴσως πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ αἰσχρολογία τῶν ποιητῶν τούτων, ἣτις ἀπήρεσκεν εἰς τὴν σωφροσύνην τῶν χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διετηρήθησαν μὲν αἱ τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδίαί, ἀλλ' ὁ μέγας οὗτος κωμικὸς ἀγωνίζεται παντὶ σθένει ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος. Καθ' ὅλου δύνатаί τις νᾶ εἶπη, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ Ἕλληνες ἐφείσθησαν παντός, ὅτι ἐκράτυνε τὸ αἰσθημα πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα. Ἐντεῦθεν ἴσως συνέβη, ὅτι πάντες οἱ Πλατωνικοὶ διάλογοι οἱ προωρισμένοι πρὸς δημοσίαν χρῆσιν μέχρις

¹) Δίων Χρυσόστομος 54, 4.

ἡμῶν περιεσώθησαν¹, ὥς καὶ οἱ τοῦ Δημοσθένους λόγοι, οἵτινες εἶναι μεστοὶ φιλοπατρίας. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συγγραφέων ἀπώλοντο μὲν πολλὰ, ἀλλὰ τὰ περισωθέντα καὶ μεγίστης ἀξίας εἶναι καὶ παρέχουσι ἔξοχα δείγματα ἐκάστου εἴδους τῶν γραμμάτων. Ἡλίκη βλάβη ᾗθελεν εἶναι, ἂν ἐστερούμεθα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ἢ τῶν τραγωδιῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν; Τραγωδίαί τοῦ Εὐριπίδου διετηρήθησαν πλείονες, διότι ὁ τραγικός οὗτος, καὶ περ κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην μὴ δυνάμενος νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Σοφοκλέα, ὅμως ἔχει τι ἐπαγωγὸν καὶ κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἦτο ὁ ἥρωες τῶν λαῶν καὶ τὸ εἶδωλον τῶν φιλοσόφων καὶ κωμικῶν, καί, ὅπερ οὐχὶ σύνηθες, ὁ αὐλικὸς ποιητὴς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισθέντων βασιλέων καὶ τυράννων². Τοὺς πεζοὺς συγγραφεῖς ἡ τύχη μᾶλλον ἠνόησεν· διότι τύχη ἀγαθῇ ἔχομεν τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην, τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφώντος, τοὺς λόγους τῶν ἐπιφανεστάτων ῥητόρων καὶ τὰ ἱατρικὰ τοῦ Ἱπποκράτους συγγράμματα. Τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπώλοντο μὲν οὐχὶ ὀλίγα, ἀλλὰ τὰ ἐπιστημονικώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ περιεσώθησαν καὶ ἐλπίς ὑπάρχει, ὅτι καὶ ἄλλα ἐν τῷ μέλλοντι δύνανται νὰ εὗρεθῶσιν, ὥς

¹) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Πλάτωνα σελ. 20 λέγομεν· «Οὐδῶλος δὲ εἶναι τυχαῖον, ὅτι ἐκ τῶν προϊόντων τῆς διανοίας αὐτοῦ τῶν προωρισμένων πρὸς δημοσίαν χρῆσιν οὐδὲν ἀπώλετο, ὅπερ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διὰ τὸν θεινὸν ἐκείνον κατακλυσμὸν τὸν ἐξαφανίσαντα τὰ περιφανῆ μνημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας σπανιώτατα συνέβη. Πάντες οἱ αἰῶνες μετὰ τῶν προλήψεων αὐτῶν ἐφείσθησαν τῶν ἔργων τούτου καὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν, ὅσοι τὴν ὑψηλὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐντολὴν παρανοήσαντες ἔδειξαν ζωηρὸν μῖσος ἢ παγετώδη ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ ἀριστοτεχνήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς τῷ ἡθικῷ τούτῳ φιλοσόφῳ». ²) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδειαν σελ. 6.

πρὸ ὀλίγου εὐρέθη ἡ Πολιτεία Ἀθηναίων. Ἄν δὲ τὰ περισωθέντα συγγράμματα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ἔλειπον, ἴσως πολλὰ ἐπιστῆμαι δὲν ἤθελον ἀναπτυχθῆ, ὡς τῇ βοθείᾳ τούτων ἀνεπτύχθησαν.

Οἱ μεγάλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων θησαυροί, οὓς ἄρτι ἠριθμήσαμεν, δὲν συνεβάλοντο μόνον πρὸς βελτίωσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ εἰς προαγωγὴν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἀλλ' εἶχον καὶ ἐθνοποιὸν δύναμιν. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γεωγραφικῶς κεχωρισμένος καὶ ἔνεκα τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους πολιτικῶς κατατετμημένος καὶ μὴ τυχὼν ἰκανῶν πολιτευτῶν, ὅπως τοὺς κλάδους τούτου συνενώσωσιν, εἶχεν ἀνάγκην ἐνωτικῆς δυνάμεως. Τὴν πολιτικὴν ἔλλειψιν ἀνεπλήρωσαν μὲν καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὰ γράμματα καὶ πρὸ πάντων οἱ ποιηταί, οἵτινες καὶ τοὺς ἐν ταῖς μάλιστα ἀφειστώσαις χώραις συνέδεον εἰς ἐνότητα. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ Ἴωνες ῥαψωδοὶ διέτρεχον πάσας τὰς χώρας καὶ ἤδον τὰ ἔπη τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον οἱ ναυτίλοι ἔφαλλον τὰ χωρικά τοῦ Εὐριπίδου ᾄσματα καὶ μεγάλων τιμῶν παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων ἠξιοῦντο¹. Τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἐμάλαξαν τὸ ἀγριωπὸν καὶ αὐθαδὲς ἦθος τῶν Ἑλληνικῶν φύλων καὶ τῶν πόλεων, αἵτινες οὐ μόνον κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων ἦσαν, ἀλλὰ καὶ αἰματηροὺς ἀγῶνας διεξήγον. Ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ἡ ξενηλασία, δὲν ἐρωτᾶται πόθεν ἔρχεται ὁ ποιητής, ἀλλὰ τίς εἶναι καὶ τί παρήγαγεν. Αὐτοὶ οἱ Συρακοῦσιοι, οὓς ἐβουλεύθησαν νὰ δουλώσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἔσφζον τούτους ἐκ τῆς αἰχ-

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου κεφ. XXIX.

μαλωσίας, ὅσοι ἐγίνωσκον νὰ διδάξωσι δράματα τοῦ Εὐριπίδου καὶ παρεῖχον τροφὰς εἰς τοὺς ἄδοντας μέλη ἐκ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ. "Οτε δ' ὁ Θηβαῖος Ἐρίανθος μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων προὔτεινε τοῖς συμμάχοις, ὅπως ἀνασκάψωσι τὸ ἄστυ καὶ καταστήσωσι τοῦτο μηλόβοτον, Φωκεὺς τις ἄσας κατὰ τὸν πότον τὴν πάροδον τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Εὐριπίδου, οὕτω πάντα ἔκαμψεν, ὥστε ἐφάνη αὐτοῖς σκληρόν νὰ ἐξαφανίσωσι πόλιν τοιούτους ἄνδρας παραγαγοῦσαν¹. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐμάλαξαν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ῥωμαίων κατέστησαν τοὺς κατακτητὰς ἡπιωτέρους. Αὐτὸς ὁ θηριώδης Νέρων οὕτως ἐτιθασεύθη ὑπὸ τῆς φιλανθρωπικῆς τούτων δυνάμεως, ὥστε ὑπεκρίνετο τὸ πρόσωπον τῆς Κανάκης ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Αἰόλου· οὕτω δ' εὐστόχως ἐμιμεῖτο τὰς ὠδῖνας τῆς τικτούσης, ὥστε ἡ σύγκλητος τῆς κοσμοκρατείας Ῥώμης ἐμινύριζεν, ὡς τὸ τικτόμενον βρέφος². Ἡ ἐνωτικὴ καὶ ἐθνοποιὸς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δύναμις ὑπῆρξεν ἀχμαία καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλοσύνης καὶ μέχρι τοῦδε αὕτη δὲν ἡμβλύνθη, ἀλλὰ συνδέει ἀρρήκτως τοὺς ἀποίκους μετὰ τῆς μητροπόλεως.

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυσάνδρου. XV. ²) "Ορα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδειαν σελ. 8.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ὡς ἡ Ἑλλὰς διασχίζεται ὑπὸ μεγάλων κόλπων, ὡς τὸ ἔδαφος διατέμενεται ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ δυσπροσίτων ὄρέων, οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διαιρεῖται εἰς διαλέκτους, αἵτινες ὅτε μὲν ἐνοῦνται καὶ ἐνούμεναι ἀποτελοῦσι κοινὴν τινα γλῶσσαν, ὅτε δ' αὖθις χωρίζονται. Ἐν τοῖς προφυλαίοις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνυφούνται δύο μεγαλοπρεπέστατα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος μνημεῖα, ἅπερ οὐ μόνον διὰ πολλὰ ἄλλα διεγείρουσι τὴν ἐκπληξιν τῶν αἰώνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν. Ὁ μέγας τούτων ποιητὴς κατέχει ἀκένωτον ταμεῖον λέξεων καὶ τοσαύτην εὐχείρειαν, ὅπως εἰκονίσῃ οἰανδὴποτε ἰδέαν, ὥστε ἡ γλῶσσα φαίνεται δούλη αὐτοῦ. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων μαρτυρεῖ, ὅτι πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἡ ἐπικὴ ποίησις διηνεκῶς ἤσκειτο¹. Τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἐποιεῖθησαν ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ, ἀλλ' ἐν τού-

¹) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς τὴν Ὀμηρ. ποίησιν σελ. 24.

τοῖς ἀνευρίσκονται πλείστοι αἰολισμοί¹. Τίς ἄρά γε εἶναι ἡ αἰτία τούτου;

Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ὅμηρος τὰς Ἑλληνικὰς χώρας περιελθὼν καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῶν μαθὼν παρέλαθεν ἐν τοῖς ἔπεσιν, τὸ μὲν, ὅπως τὰ ποιήματα αὐτοῦ προσιτὰ πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν ἀναδείξη, τὸ δέ, ὅπως προσφιλὲς τούτοις γένηται. Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι πιθανή, διότι ἡ ἀνάμιξις τῶν διαλέκτων ἐν κωμωδίᾳ δύναται νὰ γείνη καὶ οὐχὶ ἐν σπουδαίῳ ἔπει. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ γλῶσσα ἐμορφώθη ἐν Σμύρνῃ, τῇ πατρίδι τοῦ ποιητοῦ, ὅτε ἡ πόλις αὕτη κατωκείτο ὑπὸ Ἰώνων καὶ Αἰολέων. Ἀλλὰ τοῦτο συνέβη μετὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων, ὅτε εἶχον ἤδη ποιηθῇ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη². Ὁ Schubart εἶχεν εἰκάσει, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη διεμορφώθη ἐν τῇ δεκαετεί τοῦ Ἰλίου πολιορκία. Καὶ τὴν εἰκασίαν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, διότι δεκαετὴς συνδιαίτησις εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς παραγωγὴν νέας γλώσσης. Ἄλλοι δέχονται πρωτογενῇ τινα γλῶσσαν, ἐξ ἧς βραδύτερον αἱ διάλεκτοι ἀπεχωρίσθησαν. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γίνεται ἡ παρατήρησις, ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν εὐρέθη λαὸς ἐν τῇ κατωτάτῃ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ βιῶν, ὅστις εἶναι ἀπηλλαγμένος διαλέκτων. Τὸ ζήτημα τοῦτο δυσκόλως μὲν δύναται νὰ λυθῇ, ἀλλ' ἴσως οὐχὶ ἀπιθάνως εἰκάζομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν ὑπῆρχε πολιτισμὸς τις, ὅστις ἐξηφάνισε τὰς διαλέκτους, ὅτι τότε οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον καταλάβει εὐρυτάτας χώρας, ὡς βραδύτερον, καὶ διὰ

¹) Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 851, καὶ Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 28. ²) Bergk αὐτόθι.

τοῦτο ὑπῆρχε γλῶσσά τις, ἥ τις δὲν ἐστερεῖτο μὲν διαλεκτικῶν διαφορῶν, ἀλλ' αὗται δὲν ἦσαν οὕτω μεγάλαι, ὥς ἐν τοῖς μεθ' Ὁμηρον χρόνοις¹.

Μετὰ τὸν μέγαν τοῦτον ποιητὴν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διασπᾶται εἰς τέσσαρας διαλέκτους, τὴν Αἰολικὴν, τὴν Δωρικὴν, τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι ἡ Δωρικὴ διάλεκτος ἀπεσπᾶσθη τῆς Αἰολικῆς, ἥτις εἶναι ἡ πρεσβυτέρα πασῶν τῶν ἄλλων, ὡς βραδύτερον ἡ Ἀττικὴ ἀπὸ τῆς Ἰωνικῆς. Αἱ διάλεκτοι αὗται ἐνιαχοῦ μὲν ἦσαν καθαρώτεραι, ἀλλὰ οὐ δ' ἀνεμιγνύοντο μετ' ἄλλων. Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐγίνετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἐν αἷς διάφορα φύλα συνέρρεον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει ὑπῆρχον χωραὶ, ἐν αἷς ἡ γλῶσσα ἦτο κρᾶμα διαφόρων διαλέκτων, ὡς ἡ Βοιωτία, ἐν ἣ ἐκράτει μὲν ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος, ἀλλὰ μετ' Ἰωνικῆς χροιάς. Αἱ διάλεκτοι διέφερον ἀλλήλων μᾶλλον κατὰ τὰ φωνήεντα ἢ κατὰ τὰ σύμφωνα, π. χ. οἱ μὲν Δωριεῖς ἔλεγον Μῶσα, οἱ δ' Αἰολεῖς Μοῖσα καὶ οἱ Ἴωνες Μοῦσα. Σπουδαῖαι διαφοραὶ εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἀριθμητικοῖς, ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις (κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς προσωπικαῖς) καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἐπιρρημάτων. Πρὸς δὴ λῶσιν τῶν μηνῶν οἱ μὲν Ἴωνες μεταχειρίζονται οὐσιαστικά (Ἑκατομβαιῶν, Πυανέψιων², Ποσειδεῶν), οἱ δ' Αἰολεῖς καὶ οἱ Δωριεῖς ἐπίθετα (Ἑρμαῖος, Θεοξένιος, Ἰτώνιος). Τὰ πατρωνυμικά τὰ λήγοντα εἰς ἰδης καὶ ἰων δὲν εἶναι μὲν ἄγνωστα τοῖς Αἰολεῦσιν³, ἀλλ' οὗτοι συνηθέστερον μεταχειρίζονται τὰ

1) Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς τὴν Ὀμηρικὴν ποιήσιν σελ. 36.

2) Πυανέψια ἦτο ἑορτὴ ἐν Ἀθήναις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπύρου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐπανόδου τοῦ Θησέως ἐκ Κρήτης. 3) Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς Ἀχαρν. 591 παρατηρεῖ, ὅτι οἱ Αἰολεῖς μετεχείριζοντο τὰ πατρωνυμικά.

ἐπίθετα τὰ λήγοντα εἰς ιος (π.χ. Κρόνιος, Τελαμώνιος, Ποιάντιος). Πολλάκις τὰ ὀνόματα διέφερον κατὰ γένος ἐν ταῖς διαφοροῖς διαλέκτοις¹. οἱ μὲν Ἴωνες ἔλεγον δρεπάνη καὶ ἀστραγάλη ἀντὶ δρέπανον καὶ ἀστράγαλος², οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἡστάμνος, ἡ θόλος, ἡ βῶλος, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὁ στάμνος, ὁ θόλος, ὁ βῶλος³, οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἡ φάρυγξ, ἡ ψύλλα, οἱ δὲ Δωριεῖς ὁ φάρυγξ, ὁ ψύλλος, καὶ πάλιν οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἡ ψάμμος, ὁ δ' Ἀρχιμήδης (Δωριεὺς) ὁ ψάμμος. Τοῦναντίον οἱ μὲν Δωριεῖς ἔλεγον ὁ λιμός, οἱ δ' Ἀττικοὶ ὁ λιμός. Καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν λέξεων ἀνευρίσκονται διαφοραί, π.χ. οἱ μὲν Ἴωνες μεταχειρίζονται τὸ τιθέναι ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ποιεῖν, οἱ δὲ Λάκωνες τὸ τιθέμεναι (διαθέμεναι) ἐν τῇ τοῦ θάπτειν (θήκη = τάφος), οἱ Δωριεῖς μεταχειρίζονται τὸ ἔρπειν ἐν τῇ σημασίᾳ, καθ' ἣν οἱ Ἀττικοὶ τὸ ἰέναι καὶ ἔρχεσθαι, καὶ οἱ Ἴωνες χρῶνται τὸ ὑποκρίνεσθαι, ὅπου οἱ Ἀττικοὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τὰ διάφορα φύλα διῆγον ἐν ποικίλαις σχέσεσι καὶ ἐπιμιξίαις αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ εἰς ἄλληλα μετεδίδοντο⁴.

Ἡ ἀρχαιότερα πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων εἶναι ἡ Αἰολικὴ ἢ Αἰολίς⁵ καὶ ὡς τοιαύτη ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν Λατινικὴν⁶. Ἐχει δ' ἡ διάλεκτος αὕτη

νομικὰ ὡς ἐπίθετα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τὸ αὐτὸ ἐποιοῦν ἐνίοτε, ὡς ὁ Ἀρχιλόχος καὶ ὁ Ἰππῶναξ λέγουσι *συκοτραγίδης*, ὁ δ' Ἀριστοφάνης, *σπουδαρχίδης*, *μισθαρχίδης*, *στρατωνίδης*. ¹) Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, δηλ. κατὰ τόπους τὸ γένος τῶν ὀνομάτων διαφέρει. ²) Σχολ. εἰς Ἰλιάδ. Σ, 551. ³) Ὅρα Σέξτ. ἐμπειρ. 633. ⁴) Διονυσ. Ἀλικαρνασ. I, 28 «Καὶ νῦν ἐτι συλοῦσιν ἀλλήλους ῥήματα οὐκ ὀλίγα, ὥσπερ Ἴωνες καὶ Δωριεῖς». ⁵) Περὶ τῆς διαλέκτου ταύτης ἔγραψε μετὰ πολυμαθείας σύγγραμμα ὁ Giese, Ueber den Aiolischen Dialect, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ πρόωρου θανάτου τοῦ συγγραφέως ἐξεδόθη ἀτελής. ⁶) Π. χ. παρὰ μὲν τοῖς Αἰολεῦσι λέγεται *ὄλχος*, παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις *volgus*.

πολλά ιδιώματα ἢ φωνάς, ὡς τὴν Ἀρκαδικήν, τὴν Βοιωτικήν, τὴν Θεσσαλικήν, τὴν Μακεδονικήν, τὴν Λεσβίαν καὶ τὴν ἰδίως Αἰολίδα. Ἐν πλείστοις ἡ Λατινικὴ συμφωνεῖ ὅτε μὲν πρὸς τοῦτον, ὅτε δὲ πρὸς ἐκείνον τὸν κλάδον τῆς Αἰολίδος. Ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς, φέρ' εἰπεῖν, λείπει παρὰ τοῖς Λατίνοις, ὡς παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς Αἰολεῦσιν. Ἡ πρόθεσις ἐν καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ καὶ ἐν τῇ Κυπριακῇ διαλέκτῳ εἶναι ἰν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις. Ὁ δὲ τονισμὸς τῶν λατινικῶν λέξεων συμφωνεῖ πρὸς τὸν τῶν Λεσβίων καὶ δὴ ὁ ἀρχαιοπρεπὴς τῆς Αἰολίδος χαρακτήρ δεικνύται σαφῶς ἐν τῇ βαρυτονήσει¹. Ταύτην διετήρουν οἱ Αἰολεῖς τῆς μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς ἐξαφανίσεως τῆς διαλέκτου αὐτῶν, σαφῇ δὲ τεκμήρια μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλοι κλάδοι τοῦ Αἰολικοῦ φύλου δὲν ἀπέστεργον τὴν βαρυτόνησιν. Πρὸς δὲ πλείστας λέξεις ἡ διάλεκτος αὕτη ψιλοῖ, ἅς αἱ ἄλλαι δασύνουσι². Παρατηρήθη δ', ὅτι ἔχει ἐναργῆ κλίσιν πρὸς τὰς διφθόγγους, μεταχειριζομένη ποικίλους σχηματισμούς³. Καθ' ὅλου ἡ

1) Διονύσιος ὁ Θραξ ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Bekker σελ. 662, 15 λέγει· «Γινώσκουν δὲ χρῆ, ὅτι τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν εἰσι Διωρεῖς, οἱ δ' Αἰολεῖς, οἱ δ' Ἴωνες, οἱ δὲ Ἀττικοί· συμβεβηκυίας δὲ διὰ τούτων δηλοῦμεν ποιότητος· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τρόποις καὶ ἤθεσι διαφέρουσιν ἀλλήλων. Δοκεῖ γὰρ τὸ Δώριον ἀνδρωδέστερόν τε εἶναι τοῖς βίοις καὶ μεγαλοπρεπὲς τοῖς φθόγγοις τῶν ἀνομάτων καὶ τῷ τῆς φωνῆς τόνῳ· τὸ Ἴωνικὸν δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ἀνεμνόν· χαῦναι γὰρ οἱ Ἴωνες· τὸ δὲ Ἀττικὸν εἰς τε δίκαιταν καὶ φωνῆς ἐπιτέγνησιν αἰεὶ διαφέρει, τὸ δὲ Αἰολικὸν τῷ τ' αὐστηρῶς τῆς διαίτης καὶ τῷ τῆς φωνῆς ἀρχαιοτρόπῳ, διὰ τοῦτο καὶ τὴν βαρυτότητα τῶν τόνων καὶ τὴν ψιλότητα τοῦ πνεύματος ἐξηλώκασιν». Πρὸς δὴλῳσιν τῆς βαρυτονήσεως ἔστι τὸ 34 ἀπόσπασμα τοῦ Ἀλκαίου,

Ἵγι μὲν ὁ Ζεὺς, ἐκ δ' ὀράνω μέγας
χεῖμων, πεπάγασιν δ' ὀδάτων ῥόαι.

2) Π. γ. ἔλεγον ἱπερ = ὑπέρ, ὕμμες = ὕμεις. Ὅρα Giese ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 207. 3) Ὁ Θεοδόσιος λέγει ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Bekker σελ. 1045 «Τινὲς ἐνόμισαν τὰ εἰς μὲ πάντα τῆς Αἰολίδος εἶναι διαλέκτου· πολλὰ

διάλεκτος αὕτη δὲν ἀγαπᾷ τὴν πλατεῖαν προφορὰν τῆς Δωριδος, ἀλλὰ προτιμᾷ τὴν ταχεῖαν ἀπαγγελίαν. Ἐν πᾶσι τοῖς Αἰολικοῖς τόποις δὲν εἶχε τὴν αὐτὴν ἀνάπτυξιν ἢ διάλεκτος αὕτη, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτύχθη ἐν τῇ Λέσβῳ, ἐν ᾗ ἤκμασαν μεγάλοι ποιηταί, καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ γειτνίασις πρὸς τοὺς Ἴωνας. Καὶ ὅμως ἡ διάλεκτος τῶν Λεσβίων ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σωκράτους ἐφαίνετο τοῖς Ἀθηναίοις ξενοπρεπής¹.

Ἡ δὲ Δωρίς κατεῖχε μετὰ τῆς Αἰολίδος τὸ μέγιστον μέρος τῆς μητροπόλεως καὶ ἐν πολλαῖς ἀποικίαις, ὡς ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι, ἐκράτει. Οἱ ἀποικοὶ διετήρουν μὲν τὴν διάλεκτον, ἣν παρὰ τῆς μητροπόλεως ἔλαβον, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφυλάξωσι ταύτην ἀμιγῆ ἐν εὐρυτάτῃ γεωγραφικῇ ἐκτάσει. Τοπικαὶ καὶ κλιματικαὶ διαφοραί, πρὸ πάντων δ' ἐπιμιξία πρὸς ἄλλους λαοὺς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου τύπου τῆς διαλέκτου ἐπέδρασεν. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μακρὸς χρόνος σπουδαίως ταύτην ἡλλοίωσεν. Διὰ τοῦτο ἡ Δωρίς διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους, εἰς τὴν ἀρχαίαν, τὴν μέσην καὶ τὴν νέαν, ἥτοι εἰς δύο εἶδη, τὴν αὐστηρὰν καὶ τὴν ἡπίαν. Ἡ ἀρχαία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀρχομένη διήκει μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ., ἡ μέση μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ νέα μέχρις ἐξαφανίσεως τῆς διαλέκτου ταύτης.

γάρ ἐστι παρ' αὐτοῖς ἢ εἰς μὴ κατάληξις γέλοιμι γάρ φασι καὶ ἀσυνέτημι». Οὕτω λέγουσι, πάλαιμι, πλάναιμι. Ἐνίοτε δ' οἱ Αἰολεῖς ἀποφεύγουσι τὰς διφθόγγους, π. χ. λέγουσι *φθέρω* ἀντὶ *φθείρω* καὶ *σπέρρω* ἀντὶ *σπείρω*. ¹) Πλάτ. ἐν Πρωταγόρῳ 341 C «καὶ ὀνειδίζειν τῷ Πιπτακῷ ὅτι τὰ ὀνόματα οὐκ ἡπίστατο ὀρθῶς διαιρεῖν, ἅτε Λέσβιος ὢν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ τεθραμμένος», ἐνθα ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.

Εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλ-
κμᾶνος¹, εἰς δὲ τὴν μέσσην τὰ τοῦ Ἐπιχάρμου. Ἡ νέα Δω-
ρίς ἐξέκλινε τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς τύπου καὶ δι' ἄλλα αἷτια
καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀτθίδος². Τὴν
αὐστηρὰν Δωρικὴν διάλεκτον εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἱ
Ταραντῖνοι, οἱ Ἡρακλεῶται καὶ ἴσως καὶ οἱ ἄλλοι Ἰτα-
λιῶται, οἱ Κρήτες καὶ οἱ Κυρηναῖοι. Σπουδαιοτέρα δὲ δια-
φορὰ τῶν δύο εἰδῶν τῆς Δωρίδος εἶναι, ὅτι ἡ μὲν αὐστηρὰ
μετεχειρίζετο τὸ η καὶ ω³, ἡ δὲ ἡπία τὸ εἰ καὶ τὸ ου, ὡς
ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος.

Ἡ δὲ Ἰὰς, ἥτοι ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος, παρα-
βαλλομένη πρὸς τὰς δύο εἰρημένους ὑπέστη πλείονας ἀλ-
λοιώσεις καὶ διότι οἱ Ἴωνες ἡγάπων ἐν παντὶ τοὺς νεωτε-
ρισμούς καὶ διότι μετ' ἄλλων λαῶν ἀποικήσαντες συνε-
μίγησαν τούτοις. Αὕτη πρὸς πάσας τὰς ἄλλας διαλέκτους
ἤγειρε πόλεμον, ἐξ οὗ ἐξῆλθε νικηφόρος· διότι τινὰ μὲν
στοιχεῖα τῶν ἄλλων διαλέκτων κατεπίεσε καὶ ἐξηφάνισεν,
ἄλλα δ' ἐν αὐτῇ συνέτηξεν. Κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς διαφό-

¹) Ἡ γλῶσσα ὅμως τοῦ ποιητοῦ τούτου ἔχει μὲν ὡς βάσιν τὴν Λακωνικὴν
διάλεκτον, ἀλλ' ἀναμεμιγμένην μετὰ Λεσβιακῶν καὶ ἐπικῶν τύπων. "Ορα Küh-
ner, Ausführliche Grammatik I, 13. ²) Π. χ. ἀντὶ τοῦ συλλογιστικοῦ συν-
δέσμου ὧν ἐν τῇ νέᾳ Δωρικῇ ἔλεγον οὖν, ὡς καὶ οἱ Ἀττικοί. Τὰ ἀριθμητικά ἐγέ-
νοντο, οἷα τὰ Ἀττικά, ὡς τρεῖς ἀντὶ τρεῖς, τέσσαρες ἀντὶ τέτορες. ³) Οὕτως ἔχει
ἡγηται ἀντὶ ἡγείται, βολὰ ἀντὶ βουλά. Πρὸς δὴλωσιν τῆς Λακωνικῆς διαλέκτου
λαμβάνομεν τὴν ἐξῆς εὐχὴν ἐκ τῆς Λυσιστράτης τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 1262
—1265

Λακωνιστί.

Ἀγροτέρῳ Ἀρεμι σηροκτόνε,
μόλε δεῦρο, παρθένε οἰά,
ποιτιάς σπονδάς,
ὡς συνέχης πολὺν ἡμὲ χρόνον.

Ἀττικιστί.

Ἀγροτέρῳ Ἀρεμι θηροκτόνε,
μόλε δεῦρο, παρθένε θεά,
πρὸς ἰὰς σπονδάς
ὡς συνέχης πολὺν ἡμᾶς χρόνον.

"Ορα Mullach, Grammatik der Griechisch. Vulgarsprache in historisch-
Entwicklung σελ. 5.

ροις κλάδοις τῆς Ἰάδος ὑπῆρχον μεγάλαι διαφοραί. Καθ' Ἡρόδοτον οἱ Ἴωνες τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἶχον τέσσαρας τρόπους ἢ φωνὰς ἢ διαλέκτους, τὴν Καρικὴν, τὴν Λυδικὴν, τὴν ἐν Χίῳ καὶ ἐν Ἐρυθραῖς καὶ τὴν ἐν Σάμῳ¹. Ἀλλ' οἱ κλάδοι οὗτοι κατ' ὀλίγον συνηνώθησαν, εἰ καὶ παρὰ τῷ λαῷ αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι. Ἡ Ἰὰς διαιρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς δύο, εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν. Ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνουσα τὴν περίοδον τῶν ἐπικῶν ποιητῶν καταλήγει εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρξατο ὁ πεζὸς λόγος (600 π. Χ.), ἡ δὲ νέα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρξαμένη διήκει μέχρι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ἱπποκράτους. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων ἡ ἀρχαία Ἰὰς ἦτο ἰσχυροτέρα καὶ σπουδαιότερα, ἡ δὲ νέα εἶχέ τι μαλθακόν, ὥς ἦτο καὶ ὁ τότε βίος τῶν Ἰώνων. Καθ' ὅλου ἡ Ἴωνικὴ διάλεκτος ὑπερέχει πασῶν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐφωνίαν, καὶ τοῦτο γίνεται καταφανές, ἂν παραβληθῇ πρὸς τὴν Δωρίδα². Αἱ πρῶται ἔδραι τῶν φυλῶν τούτων πολὺ ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ ἥθους καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Οἱ μὲν Δωριεῖς τὸ κατ' ἀρχὰς ὥκουν ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Δωρίδος, οἱ δ' Ἴωνες ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῶν νήσων. Πρὸ πάντων ἡ Ἴωνικὴ διαφέρει τῆς Δωρικῆς διαλέκτου κατὰ τὰ ἐξῆς δύο· πρῶτον τρέπει τὸ ἀρχαῖον τ εἰς σ ἐν τισι λέξεσι³ καὶ δεύτερον τὸ α εἰς ε⁴ καὶ τὸ α εἰς γ⁵. Ἡ Ἰὰς ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν, ιστορικῶν καὶ φιλοσόφων διαπλασθεῖσα ὑπερέ-

¹) Ἡρόδοτ. I, 142. ²) Ὅρα Kühner ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 14.

³) Π. γ. σύ, Δωρ. τὺ (λατιν. tu), φησι Δωρ. φατί, πλούσιος Δωρ. πλούτιος, ἀδυνασία Δωρ. ἀδυνατία. ⁴) Οὕτως οἱ Ἴωνες λέγουσι γὰρ Δωρ. γὰ, ἱερὸς Δωρ. ἱαρός, τρέφω Δωρ. τράφω. ⁵) Ὡς πύλη, Δωρ. πύλα, θνήσκω, Δωρ. θνάσκω. Ἡ Ἴωνικὴ διάλεκτος πρωτίμως ἐξηφανίσθη, ἀλλ' ἔχνη ταύτης μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν π. γ. μικρή, πικρή.

βαλε πάσας τὰς ἄλλας καὶ ἐγένετο πρότυπον αὐτῶν. Δι-
καίως δὲ παρατηροῦσιν οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι ἡ Ἰὰς εἶναι ἡ
κατ' ἐξοχὴν ποιητικὴ διάλεκτος, ὡς εὐφυῆς καὶ εὐφάντα-
στος ἦτον ὁ Ἰωνικὸς λαός.

Πρὸς τὴν Ἰάδα τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο πολὺ διάφο-
ρος ἡ Ἀτθίς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀποσπάσματα τῶν νόμων
τοῦ Σόλωνος. Στοιχεῖα τῆς Ἰάδος ἀπαντῶσι καὶ παρὰ
τῷ Ἀπολλοδώρῳ, τῷ διδασκάλῳ τοῦ Πινδάρου, καὶ τῷ
Αἰσχύλῳ, εἰ καὶ οἱ ὑποκριταὶ καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς πολλὰ
ἰχνη ταύτης ἐξήλειψαν. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν μέγαν
νομοθέτην ἡ Ἰὰς εἰς τὴν Ἀτθίδα μετεβλήθη. Πρὸς
τοῦτο συνεβάλοντο πολλὰ καὶ ποικίλα αἷτια, ὡς ἡ εἰσα-
γωγὴ πολλῶν νέων πολιτῶν εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθη-
ναίων διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κλει-
σθένους. Πρὸ πάντων ὅμως ἐπέδρασεν ἡ τοῦ φρονήματος
ἐπίρρωσις διὰ τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, οὓς εἰσῆγαγον οἱ
εἰρημένοι νομοθέται. Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία οὐ μόνον τὸ
φρόνημα ἀνύψωσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν περιβολὴν τοῦ σώματος
μετέβαλε¹ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἐκράτυνεν. Ὡς δὲ τὸ
φρόνημα τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο ἔμφυτον οὐδ' ἄξεστον,
ὡς τὸ τῶν Δωριέων, ἀλλὰ προῖον ἐλευθέρας συνειδήσεως
καὶ ἐπικαταλογισμοῦ, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν δὲν εἴ-
χεν οὔτε τὸ σκληρὸν τῆς Δωρίδος, οὔτε τὸ μαλακὸν τῆς
Ἰάδος, ἀλλ' ἦτο κρᾶμα τούτων. Διὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευ-
θερίας ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἐκτῆσατο ἐνέργειαν καὶ δύνα-
μιν καὶ τὰς ἀρετὰς ταύτας συνήνωσε μετὰ τοῦ ἡπίου καὶ
μαλακοῦ. Οὕτω δὲν ἔχει οὔτε τὰ πολλὰ α τῶν Δωριέων,
οὔτε τὰ πολλὰ η τῶν Ἰώνων². Οἱ Ἀθηναῖοι ὡς διενοοῦντο

¹) Θουκυδίδ. I, 6. ²) Π. χ. οἱ μὲν Δωριεῖς ἔλεγον *ἀμέρα*, οἱ δὲ Ἴωνες

ταχέως, οὕτω¹ καὶ διελέγοντο. Δὲν ἔλεγον ὅμως μεγάλη τῇ φωνῇ, διότι τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς ἔλλειψις καλῆς ἀνατροφῆς καὶ ἡ μεγαλοφωνία ὡς ἰδίωμα Βοιωτικόν².

Ἀφ' οὗ δ' οὕτως ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος διεμορφώθη, πάλιν ἀνεφάνησαν διαφοραὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἤδη γραμματικοὶ διεῖλον ταύτην εἰς ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἡ τροπὴ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν ἄρχεται εὐθὺς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ συμπληροῦται μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ³. Κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς ἀρχαίας Ἀθίδος εἶναι ὁ Θουκυδίδης, οἱ δὲ τραγικοὶ ἐκουσίως διετήρησαν ἐν τισι περιστάσεσιν ἀρχαίους τῆς γλώσσης τύπους. Ὁ Πλάτων καὶ περ ζῶν ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἐκράτει ἡ νέα, ὅμως προετίμα τὴν ἀρχαίαν. Περὶ τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὰ δύο τ εἰσάγονται ἀντὶ τῶν δύο σ⁴ καὶ δύο ρ ἀντὶ ρσ⁵. Ἡ μὲν ἀρχαιότερα Ἀθίς μεταχειρίζεται τὴν ζύν, ἡ δὲ νέα τὴν σύν, ἐκείνη μὲν τὴν ἐς, αὕτη δὲ τὴν εἰς. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ νέα γραφή, ἥτοι τὸ ἀλφάβητον τῶν 24 γραμμάτων, ἐγένετο δεκτὴ ἐπισήμως καὶ ἡ γλῶσσα ὠρισμένους κανόνας ἐκτῆσατο. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους

ἡμέρη, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἡμέρα. Διετήρησε δὲ τὸ α ἐν στρατιωτικοῖς ὀνόμασιν, ὡς λοχαγός, οὐραγός, ξεναγός. ¹) Ὁ Νόννος ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς 37, 319 λέγει «ταχύμυθον ἀνήρυγεν Ἀθίδα φωνήν». Νομίζομεν, ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐν τοῖς μεγάλαις κέντροις, ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι περὶ πολλὰ ἀσχολούμενοι κτῶνται ταχύτητα. Οὕτω παρατηρήσαμεν, ὅτι οἱ μὲν κάτοικοι τοῦ Βερολίνου λίαν ταχέως διαλέγονται, οἱ δὲ Λειψιανοὶ βραδέως καὶ διὰ τοῦτο διεγείρουσι τὰ σκῆμματα τῶν πρώτων. ²) Θεοφράστ. χαρακτήρ. 4. Αἰσχίν. Περὶ παραπρεσβ. 108 «Ἀναβοᾷ παμμέγεθες Δημοσθένης καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις κακῶς βοιωτίζει. ³) Ὁρα Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 74. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἄριστα ἀναπτύσσονται τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς. ⁴) Π. χ. τίττω ἀντὶ τάσσω καὶ γλῶττα ἀντὶ γλῶσσα ⁵) Οἱ ἀρχαιότεροι ἔλεγον ἄρσην, θαρσεῖν, χερσόνηος»

τύποι τινές λαμβάνουσιν ἀπόλυτον κῦρος, ἄλλοι ἐξαφ-
νίζονται καὶ τὰ λείψανα τῆς Ἰάδος ἐν τοῖς δημοσίοις
ἐγγράφους τέλεον ἐξαλείφονται¹. Πρὸ πάντων ὅμως δια-
κρίνεται ἡ νέα Ἀτθίς διὰ τὴν σπουδὴν, ἣν ἔχει, ὅπως
περιορίσῃ τὸ ἡ². Πρὸς τούτοις μετὰ πλείονος προσοχῆς
ἀποφεύγει τὴν χασμωδίαν καὶ προστίθῃσι τὸ εὐφωνικὸν ν.
Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ τὰ διάφορα τῆς κοινω-
νίας στρώματα εἶχον διάφορον διάλεκτον καὶ οἱ μὲν ἀστοὶ
εἶχον ταύτην θηλυπρεπεστέραν, οἱ δ' ἀγρόται ὑπαγροικο-
τέραν³. Ὁ Ἀριστοφάνης συνίστησι τὴν μέσσην.

Ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος διὰ τῆς ζωνηρᾶς ἐπιμιξίας τῶν
Ἀθηναίων πρὸς πάσας τὰς φυλάς καὶ διὰ τῆς διατριβῆς
πολλῶν ξένων ἐν Ἀθήναις ἐκτῆσατο καθολικὸν τύπον. Ἐν
ᾧ αἱ ἄλλαι διάλεκτοι ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων ἀποτόμως,
ἡ τῶν Ἀθηναίων ὑπερίμνησεν⁴ ἕκαστον Ἑλληνα τὴν
ἰδίαν διάλεκτον. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀπέκλειον τοὺς ἰδιω-
τισμοὺς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀλλὰ μετὰ τινος ἐκλογῆς
ἐδέχοντο τούτους. Ἀν δέ τις λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἐπὶ τῆς
ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων οἱ μέτοικοι⁵ ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ τοῦ
πληθυσμοῦ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν καὶ ὅτι διέτριβον

1) Ὅπως ἡ κατάληξις τῆς δοτικῆς πληθυντικῆς εἰς οἰσι καὶ αἰσι καὶ οἱ ῥη-
ματικοὶ τύποι γεγράφαι καὶ ἐτετάχατο. 2) Π. γ. τὸν ὑπερσεντελικὸν ἔχει
ἡδεῖν ἀντὶ ἡδῆ, ἐν τῷ δευτέρῳ προσώπῳ τοῦ παθητικοῦ κρύπτει ἀντὶ κρύπτῃ,
πρὸς δὲ εἰκαζον ἀντὶ ἡκαζον, βασιλεῖς καὶ ἱππεῖς ἀντὶ βασιλῆς καὶ ἱππῆς καὶ
ἐν τῷ δυνάμ. ἀριθμῷ σκέλει, ζεύγει ἀντὶ σκέλη, ζεύγη. 3) Παραπλήσιον συμ-
βαίνει καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις· οἱ ἄνθρωποι τῶν μυθιστορημάτων ἔχουσι
γλῶσσαν καὶ προφορὰν θηλυπρεπῆ, οἱ τῆς μέσης τάξεως σώφρονα καὶ οἱ τῶν ἀγρῶν
ἀγροῖκον. 4) Ξενοφ. ἐν Πολιτ. Ἀθην. II, 8 «φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο
(οἱ Ἀθηναῖοι) τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον
καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρώνται, Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένη ἐξ ἀπάντων τῶν
Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων». 5) Οἱ μὲν μέτοικοι ὡς ἔμποροι καὶ βιομήχανοι διέ-
τριβον ἐν τῷ ἄστεϊ, οἱ δὲ πολῖται Ἀθηναῖοι ὡς κτηματικοὶ ἔμενον ἐν τοῖς ἀγροῖς.

συνήθως ἐν τῷ ᾧ στίχῳ ἢ ἐν Πειραιεῖ, δύναται οὗτος νὰ ἐννοήσῃ, ὅπόσον οὗτοι ἐπέδρων ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Εἶναι ὅμως ὑπερβολή, ὅτι καὶ βάρβαροι διέφθειραν τὴν γλῶσσαν ταύτην, διότι δὲν περιέχει πολλὰς ξενικὰς λέξεις. Μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐπειδὴ οἱ δοῦλοι, οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται ἦσαν βάρβαροι, εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν εἰσῆλθον ἡμαρτημένοι τύποι λέξεων καὶ ἐνίοτε οὗτοι εἰσέδυσαν καὶ εἰς δημόσια ἔγγραφα¹. Εἰ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος εἶναι ἡ νεωτάτη μορφή τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥς ἡ πλαστικὴ δύναμις ἀρχεται ἐξασθενοῦσα, ὅμως πολλὰ νέα ἐδημιούργησεν. Πανταχοῦ ἡ γλῶσσα αὕτη δεικνύει χάριν², λεπτότητα καὶ εὐγένειαν, π.χ. τὸν ἡλίθιον ὀνομάζει εὐήθη καὶ ἡδύν, τοὺς ἀπελευθέρους χωρὶς οἰκοῦντας, τὸ ψεύδεσθαι οὐδὲν λέγειν, τὸ δεσμωτήριον καὶ τὸν οἶκον τῆς ἀκολασίας οἰκημα, τὸν θεὸν τοῦ Ἄδου Πλούτωνα καὶ τοὺς φόρους συντάξεις³. Πάντες οἱ φιλόλογοι θαυμάζουσι τὸν μέγαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πλοῦτον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πενίαν τῆς λατινικῆς. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα ὀλόκληρος τοῦ λαοῦ δὲν κατεγράφη ἐν βιβλίοις. Ἀλλὰ καὶ αἱ καταγραφεῖσαι λέξεις δὲν περιεσώθησαν. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἡρωδιανὸς ἀριθμεῖ ἐξήκοντα χιλιάδας λέξεων. Ἀριθμεῖ μὲν οὗτος καὶ τὰ κύρια ὀνόματα, ἀλλὰ παρέλειψε πολλὰ σύνθετα καὶ παράγωγα.

¹) Οὕτως ἐν τινὶ ἐγγράφῳ περὶ χειραφετήσεως τῶν δούλων ὑπάρχει ἡ φράσις ἐν Πειρᾷ ἀντὶ ἐν Πειραιεῖ καὶ Φαληρᾷ ἀντὶ Φαληροῦ. Ὅρα Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 77. ²) Λουκιαν. ἐν εἰκόσ. 15 «Τὸ μὲν γὰρ ἀκριβὲς τοῦτο τῆς φωνῆς καὶ καθαρῶς Ἰωνικόν, καὶ ὅτι ὁμιλῆσαι στωμύλη, καὶ πολὺ τῶν Ἀττικῶν χαρίτων ἔχουσα, οὐδὲ θαυμάζειν ἄξιον». ³) Ὅρα Πλούταρχον ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ. 15.

Ὡς αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ¹, ὡς τὰ γράμματα αὐτῶν εἰς ἅπαντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διεσπάρησαν, οὕτω καὶ ἡ Ἀτθίς κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν συμμετρίαν διακριθεῖσα πάσας τὰς ἄλλας ἐπεσκίασε καὶ ἐξηφάνισεν. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἤδη ἡ Ἀτθίς ἐπέδρα ἐπὶ τῶν γραμμάτων συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἐκαστος λόγιος ἐπειρᾶτο, ὅπως προσπελάσῃ εἰς τὴν διάλεκτον ἐκείνην, ἥτις ἐθεωρεῖτο ἡ εὐγενεστάτη καὶ καθαρωτάτη παστῶν τῶν ἄλλων. Ἐν τισὶ χώραις τοπικαὶ τινες διάλεκτοι ἀνθίσταντο, ἀλλ' ἔμμενον ὡς δημῳδῇ ἰδιώματα. Μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι ἐξηκολούθουν μὲν ὑπάρχουσαι, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὄργανα τῶν γραμμάτων. Οὕτω πρωϊαίτατα μὲν ἐξηλείφθη ἡ Ἰωνικὴ², μακρότερον δὲ ταύτης διετηρήθη ἡ Αἰολικὴ. Οἱ Βοιωτοὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου διελέγοντο Αἰολιστί, οἱ δὲ Λέσβιοι καὶ οἱ Αἰολεῖς τῆς μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου³. Ἀλλ' ὑπὲρ πάσας τὰς διαλέκτους τὴν μεγίστην ἀντίστασιν παρέσχεν ἡ Δωρικὴ· οἱ Μεσσήνιοι, εἰ καὶ ἐπὶ τριακόσια ἔτη ἐπλανῶντο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὅμως διελέγοντο ἀκριδῶς Δωριστί μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου⁴ καὶ οἱ Ῥόδιοι ἐπαινοῦνται ὑπὸ Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος, ὅτι εἶναι γνήσιοι Δωριεῖς καὶ Δωρικὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται⁵.

¹) Οὐδεμία ἄλλη πόλις δύναται νὰ ἐπιδείξῃ συνεχῆ σειρὰν λαμπρῶν ὀνομάτων, ὡς αἱ Ἀθῆναι. ²) Τοῦτο συνέβη διὰ τὴν συγγένειαν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀττικὴν. ³) "Ora Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 78. ⁴) IV, 27, 5 «Μεσσήνιοι δὲ ἐκτὸς Πελοποννήσου τριακόσια ἔτη μάλιστα ἤλυντο, ἐν οἷς οὔτε ἔθων εἰσι δῆλοι παραλύσαντές τι τῶν οἰκοθεν, οὔτε τὴν διάλεκτον τὴν Δωρικὴν μετεδιδάχθησαν»· ἀλλὰ καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι τὸ ἀκριβὲς αὐτῆς Πελοποννησίων μάλιστα ἐφύλασσον». ⁵) Ἀριστείδ. 43, 813 καὶ 44, 839.

Ἐν ταῖς χρόνοις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς σύμ-
 πασα ἡ Ἑλλάς ὑπέκυψεν εἰς τὸ σκῆπτρον τοῦ Μακεδόνα,
 οὕτω καὶ αἱ διάφοροι διάλεκτοι μὴδ' αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς
 ἐξαιρουμένης ἀνεμίγησαν καὶ ἀπετέλεσαν μίαν, ἥτις
 κοινὴν προσηκόντως ὠνομάσθη. Αὕτη ἦτο ἐν χρήσει οὐ
 μόνον ἐν ἐλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ περι-
 ἔλαβε τὰς Μακεδονικὰς κτήσεις, ὡς τὴν Συρίαν καὶ τὴν
 Αἴγυπτον. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἑλληνικὴ
 γλῶσσα δὲν εἶναι μόνον ὁ δεσμός ὁ συνδέων τὰς εἰρημέ-
 νας χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὁ πολιτισμός τῶν
 Ἑλλήνων εἰς εὐρυτάτας χώρας διασκεδάννυται. Ἐπειδὴ
 δὲ ἡ Ἀτθίς ἐν τῇ ἡγουμένη περιόδῳ εἶχε λάβει γενικώτερον
 τύπον, αὕτη ἐχρησίμευσε μὲν ὡς βάσις, ἀλλὰ παρέλαβε
 στοιχεῖα καὶ ἄλλων διαλέκτων. Ἡ κοινὴ δ' ὅμως μὴ ἔχουσα
 τὴν αὐστηρότητα τῆς Ἀτθίδος δὲν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Ἀτ-
 τικιστῶν, εἰς οὓς οἱ κωμικοὶ ἀπέδιδον σχολαστικότητα¹.
 Ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀμέλεια ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου
 μετεδόθη εἰς τὰ γράμματα, ἅπερ ἐπληροῦντο ἡμαρτημέ-
 νων φράσεων. Τὴν διαφθορὰν τῆς γλώσσης ἐπηύξανον τὰ
 Μακεδονικὰ ἰδιώματα καὶ τὰ τῶν ἐξελληνισθέντων λαῶν·
 διότι Σύροι, Φρύγες, Ἰουδαῖοι, Αἰγύπτιοι, Αἰθίοπες²,

¹) Ἀπόσπασμ. κωμικ. Ποσειδίππ. 2 α' Ἑλλάς μὲν ἔστι μία, πόλεις δὲ
 πλείονες· σὺ μὲν Ἀττικίζεις, ἡνίκ' ἂν φωνὴν λέγῃς αὐτοῦ τιν', οἱ δ' Ἑλληνες
 ἑλληνίζομεν. Τί προσδιατρέβων συλλαβαῖς καὶ γράμμασι τὴν εὐτραπείαν εἰς
 ἀηδὴν ἄγεις; » ²) Ὡς δείγμα τῆς τοιαύτης διεφθαρμένης γλώσσης παρατιθέ-
 μεθα ἐκ τοῦ Mullach ἐπιγραφῆν, ἣν εἶχε χαράξει Σιλκὼ ὁ τῶν Αἰθιόπων βασιλεὺς.

*Εγὼ Σιλκὼ βασιλῆος Νουβαδῶν καὶ ὄλων τῶν
 Αἰθιόπων ἦλθον εἰς Τάλμιν καὶ Τάριν' ἅπαξ δύο
 ἐπολέμησα μετὰ τῶν Βλεμύων, καὶ ὁ θεὸς ἔδωκέν μοι τὸ
 νίκημα μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἅπαξ. Ἐνίκησα πάλιν καὶ ἐκράτησα
 τὰς πόλεις αὐτῶν. Ἐκαθέσθην μετὰ τῶν
 ὄχλων μου. Τὸ μὲν πρῶτον ἅπαξ ἐνίκησα αὐτῶν*

Ἰνδοὶ καὶ ἄλλοι διελέγοντο καὶ ἔγραφον διεφθαρμένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο ὅμως ἐπήνεγκεν ἀντίδρασιν καὶ τινες συγγραφεῖς, ὡς ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Αἰλιανός, ἐπειράθησαν μετ' ἐπιτυχίας, ὅπως ἐπαναγάγῃσι τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καθαρότητα.

Παραλλήλως πρὸς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἀνεπτύχθησαν δύο διάλεκτοι, ἡ Μακεδονικὴ καὶ ἡ Ἀλεξανδρεωτικὴ ἢ Ἀλεξανδρειανή. Αὗται οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ὡς οἶόν τε μάλιστα ἀπέκλιναν, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν γλῶσσαν πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως διέφθειραν, διότι παρελάμβανον ἀκρίτως βαρβαρικὰς λέξεις, διετήρουν ἀπηργαιωμένας καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις ἔδιδον διάφορον σημασίαν.

Καὶ ἡ μὲν Μακεδονικὴ ἦτο κρᾶμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ Μακεδονικῶν ἰδιωτισμῶν, βαρβαρικῶν λέξεων καὶ διαφθορῶν¹. Ἀλεξανδρειανὴ δὲ διάλεκτος ὀνομάζεται οὐχὶ ἐκείνη, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ λόγιοι τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων (διότι αὕτη ἦτο ἡ κοινὴ), ἀλλ' ἡ δημώδης γλῶσσα, ἥτις ἦτο ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως.

καὶ αὐτοὶ ἠξίωσάν με. Ἐποίησα εἰρήνην μετ' αὐτῶν
καὶ ὤμοσάν μοι τὰ εἶδωλα αὐτῶν καὶ ἐπίστευσα τὸν
ὄρκον αὐτῶν, ὡς καλοὶ εἰσιν ἄνθρωποι. Ἀναχωρήθην
εἰς τὰ ἄνω μέρη μου. Ὅτε ἐγεγονέμην βασιλίσκος
οὐκ ἀπῆλθον ὅλως ὀπίσω τῶν ἄλλων βασιλέων,
ἀλλὰ ἀκμὴν ἐμπροσθεν αὐτῶν, κτλ.

¹) Οὕτω πολλάκις οἱ Μακεδόνες εἶχον β ἀντὶ φ, Βερενίκη ἀντὶ Φερενίκη, Βίλιππος ἀντὶ Φίλιππος, βαλακρὸς ἀντὶ φαλακρὸς, κεβαλὴ ἀντὶ κεφαλὴ, βῶ ἀντὶ φῶ, ὁ ἀντὶ θ, ὡς δάνος ἀντὶ θάνατος, ἀδραϊά ἀντὶ αἰθρία μ ἀντὶ π, ὡς ἀμαλὸς ἀντὶ ἀπαλός· ξ, ἀντὶ β, ὡς ξέρεθρον ἀντὶ βάρεθρον· ρ ἀντὶ τ, ὡς εὐῦτο ἀντὶ τοῦτο καὶ πολλάκις εἶχον ψιλὸν ἀντὶ θασίους πνεύματος, ὡς ἄγημα ἀντὶ ἡγημα.

Κατὰ ταύτην μετεφράσθη ἡ παλαιὰ γραφή καὶ κατὰ ταύτην ἐν μέρει ἐγγράφη ἡ νέα διαθήκη. Περιεῖχε δὲ στοιχεῖα τῆς Ἀττικῆς, τῆς Μακεδονικῆς, τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ ταύτην μετεχειρίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὀνομάζεται καὶ ἐκκλησιαστικὴ. Οἱ ἰδιωτισμοὶ ταύτης εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι¹.

Παρά δὲ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ διαφθορά ἔτι μᾶλλον ἡὔξησε προσελθοῦσα ἐκ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ ἐκείνου καὶ ἐκ τῆς ἀναμίξεως αὐτοῦ μετ' ἄλλο-εθνῶν. Τότε λέξεις καὶ τύποι λέξεων τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων, τῶν Ἀττικῶν καὶ τῶν Ἰωνῶν ἀνemiγνύοντο.

¹) Πρῶτον ἐναλλαγὴ πολλῶν φωνηέντων, π.χ. ὑπάρχει α ἀντὶ ἡ ἀνάστατε ἀντὶ ἀνάστητε, ε ἀντὶ α, ὡς μιερός ἀντὶ μιάρός. 2) Ἐναλλαγὴ συμφώνων, ὡς γ ἀντὶ χ, ὡς διγνύειν ἀντὶ δεικνύειν· κ ἀντὶ χ, ὡς ἐκθές ἀντὶ ἐχθές· τ ἀντὶ θ, ὡς ἐντράπητι ἀντὶ ἐντράπηθι. 3) Ὁλιγωρία περὶ τὸν πνευματισμόν, π.χ. ἐπ' οὐδὲ μετ' ἵππου, κατόπερθε. 4) Τὸ ἀντίστροφον, δηλ. θασὺ πνεῦμα πρὸ ψιλοῦ, ὡς ἐφί-θεν, ἀντὶ ἐπίθεν, καθ' ὀφθαλμούς, καθ' ἑμαυτόν. 5) Περιττὴ προσθήκη συμφώνων, ὡς ἀκγμή ἀντὶ ἀκμή, ἐκχθρα ἀντὶ ἐχθρα, συγχνούς ἀντὶ συχνούς· συνήθως προτιθεταὶ ν εἰς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ, π.χ. αἶγαν, ἀσθενῆν, βασιλείαν, γυναι-καν. 6) Γίνεται περιττὸς διπλασιασμός συμφώνων, ὡς ἀμαρτάννειν, ἀποστελλοῦ-μεν. 7) Τὸ ἀντίστροφον, δηλ. τίθενται ἀπλᾶ σύμφωνα ἀντὶ διπλῶν, ὡς ἀπορί-ψει, γενήματα, δυσεβής, ἐράπιζεν. 8) Τὸ λαμβάνειν εἶχον, ὡς οἱ Ἰωνες διὰ τοῦ μπ λέγοντες ἐλήμφθη καὶ λήμφομαι. 9) Προσθήκη τοῦ ν πρὸ τῶν οὐρανισκο-φώνων καὶ χειλοφώνων, ὡς καὶ πρὸ τοῦ σ καὶ ζ, π.χ. ἐνγός, ἐναρπον, ἐνχει-ρίδιον, ἐνμείνατε, ἐνπίπταται, ἐνφραγμός, σβενσθέντος, συνζητεῖν. 10) Ἀνωμα-λία περὶ τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων, ὡς ὁ Ἑρμῆς, τοῦ Ἑρμῆ, ὁ Εὐδοχῆς τοῦ Εὐτοχᾶ. 11) Ἀνωμαλία περὶ τὸν σχηματισμόν τῶν ῥημάτων, π.χ. τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον ἐληλύθαν ἀντὶ ἐληλύθασι, εἰώρακαν, παρίστηκαν, πέπιθαν. Προστίθεσαν τὴν συλλαβὴν σα εἰς τὸν παρατατικόν, ὡς ἐκρίνοσαν, ἐγεννώσαν, ἐνοσοῦσαν, ἐφέροσαν, ἐποιουσαν. Ἐγίνετο μεταβολὴ τῆς καταλήξεως τοῦ ἀορίστου, π.χ. εἶδομεν ἀντὶ εἶδομεν, εἶδαν ἀντὶ εἶδον, ἔφυγαν, εἶραν καὶ τὰ τοιαῦτα. Πρὸς δὲ καὶ ἀνωμαλίας συνέβαινον ἐν τῷ παρακειμένῳ, ὡς τεθέληκα, ἀντὶ ἠθέληκα, ἀνήγαγκα ἀντὶ ἠνάγκακα καὶ 12) Ἐγίνοντο ἐπιτομαὶ κυρίων ὀνομάτων, ὡς Ἀλεξᾶς ἀντὶ Ἀλεξανδρός, Διογᾶς ἀντὶ Διογένης, Ἀντιπᾶς ἀντὶ Ἀντίπατρος.

Λέξεις ἐλαμβάνοντο ἐν διαφόρῳ σημασίᾳ καὶ τὸ αὐθαίρετον ἤρχεν ἐν τῇ χρήσει τῶν ἀντωνυμιῶν, τῶν προθέσεων καὶ τῶν συνδέσμων. Ἡ αὐξησις τῶν ῥημάτων συχνάκις παρελείπετο καὶ οἱ χρόνοι ἀντηλλάσσοντο. Ἐκ τῶν πτώσεων ἐξηλείφθη ἡ δοτική, ἐκ τῶν ἀριθμῶν ὁ δυϊκός, ἐκ τῶν ἐγκλίσεων ἡ εὐκτική καὶ τὸ ἀπαρέμφατον, ἐκ τῶν διαθέσεων τοῦ ῥήματος ἡ μέση καὶ ἐκ τῶν χρόνων ὁ παρακείμενος. Χρόνοι δέ τινες ἐσχηματίζοντο περιφραστικῶς (π. χ. ὁ ὑπερσυντελικὸς εἶχα γράψει, ὁ μέλλων θέλω γράψει).

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ διαφθορά τῆς γλώσσης ἐπηύξησε διὰ προσθήκης λέξεων τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Αἱ σπουδαιότεραι διαφοραὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Ἡ προφορά ἐνίων φωνηέντων¹ ἡλλοιωθή. 2) Ἡ ποσότης τῶν συλλαβῶν ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ τόνου. 3) Ἡ κλίσις τῶν ὀνομάτων καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ῥημάτων πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως μετεβλήθη καὶ 4) εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν ξέναι λέξεις καὶ σημασίαι λέξεων². Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας

¹) Οἱ περὶ τὸν Ἑρασμὸν δεχονται πολλὰς μεταβολὰς, ὅπερ ἀπίθανον. Ὅλως αἱ ὁμοίαι ἐγένοντο, π. χ. τοῦ υ. ²) Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καθ' ὅλου λέγομεν ἐν τῇ ἡμετέρῳ λόγῳ. «Τὰ αἷτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλλην. πολιτισμοῦ» σελ. 42. «Εἶναι ὄντως λυπηρὸν, ὅτι γλῶσσα, δι' ἧς πολυάριθμοι καὶ πολυώνυμοι ποιηταὶ ὕμνησαν κόσμους ἰδεώδεις, δι' ἧς οἱ φιλόσοφοι λεπτεπιλέτους ἐννοίας καὶ κόσμους μεταφυσικοὺς ἠδυνήθησαν νὰ αἰσθητοποιήσωσι, δι' ἧς οἱ ῥήτορες κατεκλήλυσαν τὰ ὅσα λαῶν ζωηρῶν καὶ εὐφραντάστων, δι' ἧς οἱ πατέρες τῆς ἱστορίας κατέστησαν ἀβιθον τὸ κλέος τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἦτις ἐγένετο τὸ ὄργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τὰς τρεῖς τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἡπείρους καὶ ἀπέβη ὁ διερμηνεύς τῶν θεῶν τοῦ εὐαγγελίου διδασκάλων, ἡ γλῶσσα, λέγω, αὕτη τοὺς πολλοὺς αὐτῆς πλούτους ἀπολέσασα, τὸ κάλλος ἀποβαλοῦσα καὶ τῆς λεπτότητος στερηθεῖσα περιωρίσθη ἐν τῇ ἀτελεῖ ὁμολογίᾳ τῶν αἰσθητοτέρων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ὡς τὰ ἀγανῇ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου

τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἐπαύσατο πεπαιδευμένους ἄνδρας παράγον¹. Κατὰ τὰς παραμονὰς ἤδη τῆς δουλείας μεγάλοι ἄνδρες ἐκ τοῦ Βυζαντίου καταφυγόντες εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰς Ἑλληνίδας Μούσας μετήνεγκον². Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς ἰδρύσας τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν κοινότητα ἐν τῇ δύσει ἴδρυε καὶ τὴν πρώτην σχολὴν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ τὸν Χρυσολωρᾶν διαπρέπει ὁ φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων, ὅστις πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου εἰσήγαγε τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡσαύτως πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Θεόδωρος Γαζῆς καὶ ὁ ἐκ Κρήτης Γεώργιος Τραπεζούντιος ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ τοῦ Πλήθωνος. Μετὰ δὲ τὴν ἀποφράδα ἡμέραν (29 Μαΐου 1453) τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου κατέφυγον μὲν πολλοὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ὁ εὐγενέστατος καὶ σοφώτατος πάντων εἶναι ὁ Ἰάνος Λάσκαρις.

Οὗτος εἶχε τὸν πόθον καὶ ἔθετο τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ ἐλευ-

βασίλεια περιορίσθησαν ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων βράχων. Εἶναι ὁμοῦς δίκαιον νὰ ἐξάρωμεν, ὅτι ἐν τῷ μακραιώνι τῆς δουλοσύνης σκότει δὲν ὑπέστη μεταμόρφωσιν, ὡς ἡ λατινική, ἀλλ' ἐπὶ τῶν θαλερῶν αὐτῆς παρειῶν, ἅς τρυφερῶς ἠσπάσαντο τὰ χεῖλη τοῦ Σοφοκλέους καὶ Πλάτωνος, ἐπεκάθισαν αἱ ῥυτίδες τοῦ γήρατος, καὶ τὸ ἰθιγενὲς αὐτῆς σῶμα ἐκάμφθη ὑπὸ τὸ βάρος τῶν χιλιετηρίδων».

¹) Κωνσταντίν. Οἰκονόμ. Περὶ τῆς γνησ. προφορᾶς τῆς Ἑλλήν. γλώσσ. σελ. 520 «Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος καὶ δοῦλον ἤδη δὲν ἔπαυσεν ἐκφέρειν, ὡς ἀραιὰς τινὰς ἐπιφυλλίδας καὶ ἄνθη μικρά, πεπαιδευμένους Ἑλλήνας, οἵτινες διετήρησαν ἀδιάκοπον τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς παιδείας τὴν συνέχειαν, θεραπεύοντες ὡς ἡδύναντο τοῦ ἔθνους τὴν δυστυχίαν, ὡς φανήσεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὅταν συγγραφῇ ὑπ' ἀνδρὸς Ἑλλήνος καταγράψαντος ἐπιμελῶς ὅλων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν γενομένων συγγραφέων τὰ Ἑλληνικὰ συντάγματα καὶ τετυπωμένα καὶ ἀτύπωτα». ²) Περὶ πάντων τούτων διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ ἡμέτερος λόγιος Δ. Θερειανδὸς ἐν τῷ ἀρίστῳ αὐτοῦ συγγράμματι Ἀδαμάντιος Κοραῆς σελ. I. 88.

θερία τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ γείνη διὰ τῶν Ἑλληνικῶν φώτων¹. Ὁπαδὸς τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐγένετο ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὅστις τὴν ἐθνοποιὸν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δύναμιν κατιδὼν ἐγένετο ἀναμορφωτῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ κατέχει παρ' ἡμῖν τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ὁ Montain παρὰ τοῖς Γάλλοις, ὁ Βάκων παρὰ Ἀγγλοῖς καὶ ὁ Θωμάσιος καὶ ὁ Λέσιγκ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς². Ἄνευ τῆς εὐστόχου ἐργασίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὁ τύπος τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἤθελεν ὑποστῆ πολλοὺς κινδύνους καὶ μεγάλας περιπετείας. Τῷ μεγάλῳ παραδείγματι τοῦ Κοραῆ ἠκολούθησαν πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες, οἵτινες ἐκάθηραν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε διήγειραν τοὺς ἐπαίνους μεγάλων ἀνδρῶν³. Ὁ καθαρμὸς δὲ τῆς γλώσσης ἦτο λίαν ἐργώδης, διότι αὕτη ἐν τῷ ρεύματι τῶν αἰώνων πολλὰς, ὡς εἴρηται³, ἀλλοιώσεις ἔπαθεν.

¹) Αὐτόθι 1, σελ. 14. ²) Ταῦτα λέγει ὁ κ. Θερεϊανὸς ἐν τῇ εἰρημένῳ συγγράμματι 1,87. ³) Τοῦτο ἀνωμολόγει ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος καὶ πατριάρχης τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Βοίχχιος ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ. ³) Ὅρα τὸν εἰρημένον λόγον μου σελ. 43 καὶ ἐξῆς.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΙΝ

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ποίησις εἶναι μανία τις ὑπὸ τῶν Μουσῶν πεμπομένη, ἣτις ψυχὴν εὐαίσθητον λαβοῦσα καὶ ταύτην ἐγείρουσα καὶ βακχεύουσα πρὸς τὰς ᾠδὰς καὶ τὴν ποίησιν παιδεύει. Ἄν δέ τις ἄνευ τῆς μανίας ταύτης πειραθῇ, ὅπως ποιῇ, πάντως θέλει ἀποτύχει¹. Κατὰ ταῦτα ὁ ποιητής, ὅταν κάθηται ἐπὶ τοῦ τρίποδος τῶν Μουσῶν, δὲν εἶναι ἔμφρων, ἀλλ' ὥς κρήνη τις ἐπιτρέπει νὰ ῥέῃ τὸ ἐπιὸν ὕδωρ². Οὕτως οἱ ἀγαθοὶ ποιηταὶ δὲν γίνονται τοιοῦτοι ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ποιούσιν οὐχὶ ἔμφρονες ὄντες, ἀλλ' ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες ὀρχοῦνται³. Ὁ ποιητής, ὡς λέγει ὁ φιλόσοφος, εἶναι κοῦφον χοῦμα καὶ πτηγὸν ἱερὸν καὶ δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ πρότερον, πρὶν οὗτος γένηται ἔνθεος. Ἀφαιρῶν δ' ὁ θεὸς τὸν νοῦν τούτου ποιεῖ ὑπηρετήν ἑαυτοῦ, ὡς δὴ καὶ τοὺς χρησιμωδοὺς καὶ τοὺς μάντις. Οὕτως αὐτὸς ὁ θεὸς λέγει διὰ τῶν ποιητῶν τοῖς ἀνθρώποις. Τοῦτο κυροῖ ὁ φιλόσοφος ἐπάγων ὡς παράδειγμα Τύννιχον τὸν Χαλκιδέα, ὅστις καί περ ὢν μέτριος ποιητής, ὁμῶς ἐποίησε κάλλιστον παιᾶνα· διότι τοῦτον ἐνέπνευσαν αὐτῷ αἱ Μοῦσαι. Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ ποίησις ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀν-

¹) Πλάτ. ἐν Φαίδρ. 245 Α. ²) Ἐν Νόμ. 719 C. ³) Ἐν Ἰων. 533 καὶ ἐξῆς.

θρώπων μιμήσεως καὶ ἐκ τῆς χαρᾶς, ἣν οὗτος αἰσθάνεται πρὸς τὰ μιμήματα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει μετὰ λύπης μὲν βλέπει τὰς μορφὰς τῶν θηρίων καὶ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν νοσούντων, μετὰ χαρᾶς δ' ὁμῶς θεᾶται τὰς εἰκόνας αὐτῶν· διότι θεώμενος ταύτας μαθαίνει τι, ἢ δὲ μάθησις εἶναι ἡδίστη οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὁμοίως¹.

Ἡ ποίησις εἶναι ἡ πρεσβυτάτη, εὐγενεστάτη καὶ τροφὸς πασῶν τῶν ἄλλων τεχνῶν. Ὡς τέχνη δὲ θηρεύει τὸ κάλλος ἐν πολὺν μεῖζονι βαθμῷ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ ἐν τῇ τέχνῃ κάλλος διαφέρει τοῦ ἐν τῇ φύσει· διότι τοῦτο μὲν εἶναι ἀπόλυτον, τὸ δὲ τῆς τέχνης σχετικόν· διότι ἕκαστον ὃν τῆς φύσεως δὲν συγκρίνεται πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἔπρεπε γὰρ ἦναι, ἐν ᾧ ἕκαστον προϊὼν τῆς τέχνης παραξάλλεται πρὸς τι πρωτότυπον. Ζητεῖται, ἂν τοῦτο ὑπάρχῃ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ φύσει τοῦ ὑποκειμένου, ὡς ἐπίστευεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ ἐν τῇ φύσει τοῦ ὑποκειμένου, ὡς ἐνόμιζεν ὁ

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ., κεφ. 4. "Ἐοίκασι δὲ γεννησάι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτία δύο τινές, καὶ αὗται φυσικαί. Τό τε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστὶ (καὶ τοῦτο) διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζώων· οὗτοι μιμητικώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖσθαι διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας) καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας. Σημεῖον δὲ τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἔργων· ἃ γὰρ αὐτὰ λυπηρῶς ὀρώμεν, τούτων καὶ εἰκόνας καὶ μάλιστα ἡκριβωμένας χαίρομεν θεωροῦντες, οἷον θηρίων τε μορφὰς τῶν αἰμιωτάτων καὶ νεκρῶν. Αἴτιον δὲ καὶ τούτου, ὅτι μαθαίνειν οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἡδιστόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως· ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο χαίρουσι τὰς εἰκόνας ὀρώμεντες, ὅτι συμβαίνει θεωροῦντας μαθαίνειν καὶ συλλογίζεσθαι τί ἕκαστον, οἷον οὗτος ἐκεῖνος, καὶ ἐν Ρητορ. Α, 11. "Ἐπεὶ δὲ τὸ μαθαίνειν τε ἡδὺ καὶ τὸ θαυμάζειν, καὶ τὰ τοιάδε ἀνάγκη ἡδέα εἶναι οἷον τὸ τε μιμούμενον, ὥσπερ γραφικὴ καὶ ἀνδριαντοποιία καὶ ποιητικὴ, καὶ πᾶν ὃ ἂν μεμιμημένον ἦ, καὶ ἢ μὴ ἡδὺ αὐτὸ τὸ μεμιμημένον· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμὸς ἐστίν, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο, ὥστε μαθαίνειν τι συμβαίνει, καὶ Πλούταρχ. ἐν Συμποσ. V, 1 σελ. 674 Α. "Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν θεαμάτων ὁμοία πεπόνθαμεν ἀνθρώπους μὲν γὰρ ἀποθνήσκοντας καὶ νοσοῦντας ἀναρῶς ὀρώμεν, τὸν δὲ γεγραμμένον Φιλοκτήτην καὶ τὴν πεπλασμένην Ἰοκάστην . . . ἡδόμεθα καὶ θαυμάζομεν,," Ἰδὲ Eduard Müller, Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten II, 4.

Πλάτων. Ἡ λύσις τοῦ προελλήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γενικωτέρου ζητήματος τοῦ χωρίζοντος εἰς δύο ἡμισφαίρια τὸν ἀρχαῖον καὶ τὸν νεώτερον κόσμον, δηλ. ἂν αἱ ἰδέαι ἦναι ἔμφυτοι¹⁾ ἢ εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀνθρώπον διὰ τῶν αἰσθητηρίων. Βεβαίως ὁμοιότης τις τῆς τέχνης πρὸς τὴν φύσιν ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχη, διότι πᾶσα ἀπὸ ταύτης ἀπόκλισις καὶ παρεκτροπὴ γίνεται πρὸς βλάβην τῆς τέχνης²⁾. Ὅμως τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ τέχνη εἶναι καθαρὰ ἀπομίμησις τῆς φύσεως, διότι ὑπολείπεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι τὸ ὑποκείμενον εὗρίσκεται ἐν μεγάλῃ ἁρμονίᾳ καὶ στενῇ συγγενείᾳ πρὸς τὴν φύσιν. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὁσονδήποτε ἀνόμοιον καὶ ἂν φαίνεται πρὸς τὴν ὕλην, ὅμως ἔχει ἀδελφικὴν πρὸς ταύτην συγγένειαν καὶ εἶναι τέκνον τοῦ αὐτοῦ πατρὸς. Ἐν τοῖς νόμοις τῆς φύσεως ἀναπτύσσεται ἄπειρος ποικιλία, ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος ὑπερέχει ταύτης, διότι εἶναι αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος, ἐν ᾧ ἡ δημιουργία ταύτης ὁρίζεται καὶ κανονίζεται κατ' ἀναλλοίωτον ἀνάγκην. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔχει ἔμφυτον τινα ἰδέαν τοῦ καλοῦ, ἣτις κατὰ τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς δυνάμεως ἐκάστον ἀλλοιοῦται. Κατὰ ταῦτα ἡ τῆς φύσεως πρὸς τὴν τέχνην ὁμοιότης δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ μὲν ἐκ τῆς συγγενείας, τὸ δὲ ἐκ τῆς μιμήσεως. Τὸ ἰδανικὸν κάλλος ἡδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπέρεξαις τῆς φύσεως· διότι οὐδαμοῦ ταύτης ὑπάρχει τοιοῦτό τι. Τοῦτο ὅμως προῆλθεν ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν φυσικῶν γραμμῶν εἰς ἰδανικωτέρας.

Καθ' ὅλον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐφύροντο πρὸς τὸ ἰδανικόν· διότι κατὰ τούτους τὸ καλὸν κεῖται ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ πραγματικοῦ πρὸς τὸ ἰδεῶδες³⁾. Οὕτως ἡ τέχνη ἀποχωρίζεται τῆς ψιλῆς μιμήσεως τῆς φύσεως, ἣτις εἶναι ὑποδεστέρα τῆς αὐτονόμου

¹⁾ Ἀκριβῶς εἰπεῖν κατὰ τὸν Πλάτωνα αἱ ἰδέαι εἶναι ἀναμνήσεις τῆς πυχῆς ἐκ τοῦ βίου, ὃν αὕτη διῆγε, πρὶν εἰσελθῇ εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα.

²⁾ Ἡ ἐλληνικὴ τέχνη σπανιώτατα ὑπέπεσεν εἰς τοιαύτας παρεκτροπὰς καὶ εἰς τὴν σωφροσύνην ταύτην ὀφείλει τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς.

³⁾ Ὁρα Bode, Geschichte der Hellenischen Dichtkunst I, 20.

δημιουργίας καὶ ἥτις πανταχοῦ οὐχὶ ὡς ἀνεξάρτητος ἐν ταῖς δημιουργήμασιν αὐτῆς ἐμφανίζεται. Ἡ ἀληθὴς τέχνη πρέπει νὰ ἦναι σκοπὸς ἑαυτῆς καὶ πάντοτε ὡς ἀπόλυτος δύναμις τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκδηλῶται. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις ἐκ τοῦ ἰδεώδους ὁρμωμένη παρήγαγεν ἔργα, ἐφ' ὧν διαλάμπει ἡ εὐγένεια καὶ τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον. Τὰ πρόσωπα ἔχουσιν ἦθος ἰδεῶδες καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνεται ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ τραγικοί, οὔτινες εἰς τὰς ἰδανικὰς μορφαὶς ἀτομικὴν ζωὴν καὶ φυσικὴν ἀλήθειαν ἐπέχουσιν. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις οὔτε ἐν τῇ ὑπεραισθητῇ ἀπόλλνται, οὔτε εἰς χυδαίαν πραγματικότητα ταπεινοῦται¹. Πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῶν ποιημάτων συμφωνεῖ καὶ τὸ εἶδος, ἥτοι ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν μορφή. Κατὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις εἶναι ἀνυπέροχλητος· αὕτη κινεῖται μετὰ τοσαύτης ἐλευθερίας καὶ εὐκολίας, ὥστε οὐδὲν ἴχνος ἐπιπόρου ἐργασίας καταλείπει². Ἡ φράσις εἶναι πλαστικὴ, ἡ γλῶσσα καθαρὰ, ἡ εὐφωνία ταύτης κατακλῆι τὰ ὦτα καὶ ἡ γλαφυρότης καὶ ὁ πλοῦτος τῶν μετροκῶν σχημάτων καταγοητεύουσι τὸν ἀκροατὴν. Εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ καλοῦ βαθμίδα ἀνῆλθον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οὐ μόνον διὰ τὴν ἐμφυτον αὐτῶν αἴσθησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν περιορισμὸν αὐτῶν ἐν ἐνὶ μόνῳ εἶδει τῶν γραμμάτων, π. χ. ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐποίησαν μόνον τραγωδίας, οὐχὶ δὲ καὶ κωμωδίας· ἀντίστροφον δὲ τοῦτον ἐποίει ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Εὐπολὶς καὶ οἱ ἄλλοι κωμικοί. Ἐν τοῖς κλασσικοῖς χρόνοις ἡ παρὰ τὰς τοῦ κανόνος τοῦτον εἶναι σπανιωτάτη, π. χ. ὁ Ἴων οὐ μόνον ἐποίησε τραγωδίας, ἀλλὰ συνέγραψε πεζὸν σύγγραμμα³. Ἡ παρὰ τὰς ὁμοίως αὕτη ἐγένετο οὐχὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Ἴων-

¹) Ἐξαίρεσιν τοῦτον ποιοῦσιν οἱ ἱερογράφοι, μελικοί τινες ποιηταί, ὡς ὁ Ἀλκμάν, κατ' ἐξοχὴν δ' ἡ ἀρχαία κωμωδία. Παράβαλλ. Bergk ἐν τῇ μνημονευθέντι συγγράμματι I 144. ²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Τιμολέοντ. 36 «ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσσει τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ἀπειροῦσθαι». ³) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Σοφοκλέα σελ. 10.

νος, διότι ἴσως καὶ τοῦτο συνεβάλετο, ὅπως διαμεῖνῃ μέτριος ποιητής.

Οὕτως οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι παρήγαγον καὶ ἀνέπτυξαν καὶ τὰ τρία μεγάλα τῆς ποιήσεως γένη, τὸ ἔπος, τὴν λυρικήν ποιήσιν καὶ τὸ δράμα. Καὶ τὸ μὲν ἔπος περιγράφει τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἡ δὲ λυρική ποιήσις εἶναι ἡ γνησιωτάτη τοῦ ὑποκειμένου εἰκὼν. Ἐκεῖνο μὲν ἀφηγεῖται τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τῶν δρώντων προσώπων ἀπαθῶς, οὔτε τὰ πάθη τοῦ ποιητοῦ ἐκδηλοῦσα, οὔτε τὰ βαθύτερα αἰτία ἐξετάζουσα, οὐδὲ τοῖς μίτοις τῆς ἀνθρωπίνης τύχης παρακολουθοῦσα· ἡ δὲ λυρική ποιήσις εἰς τὰ μυχαίτατα εἰσδύουσα πειροᾶται, ὅπως ἀνακαλύψῃ τὰ πρῶτα αἰτία. Ἐν μὲν τῷ ἔπει αἱ γραμμαὶ ἄγονται ἐκ τῆς περιφρεΐας πρὸς τὸ κέντρον, ἐν δὲ τῇ λυρικῇ ποιήσει, ἥτις ἀπεικονίζει τὰς αἰωνίους ἰδέας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸ κέντρον κατέχεται καὶ ἐκ τούτου ἄγονται γραμμαὶ πρὸς τὴν περιφέρειαν. Τὸ μὲν ἔπος ἀνήκει εἰς τὸ παρελθόν, ἡ δὲ λυρική ποιήσις εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἀμφότερα ὁμως συμπληροῦσιν ἀλλήλα καὶ ἔχουσιν ὥς ὁ κόσμος πρὸς τὸ ἐγὼ καὶ τὸ ἐγὼ πρὸς τὸν κόσμον.

Ἀλλ' ὅσονδήποτε διάφορα καὶ ἂν φαίνωνται τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ποιήσεως, τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν συννηνωμένα καὶ δὲν ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων οὕτως ἀποτόμως, ὥς ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν. Ἐν τῇ νηπιακῇ αὐτῶν ἡλικίᾳ συνεχέοντο, ὥς δὴ καὶ ἐν τοῖς νηπίοις συμβαίνει, μέχρις ὅτου διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἤρξαντο ταῦτα χωριζόμενα. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἐξέτασις καὶ ψυχὴ ἀφήγησις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἶναι ἐνχλωπότερα, ἡ ἐπικὴ ποιήσις ἀνεπτύχθη πρωϊότερον τῆς λυρικῆς¹.

¹) Παράβαλλ. Böeckh, Encyklop. und Methodol. σελ. 616. Ἐνταῦθα διαστέλλομεν δύο περιστάσεις, τὴν πρώτην γένεσιν καὶ τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν τῶν δύο τούτων γενῶν τῆς ποιήσεως. Ἡ μὲν πρώτη ἦτο σύγχρονος, ἡ ἀνάπτυξις ὁμως τοῦ ἔπους προηγέθη. Ἄλλοι ἔχουσι διάφορον γνώμην νομίζοντες, ὅτι ἡ λυρική ποιήσις ἐγεννήθη πρωϊότερον τοῦ ἔπους· διότι ὁ ἀνθρω-

Ἐκαστὸν δὲ ἑκατέρω ἀναπνυχθεῖσαι ἀπὸ τῆς ἐτέρας διεστέλλετο, συνηνώθησαν πρὸς παραγωγὴν ἄλλον τρίτου εἶδους¹, δηλαδὴ τοῦ δράματος, ὅπερ δὲν εἶναι φυσικόν, ὡς τὰ δύο πρῶτα, ἀλλὰ τεχνικόν. Ὡς τεχνικὸν δὲ τὸ εἶδος τοῦτο στερεῖται μὲν τοῦ πρωτοτύπου τῶν δύο ἄλλων, ὅμως περιέχει τὴν οὐσίαν ἀμφότερων καὶ τὴν ἁρμονικὴν ἐνότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ τεχνικὴ αὕτη ἔνωσις οὐ μόνον περιγράφει πάσας τὰς ἐξωτερικὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ὑποκειμένου διάθεσιν ἀποκαλύπτει. Οὕτως ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος ἄγονται εἰς ἁρμονίαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα μετὰ τῶν αἰτίων συνδέονται.

Ἄν δὲ συγκριθῇ τὸ ἔπος πρὸς τὸ δράμα, ἀνευρίσκονται ὁμοιότητες καὶ διαφοραί. Τὰ γένη ταῦτα ὁμοιάζουνσι κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου², ὅστις ἐν ἑκατέρῳ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην³ πρόκειται νὰ ᾖ μίμησις πράξεως ὅλης καὶ τελείας. Ἡ δ' ἐνότης τοῦ μύθου ἐν ἑκατέρῳ πρόκειται νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ ὑποθέσει καὶ οὐχὶ ἐν τῷ χρόνῳ ἢ τῷ προσώπῳ. Αἰὶτι ὁ μὲν χρόνος δὲν ἔχει οὔτε ἀρχήν, οὔτε τέλος, ἐν ᾧ ὁ μῦθος πρόκειται νὰ ᾖ ὁργανικόν τι ὅλον ἔχον ἀρχὴν μέσον καὶ τέλος⁴. Αἱ σύγχρονοι πράξεις μὴ τείνουσαι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν δὲν ἔχουσιν ἐνότητα, ὡς ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους μάχη⁵. Ἡ δ' ἐνότης τοῦ προσώπου εἶναι φαινομένη καὶ

πος κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς συνείδησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἄλλ' ὁ κόσμος οὗτος ὁσονδήποτε ἐγγὺς καὶ ἂν ᾖ, εἶναι δυσχερέστατος πρὸς κατανόησιν καὶ διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον ἐννοεῖται ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος. ¹) Boeckh ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 632. ²) Ἡ λυρική ποίησις δὲν ἔχει πλοκὴν τοῦ μύθου. ³) Περὶ ποιητικῆς κεφ. 8. ⁴) Χρὴ οὖν, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἢ μίᾳ μίμησις ἐνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησις ἐστι, μίᾳς τε εἶναι καὶ ταύτης ὅλης. ⁵) Προσφηνὸς καὶ ὁ Πλάτων παραβάλλει τὸν λόγον πρὸς ζῶον ἐν Φαίδρῳ 264 C. "Ἀλλὰ τόδε γε οἶμαι σε φάναι ἄν, δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῶον συνεστάναι σώματι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντι ἀλλήλοισι καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα." ⁶) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 23.

ἀπατηλή· διότι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔχει τοσαύτας ἐνότητας πράξεων, ὅσας τοῦτο διεπράξατο, ἢ ἐν ὅσοις τοῦτο ἡρώιστευsen¹. Οὕτως ἕκαστος ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους ἢ τοῦ Θησέως ἔχει ἐνότητα. Ἄν τις ὁμῶς πᾶντας τοὺς ἄθλους ἑκατέρον λάβῃ ὥς ὑπόθεσιν ἔπους ἢ δράματος, οὗτος θέλει ἀποτύχει, ὥς ἀπέτυχον οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ οἱ Ἡρακληίδας ἢ Θησηίδας ποιήσαντες². Διὰ τοῦτο δικαίως ἐπαινεῖται ὁ Ὀμηρος, ὅτι εἰς τὸ ἀμάτημα τοῦτο δὲν περιέπεσεν. Ἐν ᾧ πλεῖστοι πράξεις ἀπεδίδοντο τῷ Ὀδυσσεῖ, ὥς τὸ ἐπὶ τοῦ Παρθασοῦ τραῦμα, ἡ μανία καὶ ἄλλα, ὁμῶς ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν ἔλαβε πάσας ταύτας ὥς ὑπόθεσιν τῆς Ὀδυσσεΐας, ἀλλὰ μόνον μίαν, δηληδὴ τὸν νόστον, τὰς δ' ἄλλας ἢ παρέλειπεν ἢ ὥς ἐπεισόδια παρενέβαλεν³.

Ἡ ἐν τῇ ὑποθέσει λοιπὸν ἐγκειμένη ἐνότης πρόπει νὰ ᾖναι τελεία καὶ μονομερής. Ὀνομάζεται δὲ τελεία ἡ ἔχουσα ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος. Καὶ ἀρχὴ μὲν ἐκάστης πράξεως λέγεται ἐκείνο τὸ μέρος, οὗ ἐξ ἀνάγκης οὐδὲν ἄλλο προηγείται, μετ' αὐτὸ δ' ἔπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ μέσου καὶ προηγείται καὶ ἔπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ τέλους φύσει μὲν προηγείται ἄλλο, ὁμῶς τούτῳ οὐδὲν ἐξ ἀνάγκης ἔπεται. Ἄν δ' ἡ προᾶξις δὲν ᾖναι μονομερής, ἀλλὰ πολυμερής, ἢ μὲν ἐνότης διασπᾶται, ἢ δὲ προσοχὴ τοῦ ἀκροα-

¹) Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἐνότης τοῦ προσώπου εἶναι ἐνότης χρόνου· διότι ὥς εἰς τὸν χρόνον δύναται τις νὰ προσθήσῃ μόρια, οὕτω καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου πράξεις. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. 8 "Διὸ πάντες εἰκόασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληίδα καὶ Θησηίδα καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν" οἶονταί γὰρ ἐπεὶ εἴς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν. ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 8 "Ὁ δ' Ὀμηρος ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ' εἰκοι καλῶς ἰδεῖν, ἥτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσειαν γὰρ ποιῶν οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα, ὅσα αὐτῷ συνέβη, οἷον πληγῆναι μὲν ἐν τῷ Παρθασῷ, μανῆναι δὲ προσποιησασθαι ἐν τῷ ἀγερωῷ. . . ἀλλὰ περὶ μίαν προᾶξιν, οἷαν λέγομεν, τὴν Ὀδύσειαν συνέστησεν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα. Εἶναι ἡμαρτημένη ἡ γνώμη τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος εἰσέρχεται in medias res· διότι ὁ ποιητὴς δὲν ᾔδει ὁλόκληρον τὸν Τρωϊκὸν μῦθον, ἀλλὰ μόνον τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως.

τοῦ ἢ θεατοῦ διασκεδάννυνται. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς τῶν Κυπρίων καὶ ὁ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος ἔλαβον ὑποθέσεις πολυμερεῖς πράξεις, τὰ ποιήματα αὐτῶν διηροῦντο εἰς πολλὰς δλότητας, δηλαδὴ ἐστεροῦντο ἐνότητος¹. Πρὸς δέ, τὸ ἔπος ὁμοιάζει πρὸς τὸ δράμα κατὰ τὴν δέσιν καὶ τὴν λύσιν τοῦ μύθου. Καὶ δέσις μὲν ὀνομάζεται ἐξ ἀρχῆς μέχρις ἐκείνου τοῦ ὁρίου, εἰς ὃ ἀρχεται γινομένη μετὰβασις ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν ἢ τὸ ἀντίστροφον, λύσις δὲ ἀπὸ τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους². Τὸ ἔπος διαφέρει τοῦ δράματος καὶ κατὰ τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ τὸ καλὸν κεῖται ἐν μεγέθει καὶ ἐν τάξει, ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ προσῆκον μέγεθος. Ὡς τὸ κάλλος τοῦ ζώου δὲν δύναται νὰ γείνῃ αἰσθητὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἂν ὑπερβαίῃ ὀπτικοῦς τινας νόμους³, οὕτω τὸ κάλλος τῶν μύθων δὲν δύναται νὰ γείνῃ καταληπτὸν, ἂν ὑπερβαίῃ τὰς δυνάμεις τῆς μνήμης⁴. Διὰ τοῦτο ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ ᾖ ἐν μνημόνευτος. Τὸ ἀπὸ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν ἢ τὸ ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν εἶναι ἕκαστος ὅρος τοῦ μεγέθους⁵.

Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἔχει, ὁ δραματικὸς ποιητὴς ὀφείλει νὰ

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 23 "Οἱ δ' ἄλλοι περὶ ἓνα ποιοῦσι καὶ περὶ ἓνα χρόνον, καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ, οἷον ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. Τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὁκτώ, οἷον Ὀπλων κρίσις, Φίλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρους καὶ Ἀπόλλους καὶ Σίνων καὶ Τρωάδες". Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν τραγῳδίαν ὡς μέτρον τῆς ἐνότητος. ²) Ἀριστοτέλ. αὐτόθι κεφ. 18. Οὕτως ἡ δέσις τῆς Ἰλιάδος χωρεῖ μέχρι τοῦ Π, 122· διότι μέχρι τοῦδε τοῦ μέρους χωρεῖ ἡ δυστυχία τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνταῦθα διεχῆθη τὸ πῦρ εἰς τὴν ναῦν τοῦ Πρωτεσίλαου καὶ ἐγένετο κίνδυνος, ἵνα πᾶσαι αἱ νῆες τῶν Ἀχαιῶν καῶσι. Λοιπὸν ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἔσχατον τῆς δυστυχίας τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τῆς εὐτυχίας αὐτῶν· διότι τὸ πῦρ ἰδὼν ὁ Ἀχιλλεὺς πέμπει βοήθειαν. ³) Ζῶον μνηρὸν σταδίων ἢ μικροσκοπικὸν τῷ ἀνθρώπῳ δὲν δύναται νὰ ᾖ καλόν. ⁴) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 7. ⁵) Ἐν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ὑπάρχουσι κατὰ τὸ φαινόμενον πλείονες εὐτυχίαι καὶ πλείονες δυστυχίαι, ἀλλ' αὗται εἶναι ἐπεισοδιακαί.

προσέχῃ τὸν νοῦν, ὅπως μὴ ποιῇ τὸ δράμα αὐτοῦ ἐποποιικὸν σύστημα ἢ πολέμυθον¹. διότι διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ δράματος δὲν δύνανται τὰ μέρη νὰ λάβωσι τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν. Ὅπως δ' ὁ δραματικὸς ποιητὴς μὴ περιπέσῃ εἰς τοιοῦτον ἀμάρτημα, ὀφείλει οὗτος νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄφει τὸν ὅλον μῦθον καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐπεισοδιώσῃ. Τοῦναντίον τὸ ἔπος δὲ ἐπεισοδιῶν μηκύνεται. Οὕτω τῆς Ὀδυσσεΐας ἡ μὲν ὑπόθεσις εἶναι βραχυτάτη, τὰ δ' ἄλλα εἶναι ἐπεισόδια. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔπος εἶναι δεκτικὸν μακρῶν ἐπεισοδίων, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ δράμα ἔχει χαλαρωτέραν τὴν ἐνότητα. Διὰ τῶν ἐπεισοδίων τὸ ἔπος κτῆται ποικιλίαν καὶ μειοῦται ἢ ἐν τούτῳ μονοτονία². Τὰ δύο εἰρημένα τῶν γραμμῶν γένῃ διαφέρουσι καὶ κατὰ τὸ μέτρον καὶ εἰς μὲν τὸ ἔπος ἀρμόζει τὸ ἡρωϊκὸν ἐξάμετρον, ὅπερ εἶναι ὀγκωδέστατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον, εἰς δὲ τὸ δράμα τὸ ἱαμβικὸν καὶ τὸ τροχαϊκόν³.

Οὐ μόνον κατὰ τύπους, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν ἐννιπάρχει διαφορά ἐν τοῖς εἰρημένοις γένεσιν. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἔπει ἐπιτρέπεται τὸ ἄλογον, δηλαδὴ τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ δράματι διότι ἐν ἐκείνῳ οὐ μόνον λανθάνει, ἀλλὰ καὶ ἐμποιεῖ θαυμασμόν, ὃν τὸ ἔπος θηρεύει. Τὸ δὲ θαυμαστὸν εἶναι ἡδύ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι πάντες οἱ διηγούμενοι προσθέτουσί τι νομίζοντες, ὅτι χαρίζονται τοῖς ἀκούουσιν. Ἐν τῷ δράματι ὅμως τὸ ἄλογον οὐδόλως ἐπιτρέπεται διότι εἶναι ἀνάγκη τοῦτο νὰ τελεσθῇ πρὸ θεατῶν, οἵτινες βλέποντες τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον δὲν πιστεύουσιν. Ἐκαστον τῶν τριῶν εἰρημένων γενῶν πρόει νὰ διατηρῇ πιστῶς

¹) Ἀριστοτέλ. *Περὶ ποιητ.* κεφ. 18 ²) Οἱ περὶ τὸ Ὀμηρικὸν ζήτημα ἀσχολούμενοι πολλὰ ἐπεισόδια περικόπτουσι, διότι χαλαρῶς τῷ ὅλῳ συνδέονται, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἡ φύσις τῶν ἐπεισοδίων. ³) Ἀριστοτέλ. *Περὶ ποιητ.* κεφ. 24 καὶ ἐν Ῥητορικῇ Γ, 7 "Τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρώως σεμνὸς καὶ δεκτικὸς ἀρμονίως δεόμενος, ὁ δ' ἱαμβὸς αὐτῇ ἐστὶν ἡ λέξις ἢ τῶν πολλῶν διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες".

τοὺς νόμους αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ ἀναμινγνύῃ τούτους τοῖς τοῦ ἑτέρου, π. χ. ὁ ἐπικός ποιητὴς πρέπει νὰ διατηρῇ τὸ ἀντικειμενικὸν ἥθος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ καὶ ὁ λυρικός τὸ ὑποκειμενικόν. Διότι ἡ ἀνάμιξις τῶν γενῶν δὲν γίνεται ἐπ' ἀγαθῷ τούτων. Κατιδόντες τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὥς οἷόν τε μάλιστα ἀπέσχον τῆς ἀναμίξεως· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠκολούθησαν τοῖς ἑαυτῶν διδασκάλοις κατὰ τοῦτο².

¹) Μνημονεύομεν τῆς Αἰνειάδος, ἐν ᾗ ἀνεμίχθησαν ἐπικά καὶ δραματικά στοιχεῖα.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι.

ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΕΠΟΣ

Τὸ ἔπος διαιρεῖται εἰς δύο εἴδη, τὸ ἡρωϊκὸν καὶ τὸ διδασκτικόν¹, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὑπάγεται εἰς πάντα τοὺς εἰρημένους νόμους τῆς ἐποποιΐας, τὸ δὲ διδασκτικὸν μετέχον καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ μετάξασιν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸ ἕτερον γένος. Διότι ἔνθεν μὲν μετέχει τοῦ μέτρου καὶ ἐν μέρει τῆς ἀντικειμενικῆς τοῦ ἔπους παραστάσεως, ἔνθεν δὲ προσπελάζει τῇ λυρικῇ ποιήσει κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ διδασκτικὸς ποιητὴς δὲν μένει ὅλως ἀπαθής, ὥς ὁ τοῦ ἡρωϊκοῦ, ἀλλὰ πειρῶμενος, ὅπως διδάξῃ, ἀποκαλύπτει τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν. Ἀλλως τὸ μὲν ἡρωϊκὸν ἔπος λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρελθόντος, τὸ δὲ διδασκτικὸν ἐκ τοῦ παρόντος ἢ καὶ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ἵνα τοὺς συγχρόνους διδάξῃ. Ἡ δὲ διδασκαλία οὕτως εἰς τὸ πεζὸν εἶδος ἐνίοτε καταβαίνει, ὥστε ποιήματά τινα, ὥς τὰ τοῦ Ἑμπεδοκλέους, μᾶλλον εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἢ εἰς τὴν ποίησιν ἀνήκουσιν².

¹) Τινὲς διαίρουσι τὸ ἔπος εἰς πλείονα εἴδη, ὥς τὸ θεογονικὸν καὶ τὸ ἱστορικόν, ἀλλὰ ἐκεῖνο μὲν δύναται τις νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὸ διδασκτικόν, τὸ δὲ ἱστορικὸν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. Ι "Οὐδὲν δὲ κοινόν ἐστιν Ὀμήρῳ καὶ Ἑμπεδοκλεῖ πλὴν τὸ μέτρον διὸ τὸν μὲν ποιητὴν δίκαιον καλεῖν, τὸν δὲ φυσιολόγον μᾶλλον, ἢ ποιητήν".

Κατὰ ταῦτα τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος, ὅπερ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔπος δύναται νὰ ὀνομασθῇ, ἔχει ὑπόθεσιν τὸ παρελθόν, ὅπερ διηγήθη ἐν μύθοις. Ἡ Ἑλλὰς πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ, ἐν ἣ ἡ δημιουργικὴ καὶ πλαστικὴ δύναμις ἐπικρατοῦσι, παρήγαγε πλουσιωτάτην καὶ καλλίστην μυθικὴν ὕλην, ἥτις εἶναι τὸ πρῶτον τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας προϊόν. Οἱ περὶ θεῶν καὶ ἡρώων Ἑλληνικοὶ μῦθοι δὲν εἶναι ἐπινόημα σχολαζούσης φαντασίας, ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διὰ τῶν εὐγενεστάτων αὐτοῦ πνευμάτων θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ ἱστορικὰς ἀναμνήσεις κατέθετο. Ὡς ἡ νεανικὴ ἡλικία ἐκάστου ἀνθρώπου ἐν λαμπρῇ μορφῇ ἀναπαρίσταται κατὰ τὴν προεξέκνυαν ἡλικίαν, οὕτω καὶ οἱ πρῶτοι χρόνοι τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν ταῖς ἐπομέναις αὐτοῦ ἡλικίαις ἰδανικὴν μορφήν λαμβάνουσιν. Οἱ μῦθοι παρέχουσιν ὑποθέσεις σχεδὸν εἰς πᾶσαν τὴν ποίησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ ἔπος. Τοῦτο δὲ συνέβη καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας καὶ διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία κατὰ τὸ πλεῖστον πληροῦται ἐμφυλίων σπαραγμῶν, οἷτινες δὲν ἤρμοζον εἰς ποίημα προσωρισμένον, ὅπως γένηται κτῆμα τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ γένους. Τούτου ἕνεκεν οἱ Ἕλληνες σπασίως ἐπραγματεύθησαν ἱστορικὰς ὑποθέσεις, ὥς ὁ ἐπικὸς Χοιρίλος ἐν τῇ Περσηΐδι καὶ ὁ Φρύγιχος¹ καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων δὲν πρέπει τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττον ἢ τοὺς μύθους ἐνέτεινον εἰς στίχους. Τοῦναντίον οὗτοι τὰ σπέρματα, ἅπερ ἐν τοῖς μύθοις εὗρισκον, ἀνέπτυσσον εἰς ὀργανικὰ ὅλα, εἰς ἃ ζωὴν ἐνέπνεον. Καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ποιηταὶ εἶχον σεβασμὸν τινα πρὸς τὰς ἰδεώδεις τῶν μύθων μορφάς, βραδύτερον δ' ἡ πρὸς τοὺς μύθους πίστις διασαλευθεῖσα παρεῖχε μείζονα ἐλευθερίαν, ὥς τοῦτο καταφαίνεται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ.

¹) Οὗτος ἐποίησε Μιλήτου ἄλωσιν καὶ Φοινίσσας, ἐν αἷς περὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἐπραγματεύετο.

Οἱ ἀρχαιότεροι ἀοιδοὶ ἐλάμβανον ὑποθέσεις τὰς γενναίας πράξεις ἡρώων, οἵτινες μόνοι ἢ μετ' ὀλίγων ἐταίρων ἐξορμῶσιν εἰς ἀγῶνας καὶ περιπετείας¹. Οὗτοι διὰ τῆς βοηθείας τῶν θεῶν ἢ δι' ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, ἃς ἔχουσι, νικηφόρως ἐξέρχονται τῶν κινδύνων, ὥς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς. Μετ' ὀλίγον ἐγένετο πρόοδος τις, διότι οἱ ἀοιδοὶ ἐπραγματεύοντο τὰς μάχας γειτονικῶν φυλῶν, ὥς τῶν Κενταύρων πρὸς τοὺς Λαπίθας, ἢ κοινὰς ἐκδρομὰς συνηνωμένων ἡρώων, οἷα εἶναι ἡ θήρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου καὶ ἡ στρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν². Κατ' ὀλίγον ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀναπτυσχθεῖσα ἔλαβεν ὑπόθεσιν οὐχὶ περιπετείας ἐνὸς μόνον ἥρωος, ἀλλὰ τοὺς πολέμους μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν πόλεων, ὥς τοῦ Ἀργεῖος καὶ τῶν Θηβῶν, ἢ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ γένους πρὸς τοὺς Τρῶας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν. Ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις ἀγωνίζονται οὐ μόνον οἱ ἥρωες, οἵτινες κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ λαοὶ καὶ διὰ τοῦτο τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἐθνικὴν σημασίαν ἐκτήσαντο. Οὕτω ταῦτα κατέλαβον τὴν πρώτην ποιητικὴν θέσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους οὐ μόνον διὰ τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ταύτην βεβαίως δὲν ἐδημιούργησεν ὁ ποιητής, ἀλλ' ἔλαβε παρὰ τῶν μύθων. Ζητεῖται, ἂν οὗτοι ἔχωσι βάσιν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἢ ἦναι ἐπινοήματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ὁ μέγας ἱστορικὸς Grote τὰ πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων θεωρεῖ ὡς ψιλὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας. Ἡ γνώμη αὕτη, καθ' ἣν καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ἤθελεν εἶναι τοιοῦτος, φαίνεται τολμηρὰ διότι κατὰ τὴν κρίσιν σπουδαίων φιλολόγων δὲν δύναται νὰ ᾖναι πλάσμα τῆς φαντασίας γεγονός, ὅπερ βαθύτατα ἐν ταῖς καρδίαις πάντων τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐρριζωμένον³. Διὰ τοῦτο πιστεύεται, ὅτι ὁ μῦθος τῆς Ἰλιάδος

¹) Τοιαῦτα ᾄσματα, ἐν οἷς ὑμνοῦνται κλέα ἀνδρῶν, ἄδει ὁ Ἀχιλλεύς ἐν Ἰλιάδ. I, 189. ²) Ὁρα Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 421. ³) Ὁρα Welcker, Der epische Cyclus oder die Homerischen Dichter II, 21.

ἔχει βάσιν ἱστορικὴν. Ἡ δ' Ὀδύσσεια ἴσως περιέχει πλείονα πλάσματα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ διακοσμήσαντος τοὺς μύθους.

Ὅπως δὴποτε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐμεγεθύνθη καὶ ἔλαβε μορφήν μύθου, ὅστις ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατεκοσμεῖτο καὶ εἰς μικρὰ ἔσματα ἐξεμορφοῦτο, μέχρις ὅτου αἱ ἐπιδρομαὶ διετάραξαν τὸν βίον αὐτῶν. Οἱ Λαορεῖς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξεδίωξαν μέγα μέρος τῶν ἀρχαίων κατοίκων, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπειδὴ δ' ἡ μικρὰ αὕτη χώρα δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ οὕτω πολλοὺς ἐποίκους, ἠναγκάσθησαν οἱ τοὶ νὰ ἀποικήσωσιν. Ἐκ τοῦ πρυτανείου τῶν Ἀθηναίων ὁρμηθέντες Ἴωνες, Μινυαὶ ἐξ Ὀρχομενοῦ, Ἀεαῖτες ἐξ Εὐβοίας, Ἀρύοι, Μολοσσοί, Ἀρκάδες, Πελαγοὶ καὶ ἄλλοι ἀπώκησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ κατέλαβον πολλὰς χώρας καὶ νήσους¹. Οὗτοι οἱ ἀποικοὶ ὤφειλον πολὺ πλείονα νὰ διαπράξωσιν ἢ οἱ ἐν τῇ μητροπόλει μέναντες. Τὴν ἔμφυτον τούτων παρατήρησιν καὶ εὐκαμψίαν ἠὔξησεν ἔνθεν μὲν ὁ εὐρὺς καὶ λαμπρὸς τῆς Ἰωνίας οὐρανός, ἔνθεν δὲ τὸ δυσχερὲς τῆς ἀποικίας ἔργον. Ἡ προσοχὴ δ' αὐτῶν ἐστράφη εἰς τὸ οὐχὶ μακρὰν κείμενον Τρωϊκὸν πεδῖον, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἀγωνισάμενοι ἠρίστευσαν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ὁ Τρωϊκὸς μῦθος μάλιστα ἀνεπτύχθη².

Ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις πλὴν τῶν εἰρημένων ἁσμάτων τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ὑπῆρχον καὶ ἄλλα, ἐν οἷς σπέρματα τῆς βραδύτερον ἀναπτυσχθείσης λυρικῆς ποιήσεως ἐλάνθανον. Οἱ ὕμνοι οἱ, ἐν οἷς διέπρεψεν ἡ Σαπφώ, εἶναι ἀρχαιότατοι, διότι μνημονεύονται ὑπὸ τε τοῦ Ὀμήρου³ καὶ τοῦ Ἡσιόδου⁴. Τοῖς ὕμνοις συνδέεται καὶ ἡ ὄρχησις, καθ' ἣν νέοι ὄρχοῦν-

¹) Ὅρα Ἡρόδοτ. I, 146. VII, 95. Grote ἐν τῇ Γερμανικῇ μεταφράσει τοῦ Fischer II, 24. ²) Ἄνευ τῆς Ἰωνικῆς ἀποικίας ὁ Τρωϊκὸς μῦθος δὲν ἦν εὐεὶ λάβει τὴν ἀνάπτυξιν, ἣν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν. ³) Ἰλιάδ. Σ, 492. ⁴) Ἐν Ἀσπίδι Ἡρακλέους 274.

ται καὶ αὐλοὶ καὶ φόρμιγγες ἤχοῦσι. Τοῖς Φαίαξι καὶ τοῖς Τρωσὶν οἱ χοροὶ εἶναι συνηθέστατοι καὶ εἰς τούτους συρρέουσιν οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν¹. Οἱ ὀρχησται ἐσχημάτιζον κύκλον, ἐν ᾧ ἐκάθητο ὁ ἀοιδὸς κρούων φόρμιγγα ἢ λύραν, πρὸς ἣν ἦδεν, ὡς ὁ Δημόδοκος ἐν τοῖς Φαίαξι τὴν ἐρωτικὴν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης σχέουν². Κατὰ δὲ τὸ ἄσμα τοῦ ἀοιδοῦ οἱ ὀρχησται ἐρρῦθμιζον τὴν ὀρχησιν αὐτῶν. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ὀμήρου γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ὀρχησις ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἦτο ἐντεχνος καὶ ποικίλη³. Πρὸς δὲ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος μνημονεύεται ὁ λί ν ο ς⁴, ὅστις θεωρεῖται ὡς θρηνητικὸν ἄσμα⁵. Ὡσαύτως ἐπῆρχον θρηνητικὰ ἄσματα ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν, ἅπερ ἦδον ἀοιδοὶ θ ρ ῆ ν ω ν ἑ ξ α ρ χ ο ι λεγόμενοι⁶. Κατὰ τὴν ᾠδὴν δὲ ἐπωλοφύροντο γυναῖκες, ὡς αἱ Τρωάδες παρὰ τῷ νεκρῷ τοῦ Ἑκτορος. Παρὰ δὲ τῷ τοῦ Ἀχιλλέως ἑξάρχουσι τοῦ θρήνου αὐταὶ αἱ Μοῦσαι⁷. Διάφορον εἶδος ἁσμάτων ἦσαν οἱ πα ι ᾶ ν ε ς, οἷον ἄδουσιν οἱ Ἀχαιοί, ἀφ' οὗ ἀπέδωκαν τῷ Χρύσῃ τὴν θυγατέρα⁸. Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἑκτορος κελεύει τοῖς Ἀχαιοῖς, ὅπως ἄσωσι παιᾶνα⁹, ἥτοι ρικητήριον ἄσμα. Ἐκ τούτου δῆλον

¹) Ὀδυσσ. Ζ, 65. 157. ²) Ὀδυσσ. Θ, 266. ³) Ἰλιάδ. Σ, 591.

⁴) Ἰλιάδ. Σ, 569.

Τοῖσιν δ' ἐν μέσοισι πάϊς φόρμιγγι λιγείῃ
ἱμερόεν κιθάριζε· λίνον δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδεν
λεπταλέῃ φωνῇ· τοὶ δὲ ῥήσσοντες ἀμαρτῇ
μολπῇ τ' ἱγμῶ τε ποσὶ σκαίροντες ἔποντο·

⁵) Σχόλ. εἰς Ἰλιάδ. Σ, 570. "Ἐστὶ δὲ μέλος θρηνητικόν ὁ λίνος μετ' ἰσχυροφονίας ῥδόμενον." Τοῦτο μὲν εἶναι ἀκριβές, ἀλλὰ τὸ παρ' Ὀμήρῳ φαίνεται παράδοξον, διότι ἔδεται κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, ὅτε οἱ ἀνθρώποι εἶναι εὐθυμοί. ⁶) Ἰλιάδ. Ω, 720.

. παρὰ δ' εἶσαν ἀοιδούς
θρήνων ἑξάρχους, οἳ τε στονόεσαν ἀοιδῇ
οἱ μὲν δὴ θρήνεον, ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναῖκες.

⁷) Ὀδυσσ. Ω, 59. ⁸) Ἰλιάδ. Α, 473. ⁹) Ἰλιάδ. Χ, 391.

γίνεται, ὅτι τὸν παιᾶνα ἦδον πολλοί, ὡς βραδύτερον οἱ Δωριεῖς πρὸ τῆς μάχης. Οὕτως ὁ παιὰν ἦτο ἄσμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, εἰς ἄλλους δὲ θεοὺς ἀνεπέμποντο ὕμνοι.

Τοιοῦτους ὕμνους ἐποίει τῷ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνι ὁ ἐξ Ὑπερβορείων ἢ ἐκ Λυκίας ἐλθὼν Ὡλήν, οὗ καθ' Ἡρόδοτον πλεῖστοι ὕμνοι διειρηροῦντο ἐν Δήλῳ¹. Πλήν τῶν ὕμνων ἐσφρίζοντο ἐνταῦθα καὶ Νόμοι, ἦτοι ἀπλᾶ καὶ ἀρχαῖκὰ ἄσματα, ἅπερ ἦδοντο ὑπὸ κυκλίων χορῶν². Κατὰ τὸν Πανσανίαν οἱ ἀρχαιότατοι τῶν ὕμνων εἶναι οἱ τοῦ Ὡλήντος καὶ ὕστερον ἐποίησεν ὁ Πάμφως καὶ ὁ Ὀρφεύς³. Ἀλλ' ὁ ἐπιφανέστατος πάντων τῶν τοιούτων ἀοιδῶν εἶναι ὁ Θρᾷξ Ὀρφεύς, ὁ υἱὸς τῆς Μούσης Καλλιόπης, ὅστις κατήλθεν εἰς Ἄδου, ὅπως ἀναγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὐρυνδίκην, ἀλλ' ἀποτυχὼν ἠττοκτόνησε διὰ λύπην⁴. Ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι κατεσπαράχθη ὑπὸ γυναικῶν καὶ ἄλλοι, ὅτι ἐκεραυνώθη ὑπὸ τοῦ Διὸς ἕνεκα τῶν λόγων, οὓς ἐδίδασκεν ἐν τοῖς μυστηρίοις. Ἐν πάσαις ταῖς μυθικαῖς παραδόσεσιν ὁ Ὀρφεύς εἰκονίζεται ὡς ἀοιδός. Λέγεται δ', ὅτι ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, αἱ ἀηδόνες ἦδον ἡδύτερον ἢ ἀλλαχοῦ⁵. Τὰ ἄσματα τοῦ Ὀρφέως, πάθος καὶ ἐνθουσιασμὸν διεγείροντα, συνεδέοντο μετὰ μυστηριωδῶν τελε-

¹) Ἡρόδοτ. IV, 35. "Οὗτος δὲ ὁ Ὡλήν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παλαιούς ὕμνους ἐποίησε, ἐκ Λυκίας ἐλθὼν, τοὺς ἀειδομένους ἐν Δήλῳ". ²) Καλλιμάχ. Ὑμν. εἰς Δήλ. Ἀπόλλ. 304. ³) Πανσαν. IX, 27, 2 "Λύκιος δὲ Ὡλήν, ὃς καὶ τοὺς ὕμνους τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐποίησεν Ἕλλησιν, οὗτος ὁ Ὡλήν ἐν Εἰλείθυιαις ὕμνῳ μητέρα Ἐρωτος τὴν Εἰλείθυιάν φησιν εἶναι. Ὡλήντος δὲ ὕστερον Πάμφως τε ἔπη καὶ Ὀρφεύς ἐποίησαν". ⁴) Αὐτόθι IX, 30, 3 "Ὁ δὲ Ὀρφεύς (ἔμοι δοκέειν) ὑπερεβάλετο ἐπὶ τὸν κόσμον τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ μέγα ἦλθεν ἰσχύος, οἷα πιστευόμενος εὐρηκέναι τελετὰς θεῶν, καὶ ἔργων ἀνοσίων καθαρισμούς, νόσων τε ἰάματα καὶ τροπὰς μηνιμάτων θείων. Τὰς δὲ γυναῖκας φασὶ τῶν Θρακῶν ἐπιβουλεύειν μὲν αὐτῷ θάνατον, οἱ σφῶν τοὺς ἀνδρας ἀκολουθεῖν ἐπεισεν αὐτῷ πλανωμένῳ, φόβῳ δὲ τῶν ἀνδρῶν οὐ τολμᾶν . . . νομίζονται δὲ οἱ ἐπεσθαι τῆς Εὐρυνδίκης τὴν ψυχὴν καὶ ἀμαρτόντα, ὡς ἐπεστράφη, αὐτόχειρα αὐτὸν λύπης αὐτοῦ γενέσθαι". ⁵) Πανσανίας αὐτόθι.

τῶν¹⁾, αἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἀνεπτύχθησαν μεθ' Ὁμηρον²⁾. διότι ὁ ποιητὴς ταύτας ἀγνοεῖ. Ἡ γνησιότης τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθόντων, ἅπερ ἐπιγράφονται Ἀργοναυτικά, Λιθικά καὶ Ὑμνοί, ἐποιήθησαν κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, ὥς ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα.

Ὁ δὲ Μουσαῖος, ὁ κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν μαθητὴς τοῦ Ὀρφέως, λέγεται ὅτε μὲν Θοῤῃξ, ὅτε δ' Ἀθηναῖος, ὅπερ πιθανώτερον· διότι τὰ ποιήματα τούτου συνεδέοντο μετὰ τῶν Ἑλευσινίων μυστηρίων. Εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Μουσαίου δ' Ὀνομάκριτος ἐνέβαλε χρησμόν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως ἐξηλάθη ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατίδου Ἰππάρχου³⁾. Βραδύτερον ὁ Πανσανίας ἔλεγεν, ὅτι πάντα τὰ ποιήματα τούτου τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι γνήσια πλὴν τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Δήμητρα⁴⁾. Ὡσαύτως Θοῤῃξ λέγεται καὶ ὁ Εὐμόλπος, ὅστις ἦτο γενάρχης τῶν Εὐμολπιδῶν τῶν περὶ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος ἀσχολουμένων. Κατά τινας⁵⁾ ὁ Εὐμόλπος δὲν ἦτο ποιητής, ἀλλὰ μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ Μουσαίου καταλειφθέντα διετήρησε καὶ κατέστησε γνωστά. Ὁ νεώτατος τῶν Θοῤῃων ῥοιδῶν εἶναι ὁ Θάμυρις ἢ Θαμύρας, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλάμμωνος καὶ τῆς Ἀργιόπης⁶⁾, οὗ μνημονεύει καὶ ὁ Ὁμηρος⁷⁾. Κατὰ τοῦτον ὁ Θάμυρις

1) Πλάτ. ἐν Προταγόρ. 316 D. 2) Ὁ Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I, 396 ἔχει διάφορον γνώμην. Παράβαλλ. Christ ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 171. 3) Ἡρόδοτ. VII, 6 "ἔχοντες Ὀνομάκριτον, ἄνδρα Ἀθηναῖον, χρησμολόγον τε καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν Μουσαίων. Ἀναβεβήκεσαν γὰρ τὴν ἔχθρην προκαταλυσάμενοι" ἐξηλάθη γὰρ ὑπὸ Ἰππάρχου τοῦ Πεισιστρατίτου ὁ Ὀνομάκριτος ἐξ Ἀθηναίων, ἐπ' αὐτοφώρῳ ἄλλους ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως ἐμποιέων εἰς τὰ Μουσαίου χρησμόν ὥς αἱ ἐπὶ Δήμῳ ἐπιχειμεῖναι νῆσοι ἀφανίζοιτο κατὰ τῆς θαλάσσης". 4) Πανσ. I, 22, 7 "πεποίηκεν αὐτὰ Ὀνομάκριτος, καὶ ἔστιν οὐδὲν Μουσαίου βεβαίως, ὅτι μὴ μόνον εἰς Δήμητρα ὕμνος Ἀνκομήδει". 5) Ὁ Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 401. 6) Πανσ. IV, 33, 4 "παῖδα δὲ αὐτὸν Φιλάμμωνος καὶ Ἀργιόπης τῆς νύμφης εἶναι. Τὴν δὲ Ἀργιόπην τέως μὲν περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκεῖν, ἐπεὶ δὲ εἶχεν ἐν γαστρὶ, εἰς Ὀδρυσσας λέγουσι μετοικῆσαι". 7) Ἐν Ἰλιάδ. B, 595, ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου.

ἐκανχᾶτο, ὅτι καὶ τὰς Μούσας αὐτὰς δύναται νὰ νικήσῃ, ἂν αὐταὶ κατέλθωσιν εἰς ἀγῶνα, Αὐταὶ δ' ὀργισθεῖσαι κατέστησαν τυφλὸν τὸν ἀλαζόνα ἀοιδὸν καὶ ἀφεῖλον τὴν ὥδην καὶ τὴν τέχνην τοῦ κιθαρίζειν. Κατὰ τὸν Πανσανίαν ὁμοῦς ὁ ἀοιδὸς οὗτος ἀπέβαλε τὴν ὄρασιν ἐκ νόσου¹. Ὁ μέγας ζωγράφος Πολύγνωτος εἶχε ποιήσῃ εἰκόνα τοῦ Θαμύριδος ἐν τῇ τῶν Δελφῶν λέσχῃ τῶν Κνιδίων. Ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὁ Θάμυρις θεωρεῖται ὡς ποιητὴς ἡρωϊκῶν ἀσμάτων, ἀλλὰ κατὰ τὸν Bergk² οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν ἱερατικὴν ποίησιν.

Εἰς τὴν ἱερατικὴν ποίησιν ἀνήκει καὶ ἡ τῶν χρηστηρίων καὶ ἡ τῶν χρησμοφῶδων. Κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ἡ ποίησις³ καὶ ἡ μαντικὴ⁴ εἶναι μανία τις, δι' ἧς τὸ θεῖον λέγει τοῖς ἀνθρώποις. Ἐκ τῶν μαντείων τὴν ἐπιφανεστάτην θέσιν εἶχε τὸ ἐν Δελφοῖς, ὅπερ καὶ ἐν Ἑλλάδι⁵ ἐπέδρασε καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς γνωστὸν ἐγένετο. Ἐν τούτῳ ἡ Πυθία ἔδιδε τὰ μαντεύματα αὐτῆς ἐν ἑξαμέτρῳ, ὅπερ ἦτο σύνηθες τῇ ἱερατικῇ ποιήσει, οὐχὶ ὁμοῦς ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Δελφῶν, ἀλλ' ἐν τῇ Ἰωνικῇ⁶, ὅπερ ὑποδηλοῖ, ὅτι ἐπὶ τοῦ μαντείου ἐπέδρασε τὸ Ἰωνικὸν ἔπος. Οἱ χρησμοὶ συνήθως ἦσαν βραχεῖς, διότι συνίσταντο ἐκ δύο, τριῶν, τεσσάρων ἢ πέντε ἑξαμέτρων. Ἐδίδοντο δ' ὁμοῦς καὶ μακρότεροι, ὥς οἱ κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον δοθέντες⁷. Τὸ

¹) Πανσαν. IV, 33, 7 "Διεφθάρη δὲ ὁ Θάμυρις, ἐμοὶ δοκεῖν, ὑπὸ νόσου τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ Ὁμήρῳ συνέπεσεν ὕστερον...". ²) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I, 403.

³) "Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 56. ⁴) Πλάτ. ἐν Φαίδρ. 244 B "Ἡ τε γὰρ δὴ ἐν Δελφοῖς προφητὴς αἴτ' ἐν Δωδώνῃ ἰέρειαι, μαντεῖσαι μὲν πολλὰ δὴ καλὰ ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τὴν Ἑλλάδα εἰργάσαντο, σωφρονοῦσαι δέ, βραχεὰ ἢ οὐδέν. Καὶ ἐὰν δὴ λέγωμεν Σιβύλλαν τε καὶ ἄλλους, ὅσοι μαντικῇ χρώμενοι ἐνθάδε πολλὰ δὴ πολλοῖς προὔλεγον εἰς τὸ μέλλον ὀρθῶς, μηχανούμενοι ἂν δὴλα παντὶ λέγοντες...". ⁵) Πλάτ. ἐν Νόμ. V 738 καὶ V, 759.

⁶) Ἐν τοιαύτῃ διαλέκτῳ ἔλαβε τοὺς χρησμούς ἤδη ὁ Λυκοῦργος. ⁷) Ἡρόδοτ. I, 40.

ἐλεγειακὸν δίστιχον δὲν ἦτο σύνηθες¹, ἐγένετο ὁμῶς χρῆσις τοῦ ἰαμβικοῦ². Αἱ ἀποκρίσεις τῆς Πυθίας ἐν ἀρχαιότεροις χρόνοις σπανίως ἐδίδοντο ἐν πεζῷ λόγῳ, συγχρότερον δὲ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὁμῶς ὁ ποιητικὸς τύπος οὐδέποτε ἐπαύσατο. Προκειμένον περὶ τοῦ μέλλοντος οἱ χρησμοὶ ἦσαν αἰνιγματώδεις, ἀόριστοι, σκοτεινοὶ καὶ πολύσημοι. Τινὲς ὁμῶς παρῆχον ἔννοιαν σαφεῇ³. Τοὺς χρησμοὺς οἱ πεμπόμενοι πρέσβεις καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερέων πρὸς ἀπαλλαγὴν πάσης εὐθύνης ἐλάμβανον ἐγγράφους. Συλλογὰς χρησμῶν διετήρουν αἱ πόλεις, ὡς ἡ Σπάρτη καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον⁴. Πλήν τοῦτου ἄξιον μνείας μαντεῖον ἦτο καὶ τὸ ἐν Δωδώνῃ, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀρχαιότατον καὶ σεμνότατον τῶν Ἑλληνικῶν μαντείων⁵. Ἐνταῦθα τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ τὸ πρῶτον ἐδήλουν ἱερεῖς, οἵτινες ἐκαλοῦντο Σελλοί, ὕστερον δ' αἱ γραῖαι. Ἡ τοῦ θεοῦ θέλησις ἀπεκαλύπτετο μὲν διὰ σημείων, ἀλλ' ἡ ἐξήγησις τῶν ἱερέων ἐδίδετο ἐγγράφος ἐν πεζῷ λόγῳ. Βραδύτερον οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο ἐν ἑξαμέτροις. Οἱ μέχρις ἡμῶν πε-

¹) Τοιοῦτον εὔρηται παρ' Ἀθηναίῳ XIII, 602. ²) Ὁ ὑπὸ τῆς Πυθίας δοθεὶς χρησμός τοῖς Κνιδίοις ἦτο τοιοῦτος, ὡς παρεδόθη παρ' Ἡρόδοτου I, 174.

Ἰσθμὸν δὲ μὴ πυργοῦτε μηδ' ὀρύσσετε·
Ζεὺς γὰρ κ' ἔθηκε νῆσον, εἴ κ' ἐβούλετο.

³) Τοιοῦτος ὁ χρησμός ὁ δοθεὶς τῇ Σπάρτῃ, Τύρτι. ἐν ἀποσπασμ. 3.

Ἡ φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ οὐδέν.

⁴) Πλούταρχος, ἐν βίῳ Δυσάνδρου, κεφ. 26 “ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέσπειραν, ὡς ἐν γραμμασίην ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερέων φυλάττειντο παμπάλαιοι δὴ τινες χρησμοί, καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεσι τούτους οὐδ' ἐντυχεῖν θεμιτόν, εἰ μὴ τις ἄρα γερονὶς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέσεως γνώριμον παρυσχῶν κομίσαιτο τὰς δέλτους, ἐν αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί.” ⁵) Πλούτ. II, 233 καὶ Ἡρόδοτος II, 52 “Τὸ γὰρ δὴ μαντήϊον τοῦτο νενομίσται ἀρχαιοτάτατον τῶν ἐν Ἑλλήσιν χρηστηρίων εἶναι καὶ ἦν τὸν χρόνον τοῦτον μόνον.”

ρισωθέντες εἶναι τοιοῦτοι¹, πιστεύεται δ' ὁμως, ὅτι κατεσκευάσθησαν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις.

Οὐ μόνον τὰ χρηστήρια ἔδιδον χρησμούς, ἀλλὰ καὶ οἱ μάντις. Τὰ μαντεύματα τούτων ἐτιμῶντο καὶ δὴ ἐν Σπάρτῃ τὰ τοῦ Ἐπιμενίδου ἐφνυλάσσοντο ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῶν ἐφόρων καὶ ἐν Θήβαις ὑπῆρχε συλλογὴ χρησμῶν, οἵτινες ἐφέροντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Λαῖου². Εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρησμοφδὸνς ἀνήκουσιν ὁ Βάκις καὶ ὁ Εὐκλος. Ὑπὸ τινων φιλολόγων τὸ ὄνομα Βάκις δὲν θεωρεῖται ὡς κύριον, ἀλλ' ὡς προσηγορικόν, δηλ. δηλοῖ τὸν ἐνθεον μάντιν³. Ὁ δ' Εὐκλος ὁ Κύπριος ἐνομιζέτο ὡς ἀρχαιότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου διότι ἐν τοῖς χρησμοῖς τούτου ἐλέγετο περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ. Καὶ οἱ δύο οὗτοι μάντις εἶχον προειπεῖ τὴν στρατείαν τῶν Περσῶν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα⁴. Πολὴν ἐπιφανεστέρα τῶν μάντεων τούτων ἦτο ἡ Σίβυλλα, ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης λέγεται, ὅτι εἶναι ὄνομα προσηγορικόν καὶ ὅτι δηλοῖ σοφὴν γυναικα· διότι ἐμφανίζεται ἐν διαφόροις χρόνοις⁵. Λέγα τοιαύτας Σιβύλλας οἱ ἀρχαῖοι διαστέλλουσι κατὰ τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἔζησαν, ὡς ἡ Ἐρυθραία, ἡ Κυμαία, ἡ Δελφική, ἡ Κυμερική, ἡ Σαρμία καὶ ἄλλαι. Τὸ ὄνομα τῆς Σιβύλλας μεγάλως ἐτιμᾶτο παρὰ τοῖς Ἕλλησι, διότι πλεῖστοι χρησμοὶ ταύτης ἢ μᾶλλον τούτων ἐπηλήθευσαν. Οὕτως ἡ Σίβυλλα προεῖπε τὸν σεισμόν τοῖς Ῥοδίοις⁶, τὴν ἰσότητα τοῦ ἀγῶνος τοῖς Σπαρτιάταις καὶ τοῖς Ἀργείοις⁷, ὅστις ἐγένετο παρὰ τῇ Θυρέᾳ καὶ τοῖς Ἀθη-

¹) Πανσαν. X, 12, 10 καὶ VII, 25, 1. Τοιαύτη ὁμως νοθεία δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, εἰ μὴ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο ἐν ἐξαμέτοις. ²) Ἡρόδοτ. V, 43 "συνεβοόλεως ἐκ τῶν Λαῖον χρησμῶν Ἡράκλειαν τὴν ἐν Σικελίᾳ κτίζειν". ³) Ἡ λέξις θεωρεῖται συγγενὴς πρὸς τὸ Βάκχος. Συνήθως διακρίνουσι τρεῖς ἄνδρας τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, τὸν Βοιωτικόν, τὸν Ἀττικόν καὶ τὸν Ἀρκαδικόν. Καὶ ὁ Πεισίστρατος δεῖξας ζῆλον πρὸς τοὺς χρησμοὺς ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Βάκις. ⁴) Πανσαν. X, 14, 6. ⁵) Τὸ ὄνομα Σίβυλλα παράγεται ἐκ τοῦ σοφός, αἰολιστί σ ὕ φος καὶ κατ' ἀναδιπλασιασμόν Σίσυφος. ⁶) Πανσαν. II, 7, 1. ⁷) Αὐτόθι X, 9, 11

ναίοις τὴν ἦταν αὐτῶν παρὰ τοῖς Αἰγὸς ποταμοῖς¹. Ἐπιφανέστατη πασῶν εἶναι ἡ Σίβυλλα Ἡροφίλη ἐκ Μαρπησσοῦ τῆς Τροίας ζῶσα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κύρου. Αὕτη τοῖς Τευκροῖς, ὧν λείψανα ἔτι ἐσφύζοντο ἐπὶ τῆς Ἰδης, προήγγειλε τὴν νέαν ἀκμὴν ὑπὸ τὸν ἀρχαῖον βασιλικὸν οἶκον τῶν Αἰνειαδῶν². Ἡ συλλογὴ τῶν χρησμῶν ταύτης ἤχθη εἰς Ῥώμην κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου Ταρκυνίου καὶ ἐφυλάσσετο ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, μέχρις ὅτου κατὰ τὸ 83 π. Χ. ἐκάη. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ παντὸς τρόπου ἐπειράθησαν, ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὴν ἀπώλειαν, ἀλλὰ μετὰ τῶν γνησίων συνέλεξαν καὶ νόθους χρησμούς. Ἡ νέα αὕτη συλλογὴ ἀναθεωρηθεῖσα ἐπὶ Αὐγούστου ἀνετέθη ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ.Χ. αἰῶνος ἐπὶ Ὀνωρίου ἐφθάρη.

¹) Αὐτόθι. ²) Ὁ Πανσανίας ταύτην ἀναβιβάζει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου Χ, 12, 3 "Τὴν δὲ Ἡροφίλην οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ταύτη νεωκόρον τε τοῦ Ἀπόλλωνος γενέσθαι τοῦ Σμινθέως, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνειράτι τῷ Ἐκάβης χρῆσαι φασιν αὐτήν, ἃ δὴ καὶ ἐπιτελεσθέντα ἴσμεν."

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μύθων διεμορφοῦντο μικρά τινα ἄσματα, ἅπερ οἱ ἀποικήσαντες Ἴωνες μεθ' ἑαυτῶν παρέλαβον. Κατὰ μὲν τὸν Ἡρόδοτον¹ οἱ προομηρικοὶ ποιηταὶ εἶναι μεταγενέστεροι τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, κατὰ δὲ τοὺς κριτικοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας οὐδὲν ποίημα εἶναι ἀρχαιότερον τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Ἀλλ' εἰ καὶ δὲν διετηρήθησαν ποιήματα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας πρεσβύτερα, δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοιαῦτα δὲν ὑπῆρχον. Ὁρθῶς δ' ὁ Ἀριστοτέλης² λέγει, πολλοὶ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ποιηταὶ ὑπῆρχον. Διότι καὶ ἡ ποίησις εἶναι τι συμφυρὲς τῇ πνευματικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐφ' Ὀμήρου ἀκμάσασα ἐπικὴ ποίησις προϋποτίθησιν ἀτελέστερα ἄσματα. Πρὸς δὲ ἡ ἐπικὴ ὕλη ἦτο πρόχειρος εὐθὺς ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν· διότι καὶ ἡ ἀτέλεια τῆς ναυτιλίας ἐγένετο πρόξενος ποιητικωτάτων πλανῶν καὶ ἡ φύσις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἦτο τοιαύτη, ὥστε εὐθὺς ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόθεσις τῆς ἐπικῆς ποιήσεως· διότι αἱ μάχαι τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μονομαχίαι, ἐν αἷς ἡ προσωπικὴ ἐκάστον ἀνδρεία διαλάμπει καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ διαγράφεται.

Τὴν ὑπαρξιν προομηρικῶν ἀοιδῶν μαρτυροῦσι καὶ αὐτὰ τὰ Ὀμηρικὰ ἐπη. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ ἀκούει τὰς

¹) II, 53 "Οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ὕστερον, ἔμοι γε δοκεῖν, ἐγένοντο". ²) Περὶ ποιητικ. κεφ. IV, 8 "Τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὀμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα, εἰκὸς δὲ εἶναι πολλοὺς".

ἥρωϊκάς τῶν Ἀχαιῶν πράξεις ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων ἄδο-
 μένας¹ καὶ ὁ Φήμος ἄδει ἐν τῇ Ἰθάκῃ τὸν οἰκτρὸν νόστον
 τῶν πορθητῶν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου². Τὸ δ' ἐπιτήδευμα
 τῶν ἀοιδῶν ἦτο οὕτω σύνηθες, ὥστε οὗτοι ἤσκουν αὐτό, ὡς οἱ
 μάντιες, οἱ ἱατροὶ καὶ οἱ τέκτονες³. Πρὸς δὲ ὁ Ὀμηρος λέγει
 περὶ τῶν θεῶν, περὶ τῶν θεαινῶν, καὶ περὶ πλείστων ἡρώων καὶ
 ἥρωϊδων ὡς πρὸ πολλοῦ γνωστῶν καὶ πολυθρυλήτων. Τὰ ὀνό-
 ματα τούτων ἠδύναντο μὲν νὰ ἦναι γνωστὰ καὶ ἐκ τῶν μύθων,
 ὅμως ἐπὶ τῶν ἥρωϊκῶν χρόνων ἡ ἐπικὴ ποιήσις οἶονεὶ ὁ τύπος
 τῆς ἐποχῆς οὕσα ἐποίει γνωστὴν τὴν δόξαν ἢ τὴν ἀδοξίαν τῶν
 ἀνθρώπων⁴. Καὶ ὀνόματα ἀοιδῶν μνημονεύονται ἐν τοῖς Ὀμη-
 ρικοῖς ἔπεσιν. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ὀνομάζεται μόνον ὁ Θάμυρις⁵,
 ὅστις ἐτυφλώθη ὑπὸ τῶν Μουσῶν. Ἐνταῦθα δὲν εἰκονίζονται
 μὲν ἀοιδοὶ ἄδοντες, ὅμως φαίνεται, ὅτι δὲν ὑποδεικνύει διαφο-
 ρὰν τῶν δύο ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀλλὰ μόνον, ὅτι δὲν ἠκολούθησαν
 τοιοῦτοι τοῖς Ἀχαιοῖς στρατευσαμένοις εἰς τὴν Τροίαν. Ἰδιῶται
 ὅμως ἄδουσι καὶ δὴ λέγεται, ὅτι ὁ Πάρις ἀγαπᾷ τὴν κίθαριν⁶,
 ὁ Ἀχιλλεὺς ἄδει κλέα ἀνδρῶν⁷, αἱ Μοῦσαι ἄδουσιν ἀμει-
 βόμεναι καλῇ φωνῇ⁸ καὶ οἱ Τρῶες ἐν τῇ κηδεῖα τοῦ Ἑ-
 κτορος ἐκάλεσαν ἀοιδοὺς θορήγων ἐξάρχους⁹. Ἐν δὲ τῇ Ὀδυσ-

¹) Ὀδυσσ. Θ, 70 καὶ 500. ²) Ὀδυσσ. Α, 323. ³) Ὀδυσσ. Ρ, 383.
⁴) Ἐν Ὀδυσσ. Ω, 194.

Ὡς ἀγαθαὶ φρένες ἦσαν ἀμύμονι Πηνελοπείῃ,
 κούρη Ἰκαρίου ὡς εὖ μέμνητ' Ὀδυσῆος,
 ἀνδρὸς κουριδίου· τῷ οἱ κλέος οὔ ποτ' ὀλείται
 ἧς ἀρετῆς, τεύξουσι δ' ἐπιχθονίοισιν ἀοιδὴν
 ἀθάνατοι χαρίεσσιν ἐχέφρονι Πηνελοπείῃ.
 Οὐχ ὡς Τυνδάρεω κούρη κακὰ μήσατο ἔργα,
 κουριδίον κτείνασα πόσιν, στυγερὴ δὲ τ' ἀοιδῇ
 ἔσσετ' ἐπὶ ἀνθρώπους . . .

⁵) Ἐν Ἰλιάδ. Β, 595. ⁶) Ἐν Ἰλιάδ. Γ, 54. ⁷) Ἐν Ἰλιάδ. Ι, 189.
⁸) Ἰλιάδ. Α, 604. ⁹) Ἰλιάδ. Ω, 721, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου

σεία ἄδουσι μὲν καὶ ἰδιῶται ὥς ἡ Καλυψώ¹, ἡ Κίρκη² καὶ ἡ Νανυσικάα μετὰ τῶν δούλων τοῦ Ἀλκινόου³, ὁμοῦς εἰκονίζονται καὶ ἔξοχοι ἄοιδοί, ὥς ὁ Φῆμιος ἐν Ἰθάκῃ⁴, ὁ Δημόδοκος παρὰ τοῖς Φαίαξι⁵ καὶ μνημονεύεται ἀνώνυμός τις, ὅστις ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος εἰς Τροίαν στρατευομένου κατελείφθη σύμβουλος τῆς Κλυταιμνήστρας⁶.

Ἡ ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἀποδιδομένη μεγάλη τιμὴ⁷ τοῖς ἄοιδοῖς ὑποδεικνύει, ὅτι τὰ ἅσματα αὐτῶν εἶχον οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν. Λέγεται μὲν ἡ ποιήσις δῶρον τῶν Μουσῶν⁸, τοῦ Ἀπόλλωνος⁹ καὶ τοῦ Διὸς¹⁰ καὶ ὁ Φῆμιος ὀνομάζει ἑαυτὸν αὐτοδίδακτον¹¹, ἀλλὰ καὶ αἱ φράσεις ἐκεῖναι εἶναι ποιητικαὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπίθετον ὑπαινίσσεται, ὅτι οἱ ἄλλοι ἄοιδοὶ κατὰ τινα τρόπον ἐδιδάσκοντο. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ὑποτίθεται διδασκαλία τις, ἣτις δέον νὰ νοηθῇ κατὰ τὴν ἀπλότητα τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὅπως δὲ οἱ ἄοιδοὶ ἦσαν οἱ πολυμαθέστατοι τῶν συγχρόνων ἄνδρες καὶ ἐγίνωσκον τοὺς σπουδαιότερους τῶν μύθων. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρακαλεῖ τὸν Δημόδοκον, ἵνα ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου μεταβῇ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀοιδὸς ἄνευ δισταγμοῦ ἢ ἀναξολῆς ἐκτελεῖ τὴν παράκλησιν¹².

¹) Ὀδυσσ. Ε, 61. ²) Ὀδυσσ. Κ, 222. ³) Ὀδυσσ. Ζ, 101. ⁴) Ὀδυσσ. Α, 154, 337. Ρ, 263. ⁵) Ὀδυσσ. Θ, 44 καὶ Ν, 27. ⁶) Ὀδυσσ. Γ, 267. ⁷) Οἱ ἄοιδοὶ λέγονται πολυκλυτοί, λαοῖσι τιμημένοι καὶ πολύφημοι, Ὀδυσσ. Ρ, 518.

Ὡς δ' ὅτ' ἀοιδὸν ἀνὴρ ποτιδέρεται, ὅς τε θεῶν ἔξ
ἀεὶδῃ δεδαῶς ἔπε' ἱμερόεντα βροτοῖσιν,
τοῦ δ' ἄμοτον μεμάασιν ἀκονέμεν, ὅππότε' ἀεὶδῃ

⁸) Ὀδυσσ. Θ, 64. 73. ⁹) Αὐτόθι 488. ¹⁰) Ὀδυσσ. Α, 348. ¹¹) Ὀδυσσ. Χ, 347. ¹²) Ὀδυσσ. Θ, 492 καὶ 500.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ

Οἱ Ἴωνες παραλαβόντες ἐκ τῆς μητροπόλεως πλείστους μύθους καὶ μεγάλην πληθὺν ᾠμάτων ἀπέπλευσαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου τὸ ἔπος ἤκμασε. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο οὐ μόνον ἡ εὐφάνταστος φύσις τῶν Ἰόνων, οἵτινες πρωϊότερον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀνεπτύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἡ τούτων γειτνίασις εἰς τὸ Τρωϊκὸν πεδίον, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι τούτων ἐν πολεμικοῖς ἀγῶσιν ἠρίστευσαν. Ἐπειρῶντο μὲν καὶ οἱ Αἰολεῖς, ὅπως σφετερισθῶσι τὸν Ὅμηρον, τὸν τελειωτὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους, ἀλλ' αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν ἦσαν ἀσθενεῖς, ἡ Ὀμηρικὴ γλῶσσα ἐλέγχει τὸν τοιοῦτον σφετερισμὸν καὶ οἱ κορυφαῖοι τῆς ἀρχαιότητος κριτικοί, ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Ἀρίσταρχος, ἀπεφάναντο, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ἦτο Ἴων¹. Πρὸς δὲ ὁ Ὅμηρος περιγράφει Ἰωνικὰ ἔθιμα², ὡς καὶ Σπαρτιάτης τις παρὰ Πλάτῳ τοῦτο ὁμολογεῖ³. Καὶ πλεῖσται πόλεις ἤρισαν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἀκριεῖς τῶν ἀξιώσεων τούτων ἔρευνα δεικνύει, ὅτι οὗτος ἦτο Σμυρναῖος, αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις ἐπειρῶντο κατὰ τινα τρόπον, ὅπως μετὰ τῆς πόλεως ταύτης συνδεθῶσιν⁴. Οἱ Ἀθηναῖοι, φέροντες εἰπεῖν, ἔλεγον τὸν Ὅμηρον πολίτην αὐτῶν, διότι οὗτοι τὴν Σμύρνην ἀπόκησαν, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ⁵ τὸ εἰς τὸν Πεισιστρα-

1) Ὁρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 25 καὶ ἐξῆς. 2) Αὐτόθι σελ. 30 καὶ K. O. Müller Geschichte der Griech. Literatur. I, 72. 3) Ἐν Νόμ. III, 680. 4) Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 12 καὶ ἐξῆς. 5) Bekker, Anecd. II, 768.

τον ἐπίγραμμα. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ ὁ Ἀρίσταρχος ἔλεγε τὸν Ὅμηρον Ἀθηναῖον¹. Ἀλλ' ἂν ὁ ποιητὴς ἀνῆκε τοῖς οἰκισταῖς, ἔπρεπε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον πολλοὶ δυνάμενοι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν ἀποικοῦντα, ὅπερ δὲν παραδίδεται, καὶ ἔπρεπε βραδύτερον οἱ Ἀττικοὶ ᾄτορες νὰ σεμνύνωνται διὰ τοῦτο, ὅπερ δὲν συμβαίνει.

Ὡσαύτως οἱ ἀρχαῖοι διεφώνονν περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς ἦκμασε· διότι ὑπ' ἄλλων μὲν αὕτη ἀναξιζάσσεται μέχρι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ὥς ὑπὸ Διονυσίου τοῦ κωκλογράφου, ὑπ' ἄλλων δὲ καταξιζάσσεται μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων². Οὕτως ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἀμφιταλαντεύεται ἐν διαστήματι πέντε αἰώνων. Ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἦτο σύγχρονος τῶν Τρωϊκῶν, ἀλλὰ μεταγενέστερος, αὐτὸς οὗτος μαρτυρεῖ διότι παραξάλλων³ τοὺς ἄνδρας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου πρὸς τοὺς συγχρόνους λέγει ἐκείνους ὥμαλεωτέρους, ὅπερ ὑποδηλοῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο μεταγενέστερος. Πρὸς δὲ ὁ Ὅμηρος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκμιάζῃ κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι οὗτος κατὰ τὰ εἰρημμένα ἦτο Ἰων, ἡ

Τρεῖς με τυραννήσαντα τιοσαντιάκας ἐξεδίδωξεν
 ὁ δῆμος Ἀθηναίων καὶ τρεῖς ἐπηγάγετο,
 τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Πεισίστρατον, ὃς τὸν Ὅμηρον
 ἤθροισα, σποράδην τὸ πρὶν αἰετιόμενον.
 Ἡμέτερος γὰρ κείνος ὁ χρόσεος ἦν πολιτήτης,
 εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀποκίσσαμεν

¹) Ὁρα Ἰστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 15. Εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ μεγάλου τῆς Ἀλεξανδρείας κριτικοῦ ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν ὁ Sengebusch ἐν τῇ διατριβῇ Homericæ dissertation posterior, ἀλλ' ὁρθῶς παρρηγεῖ ὁ Bergk I. σελ. 449, ὅτι τοῦτο ἔλεγε ὁ Ἀρίσταρχος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἑλλάδικον καὶ ἄλλους ἀποφαινομένους, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦτο Αἰολεύς. Μόνον δύο χωρία τῆς Ἰλιάδος, ἐν Ψ, 227 καὶ ἐν Ω, 13, εἰκονίζουσι τὸν ἦλιον ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνατέλλοντα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἡδύνατο νὰ συμβῇ τῷ οἰκοῦντι ἐν Σμύρνῃ, ἀλλὰ τῷ οἰκοῦντι ἐν τινὶ νήσῳ. Ἀλλ' ἴσως τὰ χωρία ταῦτα παρενεβλήθησαν ὑπὸ τινος ῥαψωδοῦ ἢ ἄλλον τινός. ²) Ὁρα Ἰστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 33. ³) Ἐν Ἰλιάδ. E, 304. M, 383 καὶ 449 καὶ Y, 287.

δ' Ἰωνικὴ ἀποικία ἐγένετο πολὺ βραδύτερον τοῦ πολέμου ἐκεῖνον, ἥτοι κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς κατὰ τὸ 1053 π.Χ.¹⁾ Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ εἰρημέναι χρονολογίαι εἶναι ὑποθέσεις τῶν μεταγενεστέρων, οἵτινες διαφόρους χρονολογικὰς ἀφετηρίας δεχόμενοι καὶ ταύτας οὖσας κινητὰς ἔφθανον εἰς διάφορα συμπεράσματα. Οἱ σύγχρονοι ὁμῶς καὶ θέλοντες δὲν ἠδύναντο νὰ παραδώσωσιν ἡμῖν τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, διότι καὶ χρονολογικῆς ἀφετηρίας καὶ χρονολογικοῦ συστήματος στερούμενοι ἠρίθμουν κατὰ γενεὰς μερόπων ἀνθρώπων. Πιθανωτέρα δ' εἰκασία ὑπὸ πλείστων κριτικῶν θεωρεῖται ἡ τοῦ Ἡροδότου²⁾, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς ἤκμασε τετρακόσια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, ἥτοι 800³⁾ πρὸ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἡ ἐποχὴ δὲ τοῦ Ὀμήρου δὲν δύναται νὰ τεθῇ πρωϊότερον, διότι αἱ ἀρεταὶ τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως προϋποθέτουσι δύο τοῦλάχιστον αἰῶνας, ὅπως μὴ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπικῆς ποιήσεως γένηται παρὰ τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν. Δὲν δύναται δὲ νὰ τεθῇ καὶ πολὺ βραδύτερον, διότι οὐ μόνον ὁ Τρωϊκὸς μῦθος ἐν τῷ στόματι τῶν Ἰώνων σκοτίζεται καὶ μαραίνεται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν βίον αὐτῶν εἰσδύει Ἀσιατικὴ ἄερότης καὶ πολυτέλεια, ἣτις δὲν εὐρίσκεται ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν.⁴⁾ Ἄλλως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Ὀλυμπιάδων ἤκμασεν ὁ ποιητὴς τῆς Αἰθιοπίδος Ἀρκτῖνος, ὅστις γινώσκει καὶ τὸν τελευταῖον τῆς Ἰλιάδος στίχον⁴⁾.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπῆρχε διαφωνία καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ποιημάτων, ἅπερ ὕφ' Ὀμήρου ἐποιήθησαν. Διότι πλὴν τῆς

¹⁾ "Ora Bergk σελ. 467 ²⁾ II. 53 "Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὀμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μεν πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλείους". Τὸ δοκέω σαφῶς δεικνύει, ὅτι ἡ χρονολογία εἶναι ψιλὴ ὑπόθεσις τοῦ ἱστορικοῦ. ³⁾ Τοῦτο λέγομεν, ὅπως δηλώσωμεν τὴν χρονολογίαν διὰ στρογγύλου ἀριθμοῦ. ⁴⁾ Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἰδὲ K. Ot. Müller, I. 80. Grote ἐν τῇ Γερμανικῇ μεταφράσει τοῦ Fisher καὶ Welcker, Der epische Cyklus I. 213.

Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ἀπεδίδοντο τούτῳ καὶ τινα ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου¹ καὶ οἱ καλούμενοι Ὀμηρικοὶ ὕμνοι². Ὅντως οἱ ἀμαθέστεροι καὶ ἄλλοι ἔχοντες συμφέρον, ὅπως διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐπῶν τῆς ἐαντῶν πατριδος σφετερισθῶσιν αὐτὸν τὸν Ὀμηρον, ἐποίουν τοῦτο, ἀλλ' οἱ λογιώτεροι τῶν ἀρχαίων δὲν ἐδέχοντο τὰς τοιαύτας ἀκρίτους ὑποβολάς, ὥς ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τὰ Κύπρια ἔπη πρὸς τὴν Ἰλιάδα παραξάλλων ἀποφαίνεται, ὅτι ἐκεῖνα ὑπ' ἄλλον ποιητοῦ ἐποιήθησαν³. Ὡσαύτως ὁ ἱστορικὸς ἀμφιβάλλει, ἂν οἱ Ἐπίγονοι εἶναι ἔργον τοῦ Ὀμήρου⁴. Τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων ἠϋξήσαν διὰ παρεξηγήσεων τὸν ἀριθμὸν τῶν ποιημάτων τῶν ἀποδιδομένων δῆθεν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τῷ Ὀμήρῳ, ὅπως δείξωσιν, ὅτι εἷς ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ οὕτω πολλὰ καὶ μακρὰ ἔπη⁵.

Ὅντως ὁ Ἰταλὸς Vico⁶ ἐν ἔτει 1774 ἐτόλμησε πρῶτος νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ λέξις Ὀμηρος δὲν εἶναι ὄνομα κύριον, ἀλλὰ προσηγορικὸν σημαίνει τὴν δημοτικὴν ποίησιν τοῦ ἡρωϊκοῦ αἵωνος. Τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων φιλολόγων ὑποστηρίζουσι⁷ λέγοντες, ὅτι, ἂν ὁ Ὀμηρος ἐν διαστήματι πέντε αἰώνων καὶ ἐν διαφόροις πόλεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου γεννᾶται καὶ ἐκάστοτε ἐν τῷ τόπῳ τῆς γεννήσεως ἢ τῆς διατριβῆς ἢ ἔδρουσις ἐπικῆς σχολῆς ἀκολουθῇ, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἐν διαφόροις τό-

¹) Παραδείγματος χάριν οἱ Κύπριοι ἀπέδιδον τῷ Ὀμήρῳ τὰ Κύπρια τοῦ Στрасίνου. ²) Ὁ Θουκυδίδης III, 104 ἀποδίδει μὲν τῷ Ὀμήρῳ τὸν ὕμνον εἰς τὸν Δῆμιον Ἀπόλλωνα, ἀλλ' ὥσως ποιεῖ τοῦτο, διότι ἀποφεύγει νὰ εἰσέλθῃ εἰς κριτικὰς ἐρεῦνας. ³) II, 17. ⁴) IV, 32 Διὰ τοῦτο ὁ Schlegel ὠνόμαζε τὸν Ἡρόδοτον ἀρχαίότατον χωρίζοντα. ⁵) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἐν σελ. 56 καὶ ἐξῆς.

⁶) Οὗτος δὲν ἦτο μὲν κάτοχος μεγάλων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ἀλλ' ἦτο ὀξύνους καὶ παραδοξολόγος καὶ εἶχε προφητικὴν διάνοιαν. ⁷) Κατ' ἐξοχὴν οἱ Γερμανοὶ φιλόλογοι ὑποστηρίζουσι τὴν θεωρίαν ταύτην σεμνυνόμενοι, ὅτι ἡ Γερμανικὴ φιλοπονία καὶ ὀξυδερけία ἀνεκάλυψε τὴν μεγάλην ταύτην φιλολογικὴν ἀλήθειαν, ὥς δὴ καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες σεμνυνόμεθα ἐπὶ τῷ Ὀμήρῳ.

ποις εἶναι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις¹. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι λόγοι κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὀμήρου ἐνάρξεως εἶναι ἀσθενεῖς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ πείσωσι τὸν φιλολογικὸν κόσμον. Διότι ἀποδίδονται μὲν τῷ Ὀμήρῳ πολλαὶ πατρίδες, ἀλλ' ἀκριβῆς ἔρευνα κατέδειξεν, ὅτι αἱ πολλαὶ πόλεις ἐσφτερίζοντο τὸν Ὀμηρον μόνον καθ' ὅσον μετὰ τῆς Σμύρνης συνεδέοντο. Αἱ δὲ πολλαὶ ἐποχαί, ὡς εἴρηται, εἶναι εἰκασίαι τῶν μεταγενεστέρων.

Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐνίσχυσεν ὁ μέγας φιλόλογος Wolf, ὅστις ἐπειράθη, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ποιήσεως τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἡ γραφὴ ἦτο ἄγνωστος². Οὕτω καὶ ἂν ἐπῆρξεν Ὀμηρος, δὲν ἠδύνατο νὰ διαιωνίσῃ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ προϊόντα ἂν δ' ἡ τέχνη ἐκείνη ἦτο γνωστή, ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ μνημονεύσῃ βιβλίων, βιβλιοθηκῶν, ἐπιστολῶν, γεωγραφικῶν πινάκων, νομοσμάτων καὶ τῶν τοιούτων³. Αἱ ἀποδείξεις τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀσθενεῖς καὶ δὴ ἡ ἀξιώσις αὐτοῦ ἐλέγχεται ἄδικος, ἂν τις ἀναμνησθῇ, ὅτι πολλὴ διαφέρει ἡ γνῶσις τέχνης τινὸς ἀπὸ τῆς πλήρους αὐτῆς ἐφαρμοφῆς. Ὅπως ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσι δὲν γίνεται μνεῖα γραφῆς⁴, ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον, ἂν πρὸς τοῦτο ἐπῆρχεν ἀφορμὴ καὶ ἂν ὁ ποιητὴς, ὅστις μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐγένετο, κατ' ἀναχρονισμόν ἠδύνατο εἰς ἀρχαιότεραν ἐποχὴν νὰ ὑποβάλῃ τέχνην, ἥτις βραδύτερον ἐγένετο

¹) Bonitz, Ueber den Ursprung der Homerischen Gedicht., Wien 1844 σελ 14—15. ²) Τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνέπτυξεν ἐν τῇ πολυθρῦλῳ διατριβῇ Prolegomena ad Homerum, sive de operum Homericorum prisca et genuina forma variisque mutationibus et probabili ratione emendandi. Αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1795. Ὑπάρχουσιν ὑπόνοιαι, ὅτι ὁ Wolf εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ σῆγμα τοῦ Vico ἢ ὅτι τοῦλάχιστον περὶ αὐτοῦ ἤκουσεν. ³) Ἀφ' οὗ τοιαύτας ἀξιώσεις ἔχει ὁ περικλεῆς ἀνὴρ, εἶναι παράδοξον, ὅτι δὲν ἐζήτησε καὶ ἐπισκεπήρια ἢ συναλλαγματικά. ⁴) Ὑπάρχουσι δύο χωρία, Ἰλιάδ. Η, 171 καὶ Ζ, 168, ἐξ ὧν ἠδύνατο τις νὰ εἰκάσῃ γραφὴν, ἀλλ' ἀκριβὴς μελέτη τῶν χωρίων τούτων δεικνύει, ὅτι δὲν δύναται νὰ ᾔγῃ τοιαύτη. Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ 103.

γνωστή. Ἄλλ' ὁ W. Müller¹ δεικνύει εὐκαιρίαν, καθ' ἣν ἡδύνατο νὰ γείνη μνεία γραφῆς· διότι λέγει, ὅτι, ἂν αὕτη ἦτο γνωστή, ἡ Πηγελόπη ἡδύνατο καθημένη ἐν τῷ ὑπερώῳ νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ἄσμα, ὅπερ κατέβη, ὅπως ἀκούσῃ². Ἄλλ' ὁμως ἄλλο εἶναι ἀνάγνωσις καὶ ἄλλο ἀκρόασις ἁσματος. Καὶ αὐτὸς ὁ εἰρημένος φιλόλογος μετ' ὀλίγον ὁρθῶς λέγει, ὅτι ἡ γραφή δύναται τὸν λόγον νὰ διατηρῇ, ἀλλὰ τὸ ἄσμα φρονεῖ. Πρὸς δὲ οἱ περὶ τὸν Wolf παρατηροῦσιν, ὅτι ἂν ἡ γραφή ἦτο γνωστή, ἡ Ὀδύσσεια ἤθελεν εἶναι βραχυτέρα διότι ἤρκει μία ἐπιστολή, ὅπως γνωσθῇ, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ζῇ. Τούτου δὲ γνωστοῦ γενομένου οἱ μνηστῆρες ἤθελον καταλίπει τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ οὕτως ὁ ποιητὴς ἤθελε στειρηθῇ ὑποθέσεως πρὸς πλοκὴν μύθου μεγάλου ἔπους³. Ἡ δυσκολία ὁμως, ὡς νομίζομεν, κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ἀτελείᾳ τῆς ναυτιλίας τῶν τότε χρόνων. Ἄν ἦτο δυνατόν νὰ πέμψῃ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιστολὰς εἰς τὴν Ἰθάκην, διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου ἤθελε προτιμήσῃ αὐτὸς νὰ πλεύσῃ ἐκεῖσε. Πρὸς δὲ ὁ Wolf παρατήρησεν, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ αἰῶνι δὲν ὑπῆρχε γραφικὴ ὕλη, ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος παραδίδει, ὅτι οἱ Ἴωνες ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔγραφον ἐπὶ διφθερῶν⁴.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν καὶ ἐφ' Ὁμήρου ἦτο ἄγνωστος ἡ γραφή, πάλιν δύνатаί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ μνήμη ἦτο ἱκανή, ὅπως παραδώσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ὡς δὴ παρέδωκε καὶ τὰ ἔπη τοῦ Ἀρχίνου καὶ τῶν ἄλλων κυκλικῶν. Τοῦτο δὲ δὲν στερεῖται πιθανότητος, διότι ἡ μνήμη ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις δὲν εἶχε βλαστῇ, ὡς συνέβη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διὰ τὸν εὐρύτα-

¹) Homerische Vorschule σελ. 38. ²) Ἄν τοῦτο ἦτο ὀρθόν, νυν τῆς γραφῆς γνωστῆς οὕσης ἡ ἀκρόασις ἁσμάτων ἤθελεν εἶναι περιττή. ³) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμ. ἐπῶν σελ. 102. ⁴) Ἡρόδοτ. V, 58 "Καὶ τὰς βίβλους διφθέρας καλέονσι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ οἱ Ἴωνες, ὅτι κοτὲ ἐν σπάνι βύβλων ἐχρέωντο διφθέρησι αἰγέησί τε καὶ οἰήσοι· ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ πολλοὶ τῶν βαρβάρων εἰς τοιαύτας διφθέρας γράφουσι".

τον τῶν σπουδῶν κύκλον. Ὅτι δ' ἡ γραφή φθείρει τὴν μνήμην, παρετήρησεν ἤδη ὁ Πλάτων, καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀγυπτίων τῷ θεῷ τῷ ἀνακαλύψαντι τὰ γράμματα καὶ νομίζοντι, ὅτι ταῦτα εἶναι μνήμης καὶ σοφίας φάρμακον, εἶπεν, ὅτι ταῦτα θέλουσι παράσχει λήθην ταῖς ψυχαῖς δι' ἀμελετησίαν τῆς μνήμης. Διότι ταῦτα δὲν εἶναι μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον¹. Ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη ἀλήθεια κρυβοῦται καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἃν συγκριθῇ ἡ μνήμη τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους, ἐφ' ὧν ἡ γραφή ἦτο ἄγνωστος ἢ ὀλίγον διαδεδομένη. Ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεΐας εἰσάγει τὸν Δημόδοκον διατηροῦντα ἐν τῇ μνήμῃ ὁλόκληρον τὸν Τρωϊκὸν μῦθον², οὗ μέρη εἶναι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια. Καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σωκράτους, καθ' οὓς ἡ μνήμη δὲν εἶχε βλαβῆναι, ὥς δὴ ὁ Νικηράτος, ἐν τῇ μνήμῃ κατεῖχον τὰ δύο μεγάλα Ὀμηρικὰ ἔπη³. Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οἱ μὴ μαθόντες γράμματα εἶναι μνημονικώτεροι τῶν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένων.

Κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὀμήρου ὑπάρξεως οἱ περὶ τὸν Wolf πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶπον, ὅτι, καὶ ἂν ἐπῆρχε ποιητὴς δυνάμενος νὰ ποιήσῃ οὕτω μακρὰ ἔπη, ὅμως δὲν ἐπῆρχον ἀκροαταὶ ἔχοντες ἀνεξάντλητον ὑπομονήν, ὅπως οὗτοι τηλικαῦτα ἔπη ἀκροασθῶσιν. Ὅντως ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι μακρὰ ἔπη, διότι ἐκείνη μὲν συνίσταται ἐκ 15,693 στίχων, αὕτη δὲ ἐκ 12,110, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἴσην ὑπομονήν, διότι μετὰ προσοχῆς ἤκουον ἐν τῷ θεάτρῳ τρεῖς τετραλογίας περιλαμβανούσας πλείονας τῶν στίχων τῆς Ἰλιάδος. Καὶ ὅμως πλὴν τούτων ἤκουον καὶ κωμυδίας καὶ λυρικά ἄσματα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τοῖς Ὀμηρικῶς χρόνοις ὁ μῦθος ἔζη καὶ ἦτο ἡ μόνη διανο-

¹) Ἐν Φαίδρῳ 274 E. ²) Ἐν Ὀδυσσ. Θ, 273 καὶ Ἰστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 136. ³) Ξενοφ. ἐν Συμποσ. III, 5 "Καὶ ὅς εἶπεν, ὁ πατήρ ἐπιμελούμενος, ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἠγάσασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἔπη μαθεῖν καὶ νῦν δυνάμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν".

ητική ἀπόλανσις, οὐδὲν τὸ ἀπίθανον, ὅτι ἴσως ἐν πολλαῖς κατὰ συνέχειαν ἑορταῖς ἠκροῶντο τῶν ῥαψωδῶν τὰ εἰρημένα ἔπη ἀδόντων¹.

Ἄλλ' ἄφ' οὗ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἐποιήθησαν ὑφ' ἐνὸς ποιητοῦ, τίς ὁ ταύτας ποιήσας; Οἱ περὶ τὸν *Wolf* λέγουσιν, ὅτι τὰ ἔπη ταῦτα τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν αὐτοτελεῖ δημοτικά ἔσματα, ἅπερ ὁ Πεισίστρατος συνήρμωσε καὶ εἰς τὴν γραφὴν παρέδωκε². Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐξετέλεσε διὰ τεσσάρων ἀνδρῶν, Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου, Ζωπύρου τοῦ Ἡρακλεώτου, Ὀρφέως τοῦ Κροτωνιάτου καὶ τινος Ἐπικογκύλου. Τοῦτο ὁμῶς εἶναι ἀπίθανώτατον, διότι οἱ εἰρημένοι ἄνδρες ἦσαν μὲν ποιηταί, ἀλλ' οἱ σίχοι τούτων παραβαλλόμενοι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐποιήθησαν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἤθελον ἐλέγχει τοὺς συναρμολογίους. Πρὸς πολλὰς δ' ἄλλαις δυσχερεῖαις οἱ εἰρημένοι ἄνδρες ὤφειλον νὰ ποιήσωσιν ὁλόκληρον τὸν κατάλογον τῶν νεῶν, διότι ψιλὴ ἀπαρίθμησις ὀνομάτων δὲν ἡδύνατο νὰ καταρροῇ ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων³. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ Ἰλιάς πρὸ τοῦ Πεισιστραίου εἶχε περίπου τὴν μορφήν, ἐν ᾗ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Διότι τὸ ἔπος τοῦ Λέσχου δὲν ἡδύνατο νὰ ὀνομασθῇ *Μικρὰ Ἰλιάς*, ἂν μὴ ὑπῆρχε μεγάλη, ἅρα αὕτη ἦτο μέγα ἔπος καὶ οὐχὶ δημοτικά ἔσματα, ἅπερ εἶναι μικρά. Ὁ δὲ Ἀρκτῖνος, ὁ ποιητὴς τῆς Αἰθιοπίδος, γινώσκει καὶ τὸν τελευταῖον τῆς Ἰλιάδος στίχον⁴.

¹) Τοῦτο δὴ καὶ λέγεται ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ ἐν Ὀδυσσ. Γ, 267 "Ἐν τε ταῖς ἑορταῖς ἐν τε ταῖς ἀναπαύσεσιν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συλλεγόμενοι τούτων ἤκουον, εἴ που ἐπιφανὲς γέγονεν ἢ καλὸν ἔργον". ²) Ὁρα Ἰστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 153. ³) Ὁ κατάλογος ὡς μέρος μεγάλου ἔπους δύναται νὰ νοηθῇ, οὐχὶ δ' ὡς αὐτοτελὲς ποίημα· διότι οὐδεὶς ποιητὴς δύναται νὰ νοηθῇ οὕτως ἄμουςος, ὥστε νὰ ποιήσῃ μόνον ψιλὸν κατάλογον ὀνομάτων. ⁴) Τύχη ἀγαθὴ περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ ἀρχὴ τῆς Αἰθιοπίδος τοῦ Ἀρκτίνου.

Ὡς οἶγ' ἀμφίπονον τάφον Ἐκτορος ἦλθε δ' Ἀμαζών,
Ἄρτος θυγάτηρ μεγαλήτορος ἀνδροφόνου.

Καὶ ὁ Σόλων, ὁ τοῦ Πεισιστράτου προγενέστερος, ἀναγνωρίζει ἐνότητά τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν¹.

Ὁ Πεισιστράτος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπειράθη, ὅπως τὸ αὐθαίρετον τῶν ῥαιρῶδων περιστείλῃ, οὐδεμίαν ὅμως ἀφορμὴν εἶχεν, ἵνα ἐπιδειχθῇ ὡς ποιητῆς διαφθείρων τὴν ἱερὰν τῶν ἀρχαίων βίβλον, ὅπερ οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῶσι². Καθ' ἡμᾶς τὸ ἔργον τοῦ Πεισιστράτου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἐκδοαὶ πόλεως, οἷας ἐποίησαν πολλὰ ἄλλα πόλεις, ὡς ἡ Μασσαλία, ἡ Χίος, τὸ Ἄργος, ἡ Σινώπη καὶ ἄλλαι³. Ἀλλὰ τέλος πάντων τί ἐγένετο ἡ Πεισιστράτειος αὕτη ἐκδοαί; Τοιαύτην οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν εὔρον. Ὁ Welcker⁴ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Γελλίου⁵ λέγει, ὅτι τὸ χειρόγραφον ἀπώλετο ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀπίθανον. Διότι ἡ τὸ χειρόγραφον δὲν εἶχε τὴν ἀποδομένην ἀξίαν, ἢ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον ὀλιγωρήσει κειμηλίον, ὅπερ κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Wolf εἶχεν ἀξίαν, ὅσην καὶ ὁ Ὀμηρος. Ἄν δὲ τὸ ἀτύχημα τοῦτο συνέβαιnen, ὁ Πλούταρχος, ὁ πάντα τὰ ἀνέκδοτα τῶν Περσικῶν πολέμων συλλέξας, καὶ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες, οἱ καθ' ἐκάστην ἀνὰ στόμα τὰς συμφορὰς τῶν πολέμων ἐκείνων ἔχοντες, ἔμελλον νὰ θορῶσι διὰ τὴν ἀπώλειαν οὕτω βαρυνόμενον κειμηλίον. Ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Bergk, ὅτι ἡ σύστασις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ἐξ ἁσμάτων δύναται νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, ἂν τεθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Ὀλυμπιάδων, πρὶν ὁ Ἀρχτῖνος, ὁ Στρεΐτος καὶ ἄλλοι τὸ Ὀμηρικὸν ἔπος ἐπεκτείνωσιν⁶. Ἄν ὅμως τοιαύτην ὑπόθεσιν δεχθῶμεν, αἴρονται αἱ κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὀμήρου ὑπάρξεις ἀντιλογίαι.

¹) Διογένης Λαέρτιος, I, 57. "Τὰ τε Ὀμήρου ἐξ ὑποβολῆς γέγραφε ῥαιρῶδεσθαι, ὅλον ὅπου ὁ πρῶτος ἔληξεν, ἐντεῦθεν ἀρχεσθαι τὸν ἐχόμενον. Μᾶλλον οὖν Σόλων Ὀμηρον ἐφώτισε ἢ Πεισιστράτος". ²) Τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις, εἶπεν ὁ ἱστορικὸς Grote. ³) Ὁρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 181. ⁴) Der epische Cyklus I, 387. ⁵) Noct. Att. IV, 17. ⁶) Griech. Literaturgeschichte I, 507.

Εἶναι ὄντως παράδοξον, ὅτι ὁ *Wolf* ἐν εἴκοσι καὶ ἐννέα ἔτεσιν, ἅπερ οὗτος μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Προλεγομένων ἐπέ-
 ζησε, δὲν ἐπειράθη, ὅπως τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη κριτικῶς ἐξετάσας
 ἀνακαλύψῃ τὰ ἐσωτερικὰ ἔγγρα τῆς γενέσεως αὐτῶν¹. Τοῦτο
 ἐποίησεν ὁ ἔξοχος κριτικὸς *Lachmann*², ὅστις ἐκ τῶν ἐν τοῖς
 ἔπεσιν ἀνευρισκομένων ἀντιφάσεων ὁρμώμενος τὰς εἴκοσι καὶ
 δύο (A—X) ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος διαιρεῖ εἰς δέκα καὶ ἑξ ἀν-
 τοτελῆ ἄσματα. Οὕτω διασπᾶται ἡ ἐνότης τοῦ ἔπους τούτου,
 ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης εὗρισκεν ὡς ἄριστα συντεθειμένον³. Ὁ
 Σταγειρίτης ἦτο ἐν κρείττονι θέσει, ὅπως ἀποφανθῇ περὶ ἐνό-
 τητος τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, διότι τῶν τοῦ ἐπικοῦ κίκλου σφ-
 ρομένων εἶχε δεύτερον ὄρον συγκρίσεως καὶ διότι ἡ Ἰλιάς καὶ
 ἡ Ὀδύσεια ἐν τῷ ῥέματι τῶν αἰώνων πολλὰς ἀλλοιώσεις
 ἔπαθον ὑπὸ τῶν Ὀμηριδῶν, τῶν ῥαψωδῶν, τῶν ἀρχόντων,
 τῶν πόλεων, τῶν σοφιστῶν, τῶν κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας
 καὶ τῶν ἀντιγραφῶν τοῦ Βυζαντίου. Τούτοις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ
 ἦπτον δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ ἀντιφάσεις, αἱ ἀνωμαλίας καὶ
 τὰ ῥήγματα καὶ πάνθ', ὅσα οἱ περὶ τὸν *Lachmann* ἐν τοῖς
 εἰρημένους ἔπεσιν ἀνευρίσκουσιν. Πρὸς δὲ δύναται νὰ ὑποτεθῇ,
 ὅτι καὶ οἱ μῦθοι, οὓς ὁ Ὀμηρὸς παρέλαβεν ἐν τοῖς ποιήμασιν
 αὐτοῦ, ἦσαν ἀντιφατικοί, ὡς διῆ πάντες οἱ μῦθοι, καὶ ὅτι αὐτὸς
 ὁ ποιητὴς περιέπεσεν εἰς ἀντιφάσεις⁴, ἅφ' οὗ καὶ οἱ τραγικοὶ δὲν
 εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοιούτων καὶ φιλόσοφοι, οἷος ὁ Πλάτων⁵,
 ὅστις ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχῃ τοιαύτας. Ἀλλ' οὐχ ἦπτον ἔχομεν τὴν

¹) Friedländer. Die Homerische Kritik von Wolf bis Grote σελ. 16—17. ²) Ὁ κριτικὸς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἀνέπτυξεν ἐν τῇ Ακαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου ἐν δυοῖς διατριβαῖς, ἃς ἐδημοσίευσεν ἐν ἰδιαίτερω φυλλαδίῳ ὁ ἐμὸς διδάσκαλος Moritz Haupt, Betrachtungen über Homer's Ilias von Karl Lachmann 1847 καὶ 1865. ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 26. "Ὡσπερ ἡ Ἰλιάς ἔχει πολλὰ τοιαῦτα μέρη καὶ ἡ Ὀδύσεια, ἃ καθ' ἑαυτὰ ἔχει μέγεθος· καίτοι ταῦτα τὰ ποιήματα συνέστηκεν ὡς ἐνδέχεται ἄριστα καὶ ὅτι μάλιστα μιᾷς πράξεως μίμησις." ⁴) Ὁρα Ἰστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 236 καὶ ἐξῆς. ⁵) Εἰσαγωγ. εἰς τὸν Πλάτων. σελ. 26.

γνώμην, ὅτι οὐχὶ ὀλίγαι ἀντιφάσεις δὲν ἀνήκονσι τῷ ποιητῇ, ἀλλὰ τοῖς κριτικοῖς, οὔτινες τοὺς Ὀμηρικοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὸν βίον τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν κρίνοντες προσκρονοῦσιν ἐκεῖ, ἐνθα τὸ ἔδαφος πρόκειται ὁμαλόν¹. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ *Lachmann* καὶ διὰ παρερμηνείας ἤλεγξεν ἀντιφάσεις τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν π. χ. ὁ Μενέλαος προτείνει τοῖς Τρωσίν, ἵνα ἀγάγωσι τὸν Πρίαμον, ὃ φ ρ' ὃ ρ κ ι α τ ᾱ μ ν η α ὕ τ ὁ ς². Ἀλλ' ὁ κριτικὸς παρατηρεῖ, ὅτι ταῦτα δὲν τέμνει ὁ ἴδιος, ἀλλ' ὁ Ἀγαμέμνων³. Ἐκαστος ὁμῶς γινώσκει, ὅτι τὸ ὃ ρ κ ι α τ ᾱ μ ν ε ι ν δ ἐν σημαίνει σ φ ᾱ τ τ ε ι ν ᾱ ρ ν ῖ α, ἀλλὰ μετέχειν θυσίας καὶ συνθήκας ποιῆσθαι.

Οἱ δεξάμενοι, ὅτι τὰ Ὀμηρικά ἔπη ἐξ αὐτοτελῶν ἁσμάτων συνέστησαν, ψέγονσι τὰ προοίμια τούτων, ὥς μὴ περιεκτικά, διότι μόνον ὀλίγας ἑαυφωδίας προαγγέλλουσιν. Οὕτως ὁ *B. Thiersch*⁴ νομίζει, ὅτι τὸ προοίμιον τῆς Ὀδυσσεΐας μόνον εἰς μίαν ἢ δύο ἑαυφωδίας ἀρμόζει καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς τούτου δὲν ἠθέλησε νὰ ἔσῃ πολλὰ τμήματα, ὥς τὴν μνηστηροφονίαν, τὴν τοῦ Τηλεμάχου εἰς τὴν Πύλον καὶ τὴν Σπάρτην ἀποδημίαν καὶ ἄλλα. Ὡσαύτως ὁ *W. Müller*⁵ παρατηρεῖ, ὅτι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως δὲν περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἐν τῇ Ἰλιάδι μυθικὴν ὕλην καὶ ὅτι τὸ προοίμιον μόνον τρία ἢ τέσσαρα τμήματα προαγγέλλει, π. χ. δὲν προεισάγει εἰς πάσας τὰς ἑαυφωδίας τὰς μετὰ τὴν ἀπόρρησιν τῆς μῆνιδος τοῦ Ἀχιλλέως⁶. Ἐνταῦθα ὁμῶς, ὥς νομίζομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ λήξῃ τὸ ἔπος, διότι οὕτως ὁ Ἐκτωρ, ὁ φονεὺς τοῦ ἐταίρου τοῦ Ἀχιλλέως, ἤθελε μείνει ἀτιμώρητος. Καθ' ὅλου δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ ἐπεισόδια καὶ αἱ δευτερεύουσαι πράξεις δὲν προαγγέλλονται διὰ τῶν προοιμίων, ἅπερ ἠθελον ἀποδοῖ

¹) Πλεῖστα τοιαῦτα ἀμαρτήματα καταδεικνύομεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 291 — 316. ²) Ἐν Ἰλιάδ. Γ, 105. ³) Ἀντίοθι 273. Ὁρα *Lachmann* ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι κεφ. VI καὶ Ἱστορ. τῶν Ὀμ. ἐπ. σελ. 301. ⁴) *Urgestalt der Odyssee* σελ. 53. ⁵) *Homerische Vorschule* σελ. 158. ⁶) Ἡ ἀπόρρησις, ὥς γνωστόν, γίνεται ἐν τῷ Τ τῆς Ἰλιάδος.

ἄγαν ἐκτενῇ. Πρὸς δὲ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ ὄψει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο Ἰων, οἱ δὲ Ἰωνες καὶ τὰς ἀπωτάτας πράξεις διὰ λεπτῶν μίτων συνδέουσιν¹. Ἄν δὲ τὰ προοίμια μὴ ἐποίει ὁ Ὅμηρος, ἀλλ' οἱ ἐταῖροι τοῦ Πεισιστράτου, τὸ ζήτημα δὲν λύεται, ἀλλὰ γίνεται δυσκολώτερον διότι οὗτοι μείζονα κρίσιν ἢ οἱ ἐπικοὶ κεκτημένοι ὄφειλον νὰ συγκεντρώσωσι τὰς σπουδαιότερας ἐννοίας τῶν μερῶν ἐν τῷ προοιμίῳ. Ἀλλὰ καὶ ἂν μὴ τὰ προοίμια τῶν δύο Ὅμηρικῶν ἐπῶν ἦναι περιεκτικά, ὅμως παραβαλλόμενα πρὸς πάντα τὰ ἄλλα μέρη, ὅσα προωρίσθησαν ὡς προεκθέσεις, ἀριδύλως φαίνονται περιληπτικώτερα.

Καὶ ἐνότητος μὲν τὰ Ὅμηρικά ἐπη δὲν στεροῦνται, ἀλλ' ἡ Ὀδύσσεια καίπερ ὑποδεστέρα ἄλλως τῆς Ἰλιάδος, ὅμως κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου καὶ τὴν ἐνότητα εἶναι ἐκείνης ὑπερέτερα, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἤδη παρατήρησεν². Κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ὁ Wolf³, ὅστις εἶπεν, ὅτι ἐν τῷ ἔπει τούτῳ οὐδὲν περιτεύει καὶ οὐδὲν ἐλλείπει, καὶ ὁ μέγας ἱστορικὸς Grote, ὅστις παρατήρησεν, ὅτι ἂν εἰς ἡμᾶς μόνῃ ἡ Ὀδύσσεια περιήρχετο, δὲν ἤθελεν ἐγερθῇ ἔρις περὶ τῶν Ὅμηρικῶν ἐπῶν. Ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἐπαγωγοῦ ἐφ' ἐνὸς μόνον ἥρωος εἶναι αἰσθητὴ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας ὑαφυφιδίας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρὼν ἢ ἀπὼν ἀείποτε ἔρχεται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἐκεῖ, ἐνθα ὁ τῆς διηγήσεως μίτος εἰς τὰ ἀπώπата ἔλκεται, ἢ τοῦ πλανωμένου ἥρωος μνήμη δὲν ἐξαλείφεται. Πάντα τὰ πρόσωπα τῆς Ὀδυσσεΐας ὑπείκουσιν εἰς τὸν φερώνυμον ἥρωα τοῦ ἔπους διότι ἀναντιρρήτως ἢ Πηνελόπη, ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Εὐμαιος κατέχουσιν ὑποδεστέραν θέσιν. Δοιπὸν τὰ δύο Ὅμηρικά ἐπη διαφέρουσι κατὰ τὴν ἐνότητα.

¹) Ὁρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 242. ²) Περὶ ποιητ. κεφ. 24 "Καὶ γὰρ τῶν ποιημάτων ἐκάτερον συνέστηκεν ἢ μὲν Ἰλιάς ἀπλοῦν καὶ παθητικόν, ἢ δὲ Ὀδύσσεια πεπλεγμένον." ³) Prolegomena ad Homer. σελ. 118.

Ἄλλ' ἢ διαφορὰ αὕτη γεννᾶται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως· διότι ἐν μὲν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ πάντες οἱ μῦθοι περιστρεφονται περὶ ἓνα ἥρωα, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι ὑπάρχουσι πολλὰ ἐξέχοντα πρόσωπα τὴν ἐνότητα τοῦ ἔπους διασπῶντα. Τὸ δὲ πρόβλημα τοῦ ποιητοῦ κατέστη ἔτι δυσχερέστερον, διότι ὁ πάντων τῶν Ἀχαιῶν βασιλεύς, ὁ Ἀγαμέμνων, δὲν εἶχε τὰς ἀρετὰς ἐπικοῦ ἥρωος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες τῶν Ἀχαιῶν διεκρίθησαν ἐν τῷ Τρωϊκῷ πεδίῳ. Ἐπειδὴ δ' ἡ ταπεινότης τούτων δὲν ἦτο εὐκολός, ὁ ποιητὴς ἐπενόησε τρόπον, ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἥρωας ὑμνήσῃ ὡς ἀριστεύοντας. Τούτου δ' ἐπέτυχε διὰ τῆς ἀπουσίας τοῦ ἥρωος, δηλ. διαπρέπουσι μὲν ὁ Διομήδης, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ Αἴας, ἀλλ' ὅτε δὲν ἦτο παρὼν ὁ Ἀχιλλεύς· Ἐν τέλει ὁμῶς ἠτιῶνται οἱ Ἀχαιοὶ καὶ νικᾷ ὁ Ἐκτωρ. Καὶ τὰ δύο ταῦτα ἔπρεπε νὰ γείνωσιν, ὅπως καταδειχθῇ ἡ ἔξοχος τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους ἀνδρεία. Ἄν μὴ ἡρίστερον πολλοὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀνακτες, δὲν ἐτιμᾶτο ὁ νικητὴς αὐτῶν Ἐκτωρ, ὅστις εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἀνδρείας τοῦ Ἀχιλλεύς¹. Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐν πολλαῖς τῆς Ἰλιάδος ὑαφιδίαις ὁ ἥρωος τοῦ ἔπους δὲν παρίσταται. Εἰς τοῦτο δὲ μὴ ἀπιδὼν ὁ Grote διεῖλε² τὴν Ἰλιάδα εἰς τὴν Ἀχιλλήϊδα καὶ εἰς μικράν τινα Ἰλιάδα, ὅπως πανταχοῦ ἐμφανίζεται ὁ Ἀχιλλεύς ἐν τῷ φερονύμῳ ἔπει. Ἡμεῖς εἴπομεν τὴν αἰτίαν τῆς ἀπουσίας, ἀλλὰ καὶ ἀμάρτημα ἂν ὑποτεθῇ αὕτη, πάλιν τοῦτο διὰ τῆς διαιρέσεως δὲν ἀφανίζεται, ἀλλὰ γίνεται ἔτι μεῖζον. Ἐκαστος δικαίως θέλει ἀπορήσει, διὰ τι ἐν τῇ Γροτειῇ Ἰλιάδι δὲν ἐμφανίζεται ὁ Ἀχιλλεύς. Οὔτε ἀπὼν, οὔτε θανὼν οὗτος δύνάται νὰ ὑποτεθῇ, διότι ὁ ἀπὼν αἴφνης ἔρχεται καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦτον ὁ Ἐκτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ πέρα τῶν Σκαιῶν πω-

¹) Τὴν ἡμετέραν θεωρίαν ἀναπτύσσομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 260 καὶ ἐξῆς. ²) Τοῦτο ποιεῖ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ.

λῶν ἂν δὲ πάλιν εἶχε φονευθῆ, ἔπρεπε νὰ μνημονευθῇ οὕτω σπουδαῖον γεγονός. Ὑπολείπεται λοιπὸν ἡ μόνη ὑπόθεσις, ὅτι οὗτος διὰ τὴν μῆνιν εἶναι ἀπών, ὅπερ διεγείρει τὴν ἀπορίαν παντὸς ἀναγνώστου τῆς Γροτείου Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ διεγείρῃ τὴν τοῦ Grote, ὅστις ἐν τῇ Ὀμηρικῇ Ἰλιάδι ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ τὸν Ἀχιλλεὺς πανταχοῦ παρόντα.

Ὁ Lachmann ἔχει πολυαρίθμους ὁπαδούς, οἵτινες ἐκ τοπογραφικῶν ἢ χρονολογικῶν ἢ ἐκ γλωσσικῶν καὶ μετρικῶν διαφορῶν ὁρμώμενοι ἀνευρίσκουσι μικρὰ ἄσματα ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν. Διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι ὀνομάσθησαν μικρῶν ἁσμάτων θηρενταί. Οὕτως ὁ σοφὸς Gerpert¹ ὑποβάλων εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν ἐκάτερον τῶν Ὀμηρικῶν ἔπων δεικνύει πολλὰς τοπογραφικὰς ἀντιφάσεις, αἵτινες καὶ ἡμᾶς δὲν εἶναι σπουδαῖαι². Τοῦναντίον ἂν τὰ Ὀμηρικά ἔπη ἦσαν συνηρμοσμένα δημοτικὰ ἄσματα, ἥθελεν εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐν τούτοις ὑπάρχει τηλικαύτη τοπογραφικὴ συμφωνία. Διότι ἕκαστος ποιητὴς τοῦ δημοτικοῦ ἄματος ἥθελεν ἔχει διάφορον τοπογραφίαν τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου. Πρὸς δὲ οἱ κριτικοὶ ἀποροῦσιν, ὅτι πολλὰ πράξεις τελοῦνται ἐν βραχεῖ χρόνῳ. Ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι τὰ πάντα γίνονται ἐν 51 ἡμέραις, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐ ἐν 39³. Ἀξίον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐν τῷ τέλει ἡ μυθικὴ ἔλθῃ ῥέει βραδέως, ἐν δὲ τῷ μέσῳ ταχέως, δηλ. πολλὰ γίνονται ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ. Τοῦτο ὁ W. Müller ὀνομάζει ἀνισότητα καὶ ἀταξίαν, ἀλλ' εἶναι ποιητικώτατον. Τὸ ἀντίθετον εἶναι ἡμερολόγιον. Ὡσαύτως τὸ μέτρον καὶ ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἱκανά, ὅπως δείξωσι διαφορὰν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως. Ὁ Giseke⁴ ἐπί-

¹) Über den Ursprung der Homerischen Gesänge I, 394 καὶ ἐξῆς

²) Τὰς δεικνυμένας ἀντιφάσεις ἀνασκευάζομεν ἐν τῇ Ἰστορίᾳ τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 316 καὶ ἐξῆς. ³) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὄρα αὐτόθι σελ. 334.

⁴) Die Allmällige Entstehung der Gesänge der Ilias aus Unterschieden im Gebrauch der Praepositionen. Göttingen 1853.

στευσεν, ὅτι ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν προθέσεων ἀνεκάλυψε τὴν κατ' ὀλίγον γένεσιν τῆς Ἰλιάδος. Ἀξίον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι οὗτος δέχεται ὡς πρότερον ποιηθέντα ἄσματα τὰς ἐν τῇ Ἰλιάδι πρότερον τεθειμένας ὑαφωδίας. Ἀλλὰ τὰς τοιαύτας ἐρεύνας ἀποδοκιμάζει αὐτὸς ὁ G. Curtius, ὅστις οὐ μόνον δὲν εἶναι πολέμιος τῆς θεωρίας τοῦ Lachmann, ἀλλὰ καὶ δεινὸς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Κατὰ τοῦτον πολλοὶ ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ ἔρευνα μικρῶν μὲν, ὅμως εὐκόλως καταληπτῶν ζητημάτων καὶ εἰς μηδεμίαν διαφορὰν γνώμης προσιτῶν, ὡς ἡ γλῶσσα καὶ τὸ μέτρον, δύναται νὰ δώσῃ ἀντικειμενικὰ τεκμήρια, ἅπερ εἶναι σπουδαῖα πρὸς λύσιν τοῦ Ὀμηρικοῦ ζητήματος. Ὅσοι ὅμως, λέγει ὁ περιώνυμος Curtius, βαθέως εἰς τοιαύτας ἐρεύνας ἐνέκνυσαν, μετ' ὀλίγον τὸ παράβολον τῶν τοιούτων ἐρευνῶν κατεῖδον.

Πάντες ὅμως οἱ κριτικοὶ δὲν δέχονται τὴν θεωρίαν τοῦ Lachmann, ὅστις τὴν Ἰλιάδα εἰς μικρὰ ἄσματα κατέτριψεν, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον πειρῶνται, ὅπως λύσωσι τὸ Ὀμηρικὸν ζήτημα. Ὁ G. Hermann² νομίζει, ὅτι ποιητὴς τις ἔισε τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸν νόστον τοῦ Ὀδυσσεὺς μετὰ πλείονος εὐφυΐας, δυνάμεως καὶ τέχνης ἢ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ ταύτης τῆς ἐποχῆς. Τὰ ποιήματα ταῦτα, ἅπερ ἐθεωροῦντο τὰ ἐξοχώτατα, ὑπ' ἄλλων ποιητῶν πάντοτε ἐπεξετείνοντο, διωροθοῦντο καὶ ἡλλιοῦντο, μέχρις ὅτου τὴν μορφὴν ἔλαβον, ἐν ᾗ ἡμῖν παρεδόθησαν. Νομίζει δ' ὁ κριτικὸς οὗτος ἀδύνατον τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀληθοῦς Ὀμήρου ἢ κριτικὴν πρόπειν νὰ ἀρκεσθῇ, ὅπως ἀποχωρήσῃ ὅσον οἷόν τε τὰ τρία οὐσιωδῶς διάφορα στοιχεῖα, τὸ προομηρικόν, δηλ. ὃ τι ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἁσμάτων, τὸ Ὀμηρικόν καὶ τὸ μεθομηρικόν. Ὁ δὲ G.

¹) Andeutungen über den gegenwärtigen Stand der Homerischen Frage σελ. 33. ²) Τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ μέγας φιλόλογος ἐν πολλαῖς διατριβαῖς ἀπὸ τοῦ 1832 καὶ ἐξῆς.

*Curtius*¹ ὑποτίθει πέντε δημιουργικά στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνέστη ἡ 'Ιλιάς· 1) Τὸν μῦθον, ὅστις κατ' ὀλίγον μορφὴν μικρῶν ἁσμάτων ἐλάμβανε. 2) Τοὺς ποιητάς, οἵτινες σκηρὰς ἐκ τῆς μυθικῆς ὕλης λαμβάνοντες εἰς τεχνικὰ ἔσματα μετέβαλλον. "Ἄν ὑπῆρξεν" Ὀμηρος, τοιοῦτός τις ἦτο. 3) Τοὺς μιμητὰς τούτων, οἵτινες κατὰ τὸν τύπον τῶν γνησίων ἢ τοῦ γνησίου ποιητοῦ ἐξηκολούθουν ἕδοντες. Οὗτοι ἀπετέλουν ἐταιρείας, ὡς ἦτο ἡ τῶν Χίων. Τὰ ἔσματα τούτων προσετίθεντο τοῖς γνησίοις, δηλαδὴ τοῖς ἀρχαιοτέροις. 4) Τοὺς ῥαφροδούς, ὧν τὰ ἔργα ἰδίως εἶναι μεταθέσεις, ἐπικοσμήσεις, διαφθοραὶ καὶ ὑποβολαί. 5) Τοὺς διασκευαστάς, οἷς δημιουργικὴν δύναμιν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν, εἰ καὶ ἡ τῶν τεσσάρων ἀνδρῶν ἐπιτροπεία ποικίλας μεταβολὰς ἀναγκαίως ἐποίησεν. Ἀπὸ Πεισιστράτου ἡ 'Ιλιάς ἐγένετο βιβλίον καὶ ὑπέστη ὁμοίαν τύχην τοῖς ἄλλοις βιβλίοις. Ὡς ὁ μέγας ἱστορικὸς *Grote* διεῖλε τὴν 'Ιλιάδα εἰς Ἀχιλλεΐδα καὶ τινὰ μικρὰν 'Ιλιάδα, οὕτως ὁ *W. Müller*² τὴν 'Οδύσσειαν εἰς Τηλεμάχειαν περιλαμβάνουσιν τὰς τέσσαρας πρώτας ῥαφροδίας καὶ μέρος τῆς 15ης καὶ εἰς μικροτέραν τινὰ 'Οδύσσειαν. Πλὴν πολλῶν ἀντιρρήσεων, ἃς διγείρει ἡ διαίρεσις αὕτη³, δυσκόλως δύναται, ὡς νομίζομεν, νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι ὁ τρυφερὸς καὶ ἀπόλεμος Τηλέμαχος ἐγένετο ἥρωες ἔπους.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ πολέμοι τῆς θεωρίας τοῦ *Wolf* ἐπεδείκνυν τὴν 'Οδύσσειαν ὡς ἐνότητα ἔχουσαν καὶ ἔργον ἐνὸς ποιητοῦ. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι ἔλεγον, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἔπη, ἅπερ ἔχουσιν οὕτω μεγάλην συγγένειαν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι διάφορον γένεσιν, δηλ. δὲν ἦτο δυνατόν ἢ μὲν 'Ιλιάς νὰ ἦναι ἄθροισμα δημοτικῶν ἁσμάτων, ἢ δὲ 'Οδύσσεια ἔργον ἐνὸς ποιητοῦ. Ὁ *Curtius* εἶχεν ἀμφιβολίας καὶ περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ

¹) Über den gegenwärtigen Stand etc. σελ. 47. ²) Homerische Vorschule σελ. 123 καὶ ἐξῆς. ³) Ταύτας δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ 'Ιστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπ. ἐν σελ. 253 καὶ ἐξῆς.

ἔπους¹, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κυρώσῃ τὸν λόγον αὐτοῦ, διότι ἔλειπον αἱ ἔρευναι, οἷας ὁ *Lachmann* ἐποίησεν ἐν τῇ 'Πιάδι. Δὲν ἐξεδύνηεν ὁμως νὰ ἀναλάβῃ τὸ πολύμοχθον ἔργον ὁ ἐπιφανὴς καθηγητὴς τοῦ Βερολίνου *A. Kirchhoff*, ὅστις ἀνέλυσε τὴν 'Οδύσσειαν². Κατὰ τὸν κριτικὸν τὸ ἔπος τοῦτο δὲν εἶναι ἄθροισμα ἐξ ἀρχῆς αὐτοτελῶν ἁσμάτων διαφόρων ἐποχῶν, ὡς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ *Lachmann* δέχονται, ἀλλ' οὐδὲ ἐνότητα ἔχον ποίημα, ὅπερ ὑπὸ τῶν διασκευαστῶν παρήχθη, ἀλλ' αἱ περιπέτειαι, ἃς ὁ ἀρχαῖος πνερὴν ἐπέστη, εἶναι πολλαπλαῖ. Οὗτος πειρᾶται, ὅπως ἀκριβῶς δείξῃ, ἐκ ποίων μερῶν ἡ 'Οδύσεια κατ' ὀλίγον συνέστη, καὶ ὅπως ὀρίσῃ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, εἰς ὃν τὰ διάφορα μέρη ἀνήκουσιν. Διαστέλλει δ' ὁ κριτικὸς ἀρχαίαν τινὰ ἔκδοσιν, ἐν ᾗ τὸ ποίημα μέχρι τῆς 30 'Ολυμπιάδος διετηρεῖτο, καὶ τινὰ νεωτέραν διασκευήν, ἣν μεταξὺ τῆς 30 καὶ 50 'Ολυμπιάδος τίθησι. Καὶ ἡ ἀρχαιότερα ἔκδοσις πάλιν διαιρεῖται εἰς τι ἀρχαιότερον καὶ εἰς νεώτερον μέρος. Τὸ πρῶτον μέρος, τὸ ἀρχαιότατον τῆς ὅλης ποιήσεως, ὅπερ περιέχει τὴν διήγησιν περὶ τοῦ νόστου τοῦ 'Οδυσσεύος μέχρι τῆς σιγμῆς, καθ' ἣν οὗτος ἀποβαίνει εἰς τὴν 'Ιθάκην, δὲν εἶναι δημοτικὸν ἄσμα, ἀλλ' ἀνήκει τῇ περιόδῳ τῆς τεχνικῆς ἐπικῆς ποιήσεως τοῦτο εἶναι αὐτοτελὲς ποίημα, ὅπερ ἀκολουθεῖ μὲν τῇ δημῳδῇ παραδόσει, ὅμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς διασκευὴ ἀρχαιότερων ἁσμάτων. Τὸ ἄσμα τοῦτο ἀποκατέστη ἐκ θραυσμάτων τῆς πρώτης, πέμπτης, ἐξδόμης, ἐνδεκάτης καὶ δεκάτης τρίτης ῥαψωδίας, ἀλλὰ δὲν διετηρήθη ὁλόκληρον. Τὸ δὲ δεύτερον μέρος ἔχει μικροτέραν ποιητικὴν ἀξίαν καὶ ὁ κατασκευάσας τοῦτο ὠφελήθη κατ' ἐξοχὴν ἐξ ἀρχαιότερων ἁσμάτων, ἀλλ' ἡ ἀποχώ-

¹) Andeutungen etc. σελ. 25. ²) Die Homerische Odyssee, zweite umgearbeitete Auflage, Berlin 1869. 'Υπὸ τοῦ αὐτοῦ, Die Composition der Odyssee, Berlin 1869. Παράβαλ. καὶ Kammer, Die Einheit der Odyssee nach Widerlegung der Ansichten von Lachmann, Steinthal, Köchly, Hennings und Kirchhoff, Leipzig 1873.

ρισις τούτων δὲν εἶναι πλέον δυνατή. Ἡ ἐξακολούθησις αὕτη, ἥτις τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὀδυσσεύς εἰκονίζει, περιέχει τὸ μέρος ἀπὸ τῆς 13ης μέχρι τῆς 23ης δραφωδίας. Ἐῖτα ἀπὸ τῆς 30ης μέχρι τῆς 50ης Ὀλυμπιάδος νεώτερος ποιητὴς τὸ ὅλον εἰς νέαν διασκευὴν ὑπέβαλε καὶ τὸ ποίημα, ἐπωφελοῦμενος ἐξ ἀρχαιοτέρων ἁσμάτων, σπονδαίως ἐπεξέτεινε καὶ δι' ἰδίων προσθηκῶν συνεπλήρωσε· τὸ ἔργον δὲ τοῦτο στερεῖται αὐτοτελοῦς ποιητικῆς ἀξίας. Τελευταῖον ἡ ἐπιτροπεία τοῦ Πεισιστράτου ταύτην τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν ὡς βάσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶχε καὶ ἔνι τισι χωρίοις προσθήκας ἐπέτρεψεν. Ὁ Kirchhoff μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου εἰργάσθη, ὅπως συμπληρώσῃ, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Lachmann, ἀλλ' ἡ πεποιθήσις τῆς ἀκριβείας, μεθ' ἧς προέβη εἰς τὴν σφαῖραν τῶν εἰκασιῶν, ἴσως κατέστησε τὴν θεωρίαν αὐτοῦ λίαν ἀπίθανον. Ἡ τοιαύτη ἀκριβολογία πάντως βλάπτει τὰς Ὀμηρικὰς σπονδὰς καὶ ἴσως οὐχὶ ἀτόπως ὁ μέγας κριτικὸς Cobet τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἐκίρυνξεν ἔργον Δαναΐδων, ἅφ' οὗ σώφρων κριτικὸς καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης αὐτοῦ γινώσκων πρέπει νὰ ἀπέχη.

Καὶ ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὀμήρου ὑπάρξεως παρέστησαν μὲν ἀγωνισταί, ἀλλ' οὐχὶ πολυάριθμοι, οὔτινες, ἂν μὴ συμφωνῶσι κατὰ πάντα τοῖς ἀρχαίοις, ὅμως οὐχὶ πολὺ τούτων ἀφίστανται. Ἐν τούτοις διαπρέπει ὁ Nitzsch, ὅστις ἀναδεξιόμενος τὸν κατὰ τοῦ Hermann καὶ Lachmann ἀγῶνα θεωρεῖται ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν τὴν ἐνότητα τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἀποδεχομένων¹. Καὶ οὗτος ὅμως ὁμολογεῖ, ὅτι τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη πολλαχῶς διεσκευάσθησαν καὶ προσθήκας ἐδέξαντο. Κατὰ δὲ τὸν K. Od. Müller² οἱ ἄοιδοι κατὰ πρῶτον μικρά τινα ἄσματα ἐκ τοῦ μεγάλου μυθικοῦ κύκλου

¹) Αἱ θεωρίαι τούτου εὐρίσκονται ἐν τῷ συγγράμματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Die Sagenpoesie der Griechen, Braunschweig 1852. Ὅρα καὶ Ἰστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπ. σελ. 369. ²) Geschichte der Griech. Literatur I, 81.

ἐποιοῦν. Ὁ δὲ Ὅμηρος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἡρωϊκοῦ μύθου, ἦτοι τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸν ῥόστον τοῦ Ὀδυσσεώς. Καὶ τῆς μὲν Ἰλιάδος αὐτὸς ὁ Ὅμηρος καὶ τὸ σχέδιον διέγραψε καὶ τὰ μέρη ἐποίησε, τῆς δ' Ὀδυσσεείας τὸ σχέδιον ὑφίεται τῷ Ὀμήρῳ, ἡ δὲ ἐκτέλεσις μαθητῇ τινι αὐτοῦ. Καὶ ὁ κριτικὸς οὗτος ὁμολογεῖ, ὅτι εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη πολλὴ ἀλλοτρία ἔλη εἰσέρορυσεν. Πλὴν ἄλλων ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Christ¹ δέχεται, ὅτι ὁ μῦθος καὶ οἱ ἀρχαιότεροι ἀοιδοὶ διέγραφαν τῷ νέῳ Ὀμήρῳ τὰς μορφὰς τῶν κυριωτέρων ἡρώων, τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Αἴαντος, τοῦ Νέστορος καὶ τοῦ Ὀδυσσεώς. Ἐν τοῖς νέοις μεγάλοις ἔργοις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεείας βεβαίως πολλοὶ ποιηταὶ ἐνύφραναν, ἀλλ' ἡ ἰδέα, ἡ τὴν ἔριδα τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ πορείᾳ κέντρον τῆς ποιήσεως καταστήσασα, πάντως ἐν τῇ διανοίᾳ ἐνὸς μόνου ἀοιδοῦ ἐγεννήθη, ὥς καὶ τὸ σχέδιον, καθ' ὃ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαίακων τὰς προτέρας αὐτοῦ πλάνας διηγεῖται καὶ τοὺς ὑπερηφάνους τῆς Πηνελόπης μνηστῆρας φονεύει, μόνον ὑφ' ἐνὸς ἀνδρὸς παρήχθη. Ἀλλ' ὁ κριτικὸς οὗτος δέχεται, ὅτι ἡ Ὀδύσεια εἶναι νεώτερον ποίημα τῆς Ἰλιάδος καὶ ὅτι ἡ παράδοσις καὶ ἡ καθολικὴ συμφωνία ἐν τε τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ τέχνῃ δὲν ἀρκεῖ πρὸς παραδοχὴν, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ἔπη τὸν αὐτὸν ποιητὴν ἔχουσι δημιουργόν.

Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχε τὸ ζήτημα, ἂν ἀμφοτέρω τὰ ἔπη ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος ἐχώριζον τὴν Ἰλιάδα ἀπὸ τῆς Ὀδυσσεείας καὶ διὰ τοῦτο χωρίζοντες ἐπωνομάσθησαν². Οὗτοι τῷ Ὀμήρῳ ἀπέδιδον μόνον τὴν Ἰλιάδα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ἀλλ' ἡ

¹) Geschichte der Griechischen Litteratur bis auf die Zeit Justinians, München 1890 σελ. 37. ²) Περὶ τούτου λέγει ὁ Πρόκλος. "Ὀδύσειαν, ἣν Ξένων καὶ Ἑλλάνικος ἀφαιροῦνται αὐτοῦ."

γνώμη τοῦτων παρὰ τοῖς ἔπειτα δὲν ἔτυχε σπουδαίας προσοχῆς. Καθ' ὅλον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εὖ οἰσκον μὲν διαφοράς, ἀλλὰ δὲν ἠθέλον τὰ ἀποχωρίσωσι τὰ δύο ἔπη. Οὕτως δ' Ἀπῆμαντος ἔλεγεν, ὅτι ἡ Ἰλιάς εἶναι κάλλιον ποίημα τῷ Ὅμηρῳ καὶ τοσοῦτο κάλλιον, ὅσον ἀμείνων εἶναι ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Ὀδυσσεύς¹. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἔλεγε τὴν μὲν Ἰλιάδα ποίημα ἀπλοῦν καὶ παθητικόν, τὴν δὲ Ὀδύσειαν πεπλεγμένον καὶ ἠθικόν². Ὑπὸ τοῦ Λογγίνου ἡ μὲν Ἰλιάς παρεβάλλετο πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα, ἡ δὲ Ὀδύσεια πρὸς τὸν δύοντα ἥλιον³. Πότερον τῶν ποιημάτων ἐποιήθη πρότερον, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ μόνον εἰκασίαι γίνονται. Ἐν γένει πιστεύεται, ὅτι ἡ Ἰλιάς ἐποιήθη τὸ πρῶτον καὶ εἶτα ἡ Ὀδύσεια. Καὶ οὕτως εἶναι λίαν φυναικὸν τὰ ὑποτεθεῖν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀκμῇ τῇ ἑαυτοῦ ἡλικίας ἐποίησε τὸ ἔπος τοῦ θερμορρογοῦ ἥρωος Ἀχιλλεύς, κατὰ δὲ τὸ γῆρας τὸ τοῦ σπαρτοπολίου πολυτλήμονος Ὀδυσσεύς.

Ἄλλ' αἱ διαφοραὶ τῶν δύο ἐπῶν ἐφάνησαν τοῖς νεωτέροις οὕτω μεγάλαι, ὥστε οὗτοι μετὰ μεγάλης βεβαιότητος ἀποφαίνονται, ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ ἄλλος ὁ τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ ὅτι οἱ δύο ποιηταὶ ἀπέχοντο ἀλλήλων κατὰ ἓνα ἢ δύο αἰῶνας. Ὁ W. Müller⁴ τίθησι τὸ ἐξῆς δῆλημα· ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεΐας ἢ εὗρε τὴν μυθικὴν ἔλπιν ἐξευρασμένην ἢ ἀκατέργαστον· ἂν μὲν τὸ πρῶτον ἦναι ἀληθές, ἢ τοιαύτη ἔλπις τῷ ποιητῇ τῆς Ἰλιάδος δὲν ἦτο ὑπόθεσις τῆς ποιήσεως αὐτοῦ· διότι ὁ ποιητὴς ἦτο οὐχὶ τεχνικός, ἀλλὰ φύσει ποιητής, τὸ δὲ φυναικὸν πνεῦμα ἔχει μόνον φυναικὴν διεύθυνσιν καὶ δὲν ἀνέ-

¹) Πλάτ. ἐν Ἰππ. 363 B. ²) Περὶ ποιητ. καὶ κεφ. XXIV. ³) Περὶ ὕψους κεφ. IX. "Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς αἰτίας, οἶμαι, τῆς μὲν Ἰλιάδος γραφομένης ἐν ἀκμῇ πνεύματος, ὅλον τὸ σωματικὸν δραματικὸν ὑπεστήσατο καὶ ἐναγώνιον· τῆς δὲ Ὀδυσσεΐας τὸ πλέον διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γῆρας. "Ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένην τὸν Ὅμηρον ἡλίῳ, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγεθος. ⁴) Homerische Vorschule σελ. 186. Παραβαλλ. καὶ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ. 350.

χεται ἄλματα. Ἄν δὲ εὔρε τὴν ὕλην ἀκατέργαστον, ὁ ποιητὴς ἤθελε δώσει ταύτῃ ἄλλην μορφήν καὶ ἀπὶ οἰκιακῶν σκηνῶν, ὠραίων κήπων, θαλάμων τῶν γυναικῶν καὶ ὀκηροῦ βίου ἡθέλομεν εἰσάγεσθαι εἰς ἀγῶνας, ἐν οἷς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνάκτων ἀγωνίζονται. Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν εὔρε τὴν μυθικὴν ὕλην, ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος, ὡς νομίζομεν, ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ἂν μὴ ἄλλα σπουδαιότερα αἴτια τοῦτο κωλύοι διότι ὁ Ὀμηρος δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὡς ὅλως αὐτοδίδακτος καὶ οἱ Ὀμηρικοὶ ἀοιδοὶ ἐποίησαν ἔπη διαφόρου ὑποθέσεως, ὡς ὁ Δημόδοκος ἢ δὲ μὲν κλέα ἀνδρῶν¹, ἀλλὰ καὶ τὴν μίξιν τοῦ Ἀρεῶς καὶ τῆς Ἀφροδίτης². Ἄρα οἱ ἀοιδοὶ τῶν τότε χρόνων ἐγίνωσκον νὰ ποιῶσι καὶ ἄλματα. Ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἄγει ἡμᾶς εἰς οἰκιακὰς ὑποθέσεις, ὡς εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Πάριδος πρὸς τὴν Ἑλένην³ καὶ τοῦ Ἑκτορος πρὸς τὴν Ἀνδρομάχην⁴. Οἱ κριτικοὶ τὰ δύο ἔπη πρὸς ἄλληλα παραβαλόντες εὔρον πολυειδεῖς διαφορὰς π. χ. λέγουσιν, ὅτι οἱ ἥρωες ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἰκονίζονται ἡπιώτεροι καὶ ἡμερώτεροι ἢ ἐν τῇ Ἰλιάδι⁵. Ἡ διαφορὰ ὅμως ἐξηγεῖται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως, ὡς γίνεται κατάδηλον, ἂν εἰς αὐτὴν τὴν Ἰλιάδα ἀπιδώμεν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ σκληρότεροι καὶ θρασύτεροι τῶν ἡρώων δείκνυνται εὐγενεῖς πρὸς τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν⁶. Ὡσαύτως ἡμαρτημένη εἶναι ἡ παρατήρησις, ὅτι δῆθεν οἱ θεοὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ἴστανται ἐπὶ ὑψηλοτέρας βαθμίδος. Διότι οὗτοι ἐν τῇ Ἰλιάδι κατέρχονται μὲν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης δίκην πολεμιστῶν, ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ ἔπει συγκρούονται πλεῖστα συμφέροντα αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ μόνον δύο θεοί, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν, διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους.

¹) Ἐν Ὀδυσσ. Θ, 73. ²) Ἀντόθι 265—366. ³) Ἐν Ἰλιάδ. Γ, 423

⁴) Ἐν Ἰλιάδ. Ζ, 407. ⁵) Ὁρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπ. σελ. 354. ⁶) Ἐν Ἰλιάδ. Ι, 195 καὶ ἐξῆς.

Καὶ ἐν τῇ γλώσῃ τῶν δύο ἐπῶν παρατηροῦνται διαφοραὶ
τινές. Οὕτω λέξεις τινὲς ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ἀπαντῶσι συχνάκις¹,
ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἢ οὐδόλως ἢ σπανίως. Ἐλέχθη, ὅτι ἡ αὐτὴ
λέξις ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασιν ἔχει διάφορον σημασίαν,
ἀλλ' αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις ἔχουσιν ἀνάγκην ἀκριβεστέρας
ἐξετάσεως². Καθ' ὅλον δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι
ὁ τῶν λέξεων θησαυρὸς εἶναι οὐ μόνον πλουσιώτερος καὶ ποι-
κιλιώτερος, ἀλλὰ καὶ ἀρχαιοπρεπέστερος, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ καὶ
ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων εἶναι μικρότερος καὶ αὐταὶ αἱ λέξεις ἀνή-
κουσιν εἰς ταπεινότερους κύκλους τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.
Ἄλλ' αἱ τοιαῦται διαφοραὶ δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι τὸ μὲν ἐκ
τῆς διαφορᾶς τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, τὸ δὲ ἐκ τῆς διαφορᾶς
τῆς ὑποθέσεως. Βεβαίως ἐν τοιούτοις ζητήμασι δὲν δύναται νὰ
ἀποφανθῇ τις ἀσφαλῶς οὐδὲ μετὰ βεβαιότητος, ἀλλ' αἱ δεικνυό-
μεναι διαφοραὶ οὔτε ἀνεξήγητοι, οὔτε μεγάλαι εἶναι ἐν παρα-
βολῇ πρὸς τὰς διαφοράς, ἵς περιεμένομεν, ἂν τὰ ἔπη ἐποιοῦντο
ὑπὸ διαφορῶν ποιητῶν, οἵτινες ἀπέχονσι ἀλλήλων δύο αἰῶνας.
Ἄλλως τοιαύτη ὑπόθεσις ἀντιβαίνει εἰς τοὺς νόμους τῆς ἀνα-
πτύξεως τῶν τεχνῶν. Τούτων ἡ ἀκμὴ δὲν διατηρεῖται ἐπὶ αἰῶ-
νας, ἀλλ' ἐπὶ βραχὺν χρόνον. Ἡ δὲ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδυσσεΐα δὲν
ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀλλ' εἰς τὴν ἀκ-
μὴν αὐτῆς. Πῶς λοιπὸν ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ αὕτη δύο αἰῶ-
νας, ὥς ἀξιούσιν οἱ τὰ εἰρημένα ἔπη χωρίζοντες; Ἄν δὲ τὸν ποι-
τὴν τῆς Ὀδυσσεΐας θέσωμεν ἐγγὺς τοῦ τῆς Ἰλιάδος, ὥς ἐπι-

¹) Οὕτως αἱ λέξεις χραιομεῖν, λοιγός, ἐανός, αἰχμή, δήϊος, ἐρεβεννός, θοῦρος ἀπαντῶσι μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἀλλ', ἐπειδὴ αἱ πλεῖστοι τούτων εἶναι λέξεις πολεμικαῖ, ἐνταῦθα ἀρμόζουσι. Τὸνναντίον αἱ λέξεις ἐξῆς καὶ χρῆμα εἶναι ἄγνωστοι τῇ Ἰλιάδι. ²) Ἡ λέξις δαΐφρων ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι σημαίνει τὸν πολεμικόν, τὸν μάχιμον, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὸν συνετόν, τὸν νοῦνεχῆ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Bergk ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ I, 731 πρέπει νὰ δε-
χθῶμεν δύο λέξεις διαφόρου ὁρίσεως. Τὸ δαΐφρων, ὅταν σημαίνῃ τὸν συνε-
τόν, δέον νὰ γράφηται δ α ε ἰ φ ρ ω ν ἐκ τοῦ δασείφρων, ὥς τὸ τ α λ α ἰ φ ρ ω ν
ἐκ τοῦ ταλασίφρων.

θυμῇ ὁ Bergk¹, αἰροῦνται οἱ λόγοι τῶν διαφορῶν τῶν δύο ἐπῶν καὶ μένει μόνον τὸ παράδοξον καὶ ἄπορον, πῶς ποιητὴς ποιήσας οὕτω μέγα καὶ τεχνικὸν ἔπος, οἷα ἡ Ὀδύσσεια, ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξηφανίσθη ὑπὸ τοῦ Ὀμηρικοῦ.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις δέον νὰ παρατηρηθῇ περὶ τοῦ ὅλου ζητήματος, ὅτι ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκεται μεγάλη ποιητικὴ τέχνη. Κατὰ τὸν Christ² πνεύματα, οἷον τὸ Ὀμηρικόν, βλέπει ὁ κόσμος κατὰ χιλιετηρίδας· πῶς λοιπὸν ἡ μικρὰ Ἰωνία δωδεκάδα τοιούτων πνευμάτων ἐφ' ἅπαξ παρήγαγε; Βεβαίως πολλά, ὥς ἡ γλῶσσα καὶ ὁ θυμὸς, ἡ ἠθοποιΐα καὶ πολλὰ ἄλλα δύνανται νὰ ἀποδοθῶσι τοῖς ἀρχαιοτέροις ἀοιδοῖς καὶ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ καθ' ὅλον, ἀλλ' ἐπάρχουσι καὶ ἄλλα, ὥς ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου, ἅτινα τῷ ποιητῇ ἀναντιρρήτως ἀνήκουσιν. Ὀλόκληρος ἐκείνη ἡ ἠθοποιΐα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν δὲν ἀνήκει τῷ Ὀμήρῳ, ἀλλὰ τῷ μύθῳ, ὅστις ἐδημιούργησε τοὺς θεοὺς. Αἰοτὶ εἶναι ἡμαρτημένη ἡ γνώμη τοῦ Ἡροδότου, καθ' ἣν ὁ Ὀμηρος δῆθεν καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐποίησαν τὴν θεογονίαν, ἔδωκαν τοῖς θεοῖς τὰς μορφάς, διεῦλον τὰς τιμὰς καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐσημείωσαν τὰς μορφὰς αὐτῶν³. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ Ὀμηρος λέγει περὶ πάντων τῶν θεῶν ὥς πρὸ πολλοῦ γνωστῶν καὶ πολυθρυλῆτων, ἐν ᾧ, ἂν ᾗτο ὀρθὴ ἡ τοῦ Ἡροδότου γνώμη, ἔπρεπεν οὗτος διὰ τινος περιγραφικῆς εἰσαγωγῆς νὰ δηλώσῃ τούτους. Παρέλαξε μὲν ὁ ποιητὴς τοὺς θεοὺς ἐκ τοῦ μύθου καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἱσμάτων, ἀλλὰ τούτους διεσκεύασε καὶ διεκόσμησεν, ὥς τοῦτο ἐποίησε καὶ ἐν τῇ ἠθοποιΐᾳ τῶν ἡρώων. Ὁ ποιητὴς δὲν καταναλίσκει πολλοὺς στίχους, ὅπως ἠθοποιήσῃ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ, ἀλλ' ἕκαστος ἥρωος διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας διαγράφει τὸ ἑαυτοῦ ἦθος, ὥς ἦδη ὁ Ἀριστοτέλης πα-

¹) Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 740. ²) Geschichte der Griechisch. Litteratur, 39. ³) Ἡρόδοτ. II, 53. Παράβαλλ. καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν, ἥτις προτάσσεται τῆς ἐκδόσεως τῆς ἑκδόσεως 20.

ρετήρησεν¹. Ἐντεῦθεν γεννᾶται τὸ δραματικόν, ὅπερ πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐμιμήθησαν, ἀλλ' εἰς ὃ οὐδείς ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ. Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἀπεικονίζει αἰῶνα ἡρωϊκόν, τὰ πρόσωπα αὐτοῦ εἶναι νευρώδη².

Οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες συχνάκις ἀγορεύουσι καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ὑπάρχουσι πολλὰ ῥητορικὰ στοιχεῖα. Ἀλλ' ἡ ῥητορεία τούτων εἶναι φυσική. Οἱ ῥήτορες οὗτοι ὀξυδερκεῖς βλέμμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔχοντες βάλλουσιν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸ ἐαυτῶν συμφέρον τὰ ἀνθρώπινα πάθη διεγείρουσιν. Ἐκαστος ῥήτωρ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἔχει ἴδιον ῥητορικὸν τρόπον³. Ὁ ποιητὴς δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει ῥητορικὰ σχήματα, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τεχνικοὶ ῥήτορες καὶ ἄλλοθεν μὲν, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐκ τοῦ Ὀμήρου ἠρτλήσαν ταῦτα. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεσπεσίου ποιητοῦ κεῖται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῇ γνώσει τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς γινώσκει, ὡς οὐδείς ἄλλος, οὔτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι, οὔτε ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις⁴. Ἐκπλήσσειται τις διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ βάθος τῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεων καὶ διὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον τέχνην, μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς ἀποκαλύπτει τὰ ἔνδον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν δρώντων προσώπων, αἵτινες τὸ βλέμμα διαφεύγουσιν⁵. Οὐχ ἥττον ὁ Ὀμηρὸς ἀναδεικνύεται μέγας παρατηρητὴς καὶ γνώστης τῆς φύσεως, ὡς τοῦτο καταδεικνύει ἐν ταῖς παραβολαῖς. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς παραβολῆς εἶναι, ὅπως

1) Περὶ ποιητ. κεφ. 24 "Ὀμηρὸς δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ οὗτος μόνος τῶν ποιητῶν οὐκ ἄγνοεῖ, ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν. Αὐτὸν γὰρ δεῖ τὸν ποιητὴν ἐλάχιστα λέγειν· οὐ γὰρ ἐστὶ κατὰ ταῦτα μιμητής. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτοὶ μὲν δι' ὅλον ἀγωνίζονται, μιμοῦνται δὲ ὀλίγα καὶ ὀλιγάκις· ὁ δὲ ὀλίγα φρονησάμενος εὐθὺς εἰσάγει ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἢ ἄλλο τι ἦθος, καὶ οὐδὲν ἄηδες, ἀλλ' ἔχοντα ἦθος." 2) Ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ γίνεται μὲν λόγος πολὺς περὶ τῶν μαλθακῶν Φαιάκων, οὗτοι ὅμως δὲν εἶναι ἥρωες τοῦ ἔπους, ἀλλ' ὅπως παθητικὰ πρόσωπα. 3) Ὅρα ἐν Ἰλιάδ. I, 203. 4) Μόνον ὁ Sakespeare δύναται ἐν μέρει κατὰ τοῦτο νὰ παραβληθῇ. 5) Ὅρα Bergk ἐν τῇ εἰρημένῳ συγγράμματι I, σελ. 794.

ὁ παραβάλλων καταστήσῃ ἀντικείμενόν τι καταληπτότερον, ὁφείλει οὗτος νὰ παραβάλλῃ πρὸς γνωστά, ὅποια εἶναι ἡ φύσις. Παραβολὰς κατ' ἐξοχὴν μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς ἐκεῖ, ἔνθα θέλει λαμπρότερον φῶς νὰ ἐπιχύσῃ, ἰσχυρόν χρωματισμὸν νὰ ἐπιθέσῃ, τὸ ὑπερφυσικὸν διὰ τινος εἰκόνης εἰς τὸ αἰσθητὸν νὰ προσπελάσῃ, καὶ δόξαις ἐπιθυμεῖ τοὺς ἥρωας αὐτοῦ νὰ τιμήσῃ καὶ ἐξάρῃ¹.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Ὅμηρος ἔσχε μεγάλην τὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Οἱ νομοθέται κατιδόντες τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν δύναμιν τούτου ἐφρόντισαν, ὅπως τὴν ἀνάγνωσιν τούτου εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Ὁ μὲν Ἀνκοῦργος ἐκόμισεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ Ὅμηρικὰ ἔπη², ὁ δὲ Σόλων ἐπεμελήθη, ὅπως περιστείλῃ τὸ αὐθαίρετον τῶν δραφιδῶν³. Καθ' ὅλον δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος ἐπαίδευσεν τὸ Ἑλληνικὸν γένος⁴. Μόνον ὁ Πλάτων ἐξάγει τὸν ποιητὴν ἐκ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ ἀνεστημιμένον καὶ ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Καλιγούλας ἐπικαλούμενος τὸν εἰρημὸν φιλόσοφον ἐπειράθη μὲν, ὅπως ἐξαφανίσῃ τὰ Ὅμηρικὰ ἔπη⁵, ἀλλ' ἐπέτυχεν μόνον, ἵνα παρὰσχῃ περιφανὲς τῆς ἑαυτοῦ φρενοβλαθείας δεῖγμα. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐκ παίδων ἀπομνημονεύοντες τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου κατὰ ταῦτα τὸ ἑαυτῶν ἦθος διέπλασσαν καὶ πολλοὶ μεγάλοι στρατηγοὶ ἔσχον ὡς ὑπόδειγμα τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος⁶. Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ μέγας τοῦ ἐπικοῦ ὕφους θεσμοθέτης, ὅπερ πάντες οἱ ἄλλοι ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐμιμήθησαν. Καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἔπους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως⁷ καὶ καθ' ὅλον ἐπὶ τῶν

¹) Ὅρα πλείονα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ὅμηρ. ποιήσ., σελ. 28 καὶ ἐξῆς. ²) Πλούταρχ., ἐν βίῳ Ἀνκούρ. IV καὶ Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. ΧΠΧ, 14. ³) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὅμηρ. ἐπῶν σελ. 160 ⁴) Πλάτ. ἐν Πολιτ. X. 606 "Οὐκοῦν οἷαν Ὀμήρου ἐπαινέταις ἐντέχης λέγουσιν, ὡς τὴν Ἑλλάδα πεπαιδεύκεν οὗτος ὁ ποιητής". ⁵) Suet. Calig. κεφ. 34. ⁶) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς τὴν Ὅμηρ. ποιήσιν σελ. 2. ⁷) Αἰλιαν. ἐν Ποι-

Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπέδρασεν. Ἐκ μὲν τῶν λυρικῶν κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἀλκμῶν καὶ ὁ Σιτησίχορος πολλὰ ὀφείλουσι ταῖς σπουδαῖς τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, ἐκ δὲ τῶν τραγικῶν ὁ μὲν Αἰσχύλος ἔλεγε τὰς τραγωδίας αὐτοῦ ψυχία τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Ὀμήρου τραπέξης¹⁾, ὁ δὲ Σοφοκλῆς λέγεται φιλόμηρος²⁾. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ πεζῷ λόγῳ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ὠφέλιμα ἐγένοντο καὶ δὴ εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλοὶ φιλόσοφοι ἡσχολήθησαν περὶ ταῦτα³⁾ καὶ ἐν τούτοις οἱ ῥήτορες εὗρισκον ῥητορικὰ σχήματα⁴⁾. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδίδεται, ὅτι ὁ Φειδίας τὸν Ὀμηρικὸν Δία ἐμιμήθη⁵⁾. Ἐν τοῖς ἔργοις ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀριστοτεχνῶν, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Φειδίου, ἐπανθεῖ καινότης ἄθικτον τὴν ὄψιν διατηροῦσα καὶ νεότης αἰωνία πνεῦμα ἀειθαλὲς ἐπιδεικνύουσα καὶ ψυχὴν ἀγήρω ὑπεμφαίνουσα⁶⁾.

κίλ. Ἱστορ. XIII, 22 "Γαλάτιων δ' ὁ ζωγράφος ἔγραψε τὸν μὲν Ὀμηρον αὐτὸν ἐμοῦντα, τοὺς δὲ ἄλλους ποιητὰς τὰ ἐμυεσμένα ἀρτυμένους".¹⁾ Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν, σελ. 67. ²⁾ Εὐδοκ. εἰς *Ιλιάδ* M, 230 καὶ Σ, 105 καὶ Πλάτ. ἐν *Πολιτ.* X, 595 "Ἐοικε μὲν γὰρ (Ὀμηρος) τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι". ³⁾ Ὡς ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ στωϊκοὶ Ζήνων καὶ Περσαῖος, Δίων Χρυσόστομος, 55. ⁴⁾ Τήλεφος ὁ Περγαμηνὸς ἔγραψε *Περὶ τῆς κατ' Ὀμηρον ῥητορικῆς καὶ Περὶ τῶν παρ' Ὀμήρῳ σχημάτων ῥητορικῶν*. ⁵⁾ Πολύβ. XXX, 15. ⁶⁾ Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. κεφ. XIII.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΦ' ΟΜΗΡΟΥ
ΜΕΧΡΙΣ ΕΥΓΑΜΜΩΝΟΣ (586 π. Χ.)

Ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ἐφεξῆς ἡ πατρικὴ βασιλεία ἤρξατο καταλίπouσα καὶ ἔχρη τῆς καταπτώσεως ἐν αὐτοῖς τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκονται¹. Καθ' ὅσον δ' αἱ βασιλείαι κατέρρεον, τοσοῦτο τὸ τοῦ λαοῦ φρόνημα ἀννυποῦτο, τὰ αἰσθήματα τούτου ἀνεπτύσσοντο καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον ἐλευθέρως ἐξεδηλοῦντο. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἐπιχεόμενα τὴν ἀντικειμενικὴν αὐτῆς παράστασιν διετάρασσον καὶ οὕτω τὸν ἀρχικὸν τῆς ἐποποιΐας τύπον ἡλλοιοῦν². Διὰ τοῦτο παρήκμαζε μὲν τὸ ἔπος, ἀνεπτύσseto δ' ἡ λυρική ποίησις. Οὕτω τὰ μεθ' Ὀμηρον ποιηθέντα ἔπη δὲν δύνανται νὰ παραζηλωσῇ πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν οὔτε κατὰ τὴν ἐνότητα³ οὔτε κατὰ τὸν ἀκραιφνή ἐπικὸν τύπον. Οἱ ποιηταὶ δὲ τούτων εἶχον ὥς βάσιν τὰ δύο Ὀμηρικά ἔπη ποιήσαντες τὰ πρὸ τούτων καὶ τὰ μετ' αὐτὰ καὶ οὕτως συντελέσαντες κύκλον τινά⁴. Κατὰ τὸν Πρόκλον ὁ καλούμενος ἐπικὸς κύκλος ἤρχετο

¹) Ἐν μὲν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἰθάκης καὶ τῶν πέριξ νήσων ἐπανίστανται, ὅπως καταλάβωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀδυσσεως, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν ἀντιτάσσει πρὸς τὴν πατρικὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος βασιλείαν. ²) Ὁ μὲν ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἀρχεται τοῦ ἔπους αὐτοῦ ἐκ τῆς φράσεως Μῆνιν ἄειδε, ὁ δὲ Λέσχης τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος ἐκ τῆς Ἰλίου ἄεϊδω, ἐξ ὧν ἐκείνη μὲν δηλοῖ ἀντικειμενικὴν παράστασιν, αὕτη δὲ ὑποκειμενικὴν. ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. 23. Πρόκλος ἐν τῇ Χρηστομαθ. παρὰ Φωτίῳ, 239. «Λέγει δὲ ὡς τοῦ ἐπικοῦ κύκλου τὰ ποιήματα διασφίζεται καὶ σπουδάζεται τοῖς πολλοῖς οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων». ⁴) Κλήμης δ' Ἀλεξανδρ. ἐν Προτρ. II, 30 «Κυκλικοὶ δὲ καλοῦνται ποιηταὶ οἱ τὰ κύκλου

ἀπὸ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ ἔληγεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Τηλεγόνου φόνον τοῦ Ὀδυσσεύς¹. Τὰ ποιήματα τὰ ἀποτελοῦντα τὸν ἐπικὸν κύκλον ἦσαν τὰ ἐξῆς· Θεογονία, Τιτανομαχία, Δαναΐς, Οἰδιπόδεια, Θηβαΐς, Ἐπίγονοι, Κύπρια ἔπη, Ἰλιάς, Αἰθιοπὶς, μικρὰ Ἰλιάς, Ἰλίου πέροις, Νόστοι, Ὀδύσεια, Τηλεγόνεια².

Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ὑπῆρχε θεογονικόν τι ποίημα, οὐχὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἀλλ' ἄλλον νεωτέρον, ὡς εἰκάζεται. Ἐν τούτῳ ἐγένετο λόγος περὶ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ περὶ τῆς γεννήσεως τῶν Ἐκατογχείρων καὶ τῶν Κυκλώπων. Εἰς τὴν Θεογονίαν ταύτην προσσηρομόζετο τὸ ἀρχαῖον καὶ πολυθρόλητον ἔπος, ἡ Τιτανομαχία, ἣτις ὑπὸ τινων μὲν ἀπεδίδετο τῷ Κορινθίῳ Εὐμήλῳ, ὑπ' ἄλλων δὲ τῷ Μιλησίῳ Ἀρκτίνῳ³. Ἡ Δαναΐς εἶναι ὀλίγον γνωστὸν ποίημα, εἶχε δ' ὑπόθεσιν τὸν μῦθον τῶν θυγατέρων τοῦ Αἰναιῶ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου. Τὴν δὲ Οἰδιπόδειαν συνήθως ἀποδίδουσι τῷ Κυναῖθῳ, ὅστις ἔζη κατὰ τὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα. Ὁ ποιητὴς οὗτος τίθεται πλησιέστερον εἰς τὴν Ἡσιόδειον σχολὴν ἢ εἰς τὴν Ἰωνι-

τῆς Ἰλιάδος ἢ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα ἐξ αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν συγγραψαντες „¹) Πρόκλ. παρὰ Φωτίῳ· „Διαλαμβάνει δὲ καὶ περὶ τοῦ λεγόμενου ἐπικοῦ κύκλου, ὃς ἄρχεται μὲν ἐκ τῆς Οὐρανοῦ καὶ Γῆς μυθολογούμενης μίξεως, ἐξ ἧς αὐτῷ (αὐτοῖ) καὶ τρεῖς παῖδας ἐκατόγχειρας καὶ τρεῖς γεννᾷ Κύκλωπας, διαπορεύεται δὲ τὰ τε ἄλλως περὶ θεῶν τοῖς Ἑλλησι μυθολογούμενα, καὶ εἴ ποῦ τι καὶ πρὸς ἱστορίαν ἐξαληθίζεται. Καὶ περατοῦται ὁ ἐπικὸς κύκλος, ἐκ διαφορῶν ποιητῶν συμπληρούμενος, μέχρι τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς Ἰθάκην, ἐν ᾗ καὶ ὑπὸ τοῦ παιδὸς Τηλεγόου ἀγνωστὸς κτείνεται „²) Τὰ ἀποσπάσματα τούτων συνέλεξε πρῶτον μὲν ὁ Düntzer, εἶτα δ' ὁ Kinkel. Epicorum Graecorum fragmenta Lipsiae 1877. Ὁ μέγας φιλόλογος Welcker ἐκτίησεν ἄφθιτον δόξαν, διότι ἠδυνήθη ἐκ τῶν ὀλίγων ἀποσπασμάτων καὶ ἐξ ἄλλων εἰδήσεων τὰ ἐρηγνύσῃ τὰ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ἐν δυοὶ τόμοις, Der epische Cyklus oder die homerischen Dichter ἐν Bon 1830. Ἐγένετο καὶ δευτέρα ἔκδοσις 1865—1881. ³) Ἀθήν. VII 27, „Οἶδα ὁ τὴν Τιτανομαχίαν ποιήσας, εἴτ' Εὐμηλὸς ἐστὶν ὁ Κορινθίος ἢ Ἀρκτίνος ἢ ὅστις δήποτε χαίρει ὀνομαζόμενος „

κῆν. Ἡ δὲ Θηβαῖς συνίστατο ἐξ 7,000 στίχων καὶ ἐλέγετο κυκλικὴ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιμάχου. Αὕτη ἦτο τὸ ἀρχαιότατον καὶ κάλλιστον ποίημα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Διὰ ταῦτα οὐ μόνον οἱ ἀδαέστεροι τῶν Ἑλλήνων, ὡς συνέβαινεν ἐν τοῖς ἄλλοις ἔπεσιν, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες, ὡς ὁ Καλλίνος, ἐνόμιζον, ὅτι αὐτὸς ὁ Ὅμηρος εἶναι ποιητὴς τοῦ ἔπους, ὅπερ καὶ ὁ Πανσανίας εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν τίθησιν¹. Ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος ἦτο ἡ τῶν ἐπὶ στρατηγῶν στρατεία ἐπὶ τὰς Θήβας καὶ ἥρως αὐτοῦ ὁ Ἀμφιάραος. Ἐξακολούθησις τῆς Θηβαϊδος ἦσαν οἱ Ἐπίγονοι. Καὶ τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο μακρόν, διότι συνίστατο ἐξ 7,000 στίχων, εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν δευτέραν στρατείαν τῶν Ἀργείων καὶ ἥρῳα τὸν Ἀλκμαίωνα. Οἱ Ἐπίγονοι ὑπὸ τινων ἀπεδίδοντο τῷ Ὀμήρῳ², ἀλλ' εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Τητίου Ἀντιμάχου. Τινὲς τὴν Ἀλκμαιωνίδα λέγουσιν ἴδιον ποίημα, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶναι τὸ αὐτὸ τοῖς Ἐπιγόνοις. Ἰσως εἶχε τὸ δεύτερον τοῦτο ὄνομα ἐκ τοῦ ἥρωος.

Τοῖς μνημονευθεῖσι ποιήμασιν ἠκολούθουν τὰ ἔπη, ἅπερ εἶχον ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον. Εἰσαγωγή τοῦ ὅλου τούτου μύθου ἦσαν τὰ Κύπρια ἔπη, ἅπερ ἄλλοι μὲν ἀπέδιδον τῷ Ἡγησίᾳ ἢ Ἡγησίῳ, ἄλλοι δὲ τῷ Ὀμήρῳ καὶ ἄλλοι ἠγγόουν τὸν γνήσιον αὐτῶν ποιητὴν. Κρατεῖ δὲ ἡ γνώμη, ὅτι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Κυπρίου Στασίνου. Ὁ ποιητὴς πειρώμενος ἐν τῷ προοιμίῳ, ὅπως ἀνένη τὸ πρῶτον αἶτιον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, λέγει, ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν πολυάριθμοι ἄνθρωποι ζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς ἐπῆζον ταύτην³. Οἰκτεῖρας δ' ὁ Ζεὺς ἀπε-

¹) Πανσαν. IX, 9, 3. ²) Ἡρόδοτ. IV, 32. ³) Ὁρα Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 42.

⁴) Ἦν οἱ μύρια φύλα κατὰ χθόνα πονυβότειραν
πλαζομένα σιρωφᾶτο βαθυσιέρονος πλάτος αἴης.
Ζεὺς δὲ ἰδὼν ἐλέησε καὶ ἐν πυκιναῖς πραιπιδέσσει

φάσιεν, ὅπως ἀνακουφίσῃ αὐτὴν καὶ πρὸς τοῦτο συνάπτει ἔνθεν μὲν τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, ἔνθεν δὲ τοὺς τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης¹. Ἐν ἀρχῇ ἐρίζουσι τρεῖς θεαί, ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἀφροδίτη περὶ κάλλους. Ἡ κρείσσις ἀνατίθεται εἰς τὸν Πριαμίδην Πάριον, ὅστις τὴν Κύπριδα προτιμήσας προσελκύει τὴν τῆς θεᾶς εὐνοίαν. Ἐπὶ ταύτης ἐρειδόμενος ὁ Πριαμίδης παρὰ τὰς προφητείας τοῦ τε Ἑλένου καὶ τῆς Κασσιάνδρας ἀρπάζει τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου, ὅπερ γίνεται αἰτία τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς ἡρωίδος ἦτο ἡ κυρία τοῦ ἔπους ἰδέα. Εἴτα ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν στρατείαν τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τὴν Τροίαν. Ἡ δ' Ἀφροδίτη, ἣτις εἶναι ἡ ἡρώϊς τοῦ ἔπους, ἀφίσταται ἐπ' ὀλίγον² καὶ ἀναφαίνεται πάλιν περὶ τὸ τέλος, ἔνθα μετὰ τῆς Θέτιδος ἄγει τὸν Ἀχιλλέα, ὅπως θαυμάσῃ τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης. Ὁ Πηλεΐδης κωλύει τοὺς Ἀχαιοὺς εἰσβαίνειν, ὅπως ἀπέλθωσι, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν πόλεμον. Ἐν τούτῳ ἐγένοντο αἰχμαλωσιῶδες ἡ Χρυσήτις καὶ ἡ Βρισηΐς, ἣτις ὑπῆρξεν αἰτία τῆς μίγνιδος τοῦ Ἀχιλλέως. Τὸ ἔπος ἔληγεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Παλαμήδους καὶ εἰς τὸν κατάλογον τῶν συμμάχων τῶν Τρώων. Τὰ Κύπρια ἔπη ἐθαύμαζον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τὸν πλοῦτον τῶν μύθων, τὴν εὐχέρειαν τῆς ποιήσεως καὶ τὴν κομψότητα τῆς φράσεως. Ἡ ἐνότης ὅμως αὐτῶν ἦτο χαλαρά, ὥς πάντων τῶν ἔπων τῶν κυκλικῶν. Τύχη δ' ἀγα-

σύνθετο κομφίλασαι μερόπων παμβώτορα γαῖαν
ἐσριπίσας πολέμον μεγάλῃν ἔριν Ἰλιακοῖο,
ὄφρα κενώσσειεν θανάτῳ βάρος· οἱ δ' ἐνὶ Τροίῃ
ἦρωες κνέοντο, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.

Ἡ ἐποποιεῖα αὕτη τοῦ Στασίνου εἶναι ὅλως ἀνθορηγική, διότι ὁ ποιητὴς τῆς τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας δὲν λυπεῖται, ἀλλὰ χαίρει ἐπὶ τῷ μεγάλῳ τῶν ἀνθρώπων πλήθει.

¹) Oge Bode, Geschichte der Hellenisch Dichtkunst I, 336 καὶ ἐξῆς ²) Καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι ὁ ἦρωες τοῦ ἔπους, ὁ Ἀχιλλεύς, ἀφίσταται τῆς σκηνῆς. Τοῦτο δύναιται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν φερόντων τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου τοῦ Ὀμηρικοῦ ἔπους.

θῆ διεσώθησαν μέχρ' ἡμῶν οὐχὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἑνδεκά βιβλίων, ἐξ ὧν συνίστατο τὸ ἔπος.

Τὰ μὲν Κύπρια ἔπη εἶχον ὑπόθεσιν τὰ πρὸ τῆς μῆριδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ δ' Ἰλιάς τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ἡ Αἰθιοπὶς ἦτο ἐξακολούθησις τοῦ εἰρημένου Ὀμηρικοῦ ἔπους. Τοῦτο ἀπεδίδετο τῷ Μιλησίῳ Ἀρκτίνῳ¹, ὅστις ἐν ἀρχῇ τῶν Ὀλυμπιάδων γενόμενος ἦτο ὁ ἀρχαιότατος τῶν κνυκλικῶν καὶ ἐλέγετο μαθητὴς τοῦ Ὀμήρου. Ἡ Αἰθιοπὶς ἤρχετο ἀκριβῶς ἐκ τοῦ μέ- μέρους ἐκείνου, εἰς ὃ λήγει ἡ Ἰλιάς, δηλ. ἐκ τῆς κηδείας τοῦ Ἑκτορος². Σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ ἦτο, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν Ἰλιάδα. Κατὰ τὴν Αἰθιοπίδα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἑκτορος ἤλ- θον αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν ὡς ἐπίκουροι τῶν Τρώων. Ἀλλ' ἡ ἥρωϊς πίπτει καὶ οἱ Τρῶες τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πεσοῦσαν κηδεύουσι μεγαλοπρεπῶς. Μετὰ τὸν θά- νατον τῆς Ἀμαζόνος ὁ Θεραΐτης, ὅστις εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς δευτέρας ὑαφωδίας τῆς Ἰλιάδος, διαβάλλει τὸν Ἀχιλλέα, ὃ δὲ διαέληθεὶς φονεύει τὸν αὐθάδη. Ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ ἐπανίστανται κατὰ τοῦ φονέως καὶ ὁ ἥρωϊς ἀναγκάζεται, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὴν Λέσβον, ὅπως ἐνταῦθα προσενέγκῃ θυσίας τῷ Ἀπόλλωνι, τῇ Ἀρτέμιδι καὶ τῇ Ἀθητῇ. Πρὸς δὲ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς καθαί- ρεται ἐκ τοῦ φόνου. Ἐν τᾷ μεταξὺ ἐμφανίζεται ὁ Μένων, ὁ υἱὸς τῆς Ἡοῦς, Ἡφαιστότευκτον πανοπλίαν φέρων ὡς σύμμα- χος τῶν Τρώων. Οὗτος ἐν τινὶ μάχῃ φονεύει μὲν τὸν Ἀντίλο- χον³, φονεύεται δ' ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πηλεΐδης τοὺς Τρῶας μέχρ' ὅσον τῶν πυλῶν διώκων φονεύεται ὑπὸ τοῦ Πά- ριδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Περὶ τὸ πῶμα τοῦ ἥρωος ἐγεί-

¹) Ὁ μὲν Πρόκλος λέγει τὸν Ἀρκτῖνον Μιλήσιον, ὃ δ' Ἀθήναιος Κο- ρίνθιον I, 22. Πιθανώτερον φαίνεται τὸ πρῶτον. ²) Τύχη ἀγαθὴ γινώ- σκομεν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔπους.

Ὡς οἱ γ' ἀμφίεπον τάφον Ἑκτορος, ἤλθε δ' Ἀμαζών,

Ἄρῃος θυγάτηρ μεγάλητορος Ἀνδροφόνου.

³) Ὀδύσσ. Δ. 187 καὶ Α. 521.

ρεται φονική μάχη καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ἀποδιώκει τοὺς Τρῶας, ὁ δ' Αἴας φέρει αὐτὸ εἰς τὰς ναῦς¹. Τούτου γενομένου οἱ Ἀχαιοὶ κηδεύουσι τὸ πτώμα τοῦ Πηλεΐδου καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ μετὰ τῶν Μουσῶν θρηνεῖ². Λαβοῦσα δὲ τὸ πτώμα τοῦ νιόυ ἐκ τῆς φλογὸς φέρει εἰς τὴν νῆσον Λευκὴν³. Τὸ ἔπος ἔληγεν εἰς τὴν ἔριδα τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ Αἴαντος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως. Οὗτος ἦτο ὁ ἥρωας τοῦ ἔπους.

Ἡ δὲ μικρὰ Ἰλιάς ἐκ τεσσάρων βιβλίων⁴ συγσταμένη ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Λεσβίου Λέσχου. Τὸ ἔπος τοῦτο, οὗ ἡ ἐνότης ἦτο χαλαρά, ὥς δεικνύει καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ προοιμίου⁵, εἶχεν ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρτίου ἵππου εἰς τὸ Ἴλιον ἢ μᾶλλον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου⁶. Ἀφ' οὗ ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Ὀδυσσεύος, ὁ Αἴας μανεῖς σφάττει κτήνη ἀντὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐν τέλει ἑαυτόν⁷.

¹) Τοῦτο ἐγένετο κατ' ἀπομίμησιν τῆς διασώσεως τοῦ σώματος τοῦ Πατρόκλου ἐν Ἰλιάδ. Ρ, 719, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου· ἀλλ' ἐνταῦθα συμβαίνει τὸ ἐναντίον, δηλ. ὁ Αἴας ἀποδιώκει τοὺς Τρῶας καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς σφάζει τὸ πτώμα. ²) Ὀδυσσ. Ω, 58 καὶ Πίνδ. ἐν Ἰσθμ. VI, 60. ³) Πινδάρ. ἐν Νεμ. IV, 49. ⁴) Ὁρα Christ ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 70.

⁵) Ἴλιον ἀεῖδω καὶ Δαρδανίην εὐπωλον,

ἧς περὶ πολλὰ πάθον Δαναοί, θεράποντες Ἄρηος,

Ἐκ τοῦ προοιμίου γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Λέσχος ὑπισχνεῖται πολλὰ καὶ οὕτω ποιεῖ ἀντίθετον πρὸς τὸν Ὀμηρον, ὅστις ἄδει μόνον τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, δηλ. μόνον ἐν μέρει τοῦ ὅλου Τρωϊκοῦ μύθου. ⁶) Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶναι πιθανώτερον· διότι ὁ Ἀριστοτέλης διαιρῶν τὸ ἔπος εἰς ὀκτὼ τραγῳδίας λέγει ἐν τῷ Περὶ ποιητ. κεφ. 23 "καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος, πλέον ὀκτώ· οἶον Ὀπλῶν κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πρωχσία, Λάκαιναι, Ἰλίου περίεσις καὶ Ἀπόλλους, καὶ Σίνων, καὶ Τρωάδες". Ἐκ τοῦ τελευταίου μέρους γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Λέσχος ἐν τῷ ἔπει αὐτοῦ ἔλεγε καὶ περὶ τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ Ἰλίου. Τὸ αὐτὸ ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ Πανσανίου X, 25, 8 "Λέσχεως δὲ ἐς τὴν Αἴθραν ἐποίησεν, ἥνικα ἠλίσκετο Ἴλιον, ὑπεξέλκουσαν ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτὴν ἀφικέσθαι τῶν Ἑλλήνων". ⁷) Περὶ τοῦ μύθου τούτου διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους.

‘Ο δ’ Ὀδυσσεὺς μαθὼν τὸ περὶ ἀλώσεως μάντευμα τοῦ Ἑλένου μεταπέμπεται διὰ τοῦ Διομήδους τὸν Φιλοκτήτην ἐκ τῆς Δήμου¹. Οὗτος ἰαθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαχάονος φονεύει ἐν μονομαχίᾳ τὸν Πάριον. Καὶ τὸ μὲν πῶμα αὐτοῦ κηδεύουσιν οἱ Τρῶες, τὴν δὲ Ἑλένην λαμβάνει γυναῖκα ὁ Δηϊφόβος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέρχεται εἰς τὴν Σκῦρον, ἵνα ἀγάγῃ τὸν Νεοπτόλεμον, ᾧ ἀποδίδει τὴν τοῦ Ἀχιλλέως πανοπλίαν. Ἡ πρώτη ἡρωϊκὴ τοῦ νέου προῆξις ἦτο ἡ μονομαχία πρὸς τὸν Εὐρύπυλον², τὸν υἱὸν τοῦ Τηλέφου, ὃν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου εἶχε τρώσει. Καὶ ὁ μὲν Εὐρύπυλος πίπτει, οἱ δὲ Τρῶες φεύγουσι καὶ ἐν τοῖς τείχεσι ἐγκλείονται. Μετὰ ταῦτα εἶπετο ὁ δούρειος ἵππος, ὅστις κατεσκευάσθη κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ ἔπος κατὰ τινος³ ἔληγεν εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Τρώων, οἵτινες νομίζοντες, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν ἐαντῶν πατρίδα, ἐκρήμνησαν μέρος τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἵνα τὸ Παλλάδιον ἐλκύσωσιν. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ ἔπος ἐτιμᾶτο διὰ τὴν πληθὺν τῶν γεγονότων, τὴν ποικιλίαν τῶν εἰκόνων, τὸν πλοῦτον τῶν διαφόρων χαρακτήρων καὶ τὸ πάθος μεθ’ οὗ ἡ ὑπόθεσις ἐκινεῖτο⁴.

Τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι κατὰ τὸν Πρόκλον εἶπετο ἡ Ἰλίου πέρις τοῦ Ἀρκτίνου. Κατὰ τὸ ἔπος τοῦτο οἱ Τρῶες φοβηθέντες κακόν τι ἐκ τοῦ δουρείου ἵππου διηρέθησαν κατὰ τὴν γνώμην⁵. οἱ μὲν τούτων συνεβούλευον, ἵνα ῥίψωσι τὸν ἵππον εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δέ, ἵνα καύσωσιν αὐτόν, καὶ ἄλλοι, ἵνα ἀφιερώσωσι τῇ Ἀθηνᾷ. Τῶν τελευταίων ἡ γνώμη ἐκράτησε διότι ἐπῆλθον

¹) Περὶ τούτου πραγματευόμεθα διὰ μακρῶν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Φιλοκτήτην. ²) Ὁ Bode ἐν σελ. 383 ὀνομάζει τοῦτον Εὐρύαλον, ἀλλὰ προδήλως τοῦτο εἶναι ἀμάχημα τῆς μνήμης. ³) Ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται, ὅτι ἡ μικρὰ Ἰλιάς περιελάμβανε καὶ Ἰλίου πέρις. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ἐνταῦθα ἔληγεν ἡ κυκλικὴ μικρὰ Ἰλιάς. ⁴) Ὁρα Bergk II, 51 ⁵) Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔλεγε διὰ βραχέων ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι καὶ ὁ Λέσχης. Ὁρα Bode I, 386.

δύο ὄφεις, οὔτινες τὸν Λαοκόοντα καὶ ἓνα τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν ἐφόνευσαν. Ὁ δὲ Αἰνείας προῖδὼν τὸ μέλλον μετὰ τῶν συγγενῶν ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἰδην, ἐν ᾗ ὁ Ἀχαιὸς Σίνων, ὅστις παρ' οὐρύγῳ εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν, ἀγγέλλει τοῖς παρὰ τῇ Τενέδῳ διατρίβουσιν ὁμοφύλοις τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δόλου. Οὕτοι μετὰ σπουδῆς ἐπανέρχονται εἰς τὸ Ἴλιον καὶ οἱ ἐν τῷ ἔκπῳ ἐγκλισθέντες ἐξορμῶσι καὶ πανταχοῦ μάχην ἐγείρουσι. Τότε δὴ ὁ μὲν Νεοπτόλεμος ἐφόνευσεν τὸν Πριάμον παρὰ τῷ βωμῷ τοῦ Ἑρκαίου Διὸς, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν Ἀστυνάκτα¹. Κατὰ δὲ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἔλαβεν ὡς ἄθλον τὴν Ἀνδρομάχην καὶ ὁ Μενέλαος τὸν Δηϊφοῶν φονεύσας ἤγαγε τὴν Ἑλένην εἰς τὰς ναῦς. Αἴας δ' ὁ τοῦ Οἰλέως διὰ τῆς βίας ἀποσπᾷ τὴν Κασσάνδραν ἐκ τοῦ ἀγάλματος τῆς Παλλάδος. Διὰ τὴν ἀσέβειαν ταύτην ὀργισθέντες οἱ Ἀχαιοὶ πειρῶνται, ὅπως φονεύσωσι διὰ λίθων τὸν ἀσεβῆ, ἀλλ' οὗτος σφύζεται εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Οἱ δὲ Θησεῖδαι, ὁ Δημοφῶν καὶ ὁ Ἀκάμας, ἀνευρίσκουσι τὴν Αἴθραν², ἣν λαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν. Ἀφ' οὗ δ' οἱ Ἀχαιοὶ ἐθυσίασαν τὴν Πολυξένην ἐπὶ τοῦ κεροταφίου τοῦ Ἀχιλλέως, ἀποπλέουσιν. Ἡ Ἀθηνᾶ δ' ὁμῶς ἀποφασίζει, ὅπως πνίξῃ τούτους ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ἐνταῦθα ἔληγεν ἡ Ἰλίου πέρσις.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Παλλάδος πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀχαιῶν παρεῖχεν ἀφορμὴν πρὸς νέον ἔπος, ὅπερ ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Τροϊζηνίου Ἀγίου³. Οἱ Νόστοι προσηρμύζοντο εἰς τὴν

¹) Οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου πολλὰς σκληρὰς πράξεις διεπράξαντο καὶ ἐκ τούτων οἱ ἀρχαῖοι ἐξήγουν τὰς συμφορὰς τῶν πορθητῶν. Ὁρα Σχολ. εἰς τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάνους σιχ. 1401. ²) Ἡ Αἴθρα ἦτο θυγάτηρ τοῦ Πιτθέως, βασιλέως τῆς Τροϊζήνης, ἐξ ἧς ὁ Αἰγέυς ἔσχε τὸν Θησεῖα. Ὅτε δ' ὁ Κάστορ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἐλευθερώσωσι τὴν Ἑλένην, ἣν εἶχεν ἀρπάσει ὁ Θησεύς, ἐδούλωσαν τὴν Αἴθραν, ἥτις ἠκολούθησε τῇ Ἑλένῃ εἰς τὴν Τροίαν. ³) Πότε ἤκμασεν ὁ Ἀγίας, δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Συνήθως οὗτος τίθεται κατὰ τὴν εἰκοστὴν Ὀλυμπιάδα.

Ἰλίου πέρσιν τοῦ Ἀρκίνου. Διότι ἤρχοντο ἐκ τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς Τροίας, ὅτε ἡ Ἀθηναῖα ἤγειρεν ἔριδα ἐν τοῖς ἡγεμόσι τούτων, τῷ Ἀγαμέμνονι καὶ τῷ Μενελάῳ¹. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος διατρίβει χρόνον τινὰ ἐν τῇ Τροίᾳ, ὅπως τὴν ὁργὴν τῆς Ἀθηναῖς ἐξευμενίσῃ, ὁ δὲ Μενέλαος ἀποπλέει, ἀλλ' ὑπὸ καταιγίδος καταληφθεὶς καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου ἀποβαλὼν σφύζεται μόνον μετὰ πέντε νεῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Νέστωρ ὁμῶς καὶ ὁ Διομήδης εὐτυχῶς² εἰς τὴν ἑαντῶν πατρίδα ἀφικνοῦνται. Τὸ ἔπος ἔληγεν εἰς τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος, εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Πυλάδου³ καὶ εἰς τὸν νόστον τοῦ Μενελάου. Ἐν τῇ τιμωρίᾳ δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἔκειτο ἡ ἐνότης τοῦ ἔπους. Οἱ Νόστοι τοῦ Ἀγίου εἶχον μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν Ὀδύσσειαν, ἥς ἡ θεοὺς ἐν τῷ ἐπικῷ κύκλῳ ἔκειτο ἐνταῦθα. Ἡ Ὀδύσσεια λοιπὸν ὡς ταχθεῖσα ἐν τῷ ἐπικῷ κύκλῳ λέγεται κ ν κ λ ι κ ή.

Μετὰ τὴν κυκλικὴν Ὀδύσσειαν ἐτάσσετο ἡ Τηλεγονεία⁴ τοῦ Κυρηναίου Εὐγάμμωνος, ὅστις ἐξέτεινε τὸν μῦθον τοῦ Ὀδυσσεύς μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ⁵. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἤκουε περὶ τὴν 53 Ὀλυμπιάδα, ἥτοι κατὰ τὸ 568 π. Χ. Τὸ ἔπος αὐτοῦ ἤρχετο ἐκ τῆς ταφῆς τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης, περὶ ἧς οἱ συγγενεῖς τῶν φονευθέντων φροντίζουσι. Τοῦτου γενομένου ὁ Ὀδυσσεὺς θυοῖαν ταῖς νύμφαις προσενεγκὼν ἀποπλέει εἰς τὴν Ἥλιδα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανακάμψας

¹) Ἰδὲ Ὀδυσσ. Γ, 145. ²) Ὅπως ὁ Τελέμαχος εὐρίσκει τὸν Νέστορα ἐν Πύλῳ εὐτυχοῦντα. ³) Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί. ⁴) Λέγεται καὶ Τηλεγονεία, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ἀμάκρημα τοῦ ἀντιγραφῆως, Εὐσιτάθ. εἰς Ὀδύσσ. 1796 "Ὁ δὲ τὴν Τηλεγονείαν γράψας Κυρηναῖος ἐκ μὲν Καλυψοῦς Τηλέγονον υἱὸν Ὀδυσσεὶ ἀναγράφει ἢ Τηλέδαμον, ἐκ δὲ Πηνελόπης Τηλέμαχον καὶ Ἀρκεσίλαον". ⁵) Ὡς ὁ Ἀρκύνος ἐπεξέτεινε τὸν μῦθον τῆς Ἰλιάδος διὰ τῆς Αἰθιοπίδος, οὕτως ὁ Εὐγάμμων τὴν Ὀδύσσειαν διὰ τῆς Τηλεγονείας.

ἀπέρχεται κατὰ τὸ μάντευμα τοῦ Τειρεσίου¹ εἰς τοὺς Θεσπρωτοὺς, παρ' οἷς λαμβάνει εἰς γάμον τὴν βασίλισσαν Καλλιδίκην. Ὡς βασιλεὺς δὲ τῶν Θεσπρωτῶν μάχεται πρὸς τοὺς Βρύγους², οἵτινες ἦσαν λαὸς Θρακικός. Ἀλλ' ὁ Ἄρης, ὁ ἐθνικὸς θεὸς τῶν Θρακῶν, τρέπει τὸν Ὀδυσσεύα εἰς φυγὴν, ὅστις σῴζεται ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Τῇ βοήθειᾳ δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος γίνεται εἰρήνη. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Καλλιδίκης Πολυποίτης, ὁ υἱὸς αὐτῆς καὶ τοῦ Ὀδυσσεύος, παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν καὶ ὁ ἥρωες ἐπανέρχεται εἰς τὴν Ἰθάκην. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Καλυψὼ ἔπεμψε τὸν υἱὸν Τηλέγονον εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν αὐτοῦ πατέρα. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς μὴ ἀναγνωρίσας τὸν υἱὸν καὶ κατ' αὐτοῦ ἐξελθὼν φονεύεται. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς ὁ Τηλέγονος τὴν ἀσέβειαν ἐπιγνὼνς παραλαμβάνει τὸ πτώμα τούτου καὶ ἄγει τὴν Πηνελόπην καὶ τὸν Τηλέμαχον εἰς τὴν μητέρα. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τούτων ὁ μὲν Τηλέμαχος λαμβάνει εἰς γάμον τὴν Καλυψὼ, ὁ δὲ Τηλέγονος τὴν Πηνελόπην³. Μετὰ τοὺς γάμους οἱ θνητοὶ γίνονται ἀθάνατοι, τὸ ἔπος λήγει καὶ μετ' αὐτοῦ ὁλόκληρος ὁ Τρωϊκὸς μῦθος.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τινὲς τῶν φιλολόγων κατατάσσουσιν εἰς τὸν ἐπικὸν κύκλον τὴν Οἰχαλίας ἄλωσιν, τὴν Φωκαῖδα καὶ ἄλλα, ἀλλὰ τὴν κατάταξιν τούτων δὲν δέχονται πάντες. Τὸ πρῶτον ἔπος εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἄλωσης τῆς πόλεως τοῦ Εὐρύτου χάριν τὴν Ἰόλῃς.

¹) Περὶ τούτων ποιεῖται ὑπαινυγμὸν ὁ Ὅμηρος ἐν Ὀδύσσειᾳ Α, 118—136. ²) Ὅρα Ἡρόδοτ. VI, 45. Περὶ τούτων ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἐν VII, 73 "Οἱ δὲ Φρύγες, ὡς Μακεδόνες λέγουσι, ἐκαλέοντο Βρύγες χρόνον ὅσον Εὐρωπήμιοι ζόντες σύνοικοι ἦσαν Μακεδόσι, μεταβάντες δὲ ἐς τὴν Ἀσίην ἄμα τῇ χώρῃ καὶ τὸ ὄνομα μετέβαλον ἐς Φρύγας". Τινὲς πιστεύουσιν, ὅτι ὁ Εὐγάμων εἶχεν ὑπ' ὄφει τὴν Θεσπρωτίδα τοῦ Μουσαίου. ³) Ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπαισι περιγράφονται πολλὰ εἶδη ἐγκλημάτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοιαῦται αἰμομιξίαι. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐν Θεογον. 1013 ὁ Τηλέγονος λέγεται υἱὸς τῆς Κίρκης. Ἀλλ' ἡ Καλυψὼ καὶ ἡ Κίρκη συχνάκις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγχέονται.

Φαίνεται, ὅτι τοῦτο εἶχεν οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν, διότι τινὲς ἀπέδιδον τῷ Ὀμήρῳ. Ὑπ' ἄλλων ὅμως ἀποδίδεται τῷ Κρεωφύλῳ¹, ὅστις ἐν Σάμῳ ἐξένισε τὸν Ὀμηρον. Ἡ δὲ Φωκαῖς κατὰ τὴν Ψευδοηροδότειον Βιοτὴν ἔσχε τὸ ὄνομα, διότι ὁ Ὀμηρος ταύτην ἐν Φωκαίᾳ ἐποίησε². Κατὰ τὸν Welcker³ τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο τὸ αὐτὸ τῇ Μινυάδι, ἣτις κατὰ τὸν Πανσανίαν ἦτο ἔργον Προδίκου τοῦ Φωκαέως⁴. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτης δὲν γινώσκουμεν, εἰ μὴ μόνον κατὰ τοσοῦτον, ὅτι περιεῖχε κατὰξασιν εἰς Ἀἶδου, ὡς ἡ Ὀδύσσεια καὶ οἱ Νόστοι⁵. Τὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, ὡς εἴρηται, δὲν ἠδύναντο νὰ παραζληθῶσι κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἀπεμνημονεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις⁶ καὶ ἤδοντο ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ νεκρικοὶ ἦσαν αἱ μεγάλαι δεξαμεναί, ἐξ ὧν ἤρπλουν οἱ ληρικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Σησιγόροσ, ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος, οἱ δραματικοί, ὡς ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, καὶ πολλοὶ μεγάλοι καλλιτέχναι παρὰ τούτοις εὔρισσον τὰ πρότυπα τῶν εἰκότων αὐτῶν. Κατ' ὀλίγων ὅμως τὰ ἔπη αὐτῶν ἀκριζέστερον μελετηθέντα εὐρέθησαν ἔχοντα μικροτέραν ἀξίαν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς καὶ περιέπεσαν εἰς λήθην.

Πρὸς δὲ ἐποιήθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα ἔπη, ἅπερ δὲν κατετάχθησαν εἰς τὸν καλούμενον ἐπικὸν κύκλον. Οὐχὶ δ' ὀλίγων ποιημάτων ἐκ τούτων γινώσκονται καὶ οἱ ποιηταί, ὧν ἐν τοῖς πρώτοις μνημονεύεται Εὐμηλὸς ὁ Κορίνθιος. Οὗτος ζῶν κατὰ τὰ 740 π. Χ.⁷ καὶ ἐκ τῶν Βακχιαδῶν ἔλκων τὸ γένος ἐποίησε

¹) Ἐν ἐπιγράμματι. 6 Ὀμήρειον δὲ καλεῖται γράμμα. Κρεωφύλῳ, Ζεῦ φίλε, τοῦτο μέγα. ²) Ἐν κεφαλ. 16. ³) Der Epische Cycl. I, 237. ⁴) Πανσαν. VI, 33, 7. ⁵) Πανσαν. X, 28, 7 Ὡς δὲ Ὀμήρου ποιήσεις ἐς Ὀδυσσεά, καὶ ἡ Μινυάς τε καλουμένη, καὶ οἱ Νόστοι (μνήμη γὰρ δὴ ἐν ταύταις καὶ Ἀδου καὶ τῶν ἐκεῖ δειμάτων ἐστίν) ἴσασιν οὐδένα Εὐρύνομον δαίμονα. ⁶) Ἀριστοφάν. ἐν Εἰρήν. 1270. ⁷) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν Στρωμ. 1, 144 τίθησι τοῦτον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀρχίου, ὅστις ἔκτισε τὰς Συρακούσας.

Κορινθιακά, ἐν οἷς ἐπραγματεύετο καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῆς Μηδεΐας¹ καὶ τὸν γάμον τοῦ Ἰάσονος μετὰ τῆς Κρεούσης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κρέοντος. Πλὴν τῶν Κορινθιακῶν ὁ Εὐμήλος ἐποίησεν Εὐρώπειαν², ἐν ᾗ ἀνέπνυσε τὸν μῦθον τῆς Εὐρώπης, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Φοινίκων Ἀγήνορος, καὶ Βουγονίαν, ἣτις εἶχεν ἀγροτικὴν ὑπόθεσιν³. Ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἀποδίδεται τούτῳ καὶ πρὸς ὁδοῖον, δηλ. λυρικὸν ᾄσμα, ὅπερ ἐποίησεν ἐν ἑξαμέτρῳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος⁴. Σύγχρονος τοῦ Εὐμήλου ἦτο ὁ Λάκων Κινάθων, ὅστις ὑπὸ τοῦ Πανσανίου⁵ κατατάσσεται εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς ποιητάς. Τούτῳ ἀποδίδεται ἡ Οἰδιπόδεια καὶ Ἡράκλεια. Εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς ποιητὰς ἀνήκει καὶ ὁ Σάμιος Ἄσιος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιπτολέμου, ὅστις φαίνεται μεταγενέστερος τοῦ Ἀρχιλόχου. Διότι ἐποίησε ποίημα ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ. Τῆς σκωπτικῆς ταύτης ἐλεγείας διετήρησεν ἡμῖν ὀλίγους στίχους ὁ Ἀθήναιος⁶. Ἐν ἄλλῳ ποιήματι ὁ Ἄσιος ἔσκωπτε τὴν πολυτέλειαν τῶν Σαμίων⁷. Ὁ δὲ Ὀρχομένιος Χερσίας ζῶν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περιάνδρου εἶχε γράφει ἔπη, ὅπερ προῶμως ἀπώλοντο⁸. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἡοιόδου ἐπίγραμμα. Ἡ μὲν Ἀτθίς⁹ ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ

¹) Περὶ τοῦ μύθου τούτου λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὴν Μηδειαν. ²) Συνήθως λέγεται Εὐρώπεια. ³) Ἐπειδὴ ἐν τῷ ἔπῳ τούτῳ ἐδίδασκε τὴν τροφὴν τῶν βοῶν, ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Ἡοιόδειον σχολήν. ⁴) Πανσαν. IV, 4, 1. Ἐπὶ δὲ Φίντα τοῦ Συβότα πρῶτον Μεσσήνιοι τότε τῷ Ἀπόλλωνι ἐς Δῆλον θυσίαν καὶ ἀνδρῶν χορὸν ἀποστέλλουσι. Τὸ δὲ σφισιν ᾄσμα προσόδιον ἐς τὸν θεὸν ἐδίδαξεν Εὐμήλος. ⁵) II, 3, 7. ⁶) Ἐν βιβλ. Γ, 125 D.

Χωλὸς στικματὴς πολυγῆρας ἴσος ἀλήτη
ἦλθεν ὁ κνισοκόλαξ, εὐ τε Μέλῃς ἐγάμει,
ἄκλητος ζωμοῦ κεχρημένος· ἐν δὲ μέσοισιν
ἦρως εἰσὶν ἔχει βορβόρου ἐξαναδύς.

⁷) Ἀθήν. XII, 525. ⁸) Πανσαν. IX, 38, 9. ⁹) Ἀντίοθι IX, 29, 1.

Ἑγησίον, ἡ δὲ Φορωνὶς ὑπ' ἀγνώστου ποιητοῦ, καὶ ἡ
 Θησηΐς ὑπὸ τοῦ Διφίλου. Πρὸς δὲ μνημονεύονται πλείους
 Ἑράκλειαι, αἵτινες ἀποδίδονται τῷ Κόνωνι, τῷ Δημοδόκῳ,
 τῷ Δισίμῳ καὶ τῷ Φαυδίμῳ. Ἐν τέλει ἄξια μνείας εἶναι τὰ
 Ἀριμάσπεια ἔπη τοῦ Ἀριστεύου, ἅπερ συνίσταντο ἐκ
 τριῶν βιβλίων. Ὁ ποιητὴς οὗτος, ὃν ὁ Ἡρόδοτος λέγει
 φοιβεόλαμπτον¹, ἀνήκων εἰς ἐπιφανὲς γένος τῆς Προκον-
 νήσου ἐποίησε μεγάλας ἀποδημίας εἰς τοὺς Ἰσηδόνας, εἰς
 τοὺς Ἀριμασπούς, οἵτινες ἐλέγοντο μονόφθαλμοι, εἰς τοὺς Χρυ-
 σοφύλακας γρύπας, τοὺς Ὑπερβορείους, τοὺς Κιμμερίους, τοὺς
 Σκύθας καὶ ἄλλους λαούς. Ἐκ τῶν ἀποδημιῶν τούτων ὁ
 Ἀριστεύς ἐπλούτισε τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν διὰ νέων μύ-
 θων. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κροίσου
 καὶ τοῦ Κύρου.

¹) IV, 13 "Ἐφη δὲ Ἀριστεύς ὁ Καῖσιτροβίου, ἀνὴρ Προκονήσιος,
 ποιέων ἔπεα, ἀπικέσθαι ἐς Ἰσηδόνας φοιβόλαμπτος γενόμενος".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ
ΜΙΚΡΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΣ Τῷ ΟΜΗΡῳ
ΑΠΟΔΙΔΟΜΕΝΩΝ

Ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκονται μὲν ἔχγη τῆς ὕμνικῆς ποιήσεως¹⁾, ὅμως οἱ φερόμενοι ὕμνοι ἐποιήθησαν μετὰ τὸν ποιητὴν, οὗ τὸ ὄνομα φέρουσιν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι πρὸ τῶν ἑπῶν τοῦ Ὀμήρου ἡδοντ²⁾, συνέξῃ, ἵνα ὑπὸ τοῦ λαοῦ νομίζονται ὡς Ὀμηρικὰ ἔργα. Αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ἀποδίδει τῷ Ὀμήρῳ τὸν εἰς Ἀήλιον Ἀπόλλωνα ὕμνον³⁾, ἃν μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι ὁ ἱστορικός μὴ θέλων νὰ εἰσέλθῃ εἰς κριτικὰς ἐρεῦνας ὀνομάζει τοῦτον κατὰ τὸ φερόμενον ὄνομα. Οἱ ὕμνοι οὗτοι δὲν ἐποιήθησαν μὲν ὑφ' Ὀμήρου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σχολῆς αὐτοῦ πλήν

¹⁾ Οἱ Ἀχαιοὶ τῷ Ἀπόλλωνι θυσίαν προσεπνεγκόντες ἄδουσι παιᾶνα ἐν Ἰλιάδ. Α, 472 ²⁾ Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. 6 "Τὰ γὰρ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀφοσιωσάμενοι ἐξέβαινον εὐθὺς ἐπὶ τὴν Ὀμήρου καὶ τῶν ἄλλων ποιήσιν" δηλον δὲ τοῦτ' ἔστι διὰ τῶν Τερπάνδρου προοιμίων. Τοῦτο καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὕμνοις λέγεται σαφῶς, π. χ. ἐν τῷ τέλει τοῦ Ὑμνου εἰς τὸν Ἥλιον ἀναγινώσκεται XXXI.

Ἐκ οὗ δ' ἀρξάμενος κλήσω μερόπων γένος ἀνδρῶν
ἡμιθέων, ὧν ἔργα θεοὶ θνητοῖσιν ἔδειξαν.

Ἐν δὲ τῷ ὕμνῳ εἰς τὴν Ἀφροδίτην (VI) γίνεται ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ῥαφιδῶν διότι τὸν ὕμνον ποιήσας ῥαφιδὸς εὐχεται, ὅπως νικήσῃ.

Χαῖρ' ἑλικοβλέφαρε, γλυκομείλιχε· δὸς δ' ἐν ἀγῶνι
νίκην τῷδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ' ἔντυνον αἰοιδήν.
Αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σείο καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοδῆς.

³⁾ III, 104 "Δηλοὶ δὲ μάλιστα Ὀμηρος οὗ τοιαῦτα ἦν ἐν τοῖς ἔπεσι τοῖσδε, ἃ ἔστιν ἐκ προοιμίου Ἀπόλλωρος"

τοῦ δευτέρου ὕμνου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις ἀνήκει τῇ σχολῇ τοῦ Ἡοιδῶν. Ὁρθῶς δ' οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζαν τοὺς ὕμνους τούτους *προοίμια*¹, διότι ἤδοντο πρὸ τῆς οἴμης, ἥτις ἐσήμαινεν οἰονδήποτε ἄσμα, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἀφηγηματικόν, οἷα ἦσαν τὰ ἔχοντα ὑπόθεσιν *κλέα ἀνδρῶν*. Λέγεται δ', ὅτι ὁ Τέρπανδρος ἐποίει τοιαῦτα προοίμια. Οἱ ὕμνοι λοιπὸν οὗτοι δὲν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ, διότι δὲν ἤδοντο οὔτε κατὰ τὴν πομπήν, οὔτε κατὰ τὴν θυσίαν, οὔτε ἐν τῇ σπονδῇ, ὡς τὰ ἄσματα τῶν μελοποιῶν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐμνημονεύετο τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ἐορτῇ ἐτελεῖτο ὁ ἀγὼν τῶν δραφιδῶν². Μόνον ὁ εἰς τὸν Ἀρη ὕμνος δὲν εἶναι προοίμιον, ἀλλ' εὐχή. Διὰ τοῦτο ὁ τίονος τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐπικρατεῖ. Οὕτως οἱ ὕμνοι δὲν εἶναι θρησκευτικῇ, ἀλλὰ κοσμικῇ ποιήσις.

Ἀλλ' ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς πανηγύρεσιν, ὡς εἰκόσ, ὁ δραφιδὸς ἐπεκαλεῖτο τὸν θεόν, ᾧ ἀνῆκεν ἡ ἐορτή. Ἐν ἄλλαις δὲμως συνόδοις τοῦ λαοῦ οὗτος ἡδύνατο νὰ ἐπικαλεῖται, ὅν τινα ἐκ τῶν θεῶν ἤθελε. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπικλήσις εἰς τινα θεὸν δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τεκμήριον, ἐξ οὗ ἡδύνατό τις νὰ εἰκόσῃ τὴν σχολήν, ὅφ' ἥς ἐποιήθη ὁ ὕμνος, ἢ καὶ τὸ ἐναντίον, δηλ. ὑπὸ τίονος δὲν ἐποιήθη. Ὁ Κ. Ο. Müller³ νομίζει, ὅτι τὰ προοίμια ταῦτα δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τῆς Ἡοιδοῦ σχολῆς, διότι οὐδείς ὕμνος τῆς συλλογῆς ἀναφέρεται εἰς τὰς Μούσας, ἐν ᾧ ὁ Ἀσκραῖος αἰοιδὸς ἐκ τούτων ἀρχεται καὶ εἰς ταύτας καταλήγει. Μόνον εἰς μικρὸς ὕμνος ἀναφέρεται εἰς τὰς Μούσας

¹) Πίνδαρ. ἐν Νεμ. II, 1 "Ὅθενπερ καὶ Ὀμηρίδαι ῥαπῶν ἐπέων τὰ πόλλ' αἰοιδοὶ ἀρχονται Διὸς ἐκ προοιμίον, Καὶ Ἀριστιδ. II, 558 "Ὀμηρος καταλύων τὸ προοίμιον φησίν. Βραδύτερον οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ὠνόμαζον προοίμια αὐτοτελῆ ἄσματα, π. χ. ὁ Πανσανίας X, 8, 10 ὀνομάζει τὸν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὕμνον τοῦ Ἀλκαίου προοίμιον. Καὶ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος VIII, 57 μνημονεύει προοιμίον τοῦ Ἐμπεδοκλέους εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. ²) Κ. Ο. Müller I, 127. ³) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 128.

καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ καὶ οὗτος συνετάχθη ἐκ στίχων ληφθέντων ἐκ τῆς Θεογονίας. Πρὸς δὲ ὁ φιλόλογος οὗτος ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι οἱ ὕμνοι δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ὀμηριδῶν τῆς Χίου διότι οὗτοι κατὰ τὸν Πίνδαρον¹ ἤρχοντο ἐξ ἐπικλήσεως πρὸς τὸν Δία, ἐν ᾧ ἡ προκειμένη συλλογὴ μόνον ἐν μικρὸν προσίμιον εἰς τοῦτον τὸν θεὸν περιλαμβάνει. Κατὰ τὸν Bergk² ὁμοῦς ἐκ τοῦ Ἡσιόδου δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν, ὅτι ἡ σχολὴ τούτου περὶορίζετο ἐν τῇ ἐπικλήσει εἰς τὰς Μούσας καὶ ἔτι ὀλιγότερον δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ἐξ ἐνὸς μόνου χωρίου τοῦ Πινδάρου, ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ σχολὴ κανονικῶς προσίμιον τι πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς προέτασεν. Ἐπειδὴ ὁ θεὸς οὗτος κατεῖχε τὴν ὑψίστην θέσιν ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ῥαψωδοὶ δὲν ἠδύναντο τούτου νὰ ὀλιγορήσωσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἦτο κανὼν. Ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος λέγων τὰ πολλὰ δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ἀπαράδατον συνήθειαν.

Ἡ εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα συλλογὴ συνίσταται ἐκ τριάκοντα καὶ τεσσάρων ὕμνων, ἐξ ὧν πέντε εἶναι μείζονες. Ὑπὸ τίνας ἐγένετο ἡ συλλογὴ, μένει ἄγνωστον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν μνημονεύουσι ταύτης³, οὐχὶ ἄστοχος εἶναι ἡ εἰκασία, ὅτι αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν, οἵτινες ἦσαν ἀντίζηλοι τούτων. Ὅπωςδὴποτε ὁμοῦς εἶναι εἰκασία. Ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις οἱ ῥαψωδοί, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἀγωνισθῶσιν ἢ ὅπωςδὴποτε νὰ ἄσωσι ῥαψωδίας ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἐποίουν ἰδιαίτερον προσίμιον, ἢ, ἂν ἐπανελάμβανον τὸ αὐτό, δὲν ὠφελοῦντο ἐξ ἄλλων ῥαψωδῶν. Βραδύτερον ὁμοῦς, ὅτε ἡ ποιητικὴ δύναμις ἐμειώθη καὶ οἱ ῥαψωδοὶ τὴν τέχνην μετέρχοντο ὡς

¹) Ἐν Νεμ II, 1 "Ὁθενπερ καὶ Ὀμηρίδας ῥαπτῶν ἐπέων τὰ πολλὰ ἄοιδοι ἄρχοντα Διὸς ἐκ προσίμιον". ²) I, 747. ³) Τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις παρετήρησεν ὁ Wolf, Prolegomena σελ 246 καὶ 266. Ὁρα καὶ Bernhardt II, 1, 230

κερδοσκοπικὸν ἐπιτήδευμα, οὗτοι ἀπεμνημόνευον τὰ προοίμια τῶν προγενεστέρων, ἅπερ ἐνίοτε συνέτεμνον ἢ καὶ ἐξέτεινον. Τοῦλάχιστον εὗρισκονται ἔχνη βραδύτερον γενομένης διασκευῆς ἐπὶ ἀρχαιοτέρας ὕλης. Ἐν γένει τὰ προοίμια ταῦτα καταρρέουσιν ἐκ διαφόρων ἐποχῶν καὶ διὰ τοῦτο διαφέρουσιν οὐ μόνον ἀλλήλων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς ἑαυτῶν μέρεσιν.

Ἐν ἀρχῇ τῆς συλλογῆς κεῖται ὁ εἰς τὸν Δῆλιον Ἀπόλλωνα ὕμνος, ὅστις, ὥς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀποδίδεται τῷ Ὀμήρῳ. Ἀλλ' ὁ Ἰππόστρατος¹ ἀπέδιδε τοῦτον τῷ ῥαψωδῷ Κυναίτῳ. Ἴσως ἡ εἰκασία αὕτη ἐγένετο ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου λέγει, ὅτι εἶναι τυφλὸς καὶ ὅτι οἰκεῖ ἐν Χίρ², δηλ. ὅτι ἦτο Ὀμηρίδης, ἀλλὰ τῶν Ὀμηριδῶν ἐπιφανέστατος ἐγένετο ὁ Κύναιθος. Ὑπὸ τίνος ἐποιήθη ὁ ὕμνος, δὲν εἶναι δυνατὸν γὰ ὀρίσθῃ. Πάνυ δ' ἐδφνῶς ὁ *Ruhnken* διέιλε τοῦτον εἰς δύο, εἰς τὸν Δῆλιον καὶ εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, κατὰ τὰς ὑποδείξεις αὐτῶν τῶν ἀρχαίων³. Ὅτι δ' ἡ διαίρεσις προσηκόνητος ἐγένετο, δηλὸν ἐκ τούτου, ὅτι οὐ μόνον ἑκάτερος τῶν ὕμνων ἔχει αὐτοτελές τι, ἀλλὰ καὶ ἐν τέλει τοῦ πρώτου ὑπάρχει ἐπίλογος· διότι ὁ ποιητὴς ἀπερχόμενος τῆς νήσου ἀποτεινεί τὸν λόγον πρὸς τὰς Δηλιάδας παρθένους παρακαλῶν ταύτας, ὅπως διατηρῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ. Πρὸς δὲ οἱ κριτικοὶ ἀνευρίσκουσι διαφορὰν ἐν τῇ ἑφῇ τοῦ λόγου. Κατὰ τὸν *Bergk*⁴ οἱ δύο οὗτοι

¹) Ἐν τοῖς Σχολίοις τοῦ Πινδάρ. ἐν Νεμ. II, 1. ²) Ἐν στίχ. 172.

τυφλὸς ἀνὴρ, οἰκεῖ δὲ Χίρ ἐνι παιπαλοέσση,
τοῦπερ καὶ μειόπισθεν ἀριστεύουσιν αἰοδαί

³) Ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ εἰς Ἀπόλλωνα ἢ Ὑμνος εἰς Ἀπόλλωνα, μόνον δ' ἐν χειρόγραφον ἔχει Ὑμνος. Παρὰ δὲ τῷ Αθηναίῳ I 22 ἀναγινώσκεται: "Ὀμηρος δὲ ἢ τῶν τις Ὀμηριδῶν ἐν τοῖς εἰς Ἀπόλλωνα ὕμνοις φησὶν". Ὁ δὲ Ἀριστείδης ἐν II, 558 ἀποσπῶν τοὺς στίχους 169—172 λέγει "καταλύων τὸ προοίμιον". Παράλλ. *Burckhardt*, der Homeridenymnus auf den delischen Apollon, von Basel 1878. ⁴) I, 753

ὕμνοι ἐποιήθησαν οὐ μόνον ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ διαφόρων σχολῶν.

Ἐν τῷ πρώτῳ ὁ ποιητὴς πραγματεύεται τὸν μῦθον περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ λείπει τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἔλέγετο ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐπλανᾶτο ἡ Λητώ. Διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ μύθου τούτου σκοπεῖ ὁ ῥαψωδός, ὅπως ἐπανέσῃ τὴν Αἴηλον, ἥτις ἐκ πασῶν τῶν γήσεων καὶ τῶν χωρῶν παρέσχεεν ἄστυλον τῇ πλανωμένῃ θεᾷ. Ὁ δὲ δεύτερος ὕμνος, ὁ εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἰδρυσιν τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου ἐν Δελφοῖς. Ὁ Ἀπόλλων ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καταβᾷ ἀναζητῆ τῶν ἵερων, ἵνα ἰδρῶσιν τὸ ἱερὸν καὶ τὸ μαρτεῖον αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Τελφοῦσα, ἥτις ἦτο νύμφη τῆς ὁμωνύμου πηγῆς, συμβουλεύει τῷ θεῷ, ἵνα τὸ χρηστήριον αὐτοῦ κτίσῃ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασοῦ ἐν τῇ Κρισσαίᾳ χώρῃ. Ἐνταῦθα ὁμοως φοβερός δράκων ἐνεφώλευεν. Ὁ Ἀπόλλων πεισθεὶς ἔπραξε τοῦτο, ἀλλ' ἐφόβησε τὸ τέρας καὶ ἐτιμώρησε τὴν Νύμφην διὰ τὴν ἀπάτην τὰ ὕδατα τῆς κρήνης ἀποκρύψας. Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ θεὸς κτίζει τὸ ἱερὸν αὐτοῦ καὶ ἐγκαθίστησι Κοῖτας ἱερεῖς καὶ φύλακας αὐτοῦ. Ἄν τις παραβᾷ τὸν δῶν τοὺς ὕμνους, θέλει εὖρεθαι μὲν διαφορὰς, ἀλλὰ καὶ ὁμοιότητας, αἵτινες δύναται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ δευτέρου ὕμνου εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν πρῶτον. Τὸν δεύτερον τοῦτον ὕμνον δὲν ἐποίησεν Ὀμηρίδης, ἀλλὰ ποιητὴς ἀνήκων τῇ Βοιωτικῇ σχολῇ. Ἀρχαία δὲ τις παράδοσις τὸν ὕμνον τοῦτον ἀτιθῇ τῷ Ἡσιόδῳ ἀποδίδει¹.

Ὁ δὲ ὕμνος εἰς Ἐρμῆν ἔχει ὑπόθεσιν τὴν γέννησιν τοῦτου τοῦ θεοῦ, ὅστις εὐθὺς μετὰ ταύτην τὸ λίκνον καταλιπὼν κατασκευάζει τὸ πρῶτον τὴν λύραν ἐξ ὀστράκου χελώνης καὶ εἰς Πιερίαν ἀπελθὼν κλέπτει τὰς βοῆς τοῦ Ἀπόλλωνος, αἵτινες ἐκεῖ ἐνέμοντο ἀνὰ τοὺς λειμῶνας τῶν θεῶν. Ταύτας ἤγαγεν εἰς

¹) Ὁρα Σχόλια εἰς Πινδάρ. Νέμ. II, 1. Παράβαλλ. καὶ Bergk I, 757.

ἄντρον, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τῇ Πύλῳ· ὁ Ἀπόλλων ὁμῶς ἀνακαλύπτει τοῦτον, ἀλλ' ἐξευμενίζεται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ διὰ τῆς λύρας. Οὕτω λοιπὸν οἱ δύο θεοὶ δῶρα ἀμειψάμενοι συμφιλιούνται. Ὁ Ἑρμοῦς σφάξας δύο βοῦς καὶ πῦρ ἀνάψας θύει τοῖς δώδεκα θεοῖς, ὥσεί ἦτο ἄνθρωπος. Κατὰ τοὺς κριτικούς ὁ ὕμνος λήγει εἰς τὸν στίχον 506, διότι τὰ μετὰ τοῦτον εἶναι ἐπανάληψις τῶν ἡγουμένων. Ὁ παράδοξος οὗτος ὕμνος διαφέρει πάντων τῶν ἄλλων καὶ εἶναι μὲν πεποιημένος μετ' εὐτραπείας καὶ χάριτος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς προσδαίνει μέχρι προσβολῆς τῆς κοσμιότητος². Διὰ τοῦτο τινὲς νομίζουσιν, ὅτι τὸ ποίημα ἀνήκει εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους³, καθ' οὓς τοιαῦτα σκώμματα κατὰ τῶν θεῶν ἦσαν ἄρεστά. Ὡποδότητε τὸν ὕμνον πρέπει νὰ θέσωμεν μετὰ τὰ 660 π. Χ· διότι ἐν τούτῳ γίνεται μυνεία ἐπαχόρδου λύρας⁴, ἣν ἐπενόησεν ὁ Τέροπανδρος. Καὶ περὶ τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εἰπωμέν τι ὠρισμένον. Κατὰ τὸν Bergk⁵ δὲν ἀνήκει οὔτε τῇ Ἡιοδείῳ σχολῇ, ἣτις ἔχει κλίσιν πρὸς μυθολογικὴν καὶ γεωγραφικὴν πολυμάθειαν, οὔτε τῇ Ἰωνικῇ, ἣτις δὲν ἀγαπᾷ τὰ σκώμματα. Ὁ φιλόλογος οὗτος ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ποιητὴς κατάγεται ἐκ τῆς μητροπόλεως, ἥ, ἂν ἐκ γενετῆς ἦτο Ἴων, τὸ ἦθος διὰ μακροχρονίου διατριβῆς ἐν αὐτῇ ἡλλοίωσεν.

Ἐν δὲ τῷ ὕμνῳ εἰς τὴν Ἀφροδίτην ὁ ῥαψωδὸς ἀφηγεῖται τὸν ἔρωτα τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους πρὸς τὸν Ἀγχίσην. Ἡ Ἀφροδίτη, ἀφ' οὗ ἐδάμασε τοὺς ἀθανάτους καὶ τοὺς θνητούς, ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀγχίσου, ᾧ συνεγένετο κατὰ τὴν Ἰδὴν μεταμορφωθείσα εἰς τὴν θνηγάτρα τοῦ Ὀτρέως, τοῦ βασιλέως τῶν Φρυγῶν⁶. Ὅτε δ' ἐμέλλε νὰ καταλίπῃ τὸν Ἀγχίσην, ἐπεφάνη τούτῳ ἐν τῇ θεῇ αὐτῆς μορφῇ καὶ προεῖπεν, ὅτι θέλει

¹) Ὁρα Bergk I, 763. ²) Ἐν στίχ. 294. ³) Bender ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν ἑλλήνων γραμμάτων σελ. 73. ⁴) Ἐν στίχ. 51. ⁵) I, 766. ⁶) Ἐν στίχ. 101.

γεννήσει νόον, ὅστις μέλλει τὰ γένη βασιλεὺς τῶν Τρώων¹, αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Ἐρτεῦθεν ὁ Κ. Ο. Müller² καὶ ἄλλοι εἰκάζουσιν ὅτι ὁ ὕμνος ἐποιήθη, ὅπως ἔδηται ἐν τινι πόλει τῆς Ἰδης πρὸς τιμὴν τῶν ἐξ Αἰνείου καταγομένων βασιλέων, οἵτινες ἤρχον ἐνταῦθα μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Περὶ τῆς ποιητικῆς ἀξίας τοῦδε τοῦ ὕμνου διαφωνοῦσιν οἱ φιλόλογοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ulrici³ ἐξαίρει τὸ κάλλος τοῦτου νομίζων, ὅτι μόλις δύναται τις τὰ εὖρη ἄλλον ὕμνον ἴσης ἀξίας ἐκ τῶν ἡμῶν περισωθέντων, ὁ δὲ Sittl⁴ κατατάσσει εἰς τοὺς χειρίστους τοῦ εἶδους τούτου. Νομίζομεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ τελευταίου τούτου φιλολόγου εἶναι ὑπερβολικωτέρα τοῦ δέοντος. Βεβαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἀνῆλθε τὴν ὑψίστην τοῦ Παρνασοῦ κορυφήν, ἀλλὰ μετὰ χάριτος πραγματεύεται τὸν ἔρωτα τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους.

Ὑπόθεσις τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Διήμνητρα εἶναι ἡ ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης καὶ ἡ ματαία παρὰ τῆς μητρὸς ἀναζήτησις ταύτης, μέχρις ὅτου αὕτη ἔμαθε παρὰ τοῦ Ἥλιου, ὅτι ἡ θυγάτηρ συναινοῦντος τοῦ Διὸς ἀνηρπάγη ἐπὶ τοῦ Ἄδου⁵. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ ἐπὶ δεινῆς ὁργῆς καταληφθεῖσα ἀποχωρίζεται τοῦ κόσμου τῶν θεῶν καὶ περιπλανᾶται ἀνὰ τὰς πόλεις τῶν ἀνθρώπων, μέχρις ὅτου εἰς τὴν Ἑλευσῖνα ἔλθοῦσα γίνεται τροφὸς τοῦ Δημοφῶντος⁶, τοῦ νιοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλευσινίων Κελεοῦ. Ἐνταῦθα ἡ θεὰ θέλουσα τὰ καταστήσῃ τὸν βασιλόπαιδα ἀθάνατον ἐνέβαλλε τοῦτον κατὰ τὴν νύκτα εἰς πῦρ, ἀλλ' ἡ μήτηρ τοῦ τέκνου Μετάφειρα ἰδοῦσα τὴν φοβερὰν τῆς θεᾶς πρᾶξιν, ἀνεβόησε θορυβοῦσα καὶ οὕτως ἔματαιώσε τὴν ἀθανασίαν τοῦ παιδός⁷. Μετὰ τὴν ματαίωσιν ταύτην ἡ θεὰ οἰκτείρας τὴν ἀνθρωπίνην ἄνοιαν ἀποκαλύπτει τὸ

¹) Ἐν στίχ. 196. ²) I, 133. ³) Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst I, 390. ⁴) Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων I, 198. ⁵) Ἐν στίχ. 78. ⁶) Ἐν στίχ. 235. ⁷) Ἐν στίχ. 242.

ὄνομα αὐτῆς καὶ κελεύει, ἵνα οἱ Ἐλευσίνιοι κτίσωσι μέγαν ναὸν καὶ βωμόν. Ταῦτα δ' εἰποῦσα ἡ Δημήτηρ ἀναλαμβάνει τὴν θεϊαν αὐτῆς μορφὴν καὶ οὕτως ὁ οἶκος τοῦ βασιλέως ἐπληρώθη θείας λάμψεως. Οἱ Ἐλευσίνιοι ἔκτισαν τὸν αἰτηθέντα ναόν, ἐν ᾧ ἔμεινεν ἡ θεά, μέχρις οὗτου ὁ Ζεὺς ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ τὸν Ἑρμῆν εἰς τὸν Ἄδην¹, ὅπως οὗτος ἐξαγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὴν Περσεφόνην· διότι ἡ Δημήτηρ μὴ ἐπιτρέπουσα νὰ βλαστήσωσιν οἱ σπόροι ἡγαγεν εἰς μέγαν κίνδυνον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τῆς Περσεφόνης ἀναχθείσης εἰς τὸ φῶς ἡ Δημήτηρ τὴν ὁργὴν ἀφείσα ἀνῆλθεν εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν δμήγυριν τῶν ἄλλων θεῶν². Ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ λέγεται, ὅτι ἡ Δημήτηρ ἔδειξε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ὑπὲρ ὧν ὁ ποιητὴς ἔχει ἐνθουσιασμόν· διότι τὸν μὲν τετελεσμένον ἀποκαλεῖ ὄλβιον, τὸν δ' ἀμύητον ἀπειλεῖ διὰ δυσπραγίας ἐν Ἄδου³. Ὁ Voss στηριχθεὶς ἐπὶ γλωσσικῶν ἐνδείξεων ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ ὕμνος ἐποιήθη ἐν Ἀττικῇ⁴, ὅπερ πολλοὶ φιλόλογοι δέχονται⁵. Τοῦτο ἀμφισβητεῖ ὁ Bergk⁶ παρρητῶν, ὅτι τὰ περὶ Ἀττικῆς διαλέκτου στηρίζονται ἐπὶ ἁβελαιῶν προϋποθέσεων, ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ ὕμνος ἦτο προωρισμένος, ὅπως ᾄδεται ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τοῖς Παναθηναίοις· διότι αἱ ἐν τούτοις ἀπαγγελίαι τῶν ῥαψωδῶν καθιερώθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ Πεισιστράτου. Πότε ἐποιήθη τὸ προοίμιον τοῦτο, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι δὲν συνέστη οὔτε πρὸ τοῦ Ἡσιόδου, οὔτε μετὰ τὸν Σόλωνα⁷. Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου εἶναι ἔμπειρος ἀφηγητῆς καὶ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ πραγματεύεται οὐ μόνον μετὰ μεγαλοπρεπείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ χάριτος. Τὸ κείμε-

¹) Ἐν στίχ. 334. ²) Ἐν στίχ. 484. ³) Ἐν στίχ. 480. ⁴) Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ, ἥτις ἐγένετο ἐν ἔτει 1826. ⁵) Ὡς ὁ Christ ἐν σελ. 63. ⁶) I, 766. ⁷) K. Franke, De hymni in Cererem Homericæ compositione, Kiel 1881. Ἰδὲ καὶ Jos. Schürmann, De hymno in Cererem ætate atque scriptore, Münster 1850.

ρον ἐνιαχοῦ ἔχει χάσματα, ἀλλὰ δὲν ὑπέστη πολλές μεταβολὰς ὑπὸ διασκευαστῶν¹.

Οἱ ἄλλοι ὕμνοι εἶναι μικρότεροι καὶ δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς μνημονευθέντας κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν. Οὗτοι ἀναφέρονται οὐ μόνον εἰς τοὺς μεγάλους θεοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς δευτερεύοντας, ὥς εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν Ἑρμῆν, τὸν Πᾶνα, τοὺς Διοσκούρους καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τινὲς τούτων περιέχουσι σχεδὸν μόνον σειρὰν ἐπιθέτων, ὥς ὁ ὕμνος εἰς τὸν Ἄρη. Ὁ δὲ ἔξδομος ὕμνος, ὅστις ἐγένετο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἄρπαγὴν τούτου τοῦ θεοῦ ὑπὸ Τυρσηνῶν πειρατῶν, οὓς ἀπέτρεπεν ὁ κυξερνήτης τοῦ πλοίου. Ἀλλ' ὅτε ἤρξατο ὁ πλοῦς, ὁ θεὸς θαύματα ποιήσας ἠνάγκασε τοὺς πειρατάς, ὅπως ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτε μετεμορφώθησαν εἰς δελφῖνας. Μόνον τὸν κυξερνήτην ἠλέησεν ὁ Διόνυσος καὶ κατέστησεν ὄλβιον. Κατὰ τοὺς κριτικούς ὁ ὕμνος οὗτος ἐποιεῖται ἐν πολὺ νεωτέροις χρόνοις, δηλ. κατὰ τὸ 335) 4 π. Χ. ὅτε ιδρύθη τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους. Διότι καὶ ἐν τούτῳ ὁ Διόνυσος δὲν εἰκονίζεται ὥς ὁ ἰσχυρὸς τοῦ οἴνου θεός, ἀλλ' ὥς τρυφερὸς νέος, ὥς καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ὕμνῳ². Καθ' ὅλον εἰπεῖν, οἱ ὕμνοι δὲν ἔχουσι μὲν μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν, ὅμως διὰ τὴν ἑλλειψιν ἄλλων γραπτῶν μνημείων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι πολύτιμος θησαυρός, ἐξ οὗ δυνάμεθα οὐ μόνον νὰ κατανοήσωμεν τοὺς μύθους καὶ τὰ ἥθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν νὰ μελετήσωμεν.

Πλὴν τῶν ὕμνων ἀπεδίδοντο τῷ Ὀμήρῳ καὶ ἄλλα ποιήματα, ἅπερ ὠνομάζοντο Παίγνια³. Ταῦτα ὅμως ἀπόλονται

¹) Τὰ περὶ Ἰάμβης λεγόμενα στίχ. 195—205 θεωροῦνται ὡς μεταγενέστερα προσθήκη. ²) "Ora Sittl I, 199 καὶ Bender ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 75. ³) [Ἡροδότ. Ἀλικαρνασσ.] περὶ τῆς τοῦ Ὀμήρου γενέσεως καὶ βιοτῆς 24 "καὶ τοὺς Κέρκωπας καὶ Βατραχομυομαχίην καὶ Φορομαχίην καὶ Ἐπιπακτικὴν καὶ Ἐπικιχλίδας καὶ τὰλλα πάντα, ὅσα παίγνιά ἐσιν Ὀμήρου, ἐνταῦθ' ἐποίησε παρὰ τῷ Χίῳ ἐν Βολισσῶν".

πλήν τῆς Βατραχομυομαχίας ἢ Μυοβατραχομαχίας ἢ βραχυλογικώτερον Μυομαχίας. "Οτι τὸ ποίημα τοῦτο δὲν ἐποιήθη ὑφ' Ὁμήρου, προόδηλον καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς ἀξίας καὶ ἐκ τούτου, ὅτι εἶναι παρωδία τῆς Ἰλιάδος. Οὐδείς ὅμως ποιητὴς παρωδεῖ ἐαυτὸν¹. Ὑπὸ τίνος δὲ τὸ παρωδικὸν ἐπύλλιον ἐποιήθη, δὲν εἶναι γνωστόν. Λέγουσι μὲν ὁ Πλούταρχος² καὶ ὁ Σουΐδας, ὅτι ποιητὴς τούτου ἐγένετο Πίγρης ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἀρτεμισίας, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οὗτοι συγχέουσι τοῦτο μετὰ τοῦ Μαργίτου³. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐπύλλιον συνετέθη κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους, καθ' οὓς ἐποιήθη καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα τοῦ Ανκόφορος· διότι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τὴν πρὸς τὸν Ἄγιν μάχην τοῦ Ἀντιπάτρου παραβάλλει πρὸς μυομαχίαν⁴. Τὸ κείμενον ὅμως τοῦ ἐπύλλιον διὰ τῆς αὐθαιρεσίας ἢ διὰ τῆς ἀμελείας δεινῶς ἡλλοιωθή. Ἐν κρείττονι θέσει περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς τὸ προοίμιον καὶ ὁ ἐπίλογος τούτου. Ὑπόθεσις αὐτοῦ εἶναι ἡ τῶν μυῶν μάχη πρὸς τοὺς βατράχους, ἣτις ἠγέρθη ἐκ τυχαίας αἰτίας· ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ τῶν βατράχων Φυσιγνάθος ἐκάλεσε τὸν μὺν Ψιχάρπαγα, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸν οἶκον αὐτοῦ⁵. Οὗτος τὴν πρόσκλησιν δεξιόμενος ἐπέβη ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ Φυσιγνάθου. Ἀλλ' αἶφνης ἐφάνη ὕδρος⁶ καὶ ὁ βάτραχος φοβηθεὶς κατέβη εἰς τὴν λίμνην ἀφείλε τὸν κοῦφον Ψιχάρπαγα ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἐν οἷς ἐπνίγη. Τὸν θάνατον τοῦ ὁμοφύλου ἰδὼν ὁ Λειχοπίναξ⁷ ἀνήγγειλε τοῦτον εἰς τοὺς μῦς, οἵτινες ἤγειραν φοβερὸν κατὰ τῶν βατράχων πόλεμον. Μετὰ κωμικοῦ ὄντως τρόπου ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν ὁπλισμὸν ἐκατέρου στρατοπέδου. Ἀφ' οὗ δ' οἱ

¹) "Ορα Bender σελ. 79. ²) Περὶ κακοηθ. Ἡροδότ. 43 σελ. 873 "ὥσπερ βατραχομυομαχίας γενομένης, ἣς Πίγρης ὁ Ἀρτεμισίας ἐν ἔπεισι παίζων καὶ φλυαγῶν ἔγραψε". ³) "Ορα Van Herwerden, Mnemos. 1882 σελ. 162. ⁴) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀγησίλ. 15 "Εοικεν, ὡς ἄνδρες, ὅτε Λαρεῖον ἡμεῖς ἐνικῶμεν ἐνταῦθα, ἐκεῖ τις ἐν Ἀρκαδίᾳ γεγενῆναι μυομαχίαν". ⁵) Ἐν στίχ. 62. ⁶) Ἐν στίχ. 79. ⁷) Ἐν στίχ. 100.

μύες ὀπλίσθησαν, ἔπεμψαν κήρυκα Ἑμῶσσίχνητον τὸν υἱὸν τοῦ Τυρογλόφου. Οἱ βάτραχοι, ὡς εἰκός, ἐταράχθησαν καὶ ταράχθέντες ἐμέμφοτο τῷ Φυσιγάθῳ, ἀλλ' οὗτος ἀπολογούμενος ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἐπνίξε τὸν Ψιχάρπαγα, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος μιμούμενος τὰς τῶν βατράχων νήξεις ἐπνίγη¹. Ἀφ' οὗ δ' ἡ πρέσβευσις ἀπέτυχε, τῶν κωνώπων σαλπυγξάντων ἠγέροθη φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν πολλοὶ νεκροὶ ἔπεσαν. Οἱ θεοὶ ἰδόντες τοὺς βατράχους ἡττωμένους ὤκτειραν τούτους² καὶ ὁ Ζεὺς ἔβαλε κεραυνόν, δι' οὗ ἐφόνευσε τὸν Καπαρέα, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀπετράπη τοῦ ἀγῶνος ὁ ἐνθαρσὺς τῶν μυῶν στρατός. Οὕτως οἱ μύες ἐμελλον νὰ θθείρωσι τὸ γένος τῶν βατράχων, εἰ μὴ ὁ Ζεὺς ἔπεμπεν ἀροιστοὺς τοὺς καρκίνους, οἵτινες τὰς οὐράς, τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τῶν μυῶν διὰ τῶν στομάτων κόπτοντες ἔτρεψαν τούτους εἰς φνῆν. Ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἕκαστος ἐνορᾷ τὴν παρωδίαν ἀρχαίων ἐπῶν, κατ' ἐξοχήν δὲ τῆς Ἰλιάδος. Σκώπτει δ' ὁ παρωδὸς οὐ μόνον τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἀντιφάσεις τοῦ ἔπους τούτου, διότι εἰσάγει ζῶντας ἀγωνιστάς ἐκείνους, οἵτινες εἶχον ἤδη πέσει ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῷ εἰρημένῳ τοῦ Ὀμήρου ἔπει. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἡ Βατραχομυομαχία ἤγειρε τὴν προσοχὴν πολλῶν, ὡς γίνεται δήλον ἐκ τούτου, ὅτι εὗρε μιμητὰς καὶ δὴ ἐποιήθησαν Ἀραχνομαχία, Γερανομαχία, Ψαρομαχία καὶ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα μ. Χ. Γαλεομυομαχία ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Θεοδώρου Προδρομόμου³.

Πολύ μείζονα ἀξίαν εἶχεν ὁ ἀπολεσθεὶς Μαργίτης, ὅστις ἐποιήθη ἐν Κολοφῶνι. Φαίνεται δ', ὅτι οἱ Κολοφῶνιοι θέλοντες νὰ σφετερισθῶσι τὸν Ὀμηρον τὸ ἔπος τῷ ἐξόχῳ ποιητῇ ἀπέδιδον⁴. Ἡ ὑπὸ τούτων διαδοθεῖσα φήμη ἔτυχεν ὑποδοχῆς οὐ

¹) Ἐν στίχ. 147. ²) Ἐν στίχ. 270. ³) Αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ Herscher ἐν Λειψία 1873. ⁴) Ὁρα Ἱστορίαν τῶν Ὀμηρ. ἐπ. σελ. 19 καὶ 74.

μόνον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μεγάλων συγγραφέων, οἷος ὁ Πλάτων¹, ὁ Ἀριστοτέλης² καὶ Ζήνων ὁ στωϊκός³. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ὁ Μαργίτης ὁμοίαζε πρὸς κωμωδίαν. Ὡς δ' οἱ φιλόσοφοι ἐνόμιζον, ὅτι ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπαισι πάντα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ὑπολανθάνουσιν, οὕτω καὶ οἱ περὶ τὴν ποίησιν φιλοσοφοῦντες θεώρουν τὸν Ὀμηρον ὡς τὸν ἀρχηγὸν πάντων τῶν εἰδῶν ταύτης. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀπιθάνως ὁ Nitzsch⁴ τὴν αἰτίαν τῆς ἀποδόσεως τοῦ Μαργίτου τῷ Ὀμήρῳ ἀνευρίσκει ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῶν ἀρχαίων, ὥπως θεωρήσωσι τοῦτον ὡς ἡγέτην πάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως. Ὁ Μαργίτης δὲν ἦτο παρωδικὸν ποίημα, (ἡ παρωδία ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἤκμαζε τὸ ἔπος, ἦτο ἄγνωστος), οὐδὲ σατιρικὸν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλ' ἀπλῇ περιγραφῇ ἀνθρώπου, ὅστις πολλὰ μὲν ἐγίνωσκε, κακῶς δὲ πάντα ἠπίστατο⁵, ἦτο δὲ μωρός, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει⁶. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐκ δημοτικῶν διηγήσεων. Τὸ κατ' ἀρχὰς τὸ ἔπος ἦτο πεποιημένον ἐν ἐξαμέτροις, ἀλλὰ βραδύτερον ἐγκατεσπάρησαν ἱάμβοι οὐχὶ κατὰ ἴσον σύστημα⁷.

¹) Ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀλκιβιάδῃ 147. ²) Περὶ ποιητικ. κεφ. 4 "ἀπὸ δὲ Ὀμήρου ἀρξαμένοις ἔστιν, οἷον ἐκείνου ὁ Μαργίτης". ³) Κατὰ τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομον 53, 4. ⁴) Die Sagenpoesie der Griechen σελ. 306. ⁵) Πλάτ. ἐν Β' Ἀλκιβιάδ. 147. ⁶) Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Κ, σελ. 1669, 49 "Ὅπως ἔγνωμεν καὶ τὸν ἄφρονα Μαργίτην, τὸν ἀπὸ τοῦ μαργαίνειν ὁ ἔστι μωραίνειν" ὃν ὁ ποιήσας τὸν ἐπιγραφόμενον Ὀμήρου Μαργίτην ὑποτίθεται εὐπόρων μὲν εἰς ὑπερβολὴν γονέων φῦναι γήμαντα δὲ μὴ συμπεσεῖν τῇ νύμφῃ...". Ἀριστοτέλ. ἐν Ἠθικ. Νικομαχ. VI, 7 σελ. 1141 Α "Εἶναι δὲ τινες σοφοὺς οἰόμεθα οὐ κατὰ μέρος οὐδ' ἄλλο τι σοφοῦς, ὥσπερ Ὀμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ.

τὸν δ' οὐτ' ἄρ σκαπιτήρα θεοὶ θέσαν οὐτ' ἀροτῆρα
οὐτ' ἄλλως τε σοφόν, πάσης δ' ἡμάρτανε τέχνης·.

Παράβαλλ. Ritter ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους σελ. 108. ⁷) Ἡφαιστ. Περὶ μέτρ. σελ. 112 "Μετρικὰ δὲ ἅτακτα ὅσα ἐκ μέτρων μὲν ὁμολογουμένων συνέστηκεν τάξιν δὲ καὶ ἀνακύκλῳσιν οὐκ ἔχει, οὕτε κατὰ σίχον οὕτε κατὰ συστήματα, οἷός ἐστιν ὁ Μαργίτης ὁ εἰς Ὀμηρον ἀναφε-

Ὁ Bergk εικάζει, ὅτι ἐν τῷ τέλει ἐκάστης ἐννοίας προσετίθετο ὁ ἱαμβος κατὰ ἄνισα διαστήματα. Λέγεται, ὅτι τὴν προσθήκην τῶν ἱαμβῶν ἐποίησε Πίγρης ὁ τῆς Ἀρτεμισίας ἀδελφός. Κωμικὸν χαρακτήρα εἶχον καὶ οἱ Κέρκωπες, οὔτινες ἦσαν κακοποιοὶ καὶ ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Αἱ δ' Ἐπιχιλίδες ἦσαν ἐρωτικὸν ποίημα.

Πρὸς τούτοις περιῆλθον εἰς ἡμᾶς οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα τῷ Ὀμήρῳ ἀποδιδόμενα. Τινὰ τούτων εἶναι πεποιημένα μετὰ τινος εὐφυνίας, ἀλλὰ δὲν ἀνήκουσι τῷ ποιητῇ τῆς Ἰλιάδος. Ἰδιαίτερας μνείας ἄξιον εἶναι τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως τῶν Φρυγῶν Μίδα, ὅστις κατὰ τὴν 21^{ην} Ὀλυμπιάδα (696 π. Χ.) ἐπὶ τῆς εἰςβολῆς τῶν Κιμμερίων ἐτελεύτησεν. Οὗτος εἶχε λάβει γυναῖκα Δημοδίκην τὴν θυγατέρα Ἀγαμέμνονος τοῦ βασιλέως τῶν Κυμαίων. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι κατὰ παράκλησιν τῶν συγγενῶν τοῦ Μίδα Κυμαῖος ἑαυτῷ ἐποίησε τὸ ἐπίγραμμα¹. Τοῦτο, ὅπερ γινώσκει καὶ ὁ Πλάτων², ἐμιμήθη ὁ Κλεόφουλός, ὃν ἐπικρίνει ὁ Σιμωνίδης³. Πρὸς δὲ φέρεται παράκλησις πρὸς Κυμαίους, ὅπως ὑποδεχθῶσι τὸν ποιήσαντα φιλικῶς, καὶ ποίημα πρὸς τὴν ἰέρεϊαν ἐν Σάμῳ, ἣ εὐχεται, ὅπως ἀγαπᾷ τοὺς γέροντας. Πλὴν τῶν τοιούτων ἐπιγραμμάτων φέρονται ἐν τῇ συλλογῇ καὶ δύο δημοτικὰ ποιήματα, οἱ Κερამεῖς⁴ καὶ ἡ Εἰρεσιώνη. Ἐν

ρόμενος, ἐν ᾧ παρέσπαρται τοῖς ἔπεσιν (δηλ. ἑξαμέτροις) ἱαμβικά, καὶ ταῦτα οὐ κατὰ ἴσον σύστημα. ¹) Ἐπίγραμμα. III.

Χαλκίῃ παρθένος εἰμί, Μίδεω δ' ἐπὶ σήματι κεῖμαι
ἐς τ' ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθίγῃ,
ἡέλιός τ' ἀνίων λάμπῃ λαμπρὴ τε σελήνη,
καὶ ποταμοὶ πλήθωσιν, ἀνακλύξῃ δὲ θάλασσα,
αὐτοῦ τῆδε μένουσα πολυκλαύτῳ ἐπὶ τύμβῳ
ἀγγελέω παριούσι, Μίδης ὅτι τῆδε τέθαπται.

²) Ἐν Φαίδρ. 264. ³) Ὅρα Διογένη. Λαέρτ. I, 89. ⁴) Ἡ γραφὴ κερამεῖς εἶναι γραφικὸν ἀμάρτημα.

τῷ πρώτῳ ὁ ὁδοιπόρος ποιητὴς εὐχεται τοῖς κεραμεῦσιν, ἵνα ἢ Ἀθηναῖοι προσοσιτεύσῃ τὰ ἔργα αὐτῶν, ἂν τούτῳ δώσωσι δῶρον. Ἄν δὲ τοῦτο ἀρνηθῶσι, παρακαλεῖ τὴν Κίρκην καὶ τὸν Χείρωνα, ὅπως ταῦτα φθείρῳσιν. Ἡ δὲ Εἰρυσιώνη¹ εἶναι ἐπαιτικὸν ἄσμα, ὅπερ οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἐν τῷ φθινοπώρῳ ἐορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος περιερχόμενοι τὰς οἰκίας ἥδον, ὅπως λαμβάνωσι δῶρα. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὸ ποίημα εἶναι μὲν πεποιημένον ἐν ἐξαμέτροις, ἀλλὰ λήγῃ εἰς ἰάμβους, οἵτινες ἀρμόζουσιν εἰς τὸ στόμα τῶν μετὰ δισσαρσεκείας φεγγόντων ἐπαιτικῶν παιδῶν. Τὸ ἄσμα ὅμως διετηρήθη ἐν κακῇ καταστάσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΗΣΙΟΔΟΥ

Παραλλήλως πρὸς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἀναπτύσσεται τὸ διδακτικόν, ἀλλ' ἐκεῖνο προηγεῖται τούτου. Ἐν τῷ εἶδει τούτῳ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως πλὴν τῶν ποιητῶν τῆς Ἡσιοδείου σχολῆς ἐποίησαν καὶ πολλοὶ φιλόσοφοι, ὡς Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης, Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαιότεροι ἐποιοῦν ἐν τῷ ἐξαμέτρῳ, ὅπως διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ μέτρου εὐκολώτερον προσιτὰ τὰ διδάγματα αὐτῶν εἰς τὸν λαὸν καθιστῶσιν², οἱ δὲ μεταγενέστεροι παρενόησαν τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως. Ὁ ἀρχαιότατος πάντων τούτων εἶναι ὁ

¹) Τὸ ὄνομα βραδύτερον ἐπεξετάθη εἰς τὰ ἄσματα τῶν ἐπαιτῶν. Ἀνταταί τις γὰρ εἶπεν, ὅτι ἡ Εἰρυσιώνη ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλήσιν ἀδόμενα ὑπὸ τῶν παιδῶν καὶ λανθάνοντα, ὥστε οἱ αὐτοὶ ἀδούσι πρὸς λήψιν δῶρων.

²) Τὸ ἐξάμετρον ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ἢ τυπογραφία, δι' ἧς διεδίδοντο αἱ ἰδέαι.

Ἡσιόδος, οὗ ὁ βίος δὲν μένει ἄγνωστος, ὥς ὁ τοῦ Ὀμήρου, οὐδ' ἐγείρει πολλές φιλονεικίας· διότι αὐτὸς ὁ ποιητὴς λέγει περὶ ἑαυτοῦ. Πλὴν τῶν εἰδήσεων τοῦ ποιητοῦ περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς Ἀγῶν τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου¹, ὅστις συνεγράφη μὲν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀλλὰ στήριζεται ἐπὶ τοῦ Ἀλκιδάμαντος, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Γοργίου. Ἡτιτονα ἀξίαν ἔχει τὸ Γένος Ἡσιόδου, ὅπερ ἀποδίδεται μὲν τῷ Πρόκλῳ, ἀλλὰ συνετέθη ὑπὸ τοῦ Τζέτζη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Τούτου τὸ ὄνομα εἶναι καὶ ἐπιγεγραμμένον ἐν τισι χειρογράφοις.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡσιόδου κατήγετο ἐκ τῆς Αἰολικῆς Κύμης², ὅστις διὰ πενίαν καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσκλην, χωρίον τῶν Βοιωτῶν διςχεόμερον καὶ δυσθέρειον, κειμένην παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἐλικῶνος³. Ἐνταῦθα ὁ Ἡσιόδος ἐποίμαινε πρόβατα, ἐνθα ἐδουλοῦσαι αἱ ἐννέα Μοῦσαι κλῶνας ἐκ δάφνης Ἐλικωνίτιδος δρεγνόμεναι ἐνέπλησαν τοῦτον

¹) Τὰς βιογραφίας ταύτας δύναται τις νὰ εὔρη προχείρως παρὰ τῷ Westermann ἐν τῷ συγγράμματι Βιογράφοι, Vitarum Scriptores Graeci minores ἐν σελ. 33 καὶ ἐξῆς, καὶ ἐν προχειρότερον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κ. Καρόλου Σίτλ. ²) Κατὰ τὸν Σιράβωνα ἐν σελ. 622 ἐνταῦθα ἐγεννήθη καὶ ὁ ποιητής. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ κατὰ τὸν Τζέτζη ἐλέγετο Αἰός καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Πυκτιμήδη. Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, ὡς φαίνεται, ἔχει μείζονα πιθανότητα· διότι ἐν τοῖς Ἑργοῖς στίχ. 299 ἀναγινώσκεται

ἐργάζεν, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε Λιμὸς
ἐχθαίρῃ,

Τὸ ἐπίθετον δῖος φαίνεται πως ἀνάρμοστον καὶ ὁ Bergk προτείνει, ὅπως γραφῇ Δίον, δηλ. τοῦ πατρὸς τοῦ Πέρσου. ³) Ἐν Ἑργοῖς στίχ. 635·

ὅς (δηλ. ὁ πατὴρ) ποτε καὶ τῇδ' ἦλθε, πολὺν διὰ πόnton ἀνύσας,
Κύμην Αἰολίδα προλιπών, ἐν νηὶ μελαίνῃ
οὐκ ἄφενος φεύγων οὐδὲ πλοῦτιόν τε καὶ ὄλβον,
ἀλλὰ κακὴν πενίην, τὴν Ζεὺς ἄνδρεσσι δίδωσι.
Νάσσατο δ' ἄγχ' Ἐλικῶνος οὐζυρῇ ἐνὶ κόμῃ,
Ἀσκλην, χεῖμα κακῇ, θέρει ἀργαλήν, οὐδέ ποτ' ἐσθλῇ.

ποιητικῆς σοφίας¹. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ὁ ἀδελφὸς Πέρσης τοὺς βασιλεῖς, οὓς ὁ ποιητὴς καλεῖ δωροφάγους, δεκάσας ἡδυνήθη, ὅπως σφετερισθῇ τὸ κληρονομικὸν τοῦ Ἡσιόδου δικαίωμα· ἀλλὰ φύσει ὀκνηρὸς ὢν καὶ μὴ ἐργαζόμενος περιῆλθεν εἰς πενίαν καὶ ἡραγκάσθη, ὅπως αὐτῇ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀδικηθέντος ἀδελφοῦ². Ὁ Ἡσιόδος παραινεῖ τῷ ὀκνηρῷ Πέρσῃ, ἵνα ἐργάζεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸν, ἂν αἱ παραινέσεις αὐτοῦ παρήγαγον τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' εἴτε ἐκ τῆς ἔριδος πρὸς τὸν ἀδελφόν, εἴτε ἔνεκα τῶν δικαστῶν, οὓς πικρῶς ἤλεγξε διὰ τὴν ἀδικον ἀπόφασιν³, δὲν ἡδυνήθη νὰ μένῃ ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι, ἀλλ' ἦλθεν εἰς παραθαλασίαν πόλιν⁴.

Ὁ ποιητὴς δίδει παραγγέλματα περὶ ναυτιλίας, εἰ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν ἐπλευσεν, εἰ μὴ ἅπαξ ἐξ Αὐλίδος εἰς Εὐβοίαν. Διότι ἐν Χαλκίδι εἶχον ἀνακηρυχθῇ ἐπιτάφιοι ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀμφιδάμαντος⁵, ἐν οἷς ὁ ἡμέτερος ποιητὴς νικήσας δι' ὕμνου ἔλαβε τρίποδα, ὃν ἀνέθηκεν εἰς τὰς Ἑλικωνιάδας Μούσας⁶. Κατὰ ξηρὰν δ' ἐπορεύθη εἰς Ναύπακτον διὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, παρ' οὗ ἔλαβε τὸν χρησμόν, ἵνα φυλάττηται τὸ ἄλσος τοῦ Νεμείου Διός· διότι ἐνταῦθα ἦτο πεπωμένον νὰ ἀποθάνῃ⁷. Κατὰ τὸν χρησμόν ὁ ποιητὴς ἔφηνε

¹) Ἐν Θεογον. 29.

Ὡς ἔφασαν κοῦραι μεγάλου Διὸς ἀρτιέπειαι
καὶ μοι σκῆπτρον ἔδον, δάφνης ἐριθηλέος ὄζον
δρέερασθαι, θηητόν, ἐνέπνευσαν δέ μοι αὐδὴν
θέσπιν, ἵνα κλείοιμι τὰ τ' ἐσοόμενα πρό τ' ἐόντα.

²) Ἐν Ἑργ. 27—39, 213—248 καὶ 274. ³) Vellejus I, 7. ⁴) Ἐν Ἑργ. 635. ⁵) Πλούταρχ. Συμπ. Ἐπὶ σοφ. κεφ. 10 “Ἦν δὲ Ἀμφιδάμας ἀνὴρ πολιτικός καὶ πολλὰ πράγματα παρασχὼν Ἐρετριεῦσιν ἐν ταῖς περὶ Δηλάντων μάχαις ἔπεσεν...”. ⁶) Αὐτόθι 650. ⁷) Βιογραφία Τζέτζη παρὰ Westermann σελ. 48.

Ὀλβιος οὗτος ἀνὴρ, ὃς ἐμὸν δόμον ἀμφιπολεύει,
Ἡσιόδος, Μούσῃσι τιμημένος ἀθανάτῃσι
Τοῦ δ' ἦτοι κλέος ἔσται ὅσον τ' ἐπικίδναται ἡώς.
Ἀλλὰ Διὸς πεφύλαξο Νεμείου κάλλιμον ἄλσος·
κεῖ γάρ τοι θανάτιο τέλος πεπωμένον ἐστίν.

τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Νεμέαν, ἀλλ' ἦλθεν εἰς τὴν Οἰνόνην τῆς Λοκρίδος, ἣτις ἔκειτο παρὰ τῇ Ναυπάκτῳ καὶ εἶχε ναὸν τοῦ Νεμείου Διὸς¹. Ἐνταῦθα φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀμφιφάνους καὶ τοῦ Γανύκτορος, τῶν νύων τοῦ Φηγέως, καὶ φονευθεὶς ὄπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τὸ πτώμα τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ δελφίνων ἐξήχθη πρὸς τὸν αἰγιαλὸν μεταξὺ Λοκρίδος καὶ Εὐβοίας. Οἱ Λοκροὶ ἔθαψαν τοῦτο ἐν Νεμέᾳ τῆς Οἰνόνης², οἱ δὲ φονεῖς πλοίου ἐπιβάντες καὶ πειρώμενοι, ὅπως διὰ τῆς φρυγῆς σωθῶσιν, ἐφθάρησαν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος. Ὁ μῦθος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διεσκευάσθη, ἀλλ' ὑποτίθεται, ὅτι ἱστορικὸς πυρὴν ἐνυπάρχει³. Βραδύτερον οἱ Ὀρχομένοι κατὰ τινα χρησμόν ἐνεγκόντες τὰ ὀστέα τοῦ ποιητοῦ ἔθαψαν ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα⁴. Πρὸς δὲ καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν ἴδρυσαν χαλκοῦν ἀνδριάντα τῷ ποιητῇ⁵. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἑλικῶνος ἐπῆρχεν ἀνδριάς τούτου φέρων κιθάραν, ὅπερ ψέγει ὁ Πανσανίας⁶. Διότι ὁ Ἡσίοδος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ἔφερε δάξδον δάφνης καὶ οὐχὶ κιθάραν⁷.

Περὶ δὲ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη ὁ Ἡσίοδος, ὑπῆρχε διαφωνία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἄν ἦτο γνωστόν, πότε ἔθανεν ὁ Ἀμφιδάμας, εἰς οὗ τοὺς ἀγῶνας ἠγωνίσαστο ὁ ποιητής, ἠθέλομεν ἔχει τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τούτου, ἢ τοῦλάχιστον ἀρχαίου

¹) Ὅρα τὴν βιογραφίαν παρὰ Westermann σελ. 48. ²) Θουκυδίδ. III, 96 "Ἀδελφιστάμενος δὲ τῷ στρατῷ ἐν τοῦ Διὸς τοῦ Νεμείου τῷ ἱερῷ, ἐν ᾧ Ἡσίοδος ὁ ποιητὴς λέγεται ὑπὸ τῶν ταύτη ἀποθανεῖν, χρησθὲν αὐτῷ ἐν Νεμέᾳ τοῦτο παθεῖν", Παράβαλλ. Bode I, 426. ³) Christ σελ. 76. ⁴) Παρὰ Westermann αὐτόθι ἐν σελίδι 49.

"Ἀσκηρ μὲν πατρίς πολυλήϊος· ἀλλὰ θανόντιος

Ὅστέα πληξέσπων γῇ Μινυῶν κατέχει

Ἡσιόδου, τοῦ πλείστον ἐν ἀνθρώποις κλέος ἔστιν
ἀνδρῶν κρινόμενων ἐν βασάνοις σοφίης.

⁵) Πανσαν. IX, 4. ⁶) Αὐτόθι IX, 30, 2. ⁷) Ὅρα Bergk I, 930 καὶ Christ 77.

ῥαψωδοῦ. Ἄλλα κατὰ κακὴν μοῖραν καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἀμφιδάμαντος δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῇ καὶ ἡ γνησιότης τῶν στίχων ἐκείνων ἀμφισβητεῖται. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἡσιόδου, ὡς δὴ καὶ ἡ τοῦ Ὀμήρου, κατ' εἰκασίαν ὁρίζεται. Ὁ Ἡρόδοτος εἵκαζεν¹, ὅτι ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡσιόδος ἤκμασαν τετρακοσία ἔτη πρὸ αὐτοῦ. Ἐκ τῆς φράσεως τοῦ ἱστορικοῦ γίνε-
ται δῆλον, ὅτι οὗτος δὲν διέστειλεν ἐποχὰς τῶν δύο μεγάλων ποιητῶν. Ἀλλ' Ἐφορος ὁ Κυμαῖος ἔλεγε τὸν Ἡσιόδον ἀρχαιότερον τοῦ Ὀμήρου², ὅμως τοῦτο λέγει ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Κύμην, ἐν ἣ κατὰ τοῦτον ἐγεννήθη ὁ Ἡσιόδος. Ἄν λοιπὸν ὁ Ἡσιόδος ἦτο προγενέστερος τοῦ Ὀμήρου, οὗτος ἦτο ὁ νομοθέτης τοῦ ἔπους καὶ ἄρα μέγα μέρος τῆς δόξης ἀπε-
δίδετο τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι. Τοῦναντίον δύο ἔξοχοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἄνδρες, ὁ Ἐρατοσθένης καὶ ὁ Ἀρίσταρχος³, ἀκολου-
θοῦντες τῇ γνώμῃ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου⁴, ἐκ τῶν τε-
λειωτέρων γεωγραφικῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν μύ-
θων⁵ εἵκαζον, ὅτι ὁ Ἡσιόδος εἶναι νεώτερος τοῦ Ὀμήρου. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος εἶναι ἀσφαλής· ἐλή-
φθησαν ὅμως ὅτι ὅπου οὐ μόνον τὰ γνήσια τοῦ Ἡσιόδου ποιή-
ματα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὧν ἡ γνησιότης δικαίως ἀμφισβητεῖται. Τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων νομίζουσιν, ὅτι ὁ Ἡσιόδος ἔλαβε παρὰ
τοῦ Ὀμήρου ἡμιστίχια καὶ ὁλοκλήρους στίχους⁶, ἀλλ' ἡ ὑπό-

¹) Ἐν Π. 53. "Ἡσιόδον γὰρ καὶ Ὀμηρον ἡλικίῃν τετρακοσίοις ἔτεσι
δοκέω μὲν πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλείους. 2) Πλούταρχ. ἐν τῷ
Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου 2. Κατὰ τὸ Πάριον μάρμαρον ὁ
Ἡσιόδος ἦτο τριάκοντα ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Ὀμήρου. 3) Ὁρα Στράβωνα
σελ. 23 καὶ 29, ἐνθα λέγεται, ὅτι ὁ Ἡσιόδος γινώσκει τὸν Νεῖλον (ἐν
Θεογον. 338), τὴν Αἴτην (ἐν Θεογον. 860), τοὺς Τυρσηνοὺς (ἐν Θεογον.
1016). Εἰς ταῦτα δύναται νὰ προσθήσῃ τις καὶ ἄλλα π. χ. γινώσκει τὸν
Λατίνον ὡς υἱὸν τῆς Κίρκης (ἐν Θεογον. 1013) καὶ τὸν Ἡριδανὸν καὶ τὸν
Ἰστρον (ἐν Θεογον. 338). 4) Gelius III, 11. 5) Ὁρα Ὑλιάδ. Α, 750.
6) Περὶ τῶν παραλλήλων χωρίων ἐξεδόθη καὶ τις διατριβὴ ὑπὸ Kausch,
Quatenus Hesiodi elocutio ab exemplo Homeri pendeat, Regium 1876.
Τοῦτο δέχονται πολλοί, ὡς ὁ Sittl ἐν τῇ Geschichte der Griech. Lit. I, 220.

θεσις αὕτη δὲν στερεῖται ἀντιρροήσεων¹. Ὅπως δὴποτε ὁ Ἡσιόδος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ὀμήρου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις ἔζη κατὰ τὸ 708 π. Χ., καὶ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος² ἀκμάζων περὶ τὰ 693 π. Χ. ἔχουσιν ἐπ' ὄφει τὸν Ἡσιόδον, πάντως οὗτος πρέπει νὰ τεθῇ ὀλίγον προῤῥαίτερον, καὶ δὴ ὁ *Christ*³ τίθησι περὶ τὰ 750—700 π. Χ. Ἡ εἰκασία αὕτη ἴσως δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς ἀκριθείας.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Ἡσιόδος καὶ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῶν περιστάσεων τοῦ βίου λέγει, ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις καὶ ἡ προσωπικὴ τούτου ὑπαρξίς ἡμφισζητήθη καὶ δὴ ἡγέρθη τὸ Ἡσιόδειον ζήτημα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ὀμηρικοῦ. Τινὲς τῶν φιλόλογων⁴ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ φερομένη Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου περιέχει μόνον πυρῆνα ἀρχαίας τινὸς Θεογονίας, ἣτις ὁμῶς πολλὰς μεταγενεστέρας προσθήκας περιβάλλεται. Τούτου ἕνεκεν οἱ κριτικοὶ μετὰ μεγάλων πόνων πειρῶνται, ὅπως τὸ ἔπος τούτων ἀπαλλάξωσιν. Ὁ *Schömann*⁵ ἀγνοεῖ, ἂν ποτε ὑπῆρξε θεογονικὸν ποίημα, ὅπερ δικαίως ἢ ἀδίκως τῷ Ἡσιόδῳ

¹) Κατὰ τὸν Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 142 ἡ ἐπικὴ διάλεκτος ὑπῆρχεν ἐν τῇ μητροπόλει πρὶν ἐκπεμφθῶσιν αἱ ἀποικίαι εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς φράσεις καὶ τὰ ἐπίθετα καὶ τὰς παροιμίας, ὡς ἔχουσι κοινὰς ἀμφότεροι οἱ ποιηταί, δὲν ἔλαβεν ὁ εἰς παρὰ τοῦ ἐτέρου, ἀλλ' ἐκάτερος ἠντίλησεν ἐκ τῆς αὐτῆς κοινῆς πηγῆς. ²) Οὕτως ὁ Ἡσιόδος ἐν Ἔργοις 702 λέγει

Οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζετ' ἄμεινον
τῆς ἀγαθῆς, τῆς δ' αὖτε κακῆς οὐ ῥίγιον ἄλλο,

Ὁ δὲ Σιμωνίδης ἐν ἀποσπάσμ. 6.

γυναικὸς οὐδὲν χρῆμ' ἀνὴρ ληΐζεται
ἐσθλῆς ἄμειναν οὐδὲ ῥίγιον κακῆς.

Ὡσαύτως ὁ Ἀρχίλοχος ἐν ἀποσπάσμ. 88 ποιεῖ κατὰ τὰ Ἔργα 202 καὶ 213. Ὁ Ἀλκαῖος ἐν ἀποσπάσμ. 39 κατὰ τὰ Ἔργα 584, καὶ ὁ Ἀλκμάν ἀποσπάσμ. 106 κατὰ τὴν Θεογον. 961. ³) Ἐν σελ. 79. ⁴) Ὡς ὁ Gruppe, ὁ Gerhard καὶ ὁ Köchly. ⁵) Opuscula Academica II, 503. Ὁ Schömann ἐποίησεν ἐν τῇ Θεογονίᾳ, ὃ τι ὁ Lachmann ἐν τῇ Ἰλιάδι.

ἀπεδίδετο, καὶ πιστεύει, ὅτι παρ' οὐδενὸς δύναται νὰ μάθῃ τοῦτο. Ὡς πιθανὸν ὁμῶς νομίζει, ὅτι τὸ φερόμενον ποίημα εἶναι συλλογὴ ἁσμάτων. Ἐπειδὴ δὲ κατ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες τὸ πρῶτον ἐπὶ Πεισιστράτου ἤρξαντο συλλέγοντες τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ποιητῶν, πιστεύει, ὅτι καὶ ἡ συλλογὴ τῶν Ἑσαιοδίων ἁσμάτων ἐπὶ τοῦ τυράννου τούτου ἐγένετο. Δὲν ἐμμένει ὁμῶς ἐν τῇ γνώμῃ, ὅτι ἡ συναρμογὴ ἐγένετο ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ εἰρημένου τυράννου. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἡ ὑπόθεσις Πεισιστρατείου συναρμογῆς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν εἶναι ἀπίθανος καὶ ἄγει εἰς πολλὰ ἄτοπα¹⁾, ἡ ἐπὶ ταύτης στηριζομένη κατὰ μείζονα λόγον στερεῖται πιθανότητος. Πρὸς δὲ ἐν τῷ Ἑσαιοῦ ζητήματι λείπουνσι πλεῖστοι αἰτίαι, αἵτινες τὴν γνώμην τῆς συναρμογῆς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἠδύναντο νὰ στηρίξωσι, π. χ. τοῖς περὶ τὸν Wolf τὴν ἰδέαν τῆς συναρμογῆς ἐνέπνευσε τὸ μέγα μῆκος τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἡ ἔλλειψις μακροθύμων ἀκροατῶν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι δὲν ὑπάρχουσιν. Ἄλλοι ἐπίστευσαν, ὅτι τὸ ὄνομα Ἑσίοδος δὲν δηλοῖ πρόσωπον, ἀλλὰ τάξιν δλόκληρον καὶ τοῦτο ἐξάγουσιν ἐκ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος²⁾.

Ἄν δέ τις παραβάλλῃ τὰ τοῦ Ὀμήρου ἔπη πρὸς τὰ τοῦ Ἑσίοδου, ὅντως θέλει παρατηρήσει μεγάλην διαφοράν. Ἐκεῖνος μὲν ἄδει κλέα ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος, οὗτος δὲ λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρόντος ἢ ἐξετάζει μὲν καὶ τὸ παρελθόν, ἀλλ' ὅπως τὸ παρὸν ἐξηγήσῃ καὶ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ διδάξῃ. Βεβαίως ἕκαστος ἐπικὸς ποιητὴς καὶ δὴ καὶ ὁ Ὀμηρος διηγούμενος διδάσκει, ὁμῶς διηγεῖται οὐχὶ χάριν διδαχῆς,

¹⁾ Ὁρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐπῶν σελ. 150-168. ²⁾ Τινὲς μὲν παράγουσι τὸ ὄνομα Ἑσίοδος ἐκ τοῦ ἱεραὶ φ δ ἦν, ὅπερ προδήλως εἶναι ἡμαρτημένον, ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ αἰσία ὁ δὲ καὶ τοῦτο λέγουσιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἡθικὴν διεύθυνσιν ταύτης τῆς ποιήσεως. Ἄλλ' ἡ σύνθεσις δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἔπρεπε νὰ ᾔναι Ἑσίοδος.

ἀλλὰ μᾶλλον χάριν διηγήσεως¹. Τοῦ Ἡσιόδου τὰ ποιήματα διαιροῦνται μὲν εἰς δύο, εἰς τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ γεναλογικὸν εἶδος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς καὶ ἐν ἀμφοτέροις τὴν διδασκαλίαν σκοπεῖ. Οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἔργοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεογονίᾳ οὗτος διδάσκει. Ἐν ᾧ ὁ Ὀμηρος τὰς πράξεις τῶν θεῶν διηγούμενος σπανίως φροντίζει, ὅπως εἶπη, πόθεν οὗτοι ἐγεννήθησαν, ὁ Ἡσιόδος λέγει περὶ θεῶν οὐχί, ἵνα τὰς πράξεις τούτων εἰκονίσῃ, ἀλλ' ὅπως τούτους ταξινομήσῃ καὶ εἰς θεολογικὸν σύστημα κατατάξῃ.

Ὁ Ὀμηρος ἀείποτε εὐθυμὸς εἰσέρχεται εἰς τὰ συμπόσια τῶν ἀνάκτων, ἄνευ φθόνου ἀκούει τὰ ὅσματα τῶν ἀοιδῶν, ἡδέως συνορχεῖται τοῖς ὀρχησταῖς, προθύμως συναγωνίζεται τοῖς ἀγωνιζομένοις καὶ μετὰ μεγάλου ζήλου τὰς ἔριδας καὶ τὰς συμφορὰς αὐτῶν διηγῆται. Σχεδὸν μετ' ἀδιαφορίας ἄδων τὰς τε κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς φροντίζει μόνον, ἵνα ὡς ἀγαθὸς ἀοιδὸς κατὰ κόσμον τὸ ἔπος αὐτοῦ ᾄδῃ. Πάντες αὐτῷ φαίνονται φίλοι, πολέμοι καὶ σύμμαχοι, νικῶντες καὶ ἡττώμενοι, φονεύοντες καὶ φονεύμενοι, ἀδικοῦντες καὶ ἀδικούμενοι, Ἀχαιοὶ καὶ Τρῶες, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων, μνηστῆρες καὶ Τηλέμαχος, πλανώμενοι καὶ Κύκλωπες διέρχονται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ποιητοῦ ὡς ἔχοντες ἴσα δικαιώματα, ἢ οὗτος δὲν νομίζει ἑαυτὸν ἀρμόδιον κριτὴν, ἵνα τούτους δικάσῃ. Ὁμολογεῖ μὲν, ὅτι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως ἦτο οὐλόμενη, ὅτι αὕτη μυρία τοῖς Ἀχαιοῖς ἄλγῃ ἔθηκε καὶ ἴσως λυπεῖται, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ πιέζονται ὑπὸ τῶν Τρώων, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένει τὴν ἀπόρροσιν τῆς μῆνιδος. Γινώσκει μὲν, ὅτι οἱ μνηστῆρες εἶναι ἀτάσθαλοι, ἀλλὰ προγινώσκει τὸν νόστον τοῦ πλανωμένου. Δὲν ἀγαπᾷ μὲν τὴν πολυκοιρανίην, ἀλλ' ἀνα-

¹ Ἄν ὀρθῶς εἴπε περὶ τῶν ποιητῶν ὁ Ὁράτιος et prodesse volunt et delectare poetae, τὸ μὲν delectare ἀνήκει κατ' ἐξοχὴν τῷ νήφ τοῦ Μέλητος, τὸ δὲ prodesse τῷ ἀδελφῷ τοῦ Πέρσου.

μένει, ὅπως ὁ ὕβριστής δικαίως τιμωρηθῇ. Εἰσέρχεται εἰς τὰ μέγαρά τῶν ἀνάκτων, εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ δήμου καὶ τὰς βουλὰς τῶν γερόντων καὶ ἐνίοτε εἰς τὰς καλύβας τῶν ποιμένων, ὅμως οὐχὶ ὡς διδάσκαλος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μαθητής.

Καὶ ὁ Ἡσίοδος εἰσδύει πανταχοῦ, ἀλλ' ὡς συνετὴ καὶ αὖστηρὰ γραῖα. Ἀείποτε βαρύνθης καὶ ἀείποτε προνοητικός. Εἰσδύει εἰς τὰ μέγαρά τῶν ἀνάκτων, ἵνα ψέξῃ τοὺς δωροφάγους βασιλεῖς, διέρχεται τὴν ἀγορὰν, ὅπως ἐλέγξῃ τοὺς ὀκνηροὺς, καὶ ἀναμνησκέται τῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ μένει ἀπαρμύθητος διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀδικίας. Λέγει περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας, ἀλλὰ νομίζει, ὅτι διδάσκει παιδάρια. Εἰσέρχεται εἰς τὸ ἄδντον τῆς οἰκίας, ὅπως ψέξῃ τὰς κακὰς γυναῖκας ἢ δώσῃ σωτηρίους συμβουλὰς¹. Ἐξετάζων δὲ καθ' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος εὗρίσκει, ὅτι τοῦτο ἐταπεινώθη καὶ διεφθάρη. Διὰ τοῦτο ἀνατρέχει, ὅπως εὖρῃ τὴν ἀφορμὴν τοῦ κακοῦ καὶ πειρᾶται παντὶ σθένει, ὅπως σοφὰς συμβουλὰς διαδώσῃ καὶ τοὺς ἀνθρώπους φιλοπόνους ἀναδείξῃ. Διότι τὰ ἔργα φιλοῦσιν οἱ θεοί.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τοιαύτην γνώμην περὶ τοῦ βίου τῶν συγχρόνων ἔχει ὁ Ἀσκραῖος ἀοιδός, μεταχειρίζεται γλῶσσαν διδακτικὴν καὶ πολλαχοῦ μετὰ πικρίας κελεύει. Φροντίζων δὲ μόνον περὶ τῆς ἰδέας καὶ ὀλιγορῶν τῆς μορφῆς φαίνεται σοφώτερος μὲν τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἀπειρότερος αὐτοῦ περὶ τὴν κατάταξιν τῆς ὑποθέσεως. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου ὡς τοιαύτη εἶναι πολλὴ τῆς Ὀμηρικῆς ὑποδεεστέρα. Ἐν ᾧ ἐκάτερον τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου ἀποτελεῖ ὁργανικὸν καὶ ἑναρμόνιον ὅλον, ἐν ᾧ ἐκάτερον εἶναι μόνον μιᾶς

¹) Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὡς ἔντιμος οἰκογενειάρχης καὶ ἔκ τινος χωρίου δύναται νὰ ἐξαχθῇ, ὅτι εἶχε καὶ υἱὸν ἐν Ἔργοις 270.

Νῦν δὴ ἐγὼ μῆτ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
εἶην μῆτ' ἐμὸς νόος.

πράξεως μίμησις¹, τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐν πολλοῖς εἶναι ἥτινα κατὰ τὴν ἐνότητα καὶ πολλαχοῦ αἱ ἰδέαι τάσσονται παραλλήλως. Ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ αἰτία ἔγκειται μὲν καὶ τῷ ποιητῇ, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τῇ ὑποθέσει διότι ἀναμφιλέκτως εἶναι πολὺ εὐχερεστέρα ἢ εἰς ἐνότητα κατὰταξις καὶ διακόσμησις μύθων ἢ ἡ εἰς ταύτας ὑποβολὴ παραγγελμάτων καὶ ὑποθηκῶν.

Ἀλλὰ πόθεν ἄρᾳ γε ἡ διαφορὰ αὕτη; Ἀρᾳ γε αὕτη ὑπαίτισται, ὅτι οἱ μεγάλοι οὔτοι ποιηταὶ ἐν μακρῷ χρονικῇ ἀποστάσει ἀπ' ἀλλήλων ἔζησαν; Ἐλέγχει τυχαίαν τῆς μητροπόλεως ἀπὸ τῆς ἀποίκου Ἑλλάδος διαφορὰν; Οὐδὲν τούτων εἶναι πιθανόν. Τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν μεταβάλλεται μὲν, ἀλλὰ μεταβάλλεται ἐν μεγάλῃ τροχῇ χρόνου τριζόμενον. Ἡ δὲ ποιήσις τῶν λαῶν ἀλλοιοῦται μὲν, ἀλλ' ἡ ἀλλοίωσις αὐτῆς εἶναι φυσική. Πᾶσα ἀλλοίωσις ἀκολουθεῖ τοῖς νόμοις τῆς ἀλλοιώσεως. Ἀλλ' ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡσιόδος, ὥς ἄρτι ἐλέγομεν, δὲν ἀφίστανται οὕτως ἀλλήλων, ὥς αἱ ποιήσεις αὐτῶν. Πρὸς δὲ οἱ ἄποικοι οὐχὶ σπανίως διαφέρουσι τῶν ἐν τῇ μητροπόλει ὁμοφύλων, ἀλλ' ἡ διαφορὰ δὲν προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως πρὸς τὴν Ὀμηρικὴν. Βεβαίως κατ' ἀρχὰς σπονδαία διαφορὰ δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἐκ τῶν μετοικήσεων καὶ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν διότι αἱ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ συμβῆσαι ἐπιδρομαὶ διετάραξαν τὴν πολιτικὴν τῆς μητροπόλεως κατάστασιν. Ἐν ᾧ οἱ ἄποικοι ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐπλούτουον, οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν ὑπέκνυψαν εἰς τὴν βίαν τῶν ἐπιδραμονσῶν φυλῶν. Οἱ μὲν ἄποικοι ἐξηκολούθουν ἔχοντες τὸν αὐτὸν βίον, οἱ δὲ ἐν τῇ μητροπόλει ὑπολειφθέντες ἔμειναν ὥς δουλοπάροικοι. Διὰ τοῦτο τὸν κόσμον τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος κα-

¹) Τοῦτο εἰδείξαμεν καὶ ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι καὶ ἐκτενέστερον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν.

ταλιπόντες ἐτράπησαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὁ ἐργατικὸς οὗτος βίος ἀντὶ μύθων παρῆγε πρακτικὰς γνώσεις, ὡς εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἑσιόδου¹.

Τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἡ ποίησις αὕτη εἶναι παραγγέλματα τῶν Δωριέων ἱερέων. Βεβαίως παρὰ τούτοις ὑπῆρχον ἱερατικά τινα γένη, ὡς οἱ Ἰαμίδαι καὶ οἱ Κλυτιάδαι, ἀλλὰ ταῦτα οὐδέποτε παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἔλαβον τὴν θέσιν Αἰγυπτίων ἱερέων. Πρὸς δὲ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι οὔτε οἱ ἱερεῖς ἠδύναντο νὰ ἦναι ἐμπειρότεροι τοῦ λαοῦ περὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, οὔτε οἱ Δωριεῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἡσυχολοῦντο. Ὡσαύτως δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν ἰδεῶν ὁ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἀσκραίου ἀοιδοῦ ὑπάρχων εἶναι ἐπινόημα ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου. Διότι οἱ θησανροὶ οὗτοι εἶναι πολλοὶ καὶ μεγάλοι. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἑσιόδος οὔτε εἰς ἱερατικὴν τάξιν ἀνήκει, οὔτε ἀντιπρόσωπος τῶν Δωριέων εἶναι, ἀλλὰ τῶν ἡττηθεῶν φυλῶν.

Ὁ δὲ λόγος τοῦ Ἑσιόδου ἔχει δύναμιν καὶ δξύτητα, ὅμως στερεῖται τῆς πληθύος τῶν λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Ἰωνικῇ ποιήσει. Ἄν δὲ παραβληθῇ ἡ γλῶσσα τῆς Ἑσιοδείου ποιήσεως πρὸς τὴν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, δεικνύει μικρὰς διαφοράς. Σπουδαιότερα τούτων εἶναι, ὅτι ὁ μὲν Ἑσιόδος ἔχει πλείονας Αἰολισμούς, ὁ δὲ Ὀμηρος πλείονας Ἰωνισμούς. Πρὸς δὲ παρετηρήθη, ὅτι παρὰ τῷ Ἑσιόδῳ ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων ἔχει τὸ α βραχὺ ὡς κοῦρας², πᾶσας, Ἀρπνίας, βουλὰς³. Παραβολῶν σπανία γίνεται χρῆσις παρὰ τῷ Ἑσιόδῳ. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἀπὸ τοῦ ξηροῦ καταλόγου τῶν ὀνομάτων ἐνίοτε μετὰ ἰσχυροῦς

¹) Ὁρα Ulrici, Geschichte der Hellenischen Dichtkunst I. 341.

²) Οὕτω τονίζονται πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Götting, ὁ δὲ Sittl κοῦρας, πᾶσας Ἀρπνίας. ³) Αἱ αἰτιατικαὶ αὗται εὐρίσκονται ἐν Θεογῶν. 60. 184 267 καὶ 534.

ἐντάσεως ἀνυψοῦται μέχρι μεγαλοπρεπείας, ταχέως ὅμως καταπίπτει. Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι οὗτος οὔτε τὸν χαράκτῃρα τῶν προσώπων γινώσκει ἀκριβῶς νὰ χαράξῃ, οὔτε τὴν συμπτώθειαν νὰ διεγείρῃ, οὔτε τὴν φαντασίαν νὰ ἐρεθίσῃ δύναται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΗΜΕΡΩΝ

Οἱ Ἑλικώνιοι ἔλεγον τῷ Πανσανίᾳ, ὅτι ὁ Ἡσίοδος πλὴν τῶν Ἑργῶν οὐδὲν ἄλλο ἐποίησε, καὶ ἐδείκνυνον τούτῳ μολυβδίνης πλάκας, ἐφ' ὧν ταῦτα ἦσαν κεχαραγμένα¹. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ περιηγητὴς² ἀμφιβάλλει περὶ τῆς γνησιότητος τῆς Θεογονίας. Ἄλλ' ἂν τις λάξῃ ὑπ' ὧν, ὅτι οὗτος ἐνίοτε ἀβασανίστως δέχεται φήμας, ὅτι ἐπὶ Ξενοφάνους³ ὑπῆρχε κοινὴ πεποίθησις εἰς τὴν γνησιότητα τῆς Θεογονίας καὶ ὅτι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ οὐδεμίαν ἀμφισβολίαν περὶ νοθείας ἔσχον, θέλει ὁμολογήσει, ὅτι

¹) Πανσαν. IX, 31, 4 "Βοιωτῶν δὲ οἱ περὶ τὸν Ἑλικῶνα οἰκοῦντες παρελημμένα δόξῃ λέγουσιν, ὡς ἄλλο Ἡσίοδος ποιῆσαι οὐδὲν ἢ τὰ Ἔργα καὶ τούτων δὲ τὸ εἰς τὰς Μούσας ἀφαιροῦσι προοίμιον, ἀρχὴν τῆς ποιήσεως εἶναι τὸ εἰς τὰς Ἐριδας λέγοντες· καὶ μοι μολυβδὸν ἐδείκνυσαν, ἐνθα ἡ πηγὴ, τὰ πολλὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου λελυμασμένα γέγραπται δὲ αὐτῷ τὰ Ἔργα." ²) Αὐτόθι IX, 27, 2 "Ἡσίοδον δὲ ἢ τὸν Ἡσιόδῳ Θεογονίαν ἐσοποίησαντα οἶδα γράψαντα," καὶ VIII, 1 "Ἡσιόδον γὰρ δὴ ἔπη τὴν Θεογονίαν εἰσὶν οἱ νομίζουσιν." Σημειωτέον, ὅτι ὁ Πανσανίας περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτόν· διότι ἐν IX, 30, 3 ψέγει, ὅτι ὁ ἀνδριάς τοῦ Ἡσιόδου φέρει κιθάραν, ἐν ᾧ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπῶν δηλὸν γίνεται, ὅτι ἔφερε ῥάβδον δάφνης. Τοῦτο ὅμως λέγει ἐν Θεογον. 30. Πῶς λοιπὸν οὗτος ἠδύνατο νὰ ψέγῃ λαμβάνων τὴν ἀπόδειξιν ἐκ ποιήματος, ὅπερ δὲν ἐθεώρει γνήσιον; ³) Σέξτ. ἐμπειρ. πρὸς μαθηματ. I, 289. "Ὁμηρος δὲ καὶ Ἡσίοδος κατὰ Κολοφώνιον Ξενοφάνη

ὁ λόγος τῶν ἀγροτῶν τοῦ Ἑλικῶνος δὲν ἦτο ἀκριβής. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτοι εὗρισκον καὶ συμφέρον ἐν τῇ φήμῃ ταύτῃ· διότι οὗτοι λέγοντες, ὅτι ὁ Ἡσίοδος ἐποίησε μόνον τὰ Ἔργα ἀπέδιδον μείζονα ἀξίαν ταῖς ἐπιδεικνυμέναις μολυβδίναις πλαξίν, ἃς ὡς πολύτιμον τῆς ξαντῶν ἀρχαιότητος μνημεῖον ἐθεώρουν.

Τὰ Ἔργα καὶ ἡμέραι ἐν τῇ συνήθει αὐτῶν μορφῇ περιέχουσιν 828 στίχους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ στίχ. 765 γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡμερῶν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος εἶναι ἀσθενέστερον τοῦ πρώτου, ὑπὸ τῶν κριτικῶν θεωρεῖται ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη. Οὗτοι μὴ εὗρισκοντες ἐνότητά ἐν τῷ ὅλῳ ποιήματι ἐγείρουσι τὸ ζήτημα, ἂν αὐτὸς ὁ ποιητὴς δὲν ἐσκόπει νὰ ἐμβάλῃ τοιαύτην καὶ ἄρα ἡ σύνδεσις τῶν διαφόρων μερῶν ἀνήκῃ εἰς μεταγενεστέρους διασκευαστάς, ἢ ἡ ἀρχαία ἐνότης διὰ παρεμβολῆς ξένων προσθηκῶν διαταράχθῃ¹. Τὸ πρῶτον δέχονται πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες², καθ' οὓς τὰ Ἔργα

᾿Ως πλεῖστοι ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα,
κλέπτειν, μοιχεύειν καὶ ἀλλήλους ἀπατενεύειν,
Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὀμηρος δ' Ἡσίοδός τε,
᾿Οσσα περ ἀνθρώποισιν ὀνειδεα καὶ ψόγοι ἐστίν,

Αἰριστοτέλ. Ῥητορικ. II, 23 "Οἷον Ξενοφάνης ἔλεγεν, ὅτι ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκοντες τοὺς θεοὺς τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν, ἀμφοτέροις γὰρ συμβαίνει μὴ εἶναι ποτε θεούς". Ὁ Ξενοφάνης λέγων ταῦτα πάντως ἀπέδιδε τὴν Θεογονίαν τῷ Ἡσίοδῳ. Ὁρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρ. ἐν. σελ. 96.

1) Ὁρα Christ 81. 2) Ὁ Twisten ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ Commentatio critica de Hesiodi carmine, quod inscribitur Opera, Kiel 1815. Οὗτος διαίρει τὸ ὅλον ποίημα πλὴν τῶν μικροτέρων μερῶν εἰς πέντε τμήματα, εἰς δύο ἐπικά (τὸν μῦθον τῆς Πανδώρας καὶ τοῦ περὶ ἀρχαιοτάτων γενῶν) καὶ εἰς τρία διδακτικά. α.) Παραγγέλματα περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐργασίας (11—47 καὶ 200—324). β.) Συμβουλὰς περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας (381—692) καὶ γ.) Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἡμερῶν (ἀπὸ 763 καὶ ἔξῃς). Οὐχὶ πολὺ διάφορον γνώμην ἔχει ὁ Thiersch, De gnomiis carminibus Graecorum, Acta phil. Monac. III, 402, καὶ ὁ Lehrs ἐν τῷ Quaest. ep. 179-252.

οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄθροισμα θρυμμάτων ἀρχαιοτέρων ποιημάτων, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν¹. Ἡ ἐνότης τοῦ ποιήματος πάντως εἶναι χαλαρά, ἀλλ' ἡ χαλαρότης ἔγκειται ἐν τῇ ὑποθέσει, ἥτις τοσοῦτον ἦτο ἐπιδεκτικὴ νοθεύσεων, ὥστε δικαίως οἱ κριτικοὶ εἰκάζουσιν, ὅτι πολλὴ ἀλλοτριὰ ὕλη εἰς τὸ ἔπος εἰσέρρευσεν. Οἱ Ἑλικώνιοι ἤδη ἀφήρουν τὸ εἰς τὰς Μούσας προσόμιον² καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἠθέλει τὴν Ὀρνιθομαντείαν³, ἣν τινες εἰς τὸ τέλος τῶν Ἔργων προσέθετον⁴. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις αἱ ἀθετήσεις εἶναι πολλαὶ καὶ μεγάλαι, π. χ. οἱ κριτικοὶ ἀθετοῦσι τὰς Ἡμέρας⁵, τὰς συλλογὰς τῶν γνωμῶν⁶, τὴν περιγραφὴν τῶν πέντε γενῶν⁷ καὶ τὸν μῦθον τῆς Πανδώρας⁸. Ὁ δὲ Fick⁹ προσθαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνον 144 στίχους τούτου τοῦ ποιήματος θεωρεῖ γνησίους. Ὑπὸ πλείστων δ' ὁμως κριτικῶν ὁμολογεῖται, ὅτι τὰ μέρη ἑκεῖνα¹⁰, ἐν οἷς ὁ λόγος ἀποτείνεται πρὸς τὸν Πέροσιν, καὶ τὰ περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας¹¹ εἶναι γνήσια.

Ὁ Ἡσιόδος ἐν τοῖς Ἔργοις κατέχει τὴν μέσσην θέσιν μεταξὺ παρελθόντος καὶ παρόντος καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν τίθῃσι τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἐν τούτῳ δὲ τὴν ἐσχάτην

¹) Ἀντίθετον γνώμην ἔσχεν ὁ Ranke. De Hesiodi operibus et diebus, Cott. 1838. Παράβαλλ. καὶ Sittl I, 221. ²) Πανσαν. IX, 31, 4. ³) Ὁ Πρόκλος λέγει· «Τούτοις δὲ ἐπάγονσιν τινες τὴν Ὀρνιθομαντείαν, ἅτινα Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἀθετεῖ». ⁴) Τὰ Ἔργα λήγουσιν οὕτως·

ἄλλοτε μητρυνὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ
τάων εὐδαίμων τε καὶ ὄλβιος ὅς τάδε πάντα
εἰδὼς ἐργάζεται ἀνάτιος ἀθανάτοισι,
ὄρνιθας κρίνας καὶ ὑπερβασίας ἀλεείνων.

Οὕτω τὸ τέλος τοῦ Ἡσιοδείου ποιήματος προεκάλει τὴν ἐπέκτασιν. Εὐφυνῶς δ' ὁ Sittl ἐν τῇ τέλει τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ λέγει, ὅτι ὁ στίχος οὗτος προσεκολλήθη, ὥσπερ πέτρα γεφύρας ἀπολεσθείσης, πρὸς τὴν ὄχθην. ⁵) Ἐν στίχ. 765—828. ⁶) Ἐν στίχ. 303—382 καὶ 695—764. ⁷) Ἐν στίχ. 109—201. ⁸) 42—104. ⁹) Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ σελ. 43. ¹⁰) Ἐν στίχ. 11—39 καὶ 203—302. ¹¹) Ἐν στίχ. 383—616 καὶ 618—694.

δυστυχίαν. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ ποιήματι ὑπάρχουσι λυρικά στοιχεῖα καὶ θρηνοὶ ἔνεκα τῆς πενίας καὶ πονηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τούτων λαβὼν ἀφορμὴν διηγεῖται τὸν ἠθικὸν μῦθον περὶ τοῦ Προμηθέως, Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας καὶ περὶ τῶν πέντε γενῶν¹. Πάντα ταῦτα φέρουσι τὸν διδακτικὸν τόνον, ὅστις ἐνίοτε ἐντείνεται μέχρις ἀποτόμου κελεύσεως. Ὁ Ἀσκραῖος αἰοδὸς δίδων συμβουλὰς περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας πάντως εἶχεν ἀφορμὴν, ὅπως περιγράψῃ τὰς τῆς φύσεως χάριτας καὶ ἐπιδείξῃ τὸ πρὸς τὴν φύσιν αἶσθημα, ἀλλὰ φύσει δὲν ἦτο ἐπιτήδειος πρὸς τοιαύτην ποιητικὴν ἔξαρσιν. Διότι οὗτος κατέχευται ὑπὸ μεγάλου ζήλου πρὸς πρακτικὰς γνώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΓΟΝΙΑΣ

Ἡ Θεογονία συνισταμένη ἐκ 1022 στίχων ἔχει ὑπόθεσιν τὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων θεῶν εἰς θεολογικὸν σύστημα. Ἀν πρὸ τοῦ Ἡσιόδου ἐγένετο τοιαύτη ἀπόπειρα, δὲν εἶναι γνωστόν. Τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ ἦτο μὲν δυσχερές, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τούτου ὑπεβोधεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μύθων, ἐν οἷς περὶ τοῦ γένους τῶν θεῶν ἐλέγετο². Ἴσως δὲ καὶ οἱ ἱεροὶ

¹) Πρῶτον τοῦ χρυσοῦ, δεύτερον τοῦ ἀργυροῦ, τρίτον τοῦ χαλκοῦ, τέταρτον τοῦ τῶν ἡρώων καὶ πέμπτον τοῦ σιδηροῦ. Ὁ Ὅμηρος εἶρε τὸ ἀνθρώπινον γένος δεδημιουργημένον. Ὅσακις δὲ οἱ Ὀμηρικοὶ θεοὶ δημιουργοῖσιν ἀνθρώπους, τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἡ δημιουργία ὅμως τοῦ Ἡσιόδου εἶναι ὑψηλοτέρα καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ.

²) Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Μετ. I, 3 τάσσει τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσιόδον εἰς τοὺς πρῶτους θεολογήσαντας, Ὁρα καὶ Bergk I, 965.

λόγοι τῶν κατὰ τόπους ἱερέων¹ εἰς τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ συνεβάλλοντο. Καὶ κατὰ τοῦτο ὅμως ὑπῆρχον δυσχέρειαι, διότι ἐφέροντο πολλαὶ παραδόσεις περὶ τῶν θεῶν, τῆς συγγενείας καὶ τῶν πράξεων τούτων πρὸς ἀλλήλας ἀντιφάσκουσαι. Τὰς ἀντιφάσεις ὁ ποιητὴς ἀφελὼν καὶ παραλαβὼν τοὺς μύθους τοὺς δυναμένους νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὸ κοσμογονικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐποίησε τὴν Θεογονίαν κατὰ προῤεξουλενμένην θεωρίαν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παντός².

Κατὰ τὸν Ἡσιόδον ἡ κοσμογονία ἄρχεται ἐκ τοῦ Χάους, ὅπερ ἐγεννήθη μὲν³, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ, δὲν λέγει ὁ ποιητής. Εἴτα γεννῶνται ἡ Γῆ, ὁ Τάρταρος καὶ ὁ Ἔρως. Ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεισιν ὁ Ἔρως δὲν μνημονεύεται ὡς θεός, ἀλλὰ τὸ πρῶτον παρ' Ἡσιόδου. Καὶ οὗτος ὅμως δὲν ἐννοεῖ τὸν Ἔρωτα ὡς κοσμοποιὸν δύναμιν, ὡς οἱ Ὀρφικοί, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀρχαιότατον ὄν⁴. Πολλαπλασιάζονται μὲν τὰ ὄντα διὰ μίξεως, ἀλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται διὰ συνεργασίας τοῦ Ἔρωτος. Οὕτω λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ Χάους ἐγεννήθη τὸ Ἐρεβος καὶ ἡ μέλαινα Νύξ, ἐξ ἧς ἐγένετο ὁ Αἰθήρ καὶ ἡ Ἡμέρα⁵, ἀφ' οὗ ἐκείνη ἐμίγη τῷ

¹) Ὁ Ἡσιόδος τίθησιν ἐν ὑψηλῇ θέσει τὸν Ἔρωτα, ἀλλὰ τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τῆς λατρείας τούτου τοῦ θεοῦ, ἣτις ὑπῆρχεν ἐν Θεσπιαῖς, τῇ πατρίδι τοῦ Ἡσιόδου. Ἡ Ἀσκηρ ἦτο μικρὸν χωρίον ἀνήκον ταῖς Θεσπιαῖς.
²) Ὁρα Müller ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ I, 156. ³) Ἐν Θεογον. 116.

Ἦτοι μὲν πρῶτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύτερος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.

Ὁ ποιητὴς λέγων Χάος δὲν ἐννοεῖ τὸ κενόν, ὡς ἡδύνατό τις νὰ εἰκόσῃ ἐκ τοῦ ἐνύμου τῆς λέξεως, ἀλλὰ ζῶσαν οὐσίαν, ἣν θεωρεῖ ὡς πηγὴν τῶν ὄντων. ⁴) Συνήθως οἱ παῖδες, οὔτινες δὴ καὶ λέγονται μικροὶ φιλόσοφοι, ἐγείρουσι τοιαῦτα ζητήματα. Καὶ ὁ Ἐπίκουρος ἡρώτα τοὺς διδασκάλους, τί ἦτο πρὸ τοῦ Χάους, ἀφ' οὗ καὶ τοῦτο ἐγεννήθη, Σέξτ. ὁ Ἐμπεῖρ. πρὸς μαθηματ. 10, 19 καὶ Διογένη. Λαέρτ. X, 2. ⁵) Ὁρα, ὅτι ἡ Ἡμέρα γεννᾶται ἐκ τῆς Νυκτός, δηλ. τὸ ἐναντίον ἐκ τοῦ ἐναντίου. Τοῦτο ὁ Πλάτων ἀνύψωσεν εἰς νόμον τοῦ κόσμου, ἐν Φαίδων 71 D "Σκόπει μόνον τοῦτο, εἰ βούλει ἔρπον μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ζώων πάντων καὶ φυτῶν, καὶ ξυλλήβδην ὅσαπερ ἔχει γένεσιν, περὶ πάντων ἴδωμεν, ἅρ' οὐτίσιν γίγνεται ἅπαντα,

Ἐρέσει. Εἶτα ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Οὐρανὸν ἴσον ἑαυτῇ, ἵνα τὰ πάντα περικαλύπτῃ καὶ ἦναι ἀσφαλὲς τῶν θεῶν κατοικία. Μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ δὲ ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Ὠκεανόν, τοὺς Τιτᾶνας, τοὺς Κύνκλωπας καὶ τοὺς Ἑκατόγχειρας. Οἱ Τιτᾶνες εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γένος τῶν θεῶν, ἐξ οὗ κατάγεται τὸ νεώτερον, τὸ τῶν Κρονιδῶν. Διότι ὁ Κρόνος καθεῖλε τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐρανοῦ. Ὁ Κρόνος δὲ φοβούμενος, μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχήν, κατέπεινε τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, ἀλλ' ὁ Ζεὺς τὴν κατάποσιν τοῦ πατρὸς ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ¹. Μετὰ ταῦτα γίνεται μακρὰ περιγραφὴ τῶν πολέμων τοῦ Διὸς καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτάνων, οἵτινες συνεκλείσθησαν ἐν τῷ Ταρτάρῳ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατὰ τὸν Κ. Ο. Müller² γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ Θεογονία δὲν εἶναι ἀτάκτως ἐρριμμένη ὕλη, ἀλλὰ ποίημα ἔχον προεξέστυλευτόν τι σχέδιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις φύσει, ὥς νομίζομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἐνότητα καὶ ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς μᾶλλον περὶ τῶν ἰδεῶν ἢ περὶ τῆς μορφῆς φροντίζει, τὰ διάφορα μέρη τοῦ ποιήματος μὴ συνδεόμενα ἀρρήκτως δύνανται ἐνκόλως νὰ διασπασθῶσιν. Τὸ διαίρετόν τοῦτο, ὅπερ ἔγκειται ἐν τῇ φύσει τῆς ὕλης, ὁ *Petersen* καὶ ὁ *Köchly* ἀπέδωκαν εἰς τὸ ἑτερογενὲς τῆς ποιήσεως. Διὰ τοῦτο διαιροῦσι τὴν Θεογονίαν εἰς 27 ἄσματα ἢ μᾶλλον θραύματα ἁσμάτων. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὸ ποίημα εἰσέρρευσεν ἑτερογενὲς ὕλη καὶ γνησία ἐξέρρευσεν, ὅμως αἱ ἐπιγραφαί, αἵτινες ὡς ὀνόματα διαφορῶν ποιημάτων ἀναφέρονται, οὐδὲν ἄλλο δεικνύουσιν ἢ τὰς ὑποθέσεις τῶν διαφορῶν μερῶν τοῦ ποιήματος. Τὰ μέρη ταῦτα παρεβλήθησαν πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν, τὸν τόνον καὶ τὴν γλῶσσαν, ὅμως αἱ δεικνύμεναι διαφοραὶ εἶναι οὕτω μικραὶ καὶ ἀσθενεῖς,

οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία, τοῖς τυγχάνει ὃν τοιοῦτόν τι, οἷον τὸ καλὸν τῷ αἰσχυρῷ ἐναντίον που καὶ δίκαιον ἀδίκῳ, καὶ ἄλλα δὴ μυρία οὕτως ἔχει. ¹) Ἐν στίχ. 479 καὶ ἐξῆς. ²) Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I, 160.

ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν προσωπικὴν τοῦ Ἡσιόδου ὑπαρξιν ἀρνούμενοι ὁμολογοῦσι τὸ ὑπερβολικὸν τῶν τοιούτων ἀποδείξεων¹.

Πρὸς τούτοις παρεβλήθησαν οἱ μῦθοι τῆς Θεογονίας πρὸς τοὺς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν². Ἐκ δὲ τῆς παραβολῆς ἐγένετο δῆλον, ὅτι τὰ μέρη, καθ' ἃ ἀμφοτέροι οἱ ποιηταὶ συμφωνοῦσι, καταρρέουσιν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν ἐπεται, ὅτι πᾶν, καθ' ὃ οὗτοι διαφωνοῦσιν, εἶναι μεταγενέστερον διότι οἱ αὐτοὶ μῦθοι οὐ μόνον ἐν διαφόροις χώραις διάφορον μορφήν λαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς διαφορῆς φύσεως τοῦ ποιητοῦ διαφόρως ἀλλοιοῦνται. Σπουδαία ὅμως διαφορὰ εἶναι, ὅτι ὁ Ἡσιόδος δὲν γινώσκει τὴν ἐν τοῖς Ὀμηρικῶς ἔπεσιν ἀρμονίαν μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Παρὰ τούτῳ οἱ θεοὶ δὲν παρίστανται ὡς αἰσθητὰ ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀντικείμενα τῆς νοήσεως. Παρὰ μὲν τῷ Ἡσιόδῳ τὸ Χάος, ὡς εἴρηται, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων³, κατὰ δὲ τὸν Ὀμηρον ὁ Ὠκεανός⁴, καὶ παρ' ἐκείνῳ μὲν ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ νεώτατος τῶν νύων τοῦ Κρόνου, παρὰ τούτῳ δὲ ὁ πρεσβύτερος⁵.

Σημειωτέον δ', ὅτι ἡ ἀρχαία Θεογονία ἔληγεν εἰς τὸν στίχον 962, διότι οἱ μετὰ τοῦτον στίχοι ἀνήκουσιν εἰς μέγα ποίημα, ὅπερ οἱ ὁμηρικῶν εἶχον προσκολλήσει εἰς τόδε τὸ ἔπος. "Οτι δ' οὕτως ἔχει, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητὴς λέγει μόνον περὶ τῶν θεαινῶν, ὅσαι εὐνηθεῖσαι μετὰ θνητῶν ἐκτίσαντο τέκνα, σιωπᾷ ὅμως περὶ τῶν θεῶν, ὅσοι συμμιγνέσθαι θνηταῖς ἐγέννησαν ἥρωας. Διὰ τοῦτο οἱ κριτικοὶ πάννυ πιθανῶς εἰκάζου-

¹) Isler, Quaestionum Hesiodarum specimen ἐν Βερολίῳ. 1830 σελ. 1—30 ²) Schömann, Comparatio Theogoniae Hesiodicae cum Homericæ. Ἡ διατριβὴ αὕτη εὐρίσκεται ἐν τῷ Opuscula Academica II, 25—59.

³) Ἐν Θεογον. 116. ⁴) Ἐν Ἰλιάδ. Ε, 201, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ σπέρμα τοῦ βραδύτερον ἀναπνευθέντος κοσμογονικοῦ συστήματος, ὅπερ ἐν τῷ ὕδατι ἀνεύρισκε τὴν πρώτην ἀρχὴν τῶν ὄντων.

⁵) Ὁρα Bergk I, 993

σιν, ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Θεογονίας εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ Καταλόγου τῶν γυναικῶν, περὶ οὗ πραγματευόμεθα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΗΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ
ΗΣΙΟΔΕΙΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

Ὡς τῷ Ὀμήρῳ ὑπὸ τινων ἀπεδίδοντο πολλὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, οὕτω καὶ τῷ Ἡοιόδῳ περὶ τὰ δέκα καὶ ἕξ, ἕξ ὧν ἄλλα μὲν ἦσαν μυθολογικά, ἄλλα δὲ διδακτικά. Τούτων τὸ σπουδαιότατον ἦσαν αἱ μεγάλαι Ἡοῖαι, αἵτινες ὅτε μὲν συγγέονται τῷ Καταλόγῳ τῶν γυναικῶν, ὅτε δὲ διαστέλλονται τούτου. Φαίνεται δ', ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἔπη τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν κεχωρισμένα¹ καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἑκάτερον ὕμνει ἡρωῖδας, βραδύτερον συνεχωρεύθησαν εἰς ἓν. Τὸ ὅλον ποίημα συνίστατο ἐκ πέντε βιβλίων, ἕξ ὧν τὰ μὲν τρία πρῶτα ἀνήκον τῷ Καταλόγῳ τῶν γυναικῶν, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ταῖς Ἡοίαις². Ἐποιήθη δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Θεογονίας τοῦ Ἡοιόδου, ὥς μαρτυροῦσιν οἱ τελευταῖοι στίχοι αὐτῆς³. Πότερον τῶν ἐνωθέντων ποιημάτων τούτων ἦτο ἀρχαιότερον, δὲν δύναται μὲν

¹) Παρὰ τῷ Πανσανίᾳ IX, 31. 4 ἀναγινώσκεται: " ἐς γυναϊκάς τε ἁδό-
μενα, καὶ ἅς μεγάλας ἐπονομάζουσιν Ἡοίαις ». ²) Ὁ Σουῖδας λέγων, ὅτι
τὸ ποίημα συνίστατο ἐκ πέντε βιβλίων, ἐνόει τὴν συνένωσιν τῶν δύο ἐπῶν.
³) Ἐν στίχ. 1019.

Αὐταὶ μὲν θνητοῖσι παρ' ἀνδράσιν εὐνηθεῖσαι
ἀθάναται γείναντο θεοῖς ἐπιείκελα τέκνα.
Νῦν δὲ γυναικῶν φύλον αἰείσατε, ἡδυνέπειαι
Μοῦσαι Ὀλυμπίδες, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

να ὀρισθῇ ἀκριβῶς, ὁμῶς ἔκ τινων τεκμηρίων¹ εἰκάζεται, ὅτι αἱ Ἑοῖαι εἶναι τὸ νεώτερον. Ὡνομάσθη δ' οὕτω τὸ ποίημα, διότι ἐν ἐκάστῳ τμήματι, ἐν ᾧ ἡρώϊς τις ἐνεκωμιάζεται, ὁ ποιητὴς ἤρχετο ἐκ τῆς φράσεως ἢ οἷη (*aut qualis*). Φαίνεται, ὅτι οὗτος ἐν τῷ προοιμίῳ ἔλεγε περίπου, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ ἀναφανῶσι γυναῖκες, οἷα ἦτο ἡ . . . , ἢ οἷα ἦτο ἡ².

Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ Καταλόγου τῶν γυναικῶν καὶ τῶν μεγάλων Ἑοίων οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον ἀμφιστολίας. Καὶ ὁ Φιλόχορος³ καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος⁴ λαμβάνουσι χωρία ἐκ τοῦ πρώτου ἔπους, ὅπερ θεωροῦσιν Ἑσιόδειον. Μόνον ὁ Πανσανρίας παραδίδει, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι οἱ Ἑλικώνιοι μόνον τὰ Ἔργα ἀπέδιδον τῷ Ἑσιόδῳ. Οἱ νεώτεροι ἀποδίδουσι καὶ τὰ δύο εἰρημένα ἔπη τῇ Ἑσιοδείῳ σχολῇ. Τοιαύτη ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Λοκροῖς, παρ' οἷς, ὡς εἴρηται, ὁ ἡμέτερος ποιητὴς εὗρε βίαιον θάνατον. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οἱ Λοκροὶ τὴν εὐγένειαν δὲν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ παρὰ τῆς μητρὸς⁵. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ἡ Λοκρὶς ἦτο χώρα ἐπιτηδεῖα πρὸς παραγωγὴν ἐπῶν, ὧν ὑπόθεσις ἦτο ἐγκώμιον εὐγενῶν γυναικῶν καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ὁ Ἑσιόδος ἔχει μητρωνυμικά, ἅπερ ἄγνωστὸν ὁ Ὀμηρος. Καὶ τὰ καλούμενα Νανπάκτια ἔπη ὑπόθεσιν εἶχον ἡρωϊδας⁶ καὶ ἴσως ἤρχοντο ἐκ

¹) Ἐν ταῖς Ἑοῖαις ἐγένετο λόγος περὶ τῆς Κυρήνης, ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦτο πάντως ἐποιήθη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως Κυρήνης, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὴν 37ην Ὀλυμπιάδα. Τοῦτο ὁμῶς δὲν θεωροῦμεν ἰσχυρὸν τεκμήριον, διότι δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο προσετέθη βραδύτερον. ²) Oge Müller, I, 170. ³) Στράβ. σελ. 328. ⁴) Στράβ. σελ. 390. Περὶ τοῦ ζητήματος ἰδὲ Marckscheffel, Hesiodi . . . Fragmenta 132. ⁵) Πολυβ. XII, 5 "ὅτι πάντα τὰ διὰ προγόνων ἐνδοξα παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γυναικῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν εἴη, οἷον εὐθέως εὐγενεῖς παρὰ σφίσι νομίζεσθαι τοὺς ἀπὸ τῶν ἑκατὸν οἰκῶν λεγομένους, ταύτας δ' εἶναι τὰς ἑκατὸν οἰκίας τὰς προκριθείσας ὑπὸ τῶν Λοκρῶν πρὶν ἢ τὴν ἀποικίαν ἐξελεθῆναι, ἐξ ὧν ἐμελλόν οἱ Λοκροὶ κατὰ τὸν χρησμὸν κληροῦν τὰς ἀπεσταλμένας παρθένους εἰς Ἰλιον". ⁶) Πανσαν. X, 38, 6.

τῆς φράσεως ἢ οὔη· διότι αἱ μεγάλαι ῾Ηοῖαι προϋποθέ-
τουσι μικράς, ὥς εὐρίσκομεν ἐν τούτῳ τῷ ἔπει¹. Αἱ μεγάλαι
῾Ηοῖαι δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ παράδοξον
τρόπον διετηρήθησαν πεντήκοντα καὶ ἑξ στίχοι ὡς προσοί-
μῳ τῆς ῾Ασπίδος ῾Ηρακλέους, ἣτις παρεδόθη ἀκέφαλος. Τὸ προσοί-
μῳ τοῦτο οὐδεμίαν ἄλλην σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ῾Ασπίδα τοῦ
῾Ηρακλέους, εἰμὴ ὅτι ἔχει ὑπόθεσιν τὸ γένος τούτου τοῦ ἥρωος.

῾Η δὲ ῾Ασπίς τοῦ ῾Ηρακλέους συνισταμένη ἐκ 480 στίχων
περιέχει τὴν εἰσαγωγὴν, ἣτις, ὡς ἄρτι εἴρηται, ἐλήφθη ἐκ τῶν
῾Ηοίων, καὶ τὴν μάχην τοῦ ῾Ηρακλέους πρὸς τὸν Κύκνον. ῾Η
ἀπεικόνισις ταύτης διαιρεῖται εἰς δύο μέρη (57—140 καὶ 318—
480)· διότι ἐν τῷ μεταξὺ (141—318) παρεμπίπτει ἡ περιγραφὴ
τῆς ἀσπίδος τοῦ ῾Ηρακλέους, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποιήματος.
Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ νεώτερον τῶν ἄλλων ποιηθὲν ὑπὸ με-
ταγενεστέρου ῥαψωδοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ῾Ομηρικῆς ἀσπί-
δος τοῦ ῾Αχιλλέως. Ἄν δέ τις παραβάλλῃ τὰς δύο ταύτας ἀσπί-
δας θέλει ἰδεῖ, ὅτι ὑπάρχει σπουδαία διαφορὰ. Παρὰ μὲν τῷ
῾Ομήρῳ, ὡς ἤδη ὁ Lessing ἐν τῷ Λαοκόωντι παρατήρησεν,
ἡ ἀσπίς τοῦ Πηλεΐδου πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν κατα-
σκευάζεται, ἐν ᾧ ἐνταῦθα ἡ περιγραφὴ ἐξειργασμένων εἰκόνων
καταπονεῖ ἡμᾶς. Αἱ φράσεις τοῦ ποιήματος δεικνύουσιν, ὅτι ὁ
ποιητὴς ἦτο ἔμπειρος μιμητὴς τοῦ ῾Ομηρικοῦ ὕφους καὶ μετὰ
τῶν ἐξωτερικῶν μέσων τῆς τέχνης ὠπλισμένος, ἀλλὰ λείπει
αὐτῷ ἡ αἴσθησις πρὸς τὴν ἐπικὴν ποίησιν. ῾Η γλῶσσα δὲν εἶναι
ἀνθηρὰ, ἀλλὰ περιέχει πολλὰς σπανίας καὶ ἀδιορθώτους φρά-
σεις. Φαίνεται ὁμῶς, ὅτι τὸ ἔπος ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μορφῇ εἶχε
μεῖζονα καθαρότητα, ἣν ἀπέβαλε διὰ τὰς πολλὰς νοθεύσεις.
Οἱ ἀρχαῖοι, ἐν οἷς ὁ Στρίχορος καὶ ῾Απολλώνιος ὁ ῾Ρόδιος,
ἐπίστευον², ὅτι τὸ ποίημα ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ ῾ΗΣιόδου. ῾Αρι-

¹) Oge Bergk, I, 1011. ²) Παρεδόθησαν ἡμῖν τέσσαρες ὑποθέσεις
τῆς ῾Ασπίδος τοῦ ῾Ηρακλέους, αἵτινες εὐρίσκονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Götting

στοφάνης ὁμως ὁ Βυζάντιος εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ¹. Φαίνεται, ὅτι τὸ ἐπύλλιον ἐποιήθη πρὸ τοῦ Σησιγόρου καὶ τοῦ Πεισάνδρου, διότι ἐν τούτῳ ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται φέρων ἀσπίδα καὶ δόρυ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι πολεμισταί. Ἀπὸ τοῦ Πεισάνδρου ὁμως καὶ ἐφεξῆς ὁ ἥρως ἔφερε λεοντὴν καὶ ῥόπαλον. Κατὰ ταῦτα ὁ *Christ*² τίθησι τὴν γένεσιν τοῦ ἐπυλλίου κατὰ τὰ 630 π. Χ.

Εἰς τὴν Ἡσιόδειον σχολὴν ἀνήκει καὶ ὁ Κήϋκος γάμος³, ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῆς Τραχίνος καὶ φίλος τοῦ Ἡρακλέους. Πρὸς δὲ μνημονεύεται Ἐπιθαλάμιον εἰς Πηλέα καὶ Θέτιν καὶ Θησέως εἰς Ἀδου κατάθασις. Ὁ δὲ Αἰγίμιος ὑπ' ἄλλων μὲν ἀποδίδεται τῷ Μιλήσιῳ Κέρκωπι, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀνομακρίτου, ὑπ' ἄλλων δὲ τῷ Ἡσιόδῳ⁴. Ἐν τούτῳ ἀπεικονίζετο ὁ τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῶν Δωριέων πρὸς τοὺς Λαπίθας ἀγὼν, ὅστις ἔσχε καλὴν ἔκθασιν διὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο πρόσφορος εἰς ἐπικὴν ποιήσιν. Ἐκ τριῶν τοῦλάχιστον βεβλίων συνίστατο ἡ Μελαμποδία ἢ Μελαμπόδεια, ἣτις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μάντεως Μελάμποδος τοῦ εἰσαγαγόντος καθ' Ἡρόδοτον⁵ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου εἰς

σελ. 107 καὶ ἐξῆς. Ἐν τῇ τρίτῃ τούτων λέγεται "Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ γ' φησὶν αὐτοῦ εἶναι, ἔκ τε τοῦ χαρακτηῆρος καὶ ἐκ τὸν τὸν Ἰόλαον ἐν τῷ Καταλόγῳ εὐρίσκειν ἡνιοχοῦντα τῷ Ἡρακλεῖ. Ὡσαύτως δὲ καὶ Σησιγόρος φησιν Ἡσιόδου εἶναι τὸ ποίημα".¹) Αὐτόθι. "Υπόπτεσκε δὲ Ἀριστοφάνης, οὐχ ὁ κωμικός, ἀλλὰ τις ἕτερος, γραμματικός, ὡς οὐκ οὔσαν αὐτὴν Ἡσιόδου, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς τὴν Ὀμηρικὴν ἀσπίδα μιμήσασθαι προαιρουμένον".²) Ἐν σελίδ. 87. ³) Ἡ γνησιότης τούτου ἀμφισβητεῖται παρ' Ἀθηναίῳ 49 B καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν Συμπ. VIII, 8. ⁴) Ἀθήν. XI, 503 D "Καὶ ὁ τὸν Αἰγίμιον δὲ ποιήσας εἶθ' Ἡσιόδός ἐστιν ἢ Κέρκωπι ὁ Μιλήσιος", καὶ Διογένης Λαέρτι. II, 46. ⁵) II, 49 "Ἐγὼ μὲν νῦν φημι Μελάμποδα γενόμενον ἄνδρα σοφὸν μαντικὴν τε ἐαυτῷ συστήσαι καὶ πυθόμενον ἅπ' Αἰγύπτου ἄλλα τε πολλὰ ἐσηγήσασθαι" Ἕλλησι καὶ τὰ περὶ Διόνυσον, ὀλίγα αὐτῶν παραλλάξαντα".

τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἐπιφανῶν μάντεων ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἀνῆγον τὸ γένος εἰς τὸν Μελάμποδα καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἡσιόδειος σχολὴ ἠγάπα τὰς γενεαλογικὰς ἀναγραφάς, ἴσως οὐχὶ ἀπιθάνως ὁ Κ. Ο. Müller¹ εἰκάζει, ὅτι τὸ ποίημα περιελάμβανεν ἅπαν τὸ γένος τῶν Μελαμποδιδῶν. Ἐν μείζονι τιμῇ ἦσαν αἱ Χείρωνος ὑποθήκαι. Οὗτος διεπαιδαγώγησε πολλοὺς ἥρωας καὶ δὴ καὶ τὸν Ἀχιλλέα, ὅστις ἐν τῷ ποιήματι εἰκονίζεται ὡς παῖς. Ἐνταῦθα ἐδίδοντο πολλαὶ συμβουλαί, αἵτινες ἀνέδειξαν τὸ ποίημα διδακτικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰσοκράτης τάσσει τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ἣ καὶ τὸν Θέογριν καὶ Φωκυλίδην².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἀπὸ Πεισιστράτου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἄρχεται εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἀνδρικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν. Διὰ τοῦτο ἀντὶ τῆς ἀκροάσεως μύθων προτιμᾷ τὰς πράξεις. Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι, αἱ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀποικίαι, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἀνέδειξαν αὐτὸν δραστηριώτερον. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐξακολουθεῖ μὲν ὑπάρχουσα, ὁμῶς δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ λαοῦ, ὡς ἐφ' Ὀμήρου καὶ τῶν κυκλικῶν, ἀλλὰ μόνον μελέτημα ὀλίγων ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ ἄτομον λαμβάνει πλήρη συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως, ἦν καὶ ἐπὶ τοῦ ἔπους ἐχάραξεν.

Πρῶτος ἀντιπρόσωπος ταύτης τῆς τροπῆς τοῦ ἔπους δύναται γὰρ θεωρηθῆναι Πείσανδρος ὁ Καμειραῖος³, ὁ υἱὸς

¹) I, 173. ²) Πρὸς Νικοκλέα 43. ³) Ἡ Κάμειρος ἦτο πόλις τῆς Ρόδου.

τοῦ Πείσωρος καὶ τῆς Ἀρισταίχμας. Οἱ ἀρχαῖοι διαφώνουν περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ποιητοῦ, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐνόμιζον αὐτὸν σύγχρονον τοῦ Εὐμόλπου, ἄλλοι δὲ πρεσβύτερον τοῦ Ἡσιόδου καὶ ὁ Σουΐδας¹ τίθει κατὰ τὴν 33ην ὀλυμπιάδα, ἥτοι 645 π.Χ. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἦτο νεώτερος τοῦ Στριοιχόρου καὶ ἄρα ἀνήκει τῇδε τῇ περιόδῳ. Διότι καὶ ὁ Πείσανδρος εἰκονίζει τὸν Ἡρακλέα φέροντα λεοντὴν καὶ ῥόπαλον, ὅπερ εἶναι πλάσμα τοῦ Στριοιχόρου². Ὁ Πείσανδρος ἐποίησεν Ἡράκλειαν συνισταμένην ἐκ δύο βιβλίων καὶ διὰ τοῦ ἔπους τούτου ἐκτίσαστο μέγα κλέος, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἔσχε τὴν πέμπτην θέσιν μετὰ τὸν Ὅμηρον, Ἡσιόδον, Ἀντίμαχον καὶ Πανύασιν. Ἀλλὰ τὸ ἔπος τοῦτο πλὴν ὀλίγων στίχων³ ἀπώλετο. Τοὺς νεωτερισμοὺς ἀγαπῶν ὁ Πείσανδρος ἐπραγματεύετο τὴν ὑπόθεσιν κατὰ δραματικὸν τρόπον καὶ ἱστορικὴν βραχύτητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπικὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν παντοειδῆ ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως.

Μετὰ τὸν Πείσανδρον ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐφαίνετο σβεσθεῖσα, μέχρις οὗτο ὃ Ἀλικαρνασσεὺς Πανύασις αὐτήν ἀνῆψεν. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Πολυάρχου καὶ θεῖος τοῦ ἱστορικοῦ Ἡροδότου. Ἐζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πινδάρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, οἵτινες καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ. Διότι ὁ ἐνθουσιώδης ποιητὴς μετέσχε τῆς στάσεως, ἣτις ἐσκοπεί τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Αυγδάμυδος, ὅντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν, ἀλλὰ ταύτης ἀποτυχοῦσης ἡραγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Σάμον⁴. Ὅτε δὲ καὶ τὸ

¹) Ἐν λέξει Πείσανδρος. ²) Ἀθην. XII, 513 "Τοῦτον (τὸν Ἡρακλέα) οὖν, φησί, οἱ νέοι ποιηταὶ κατασκευάζουσιν ἐν ληστοῦ σχήματι μόνον περιπορευόμενοι, ξύλον ἔχοντα καὶ λεοντὴν καὶ τόξα καὶ ταῦτα πλάσαι πρῶτον Στριοιχόρον τὸν Ἱμεραῖον. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἴδρα Ulrici, Geschichte der Hellenischen Dichtkunst I, 501. ³) Ὁρα Στοβαῖον XII, 140 καὶ Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Νεφέλ. 1047 ⁴) Ὁρα Σουΐδαν ἐν λέξει καὶ Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 504. Ὁ Σουΐδας λέγει τὸν Πα-

δεύτερον ἐπειράθη, ὅπως καταλύσῃ τὸν Λύγδαμιν ἐφρονεύθη, ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Πανύασις ἐποίησεν ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ Ἰωνικά, ἅπερ εἶχον ὑπόθεσιν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἰωνίας καὶ συνίσταντο ἐξ 7000 στίχων. Τὸ ποίημα ὁμως, δι' οὗ οὗτος ἐκτῆσατο δόξαν μεγάλου ποιητοῦ, εἶναι ἡ Ἡράκλεια, ἣτις περιεῖχεν 9000 στίχους. Ἐν τούτῳ ὁ ποιητὴς ἐπειράτο, ὅπως συνδνάσῃ τὸ ὕψος τῆς Ὀμηρικῆς καὶ τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς λυρικῆς ἐξάρσεως καὶ τῶν νόμων τῆς δραματικῆς τέχνης.

Ὀλίγον βραδύτερον τοῦ Πανυάσιδος (467—402 π. Χ.) ἤκμαζεν ὁ Σάμιος Χοιρίλος, ὅστις μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις διατρίψας ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν ἱστορικὸν Ἡρόδοτον¹ καὶ ἠκολούθει τῷ Λυσάνδρῳ, ὅπως ποιητικῶς ὑμνήσῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ². Μετ' ὀλίγον μετέβη εἰς τὴν ἀλλήν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελαίου, ὡς καὶ ἄλλοι ποιηταί, ἔνθα ἀπολαύων τῆς μεγαλοδορίας³ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐτελεύτησεν. Ὁ Χοιρίλος εἶναι ὁ πρῶτος ποιητής, ὅστις τὰς μυθικὰς ὑποθέσεις μετὰ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων καταλιπὼν ἐτόλμησεν, ὅπως λάβῃ αὐτὰς ἐκ τῆς ἱστορίας. Διότι ἐποίησε Περσηΐδα ἢ Περσικά, ἐν οἷς ὕμνει τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὕτως ἐνεθουσιάζοντο ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν ἡρωϊκῶν ἔργων τῶν πατέρων αὐτῶν, ὥστε ἐφηφίσαντο, ὅπως ἡ Περσηΐς τοῦ Χοιρίλου ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἀναγινώσκηται παρὰ τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν⁴.

νύασιν τῆς αὐτοσκοπίου καὶ φαίνεται, ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἰερατικὸν γένος, ὅπερ ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου. ¹) Ὅρα Σουΐδαν II, 2, 1691. ²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυσάνδρου. 18 "Τῶν δὲ ποιητῶν Χοιρίλον μὲν αἰεὶ περὶ αὐτὸν εἶχεν ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις διὰ ποιητικῆς". ³) Ἀθήν. VIII, 345 "Ἰστὸς δὲ φησι Χοιρίλον τὸν ποιητὴν παρ' Ἀρχελαίου τέσσαρας μῶας ἐφ' ἡμέρᾳ λαμβάνοντα, ταύτας καταναλίσκειν εἰς δημοφιλίαν γενόμενον δημοφάγον". ⁴) Ὁ Σουΐδας λέγει ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ "καὶ σὺν τοῖς Ὀμήρῳ ἀναγινώσκεισθαι ἐφηφίσθη".

Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἤγαγε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ὑπερβολήν· διότι ὁ μὲν Πλάτων νομίζει, ὅτι οἱ Περσικοὶ πόλεμοι δὲν ἔτυχον ἔτι ἀξίου ποιητοῦ¹, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης κακίζει τὰς παραβολὰς τοῦ Χοιρίλου, αἵτινες μᾶλλον ἐσκοτίζον² ἢ ἐποιοῦν φανερόν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν ἠξίωσαν τοῦτον μεγάλης προσοχῆς. Ὁ Χοιρίλος εἶχε γράφει καὶ Σαμιακά, ἀλλὰ ταῦτα πρωίμως ἀπώλοντο. Τὰ σωζόμενα αὐτοῦ ἀποσπάσματα³ περιέχουσιν ἠθικὰς τινας γνώμας, ἐξ ὧν δῆλον γίνεται, ὅτι δὲν ἐνέμενε πιστὸς ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ παραστάσει τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀλλ' εἰσέδυνε καὶ εἰς τὰ βάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ποιητῶν τῆς περιόδου ταύτης μνημονεύονται ὁ Ἡρόδωρος, Σιμωνίδης ὁ γενεαλόγος καὶ Νικήρατος ὁ Ἡρακλεώτης. Ὁ τελευταῖος διηγωνίσασατο πρὸς τὸν Ἀντίμαχον Λυσάνδρεια, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐστεφάνωσε τὸν Νικήρατον⁴. Ἀλλ' ὁ Πλάτων, ὁ θαυμαστής τοῦ Ἀντιμάχου, παρεμυθεῖτο τῷ ἡττημένῳ ποιητῇ λέγων, ὅτι αἰτία ἦτο ἡ ἄγνοια, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν τυφλότητα τῶν μὴ βλέπόντων. Ἀντίμαχος οὗτος ὁ Κολοφώνιος ἠκμαζε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος⁵. Ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ἐλεγείας, ὧν τὴν συλλογὴν ἀνέθετο τῇ Αὐδῇ, ἥτις εἶχεν ἤδη ἀποθάνει. Ἦτο δὲ σύζυγος ἢ ἐρωμένη τοῦ Ἀντιμάχου⁶. Βραδύτερον οὗτος ἐποίησε τὴν Θηεαΐδα⁷, δι' ἧς ἐκτήσατο φήμην. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἦτο ἀγχίστροφος, ποικίλη καὶ μεγαλόφρων, ὡς λέγει

¹) Ἐν Μενεξέν. 239 C. ²) Ἐν Τοπ. VIII, 1 "Ὁ δὲ Χοιρίλος ζῶα εἰς παραβολὴν λαμβάνει σκιούρους καὶ ὄρνυγας ὀνομαζόμενα, ἃ οὔτε αὐτὰ ἔσμεν, οὔτε τὰς πράξεις ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν". ³) Naekius, Choerili Samii quae supersunt collegit et illustravit, Lips. 1817. ⁴) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυσάνδρου. κεφ. 18. ⁵) Διόδωρ. Σικελ. XIII, 108. ⁶) Ἀθην. XIII, 598. Ἰδὲ καὶ Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 483. ⁷) Ταύτην ὁ Κυνέρων λέγει magnum volumen ἐν Βρούτῳ 51.

Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς¹, ὅμως ἀπέσπα τὴν προσοχὴν οὐχὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ σπουδαίων ἀναγνωστῶν, ὡς τοῦ Πλάτωνος². Καὶ εἶχε μὲν ἰσχὺν καὶ τόνον, ἀλλ' ὑπεδήλουν τὸν πόρον, δι' οὗ ἐγένετο³. Οἱ γραμματικοὶ κατέτασσον τὸν ἐπικὸν τοῦτον ἐν τῇ τραχείᾳ ἀρμονίᾳ, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ Θουκυδίδης ἐκ τῶν ἱστορικῶν. Ὁ Ἀντίμαχος εἶχε πλείστας μυθολογικὰς καὶ φιλολογικὰς γνώσεις καὶ δὴ ἐποίησε καὶ ἔκδοσιν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἀλλ' ἦτο μᾶλλον φιλόλογος ἢ ποιητής. Διὰ τοῦτο ὁ Κολοφώνιος ποιητής θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρινῶν ὁμοτέχων. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανον, ὅτι οὗτοι διὰ τὴν συγγένειαν ταύτην ἔταξαν αὐτὸν ἐδῆς μετὰ τὸν Ὀμηρον, ὅπερ ἄποπον⁴.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη καὶ ὁ Χαιρήμων, ὅστις ἐν τῷ Κενταύρῳ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἑξαμέτρον ἀνέμιξε πάντα τὰ ἄλλα εἶδη τῶν μέτρων⁵. Ἀλλ' ἡ ποικιλία τούτων παράγει τραχὴν, ἣν δὲν στέργει ἡ ἡρεμία τοῦ ἔπους. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἐσκόπει τὴν διάσωσιν τοῦ ἔπους, ὅπερ πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους. Καὶ ὁ τραγικὸς Κλεοφῶν ἔγραψε ποιήματα, ἅπερ κατέχουσι τὴν μέ-

¹) Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων XXIII. ²) Σχολ. εἰς Πλάτ. Τίμ. 28 "Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός φησιν, ὅτι τῶν Χοιρίλων τότε εὐδοκιμούντων Πλάτων τὰ Ἀντιμάχου προετίμησεν, καὶ αὐτὸν ἔπεισε τὸν Ἡρακλείδην εἰς Κολοφῶνα ἐλθόντα τὰ ποιήματα συλλέξαι τοῦ ἀνδρός". ³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Τιμολέοντ. 36 "Καθάπερ γὰρ ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποιήσεις καὶ τὰ Διονυσίου ζωγραφήματα τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντα καὶ τόνον ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσσει τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ἐπειργάσθαι, ὅπως . . .". ⁴) Μετὰ πολλῆς δὲ λεπτότητος λέγει ὁ Κοϊντιλιανὸς X, 1, 53 "ut plane manifesto appareat quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum". ⁵) Ὁ Ἀθήναιος λέγει τὸν Χαιρήμονα τραγικὸν ἐν XIII, 608, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη περὶ ποιητ. κερ. I, εἶναι ἐπικός. "Ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων ποιοῖτο τὴν μίμνησιν, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν ἑσπερίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον".

σὴν θέσιν μεταξὺ ἡρωϊκοῦ ἔπους καὶ παρωδίας¹. Ὁ δὲ Χοιρίλος ὁ νεώτερος, ὅστις κατήγετο ἐξ Ἰάσου τῆς Καρίας, ἠκολούθει τῷ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἐλάμβανε παρ' αὐτοῦ πλοῦσια δῶρα. Οὗτος δὲν ἦτο χείρων ἄλλων συγχρόνων ποιητῶν, ὥς Αἰσχυρίωνος τοῦ Σαμίου, ὅστις ἔγραφεν Ἐφημερίδας ἐν ἑξαμέτροις², ἀλλ' ἡ εὐνοια τοῦ ἡγεμόνος διήγειρε τὸν φθόρον³ τῶν ἀντιτέχνων, οἵτινες ἐπειρῶντο νὰ διεγείρῃσι τὴν πρὸς αὐτὸν περιφρόνησιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἶχε συνείδησιν, ὅτι δὲν εὖρεν ἄξιον ποιητὴν, ὅπως ὑμνήσῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὴ ἐμακάριζε τὸν Ἀχιλλέα, ὅτι ἔτυχε τοῦ Ὀμήρου ὑμνητοῦ.

Ἀλλ' ἡ ἐπικὴ ποίησις πρὸ πολλοῦ εἶχε παρακμάσει καὶ εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι οὐχὶ ἐπὶ μέγαν Ἀλεξάνδρον, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ Περικλέους, ὅτε ἡ δραματικὴ ποίησις καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἔθαλλον, διεκρίνετο ἑξοχος ἐπικός ποιητής. Τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι ἕκαστον γραμματολογικὸν προῖον γεννᾶται ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ, καὶ ὅτι οἱ γραμματολογικοὶ νόμοι εἶναι ἀπαράβατοι. Τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἔπους δεικνύει καὶ ἡ κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ἀναφανεῖσα παρωδία, ἣτις τὸ ὑψηλὸν τοῦ ἔπους ὕψος εἰς τὸ ταπεινὸν καὶ κοινὸν κατεβίβαζεν, ὅπως τὸν γέλωτα διεγείρῃ. Τοῦτο ἐλέγχει ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν πίστιν καὶ τοὺς ἐθνικοὺς τῶν γραμμάτων θησαυροὺς. Συνήθως ἐπαρώδουν τὸν Ὀμηρον, ὃν οἱ Ἕλληνες ἐκ τῶν σχολείων διετήρουν ἐν τῇ μνήμῃ. Ἡ δὲ παρωδία τοσοῦτο μᾶλλον ἐπιτυγχάνει, ὅσον αὕτη ὠρισμένως τὴν φράσιν, τὸ ὕψος, τὸ μέτρον καὶ τὸν ῥυθμὸν τοῦ παρωδουμένου ποιητοῦ ὑπομνήσκει. Ὡς δ' οἱ ὑαφωδοί, οὕτω καὶ οἱ παρωδοὶ ἔτρεχον πανταχοῦ, ὅπως τὰ πλήθη τέρψωσιν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι οὕτως ἠγάπων τὰς παρωδίας, ὥστε κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰσή-

¹) Ἀριστοτέλ. *Περὶ ποιητ.* κεφ. 2. ²) Curtius VIII, 17. ³) Ὁρα Ὁράτιον ἐν *Epist.* II, 1, 22 καὶ *Ars poetica* 357.

γαγον τὴν ἀπαγγελίαν τῶν παρωδῶν εἰς τινὰ τῶν ἐορτῶν αὐτῶν, τὰ Παναθήναια ἢ τὰ Διονύσια¹. Κατὰ τὰ εἰρημένα ὡς τὸ σατυρικὸν δράμα ἠκολούθει τῇ τραγικῇ τριλογίᾳ, οὕτως ἡ παρωδία τῇ ἀπαγγελίᾳ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Ὑπὸρχον δὲ καὶ ἀγῶνες παρωδιῶν, ὡς καὶ τῶν δραμάτων².

Ἐν ταῖς παρωδίαις διεκρίνετο Ἡγήμων ὁ Θάσιος, ὅστις ἦτο καὶ ὑποκριτής. Ὁ παρωδὸς οὗτος, ὅστις ἐπεκαλεῖτο Φακῆ, εἶχε τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ σφόδρα ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, διότι τοὺς λόγους ἔλεγε πανούργως καὶ ὑποκριτικῶς. Ἐν δὲ τῇ Γιγαντομαχίᾳ αὐτοῦ, ἐν ᾗ, ὡς φαίνεται, ἐπαρῶδει τὴν στρατείαν εἰς τὴν Σικελίαν, οὕτως ἐκῆλυσεν τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε οὗτοι πλεῖστον ἐγέλασαν, εἰ καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἠγγέλθη αὐτοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ φοβερὸν ἀτύχημα τῆς στρατείας ἐκείνης, δι' ἣν ἀπώλεσαν τοὺς οἰκείους αὐτῶν³. Ἐνδοξότατος διὰ τὰς παρωδίας ἐγένετο καὶ Εὐβοῖος ὁ Πάριος, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους Φιλίππου τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας⁴. Τούτου ἐσφύζοντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀθηναίου τέσσαρα βιβλία παρωδιῶν⁵. Ὁ δὲ Βοιωτὸς ὁ Συρακούσιος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς γένους, ἐκδιωχθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Ἀγαθοκλέους μετήρχετο τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ πα-

¹) Ὁ Χαμαιλέων παρ' Ἀθηναίῳ IX, 407 δὲν ὀνομάζει μὲν τὴν ἐορτήν, ἀλλ' ἡ παρουσία ξένων προϋποτίθησιν ἢ τὰ Παναθήναια ἢ τὰ μεγάλα Διονύσια. Ὁ Bergk προτιμᾷ τὴν πρώτην ἐορτὴν ἐν II, 487. ²) Ἀθῆν. XV, 609 "Τούτων δὲ πρῶτος εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς θυμελικοὺς Ἡγήμων καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἐνίκησεν ἄλλαις τε παρωδίαις καὶ τῇ Γιγαντομαχίᾳ". ³) Αὐτόθι IX, 407. ⁴) Περὶ τούτου λέγει ὁ Πολέμων παρ' Ἀθῆν. XV 698 "Καὶ τὸν Βοιωτὸν δὲ καὶ τὸν Εὐβοῖον τοὺς τὰς παρωδίας γράψαντας λόγιους ἂν φήσαιμι διὰ τὸ παῖζειν ἀμφιδεξίως καὶ τῶν προγενεστέρων ποιητῶν ὑπερέχειν ἐπιγεγονότας". ⁵) Οὗτος λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἔριδος κουρέως πρὸς κεραμέα πάννυφῶς παρωδεῖ τὸν γνωστὸν λόγον τοῦ Νέστορος ἐν Ἰλιάδ. A, 175 οὕτως παρ' Ἀθηναίῳ XV, 699.

Μῆτε σὺ τόνδ' ἀγαθὸς περ ἐὼν ἀποαίρεο, κουρεῦ,
μήτε σὺ, Πηλεΐδῃ.

ρωδοῦ, καθ' ὃ διεκρίνεται ὑπὲρ τὸν Εὐξοιον¹. Τελευταῖος ταύτης τῆς περιόδου παρωδὸς εἶναι ὁ Μάτρων² ἢ Ματρεάς ὁ Πιταναῖος, οὗ μακρὸν ἀπόσπασμα διετήρησεν ἡμῖν ὁ Ἀθηναῖος³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἔληγεν ἡ θεοκρατικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος περίοδος καὶ ἤρχετο ἡ ἠθικὴ⁴, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμῖδα ἐξαορθὲν ἐξεῦρε τοὺς αἰωνίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Τὴν μεταξολὴν παρεσκεύασαν οἱ φιλόσοφοι πρὸ τῶν Περσικῶν. Διότι οὗτοι τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα ὑπὸ τε τοῦ Ὀμήρου καὶ Ὁσιόδου ἐπολέμουν διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς λογικῆς.

¹) Περὶ τούτου ἔχομεν τὴν κρίσιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ ἐν ἐλεγείῳ παρ' Ἀθηναίῳ αὐτόθι. Οὗτος πρὸς τοὺς ἄλλοις λέγει:

τοῖα Συρηκοσίαις καὶ ἔχων χάριν. Ὅς δὲ Βοιωτοῦ
ἔκλυεν, Εὐβοίῳ τέρεψεται οὐδ' ὀλίγον.

²) Λέγεται καὶ Ματρεάς I, 5 καὶ Μάτρων παρ' Ἀθηναίῳ. ³) Πρὸς παράδειγμα ἔστωσαν ὀλίγοι στίχοι ἐκ τοῦ Ἀθην. V, 134.

Δεῖπνα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροφα καὶ μάλα πολλὰ,
ἃ Ξενοκλῆς ῥήτωρ ἐν Ἀθήναις δειπνισεν ἡμᾶς·
ἦλθον γὰρ ἀκάεισε, πολὺς δέ μοι ἔσπετο λιμός.

⁴) Τὰ αἷτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτ. Ἑλλήν. πολιτ. σελ. 48. "Ὁ πνευματικὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βίος διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν θεοκρατικὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ὑλικήν. Αἱ τρεῖς αὗται περίοδοι ἐξετυλίσθησαν καὶ ἐπανελήφθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Περσικῶν ἡκμαζεν ἡ θεοκρατικὴ, ἀπὸ δὲ τούτων μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ ἠθικὴ καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ Μέσου αἰῶνος ἡ ὑλική".

Καὶ ὁμῶς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη¹ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ Θεογονία² τοῦ Ἡσιόδου ἦσαν οἱ πρόδρομοι τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας. Κατὰ ταῦτα ἡ φιλοσοφία ἀνεπλήρωσε τὴν καταπίπτουσαν θρησκείαν. Οἱ ἀρχαῖοι δὲ φιλόσοφοι δὲν ἔγραφον, ἀλλ' ἐν στενοῖς κύκλοις ἐδίδασκον. Ὅτε δὲ βραδύτερον οὗτοι ἐδημοσίεον τὰς θεωρίας αὐτῶν, ἐλέγετο, ὅτι ἐξέδιδον, ὅθεν καὶ ἡ ἐκδοσις. Τὸ πρῶτον ἡ δημοσίευσις ἐγένετο διὰ τῆς περιζόλης τῶν θεωριῶν ἐν στίχοις, οἵτινες διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ μέτρου ἐφύλαττον ἀλύμαντον καὶ ἄφθαρτον τὸν λόγον τοῦ φιλοσόφου.

Ἐν τοῖς πρώτοις φιλοσοφήσασι ποιηταῖς τίθεται Κλεόστρατος ὁ Τενέδιος, ὅστις ἐποίησε διδακτικὸν ποίημα περὶ ἀστρονομίας, ἥτοι Ἀστρολογίαν³. Πρὸ πάντων οἱ Ἐλεᾶται κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἐν στίχοις ἐξέδιδον καὶ διέδιδον τὰς θεωρίας αὐτῶν. Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ὅστις ἐγένετο ἰδρυτὴς τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς, ἠκμαζε περὶ τὰς Ὀλυμπ. 65—70. Κατ' ἀρχὰς οὗτος ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ποίησιν, εἶτα δ' ἐτράπη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅτε ἐκ Κολοφῶνος ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλέαν. Οὐ μόνον δ' ἐποίει, ἀλλὰ καὶ ἐρραψώδει τὰ ἑαυτοῦ⁴. Κατὰ τὸν τρόπον τῶν γενεαλόγων ἐποίησε Κολοφῶνος κτίσιν καὶ Ἀποικισμὸν εἰς Ἑλέαν τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ μείζονα δόξαν ὁ Ξενοφάνης ἐκτήσατο ἐκ τοῦ φιλοσοφικοῦ συγγράμματος Περὶ φύσεως, ὅπερ ἦτο πεποιημένον ἐν ἐπικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν ἡρωϊκῷ ἐξα-

¹) Ἐν Ἰλιάδ. Ε, 246 λέγεται·

᾿Ωκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Καὶ αὐτόθι 201, ὅπου ἰδὲ καὶ τὴν σημείωσίν μου.

²) Ὅρα Christ σελ. 95. Παρὰ Διογένηι τῷ Λαέρτ. IX, 22 ἀναγινώσκειται· “Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ ποιημάτων φιλοσοφεῖ, καθάπερ Ἡσιόδός τε καὶ Ξενοφάνης καὶ Ἐμπεδοκλῆς”. ³) Ταύτης στίχοι διετηρήθησαν παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Εὐριπίδ. ἐν Ῥῆσ. 524. ⁴) Διογένης. Λαέρτ. IX, 18 “Ἐγραφε δὲ καὶ ἐν ἔψει καὶ ἐλεγείας καὶ ἰάμβους, καθ' Ἡσιόδου καὶ Ὀμήρου, ἐπικόπων αὐτῶν τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐρραψώδει τὰ ἑαυτοῦ”.

μέτρῳ. Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἐπίστευεν, ὅτι ὁ θεὸς εἶναι εἷς, σφαιροειδὴς καὶ οὐδόλως πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁμοιάζων¹. Ἐφ' ἧς δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐποίησαν τὸ θεῖον ἀνθρωποφυές, λέγων, ὅτι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἤθελον ποιήσῃ τὸ αὐτό, ἂν ἐγίνωσκον ζωγραφικὴν². Κατὰ ταῦτα ἐκάκιζε τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, διότι τὰ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὀνειδὴ τοῖς θεοῖς ἀπέδωκαν³.

Ἐπιφανέστατος τῶν Ἑλεατῶν εἶναι ὁ Παρμενίδης, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Ἑλέᾳ περὶ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς 66^α Ὀλυμπιάδος ἠκροάσατο οὐ μόνον τοῦ Ξενοφάνους, ἀλλὰ καὶ τῶν Πυθαγορείων Ἀμεινίου καὶ Διοχαΐτου⁴. Ὃτε ὁ Σωκράτης ἦτο νέος, ἠκουσε τοῦ Παρμενίδου ἐλθόντος μετὰ τοῦ Ζήνωνος εἰς τὰ Παναθήναια⁵. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ διδασκάλου ὁ φιλόσοφος τὰς θεωρίας αὐτοῦ κατέθετο ἐν στίχοις. Καὶ οὗτος λοιπὸν ἐποίησε ποίημα Περὶ φύσεως, οὗ τὸ προοίμιον ἐκοσμεῖτο ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς φαντασίας· διότι ἔλεγεν, ὅτι αἱ θνητὲρες τοῦ Ἥλιου παραλαβοῦσαι αὐτὸν καὶ ἀναβιβάσασαι ἐπὶ ταχειῶν ἵππων ἤγαγον εἰς τὰς πύλας τῆς Ἡμέρας καὶ τῆς Νυκτός. Ἐνταῦθα ἡ Δίκη, ἡ κλειδοῦ-

¹) Διογεν. Λαέρτ. IX, 18. ²) Παρὰ Karsten Fragm. VI, 41.

Ἄλλ' εἵτοι χεῖρας γ' εἶχον βόες ἢ ἑλέοντες
ἢ γράψαι χεῖρεςσαι καὶ ἔργα τελεῖν ἅπερ ἄνδρες,
καὶ κε θεῶν ἰδέας ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποιοῦν
τοιαῦθ', οἷον περ καὶ τοὶ δέμας εἶχον ὁμοῖον,
ἵπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δὲ τε βουσίην ὁμοῖα.

³) Αὐτόθι VII, 43.

Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδος τε,
ὅσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνειδέα καὶ νόγοι ἐστίν . . .
ὥς πλείστ' ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμίσινα ἔργα
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεῦειν.

⁴) Διογένης. Λαέρτ. IX, 21. ⁵) Πλάτ. ἐν Παρμενίδ. 127 ὅτι Ἐφ' ἧς δὲ δὴ ὁ Ἀντιφῶν λέγειν τὸν Πυθόδωρον ὅτι ἀφίκοντό ποτε εἰς Παναθήναια τὰ μέγαλα Ζήνων τε καὶ Παρμενίδης. Τὸν μὲν οὖν Παρμενίδην εὖ μᾶλα ἤδη πρεσβύτην εἶναι, σφόδρα πολὺν, καλὸν δὲ κάγαθόν τὴν ὄψιν, περὶ ἧς μάλιστα πέντε καὶ ἐξήκοντα η.

χος τῶν πνλῶν, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν καὶ τὰς ἀπατηλὰς τῶν θνητῶν δόξας¹. Κατὰ ταῦτα διεῖλε καὶ τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ ποίημα εἰς δύο, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει τὴν περὶ τοῦ ὄντος διδασκαλίαν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν περὶ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Μόνον τὸ ὄν κατὰ τὸν φιλόσοφον ὑπάρχει, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν τοῦ γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι, τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν².

Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς γεννηθεὶς ἐν Ἀκράγαντι τῆς Σικελίας περὶ τὰ 492 π. Χ. ἐξ ἐπιφανοῦς γένους ἐτιμήθη οὐ μόνον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσι τῆς Σικελίας. Οὕτω δ' ἠγάπησεν ὁ δῆμος τὸν φιλόσοφον διὰ τὴν κατὰλυσιν τῆς ὀλιγαρχίας τῶν χιλιῶν, ὥστε ἔδιδε τούτῳ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ὁ φιλόσοφος δὲν ἐδέξατο ταύτην³. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐγένετο ἀνὴρ πολυμαθέστατος ἅτε ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ποίησιν τραγωδιῶν, τὴν ἱατρικὴν, τὴν ὀρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν⁴. Ἀποβλέπων δ' οὗτος εἰς τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς κοινούς ἀνθρώπους ἐπίστευεν, ὅτι εἶναι θεὸς καὶ τοῦτο διαρρήδην λέγει ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ⁵. Ὅτε δ' ὁ φιλόσοφος

¹) Comment. Eleat. 1.

. πάντα πνθῆσθαι,
ἡμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεκέες ἦτορ
ἡδὲ βροτῶν δόξας τῆς οὐκ ἐνί πίστις ἀληθείης.

²) Παρὰ Σιμπλικ. Φυσικ. 31 B.

Πῶς δ' ἂν ἔπειτα πέλοι τὸ εὖν; πῶς δ' ἂν καὶ γένοιτο;
Εἴ γε γένοιτ', οὐκ ἔστι, οὐδ' εἴ ποτ' μέλλει ἔσεσθαι.
Τὰς γένεσις μὲν ἀπέσβηται καὶ ἄπιστος ὄλεθρος.

³) Διογένης. Λαέρτ. VIII, 63 "Φησὶ δ' αὐτὸν καὶ Ἀριστοτέλης ἐλεύθερον γεγονέναι, καὶ πάσης ἀρχῆς ἀλλότριον, εἴ γε τὴν βασιλείαν αὐτῷ διδομένην παρητήσατο". ⁴) Διογένης. Λαέρτ. VIII, 58. ⁵) Αὐτόθι VIII, 62.

"Ὡ φίλοι, οἱ μέγα ἄστυ κατὰ ξανθοῦ Ἀκράγαντος
ναίειτ' ἄκρην πόλεως, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων,
χαίρειτ' ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός,
πωλεῖνμαι μετὰ πᾶσι τετιμημένος, ὥσπερ ἔοικε.

ἦλθεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐγένετο λόγος ἢ περὶ αὐτοῦ¹. Ἡρακλᾶσθη δ' ὑπὸ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, ὅπως ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον². Ὡς κατὰ τὸν βίον ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἦτο τεράστιος καὶ θαυματουργός, οὕτω καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦτο μυθώδης. Κατὰ τὸν Ἡρακλείδην ἀφ' οὗ ὁ φιλόσοφος ἀνέστησε γυναῖκα νεκράν, ἐποίει θυσίαν ἐν τῷ ἁγρῷ τοῦ Πεισιάνακτος, ἐνθα πολλοὶ τῶν φίλων προσεκλήθησαν πρὸς εὐχάριαν. Μετὰ ταύτην οἱ μὲν ἄλλοι ἀνεπαύοντο ὑπὸ δένδροις, ἢ ὅπου ἕκαστος ἤθελεν, ὁ δ' Ἐμπεδοκλῆς ἔμεινεν, ὅπου κατεκλίθη. Ὅτε δ' ἔγεινεν ἡμέρα, οὗτος δὲν εὐρέθη καὶ οὐδείς ἠδύνατο τὰ εἶπαι, τί ἐγένετο, πλὴν ἐνός, ὅστις ὠμολόγησεν, ὅτι κατὰ τὰς μέσας νύκτας ἤκουσε φωνὴν λίαν ἰσχυράν καλοῦσαν τὸν Ἐμπεδοκλέα. Ὁ μάρτυς ἐξαναστὰς εἶδεν οὐράνιον φῶς, λαμπάδων φέγγος καὶ οὐδὲν ἄλλο. Κατ' ἄλλην ὁμοίως εἶδωσιν ὁ φιλόσοφος εἰς τὴν Αἴτνην πορευθεὶς καὶ εἰς τὸν κρατῆρα εἰσπηδήσας ἔθανεν, ὡς ἐγνώσθη ἐκ τοῦ ἀναρριπισθέντος αὐτοῦ ὑποδήματος, ὅπερ ἦτο χάλκινον³.

Ὁ παράδοξος οὗτος φιλόσοφος ἐποίησε δύο φιλοσοφικά ποιήματα, τὸ μὲν Περὶ φύσεως, ὅπερ ἀποτείνει πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Πανσανίαν, τὸ δὲ Καθαρμοῦς, ὅπερ ἦτο ἡθικόν. Ἐν τῷ πρώτῳ ποιήματι ὁ Ἐμπεδοκλῆς δὲν ἐδέχετο γένεσιν καὶ φθοράν⁴, ἀλλὰ μόνον μίξιν καὶ διάλλαξιν. Κατὰ τοὺς Ἐλεάτας ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐδέχετο μὲν ἐν ὄντι ἄϊδιον, ἀλλὰ τοῦτο ἐθεώρει πολλαπλοῦν καὶ πολυειδές, δηλ. ἐδογματίζε τέσσαρα εἶδη τούτου, τὸ πῦρ, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ἔλεγε Δία ἀργεῖτα, τὸν δὲ ἀέρα Ἥραν φερέ-

¹) Διογ. Λαέρτ. VIII, 66. ²) Αὐτόθι VIII, 67. ³) Αὐτόθι VIII, 67 καὶ ἐξῆς. ⁴) Τὸ ἀπόσπασμα παρὰ Karsten. Fragmenta.

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω φύσις οὐδενός ἐστιν ἀπάντων
θνητῶν, οὐδὲ τις οὐλομένου θανάτοιο τελευτή,
ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μίγντων
ἐστί, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.

οβιον, τὴν δὲ γῆν ᾽Αἰδωνέα καὶ τὸ ὕδωρ Νῆστιν¹. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα κατὰ τὸν φιλόσοφον ἐκινουῦντο ὑπὸ δύο δυνάμεων, ὧν τὴν μὲν μίαν ἔλεγε φιλότητα, τὴν δὲ ἑτέραν νεῖκος. Πρὸς δὲ τὴν φιλότητα ὠνόμαζε καὶ ἁρμονίαν καὶ στοργὴν καὶ ᾽Αφροδίτην καὶ Κύπριν· τὸ δὲ νεῖκος ἔλεγε καὶ ἔχθος καὶ κότον καὶ δῆριν. Πάντα δὲ τὰ ὄντα ἦσαν ἐγκεκλεισμένα ἐν τῷ Σφαίρω, ἐν ᾧ ἔμενον ἀκίνητα. Διὰ τοῦ νεῖκου ἡ ἐκείθεν ἐξαχθέντα καὶ πολλοὺς ἀναπτύξεως βαθμοὺς διελθόντα ἀπετέλεσαν τὸν νῦν κόσμον². Ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ ποιήματι, τοῖς Καθαρμοῖς, προέτρεπεν ὁ φιλόσοφος τοὺς πολίτας αὐτοῦ εἰς ἠθικὴν κάθαρσιν ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων. Ἀκολουθῶν δὲ τοῖς Πυθαγορίοις ἐδέχετο τὴν μετεμψύχωσιν, ἣν καὶ αὐτὸς οὗτος διὰ τινὰ φόνον ὑπέστη³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ἡ περίοδος αὕτη ἦτο φιλολογικὴ καὶ οὐχὶ ποιητικὴ. Ἐν ταύτῃ οὐ μόνον τὸ ἔπος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα τῆς ποιήσεως εἶδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον παρήκμασαν. Ἡρωϊκὸν δὲ ἔπος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, διότι καὶ ἥρωες τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις δὲν ὑπῆρχον. Μόνοι οἱ ἡγεμόνες ἐκάλουν παρ' ἑαυ-

¹) Τέσσαρα τῶν πάντων ἔιζώματα πρῶτον ἄκουε.

Ζεὺς ἀργῆς Ἡρῆ τε φερέσβιος ἡδ' Ἀἰδωνεὺς
Νῆστις δακρυόεσσά τ', ἐπικρούνομα βρότειον.

²) Ὁρα Κ. Ο. Müller I, 463. ³) Τοῦτο λέγει διαρρηδὴν·

Ἦδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμεν κοῦρὸς τε κόρη τε
θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ εἰν ἅλι ἔλλοπος ἰχθύς.

τοῖς ποιητάς, ἵνα τὰς πράξεις αὐτῶν ὑμνήσωσιν, ὥς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἶχε παρ' ἑαυτοῦ Χοιρίλον τὸν Σάμιον, καθ' ᾧ ἄρτι ἐλέγομεν. Τὰ ποιήματα ὁμως τούτων ἢ μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον. Εἴ ποὺ εἰδός τι τῆς ποιήσεως διατηρεῖται, τοῦτο δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ καθ' ὅλον πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι ἔργον ὀλίγων λογίων, οὔτινες μακρὸν χρόνον κατέτριψαν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀρχαίων ποιητῶν. Τούτου ἕνεκεν οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου κατ' ἐξοχὴν ἦσαν φιλόλογοι.

Τοιοῦτος ἦτο Ῥιανὸς ὁ Κρής, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο δοῦλος καὶ φύλαξ τῆς παλαίστρας, εἶτα δὲ διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ ἐγένετο εὐδόκιμος ἐν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ποιήσει¹. Οὗτος κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. ἀκμάζων ἐποίησε διορθώσεις ἐν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ, ὧν μνεία γίνεται οὐχὶ σπανίως ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς σχολίοις. Πρὸς δὲ ἐποίησεν Ἡράκλειαν, ἐν ᾗ ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τοῦ ἡμιθέου, Θεσσαλικὰ, Ἀχαϊκὰ, Ἡλιακὰ καὶ Μεσσηνιακὰ. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἔπει ὁ ποιητὴς ἀπεμμεῖτο τὸν Ὀμηρον εὐστόχως. Ὁ Πανσανίας² ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μεσσηνίας οὐ μόνον τῷ Ῥιανῷ ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ νομίζει, ὅτι ὁ ἥρως τούτου τοῦ ἔπους, ὁ Ἀριστομένης, δὲν εἶναι ἀφανέστερος τοῦ Ἀχιλλέως τῆς Ἰλιάδος. Ἐπικὸν ποίημα ἦτο καὶ ἡ Φήμη³, ἣτις μόνον ἄπαξ μνημονεύεται. Παρὰ δὲ τῷ Στοβαίῳ⁴ διτηρήθη οὐχὶ σμικρὸν ἀπόσπασμα τούτου τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἀγροεῖται τὸ ποίημα, ἐξ οὗ ἀπεσπάσθη. Πρὸς δὲ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἑνδεκα τούτου ἐπιγράμματα, ἅπερ ὑπόθεσιν ἐρωτικὴν ἔχοντα διακρίνονται κατὰ τὴν κομψότητα.

Ὁ δὲ Εὐφορίων ὁ Χαλκιδεύς, ὁ υἱὸς τοῦ Πολυμνήστου,

¹) Σουΐδας ἐν λ. "Οὗτος δ' ἦν τῆς παλαίστρας πρότερον φύλαξ καὶ δοῦλος, ὕστερον δὲ παιδευθεὶς ἐγένετο γραμματικός, σύγχρονος Ἐρατοσθένους". ²) IV, 6, 3. ³) Sussemlhl, Geschichte der Griech. Litteratur, I, 403. ⁴) Ἐν Ἀνθολογ. IV, 34.

ἐγεννήθη κατὰ τὰ 276 π. Χ. καὶ ἡκροόσατο ἐν Ἀθήναις τοῦ Ἀκαδημακοῦ Λακύνδου καὶ τοῦ περιπατητικοῦ Πρωτάνιδος καὶ τὴν ποίησιν ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Θηβαίου Ἀρχεβοῦλου¹. Βραδύτερον ὁ ποιητὴς ἐγένετο πλούσιος, διότι καίπερ δυσειδῆ ὄντα ἔστειρξεν ἡ χήρα Νικαία, ἥτις ἐγένετο γυνὴ Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τοῦ Κρατέρου. Προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου (224—187) ἐγένετο ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ βιβλιοθήκης, ἔνθα καὶ ἔμεινε μέχρι τελευτῆς². Ὑπὸ τοῦ Εὐφορίωνος ἐποιήθη Ἡσίοδος, Μοσοπία ἢ ἄτακτα καὶ Χιλιάδες ἐν πέντε βιβλίοις. Περὶ μὲν τοῦ πρώτου ποιήματος οὐδὲν γνωσκεται, ἡ δὲ Μοσοπία εἶχεν ὑπόθεσιν Ἀττικὸν μῦθον καὶ αἱ Χιλιάδες ἔσχον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ποικίλης ὑποθέσεως. Ὁ Εὐφορίων εἶχε ποιήσει καὶ ἐλεγείας, αἷς ἐμιμήθησαν ὁ Προπέρτιος καὶ ὁ Τίττουλος. Αἱ δὲ Ἀρ αὶ ἡ ποτηριοκλέπτῃς ἦτο σατιρικὸν ποίημα κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Καλλιμάχου, ὅστις εἶχε ποιήσει Ἰῆν³. Ὁ Εὐφορίων, ὡς καὶ ὁ Λυκόφρων, ἀνῆκεν εἰς τοὺς σκοτεινοὺς ποιητάς, οἵτινες εἶχον ἀνάγκην ἐξηγήσεως.

Ἀναμφιλέκτως ἐπιφανέστατος ποιητὴς τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Ἀπολλώνιος ὁ ἐπικαλούμενος Ῥόδιος. Ὁμολογεῖται δ' ὅμως, ὅτι οὐ μόνον ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ⁴, ἀλλὰ καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν Πτολεμαῖδα φυλὴν. Ἐγένετο δὲ υἱὸς τοῦ Σιλλέως ἢ Ἰλλέως καὶ τῆς Ῥόδης. Ἐγεννήθη δὲ περὶ τὰ 283 π. Χ. καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ γραμματικῷ καὶ ποιητῇ Καλλιμάχῳ. Ἐφηξος δ' ὢν ὁ Ἀπολλώνιος ἐπεδείξατο τῷ διδασκάλῳ τὰ Ἀργοναυτικά⁵, ἣ ἀπήγγειλε ταῦτα ἐν τῇ ἐορτῇ

¹) Ὅρα Σουΐδαν ἐν 2. ²) Susemihl αὐτόθι σελ. 394. ³) Ὅρα Christ σελ. 460. ⁴) Ὁ Ἀθήναιος ἐν VII, 283 καὶ ἐκ τούτου καὶ ὁ Αἰλιανὸς ἐν τῷ Περὶ φύς. ζώων ΙΕ'. 23 λέγει Ναυκρατίτην. Ὁ πρῶτος καλεῖ τὸν ποιητὴν πολίτην ἑαυτοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διότι ἔγραψε περὶ Ναυκράτειος. Παράβαλλ. Weichert, Ueber das Leben und Gedicht des Apollonios von Rhodos σελ. 5. ⁵) Γένος Ἀπολλωνίου ποιητοῦ παρὰ Westermann σελ. 50.

τοῦ Ἀπόλλωνος¹, ἀλλὰ τὸ ποίημα κατεκρίθη, ὡς φαίνεται κατ' ἐο-
ήγησιν τοῦ Καλλιμάχου. Ἐντεῦθεν ἡγέρθη δεινὴ ἔρις τῶν δύο
ποιητῶν, περὶ ἧς ἐν τῷ περὶ Καλλιμάχου θέλωμεν ποιήσει λόγον.
Τὴν αἰσχύνην τῆς ἀποτυχίας μὴ φέρων ὁ ποιητὴς κατέλιπε τὴν
αὐτοῦ πατρίδα καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Ῥόδον, ἔνθα ῥητορικὴν δι-
δάσκων καὶ τὰ Ἀργοναυτικὰ ἀναγνοὺς οὐχὶ μικρὰν δόξαν ἐκτή-
σατο. Διότι οἱ Ῥόδιοι καὶ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα καὶ ἄλλας δια-
κριτικὰς τιμὰς ἔδωκαν αὐτῷ. Βραδύτερον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν
Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἐγένετο διά-
δοχος τοῦ Ἐρατοσθένους ἐν τῇ ἐπιστάσει τῶν βιβλιοθηκῶν καί,
ὡς λέγεται, ἐτάφη ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ ἀντίζηλος αὐ-
τοῦ Καλλίμαχος.

Ὁ Ἀπολλώνιος ἐποίησε πολλὰ ἔπη, ἅτινα εἶχον ὑποθέσεις
κτίσεις πόλεων δηλ. Κτίσιν Ἀλεξανδρείας, Κύνου, Κνίδου,
Ναυκράτεως, Ῥόδου καὶ Κανώπον. Πρὸς δὲ ἔγραψε Περὶ Ἀρ-
χιλόχου² καὶ Πρὸς Ζηρόδοτον³. Ἀλλ' ὁ Ἀπολλώνιος
τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐκτήσατο ἐκ τῶν Ἀργοναυτικῶν, ὧν ἐγένοντο
δύο ἐκδόσεις (προέκδοσις καὶ ἐπέκδοσις)⁴. Τὸ ἔπος τοῦτο ἀκέ-
ραιον εἰς ἡμᾶς περιελθὼν συνίσταται ἐκ τεσσάρων βιβλίων, ὧν
τὸ τέταρτον ἔχει μείζονα περιοχήν. Πάντα δ' ὁμοῦ περιλαμ-
βάνουσι 5,835 στίχους. Ἡ ἐκλογή τῆς ὑποθέσεως⁵ εἶναι ὡς οἷον

¹) Ἐν τῷ προοίμῳ ὁ ποιητὴς ἀποτελεῖ τὸν λόγον εἰς τὸν Φοῖβον

Ἀρχόμενος σέο, Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν
μνήσομαι, οἳ Πόντοιο κατὰ στόμα καὶ διὰ πέτρας
Κυανέας βασιλῆος ἐφημοσύνη Πελίαο
χρῦσειον μετὰ κῶας εὐζυγον ἤλασαν Ἀργῶ.

²) Ἀπολλωνίου βίος παρὰ Westermann σελ. 51 "Ἐνταῦθα τοίνυν
διάγων καὶ ἐπιξέσας αὐτοῦ τὰ ποιήματα, εἶτ' ἐπιδειξάμενος σφόδρα εὐδοκί-
μῃσιν, ὡς καὶ τῆς Ῥοδίων ἀξιωθῆναι πολιτείας καὶ τιμῆς". ³) Ἀθήν. Χ,
451 D. ⁴) Δίδυμος εἰς Ἰλιάδ. Ν, 657 ⁵) Oge Susemihl I, σελ. 385.
⁶) Ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ γινώσκει ταύτην ὁ Ὅμηρος ἐν Ἰλιάδ.
Η, 469, καὶ ἐν Ὀδυσσ. Μ. 69. Περὶ τοῦ Ἀργοναυτικοῦ μύθου λέγομεν
πολλὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὴν Μήδειαν.

τε εὔστοχος καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἐποχῆς ἀρμόζουσα, ἥτις τὰς τοιαύτας περιπετειώδεις περιπλανήσεις ἡγάπα. Ἐποραγματεύθη δὲ ταύτην μεθ' ἱκανῆς ἐλευθερίας καὶ εἶναι μὲν ἐπιτήδειος ἀφηγητῆς, ἅτε μὴ περιπλανώμενος εἰς λαβυρινθώδεις διηγήσεις, ἀλλὰ πανταχοῦ θηρεύει τὸ ἀναγκαῖον καὶ οὐχὶ τὸ τεμπλόν. Τεχνηέντως ὁ ποιητὴς περιγράφει τόπους καὶ εἰκονίζει ψυχικὰς διαθέσεις. Ἄλλ' ἀγνοεῖ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπεισοδίων καὶ ὀλίγον γινώσκει, ἵνα δι' ἐπιχύσεως φωτὸς ἐξαίρη τὰ σπουδαῖα τοῦ ἔπους μέρη, καὶ φροντίζει μόνον, ὅπως τὸ εὖρὸν τοῦ μύθου ῥεῦμα ἀκωλύτως καὶ φυσικῶς διαρρέῃ. Βεβαίως αἱ φανταστικαὶ ἐκεῖναι περιπέτειαι τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ αἱ μαγεῖαι γοητεύουσιν, ὅμως μικρὸν χώρον τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῶν ἡρώων καταλείπουσιν¹. Οὕτως οἱ ἥρωες στεροῦνται σταθερότητος καὶ τῆς μομφῆς ταύτης δὲν δύνатаί τις νὰ ἐξαίρῃ τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν Μήδειαν, οἵτινες ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐξαίρονται. Ὁ ἥρωες τοῦ ἔπους μένει ψυχρὸς, ἡ δὲ Μήδεια εἶναι μὲν τολμηρά, ὅμως ἄφιλος.

Ἐπεθύμει μὲν ὁ ποιητὴς, ἵνα ἀγάγῃ εἰς ἀναβίωσιν τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν, ὅμως ὑπὸ τῆς νηφαλιότητος τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς κατεχόμενος, οὔτε τὴν φαντασίαν, οὔτε τὴν αἴσθησιν τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος εἶχε. Δίκην φιλολόγου τὴν ὕλην ἐκ τῶν ἀρχαιότερων μυθογράφων συλλέξας προέθετο, ὅπως κατατάξῃ αὐτὴν ἐπιστημονικῶς. Διὰ ταῦτα τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου ἦτο προσωρισμένον μᾶλλον, ἵνα λογίους ἀναγνώστας διδάξῃ ἢ ἵνα τέρπῃ ἐνθουσιῶντα πλήθῃ. Αἱ παραβολαὶ αὐτοῦ ἐπιδεικνύουσι μὲν τέχνην καὶ σαφήνειαν, ὅμως στεροῦνται πυρὸς καὶ φαντασίας. Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Ἀπολλωνίου εἶναι ψυχρὰ ἀπορρέουσα ἐκ πολυμύχθων σπουδῶν καὶ οὐχὶ ἐκ ποιητικῆς φαντασίας. Τὰς λέξεις ἥρτλει μὲν ἐκ τοῦ Ὀμηρικοῦ θησανροῦ, ἀλλ' ἀκολουθῶν ἀνθαιρέτοις θεωρίαις ἡλ-

¹) Καὶ ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου ἐπιδρῶσι μὲν οἱ θεοί, ὅμως ἱκανὸς χώρος καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἡρώων καταλείπεται.

λοίου την σημασίαν αὐτῶν. Πρὸς δὲ μεταχειρίζεται τύπους λέξεων κακῶς· διότι οἱ γραμματικοὶ δὲν εἶχον τέως δυνηθῇ τὰ ὀρίσασιν αὐτοὺς ἀκριβῶς. Ἐντεῦθεν ἡ γλῶσσα τούτου τοῦ ποιητοῦ ἔνθεν μὲν δὲν εἶναι φυσικὴ οὐδὲ δημοτικὴ, ἔνθεν δὲ δὲν εἶναι γραμματικῶς ὀρθή. Σημειωτέον, ὅτι πολλὰ ἁμαρτήματα τῆς πρώτης ἐκδόσεως ὁ ποιητὴς ἐπειράθη, ὅπως διορθώσῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ. Τὸ δὲ μέτρον αὐτοῦ δὲν ἔχει οὔτε τὴν Ὀμηρικὴν ἰσχύν, οὔτε τὴν ὀυθυμικὴν ἐνκολίαν τοῦ Νόννου. Διὰ ταῦτα οἱ θαυμασταὶ τοῦ Ἀπολλωνίου παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἦσαν ὀλίγοι, μᾶλλον δ' οἱ Ῥωμαῖοι¹ ἐτίμησαν αὐτόν, ἐξ ὧν ὁ *Valerius Flaccus* καὶ ὁ *Varro Atacinus* ἐμιμήθησαν αὐτόν ἢ μᾶλλον μετέφρασαν. Πρὸς δὲ τὰ Ἀργοναυτικά τοῦ Ἀπολλωνίου εὗρον πολλοὺς ὑπομνηματιστάς, ὡς τὸν Λουκίλλον, τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Θέωνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Κύριος ἀντιπρόσωπος τοῦ διδακτικοῦ ἔπους ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ὁ Ἄρατος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γεννηθεὶς περὶ τὰ 315 π. Χ. κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς γένους τῶν Σόλων τῆς Κιλικίας καὶ πατέρα μὲν εἶχε τὸν Ἀθηνόδωρον, μητέρα δὲ τὴν Λητοφίλαν². Ἐμαθήτευσεν δ' ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ γραμματικῷ Μενεκράτει καὶ τοῖς φιλοσόφοις Τίμωνι καὶ Μενεδήμῳ, πρὸς δὲ τὸν στωϊκὸν Ζήνωνα καὶ τὸν μαθητὴν τούτου Περσαῖον εἶχε φιλικὰς σχέσεις. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι κατὰ τὸ 276 π. Χ. προσ-

¹) Ὁρα Christ σελ. 459. ²) Ὁρα γένος Ἀράτου παρὰ Westermann σελ. 52. Παράβαλλ. καὶ Christ σελ. 455.

εκλήθη ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Γονατᾶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας, τὴν Πέλλαν, ἔνθα καὶ ἄλλοι πεπαιδευμένοι εἶχον προσκληθῇ. Ἐνταῦθα ἀνέγνω ὕμνον εἰς τὸν Ἀρκαδικὸν Πᾶνα, ὃν ἐποίησε πρὸς τιμὴν τῆς νίκης τοῦ καλέσαντος Πτολεμαίου κατὰ τῶν Κελτῶν, διότι ὁ εἰρημένος θεὸς ἐπέχυσε πανικὸν τοῖς ἡττηθεῖσιν¹.

Κατὰ προτροπὴν τοῦ Γονατᾶ ὁ Ἀρατος ἐνέτεινεν εἰς στίχους τὰ Φαινόμενα τοῦ Εὐδόξου² μετὰ τοσαύτης εὐστοχίας, ὥστε μέγα κλέος κτησάμενος τὸ πεζὸν τοῦ συγγραφέως ἔργον ἐπεσκόπασε. Τὸ ποίημα τοῦ Ἀράτου, ὅπερ περιῆλθε μέχρις ἡμῶν, συνίσταται ἐκ 1154 στίχων, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη κατὰ τὰ δύο συγγράμματα τοῦ Εὐδόξου, τὸ Ἐνοπιον καὶ τὰ Φαινόμενα. Τούτων τῶν μερῶν τὸ μὲν πρῶτον ὑπόθεσιν ἔχον τὴν ἀστρονομίαν περιέχει 732 στίχους καὶ ἐπιγράφεται Φαινόμενα· τὸ δὲ δεύτερον περιλαμβάνον στίχους 422 ἐπιγράφεται Διοσημεῖα³. Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι σύγγραμμα μετεωρολογικόν. Ὁ Ἀρατος εἶχε μὲν ὡς βάσιν τὸ ἔργον τοῦ Εὐδόξου, ἀλλὰ συνεπλήρωσε τοῦτο ἐκ τῶν Μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Θεοφράστου Περὶ σημείων, ὑδάτων καὶ πνευμάτων καὶ χειμῶνων καὶ εὐδιδίων. Μεταφράσας τὸ δεύτερον μέρος εἰς τὴν λατινικὴν ὁ Κικέρων ὠνόμασε τοῦτο Προγνωστικά. Οὔτε ἀστρονόμος ἦτο ὁ Ἀρατος οὔτε μετεωρολόγος, ὅμως εὐφυὲς ὢν καὶ φιλόπονος οὕτως ὑπερέβη τὸν Εὐδόξον κατὰ τὴν τῶν ἰδεῶν ἑκθεσιν, ὥστε ἡγεῖρε τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ἔπαινον πάντων. Ὁ

¹) Ὁρα Sesemihl I, 289. ²) Εὐδόξος ὁ Κνίδιος ἐμαθήτευσεν παρὰ τῷ Ἀρχύτῃ ἐν τοῖς γεωμετρικοῖς καὶ Φιλοσίτῳ τῷ Σικελιώτῃ ἐν τοῖς ἱατρικοῖς, εἶτα δὲ δι' ἐράνων τῶν φίλων ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, παρ' ὧν ἔμαθε τὴν ἀστρονομίαν. Περὶ τοῦ Εὐδόξου λέγει ἱκανὰ ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων ποιητ. καὶ συγγρ. σελ. 395 καὶ ἐξῆς. ³) Περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ὁρα Grunert ἐν τῷ Rhein. Museum I, 336.

Καλλίμαχος ἔν τινι ἐπιγράμματι¹ ἐξαίρει τὴν χάριν τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀράτου. Εἰ καὶ τὸ ποίημα δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπισημονικὴν ἀξίαν, ὅμως ὁ μέγας ἀστρονόμος Ἰππαρχος ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τοῦτο, τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου φαινομένων ἐξηγήσεις. Μετὰ τὸν Κικέρωνα μετέφρασε τὸ ποίημα ὁ αὐτοκράτωρ Δομιτιανὸς καὶ ὁ Ἀθηνῶς, ὁ δὲ Ὀβίδιος εἶπεν, ὅτι ἡ φήμη τοῦ Ἀράτου θέλει παραμείνει, ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη λάμπουνσι². Πρὸς δὲ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ποιεῖται μινεῖαν αὐτοῦ³, ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος ἔγραψε Περὶ λεγόμενα εἰς τὰ Ἀράτου φαινόμενα καὶ ὁ μηχανικὸς Λεόντιος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὸν 7 μ. Χ. αἰῶνα, Περὶ κατασκευῆς Ἀρατείας σφαίρας καὶ ὁ Θεόκριτος ἀφιερῶι αὐτῷ τὸ ἔκτον εἰδύλλιον. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ ποίημα δὲν ἐθεωρήθη ὡς δημῶδες βιβλίον, ἀλλ' ὡς ἔχον καὶ ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔγραψαν Φαινόμενα ὡς ὁ Κλεόστρατος, ὁ Σμίνθης καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Ἐφέσιος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀνκαΐτης, ἀλλὰ πάντας ὑπερέβαλεν ὁ Ἀρατος⁴. Πλὴν τοῦ ποιήματος τούτου ὁ Ἀρατος ἐποίησε καὶ ἄλλα ἡττονος ἀξίας, ὡς Ἀστρολογίαν καὶ Ἀστροθεσίαν⁵, Σύνθεσιν φαρμάκων, συλλογὴν

¹) Παρὰ Westermann Βιογράφοι σελ. 54.

Ἡοιόδου τόδ' αἶσιμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τῶν αἰοιδῶν
ἔσχατον, ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον
τῶν ἐπέων ὁ Σολεὺς ἀπεμάξατο. Χαίρετε λεπταὶ
ῥήσιες, Ἀρήτου σύντονος ἀγρυπνίη.

²) Amores I, 15. 16. ³) Πράξ. Ἀποστολ. ΙΖ'. 28 "Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι. Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν". Παράβαλλ. Δοναλδσῶνος. Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Βαλέτια I, 411. ⁴) Ἀράτου γένος β'. "Ἐχρήσατο γὰρ τῇ τῶν κοσμικῶν φιλοσόφων δυνάμει· εἶναι γὰρ φησι τὸ διοικεῖν τὸν κόσμον ἀκριβῶς περὶ τε τοὺς ἐνιαυτοὺς καὶ μῆνας καὶ ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἑσπερων.

⁵) "Ορ. Susemihl I, 292.

μικροτέρων ποιημάτων και άπειργάσατο κριτικήν διόρθωσιν τῆς Ὀδυσσεύας.

Μετά τὸν Ἀρατον ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τοῦ διδακτοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων εἶναι Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος. Ἐπειδὴ δ' οὗτος διέτριψε μακρὸν χρόνον παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ ἔγραψεν Αἰτωλικά, τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἦτο Αἰτωλός¹, ὅπερ δὲν εἶναι ἀκριβές· διότι αὐτὸς οὗτος λέγει ἑαυτὸν Κολοφώνιον². Ἀνῆκε δὲ εἰς οἶκον, ὅστις κληρονομικῶς εἶχεν ἀξίωμα τοῦ Κλαραίου Ἀπόλλωνος. Ἠκμαζε δὲ ἐπὶ Ἀττάλῳ τοῦ τρίτου, ὅστις κατέλυθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς μαρτυρεῖ τὸ προοίμιον ποιήματός τινος³.

Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ὁ Νίκανδρος λέγεται γραμματικός, ποιητὴς καὶ ἰατρός. Ἐγραψε δὲ συγγράμματα ἔχοντα παντοίας ὑποθέσεις, ὡς Κολοφωνιακά, Αἰτωλικά, Οἰταϊκά, Θηβαϊκά, Σικελικά, Κιμμερίους καὶ Περὶ τῶν ἐκ Κολοφῶνος ποιητῶν καὶ ἄλλα. Τὸ σπουδαιότατον δ' ἔργον αὐτοῦ τὰ Ἑτεροιούμενα, ἅπερ ἐγένοντο τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ὀειδίου, ἀπώλοντο. Διτηρήθησαν δ' ὅμως μέχρις ἡμῶν πλήν τινων ἐπιγραμμάτων τὰ Θηριακά, ἅπερ συνιστάμενα ἐξ 958 ἑξαμέτρων ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν θεραπείαν τῆς δήξεως δηλητηριωδῶν θηρίων, καὶ τὰ Ἀλεξιφάρμακα ἐξ 630 στίχων, ἐν οἷς καταλέγονται τὰ φάρμακα τὰ κατὰ τῆς δηλητηριάσεως τῆς προελθούσης ἐξ ἐδεσμάτων. Ἐν τῷ πραγματικῷ μέρει ὁ Νίκανδρος ἠκολούθησε τῷ ἱατρῷ Ἀπολλοδώρῳ, ὅστις ἦτο μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου.

¹) Γένος Νικάνδρου παρὰ Westermann σελ. 61. ²) Ἐν Θηριακῶν στίχ. 958. ³) Παρὰ Westermann σελ. 62.

Τευθρανίδης, ὅς κληρὸν ἀεὶ πατρώϊον ἴσχεις,
κέκλυθι· μὴδ' ἄμνηστον ἀπ' οὐατος ὕμνον ἐρύξῃς,
Ἄτταλ', ἐπεὶ σέο ῥίζαν ἐπέκλυον Ἡρακλῆος,
εἰσέτι Ἀνσιδίκης τε περίφρονος, ἦν Πελοπηΐς
Ἰπποδάμεια φύτευσεν, ὅτ' Ἀπίδος ἦρατο τιμὴν.

Πλήν τῶν εἰρημένων ποιητῶν ἐγένοντο καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ μὲν ἔργα ἀπώλοντο, ἐπιγραφὰὶ δὲ τινες καὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα περιεσώθησαν. Τοιοῦτος ἦτο Ἀλέξανδρος ὁ Ἐφέσιος, ὅστις ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος ἦτο ῥήτωρ καὶ πολιτικός καὶ ἐπωνομάζετο Λύχνος. Οὗτος ἔγραψε Φαινόμενα, ἐξ ὧν διετηρήθησαν 26 στίχοι, γεωγραφικὸν ἔπος καὶ ἱστορίαν τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου¹. Πότε δ' ἔζη Παγκράτης ὁ Ἀρκάς, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, εἰκάζεται δ', ὅτι κατὰ τὸν δεῦτερον π. Χ. αἰῶνα. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθησαν Ἀλιευτικά, Θαλάσσια ἔργα καὶ Βοκχορηΐς². Πρὸς δὲ μνημονεύεται οὗτος καὶ ὡς ποιητῆς ἐπιγραμμάτων. Ὁ δὲ Νεοπτόλεμος ὁ Παριανὸς ἦτο φίλος τοῦ Ὀρατίου καὶ φαίνεται, ὅτι παρὰ τούτου ἔλαβε τὰ παραγγέλματα τῆς ποιήσεως ἐν τῷ συγγράμματι, ὅπερ ἐπιγράφεται *Ars poetica*³. Ἐποίησε μὲν οὗτος Διονυσιάδα καὶ Ἐριχθονιάδα, ἀλλ' ἐγένετο γνωστότερος ὡς στιχουργὸς γραμματικὸς γράφας γλωσσηματικὸν σύγγραμμα καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Στράβωνος⁴ μνημονεύεται ὡς γλωσσογράφος.

¹) Στράβ. XIV, 642 "Τῶν δὲ νεωτέρων . . . Ἀλέξανδρος ῥήτωρ ὁ Λύχνος προσαγορευθεὶς, ὃς καὶ ἐπολιτεύσατο καὶ συνέγραψεν ἱστορίαν καὶ ἔπη κατέλιπεν, ἐν οἷς τὰ τε οὐράνια διατίθεται καὶ τὰς ἡπείρους γεωγραφεῖ καθ' ἑκάστην ἐκδοὺςποίημα". ²) Ἀθην. VII, 283 "Ἰστορεῖ δ' ὁ Παγκράτης ὡς καὶ πολέμιός ἐστιν ὁ πομπίλος τῷ δελφίνι καὶ ὅτι οὐδ' οὗτος ἀτιμώρητος ἐκφεύγει πομπίλου φαγῶν", Ὁρα καὶ 305 καὶ 321. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἀνὴρ ἀνήκων εἰς ποιμενικὴν χώραν ἔγραψε περὶ ἀλιευτικῶν καὶ θαλασσίων ἔργων. ³) Ὁρα Meineke Anal. Alex. σελ. 360. ⁴) Σελ. 589. "Ἐκ Παρίου μὲν οὖν ὁ γλωσσογράφος κληθεὶς ἦν Νεοπτόλεμος μνήμης ἄξιος".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ
ΧΡΟΝΟΥΣ ΑΠΟ ΑΥΤΟΥΣΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ποιήματα τοῦ ἡρωϊκοῦ ἢ μυθογραφικοῦ ἔπους πάνυ ὀλίγα ἐποιήθησαν καὶ τὰ ποιηθέντα ἀπώλοντο, ἡδύνατο τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὅλως νὰ παραλειφθῇ. Ἡ παράλειψις ὅμως ἤθελε καταλίπει κενὸν ἀμφιβολίας διεγείρον. Διὰ τοῦτο θέλομεν μνημονεύσει μόνον ὀλίγων ὀνομάτων, ὅσα ἡ ἱστορία διετήρησεν ἡμῖν.

Ὁ Νέστωρ ἐκ Λαράνδων τῆς Λυκαονίας καταγόμενος καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Σεξήρου ζῶν ἐποίησεν Ἀλεξανδριάδα, ἣτις συνίστατο ἐκ δύο τοῦλάχιστον βιβλίων, Μεταμορφώσεις φυτῶν καὶ ὀρνέων, ἐξ ὧν διετηρήθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα¹, καὶ Ἰλιάδα λειπογράφματον. Ὁ υἱὸς τούτου Πείσανδρος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ζῶν ἐποίησεν ἔπος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἡρωϊκαὶ θεογαμίαι. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο μακρόν, διότι συνίστατο ἐκ δέκα καὶ τεσσάρων ἢ ἐκ δέκα καὶ ἑξ βιβλίων, ἐξ ὧν συχνάκις ἀποσπᾷ ὁ Στέφανος. Ἀλλ' οἱ φιλόλογοι δὲν δύνανται νὰ ὁρίσωσι, τίνα τῶν ἀποσπασμάτων ἀνήκουνσι τούτῳ καὶ τίνα τῷ ἀρχαιότερῳ Πεισάνδρῳ, Πρὸς δὲ Ἀδριανὸς τις ἐποίησεν Ἀλεξανδριάδα συνισταμένην ἐξ ἑξοσι καὶ τεσσάρων βιβλίων. Ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ μεταφραστῇ τῶν Γεωργικῶν τοῦ Βιργιλίου, ἢ τῷ συνωνύμῳ σοφιστῇ, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ

¹) Ἐν τῇ Ἀνθολογ. IX, 129. 364 καὶ 537.

Μάρκου καὶ Κομμόδου. Ὁ δὲ Σωτήριχος ὁ Ὁασίτης ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Διοκλητιανοῦ, οὗ ἐποίησε καὶ ἐγκώμιον. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθησαν Βασσαρικά ἤτοι Διονυσιακά, Πύθων ἢ Ἀλεξανδριακὸς καὶ Τὰ κατὰ Ἀριάδνην. Πότε ἔζη Διονύσιος ὁ Βασσαρικός, δὲν εἶναι γνωστόν. Οὗτος ἔγραψε Βασσαρικά, ἅπερ ἀπεδίδοντο Διονυσίῳ τῷ Περιηγητῇ¹, ἀλλὰ διὰ τὴν τραχύτητα ἐκρίθησαν ἀνάξια τούτου. Ἐν τέλει μνημονεύομεν τοῦ σοφιστοῦ Σκοπελιανοῦ, ὅστις ἐποίησε Γιγαντομαχίαν. Ἐκ ταύτης διετηρήθησαν ἐξδομήκοντα καὶ ἐπὶ σίχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ
ΧΡΟΝΟΥΣ ΑΠΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Εὐτυχέστερον τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐγένετο τὸ διδακτικόν, διότι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεφάνησαν οὐχὶ ὀλίγοι ποιηταί. Ἐν πρώτοις μνημονεύεται ὁ Ἀθηναῖος ἱατρὸς Ἡλιόδωρος, οὗ δὲν γινώσκεται μὲν ἀκριβῶς ἡ ἐποχή, ἀλλ' ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἔζη. Οὗτος ἐποίησε φαρμακολογικὸν ποίημα Ἀπολυτικά, ἐξ ὧν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἐξ σίχοι². Ὁ δὲ ἀρχίατρος Κρηὶς Ἀνδρομάχος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος ἐποίησεν οὐχὶ κακὸν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Θηριακή. Δὲν περιεσώθη μὲν τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἡ μετάφρασις αὐτοῦ εἰς τὴν λατινικὴν. Ἐκ Τρίκκης μὲν τῆς Θεσσαλίας κατήγετο, ἀλλ' ἔζη ἐν Ταρσῶ περὶ τὸ μέσον τοῦ πρώτου αἰῶνος μ. Χ. ὁ Ἀσκληπιάδης Φίλων,

¹) Εὐστάθ. σελ. 81 "Τὰ δὲ Βασσαρικά διὰ τὴν τραχύτητα οὐκ ἄξια τούτου (τοῦ περιηγητοῦ) κριθέντα εἰς τὸν Σάμιον ἀνηνέχθησαν Διονύσιον."

²) "Ora Nicolai II, 699.

ὅστις ἐπινοήσας καταπραϊντικὸν φάρμακον Φιλῶνειον τοῦτο ὠνόμασε. Τοῦτο ἐξαίρει ἐν 13 διθυραμβώδεσι καὶ ἀκαταλήπτους διστίχοις. Πολὺ σπουδαιότερον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Μαρκέλλου, ὅστις ἔξοχος ἱατρὸς ὢν, ἐκ Σίδης τῆς Παμφυλίας καταγόμενος καὶ ζῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ. ἔγραψε μέγα ποίημα, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἰατρικά. Τοῦτο συνιστάμενον ἐκ 42 ἐιςλίγων εἶχε ποιηθῇ ἐν ἑξαμέτροις καὶ κατ' ἐντολήν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ εὔρειν ὑποδοχὴν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ῥώμης¹. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου περιεσώθησαν 101 στίχοι Περί ἰχθύων, δηλ. περὶ θεραπευτικῆς δυνάμεως τῶν ἰχθύων. Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι μὲν ξηροί, ἀλλὰ δεικνύουσιν ἔμπειρον συγγραφέα. Πρὸς δὲ φέρεται καὶ τι ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Περί λυκαυθροπίας².

Ἐπιφανέστατος ποιητὴς τοῦ διδακτικοῦ ἔπους ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Ὀππιανὸς ὁ ἐκ Ναζάρβου τῆς Κιλικίας καταγόμενος, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου. Ὁ ποιητὴς εἴλετο τὸ γένος ἐξ ἐπιφανοῦς γένους καὶ ὁ μὲν πατὴρ ὠνομάζετο Ἀγησίλαος, ἡ δὲ μήτηρ Ζηνοδότη. Ὅτε δ' ὁ αὐτοκράτωρ ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Κιλικίων, πάντες ἔτρεχον πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ³. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος φιλομαθὴς ὢν περὶ τὰ μαθήματα ἡσχολεῖτο καὶ μὴ ἐξελθὼν εἰς ὑπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἡγείρε τὴν ὁργὴν αὐτοῦ, ὅστις ἐποίησεν ἐξόριστον τοῦτον εἰς τὴν Μελίτην. Τῷ ἐξορίστῳ πατρὶ ἠκολούθησεν ὁ υἱὸς

¹) Ἀνθολ. Παλατ VII, 158. Σουῖδ. ἐν λ. Μάρκελλος. ²) Ἀέτ. Ἰατρ. VI, 11. ³) Σουῖδ. ἐν λ. Ὀππιανός. Ὑπάρχει καὶ μακρὸν ποίημα περὶ τοῦ γένους τοῦ Ὀππιανοῦ διὰ στίχων πολιτικῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασῆ.

Ὀππιανὸς ὁ ποιητὴς Κίλιξ μὲν ἦν τὸ γένος
ἐκ λαμπροτάτης πόλεως Ναζάρβου καλουμένης,
τρισευδαιμόνων γεγονῶς περιφανῶν γονέων,
Ἀγησίλαου μὲν πατρός, μητρὸς δὲ Ζηνοδότης,
σοφίας ὄντος τοῦ πατρὸς ἔμπλεω καὶ παιδείας
τῆς μείζονος καὶ μάλιστα καὶ τῆς ὑψηλοτέρας κτλ.

᾽Οππιανὸς εἰς τὴν νῆσον, ἐν ἣ ἐποίησε τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Ταῦτα ἐνεχείρισε τῷ αὐτοκράτορι Μάρκῳ ᾽Αντωνίνῳ (διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε τελευτήσει ὁ Σεξήρως), ὅστις οὕτως ἠγάπησε τὸν νέον ποιητὴν, ὥστε καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ κατήγαγεν ἐκ τῆς νήσου καὶ ἐδωρήσατο χρυσοῦν στατῆρα ἕφ' ἐκάστῳ στίχῳ. Ἀλλὰ δὲν ἐπέζησε μακρὸν χρόνον ὁ ποιητής, διότι ἐπανέλθων μετὰ τοῦ πατρὸς εἰς Νάζαρθον ἔθανε μετὰ τούτου ὑπὸ λοιμοῦ, ὅστις τότε ἐλυμαίνετο τὴν πόλιν. Τούτου θανάτου ὁ δῆμος ἔστησε πολυτελῆ ἀνδριάντα καὶ ἐπέγραψεν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα¹.

᾽Ο ᾽Οππιανὸς λοιπὸν ἐποίησεν ᾽Αλιευτικὰ, συνιστάμενα ἐκ πέντε βιβλίων, ἐν οἷς ὠφεληθεῖς ἐξ ἀρχαιοτέρων ἀλιευτικῶν ἔγραψε περὶ τῆς διαίτης καὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων. Τὸ ποίημα εἰς ἡμᾶς περιελθὼν μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ποιητής ἔχει χάριν, σαφήνειαν καὶ δεξιότητα περὶ τὸν χειρισμὸν τῆς ὕλης, τέχνην περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν στίχων καὶ κόσμον ᾠητικὸν οὐχ ἰσχυρὸν. Οἱ βιογράφοι ἀποδίδουσι τῷ ᾽Οππιανῷ τούτῳ καὶ Κυνηγετικὰ ἐν τέσσαρσι βιβλίοις καὶ ᾽Ιξευτικὰ. Ἐκ τοῦ πρώτου ποιήματος περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς τέσσαρα βιβλία, ἀλλ' ἐν τούτοις γίνεταί ὃν ἄν τις εἴποι, ὅτι τοῦτο δὲν ἀνήκει τῷ ποιητῇ τῶν ᾽Αλιευτικῶν. Διότι αὐτὸς ὁ ποιητής τῶν Κυνηγετικῶν ὁμολογεῖ (ἐν II, 123 καὶ 156), ὅτι ἐγεννήθη ἐν ᾽Απαμείᾳ τῆς Συρίας. Ἄρα δὲν εἶναι ὁ ἐκ Ναζάρθου, περὶ οὗ ἐνταῦθα γίνεται λόγος. ᾽Ο τὰ Κυνηγετικὰ ποιήσας ἀνέθηκε ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι Καρακάλλῳ, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν μετὰ τὸ 221 μ. Χ. Πρὸς δὲ ἡ ποιη-

¹) Τὸ ἐπίγραμμα εὔρεται ἐν τοῖς Βίοις παρὰ Westermann σελ. 66.

᾽Οππιανὸς κλέος ἔσχον αἰσίδιμον, ἀλλὰ με Μοιρῶν
βάσκανος ἐξήραξε μίτος, κρυερὸς τ' ᾽Αἶδας με
καὶ νέον ὄντα κατέσχε, τὸν εὐπέλης ὑποφύτην.
Εἰ δὲ πολὺν με χρόνον ζωὴν μίμνειν φθόνος αἰνὸς
εἶας, οὐκ ἂν τίς μοι ἴσον γέρος ἔλλαχε φωτῶν.

²) Παράβαλλ. M. Miller, Oppiani des jungeren Gedicht von der Jagd, Amberger Progr. 1885.

τική και ἡ μετρικὴ ἀξία τῶν Κυνηγετικῶν εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς τῶν Ἀλιευτικῶν. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι οἱ νεώτεροι δέχονται δύο Ὀππιανούς, ὅπερ ἡγνόνουν οἱ ἀρχαῖοι. Τὰ δὲ Ἰξευτικά, ἅπερ εἶχον ὑπόθεσιν τὴν δι' Ἰξευτηρίου καλάμου ἄγρον τῶν πτηνῶν, ἀπώλοντο μὲν, ὅμως διτηρήθη μέχρις ἡμῶν παράφρασις τούτων.

Κατὰ τὸν δεύτερον ἢ τρίτον αἰῶνα μ. Χ. ἔζη ὁ Μάξιμος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο διάφορος τοῦ Ἐφεσίου νεοπλατωνικοῦ. Οὗτος ἐποίησε διδακτικὸν ἔπος Περι καταρχῶν, ὅπερ συνίσταται ἐξ 610 ἑξαμέτρων. Ἐν τούτῳ πραγματεύεται περὶ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσχυλίων. Ὁ δὲ Μανέθων ἦτο Αἰγύπτιος ἀρχιερεὺς τῆς Ἡλιουπόλεως καὶ ἠκμαζεν ἐν τοῖς χρόνοις Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Τούτῳ ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὸ κακῶς μέχρις ἡμῶν διατηρηθὲν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται μὲν Ἀποτελέσματα, συνίσταται δ' ἐξ 6 βιβλίων¹. Ἡ παράδοσις ὅμως δὲν φαίνεται ἀκριβής, διότι οἱ κριτικοὶ ἐξετάσαντες τὴν ὑπόθεσιν, τὴν σιχυουργίαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ εὐρόντες διαφορὰς ἀποφαίνονται, ὅτι οὔτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, οὔτε ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἐποιήθη τὸ ποίημα, ὅπερ ἔχει ὑπόθεσιν ἀστρολογικὴν. Ἐκ τῶν ἐξ βιβλίων τὸ πρῶτον καὶ τὸ πέμπτον ἔχουσι τὴν σιχυουργίαν σκληρὰν καὶ ἀσυνήθη καὶ ὥς ὑποδεικνύουσιν Αἰγυπτιακὴν τὴν καταγωγὴν. Τὰ λοιπὰ βιβλία ἔχουσι μείζονα ἀξίαν. Τὸ μέγιστον διδακτικὸν ποίημα ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ἡ Περιήγησις τοῦ Διονυσίου, ἣτις ἐποιήθη ἐπὶ Οὐεσπεσιανοῦ, ἀλλὰ περὶ ταύτης ἔνεκα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ὑποθέσεως γίνεται λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ γεωγραφίας.

¹) Ὁρα Nicolai II, 702.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ συνέβησαν δύο γεγονότα περιφανῶς ἐπὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἐπιδράσαντα ἡ μετάθεσις τῆς πρωτευούσης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ προσχώρησις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Βυζαντίου ἦτο ἀρίστη ἔνεκα τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ πολὺν συνεβάλετο πρὸς διάδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ νέα μητρόπολις ἐπλουτίσθη διὰ πάντων τῶν βοηθημάτων τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὁσημέραι δ' ἡ ἀρχαία θρησκεία καταπίπτουσα περὶωρίζετο μόνον ἐν ὀλίγοις λόγοις καὶ ἐν τέλει ἐχρησίμευε μόνον ὡς τύπος πρὸς φιλολογικὴν ἐργασίαν¹. Οὕτως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκράτησεν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ κατ' ὀλίγον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ αὐτοκράτορες, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ τοῦ κράτους λειτουργοὶ κατήγοντο μὲν ἐκ Ῥωμαίων, ἀλλὰ διελέγοντο Ἑλληνιστὶ καὶ ἐπεδείκνυνον ζῆλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν. Τινὲς τῶν αὐτοκρατόρων ἐφοίτων εἰς τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων, ὡς εἰς τὴν τοῦ Θεμιστίου, καὶ ὁ Ἰουλιανὸς διεκρίθη ὡς ἔθνικὸς συγγραφεύς. Πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλαι πόλεις ἐν τῇδε τῇ περιόδῳ διέπρεπον διὰ τὰς σχολὰς αὐτῶν, ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Βηρυτός, ἡ Νικομήδεια, ἡ Καισάρεια καὶ ἡ Γάζα τῆς Παλαιστίνης.

¹) Ὁρα Bernhardy, Grundriss der Griech. Litter. I, 649. Παράβαλλ. καὶ Heeren, Geschichte der Klassisch. Litteratur in Mittelalter ἔκδοσις δευτέρα 1822.

Πάντα τὰ εἶδη τοῦ λόγου δὲν ἀνεξίωσαν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἔπος. Οὐχὶ ὀλίγα πανηγυρικὰ ἔπη ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας ἐποιήθησαν πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων. Οὕτως ὁ Κάλλιστος ἔλαβεν ὑπόθεσιν τὰς πράξεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ¹ καὶ ὁ Χριστόδωρος ἐν ἑξ ῥαφιδίαις ἐποίησεν Ἰσαυρικά καὶ διὰ τούτων ἐτίμησε τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον². Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ Τὰ πάτρια, ἥτοι ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης, Νάκλης, Μιλήτου, Τράλλεων καὶ Ἀφροδισιάδος. Ἡ δὲ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία ἐν δακτυλικοῖς ἑξαμέτροις ἐξύμνει τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην καὶ ἐποιεῖ ἑμμέτρους παραφράσεις μερῶν τινῶν τῆς παλαιᾶς διαθήκης³. Ὡσαύτως ὁ Ἀπολλινάριος δι' ἡρωϊκῶν ἑξαμέτρων παρέφρασε τοὺς ψαλμούς.

Περὶ δὲ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα ἀνεφάνη σχολὴ ἐπικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐλάμβανον ὑποθέσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων. Ὡς πρόδρομος τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος ἢ Καλαβρός. Περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ παρ' οὐδενὸς ἄλλου γινώσκόμεν τι ἢ ἐξ αὐτοῦ τούτου, ὅτι ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ἐποίμαινε πρόβατα ἐν Σμύρνῃ παρὰ τῷ ναφί τῆς Ἀρτέμιδος⁴. Καὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἔζησεν ὁ ποιητής, δὲν εἶναι γνωστοί. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τὸ ποίημα αὐτοῦ δὲν ἔχει τοὺς μετρικοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Νόννου, οἵτινες ἐκράτησαν παρὰ τοῖς μετ' αὐτόν, εἰκάζεται, ὅτι ὁ Κόϊντος πρὸ τούτου τοῦ ποιη-

¹) Νικηφόρος ἐν Ἐκκλ. ἱστορ. VI, 6. ²) Σουΐδας ἐν λ. Χριστόδωρος. ³) Σωκράτης ἐν Ἐκκλ. ἱστορ. 7, 21 Παράβαλλ. καὶ Ludwich, Eudokia, die Gattin des Kaisers Theodosios II. Ἡ διατριβὴ ὑπάρχει ἐν τῷ Rheinisches Museum. ⁴) Τὰ μετ' Ὀμηρον XII, 310.

Ἵμεῖς γὰρ πᾶσάν μοι ἐνὶ φρεσὶ θήκατ' ἀοιδὴν,
πρίν μοι ἄμφι παρῆα κατασκίθνασθαι ἴουλον,
Σμύρνης ἐν δαπέδοισι περικλυτὰ μῆλα νέμοντι,
τρεῖς τόσον Ἑρμῶν ἄλωθεν, ὅσον βοόωντος ἀκοῦσαι,
Ἀρτέμιδος περὶ νηὸν ἑλευθερίῳ ἐνὶ κήπῳ,
οὐρεῖ τ' οὔτε λίην χθαμαλῷ οὐδ' ὑπόθι πολλῷ.

τοῦ ἤκμαζεν, ἤτοι κατὰ τὸν τέταρτον μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ ποιητὴς λοιπὸν ἦτο Σμυρναῖος, ἐπονομάζεται δὲ Καλαβρός, διὰ τὸ μόνον χειρόγραφον αὐτοῦ, ὅπερ μέχρις ἡμῶν περιεσώθη, εὑρέθη ἐν Καλαβρίᾳ κατὰ τὸ 1450 ὑπὸ τοῦ Καρδηναλίου Βησσαρίωνος. Τὸ ἔπος αὐτοῦ ἐκ 14 βιβλίων συνιστάμενον ἐπιγράφεται. Τὰ μεθ' Ὁμήρου ἢ Παραλειπόμενα Ὁμήρου¹ καὶ ἔχει ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐκτορος μέχρι τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου. Τὴν ὕλην, ἣτις εἶναι πλουσιωτάτη, παρέλαβε παρὰ τῶν κυκλικῶν καὶ παρὰ τῶν μυθογράφων. Ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ὑποθέσεως ταύτης δὲν κατέχεται ὑπὸ ἡθικῆς ἢ ποιητικῆς τιнос ἰδέας, ἀλλ' ἀπλῶς γίνεται ἔνθους ἐκ τῶν θελήτρων τοῦ ἀρχαῖκου ἔπους. Ὁ ποιητὴς κατέχεται ὑπὸ ναρκώδους ἀνάγκης, τὰ δὲ αἰσθήματα τοῦ κόσμου τῶν ἡρώων ὅλως ἀγνοεῖ. Θεοὶ καὶ ἥρωες ἔν τε τῇ μάχῃ καὶ τοῖς διαλόγοις παρίστανται ὥς ψιλοὶ τύποι· διότι στεροῦνται ἰδίου ἠθους. Ἐπειδὴ δὲ τῶν στοιχειωδῶν τούτων ἀρετῶν τῆς ποιήσεως στερεῖται τὸ ἔπος τοῦ Κοῦντου, κινδυνεύει νὰ καταβιβασθῇ εἰς χρονικόν. Ἄν τις μελετήσῃ τὸ ἔπος τοῦτο, δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγάλην τέχνην τῆς Ὀμηρικῆς ἠθοποιίας. Δὲν στερεῖται ὅμως καὶ ἀρετῶν ὁ ποιητής, δηλ. ἔχει καλὰς παραβολὰς, διηγεῖται σαφῶς καὶ στερεῖται τοῦ διθυραμβώδους καὶ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ἐποχῆς. Μέρη δὲ τινὰ τοῦ 14ου βιβλίου, ἐν οἷς περιγράφεται καὶ ἡ διανομὴ τῶν λαφύρων, ἡ τύχη τῶν αἰχμαλώτων καὶ οἱ νόστοι, ἔχουσιν οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν. Ἡ μὲν γλῶσσα εἶναι ἀδιόρθωτος καὶ ἡμαρτημένη, ἀλλ' οἱ ὕμνοι εἶναι καλοὶ² καὶ οἱ στίχοι ῥέουσιν εὐκόλως.

Ὁ δὲ βίος Νόννου τοῦ ἐκ Πανοπόλεως τῆς Αἰγύπτου εἶναι μόνον ἐν μέρει γνωστός, διότι πάνν ὀλίγας μαρτυρίας ἔχομεν³.

¹) Ἡ δευτέρα ἐπιγραφή εἶναι μεταγενεστέρα τῆς πρώτης. ²) Nicolai Literaturgeschichte III, 324. Ἀγαθίας Ἱστορ. Α. § 23 καὶ ³) Ἀνθολογ. IX, 198.

Εἶναι δὲ λίαν ἀμφίβολον, ἂν ὁ Σωσένας, ὃν ἐπαινεῖ ὁ Σύνεσιος ἐν τινι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ἦναι ὁ υἱὸς τοῦ ἡμετέρου Νόννου¹. Τίθεται δ' ὁ ποιητὴς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος. Οὗτος ἐποίησε τὸ μέγιστον τῆς ἀρχαιότητος ἔπος, ὃπερ συνίσταται ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ βιβλίων καὶ ἐπιγράφεται Διονυσιακὰ ἢ Βασσαρικά. Ἐποίησε δὲ καὶ Μεταξολήν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἦτοι ἔμμετρον παράφρασιν, ἀλλ' αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγένετο βραδύτερον. Διότι καὶ ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς δεικνύει ἐνθουσιασμόν πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐν τῇ μεταφράσει πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ ἦτο ἐθνικὸς καὶ ὅτι βραδύτερον ἐγένετο χριστιανός, ὥς τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος. Ἡ δόξα τοῦ ποιητοῦ ὀφείλεται τῷ πρώτῳ ἔργῳ.

Ἐν τούτῳ ὑπάρχει μακρὰ προεισαγωγή, ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Διὸς πρὸς τὴν Εὐρώπην, περὶ τοῦ Κάδμου καὶ περὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, περὶ τοῦ Ζαγρέως, περὶ ἐρημώσεως τῆς γῆς διὰ κατακλυσμοῦ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων. Μόλις ἐν τῷ ἐξδόμῳ βιβλίῳ ἀναφαίνεται ἡ γέννησις τοῦ Βάκχου. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἔπους καταναλίσκεται πρὸς περιγραφὴν τῶν νικηφόρων ἐκδρομῶν, τῶν θαυμάτων καὶ τῶν κινδύνων τοῦ Βακχικοῦ θιάσου ἐν ταῖς πλείσταις χώραις τῆς γῆς. Ὁ πυρὴν αὐτοῦ κεῖται ἐν τῇ μάχῃ πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τὸν βασιλέα τούτων Δηριάδην. Τὸ ἔπος ὅμως δὲν λήγει ἐνταῦθα, διότι πολλὰ λέγονται περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἐπανόδου τοῦ θιάσου. Δὲν πραγματεύεται ὅμως ὁλόκληρον τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπὶ ἐτῶν αὐτοῦ μόνον τὸ τελευταῖον κατὰ μίμησιν τοῦ

Νόννος ἐγώ. Πανὸς μὲν ἐμὴ πόλις, ἐν Φαρίῃ δὲ
ἐγχεῖ φωνήεντι γονὰς ἤμησα Γιγάντων.

Τὸ ὄνομα Νόννος εἶναι Αἰγυπτιακόν καὶ δηλοῖ τὸν καθαρὸν, τὸν ἅγιον.

¹) Σύνεσιος ἐν Ἐπιστολ. 43.

*Ομήρου, ὡς αὐτὸς ὁ ποιητὴς λέγει¹. Τινὲς ὑπέλαβον, ὅτι ὁ Νόννος ἔλαβε τοὺς μύθους ἐξ Ἰνδικῶν πηγῶν καὶ δὴ παρέβαλον τὸ ἔπος αὐτοῦ πρὸς τὴν Μαχαβαράταν καὶ τὴν Ῥαμαϊάνα, ἀλλ' ἐκ τῆς παραβολῆς δὲν ἀπεδείχθη ὁμοιότης τις. Ὁ μῦθος τοῦ Βάκχου μόνον χαλαρῶς συνδέετο τῇ ἀρχαίᾳ θρησκείᾳ καὶ διὰ τοῦτο παρῆχε μεγάλην ἐλευθερίαν τῷ ποιητῇ πρὸς νέας ἐπινοήσεις. Διὰ τούτων ὅμως ὁ πυρὴν τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τοσοῦτο μετεβλήθη, ὥστε μόνον μικρὰ μυθολογικὰ διδάγματα δύναται τις νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Νόννου.

Ὁ ποιητὴς οὗτος εἰκόνισε τὴν φύσιν οὕτως, ὥστε ἐν ταύτῃ ἄρχει τὸ θαῦμα μετὰ τῶν ἐξαμβλωμάτων αὐτοῦ² καὶ οὐδεμία θέσις εἰς τὰς ἠθικὰς ἰδέας καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καταλείπεται. Πρὸς δὲ ὁ Νόννος ὡς ἀληθὴς Αἰγύπτιος δι' ἰσχυρᾶς φαντασίας ἐκπλήσσει μὲν, ὅμως πολὺ ἀφίσταται τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος. Ἀλλὰ διὰ τῆς πλουσίας καὶ ἀνεξαντλήτου αὐτοῦ φαντασίας ἡδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ τὴν μικρολογίαν, ἥτις συνήθως ἀποτυπώται ἐπὶ τῶν διὰ καμάτου καὶ σχολικῆς τέχνης γραφομένων ποιημάτων. Ἡ φαντασία τοῦ Αἰγυπτίου ποιητοῦ εἶναι αἰείποτε θερμή, ἡ μεγάλη ὅμως θερμότης παράγει ἐξημβλωμένους καρπούς, οὓς δὲν δύναται νὰ ἐξευγενίσῃ. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ εἶναι κενὰ φαντάσματα καὶ ἐσκοτισμέναι διὰ πλησμονῆς ὀνομάτων. Ἐκπλήσσεται τις ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ τόνου³ καὶ τῆς

¹) Ἐν βιβλ. ΚΕ'. 8.

... . τελέσας δὲ τύπον μιμηλὸν Ὀμήρου
ὑστατον ἐμνήσω πολέμων ἔτος, ἐβδομάτην δὲ
ὑσμίνην ἰσάριθμον ἑῆς στρουθοῦ χαράζω.

²) Καὶ ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπαισι ὑπάρχουσι θαύματα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν. ³) Τὰ διανοητικὰ προϊόντα τῶν λαῶν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ὕλικά. Οἱ βόρειοι λαοὶ παράγουσι ψυχρὰ καὶ ἀνούσια προϊόντα, οἱ δὲ οἰκοῦντες παρὰ τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ θερμά. Μόνον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἶναι εὐκρατά. Ἡ ποίησις τοῦ Αἰγυπτίου ποιητοῦ ὁμοιάζει πρὸς τὰς θερμὰς τῆς Ἀφρικῆς χώρας, ἐν αἷς σπανίως εὐρίσκονται δασεῖς. Τὸ μακρὸν τοῦ Νόννου ἔπος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ζαχάραν.

πολυτελείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, τὸ δὲ πῦρ αὐτοῦ μᾶλλον ταράσσει ὡς κεραυνὸς ἢ θερμαίνει. Τὸ θερμὸν τοῦ ἔπους πάθος οὔτε δι' ἐπεισοδίων, οὔτε διὰ συγκεράσεως τῆς ὕλης, οὔτε δι' ἡπίων παύσεων δροσίζεται. Ὁ ποιητικὸς οἶστρος ἄγει τὸν ποιητὴν εἰς ἀτόπους φωνασκίας, ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ ἐξακοντίζεται μέχρι δημιουργίας νέων λέξεων καὶ οἱ συχνοὶ τῶν προσώπων λόγοι ἐξαμβλοῦνται εἰς ἀλλοκότους κραυγὰς. Εἰς ταῦτα ἀποβλέπων τις δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ποιήσις τοῦ Νόννου εἶναι ἡ τελευταία λάμψις τοῦ σβεσσημένου Ἑλληνικοῦ ἔπους καὶ ὁ τελευταῖος τοῦ ἀσθενοῦς πυρετός.

Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι μεστὴ γραφικῶν ἐπιθέτων καὶ ῥητορικῶν σχημάτων. Ὁ ἦχος ὅμως τούτων δὲν ἡδύνει, ἀλλὰ καταπονεῖ καὶ τὸν μακροθυμότερον ἀναγνώστην. Ἐν τοῖς γραμματικοῖς καὶ συντακτικοῖς τύποις ἔχει τάσιν πρὸς ὑπερβολάς. Δὲν ὑπάρχει συντακτικὸν σχῆμα ἢ γλωσσικὴ ἐλευθερία, ἣν μέχρις ὑπερβολῆς δὲν ἤγαγεν ὁ ποιητής. Ἐν τῷ μέτρῳ δὲ παρατηρεῖται μερίστη ἀκρίβεια καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Νόννος ἐγένετο ἰδρυτὴς νέας σχολῆς¹. Πρὸς τοῦτον τὸ ἐξάμετρον, καίπερ ὑπὸ κανόνων ὀρισμένον, ὅμως πολλοὺς αἰῶνας διελθὼν καὶ ποικίλας ἐλευθερίας προσκησάμενον ἐγένετό πως ἀόριστον ἐν τῇ τμῇσει καὶ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ μηκύνειν καὶ βραχύνειν τὰς συλλαβὰς. Διὰ τοῦτο τὸ ἐξάμετρον ἐθεωρεῖτο ὡς μέτρον ἔχον ἱκανὴν εὐκαμψίαν, ὅπως προσαρμοσθῇ εἰς οἰανδήποτε σπουδαίαν ὑπόθεσιν. Τοῦναντίον ὁ Νόννος θηρεύων ταχύτητα ῥυθμοῦ ἄνευ ἀποτόμου ἀπηχίσεως ἡγάπα τὸν ἡχηρόν, ἀλλ' ἄττονον ῥυθμὸν καὶ προετίμα τὴν σχολικὴν συμμετρίαν τοῦ ἐκ τῆς ἐλευθερίας παραγομένου κάλλους. Οὕτω τὴν ῥυθμικὴν ἐλευθερίαν φθείρων μένει μέχρι κόρον μονότονος. Ἴσως ἡ ῥυθμικὴ μονοτονία εἶναι ἡ μόνη ψυχρότης, ἣν ἡ θερμὴ τοῦ ποιητοῦ φαντασία δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ καὶ ἥτις ὑποδεικνύει τὴν πολὺπονον αὐτοῦ ἐργασίαν.

¹) Ὁρα Bernhardt ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1, 389.

Ἐν τῇ ποιήσει ὁ Αἰγύπτιος ποιητὴς εἶχε μὲν ὑπ' ὄψει τὸν Ὅμηρον, ὡς μαρτυροῦσι φράσεις, στίχοι καὶ ὁλόκληροι σκηναὶ (π. χ. ἀπομιμνῆται τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν θεομαχίαν¹ καὶ ἄλλα), ὅμως συχνάκις δέχεται καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Πάντα δὲ θερμαίνει καὶ πᾶσι δίδει ἀνατολικωτέραν τινὰ χροιάν. Ὅπως δὲ θερμαίνει καὶ πᾶσι δίδει ἀνατολικωτέραν τινὰ χροιάν. Ὅπως δὲ θερμαίνει καὶ πᾶσι δίδει ἀνατολικωτέραν τινὰ χροιάν. Ὅπως δὲ θερμαίνει καὶ πᾶσι δίδει ἀνατολικωτέραν τινὰ χροιάν. Ὅπως δὲ θερμαίνει καὶ πᾶσι δίδει ἀνατολικωτέραν τινὰ χροιάν.

Ἐπιμελέστερον ἀνεγινώσκειτο καὶ ἐξεδίδετο ἡ παράφρασις τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου². Ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἔπουν ὁ Νόννος διατηρεῖ μὲν τὸν βακχικὸν ἐνθουσιασμόν, ὅμως κατὰ τι ἐξησθενημένον, ἡ δὲ μετρικὴ αὐτοῦ ἀνστηρότης ὀλίγον χαλαροῦται. Ἀλλ' ἡ πανηγυρικὴ αὐτοῦ ῥητορικὴ ἔχει τοσοῦτο διθυραμβώδες, ὥστε ποιεῖ ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑψηλὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἀφέλεια. Διὰ τοῦτο ὅμως δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀποδώσῃ τῷ ποιητῇ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ πιστεύει, ὅτι ὁ Νόννος, ὅτε ὠμολόγησε τὸν Χριστιανισμόν, ἦτο ἤδη μεστὸς τοῦ κόσμου τῶν μύθων. Εἰ καὶ ὁ μεταφραστὴς πολλαχοῦ συντέμνει τὸ πρωτότυπον καὶ ἡ παράφρασις ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς καθαρότητος καὶ κατὰ πολλὰ διεφθάρη, ὅμως ἔχει ἀξίαν τινὰ παρὰ τοῖς θεολόγοις. Πρὸς δὲ ὁ Νόννος εἶχε ποιήσει καὶ Γιγαντομαχίαν, ἐξ ἧς ὅμως οὐδὲν περιεσώθη μέχρως ἡμῶν.

Ὁ δὲ Τρυφιδωρὸς (ἢ μᾶλλον Τριφιδωρὸς³) ὁ γραμματικὸς ἐξ Αἰγύπτου καταγόμενος ἔγραψε Μαθαωνιακά, Τὰ καθ' Ἰπποδάμειαν καὶ Ὁδύσσειαν λειπο-

¹) Ἡ Ὅμηρικὴ θεομαχία εἶναι τὸ μόνον μέρος, ὅπερ πλησιάζει εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Νόννου. Διὰ τοῦτο ὅμως κριτικοὶ τινες θεωροῦσιν ὡς νόθον τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἰλιάδος. ²) Περὶ ταύτης ὄρα Koechly, De Evang. Joannei paraphrasi a Nonno facta, Zürich 1860. ³) Ὁρα A. Letrone, Étude des noms propres Grecs σελ. 33.

γράμματον¹, ἅπερ ἀπώλοντο. Περιεσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν ἡ Ἰλίου ἄλωσις, συνισταμένη ἐξ 691 στίχων. Ἐν τῷ ἔπει τούτῳ ὁ ποιητὴς ἀφηγεῖται τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ δονρείου ἵππου μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ Ἰλίου καὶ τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ διήγησις αὐτοῦ εἶναι ψυχρὰ καὶ βραχεῖα καὶ σπερεῖται ζωῆς καὶ ποιητικῆς αἰσθήσεως². Εἶναι μὲν ἡ περιγραφή τοῦ δονρείου ἵππου ἐκτενεστέρα, ἀλλ' ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει, ἐν ᾧ τὸ πάθος τῆς ὑποθέσεως γενικὸν ἐνδιαφέρον διεγείρει, ὁ ποιητὴς σπεύδει, ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ τέλος, καὶ τῆς σπουδῆς αὐτὸς οὗτος ἔχει συνείδησιν³. Ἡ ποίησις τοῦ Τρυφιδώρου ἀπορρέει μὲν καὶ ἐξ Ὀμηρικῶν ἀναμνήσεων, ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι προῖον τῆς ἐπιμελεσιότητος σπουδῆς τῶν ποιημάτων τοῦ Νόννου. Κατὰ μέγα μέρος ὁ ποιητὴς ἀκολουθεῖ τοῖς μετρικοῖς κανόσι τούτου, ἀλλὰ μετὰ τινος μετριότητος. Ἐν γένει οἱ ἀρχηγοὶ σχολῶν ἢ οἱ ἰδρυταὶ θεωριῶν εἶναι ὑπερβολικώτεροι τοῦ δέοντος. Μετὰ τούτους ἐπέρχονται οἱ μαθηταί, οἵτινες μετριάουσι τὰς θεωρίας ἐκείνων. Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἀκολουθεῖ μὲν τῷ Νόννῳ, ἀλλ' εἶναι ἀπηλλαγμένος τῶν ὑπερβολῶν ἐκείνου. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι μετρίῳ ποιητῇ, οἷος ὁ Τρυφιδώρος, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἀποφύγῃ τὸ διθυραμβῶδες⁴, διότι ἡ ἔλλειψις δημιουργικῆς δυνάμεως προσεφύλασεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν τοιούτων παρεκτροπῶν. Ἐπειδὴ δὲ θηρεύει ἀσυνήθεις μεταφοράς, ἀσυνήθεις λέξεις ἢ σημασίας λέξεων⁵, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀποβαίνει δύσκολος καὶ πολλαχοῦ ἀκατάληπτος. Περὶ τῆς ἐποχῆς ταῦ ποιητοῦ οὐδὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι ἔζησε μετὰ τὸν Νόννον, ἀφ' οὗ ἐγένετο τούτου

¹) Δηλαδή ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἔλειπεν ὅλος τὸ γράμμα α, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ β καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. ²) Bernhardt ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 1, 397. ³) Ἐν στίχ. 666 λέγει: "Μουσάων ὅδε μόχθος ἐγὼ δ' ἅπερ ἵππον ἑλάσσω Τέρματος ἀμφιέλισσαν ἐπιπαύουσαν ἀοιδίην". ⁴) Ἡ νηφαλιότης παράγεται ἢ ἐκ ψυχρᾶς καὶ ἀγόνου κεφαλῆς ἢ ἐξ ἐπικαταλελογισμένης σωφροσύνης. Εἰς τὴν πρώτην κοτηγορίαν ὑπάγεται ὁ Τρυφιδώρος. ⁵) Οὕτω τὸν οἶνον ἐν στίχ. 349 λέγει εὐώδη πηλόν.

μνητής. Εἰ καὶ τοιοῦτον ἦτο τὸ ποίημα τοῦ Τρυφιοδώρου, ὁμως ἐν ταῖς ἔπειτα χρόνοις οὐχὶ ὀλίγον ἀνεγινώσκετο.

᾽Ωσαύτως μνητής τοῦ Νόννου ἦτο καὶ ὁ Κόλλουθος, ἡ κατ' ἄλλους Κολλοῦθος¹. Οὗτος καταγόμενος ἐκ Λυκοπόλεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θεβαΐδος ἔζη ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου (491—518 μ. Χ.). Ἐποίησε μὲν οὗτος Καλυδωνίακά, Ἐγκώμια δι' ἐπῶν καὶ Περσικά, ὁμως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ σωζομένου ἐπύλλιον, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἀρπαγὴ Ἐλένης² καὶ συνίσταται ἐκ 392 ἑξαμέτρων. Ὁ ποιητής ἄρχεται ἐκ τοῦ γάμου τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, προβαίνει εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν τριῶν θεαινῶν, εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Πάριδος καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀρπαγῆς τῆς Ἐλένης. Οἱ κριτικοὶ παρατηροῦσιν, ὅτι ὁ Κόλλουθος ἐστρεφεῖτο φαντασίας καὶ ἡγνόει τὸν ἐπικὸν τόνον, τὸ δὲ ποίημα αὐτοῦ οὐδὲν ἱχνος τέχνης περιέχον εἶναι ἄθροισμα ῥητορικῶν³ σκηνῶν, αἵτινες ἄνευ πιθανότητος ἐκτυλίσσονται. Πρὸς τοῦτοις ὁ ποιητής δὲν δύναται νὰ διηγηθῇ σαφῶς τὰ συμβάντα, οὐδὲ ἐρωτικὰς σχέσεις νὰ ἐννοήσῃ. Ὁ ῥυθμὸς ὁμως τοῦ ἔπους εὐκόλως ῥέει, ἡ δὲ γλῶσσα διεπλάσθη κατὰ τὴν τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Νόννου καὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀλλ' ἡ ὕψις τοῦ λόγου εἶναι ἐζητημένη καὶ ὑποδεικνύει, ὅτι ὁ ποιητής μετὰ πολλοῦ πόνου ἐποίησε τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Καὶ τοῦ Μουσαίου ἡ ἐποχὴ δὲν εἶναι γνωστή, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτος μιμεῖται τὸν Νόννον τίθεται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ. Ὁ γραμματικὸς οὗτος ἐποίησεν ἐπύλλιον, ὅπερ ἐπιγράφεται Τὰ καθ' Ἡρώ καὶ Λέανδρον καὶ συνίσταται ἐκ 340 ἑξαμέτρων. Ἡ Ἡρώ ἦτο ἱέρεια τοῦ ἐν Σησιῶ ναοῦ

1) Wernicke, Tryphiodor. σελ. 37. Ὁ Σουΐδας γράφει τοῦτον Κόλουθον, δηλ. δι' ἐνὸς λ. 2) Ὁ Σουΐδας δὲν μνημονεύει τοῦ ποιήματος τούτου. Κατὰ τὸν Hermann ὁ ποιητής δὲν εἶχεν ἀγάγει εἰς πέρας, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τοῦτο βραδύτερον ἠκρωτηριάσθη. Ἰδὲ Bernhardy II, 1, 401. 3) Ἡ ῥητορικὴ εἶναι ἡ νόσος, ἥτις ἐφθαιρε τὰ πλεῖστα γένη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

τῆς Ἀφροδίτης καὶ διεκρίνεται κατὰ τὸ κάλλος. Ταύτην ἀγαπήσας νέος τις Λέανδρος ἐκ τῆς ἀπέναντι τῆς Σηστοῦ κειμένης Ἀεΐδου πολλάκις κατὰ τὴν νύκτα νηχόμενος ἔφθανεν εἰς τὴν ἑρωμένην αὐτοῦ. Καταληφθεὶς δὲ ποτε ὑπὸ τρικυμίας ἐπνίγη. Τὴν ἐπιούσαν ἡ δυστυχὴς Ἥρῃ εὐρουῦσα τὸ σῶμα τοῦ ἑραστοῦ κατέπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον. Ὁ Μουσαῖος ἐκ μὲν τοῦ Ὀμήρου ὠφελήθη, τὸν δὲ Νόννον ἐπιτυχῶς ἐμμήθη κατὰ τοὺς ᾠδολογικοὺς τρόπους καὶ τὸν εὖηχον ᾠθμόν. Θέλγει δ' οὐ μόνον διὰ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ζωηροῦ αἰσθήματος. Τὸ ποιημάτιον τοῦτο ἕνεκα τοῦ μέτρου τάσσεται μὲν εἰς τὸ ἔπος, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὴν ἑρωτικὴν ἐλεγίαν. Δικαίως δὲ θεωρεῖται ὡς τὸ χαριέστατον προῖον τῆς Βυζαντινῆς ποιήσεως, τὸ κύκνειον ἄσμα τῆς θνησκούσης Ἑλληνικῆς Μούσης καὶ τὸ τελευταῖον ῥόδον τοῦ μαραινομένου κήπον. Ἐπειδὴ τὸ ποιημάτιον ἔχει οὐχὶ ὀλίγας ἀρετάς, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εὗρισκεν ἀγαγνώστας καὶ ἐπιμελεῖς ἀντιγραφεῖς. Τούτου ἕνεκεν τὸ κείμενον ὀλίγον ἐπαθεν πλήρη ὀλίγων ὑποβολῶν.

Ὁ δὲ Κύρος κατήγετο ἐκ Πανοπόλεως, ἐγένετο ὑπατος κατὰ τὸ 441 μ. Χ. καὶ βραδύτερον ἐπίσκοπος Κοτναίου¹. Ὡς ἐπικὸς ποιητὴς ἐγένετο οὕτως ἐπιφανής, ὥστε κατὰ τι ἐπίγραμμα ἡ Μοῦσα Καλλιόπη ἐπότισε τοῦτον διὰ τοῦ αὐτοῦ γάλακτος, δι' οὗ καὶ τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Ὀρφέα². Μέχρι τινὸς ἐγινώσκοντο τούτου μόνον ὀλίγοι στίχοι ἀναφερόμενοι εἰς τὸν Θεοδόσιον³. Βραδύτερον δ' εὗρέθησαν καὶ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ Bücheler ἔχοντες ὑπόθεσιν τὴν ἡτταν, ἣν ὑπέστησαν οἱ Βλέμνες, οὔτινες ἦσαν ληστρικὸς λαὸς τῆς Αἰθιοπίας⁴. Τὸν δὲ Κλαυδιανὸν τὸν Ἀλεξανδρεῖα ὁ Σουΐδας τίθησιν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀρκαδίου (395—408 μ. Χ.). Οὗτος ἐποίησεν ἐπιγράμματα, ὧν τινα διετηρή-

¹) Ὁρα Σουΐδ, ἐν λ. καὶ Εὐάγγριον ἐν Ἑκκλ. ἱστορ. I, 19. ²) Ἀνθολογ. Παλατ. IV, 217. ³) Αὐτόθι XIII, 878. ⁴) Ἐν τῷ Rheinisch. Museum 39, 277.

θησαν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, Γιγαντομαχίαν, ἐξ ἧς ἐσώθησαν ἐξδομήκοντα ἐξάμετρα, Τὰ πάτρια, δηλ. ἱστορίαν πόλεων, ὡς τῆς Ταρσοῦ, τῆς Βηρυτοῦ καὶ ἄλλων. Ἐποίησε δὲ καὶ ποίημα εἰς τὸν Χριστόν¹, ἐξ οὗ εἰκάζεται, ὅτι ὁ ποιητὴς βραδύτερον ὁμολόγησε τὸν χριστιανισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ
ΑΠΟΔΙΔΟΜΕΝΩΝ Τῷ ΟΡΦΕΙ

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐφέροντο πλεῖστα ποιήματα, ὡς Χρησμοί, Θεογονία, Ἱεροὶ λόγοι, Κρατήρ, Πέπλος, Δίκτυον, Κατάξαισις εἰς Ἄδου, Ἀστρονομικὰ καὶ ἄλλα², ἅπερ τῷ Ὀρφεῖ ἀπεδίδοντο. Ταῦτα ὅμως οὐ μόνον δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἦσαν προϊόντα διαφόρων αἰώνων. Οἱ κριτικοί, ἐν οἷς ὁ Ἐπιγένης, ἐπειρῶντο, ὅπως ἀνέυρωσι τὸν ἀληθῆ ἐκάστου ποιητὴν καὶ δὴ ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν Χρησμοὶ καὶ αἱ τελεταὶ ἦσαν ἔργα τοῦ Ὀνομακρίτου, ὁ δὲ Κρατήρ τοῦ Ζωπύρου, ὁ δὲ Πέπλος καὶ τὸ Δίκτυον τοῦ Βροντίνου ἢ τοῦ Ζωπύρου, οἱ δὲ Ἱεροὶ λόγοι Θεογνήτου τοῦ Θεσσαλοῦ ἢ Κέρκωπος τοῦ Πυθαγορείου καὶ ἄλλα ἀπέδιδον ἄλλοις. Ἐκ τούτων τῶν ποιημάτων εἰς ἡμᾶς περιῆλθον τρία, τὰ Ἀργοναυτικά, οἱ Ὑμνοὶ καὶ τὰ Λιθικά.

Τὸ μὲν πρῶτον ἔπος συνιστάμενον ἐκ 1384 ἐξαμέτρων ἔχει ὡς ἤρωα τὸν Ὀρφέα, ὅστις διηγεῖται τῷ ἱερατικῷ ποιητῇ Μουσαίῳ τὰς σπουδαιοτάτας τῶν Ἀργοναυτῶν περιπετείας³. Ὁ ποιητὴς ἐπικῆς εὐφυΐας στεροῦμενος λαμβάνει μόνον τὰ ἀναγ-

¹) Ἀνθολογ. XIII, 616. Παράβαλλ. καὶ Christ σελ. 658.

* ²) Ὅρα Σουῖδαν ἐν λ. Ὀρφεὺς καὶ Κλήμ. τὸν Ἀλέξανδρ. ἐν Στρωμ. I, 322. ³) Bernhardt II, 1, 409.

καὶ αὐτοῦ μύθου γεγονότα, ἅπερ μετὰ ψυχρότητος καὶ ἐξ ἐπιπολῆς ἀφηγεῖται. Ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τοῦ ποιήματος τῷ ἐκ τριακοσίων περίπου στίχων συνισταμένῳ περιγράφει ψυχρῶς τὸν νόστον τῶν Ἀργοναυτῶν διὰ τῆς βορείου καὶ δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἀναπτύσσει μυθώδη τινὰ γεωγραφίαν. Ἡ δὲ γλῶσσα δὲν εἶναι οὔτε Ὀμηρικὴ, οὔτε προῖον τῶν σπουδῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἐν τούτῳ ὑπάρχουσι πολλὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὥσως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κειμένου. Οἱ ὕμνοι δὲν εἶναι ἡχηροὶ καὶ στεροῦνται ποικιλίας, ἔχουσι δὲ καὶ τὴν ἀμέλειαν τῶν πρὸ τοῦ Νόννου στιχουργῶν. Διὰ τοῦτο τὸ μέτριον τοῦτο ποίημα πρέπει νὰ τεθῇ ἐν περιόδῳ, καθ' ἣν ἡ ἀμέλεια ἔφθειρε τὴν ποίησιν καὶ τὴν στιχουργίαν. Οὐχὶ δ' ἀπιθάνως ὁ G. Hermann ἐκ μετρικῶν λόγων δομώμενος ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοὺς μεταξὺ τοῦ Κοίντου τοῦ Σμυρναίου καὶ τοῦ Νόννου¹.

Οἱ δὲ Ὕμνοι πρότερον μὲν ἦσαν 86, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ὕμνος διηρέθη εἰς δύο, ἐγένοντο 87. Ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἄλλοι προσθέτουσι καὶ ἄλλους², ὁ πρῶτος ὕμνος εἶναι Εὐχὴ εἰς Μουσαῖον, ὅστις ἀπεχωρίσθη ἐκ τοῦ Ὕμνου εἰς τὴν Ἑκάτην. Οἱ ὕμνοι δὲν εἶναι οὔτε πλάσματα τῶν ἀρχαισμάτων Ὀρφικῶν ὑμνολόγων, ὥς τινες ἐπίστευσαν³, οὔτε λείψανα τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀνομακρίτου συλλεγέντων καὶ νοθευθέντων ὕμνων, ἀλλ' ἔργα πολὺ μεταγενέστερα. Αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν εἶναι μυστικαὶ καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν λατρείαν τῶν Ἑλλήνων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν. Ἀξίον σημειώσεως, ὅτι αἱ εὐχαὶ ἀναφέρονται εἰς κατωτέρους καὶ ὀλίγον γνωστοὺς θεοὺς, εἰς δαίμονας, εἰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ εἰς ἀφρορημένας ἐννοίας. Ἐξαίρεσιν ποιεῖ ὁ 55ος ὕμνος εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ ἀριστος τῆς συλλογῆς. Ἐν

¹) Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὀρφικῶν σελ. 763 καὶ 810. ²) Oge Nicolai III, 332. ³) Ταύτην τὴν γνώμην εἶχεν ὁ Ruhnken, Valckenaer καὶ ὁ F. A. Wolf.

ταύτη λείπει ἡ βάσις τοῦ ἀρχαίου ὕμνου, δηλ. ὁ μῦθος τῆς ὕμνουμένης θεότητος ἢ ἡ ἐπικὴ διήγησις. Ἡ γλῶσσα τῶν ὕμνων εἶναι ψυχρὰ καὶ ξηρὰ παραχθεῖσα ἐξ ἀναμνήσεων τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου. Ἐνυπάρχουσιν ὅμως καὶ ἴδιαι λέξεις καὶ δὴ καὶ ἡμαρτημένα συνθέσεις λέξεων. Οἱ κριτικοὶ θεωροῦσι ταῦτα ὡς ἔργον τῆς σχολῆς τῶν Νεοπλατωνικῶν.

Τὸ δὲ θεουργικὸν ἔπος, ὅπερ ἐπιγράφεται *Λιθικά* καὶ συνίσταται ἐξ 768 στίχων, κρίνεται ὡς τὸ ἄριστον τῶν Ὀρφικῶν ποιημάτων. Ὁ ποιητὴς ἐν τῷ προοιμίῳ ἐξαίρει τὴν ἀπεριόριστον δύναμιν τῆς θεουργικῆς ἐπιστήμης, ἣν ὁ Ἐρμῆς ἐδωρήσατο, ἀλλ' ἣς οἱ ἄνθρωποι καταφρονοῦσιν. Οὗτος ἐπαινεῖ (ἐν στίχ. 170—332) τὰς θαυματουργοὺς δυνάμεις εὐγενῶν ἢ ἄλλων ἰδιοφυῶν λίθων. Διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς χρήσεως τούτων δύναται τις τὴν τῶν θεῶν εὐνοίαν νὰ προσελκύσῃ, προστασίας καὶ τιμῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νὰ τύχῃ καὶ ἄλλας ἐν τῷ βίῳ εὐμενεῖς ἐνεργείας νὰ εὕρῃ. Ἡ δεισιδαιμονία κορυφούται ἐν τῇ ὑπερβολικῇ ἀπεικονίσει τῆς Μαγνήτιδος. Πρὸς δὲ ὁ ποιητὴς πραγματεύεται περὶ εὐγενῶν λίθων, οἵτινες προφυλάττουσιν ἀπὸ τῆς δόξεως τῶν ὄψεων ἢ καθιστῶσι ταύτην ἀελαβῆ. Ἐν τινι δὲ διαλόγῳ τοῦ Πριαμίδου Ἐλένου πρὸς τὸν Φιλοκλήτην δίδει ὁ ποιητὴς σειρὰν μυστικῶν μαθημάτων, ἐν οἷς ἡ μαγικὴ δύναμις ἐνίων λίθων κατὰ τῆς δηλητηριάσεως καὶ τῆς νόσου καὶ ἡ τερατουργὸς τούτων ἰσχὺς πρὸς παντοειδεῖς τοῦ βίου ἀνάγκας μετ' ἐμφάσεως ἐξαίρεται. Ἄν τις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δεξιότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὴν ζωηρότητα τοῦ λόγου καὶ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ῥυθμοῦ, ἤθελε τάξει τοῦτον εἰς τὴν λαμπρὰν περίοδον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ πικρίας λέγει (ἐν στίχ. 68—75) περὶ τῶν καταδιώξεων τῶν ἀρχαίων θεῶν καὶ τῆς θεουργικῆς ἐπιστήμης, εἰκάζεται, ὅτι ἡ ποίησις αὕτη εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀστυνομικῶν διατάξεων.

1) Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει ὁ Bernhardt II, 1, 417.

Τοιαύτη καταδίωξις ἐπῆρχεν ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ. Τὰ Λιθικά τὸ πρῶτον ὁ Τζέτζης ἀποδίδει τῷ Ὁρφεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

ΠΕΡΙ ΣΙΒΥΛΛΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΧΑΛΔΑΪΚΩΝ ΧΡΗΣΜΩΝ

Οἱ Σιβυλλιακοὶ χρησμοὶ πρῶτον μὲν περιελάμβανον ὀκτὼ βιβλία, βραδύτερον δὲ δέκα καὶ τέσσαρα. Τὰ βιβλία δὲ ταῦτα ἔχουσι πλείονας τῶν τετρακισχιλίων στίχων. Ὡς τὰ Ὁρφικά οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸν ἀρχαιότατον ἁοιδὸν Ὁρφέα, οὕτω καὶ οἱ χρησμοὶ οὗτοι πρὸς τὴν ἀρχαίαν Σίβυλλαν ἢ τὰς Σιθύλλας, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν χρησμῶν δὲν ἐποιήθη ὑφ' ἐνός, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς διαφόρους αἰῶνας, ὥς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν στίχων καὶ τῶν αὐτῶν γεγονότων¹. Τὸ ἀρχαιότατον μέρος III, 97 — 823 παρήχθη² ὑπὸ Ἀλεξανδρῖνου Ἰουδαίου, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος. Οὗτος λαβὼν ὡς πρότυπον τὴν Ἀλεξάνδραν τοῦ Ἀνκόφρονος καὶ τοὺς χρησμοὺς τῆς Ἐρυθραίας καὶ Κυμαίας Σιθύλλης ἐπειράθη, ὅπως τὰς ἐλπίδας τῶν Ἰουδαίων εἰς μέλλουσαν βασιλείαν διὰ μαντευμάτων ζωογονήσῃ³. Τὸ τέταρτον βιβλίον δεικνύει σαφῶς τοὺς χρόνους τοῦ Τίτον καὶ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βεσουβίου⁴. Οὐχὶ πολὺν βραδύτερον ἐποιήθη τὸ προοίμιον, ὅπερ τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἀνῆκεν εἰς ὀλόκληρον τὴν συλλογὴν, ἀλλὰ μόνον εἰς ἓν μέρος αὐτῆς. Ἐκ τοῦ πρώτου τούτου μέρους ἀποσπῶσι στίχους οἱ ἀρχαιότατοι ἐκκλη-

¹) Ὁρα Bernhardy II, 1, 441. ²) Christ σελ. 660. ³) Βιβλ. III, 167. ⁴) Βιβλ. IV, 130.

σιαστικοὶ πατέρες, ὡς ὁ Θεόφιλος, Ἰουστῖνος ὁ μάρτυς, ὁ Κλή-
μης καὶ ὁ Λακτάντιος. Τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τῆς συλλογῆς ἐποιήθη
ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν κατὰ τὸν δεύτερον καὶ τρίτον
αἰῶνα μ. Χ. Τὰ δὲ τέσσαρα βιβλία τὰ ὑπὸ τοῦ Μαί ἀνακαλυ-
φθέντα ἀποτελοῦσιν ὅλον τι καὶ περιέχουσι διάγραμμα τῆς ἱστο-
ρίας ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ μέχρι τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ.
Τοῦτο ἐποιήθη πρὸς τιμὴν τοῦ συζύγου τῆς αὐτοκρατορίας Ζη-
νοβίας, εἰς οὗ τὸν ἔπαινον λήγει τὸ δέκατον τρίτον βιβλίον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ προκειμένη συλλογὴ
δὲν ἔχει ὡς βάσιν τὸ ἀγαθὸν τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων
καὶ τῶν Χριστιανῶν. Ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ μονοθεϊσμοῦ
καὶ περὶ τοῦ Μεσσίου, περὶ πτώσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ βραδύ-
τερον τῶν Ῥωμαίων, περὶ ὀλέθρου τῆς εἰδωλολατρείας, περὶ
νίκης τῶν Ἰουδαίων κατὰ πάντων τῶν λαῶν καὶ ἐν τέλει περὶ
τῆς ἐνώσεως τῶν εὐσεβῶν, οἵτινες ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ ἐνὸς καὶ
ἀληθοῦς θεοῦ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Μεσσίου μέλλουσι νὰ συλλε-
γῶσι. Πολὺν πλείονα λέγονται περὶ τῶν χριστιανῶν, ὡς περὶ τῆς
γεννήσεως, τοῦ βαπτισμοῦ καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ, περὶ
τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως, περὶ τῶν ἐλπίδων εἰς τὸν σω-
τῆρα κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς κρίσεως, περὶ τοῦ μέλ-
λοντος τῶν νεκρῶν, περὶ τῆς ἐν ᾧ Αἰδου τιμωρίας καὶ περὶ τῆς
μακαριότητος τῶν εὐσεβῶν, ὅταν ὁ κατὰ τοῦ Ἀντιχρίστου ἀγὼν
νικηφόρος ἐπιτελεσθῇ (δηλ. τοῦ Νέρωνος, ὅστις κατὰ τὸν μῦθον
πέρα τοῦ Εὐφράτου σφύζεται καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος δι' ἀ-
πειρῶν τιμωριῶν ἀπειλεῖ). Παρατηρήθη ὁμῶς, ὅτι ἐν τῇ πλου-
σίᾳ ταύτῃ χριστιανικῇ ὑποθέσει τηρεῖται σιωπὴ περὶ ἐκκλησίας,
περὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ περὶ θεολογίας.

Οἱ χρησμοὶ οὗτοι ὡς μαντεύματα οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουσι,
διότι ἐγένοντο μετὰ τὰ γεγονότα, δηλ. εἶναι *vaticinia post
eventum*. Οἱ θεολόγοι ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις προσ-
εῖχον, ὡς εἴρηται, τὸν νοῦν εἰς τοὺς χρησμούς, ἀφ' ὅτου ὁμῶς
ἡ ἐκκλησία ἐστερεώθη, ὅλως ἡμέλησαν τούτων. Τὴν αὐτὴν ἀμέ-

λειαν ἔδειξαν καὶ οἱ φιλόλογοι, διότι δὲν προσελκύουσι τούτους φιλογολικαὶ ἀρεταί. Οὔτε ἡ σιχουργία, οὔτε ἡ γλῶσσα δεικνύει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο λόγιος· τὸ δὲ ἐξάμετρον εἶναι τραχὺ καὶ ἀμελῶς κατεσκευασμένον. Ἐνίοτε ὁ λόγος δι' Ὀμηρικῶν φράσεων περικοσμεῖται καὶ εἰκόνες τινὲς εἶναι ἀνθηραὶ ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀρχαίου ἔπους ἐπέδρασεν.

Οὐχὶ πολὺν διάφορα τῶν Σιβυλλιακῶν χρησμῶν εἶναι τὰ Χαλδαίων λόγια, Αἱ Χαλδαίων φῆμαι, *Oracula magica*. Οἱ Χαλδαῖοι ἀστρολόγοι στηριζόμενοι ἐπὶ ἀρχαιοτάτης θρησκείας καὶ ἐπὶ χιλιετοῦς παρατηρήσεως τῶν ἀστέρων εὗρον ἀκρόασιν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ ἐθνισμοῦ χρόνους. Συνήγοροι τῶν θεουργικῶν τούτων μυστηρίων εἶναι οἱ δύο Ἰουλιανοί, κατ' ἐξοχὴν ὁ νῦός, ὁ Χαλδαῖος ὀνομαζόμενος. Ἡ χαλδαϊκὴ αὕτη σοφία ἐκτήσατο μείζον κύρος, ἀφ' οὔτου ὁ Νεοπλατωνικὸς Πορφύριος ἔδειξε τὴν ἀξίαν αὐτῆς ἐν τῷ συγγράμματι *Περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας* καὶ ὁ Ἰάμβλιχος ἐν τῷ *Περὶ τῆς Χαλδαϊκῆς τελειοτάτης θεολογίας*. Ὑπὸ τοῦ Ἀστραμυύχου, ὅστις ἦτο Αἰγύπιος ἱερεὺς, ἐποιήθησαν οἱ Χρησμοί, οἵτινες ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ *Hercher*. Τούτῳ ἀποδίδονται καὶ τὰ Ὀνειροκριτικά, ἅπερ συνίστανται ἐξ 101 ἰάμβων. Ὑπάρχει καὶ δευτέρα συλλογὴ ὀνειροκριτικῶν περιλαμβάνουσα 146 ἰάμβους, ὧν ποιητὴς θεωρεῖται ὁ Νικηφόρος¹.

¹) Ὁρα Nicolai III, 338.

ΒΙΒΛΙΟΝ Β

ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΥΡΙΚΗΝ ΠΟΙΗΣΙΝ

Τὸ Ὀμηρικὸν ἔπος εἶναι τὸ κάτωπιτον τῆς πατριαρχικῆς βασιλείας. Δὲν ἦτο ὅμως πεπωμένον, ἵνα τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο αἰωνίως διαρκέσῃ. Ἀφ' Ὀμήρου μέχρι τῶν Περσικῶν ἦτο ζωηρὰ ἐπαναστάσεων καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν περίοδος. Ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἤδη ἀναφαίνονται¹ ἐπικίνδυνοι τῶν ἀριστοκρατικῶν τάσεις, ὅπως τὴν πατριαρχικὴν βασιλείαν ἀνατρέψωσιν. Οἱ ἀριστοκρατικοί, ὡς γνωστόν, ἀπέτυχον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον οἱ ἄνακτες διεφθάρησαν καὶ ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ἡσιόδου ἀνευρίσκονται σπουδαῖα τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τεκμήρια. Τούτου ἕνεκεν οἱ εὐγενεῖς ἠδυνήθησαν νὰ καταλύσωσι τὴν κληρονομικὴν βασιλείαν καὶ ἀριστοκρατίας ἐν ταῖς πλείσταις τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ιδρύσωσιν². Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ μὴ πολιτευόμενοι δικαίως καὶ τοὺς λαοὺς πιέζοντες ὤθουν αὐτοὺς εἰς στάσεις. Ἐπὶ δὲ τῆς

¹) Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἐκδηλοῦνται τὰ πρῶτα τῆς λυρικῆς ποιήσεως σπέρματα. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς δὲν ἄδει τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ Ἀχιλλέως ἀνδρείαν, ἀλλὰ τὴν σύνεσιν τοῦ πολυτρόπου Ὀδυσσεύος. Τολμῶμεν εἰπεῖν, ὅτι ἡ Ὀδύσεια εἶναι λυρικωτέρα τῆς Ἰλιάδος. ²) Ἡ ἀριστοκρατία διέμεινε μέχρις ἐσχάτων ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσι διὰ τὸν στάσιμον τὸν Δωριέων χαρακτῆρα.

ἀγανακτήσεως τῶν λαῶν ἐρειδόμενοι φιλόδοξοι ἄνδρες, οἵτινες ὡς προμάχους τούτων καὶ ἐλευθερωτὰς ἑαυτοὺς ἐπεδείκνυνον, ἠδυνήθησαν, ἵνα τύραννοι γένωνται. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Κλεισθένης ἐν Σικυῶνι, ὁ Προκλῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ Θεαγένης ἐν Μεγάρῳ, ὁ Θρασύβουλος ἐν Μιλήτῳ, ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ, ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ Κλέανδρος, ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἰέρων ἐν Σικελίᾳ. Ἄλλ' ἢ τοῦ λαοῦ ἀνάπτυξις τοσοῦτον ἤδη ὥριμος ἦτο, ὥστε ἡ πονηρία τῶν τυράννων δὲν ἠδύνατο μακρὸν χρόνον τούτους νὰ καταπιέσῃ. Ἡ τούτων κατάθλιψις δὲν ἐταπείνου¹, ἀλλ' ὁσημέραι ἐξύψου τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, ὅστις τὰς τυραννίδας καταλύσας πολλαχοῦ δημοκρατικά πολιτεύματα ἵδρυσεν. Ὡς δ' οἱ ὄροι τοῦ πολιτικοῦ βίου ἡλλοιώθησαν, οὕτω καὶ οἱ τοῦ ἰδιωτικοῦ. Ἐν τῇ ταραχῷ αὐτῇ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας περιόδῳ ἐκπέμπονται πλεῖστοι καὶ μέγιστοι ἀποικίαι πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς, ἡ ἔφεσις πρὸς κτῆσιν πλούτου ἐντείνεται, ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορεία ἀναπτύσσονται. Οὕτω νέαι ιδέαι καὶ νέα αἰσθήματα ἐγείρονται καὶ κατ' ὀλίγον ἐπέρχεται κορεσμός πρὸς τὰς ἀκροάσεις μακρῶν μύθων.

Ὡς δ' ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία ἐν αὐτῇ τῇ περιόδῳ εἶναι σειρὰ στάσεων, οὕτω καὶ τὸ γραμματολογικὸν γένος αὐτῆς, ἦτοι ἡ λυρική ποίησις, εἶναι ἐπανάστασις τις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἡ λυρική ποίησις δὲν ἀφηγεῖται μετὰ ἡρεμίας τὸ παρελθόν, ἀλλὰ μετὰ πάθους προσβλέπει εἰς τὸ παρόν, ἢ πειρᾶται, ὅπως εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος. Μετὰ μείζονος ἐλευθερίας αὕτη, ἡ τὰ ἄλλα γένη τῆς ποιήσεως, ἐκλέγει τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς καὶ πανταχοῦ ἐκδηλοῖ τὴν ἐλευθερίαν ἐν τε ταῖς ιδέαις καὶ ἐν τοῖς τύποις. Βεβαίως ὁ λυρικός ποιητὴς ἐμμένει ἐν τῇ ἐκλεχθείσῃ ὑποθέσει, ἂν μὴ θέλῃ ὅλως ἀσυνάφτης νὰ ἀποβῇ καὶ τὴν τέ-

¹) "Οταν οἱ λαοὶ ἀναπτυχθέντες καὶ ἠθικῶς ἀνατραφέντες ᾗναι ἄξιοι κρεῖττονος τύχης, ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν ἀτόνον, ὅστις πιεζόμενος δὲν ἀποβάλλει, ἀλλὰ προσκτᾶται δυνάμεις.

χνην νὰ μηδενίσῃ, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης εἶναι ἐλευθέρα. Ὁφείλει ὁμῶς ὁ λυρικός ποιητὴς νὰ διατηρῇ τὴν ἐνότητα τῶν κυρίων αἰσθημάτων καὶ ψυχικῶν συγκινήσεων, τὴν χροιάν καὶ τὸν κύριον τόνον. Ἐπειδὴ δ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συνήθως ἐτάσσοντο ἐν σχολαῖς κατὰ μείζονα βαθμὸν ἢ παρὰ τοῖς νεωτέροις τοῦτο γίνεται, ἦσαν σωφρονέστεροι τούτων καὶ εἰς τεχνικὴν συμμετρίαν ὑπεβάλλοντο. Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει δὲν δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν πλοκὴν μύθου καὶ πάνθ', ὅσα ἐν τε τῷ ἔπει καὶ τῷ δράματι εὐρίσκομεν, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα δὲν ἑλαττοῦται τὸ γένος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Διότι ἐν τούτῳ παρατηρεῖται γλαφυρότης καὶ λεπτότης ἐργασίας, ποικιλία τῶν μετρικῶν σχημάτων καὶ εὐφωνία ἡχηρῶν λέξεων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠγάπων τὴν ἁρμονίαν τῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸ εἶδος, ἀλλ' αὕτη οὐδαμοῦ καταφαίνεται ἐναργέστερον ἢ ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποθέσεις τοῦ γένους τούτου τῆς ποιήσεως ἦσαν ἄπειροι, ἄπειρα ἦσαν καὶ τὰ σχήματα αὐτοῦ. Ἐκαστον δὲ τούτων τῶν εἰδῶν εἶχεν ἴδιον χαρακτῆρα καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως αὐστηρῶς κατὰ τὰ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπ' ἀλλήλων ἐχωρίζοντο. Εἰρησθω δ', ὅτι ἡ διαφορὰ ἀπέβαινεν ἔτι μείζων, διότι ἕκαστον Ἑλληνικὸν φῦλον περὶ ἴδιον εἶδος λυρικῆς ποιήσεως ἡσχολεῖτο.

Ἡ λυρικὴ ποίησις κατ' ἐξοχὴν ὀφείλει τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς τοῖς διαφόροις ἑλληνικοῖς φύλοις, ἅπερ ἴδιον ἦθος εἶχον. Οἱ Ἴωνες οἰκοῦντες ὑπὸ διαυγέστατον οὐρανὸν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἔχοντες ἐστραμμένην εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀνέπτυξαν ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ τὸ ἔπος. Ἀλλὰ τότε οἱ Ἴωνες ἦσαν ἀντιπρόσωποι πάντων τῶν Ἑλλήνων, νῦν δ' ὁμῶς ὁ χαρακτῆρ τούτων ἀκριδέστερον διαχαραχθεὶς ἀναγνωρίζεται σαφέστερον καὶ ἀπὸ τοῦ Δωρικοῦ ἀποτόμως διαστέλλεται. Οὗτοι ἀνέπτυξαν τὴν ἐλεγεῖαν, ἥτις, ὥς ἔσται λόγος, δὲν ἀπέχει πολὺ τοῦ ἔπους, καὶ τὴν ἱαμβικὴν ποίησιν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ποιήσεως παρήχθησαν ὑπὸ τῶν Ἰόνων, ἡ τούτων διάλεκτος

ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς καὶ τοῖς ἱαμβογράφοις.

Οἱ δ' Αἰολεῖς ἀνέπτυξαν τὴν κατ' ἐξοχὴν λυρικήν ποιήσιν, ἦτοι τὴν μελικήν. Ἄν τις ἀπιδῇ εἰς τὸ ἦθος τῶν Βοιωτῶν, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ καθ' ὅλου Αἰολικόν. Εἰ καὶ οἱ πλεῖστοι κατὰ τούτων νόμοι εἶναι πλάσματα τῶν γειτόνων αὐτῶν Ἀθηναίων¹, φαίνεται δ' ὁμως, ὅτι ἠγάπων τὸν οἶνον. Ἄλλ' εἶχον καὶ τὴν ἀρετήν, ὅτι ἦσαν ἐρασταὶ τῆς μουσικῆς. Οἱ ἄποικοι ἠλλοίωσαν μὲν κατὰ τι τὸ Βοιωτικὸν ἦθος, ὁμως κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦτο ἀνέπτυξαν. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ χώρα, εἰς ἣν ἀπήκνησαν. Αἱ δώδεκα ἐπὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας Αἰολικαὶ πόλεις ἐκτίσθησαν ἐπὶ γονίμον ἐδάφους, ἐν ᾧ ἡ γείτων Ἰωνία εἶχεν ἥπιον καὶ εὐθυμον οὐρανόν. Διὰ τοῦτο τὸν πολεμικὸν τῶν Βοιωτῶν χαρακτῆρα ἀφέντες ἐτράπησαν εἰς τὸν οἶνον καὶ εἰς τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονάς. Εἶχον γαῦρόν τι, ὀγκῶδες καὶ ὑπόχαννον καὶ κλίσιν πρὸς τὰ ἐρωτικά². Ὡς δ' ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ Δωρικοῦ φύλου, οὕτως ἡ Λέσβος τοῦ Αἰολικοῦ καὶ ὡς οἱ Δωρεῖς ἠγάπων τὸν χορόν, οὕτως οἱ Αἰολεῖς τὴν λύραν καὶ τὸν αὐλόν. Διὰ ταῦτο παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι καὶ ἰδίως ἐν Λέσβῳ ἀνεπτύχθη ἡ λυρική ποιήσις. Ἐντεῦθεν ἐμυθολογεῖτο, ὅτι τὰ κύματα εἰς τὴν Λέσβον ἐξέρρηξαν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν λύραν τοῦ Ὀρφέως³. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἤκμασαν ἐπιφανέστατοι λυρικοὶ ποιηταί.

¹) Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον Βοιώτιον μέλος καὶ Βοιωτία ὅς καὶ ὁ Δικαίάρχος ἐποίει τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ αἰσχροκέρδεια ἔχει τὴν ἔδραν αὐτῆς ἐν τῷ Ὠρωπῷ, ὁ φθόνος ἐν τῇ Τανάγρα, ἡ κενοδοξία ἐν Θεοπιάς καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ ὁμως οἱ Βοιωτοὶ εἶχον πλείστους μεγάλους ποιητὰς καὶ μουσικοὺς, ὡς τὸν Πίνδαρον, τὸν Ὀρθάγορα καὶ ἄλλους. ²) Ἀθήν. XIV, 624, D "Τὸ δὲ τῶν Αἰολέων ἦθος ἔχει τὸ γαῦρον καὶ ὀγκῶδες, ἔτι δὲ ὑπόχαννον" ὁμολογεῖ δὲ ταῦτα ταῖς ἱπποτροφίαις αὐτῶν καὶ ξενοδοχίαις· οὐ πανοῦργον δέ, ἀλλὰ ἐξηρμένον καὶ τεθαρρηγός. Διὸ καὶ οἰκείόν ἐστ' αὐτοῖς ἡ φιλοποσία καὶ τὰ ἐρωτικά καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὴν δλαιταν ἄνεσις. ³) Ὁρα Στοβαῖον XLII, σελ. 399. καὶ Ὁρίδ. ἐν μεταμορφώσ. XI, 50.

Παρά δὲ τοῖς Λωριεῦσιν ἠὺδοκίμησεν ἡ χορικὴ ποίησις, διότι οὗτοι τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὸ εὐστροφον τοῦ σώματος θηρέοντες ὠρχοῦντο ἐν πάσαις ταῖς ἡλικίαις¹. Ἐν δὲ ταῖς γυμνοπαιδιαῖς ἐτελοῦντο τρεῖς χοροί, ὁ μὲν πρῶτος τῶν παίδων, ὁ δὲ δεύτερος τῶν ἐφήβων καὶ ὁ τρίτος τῶν ἀνδρῶν, οὔτινες ὠρχοῦντο γυμνοὶ καὶ ἔδοντες ἔσματα τοῦ Θαλήτου, τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ Διονυσιοδότου τοῦ Λάκωνος². Ὡσαύτως αἱ νέαι ὠρχοῦντο ἔδουσαι τὰ καλούμενα παρθένια. Ὡς δ' ἡ δραματικὴ ποίησις ἔχει τρία εἶδη ὀρχήσεως, οὕτω καὶ ἡ λυρική, τὴν πυρρίχην, τὴν γυμνοπαιδικὴν καὶ τὴν ὑπορχηματικὴν. Ἡ μὲν πυρρίχη εἶναι πολεμικὴ (διότι ἐνοπλοὶ παῖδες αὐτὴν ὠρχοῦνται)³, ἡ δὲ γυμνοπαιδικὴ εἶναι παρεμφερὴς τῇ τραγικῇ ὀρχήσει, ἥτις ὀνομάζεται ἐμμέλεια, καὶ ἡ ὑπορχηματικὴ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν κόρδακα.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς χορικῆς ποιήσεως ὑπῆρχε διαφωνία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κατὰ τινὰ ἀρχαῖον μῦθον ὁ Φιλάμμων, κατ' ἄλλους δ' Ἀλκμᾶν καὶ κατ' ἄλλους δ' Στησίχορος ἐξεύρεταύτην. Νομίζομεν, ὅτι πρόκειται περὶ τεχνικῆς μορφώσεως, διότι τὰ χορικὰ ἔσματα ὑπῆρχον ἤδη παρὰ τῷ λαῷ. Ὅπως δὲ ὅποτε ὁμως ἐπειδὴ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Λωριεῦσιν ἀνεπτύχθη, ἡ γλῶσσα τῶν χορικῶν ἁσμάτων εἶναι Λωρικὴ. Οὐ μόνον ἐν

¹) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ. XXI "Τριῶν γὰρ χορῶν κατὰ τὰς τρεῖς ἡλικίας συνισταμένων ἐν ταῖς ἑορταῖς, ὁ μὲν τῶν νεόνεων ἀρχόμενος ἦδεν"

"Ἀμμες ποκ' ἡμες ἄλκιμοι νεανῖαι.

ὁ δὲ τῶν ἀκμαζόντων ἀμειβόμενος ἔλεγεν·

"Ἀμμες δέ γ' εἰμέν. αἱ δὲ λῆς, πεῖραν λαβέ.

ὁ δὲ τρίτος ὁ τῶν παίδων·

"Ἀμμες δέ γ' ἐσόμεσθα πολλῶν κάρρονες·.

²) Ἀθήν. XV, 678. ³) Αὐτόθι. XIV, 630 "Ἀριστόξενος δὲ φησὶ τὴν πυρρίχην ἀπὸ Πυρρίχου Λάκωνος τὸ γένος τὴν προσηγορίαν λαβεῖν· λακωνικὸν δ' εἶναι μέχρι καὶ νῦν ὄνομα Πυρρίχου. Ἐμφανίζει δ' ἡ ὀρχησις πολεμικὴ οὕσα ὡς Λακεδαιμονίου τὸ εἶδημα. Πολεμικοὶ δ' εἰσὶν οἱ Λάκωνες·.

Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἥδον χορικά ἄσματα ἐν τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ¹. Τὰ χορικά τοῦ Ἀπικοῦ δράματος ἄσματα εἶχον Δωρικούς τύπους ἢ ἦσαν μίγματα, ἐν οἷς τὰ Δωρικά στοιχεῖα ἦσαν τὰ ἐπικρατέστερα. Ὁ διθύραμβος τὴν αὐτὴν διάλεκτον εἶχεν, ἐφ' ὅσον ἦτο χορικός· τότε δ' ἡ διάλεκτος αὐτοῦ μετεβλήθη, ὅτε οὗτος τὸν χορικὸν χαρακτήρα ἀπέβαλεν². Ἡ χορική τῶν Δωριέων ποίησις, ὡς καὶ ἡ ἁρμονία αὐτῶν, εἶχε τὸ ἀνδρῶδες καὶ μεγαλοπρεπές, τὸ σκυθρωπὸν καὶ σφοδρὸν καὶ οὐχὶ τὸ ποικίλον καὶ πολύτροπον³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΣ

✕ Ἡ ἐλεγεία οὖσα μίγμα ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων ἀποτελεῖ μετάθεσιν ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν μελικὴν ποίησιν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἐδημιούργησαν καὶ ἀνέπτυξαν οἱ Ἰωνες, ὅτε οὗτοι ἤρξαντο ἔχοντες πλήρη συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἡ συνείδησις δ' αὕτη παρήγαγε πολιτικὰς ἔριδας, αἵτινες διέχυσαν εἰς τὰ στήθη αὐτῶν πάθη. Τοῦτου γενομένου ἡ ἀπαθὴς τῶν μύθων διήγησις δὲν ἠδύνατο νὰ ᾖται ἀρεστή. Διὰ τοῦτο τὰ ἴδια πάθη εἰς τὴν ποίησιν ἐνστάξαντες παρήγαγον τὴν ἐλεγείαν καὶ τὸν ἱάμβον. Ἐκείνη λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὃν εἰκονίζει μὲν κατὰ ἐπικὸν τρόπον, περιβάλλει δὲ αἰσθήματα. Καὶ ἡ μελικὴ ποίησις μεταχειρίζεται μὲν ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅμως ἐν ταύτῃ ἡ ὅλη σύλληψις μένει λυρική καὶ ἡ

¹) Οὕτως ὁ Πανσανίας λέγει περὶ τῆς Ὀλυμπίας τὸν λόγον ποιούμενος ἐν βιβλ. V, 15, 8, "Ὅποσα δὲ ἄδουσιν ἐν τῇ Πρωτανείῳ, φωνὴ μὲν ἐστὶν αὐτῶν ἡ Δωρικός". ²) Müller, Die Dorier II, 371. ³) Ἀθήν. XIV, 624 D.

ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ μελικῷ ποιητῇ ἀλλοιοῦνται ἢ καὶ ὅλως φθείρεται.]

Ἐκ τῶν τριῶν λέξεων ἔλεγος, ἐλεγεῖον καὶ ἐλεγεία ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα¹. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐτύμου ταύτης οὐχὶ ὀλίγαι διαφωνίαι ὑπάρχουσι. Βεβαίως ὅλως ἀπίθανος εἶναι ἡ συγγένεια τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἐλελεῦ καὶ ἡ σύνθεσις ἐκ τοῦ ἔλεος καὶ γόος². Τινὲς παράγουσιν ἐκ τοῦ ἔξ λέγε, ἀλλ' ἡ παραγωγή αὕτη ἔχει γραμματικὴν δυσκολίαν, διότι ἔπρεπε γὰρ ἦναι οὐχὶ ἔλεγος, ἀλλ' ἔλογος, ὡς ἔλλογος, πρόλογος, σύλλογος, ἀμφίλογος, ἀπόλογος, κατάλογος, δεκάλογος, πολύλογος καὶ πλεῖστα ἄλλα. Διὰ ταῦτα πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη τῶν λεγόντων, ὅτι ἡ λέξις εἶναι ξένη· διότι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ, ἣτις εἶναι συγγενὴς τῇ Φρυγικῇ γλώσσῃ, *elēgn* δηλοῖ αὐλόν³. * Οὕτω λοιπὸν ἔλεγος σημαίνει ἄσμα πρὸς τὸν αὐλὸν ᾄδόμενον⁴. Φαίνεται δ', ὅτι τὰ ἐλεγεῖα κατ' ἀρχὰς ἤδοντο πρὸς τὸν αὐλὸν καὶ ὁ Μίμνερμος ἦτο γνωστὸς ὡς αὐλωδός. Ἐλεγεῖον δὲ σημαίνει τὸ δίστιχον, εἶναι δὲ ἐπίθετον ἐννοουμένου τοῦ οὐσιαστικοῦ μέτρον ἢ ποίημα. Λέγοντες δ' οἱ ἀρχαῖοι ἐλεγεῖον δὲν ἐνόουν τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς τύπον. δηλ. τὸ δίστιχον. Ὁ ἐξωτερικὸς δ' ὅμως

¹) Διότι τὴν λέξιν μεταχειρίζεται Ἐχέμβροτος ὁ Ἀρκάς, ὅστις ἐνίκησε κατὰ τὰ 586 π. Χ. Πανσπ. Χ, 7, 3 "Ἡ γὰρ αὐλωδία μελέτη τε ἦν αὐλῶν τὰ σκυθρωπότατα, καὶ ἐλεγεία καὶ θρηνοὶ προσοδόμενα τοῖς αὐλοῖς. Μαγευρεῖ δέ μοι καὶ τοῦ Ἐχεμβρότου τὸ ἀνάθημα, τρεῖς χάλκοις ἀνατεθείς τῷ Ἡρακλεῖ τῷ ἐν Θήβαις· ἐπίγραμμα δὲ ὁ τρεῖς εἶχεν"

Ἐχέμβροτος Ἀρκὰς εἶθηκε τῷ Ἡρακλεῖ
νικήσας τόδ' ἄγαλμ' Ἀμφικτυόνων ἐν ἀέθλοις,
"Ἐλλῃσιν δ' ᾄδων μέλσα καὶ ἑλέγους.

²) Bode, Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 123. Παράβαλλ. Caesar, De carminis Graecorum elegiaci origine et notione, Marburg 1837.

³) Sittl, Geschichte der Griechisch. Literatur I, 245. ⁴) Δίδυμος παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστοφάν. ἐν Ὀρνισί 217 "ἔλεγοι οἱ πρὸς αὐλὸν ᾄδόμενοι θρηνοί".

τύπος, ὡς αἰέποτε ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἡρμο-
ζεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῆς ποιήσεως. Καὶ ἐνταῦθα τὸ μὲν
ἐξάμετρον ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐπικὸν στοιχεῖον, τὸ δὲ πεντάμε-
τρον διὰ τῆς διακοπῆς τῆς φωνῆς τὸ ἐμπαθὲς καὶ λυρικόν.] Ὁ
K. O. Müller¹ τοὺς δύο στίχους παραβάλλων λέγει, ὅτι παρὰ
τῷ ἰσορρόπως χωροῦντι ἐξαμέτρῳ βαίνει ὁ πεντάμετρος, οἷονεὶ
ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ ἀπειρηκῶς καὶ νέαν πνοὴν ἀναλαμβάνων
ὡς ἀδελφὸς ἀσθενέστερος καὶ τρυφερώτερος, ἢ μᾶλλον ὡς γυνὴ
παρὰ τὸν ἄνδρα, Οἱ δύο οὗτοι στίχοι ἀποτελοῦσιν εἶδος στρο-
φῆς. Ἡ ἐλεγεία συνίσταται ἐκ πολλῶν τοιούτων διστίχων.

✱[Ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν ἡ ἐλεγεία δὲν ἔχει μόνον τὸν θρῆνον,
ἀλλ' οἷανδήποτε ταραχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ζωηρὸν συναίσθημα,
ὡς χαράν, λύπην, ἔρωτα, πολεμικὴν ἀγωνίαν καὶ τὰ τοιαῦτα.
Συγχρότερον ὅμως ἐδήλου θρηνητικὸν ἄσμα, ὡς παρ' Ἀριστο-
φάνει ἡ ἀηδὼν θρηνοῦσα τὸν Ἴτυν ἄδει ἐλέγους² καὶ παρ' Εὐ-
ριπίδῃ³ ἡ Ἀλκυὼν ὀδυρομένη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Κήϋκος.
Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς ὅμως χρόνους τὸ θρηνῶδες αἶσθημα
ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ἐκράτησεν.]

✱Τῆς ἐλεγείας μικρότερον εἶδος εἶναι τὸ ἐπίγραμμα. Φαί-
νεται δ', ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἐξά-
μετρον⁴, ὅπερ συνίστησι καὶ ὁ Πλάτων⁵. Βραδύτερον δ' ὅμως
ἐκράτησε τὸ δίστιχον. Ἐξ ἀρχαιοτάτων δὲ χρόνων οἱ νικῶντες
ἐν πολέμῳ ἀνέθετον μέρος τῶν λαφύρων τοῖς θεοῖς χαράσσον-
τες ἐπ' αὐτῶν ἐπιγράμματα. Τοῦτ' αὐτὸ ἐποίουν καὶ οἱ νικηταὶ
τῶν γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων ἀφιερῶντες τὰ ἄθλα αὐτῶν
τοῖς ναοῖς πρὸς εὐγνωμοσύνην τοῖς βοηθήσασι θεοῖς καὶ πρὸς
ἀνάμνησιν τῆς ἑαυτῶν νίκης. Κατ' ὀλίγον δὲ ἐπὶ ὁδῶν, πηγῶν,

¹) Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ I, 191. ²) Ἀριστοφάν. ἐν Ὀρνισ., 218. ³)
Ἐν Ἰφιγεν. ἐν Ταύρ., 1061. ⁴) Ὁρα Bergk II, 174. ⁵) Πλάτ. ἐν Νόμ.,
958 E. "λίθινα δὲ ἐπισήματα μὴ μείζω ποιεῖν ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τε-
τελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων".

ναῶν καὶ παντοίων ἄλλων μνημείων ἐχάρασσον ποιητικὰς ἐπιγραφάς, αἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπλησίαζον εἰς τὴν γνωμικὴν ποίησιν. Τὰ ἐπιγράμματα τῶν ἀρχαιότερων χρόνων δὲν ἦσαν ἐκτενῆ, ἀλλὰ βραχεὰ συνιστάμενα ἐξ ἐνὸς ἢ δύο διστίχων. Βραδύτερον δ' ὅμως ὑπερέβησαν μὲν τὸ μέτρον τοῦτο, ἀλλὰ πάντοτε ἡ βραχυλογία ἐν τῷ ἐπιγράμματι ἐθεωρήθη ὡς μεγίστη ἀρετή. Κατὰ ταύτην διεκρίθη ὁ Κεῖος Σιμωνίδης, περὶ οὗ ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ

Ἐν τῷ πρώτῳ μεθ' Ὅμηρον αἰῶνι ἀναφαίνεται ἡ ἐλεγεία, ἥς κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εὐρετὴς εἶναι ὁ Ἐφέσιος Καλλίνος¹, διότι ὁ Ἀρχίλοχος, ὃς τινες ἀποδίδουσι τὴν εὐρεσιν, εἶναι νεώτερος τούτου². Πότε δ' ἔζη ὁ Καλλίνος, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλὰ δι' εἰκασίων ὁρίζεται. Περὶ τούτου ὅμως ὑπάρχει οὐχὶ μικρὰ διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ἐν τῷ πρώτῳ ἀποσπάσματι ὁ γενναῖος ποιητὴς πειροῖται, ὅπως ἐμπνεύσῃ τοῖς πολίταις θάρρος κατὰ τῶν πολέμων³. Ἀλλὰ τινες εἶναι οὗτοι

1) Περὶ τὸ ἔνυμον τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει διαφωνία· ὁ μὲν Welcker νομίζει, ὅτι ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ Καλλίνος, ἄλλοι δὲ κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ Καλλίνος καὶ ἄλλοι παράγουσιν ἐκ τοῦ κάλλους διὰ προσθήκῃ τῆς καταλήξεως *ινος*, οἷα τὰ Ἀρκτίνος, Ἀρχίνος, Ἐργίνος, Εὐπολίνος, Ἰκτίνος, Στασίνος, Φιλίνος καὶ ἄλλα. 2) Ὁρα Bode ἐν τῷ πολλάκις μνημονευθέντι συγγράμματι II, 146. 3) Τὸ ἀπόσπασμα εὐρίσκεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk, ἣν ἔχομεν ὑπ' ὄψει.

Μέχρις τεῦ κατάκεισθε; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίνας,
ὧδε λίην μεθιέντες, ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκεῖτε
ἦσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.

οἱ πολέμοι; Εἰκάζεται, ὅτι εἶναι οἱ Μάγνητες, οὔτινες καὶ ἡττή-
 θησαν. Πρὸς τοῦτο ἴσως συνεβάλετο καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητής¹,
 ὁ πόλεμος οὗτος ἔληξε κατὰ τὴν 14ην Ὀλυμπιάδα (724 π.
 X.), ὅτε ἤκμαζεν ὁ Καλλίνος. Ἄλλοι ὁμως ἔχουσι τὴν γνώμην,
 ὅτι πολέμοι εἶναι οἱ Κιμμέριοι, οὔτινες ὑπὸ τῶν Σκυθῶν ἐκ-
 διωχθέντες εἰσέβαλον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπὶ τοῦ βασι-
 λέως Ἀρδουοῦ (Ὀλυμπ. 25—37) ἐγένοντο κύριοι τῶν Σάρδεων
 πλὴν τῆς ἀκροπόλεως². Οὗτοι δ' ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀνυδάμι-
 δος ἐστρατεύσαντο ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅτε ἐκινδύνευσεν ὁ ναὸς τῆς
 Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος. Ἄν λοιπὸν δεχθῶμεν τὸν πόλεμον τοῦ-
 τον, ἀναγκαζόμεθα νὰ καταξιόσωμεν τὸν ποιητὴν εἰς τοὺς
 χρόνους τοῦ Τυρταίου καὶ τοῦ Μιμνέρμου. Ἄρα κατὰ τὴν
 * ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Ἀρχίλοχος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Καλλίνου
 καὶ εὐρετῆς τῆς ἐλεγείας. Ἀλλὰ τὰ περισωθέντα ἡμῶν ἀποσπά-
 σματα ὑποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ μὲν Καλλίνος ἐποίει τὴν πρώτην
 ἀπόπειραν, ὁ δὲ Ἀρχίλοχος τὴν τέχνην ἐξεκλίωσε. Διὰ τοῦτο
 λοιπὸν φαίνεται πιθανώτερον, ὅτι ὁ Καλλίνος ἐποίησε τὸ εἰρη-
 μένον ποίημα ἐν τῷ πρὸς τοὺς Μάγνητας πολέμῳ, καθ' ὃν ὁ
 ποιητής ἦτο ἀνὴρ καθεστῶσης ἡλικίας, διότι ἄλλως δὲν ἡδύνατο
 νὰ προσαγορεύῃ τοὺς πολεμιστὰς νεοὺς.

* Τὰ ὀλίγα τοῦ Καλλίνου ἀποσπάσματα, ἅπερ περιεσώθησαν,
 εἶναι ἡμῶν τὰ ἀρχαιότατα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλεγείας μνημεῖα. Ἐν
 τούτοις γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Ἐφεσῖος ποιητής ἐνεπνέετο ὑπὸ
 ὑψηλῶν πολεμικῶν αἰσθημάτων. Ὁ πόλεμος ὁμως δὲν παρί-
 σταται ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ ὡς εὐκλεὲς τῶν ἡρώων ἐνασχό-
 λημα, οὐδὲ ὡς ἀναγκαῖον τοῦ βίου στοιχεῖον, ὡς ἐν τῷ ἡρωϊκῷ
 αἰῶνι, ἀλλ' ὡς κατὰ τύχην ἐπαπειλοῦν κακόν, καθ' οὗ ἀνδρική
 δύναμις εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀντεπεξέλθῃ, διότι ἐκ τῆς ἐκβάσεως
 τούτου ἐξαρτᾶται ἡ ἐλευθερία, ἡ τιμή, ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα.

¹) *Oge Bergk II, 179. ²) K. O. Müller I, 192 καὶ Christ 109.

Ἐκάστη λέξις τῆς ποιήσεως τοῦ Καλλίνου δεικνύει τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκάθεκτον τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων αἶσθημα.]

Ἡ ἐλεγεία κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς Ἰωνίας μετέβη εἰς τὴν μη-
τροπολιν, ἐν ᾗ ἀναφαίνεται Τυρταῖος (κατ' ἄλλους Τύρταιος) ὁ
νῦν τοῦ Ἐχεμζρότου. Περὶ τῆς πατρίδος τούτου ὑπάρχει μεγάλη
ἀμφισβήτησις. Διότι κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ Σπαρτιᾶται τὸ ἐν
Δελφοῖς μαντεῖον ἐρωτήσαντες κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν
πόλεμον ἔλαβον τὸν χρησμόν, ὅπως αἰτήσωσι στρατηγὸν παρὰ
τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' οὗτοι πρὸς τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῶν
Σπαρτιατῶν ζηλοτύπως μὲν ἔχοντες, μὴ τολμῶντες δέ, ὅπως
ἀντιστῶσι πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ, ἔπεμψαν οὐχὶ τὸν ἄρι-
στον, ἀλλὰ τὸν χεῖριστον, ὡς ἐνόμιζον, δηλ. τὸν Τυρταῖον, ὅστις
ἦτο διδάσκαλος γραμμάτων, ἐφαίνετο ἔχων μικρὰν νοημο-
σύνην καὶ ἦτο χολὸς κατὰ τὸν ἕτερον πόδα¹. Οὕτω κατὰ τὴν
παράδοσιν ταύτην ἦτο ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Ἀττικῆς. Ἄλλοι ὅμως
ἀποφαίνονται, ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς ὁμωνύμου Λακωνικῆς πό-
λεως². Ὅντως οὗτος ἐν τῇ Εὐνομίᾳ λέγει, ὥσπερ ἦτο Δωριεύς³.
Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Thiersch⁴ πειρᾶται, ὅπως ἀπο-
δείξῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο Λάκων. Καὶ ὁ Christ⁵ θεωρεῖ τοῦτο
πιθανόν, παρατηρῶν, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηναίων κenoδοξία ἐπενόησε

¹) Πλάτ. ἐν Νόμ. I, 629 A. Δυκοῦργ. κατὰ Λεωκράτ. κεφ. 28 "Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν Ἑλλήνων, ὅτι Τυρταῖον στρατηγὸν ἔλαβον παρὰ τῆς πό-
λεως, μεθ' οὗ καὶ τῶν πολεμίων ἐκράτησαν καὶ τὴν περὶ τοὺς νέους ἐπιμέ-
λειαν συνετάξαντο, οὐ μόνον εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν
αἰῶνα βουλευσάμενοι καλῶς; Κατέλιπε γὰρ αὐτοῖς ἐλεγεία ποιήσας, ὧν
ἀκούοντες παιδεύονται πρὸς ἀνδρείαν". Πausan. IV, 15, 3 "Καὶ ἦν γὰρ
Τυρταῖος διδάσκαλος γραμμάτων, νοῦν τε ἥκιστα ἔχειν δοκῶν, καὶ τὸν ἕτε-
ρον τῶν ποδῶν χολός". ²) Στράβ. VIII, 362. Παράβαλλ. καὶ Sittl I, 251.

³) Ἀπόσπασ. 2.

Αὐτὸς γὰρ Κρονίων, καλλιστεφάνου πόσις Ἦρης,
Ζεὺς Ἡρακλείδης τήνδε δέδωκε πόλιν,
οἷσιν ἅμα προλιπόντες Ἐρινὸν ἠνεμόεντα
εὐρείαν Πέλοπος νῆσον ἀφικόμεθα.

⁴) Acta philol. Monac. 3, 587. ⁵) Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ αὐτοῦ σελ. 110.

τὸν μῦθον καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐπινόησιν ἀφορμὴν ἔδωκαν αἱ δύο Ἀφιδναί. Ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Κ. Ο. Müller¹ καὶ ὁ Bergk², ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο Ἀθηναῖος. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ λυθῇ, διότι ἡ λύσις τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ κριτικοῦ. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ Τυρταῖος χρόνον τινὰ διέτριψεν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ἐν ᾗ ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ ποιεῖν ἐλεγείας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Τυρταῖος ἐγένετο στρατηγὸς κατὰ τὸν δευτέρου Μεσσηνιακὸν πόλεμον, ἤκμαζε περὶ τὰ 685—668 π. Χ., ὅτε ὁ πόλεμος ἐκεῖνος ἐγένετο. Τότε ἡ Σπάρτη εὐρίσκετο ἐν μεγάλῃ ταραχῇ, διότι οὐ μόνον οἱ τολμηροὶ καὶ ἀπεγνωσμένοι Μεσσηνιοὶ ἐτάρασσον αὐτούς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ τὰ κτήματα αὐτῶν ἀποβαλόντες ἤτουν ἀναδασμὸν γῆς. Δι' αὐτὸ τοῦτο ὁ καιρὸς ἦτο πρόσφορος πρὸς ποίησιν διότι ἡ μὲν διάνοια τίκτει ἐν γαλήνῃ καὶ ἡρεμίᾳ, ἡ δὲ καρδιά ἐν πολιτικῇ ταραχῇ καὶ πολεμικῇ τοικυμῇ. Καὶ ὁ Τυρταῖος ἐν τῇ ταραχῇ ἐκείνῃ τῆς Σπάρτης ἐποίησε τὴν *Εὐνομίαν* ἢ *Πολιτείαν*³, ἥτις, ὡς φαίνεται, ἦτο μακρὸν ποίημα. Ταύτης ὅμως μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα περιεσώθησαν. Ἐκ τούτων οἱ φιλόλογοι πειρῶνται, ὅπως ὁρίσωσι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλεγείας⁴. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ταύτης ὁ ποιητὴς εἰκόνιζε τὴν ἀναρχικὴν τῆς Σπάρτης θέσιν, εἶτα τὴν ἔνδοξον αὐτῆς ἱστορίαν, τὰ κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον γεγονότα, τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μεσσηνίων καὶ τὴν ἥτιαν τῶν Σπαρτιατῶν, παρώτρυνε τούτους εἰς ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν, μέχρις ὅτου ἔφθανεν εἰς τὰς νίκας αὐτῶν. Συνεβούλενε δὲ τοῖς Σπαρτιάταις, ἵνα, ἂν ἀγάγῃσιν εἰς πέρας τὴν ὑποταγὴν τῶν Μεσσηνίων, δειχθῶσι πρὸς τούτους ἐπεικεῖς καὶ ἥπιοι.

✱ Πρὸς δὲ ὁ Τυρταῖος ἐποίησε καὶ ὁ π ο θ ή κ α ς ἐν ἐλεγειακῷ

¹) I, 195. ²) II, 244. ³) Ὁρα Στράβων. VIII, 362. ⁴) Bergk II, 249 καὶ K. O. Müller I, 196.

μέτρῳ. Ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς λέγει¹, ὅτι εἶναι καλὸν τὸ θνήσκειν ὑπὲρ πατρίδος, ὅτι εἶναι οἰκτρὰ ἡ τύχη τοῦ ἀπάτριδος, εἰκονίζει τὴν αἰσχύνῃν τοῦ δειλοῦ καὶ τὸ κλέος τοῦ ἀνδρείου. Διὰ ταῦτα στρέφων τὸν λόγον πρὸς τοὺς νέους συμβουλεύει τούτοις, ὅπως μὴ φιλοψυχῶσι καὶ φεύγωσι τοὺς γηραιοὺς καταλείποντες. Ἐπειδὴ δ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔλκουνσι τὸ γένος ἐκ τοῦ ἀνικίτου Ἡρακλέους, δὲν πρέπει νὰ φοβῶνται τὴν πληθὺν τῶν πολεμίων. Μετὰ μεγάλης δὲ σαφηνείας καὶ πολεμικῆς πείρας διδάσκει αὐτοὺς², πῶς πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Τυρταίου ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Καλλίνου. Ἀλλ' ὁ Τυρταῖος ἔχει μείζονα λυρικήν ἔντασιν καὶ ἐμπνέεται ὑπὸ Σπαρτιατικοῦ φρονήματος. Μετὰ τινος περιτολογίας, ἣτις ἀρμόζει τῇ λυρικῇ ποιήσει, ὁ ποιητὴς ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ αἰσθήματα ποικίλως ταῦτα χρωματίζων, ὥς τὰ κύματα τοῦ πάθους τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔφερον. Καθ' ὅσον δύνανται τις ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων νὰ κρίνῃ, ἐν τῷ Τυρταίῳ τὸ αἶσθημα εἶναι μεστότερον καὶ πλουσιώτερον, ἢ δὲ γλῶσσα ταχύτερα ἢ ἐν τῷ Καλλίνῳ. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐλεγείᾳ ὁ Τυρταῖος κηρύσσει, ὅτι πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρεταί, ὥς τὸ μέγεθος, ἡ ταχύτης, τὸ κάλλος καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν· διότι αὕτη εἶναι ὑπερτέρα ἐκείνων³.

¹) Ἐν τῇ Λυρικῇ ἀνθολογίᾳ τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 10. ²) Αὐτόθι ὑπ' ἀριθμ. 11, στίχ. 21.

Ἄλλά τις εὐ διαβὰς μενέτω ποσὶν ἀμφοτέροισιν
στηριχθεὶς ἐπὶ γῆς, χεῖλος ὁδοῦσι δακῶν,
μηρούς τε κνήμας τε κάτω καὶ στέργα καὶ ὦμους
ἀσπίδος εὐρείης γαστρὶ καλυψάμενος·
δεξιτερῇ δ' ἐν χειρὶ τινασσέτω ὄμβριμον ἔγχος,
κινείτω δὲ λόφον δεινὸν ὑπὲρ κεφαλῆς·
ἔρδων δ' ὄμβριμα ἔργα διδασκέσθω πολεμίζειν,
μηδ' ἐκτὸς βελέων ἐστάτω ἀσπίδ' ἔχων.

³) Ὅρα Bergk ὑπ' ἀριθμ. 12.

✂ Τὰ δὲ Ἑμβατήρια ἦσαν διάφορα τῶν ἐλεγείων διότι εἶχον ποιητῇ ἐν ἐναπαιστικῷ μέτρῳ καὶ ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ. Ἀλλὰ κακῇ μοίρᾳ ἐκ τούτων μόνον ὀλίγοι στίχοι περιεσώθησαν¹. Ἐν τούτοις ἡ λυρική τοῦ ποιητοῦ ἔντασις ἐξαίρεται εἰς μέγα ὕψος. Τὰ Ἑμβατήρια ἔσματα τοῦ Τυρταίου οὐ μόνον οἱ παῖδες τῶν Λακωνίων ἤδον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐν πολέμῳ ἔρρυθμον κίνησιν ποιούμενοι. Πρὸς δὲ ἐν τοῖς συμποσίοις μετὰ τὸν παιωνισμὸν ἡγωνίζοντο τὰ ποιήματα τοῦ Τυρταίου ἄδοντες καὶ τῷ νικῶντι ὁ πολέμαρχος ἔδιδεν ὡς ἄθλον τμημα κρέατος². Διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς καὶ ὁ Λεωνίδας ἔλεγεν, ὅτι ὁ Τυρταῖος εἶναι ἐπιτήδειος, ὅπως προσελκύῃ τὰς τῶν νέων ψυχὰς³. Ἡ πρὸς τὴν πολεμικὴν ποιήσιν τοῦ Τυρταίου τιμὴ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπῆρχε πάντοτε ἀκμαία, ἐφ' ὅσον οὗτοι πολεμικὸν βίον διῆγον. Τὰ ποιήματα τούτου τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῆς Σπάρτης μετεδόθησαν εἰς τὴν Κρήτην⁴ καὶ βραδύτερον εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ ὑπὸ πάντων ὡς πολεμικὰ ἔσματα ἐτιμῶντο.

Τοῦ Τυρταίου νεώτερος ἦτο ὁ Μίμνερος, ὅστις ἔζη περὶ

¹) Αὐτόθι 15.

Ἄγει, ὦ Σπάρτας ἐδάνδρου
κοῦροι πατέρων πολιτῶν,
λαῖᾱ μὲν ἔνιν προβάλεσθε
δόρυ δ' εὐτόλμως [βάλλετε]
μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς.
Οὐ γὰρ πάτριον τῇ Σπάρτῃ.

²) Ἀθῆν. XIV, 630 E "Πολεμικοὶ δ' εἰσὶν οἱ Λάκωνες, ὧν καὶ οἱ υἱοὶ τὰ ἐμβατήρια μέλη ἀναλαμβάνουσιν, ἅπερ καὶ ἐνόπλια καλεῖται. Καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Λάκωνες ἐν τοῖς πολέμοις τὰ Τυρταίου ποιήματα ἀπομνημονεύοντες ἔρρυθμον κίνησιν ποιοῦνται. Φιλόχορος δὲ φησι κρατήσαντας Λακεδαιμονίους Μεσσηνίων διὰ τὴν Τυρταίου στρατηγίαν ἐν ταῖς στρατείαις ἔθος ποιήσασθαι, ἃν δειπνοποιήσωνται καὶ παιανίσωσιν, ἥδειν καθ' ἕνα Τυρταίου κρίνειν δὲ τὸν πολέμαρχον καὶ ἄθλον διδόναι τῷ νικῶντι κρέας".

³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κλεομ. 2 "Λεωνίδα μὲν γὰρ τὸν παλαιὸν λέγουσιν ἐπερωτηθέντα, ποῶς τις αὐτῷ φαίνεται ποιητὴς γεγονέναι, Τυρταῖος εἰπεῖν, ἀγαθὰς νέος ψυχὰς αἰκάλλειν". ⁴) Πλάτ. ἐν Νόμ. I, 629 B.

τὰ 632—600 π. Χ., δηλ. ἐπὶ τῶν ἐπτά σοφῶν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἐπομένου γεγονότος. Ὁ Μίμνερμος ἐν τινι ἐλεγείᾳ εἶχεν εὐχηθῆ, ὅπως ἀποθάνῃ κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ Σόλων παρακαλεῖ τοῦτον, ὅπως τὴν εὐχὴν μεταβαλὼν θέσῃ τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος, εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ νομοθέτης ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν Μίμνερμον ζῶντα². Ἄρα οὗτος ἦτο σύγχρονος, εἰ καὶ πρεσβύτερος, τῷ Σόλωνι, ὅστις ἦτο εἰς τῶν ἐπτά σοφῶν. Ὁ ἐλεγειακὸς οὗτος ποιητὴς λέγεται, ὅτι ἦτο Κολοφώνιος ἢ Σμυρναῖος ἢ ἐξ Ἀστυπαλαίας³. Φαίνεται δὲ πιθανόν, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Σμύρῃ ἐκ Κολοφωνίων γονέων. Τότε οἱ Σμυρναῖοι ἠγωνίζοντο πρὸς τὸν Γύγην καὶ τοὺς Λυδοὺς, ὁ δὲ ποιητὴς ποιήσας ἐλεγείαν παρώτρυνε τοὺς πολίτας πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἐν ᾧ δ' οἱ πολέμιοι κατεῖχον τὴν πόλιν, οἱ Σμυρναῖοι ἀναθαρρήσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς τοῦτους⁴. Τὴν ἐλεγείαν ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Πανσανίας⁵ καὶ ἴσως εἰς ταύτην ἀνέκει καλόν τι ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν ἀνδρείαν Σμυρναίου πολεμιστοῦ ἀγωνιζομένου ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἑρμοῦ πρὸς τὰς πυκνάς τῶν ἵππομάχων Λυδῶν φάλαγγας.

Ὁ γενναῖος δ' οὗτος πολεμιστὴς δὲν ἔζη ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἤκουσεν οὗτος παρὰ τῶν πρεσβυτέρων⁶. Φαίνεται δ', ὅτι

¹) Ἐν ἀποσπ. 6

Αἶ γὰρ ἄτερ νούσων τε καὶ ἀργαλέων μελεδῶνων
ἐξηκονταεῖτη μοῖρα κίχοι θανάτου.

²) Ἐν ἀποσπ. 20.

Ἄλλ' εἴ μοι κἄν νῦν ἔτι πέλομαι, ἔξελε τοῦτο,
μηδὲ μέγαιρ' ὅτι σεῦ λῶον ἐπεφρασάμην,
καὶ μεταποιήσον, Διγναστάδη, ὥδε δ' αἶειδε·
Ὀγδωκονταεῖτη μοῖρα κίχοι θανάτου,

³) Σουῖδ. ἐν λ. ⁴) Πανσαν. 1V, 21, 3 "καὶ Σμυρναίων τὰ τολμήματα ἀναμιμνήσκοντες, ὡς Ἰώνων μοῖρα ὄντες Γύγην τὸν Δασκύλου καὶ Λυδοὺς ἔχοντας σοφῶν τὴν πόλιν ἐπὶ ἀρετῆς καὶ προθυμίας ἐκβάλοιεν".

⁵) Πανσαν. IX. 29, 2. ⁶) Ἀπόσπασμ. 14.

Οὐ μὲν δὴ κείνου γε μένος καὶ ἀγήνορα θυμὸν
τοῖον ἐμεῦ προτέρων πεύθομαι, οἷ μιν ἴδον

ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μιμνέρμου δὲν ὑπῆρχον ἥρωες· διότι οἱ Ἴωνες ἐγένοντο ἄεθροδίατοι· τοιοῦτοι δὲ γενόμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀπέβαλον. Αὐτὸς δὲ ποιητὴς ἔχει φλογερὸν ἐρωτικὸν πάθος πρὸς τὴν αὐλητρίδα Ναννώ¹. Ὁ δ' ἔρωσ αὐτοῦ εἶναι οὕτω μανιώδης, ὥστε νομίζει, ὅτι ἐν τῷ βίῳ οὐδὲν εἶναι τερπνὸν ἄνευ τῶν Ἀφροδισίων καὶ προτιμᾷ τὰ ἀποθάνη². Ὅντως προεβέβηκώς τὴν ἡλικίαν περιπίπτει εἰς μελαγχολίαν καὶ μεμψιμοιρίαν διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου³. Ὁ φιλήδονος ποιητὴς δὲν φοβέται τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ὅστις τὸν καλὸν ποιεῖ δυσειδή⁴. Ὅπως δὲ ποτε ὁ Μίμνερος καλῶς ἐξελέξατο τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, διότι τὸ πάθος τοῦ ἐρωτος συνάδει τῷ εἶδει τούτῳ τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ὡς ἐρωτικὸς δὲ ποιητὴς λίαν ἐτιμᾷτο ὑπὸ τε τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων⁵. Ὁ Μίμνερος δὲν ἦτο μόνον ἐλεγειακὸς ποιητής, ἀλλὰ καὶ αὐλωδὸς καὶ εὐρετὴς αὐλωδικῶν νόμων, ἐξ ὧν ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει τὸν Κραδίας νόμον⁶.

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη καὶ ὁ Ἀρκὰς Ἐχέμεσρος. Ὅτε οἱ Ἀμφικτύονες κατὰ τὸ 585 π. Χ. ἵδρυσαν ἀγῶνα αὐλωδίας, ὁ Ἀρκὰς νικήσας ἔλαβε τὸ ἄθλον καὶ πρὸς ἀνάμνησιν ἀνέθετο τῷ ἐν Θήβαις Ἡρακλεῖ τριτόποδα ἔχοντα ἐπίγραμμα. Ἀλλ' οἱ Ἀμφικτύονες ἐννοήσαντες, ὅτι ἡ αὐλωδία καὶ τὰ ἐλεγεῖα ἦσαν ἄγαν σκυθρωπὰ κατέλυσαν τὸν ἀγῶνα⁷. Τὸν αὐτὸν

Αὐδῶν ἱπομάχων πυκνὰς κλονέοντα φάλαγγας

Ἐρμιον ἄμ πεδίον, φῶτα φερεμμελίην.

¹) Ἀθήν. XIII, 597. ²) Ἀπόσπασμ. 1.

Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης;

τεθναίνην, ὅτι μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι,

κορυπτιδὴ φιλότης καὶ μελίχα δῶρα καὶ εὐνή.

³) Ὁρα ἀπόσπασμ. 5. ⁴) Παραβαλλ. Bender, Geschichte der Griech. Litteratur σελ. 114. ⁵) Ὁ Προπέρτιος λέγει ἐν I, 9, 11 "plus in amore valet Mimnermi versus Homeri". ⁶) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. 8 καὶ Στράβ. σελ. 643. ⁷) Πανσαν. X, 7, 3 "καὶ αὐλωδίαν τε κατέλυσαν, καταγνόντες οὐκ εἶναι τὸ ἄκονσμα εὐφημον· ἡ γὰρ αὐλωδία μελέτη τε ἦν αὐλῶν τὰ σκυθρωπώτατα, καὶ ἐλεγεῖα καὶ θρηνοὶ προσαδόμενα τοῖς αὐλοῖς η'.

θρηνητικὸν χαρακτῆρα εἶχεν ἡ ἐλεγεία Πολυμνήστον τοῦ Κολοφωνίου¹. Σύγχρονος τούτου ἦτο καὶ ὁ Κλονᾶς, ὅστις ὡς μουσικός, ἐπικός καὶ ἐλεγειακὸς ποιητὴς διεκρίθη.

Ἐν τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς διαπρέπει καὶ ὁ μέγας νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Σόλων ὁ υἱὸς τοῦ Ἐξηγεστίδου, ὅστις ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κοδριδῶν ἔλκων τὸ γένος ἔζη κατὰ 639—559 π. Χ. Οὕτως ὁ νομοθέτης ἐξ αἵματος ἦτο εὐγενής, ἀλλ' εὐγενέστερος ἦτο κατὰ τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν. Διεκρίθη δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς. "Οτε δ' οἱ πολῖται τοῦ Σόλωνος ἐπὶ μακρὸν χρόνον πρὸς τοὺς γείτονας Μεγαρεῖς ἀγωνισάμενοι περὶ τῆς Σαλαμῖνος ἦσαν ἀποκεκμηκότες, ἔθεντο νόμον, ἵνα μὴ τις προτείνῃ αὐτοῖς, ὅπως ἀντιποιηθῶσι τῆς νῆσον². Πολλοὶ μὲν νέοι ἐπεθύμουν, ὅπως ἀγωνισθῶσιν· ἀλλ' ἐφοβοῦντο τὸν νόμον καὶ ὁ Σόλων βαρέως ἔφερε τὴν τῆς πόλεως ἀδοξίαν. Διὰ τοῦτο τὸν παράφρονα ὑποκρινάμενος καὶ ἐλεγεία ποιήσας ἐξεπήδησεν εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου πλεῖστοι συνῆλθον. Πρὸ τοῦ συναθροισθέντος πλήθους ὁ Σόλων ἦσε τὴν ἐλεγείαν, ἣτις ἐπιγράφεται Σαλαμίς καὶ ἣς σφύζονται ὀλίγα ἀποσπάσματα. Οἱ φίλοι τοῦ Σόλωνος, κατ' ἐξοχὴν δ' ὁ Πεισίστρατος, ἤρξαντο ἐπιδοκιμάζοντες καὶ παρορμῶντες τὸ παριστάμενον πλήθος, ὅπως πεισθῇ τῷ λόγοντι. Μετὰ τοσαύτης δὲ τέχνης ὁ ποιητὴς ἐκέντρισε τὸ φιλότιμον τῶν Ἀθηναίων³, ὥστε οὗτοι τὸν νόμον λύσαντες ἀνεκήρυξαν αὐτὸν στρατηγόν, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Μεγαρεῖς. Τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ τὰ 604 π. Χ.

Ἐλάχιστον βραδύτερον (594 π. Χ.) ἦτοι μετὰ τὴν κατάπανσιν

¹) "Oga Ulrici, Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 291.

²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ. VIII. ³) Ἀπόσπασμ. 2.

Εἶν' δὴ τότ' ἐγὼ Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης
ἀντί γ' Ἀθηναίου, πατρίδ' ἀμειψάμενος·
αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἦδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιο
Ἄτικός οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμναφετῶν.

τῆς Κυλωνείου ταραχῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἐστασίαζον¹, διότι τὸ μὲν γένος τῶν Διακρίων ἦτο δημοκρατικώτατον, τὸ δὲ τῶν Πεδιέων ὀλιγαρχικώτατον, καὶ οἱ Παράλιοι τὸ μέσον κατέχοντες διεκώλυνον τὴν τοῦ ἐτέρου γένους ἐπικράτησιν. Τότε καὶ οἱ πένητες ὑπὸ τῶν πλουσίων οὕτως ἐπιέζοντο, ὥστε οὗτοι καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἤγαγκάζοντο νὰ πωλῶσι. Τοσαύτη δὲ σκληρότης τῶν δανειστῶν ὑπῆρχεν, ὥστε ἡ πόλις ἔφευγε διὰ τὴν χαλεπότητα τούτων. Ἐν τοῖς χαλεποῖς τούτοις χρόνοις τύχη ἀγαθὴ ὑπῆρχεν ἔξοχος πολιτευτής, ὅστις ἐν τινι ἐλεγείᾳ² μετὰ δεινοῦ πάθους εἶχεν ἐκτραγωδήσει τὴν οἰκτρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος κατάστασιν. Ὁ πολιτευτής οὗτος ἦτο ὁ Σόλων, ὅστις ἐξελέχθη ἄρχων, διαλλακτὴς καὶ νομοθέτης· καὶ οἱ μὲν πλούσιοι ἐξελέξαντο τοῦτον ὡς εὐπορον, οἱ δὲ πένητες ὡς χρησιόν³. Ὁ Σόλων τὴν ἐντολὴν τῶν πολιτῶν ἀποδεξάμενος συνέγραψε τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ, ἣτις καὶ τὴν πόλιν περιφανῶς ὠφέλησε καὶ μέχρι τοῦδε παρέχει σοφὰ διδάγματα πᾶσι τοῖς λαοῖς, ὅσοι ἀγαπῶσι τὴν πολιτικὴν εὐκοσμίαν. Διὰ τὸ νομοθετικὸν αὐτοῦ ἔργον ὁ ποιητὴς χαίρει⁴, εἰ καὶ ἡ νομοθεσία προσέκρουσε πλείστοις, οἵτινες εἶχον ἄλλας προσδοκίας⁵. Ἄλλ' ἡ χαρὰ τοῦ μεγάλου νομοθέτου δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον. Διότι ἐπῆλθεν ἡ τοῦ Πεισιστράτου τυραννία, ἣν ὁ νομοθέτης προῖδὼν ἐπειράθη ἐκ παντὸς τρόπου, ὅπως ἀποσοδέσῃ⁶. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ παρώτρυνον, ὅπως μεταβῇ τοὺς κειμένους νόμους, ἀπῆλθεν εἰς μακρὰς

¹) Ὅρα Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ. XIII. ²) Ἐν ἀποσπάσμ. 4, στίχ. 21.

Ἐκ γὰρ δυσμενέων ταχέως πολυήρατον ἄστυ
 τρύχεται ἐν συνόδοις τοῖς ἀδικοῦσι φίλοις.
 Ταῦτα μὲν ἐν δήμῳ σιγέφεται κακὰ· τῶν δὲ πενιχρῶν
 ἰκνοῦνται πολλοὶ γαῖαν ἐς ἄλλοδατὴν
 Πραθέντες δεσμοῖσι τ' ἀεικελίοισι δεθέντες,
 καὶ κακὰ δουλοσύνης στυγνὰ φέρουσι βίη.

³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλων. XIV. ⁴) Ὅρα ἀποσπάσμα 5. ⁵) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλ. XVI. "Ὅτι δ' οὖν προσέκρουσε τοῖς πλείστοις ἑτέρα προσδοκίασιν, αὐτὸς εἶρηκε περὶ αὐτῶν, καὶ χάρις μὲν τότε ἐφράσαντο, νῦν δὲ μοι χολοῦμενοι λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὁρῶσι πάντες ὥστε δῆϊον. ⁶) Αὐτόθι XXV.

ἀποδημίας καὶ μετὰ δύο ἔτη, τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος ἄγων, ἐτελεύτησεν ἐν Κύπρῳ¹. Λέγεται δ' ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ ἐφιλοσόφησε μετὰ λογιστῶν ἱερέων καὶ παρὰ τούτων ἤκουσε τὸν περὶ τοῦ 'Ατλαντικοῦ λόγον². Ἡ δὲ ἔντευξις τοῦ νομοθέτου πρὸς τὸν Κροῖσον εἶναι μὲν καλὴ³, ἀλλ' ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις⁴ ἤγειρεν ἀμφισβόλιας διότι ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Σόλων διέτριβεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὁ Κροῖσος δὲν εἶχεν ἀναβῆναι τὸν θρόνον.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Σόλων κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν εἶχε ποιήσει ἐρωτικὰς ἐλεγείας κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μιμνέρμου, ὥς μαρτυροῦσιν ὀλίγα ἀποσπάσματα⁵. Ἀνὴρ δὲ γενόμενος τὴν Μοῦσαν αὐτοῦ ἐποίησε θεραπεινίδα κατ' ἐξοχὴν τῆς πολιτικῆς. Λέγεται δέ, ὅτι καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ ἐπειράθη, ὅπως εἰς στίχους ἐντείνῃ καὶ δὴ φέρεται καὶ τὸ προοίμιον αὐτῶν⁶. Πρὸς

¹) Διογένης. Λαέρτ. I, 62 "Ἐτελεύτησε δ' ἐν Κύπρῳ, βιοὺς ἔτη ὀγδοήκοντα".
²) Πλούταρχ. αὐτόθι XXVI "Χρόνον δὲ τινα καὶ τοῖς περὶ Ξένωφιν τὸν Ἠλιουπολίτην καὶ Σῶγῃν τὸν Σαΐτην, λογιστῶν οὖσι τῶν ἱερέων, συνεφιλοσόφησε" παρ' ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκούσας λόγον, ὡς Πλάτων φησὶν, ἐπεχείρησε διὰ ποιήματος ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς Ἕλληνας."

³) Ἡρόδοτος. I, 29 ⁴) Πλούταρχ. αὐτόθι XXVII "Τὴν δὲ πρὸς Κροῖσον ἔντευξιν αὐτοῦ δοκοῦσιν ἔνιοι τοῖς χρόνοις ὡς πεπλασμένην ἐλέγχειν. Ἐγὼ δὲ λόγον ἐνδοξον οὕτω καὶ τοσοῦτους μάρτυρας ἔχοντα καί, ὃ μείζον ἐστὶ, πρέποντα τῷ Σόλωνος ἡθελαι καὶ τῆς ἐκείνου μεγαλοφροσύνης καὶ σοφίας ἄξιον, οὗ μοι δοκῶ προήσομαι χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρῆοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταστήσαι τὰς ἀντιλογίας". Παράβαλλ. Unger, Jahrb. f. Phil 1883 σελ. 383. ⁵) Ἀπόσπασμ. 25.

"Εὐθ' ἤβης ἑρατοῖον ἐπ' ἀνθεσι παιδοφιλήσῃ
μηρῶν ἱμείρων καὶ γλυκεροῦ σώματος.

⁶) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλ. III "Τῇ δὲ ποιήσει κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς οὐδὲν ἄξιον σπουδῆς, ἀλλὰ παίζων ἔοικε προσχρήσασθαι καὶ παράγων ἑαυτὸν ἐν τῷ σχολάζειν" ὅστερον δὲ καὶ γνώμας ἐνέτεινε φιλοσόφους καὶ τῶν πολιτικῶν πολλὰ συγκατέπλεκε τοῖς ποιήμασιν, οὐχ ἱστορίας ἕνεκεν καὶ μνήμης, ἀλλ' ἀπολογισμοὺς τε τῶν πεπραγμένων ἔχοντα καὶ προτροπὰς ἐνιαχοῦ καὶ νοουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνιοὶ δὲ φασιν, ὅτι καὶ τοὺς νόμους ἐπεχείρησεν ἐντείναι εἰς ἔπος ἐξενεγκεῖν, καὶ διαμνημονεύουσι τὴν ἀρχὴν οὕτως ἔχουσαν,"

δὲ ὁ Σόλων ἤρξατο ποιῶν μακρὸν ἔπος, οὗ ὑπόθεσις ἦτο ὁ Ἀτλαντικὸς μῦθος. Τοῦτον δ' ἤκουσε παρὰ τῶν λογίων ἱερέων¹. Ἀλλὰ τὸ ἔπος ὁ ποιητὴς δὲν ἤγαγεν εἰς τέλος, διότι κατὰ μὲν τὸν Πλάτωνα ἐξ Αἰγύπτου ἐπανελθὼν εὗρεν ἐν Ἀθήναις στάσεις καὶ ἡναγκάσθη, ὅπως ἀμελήσῃ τοῦ ἔργου, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον κατέλιπε τὸ ἔργον διὰ τὸ γῆρας, διότι ἐφοξήθη τὸ μέγεθος αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Πλάτωνα² ὁ Σόλων ἐγένετο σοφώτατος καὶ κατὰ τὴν ποιήσιν πάντων τῶν ποιητῶν ἐλευθεριώτατος καί, εἰ μὴ ταύτην ἐνόμιζε πάρεργον, ἔμελλε νὰ ᾔῃ ποιητὴς εὐδοκιμώτερος τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου.

Πλὴν τῶν ἐλεγείων ὁ Σόλων ἐποίησε καὶ ἰάμβους καὶ ἐπιδούς³. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητικὸς θησαυρὸς τοῦ μεγάλου νομοθέτου δὲν ἦτο μικρὸς· διότι Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀριθμεῖ πεντακισχιλίους στίχους. Τὸν πυρῆνα ὁμῶς τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν αἱ ἐλεγεῖαι. Εἶναι δὲ Ὑποθήκαι εἰς ἑαυτόν, Ὑποθήκαι εἰς Ἀθηναίους, Πρὸς Φιλόκλυπον, Πρὸς Μίμνερμον, καὶ Πρὸς Κριτίαν. Ἐν ταῖς ἐλεγείαις ταύταις καταφαίνεται ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ εὐγενὲς τοῦ μεγάλου νομοθέτου ἦθος. Ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ ἐλεγείᾳ, ἣς ἄρχεται εὐχόμενος, δεικνύει εὐγενῆ τοῦ κόσμου ἐποπτεῖαν⁴. Δὲν ἀρνεῖται ὁμῶς καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ, διότι ἐπιθυμεῖ, ἵνα ᾔῃ γλυκὺς πρὸς τοὺς φίλους καὶ πικρὸς πρὸς

Πρῶτα μὲν εὐχόμεσθα Διὶ Κρονίδῃ βασιλεῖ
θεομοῖς τοιοδὲ τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος ὀπάσσαι.

¹) Πλούταρχ. αὐτόθι XXVI καὶ XXXI. ²) Ἐν Τιμαίῳ 21. ³) Διογένης Λαέρτ. I, 61 "Ἐγγράφε δὲ δῆλον μὲν ὅτι τοὺς νόμους, καὶ δημηγορίας δὲ καὶ εἰς ἑαυτὸν ὑποθήκας, ἐλεγεία, ἔπη πεντακισχίλια, καὶ ἰάμβους καὶ ἐπιδούς". ⁴) Παρὰ Bergk 13:

Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς Ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα,
Μοῦσαι Πιερίδες, κλυτὲ μοι εὐχομένην
ὄλβον μοι πρὸς θεῶν μακάρων δότε καὶ πρὸς ἀπάντων
ἀνθρώπων αἰεὶ δόξαν ἔχειν ἀγαθὴν·
εἶναι δὲ γλυκὴν ὧδε φίλοις, ἐχθροῖσι δὲ πικρὸν,
τοῖσι μὲν αἰδοῖον, τοῖσι δὲ δεινὸν ἰδεῖν.
Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη.

τοὺς ἐχθρούς· διότι εἰσέτι ὁ Σωκράτης δὲν εἶχε κηρύξει ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ τὸ μη δα μῶς ἀδικεῖν. Κατέχεται δ' ὅμως ὁ νομοθέτης ἐπὶ μεγάλης ἀγάπης πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς Ὑποθήκαις εἰς Ἀθηναίους λέγει, ὅτι ἡ πόλις οὐδέποτε θέλει ἀπολεσθῇ, διότι ὑπερασπίζει ταύτην ἡ μεγάθυμος Ἀθηνᾶ, ἀλλ' οἱ ἄστοι καὶ ἡ ἄδικος τῶν ἡγεμόνων διάνοια θέλουσι νὰ φθείρῳσι ταύτην¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ποίησις τοῦ Σόλωνος περιέχει πολλὰς γνώμας, τὴν ἐλεγείαν αὐτοῦ ὠνόμασαν Γνωμικήν. Οἱ δὲ ἱαμβοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν προξέση-κυῖαν τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν. Ἐν τοῖς διηγεῖται, τί ἔπραξεν ἐπὲρ τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν καὶ ὑπερασπίζει ἑαυτὸν κατὰ τῶν μορφῶν². Διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμων τὰ ποιήματα τοῦ Σόλωνος, ὥς οἱ Σπαρτιᾶται τὰ τοῦ Τυρταίου καὶ ἐν τοῖς Ἀπα-τουρίοις οἱ παῖδες διαγωνιζόμενοι ἤδον ταῦτα, τοῦ δὲ διαγωνι-σμοῦ τὰ ἄθλα οἱ πατέρες ἐτίθεσαν³.

Ὁ Σόλων δὲν ἦτο μόνον ποιητής, ἀλλ' ἀνῆκε καὶ εἰς τοὺς καλονμένους Ἑπτὰ σοφούς, οἵτινες ἔζων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Πλὴν τοῦ σοφοῦ τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτου ἦσαν Θα-λῆς ὁ Μιλήσιος, Πιπτακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Βίας ὁ Πριηνεὺς, Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος, Μύσων ὁ Χερνεὺς καὶ Χίλων ὁ Λακε-δομόνιος⁴. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχε διαφωνία περὶ τῶν ὀνομάτων, ἅπερ ἀπετέλουν τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ. Ἐκάστῳ τούτων ἀπεδίδοντο λόγοι βραχεῖς καὶ ἀξιωματιμόνευτοι, ὥς Γνωθι σαυτόν, μηδὲν ἄγαν, μέτρον ἄριστον,

¹) Ἑλεγ. 13. ²) Ἀπόσπασμ. 32.

. εἰ δὲ γῆς ἐφεισάμην
πατριδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
οὐ καθηγιάμην, μίανας καὶ κατασχύνας κλέος,
οὐδὲν αἰδοῦμαι πλέον γὰρ ὧδε νικήσειν δοκέω
πάντας ἀνθρώπους.

³) Πλάτ. ἐν Τιμ. 21, Β. ⁴) Πλάτ. ἐν Πρωταγόρ. 343 Α, ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου.

ἐγγύα πάρα δ' ἄτα. Βραδύτερον ἀπεδίδοντο τούτοις καὶ ἐλεγείαι, γρῦφοι καὶ σκόλια, ἀλλὰ ταῦτα δὲν θεωροῦνται γνήσια¹.

Ὁ Ἀθήναιος τὸν Περίανδρον λέγει ἐλεγειοποιόν². Πρὸς δὲ ἡ Κλεοβουλίνα, ἡ θυγάτηρ τοῦ Κλεοβούλου, ἐποίει γρίφους, ἐξ ὧν διτηρήθησαν ὀλίγοι ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ πεποιημένοι³.

Μετὰ τοὺς Ἐπιτὰ σοφοὺς ἔζη Δημόδοκος ὁ Λέριος, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι μνημονεύει τοῦ Βίαντος, ἐξαίρων τὴν δικαιοσύνην τούτου⁴. Ἐκ μὲν τῶν ἰάμενων τούτου διτηρήθη μόνον εἰς στίχος, ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραμμάτων ὀλίγα δίστιχα, δι' ὧν κακίζει διαφόρους λαοὺς, ὡς τοὺς Χίους⁵, καὶ τοὺς Μιλησίους. Ἐν τισι τούτων προτάσσει κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Φωκυλίδου τὴν φράσιν Καὶ τόδε Δημόδοκον. Ἐνεκα τῶν διστίχων τούτων ὁ Δημόδοκος θεωρεῖται ὡς ἀρχαιότατος ἐπιγραμματοποιός⁶. Ἐλεγείας ἐποίησε καὶ ὁ φιλόσοφος Ξενοφάνης, ἀλλὰ περὶ τούτου εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν⁷.

Ὁ δὲ Φωκυλίδης ὁ Μιλήσιος ζῶν κατὰ τὰ 540 π. Χ. ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἐξάμετρα. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἶναι σειρὰ ἀποφθεγμάτων, ἐν οἷς δεικνύται τὸ ἀλαζονικὸν ἦθος αὐτοῦ· διότι ἐν τοῖς πλείστοις ἄρχεται ἐκ τῆς φράσεως Καὶ τόδε Φωκυλίδεω. Ἐπειδὴ ἡ φράσις αὕτη δὲν φέρεται ἐν πᾶσιν, ὥσως

¹) Διογένης Λαέρτις I, 40 "Ἀναξιμένης δὲ φησι πάντας ἐπιθέσθαι ποιητικῆς. Ὁ δὲ Δικαίαιρχος οὔτε σοφοὺς, οὔτε φιλοσόφους φησὶν αὐτοὺς γεγενῆσθαι, συνεταῖς δὲ τινας καὶ νομοθετικούς". Παράβαλλ. Hiller, Rhein. Mus. 33, 518 καὶ Sittl ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 260. ² XIV, 632. ³) Παρὰ Bergk 1.

"Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα
οὕτω συγκόλλως ὥστε σύναιμα ποιεῖν.

⁴) Παρὰ τῷ αὐτῷ 6.

"Ἦν τύχης κρίνων, δικάζεν τὴν Πριηνίην δίκην.

⁵) Παρὰ τῷ αὐτῷ 1.

Καὶ τόδε Δημόδοκον· Χίτοι κακοί· οὐχ ὁ μὲν, ὃς δ' οὐδ',
πάντες, πλὴν Προκλέους· καὶ Προκλῆς δὲ Χίος.

⁶) Ὁρα Bender ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 121. ⁷) Σελ. 162.

δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο προσεκλήσατο ὁ ποιητής κατὰ τὸ γῆρας, καθ' ὃ ἡ ἀλαζονεία παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτείνεται. Αἱ παραινέσεις ἢ γινώμαι, ὥς οἱ ἀρχαῖοι καὶ Κεφάλαια¹ ὀνόμαζον, πολὺ ἀναγινωσκόμεναι ἀνέδειξαν τὸν Φωκυλίδην τὸν πρῶτον γνωμικὸν ποιητήν. Διότι οὗτος ἔχει ὑγιᾶ διάνοιαν² καὶ κρίσιν, ὅπως εὗρη τὸ προσῆκον μέτρον, καὶ δὴ λέγει, ὅτι θέλει νὰ ἀνήκῃ τῇ μέσῃ τῶν πολιτῶν τάξει³. Περὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἀποφαίνεται μετὰ πολλῆς πικρίας τὰ διάφορα εἶδη τούτων ἐκ διαφόρων ζώων παράγων⁴, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ ποιητοῦ ἐπέδρασεν ὁ ὀλίγον ἀρχαιότερος Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος. Ἐκ τῶν γνησίων ὅμως τούτου ποιημάτων πάνυ ὀλίγα διετηρήθησαν.

Τοῦναντίον τὸ μακρὸν διδακτικὸν ἔπος, ὅπερ ἐπιγράφεται Φωκυλίδου γινώμαι καὶ συνίσταται ἐκ 230 ἑξαμέτρων, διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ἀκέραιον. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπιστεύετο ὡς ἔργον τοῦ Μιλησίου ποιητοῦ, μέχρις ὅτου ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις δεινοὶ φιλόλογοι⁵ καὶ ἐκ τῆς ὑποθέσεως καὶ ἐκ τῆς γλώσσης ἐπειράθησαν, ὅπως δείξωσιν, ὅτι τοῦτο ἐποιήθη ὑπὸ Ἰουδαίου, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς κειμένοις ἀπὸ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ Νέρωνος⁶. Φαίνεται δ', ὅτι τὸ ἔργον ἐποιήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν ἣ ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἦλθον εἰς παντοειδεῖς σχέσεις⁷. Ὁ ἐλευθεριάζων Ἰουδαῖος ὁ τοὺς στίχους τούτους ποιήσας ἤντλησε

¹) Σουΐδας ἐν λ. α'. Ἐγραψεν ἔπη καὶ ἐλεγείας, παραινέσεις, ἧτοι γινώμας, ἅς τις κεφάλαια ἐπιγράφουσιν. Εἰσὶ γὰρ ἐκ τῶν Σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα ».

²) Παρὰ Bergk 4.

Καὶ τότε Φωκυλίδου· τί πλέον γένος εὐγενὲς εἶναι,
οἷς οὐτ' ἐν μύθοις ἔπεται χάρις οὐτ' ἐνὶ βουλῇ;

³) Ἀριθμ. 12.

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

⁴) Ὁρα ἀριθμ. 3. ⁵) Ἀμφιβολίας περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ποιήματος πρῶτον ἤγειρεν ὁ Sylburg, εἶτα ὁ Scaliger καὶ τελευταῖον ὁ Bernhardy.

⁶) Ὁρα Christ σελ. 113. ⁷) Bergk II, 301.

τὰ ἀποφθέγματα αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀγίας γραφῆς· ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ὑπ' ὄφει Ἑλλήνας ἀναγνώστας ὑποβάλλει ταῦτα τῷ Φωκυλίδῃ, ὅστις ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς γνωμικῆς τῶν Ἑλλήνων σοφίας, ὥς ἤθελεν ἀποδώσει ταῦτα τῷ Σολομῶντι, εἰ ᾧριζε ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις. Πιστεύει μὲν, ὥς εἰκός, ὁ Ἰουδαῖος εἰς τὸν ἕνα θεόν, ἐκ παντὸς δ' ὁμῶς τρόπον προσέχει τὸν νοῦν, ὅπως μὴ προσκρούσῃ εἰς τὴν δημοτικὴν τῶν Ἑλλήνων πίστιν¹⁾. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς προφυλάξεις δὲν εἶναι δύσκολον, ὅπως ὁ ἀναγνώστης τοῦ ποιήματος διᾶδῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι Ἑλλήν, ὥς ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς ὑποδεικνύει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Τὸ ἔργον ὥς ποίημα ἐξεταζόμενον ἔχει μικρὰν ἀξίαν, διότι ἐν αὐτῷ εὐρίσκονται πολλὰ ἑλλείψεις, π. χ. ἀναμιγνύει λέξεις οὐ μόνον ἀρχαίας καὶ νεωτέρας, ἀλλὰ καὶ ποιητικὰς μετὰ λέξεων ἀνηκουσῶν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Ἐν δὲ τῷ μέτρῳ οὔτε εὐρυθμίαν, οὔτε ποιικιλίαν τοῦ ῥυθμοῦ γινώσκει.

Κατὰ μίμησιν τῶν Ἰωνῶν ἐλεγείας ἐποίησε καὶ ὁ Μεγαρεὺς Θεόγνης. Ὁ Πλάτων, ὅστις εἶναι ὁ ἀρχαιότερος μάρτυς τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ, λέγει, ὅτι οὗτος ἦτο πολίτης τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγάρων²⁾, δηλ. τῶν Ὑελαίων. Ἐντεῦθεν ὑπέλαβόν τινες ὅτι ὁ φιλόσοφος πλανᾶται³⁾· οὗτος ὁμῶς δὲν ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη ἐν τοῖς Σικελικοῖς Μεγάροις, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ἐν ταῦθα ἐκτίησατο πολιτικὸν δικαίωμα. Ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφι-

¹⁾ Ἐν στίχ. 94·

Μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξης, μὴδ' ἀθέατα
δείξης ἡελίῳ, καὶ δαιμόνων χόλον ὀρηγῃ·
οὐ καλὸν ἁρμονίην ἀναλύμεν ἀνθρώποις.
Καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν εἰς φάος ἐλθεῖν
λείψαν' ἀποικομένων· ὁπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται.
Ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοις.
πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θρητοῖσι καὶ εἰκῶν·
σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν, κάπνισμα πρὸς αὐτὴν
λυόμενοι κόνις ἐσμέν· ἄῤῥ δ' ἀνὰ πνεῦμα δέδεκται.

²⁾ Πλάτ. ἐν Νομ. Ι, 630 "Ποιητὴν δὲ καὶ ἡμεῖς μάρτυρα ἔχομεν, Θεόγνην, πολίτην τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων". ³⁾ Sitt I, 261.

βολίας ὁ Θέογρις κατήγετο ἐκ τῶν Μεγάρων τῶν παρακειμένων τῇ Ἀττικῇ, ἐν οἷς ὑπῆρχον Δωριεῖς. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τοῦ Θεαγένους ἦρχον οἱ ἄριστοκρατικοί, ἀλλ' ἐπαναστὰς ὁ δῆμος ἴδρυσε δημοκρατίαν, καὶ ποιήσας ἀναδασμὸν γῆς ἐνέμετο τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, οἵτινες τῆς πόλεως ἐξεδιώχθησαν. Τούτοις ἀνῆκε καὶ ὁ Θέογρις. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ Μέγαρα ἐτιμώρησαν αὐστηρῶς τοὺς διώξαντας¹. Ἀπελθὼν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Σικελίαν, εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ εἰς τὴν Σπάρτην πανταχοῦ εὗρε μεν φιλόφρονα ὑποδοχὴν, ἀλλ' οὗτος ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα δὲν ἐτέρπετο². Ἐν Σπάρτῃ ὁ περιπλανώμενος ποιητὴς ἐπιεν οἶνον ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Ταῦγέτου³ καὶ ἐθαύμασε τὸ κάλλος τῶν Λακωνικῶν⁴. Μετὰ τὰς περιπλανήσεις ταύτας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα⁵.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἤκμασεν ὁ ποιητής, ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, διότι καὶ ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Σουΐδας θέτουσι τοῦτον ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς 58ης Ὀλυμπιάδος (546 π. Χ.)⁶. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θέογρις ἐν δυοῖ χωρίοις λέγει περὶ τοῦ ἀπειλοῦντος πολέμου τῶν Μήδων⁷, ἡ εἰδησις αὕτη δύναται νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, ἂν δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὸν πόλεμον τοῦ Ἀρπάγου κατὰ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὸν Bergk⁸ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Περσικὸν πόλεμον,

¹) Αὐτόθι 262. ²) Ἐν στίχ. 783. ³) Ἐν στίχ. 879. ⁴) Ὅρα στίχ. 1001. ⁵) Στίχ. 1123. Παράβαλλ. Bergk II, 307. ⁶) Ὅρα Christ 113

⁷) Ἐν στίχ. 762.

ἡμεῖς δὲ σπονδὰς θεοῖσιν ἀρεσσάμενοι
πίνωμεν, χαρίεντα μετ' ἀλλήλοισι λέγοντες,
μηδὲν τὸν Μήδων δειδυίτες πόλεμον,
καὶ ἐν στίχ. 775·
αὐτὸς δὲ στρατὸν ὑβριστὴν Μήδων ἀπέρκε
τῆσδε πόλεως, ἵνα σοι λαοὶ ἐν εὐφροσύνῃ
ἦρος ἐπερχομένου κλειτὰς πέμπωσ' ἐκατόμβας,

⁸) II, 304.

ὃν ἤγειρεν ὁ Δαρεΐος, ἀλλὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν τῶν Περσῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἣτις ἐγένετο ἐπὶ Κύρου. Τότε ὁ τῶν Σπαρτιατῶν κῆρυξ ἤκουσε παρὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου πορθητοῦ σαρκαστικούς λόγους καὶ ἀπειλάς¹. Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ταχέως εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταδοθέντες διήγειραν ταραχὴν καὶ φόβους, οὓς ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως κατευνάσῃ. Οὕτω λοιπὸν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἔζη μὲν κατὰ τὸ 546 π. Χ., ἀλλὰ παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ 506, διότι μνημονεύει² τῆς πορθήσεως τοῦ Αἰγιάλειου πεδίου, ἣτις ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡγουμένου τοῦ Κυπελίδου Μιλτιάδου.

Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐποίησεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς περισωθέντας τῶν Συρακοσίων, γνωμικὸν ποίημα πρὸς τὸν Κύρνον καὶ παραινετικὰς ὑποθήκας πρὸς ἄλλους ἑταίρους³. Ταῦτα πάντα ἴσως περιεῖχον δισχιλίους καὶ ὀκτακοσίους στίχους, ὥς μνημονεύει ὁ Σουΐδας, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς περιῆλθον 694 δίστιχα συνιστάμενα ἐκ δύο βιβλίων, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον (1—1230) ἔχει γνώμας πολιτικάς καὶ ἠθικάς, τὸ δὲ δεύτερον συνίσταται ἐκ

¹) Ἡρόδοτ. I, 153. ²) Ἐν στιχ. 891.

Οἱ μοι ἀναλκίης· ἀπὸ μὲν Κήρινθος ὤλωλεν,
 Αἰγιάλειον δ' ἀγαθὸν κείρεται οἰνόπεδον,
 Οἱ δ' ἀγαθοὶ φεύγουσι, πόλιν δὲ κακοὶ διέπουσιν,
 ὥς δὴ Κυπελιδέων Ζεὺς ὀλέσειε γένος.

³) Σουΐδας "Ἐγραψεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς σωθέντας τῶν Συρακουσίων ἐν τῇ πολιτοκρίᾳ, γνώμας δ' ἐλεγείας εἰς ἑπτα βῶ', καὶ πρὸς Κύρνον τῶν αὐτοῦ ἐρώμενον γνωμολογίαν δι' ἐλεγείων καὶ ἑτέρας ὑποθήκας παραινετικάς, τὰ πάντα ἐπικῶς". Ὁ Κ. Ο. Müller, ὁ Bernhardt καὶ ὁ Hecker νομίζουσιν, ὅτι ὁ Θεόγνης ἐννοεῖ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Σικελικῶν Μεγάρων, ἣν ἐποίησεν ὁ Γέλων κατὰ τὰ 484 ἢ 483 π. Χ., ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον, ἂν τότε ἔζη ὁ ποιητὴς, ὥς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Sittl. I, 261. Τὸν Κύρνον ὁ Σουΐδας λέγει ἐρώμενον τοῦ ποιητοῦ, ὅπερ, ἂν ἦτο ἀληθές, πολὺ ἠθέλει ἀποβάλλει ἐκ τῆς ἀξίας τὸ ἠθικὸν ποίημα, ἀλλ' ὁ Κ. Ο. Müller ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι διδάσκαλος τοῦ νέου καὶ οὐδὲν ἄλλο. Ὁρα τὴν γραμματολογίαν αὐτοῦ I, 217. Καὶ κατὰ τὸν Bergk ὁ παιδικὸς ἔρως εἶναι μόνον ποιητικὸν περικάλυμμα, II, 320.

στίχων ἐχόντων ἐρωτικὴν ὑπόθεσιν. Τὸ σπουδαιότερον ποίημα τοῦ Θεόγνιδος εἶναι τὸ πρὸς τὸν Κύρνον, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Πολυπάϊδος¹. Τὸν νεανίσκον τοῦτον ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως διδάξῃ καὶ καταστήσῃ ἀγαθὸν κατὰ τὰς ἀριστοκρατικὰς ἰδέας. Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο παρενεβλήθησαν ἐξ ἄλλων ὑποθηκῶν τοῦ Θεόγνιδος, ἃς ὁ ποιητὴς ἀπέτεινεν πρὸς ἄλλους φίλους καὶ συγγενούς, ὡς τὸν Σιμωνίδην, τὸν Κλέαρχον, τὸν Ὀνομάκριτον, τὸν Δημοκλέα, τὸν Τιμαγόραν, τὸν Δημόνακτα καὶ ἄλλους. Οὗτοι δὲ εἶναι ἄγνωστοι πλὴν τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Ὀνομακρίτου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα προσκροῦσιν οἱ κριτικοί διότι προσωπικὴ σχέσις τοῦ Μεγαρέως ποιητοῦ πρὸς τὸν Ὀνομάκριτον δὲν φαίνεται τούτοις πιθανή². Πρὸς δὲ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τοῦ Θεόγνιδος ὑπάρχουσι τμήματα εἰλημμένα ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Τυρταίου³, τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Σόλωνος καὶ Εὐδήρου τοῦ Παρίου. Ἐκ τούτων τῶν ποιητῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον ὀλίγα ἀποσπάσματα διετηρήθησαν καὶ ὁμοῦ εἶναι ἱκανά, ὅπως δείξωσι πόθεν τὰ τμήματα ἐκεῖνα ἐλήφθησαν. Ἐντεῦθεν εἰκάζεται, ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ συλλογῇ ὑπάρχουσι στίχοι καὶ ἄλλων ἐλεγειακῶν ποιητῶν, ὡς τοῦ Καλλίνου, τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Πρὸς δὲ παρετηρήθη, ὅτι ἡ αὐτὴ γνώμη ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ κατὰ διαφόρους τρόπους ἐκπεφρασμένη⁴. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι συλλογεὺς τις γνησίαν ὕλην μετὰ νόθου ἀνέμειξεν ἢ ὅτι μεταγενέστεροι διασκεύασται παρενέβαλον ἄλλοτρίαν. Μετὰ τινος δὲ ἀσφαλείας δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς γνήσια τοῦ Μεγαρέως ποιητοῦ, ὅσα φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Κύρνου, ὅστις ἐνίστα

¹) Κατὰ τὸν αὐτὸν Müller τὸ ὄνομα Πολυπαῖς ἢ Πολυπαῖς εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ πολυπάμων καὶ δηλοῖ τὸν πολλὰ κεκτημένον. ²) Bergk II, 309. ³) Τῷ Τυρταίῳ ἀνήκουσιν οἱ στίχοι 935—938 καὶ 1003—1006, τῷ δὲ Μιμνέρμῳ 793—796 καὶ 1017—1022, τῷ δὲ Σόλωνι 227—232. 315—318. 585—590. 719—728. 1253—1254 καὶ τῷ Εὐδήρῳ 467—496. ⁴) Παράβαλλ. τοὺς στίχους 218—8 πρὸς τοὺς 1071—4.

διὰ τοῦ πατρωνυμικοῦ ὀνομάζεται Πολυπαίδης. Οὗτος εἶναι νέος Μεγαρεὺς καὶ οὐχὶ φανταστικὸν πρόσωπον· διότι ἀντίκειται πρὸς τὸ ἔθος τῶν ποιητῶν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ἵνα ἀφιερῶσι τὰ ποιήματα αὐτῶν εἰς πλαστὰ πρόσωπα¹.

Τὸν Κύρον λοιπὸν τοῦτον πειρᾶται ὁ Θεόγνης, ὅπως ὥς ἄλλος πατὴρ διδάξῃ. Πανταχοῦ δὲ γίνεται φανερὸν τὸ φλογερὸν αὐτοῦ πάθος κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Παρ' αὐτῷ ἀγαθοὶ καὶ ἐσθλοὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ οἱ ἀριστοκρατικοί, κακοὶ δὲ καὶ δειλοὶ οἱ δημοκρατικοί. Τὰ διδάγματα τοῦ ποιητοῦ περιλαμβάνουσιν ὁλόκληρον κύκλον τῆς ἀριστοκρατικῆς τῶν Δωριέων ἀνατροφῆς. Ἄλλ' ἡ ἠθικὴ τοῦ Θεόγνιδος διαφέρει πολὺ τῆς Χριστιανικῆς καὶ τῆς Σωκρατικῆς. Τοῦ Δωριέως ποιητοῦ ἡ ἠθικὴ εἶναι μονομερής, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχει τι καθολικὸν καὶ κοσμοπολιτικόν. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐκεῖ, ἔνθα τὸ πολιτικὸν συμφέρον δὲν παράγει τὸν ποιητὴν καὶ ἡ ἀνάμνησις εἰς τὰ ἑαυτοῦ πάθη δὲν σκοτίζει τὴν διάνοιαν, οὗτος ἐμφανίζεται ὥς συνετὸς ἀνὴρ καὶ τὸν βίον ἄνευ προλήψεων ἐξετάζων. Ἄν δ' οὗτος παραβληθῇ πρὸς τὸν Σόλωνα, ἔχει μείζονα πλοῦτον γνωμῶν. Ὁ Θεόγνης σκοπεῖ, ὅπως ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς φαντασίας τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦτο ἐνίοτε δὲν ἀφίσταται τοῦ πεζοῦ λόγου. Ὅσάκις ὅμως ζωηρότερον αἶσθημα διεγείρεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ, ἐξαίρεται εἰς ποιητικὰς εἰκόνας καὶ γλαφυροὺς λόγους.

Διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς ὁ Θεόγνης ἦτο προσφιλὴς πῦσι τοῖς Ἑλλήσι καὶ πιστὸς τοῦ βίου ὑφηγητὴς ἐν ἀγαθοῖς καὶ ἐν κακοῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἠθικὴ τοῦ Θεόγνιδος δὲν ἔχει πολὺ βάθος, ἀλλὰ νομίζει τις, ὅτι ἐν τῇ γνωμολογίᾳ τούτου ἀκούει τὴν συνήθη βιωτικὴν σύνεσιν, οἱ ἄνθρωποι εἶχον ἀνὰ στόμα ταύτην· διότι ἦτο κύρωσις τῶν ἑαυτῶν πεποιθήσεων. Διὰ τοῦτο αἱ ἐλεγεῖαι τούτου ἡδοντο καὶ ἐν τοῖς συμποσίοις. Οἱ ἀρχαῖοι κορεσθέντες τροφῆς

¹) Bergk II, 320.

ἐν τοῖς συμποσίοις ἦδον πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος, παιᾶνα. Μετὰ τοῦτον τὸ συμπόσιον ἐγίνετο φαιδρότερον καὶ ἤρχετο ὁ καλούμενος κῶμος¹⁾, καθ' ὃν ἦδον συμποτικά ἄσματα. Κατὰ τοὺς κώμους λοιπὸν τῶν συμποσίων μετ' αὐλοῦ ἦδοντο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας αἱ ἐλεγεῖαι τοῦ Θεόγνιδος, ὡς αὐτὸς ὁ ποιητὴς προησθάνετο²⁾, ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ παρεδόθησαν εἰς λήθην. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς ἦτο ἀρεστὸς τοῖς δημοκρατικοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ εἰσῆχθη εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν ὡς διδακτικὸν βιβλίον. Κατ' ἐξοχὴν ἀρεστὸς ἦτο ὁ ποιητὴς τῷ Σωκράτει καὶ τῇ σχολῇ αὐτοῦ. Ὁ δὲ Σωκρατικὸς Ἀντισθένης εἶχε γράψει δύο βιβλία Περὶ Θεόγνιδος³⁾. Οὐχ ἥττον ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης προσέχουσιν εἰς τὰς γνώμας τοῦ ἐλεγειακοῦ τούτου ποιητοῦ.

1) Συνήθως κῶμος ἐλέγετο ἢ κατὰ τὰς ἀγνίας ἐκδρομὴ τῶν εὐωχομένων. "Ora K. O. Müller I, 220. 2) Ὁ ποιητὴς λέγει πρὸς τὸν Κύρνον 237.

Σοὶ μὲν ἐγὼ πτέρ' ἔδωκα, σὺν οἷς ἐπ' ἀπείρονα πόντον
 πωτήσῃ καὶ γῆν πᾶσαν ἀειράμενος
 ῥήϊδιως· θοίνης δὲ καὶ εἰλαπίνῃσι παρέσση
 ἐν πάσαις, πολλῶν κείμενος ἐν στόμασιν·
 καὶ σε σὺν αὐλίσκοισι λιγυφθόγοις νέοι ἄνδρες
 εὐκόσμως ἐρατοὶ καλὰ τε καὶ λιγέα
 ἔσσονται.

3) Διογένης Λαέρτιος VI, 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΙΑΜΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΡΟΧΑΪΚΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὑπῆρχε ἔθος τοῖς Ἕλλησι νὰ σκώπτωσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος, ὅπερ ἐλέγετο ἱαμβίζειν, καὶ ἐκ τούτου ἐπλάσθη ὁ μῦθος, ὅτι ἐν Ἐλευσίνι ἡ θεραπαινὶς Ἰάμβη¹ δι' ἀστείων λόγων καὶ σκωμμάτων ἐπεισε τὴν εἰρημένην θεάν, ὅτε αὕτη ἦτο βαρύθυμος διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς Περσεφόνης, ὅπως γέλῳ². Διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν Μουσῶν ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους εὔχεται τῇ Δήμητρι, ἵνα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν παίζῃ, χορεύῃ, σκώπτῃ ἀξίως τῆς ἑορτῆς καὶ στεφανωθῇ ὡς νικητῆς. Ὅντως οὗτος σκώπτεται νὰς τῶν ἐν Ἀθήναις δημαγωγῶν³. Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν

¹) Πρόκλ. ἐν Χρηστομαθ. Παρὰ Φωτίῳ 984 "Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἱάμβον τάττεσθαι μὲν ἐπὶ λοιδορίας τὸ παλαιόν· καὶ γὰρ τὸ ἱαμβίζειν κατὰ τινὰ γλῶσσαν λοιδορεῖν ἔλεγον. Οἱ δὲ ἀπὸ τίνος Ἰάμβης θεραπαινίδος, Θράκτις τὸ γένος· ταύτην φασί, τῆς Δήμητρος ἀνωμένης ἐπὶ τῇ τῆς θυγατρὸς ἀρπαγῇ, προσελθεῖν περὶ τὴν Ἐλευσίνα ἐπὶ τῇ νῦν Ἀγελάστῳ καλουμένῃ πέτρᾳ καθήμενην καὶ διὰ τινων χλευασμάτων εἰς γέλωτα προαγαγέσθαι τὴν θεόν". Ἡ Ἰάμβη εἶναι προσωποποιήσις τοῦ ἱάμβου, ὅστις εἶναι συγγενὴς τῷ ἰάπτειν = προσβάλλειν, ὑβρίζειν, λοιδορεῖν. ²) Ὅμηρ. ὕμν. εἰς Δήμητρα 200.

ἀλλ' ἀγέλαστος, ἄπαστος ἐδητύος ἡδὲ ποτήτιος
ἦστο, πόθῳ μινύθουσα βαθυζώνοιο θυγατρὸς,
πρίν γ' ὅτε δὴ χλεύης μιν Ἰάμβη κέδν' εἰδυῖα
πολλὰ παρασκώπτουσι' ἐτρέφατο πότινιαν, ἀγνήν,
μειδῆσαι γελᾶσαι τε καὶ ἴλαον σχεῖν θυμόν'

³) Ἐν στίχ. 388.

καὶ πολλὰ μὲν γέλοιά μ' εἰ-
πεῖν, πολὰ δὲ σπονδαῖα, καὶ
τῆς σῆς ἑορτῆς ἀξίως
παίσαντα καὶ σκώψαντα νι-
κήσαντα ταινιοῦσθαι.

γίνεται δηλον, ὅτι τὰ σκώμματα ἀνῆκον τῇ λατρείᾳ τῆς Δήμητρος. Ἡ θεὰ δ' αὖτη οὐ μόνον ἐν Ἑλευσίνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Πάρῳ¹, ἣτις ἦτο ἡ πατρίς τοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ ἐπινοήσαντος τὸν ἱάμεον, ἐλατρεύετο. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ὠρμήθη εἰς τὴν ποίησιν ἱάμεων ἐκ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ἡνῶει τὰ σκώμματα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὴν καθολικωτέραν ἰδέαν, ὅτι τὸ σκώπειν ἔγκειται τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ὥς γίνεται δηλον ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἐν οἷς οἱ ἥρωες σκώπτουσιν ἀλλήλους. Πρὸς δὲ ὁ Μαργίτης καὶ οἱ Κέρκωπες ἦσαν πλήρεις σκωμμάτων. Ἐν δὲ τῷ Ὀμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Ἑρμῆν λέγεται, ὅτι οἱ νεανίσκοι βάλλουσιν ἀλλήλους διὰ σκωμμάτων². Ταῦτα ἐπέτρεπε καὶ ἡ τῶν Σπαρτιατῶν νομοθεσία κατὰ τὰ συσσίτια.

Ὁ Ἀρχίλοχος λοιπὸν ἐκ τῶν αὐτοσχεδίων σκωμμάτων τῶν πανηγυριστῶν, τῶν συμποσιαστῶν καὶ ἄλλων εὐθύμων ὁμίλων ἐδημιούργησε νέον εἶδος ποιήσεως, τὸν Ἰαμβικόν. Ὁ ἔξοχος οὗτος ποιητὴς εἴλκε τὸ γένος ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Πάρου. Κατὰ τὸν Πανσανίαν Τέλλης ὁ πάππος τοῦ ποιητοῦ ἦτο ἀπεικονισμένος ἐν τῇ λέσχῃ τῶν Δελφῶν ὑπὸ τοῦ Πολυγνώτου μετὰ τῆς ἱερείας Κλεοβοίας, ἣτις εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Θάσον³. Ὁ δὲ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Τελεσικλῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Παρίων εἰς τὴν εἰρημένην νῆσον. Οὕτως ὁ μὲν πατὴρ ἦτο εὐγενής, ἀλλ' ἡ μήτηρ τοῦ ποιητοῦ, ἣτις ἐκαλεῖτο Ἐνιπώ, ἦτο δούλη⁴. Ἡ δὲ ἀποικία ἐξέπεμφθη κατὰ τὴν 15ην ἢ 18ην Ὀλυμπιάδα (720 ἢ 708 π. Χ.)

¹) Ἐν τῷ Ὀμηρικ. ὕμν. εἰς Δήμητρον. 491. Παρ' Ἀρχιλόχ. ἐν ἀποσπάσμ. 82. Ὁρα καὶ Welcker, Kleine Schriften I, 77. ²) Ἐν στίχ. 55.

. θεὸς δ' ὑπὸ καλὸν αἶδεν

ἐξ αὐτοσχεδῆς πειρώμενος, ἥντε κοῦροι

ἤβηται θαλήσι παραιβόλα κερτομέουσιν.

³) Πανσαν. Χ, 28, 1 "Ἐς μὲν δὴ τὸν Τέλλιν τοσοῦτον ἤκουσα, ὥς ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος ἀπόγονος εἴη τρίτος Τέλλιδος· Κλεοβοίαν δὲ ἐς Θάσον τὰ ὄργια τῆς Δήμητρος ἐνεγκεῖν πρῶτην ἐκ Πάρου φασίν^α. ⁴) Αἰλιαν. ἐν Ποικιλ. Ἱστορ. ἀπόσπασμ. 149.

Πρὸς τὴν εἰδησιν ταύτην συμφωνεῖ ἡ ὁμολογία τῶν ἀρχαίων, ὅτι ὁ ποιητὴς ἤκμαζε κατὰ τὴν 23ην Ὀλυμπ. (688 π. Χ.)¹. Οἱ Πάριοι, ὡς φαίνεται, εἶχον ἐλπίσει, ὅτι ἐν τῇ ἀποικίᾳ ξμελλοντὰ πλουτήσωσιν, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐτράπησαν εἰς τὴν γεωργίαν τῆς εὐφόρου νήσου, ἀλλ' ἐπεδόθησαν εἰς κατακτήσεις τῆς ἀπέναντι κειμένης παραλίας τῆς Θράκης, ἡγωνίζοντο πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Σαίων καὶ πρὸς ἄλλους λαούς. Ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων ἐπεγοντο οἱ νέοι ἄποικοι², ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀρχιλόχος, ὅστις ἐν τέλει ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Πάρον.

Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἐμνηστεύσατο Νεοξούλην, τὴν νεωτάτην τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀνκάμεου, ἣν ἡγάπησε περιπαθῶς³. Ὁ Ἀνκάμευς δ' ὅμως ἀπέσυρε τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ὅπερ ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν τοῦ ἱαμβογράφου. Οὗτος δὲν ἐνόμισεν ἱκανόν, ὅπως λοιδορήσῃ τὸν ἄπιστον Ἀνκάμευ, ἀλλὰ διέσυρε καὶ τὴν τιμὴν τῆς μνηστῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν ταύτης. Οἱ δὲ ψόγοι ἦσαν οὕτω πικροί, ὥστε λέγεται, ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἀνκάμευς, ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ ἀπήγαγον. Πάντως εἶναι ἀγενές, ὅτι ἐξέβρισην ἐκείνην, ἣν περιπαθῶς ἡγάπησε, καὶ εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι οἱ ψόγοι τοῦ ποιητοῦ ἦσαν συκοφαντία. Διότι τὴν μνηστείαν ἔλυσεν οὐχὶ ὁ ὑβρίζων ποιητὴς, ἀλλ' ὁ πατήρ τῆς μνηστῆς. Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι τὰ περὶ θανάτου τοῦ Ἀνκάμεου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ εἶναι μῦθος ἐπινοηθεὶς πρὸς δῆλωσιν τῆς θανατηφόρου πικρίας τῶν ἰάμεων τοῦ φογεροῦ ποιητοῦ. Πλὴν τοῦ εἰρημένου ἀτυχήματος συνέβη τῷ ποιητῇ καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ, ὅστις ἐπνίγη ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ ὃν θρηνεῖ

¹) Ὁ Oppolzer ὑπολογίζει, ὅτι ἐκλεινίς τις ὑπὸ τοῦ Ἀρχιλόχου μνημονευομένη ἐγένετο τῇ 6 Ἀπριλίῳ 648. "Ora Phil. Wochenschrift 1882· 1619. "Ἄν ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος ᾔναι ἀκριβής, ἡ ἀκμὴ τοῦ ποιητοῦ πρέπει νὰ τεθῇ εἰς πολὺ μεταγενεστέραν ἐποχὴν. ²) Ὁ Ἀρχιλόχος ἐν ἀποσπάσμ. 54 λέγει. "Ὡς Πανελλήνων δῖζ' οὖς εἰς Θάσον συνέδραμεν. ³) Τὸν ἔρωτα αὐτοῦ ὁ ποιητὴς ἐδήλωσεν ἐν τροχαίοις. "Ορα ἀπόσπασμ. 73 καὶ 74.

ἐν τινι ἐλεγείᾳ¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο ἀνήσυχον πνεῦμα, δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀργόν, ἀλλ' ἐγένετο μισθοφόρος² καὶ δὴ σεμνύνεται, ὅτι εἶναι θεράπων τοῦ Ἀρεως καὶ τῶν Μουσῶν³. Ἀλλ' οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ἄτε ἀγόμενοι οὐχὶ ἐκ στερεῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ἐξ ἐφημέρων αἰσθημάτων ἐν τῷ πολέμῳ δὲν ἔδειξαν ἀνδρείαν καὶ δὴ ὁ Ἀρχίλοχος ἐν τινι μάχῃ κατὰ τῶν Σαίων ἐρριψε τὴν ἀσπίδα, ὅπως σωθῇ. Εἶναι δὲ γνωστόν, τίνα αἰσθησιν παρέχον οἱ ῥηιάσπιδες ἐν Σπάρτῃ. Ὁ αὐτὸς ἠγωνίσαστο καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, ὅτε οἱ Χαλκιδεῖς ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Ἐρετριεῖς⁴. Κατὰ μὲν τὸν Bergk⁵ ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐφρονεῖτο ὑπὸ τινος Ναξίου Καλώνδα ὀνομαζομένου, κατ' ἄλλους ὅμως ἐν τινι μάχῃ τῶν Παρίων πρὸς τοὺς Ναξίους⁷. Ὅτε δὲ ὁ Καλώνδας, ὅστις καὶ Κόραξ ἐπωνομάζετο, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ἡ Πυθία ἐκέλευσε τὸν φρονέα τοῦ θεράποντος τῶν Μουσῶν, ὅπως ἐξέλθῃ⁸.

³ Ἦτο μὲν αἰσχροεπὴς καὶ πογερός⁹ ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ἔσκω-

¹) Ὅρα ἀπόσπασμ. 9—13. ²) Τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἀποσπάσμ. 24. καὶ δὴ ἴκκουρος ὥστε Κὰρ κεκλήσομαι.

³) Ἀποσπάσμ. 1.

Εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνναλλοιο ἄνακτος,
καὶ Μουσέων ἑρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.

⁴) Ἀπόσπασμ. 6

Ἀσπίδι μὲν Σαίων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
ἐντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων
αὐτὸς δ' ἐξέφυγον θανάτου τέλος· ἀσπίς ἐκείνη
ἐρρεῖτω· ἐξαυτίς κτήσομαι οὐ κακίῳ.

⁵) Θουκυδίδ. I, 15 "Μάλιστα δὲ ἐς τὸν πάλαι ποτὲ γενόμενον πόλεμον Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ἐς ξυμμαχίαν ἐκατέρων ξυνέστην." ⁶) II, 184. ⁷) Ὅρα Sittl I, 272. ⁸) "Μουσάων θεράποντα κακέκτανες" ἔξιθι νηοῦ. ⁹) Πίνδαρ. ἐν Πυθ. II, 99 "εἶδον γὰρ ἐκάς ἐὼν τὰ πόλλ' ἐν ἀμαχανίᾳ πογερόν· Ἀρχίλοχον βαρυλόγοις ἄχθεσι πεινόμενον." Ὁ Αἰλιανὸς ἐν ἀποσπάσμ. 80 λέγει περὶ τοῦ Ἀρχιλόχου "ποιητὴν γενναῖον τᾶλλα εἴ τις αὐτοῦ τὸ αἰσχροεπὲς καὶ τὸ κακόρρημον ἀφέλοι καὶ οἶονεῖ κηλίδα ἀποτρέψειεν."

πιεν οὐ μόνον τοὺς αὐτοῦ ἐχθρούς, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τοὺς φίλους, ὡς τὸν Περικλέα, διότι οὗτος παρεισῆλθεν εἰς δεῖπνον, ἐν ᾧ οὔτε προσεκλήθη, οὔτε ἔρανον ἔδωκεν¹. Ἄλλὰ τὴν ἔσοχον ποιητικὴν ἀξίαν τούτου οὐδείς ἠδυνήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ. Ἡ ἐπιτολὴ τοῦ τηλαυγοῦς ἀστέρος προαγγέλλει νέαν πρωΐαν τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Μέχρι τοῦ Ἀρχιλόχου ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐγίνωσκε τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον, ὅπερ διὰ τὴν ἰσότητά της ἄρσεως πρὸς τὴν θέσιν εἶχεν ἥθος ἥρεμον, ἀλλ' ὁ ποιητὴς οὗτος τὸ μέτρον ἐκείνο καταλιπὼν ἐδημιούργησε μέτρα ἐκ τοῦ ῥυθμικοῦ γένους, ὅπερ ὀνομάζεται διπλάσιον, διότι ἔχει διπλάσιον λόγον τῆς ἄρσεως πρὸς τὴν θέσιν, δηλαδὴ τὸν τροχαῖον καὶ τὸν ἱαμβον. Ἀμφότερα τὰ μέτρα ἔχουσι χαρακτηῖρα γοργότερον τοῦ ἑξαμέτρου, ἀλλὰ διαφέρουσιν ἀλλήλων, καθ' ὅσον ὁ μὲν ἱαμβος χωρῶν ἀπὸ θέσεως εἰς ἄρσιν, ἀπ' ἀσθενεστέρου εἰς ἰσχυρότερον, ἀπολαμβάνει τόνον ἐμβριθέστερον καὶ εἶναι ἐπιτηδεύματος εἰς λόγον ἀγωνιστικὸν καὶ σύντονον, ὁ δὲ τροχαῖος κατιῶν ἀπὸ ἄρσεως εἰς θέσιν ἔχει φύσιν ὀρχηστικὴν καὶ διὰ τοῦτο καὶ χορεῖος καλεῖται². Ὁ Ἀριστοτέλης τὸν μὲν ἱαμβον ὀνομάζει λεκτικόν, διότι ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους διαλόγοις τὸ μέτρον τοῦτο μεταχειριζόμεθα³, τὸν δὲ τροχαῖον λέγει κορδακικώτερον καὶ τροχερόν⁴. Ὁ μὲν ἱαμβικὸς στίχος τοῦ Ἀρχιλόχου συνέκειτο ἐκ τριῶν διποδιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἑκαλεῖτο τρίμετρον, ὁ δὲ τροχαῖκός ἐκ τεσσάρων, ἐξ οὗ ὀνομάσθη τετράμετρον. Οὐ μόνον νέα μέτρα ἐξεύρεν ὁ μέγας οὗτος ποιητής, ἀλλὰ καὶ

¹) Ἐν ἀποσπάσμ. 103. ²) K. O. Müller I, 241. ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κςφ. 4 "μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἱαμβεῖόν ἐστιν. Σημεῖον δὲ τούτου πλείστα γὰρ ἱαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας". ⁴) Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικ. 3, 8 σελ., 1408. "ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος" δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα" εἶσι γὰρ τροχεροὶ ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. Ἐρμογὲν. Περὶ ἰδεῶν II, 349 "Οἱ γὰρ τετράμετροι αὐτῷ διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ γοργότεροι καὶ λογιεστέροι τῶν ἄλλων εἶναι δοκοῦσι, διότι τροχαῖκῶς σύγκεινται· τρέχει γὰρ ὡς ὄντως ἐν τούτοις ὁ ῥυθμός".

μετὰ τοσαύτης τέχνης ταῦτα μετεχειρίσθη, ὥστε ὁ *K. Müller*¹ λέγει, ὅτι οἱ στίχοι τούτου εἶναι οὕτω τέλεια ῥυθμικὰ δημιουργήματα, ὡς εἶναι ὁ Παρθενὼν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν τῇ γλυπτικῇ. ἴσως ἡ παραβολὴ δὲν εἶναι ἄστοχος, ἃν δ' ὁμως ὑπάρχῃ διαφορὰ τις, αὕτη κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τοῖς ῥυθμοῖς τοῦ ποιητοῦ ἐνυπάρχει ταραχὴ τις, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν εἰρημένων μνημείων ἐπίκειται ἡρεμον μεγαλῶν. Πρὸς δὲ ὁ Ἀρχιλόχος ἐπενόησε καὶ τὴν παρακαταλογίην, περὶ ἧς ὑπάρχει διαφωνία τις. Κατὰ μὲν τὸν *K. Müller*² αὕτη παρεισηγεν εἰς ᾧσμα ἐντέχνως καὶ ῥυθμικῶς μεμελοποιημένον ἄλλην τινὰ σύνθεσιν, ἣτις ἤδeto ἄνευ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ καὶ ὥρισμένης μελωδίας. Κατὰ τὸν *Christ*³ ὁμως ἡ παρακαταλογὴ ἦτο νέον εἶδος ἀπαγγελίας, ἣτις κατεῖχε τὴν μέσην θέσιν μεταξὺ πλήρους ἥσεως καὶ ἀπλῆς προφορᾶς, καθ' ἣν ὁ καταλέγων ῥαψωδὸς⁴ μόνον ἐν τοῖς κυρίοις μέρεσιν ὑπὸ τοῦ μουσικοῦ ὄργάνου, ὅπερ ἐκαλεῖτο Ἰαμβύκη, ὑπεβοηθεῖτο.

Ὁ Ἀρχιλόχος λοιπὸν ἐποίησεν ἰάμβους καὶ τροχαϊκὰ τετράμετρα. Καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν ἐξεδήλου ὄργην καὶ πικρίαν, ὡς μαρτυροῦσι πάντα τὰ ἀποσπάσματα, ἐν τούτοις δὲ δὲν ἐλλείπει μὲν τὸ σκῶμμα καὶ ὁ πικρὸς σαρκασμός, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο χρησιμεύει καὶ πρὸς δήλωσιν λυρικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τοῖς ἰαμβικοῖς τριμέτροις. Πρὸς δὲ ἐν τοῖς τροχαϊκοῖς τετραμέτροις ὑπάρχει καὶ διδασκαλία τις, ὅπερ ἐν τοῖς ἰάμβοις δὲν γίνεται, καὶ ἐνίοτε θερμὴ παραίνεσις, ἣτις ἀρμόζει εἰς τὴν γοργότητα τοῦ ῥυθμοῦ⁵. Οἱ δὲ ἐπιδόται τοῦ Ἀρχιλόχου

¹) *Αὐτόθι* I, 242. ²) *Αὐτόθι* I, 247. ³) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ σελ. 118. *Ὁρα καὶ Bergk* II, 126. ⁴) *Πλούταρχ.* *Περὶ μουσικ.* 28. «ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀρχιλόχος τὴν τῶν τριμέτρων ῥυθμοποιίαν προσεξέευρε, καὶ τὴν εἰς τοὺς οὐχ ὁμογενεῖς ῥυθμούς ἐντασιν, καὶ τὴν παρακαταλογίην καὶ τὴν περὶ ταῦτα κροῦσιν, καὶ κατωτέρω. «ἔτι δὲ τῶν ἰαμβείων, τὸ τὰ μὲν λέγεσθαι παρὰ τὴν κροῦσιν, τὰ δ' ἔδεσθαι, Ἀρχιλόχον φασὶ καταδεῖξαι», *Πλάτ.* ἐν Ἰων. 531. Ἀθήν. XIV, 620 «Τὰ Ἀρχιλόχου (φησὶν) ὁ Σιμωνίδης ὁ Ζακύνθιος ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ δίφρου καθήμενος ἐρραγφῶδει. ⁵) *Bergk* II, 188.

δὲν εἶναι στροφαί, ἀλλὰ σίχοι καὶ σίχοι βραχύτεροι, οἷτινες τίθενται μετὰ μακροτέρους κατὰ κανονικὴν σειρὰν, π. χ. ἱαμβικός δίμετρος ἀκολουθεῖ τριμέτρω ὡς ἐπωδός, ἱαμβικός τρίμετρος ἢ δίμετρος δακτυλικῷ ἑξαμέτρω κτλ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐπωδοὶ εἶναι ἱαμβοί, ἔχουσι τὸ πάθος τούτων. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ Ἀρχίλοχος ἐποίησεν ἐλεγείας, ὕμνους καὶ ἰοθάκχους. Κατ' ἐξοχὴν δημοτικὸς ἦτο ὁ ὕμνος εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ εἰς τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Ἰόλαον¹, ὃν καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πινδάρου καὶ βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ἤδον πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ νικητῶν. Περὶ δὲ τῶν ἰοθάκχων δὲν ἔχομεν ἀκριβεστέρας εἰδήσεις, ἀλλὰ προδήλως, ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ, ἦσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου².

Οὐ μόνον δ' ἐν τοῖς ὕμνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ἐνεωτέρησεν ὁ Ἀρχίλοχος. Μέχρι τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε γνωστὸν μόνον τὸ ἐπικὸν ὕφος (διότι τὸ ἐλεγειακὸν ὀλίγον τούτου διέφερεν), ὅπερ ἦτο πανηγυρικὸν καὶ διεκρίνετο κατὰ τὴν πληθὺν τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων καὶ τὴν πλατεῖαν ἐρμηνείαν³. Ὁ Ἀρχίλοχος καταλιπὼν τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκείνο ὕφος μετὰ τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων διέπλασε γλῶσσαν ἀρμόζουσαν εἰς ὠριμον τοῦ παρόντος παρατηρητήν. Αὕτη ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν κωμικῶν καὶ τὴν τῶν πεζογράφων ἢ πρὸς τὴν ἐπικήν. Ἀπὸ τῆς Ἰάδος τοῦ Ἀρχιλόχου μέχρι τοῦ Ἀττικισμοῦ ὑπάρχει μόνον ἐν βῆμα καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Ἀρχιλόχου ἐγένοντο τὸ πρότυπον τῶν ἑπειτᾶ Ἀττικῶν. Καθ' ὅλον εἰπεῖν, ὅτι παρήγαγεν ἡ δημοουργικὴ τοῦ ποιητοῦ δύναμις, δὲν κατελείφθη οὐδ' ἀπώλετο, ἀλλ' εὔρε μμητὰς καὶ ἐγένετο κτῆμα τῶν ἑπειτα αἰώνων. Οὗτος, ὡς εἰκός, ἐγένετο τὸ πρότυπον τῶν ἱαμβογράφων καὶ τοῦτον εἶχον ὑπ' ὄψει οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ ἐν τοῖς διαλόγοις καὶ ἐν τοῖς συστήμασι. Τῶν κωμικῶν ποιητῶν

¹) Ὁρα ἀπόσπασμ. 33. ²) Πρόκλ. παρὰ Φωτ. 985 "Ἦδετο δὲ ὁ Ἰόβακχος ἐν ἑορταῖς καὶ θηνοῖσι Διονύσου, βεβαπτισμένος πολλῷ φρυγάματι".

³) K. O. Müller 248.

κατ' ἐξοχὴν ἦτο ὁ πρόδρομος, καὶ ὁ μὲν Κρατῖνος ἐποίησε κωμωδίαν, ἣν ὠνόμαζεν Ἀρχιλόχους, ὁ δ' Ἀριστοφάνης ἐμελέτα τοὺς ἐπιδόους τοῦ ἡμετέρου λυρικοῦ¹. Οἱ δὲ Ἀλεξανδρινοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι² μεγάλους ἐπαίνους τῷ πρώτῳ ἱαμβογράφῳ ἀπονέμουν.

Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Ἀρχιλόχου (625 π. Χ.) ἦτο ὁ δεύτερος ἱαμβογράφος, Σιμωνίδης ὁ υἱὸς τοῦ Κρίνου, ὅστις κατήγετο μὲν ἐκ Σάμου, ὅμως εἰς Ἀμοργὸν ἀποικίαν ἀγαγὼν καὶ ἐνταῦθα ἐγκαταβιώσας ὀνομάζεται συνήθως Ἀμοργῖνος. Ἐν Ἀμοργῷ ἔκτισε τρεῖς πόλεις, τὴν Μινώαν, τὸν Αἰγιαλὸν καὶ τὴν Ἀρκεσίην. Ὡς ὁ Ἀρχιλόχος εἶχεν ἐχθρὸν τὸν Λυκάμεν, οὕτως ὁ Σιμωνίδης τὸν Ὀροδοίκην³. Ἀλλὰ βραδύτερον ἔτρεφε τοὺς ἱάμβους αὐτοῦ καθ' ὁλοκλήρων τάξεων καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ἡσίοδον καὶ δὴ κατὰ τοὺς ἐξονειδισμοὺς πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον. Διότι λέγει, ὅτι ὁ θεὸς ἐδημούργησε τὰ διάφορα εἶδη τῶν γυναικῶν ἐκ διαφόρων ζώων⁴, π. χ. τὴν μὲν ῥυπαρὰν ἐξ ὕος, τὴν δὲ πανοῦργον ἐξ ἀλώπεκος, τὴν δὲ πολυπράγμονα ἐκ κυνός, τὴν δὲ ὀκνηρὰν ἐκ χύματος, τὴν δὲ παλίμνουλον ἐκ θαλάσσης, τὴν δ' ἀπρόθυμον ἐξ ὄνου, τὴν δὲ δύστροπον ἐκ γαλῆς, τὴν δ' ἄβρὰν καὶ καλλωπιζομένην ἐξ ἵππου, τὴν δὲ δυσειδῆ καὶ κακότροπον ἐκ πιθήκου⁵ καὶ τὴν ἀγα-

¹) Cic. ad Att. 16, 11, 2. ²) Horat. Epistol. I, 19, 23. ³) Σουίδ. ἐν λ. Ὅρα καὶ Bernhardy II, 1, 495. ⁴) Ἀπόσπασμ 7.

Χωρὶς γυναικὸς θεὸς ἐποίησεν νόον
τὰ πρῶτα· τὴν μὲν ἐξ ὕος τανύτριχος,
τῇ πάντ' ἀν' οἶκον βορβόρον πεφυρμένα
ἄκρομα κεῖται, καὶ κυλινδεῖται χαμαί·
αὕτῃ δ' ἄλλουτος ἀπλύτοις τ' ἐν εἵμασιν
ἐν κοπρίῃσιν ἡμένη πιαίνεται.

⁵) Ἐν στίχ. 71.

Τὴν δ' ἐκ πιθήκου· τοῦτο δὴ διακριδὸν
Ζεὺς ἄνδρασιν μέγιστον ὥπασεν κακόν·
αἰσχιστὰ μὲν πρόσωπα· τοιαύτη γυνή

θὴν ἐκ μελλίσσης. Ἡ παραβολὴ τῶν διαφορῶν χαρακτήρων τῶν γυναικῶν πρὸς τὰ διάφορα ζῶα δὲν εἶναι ἐπίνοια τοῦ ἱαμβογράφου τούτου, διότι ἡ δημοτικὴ φιλοσοκιμμοσύνη πάντων τῶν λαῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων ἔχει παραπλήσια¹. Δὲν ἀνῆκει μὲν ἡ ἐπίνοια τῷ Σιμωνίδῃ, ἀλλ' ἡ ζωηρὰ παράστασις. Αἱ παραβολαὶ τοῦ ἱαμβογράφου δεικνύουσι τὴν ζωηρὰν αὐτοῦ φαντασίαν, ἀλλ' ἐνίστε περιπίπτουσιν εἰς ἀγροικίαν καὶ στεροῦμεναι τῆς λεπτῆς τῶν Ἀττικῶν εἰρωνείας μένουσιν ὡς ἄκοιμοι ἐκχύσεις χολῆς.

Πλὴν τοῦ μακροῦ τούτου ἀποσπάσματος ὑπάρχει καὶ τι βραχύτερον, ὅπερ εἶναι παραίνεσις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ νόον². Ἐν τούτῳ λέγει περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρώπων ἐνεργειῶν, ἣν ἀντιτίθει πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Διός. Ὁ Σιμωνίδης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ἐνορᾷ ἢ δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν συμφωνεῖ τῷ Ἡσιόδῳ. Ἐπαυῖθα δὲν ὑπάρχει σατιρικὸν ἄλλας, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἡ ἀρχαιότερα ἱαμβικὴ ποίησις δὲν ἐνέμενεν ἀναγκαίως ἐν τοῖς σκώμμασι. Πρὸς τὰς ιδέας ταύτας συνάδει καὶ τις ἐλεγεία, ἐν ᾗ καθ' Ὁμηρον παραβάλλεται τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ φύλλα τῶν δένδρων³. Ἡ ἐλεγεία αὕτη ἀποδίδεται μὲν τῷ Κεῖῳ Σιμωνίδῃ,

εἶσιν δι' ἄστεος πᾶσιν ἀνθρώποις γέλως.
'Επ' αὐχένα βραχεῖα, κινεῖται μόγις,
ἄπυγος, αὐτόκωλος. ἃ τάλας ἀνὴρ,
ὅστις κακὸν τοιοῦτον ἀγκαλίζεται.
Δήνεα δὲ πάντα καὶ τρόπους ἐπίσταται,
ὥσπερ πίθηκος, οὐδὲ οἱ γέλως μέλει.
Οὐδ' ἂν τιν' εὖ ἔρξειεν, ἀλλὰ τοῦθ' ὀρᾷ
καὶ τοῦτο πᾶσαν ἡμέρην βουλεύεται,
ὅκως τιν' ὥς μέγιστον ἔρξειεν κακόν.

¹) Οὕτως ἡ Ἰρις ὀνομάζει τὴν Ἀθηνᾶν κύνα, ἐν Ἡλιάδ. Θ, 423. Καὶ ἐν τῇ δημοτικῇ ἡμῶν γλώσσῃ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι μετὰ σαρκασμοῦ λέγουσι τὴν γυναῖκα καὶ ὄνον καὶ κύνα καὶ πίθηκον. ²) Ἀπόσπασμ. 1. ³) Ἀπόσπασμ. 85.

ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἀμοργίνου. Ὡσαύτως τούτῳ ἀποδίδεται καί τι ποίημα Ἀρχαιολογία Σαμίων¹, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν ἔχομεν ἀκριβεστερας εἰδήσεις. Ὁ Σιμωνίδης οὗτος ὡς ἱαμβογράφος ἔλαβε τὴν δευτέραν θέσιν ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Δὲν ἦτο μὲν οὗτος ἴσος πρὸς τὸν Πάριον Ἀρχιλόχον, ὅστις κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, οὔτε κατὰ τὴν χάριν, οὔτε κατὰ τὴν ῥοὴν τῶν φράσεων, ἀλλ' ἰσοῦτο κατὰ τὴν σατιρικὴν ὀξύτητα καὶ πικρίαν. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἀπλὴ καὶ ἀφελής, ἀλλ' ἐνίοτε ἐξαίρεται εἰς πανηγυρικὸν τόνον.

Ὅτι δ' ἡ ἱαμβικὴ ποίησις δὲν ἐνέμενεν ἀναγκαίως τῇ σατίρῃ, γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ Σόλωνος, οὗ οἱ ἱάμβοι ἔχουσι μὲν πολὺν τὸ ἀγωνιστικόν, ἀλλὰ δὲν ἐποιήθησαν πρὸς χλευασμὸν ἄλλων, ἀλλ' εἰς ὑπεράσπισιν ἑαυτοῦ². διότι ὁ νομοθέτης ὑπομνησκει τοὺς κατηγοροὺς αὐτοῦ, οἱ πρὸ τῆς νομοθεσίας οἱ ἀγροὶ ἦσαν ὑπέγγυοι καὶ οἱ ἀναρπάσας τοὺς ὄρους τῆς γῆς κατέστησε ταύτην ἐλευθέραν³.

Ἀλλὰ τῇ ὁδῷ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου ἠκολούθησεν ὁ τρίτος ἱαμβογράφος, Ἰππῶναξ ὁ Ἐφέσιος. Τούτου ὁ μὲν πατὴρ ὠνομάζετο Πυθέας⁴, ἡ δὲ μήτηρ Πρωτίς. Ἐξῆ δὲ κατὰ τὴν 60ην Ὀλυμπιάδα (540 π. Χ.) καὶ ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος Ἀθηναγόρου καὶ Κωμᾶ κατέφυγεν εἰς

(Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι μένει χρεῖμ' ἐμπεδον αἰεὶ)

ἐν δὲ τὸ κάλλιστον Χίος ἔειπεν ἀνήρ·

Οἷη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν·

παῦροι μὲν θνητῶν οὔασι δεξάμενοι

στέρνοισι ἐγκατέθεντο· πάρεστι γὰρ ἐλπίς ἐκάστω,

ἀνδρῶν ἦτε νέων στήθεσιν ἐμφύεται.

Θνητῶν δ' ὄφρα τις ἀνθὸς ἔχῃ πολυήρατον ἥβης,

κοῦφον ἔχων θυμὸν πόλλ' ἀτέλεστα νοεῖ.

¹) Ὁ Welcker καὶ ἄλλοι θεωροῦσι τὸ ποίημα τοῦτο ὡς ἐλεγσίαν. Ὁρα Sittl I, 279. ²) K. O. Müller I 251. ³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σολων. κεφ. 15. Ὅδε καὶ Ulrici, Geschichte d. Ellenisch. Dichtkunst II, 307. ⁴) Σουῖδ. ἐν λ. Ἰππῶναξ.

Κλαζομενάς, ἔνθα διέμεινεν. Ἴσως ὁ ποιητὴς διὰ τῶν ἰάμβων αὐτοῦ ἐσάρκασε τούτους, εἰ καὶ ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων δὲν δηλοῦνται, εἰ οὗτος μετεχειρίσθη τὸ ὄπλον αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτικῇ. Ἐν Κλαζομεναῖς ὁ φυγὰς ποιητὴς διῆγεν ἐν πενία μεγάλῃ, διότι καὶ ἱματίων ἐστερεῖτο¹ καὶ λέγεται, ὅτι ἐτελεύτησεν ἐκ πείνης². Ἴσως ἡ πενία συνεβάλετο, ὅπως βλέπη εἰς τὰ τοῦδε τοῦ κόσμου διὰ κακοῦ ὄμματος. Ὅπως οὐδὲ ποτε τὸ κέντρον αὐτοῦ ἦτο φοβερόν καὶ ἐκέντριζεν ὥς σφῆξ καὶ κατὰ τι ἐπίγραμμα τοῦ Λεωνίδου δὲν ἐφείσθη οὐδὲ τῶν γονέων αὐτοῦ³. Ὁ Ἰππῶναξ ἦτο μικρὸς τὸ σῶμα⁴ καὶ δυσειδὴς τὴν ὄψιν καὶ φέρεται τὸ ἀνέκδοτον, ὅτι οἱ ἀγαλματοποιοὶ Βούπαλος καὶ Ἀθηνίς, οἵτινες ἦσαν ἀδελφοί, εἰκόνισαν αὐτὸν δυσμορφότερον καὶ εἰς τὴν θεὰν τοῦ κοινοῦ ἐξέθεντο πρὸς χλεύην. Ἀλλ' ὁ ὕβρισθεις ποιητὴς οὕτως ἀπηνῶς διὰ τῶν ὄπλων τῆς τέχνης αὐτοῦ κατεδίωξε τοὺς γλύπτας, ὥστε λέγεται, ὅτι οὗτοι ἀπήγγξαντο⁵. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ λόγος ἀποθαίνει φονικώτερον τῆς σμύλης ὄπλον.

¹) Ἀπόσπασμ. 17. 18 καὶ 19

Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἔδωκας οὔτε κω χλαῖναν
δασεῖαν, ἐν χειμῶνι φάρμακον ὄλεως
οὔτ' ἀσκήρησι τοὺς πόδας δασεῖσιν
ἔκρυπας, ὥς μὴ μοι χίμαιρα ὀγγνται.

²) Ὁβιδ. 521. ³) Ἀνθολογ. Παλατιν. VII, 408.

Ἀτρέμα τὸν τύμβον παραμείβετε, μὴ τὸν ἐν ὕπνῳ
πικρὸν ἐγείρωτε σφῆκ' ἀναπαυόμενον.
Ἄρτι γὰρ Ἰππῶνακτος ὁ καὶ τοκέων καταβαυξας
ἄρτι κεκοίμηται θυμὸς ἐν ἡσυχίᾳ.
Ἀλλὰ προμηθήσασθε· τὰ γὰρ πεπνυρωμένα κείνου
ἔήματα πημαίνειν οἶδε καὶ εἰν Ἀἶδη.

⁴) Ἀθῆν. XII 522 C "Μητροδόωρος δ' ὁ Σκήψιος ἐν δευτέρῳ περὶ ἀλκιμικῆς Ἰππῶνακτα τὸν ποιητὴν οὐ μόνον μικρὸν γενέσθαι τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ λεπτόν." ⁵) Σχόλ. Ἀριστοφάν. εἰς Ὀρνιθ. 575. Ὁράτ. ἐν Ἐπιδ. VI, 11. Λουκιαν. ἐν Ψευδολόγ. 37. Ἀνθολογ. Παλατιν. VII, 405.

Ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασιν ὁ ποιητὴς ἀγωνίζεται κατὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν, κατὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἀνηθικότητος, ὅφ' ὧν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις ἐλυμαίνοντο. Πρὸς δὲ σκώπτει τὰς γυναικας, ὡς καὶ ὁ Σιμωνίδης, ταύτας δ' ὁμῶς ἐλέγχει οὐχὶ διὰ τῆς ἀγροίκου σπουδαιότητος ἐκείνου, ἀλλὰ μετὰ μειδιάματος ποιῶν ὑπαινιγμούς ὑπερθυμίζοντας τοὺς Ἀττικοὺς κωμικοὺς καὶ τὸν Ἀριστοφάνειον τρόπον. Ἡ πικρία τῶν ἰάμβων τοῦ Ἰππώνακτος ἦτο παροιμιώδης, ἀλλὰ κατὰ τὸν Θεόκριτον τὰ βέλη αὐτοῦ εἰπρωσκον μόνον τοὺς πονηροὺς¹. Καθ' ὅλον ὁμῶς ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶναι ἀκόλαστος κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ἰδέας, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν Ἑλληνικὴν σάτιραν καὶ τὴν κωμωδίαν. Αὕτη ἐθυσίαζε τὴν παρθενίαν τῆς Μούσης, ὅπως περιστείλῃ τὴν πονηρίαν καὶ ἀκολασίαν τῶν φαύλων.

Ὁ Ἰππῶναξ στερεῖται τῆς κομψότητος τῆς γλώσσης, ἣν ἔχει ὁ Ἀρχίλοχος. Φαίνεται δ', ὅτι ἐδημιούργησε καὶ τινες νέας λέξεις, ὅπερ ὑπομνησκει τὴν Ἀττικὴν κωμωδίαν. Πρὸς δὲ ἐποίησε νεωτερισμὸν καὶ ἐν τῷ ἱαμβικῷ μέτρῳ, διότι τὸν τελευταῖον πόδα ἀπὸ ἰάμβου μετέστρεψεν εἰς σπονδεῖον ἢ τροχαῖον. Οἱ τοιοῦτοι ἱάμβου ὀνομάζονται *χωλίσιοι* ἢ *τρίμετροι σκάζοντες*. Οὗτοι δὲ γίνονται ἔτι χωλότεροι, ἂν καὶ ὁ πέμπτος πόνος ληφθῇ σπονδεῖος, ὅπερ ἐπιτρέπει τὸ κοινὸν τοῦ ἱαμβικοῦ τριμέτρου σχῆμα, καὶ ὀνομάζονται *ἰσχιορρωγικοί*. Κατὰ τινά τῶν παλαιῶν γραμματικῶν ὁ μὲν Ἰππῶναξ ἐξεῦρε τὸν κοινὸν σκάζοντα, ὁ δὲ Ἀνάβιος τὸν ἰσχιορρωγικόν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων γίνεται

ᾧ ξεῖνε, φεῦγε τὸν χαλαζεπὴ τάφον
τὸν φρικτὸν Ἰππώνακτος, οὔτε χά τέφρα
ἱαμβίζει Βουνάλειον ἐς στύγος,
μήπως ἐγείρῃς σφῆκα τὸν κοιμώμενον,
ὅς οὐδ' ἐν ᾗδῃ νῦν κεκοίμικεν χόλον,
σκάζουσι μέτροις ὀρθὰ τοξεύσας ἔπη.

¹) Ἐν ἐπιγράμμ. 21.

δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Ἰππῶναξ μετεχειρίσθη ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ τὸν σπονδεῖον¹. Λοιπὸν ἐν τῷ σκάζοντι ἰάμῳ γεννᾶται ἄρρυθμία τις, ἣν βεβαίως δὲν ἡγνόει ὁ Ἰππῶναξ, ἀλλὰ μετεχειρίσθη τοῦτον ὡς ἁρμόζοντα τῇ λειδορίᾳ². Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ὁ Ἰππῶναξ καὶ ὁ Ἀνάσιος μετέβαλλον τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον διότι ἐξέτεινον τοῦ προτελευταίου ποδὸς τὴν βραχεῖαν συλλαβήν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ Ἰππῶναξ θεωρεῖται καὶ ὡς εὐρετῆς τῆς παραωδίας, ἥς δεῖγμα διετήρησεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος³.

Ἡ δ' ἐποχὴ τοῦ Ἀνασίου⁴ δὲν δύναται μὲν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ὅμως, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι τὰ ποιήματα αὐτοῦ πρὸς τὰ τοῦ Ἰππώνακτος συγγέουσιν, ὥς δὲν στερεῖται πιθανότητος ἡ γνώμη, ὅτι εἶναι σύγχρονος τούτῳ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου μνημονεύει καὶ ὁ Εὐχάρμοτος⁵, ἀλλ' οὐδὲν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ γινώσκουμεν.

¹) Κ. Ο. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I, 254. ²) Ὁ ῥήτωρ Δημήτριος ἐν τῷ περὶ ἑρμηνείας 301 λέγει· «Σημεῖον δὲ καὶ τὸ Ἰππώνακτος· λειδορῆσαι γὰρ βουλόμενος τοὺς ἐχθροὺς ἔθρανσε τὸ μέτρον καὶ ἐποίησε χωλὸν ἀντὶ εὐθέος, καὶ ἄρρυθμον, τουτέστι δεινότητι πρέπον καὶ λειδορίᾳ· τὸ γὰρ εὐρυθμον καὶ εὐήκουν ἐγκωμίους ἂν πρέποι μᾶλλον ἢ ψόγοις.» Ὁρα καὶ Ἀθήν. XV, 721. ³) Ἀθήν. XV, 698 B. ⁴) Ὁ Ἀνάσιος παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστοφάνους λέγεται καὶ Ἀνασίας. ⁵) Παρ' Ἀθήν. V, 282 B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΑΙΣΩΠΕΙΩΝ ΜΥΘΩΝ

Ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς θεοὺς ἐποίησαν ἀνθρωποφυεῖς, οὕτω καὶ τῇ ἀψύχῳ φύσει καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις μετέδωκαν ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ ἐνεργείας¹. Καὶ παρ' Ὀμήρῳ² ζῶα ἔχουσι ἀνθρωπίνην φωνήν, ἀλλὰ μῦθος ζώων, ἥτοι αἶνος³, ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρ' Ἡσιόδῳ⁴ καὶ Ἀρχιλόχῳ⁵. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι οἱ ποιηταὶ οὗτοι εἶναι οἱ εὗρεται τῶν τοιούτων μύθων διότι καὶ οὗτοι ἤντηλσαν ἐκ τῆς δημώδους παραδόσεως. Ἐνταῦθα δ' ἐγείρεται τὸ ζήτημα, ἂν οἱ φερόμενοι μῦθοι ᾖναι προῖον τῆς φαντασίας τῶν Ἑλλήνων, ἢ οὗτοι ἐπῆλθον ἔξωθεν. Ὅτι πάντες δὲν ἐπλάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πρόδηλον, ἀφ' οὗ αὐτοὶ οὗτοι ἔλεγον αὐτοὺς ξένους, διότι ὠνόμαζον Λιβυστικούς, Συβαριτικούς, Φρυγίους, Κιλικίους, Καρικούς, Αἰγυπτίους καὶ Κυπρίους⁶. Τὴν γενναιότεραν ὁμως

¹) Ὁ μῦθος τῶν ζώων ὡς διήγησις ἀνήκει τῇ ἐπικῇ ποιήσει. Ἐπειδὴ δ' ὁμως οἱ μῦθοι ἐν χωλιαμβικοῖς στίχοις παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Christ καὶ ἄλλων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τίθενται ἐνταῦθα ²) Ἐν Ἰλιάδ. Τ. 407. ³) Ὀνομάζεται αἶνος, μῦθος, λόγος, ἀπόλογος. ⁴) Ἐν Ἑργ. 200. ⁵) Ἐν ἀποποσπάσμ. 86.

Αἶνός τις ἀνθρώπων ὅδε,
ὡς ἄρ' ἀλώπηξ καίτερός ἐννωνίην
ἔμιξαν.

⁶) Θεῶν ἐν προγυμνάσμασι κεφ. 3 "Οἱ λόγοι καλοῦνται Αἰσώπειοι καὶ Λιβυστικοὶ ἢ Συβαριτικοὶ τε καὶ Φρυγιοὶ καὶ Κιλικιοὶ καὶ Καρικοὶ καὶ Αἰγυπτιοὶ καὶ Κύπριοι". Κατωτέρω δὲ ὀνομάζονται ὡς ποιηταὶ μύθων ὁ Αἰσωπος, Κόννης ὁ Κίλιξ, Θούρος ὁ Συβαρίτης, Κυβισσὸς ἐκ Λιβύης. Σχολ. εἰς Ὅρνιθ. Ἀριστοφάν. 471 "Τῶν δὲ μύθων οἱ μὲν ἀλόγων ζώων εἰσὶν Αἰσώπου, οἱ δὲ περὶ ἀνθρώπων Συβαριτικοί".

εἰσφοράν, ὡς φαίνεται, ἔδωκαν οἱ Φρύγες, οἵτινες ἦσαν λαὸς εὐφάνταστος καὶ οὐχὶ πολὺν διάφορος τοῦ Ἑλληνικοῦ. Διότι Φρυγικοὶ καὶ Αἰσωπικοὶ μῦθοι εἶναι συνώνυμοι¹. Φαίνεται δ', ὅτι οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Ἰνδῶν ἢ δι' ἄλλων λαῶν παρέλαβον μύθους ἢ οὐδὲν τούτοις ὀφείλουσι². Διότι ὑπάρχουσι μὲν τινες Ἰνδικοὶ μῦθοι ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς Ἑλληνικούς, ἀλλ' οὗτοι καὶ μεταγενέστεροι εἶναι καὶ παρέχουσι τεκμήρια, ὅτι ἐπλάσθησαν κατὰ Ἑλληνικὰ πρότυπα. Λοιπὸν οἱ Ἕλληνες παρέλαβον μὲν ξένους μύθους, ἀλλ' εἶχον καὶ ἰδίους καὶ ἄλλοις λαοῖς, ὡς τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Γερμανοῖς, τούτων μετέδωκαν. Ὁρθῶς δὲ πρᾶτηρεῖ ὁ *Christ*, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶδος τῶν γραμμάτων μετακίζεται, ὡς οἱ μῦθοι³.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Αἰσωπος δὲν ἐξεῦρε τοὺς μύθους, ἀλλ' ὅτι μετήνεγκε τούτους εἰς τοὺς Ἕλληνας⁴ ἢ μετεχειρίσθη τούτους δεξιῶς⁵. Ἄν δ' οὗτος ἐπενόησε καὶ τινας, οὗτοι δὲν εἶναι πολλοί. Καθ' Ἡρόδοτον⁶ ὁ Αἰσωπος ἦτο Φρύξ, ἐγένετο δοῦλος τοῦ Σαμίου Ἰάδμονος καὶ ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν

¹) Ἰμέριος XX, 1. ²) O. Keller, Geschichte der griechischen Fabel. *Η διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Jahrb. f. Phil. Suppl IV, 309—418. Παράβαλλ. καὶ Bergk I, 373* ³) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 120.* ⁴) Ὁ Βάβριος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ β' προοιμίου λέγει

Μῦθος μὲν, ὃ παῖ βασιλέως Ἀλεξάνδρου,
Σύρων παλαιῶν ἐστὶν εὖρεμ' ἀνθρώπων,
οἳ πρὶν ποτ' ἦσαν ἐπὶ Νίνου τε καὶ Βήλου
Πρῶτος δὲ φασὶν εἶπε παισὶν Ἑλλήνων
Αἰσωπος ὁ σοφός· εἶπε δὲ καὶ Διβυστίνας
λόγοις Κιβύσσης.

⁵) Θέων ἐν Προγυμν. 3 "Οὐχ ὅτι Αἰσωπος πρῶτον εὗρετὴς τῶν μύθων ἐγένετο, ἀλλ' ὅτι ὁ Αἰσωπος αὐτοῖς μᾶλλον κατακόρως καὶ δεξιῶς ἐχρήσατο." ⁶) Ἡρόδ. II, 134 "Καὶ γὰρ οὗτος Ἰάδμονος ἐγένετο, ὡς διέδεξε τῇδε οὐκ ἥκιστα· ἐπεὶ τε γὰρ πολλάκις κηρυσσόντων Δελφῶν ἐκ θεοπροπίου ὃς βούλοιο πεινῇ τῆς Αἰσώπου ψυχῆς ἀνελέσθαι, ἄλλος μὲν οὐδεὶς ἐφάνη, Ἰάδμονος δὲ παιδὸς ποῖς ἄλλος Ἰάδμων ἀνέλετο, οὕτω καὶ Αἰσωπος Ἰάδμονος ἐγένετο."

Δελφῶν. Τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου δὲν λέγει μὲν ὁ ἱστορικός, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἀνευρίσκουσιν ἐν τῇ κακῇ γλώσσῃ τοῦ λογοποιοῦ ἢ ἐν τῇ κλοπῇ τῆς ἀργυρᾶς φιάλης τοῦ θεοῦ¹. "Ἠκμαζε δ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀμάσιος ἦτοι περὶ τὸ μέσον τοῦ βου αἰῶνος π. Χ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχει σπουδαία διαφορὰ περὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ λογοποιοῦ, θεωρεῖται τοῦτο ὡς τεκμήριον τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως. Ὁ Welcker² ὁμως ἡμφισβήτησε ταύτην, νομίσας, ὅτι τὸ ὄνομα Αἰσωπος οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ ἢ τὸν Αἰθίοπα, δηλ. τὸν Ἀνατολίτην. Ἀλλ' ὁ Keller³ ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. Ὁ βίος ὁμως τοῦ Αἰσώπου διὰ μύθων διεκοσμήθη⁴. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἀπεδήμησεν εἰς Κόρινθον, εἰς Δελφούς, εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Σάρδεις. Βραδύτερον δὲ ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἤγαγεν εἰς ἀρμονίαν τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τοῦ λογοποιοῦ πρὸς τὴν ποιότητα τῶν μύθων. Οἱ μεταγενέστεροι ἐπίστευον, ὅτι αἱ γραμμαὶ τοῦ προσώπου καὶ ἡ φωνὴ τούτου διήγειρον γέλωτα.

Ἡ ἀφήγησις τῶν Αἰσωπείων μύθων ἐγένετο ἐν πεζῷ λόγῳ, ὡς τοῦτο δηλοῦνται καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι λόγος καὶ λογοποιός. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Πλάτωνος⁵, καθ' ἣν ὁ Σωκράτης μύθους τινὰς τούτου ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐνέτεινεν εἰς στίχους. Ὁ λογοποιὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν φιλόσοφον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκάτερος δὲν ἔγραψεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν γραμμάτων ἐπέδρασεν. Τὰ φιλοσοφήματα ὁμως τοῦ Σωκράτους ἔγραψαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἱ δὲ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου

¹) Ἀριστοφάνης ἐν Σφηξί 1446. Ἰμέρ. ἐν Λόγ. XIII, 5. ²) Kleine Schriften 2, 228. ³) Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Fabel. Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Jahrb. Suppl. 4 (1862) σελ. 309.

⁴) Περὶ τοῦ βίου τοῦ Αἰσώπου περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον μυθιστόρημα, ὅπερ ἀποδίδεται τῷ Μαξίμῳ Πλανούδῃ, ἀλλ' ἡ γνησιότης τούτου ἀμφισβητεῖται. ⁵) Ἐν Παίδων. 61 B "μετὰ δὲ τὸν θεόν, ἐννοήσας ὅτι τὸν ποιητὴν δεῖοι, εἴπερ μέλλει ποιητὴς εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλ' οὐ λόγους καὶ αὐτὸς οὐκ ἦ μυθολογικός, διὰ ταῦτα δὴ, οὓς προχείρους εἶχον καὶ ἡπιστάμην μύθους τοὺς Αἰσώπου, τούτων ἐποίησα οἷς πρώτοις ἐνέτυχον."

ἐπὶ αἰῶνας ἐφέροντο ἐν τῇ διηγήσει τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Bergk¹ νομίζει, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπῆρχεν ἡδη γραπτὴ συλλογὴ Αἰσωπειῶν μύθων, ὅπερ εἶναι ἀμφέβολον. Βέβαιον ὁμως φαίνεται, ὅτι Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐποίησε τοιαύτην συλλογὴν, ἣτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο ἐν πεζῷ λόγῳ. Τοῦτο δ' ἐποίησεν ὁ Φαληρεὺς, διότι οἱ ῥήτορες τὸν μῦθον ἐθεώρησαν ὡς ὄργανον πειθοῦς καὶ ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ μετεχειρίσθη ἡδη ὁ Στησίχορος² καὶ αὐτὸς ὁ Αἰσωπος ἐν Σάμῳ³. Τῷ παραδείγματι τοῦ Σωκράτους ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Καλλίμαχος, ἐπτείναντες Αἰσωπεῖους μύθους εἰς διστίχα ἢ ἐξάμετρα· διότι οὗτοι ἠθελον νὰ ἐξάρωσι τὴν συγγένειαν τῶν μύθων τούτων πρὸς τὴν γρῶμικὴν ἐλεγείαν.

Τοῦναντίον ὁ Βάβριος κατιδὼν ἐν τούτοις σατιρικὰ στοιχεῖα ἐνέτεινε τινὰς ἐκ τούτων εἰς χωλιάμειζους. Πότε ἤκμαζεν οὗτος,

¹) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I, 378. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Ὀρνισ. 471 λέγει·

Ἀμαθὴς γὰρ ἔφης κ' οὐ πολυπράγμων, οὐδ' Αἰσωπον πεπάτηκας,
ὃς ἔφασκε λέγων κορυδὸν πάντων πρώτην ὄρνιθα γενέσθαι,

Τὸ πεπάτηκας τοῦτο ὁ Σχολιαστὴς ἐξηγεῖ διὰ τοῦ ἀνέγνως. Ἄλλ' ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δεομωτηρίῳ δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει βιβλίον, ἀλλ' ἐκ μνήμης ἐνέτεινε τοὺς μύθους εἰς στίχους, ἐν Παίδων. 60. Ἄν δὲ τοιοῦτον βιβλίον ὑπῆρχεν, ἦθελεν εἶναι δυσνόητον, διὰ τί δὲν ἐκόμισαν τοῦτο οἱ μαθηταί, οὔτινες καθ' ἑκάστην ἐσύχναζον παρὰ τῷ Σωκράτει. ²) Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. Β, 20 "Λόγος δέ, οἷος ὁ Στησίχορον περὶ Φαλάριδος καὶ Αἰσώπου ὑπὲρ τοῦ δημαγωγῶς. Στησίχορος μὲν γάρ, ἐλομένων στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἰμεραίων Φάλαριν καὶ μελλόντων φυλακὴν διδόναι τοῦ σώματος, τᾶλλα διαλεχθεὶς εἶπεν αὐτοῖς λόγον ὡς ἵππος κατεῖχε λειμῶνα μόνος, ἐλθόντος δ' ἐλάφου καὶ διαφθείροντος τὴν νομὴν βουλόμενος τιμωρῆσθαι τὸν ἔλαφον ἡρώτα τὸν ἄνθρωπον, εἰ δύνατ' ἂν μετ' αὐτοῦ κολάσαι τὸν ἔλαφον, ὃ δ' ἔφησεν, εἰάν λάβῃ χαλινὸν καὶ αὐτὸς ἀναβῇ ἐπ' αὐτὸν ἔχων ἀκόντια· συνομολογήσαντος δὲ καὶ ἀναβάντος, ἀντὶ τοῦ τιμωρῆσθαι αὐτὸς ἐδοῦλενσεν ἡδη τῷ ἀνθρώπῳ. "Οὕτω καὶ ἡμεῖς," ἔφη "ὄρατε μὴ βουλόμενοι τοὺς πολεμίους τιμωρῆσθαι ταῦτο πάθῃτε τῷ ἵππῳ· τὸν μὲν γὰρ χαλκὸν ἔχετε ἤδη, ἐλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· εἰάν δὲ φυλακὴν δῶτε καὶ ἀναβῆναι ἐάσητε, δουλεύσετε ἡδη Φαλάριδι." ³) Ἀριστοτέλ. αὐτόθι.

δὲν εἶναι γνωστόν. Ὁ *Ulrici*¹ ἀποβλέπων εἰς τὴν καθαρότητα καὶ τὴν κομψότητα τῆς τε γλώσσης καὶ τοῦ μέτρου νομίζει, ὅτι ὁ ποιητὴς δύναται νὰ τεθῇ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς νέας κωμωδίας, δηλ. ἐν τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς. Πρὸς τὴν εἰκασίαν ὁμως ταύτην ἀντίκειται τὸ ὄνομα Βάβριος, ὅπερ δὲν ἀπαντᾷ πρὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἄν τις θέσῃ βάρος ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης, δὲν δύναται νὰ δεχθῇ, ὅτι οὗτος ἤκμασε πρὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. Οἱ μεταγενέστεροι ἔλυσαν τὸ μέτρον τοῦτο καὶ τοιαύτην συλλογὴν μύθων ἐν πεζῷ λόγῳ ὀφείλομεν τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἡ συλλογὴ Δημητρίου τοῦ Φαλληρέως ἀπώλετο καὶ περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἡ τοῦ Βαβρίου, τοῦ Φαίδρον, τοῦ Δοσιθέου καὶ τοῦ Ἀεῖανοῦ². Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς αἰῶσιν οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἴτε ἐν πεζῷ λόγῳ εἴτε ἐν μυθιάμβοις ἐφέροντο, ἦσαν προσφιλεῖς ἀνάγνωσμα τῶν παιδων καὶ ὁ Βάβριος πρὸς διδασκαλίαν τοῦ νέου Βράγχου ποιεῖ τοὺς μυθιάμβους αὐτοῦ³.

¹) Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 467. ² Christ σελ. 122. ³) Ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου προοιμίου λέγει

Γενεὴ δικαίων ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων,
ὃ Βράγχε τέκνον, ἦν καλοῦσι χρυσεῖην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἡ ἐλεγεία ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ παρακμάζει· διότι τὴν θέ-
σιν τῆς ὕλης ποιήσεως καταλαμβάνει τὸ δρᾶμα. Γίνεται ὁμῶς
συχνή χρῆσις τῶν διστίχων ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν, ἅπερ κατ' ἐξο-
χὴν ἐχάρασσον ἐπὶ τῶν τύμβων τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων.
Ταῦτα ἦσαν βραχέα καὶ μεστὰ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἡ
τέχνη τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ κεῖται ἐν τῇ συμπτύξει τῶν σπου-
δαιοτάτων μερῶν τῆς ἱστορίας τοῦ θανόντος καὶ ἐν τῇ προσθήκῃ
τῆς προσηκούσης γνώμης. Τοῦτο ὁμῶς προϋποτίθει κρίσιν
καὶ ὠριμότητα διανοίας, ἣν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον εἶχον οἱ
Ἕλληνες. Ἐπιγράμματα ἐποιήθησαν ἴσως εὐθύς, ὥς ἐφάνη ἡ ἐλε-
γεία· διότι ἡ ἀνθολογία περιλαμβάνει καὶ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ
τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Ἀλλὰ τινὰ μὲν τούτων δὲν
εἶναι γνήσια, ἄλλα, δηλ. ὅσα ἐκρίθησαν τοιαῦτα, δὲν περιέχουσιν
ἐξοχόν τι¹.

Διότι πρῶτος ὁ Κεῖος Σιμωνίδης, περὶ οὗ ἔσται λόγος ἐν
τοῖς ἔπειτα, ἀνύψωσε τὸ ἐπίγραμμα εἰς ἄκραν τελειότητα.
Ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τοῦ μεγάλου ποιητοῦ καταφαίνεται
ἡ εὖστοχος βραχυλογία, τὸ μεγαλεῖον καὶ ὁ ἱερὸς ἐνθου-
σιασμός, ὅφ' οὗ οὗτος κατέχεται πρὸς τοὺς ἥρωας τῶν μα-
χῶν καὶ τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος. Τῷ ποιητῇ τούτῳ
ἀνέθεντο αἱ πόλεις αἱ κατὰ τῶν Μήδων ἀγωνισάμεναι τὴν σύν-
θεσιν τῶν ἐπιγραμμάτων πρὸς ἀνάμνησιν τῶν περικλεῶν αὐ-
τῶν ἀγώνων. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων ἄριστον ἐπίγραμμα

¹) K. O. Müller I, 225.

θεωρεῖται τὸ ποιηθὲν¹ πρὸς τιμὴν τῶν μετὰ τοῦ Λεωνίδου πε-
σόντων ἐν Θερμοπύλαις. Καὶ τὸ εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην
συνετάχθη μεθ' ἱκανῆς εὐφυνίας, διότι τοὺς ἐνταῦθα ἀγωνισαμέ-
νους εἰκονίζει ὁ ποιητὴς ὡς προμάχους ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλά-
δος². Ὡσαύτως ἐπαινεῖται τὸ χαραχθὲν ὑπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Πα-
νός, τοῦ βοηθήσαντος τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτε οὗτοι ἡγωνίζοντο ἐν
τῷ πεδίῳ τοῦ Μαραθῶνος³. Ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς ἀνυ-
ποῦτο μὲν εἰς τὰς ὑψίστας καὶ αἰθεριωτάτας τοῦ ἐθνικοῦ μεγα-
λείου σφαίρας, ἀλλ' ἐνίοτε κατέπιπτε καὶ εἰς κολακείας τῶν
ἡγεμόνων, ὡς τοῦτο ἔσται δῆλον μετ' ὀλίγον, καὶ καταφαίνεται
καὶ ἐν τῷ ἐπιγράμματι τῷ χαραχθέντι ἐπὶ τοῦ τρίποδος, ὃν ὁ
στρατηγὸς Πανσανίας ἔστησεν ἐν Δελφοῖς⁴. Ἐποίει δ' ἐπιγράμ-
ματα οὐ μόνον πρὸς ἔπαινον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ψόγον, ὡς τὸ εἰς
Τιμοκρέοντα τὸν Ῥόδιον⁵, ὅστις ἦτο ἀντίτεχνος τοῦ Κείου ποιη-
τοῦ. Ὁ ἀθλητὴς οὗτος διεκρίνετο κατὰ τὴν ὑπερφυσικὴν δύνα-
μιν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς διανοίας. Ὑποπιπτος δὲ
γενόμενος, ὅτι ἐμῆδιζε, καὶ φυγῶν ἦλθεν εἰς τὸν μέγαν βασι-
λέα. Ἐπειδὴ δ' ὁ Θεμιστοκλῆς, μεθ' οὗ διὰ ξενίας συνεδέετο,

¹) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ἀριθμ. 93.

²) Ὡ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

³) Αὐτόθι ἀριθμ. 91.

⁴) Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
Χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.

⁵) Αὐτόθι ἀριθμ. 136.

Τὸν τραγόπουν ἐμὲ Πᾶνα, τὸν Ἀρκάδα, τὸν κατὰ Μήδων,
τὸν μετ' Ἀθηναίων στήσατο Μιλιτιάδης.

¹) Ἀριθμ. 143.

²) Ἑλλάνων ἀρχαγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων
Πανσανίας, Φοῖβφ μνᾶμ' ἀνέθηκε τόδε.

³) Ἀριθμ. 171.

Πολλὰ πιὼν καὶ πολλὰ φαγὼν καὶ πολλὰ κάκ' εἰπὼν
ἀνθρώπους κείμαι Τιμοκρέων Ῥόδιος.

ἔμεινεν ἀδιάφορος πρὸς τὴν τύχην τοῦ φυγάδος, οὗτος μετὰ πικρίας κακίζει τὸν ἥρωα τῆς Σαλαμῖνος¹.

Οὐ μόνον ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐλεγείας ἐποίει ὁ Σιμωνίδης, καὶ δὴ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον ἐν τῷ ἐλεγειακῷ ἀγῶνι, ὃν ἴδρυσαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι πεσόντων. *Ο βιογράφος τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις παραδίδει ἡμῖν τὴν εἰδήσιν², πειρᾶται, ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης λέγων, ὅτι ἡ ἐλεγεία μετέχει τῆς περὶ τὸ συμπαθὲς λεπτότητος, ὅπερ ἦτο ἀλλότριον τοῦ ἥθους τοῦ Αἰσχύλου. *Οὕτως ἡ τοῦ τραγικοῦ τούτου μεγαλοφροσύνη δὲν ἐπέτρεπεν, ὅπως κατέλθῃ εἰς κωκυτοὺς καὶ θρήνους χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, ὅπως διεγείρῃ τὸν ἔλεον.

Πλὴν τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἄλλοι τραγικοὶ ἐποίησαν ἐλεγείας καὶ δὲν γινώσκουμεν μὲν ἀκριβές τι περὶ τοῦ Σοφοκλέους, εἶναι ὁμως βέβαιον, ὅτι ὁ τραγικὸς Μελάνθιος ἐποίησε τοιαύτας. Οὗτος ἦτο φίλος ἢ μᾶλλον παράσιτος τοῦ Κίμωνος καὶ δὴ περιεσώθη τούτου ἐν δίστιχον ἀναφερόμενον εἰς τὸν Πολύγνωτον, ὅστις ἔγραψε τὴν ποικίλην στοὰν προῖκα, φιλοτιμούμενος πρὸς τὴν πόλιν³. *Ολίγον νεώτερος τοῦ Μελανθίου ἦτο ὁ Χῖος τραγικὸς Ἴων, ὅστις ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα. *Ἐκ τῶν σφρζο-

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θεμιστοκλ. 21.

. ἐπεὶ Θεμιστοκλῆ' ἤχθαρε Λατώ,
ψεύσαν, ἄδικον, προδόταν, ὃς Τιμοκρέοντα ξείνον ἔόντ'
ἀργυρίους σκυβαλικοῖσι πεισθεῖς οὐ κατᾶγεν
εἰς πάτραν Ἰάλυσον,
λαβὼν δὲ τρι' ἀργυρίου τάλαντ' ἔβα πλέων εἰς ὄλεθρον
τοὺς μὲν κατὰγων ἄδίκως, τοὺς δ' ἐκδιώκων, τοὺς δὲ καίωνων
ἀργυρίων ὑπόπλεως, Ἴσθμοι δ' ἐπανδόκευε γελίῳ ψυχρὰ κρέα πα-
ρέχων

οἱ δ' ἥσθιον ἠῦχοντο μὴ ὥραν Θεμιστοκλεῦς γενέσθαι.

²) Βίος Αἰσχύλ. I, 45. ³) Ἀθήν. VIII. 343. Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κίμων. 4.

Αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγοράν τε
Κεκροπίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

μένων ἀποσπασμάτων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Ἰων καὶ ἐν τῷ εἶδει τούτῳ τῆς ποιήσεως διετήρησε τὸ βακχικὸν καὶ διθυραμβῶδες αὐτοῦ ἦθος¹. Ἐδέξατο μὲν οὗτος τὸν τρόπον τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τοῦ Μιμνέρμου, ἀλλ' ἐπέθηκε καὶ τὴν χοροῖαν τοῦ Ἀττικοῦ διθυράμβου. Ἐποίησε δὲ συμποτικὰ ἐλεγεία καὶ ἐρωτικὰ πρὸς Χρυσίλλαν τὴν Κορινθίαν, ἣν ἠγάπα, ὡς καὶ ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς². Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀθηναῖος ἦτο πολιτικὸς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξανθίππου. Ἐπειδὴ δὲ συνεβούλευσε τοῖς Ἀθηναίοις, ὅπως κόψωσι χαλκᾷ νομίσματα, ἐπωνομάσθη χαλκοῦς³. Ὁ πολιτικὸς οὗτος ἠγήσατο τῆς ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οὗτοι ἔκτισαν τοὺς Θουρίους⁴. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος προέτασε τὸ πεντάμετρον τοῦ εξαμέτρου⁵. Τὰ σφριζόμενα αὐτοῦ ἀποσπάσματα μαρτυροῦσιν, ὅτι εἶχε μᾶλλον τέχνην ἢ ποιητικὴν φύσιν καὶ κατὰ τοῦτο θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ Κολοφωνίου Ἀντιμάχου. Ὁ δὲ Εὐῆρος ὁ Πάριος ἠκολούθησε τῷ ἠθικῷ χαρακτῆρι τῆς ἐλεγείας τοῦ Θεόγνιδος. Περὶ τούτου τοῦ σοφιστοῦ ὁ Πλάτων λέγει μετὰ εἰρωνείας⁶. Τὰ σφριζόμενα ἐλεγεία αὐτοῦ εἶναι νηφάλια καὶ ἔχουσι χοροῖαν τετριμμένου ὕφους⁷. Καὶ ὁ φιλόσοφος Σωκράτης

¹) Ἐν ἀποσπασμ. I, 13.

Τῷ σὺ, πάτερ Διώνυσε, φιλοστεφάνοισιν ἀρέσκειν
ἀνδράσιν, ἐνθύμων συμποσίων πρύτανι,
Χαῖρες δίδου δ' αἰῶνα, καλῶν ἐπιήρανε ἔργων,
πίνειν καὶ παίζειν καὶ τὰ δίκαια φρονεῖν.

²) Ἀθῆν. X, 436 "Βάτων δ' ὁ Σινωπεὺς ἐν τοῖς περὶ Ἰωνος τοῦ ποιητοῦ φιλοπόνην φησὶ γενέσθαι καὶ ἐρωτικώτατον τὸν Ἰωνα. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν τοῖς ἐλεγείοις ἔρᾳ μὲν ὁμολογεῖν Χρυσίλλης τῆς Κορινθίας, Τελέου δὲ θυγατρὸς, ἥς καὶ Περικλέα τὸν Ὀλύμπιον ἔρᾳ φησὶ Τηλεκλειδῆς ἐν Ἡσιόδοις". Παράβαλλ. Bode, Geschichte d. Hellenisch. Dichtkunst II, 266.

³) Ἀθῆν. XV, 669 D. "Ὁρα καὶ Bernhardt II, 1, 555. ⁴) Πλούτορχ. ἐν βίῃ: Νικίου 5. ⁵) "Ὁρα Ἀθῆν. XIII, 602 C. ⁶) Ἐν Φαίδρ. 267 A. Ἐν Ἀπολογ. 20 B καὶ ἐν Φαίδων. 60 D. ⁷) Π. χ. ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου ἀποσπασμ. λέγει

ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἤρξατο ἐντείνων τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου εἰς ἐλεγεία, ἐξ ὧν διειρηθήτη ἐν δίστιχον¹. Ὡσαύτως ἡ τύχη διειρήσεν ἡμῖν ἐν δίστιχον ἐκ τῆς ἐπικηδείου ἐλεγείας τοῦ τραγικοῦ Εὐριπίδου εἰς τοὺς πεσόντας ἐν Σικελίᾳ Ἀθηναίους² καὶ ἐν καλὸν ἐπίγραμμα ἐκ δύο διστίχων³.

Τῇ πολιτικῇ ἐλεγείᾳ τοῦ Σόλωνος ἠκολούθησεν ὁ τύραννος Κριτίας, ὅστις κατήγετο μὲν ἐξ ἐπιφανοῦς γένους, ὅμως ἦτο αἰμοχαρὴς καὶ διειρηθήτη νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν μοναρχίαν πατρὶν ἐπὶ πτωμάτων τῶν ἰδίων πολιτῶν. Ἀλλ' ἡ ποίησις εἶναι τι καθαρὸν καὶ εὐγενές, οὐπερ δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἄπτωνται φύσεις μοχθηραί. Ὅπωςδὴποτε ὁ τύραννος ἐποίει ἐλεγείας, αἵτινες ἐπεγράφοντο Πολιτεῖαι. Ἐν τινι ἀποσπάσματι τούτων λέγει περὶ τῶν σπουδαιότερων ἀνακαλύψεων, ὡς ἐποίησαν διάφοροι λαοί⁴. Ἐν τινι ἄλλῳ περιγράφει ἔθιμα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἐγκράτειαν αὐτῶν⁵. Ὁ τύραννος ἀπείχε πολὺ τῆς διθυραμβικῆς μεγαλορρημοσύνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ ὕψος τοῦ λόγον ἦτο μὲν χαλαρόν, ὅμως ἡδὺ καὶ χάριεν⁶. Ὁ Κριτίας θεωρεῖται ὡς ὁ τελευταῖος ποιητὴς τῆς

Πολλοῖς ἀντιλέγειν μὲν ἔθος περὶ παντὸς ὁμοίως,
ὁρθῶς δ' ἀντιλέγειν, οὐκέτι τοῦτ' ἐν ἔθει.

1) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk 1.

Αἰσώπός ποί' ἔλεξε Κορίνθιον ἄστυ νέμουσιν
μὴ κρίνειν ἀρετὴν λαοδίκῳ σοφίῃ.

2) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου XVII "Ὁ μὲν γὰρ Εὐριπίδης μετὰ τὴν ἤντην αὐτῶν καὶ τὸν ὄλεθρον γράφων ἐπικήδειον ἐποίησεν

Οἶδε Συρακουσίους ὀκτὼ νίκας ἐκράτησαν
ἄνδρες, ὅτ' ἦν τὰ θεῶν ἐξ ἴσου ἀμφοτέροις».

3) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ἀριθμ. 2.

Ὡ τὸν ἀγῆραντον πόλον αἰθέρος, Ἥλιε, τέμνων,
ἄρ' εἶδες τοιόνδ' ὄμμασι πρόσθε πάθος,
μητέρα παρθενικὴν τε κόρην διισούς τε συναίμους
ἐν ταῦτ' φέγγει μοιραδίῳ φθιμένους;

4) Ἐν ἀποσπάσμ. 1. 5) Ἐν ἀποσπάσμ. 2. 6) Ὁρα Φιλόστρατ. ἐν τοῖς βίοις τῶν σοφιστ. κεφ. 4.

πολιτικῆς ἐλεγείας. Καὶ τῷ φιλοσόφῳ Πλάτῳ ἀποδίδονται οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα¹, ἀλλ' ἡ γνησιότης τούτων ἀμφισβητεῖται. Ἴσως ἐποιήθησαν ὑπὸ τινος συνωνύμου τῷ φιλοσόφῳ. Ὅπως οὐδὲποτε ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ ὑπάρχουσι καὶ ἀδάμαντες, ὥς τὸ εἰς τὸν κωμικὸν Ἀριστοφάνη² καὶ τὸ εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης³. Ὡσαύτως φέρονται πλεῖστα ἐπιτάφια δίστιχα ἀνήκοντα τῷ καλουμένῳ Πέπλῳ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνησιότης τούτων δὲν βεβαιῶνται.

Ὁ δὲ Κολοφώνιος Ἀντίμαχος, ὥς ἐν τῷ ἔπει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐλεγείᾳ, εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀνήκει δὲ τῇ ἔρωτικῇ ἐλεγείᾳ διότι κατέχεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐρωτικοῦ πάθους πρὸς τὴν Δύδην, ὅφ' οὗ καὶ ὁ Μίμνερμος πρὸς τὴν Ναννώ. Ἐν τῇ ποιήσει τοῦ Ἀντιμάχου οἱ Ἀλεξανδρινοὶ εὗρισκον ἔλλειψιν φυσικῆς χάριτος καὶ ἐζητημένην τέχνην. Δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος καὶ τῆς διθυραμβικῆς μεγαλορρημοσύνης τῶν χρόνων τούτων.

¹) Bernhardy ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1, 559. ²) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk 27.

Αἱ χάριτες τέμενός τι λαβεῖν ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται
ζητοῦσαι, ψυχὴν εὖρον Ἀριστοφάνους.

³) Ἐν ἀριθμ. 25.

Ἄ Κύπρις τὰν Κύπριν ἐνὶ Κνίδῳ εἶπεν ἰδοῦσα
φεῦ, φεῦ ποῦ γυμνὴν εἶδέ με Πραξιτέλης;
οὔτε σε Πραξιτέλης τεχνάσατο, οὐθ' ὁ σίδηρος,
ἀλλ' οὕτως ἔστις, ὥς ποτε κρινομένη.

ΚΕΦΑΛΙΟΝ Ζ΄.

ΠΑΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐξηκολούθησαν μὲν ποιοῦντες ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχε σπουδαίως μειωθῆ¹. Τούτου ἕνεκεν οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου ἦσαν μιμηταὶ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐμιμοῦντο τὸν Ἀντίμαχον. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ ποιηταὶ οὔτε περὶ τὸν Ἀττικὸν διθύραμβον, οὔτε περὶ τὰς Δωρικὰς ᾠδὰς ἡσχολοῦντο, διότι τὰ ποιήματα οἱ Ἕλληνες τότε ἀνεγίνωσκον καὶ δὲν ἠκροῶντο ἐν συναθροίσεσιν, ὥς ἄλλοτε. Ἀλλ' ὅστις ἀναγινώσκει τὰ ποιήματα, ἀποξάλλει τὴν αἴσθησιν τοῦ κάλλους τῶν ὁρμητικῶν συνθέσεων². Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ποιηταὶ κατέλιπον τὰ πολὺπλοκα μετρικὰ σχήματα καὶ περιορίσθησαν ἐν τῷ διστίχῳ, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν ἐγένετο ὄργανον τῶν ἐρωτικῶν παθῶν. Τότε τὰ μακρὰ ποιήματα δὲν ἦσαν ἀρεστά, ἀλλὰ τὰ βραχέα μὲν, μετὰ τέχνης ὁμως ἐπεξεργασμένα³. Πρὸς τοιαύτην δ' ὁμως ἀξίωσιν μόνον λόγιοι ἄνδρες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσι καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ ποίησις συννενοῦται ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐποίησαν πολλὰς ἐλεγείας, ἀλλὰ κακῇ μοίρᾳ τὰ πρωτότυπα ἀπώλοντο πλὴν ὀλίγων λειψάνων καὶ γινώσκονται μόνον ἐκ τῶν μιμήσεων τῶν Ῥωμαίων ἐλεγειακῶν, κατ' ἐξοχὴν

¹) Περὶ ἐλεγείας ἔγραψε δύο τόμους ὁ Hartung, Die griechischen Elegiker, Leipzig 1859. ²) Christ σελ. 434. ³) Ὁρα Καλλιμάχον ἐν τῇ Ἀνθολογ. XII, 43. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου περὶ τοῦ Καλλιμάχου λεγόμενον ἔχει κῦρος περὶ ὁλοκλήρου τῆς ἐποχῆς ἐν Am. I, 15.

Battiades semper toto cantabitur orbe:

quamvis ingenio non valet, arte valet.

δὲ τοῦ Κατούλλου. Ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν τοῖς μάλιστα ἐτιμῶντο ὁ Φιλητῆς καὶ ὁ Καλλίμαχος.

Φιλητῆς ὁ Κῶος, ὁ υἱὸς τοῦ Τηλέφου, ἔζη ἐπὶ μέγαλον Ἀλεξάνδρου καὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου, οὗ τὸν υἱὸν Φιλάδελφον ἐδίδαξε¹. Πρὸς δὲ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου² καὶ τοῦ γραμματικοῦ Ζηνοδότου. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἐκ τῶν μελετῶν ἐγένετο οὕτως ἰσχνός, ὥστε ὑπὸ τὰ ὑποδήματα ἔθετε μόλυβδον, ὅπως μὴ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου παρασύρῃται. Ὁ Φιλητῆς ἐποίησεν ἐλεγείας, ἐπιγράμματα καὶ ἐν ἑξαμέτροις ἐπύλλιον τι, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἑρμῆς. Ἡ ἐλεγεία αὐτοῦ ἦτο ἐρωτικὴ καὶ διὰ ταύτης ἐξεδήλου τὸ ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος, ὅπερ εἶχε πρὸς τὴν Βατίδα, ὡς ὁ Ἀντίμαχος πρὸς τὴν Λύδην. Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατείχετο ὑπὸ λεπτῶν αἰσθημάτων, ἅπερ ἐξεδήλον μετὰ ἀπλότητος³. Πρὸς τιμὴν τούτου οἱ Κῶοι ἔδρυσαν ἀνδριάντα⁴.

Σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Φιλητῆ ἦτο ὁ Κολοφώνιος Ἑρμησιάναξ, ὅστις τὸν Ἀντίμαχον μιμούμενος ἐποίησεν ἐλεγείαν συνηρισμένην ἐκ τριῶν βιβλίων καὶ ἐπιγραφομένην Λεόντιον κατὰ τὸ ὄνομα τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου διεσώθησαν παρ' Ἀθηναίῳ 98 στίχοι, ἐν οἷς ὑπάρχει κύκλος ἐρωτικῶν σχέσεων τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν⁵. Διὰ τούτων ὁ ποιητὴς προτίθεται νὰ καταδείξῃ τὴν μεγάλην τοῦ ἐρωτος δύναμιν. Εἰ καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ἐζητημένη καὶ μονότονος, ὅμως ἡ ποίησις ἔχει χάριν τινά.

Τοῦ δὲ Φανοκλέους ἡ ἐποχὴ εἶναι μὲν ἄγνωστος, ἀλλὰ κατὰ

¹) Ὅρα Σουΐδαν ἐν λ. ²) Θεόκριτ. 7, 40. ³) Bernhardt II, 1, 566.

⁴) Ὁ Ἑρμησιάναξ παρ' Ἀθηναίῳ XIII, 598 λέγει·

Οἷσθα δὲ καὶ τὸν αἰοιδόν, ὃν Εὐρυπύλον πολιῆται
Κῶοι χάλκειον στήσαν ὑπὸ πλατάνῳ
Βατίδα μολπάζοντα θοήν, περὶ πάντα Φιλητᾶν
ῥήματα καὶ πᾶσαν τρυόμενον λαλήν.

⁵) Ἀθήν. XIII, 597.

πᾶσαν πιθανότητα οὗτος εἶναι Ἀλεξανδρινός¹. Ἐκ τῆς ἐλεγείας αὐτοῦ, ἣτις ἐπιγράφεται Ἑρωτες ἡ καλοί, περιεσώθησαν μόνον 28 στίχοι². Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ὑπάρξασα διότι ὁ ποιητὴς πραγματεύεται περὶ ἐρώτων πρὸς παῖδας, καὶ ὑπομνήσκει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ἠγάπα τὸν Κάλαον. Ἀλλ' αἱ Θοῤῃσαι ἐκ ζηλοτυπίας ἐφόνευσαν³ τὸν ἀοιδόν καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὡς δ' ὁ Ἡοίοδος ἐν ἐκάστῳ τμήματι τῶν μεγάλων Ἡοίων ἤρχετο ἐκ τῆς φράσεως ἡ οἴη, οὕτως ὁ Φανοκλῆς ἐκ τῆς φράσεως ἡ ὥς. Ὁ ποιητὴς φαίνεται ἀνὴρ λόγιος καὶ ἔχει γλῶσσαν ἀνθηράν.

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν ἐλεγειακῶν ποιητῶν ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος, ὅστις ἀνῆγε τὸ γένος αὐτοῦ εἰς Βάττον, τὸν οἰκιστὴν τῆς Κυρήνης⁴. Οὕτω λοιπὸν ἀνῆκε τῷ ἐπιφανεῖ τῶν Βαττιδῶν γένει καὶ πατέρα μὲν ἔσχε τὸν Βάττον, μητέρα δὲ τὴν Μεσάτμαν καὶ πάππον τὸν Καλλίμαχον, ὅστις ἐγένετο στρατηγὸς τῶν Κυρηναίων. Περὶ τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως ὑπάρχει διαφωνία, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθη περὶ τὰ 310 π. Χ. Ἡ γυνὴ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἦτο θυγάτηρ Εὐφρότου τοῦ Συρακουσίου, τὴν δὲ ἀδελφὴν αὐτοῦ Μεγατίμην ἔλαβε γυναικα ὁ Στασήνωρ, οὗ υἱὸς ἦτο ὁ νεώτερος Καλλίμαχος, ὁ ἐπικὸν ποίημα ποιήσας Περὶ νήσων. Ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐσπούδασε πρῶτον παρὰ τῷ Ἑρμοκράτει, εἶτα δὲ ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ Ἀράτου καὶ μετὰ τὰς σπουδὰς ἀπελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνέστησε σχολὴν ἐν τινὶ προαστείῳ ταύτης, ὅπερ ἑκαλεῖτο Ἐλευσίς. Ἀλλ' ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ὠνομάσθη ἐπιστάτης τῆς βιβλιοθήκης καὶ εἶχε τὴν εὐνοίαν τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου. Διότι ὁ Καλλίμαχος διεκρίνετο οὐ μόνον ὡς δεινὸς γραμματικὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔσο-

¹) Ὁρα Leutsch, Philologus XII, 66. ²) Οὔτοι φέρονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk. ³) Ἐν στίχ. 11. ⁴) Ὁρα Σουΐδαν ἐν λ. Παράβαλλ. καὶ J. Rauch, Die Elegie der Alexandriner, Heidelberg 1845. Susemihl, Gesch. d. griech. Litteratur I, 347.

χος ποιητής. Ἐκ τῆς σχολῆς τούτου ἐξηλθον μεγάλοι λόγοι καὶ ποιηταί, οἷος δ' Ἐρατοσθένης, Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ Ἀπόλλωνιος ὁ Ῥόδιος.

Ὁ τελευταῖος οὗτος ἦλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Διότι ὁ Καλλίμαχος εἶχε τὴν ὀρθὴν γνώμην, ὅτι παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν μακρῶν ἐπῶν καὶ ὅτι ἡ ἀπομίμησις τοῦ Ὀμήρου παράγει ψυχρὰ καὶ ἄνυχα ποιητικὰ προϊόντα¹. Τῇ ἀρχῇ ταύτῃ μὴ ἀκολουθήσας ὁ Ἀπολλώνιος ἤρισε πρὸς τὸν διδάσκαλον αἰδ' ἔριδες ἐπὶ μακρὸν χρόνον διαρκέσασαι ἠνάγκασαν τὸν νέον ποιητὴν, ὅπως ἀποδημήσῃ εἰς Ῥόδον. Ἐν τῇ ἔριδι ταύτῃ καὶ ὁ διδάσκαλος ἔγραψε πικροὺς λόγους κατὰ τοῦ μαθητοῦ² καὶ ὁ μαθητὴς ἀσεβῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον³. Ὁ Καλλίμαχος ἔγραψε καὶ ὁλόκληρον ποίημα Ἰεῖν, ὅφ' ἦν λανθάνει ὁ ἐχθρὸς τούτου Ἀπολλώνιος⁴.

Πλὴν τούτου ὁ Καλλίμαχος ἐποίησε μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων ἐν πεζῷ λόγῳ, ὕμνους, ἐλεγείας, ἐπιγράμματα, ἱάμβους καὶ μέλη. Ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν συγγραμμάτων τοῦ

¹) Ἐκ τούτου ἀπορρέει τὸ πολυθρύλητον, μέγα βιβλίον μέγα κακόν. ²) Ἐν ὕμν. εἰς Ἀπόλλων. 105.

Ὁ Φθόνος Ἀπόλλωνος ἐς οὐατα λάθριος εἶπεν
 "οὐκ ἄγαμαι τὸν αἰοιδόν, ὅς οὐδ' ὅσα πόντος ἀείδει",
 Τὸν Φθόνον Ὀπόλλων ποδὶ τ' ἤλασεν ὥδε τ' εἶπεν
 "Ἀσσυρίων ποταμοῖο μέγας ῥόος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ
 λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἔλκει.
 Διοτ' δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδαρ φορέουσι Μέλισσαι,
 ἀλλ' εἴ τις καθαρῆτε καὶ ἀχράντος ἀνέρεπει
 πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβάς, ἄκρον ἄωτον.
 Χαῖρε, ἀναξ· ὁ δὲ Μῶμος, ἔν' ὁ φθόρος, ἐνθα νέοιτο.

³) Ἀνθολογ. Παλατ. XI, 275.

Καλλίμαχος τὸ κάθαγμα, τὸ παίγνιον, ὁ ἑυκλινὴς νοῦς.
 αἴτιος ὁ γράψας Αἴτια Καλλίμαχος.

⁴) Σουῖδ. ἐν λ. Καλλίμαχος· "Ἰβις (ἔστι δὲ ποίημα ἐπιτετηδευμένον εἰς ἀσάφειαν καὶ λοιδορίαν εἰς τινὰ Ἰβιν, γενόμενον ἐχθρὸν Καλλιμάχου· ἦν δ' οὗτος Ἀπολλώνιος ὁ γράψας τὰ Ἀργοναυτικά)·"

λογίου ποιητοῦ ἀναβιβάζεται εἰς ὀκτακόσια¹, ὅπερ ἤθελε διεγείρει τὴν ἐκπληξιν τῶν νεωτέρων, εἰ μὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπῆρχον πολλοὶ Βιβλιολᾶθαι. Τὸ σπονδαιότατον τῶν πεζῶν συγγραμμάτων τοῦ Καλλιμάχου ἦτο τὸ ἐπιγραφόμενον Πίνακες τῶν ἐν πάσῃ παιδείᾳ διαλαμψάντων καὶ ὧν συνέγραψεν εἰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι βιβλία. Τούτου ἐν μέρος ἦτο τὸ ἐπιγραφόμενον Πίναξ τῶν κατὰ χρόνους καὶ ἀπ' ἀρχῆς γενομένων διδασκάλων. Ἡ ἀπώλεια τοῦ γραμματολογικοῦ τούτου συγγράμματος ἐξημίωσε σπονδαίως τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Διότι ἤθελεν εἶναι μέγα εὑρετήριο τῶν διαπρεφάντων ἐν τοῖς διαφόροις εἵδεσι τῶν γραμμάτων, τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τούτων. Πρὸς δὲ ὁ Καλλιμάχος ἔγραψεν ὑπομνήματα ἱστορικά, Βαρβαρικά νόμιμα, Περὶ νυμφῶν, Κτίσεις νήσων καὶ πόλεων καὶ μετονομασίας, Περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκονομένῃ ποταμῶν².

Μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν ἐξ ὕμνοι εἰς Δία, εἰς Ἀπόλλωνα, εἰς Ἄρτεμιν, εἰς Δῆλον, εἰς Δῆμητραν, καὶ εἰς λουτρὰ τῆς Παλλάδος, οἵτινες εἶναι πεποιημένοι ἐν ἐξαμέτροις κατὰ μίμησιν τῶν Ὀμηρικῶν, πλὴν τοῦ τελευταίου ποιηθέντος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ. Οἱ ὕμνοι οὗτοι πάντες ἦσαν ὠρισμένοι, ὅπως ἀπαγγέλλονται ἐν ἑορταῖς. Ἐκ τῶν τεσσάρων πρώτων καὶ ἐκ τοῦ Πλοκάμου Βερενίκης μανθάνομεν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν αὐλὴν τῶν Πτολεμαίων. Ἐν τῷ τελευταίῳ ὕμνῳ ὁ ποιητὴς περιγράφει μετὰ χάριτος τὴν παρὰ τῆς Παλλάδος τύφλωσιν τοῦ Τειρεσίου, ὅστις εἶδε τὴν θεὰν λουομένην μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Χαρικλοῦς, ἣτις ἦτο ἀκόλουθος τῆς θεᾶς. Πρὸς παρηγορίαν δὲ τῆς μητρὸς ἡ Παλλὰς ἐδωρήσατο τῷ Τειρεσίᾳ τὸ δῶρον τοῦ μαντεύεσθαι. Μείζονα ἀξίαν εἶχον αἱ

¹) Schneider Callim. II, 19. ²) Ὁρα Susemihl ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι I, 366.

ἐλεγείαι τοῦ ποιητοῦ, αἵτινες ἀπετέλουν συλλογὴν ἐκ τεσσάρων βιβλίων καὶ ὠνομάζοντο *Αἴτια*. Ἐν τῷ προοιμίῳ τούτων ὁ ποιητὴς ἔλεγεν, ὅτι κατ' ὄναρ ἐκ τῆς Λιβύης ἀννυώθη εἰς τὸν Ἑλικῶνα, ἐνθα παρὰ τῶν Μουσῶν ἔμαθε τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωας¹. Ὁ Καλλίμαχος τὴν δόξαν αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν ὀφείλει τοῖς Αἰτίοις, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἐν πολλοῖς δυσνόητα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὠνόμαζε ταῦτα γυνάσιον τῶν γραμματικῶν². Εἰς τὰς ἐλεγείας τούτου ἀνῆκεν ἡ Βερενίκης κόμη, ἣν μετέφρασεν ὁ Κάτουλλος, ὁ γάμος τῆς Ἀρσινόης καὶ ὁ Ἐπινίκιος εἰς Σωσίξιον. Ἐν τῇ κόμῃ τῆς Βερενίκης ὁ ποιητὴς δείκνυσι πρὸς τὴν γυναικα Πτολεμαίου τοῦ Εὐδεργέτου κολακείαν, ἥτις εἶναι ἀνάρμοστος ποιητῇ ἀξίῳ τοῦ ὀνόματος. Οἱ πλόκαμοι τῆς βασιλίσσης, οἵτινες εἶχον ἀφιερωθῇ τῷ ναῷ, ἐσπλήθησαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν κολακεύοντα ποιητὴν ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς ἀστράσι καὶ ἀπεθεώθησαν³. Τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ διετηρήθησαν καὶ πολλὰ ἐπιγράμματα⁴, ἀπερὶ ἔχουσιν οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν.

¹) Ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ VII, 42 φέρεται τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Διόδωρου·

* Ἀ μέγα Βαττιάδαο σοφοῦ περίπυστον ὄνειρα,
ἧ δ' ἐτεὸν κεράων, οὐδ' ἐλέφαντος ἔης.
Τοῖτα γὰρ ἄμμιν ἔφηνας, αἶ' οὐ πάρος ἄνδρες ἴδμεν,
ἀμφὶ τε ἀθανάτους, ἀμφὶ τε ἡμιθέους,
εὐτέ μιν ἐκ Λιβύης ἀναείρας εἰς Ἑλικῶνα
ἦγ' αἶγες ἐν μέσοις Πιερίδεσσι φέρων.
οἱ δ' οἱ εἰρομένῳ ἄμφ' ὀγνυίων ἡρώων
Αἴτια καὶ μακάρων εἶρον ἀμειβόμεναι.

²) Ἐν Στρωμ. V, 676. ³) Τὴν ἐλεγείαν ταύτην μετέφρασεν ὁ Κάτουλλος. Ἐκ τῆς λατινικῆς δὲ μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὁ X. Φιλητᾶς (ἐν τῇ Πανδώρα τόμ. 16φ φυλλαδ. 367) καὶ ὁ ἐμὸς διδάσκαλος Φ. Ἰωάννου ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς παρέργοις (σελ. 211—227). Τὴν πρώτην μετάφρασιν ἐπέκρινεν ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος καὶ φίλος μου Εὐθύμιος Καστόρχης (ἐν τῷ 370 φυλλαδίῳ τῆς Πανδώρας). ⁴) Ταῦτα κατ' ἄλλους μὲν εἶναι 62, κατ' ἄλλους δὲ πλείονα. * Οἶα Susemihl I, 356.

Ἐν ᾧ δ' ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἀπεφαίνεται κατὰ τῶν μακρῶν ἐπικῶν ποιήμάτων, αὐτὸς οὗτος ἐποίησε τοιοῦτο, τὴν Ἑκάλην. Τὸ ἔπος ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τινος γραίας Ἑκάλης, ἣτις ἐξένισε τὸν Θησέα ὄντα νέον, ὅτε οὗτος ἐπορεύετο πρὸς δίωξιν τοῦ Μαραθωνίου ταύρου¹. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπικά ποιήματα ἦσαν ἡ Γαλάτεια καὶ ὁ Γλαῦκος. Ἐν τοῖς ἰάμβοις καὶ χωλιάμβοις ὁ Καλλίμαχος εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν Ἰππώνακτα, ἀλλ' εἶναι ἡπιώτερος τούτου. Φαίνεται δ', ὅτι αἱ τραγωδίαί, τὰ σατυρικά δράματα καὶ αἱ κωμωδίαί τοῦ Καλλιμάχου ἦσαν ὠρισμέναί οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν. Τοῦτο δ' εἶναι ἐξαιρέσεις, ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς ποιεῖ τραγωδίας καὶ κωμωδίας, ὅπερ δὲν εὖρηται ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο². Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ὁ Καλλίμαχος εὗρε πολλοὺς μιμητάς, ὡς τὸν Νόννον καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις οὕτως ἐτιμᾶτο, ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος ἐλεγεριακός, ὡς ὁ Ὅμηρος ἦτο ὁ πρῶτος ἐπικός.

Ὡς δ' ὁ Καλλίμαχος, οὕτω καὶ ὁ στωϊκὸς Κλεάνθης ἐποίησεν ὕμνον εἰς τὸν Δία. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγένετο γνωστόν, ὅτι καὶ ὁ Δωριεὺς ποιητὴς Ἰσυλλὸς εἶχε ποιήσει ὕμνους³. Ἐνταῦθα ἐπὶ λίθου εὐρέθη κεχαραγμένος παῖς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐξ 78 στίχων, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς συμ-

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θησ. XIV "Ἡ δὲ Ἑκάλη καὶ τὸ περὶ αὐτὴν μυθολόγημα τοῦ ξενισμοῦ καὶ τῆς ὑποδοχῆς ἔοικε μὴ πάσης ἀμοιρεῖν ἀληθείας. Ἐθνον γὰρ Ἑκαλήσιον οἱ πέριξ δῆμοι συνιόντες Ἑκάλῳ Διὶ καὶ τὴν Ἑκάλην ἐτίμων Ἑκαλήνην ὑποκοριζόμενοι διὰ τὸ κάκείνην νέον ὄντα κομιδῇ τὸν Θησέα ξενίζουσιν ἀσπάσασθαι πρεσβυτικῶς καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοιοῦτοις ὑποκορισμοῖς". ²) Welcker, griech Tragöd. III, 1269. ³) Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 439. Τὰ ἐνταῦθα εὐρεθέντα ἐδημοσίευσεν ὁ ἡμέτερος ἀρχαιολόγος Καββαδίας ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι 1885 σελ. 66 καὶ ἐξῆς. Περὶ τοῦ Ἰσυλλοῦ ἔγραψε καλὴν διατριβὴν ὁ Wilamowitz, Isyllos von Epidauros, Berlin 1886, 8 (Phil. Untersuch. IX).

φωνεῖ τῷ Ῥοιόδωρ¹ καὶ τῷ Πινδάρῳ² περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκ τῆς Αἰγλῆς ἢ Κορωνίδος, ἣτις ἦτο θυγάτηρ βασιλέως τῆς Θεσσαλίας. Πρὸς δὲ εὐρέθησαν 23 ἐξάμετρα ὡς εὐχαριστήριον ᾄσμα εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, ὅστις ἔσωσε τὴν Σπάρτην καὶ αὐτὸν τὸν ποιητήν. Ἐν τῷ ποιήματι τοῦτω λέγει ὁ Ἰσχυλλος, ὅτι ἦτο παῖς, ὅτε ὁ Φίλιππος νικήσας ἐν Χαιρωνείᾳ ἐστρατεύσατο ἐπὶ τὴν Σπάρτην. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην ὁ Wilamowitz τίθησι τὸν ποιητὴν περὶ τὰ 280 π. Χ. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤκμαζε καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός, οὗ περιεσώθησαν ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ὕμνων εἰς τὸν Ἀπόλλωνα³ καὶ εἰς τὰς Μούσας. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἐζητημένη.

Τελευταῖος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλεγείας τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἶναι ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας Παρθένιος, ὅστις ἐν τῷ Μιθριδατικῷ πολέμῳ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Ῥώμην περὶ τὰ 72 π. Χ.⁴ Ἀλλὰ διὰ τὴν παιδείαν αὐτοῦ ἐγένετο ἐλεύθερος, συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν Γάλλον καὶ ἐν Νεαπόλει πρὸς τὸν Βιργίλιον, ὃν ἔσχε καὶ μαθητήν. Οὗτος ἐποίησε μὲν καὶ ἄλλα ποιήματα, ὡς τὰ ἐπύλλια Μεταμορφώσεις, Ἑρακλέα, Μυτιτωτὸν καὶ Ἀρήτης ἐγκώμιον ἐν τρισὶ βιβλίοις, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐλεγείας, καὶ ἐπικήδειον εἰς Ἀρήτην τὴν γυναικα αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ποιήτριαν Ἀρχελαΐδα καὶ εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Βίαντα. Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Παρθένιος ἠγάπα τοὺς γλωσσικὸν ἰδιωτισμοὺς καὶ τὰς σπανίας λέξεις. Τὸ πεζὸν ὅμως βιβλικώτερον αὐτοῦ, ὅπερ περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἐγράφη ἐν φυσικωτέρᾳ γλώσσῃ. Τοῦτο συνίσταται ἐκ τριάκοντα καὶ ἑξ κεφαλαίων, εἶναι συλλογαὶ ἐρωτικῶν περιπετειῶν, ἐπιγράφεται Ἑρωτικὰ παθήματα καὶ ἐγένετο χάριν τοῦ

¹) Ἐν ἀποσπάσμ. 125. ²) Ἐν Πινθ. III. ³) Ταῦτα εὐρίσκονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk. ⁴) Ὁρα Σουῖδ. ἐν λ. καὶ Bernhardt II, 1, 571.

Ῥωμαίου ἐλεγειακοῦ ποιητοῦ Κορνηλίου Γάλλου, ὅστις ἦτο φίλος τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ¹.

Ἄλλ' ἐν ᾧ πάντα τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παρήκμασαν ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀλεξανδρινῶν, τὸ ἐπίγραμμα δὲν ἐπέστη τὴν αὐτὴν τύχην, ἀλλ' ἔλαξε διάφορον διεύθυνσιν. Πρώτερον μὲν τὸ ἐπίγραμμα ἐχαράσσετο ἐπὶ τάφων καὶ ραῶν, ὡς ἀλλαχοῦ εἴρηται, νῦν δ' ἐγένετο τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐκδηλοῦνται κρίσεις περὶ ποιητῶν, περὶ τεχνιτῶν, περὶ ἔργων τῆς τέχνης καὶ εἰρωνικῆ καὶ σατιρικῆ παιδιᾶ τῶν λογίων, οἵτινες ἐνίοτε δὲν ἦσαν καὶ ποιηταί². Ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν ἀπεκαλύπτετο λεπτότης κρίσεως καὶ εἰρωνείας, αὐτὴ δ' αὕτη ἡ λεπτότης ἀπῆτει καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὅρθου καὶ διὰ τοῦτο καθ' ὅλον τὰ ἐξάμετρα ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν εἶναι πεποιημένα μετὰ πλείονος χάριτος ἢ ἐν τοῖς ἔπεισι τῶν συγχρόνων ποιητῶν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα εἶναι μικρὰ ὁμοιάζοντα πρὸς τοὺς δακτυλιολίθους καὶ ὡς τοιαῦτα ἐκινδύνευον ἐν τῇ μονώσει αὐτῶν νὰ ἀπολεσθῶσι, κατὰ τὸ 80ὸν ἔτος π. Χ. ὁ κνυκὸς φιλόσοφος καὶ ἐπιγραμματοποιὸς Μελέαγρος ἐκ Γαδάρων καταγόμενος συνήθροισε τὰ ἄριστα τούτων καὶ κατέταξε κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν ἐν συλλογῇ, ἣν ὠνόμασε Στέφανον. Οὗτος ἐγένετο ἡ βάσις τῶν Ἀνθολογιῶν, περὶ ὧν ἔσται λόγος.

Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἤκμασεν ἡ Τεγεῦτις Ἀνύτη, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοί, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι αὕτη ἔζη περὶ τὰ 290 π. Χ. Ὑπὸ Στεφάνου³ τοῦ Βυζαντίου ὀνομάζεται μελοποιός, ἀλλὰ ταύτης μελικὰ ᾄσματα δὲν διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν. Φέρονται δὲ μόνον 22 ἐπιγράμματα, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς

¹) Τὸ βιβλίον τοῦτο εὑρεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Hercher, *Erotici Graeci*, Leipzig 1858. ²) Christ ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 441. *Παράβαλλ.* Hartung ἐν τῷ περὶ ἐλεγείας συγγράμματι αὐτοῦ II, 91—100. ³) Ἐν λ. Τεγέα.

πηγάς, εἰς ἱερὸν τόπον, εἰς ζῶα καὶ θηρία¹. Ἐν τούτοις διαλάμπει ἀνδρικὸν θάρρος καὶ λεπτότης τῆς διανοίας. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας οἱ μὲν πολῖται τῆς ποιητικῆς ἴδρουν τὴν εἰκόνα αὐτῆς, ὁ δὲ Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς ὀνομάζει αὐτὴν θῆλην Ὅμηρον². Ὅλως διάφορον ἦθος εἶχεν ἡ Νοσσίς, ἥτις κατήγετο ἐκ Λοκρῶν τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ ἔζη ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου³. Αὕτη ἐποίει ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα καὶ ἐν ἐνὶ τούτων ὑφ' ἑαυτῆς ποιηθέντι ἔχει τὸ θάρρος, ὅπως παραβάλλῃ ἑαυτὴν πρὸς τὴν Λεσβίαν Σαπφώ⁴. Ταύτης περιεσώθησαν δώδεκα ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἐρωτικόν⁵. Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἔζη καὶ ἡ Μυρὼ (ἢ Μοιρὼ) ἐκ Βυζαντίου καταγομένη καὶ οὖσα μήτηρ τοῦ τραγικοῦ Ὁμήρου⁶. Ἡ δὲ Ἡδύλη ἦτο Ἀθηναία ἥ

¹) Ταῦτα εὐρίσκονται ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογίᾳ π. χ. VI, 312. VII 202. 215. IX 745. ²) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. IX 26.

Τάσδε θεογλώσσους Ἑλικῶν ἔθρεψε γυναῖκας
ἦμνοι, καὶ Μακεδὼν Πιερίας σκόπελος,
Πρῆξιλλαν, Μοιρῶ, Ἀνύτης στόμα, θῆλην Ὅμηρον,
Λεσβιάδων Σαπφῶ κόσμον ἐπλοκάμων
Ἥρην, Τελέσιλλαν ἀγακλέα, καὶ σέ, Κόριννα,
θοῦρον Ἀθηναίης ἀσπίδα μελνυμένην,
Νοσσίδα θηλύγλωσσον, ἰδὲ γλυκρυαχέα Μύρτην,
πάσας ἀενάων ἐργάτιδας σελίδων.
Ἐννέα μὲν Μούσας μέγας οὐρανός, ἐννέα δ' αὐτὰς
γαῖα τέκεν, θνατοῖς ἄφθιτον εὐφροσύναν.

³) Ὁρα Sasemihl II, 530. ⁴) Ἐν Παλατιν. Ἀνθολογ. VII 718.

ὦ ξεῖν', εἰ τί γε πλεῖς ποιεῖς καλλίχορον Μυτιλάναν,
τῶν Σαπφῶς Χαρίτων ἄνθος ἐναντιόμενος,
εἰπεῖν, ὥς Μούσαισι φίλα τ' ἦν, ἃ τε Λοκρὶς γὰ
τίκτεν, ἴσας δ' ὅτι μοι τοῦνομα Νοσσίς, ἴθι.

⁵) Αὐτόθι V, 170.

“Ἄδιον οὐδὲν ἔρωτος, ἃ δ' ὀλβία, δεύτετρα πάντα
ἐστίν” ἀπὸ στόματος ἔπυσσεν καὶ τὸ μέλι,
Τοῦτο λέγει Νοσσίς· τίνα δ' ἃ Κύπρις οὐκ ἐφίλασεν,
οὐκ οἶδεν κήρας τᾶνθεα ποῖα ῥόδα.

⁶) Ἀθην. XI, 491 A.

Σαμία¹ καὶ ἀνῆκεν εἰς ποιητικὸν τῆς ἀρχαιότητος οἶκον· διότι καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς Μοσχίνη ἦτο ποιήτρια ἰάμβων καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἡδύλος ἐποίησεν ἐπιγράμματα περὶ ὀνοφάγων καὶ τι ἐπύλλιον ἀναφερόμενον εἰς τὸν θαλάσσιον θεὸν Γλαῦκον.

Ὁ δὲ Σιμμίας ὁ Ῥόδιος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος² μνημονεύεται ὡς γράμματικός, ἀλλ' ἦτο καὶ ἔμπειρος στιχουργός. Οὗτος ἐποίησε μετρικὰ τινα παίγνια, διότι διὰ τοῦ σχήματος τῶν μέτρων ἀπεικονίζε τὸν πέλεκυν, τὰς πτέρυγας τοῦ ἔρωτος καὶ βωμόν, ὡς δύνатаι τις νὰ ἴδῃ τὰ τοιαῦτα σχήματα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ³. Ἐκ δὲ Ἀσκληπιάδου τοῦ Σαμίον ἔσχε τὸ ὄνομα τὸ φερώνυμον μέτρον. Ὁ εὐφυὴς οὗτος Σάμιος ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου⁴ καὶ ἐποίησε τὰ ἄριστα ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα, ἐν οἷς διαλάμπει τρυφερότης τοῦ αἰσθήματος καὶ κάλλος τῆς μορφῆς τοῦ λόγου. Παρεδόθησαν μὲν δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπιγράμματα τούτου, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντα γνήσια. Σύγχρονος τοῦ Ἀσκληπιάδου ἦτο Ποσειδίππος ὁ ἐπικληθεὶς ἐπιγραμματογράφος. Τοῦτον πάντως πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ συνωνύμου κωμικοῦ καὶ φιλοσόφου. Ὁ ἡμέτερος ἐπιγραμματοποιὸς ζῶν κατὰ τὸ 260 π. Χ. ἐποίησεν οὐ μόνον ἔπος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἀσσωπία, ἀλλὰ καὶ ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα⁵, ἐν οἷς ἐκδηλοῦται ἐρωτικὸν πάθος τὸ μετὰ τοῦ οἴνου ἀναμεμιγμένον⁶. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ὁ εἰς τὰ θέληττα

¹) Ὁ αὐτὸς ἐν VII 297 B. ²) Ἐν σελ. 655. ³) XV, 22, 24, 27. Περὶ τούτων ἑσχάτως ἐξεδόθη καὶ διατριβὴ ὑπὸ Häberlin, Carmina figurata graeca, Hann. 1887. ⁴) Θεόκριτ. 7,40 ⁵) Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Παλατιῇ Ἀνθολογ. XII 77.

Εἰ καθύπερθε λάβοις χρύσεα πτερά καὶ σεν ἅπ' ὤμων
τείνοιτ' ἀργυρέων ἰοδόκος φαρέτρη,
καὶ σταίης παρ' Ἐρωτα φιλάγλαον, οὐ μὰ τὸν Ἐρμῆν,
οὐδ' αὐτὴ Κύπρις γνώσεται ὃν τέτοκεν.

⁶) Ἰδὲ τὸ ἐπίγραμμα ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ. V, 134. Τελευταῖον ἀνεκαλύφθησαν ἔν τινι παπύρῳ δύο νέα ἐπιγράμματα τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ Weil. Ἰδὲ Blass, Rhein. Mus 35, 90.

τοῦ βίου παραδεδομένος τὰς λύπας τῶν διαφόρων τρόπων τοῦ θανάτου ἀριθμῶν λέγει, ὅτι προτιμότερος εἶναι ὁ θάνατος¹. Ἀντίθετον ὁμῶς τούτου ἐποίησεν ὁ Μητροδόωρος². Ὁ δὲ Διοσκοριδῆς ἢ μᾶλλον Διοσκοουρίδης ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ τρίτου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐποίησε πολλὰ ἐπιγράμματα εἰς ἐξόχους ποιητάς, ὡς τὸν Ἀνακρέοντα³, τὸν Σοφοκλέα⁴, τὸν Θέσπιν⁵ καὶ ἄλλους, καὶ εἰς Λακεδαιμονίους ἥρωας⁶. Ἐποίησε δὲ καὶ ἐρωτικά ἐπιγράμματα, ἀλλὰ δὲν διακρίνεται κατὰ τὴν λεπτότητα.

Ἐπιφανέστατος ποιητὴς ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας εἶναι ὁ Μεσσήνιος Ἀλκαῖος, ὅστις τὸ καὶ ἀρχαῖος ἦτο φίλος καὶ ἀκόλουθος τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ τρίτου⁷. Βραδύτερον δ' ἐγένετο πικρὸς τούτου ἐχθρὸς ποιή-

¹) Παλατ. Ἀνθολ. IX, 359.

Ποίην τις βιότιοι τάμην τρίβον; εἰν ἀγορῇ μὲν
νεύκεα καὶ χαλεπαὶ πρήξεις· ἐν δὲ δόμοις
φροντίδες· ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων ὕλιν· ἐν δὲ θαλάσῃ
τάρβος· ἐπὶ ξείνης δ', ἣν μὲν ἔχῃς τι, δέος·
ἣν δ' ἀπορῇς, ἀνηρόν. Ἔχεις γάμον; οὐκ ἀμέριμνος
ἔσσειαι· οὐ γαμέεις; ζῆς ἔτ' ἐρημότερος.
Τέκνα πόνοι, πῆρ' ὡς ἄπαις βίος· αἱ νεότητες
ἄφρονες, αἱ πολιαί δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες.
Ἦν ἄρα τοὶν δισοῦν ἐνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν ἀντίκα τιτύμενον.

²) Αὐτόθι 360.

Παντοίην βιότιοι τάμοις τρίβον· εἰν ἀγορῇ μὲν
κύνεα καὶ πινυταὶ πρήξεις· ἐν δὲ δόμοις
ἄμπανμ'· ἐν δ' ἀγροῖς Φύσιος χάρις· ἐν δὲ θαλάσῃ
κέρδος. Ἐπὶ ξείνης, ἣν μὲν ἔχῃς τι, κλέος·
ἣν δ' ἀπορῇς, μόνος οἶδας. Ἔχεις γάμον; οἶκος ἄριστος
ἔσσειαι· οὐ γαμέεις; ζῆς ἔτ' ἐλαφρότερος.
Τέκνα πόθος, ἄφροντις ἄπαις βίος· αἱ νεότητες
ῥωμαλέαι, πολιαί δ' ἔμπαλιν εὐσεβέες.
Οὐκ ἄρα τῶν δισοῶν ἐνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν πάντα γὰρ ἐσθλὰ βίῳ.

³) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 31. ⁴) Αὐτόθι 37. ⁵) Αὐτόθι 410 καὶ 411. ⁶) VI, 229. ⁷) Ὁρα Susemihl II, 545.

σας οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα, ἅπερ ἦσαν πολλὰ διαδεδομένα παρὰ τοῦ λαοῦ¹. Τινὰ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν. Ὁ δὲ Λεωνίδας ὁ Ταραντῖνος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἠκμαζεν ἐπὶ Πύρρῳ τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου καὶ ἦτο περιπλανώμενος καὶ αὐτοσχέδιος ποιητής, ὅπερ δὲν ἦτο σύνηθες τῇ ἐποχῇ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Εἰ καὶ ὁ ποιητὴς συγχρόνως ποιεῖται μνείαν τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ², ὅμως οἱ ὑπανιγμοὶ οὗτοι δὲν εἶναι ἱκανοί, ὅπως ἔχωμεν πλήρη εἰκόνα τούτου, ὅστις ἔλαβεν ὑπόθεσιν τῆς ποιήσεως αὐτοῦ τὰ κατώτατα τοῦ κοινωνικοῦ βίου στρώματα. Εἶναι ὅμως γνωστόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησε μακρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὡς λέγεται ἐν τινι ἐπιγράμματι³. Ὁ Λεωνίδας οὗτος ἐγένετο πρότυπον Ἀντιπάτρου τοῦ Σιδωνίου, ὃν πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ ὁμωνύμου Θεσσαλονικέως⁴. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτος ἐν ταῖς πλάναις αὐτοῦ ἔφθασε μέχρι Ῥώμης, διότι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων θεωρεῖται ὡς τύπος τελείου αὐτοσχεδιαστοῦ⁵. Ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φλαμινίν' κεφ. 9. Ὡς δείγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ. IX, 519.

Πίομαι, ὦ Ἀθηναῖε, πολλὸν πλέον ἢ πῖς Κύνκλων
νηδὺν ἀνδρομέων πλησάμενος κρεάων
πίομαι. Ὡς ὄφελόν γε καὶ ἔγκαρον ἐχθροῦ ἀράξας
βρέγμα Φιλιππίης ἐξέπιον κεφαλῆς!
ὅσπερ ἐταιρείοιο παρὰ κρητῆρι φόνοιο
γέυσαι, ἐν ἀκρήτῳ φάρμακα χενάμενος.

²) π. X. ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VI, 300. ³) Ἀντίοχι VII, 715.

Πολλὸν ἀπ' Ἰταλῆς κείμαι χθονός, ἔκ τε Τάραντος
πάτρης· τοῦτο δέ μοι πικρότερον θανάτου.
Τοιοῦτος πλανίων ἄβιος βίος· ἀλλὰ με Μοῦσαι
ἔστερξαν, λυγρῶν δ' ἀντὶ μελιχρὸν ἔχω.
Οὔνομα δ' οὐκ ἤμυσσε Λεωνίδου· αὐτὰ με δῶρα
κηρύσσει Μουσέων πάντας ἐπ' ἡέλιους.

⁴) Περί τῶν δύο Ἀντιπάτρων ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα διατριβὴ ὑπὸ Weigand, De Antipatris Sidonio et Thessalonicensi poetis epigrammaticis, Breslau 1840. ⁵) Cicer, de orat. III, 50, 94.

160—150 π. X. καὶ ἐτελεύτησεν ἐκ πυρετοῦ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου διειτηρήθησαν πλείστα ἐπιγράμματα, ἅπερ διακρίνονται κατὰ τὴν ποιητικὴν πῆσιν, τὴν πληθὺν τῶν λέξεων, τὴν αὐστηρότητα τοῦ μέτρου, ἀλλ' αἱ περίοδοι τοῦ λόγου εἶναι μονοειδεῖς. Τινὰ τούτων ἀναφέρονται εἰς ἐξόχους ποιητάς, ὡς εἰς τὸν Ὅμηρον¹.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐπιγραμματοποιῶν ὑπάρχουσι πολυάριθμοι ἄλλοι, οἵτινες ἐποίησαν κάλλιστα ἐπιγράμματα, ἅπερ διειτηρήθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἐκ τούτων δὲ πρέπει νὰ σωπῆσωμεν τὸ ὄνομα Μελέαγρου τοῦ Γαδαρηνοῦ, ὅστις, ὡς εἴρηται, πρῶτος συνέθετο συλλογὴν ἐπιγραμμάτων καὶ αὐτὸς ἐποίησε τοιαῦτα μετὰ πολλοῦ πάθους πραγματευόμενος ἐρωτικὰς ὑποθέσεις². Εἰς ταύτας δὲ ἐπιχέει ἔξοχον χάριν καὶ πολλὴν τὴν εὐαισθησίαν ἐπιδεικνύει. Ὡσαύτως ἄξιος μνείας εἶναι ὁ Μυτιληναῖος Κριναγόρας, ὁ υἱὸς τοῦ Καλλίππου, ὅστις δις ἐπέμφθη πρεσβευτὴς τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 45ον καὶ 48ον π. X.³. Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἐγνώρισεν Ὀκταζίαν τὴν λογίαν

¹) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 2.

Εἰ καὶ βαιὸς ὁ τύμβος, ὁδοιπόρε, μὴ με παρέλθῃς,
ἀλλὰ καταιστέψας, ἴσα θεοῖσι σέβον·
τὸν γὰρ Πιερίδεςσι τειμημένον ἔξοχα Μούσαις
ποιητὴν ἐπέων θεῖον Ὅμηρον ἔχω.
ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,
ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα, θεῖον Ὅμηρον.

²) Ὡς ἐν Ἀνθολογ. V, 166.

Ὡ νύξ, ὦ φιλάγρουπος ἐμοὶ πόθος Ἡλιοδώρας,
καὶ σκολιῶν ὄρθρων κνίσματα δακρυχαρῇ
Ἄρα μένει στοργῆς ἐμὰ λείψανα, καὶ τὸ φίλημα
μνημόσυνον ψυχρᾷ θάλπει ἐν εἰκασίᾳ;
Ἄρα γ' ἔχει σύγκοιτα τὰ δάκρυα, κάμὸν ὄνειρον
ψυχαπάτην στέροισι ἀμφιβαλοῦσα φιλεῖ;
Ἥ νέος ἄλλος ἔρως, νέα παίγνια; Μήποτε λύχνε,
ταῦτ' εὐρίδης, εἷς δ' ἥς παρέδωκα φύλαξ.

³) Περί τούτου ἐγράφησαν πολλά, ἐν οἷς καὶ μονογραφίαι. Ἐκ τούτων δύναται τις νὰ οὐστήσῃ τὴν ὑπὸ Rubensohn, Crinagorae Mytilenaei epigrammata, Berlin, 1888.

ἀδελφὴν τοῦ Καίσαρος. Οὕτως εἰσαχθεὶς εἰς τὴν αὐλὴν ὑμνεῖ ἐν πολυαριθμοῖς ἐπιγράμμασι τὰ ὑψηλὴν θέσιν κατέχοντα πρόσωπα. Τὰ ἐπιγράμματα αὐτοῦ δὲν στεροῦνται χάριτος καὶ σχεδὸν εἶναι ἀπηλλαγμένα τῆς δουλικῆς κολακείας. Πραγματεύεται ὁμως καὶ ἄλλας ὑποθέσεις, ὡς ἐρωτικές. Ἐν μὲν τῇ σιχοποιίᾳ ἀκολουθεῖ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς αὐστηρῶς, κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν ἀπομιμεῖται τὸν Ὅμηρον. Πρὸς δὲ ἡδύνατό τις νὰ μνημονεύσῃ καὶ ἄλλων ἐπιγραμμοποιῶν, οἵτινες εἶχον μικροτέραν ἀξίαν ἢ ὀλιγώτερα ἐπιγράμματα κατέλιπον. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Ἐρμόδωρος, ὁ Μενεκράτης, ὁ Φανίας, ὅστις ἀπεμιμεῖτο τὸν Λεωνίδα, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Ἀριστόδικος, ὁ Ἀρίσιων, ὁ Χαιρήμων καὶ ἐν πολυαριθμοῖς ἄλλοις ὁ Πολύστρατος ἐκεῖνος ὁ ποιήσας τὸ ἐπίγραμμα¹ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου, δι' ἧς ἡ Ἑλλάς ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

¹) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 297.

Τὸν μέγαν Ἀκροκόρινθον Ἀχαιϊκόν, Ἑλλάδος ἄστρον,
καὶ διπλὴν ἰσθμοῦ σύνδρομον ἡϊόνα

Λεύκιος ἐστυφέλιξε· δοριπτοίητα δὲ νεκρῶν
δοτέα σωρευθεὶς εἰς ἐπέχει σκόπελος.

Τοὺς δὲ δόμον Πριάμοιο πυρὶ πρήσαντας Ἀχαιοὺς
ἀκλαύστους κτερέων νόσφισαν Αἰνεάδαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Ὁ Κριναγόρας, ὅστις ὑπὸ τιτλων τίθεται ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ, ποιεῖ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο νηφαλιώτεροι καὶ πεζότεροι καί, ὡς εἰκός, ἡ ποίησις αὐτῶν κατέπεσε. Τοῦτο ὁμῶς δὲν συμβαίνει κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἐν τῷ ἐπιγράμματι διότι τὰ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ποιηθέντα ἐπιγράμματα ὅφ' Ἕλλήνων καὶ Ῥωμαίων ποιητῶν δὲν εἶναι πολὺ ὑποδεέστερα τῶν κατὰ τὴν ἡγουμένην περίοδον ποιηθέντων¹. Βεβαίως πάντα δὲν ἔχουσιν ἴσην ἀξίαν καὶ ἐνίοτε ἀντὶ ποιητικοῦ οἷστρου ἐφοίσκομεν φιλοπορίαν καὶ ῥητορικὰ σχήματα. Ἀλλὰ δὲν ἐλλείπει καὶ νεωτερισμός τις, διότι ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσι σκωπτικὰ ἐπιγράμματα. Ἐπειδὴ ὁμῶς τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει δὲν ἀρμόζει τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον, μετεχειρίσθησαν τὸ προσῆκον μέτρον, δηλ. τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον καὶ τὸν σκάζοντα ἵαμβον.

Τὰ ἐπιγράμματα τῆς περιόδου ταύτης περιῆλθον εἰς ἡμᾶς διὰ Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως, ὅστις κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μελεάγρου συνέθετο συλλογὴν ὀνομάσας Στ έ φ α ρ ο ν. Ἐν τῷ προοιμίῳ² ὀνομάζει οὗτος τοὺς ποιητάς, ὧν τὰ ἄνθη συνήρμωσεν

¹) Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 525 ²) Παλαί. Ἀνθολογ. IV, 2.

Ἀνθεά σοι δρέψας Ἑλικώνια, καὶ κλυτοδένδρου

Πιερίης κείρας πρωτοφύτους κάλυκας,

καὶ σελίδος νεαρῆς θερίσας στάχυν, ἀνανεπλεξα
τοῖς Μελεαγρείοις ὡς ἱέλον στεφάνοις.

Ἀλλὰ παλαιότερων εἰδὼς κλέος, ἐσθλὲ Κάμυλλε,
γνῶθι καὶ ὀπλοτέρων τὴν ὀλιγοσυχίην.

εἰς τὸν *Στέφανον* αὐτοῦ. Περί τινων ἐπαῦθα μνημονευομένων ποιητῶν ἔχομεν καὶ ἄλλοθεν εἰδήσεις καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτῶν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν¹. Οὕτω περὶ τοῦ *Κριναγόρου* γινώσκουμεν οὐχὶ ὀλίγα, ὥς ἐν τῷ ἡγουμενῶ κεφαλαίῳ εἴρηται, ὃ δὲ *Τύλλιος Λανθρέας* ἦτο ἀπελεύθερος τοῦ *Τυλλίου Κικέρωνος*, ὃ δὲ *Φιλόδημος* ἦτο, ὥς φαίνεται, τὸ αὐτὸ πρόσωπον τῷ *Ἐπικουρείῳ*, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος. Ἐκ *Σάρδεων* κατήγετο ὁ *Ζωνᾶς*, ὅστις ἐγένετο σύγχρονος τοῦ *Μιθριδάτου* ποιήσας κατὰ τὸν *Σιράζωνα*² ποιήματα καὶ ἱστορίας συγγράφας. Τοῦ δὲ *Βιάνωρος* ἡ ἐποχὴ ὁρίζεται ἔκ τινος ἐπιγράμματος, ὅπερ οὗτος ἐποίησεν εἰς τὸν σεισμόν τὸν συμβάντα κατὰ τὸ 16ον ἔτος π. Χ.³ Πρὸς δὲ μνημονεύεται *Διόδωρος* ὁ *Ταρσεύς*, ὅστις ὑπὸ τοῦ *Σιράζωνος*⁴ ὀνομάζεται γραμματικός. Ὡς ὁ *Μελέαγρος* κατὰ τὴν παρελθοῦσαν περίοδον κατέμειξεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐπιγραμμάτων καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἄνθη, οὕτω καὶ *Φίλιππος* ὁ *Θεσσαλονικεύς*, καὶ δὴ φέρονται ἐν τῇ *Ἀνθολογίᾳ* περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἐπιγράμματα αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν εἶναι πεποιημένα ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ, ἄλλα δὲ ἐν ἰαμβικῷ. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθη καὶ τὸ πολυθρόνιον ἐπίγραμμα κατὰ τῶν γραμματικῶν, οὗς ὀνομάζει τέκνα τοῦ *Μώμου*⁵. Ἐκ τινων τεκμη-

Ἀντίπατρος πρέπει στεφάνῳ σιάχῃς ὥς δὲ κόρυμβος
 Κριναγόρας· λάμπει δ' ὥς βότρυς Ἀντίφιλος.
 Τύλλιος ὥς μελίλωτον, ἀμάρακον ὥς Φιλόδημος·
 μύρτα δ' ὁ Παρμενίων ὥς ῥόδον Ἀντιφάνης·
 κισσὸς δ' Αὐτομέδων· Ζωνᾶς κρίνα· δοῦς δὲ Βιάνωρ·
 Ἀντίγονος δ' ἐλάη καὶ Διόδωρος ἴον·
 Εὐήνον δάφνη, συνεπιπλεκτοὺς δὲ περισσοὺς
 εἵκασον οἷς ἐθέλεις ἄνθεσιν ἀριφύτοις

¹) Jakobs, Catalogus poetarum epigrammaticorum XIII. ² Σελ. 628. ³) Παλατ. Ἀνθολογ. IX 423. ⁴) Ἐν σελ. 675. ⁵) Παλατ. Ἀνθολογ. XI, 321.

Γραμματικοὶ Μώμου στυγίου τέκνα, σῆτες ἀκανθῶν,
 τελγίνες βίβλων, Ζηνοδότῃ σκύλακες.

ρίων ἐκάζεται, ὅτι ὁ Φίλιππος ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγροῦστου καὶ Τιβερίου.

Ἄλλ' εἰς τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἀνήκουναι μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου μνημονευόμενοι ἐπιγραμματοποιοί, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ ἐπιγράμματα διετηρήθησαν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ. Τοιοῦτος εἶναι Ἀρχίας ὁ Ἀντιοχεύς, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ὁ αὐτός, ὃν ὑπερήσπισεν ὁ Κικέρων¹. Οὗτος ὅμως τὴν δόξαν αὐτοῦ ὀφείλει τοῖς ἔπεσιν, ἅπερ εἶχον ὑποθέσεις τὸν Κιμωρικὸν καὶ Μιθιδρατικὸν πόλεμον. Ὁ Ἰούλιος Πολύανος φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ σοφιστῇ, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καίσαρος· Ἀλφειὸς δ' ὁ Μντιληναῖος καὶ Θαλλὸς ὁ Μιλήσιος² ἔζων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγροῦστου, ὁ δὲ Νιζόμαχος εἶναι φίλος τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ἐποίησε σκωπτικά ἐπιγράμματα, ὥς δὴ καὶ ὁ Λουκιανός³. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ Στρά-

Καλλιμάχον σιγαίνωται, ὃν ὡς ὅλον ἐκτανύσαντες,
οὐδ' αὐτοῦ κείνου γλώσσαν ἀποστρέφετε,
συνδέσμων λυγρῶν θηρότερες, οἷς τὸ "μῖν" ἢ "σφῖν"
εἶπας, καὶ ζητεῖν εἰ κύνας εἶχε Κύνκλωψ,
τρίβοισθ' εἰς αἰῶνα κατατρύζοντες ἀλιτροὶ
ἄλλων· ἐς δ' ἡμᾶς ἰὼν ἀποσβέσατε

¹) Reinach, De Archia Poeta, Paris 1890. Παράβαλλ. καὶ Susemihl ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 559. ²) Οὗτος ἐποίησε κολακευτικὸν ἐπίγραμμα εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ. VI, 235.

Ἐσπερίοις μέγα χάριμα καὶ ἡφίοις περάτῃσι,
Καίσαρ, ἀνικάντων ἔκγονε Ῥωμυλιδῶν,
αἰθερίην γένεσιν σέο μέλπομεν, ἀμφὶ δὲ βωμοῖς
γῆθοσύνους λοιβὰς σπένδομεν ἀθανάτοις.
Ἄλλα σὺ παπφοῖς ἐπὶ βήμασιν ἵχνος ἐρείδων,
εὐχόμενος ἡμῖν πολὺν μένοισ ἐπ' ἔτος.

³) Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. XI 408
Τὴν κεφαλὴν βάπτεις, τὸ δὲ γῆρας οὐποτε βάψεις,
οὐδὲ παρειῶν ἐκτανύσεις ῥυτίδας.
Μὴ τοίνυν τὸ πρόσωπον ἅπαν ψιμυθίῳ κατάπλαιτε,
ὥστε προσωπεῖον, κοῦχί πρόσωπον ἔχειν.
Οὐδὲν γὰρ πλέον ἐστί τί μαίνεαι; οὐποτε φῦκος
καὶ ψίμυθος τεύξει τὴν Ἐκάβην Ἐλένην.

των ὁ Σαρδιανὸς ἐποίησε συλλογὴν ἐπιγραμμάτων ἀναφερομένων εἰς καλὰς παῖδας ὀνομάσας ταύτην *Μοῦσαν παιδικήν*. Εἰς ταύτην προσέθηκε καὶ ἴδια ἐπιγράμματα. Πάντα ταῦτα μαρτυροῦσι τὴν διαφθοράν, ἣτις ἐλυμαίνετο τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἐν τοῖς χρόνοις τῶν αὐτοκρατόρων ἐγένοντο καὶ ἄλλαι συλλοгаὶ ἐπιγραμμάτων, ὡς ὑπὸ Διογένους τοῦ Λαερτίου, ὅστις ἔγραψε βιβλίον *Πάμμετρον* ὀνομαζόμενον καὶ ὑπὸ Διογενιανοῦ τοῦ Ἡρακλεώτου τοῦ συνθεμένου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ Ἀνθολόγιον Ἐπιγραμμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἐσξέσθη ὁλως ἡ ποιητικὴ τῶν Ἑλλήνων φαντασία, ὡς φαίνεται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῷ ἐπιγράμματι. Τὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ποιηθέντα ἔχουσι ποικίλην ὑπόθεσιν καὶ δὲν στεροῦνται ἀξίας κατὰ τε τὴν σιγουργίαν καὶ τὴν γλῶσσαν. Εἶναι ἀσθενέστερα ὅμως κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν εἰρωνείαν. Πλεῖστα δὲ ἐπιγράμματα λαμβάνουσι τοσαύτην περιοχὴν, ὥστε ἀποξαινοῦσιν ἐλεγείαι. Τὸ στίγμα τοῦ πρὸς παῖδας ἔρωτος δὲν ἐξαλείφεται μὲν τὸ παράπαν, ἀλλ' ὥς τι παρὰ φύσιν ἀποκρούεται¹.

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν ἐπιγραμματοποιῶν τοῦ παρακμάσαντος Ἑλληνισμοῦ εἶναι Παλλαδᾶς ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου λήγοντος τοῦ τετάτου μ. Χ. αἰῶνος. Ἦτο δὲ ἐθνικὸς καὶ διῆγεν ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὸν Πίνδαρον καὶ τὸν Καλλίμαχον

¹) Παλαί Ἀνθολογ. V, 278.

αὐτοῦ. Πρὸς τῇ πενίᾳ πολλὰ ἔπασχεν ἐκ τῆς μοχθηρίας φιλονείκου γυναικός. Αἱ περιπέτειαι δ' αὖται ἔδιδον δύναμιν καὶ κέντρον εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ. Περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἐπιγράμματα τούτου, ἅπερ διακρίνονται κατὰ τὴν στιχουργίαν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ ἰαμβικά. Ὁ δὲ Κλαυδιανὸς εἶναι γνωστὸς ποιητὴς ἐπιγραμμάτων, ἅπερ φέρονται ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ¹. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου περὶ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου μ. Χ. αἰῶνος ἡγμάζε Χριστόδωρος ὁ Κοπύτης, ὅστις ἐποίησε μὲν καὶ τινα ἐπιγράμματα, ἀλλὰ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ θέσιν ὀφείλει τῇ περιγραφῇ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γυμνασίου τοῦ Ζευξίππου, ἐν ᾧ ὑπῆρχον ἀγάλματα θεῶν καὶ ἀνδριάντες ἐξόχων ἀνδρῶν. Τὸ γυμνάσιον τοῦτο μετὰ τῶν μνημείων τῆς τέχνης ἐφθάρη ὑπὸ πυρὸς κατὰ τὸ 532 μ. Χ. Ἡ περιγραφὴ αὕτη συνισταμένη ἐκ 416 ἐξαμέτρων ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον βιβλίον τῆς Ἀνθολογίας καὶ ἐπιγράφεται Ἐκφράσεις τῶν ἀγαλμάτων εἰς τὸ δημόσιον γυμνάσιον τοῦ ἐπικαλουμένου Ζευξίππου. Αὕτη δ' οὐ μόνον διαφωτίζει τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, ἀλλ' ἔχει καὶ ποιητικὴν ἀξίαν διότι ὁ ποιητὴς ἐπιδεικνύει δεινότητα περιγραφικὴν καὶ χάριν².

Ὁ δὲ Παῦλος ἐπονομάζεται Σιλεντιάριος ἕνεκα τοῦ ἀξιωματος, ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ ἀλλῇ τοῦ Ἰουστινιανοῦ³. Ἦτο δ' υἱὸς τοῦ ποιητοῦ Κύρου καὶ κατεῖχεν ὑψηλὴν θέσιν ἐν τοῖς γράμμασι. Τούτου διετηρήθησαν ἑξομήκοντα καὶ ὀκτὼ ἐπιγράμματα,

¹) Nicolai ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III, 364. ²) Ὁρα τὴν διατριβὴν τοῦ Baumgarten, De Christodoro poeta Thebano, Bonn 1881. Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ περὶ Ἰσοκράτους ἐν στίχ. 256·

Χαῖρε φάος ῥήτρης Ἰσόκρατες, ὅτι σὺ χαλκῷ
κόσμον ἄγεις· δοκέεις γὰρ ἐπὶ φρονα μῆδεα φαίνειν,
εἰ καὶ ἀφωνήτω σε πόνω χαλκεύσατο τέχνη.

³) Εἶχεν ἔργον κήρυκος ἐπιβάλλοντος σιωπῆς. Τὸ ἀξίωμα δὲ τοῦτο ἦτο μετὰ τὸ τῶν συγκλητικῶν.

ἅπανα κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουσιν ἐρωτικὰς ὑποθέσεις καὶ ὑπερ-
βάλλουσι κατὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν εἰρωνεϊάν τὰ τοῦ φίλου
αὐτοῦ Ἀγαθίου. Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ
τῆς ἁγίας Σοφίας (Ἐκφρασις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας) καὶ
τοῦ Ἀμῶντος (Ἐκφρασις τοῦ Ἀμῶντος), αἵτινες διετηρήθη-
σαν ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ. Μείζονα ἀξίαν ἔχει τὸ ποίημα¹,
ὅπερ πεποιημένον ἐν ἡμιᾰμῶσι ἔχει ὑπόθεσιν τὰ θερμὰ λουτρὰ
τῶν Πυθίων (Εἰς τὰ ἐν Πυθίοις θερμὰ). Ἀλλ' ἡ γνησιότης
τούτου ἀμφισβητεῖται. Πρὸς δὲ ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπι-
γραμματικοί, ὡς ὁ Μητροδόωρος, ὅστις ἐπὶ Κωνσταντίνου
ἐποίησε τριάκοντα ἀριθμητικὰ προζήματα ἐν μορφῇ ἐπιγράμ-
ματος, ὁ Ἀνδρόνικος, ὅστις ὑπὸ τοῦ Αἰξανίου² θεωρεῖται μέγας
ποιητής, Λεόντιος ὁ Σχολαστικός, ὁ Μακηδόσιος καὶ πολλοὶ
ἄλλοι.

Ἐν τούτοις διαπρέπει ὁ ἐκ Μυρίνης τῆς Αἰολίδος Ἀγαθίας,
ὁ υἱὸς τοῦ ῥήτορος Μεμνονίου, ὅστις ἐγεννήθη περὶ τα 536
μ. Χ.³ Οὗτος ἐπαιδευθὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ μετὰ τὸ τέλος
τῶν νομικῶν αὐτοῦ σπονδῶν μετέβη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κων-
σταντίνου. Ἐνταῦθα ἠσχολήθη περὶ τὴνποίησιν γράφας Δα-

¹) Παλατ. Ἀνθολογ. IV, Παρατιθέμεθα τὸ προοίμιον.

Βούλει μαθεῖν, ἄνθρωπε,
θερμῶν ἄτεχνον ῥέμμα;
πῶς καὶ πόθεν νοσοῦσι
φανὲν πρόκειται πᾶσιν
ἀνάγκη δώρημα,
καὶ προσφιλὲς γάνυσμα;
Ἐγωγε τοῦτο δείξω,
ἐγὼ φέρων διδάξω
ὅσον σοφοὶ νοοῦσιν,
ὅσον φύσις παιδεύει
καὶ πῆρα συνδικάζει,
Πρόσχε' φράσων γὰρ ἤκω.

²) Ἐν ἐπιστολ. 75. ³) Ὁρα Nicolai ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι
III, 48.

φ ρ ι α κ ᾶ ἐν ἐξαμέτροις, ἅπερ ἀπῆρτιζον ἐννέα βιβλία, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τινι ἐπιγράμματι¹. Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ἀγαθίου διακρίνονται κατὰ τὴν σαφήνειαν, τὴν ζωηρότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν θερμότητα τοῦ αἰσθήματος. Ἐξ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Μοῦσαν ἐποίησε καὶ συλλογὴν ἐπιγραμμάτων, εἰς ᾗ προσέθηκε καὶ τὰ ἑαυτοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ Προοιμίῳ². Ἡ συλλογὴ αὕτη συνισταμένη ἐξ ἐπιτὰ βιβλίων ἦτο πολὺν διαδεδομένη καὶ ἐπὶ πολλῶν ἀνεγινώσκετο.

Πληρεστέρα ἦτο ἡ συλλογὴ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ἐκκληθέτος Κεφαλᾶ, ὅστις ἀνῆλθε καὶ εἰς μέγα ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα γενόμενος πρωτοπαπᾶς, δηλ. ὁ ἀνώτερος ἱερεὺς τῶν ἀνακτόρων³. Ὁ Κεφαλᾶς κατὰ τὸν ἔννατον μ. Χ. αἰῶνα ζῶν ἐγένετο μαθητὴς Γρηγορίου τοῦ Μαγίστου, ὅστις ἐξοίθησεν αὐτῷ εἰς τὴν συλλογὴν. Ἐλαβε δὲ τὴν ὕλην ἐκ τοῦ Στεφάνου τοῦ Μελεάγρου, ἐκ τοῦ Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως, ἐκ τῆς συλλογῆς Σιτάωνος τοῦ Σαυδιανοῦ, ἐκ τοῦ Παμμέτρου τοῦ Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ ἐκ τοῦ Κύκλου τοῦ Ἀγαθίου. Ἐκ τῶν συλλογῶν λοιπὸν τούτων ὁ Κεφαλᾶς λαβὼν τὴν ὕλην ἔταξε

¹) Παλατ. Ἀνθολογ. VI, 80.

Δαφνιακῶν βιβλίων Ἀγαθία ἡ ἐννεὰς εἰμι
ἀλλὰ μ' ὁ τεκτὴνας ἄνθετο σοί, Παφίη
Οὐ γὰρ Περιίδεσαι τόσον μέλω, ὅσον Ἐρωτι,
ὄργια τοσσατίων ἀμφιέπονσα πόθων.
Αἰεὶ δ' ἀντὶ πόνων, ἵνα οἱ διὰ σέο παρῇ
ἢ τινα μὴ φιλέειν, ἢ ταχὺ πειθομένην.

²) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. IV περὶ τὰς ἀρχὰς ἐν στίχ. 35

Θαυρῶν γὰρ αὐτοῖς λιτὸν οἶκοθεν μέρος
καὐτὸς παρέμιξα, τοῦ δοκεῖν μὴ παντιελῶς
ξένος τις εἶναι τῶν ὑπ' ἐμοῦ συνηγμένων.
Ἄλλ' ἐξ ἐκάστου σμικρὸν εἰσάγω μέρος,
ὅσον ἀπογεῦσαι τῶν δὲ λοιπῶν εἰ θέλοι
τυχεῖν τις ἀπάντων καὶ μετασχεῖν εἰς κόρον,
ἴστω γε ταῦτα κατ' ἀγορὰν ζητητέα.

³) Ὁρα Suse mihl ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 566.

ταύτην οὐχὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν, οὐδὲ κατ' ἐπιστημονικὴν τάξιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ὑποθέσεως καὶ διεῖλε τὸ ὅλον εἰς 15 ἄνισα κεφάλαια. Ἐνταῦθα κατελέγησαν οὐ μόνον τὰ ἀρχαιότερα ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν συγχρόνων, ὡς τοῦ Ῥοδίου Κωνσταντίνου¹, τοῦ Ἰγνατίου καὶ Κομητᾶ τοῦ Χαρτουλαρίου. Πρὸς δὲ προσετέθησαν καὶ ἐκκλησιαστικά ἐπιγράμματα. Οὕτως ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ περιέχονται 123 χριστιανικά ἐπιγράμματα², ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Χριστοδώρου ἔκφρασις καὶ ἐκλεκτὰ ἐπιγράμματα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ 19 Ἐπιγράμματα ἐν Κυζίκῳ³, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ τὰ Προοίμια τοῦ Μελεάργου, Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως καὶ τοῦ Ἀγαθίου, ἐν τῷ πέμπτῳ 309 Ἐπιγράμματα ἐρωτικά, ἐν τῷ ἕκτῳ 358 Ἀναθηματικά, ἐν τῷ ἑξῆς δὲ μὴ 748 Ἐπιτύμια, ἐν τῷ ὀγδόῳ 254 ἐπιγράμματα ἐκ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐν τῷ ἑννάτῳ 827 Ἐπιδεικτικά, ἐν τῷ δεκάτῳ 126 Προτρεπτικά, ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ 442 Συμποτικά καὶ Σκωπτικά, ἐν τῷ δωδεκάτῳ

¹) Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα ἐκ τῆς Παλατ. Ἀνθολογ. XV, 17.

Εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου.

Εἰ ζωγραφεῖν τις ἤθελέν σε, Παρθένε,
ἄστρον ἔδειτο μάλλον ἀντὶ χρωμάτων,
ἢν' ἐγγράφῃς φωστῆρσιν, ὡς φωτὸς πύλη·
ἀλλ' οὐχ ὑπέκει ταῦτα τοῖς βροτῶν λόγοις·
ἃ δ' οὖν φύσις παρέσχε καὶ γραφῆς νόμος,
τούτοις παρ' ἡμῶν ἱστορεῖ τε καὶ γράφῃ.

²) Ἐστὼ ὡς δεῖγμα τὸ Νεῖλου τοῦ Σχολαρίου εἰς εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου ὑπ' ἀριθμ. 33·

Ὡς θρασὺ μορφῶσαι τὸν ἀσώματον· ἀλλὰ καὶ εἰκὼν
ἐς νοερὴν ἀνάγει μνήσιν ἐπουρανίων.

³) Ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἐπιγεγραμμένον· Ἐν τῷ Κυζίκῳ εἰς τὸν ναόν Ἀπολλωνίδος, τῆς μητρὸς Ἀτιάλου καὶ Εὐμέρους, Ἐπιγράμματα, ἃ εἰς τὰ στυλοπινάκια ἐγγέγραπτο, περιέχοντα ἀναγλύφους ἱστορίας, ὡς ὑποτίθεται.

(258) *Στράτωνος Μούσα παιδική, ἐν τῷ δεκάτῳ τρίτῳ 31 ἀρχαιότερα Ἐπιγράμματα διαφόρων μέτρων, ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ Προβλήματα ἀριθμητικά, Αἰνίγματα, Χρησμοὶ μετ' ἄλλων προσθηκῶν ἀνηκουσῶν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ Τεχνοπαίγνια καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ πέμπτῳ Ἐπιγράμματα σύμμικτα. Τῆς ἀνθολογίας ταύτης, ἥτις διὰ τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης διετηρήθη ἐν καλῇ καταστάσει, ὑπάρχει ἐν μόνον χειρόγραφον, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Σαλμασίου ἀνευρέθη ἐν τῇ Παλατινῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἐιδεμξέργης κατὰ τὸ 1606 μ. Χ. Μετὰ τὴν διαρπαγὴν δὲ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸ 1623, τὸ χειρόγραφον μετηνέχθη εἰς Βατικανὸν δωρεθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, οὗ οἱ στρατοὶ ἐξεπόρθησαν τὴν Ἐιδεμξέργην. Κατὰ δὲ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἐν ἔτει 1797 τὸ χειρόγραφον μετηνέχθη εἰς Παρισίους, ὅθεν μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1815 γενομένην εἰρήνην ληφθὲν ἀπεδόθη πάλιν εἰς τὴν Ἐιδεμξέργην¹. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ Ἀνθολογία τοῦ Κεφαλαῖ ἐπονομάζεται Ἀνθολογία Παλατινῇ.*

Πολὴν βραχυτέρα καὶ ἥττονος ποιητικῆς ἀξίας εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, ὅστις ἦτο μοναχὸς ἐκ Νικομηδείας καταγόμενος καὶ ἔζη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος μ. Χ. Ὁ λόγιος οὗτος μοναχὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ Λέοντος Ὁρφανοτρόφου ὡς πρέσβυς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου πρὸς τὴν Ἑνετικὴν δημοκρατίαν². Ἀναντιρρήτως ὁ Πλανούδης ἦτο ἐκ τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ καὶ ἐγίνωσκε καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ὅπερ δὲν ἦτο σύνηθες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὁ Πλανούδης ἐποίησεν ἐπιτομὴν τῆς συλλογῆς τοῦ Κεφαλαῖ παραλείπων πολλά, ἅπερ προσέκρουον εἰς τὴν ἠθικὴν³. Οὕτω δὲ συνέστη ἡ Ἀνθολο-

¹) Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνθολογίας ταύτης καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ χειρογράφου ἔγραψεν ὁ Fr. Jacobs, Prolegom. σελ. 61—79 καὶ 133—164.

²) Ὁρα Nicolai III, 254. ³) Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου εἶναι ἐπιγεγραμμένον· “Ἐν τῷδε τῷ ἑβδόμῳ τμήματι περιέχεται ἐταιρικά τινα

λογία διαφορῶν ἐπιγραμμάτων διαιρουμένη εἰς ἑπτὰ βιβλία. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον περιέχει ἐπιγράμματα Ἐπιδεικτικά, τὸ δὲ δεύτερον Σκωπικά, τὸ δὲ τρίτον Ἐπιτύμεια, τὸ δὲ τέταρτον Ἐπιγράμματα εἰς θεῶν ἀγάλλματα καὶ ἀνδρῶν στήλας καὶ ζώων μορφὰς καὶ ἔτι εἰς τόπους, τὸ δὲ πέμπτον τὴν Ἐκφρασιν τοῦ Χριστοδώρου, τὸ δὲ ἕκτον τὰ ἀναθηματικά καὶ τὸ ἕβδομον τὰ ἐρωτικά¹. Ἡ συλλογὴ αὕτη πολλὴ ἀνεγινώσκετο κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, ἃς οὖν ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως. Ὁ θησαυρὸς οὗτος τῶν ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων ὁσημέραι πλουτίζεται ἐκ νέων ἀνακαλύψεων, αἵτινες γίνονται κατὰ τὰς ἀνασκαφάς².

ἀποφθέγματα, τὰ μὲν ὡς ἐγκώμια, τὰ δὲ ὡς ἐπιστολαί, τὰ δὲ ὡς ἄν ἑκαστον ἔτυχεν, ὅσα μὴ πρὸς τὸ ἀσεμνότερον καὶ αἰσχροτέρον ἀποκλίνει. Τὰ γὰρ τοιαῦτα πολλὰ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὄντα παρέλιπε, φησὶν, ὁ Πλανούδης. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λέγων χειρόγραφον ἔννοεῖ τὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Κεφαλᾶ. Ὁρα Susemihl II, 570. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ Πλανούδης ἐν μέρει ἠντίλησεν ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν, ἐξ ὧν καὶ ὁ Κεφαλᾶς. ¹) Susemihl II, 570 ²) Οὕτως ἔχομεν πολλὰ συμπληρώματα, ὡς ἐν τῷ Corpus in script. Graecarum 1834—1845, ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ μακαρίτου διδασκάλου μου Α. Ρ. Ραγκαβῆ Antiquités Helléniques ἐν 2 τόμ. 1842—1855. G. Hermann Opusc. ἐν τόμ. V καὶ ἐν τῷ τοῦ ἐπιζώντος διδασκάλου μου Στ. Κουμανούδη Ἐπιγράμματα ἑλληνικά ἐν Ἀθῇν. 1860 καὶ Ἀττικῆς ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι 1871.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΥΤΗΣ ΕΙΔΩΝ

Διὰ τῆς ἐλεγείας ἐγένετο ἡ μετάβασις ἐκ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικήν ποίησιν. Ἡ ἐλεγεία ἐπειράθη, ὥπως τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος συνδέσῃ. Ἐπὶ πορρωτέρῳ προέβη ὁ Ἀρχίλοχος διὰ τῶν ἰάμβων, ὧν ὁ εὐκίνητος ῥυθμὸς τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἀπεικονίζει. Οὕτω κατ' ὀλίγον τὸ παρελθὸν ὅλως ὑπεχώρησε καὶ τὸ μέλος ἐγένετο τὸ ὄργανον τοῦ παρόντος καὶ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ἀκμὴ τῆς λυρικῆς ποιήσεως πίπτει κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς τῆς τυραννίας καταπεσοῦσης ἕκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν ἠδύνατο ἑλευθέρως νὰ συζητῇ περὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι πτωχὸς ἀοιδός, ὅστις τοὺς κύκλους τῶν ἡγεμόνων φαιδρύνει, ἀλλ' ὁ σύμβουλος τῶν πόλεων, ὁ διαλλακτὴς τῶν πολιτικῶν συστημάτων καὶ ὁ προσφιλεὶς τοῖς ἱεροῖς ἰδρύμασιν, ὡς τῷ ἐν Δελφοῖς μαντεῖω¹. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ λυρική ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία, αἵτινες κατὰ τὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰρημένα ἔχουσιν ἀδελφικὴν σχέσιν, ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ ἑλευθερία ἤρξατο ἀναλάμπουσα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀρίζοντος.

Τὴν μελικὴν ποίησιν ἀνέπτυξαν κατ' ἐξοχὴν οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Δωριεῖς. Ἀλλὰ παρ' ἐκείνοις μὲν ἤρχε τὸ προσωπικὸν πάθος, παρὰ τούτοις δὲ ἡ ἠθικὴ σπουδαιότης. Ὁ μὲν Λέσβιος ποιητὴς χαλαρῶς συνεδέετο διὰ τῶν δεσμῶν τῆς πολιτείας καὶ τῆς

¹) Boeckh, Encyclopädie und Methodologie der Philol. Wissenschaften ἐν σελ. 623.

θηρησκείας, ὃ δὲ Δωριεὺς ἐγένετο ἔνθους ἐκ τῶν αἰσθημάτων πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ Δωριεῖς πολιτικῶς καὶ πολεμικῶς ἀνατραφέντες ἐπίστευον, ὅτι ἐξ εὐνοίας τῶν θεῶν ἐκλήθησαν, ὅπως ἄρχωσι τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τὸ φρόνημα τοῦτο τῶν Δωριέων σύμμετρος ἦτο καὶ ἡ διάλεκτος, ἣτις εἶχε τι βραχὺ καὶ ἀνδρικόν. Ἄλλ' ἢ μὲν ποίησις τῶν Δωριέων ἦτο χορική, ἢ δὲ τῶν Αἰολέων κατ' ἐξοχὴν λυρική, δηλ. ἤδετο πρὸς μουσικὰ ὄργανα. Ἡ Δωρική ποίησις ἔχει στροφῶς μεγάλας καὶ τεχνικωτάτας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Αἰολικάς, αἵτινες εἶναι βραχεῖαι. Ἐν ἐκείνῃ μὲν τῇ στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιδόξ, ἣς στερεῖται ἡ λυρική τῶν Αἰολέων ποίησις¹. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ μέλος μακρόν χρόνον μετὰ τῶν Δωριέων καὶ τῶν Αἰολέων συνέζησεν ἐξήρθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐπὶ τῶν Περσικῶν, καθ' οὗς ἡ πολιτεία καὶ ἡ θρησκεία τοὺς τοπικοὺς φραγμοὺς διέρρηξαν. Ἐπαύσατο δ' ἡ ἀκμὴ, ὅτε αἱ Ἀθηναὶ ἤρξαντο ποιοῦσαι ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὅλην Ἑλλάδα. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ποιηταὶ διὰ μελικῶν ἁσμάτων, ἅπερ ἦσαν πλήρη χαρίτων, δυνάμεως καὶ θάρρους, ἐδίδασκον πολιτικὴν σύνεσιν, εὐσέβειαν καὶ ἐξύψουν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Ἡ μελικὴ ποίησις εἶναι πολυμερεστάτη εἰς πολλὰ εἶδη διαιρουμένη, ὧν ἄλλα μὲν ἀναφέρονται εἰς θεοὺς, ἄλλα δ' εἰς ἀνθρώπους καὶ ἄλλα εἰς προσπιπτούσας περιστάσεις. Καὶ εἰς θεοὺς μὲν ἀναφέρεται ὁ ὕμνος, τὸ προσόδιον, ὁ παιάν, ὁ διθύραμβος, ὁ νόμος, τὰ Ἀδωνίδα, ὁ Ἰόξακχος καὶ τὰ ὑπορχήματα· εἰς δὲ τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἐγκώμια, οἱ ἐπίνικοι, τὰ σκολιὰ (ἢ σκόλια), τὰ ἐρωτικά, τὰ ἐπιθαλάμια, οἱ ὕμναιοι, οἱ σίλλοι, οἱ θοῖνοι καὶ τὰ ἐπικήδεια· εἰς θεοὺς δὲ καὶ ἀνθρώπους τὰ παρθένια, τὰ δαφνηφορικὰ, τὰ ὠσχοφορικὰ καὶ τὰ εὐκτικά. Τὰ δὲ εἰς τὰς προσπιπτούσας περιστάσεις, ὡς τὰ ἀποσπαστικά καὶ γνωμολογικά, καταχρηστικῶς κατατάσσονται εἰς τὴν μελικὴν ποίησιν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πρόκλος².

¹) K. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 296. ²) Τὴν εἰρημένην διαίρεσιν

“Υμνοι, καθ’ ὅλου εἰπεῖν, εἶναι ἄσματα ποιηθέντα πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν. Ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων αἰοδοὶ ἐποιοῦν ὕμνους, οὓς ἦδον ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἄλλους ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσιν· οὗτοι ἦσαν πεποιημένοι ἐν ἐξαμέτρῳ καὶ εἶχον ὑποθέσεις τοὺς μύθους τῶν θεῶν, οἷς ἀνῆκεν ἡ ἐορτή. Βραδύτερον οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Στησίχορος, ὁ Ἀλκαῖος, ὁ Ἀνακρέων καὶ ὁ Πίνδαρος, ἀντικατέστησαν τὸ ἐξάμετρον δι’ ἄλλων μέτρων. Χαρακτηριστικὸν δὲ σημεῖον τοῦ ὕμνου εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ Στησίχορου ἐπινοηθεῖσα διαίρεσις εἰς στροφὴν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπωδόν, εἰ καὶ αὕτη δὲν περιωρίσθη ἐν μόνῳ τούτῳ τῷ εἶδει τῆς ποιήσεως¹. Οὕτως οἱ ὕμνοι κατέλαβον τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων νόμων, οἵτινες ὑπεχώρησαν μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφανίσθησαν². Ὁ ὕμνος ἦδετο ὑπὸ χοροῦ, ὅστις πρὸ τοῦ βωμοῦ ἵστατο, πρὸς κιθάραν καὶ οὐχὶ πρὸς αὐλόν.

Τοῦναντίον πρὸς αὐλὸν ἦδετο τὸ προσόδιον, ὅπερ κατὰ τὸν Πρόκλον ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ ἄδεσθαι ἐν τῷ προσιέναι τοῖς βωμοῖς ἢ ναοῖς³. Τὸ προσόδιον ἦτο μὲν μελικὸν ἄσμα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχαῖος ἐπικὸς ποιητὴς Εὐμήλος εἶχε ποιήσει τοιοῦτον ἐν ἐξαμέτρῳ. Ὁ δὲ παῖς τὸ κατ’ ἀρχὰς ἦτο ἄσμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ καταπαύσει λοιμῶν καὶ νόσων⁴. Ὅντως ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ μνημονεύεται ὁ παῖς ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἐν ᾗ οἱ Ἀχαιοὶ ἄδοντες παιᾶνα ἐξιλεοῦσι τὸν Ἀπόλλωνα πρὸς παῖσιν τοῦ λοιμοῦ⁵. Κατ’ ἐπέκτασιν ὅμως τὸ ὄνομα ἐδήλουν ὥδην πρὸς πάντα θεὸν καὶ ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ μεταχειρίζεται τοῦτο ἡδὴ ὁ Ὅμηρος· διότι οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἑκτορος κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀχιλλέως ἄδουσι παιᾶνα⁶, ἥτοι νικητήριον ἄσμα. Ὁ παῖς ἀνεπτύχθη ἐν

ὀφείλομεν τῷ Πρόκλῳ παρὰ Φωτίῳ 984. Οὗτος παρατηρεῖ: “Τὰ δὲ εἰς τὰς προσκυπούσας περιστάσεις οὐκ ἔστι μὲν εἶδη τῆς μελικῆς, ἐπ’ αὐτῶν δὲ τῶν ποιητῶν ἐπιχειρεῖται.” 1) Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 172. 2) Παρὰ Πλάτων. ἐν Νόμ. III, 700 B, τὰ δύο ταῦτα εἶδη τίθενται παρ’ ἀλλήλοις. 3) Κατὰ Πρόκλον παρὰ Φωτίῳ 985. 4) Πρόκλος αὐτόθι. 5) Ἐν Ἰλιάδ. A, 472. 6) Ἐν Ἰλιάδ. X, 391.

Κρήτη, ἐξ ἧς μετεδόθη εἰς τοὺς Δελφούς, εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα¹. Ὡς δ' ὁ παιὰν ἦδετο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτως ὁ διθύραμβος πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως ταύτης ὑπάρχει διαφωνία παρὰ τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις². Φαίνεται δ', ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως εἶναι ἀρχαιότατον· διότι μνημονεύει τούτου ὁ Ἀρχίλοχος³. Διεμορφώθη δ' ὁ διθύραμβος κατὰ τὰ 600 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀρίωνος. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ διθύραμβος εἶχε στροφάς, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον τῶν δεσμῶν τούτων ἀπαλλαγείς ἐγένετο ἀπολελυμένον μέλος. Οὐχὶ πολὺν διάφορος τοῦ διθυράμβου ἦτο ὁ ἰόθακχος, ὅστις ἦδετο κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς θυσίας τοῦ Διονύσου πολλὰ φερόμενα βεβαπτισμένος, ὡς λέγει ὁ Πρόκλος⁴.

Ὁ δὲ νόμος ἀνήκει εἰς τὰ ἀρχαιότατα εἶδη τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως καὶ ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητής, ὅστις τὰς λέξεις εἰς τὸ μέλος συνήρμοζεν, ἦτο δεδεδεμένος ὑπὸ ὠρισμένων κανόνων ἢ νόμων⁵. Ἀνήκει μὲν ὁ νόμος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κατὰ τὸν Πρόκλον ἐγεννήθη ἐκ τοῦ παιᾶνος, ἀλλ' ἤδη ὁ Τέρπανδρος ἐποίει νόμους εἰς ἄλλους θεούς. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐξεκλίωσε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως καὶ μετὰ τούτον Ἀρίων ὁ Μηθυμναῖος. Τοὺς τελευταίους νεωτερισμοὺς ἐπήνεγκεν ὁ Τιμόθεος, ὅστις καὶ εἰς τοὺς νόμους εἰσήγαγε

¹) Ὁρα Christ σελ. 125. ²) Ὁ Πρόκλος λέγει. "Ὁ δὲ διθύραμβος γράφεται μὲν εἰς Διόνυσον, προσαγορεύεται δὲ ἐξ αὐτοῦ ἦτοι διὰ τὸ κατὰ τὴν Νύσαν ἐπ' ἄνθρωπον διθύρῳ γραφῆναι τὸν Διόνυσον, ἢ διὰ τὸ λυθέντων τῶν ῥαμμάτων τοῦ Διὸς εὐρεθῆναι αὐτόν, ἢ διότι δις δοκεῖ γενέσθαι, ἅπαξ μὲν ἐκ τῆς Σεμέλης, δεύτερον δὲ τοῦ μηροῦ". Ὁ Christ συνδέει τὸ ὄνομα μετὰ τοῦ θείαμβος καὶ θόρυβος. Ὁρα καὶ M. Schmidt, Diatribe in dithyrambum, Berl. 1845. ³) Ἐν ἀποσπάσμ. 79. ⁴) Ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ. ⁵) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. 6, "Νόμοι προσηγορεύθησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν παραβῆναι ὡς ἐβούλοντο καθ' ἑκάστον νενομισμένον εἶδος τῆς τάσεως". Καὶ ὁ Σουῖδας ὀρίζει οὕτως· "ἁρμονίαν ἔχων τακτὴν καὶ ὁρμὴν ὠρισμένον".

τὸν χορὸν καὶ οὕτως ἐπλησίασεν εἰς τὸν διθύραμβον¹. Διαφέρει ὁμως τούτου· διότι ὁ μὲν διθύραμβος εἶναι κεκινημένος, ἔχει πολὺ τὸ ἐνθουσιῶδες, μέθας καὶ παιδιᾶς, ὁ δὲ νόμος διακρίνεται κατὰ τὰς ἱκετείας καὶ τὴν πολλὴν τάξιν². Ἀδωνίδια δὲ λέγονται τὰ εἰς Ἀδωνιν ἀναφερόμενα. Τὸ δὲ ὑπόρχημα εἶναι χορικὸν ἄσμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ᾄδόμενον ἐν ζωηροῖς ὄυθμοῖς καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ παιᾶνος. Ἐθεωρεῖτο δ' ὡς ἐπινόημα τῶν Κρητῶν³.

Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα ἄσματα, ἅπερ ἤδοντο μόνον ἐν τισι πόλεσι ἢ χώραις, ὡς τὰ δαφνηφορικὰ ἐν Βοιωτίᾳ. Ἐνταῦθα καθ' ἐκάστην ἐννεαετηρίδα οἱ ἱερεῖς δάφνας εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος κομίζοντες ἐξύμνον αὐτὸν διὰ χορῶν παρθένων. Τὸ ἔθος δὲ τοῦτο παρέμεινεν ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ τῶν Βοιωτῶν στρατηγὸς ἐνίκησε τοὺς Πελασγούς, ἀφ' οὗ κατ' ὄναρ εἶδε τὸν Ἀπόλλωνα πανοπλίαν διδόντα καὶ κελεύοντα, ἵνα οὗτοι εὐχωνται τῷ θεῷ δαφνηφοροῦντες. Κατὰ τὴν δαφνηφορίαν λοιπὸν οἱ Βοιωτοὶ κατέστεφον ξύλον ἐλαίας διὰ δαφνῶν καὶ ποικίλων ἀνθέων καὶ ἐπ' ἄκρου τοῦ ξύλου ἐφῆρμοζον χαλκὴν σφαῖραν, ἐξ ἧς ἐξήρταν μικροτέρας. Κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς σφαίρας παρέθετον μικροτέραν σφαῖραν, εἰς ἣν προσῆπτον σφαιρία καὶ πορφυρὰ στέμματα. Προδήλως ἡ μὲν ἄνω σφαῖρα ἀπεικάζει τὸν ἥλιον, ἡ δὲ ὑποκειμένη τὴν σελήνην, τὰ δὲ προσηρητημένα τῶν σφαιρίων τὰ ἄστρα καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὰ στέμματα τὸν ἐνιαύσιον δρόμον. Ἦρχε δὲ τῆς δαφνηφορίας παῖς ἀμφιθαλὴς τὰς μὲν κόμας καθειμένος, χρυσοῦν δὲ στέφανον φέρων καὶ λαμπρὰν ἐσθῆτα ποδήρη ἐστολισμένους. Τούτῳ ἐπη-

¹) Πρόκλος παρὰ Φωτίῳ 985 "Τιμόθεος εἰς τὴν νῦν ἤγαγε τάξιν". Κλήμης δ' Ἀλεξ. ἐν Στρωμ. I, 308, "νόμους πρῶτος ἦσεν ἐν χορῷ καὶ κιθάρᾳ". Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ Μουσικ. 4 "Τοὺς πρῶτους νόμους ἐν ἔπεισι διαμυγνύων διθύραμβικὴν λέξιν ἦδεν, ὅπως μὴ πύθῃς φανῇ παρανομῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν". ²) Πρόκλος αὐτόθι. ³) Ἀθήν. V, 181 B.

κολούθει χορὸς παρθένων κλῶνας προτείνων¹. Ὡσαύτως παρὰ τοῖς Βοιωτοῖς ἦδετο τὸ Τριποδηφορικὸν μέλος, διότι τῆς πομπῆς προηγεῖτο τρίπους. Τὰ δὲ ὠσχοφορικὰ ἤδοντο ἐν Ἀθήναις ὑπὸ χοροῦ, οὗ ἡγοῦντο δύο νεανίαι, οἵτινες κατὰ γυναικάς ἐστολισμένοι ἐκόμιζον κλῆμα ἀμπέλου μεστὸν εὐθαλῶν βοτρύων, ἐξ οὗ καὶ τὸ μέλος ὠνομάσθη ὠσχοφορικόν². Ἡρξάτο δὲ ἡ πομπὴ αὕτη ἀπὸ Θησέως, ὅστις εἰς Κρήτην πλεύσας καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ τοῦ δασμοῦ ἀπαλλάξας ἀπέδωκε χαριστήρια τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τῷ Διονύσῳ· διότι οὗτοι κατὰ τὸν πλοῦν ἐπεφάνησαν τῷ ἥρωϊ³.

Τὸ δὲ ἐγκώμιον μέλος ἢ ἐγκώμιος ὕμνος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦδετο πρὸς τιμὴν φίλων ἢ ἡγεμόνων. Βραδύτερον δ' ὅμως δὲν ἦρκει τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ ὕμνου ἐγένετο χορικὸν ᾄσμα, ὅπερ πεπειραμένοι αἰοιοὶ ἤδον⁴. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη⁵ τὸ πρῶτον ἐγκώμιον ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ Ἱππολόχου, ὅστις ἦτο Θεσσαλός. Ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης ἐποίησαν τοιαῦτα ἐγκώμια πρὸς ἡγεμόνας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐδήλου ἔξοχον τιμὴν, δὲν ἐγένετο κοινόν, ὥς τὸ ἐπινίκιον (μέλος) ἢ ἐπινίκιος (ὕμνος). Τὸ ἐπινίκιον ἦτο εἶδος τοῦ ἐγκωμίου. Διὰ τῶν ἐπινικίων ἐδεξιοῦντο τοὺς ὀλυμπιονίκας οἱ φίλοι αὐτῶν κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς νίκης καὶ αἱ πόλεις, ὅτε οἱ νικηταὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα.

Τὰ δὲ σκολιὰ (μέλη) ἢ σκόλια ἤδοντο παρὰ τοὺς πότους καὶ κατὰ τὸν Πρόκλον εἶναι ἀνειμένον τῇ κατασκευῇ καὶ ἀπλούστατον. Διὰ τί δ' οὕτως ὠνομάζοντο, διαφωνοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι⁶. Δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ γνώμη Ἀρτέμιωνος τοῦ Κασανδρέως, ὅτι ἔσχον τὸ ὄνομα, διότι κατὰ τοὺς πότους δὲν ἤδον πάντες τὸ τρίτον ᾄσμα, ἀλλὰ μόνοι οἱ δοκοῦντες συνετοί⁷. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο

¹) Πρόκλος αὐτόθι 988. ²) Ὡσχη καλεῖται ὁ κλάδος τῆς ἀμπέλου.

³) Πρόκλος αὐτόθι. ⁴) Bergk II 167. ⁵) Ἐν τῇ Ῥητορικῇ Α, 9. ⁶) Ὁρα σημειώσαί μου εἰς τὸν Γοργίαν τοῦ Πλάτωνος 451 E. ⁷) Παρ' Ἀθην. XV, 694 B "τρίτον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τάξιν ἔχον, οὗ μετεῖχον οὐκ ἐνί

παρεῖχεν ἀταξίαν, τὸ ἄσμα ὠνομάσθη σκολιόν. Νομίζομεν ὅμως, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι πιθανόν, διότι ἤθελε διεγερεθῇ ἔρις, τίνες εἶναι οἱ συνετοί. Ἴσως κατὰ τι πιθανωτέρα εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι πρῶτον ἡδέ τις μικρόν τι ἄσμα καὶ τοῦτο ἄσας προσεκάλει ἄλλον τινὰ καθήμενον οὐχὶ κατὰ σειρᾶν, ᾧ ἔτεινε κλῶνα μύρτων ἢ τὴν λύραν, ὅπως ἄσῃ. Οὗτος ὁ διάδοχος ἐπειρᾶτο, ὅπως τὸ ἄσμα τοῦ προέσαντος ἀλλοιώσει, κυρώσῃ ἢ ἀνασκευάσῃ. Τοῦτο ἀπῆτει παρουσίαν πνεύματος καὶ γνῶσιν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως· διότι τὸ ἄσμα αὐτοῦ ἐλάμβανεν ἔκ τινος ἀρχαιότερου ποιητοῦ, ἐνίοτε δὲ ἡυτοσχεδίαζε ἢ ὑπάρχουσαν στροφὴν ἡλλοίου¹. Λοιπὸν διὰ τὴν ἀταξίαν τῆς σειρᾶς ὠνομάσθησαν σκολιά. Νομίζομεν δ' ὅμως, ὅτι μᾶλλον ἐνεκα τῆς ἀταξίας τῶν ἐννοιῶν τὰ σκολιά ἔλαβον τὸ ὄνομα. Αἱ ὑποθέσεις τῶν τοιούτων ἁσμάτων ἦσαν ποικίλαι, συνήθως μὲν ὁ οἶνος καὶ ὁ ἔρως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ πολιτεία. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σκολιά ἀπῆτουν παρουσίαν πνεύμα-

πάντες, ἀλλ' οἱ συνετοὶ δοκοῦντες εἶναι μόνοι, καὶ κατὰ τόπον τινὰ εἰ τύχοιεν ὄντες· διότερ ὡς ἀταξίαν τινα μόνον παρὰ τὰλλα ἔχον τὸ μῆθ' ἅμα μῆθ' ἐξῆς γινόμενον, ἀλλ' ὅπου ἔτυχον εἶναι, σκολιὸν ἐκλήθη. ¹) Bergk Π, 16. "Ο Ἀθήναιος παρέχει ἡμῖν δεῖγμα τῆς σειρᾶς τῶν σκολιῶν.

α'

Παλλὰς Τριτογένει' ἄνασσ' Ἀθηνᾶ,
ὄρθρου τήνδε πόλιν τε καὶ πολίτας
ἄτερ ἀλγέων καὶ στάσεων
καὶ θανάτων ἀώρων σύ τε καὶ πατήρ.

β'

Πλούτον μητέρ' ὀλυμπίαν ἀεῖδω
Δήμητρα στεφανηφόροις ἐν ὥραις,
σέ τε παῖ Διὸς Περσεφόνη.
χαίρετον, εἴ δὲ τήνδ' ἀμφέπετον πόλιν.

γ'

Ἐν Δήλῳ ποτ' ἔτικτε τέκνα Λατώ,
Φοῖβον χρυσοκόμαν ἄνακτ' Ἀπόλλω
ἐλαφηβόλον τ' ἀγροτέραν
Ἀρτεμιν, ἧ γυναικῶν μέγ' ἔχει κράτος.

τος καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ταύτην ὑπὲρ πάντας τοὺς Ἑλληνας, παρὰ τούτοις κατ' ἐξοχὴν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἦτο ἀρεστόν. Οὗτοι ἤδον καὶ ἄλλα μὲν, μάλιστα δὲ τὸ σκολιὸν τῶν τυραννοκτόνων, ὅπερ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἡλλοίωσαν¹.

Τὰ δὲ παρθένια ἤδοντο ὑπὸ παρθένων χορευουσῶν. Ταῦτα δ' ἠκμαζον ἐκεῖ, ἐνθα ὑπῆρχεν ἐλευθερία ταῖς γυναιξίν, ὥς ἐν Σπάρτῃ. Παρθένια ἐποίησαν οἱ ἄριστοι τῶν λυρικῶν ποιητῶν, ὁ Ἀλκμάν, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Βακχυλίδης. Ὑμέναιος δ' ἐκαλεῖτο τὸ ᾄσμα, ὅπερ ἤδετο, ὅτε ἤγον τὴν νύμφην ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας εἰς τὴν τοῦ νυμφίου. Ἐν τοῖς ὕμεναίοις διεκρίθη ἡ Σαπφώ, ἣν ἐμμύθη ὁ Ῥωμαῖος Κάτουλλος. Τὸ δὲ γαμήλιον ᾄσμα, ὅπερ ἤδετο πρὸ τοῦ θαλάμου τῶν νεονύμφων, ἐκαλεῖτο ἐπιθαλάμιον. Κατὰ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεόκριτος τὸν Ἑλένης ἐπιθαλάμιον².

¹) Παρ' Ἀθηναίῳ XV, 695.

ι

Ἐν μύρτου κλαδί τὸ ξίφος φορήσω,
ὥσπερ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε τὸν τύραννον κτανέτην
ἰσονόμους τ' Ἀθήνας ἐποιήσατην.

ια

Φίλιταθ' Ἀρμόδι', οὐ τί πον τέθνηκας,
νήσοις δ' ἐν μακάρων σέ φασιν εἶναι,
ἵνα περ ποδώκης Ἀχιλεὺς,
Τυδεΐδην τέ φασιν ἐσθλὸν Διομήδεα.

²) Εἶναι τὸ 18ον εἰδύλλιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΟΛΕΩΝ ΛΥΡΙΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

Ἀρχαιότατος πάντων τῶν Λεσβίων ποιητῶν εἶναι ὁ Τέρπανδρος, κατὰ τινας μὲν ἀπόγονος τοῦ Ὑσιόδου, κατ' ἄλλους δὲ τοῦ Ὀμήρου¹. Περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζη ὁ ποιητής, ὑπάρχουσι διάφοροι εἰδήσεις, ἐξ ὧν ἄλλαι μὲν ἀναβιβάζουσιν αὐτὸν εἰς ἀρχαιότερους χρόνους, ἄλλοι δὲ καταβιβάζουσιν εἰς μεταγενεστέ-
ρους. Πιθανότερα δὲ φαίνεται ἡ τοῦ Λεσβίου Ἑλλανίκου μαρ-
τυρία², καθ' ἣν ὁ Τέρπανδρος πρῶτος ἐνίκησεν ἐν τοῖς καρνε-
ίοις, δηλ. ἤκμαζε περὶ τὰ 680 π. Χ. Ὁ ποιητής ἐγεννήθη ἐν
Ἀντίσσει τῆς Λέσβου, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς ἔνεκα φόνου νὰ κατα-
λίπῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ περιεπλανᾶτο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τὰ Ὀμη-
ρικά ἔπη ᾄδων. Ὡς δ' οἱ ῥαψωδοὶ τῆς ἄσεως τούτων προέτασ-
σον προοίμια, οὕτως ὁ Τέρπανδρος προέτασσε νόμον, ὃν
ἀνενέωσε. Διὰ τῶν νόμων ὁ ποιητής ἀγωνισάμενος ἐν τῇ
πανηγύρει τῶν Δελφῶν τετράκις ἐνίκησεν³. Ὁ ἔσοχος οὗτος
μουσουργὸς τὸν ἀρχαῖον νόμον, ὅστις συνίστατο ἐκ τεσσάρων
μερῶν⁴, διεῖλεν εἰς ἑπτὰ, ὧν ἕκαστον ὠνόμαζε δι' ἰδίου ὀνόμα-

¹) Σουΐδας ἐν λ. Τέρπανδρος, ²) Ἀθην. XIV, 635 "Ὅτι δὲ καὶ Τέρπανδρος ἀρχαιότερος Ἀνακρέοντος δηλὸς ἐκ τούτων" τὰ κάρνεια πρῶτος πάντων Τέρπανδρος νικᾷ, ὥς Ἑλλάνικος ἱστορεῖ ἐν τε τοῖς ἐμμέτροις καρνεονίκαϊς καὶ τοῖς καταλογάδην. Ἐγένετο δὲ ἡ θέσις τῶν καρνείων κατὰ τὴν ἕκτην καὶ εἰκοστὴν Ὀλυμπιάδα, ὥς Σωσίβιος φησιν ἐν τῷ περὶ χρόνων. Ἰδὲ καὶ Κλήμ. Ἀλέξανδρ. ἐν Σρωμ I, 398. ³) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. 4 "Τὰ Πύθια τετράκις ἐξῆς νενικηκῶς ἀναγέγραπται." ⁴) Ἰωὺς τὰ τέσσαρα ὀνόματα ἦσαν, ἀρχά, κατατροπά, ὀμφαλός, σφραγίς. Ἀπόσπασμ. Τέρπανδρ. 3.

Σοὶ δ' ἡμεῖς τετραγήρην ἀποστέρξαντες δοιδᾶν
ἐπατόνῳ φόρμιγγι νέους κελαδήσομεν ὕμνους.

τος¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ αὐτὸς μουσικὸς ἀντὶ τεσσάρων χορδῶν ἔθην-
κεν ἐπὶ εἰς τὴν κιθάραν, φαίνεται, ὅτι αἱ χορδαὶ ἦσαν ἐν σχέσει
πρὸς τὰ ἐπὶ μέρη τοῦ νόμου². Οὕτω λοιπὸν τὴν μὲν ἀρχὴν
διαίρει εἰς δύο, ὥς καὶ τὸν ἐπίλογον, τὴν δὲ κυρίαν ὑπόθεσιν εἰς
τρία μέρη.

Ὅτε ἡ Σπάρτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ
πολέμου ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν κατεπονείτο, ἡ Πυθία ἐκέλευ-
σεν, ἵνα ἡ πόλις καλέσῃ τὸν Λέσβιον ποιητὴν. Κληθεὶς δ' ὁ
Τέρπανδρος καὶ ἔλθων εἰς τὴν στασιάζουσαν πόλιν οὕτω βαθέως
συνεκίνησε τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε οὗτοι τὰ μίση ἀφέντες καὶ
εἰς δάκρυα τραπέντες ἀλλήλους ἡσπάζοντο. Διὰ τὴν κατάπανσιν
ταύτην τῶν παθῶν οὕτω μέγας ἐθεωρήθη, ὥστε μεγάλη τιμὴ
ἐνομιζέτο, ἂν ποιητὴς τις δεύτερος μετὰ τοῦτον ἐνομιζέτο (Μετὰ
τὸν Λέσβιον ᾠδόν). Ὁ Τέρπανδρος ἐν Σπάρτῃ εὔρε νέαν πα-
τρίδα, μέγα ἐτιμήθη καὶ ἀπὸ τοῦτου ἄρχεται νέα περίοδος τῆς
μουσικῆς τέχνης. Οὗτος εἰσήγαγε τὴν ἐπτάχορδον καὶ κατὰ τὸν
Πίνδαρον ἐξεῦρε τὸν βάρεξτον⁴. Διὰ τοιούτων μουσικῶν ὁργάνων
ὁ Λέσβιος ἐποίησε πολλὰς βελτιώσεις ἐν τῇ μουσικῇ. Ταύτη δὲ

¹) Πολυδεύκ IV, 66 "Μέρη τοῦ καθαρωδικοῦ νόμου, Τερπάνδρου κα-
ταλείμαντος, ἐπὶ ἀρχά, μεταρχά, κατατροπά, μετακατατροπά, ὀμφαλός,
σφραγίς, ἐπίλογος". ²) "Ora Bergk II, 211. Ἰδὲ καὶ Sittl II 288. ³)
Πλούταρχ. Περὶ Μουσικ. 1146. Πίνδαρ. ἐν ἀποσπάσμι. 268. Χρυστόδωρος ἐν
τῇ Παλατ. Ἀνθολογ. II, 113

Μήτε λίπης Τέρπανδρον εὐθροον, οὐ τάχα φαίης
ἔμπροον, οὐκ ἄφθογον εἶδειν βρέτας· ὥς γὰρ δῶ,
κινυμέναις προπιδεσσιν ἀνέπλεκε μύστιδα μολπῇ,
ὅς ποτε δινήεντος ἐπ' Εὐρώϊοιο ῥοάων
μυσιπόλῳ φόρμιγγι κατεπρήνεν ἀείδων
ἄγχεμάχων κακότητος Ἀμυκλαίων ραετήρων.

⁴) Ἀθῆν. XIV, 635 "σαφῶς Πινδάρου λέγοντος τὸν Τέρπανδρον ἀντί-
φθογον εὑρεῖν ἐπὶ παρὰ τοῖς Ἀνδοῖς πηκτίδι τὸν βάρετον
τὸν ρα Τέρπανδρός ποθ' ὁ Λέσβιος εὔρε
πρῶτος ἐν δείπνοισι Ἀνδῶν
ψαλμὸν ἀντίφθογον ὑψηλᾶς ἀκούων πηκτίδος.

μᾶλλον ἢ τῇ ποιήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ ὀφείλει. Ὡς καὶ τὰ ὀλίγα περισωθέντα ἀποσπάσματα¹ μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἡποίησις αὐτοῦ δὲν ἐστερεῖτο ἀξίας.

Ὁ ἔξοχος οὗτος ποιητὴς καὶ μουσικὸς ἐγένετο ἰδρυτὴς σχολῆς, ἣτις τὴνποίησιν τῶν κιθαρωδικῶν νόμον ὡς ἴδιον κτῆμα ἐθεώρησε καὶ τὸν τύπον τοῦ διδασκάλου ἀμετάβλητον διετήρησε, μέχρις ὅτου Φρυγίης ὁ Μυτιληναῖος ἠλλοίωσεν αὐτὸν πλείονας τῶν ἐπὶ χορδῶν μεταχειρισάμενος². Ὁ Τέρπανδρος ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰολέως Κλονᾶ, ὅστις ἐγεννήθη μὲν ἐν Τεγέᾳ, ὅμως ἔδρασε κατ' ἐξοχὴν ἐν Θήβαις. Τούτου ἕνεκεν ἑκατέρα τῶν πόλεων εἶχεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Κλονᾶς ἦτο ὀλίγω νεώτερος τοῦ Τερπάνδρου καὶ ἐποίει ἀνλωδικοὺς νόμους καὶ προσόδια ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ καὶ ἐν ἥρωϊκῷ³. Ἡ ἐπίνοια αὐτῇ ἀποδίδεται μὲν τῷ Τροιζηνίῳ Ἀρδάλῳ, ἀλλὰ τοῦτο συνέξῃ, διότι οἱ ἀποδόντες ἠθέλησαν τὴν ἐφεύρεσιν τὰ ἀναγάγωσιν εἰς μῦθον⁴. Ὁ Κλονᾶς δὲν ἐδημιούργησε νέον τι, ἀλλὰ τὸν κιθαρωδικὸν νόμον μετήνεγκεν εἰς νέον εἶδος. Καὶ ἐν τῷ ἀνλωδικῷ νόμῳ τοῦ Κλονᾶ ὑπῆρχεν ἡ διαίρεσις εἰς ἐπὶ μερῃ.

Ὡσαύτως μουσικὸς καὶ ποιητὴς ἦτο ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, οὗ ὁ πατὴρ ὠνομάζετο Κυκλεύς⁵. Ὁ ποιητὴς οὗτος μακρὸν χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Περίανδρου, τοῦ τυράννου τῶν Κορινθίων, διέτριψε. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ποιητὴς ἀπῆλθεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν πρὸς χρηματισμὸν ἐκ τῆς ἰδίας τέχνης. Ὅντως ἐνταῦθα ἐκτίσται πολλὴν πλοῦτον καὶ ἐν Τάραντι εἰσεῖς εἰς Κορινθιακὸν πλοῖον, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα,

¹) Ἀπόσπασμ. 1

Ζεῦ πάντων ἀρχά, πάντων ἀγῆτωρ,
Ζεῦ, σοὶ πέμπω ταῦτα ὕμνων ἀρχάν.

²) Πρόκλος παρὰ Φωτίῳ 385. Ὁρα Bergk II, 217. ³) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ. 3. ⁴) Bergk II, 218. ⁵) Σουίδ. ἐν λ. Ἀρίων.

κατὰ τὸν πλοῦν ἐκινδύνευσεν τὸν ἔσχατον διὰ τοὺς ναύτας, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ἀρπάσωσι τὰ πλούτη τοῦ αἰοιδοῦ. Οὗτος τὸν κίνδυνον κατιδὼν παρεκάλεσε τοὺς ναύτας, ἵνα ἐν τῇ σκευῇ τοῦ κιθαρῳδοῦ τὸ τελευταῖον ἄσῃ. Οἱ ναῦται ἠδέως ἤκουσαν τὴν παράκλησιν τοῦ Ἀρίονος, διότι ἐπῆλθε τούτοις ἐπιθυμία, ἵνα τέρψωνται τοῦ ἀρίστου αἰοιδοῦ ἀκροώμενοι. Οὕτως ὁ ποιητὴς ἄσας νόμον τινὰ τοῦ Τερπάνδρου κατεπήδησεν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ δελφὴν ὑπολαβὼν ἔσωσεν αὐτὸν εἰς τὸ Ταίναρον. Ἐνταῦθα πρὸς εὐγνωμοσύνην ὁ Ἀρίων ἴδρυσεν μνημεῖον, ὅπερ εἰκονίζει αὐτὸν δελφῖνος ἐπιβαίνοντα. Ἐκ Ταινάρου ὁ ποιητὴς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἔνθα ὁ Περίανδρος μαθὼν τὰ συμβεβάντα ἐτιμώρησε τοὺς ναύτας. Τὸ διήγημα τοῦτο πρῶτος παραδίδει ὁ Ἡρόδοτος¹. μετὰ τοῦτον δὲ πολλοὶ ἄλλοι². Εἴνα δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐπὶ νομισμάτων τῶν Μηθυμναίων ὁ Ἀρίων εἰκονίζεται ἐπιβαίνων δελφῖνος. Ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν στίχοι, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐκδηλοῖ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ³.

¹) I 24 ²) Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. XII, 45. Ὀππιαν. ἐν Ἀλυστ. V, 450. Δίων Χρυσόστομ. II. 102. ³) Οἱ στίχοι εὐρηνται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk.

Ὕψιστε θεῶν,
 πόντιε χρυσοτρίαινε Πόσειδον,
 γαῖαοχ' ἐγκύμον' ἂν' ἄλμαν
 βραγχίοις περὶ δὲ σὲ πλωτοὶ
 θῆρες χορεύουσι κύκλῳ,
 κούφοισι ποδῶν ῥίμμασιν
 ἐλάφρ' ἀναπαλλόμενοι, σιμοί,
 φριζαύχενες, ὠκύδρομοι σκύλακες, φιλόμοусοι
 δελφῖνες, ἔναλα θρέμματα
 κουρῶν Νηρεϊδῶν θεῶν,
 ὡς ἐγείνατ' Ἀμφιτρίτα·
 οἱ μ' εἰς Πέλοπος γᾶν ἐπὶ Ταίναριαν
 ἀκτῖν ἐπορεύσατε πλαζόμενον Σικελῶ ἐνὶ πόντῳ,
 κυρτοῖσι νώτοις ὀχέοντες,
 ἄλοκα Νηρεΐας πλακὸς

Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι οἱ στίχοι δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρίωνος, ἀλλ' ὑπὸ μεταγενεστέρου ποιητοῦ¹. Κατὰ τὸν Bergk τὸ ποίημα ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς Ἀττικῆς περιόδου². Ὁ Ἀρίων ἐποίησε πολλὰ ᾠσματα, ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν πάντα ἀπώλοντο. Καθ' Ἡρόδοτον³ οὗτος ἦτο εἷς τῶν πρώτων κιθαρωδῶν καὶ ἐποίει μὲν νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐνέμενεν αὐστηρῶς ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ Τερπάνδρου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος διεμόρφωσε τεχνικῶς τὸν διθύραμβον, θεωρεῖται ὁ πατὴρ τούτου.

Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Ἀρίωνος ἦτο ὁ Μυτιληναῖος Ἀλκαῖος, ὅστις ἠκμαξε περὶ τὰ 610 π. Χ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου ὁ βίος κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι γνωστός· διότι ἐνεργὸν μέρος ἐν τοῖς ἀγῶσι τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἔλαβεν. Ὁ Ἀλκαῖος ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὸν γένος. Ὡς δ' ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ἐν Μυτιλήνῃ οἱ δημοκρατικοὶ ἠγέρεθσαν κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως δὲ ταύτης ἐγένετο τύραννος ὁ Μέλαγχρος, ὡς δὴ ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τοῦ τυράννου ἀντιπεξῆλθεν ὁ Πιπτακὸς καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ἀλκαίου, ὁ Κίκις καὶ ὁ Ἀντιμενίδας, καὶ αὐτὸς ὁ ποιητής. Ὁ ἀγὼν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν στασιωτῶν καὶ ὁ τύραννος ἐφονεύθη κατὰ τὸ 612 π. Χ. Μετ' ὀλίγον ὁ ποιητής μετέσχε τοῦ ἀγῶνος τῶν Μυτιληναίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἠγωνίσαντο πρὸς ἀλλήλους ὁρεγόμενοι τῆς κτήσεως τοῦ ἐν τῇ Τροίᾳ κειμένου Σιγείου. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐνικήθησαν μὲν οἱ Μυτιληναῖοι, ἀλλ' ὁ γενναῖος Πιπτακὸς μονομαχήσας πρὸς Φρύωνα, τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων, ἐφόνευσεν αὐτὸν περὶ τὰ 606 π. Χ. Ἐν τῇ συναφθείσῃ μάχῃ ὁ Ἀλκαῖος ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς καταλιπὼν τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα, ἅπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεντο τῷ ἐν Σιγείῳ ναῶ τῆς

τέμνοντες, ἀστιβῇ πόρον, φῶτες δόλιοι
ὥς μ' ἀφ' ἀλιπλόου γλαφυρᾶς νεῶς
εἰς οἶδμ' ἀλιπόφυρον λίμνας ἔριψαν.

¹) *Ora Sittl I, 316. ²) II, 240. ³) I, 23.

Παλλάδος. Τούτων γενομένων οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐξελέξαντο διαιτητὴν Περίανδρον τὸν Κυψέλου, ὅστις συνδιήλλαξεν αὐτοὺς ἀποφασίσας, ἵνα ἑκάτερος νέμῃται, ὅσα ἔχει¹.

Ἄλλ' ἡ τυραννία αὐθις ὡς πολυκέφαλος ὕδρα ὕψωσε τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, διότι ἄλλοι τύραννοι ἀνεφάνησαν, ὁ Μυρσίλος, ὁ Μεγαλάνγρος καὶ οἱ Κλενεακίδαι². Τὸν Μυρσίλον ὁ ποιητὴς κατεδίωξε διὰ τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ καὶ ὅτε οὗτος ἐφρονεύθη, ἐξεδήλωσε τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ φόρῳ³. Ἄλλ' ἡ χαρὰ δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον, διότι οἱ Μυτιληναῖοι ἀνέδειξαν αἰσυνμήτην τὸν Πιττακὸν καὶ ἐξεδίωξαν τὸν Ἀλκαῖον καὶ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οὕτως ὁ μὲν Ἀλκαῖος ἀπέρχεται εἰς τὴν Αἴγυπτον⁴, ἐνθα ὁ Ψαμμύτης συνήθροισεν Ἑλληνας μισθοφόρους, ὁ δ' ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀντιμενίδας ἐστρατεύσατο ὡς μισθωτὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἐν τῇ μάχῃ διεκρίθη⁵. Μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπανελθόντες ἡγοῦνται τῶν ἀριστοκρατικῶν κατὰ τοῦ Πιττακοῦ. Μεστὸς δὲ πάθους ὁ Ἀλκαῖος ἐποίησε τὰ κατὰ τοῦ αἰσυνμήτου ποιήματα⁶, οὗτος ὁμῶς

¹) Ἡρόδοτ. I. 95. ²) Στράβ. XIII, 617. ³) Ἐν ἀποσπάσμ. 20.

Νῦν χερὴ μεθύσθην καὶ τινα πρὸς βίαν
πώνῃν, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος.

⁴) Στράβ. I, 37. ⁵) Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τοῦ ἀγῶνος ὁ Ἀλκαῖος ἐποίησε τοὺς ὑπ' ἀριθμ. 33 στίχους·

Ἥλθες ἐκ περάτων γῆς ἐλεφαντίναν
λάβαν τῷ ξίφειος χρυσοδέταν ἔχων,
(Ἐπειδὴ μέγαν ἄθλον Βαβυλωνίοις
συνμάχεις τέλεσας, ῥύσαό τ' ἐκ πόνων),
κτένναις ἄνδρα μαχαίταν βασιλεῦτων
παλαίσταν ἀπολείποντα μόνον μίαν
παχέων ἀπὸ πέμπων.

⁶) Ἀριστοτέλ. ἐν Πολιτ. III, 9 "Ἐρχον δὲ οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὀρισμένων χρόνων ἢ πράξεων οἷον εἰλοντό ποτε Μυτιληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς φηγάδας, ὧν προεισητήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής. Δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἶλοντο τὸν Πιττακὸν ἐν τινι τῶν σχολίων· ἐπιτιμᾷ γάρ, ὅτι τὸν κακοπάτριδα Πιττακὸν

συλλαβὸν τὸν ποιητὴν δὲν ἐτιμώρησεν αὐτόν, ἀλλ' ἔδωκε συγγνώμην ἐπὶ τὴν πολυθρύλητον ᾄδῃσιν συγγνώμη τιμωρίας κρείσσων¹. Οὕτως ὁ στασιώτης συνδιαλλαγὴς πρὸς τὸν σοφὸν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος αἰσυνμήτην διήγαγεν ἥσυχον τὸν λοιπὸν βίον².

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκαίου, ἅπερ συνίσταντο ἐκ δέκα περιπλου βιβλίων, ἦσαν ὕμνοι εἰς θεοὺς, στασιωτικά, συμποτικά καὶ ἐρωτικά. Οἱ ὕμνοι δὲν χρησιμεύουσι πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν προσωπικῶν τοῦ ποιητοῦ αἰσθημάτων, ὡς οἱ τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, οὔτε ἀνήκουσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ποιήσιν, ὡς οἱ τοῦ Στρεσιχόρου, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὰ προοίμια τῆς Ὀμηρικῆς σχολῆς δύνανται νὰ παραβληθῶσιν διότι καὶ οἱ τοῦ Ἀλκαίου ἦσαν ὀρισμένοι, ὅπως ἔδωκται ὡς εἰσαγωγὰ τῆς ἡσεως τῶν ῥαψωδῶν³. Ἐν τῷ ὕμνῳ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον, καθ' ὃν ὁ θεὸς μίτραν χρυσοῦν περιβαλόμενος, λύραν λαβὼν καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἄρματος κύκνων ἐλαύνει εἰς τοὺς Ὑπερβορείους, παρ' οἷς διατρίβας ἐν ἔτος ἐπανέρχεται εἰς τοὺς Δελφούς, ἐνθα ὑποδέχονται τὸν ἐπανακάμπτοντα θεὸν χοροὶ νέων, ἀηδόνες καὶ τέττιγες⁴. Ὁ δ' ὕμνος εἰς τὸν Ἑρμῆν, ὃν ἀπεμιμήθη ὁ Ὀράτιος⁵, ἦτο ὁμοίος πρὸς τὸν Ὀμηρικόν διότι ἐν τούτῳ ὑπῆρχε διήγησις τῶν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ θεοῦ, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐν τῷ ὕμνῳ εἰς τὸν Ἥφαιστον.

Ἐν δὲ τοῖς στασιωτικοῖς ὁ Ἀλκαῖος δεικνύει ἄμετρον κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ πάθος, ὅπερ δὲν εἶναι ἀλλότριον τοῦ ἥθους τοῦ Αἰολικοῦ φύλου. Προβαίνει δ' εἰς τὸ πάθος τοσοῦτον, ὥστε δὲν φεῖδεται οὐδὲ τῆς μορφῆς καὶ τῆς διαίτης τοῦ φιλοπόλιδος Πιπτακοῦ⁶, ὅστις ἐμονομάχει καὶ ἐφόνευσεν τὸν

πόλεως τῆς ἀχόλου καὶ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον μὲν ἐπαινέοντες ἀολλέες. Ὁρα ἀπόσπασμ. 37. ¹) Διογένης Λαέρτιος I, 76. ²) Ὁρα Sittl I, 319. ³) Bergk II, 280. ⁴) Τὸν ὕμνον τοῦτον παραφράζει ὁ Ἱμέριος εἰς πεζὸν λόγον. Ὁρα λόγ. 14. ⁵) Ἐν Ὡιδῶν I, 14. 18. 37. ⁶) Διογένης Λαέρτιος I, 81 "Τοῦτον Ἀλκαῖος σαρὰποδα μὲν καὶ σάραπον ἀποκα-

στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἔφηνε καταλείπων τὰ ὅπλα. Ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Ἀνακρέων θεωροῦνται ὡς κύριοι ἀντιπρόσωποι τῶν σχολιῶν ἢ συμποτικῶν ἁσμάτων, ἀλλὰ τὰ τοῦ Αἰολέως ὑπερβάλλουσι τὰ τοῦ Ἰωνος κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν δύναμιν. Συνίστησι δ' ὁ Ἀλκαῖος τὸν οἶνον ὡς τὸ ἄριστον ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν τάλαιπωριῶν καὶ τῶν θλίψεων¹. Ἐκ τῶν ἐρωτικῶν τοῦ Ἀλκαίου πάνυ ὀλίγα περιεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶναι ἱκανά, ὅπως μαρτυρήσωσι περὶ τοῦ πάθους τοῦ ποιητοῦ. Οὗτος εἶπε πρὸς τὴν Σαφῶ, ὅτι ἐπεθύμει, ὅπως δηλώσῃ τι αὐτῇ, ἀλλ' ἢ αἰδῶς κωλύει τοῦτον². Ἐννοήσασα δ' ἡ εὐφυνὴς ποιήτρια τὸν ὑπαινιγμὸν ἀπεκρίνατο, ὅτι, εἰ μὴ ἡ γλῶσσα ἐκύκα κακόν τι, ἢ αἰδῶς δὲν ἤθελε κωλύσει αὐτόν³. Οὕτως ὁ Λέσβιος ποιητὴς ἀγαπᾷ μὲν τὰς στάσεις καὶ τὰς πολιτικὰς διχοστασίας, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἐπιλήσμων τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Ὁ οἶνος καὶ τὸ κάλλος ἦσαν προσφιλεῖς ὑποθέσεις τῆς Μούσης τοῦ Μυτιληναίου. Ἄν δ' ἐσώζοντο πάντα τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἤθελον δώσει ἀκριβῆ ἀρχαίου λυρικοῦ εἰκόνα διότι ἔνθεν

λεῖτ' διὰ τὸ πλατύπουν εἶναι καὶ ἐπισύρειν τὸ πόδε· χειροπόδην δὲ διὰ τὰς ἐν τοῖς ποσὶ θραγάδας, ὡς χειράδας ἐκάλουν· γάυρικα δὲ ὡς εἰκῇ γαν-
ριῶντα φύσκονα δὲ καὶ γάστρωνα, ὅτι παχὺς ἦν· ἀλλὰ μὴν καὶ ζο-
φοδορπίδα ὡς ἄλνχον· ἀγάσμετον δέ, ὡς ἐπισοσμεμένον καὶ ἔνυπα-
ρόν. ¹) Ἐν ἀποσπασμ. 35.

Οὐ χρεὶ κάκοισι θῦμον ἐπιτρέπειν·
προκόψομεν γὰρ οὐδὲν ἀσάμενοι,
ὦ Βύκχι', φάρμακον δ' ἄριστον
οἶνον ἐνειαμένοις μεθύσθην.

- ²) Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικ. Ι, 9. Ἀπόσπασμ. 55.
'Ιόπλοχ' ἄγνα μειλιχόμειδε Σάπφοι,
θέλω τι φεῖπειν, ἀλλὰ με κωλύει αἰδώς.

- ³) Ἐν ἀποσπασμ. 29.

Αἶ δ' ἡχες ἔσλων ἔμερον ἢ κάλων,
καὶ μή τι φείπην γλῶσσο' ἐκύκα κάκον,
αἰδώς κέ σ' οὐ κίχανεν ὅππατ',
ἀλλ' ἔλεγες περὶ τῷ δικαίως.

μὲν ἡ σπονδαιότης τοῦ πολέμου, ἐνθεν δὲ ἡ εὐθυμία τοῦ οἴνου καὶ τὰ θέληττα τῶν ἐρώτων ἤθελον χαρακτηρίσει αὐτὸν ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις. Τοῦ Ἀλκαίου ἐπαινεῖται ἡ βραχύτης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου, ἡ πληθὺς καὶ ἡ σαφήνεια τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ ἡ χάρις μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου συνδεομένη, ἅπερ σπανίως συνδυάζονται. Διότι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ συμβαίνει, ὅτι καὶ ἐν τοῖς σώμασι τῶν ἀνθρώπων. Τὰ καλὰ σώματα εἶναι συνήθως ἀσθενῆ, ὅταν δ' ὁ λόγος ἔχῃ δύναμιν καὶ κάλλος, ὁμοιάζει πρὸς τοὺς Ὀμηρικὸν ἥρωας.

Ὀλίγον νεωτέρα τοῦ Ἀλκαίου ἦτο ἡ Σαπφώ¹ ζῶσα ἀπὸ τοῦ 628—568 π. Χ. Ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἐρεσσῷ, ἀλλὰ κατ' ἄρχην ἐν Μυτιλήνῃ. Κατὰ μὲν τὸν Ἡρόδοτον² ὁ πατὴρ αὐτῆς ὠνομάζετο Σκαμανδρώνυμος, κατ' ἄλλους δ' ἄλλως³. Ἡ μήτηρ ἐλέγετο Κλεῖς. Ἡ ποιήτρια ἔσχε τρεῖς ἀδελφούς, τὸν Λάριχον, τὸν Χάραξον καὶ τὸν Εὐρύγιον⁴. Φαίνεται δέ, ὅτι ὁ οἶκος τῆς Σαπφῶς ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανὲς γένος, διότι ὁ ἀδελφὸς ταύτης Λάριχος ἐπαινεῖται ὑπ' αὐτῆς, ὅτι οἶνοχοεῖ ἐν τῷ πρυτανείῳ⁵, ὅπερ ἦτο ἔργον τῶν εὐγενεστάτων παίδων. Τοῦναντίον σκώπτει τὸν ἄλλον ἀδελφὸν Χάραξον, ὅτι οὗτος ἐξαγοράσας ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἑταίραν Ῥοδῶπιν ἐξ ἔρωτος ἡλευθέρωσε αὐτήν⁶. Ἡ ποιήτρια ἔλαβε σύζυγον τὸν πλουσιώτατον Ἀνδριὸν Κερκύλαν⁷, ἐξ οὗ ἐκτήσατο θυγατέρα Κλεῖδα ὀνομαζομένην. Ταύτην περιπαθῶς ἀγαπᾷ, ὡς γίνεται ὁρῶν ἐν τινι σφριζομένῳ ἀποσπάσματι⁸.

¹) Αὕτη ἐπὶ τινος νομίσματος τῆς Μυτιλήνης ὀνομάζεται Ψαπφώ. ²) Oqa Sittl I, 324. ³) II, 135. ⁴) Σουίδ. ἐν λ. ⁵) Αὐτόθι. ⁶) Ἀθην. X, 424 "Σαπφώ τε ἡ καλὴ πολλαχοῦ Λάριχον τὸν ἀδελφὸν ἐπαινεῖ ὡς οἶνοχοοῦντα ἐν τῷ πρυτανείῳ τοῖς Μυτιληναίοις. Καὶ παρὰ Ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενεστάτοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελείαις τῶν θυσιῶν, πάντα τοὺς Αἰολεῖς μιμούμενοι, ὡς καὶ κατὰ τοὺς τόπους τῆς φωνῆς". ⁷) Ἡρόδοτ. II, 135 "Χάραξος δὲ ὡς λυσάμενος Ῥοδῶπιν ἀπενδύσθη ἐς Μυτιλήνην, ἐν μέλει Σαπφῶ πολλὰ κατεκρετόμησέ μιν". ⁸) Σουίδ. ἐν λ. ⁹) Ἐν ἀποσπάσμ. 84.

*Ἐστὶ μοι κάλα πάϊς, χρυσόισιν ἀνθέμοισιν
ἐμφέρην ἔχουσα μόρφαν, Κλεῖς ἀγαπάτα,

Κατά τινα πολυθρύλητον διήγησιν ἡ Σαπφὼ εἶχεν ἐρωτικὸν πάθος πρὸς κάλλιστον νέον Φάωνα, ὅστις διὰ τοῦ κάλλους αὐτοῦ εἶχε καταθέλξει πάσας τὰς Λεσβίδας. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος σχέσεις μετὰ τῆς ποιητρίας συνῆψε, καταλιπὼν αὐτὴν ἔφυγεν εἰς Σικελίαν. Τοῦτο κατὰ τὴν διήγησιν ἐγένετο ἀφορμὴ, ἵνα ἡ Σαπφὼ καταπέσῃ ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκάτου τῆς Λευκάδος καὶ πνιγῇ¹. Ἡ ἀλήθεια τῆς διηγήσεως ταύτης πολλαχῶς ἡμφισβητήθη. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κ. Müller², ὅτι ὁ ἔλεγχος τῆς Σαπφοῦς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Χαράξου διὰ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐταίραν Ῥοδῶπιν τεκμηριεῖ τὴν ἀγνότητα καὶ σωφροσύνην αὐτῆς. Πρὸς δὲ ἡ ἀπόκρισις τῆς ποιητρίας πρὸς τοὺς ἐρωτικούς τοῦ Ἀλκαίου ὑπαινιγμούς συμβάλλεται πρὸς κύρωσιν τῆς ἀγνότητος ταύτης. Φαίνεται, ὅτι αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Μυτιλήνης ἠνάγκασαν τὴν ποιήτριαν, ἵνα μετ' ἄλλων καταφύγῃ εἰς Σικελίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐπλάσθῃ ὁ μῦθος, ὅτι ἐδίωκε τὸν καλὸν Φάωνα³. Τὸ ὄνομα δὲ τούτου ἐν τοῖς ποιήμασι τῆς Σαπφοῦς δὲν ἐμνημονεύετο. Διότι ἂν τοιαύτη μνεία ἐγίνετο, ὁ ἔρως αὐτῆς πρὸς τὸν νεανίαν ἦθελεν εἶναι κατάδηλος. Ἄρα οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἦθελον ἀναγκασθῇ, ὅπως πιστεύσωσιν, ὅτι οὐχὶ ἡ ποιήτρια, ἀλλ' ἄλλη φερώνυμος ἐταῖρα εἶχεν ἐρωτικὰς πρὸς τὸν Φάωνα σχέσεις. Κατὰ τὸν Κ. Müller⁴ ἐν τῷ ἔρωτι τούτῳ ὑπόκειται ὁ μῦθος τοῦ Ἀδωνίδος, ὃν οἱ Ἕλληνες παρέλαβον ἐκ Κύπρου. Μετονομάσαντες δὲ τὸν Ἀδωνιν Φάωνα ἢ Φαέθοντα καὶ διαστρέφαντες τὸν μῦθον ἐποίησαν τοῦτον καὶ τῆς Σαπφοῦς ἐρώμενον.

Πρὸς δυσφημισμὸν τῆς ποιητρίας συνεβάλετο πάντως καὶ

ἀντὶ τὰς ἔγω οὐδὲ Λυδίαν πᾶσαν οὐδ' Ἐρᾶνναν.

¹) Ὁ Μένανδρος παρὰ Στράβωνι X, 452 λέγει.

Ὁδὲ δὴ λέγεται πρώτη Σαπφὼ
τὸν ὑπέρχομπον θηρῶσα Φάων'
οἰστρῶντι πόθῳ ἔνπαι πέτρᾳς
ἀπὸ τηλεφανοῦς.

²) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 312. ³) Christ σελ. 128. ⁴) Αὐτόθι.

ἢ ἑλευθερία, μεθ' ἧς αὕτη ἐκδηλοῖ τὸ ἐρωτικὸν πάθος. Μόνον Λεσβιάς ὑπὸ ἰσχυρῶν αἰσθημάτων κατεχομένη καὶ ὑπὸ θερμῶν παθῶν καιομένη ἠδύνατο τὰς μυστηριώδεις τοῦ στήθους κινήσεις πρὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀπεικονίσῃ. Αἱ φράσεις αὐτῆς ἴσως ἀπέρρεον ἐκ τῆς ἀγερώχου συνειδήσεως τῆς καθαριότητος καὶ ἐκ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἑλευθερίας τῆς σκέψεως, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ σμικρὸν ἐξημίωσαν τὴν σιωπὴν τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν τοῖς μεταγενεστέροις, ὅπως οὗτοι διαβάλωσι τὴν ἠθικὴν τῆς ποιητρίας ἀξίαν¹. Ἀλλ' αὕτη τὴν τολμηρὰν ἠδυνάθειαν τοῦ Αἰολικοῦ φύλου ἠδυνήθη νὰ καταπραΰνῃ καὶ τὰ βιαιότερα πάθη εἰς τὴν ὁδὸν εὐγενοῦς αἰσθήσεως νὰ καθοδηγήσῃ. Ἐν χρόνοις, καθ' οὓς αἱ Ἀτθίδες ἦσαν περιωρισμέναι ἐν τῷ οἴκῳ, ἡ Σαπφὼν μεγίστην ἑλευθερίαν ἔχουσα ἠδύνατο δι' εἰκότων, ὧν βαθέως ἡσθάνετο, νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην τῶν ἐρωτικῶν περιπετειῶν. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὴν ἑλευθερίαν τῆς Λεσβιάδος καὶ ἐκ τῆς ψυχολογικῆς διαθεσεως τούτων ὠφεληθέντες οἱ ποιηταὶ τῆς μέσης καὶ τῆς νεωτέρας κωμωδίας, ὡς ὁ Ἀμφίς, ὁ Ἀντιφάνης, ὁ Τιμοκλῆς, ὁ Δίφιλος, ὁ Ἐπικράτης καὶ ὁ Ἐφίππος ἐποίησαν κωμωδίας φερούσας τὸ ὄνομα τῆς Σαπφούς, ὁ δὲ Πλάτων καὶ ὁ Ἀντιφάνης Φάωνα. Δὲν περιωρίσθησαν ὅμως οὗτοι ἐν τῷ ἔρωτι τῆς ποιητρίας πρὸς τὸν Φάωνα, ἀλλὰ συνέδεσαν αὐτὴν δι' ἔρωτος μετὰ ποιητῶν, οἵτινες ἀπείχον ἀλλήλων πλέον μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὡς μετὰ τοῦ Ἀρχιλόχου², τοῦ Ἀνακρέοντος³ καὶ τοῦ Ἰππώνακτος. Ὁ τὸν τελευταῖον ἔρωτα ἐπινοήσας ἴσως ἠθέλησε νὰ ἀγάγῃ εἰς ἀντίθεσιν τὰ θέλητρά τῆς Λεσβιάδος πρὸς τὴν Θερ-

¹) Ulrici, Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 360. ²) Ἀθήν. XIII, 599 "Καὶ γὰρ Δίφιλος ὁ κωμωδιοποιὸς πεποίηκεν ἐν Σαπφῶι δράματι Σαπφούς ἐραστὰς Ἀρχιλόχον καὶ Ἰππώνακτα.". ³) Ὁ Χαμαιλέων παρ' Ἀθηναίῳ αὐτόθι παρατίθησι καὶ στίχους ὡς δῆθεν πεποιημένους ὑπὸ τοῦ Ἀνακρέοντος πρὸς αὐτὴν καὶ ἀπόκρισιν ταύτης.

σαικήν δυσμορφίαν τοῦ ποιητοῦ τῶν σκαζόντων λάμβαν.

Ἡ διαβολὴ προέβη ἔτι πορρωτέρω, διότι ἡ ποιήτρια διεβλήθη, ὅτι εἶχεν αἰσχροὺς σχέσεις πρὸς τὰς ἐταῖρας αὐτῆς, τὴν Ἀθίδα, τὴν Τελέσαιππαν καὶ τὴν Μεγάραν. Οὕτως οἱ συκοφάνται τῆς Σαπφῶς ἀπέδωκαν αὐτῇ Λεσβιασμόν καὶ ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς τριθάδα, ἀλλ' ὁ Welcker¹ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις διὰ μακρᾶς διατριβῆς ἀπήλλαξε ταύτην τοῦ αἰσχροῦ ὀνείδους. Ἐν Λέσβῳ ὑπῆρχεν ἔθος, ὅπως λόγια γυναῖκες συναθροίζωσι περὶ ἑαυτὰς εὐφυνεῖς νεάνιδας, ὡς δὴ ὁ Σωκράτης ἐν Ἀθήναις συνήθροιζεν εὐφυνεῖς νέους. Αἱ προεσβύτεραι γυναῖκες ἐπεμελοῦντο τῆς παιδείσεως τῶν νεωτέρων, ὅπως αὗται διακρίνονται κατὰ τε τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ Σαπφῶ, ὀνομάζει τὸν οἶκον αὐτῆς μοισοπόλον². Τὴν διδάσκαλον πρὸς τὰς μαθητρίδας δὲν συνέδεεν αἰσχρὰ σχέσεις, ἀλλ' ἐγγενὲς πόθος πρὸς βελτίωσιν τοῦ γυναικείου φύλου, ὅπερ ἐν τῇ Λέσβῳ ἐτίμα τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν. Τὸ ἐπάγγελμα δὲ τοῦτο δὲν ἥσκει μόνον ἡ Σαπφῶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι, ὡς ἡ Γοργῶ καὶ ἡ Ἀνδρομέδα³. Διὰ τοῦτο ἡ Σαπφῶ χαλεπαίνει κατὰ τῆς Ἀθίδος, ἣν ὑπὲρ τὰς ἄλλας μαθητρίδας ἀγαπᾷ, διότι αὕτη διανοεῖται νὰ ἀπέλθῃ πρὸς τὴν Ἀνδρομέδαν, ἣτις ἦτο ἀντίτεχνος αὐτῆς⁴. Μένει δ' ἀμφίβολον, ἂν ἡ Σαπφῶ ἐτελεύτησεν ἐν ξένῃ χώρᾳ ἢ ἐν τῇ ἑαυτῆς πατρίδι, φαίνεται δὲ πιθανώτερον τὸ δεύτερον⁵.

Αἱ κατὰ τῆς ποιητρίας διαβολαὶ δὲν ἴσχυσαν, ὅπως μειώσωσι

¹) Σουΐδ. ἐν λ. ²) Kleine Schriften II, σελ. 80 καὶ ἐξῆς. ³) Ἐν ἀποσπάσμ. 136. Καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Σαπφῶ μουσοποιὸν ἐν II, 135.

⁴) Μάξιμος Τύρ. XXIV. ⁵) Ἐν ἀποσπάσμ. 41.

Ἀτθι, σοὶ δ' ἔμεθεν μὲν ἀπήχθετο
φροντίσθην, ἐπὶ δ' Ἀνδρομέδαν πότῃ.

⁶) Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντιπάτρου κεῖται ἐν Αἰολίδι γῇ, ἐν Παλατιν. Ἀνθολογ. VII, 14.

τὸ κλέος αὐτῆς, ἀλλὰ διέμενε τοῦτο τηλανγὲς καὶ ἄσβεστον. Οἱ ἀρχαῖοι κατὰ ποικίλους τρόπους ἐξεδήλωσαν τὸν θαυμασμόν αὐτῶν πρὸς τὴν Σαπφώ¹, ἣν ὀνομάζουσι θνητὴν Μοῦσαν², τὴν δεκάτην τῶν Μουσῶν³, καὶ λέγουσι περὶ αὐτῆς, ὅτι τόσον ὑπερέχει τῶν γυναικῶν, ὅσον ὁ Ὅμηρος τῶν ἀνδρῶν⁴. Ὁ μέγας νομοθέτης Σόλων ἀκούσας τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ ἄδοντος ᾄσμα τῆς Σαπφοῦς νεωσιὶ πεποιημένον ἠῦξατο, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ πρότερον πρὶν ἐκμάθῃ αὐτό⁵. Ἡ ἀδελφὴ αὕτη τῶν χαρίτων δι' ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων ἐτιμᾶτο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα⁶, οἱ δὲ Μυτιληναῖοι μετὰ θάνατον ἔκοψαν πρὸς τιμὴν νομίσματα φέροντα τὴν εἰκόνα τῆς ποιητρίας⁷. Τὰ ποιήματα τῆς Σαπφοῦς, καίπερ πεποιημένα ἐν Αἰολικῇ διαλέκτῳ, ὅμως ἤδοντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ποιηταῖς ἐφαίνοντο ἀνέφικτον πρότυπον. Αἱ τιμαὶ αὗται δὲν ἀπεδόθησαν παρ' Ἀξίαν διότι ἡ γλῶσσα ῥέει εὐκόλως, τὸ ὕφος εἶναι ἀνθηρὸν⁸ καὶ ἡ χάρις τοῦ λόγου δὲν ζητεῖται. Οἱ διαλεκτικοὶ τύποι ἐμπνέουσι ζωὴν εἰς τὴν ποίησιν καὶ αἱ δημῳδοὶ λέξεις δὲν σκοτίζουσι τὴν ἔννοιαν⁹. Οἱ ῥυθμοὶ εἶναι ἤρεμοι, κινουῦνται κατὰ τὴν φύσιν τῆς ὑποθέσεως¹⁰ ἐν ἀρμονικοῖς συστήμασιν, ἅτινα ἐποιήθησαν κατὰ τὴν μιξολυδικὴν μουσικὴν.

¹) Στράβ. XIII, 617 «ἡ Σαπφώ, θαυμαστόν τι χρῆμα· οὐ γὰρ ἴσμεν ἐν τῷ τοιοῦτῳ χρόνῳ τῷ μνημονευομένῳ φανείσαν τινα γυναῖκα ἐνάμιλλον οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐκείνῃ ποιήσεως χάριν». ²) Παλατιν. Ἀνθολογ. VII, 14. ³) Αὐτόθι IX, 506.

Ἐνεία τὰς Μοῦσας φασὶν τινὰς ὥς ὀλιγώρως!

ἦν δὲ καὶ Σαπφώ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη.

⁴) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 15.

Ὀνομά μεν Σαπφώ· τόσον δ' ὑπερέσχον αἰοιδᾶν
θηλειῶν, ἀνδρῶν ὅσον ὁ Μαιονίδας.

⁵) Παρὰ Στοβαίῳ XXIX, 28. ⁶) Τατιαν. πρὸς Ἑλλήνας 52. Κικέρων κατὰ Οὐέρρου II, 4, 57. ⁷) Πολυδένκ. IX, VI, 84. Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ. II, 23. ⁸) Διονυσ. Ἀλκαργασ. Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων. 23. ⁹) Ὁρα Bernhardy ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1. 671. ¹⁰) Περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου θέλομεν πραγματευθῆ ἐν τῷ περὶ Πινδάρου μετ' ὀλίγον.

Τὰ ποιήματα τῆς Σαπφοῦς βραδύτερον διηρέθησαν εἰς ἑννέα βιβλία κατὰ τὰς ἑννέα Μούσας. Αὕτη ἐποίησεν ἔρωτικά, ἐπιθαλάμια καὶ ὕμνους. Ἐποδίδει μὲν ὁ Σουτῖδας αὐτῇ ἐπιγράμματα, ἐλεγείας καὶ ἰάμβους¹, ἀλλ' οἱ κριτικοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Σαπφὼ δὲν ἐποίησε τοιαῦτα ποιήματα². Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ φέρονται μὲν τρία ἐπιγράμματα ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀλλ' ἡ Δωρικὴ διάλεκτος δεικνύει, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι γνήσια. Ἐν τοῖς Ἐρωτικοῖς ἡ ποιήτρια ἐκδηλοῖ τὴν εὐφροσύνην καὶ χάριν αὐτῆς. Τοὺς ὕμνους ἀναφέρει εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ ἔρωτος, τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. Τὰ δὲ ἐπιθαλάμια ἀπετέλουν ἐν βιβλίῳ. Τούτων διετηρήθησαν ἀποσπάσματα, ἡ παράφρασις τοῦ σοφιστοῦ Ἱμερίου³ καὶ ἡ μίμησις τοῦ Κατούλλου, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ κρίνῃ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τῆς δεκάτης τῶν Μουσῶν⁴. Ἡ Λεσβιάς περιβάλλει τὴνποίησιν αὐτῆς διὰ παραβολῶν, αἰτινες ἔχουσι πολὺν τὸ φυσικὸν κάλλος. Οὕτω τὴν νύμφην παραβάλλει πρὸς γλυκὺν μῆλον, ὅπερ ἐρυθραίνει ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου κλάδου τῆς μηλέας, οὐχὶ διότι διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν καρπολόγων, ἀλλὰ διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν ὑψηλὸν κλάδον⁵. Ἀλλὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ποιητρίας ἐξήγειρεν οὐ μόνον τὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ποιητικὴ παι-

¹) Σουτῖδας ἐν λ. ²) Ὁρα Sittl I, 329. ³) I, 4 καὶ XVI, 19 ⁴) Παρατιθέμεθα τὸ ὑπ' ἀριθμ. 91.

Ἦσοι δὴ τὸ μέλαθρον

Ἵμῃναιον

ἀέρορετε, τέκτονες ἄνδρες·

Ἵμῃναιον.

γάμβρος ἔρχεται ἴσος Ἦσῳ

(Ἵμῃναιον)

ἄνδρος μεγάλῳ πόλν μείζων·

(Ἵμῃναιον)

⁵) Ἀπόσπασμα 93.

Ὅσον τὸ γλυκύμαλον ἐρεῦνεται ἄκρῳ ἐπ' ὕψος
ἄκρον ἐπ' ἀκροτάτῳ λελάθοντο δὲ μαλοδρόπῃες,
οὐ μὰν ἐκλελάθοντ', ἀλλ' οὐκ ἐδύναντ' ἐφίκεσθαι.

δενυσι. Διὰ τοῦτο οἰκτεῖρει τὴν τύχην γυναικός, ἥτις δὲν μετέχει τῶν βόδων τῆς Πιερίας¹.

Τὸ ἔξοχον τῆς Σαπφούς πνεῦμα δὲν ἔμεινεν ἄνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων. Παρὰ ταύτῃ ἐμαθήτευσεν Ἀναγόρα ἡ Μιλησία, Γογγύλα ἡ Κολοφωνία καὶ Εὐνείκα ἡ Σαλαμινία². Ἐπιφανεστάτη πασῶν ἦτο ἡ Ἡριinna. Περὶ τῆς πατρίδος ταύτης ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, διότι κατ' ἄλλους μὲν ἦτο Λεσβία, κατ' ἄλλους δὲ Ῥοδία, κατ' ἄλλους Τηλία (ἐκ νησιδίου Τήλου ὀνομαζομένου, ὅπερ ἐγγίζει τῇ Κνίδῳ) καὶ κατ' ἄλλους Τηνία³. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τήνος ἦτο Ἰωνική, ἡ δὲ Ἡριinna Δωρίς, δὲν ἡδύνατο νὰ ᾔῃαι ἐκ ταύτης τῆς νήσου⁴. Φαίνεται δ', ὅτι ἔθεωρήθη ὡς Λεσβία ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ διέτριψε. Πιθανώτερον δὲ φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Τήλῳ. Ἡ ποιήτρια αὕτη ἐποίησε μικρόν τι ἔπος, ὅπερ συνίστατο ἐκ τριακοσίων στίχων καὶ ἐπεγράφετο Ἡλακότη. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οἱ στίχοι αὐτῆς ἐκρίθησαν ἐνάμιλλοι πρὸς τοὺς Ὀμηρικούς⁵. Παρὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ἡ ποίησις ταύτης ἐπαινεῖται καὶ θαυμάζεται, ἀλλ' ἡ δυστυχὴς ἐτελεύτησε νέα, μόλις τὸ δέκατον ἔννατον ἔτος ἄγουσα. Εὐφυνῶς δ' ὁ Ἀντίπατρος ἐν τινι ἐπιγράμματι παραβάλλει τοὺς στίχους αὐτῆς πρὸς ἄσμα κύκνου⁶.

¹) Ἐν ἀποσπάσμ. 68.

Κατ'ἀνόμοια δὲ κείσεται, οὐδέ ποτα μναμοσύνα σέθεν
ἔσσει' οὔτε τότε' οὐθ' ὕστερον' οὐ γὰρ πεδέχεις βροδῶν
τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ' ἀφάνης κῆν Ἀῖδα δόμοις
φοιτάσεις πεδ' ἀμαύρων νικύων ἐκπεποταμένα.

²) Σουῖδ. ἐν λ. Σαπφώ. ³) Σουῖδας ἐν λ. Ἡριinna. Ὁρα καὶ Welcker, Kleine Schriften II, 145 καὶ ἑξῆς. ⁴) Sittl ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 322. ⁵) Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. Β, 711 σελ. 336 "Ἰστέον δὲ ὡς ἡ ἐρθεῖσα Ἡριinna Λεσβία μὲν ᾔῃαι ἡ Ῥοδία ἡ Τεῖα ἡ Τηλία, ἐκ Τήλου νησιδίου ἐγγίζοντος τῇ Κνίδῳ. Ποιήτρια δὲ ᾔῃαι καὶ ἔγραψε ποίημα Ἡλακότην, Αἰολίδι γλώσση καὶ Δωρίδι, ἐν ἔπῳ τριακοσίοις. Ἦν δὲ ἑταῖρα Σαπφούς καὶ ἐτελεύτησε παρθένος. Οἱ δὲ στίχοι αὐτῆς ἐκρίθησαν ἐνάμιλλοι τοῖς Ὀμήρου. Ἀπῆλθε δὲ ἐννεακαιεκάετης." ⁶) Ἐν Παλατιν. Ἀνθολογ. VII, 713.

Ὁ δὲ Ἰβυκος, εἰ καὶ δὲν ἦτο Λέσβιος, ὅμως κατήγετο ἐκ Ῥηγίου¹, ὅπου ὑπῆρχον Αἰολεῖς μετὰ Δωριέων ἀναμεμιγμένοι· τὴν δὲ μίξιν ταύτην δεικνύουσι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ῥηγίνου ποιητοῦ, οὗ ὁ πατήρ ἐκαλεῖτο Φύτιος. Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ πίπτει κατὰ τὰ 540 π. Χ., δηλ. ἐπὶ τοῦ τυράννου τῶν Σαμίων Πολυκράτους, οὗ ἐν τῇ αὐτῇ χρόνον τινὰ διέτριψεν. Ὁ Ἰβυκος ἐν τινὶ ἀποδημίᾳ ἐφονεύθη ὑπὸ ληστῶν παρὰ τῇ Κορίνθῳ. Ἐπειδὴ δ' οὐδεὶς μάρτυς τοῦ φόνου ὑπῆρχεν, ὁ ποιητὴς ἐπεκαλέσατο τὰς ὑπεριπταμένας γεράνους, ἵνα τιμωρήσωσι τοὺς φονεῖς. Μετὰ τινὰ δὲ χρόνον τῶν ληστῶν τις γεράνους θεασάμενος ἐν τῇ πόλει εἶπεν· «ἴδε, αἱ Ἰβύκου ἐκδικοί». Τὸν λόγον ἀκούσας τις κατήγγειλε τοῦτον καὶ ἀνακρίσεως γενομένης ὁμολογήθη ὁ φόνος καὶ οἱ λησταὶ ἐτιμωρήθησαν².

Πανροπῆς Ἥρινα, καὶ οὐ πολὺμνθος ἀοιδαῖς·
ἀλλ' ἔλαχεν Μούσας τοῦτο τὸ βαιὸν ἔπος·
Τοιγάρτοι μνήμης οὐκ ἤμβροτεν, οὐδὲ μελαίνης
Νυκτὸς ὑπὸ σκιερῇ κωλύεται πτέρυνι·
αἱ δ' ἀναρίθμητοι νεαρῶν σωρηδὸν ἀοιδῶν
μυριάδες λήθη, ξεῖνε, μαραινόμεθα.
Λωττερος κύκνου μικρὸς θρόος ἢ ἐκ κολοιδῶν
κρωγμὸς ἐν εἰαριναῖς κιδνάμενος νεφέλαις.

¹) Γραμματολόγοι τινὲς κατατάσσουσι τὸν Ἰβυκὸν εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἀλλὰ μᾶλλον προσηκόντως ὁ Bernhardy ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1, 677 ἐνταῦθα καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ποιήσεως. ²) Σουῖδ. ἐν λ. Ἰβυκος. Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 745.

Ἰβυκε, ληῖσται σε κατέκτανον ἔκ ποτε νήσου
βάντ' ἐς ἐρημαίην ἄστιβον ἡϊόνα,
ἀλλ' ἐπιβωσάμενον γεράνων νέφος, αἳ τοι ἔκοντο
μάρτυρες ἄλγιστον ὀλλυμένῳ θάνατον·
οὐδὲ μάτην ἰάχηςας, ἐπεὶ ποινήτις Ἑρινὺς
τῶνδε διὰ κλαγγὴν τίσατο σείο φόνον
Σισυφίην κατὰ γαῖαν. Ἰὼ φιλοκερδέα φύλα
ληϊστέων, τί θεῶν οὐ πεφόβησθε χόλον;
Οὐδὲ γὰρ ὁ προπάροιθε κανὼν Αἴγισθος ἀοιδὸν
ὄμμα μελαμπέπων ἔκφυγεν Εὐμενίδων.

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἰεῦκου ποιηθέντα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Αἰολέων τίθενται ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Ἀνακρέων¹. Τὰ σφριζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν οὐ μόνον ἰσχυρὸν ἐρωτικὸν πάθος, ἀλλὰ πολλάκις παρέχουσι καὶ ἤχον Σαπφικῶν φράσεων. Τὸ πάθος δ' αὐτοῦ ἀποτείνεται πρὸς καλοὺς νέους². Ἀλλ' ἐνθεν μὲν πλησιάζει εἰς τὴν Λεσβίαν σχολήν, ἐνθεν δὲ δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς Δωρικῆς ποιήσεως τοῦ Στρησιγόρου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰεῦκος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὴν Αἰολικὴν μετὰ τῆς Δωρικῆς ποιήσεως. Πρὸς τὸν Στρησιγόρον συμφωνεῖ οὐ μόνον κατὰ τὸ ἀντιστροφικὸν μέτρον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μυθικὴν ὕλην³, ἣν ἐν τῇ λυρικῇ αὐτοῦ ποιήσει ἀνέμειξε. Αἱ φράσεις τοῦ ποιητοῦ εἶναι διθυραμβώδεις, οἱ δὲ ὅρθοι περιέχουσι ποικιλίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν⁴.

Ὡσαύτως ἔνεκα τοῦ εἶδους τῆς ποιήσεως κατατάσσεται ἐν ταῦθα Ἀνακρέων ὁ υἱὸς τοῦ Σκυθίνου, ὅστις δὲν ἦτο Αἰολεὺς, ἀλλ' Ἰων γεννηθεὶς ἐν Τέφρ. Ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ τοῦ ποιητοῦ ἐγένοντο αἱ κατακτήσεις τοῦ Κύρου ἐπὶ ἰὼν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ὅτε δ' ὁ στρατηγὸς τούτου Ἀρπαγος ἐξεπόρθησε τὸ τεῖχος τῶν Τηίων, οὗτοι ἐπιβάντες τῶν πλοίων ἀπῆλθον εἰς τὴν Θράκην, ἐνθα ἔκτισαν τὰ Ἀβδηρα ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, κατέλαβον ἀρχαιοτέραν πόλιν, ἣν εἶχε κτίσει ὁ Κλαζομένιος Τιμήσιος⁵. Τοῖς ἀποικίσασιν ἀνῆκε καὶ ὁ ποιητὴς Ἀνακρέων. Ἡ ἀποικία αὕτη ἐγένετο κατὰ τὰ 540 π. Χ., ὅτε ἐν Σάμῳ ἦτο τύραννος ὁ Πολυκράτης. Οὗτος συνάψας ξενίαν πρὸς Ἀμασιν τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων⁶ καὶ πολλῶν νήσων

¹) Ἀριστοφάν. ἐν Θεσμοφορ. 161. ²) Πλάτ. ἐν Παρμενίδ. σελ. 318. Ἀθην. XIII, 601. ³) Ὁρα Ulrici ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 416. ⁴) Bernhardt ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1, 678. ⁵) Ἡρόδοτ. I, 168 "ἐπεὶ τε γὰρ σφεων εἰλε χῶματι τὸ τεῖχος" Ἀρπαγος, ἐσβάντες πάντες ἐς τὰ πλοῖα οἴχοντο πλέοντες ἐπὶ τῆς Θρηϊκῆς καὶ ἐνθαῦτα ἔκτισαν πόλιν Ἀβδηρα, τὴν πρότερος τούτων Κλαζομένιος Τιμήσιος κτίσας οὐκ ἀπώνητο. Στράβ. XIV, 644. ⁶) Ἡρόδοτ. II, 182.

τοῦ Αἰγαίου κύριος γενόμενος¹ διεκόσμησε τὴν νῆσον διὰ δημοσίων οἰκοδομῶν καὶ τὴν αὐλὴν αὐτοῦ κατέστησε κέντρον ποικίλων ἡδονῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας καλέσας καλοὺς νέους καὶ νεάνιδας, οἵτινες ἐχρησίμευον εἰς παντοειδεῖς ὑπηρεσίας, π. χ. ἄλλοι μὲν ὠρχοῦντο, ἄλλοι δὲ ἔκρουον μουσικὰ ὄργανα καὶ ἤδον, ὡς ὁ Βάθυλλος². Ἐνταῦθα εἶχε προσκληθῆ, ὡς εἶδομεν, ὁ Ἰῦκος καὶ ἐνταῦθα εἶχε τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἐρωτικὸς ποιητὴς Ἀνακρέων, ὅστις προσκληθεὶς ἦλθεν εἰς στενὰς πρὸς τὸν τύραννον σχέσεις³.

Ὅτε δ' ὁ Ὀρεΐτης ὁ σατράπης τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ δόλου ἐφόνευσεν τὸν Πολυκράτη, ὁ ποιητὴς προσεκληθῆ εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατίδου Ἰππάρχου. Κατὰ τὸν Πλάτωνα⁴ ὁ τύραννος ἔπεμψεν εἰς Σάμον πεντηκόντορον, ὅπως ἀγάγῃ τὸν Τῆϊον ποιητήν. Ἐνταῦθα ὑμνησεν οὐ μόνον τοὺς Πεισιστρατίδας, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς οἴκους, ὡς τὸν τοῦ Κριτίου⁵ καὶ τὸν τοῦ Ξανθίπου. Δὲν εἶναι δὲ βέβαιον, ποῦ ἐτελεύτησεν ὁ ποιητὴς. Λέγεται, ὅτι ἐπεῖδε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰστυαίου, ἀλλ' ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι γίνεται σύγχυσις τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου ὑποδουλώσεως τῶν Ἰώνων καὶ τῆς ἐπὶ Δαρείου καταστολῆς τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν⁶. Κατὰ τι ἐπιγράμμα, ὅπερ ἀποδίδεται τῷ Σιμωνίδῃ, ἐτάφη ἐν Τέῳ⁷. Ἐντεῦθεν εἴκα-

¹) Ἡρόδοτ. III, 122 "Πολυκράτης γάρ ἐστι πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων, ὃς θαλασσοκρατεῖν ἐπενοήθη, πάρεξ Μίνω τε τοῦ Κνωσίου καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος πρότερος τούτου ἤρξε τῆς θαλάσσης". ²) K. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 331. ³) Ἡρόδοτ. III, 121. ⁴) Ἐν Ἰππάρχ. 228. ⁵) Πλάτ. ἐν Χαρμίδ. 157 "Ἡ τε γὰρ πατρίς ὑμῶν οἰκία, ἡ Κριτίου τοῦ Δρωπίδου, καὶ ὑπ' Ἀνακρέοντος καὶ ὑπὸ Σόλωνος καὶ ὑπ' ἄλλων πολλῶν ποιητῶν ἐγκεκωμιασμένη παραδίδεται ἡμῖν". ⁶) K. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 329. Bergk II, 339. ⁷) Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 25.

Οὗτος Ἀνακρέοντα, τὸν ἄφθιτον εἵνεκα Μουσέων
ὑμνοπόλον, πάτρης τύμβος ἔδεκτο Τέῳ,
ὃς Χαρίτων πνείοντα μέλη, πνείοντα δ' Ἐρώτων,
τὸν γλυκὺν ἐς παῖδων ἕμερον ἡμέροσσο.

σάν τινες, ὅτι ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ γῆρας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα. Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα εἶχε τεθῆ ἐπὶ κενοταφίον, ὅπερ οἱ πολῖται αὐτοῦ βραδύτερον ἐν Τέω ἤγειραν. Ὅπως δὲ ποιεῖται ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησεν ἐν βαθεῖ γήρατι τὸ 85ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ Τέως ἐκόσμησε τὰ νομίματα αὐτῆς διὰ τῆς εἰκότος τοῦ ποιητοῦ· οἱ Ἀθηναῖοι¹, παρ' οἷς οὗτος ἐγένετο δημοτικώτατος, ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν ἀνδριάντα καὶ παντοῖα ἐπιγράμματα ἐποίησαν. Παρὰ δὲ τοῖς μεταγενεστέροις εὔρε πολλοὺς μὲν θαυμαστάς, οὐχὶ δ' ὀλίγους ἀναγνώστας καὶ μιμητάς.

Οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας διεῖλον τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνακρέοντος εἰς πέντε βιβλία, εἰκάζεται δ' ὅτι ἡ διαίρεσις ἐγένετο κατὰ τὰ μέτρα. Ἦσαν δὲ ταῦτα Ὑμνοί, Ἐρωτικά, Παροίνια, Ἰαμβοί, Τροχαῖοι καὶ Ἐλεγεῖαι ἢ ἐπιγράμματα. Οἱ μὲν ὕμνοι εἶναι κλητικοὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὕμνικῆς ποιήσεως τῶν Αἰολέων, ὥς δεικνύουσι τὰ ἀποσπάσματα τῶν ὕμνων εἰς τὴν Ἀρτεμιν καὶ τὸν Διόνυσον. Τὸν πυρῆνα τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τὴν κορυφὴν τῆς τέχνης αὐτοῦ ἀπετέλουν τὰ Ἐρωτικά. Εἰ καὶ ὁ Ἀνακρέων ἀνήκει τῇ Λεσβιακῇ σχολῇ, ὅμως ἀπεῖχε τοῦ μαυιδώδους ἐκείνης πάθους. Ὁ Τῆϊος ποιητὴς θαυμάζει μὲν τὸ κάλλος τῶν νέων καὶ νεανίδων, ὅμως δὲν προσβάλλει τὴν σωφροσύνην². Δεικνύει μὲν οὗτος ζωηρὰν πρὸς τὸν οἶνον κλίσιν, ἀλλὰ λέγεται, ὅτι οὗτος νήφων ἐποίει καὶ ὅτι προσ-

Μοῦνον δ' εἰν Ἀχέροντι βαρύνεται, οὐχ ὅτι λείπων
ἡέλιον, Λήθης ἐνθάδ' ἐκυρσε δόμων·
ἀλλ' ὅτι τὸν χαρίεντα μετ' ἡμιθέοισι Μεγιστέα,
καὶ τὸν Σμερδίεω Θοῖῃκα λέλοιπε πόθον.
Μολπῆς δ' οὐ λήγει μελιτερπέος, ἀλλ' ἔτ' ἐκείνον
βάρεβριτον οὐδὲ θανὼν εὐνασεν εἰν Ἀΐδῃ.

¹) Πανσαν. I, 25, 1 "Τοῦ δὲ Ξανθίου πλεσίον ἔστηκεν Ἀνακρέων ὁ Τῆϊος, πρῶτος μετὰ Σαπφῶ τὴν Λεσβίαν τὰ πολλὰ ὧν ἐγραψεν ἐρωτικά ποιήσας, καὶ οἱ τὸ σῆμμά ἐστιν, ὅλον ἔδοντος ἂν ἐν μέθῃ γένοιτο ἀνθρώπων·".

²) Μάξιμος Τύριος VIII, 96. Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ιστορ. X, 429.

ποιεῖται, ὅτι μεθύει¹, ὅπερ ἡμεῖς γε δὲν πιστεύομεν. Διότι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ποίησις δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς πραγματικότητος. Τοιαύτη ὑποβολὴ αἰσθημάτων δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις. Ἐν τοῖς πρώτοις δ' Ἀνακρέων ἔδειξεν, ὅτι αἱ ὕλικοι ἀπολαύσεις μέχρι σοφίας δύνανται νὰ ἐξευγενισθῶσι. Καθ' ὅλου ἐν τοῖς τοιοῦτοις ποιήμασι τοῦ Τηΐου ποιητοῦ ἀπεικονίζεται μὲν κάλλος καὶ χάρις, ἀλλὰ καὶ εἰδὸς τι κουφονοίας καὶ Ἰωνικῆς μαλθακότητος. Ὁ Ἀνακρέων ὁμῶς δὲν ἦτο μόνον χαρίεις καὶ εὐθυμος ποιητής, διότι ἐγίνωσκε νὰ χειρίζεται τὸ κέντρον τῆς σατίρας μετὰ τῆς αὐτῆς πικρίας, μεθ' ἧς καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ὃν ἀπομυμῆται, ὡς δεικνύει τὸ ποίημα αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀρτέμωνα², ὃν εἶχεν ἀντεραστὴν ἐν τῷ ἔρωτι τῆς ξανθῆς Εὐρυπύλης. Τούτου παραβάλλει μετὰ σαρκαστικῆς δεινότητος τὴν νῦν πολυτελεῖ διαιταν πρὸς τὴν παλαιὰν τοῦ βίου εὐτέλειαν. Αἱ δ' ἐλεγεῖαι τούτου ἔχουσαι εὐθυμον χαρακτῆρα προσεπέλαζον εἰς τὰς τοῦ Μιμνέρμου³. Τὰ ἐπιγράμματα φέρουσι τὸν τύπον ἀρχαιοπρεποῦς ἀπλότητος, ἀλλὰ πολλὰ τούτων δὲν εἶναι γνήσια.

Πλὴν τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Τηΐου φέρεται καὶ συλλογὴ τις ἐξ ἐξήκοντα περίπου ποιημάτων, Ἀνακρέοντος τοῦ Τηΐου συμποσιακὰ ἡμίμαβα, ἅπερ εὐρέθησαν προσηρημένα εἰς τὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ. Τὰ ποιήματα ταῦτα μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὡς γνήσια προϊόντα

¹) Ἀθήν. Χ, 429 "Αποπος δὲ ὁ Ἀνακρέων ὁ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ποιήσιν ἐξαρετήσας μέθης. Τῇ γὰρ μαλακίᾳ καὶ τῇ τρυφῇ ἐπιδοὺς ἑαυτὸν ἐν τοῖς ποιήμασι διαβέβηται, οὐκ εἰδὼτων τῶν πολλῶν ὅτι νήφων ἐν τῷ γράφειν καὶ ἀγαθὸς ὢν προσποιεῖται μεθύειν οὐκ οὔσης ἀνάγκης». ²) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 21. ³) Ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ ὑπ' ἀριθμ. 94.

Οὐ φιλέω, δὲ κρητῆρι παρὰ πλέῳ οἶνοποτάζων
νείκεα καὶ πόλεμον δακρυόεντα λέγει,
ἀλλ' ὅστις Μουσέων τε καὶ ἀγλαὰ δῶρ' Ἀφροδίτης
συμμίλογον ἐρατῆς μνήσκειται εὐφροσύνης.

τοῦ Ἀνακρέοντος θεωρούμενα ἡξιούντο θαυμασμοῦ¹. Ἀλλ' ἡ κριτικὴ παραβαλοῦσα ταῦτα πρὸς τὰ γνήσια ἔδειξε τὴν νοθείαν². Ὅτι δ' ἡ συλλογὴ περιέχει νόθα ποιήματα, γίνεται κατάδηλον ἐκ τοῦ πρώτου ἔσματος, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι κατ' ὄναρ ἦλθεν αὐτῷ ὁ Ἀνακρέων³. Ἀλλαχοῦ ὁμως λαμβάνει τὸ προσωπεῖον τοῦ Τηϊῶν ποιητοῦ⁴ καὶ ὀνομάζει τὸν Βάθυλλον⁵, ὃν ἐκείνος ἠγάπα. Πρὸς δὲ φέρονται μετρικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἀποδείξεις κατὰ τῆς γνησιότητος τῶν Ἀνακρεοντείων. Τὸν ἡμίμασον ἴσως ἐνίοτε μετεχειρίσθη ὁ Ἀνακρέων, ἀλλὰ συνηθέστερον εἶναι τὸ μέτρον τοῦτο κατὰ τὸ τέλος τῆς κλασικῆς περιόδου καὶ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Ὡσαύτως τὴν νοθείαν ἐλέγχει καὶ ἡ γλῶσσα· διότι ἐν τοῖς Ἀνακρεοντείοις δὲν ὑπάρχει ἡ Ἰάς, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἀναμεμιγμένη μετὰ τύπων τῆς Δωριδος, τῆς Ἀτθίδος καὶ τῆς κοινῆς καλουμένης γλώσσης⁶.

Ὁ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν ποιηματίων τούτων ἐνισχύει τὴν περὶ νοθείας γνώμην. Μνημονεύεται μὲν ἐν τούτοις ὁ Βάθυλλος, τούτῳ ὁμως δὲν ἀπεδίδονται ὠρισμέναι περιστάσεις, ὡς ἐν τοῖς γνησίοις ποιήμασιν, ἀλλ' οὗτος παρί-

¹) Ὁρα Christ σελ. 131. ²) Hansen, Anacreonteorum Sylloge Palatina, Lips. 1884. ³) Παρὰ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 1.

Ἀνακρέων ἰδὼν με,
ὁ Τηϊὸς μελωδός,
ὄναρ λέγων προσεῖπεν·

⁴) Αὐτόθι ὑπ' ἀριθμ. 6.

Λέγουσιν αἱ γυναῖκες,
Ἀνακρέων γέρων εἴ·
λαβὼν ἔσοστρον ἄθρει
κόμας μὲν οὐκέτι' οὐσας,
ψιλὸν δέ σευ μέτωπον.
'Εγὼ δὲ τὰς κόμας μὲν,
εἴτ' εἰσίν, εἴτ' ἀπῆλθον,
οὐκ οἶδα· τοῦτο δ' οἶδα,
ὡς τῷ γέροντι μᾶλλον
πρέπει τὸ τερπνὰ παίζειν,
δοῦναι πέλας τὰ Μοίρης.

⁵) Ὁρα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 9· 14· 17. ⁶) Bergk II, 350.

σταται ὡς ἀφηρημένος τύπος ἔρωτος καὶ πλαστικῆς εὐθυμίας¹. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ὄντως παράδοξον, ὅτι ἐν τούτοις γίνεται μνεία διδασκαλίας τῶν νόμων καὶ τῆς ῥητορικῆς², ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα διδάγματα ἦσαν ἀλλότρια τοῦ αἰῶνος τοῦ Ἀνακρέοντος. Πρὸς δὲ ἡ προσωποποιήσις τοῦ κάλλους³ δὲν ἀνήκει τῇ κλασικῇ ἐποχῇ, ἀλλὰ τοῖς ἔπειτα χρόνοις. Ὁ Ἀνακρέων παραβάλλων τὸν Ἔρωτα πρὸς χαλκέα ἐννοεῖ τοῦτον ὡς ἄνδρα καὶ οὐχὶ ὡς παιδάριον⁴, διότι ἡ παρὰστασις αὐτῇ ἄρχεται ἀπὸ Ἀνσίππου καὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ κρατεῖ παρὰ τοῖς ἐπιγραμματικοῖς. Ἐν ἀντιθέσει λοιπὸν πρὸς τὰ γνήσια τοῦ Ἀνακρέοντος ποιήματα, τὰ νόθα ταῦτα εἰκονίζουσιν ὁλόκληρον φωλεὰν Ἐρωτιδέων⁵.

1) K. Müller I, 338. 2) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 50

Τί με τοὺς νόμους διδάσκεις
καὶ ῥητόρων ἀνάγκας;
τί δέ μοι λόγων τοσούτων,
τῶν μηδὲν ὠφελούντων;
μᾶλλον δίδασκε πίνειν
ἀπαλὸν πόμα Ἀναίου.

3) Ὑπ' ἀριθμ. 19.

Αἶ Μοῦσαι τὸν Ἔρωτα
δήσασαι στεφάνοισιν
τῷ Κάλλει παρέδωκαν.

4) Ἀπόσπασμ. 48.

Μεγάλῳ δ' ἡὔτε μ' Ἔρως ἔκοψεν ὥστε χαλκεὺς
παλαίει, χειμερὶν δ' ἔλουσεν ἐν χαράδρῃ.

5) Ἀριθμ. 25.

Σὺ μὲν φίλῃ χειδῶν
ἐτησίῃ μολοῦσα
θέρει πλέκεις καλὴν
χειμῶν δ' εἰς ἄφαντος
ἢ Νεῖλον ἢ πὶ Μέμφιν.
Ἔρως δ' αἰεὶ πλέκει μεν
ἐν καρδίῃ καλὴν.
Πόθος δ' ὁ μὲν περσοῦται,
ὁ δ' ὠδὸν ἐστὶν ἀκμήν,
ὁ δ' ἡμίλεπτος ἤδη.

Βοή δὲ γίγνεται αἰεὶ
κεχηγνόντων νεοσσῶν.
Ἐρωτιδεῖς δὲ μικροῦς
οἱ μεῖζονες τρέφουσιν,
Οἱ δὲ τραφέντες εὐθὺς
πάλιν κύουσιν ἄλλους.
Τί μῆχος οὖν γέννεται;
οὐ γὰρ σθένω τοσοῦτος
Ἐρωτας ἐκσοβῆσαι.

Τοιαῦται ἀντιφάσεις ἤγαγον μεγάλους ἄνδρας¹ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν τῇ συλλογῇ ἀνεμίχθησαν γνήσια μετὰ νόθων ᾄσμάτων. Κατ' ὀλίγον ὁμως ἐκράτησεν ἡ γνώμη, ὅτι ὁλόκληρος ἡ συλλογὴ εἶναι μιμήσεις ἀνήκουσαι εἰς διαφόρους αἰῶνας. Τὰ Ἀνακρεόντεια διαιροῦνται εἰς τρία τμήματα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὰ πρῶτα εἴκοσι ποιημάτια². Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαιότερον καὶ εἶχε τοῦτο ὑπ' ὄψει ὁ Γέλλιος³. Ὑπὸ τίνος ἐποιήθη τὸ τμήμα τοῦτο τῆς συλλογῆς, δὲν δύναται νὰ διορθῇ ἀκριβῶς, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἔσματος εἶναι ἐπιγεγραμμένη ἡ φράσις Τοῦ αὐτοῦ Βασιλίου⁴. Κατὰ τὸν Bergk τὸ πρῶτον τμήμα ἐποιήθη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Καισάρων. Τὸ δεύτερον τμήμα (21—34) εἶναι πολὺ νεώτερον τοῦ πρώτου. Τὰ δὲ ὑπολειπόμενα ἀνήκουσι πολὺ μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ περιέχουσι πλεῖστα μετρικὰ ἁμαρτήματα. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ὅλη συλλογὴ περιέχει οὐχὶ ὀλίγους ἀδάμαντας.

Τῇ Αἰολικῇ ποιήσει ἀνήκουσι καὶ τινες ποιήτριαι, ὡς ἡ ἐξ Ἀθηδόνος τῆς Βοιωτίας Μύρτις, ἡ διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου⁵, ἣν ὁ Ἀντίπατρος λέγει γλυκὺα χέα. Ἐξοχος δ' ἐγένετο Κόρινθα, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀχελωοδώρου καὶ τῆς Προκρατίας, γεννηθεῖσα ἐν Τανάγρα τῆς Βοιωτίας⁶. Αὕτη ἤκμαζε κατὰ τὰ 505—490 π. Χ., ὅτε ὁ Πίνδαρος ἦτο ἔφηβος. Διεκρίνετο δὲ κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφροῖαν καὶ λέγεται, ὅτι ἐνίκησε τὸν Πίνδαρον ἐν Θήβαις, ὡς γε ἐδηλοῦτο ἐν τινι γραφῇ, ἣτις ἐσώζετο μέχρι τοῦ Πανσανίου. Κατὰ τοῦτον ἡ Κόρινθα ἐνίκησε τὸν Πίνδαρον καὶ διότι ἦδεν ἐν Αἰολικῇ διαλέκτῳ, ὅποιαν οἱ Αἰολεῖς ἠδύναντο οὐ μόνον νὰ ἐννοήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθανθῶσι, καὶ διότι ἦτο καλλίστη κατὰ τὸ εἶδος, ὡς καὶ ἐκ τῆς εἰκόνης ἠδυνάτο τις νὰ

¹) Ὡς τὸν Bentley, Mehlhorn, Stark καὶ Welcker ἐν τῷ *Kleine Schriften* II, 356. ²) Christ σελ 131. ³) XIX, 9. ⁴) *Τινὲς ἐννοοῦσι τὸν γνωστὸν ἱεράρχην, ὅπερ ἀποκρούει ὁ Bergk* II, 353. ⁵) *Σουτῆδας ἐν λ. Πίνδαρος. Παλατ. Ἀνθολογ.* IX, 26. ⁶) Ὁ αὐτὸς ἐν λ. *Κόρινθα*.

εἰκάσῃ¹. Τὰ ποιήματα ταύτης ἦσαν ἐρωτικά. Τινὲς δ' οὕτως ἐτίμων τὴν Κόρινθον, ὥστε πλὴν τῆς Σαπφοῦς μόνην εἰς τὸν κανόνα τῶν ποιητριῶν ἔθετον².

Κατὰ τὰς Αἰολίδας ἐποίησαν ποιήματα καὶ Δωρίδες, ὡς ἡ Ἀργεῖα Τελέσιλλα, ἣτις ἐγένετο ἐπιφανὴς οὐ μόνον ἔνεκα τῆς μελικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τοῦ ἡρωϊκοῦ θάρρους. Ὅτε οἱ Ἀργεῖοι ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπειράθησαν, ὅπως ἐκπορθήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ ἤθελον ἐπιτύχει, εἰ μὴ ἡ Τελέσιλλα ἐδείκνυε σύνεσιν καὶ ἀνδρείαν. Διότι τοὺς μὲν οἰκέτας πάντας ὀπλίσασα ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ τείχους, τὰς δὲ γυναῖκας ἔταξεν ἐκεῖ, ἔνθα ἐγίνωσκε προσερχομένους τοὺς πολεμίους. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μετ' ἀλαλαγμῶν πλησιάζαντες δὲν ἡδυνήθησαν νὰ τρέψωσιν εἰς φυγὴν τὰς Ἀργεῖας γυναῖκας καὶ φοβηθέντες μὴ ἀποτύχωσι κατὰ τὴν μάχην ἡναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν. Οὕτως ἡ πόλις ἐσώθη³. Ἡ ποιήτρια αὕτη ἐποίει παρθένια, ἀλλ' οὐδὲν τούτων διεσώθη. Ἡ δὲ Σικωνία Πράξιλλα, ἣτις ἠκμαζε περὶ τὰ 450 π. Χ., ἦτο ἡ τετάρτη Μοῦσα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κανόνος. Αὕτη ἐπραγματεύετο μὲν καὶ ἐρωτικὰς ὑποθέσεις, ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἐπιφανὴς ἐγένετο ἔνεκα τῶν σκολιῶν⁴. Πρὸς δὲ ἐποίει καὶ διθυράμβους.

¹) Πανσαν. IX, 22, 3. ²) Ὁρα Ulrici ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 568. ³) Πανσαν. II, 20, 7. ⁴) Ἀθήν. XV, 694 "Καὶ Πράξιλλα δ' ἡ Σικωνία ἐθανυμάζετο ἐπὶ τῇ τῶν σκολίων ποιήσει".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΟΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΛΩΡΙΕΩΝ

Ἡ μελικὴ τῶν Λωριέων ποίησις διαφέρει τῆς Αἰολικῆς κατὰ τέσσαρα, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κ. Ο. Müller¹. ὅτι εἶναι ὀρχηστική, ὅτι αἱ στροφαὶ τῶν μελῶν εἶναι μεγάλαι καὶ ἔντεχνοι, ὅτι εἶναι συντεθειμέναι κατὰ Λωρικὴν διάλεκτον καὶ ὅτι τὰ μέλη ἄδονται ἐν πανηγύρεσι καὶ ἑορταῖς τῶν θεῶν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μελικῆς ποιήσεως ἤκμαζε κατ' ἐξοχὴν ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Σπάρτῃ. Διότι ἡ Σπάρτη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦτο ἡ πρώτη πόλις οὐ μόνον τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος², κατεῖχε δηλαδὴ τὴν θέσιν, ἣν βραδύτερον κατέλαβον αἱ Ἀθηναί³. Οἱ ἐπιφανέστατοι ποιηταὶ οἱ διακριθέντες ἐν Σπάρτῃ ἦσαν μὲν ξένοι, ὡς ὁ Τέρπανδρος, ὁ Θαλήτας, ὁ Σακάδας, ὁ Πολύμνηστος καὶ ὁ Τυρταῖος, ἀλλ' ἀνεδείχθησαν καὶ Λάκωνες ὡς ὁ Σπένδων⁴, ὁ Διονυσόδοτος καὶ ἄλλοι.

Πρὸς τεχνικὴν διαμόρφωσιν τῆς μουσικῆς καὶ τῆς χορι-

¹) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 345. ²) Bergk II, 203. ³) Ἀριστοτέλ. ἐν Πολιτ. VIII, 5 "Οἱ γὰρ Λάκωνες οὐ μανθάνοντες ὁμῶς δύνανται κρῖναι ὀρθῶς, ὡς φασί, τὰ χρηστὰ καὶ τὰ μὴ χρηστὰ." Ἀθῆν. XIV, 628 "Λακεδαιμόνιοι δ', εἰ μὲν ἐμάνθανον τὴν μουσικὴν, οὐδὲν λέγουσιν ὅτι δὲ κρῖναι δύνανται καλῶς τὴν τέχνην ὁμολογεῖται παρ' αὐτῶν, καὶ φασί τρις ἤδη σεσωκέναι διαφθειρομένην αὐτήν." ⁴) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ. 28. "τούς ἀλίσκομένους εἰλωτας κελευομένους ἄδειν τὰ Τερπάνδρου καὶ Ἀλκμᾶνος καὶ Σπένδοντος τοῦ Λάκωνος παραιεῖσθαι." Ἀθῆν. XIV, 632 "Διέτιθησαν δὲ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Λακεδαιμόνιοι τὴν μουσικὴν πλείστη αὐτῇ χρόνιοι καὶ συχνοὶ παρ' αὐτοῖς ἐγένοντο μελῶν ποιηταί. Τηροῦσι δὲ καὶ νῦν τὰς ἀρχαίας ᾠδὰς ἐπιμελῶς, πολυμαθεῖς τε εἰς ταύτας εἰσὶ καὶ ἀκριβεῖς."

κῆς ποιήσεως συνεβόλετο ὁ Τέρπανδρος, περὶ οὗ εἴρηται ἤδη, καὶ ὁ Θαλήτας, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Γόρτυνι τῆς Κρήτης. Οὗτος ἦτο οὐ μόνον μουσικὸς καὶ ποιητής, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἢ νομοθέτης¹. Ἐπειδὴ δ' οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἀπεῖδον εἰς τὴν χρονολογίαν, ἀνευ δισταγμοῦ εἶπον, ὅτι ὁ Λυκούργος ἀποδημῶν εἰς τὴν Κρήτην ἔπεισε τοῦτον, ὅπως πορευθῇ εἰς τὴν Σπάρτην. Κατ' ἄλλην ὁμως εἶδον ὁ ποιητής ἦλθεν ἐνταῦθα κατὰ πυθόχρηστον, ὅπως διὰ τῆς μουσικῆς θεραπεύσῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τοῦ λοιμοῦ². Ὡς ὁ Τέρπανδρος εἰσαγωγὸν εἰς τὰ Κάρονεια τὸν μουσικὸν ἀγῶνα ἐστερέωσε τὴν φήμην αὐτοῦ, οὕτως ὁ Θαλήτας διωργάνωσε κατὰ τὸ 668 π. Χ. τὴν ἐφορτὴν τῶν Γυμνοπαιδιῶν καὶ ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων. Οὗτος συνέδεσε τὴν μουσικὴν μετὰ τῆς γυμναστικῆς. Ἡ ἐνοπλὸς ὄρχησις ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ³, ὁ δὲ Θαλήτας ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἰσήγαγε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Οὗτος ἐποίει παιᾶνας, οἵτινες εἶχον πολὺ τὸ σεμνὸν καὶ κόσμιον⁴, ὥς τοιοῦτοι δὲ ἐτιμῶντο ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ προωρισμένοι εἰς ὄρχησιν καὶ ὥς τοιοῦτοι ἐχρησίμευον οὐ μόνον ἐν Σπάρτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ὡσαύτως παιᾶνας ἐποίει ὁ Κυθήριος Ξενόδαμος, ἀλλὰ

¹) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ. IV "Ἐν δὲ τῶν νομιζομένων ἐκεῖ σοφῶν καὶ πολιτικῶν χάριτι καὶ φιλίᾳ πείσας ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην, Θάλητα, ποιητὴν μὲν δοκοῦντα λυρικῶν μελῶν καὶ πρόσχημα τὴν τέχνην ταύτην πεποιημένον, ἔργῳ δὲ ἅπερ οἱ κράτιστοι τῶν νομοθετῶν διαπρατιόμενον". Καὶ ὁ Σιράβων X, 482 ὀνομάζει τὸν Θηλήταν μελοποιὸν καὶ νομοθετικόν. ²) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ. 42. ³) Σχολ. Πινδ. εἰς Πύθ. II, 127 "Ἐνιοὶ μὲν οὖν φασιν πρῶτον Κούρητας τὴν ἐνοπλὴν ὄρχησασθαι ὄρχησιν, αὐτοὶ δὲ Πύρρητον Κρήτα συντάξασθαι, Θάλητα δὲ τὰ εἰς αὐτὴν ὑπορχήματα". ⁴) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ. IV "Λόγοι γὰρ ἦσαν αἱ φῶδαι πρὸς εὐπείθειαν καὶ ὁμόνοιαν ἀνακλητικαὶ διὰ μελῶν ἅμα καὶ ὕμνων πολὺ τὸ κόσμιον ἐχόντων καὶ καταστατικόν, ὧν ἀκροώμενοι κατεπραῦνοντο λειληνθάτως τὰ ἥθη καὶ συνφκειοῦντο τῷ ζήλῳ τῶν καλῶν ἐκ τῆς ἐπιχωριαζούσης τότε πρὸς ἀλλήλους κακοθυμίας, ὥστε τρόπον τινὰ τῷ Λυκούργῳ προδοποιεῖν τὴν παιδείαν αὐτῶν ἐκείνον".

παρὰ τούτω ὁ μὲν ῥυθμὸς ἐγένετο εὐθυμότερος, ὁ δὲ ποιητικὸς τρόπος ὑπορχηματικός, ἐν ᾧ ἡ ὄρχησις καὶ ἡ μίμησις ἐλευθερώτερον ἀνεπτύσσοντο¹. Ὁ δὲ Ξενοκρίτος ἐγεννήθη ἐν Λοκροῖς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκ γενετῆς ἦτο τυφλός². Ἐν τῇ ποιήσει οὗτος δὲν ἐπραγματεύετο μύθους περὶ θεῶν, ἀλλὰ περὶ ἡρώων³, ὡς βραδύτερον τοῦτο ἐποίει ὁ διθύραμβος καὶ ἡ τραγωδία. Ἡ ποίησις τοῦ Ξενοκρίτου ἦτο σπουδαία καὶ πανηγυρική, ὡς καὶ ἡ τοῦ Θαλήτα. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἐξεῦρε τὴν Λοκρικὴν ἀρμονίαν⁴, ὅπερ δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ἐκόμισε ταύτην ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ μετεχειρίζετο. Ταύτη οἱ σύγχρονοι τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου ἐνίοτε ἐχρῶντο, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι κατεφρόνουν αὐτῆς⁵.

Ἄφ' οὗ δ' ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσιν ἀνεπτύχθησαν καὶ ἀφ' οὗ ἡ μελικὴ ποίησις ἐν τῷ λαῷ οὐχὶ σμικρὸν προέβη, ἐπὶ ᾗ οὐκ ἔστιν ἡ τοιαύτη ὄρχησις μίμησις τῶν ὑπὸ τῆς λέξεως ἐρμηνευομένων πραγμάτων. Ἡρακλείδ. Ποιητ. ἐν Πολιτ. 30. ὅστις ταῦτα τεχνικῶς διεκόσμησε. Κατὰ τινες μὲν οὗτος ἦτο Λάκων, κατ' ἄλλους δὲ Λυδός, ὅπερ πιθανώτερον. Οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ἤρρισαν⁶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀλλ' ἡ δίκη ἔμεινεν ἀκριτος. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ ποιητὴς ἐγενήθη ἐν ταῖς Λυδικαῖς Σάρδεσιν⁷, ἐνθα ἐγένετο αἰχμάλωτος κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Κιμ-

¹) Ἀθην. I, 15 "Υποσημαίνεται δὲ ἐν τούτοις ὁ ὑπορχηματικὸς τρόπος, ὅς ἦν ἡσθητικὸς ἐπὶ Ξενοκρίτου καὶ Πινδάρου. Καὶ ἔστιν ἡ τοιαύτη ὄρχησις μίμησις τῶν ὑπὸ τῆς λέξεως ἐρμηνευομένων πραγμάτων". ²) Ἡρακλείδ. Ποιητ. ἐν Πολιτ. 30. ³) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ. 10. ⁴) Παρὰ Πολυδευκ. IV, 65. ⁵) Ἀθην. XIV, 625.

⁶) Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντιπάτρου ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 18.

Ἄνδρα μὴ πέτρη τεκμαίρεο. Αἰτὸς δ' εὐμβος

ὀφθῆναι; μέγαλον δ' ὁστέα φωτὸς ἔχει.

Εἰδήσεις Ἀλκμᾶνα, λύρης ἐλατῆρα Λακαίνης

ἔζοχον, ὃν Μουσέων ἐννέ' ἀριθμὸς ἔχει

κεῖται δ' ἡ πείροις διδύμοις ἔρις, εἴθ' ὄγε Λυδός,

εἴτε Λάκων πολλὰι μητέρες ὕμνοπόλων.

Τὸ ὄνομα Ἀλκμᾶν εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ Ἀττικῷ ὀνόματι Ἀλκμαίων.

⁷) Κατὰ τὸν Bergk II, 280 κατήγετο ἐξ Ἑλλήνων, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς Λάμας.

μερίων¹ καὶ ἐκεῖθεν ἤχθη εἰς Σπάρτην, ὅπου ἐπωλήθη ὡς δοῦλος τῷ Ἀγησίδῃ². Ἠλευθερώθη ὅμως διὰ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ, καὶ ἀνετράφη ἐν Σπάρτῃ, ὅπου ἐκτίσαστο καὶ πολιτικὸν δικαίωμα. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σουίδα³ λέγεται *Δάκων ἂν ὁ Μεσσοάς*. Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ πίπτει ἐν τῇ πρώτῃ δεκαετηρίδι μετὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον ἥτοι 670—640 π. Χ.⁴. Ὁ χρόνος οὗτος ἦτο εὖνους τῇ λυρικῇ ποιήσει διότι ἀφ' οὗ οἱ Σπαρτιάται ἐνίκησαν τοὺς Μεσσηνίους, ἠγέρθησαν ταραχαὶ ἐν τῇ πόλει τῶν νικητῶν. Ὁ Ἀλκμᾶν ἐτελεύτησεν ἐν προξενικῇ ἡλικίᾳ καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ κατὰ τὸν Πανσανίαν ἔκειτο παρὰ τινι χωρίῳ τῆς Σπάρτης, ὅπερ ἐκαλεῖτο *Σέβριον*⁵.

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκμᾶνος δηγρέθησαν εἰς ἑξ βιβλία, ἐξ ὧν δύο ἀπετέλουν τὰ Παρθένια. Ἐκ τούτων μέγα ἀπόσπασμα ἀνεκάλυψεν ἐν τινι τάφῳ τῆς Αἰγύπτου ὁ *Marionette* κατὰ τὰ 1855 καὶ ἐδημοσίευσεν. Ὡνομάζοντο δὲ τὰ ἄσματα ταῦτα παρθένια οὐχὶ διότι ἦσαν ἐρωτικὰ ποιήματα πεποιημένα εἰς νεάνιδας, ἀλλὰ διότι ἦδοντο ὑπὸ παρθένων. Αὗται ἐν τισι ποιήμασι συνάπτονσι διάλογον πρὸς τὸν ποιητὴν, ὅστις εἶναι χορηγὸς καὶ χοροδιδάσκαλος. Ἄλλοτε αἱ παρθέναι προσαγορεύουσι τὸν ποιητὴν καὶ ἄλλοτε ὁ ποιητὴς τὸν χορὸν τῶν παρθένων⁶. Ἡ ἑλευθέρα καὶ δημοσία συνδιαίτησις τῶν νεανίδων μετὰ νέων παρεῖχε τῷ ποιητῇ πολλὴν ὕλην. Πλὴν τῶν Παρθενίων ὁ Ἀλκμᾶν ἐποίησεν ὕμνους, παιᾶνας καὶ προσόδια. Οἱ ὕμνοι τούτου, οἵτινες ὁμοίαζον πρὸς τοὺς τῆς Σαπφούς⁷, ἀνεφέροντο

¹) Christ 134. ²) Ἡρακλείδ. Ποντικ. ἀπόσπασμ. 2 "Ἀλκμᾶν οἰκίτης ἦν Ἀγησίδα, εὐφυὴς δὲ ὧν ἠλευθερώθη καὶ ποιητὴς ἀπέβη". ³) Ἐν λ. Ἀλκμᾶν. ⁴) Περὶ τῆς χρονολογίας τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία. Τινὲς θέτουσι πολὺ βραδύτερον, δηλ. κατὰ τὰ 612 π. Χ. διότι ὁ ποιητὴς ἀναφέρει τὰς Πιτυοῦσας νήσους. Ἀλλὰ τὰ πρὸς δύοιν τῆς Μεσογείου ἐποίησαν γνωστὰ τοῖς Ἕλλησιν οἱ Φοίνικες ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς 35ης Ὀλυμπιάδος. Ὁρα Ulrici II, 389 καὶ Bergk II, 232. ⁵) Πανσαν. III, 15, 2. ⁶) K. O. Müller I, 353. ⁷) Bode ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 2, 22.

εἰς τὸν Δία, εἰς τοὺς Διοσκούρους, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀρτεμιν καὶ τὴν Ἀφροδίτην¹.

*Ὡς δ' Ὁμηρος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τοῖς ἐπικοῖς ποιηταῖς, οὕτως δ' Ἀλκμῶν ἐν τοῖς λυρικοῖς, τοῦλάχιστον πρῶτος ὀνομάζεται ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κανόνι τῶν λυρικῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τὸν ποιητὴν τοῦτον, ἀλλ' οἱ νεώτεροι διὰ τὰ ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἅπερ περιεσώθησαν μετρίως ἡμῶν, δὲν δύνανται ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμῇσωσι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Παρὰ τῷ Ἀλκμῶνι ἑλλείπει ὁ πανηγυρικὸς τόνος τοῦ Τερπάνδρου καὶ τοῦ Θαλήτα. Κατέχεται ὑπὸ εὐθύμου τινὸς ἀπλότητος, ἣτις χαρακτηρίζει ἐπαρχιώτιδα ποίησιν. Ἄλλ' ἔνθεν μὲν ἡ εὐθυμία αὕτη ὑπομιμνήσκει τὴν Δεσφιακὴν ποίησιν, ἔνθεν δὲ ἡ ποιητικὴ δύναμις προσπελάζει αὐτὸν τοῖς μεταγενεστέροις ἀριστοτέχναις τῆς Δωρικῆς Μούσης. Ὁ Ἀλκμῶν μεταχειρίζεται βραχεῖς στίχους καὶ βραχείας στροφάς², ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ Αἰολικὴ καὶ ἡ Δωρικὴ ποίησις τὸ κατ' ἀρχὰς εἶχον κοινά. Τοῦτου τὰ ποιήματα, καίπερ πεποιημένα κατὰ τὴν Δωρικὴν διάλεκτον, ὅμως περιεῖχον καὶ πολλοὺς Αἰολισμούς. Καὶ ἐνταῦθα ἴσως ἔχει κῦρος τὸ πολλάκις εἰρημένον, ὅτι οὐδεὶς Ἑλλήν ποιητὴς μετεχειρίσθη ἄκρατον τὴν αὐτὴν διάλεκτον. Διὰ τῆς ἐπιχύσεως τῶν Αἰολισμῶν ἐμάλαξεν ὁ ποιητὴς τὴν τραχύτητα τῆς Δωρικῆς διαλέκτου. Ἡ ὁμοιότης τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀλκμῶνος πρὸς τὴν Αἰολικὴν καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ ὑποθέσει, ἣτις εἶναι ἐν πολλοῖς ἐρωτικὴ³. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι ἡ τῶν Σπαρτιατῶν ποίησις δὲν ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐρωτικὴ, ἀλλ' ἐγερτικὴ θυμοῦ καὶ ὀρμῆς ἐνθουσιώδους⁴. Ὁπωσ-

¹) Τοῦτων διειρηθήσαν καὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἅπερ εὗρίσκονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk. ²) Διονύς. Ἀλικαρνασ. Περὶ συνθέσε. XIX.

³) Ἀθην. III, 110. ⁴) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ. XXI, "Ἡ δὲ περὶ τὰς ᾠδὰς καὶ τὰ μέλη παιδευσίς οὐχ ἦτον ἐσπουδάζετο τῆς ἐν τοῖς λόγοις εὐζηλίας καὶ καθαριότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη κέντρον εἶχεν ἐγερτικὸν θυμοῦ καὶ παραστατικὸν ὀρμῆς ἐνθουσιώδους καὶ πραγματικῆς καὶ ἡ λέξις ἦν ἀφελὴς καὶ ἄθρυπτος ἐπὶ πράγμασι σεμνοῖς καὶ ἡθοιοῖς. Ἐπαινοὶ γὰρ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ τῶν τεθνηκότων ὑπὲρ τῆς Σπάρτης εὐδαιμονιζομένων,

δήποτε τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκμᾶνος ταχέως ἐκ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα διαδοθέντα ἐγένοντο ἐθνικὸν κτῆμα καὶ ἐπὶ δύο αἰῶνας διετηροῦντο ζωηρὰ ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἔθνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλκμᾶνος ἔζη καὶ ἡ ποιήτρια Μεγαλοστράτη, ἣν ἐπαινεῖ ὁ ποιητής¹.

Ὡς ἐν τῇ μητροπόλει, οὕτω καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, ὅπου Δωριεῖς ἀπώκησαν, ἀνεπτύχθη ἡ χορικὴ ποίησις. Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐγένετο ἐλευθερώτερον καὶ ζωηρότερον. Διότι συνέρρευσαν διάφορα στοιχεῖα Ἑλληνικὰ καὶ ὀθνεῖα. Ἡ μίξις τῶν διαφορῶν φυλῶν διαφθερίζει μὲν αὐτάς, ἀλλ' ἄει παράγει ἐκκινήσιάν. Καὶ δὴ Αἰολικὰ καὶ Δωρικὰ στοιχεῖα ἀνεμίχθησαν ἐν Ἰμέρᾳ², ἥτις θεωρεῖται ὡς πατρίς τοῦ Στησιχόρου. Ὁ πατήρ τούτου κατήγετο ἐκ τοῦ Λοκρικοῦ Μεταύρου, ἀλλ' ὁ ποιητής ζήσας καὶ ἀνατραφεὶς ἐν Ἰμέρᾳ ὀνομάζεται Ἰμεραῖος³. Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν, διότι ἀποδίδονται αὐτῷ πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡοίδος⁴. Τοῦτο δ' ἴσως ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Στησιχόρου εἶχε συγγένειαν πρὸς τὴν τοῦ Ἀσκραίου ᾠδοῦ. Περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰμεραίου ποιητοῦ ὑπάρχει μὲν διαφωνία, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔζησε⁵ κατὰ τὰ 640—555, δηλ. παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ 85ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ ποιητής ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανὲς γένος, διότι εἶχεν ἀδελφὸν γεωμέτρην, τὸν Μამερίτην· ὁ δὲ ἕτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡλιάναξ ἦτο νομοθέτης⁶. Ὅτε δ' οἱ Ἰμεραῖοι ἐξελέξαντο τὸν Φάλαριν στρατηγὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔμελλον νὰ δώσωσιν αὐτῷ φυλακὴν σώματος, ὁ Στησιχόρος ἀπέτρεψε τούτους εἰπὼν τὸν μῦθον τοῦ ἵππου, ὅστις θελήσας νὰ κολάσῃ ἔλαφον ἐλθόντα εἰς τὸν λειμῶνα αὐτοῦ ἐπέτρεψε τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως λάβῃ χαλινὸν

καὶ ψόγοι τῶν τρεοάντων, ὡς ἀλγινὸν καὶ κακοδαίμονα βιούντων βίον, ἐπαγγελία τε καὶ μεγαλαυχία πρὸς ἀρετὴν πρέπουσα ταῖς ἡλικίαις⁷.

¹) Ἐν ἀποσπάσμ. 28. ²) Ulrici ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 400. ³) Σουῖδ. ἐν λ. Στησιχόρος. ⁴) Σουῖδας αὐτόθι. ⁵) Christ οελ. 135. ⁶) Σουῖδας ἐν λ.

καὶ ἱππεύσῃ. Οὕτως ὁ ἵππος ἐγένετο δοῦλος τοῦ ἀνθρώπου¹. Ἡ συμβουλή τοῦ ποιητοῦ δὲν ἐκράτησεν, ὁ Φάλαρις ἐγένετο τύραννος καὶ ὁ ποιητὴς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Κατάνην, ὅπου τελευτήσας ἐτάφη². Λέγεται, ὅτι ὁ Σησιχόρος γράψας ψόγον Ἑλένης ἐτυφλώθη, ἀλλὰ κατὰ συμβουλήν ὀνείρου ποιήσας ἐγκώμιον τῆς ἡρωίδος, δηλ. παλινωδία, ἀνέβλεψεν³.

Μακρὸν χρόνον περὶ τὴν ποίησιν ἀσχοληθεὶς ὁ Σησιχόρος ἐποίησε πολλὰ ποιήματα, ἅπερ κατετάχθησαν ἐν εἴκοσι καὶ ἑξ βιβλίοις. Ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Σησιχόρου ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι, οὓς ἐπραγματεύετο ἐν λυρικοῖς μέτροις⁴. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὑποδεικνύουσιν, ὅτι οὗτος μυθικὴν ὕλην μετεποιεῖ εἰς λυρικά ᾠσματα, ὡς Ἀθλα ἐπὶ Περίᾳ, Γηρυονηΐς, Κέρβερος, Κύκνος, Εὐρώπεια, Ἐριφύλα, Σκύλλα, Συοθηραί, Ἰλίου πέρσις, Νόστος, Ὀρέστεια. Ἡ Ὀρέστεια συνίστατο ἐκ δύο τοῦλάχιστον βιβλίων καὶ ἴσως καὶ ἄλλα ποιήματα εἶχον τὴν αὐτὴν περιοχὴν. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σησιχόρου ἤρξαστο σξεννήμενος ὁ πρὸς τοὺς μύθους καὶ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐνθουσιασμός καὶ ἀνεξλάστανεν ἡ κλίσις πρὸς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Τοῦτο ὁ Ἱμεραῖος ποιητὴς κατανοήσας προέβη εἰς τὴν εἰρημένην μεταποίησιν. Καὶ ὁ Πίνδαρος ἐπιχέει μυθικὴν ὕλην ἐν ταῖς ᾠδαῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Σησιχόρῳ αἱ ὑποθέσεις διεξήγοντο πλατύτερον. Εἰ καὶ τὰ σφζόμενα ἀποσπάσματα δὲν περιέχουσιν ἀκριεῖν τοῦ Σησιχόρου εἰκόνα, ὅμως καὶ ταῦτα ὑποδεικνύουσιν,

¹) Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορ. II, 20. ²) Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 75.

Σησιχόρον, ζαπληθὲς ἀμετρήτου στόμα Μούσης,
ἐκτέρισεν Κατάνας αἰθαλόεν δάπεδον,
οὐδ, κατὰ Πυθαγόρου φυσικὰν φάτιν, ἂ πρὶν Ὀμήρου
ψυχὰ ἐνὶ στέροισι δευτέρον φέκισατο.

³) Σουΐδ. ἐν λ. Ὀνομάζετο δὲ τὸ ποίημα Σησιχόρειος παλινωδία. Ὅρα καὶ Πλάτων. ἐν Φαίδρ. 243. ⁴) Εὐφυνῶς λέγει ὁ Κοϊνιλιανός X, 1, 62 "epici carminis onera lyra sustinuit".

ὅτι ὁ ποιητὴς τὸ πνεῦμα τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν μύθων εἰς τὸ διθυραμβεῶδες τῆς μελικῆς ποιήσεως μετήνεγκεν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον οὐ μόνον τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἠθικὸν τῆς ὑποθέσεως βάθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον¹. Οὕτως ἡ ποίησις τοῦ Στρησίχορου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γέφυρα, δι' ἧς ἡ περιορισμένη λυρική ποίησις τῶν Ἑλληνικῶν φύλων μεταβαίνει εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀριστοτεχνῶν τοῦ ἀρχαίου μέλους.

Πλὴν τῶν μύθων τοῦ ἠρωϊκοῦ παρελθόντος ὁ Στρησίχορος ἐπραγματεύετο καὶ ἐγχωρίους. Ἐν τῇ ἀγροτικῇ διαίτησιν τῶν ποιμένων τῆς Σικελίας εὗρισκε τὸν φυσικὸν βίον, ὃν ἤδυνε διὰ τῶν ἡπίων αἰσθημάτων τῆς μελικῆς ποιήσεως. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἐπραγματεύθη τὸν μῦθον τοῦ Λάφρινδος, ὃν ἠγάπησε νύμφη τις. Ὁ καλὸς οὗτος ποιμὴν τυφλωθεὶς ἐκ ζηλοτυπίας ὑπ' αὐτῆς περιεπλανᾶτο ἀνὰ τοὺς δρυμοὺς καὶ σὺν αὐτῷ ἐθρήνονν τὰ ὄρη, τὰ δένδρα καὶ αἱ πηγαί. Πρὸς δὲ ἐπραγματεύετο τὸν ἔρωτα τῆς ἀγνῆς Καλύκης, ἣτις ἀγαπήσασα τὸν Εὐάθλον, ἀλλ' ὑπὸ τούτου καταφρονηθεῖσα, κατεκρήμνισεν ἑαυτήν². Ὡσαύτως ἐρωτική ἦτο ἡ ὑπόθεσις, ἣν ὁ Στρησίχορος ἐπραγματεύετο ἀφηγούμενος τὸν φόνον τῆς Ῥαδίνης, ἣν τύραννός τις τῆς Κορίνθου ἀγαπήσας ἐφόνευσεν ἐξ ἀντιζηλίας³. Κατὰ ταῦτα ὁ Στρησίχορος δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐρωτικῆς μυθιστοριογραφίας, ἣτις ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις μεγίστην ἔσχεν ἐπίδοσιν.

¹) Λογγιν. περὶ ὕψους XIII, 3. Δίων Χρυσόστομος 559. ²) Ἀριστόξενος παρ' Ἀθηναίῳ XIV, 619 "Στρησίχορον δ' ἦν ποίημα, ἐν ᾧ Καλύκη τις ὄνομα, ἐρώσα Εὐάθλου νεανίσκου, σωφρόνως εὐχεται τῇ Ἀφροδίτῃ γαμηθῆναι αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ὑπερεῖδεν ὁ νεανίσκος, κατεκρήμνισεν ἑαυτήν. Ἐγένετο δὲ τὸ πάθος περὶ Λευκάδα. Σωφρονικὸν δὲ πάνυ κατεσκεύασεν ὁ ποιητὴς τὸ τῆς παρθένου ἡθος, οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου θελούσης συγγενέσθαι τῷ νεανίσκῳ, ἀλλ' εὐχομένης, εἰ δύναιτο γυνὴ τοῦ Εὐάθλου γενέσθαι κουριδίᾳ, ἢ εἰ τοῦτο μὴ δυνατὸν ἀπαλλαγῆναι τοῦ βίου". ³) Πανσαν. VII, 5, 6.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ ποιητὴς ἐποίησε παιᾶνας καὶ ὕμνους εἰς θεούς.

Ἡ φρασεολογία τοῦ Στησιχόρου ἦτο πρωτότυπος, εὐγενὴς καὶ ῥέουσα, ἀλλὰ συγγενὴς πρὸς τὴν ἐπικήν. Διότι εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον ἀνεμίγνυε πολλοὺς ἀρχαίους ἰωνισμούς¹. Αἱ στροφαὶ τοῦ ποιητοῦ τούτου δὲν εἶναι βραχεῖαι, ὥς αἱ τῆς Λεσβιακῆς ποιήσεως, ἀλλὰ μακραί, ὥς αἱ τοῦ Πινδάρου². Ὁ Στησίχορος ἐν ταῖς στροφαῖς αὐτοῦ μεταχειρίζεται πολλοὺς δακτύλους, ὅπερ ἀρμόζει εἰς τὴν μωτικὴν ὑπόθεσιν³. Διὰ ταῦτα ὁ Ἱμεραῖος ὀνομάζεται μελικὸς Ὅμηρος. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ὁ ποιητὴς ἐκαλεῖτο Τισίας, ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτος κιθαρωδία χορὸν ἔστησε μετωνομάσθη Στησίχορος⁴. Κατὰ πόσον τοῦτο εἶναι ἀκριβές, ἄδηλον. Τούτῳ συνήθως ἀποδίδεται καὶ ἡ διαίρεσις εἰς στροφὴν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπωδόν. Οἱ ἀποδιδόντες ἐρεῖδονται ἐπὶ τῆς γνωστῆς φράσεως οὐδὲ τρεῖς τῶν Στησιχόρου γινώσκεις. Ἀλλ' ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ὁ Crusius ἐπειράθη, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ φράσις δὲν ἔχει τὴν ἀποδιδομένην σημασίαν, ἀλλὰ σημαίνει οὐδὲ τρεῖς στίχους τοῦ Στησιχόρου γινώσκεις⁵. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἱμεραίου ἦσαν ἀρεστὰ κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτιμῶντο ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, ὅστις μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἦτο φίλος τῶν Δωριέων.

¹) Holsten, De Stesichori et Ibyci dialecto et copia verborum, 1884.

²) Διονύς. Ἀλικαρνασσ. XIX "Οἱ δὲ περὶ Στησίχορον τε καὶ Πινδάρου μείζους ἐργασάμενοι τὰς περιόδους εἰς πολλὰ μέτρα καὶ κῶλα διένειμαν αὐτὰς οὐκ ἄλλου τινὸς ἢ τῆς μεταβολῆς ἔρωτι". ³) Bernhardt ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1, 656. ⁴) Σουΐδας ἐν λ. ⁵) Christ σελ. 137.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΜΕΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ
ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΜΕΛΟΥΣ

Ἡ ἀκμή τῆς μελικῆς ποιήσεως πίπτει ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τοὺς τυράννους ἐξεδίωξαν καὶ οἱ πολῖται ἀπὸ πάσης κηδεμονίας χειραφετηθέντες καὶ δεινούς ἀγωνισάμενοι ἀγῶνας, πλήρη συνείδησιν τῆς χειραφετήσεως κατὰ τὰ Μηδικὰ ἐκτήσαντο. Τότε ἡ νικήσασα Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς ὑψίστης κορυφῆς¹ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως ἱσταμένη ἦτο ἤδη ὥριμος, ὅπως συμπληρώσῃ τὴν λυρικὴν αὐτῆς ποίησιν. Ἐκ δὲ τῆς μεγάλης ποικιλίας, ἣν ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία² καὶ τὰ ἐξωτερικὰ συμβάντα παρεῖχον, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐγένετο καθολικωτέρα. Ἐνταῦθα κεῖται ἡ ἀκμή τοῦ μέλους καὶ ἐνταῦθα ἀνευρίσκονται τὰ πρῶτα τῆς παρακμῆς σπέρματα. Ἀφ' οὗ ἡ λυρικὴ ποίησις τῶν Δωριέων διὰ τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Σησιχόρου ἤρξατο ἐξερχομένη τῶν περιορισμένων ὁρίων τῆς φυλετικῆς μορφώσεως, διὰ τοῦ Κείου Σιμωνίδου ἐγένετο καθολικωτέρα.

Οὗτος κατὰ τὰ 556 π. Χ. γεννηθεὶς ἐτελεύτησεν ἐννενηκοντούτης περίπου. Οὕτως εἶδε τὰς μεγαλοπρεπεστάτας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σκηνάς. Ἐγγενήθη μὲν ἐν Ἰουλίδι τῆς Κέω,

¹ Οὐδεὶς λαὸς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας κατέχειται ὑπὸ ὑψηλοτέρων ἰδεῶν τῶν Μαραθωνομάχων. Ἡ ἀκμή τοῦ πολιτισμοῦ κεῖται ὀλίγον βραδύτερον, ἐπὶ Περικλέους, ἀλλ' ἡ ἀκμή τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου κεῖται ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις. ² Ἡ μὲν ἐλευθερία εἶναι ποικιλία, ὃ δὲ δεσποτισμὸς μονοτονία· διότι ἐν μὲν τῇ ἐλευθερίᾳ ἐνεργοῦσι πάντες, ἐν δὲ τῇ δεσποτισμῷ μόνον εἷς. Ὡσαύτως καὶ ὁ πόλεμος ἔχει πολλὰς ποικιλίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰρήνην, ἣτις εἶναι μονότονος.

ἦτις ἦτο Ἰωνική, ὅμως ἐν ταύτῃ ὑπῆρχεν ἡ Δωρική λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν αἷτιον, δι' ὃ δ Σιμωνίδης ἔγραψε τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ. Ὡς ἐσωτερικὴ δ' αἰτία ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη εἶναι ἐπιτηδεῖα πρὸς ποίησιν σπουδαίων λυρικῶν ᾠδῶν, Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ ὠνομάζετο Λεωπρέπης¹ καὶ κατὰ τὸ Πάριον χρονικόν² καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ ἦτο ποιητής, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον³. Νέος δ' ὢν ὁ Σιμωνίδης τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας διέτριβεν ἐν τῷ χορηγείῳ τῆς μικρᾶς πόλεως Καρθαίας⁴, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐν τῷ χορηγείῳ δ' ἐδίδασκε τοὺς χορούς. Ἀφ' οὗ δ' ἡ ποιητικὴ ἀξία τοῦ Κεῖου ἐρένετο γνωστή, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατίδου Ἰπάρχου καὶ ὑπὸ τούτου ἐτιμᾶτο⁵. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ τυζάννου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸς τοὺς Ἀλεῦδας καὶ τοὺς Σκοπάδας, παρ' οἷς εὔρε θερμὴν ὑποδοχὴν. Ἐνταῦθα ἐποίησεν ἐπινίκιον Σκόπῃ τῷ υἱῷ τοῦ Κρέοντος. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ θέσιν, διότι ὁ Σκόπας οὐ μόνον δὲν εἶχεν ἀρετάς, ἀλλ' ἦτο καὶ γνωστὸς φιλοπότης⁶. Διὰ τοῦτο ὁ πολύτροπος Κεῖος ἐν τῷ ἐπινικίῳ πολλὰ μὲν λέγει ὑπὲρ τῶν Διοσκούρων, πάντῃ δ' ὀλίγα ὑπὲρ τοῦ ὑμνουμένου, ὅστις ἔδωκε μόνον τὸ ἥμισυ τῆς ὁμολογηθείσης ἀμοιβῆς ἐπειτὼν τῷ ποιητῇ, ἵνα λάβῃ τὸ ἕτερον ἥμισυ παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἑλένης. Ὅντως οὗτοι ἀντήμειψαν γενναίως τὸν ποιητὴν σώσαντες αὐτὸν ἐκ τοῦ ὀλέθρου, ὃν οἱ Σκοπάδαι ἔπαθον ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ οἰκοδομήματος, ἐν ᾧ οὗτοι πολλοῖς παρεῖχον συμπόσιον.

Κατ' ἐξοχὴν δ' ὅμως ἐν τοῖς Περσικοῖς πολέμοις διεκρίθη

¹) Σουῖδ. ἐν. λ. "Ἄλλοι γράφουσι Λεωπρέπης. ²) Ἐν παραγράφῳ 49.

³) Bergk II, 358. ⁴) Ἀθην. X, 456 "Λέγεται δὲ ἐν τῇ Καρθαίᾳ διατρίβοντα αὐτὸν διδάσκειν τοὺς χορούς. Εἶναι δὲ τὸ χορηγεῖον ἄνω πρὸς Ἀπόλλωνος ἱερῷ οὐ μακρὰν τῆς θαλάσσης... ⁵) Πλάτ. ἐν Ἰπάρχ. 228 "Σιμωνίδην" δὲ τὸν Κεῖον ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, μεγάλοις μισθοῖς καὶ δώροις πεύθων. ⁶) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Πρωταγόραν (ἐκδ. β') σελ. 60.

ὁ Σιμωνίδης. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ ποιητὴς ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμ-
προσθεν, ποιήσας ἐλεγείαν ὑπὲρ τῶν προμάχων τῆς πατρίδος.
Πρὸς δὲ ὕμνησε διὰ μελικοῦ ἄσματος τὴν ἐν Ἀρτεμισίᾳ ναυμαχίαν
καὶ δι' ἐλεγείας τὴν ἐν Σαλαμῖνι καὶ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην¹.
Οὕτως ὁ ποιητὴς ἐπιφανὴς γενόμενος συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ
Πανσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὅτε δ' ἦγε τὸ ὀγδοηκοστὸν
τῆς ἡλικίας ἔτος, ἔλαβε τὸ πρῶτον ἄθλον² διὰ διθυράμβου ἀγω-
νισάμενος. Βραδύτερον οὗτος ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν, ὅπου κατὰ
τὸ 476 π. Χ. Θήρων ὁ τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος καὶ Ἰέρων
ὁ τῶν Συρακουσῶν στρατευσάμενοι ἦσαν ἔτοιμοι, ὅπως παρὰ
τῷ Γέλα ποταμῷ συγκρουσθῶσιν. Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ὦν
φίλος ἀμφοτέρων καὶ παρεμβὰς συνδιήλλαξε καὶ εἰς τὴν προτέ-
ραν φιλίαν ἐπανήγαγεν³. Ἐν Σικελίᾳ διέμεινε μέχρι τελευτῆς,
θανὼν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ καὶ ὁ Ἰέρων. Ὁ τάφος αὐτοῦ
ἔκειτο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Συρακουσῶν, ὃν βραδύτερον ἀγροῦ-
κος λοχαγὸς καθεῖλεν⁴.

Ἐν τῇ ἀδελῇ τοῦ Ἰέρωνος ἐξήστραψε μὲν ἡ εὐφροσύνη τοῦ ποιη-
τοῦ, ἀλλ' ἐγένετο καταφανεστέρη καὶ ἡ φιλοχρηματία τούτου.
Ὁ γενναῖος ἡγεμὼν ἐπεμπε τῷ Σιμωνίδῃ πλοῦσία τὰ καθ' ἡ-
μέραν ἀναγκαῖα, ἀλλ' οὗτος μικρόν τι μέρος ἑαυτῷ παρατιθέμε-
μενος τὰ λοιπὰ ἐπώλεν τῷ δὲ ἐρωτήσαντι τὴν αἰτίαν πάννυ σο-
φιστικῶς εἶπεν, ὅτι πράττει τοῦτο, ὅπως καὶ ἡ μεγαλαπρέπεια
τοῦ Ἰέρωνος γένηται καταφανὴς καὶ ἡ ἑαυτοῦ κοσμιότης⁵. Πρὸς

¹) Bergk II, 360. ²) Ἐπίγραμμα Σιμωνίδ. ἀριθμ. 148.

Ἦρχεν Ἀδείμαντος μὲν Ἀθηναίοις, δι' ἐνίκᾳ
Ἀντιοχίς φυλὴ δαιδάλεον τρίποδα·
Ξεινοφίλου δὲ τόθ' υἱὸς Ἀριστείδους ἐχορήγει
πεντήκοντ' ἀνδρῶν καλὰ μαθόντι χορῶ·
ἀμφὶ διδασκαλίῃ δὲ Σιμωνίδῃ ἔσπετο κῦδος
ὀγδοκονταέτει παιδί Λεωπρέπους.

³) Σχόλ. εἰς Πίνδαρ. ἐν Ὀλυμπ. II, 29. ⁴) Καλλιμαχ. ἐν ἀποσπάσμ. 71 καὶ Αἰλιαν. ἐν ἀποσπάσμ. 63. ⁵) Ἀθῆν. XIV, 656.

τὴν γυναικα δὲ τοῦ τυράννου τούτου δὲν ἐδίστασε νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι προτιμότερος τῆς σοφίας, διότι βλέπει τοὺς σοφοὺς διατρίβοντας ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν πλουσίων¹. Ταῦτα δ' οὐ μόνον ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ ἐφήρμοζε ποιῶν διάφορα ἄσματα ἐπὶ μισθῷ². "Ὅτε δὲ τις παρεκάλει αὐτόν, ἵνα ποιήσῃ ἐγκώμιον, ἐπισχνοῦμενος ὁμολογίαν χάριτος καὶ οὐχὶ ἀργυρίου, ὁ φιλοχρήματος ποιητὴς ἀπεκρίθη, ὅτι ἔχει δύο κιβωτούς, τὴν μὲν χαρίτων, τὴν δ' ἀργυρίου, ἀλλ' ὅτι τὴν μὲν πρώτην, ὅταν ἀνοίξῃ, εὐρίσκει πάντοτε κενήν, τὴν δὲ τοῦ ἀργυρίου πάντοτε χρησίμην³. "Ἀλλὰ ποιητὴς ὑπὸ τοιούτων πρακτικῶν ἰδεῶν κατεχόμενος δὲν δύναται νὰ διφρηλατήσῃ ἐπὶ τῶν ὑψίστων σιζάδων τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ. "Ενεκα δὲ τοῦ μισθοῦ ἐλέχθη, ὅτι ἐν τῇ ποιήσει κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν, ἣν οἱ σοφισταὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. "Ὁ χαρακτὴρ τῆς ποιήσεως τοῦ Σιμωνίδου ἀπεικονίζεται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ. Μετὰ τῆς αὐτῆς πολυτροπίας, μεθ' ἧς τὰ ὅλως διάφορα πρόσωπα ἐκολάκευεν, ὡς τὸν Ἰππαρχον καὶ τὸν Πανσανίαν, τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Ἰέρωνα, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς ἐκ τῶν τυράννων, τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἐγίνωσκε νὰ ὠφεληθῇ, μετὰ τῆς αὐτῆς, λέγω, ἐπιτηδειότητος ἐπειρᾶτο, ὅπως ποιῇ ἄσματα ἐκ τῶν ὡς οἷόν τε διαφόρων εἰδῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ ἐν πᾶσιν ἦτο εὐδόκιμος.

"Ὁ Σιμωνίδης ἐποίησεν οὐ μόνον ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα, οὐ μόνον ἐπινίκια καὶ ἐγκώμια, οὐ μόνον ὕμνους καὶ θρήνους, ἀλλὰ καὶ μέγαν ἀριθμὸν διθυράμβων σκολιῶν καὶ μικροτέρων μελικῶν ἁσμάτων⁴. "Εν ἐκάστῳ τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει τὰ

¹) Ἀριστοτέλ. "Ρητορικ. II. 16. ²) Πλάτ. ἐν Πρωταγόρ. 346 B. ³) Σιτοβαῖος ἐν Ἀνθολογ. 10, 39. ⁴) Σουίδας ἐν λ. "Γέγραπται αὐτῷ Δωρὶδι διαλέκτῳ ἢ Καμβύσου καὶ Δαρείου βασιλείᾳ, καὶ Ξέρξου ναυμαχία, καὶ ἡ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία δι' ἐλεγείας, ἡ δ' ἐν Σαλαμῖνι μελικῶς. Θρήνοι, Ἐγκώμια, Ἐπιγράμματα, Παιᾶνες καὶ τραγῳδαί καὶ ἄλλα. "Ὁ μὲν Hermann νομίζει, ὅτι ὁ Σιμωνίδης ὅπως ἐποίησε τραγῳδίαν (Orpuse. VII, 217), ὁ δὲ Boeckh ἔχει τὴν γνώμην ὅτι ἐποίησε τὸν Μένονα, ὃν ὁ Στράβων ἐν σελ. 728 ὀνομάζει διθυράμβον.

αὐτὰ δικαιώματα. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτου σφύζονται περὶ τὰ διακόσια ἀποσπάσματα. Ἡ ἀπώλεια τῶν ποιημάτων τοῦ Κείου ποιητοῦ διεγείρει μεγάλην λύπην, διότι οὗτος ἴστατο ἐπὶ τῆς αὐτῆς περιέπου βαθμίδος τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἐφ' ἧς καὶ ὁ Πίνδαρος. Ἀμφότεροι ἐπραγματεύθησαν τὴν ἐπικὴν ὕλην κατὰ λυρικὸν τρόπον. Οἱ μῦθοι δίδουσι τῇ λυρικῇ ποιήσει ἡθικὸν βάρος, διότι ἐξαίρουσι τὴν φαντασίαν τοῦ ἀκροατοῦ εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα, ἣτις κατὰ τὰ ἀνθρώπινα εἶναι σεβαστή. Δὲν ἐγίνωσκε μὲν ὁ Σιμωνίδης δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὰ ἀντλή ἐκ τῆς ἀνεξαντλήτου μυθικῆς πηγῆς ὕλην, ὅπως πιαίνει τὸ λυρικὸν ἔδαφος, καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν τὰ συναρμώσῃ τὸν αὐτὸν πλοῦτον τῆς ἐπικῆς ὕλης μετὰ τοῦ αὐτοῦ βάθους τῆς λυρικῆς ἐποπτείας, οὐδὲ μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος τὸ παρελθὸν εἰς πνευματικὸν ἀγαθὸν τοῦ παρόντος τὰ μεταμορφώσῃ, ὅμως καὶ ἄνευ τούτων ἴστατο ἐφ' ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς τέχνης. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἦτο μεστὴ ἰδεῶν, ἠδύνατο δι' εὐφρεσιμάτων συναρμολογῶν καὶ χρήσεων τῶν λέξεων τὰ ἐκπλήσῃ, μετὰ τρυφερότητος καὶ χάριτος τὰ κολακεύῃ, διὰ τοῦ κάλλους τῶν τύπων, διὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς καθαρότητος τῆς γλώσσης τὴν προσοχὴν πάντων τὰ ἐπισπᾷ.

Ἄλλ' ὁ Σιμωνίδης ἦτο ἐκ τέχνης Δωρικὸς ποιητής¹ καὶ ἐπειροᾶτο, ὅπως τὴν ἰσχὺν τοῦ Δωρικοῦ χαρακτηρὸς διὰ τῆς πληθύος τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν τὰ ἀναπληρώσῃ. Μὴ δυνάμενος ὅμως τὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς Δωρικῆς καρδίας ἡμιλλᾶτο, ὅπως ὑπερπηδήσῃ τὸ βάθος τοῦτο διὰ κομπῶν ἀλμάτων. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς κατέχει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ποιήσεως, ὅτι ἐν τούτῳ τὸ πρῶτον ἀποκαλύπτονται σαφέστατα ἔχρη ποιητοῦ, ὅστις τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου φύλου χαρᾷθεϊσαν ὁδὸν καταλιπὼν ἠκολούθησε τῇ ὑπὸ τῆς πνευματι-

¹) Τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ ὁ Ἀνακρέων, ὅστις καίπερ Ἴων ὅμως ἐποίησε κατὰ τοὺς Δωρίους. Ἀλλὰ πᾶρά τῳ Σιμωνίδῃ ἡ μίμησις εἶναι σαφεστέρα.

κῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπαιτουμένη. Οὕτως ἐν τῷ Σιμωνίδῃ ἀκμάζει μὲν ἡ λυρική ποίησις ὡς ἐξερχομένη τῶν στενῶν ὁρίων τῆς φυλῆς, ὅμως ἄρχεται παρακμάζουσα, διότι ἀποβαίνει τέχνη. Ὁ Κεῖος ποιητὴς τὰ μελικά αὐτοῦ ἄσματα ἐποίησεν ἐν ἐκείνῃ τῇ μικτῇ γλώσσῃ, ἣς βάσις εἶναι ἡ Ὀμηρικὴ διάλεκτος. Ἡ βάσις ὅμως αὕτη ποικίλλεται δι' Αἰολικῶν καὶ Δωρικῶν τύπων, ὡς τοῦτο ἐγίνετο ἀπὸ Στησιχόρου καὶ ἐξῆς. Ὁ Σιμωνίδης δὲν ἦτο μόνον ποιητής, ἀλλὰ καὶ εὐστορφος κοσμοπολίτης ἔχων κεφαλὴν πλήρη φαντασίας καὶ εὐφυΐας καὶ τὴν καρδίαν μεστήν αἰσθημάτων. Ἦτο μνημονικώτατος καὶ ἐπενόησε τρόπους τῆς μνήμης γυμναστικούς, δηλ. ἐξεῦρε μνημονικὴν τέχνην. Ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ ἐφέροντο οὐ μόνον τὰ ποιήματα τοῦ Σιμωνίδου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τοῦτον ἀποφθέγματα, ὡς τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο, ὅτι ἡ μὲν ζωγραφία εἶναι ποίησις σιωπῶσα, ἡ δὲ ποίησις ζωγραφία λαλοῦσα¹.

Σύγχρονος τοῦ Σιμωνίδου ἦτο Λᾶσος ὁ Ἐρμιονεύς, ὅστις ἔζη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἰππάρχου. Ὁ ποιητὴς οὗτος συνέλαβεν² ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν Ὀνομάκριτον ἐμποιοῦντα εἰς τὰ τοῦ Μουσαίου χρησμόν, δι' ὃ ἐξηλάθη ὑπὸ τοῦ Ἰππάρχου. Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Λάσου ἰδρῦθη ἐν Ἀθήναις ἀγῶν διθυραμβικοῦν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Διονύσου καὶ ἐν τούτῳ διεγωνίσατο πρὸς τὸν Σιμωνίδην, ὡς γίνεται δηλὸν ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους³. Παρὰ δὲ τοῦ Πλουτάρχου⁴ μαρθάνομεν, ὅτι ὁ Ἐρμιονεύς ἐποίησε βελτιώσεις ἐν τῇ διθυραμβικῇ μουσικῇ. Ταύτην δ' ἐγίνωσκεν οὐ μόνον πρακτικῶς, ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς· διότι πρῶτος κατὰ τὸν Σονίδαν⁵

¹) Πλούταρχ. Περὶ δόξης Ἀθην. κεφ. 3. ²) Ἡρόδοτ. VII. 6. ³) Ἐν Σφηξί 1410.

Λᾶσός ποτ' ἀντεδίδασκε καὶ Σιμωνίδης·
ἐπειθ' ὁ Λᾶσος εἶπεν, ὀλίγον μοι μέλει.

⁴) Περὶ μουσικ. 29. "Εἰς τὴν διθυραμβικὴν ἀγωγὴν μεταστήσας τοὺς ὕμνους καὶ τῇ τῶν αὐλῶν πολυφωνίᾳ κατακολυθίσας πλειοσί τε φθόγγοις καὶ διεσπριμένους χρησάμενος εἰς μετὰθεσιν τὴν προὔπαρχουσαν ἤγαγε μουσικὴν". ⁵) Ἐν λ.

ἔγραψε περὶ μουσικῆς. Παρεδόθη, ὅτι ὁ Λῦσος ἐποίησε δύο ποιήματα, τοὺς Κενταύρους καὶ ὕμνον εἰς τὴν Δήμητρα ἄνευ σ¹. Ἐπεὺθεν ὁ *Christ*² εἰκάζει, ὅτι ἡ ποιητικὴ τοῦ Λάσου ἀξία δὲν ἦτο μεγάλη. Πιθανώτερον ὅμως παρατηρεῖ ὁ *Bergk*³, ὅτι ἀπέφυγε τὸ γράμμα τοῦτο, διότι ἦτο ὀχληρὸν τοῖς ἀοιδοῖς.

Ὁ δὲ Πίνδαρος τὸ γένος ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Αἰγιδῶν ἔλκων ἐγεννήθη ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς τῆς Βοιωτίας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 552 π. Χ.⁴ Ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Δαΐφαντος ἢ Παγώνδας, ἡ δὲ μήτηρ Κλειδίχη. Λέγεται τοῦτου πατὴρ καὶ ὁ Σκοπελῖνος, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οὗτος ἦτο μητρυνός. Οὗτος ἀνελφδὸς ὧν ἐδίδασκε τὸ πρῶτον τὸν νέον τὴν μουσικὴν, παρατηρήσας δὲ τὴν εὐφυΐαν τοῦτον παρέδωκεν, ὥς λέγεται, Λάσῳ τῷ Ἑρμιονεῖ, ὅστις ἐδίδασκεν αὐτὸν τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐν Ἀθήναις διδασκάλους ἔσχε τὸν Ἀγαθοκλέα, ὅστις ἦτο ἐπιφανέστατος μουσικὸς τούτων τῶν χρόνων, καὶ τὸν Ἀπολλόδορον. Οὗτος τὴν ταχεῖαν τοῦ νέου πρόοδον κατιδὼν ἀνέθετο αὐτῷ τὴν ἄσκησιν κυκλίου χοροῦ καὶ ὁ Πίνδαρος ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἀνατεθεῖσαν ἐντολήν.

Ὁ νέος ποιητὴς συνῆψε σχέσεις μετὰ τῶν ποιητριῶν Μύρτιδος καὶ Κορίννης, ὑφ' ἧς καὶ ἐδιδάχθη. Ἐπειδὴ ὁ Πίνδαρος διὰ τῆς ὑπερμέτρου δυνάμεως τοῦ πνεύματος εἰς μεγάλα ὕψη ἀνέπτατο, ἡ Κόρινθα, ὥς λέγεται, συνεβούλευσεν αὐτῷ, ἵνα ἐμβάλλῃ εἰς τὴν ποίησιν μύθους. Ἡ συμβουλὴ δ' αὕτη τῆς ποιητρίας οὕτω σφόδρα ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ Πινδάρου,

¹) Ἀθῆν. Χ, 455. ²) Ἐν σελίδ. 157. ³) II, 378. ⁴) Ἐκ τῶν ἀρχαίων περιηλθὼν εἰς ἡμᾶς τέσσαρες βιογραφίαι τοῦ ποιητοῦ, αἰτινες εὐρίσκονται παρὰ τῷ Westermann. Ὁρα καὶ Leutsch, Die Quellen für die Biographien des Pindars ἐν τῷ περιοδικῷ Phil. XI, 1. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἔγραψε διατριβὴν ὁ Leop. Schmidt Pindars Leben und Dichtung, Bonn 1862. Αὐτὸς ὁ Πίνδαρος λέγει ἐν Πυθ. V, 100 "φῶτες Αἰγεῖδαι, ἐμοὶ πατέρες". ⁵) Bergk II, 511. Τοῦ μεγάλου οἴκου τῶν Αἰγιδῶν εἰς κλάδος μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τὴν Δωρικὴν εἰσβολὴν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Θήραν καὶ τὴν Κυρήνην. Ὁρα Christ ἐν σελίδ. 142.

ὅστε οὗτος ὑπὲρ τὸ μέτρον τοὺς μύθους εἰς τὸ μέλος εἰσῆγαγεν. Ὅτε δ' ἔδειξε τῇ ποιητρὶα ἄσμά τι¹ οὕτω πεποιημένον, αὕτη γελάσασα εἶπεν, ὅτι πρέπει νὰ σπείρῃ μόνον διὰ τῆς χειρὸς καὶ οὐχί δι' ὅλον τοῦ θυλάκου². Πρὸς δὲ ὁ Πίνδαρος συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους, οὐ μόνον τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων χωρῶν καὶ πόλεων, ὡς τῆς Θεσσαλίας, τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Αἰγίνης καὶ πρὸς ἰσχυροὺς δυνάστας, ὡς τὸν Ἰέρωνα, τὸν Γέλωνα, τὸν Ἀλέξανδρον τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν Ἀρκεσίλαον τῆς Κυρήνης. Ἐπειδὴ ὁ Πίνδαρος ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὸν γένος καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Θηζῶν ἐμῆδισαν, δὲν ἐπειράθη, ὡς ὀφείλε, ὅπως ἐξεργείῃ τὸ φρόνημα τῶν Βοιωτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ παρήγγεσε τοῦτους, ὅπως ἄγωσιν ἡσυχίαν³. Κατὰ τοῦτο ὁ Βοιωτὸς ποιητὴς εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σιμωνίδου, οἵτινες ἐνεπλήσθησαν ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμοῦ. Βραδύτερον ὅμως ἐν ἄσμασιν, ἅπερ ἐποίησε πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων

¹) Τοῦτο ἦτο ὕμνος εἰς τὰς Θήβας, ὅστις ἤρχετο ἐκ τῶν ἐπομένων στίχων, ἀπόσπασμ. I.

Ἰσμενὸν ἢ χρυσαλάκατον Μελίαν,
ἢ Κάδμον, ἢ σπαρτῶν ἱερὸν γένος ἀνδρῶν,
ἢ τὰν κυανάμπυκα Θήβαν,
ἢ τὸ πάντολμον σθένος Ἡρακλῆος,
ἢ τὰν Διωνύσου πολυγαθέα τιμάν,
ἢ γάμον λευκωλένου Ἀρμονίας ὑμνήσομεν.

²) Πλούταρχ. Περὶ δόξης Ἀθην. 347 καὶ 348. ³) Πολύβ. IV, 31
"Οὐδὲ γὰρ Θηβαίους ἐπαινοῦμεν κατὰ τὰ Μηδικά, διότι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποστάντες κινδύνων τὰ Περσῶν εἵλοντο διὰ τὸν φόβον, οὐδὲ Πίνδαρον τὸν συναποφηνάμενον αὐτοῖς ἄγειν τὴν ἡσυχίαν διὰ τῶνδε τῶν ποιημάτων"

τὸ κοινὸν τις ἀστῶν ἐν εὐδίᾳ τιθεῖς

ἐρευνασάτω μεγαλάνορος Ἡσυχίας τὸ παιδρὸν φάος.

Δόξας γὰρ παραντίκα πιθανῶς εἰρηκέναι, μετ' οὐ πολὺ πάντων αἰσχίστην εὐρέθη καὶ βλαβερωτάτην πεποιημένος ἀπόφασιν· εἰρήνη γὰρ μετὰ μὲν τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος κάλλιστόν ἐστι κτήμα καὶ λυσιτελεσάτων, μετὰ δὲ κακίας ἢ δειλίας ἐπονειδίστων πάντων αἰσχίστων καὶ βλαβερώτατον.

καὶ Αἰγινητῶν, ἀνεγνώριζε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν νικητῶν ἀνδρείαν. Ἐν δὲ τῷ ἐξέδωμῳ τῶν Ἰσθμίων ὁ ποιητὴς χαίρει, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐσώθησαν ἐκ μεγάλου κινδύνου καὶ ὅτι θεός τις ἀπέτρεψε τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ἐπικρεμασθέντα λίθον τοῦ Ταντάλου¹. Πρὸς δὲ ἔν τινι διθυράμβῳ τὰς Ἀθήνας ὠνόμασεν ἔρεισμα τῆς Ἑλλάδος². Οἱ Θηεῖται ἀντίζηλοι ὄντες τῶν Ἀθηναίων ἐξημίωσαν τὸν ποιητὴν, ἀλλ' οὗτοι ἔδωκαν αὐτῷ δῶρον μυρίας δραχμὰς, ὠνόμασαν πρόξενον³ καὶ κατὰ τὸν Πανσανίαν ἔστησαν τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ⁴.

Καθ' ὅλον τὸν βίον ὁ Πίνδαρος ἔζησεν εὐσεβῶς τιμῶν τοὺς θεοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀγαπώμενος. Δι' ἰδίας δὲ δαπάνης ἵδρυσεν⁵ ἀγάλματα εἰς τινὰς τῶν θεῶν καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀμμωνος ἔπεμψεν εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς ὕμνον⁶, ὅστις ἐπὶ πολλὰς γενεὰς διετηρεῖτο. Ἐπιστεύετο δ', ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο θεοφιλὴς καὶ δὴ λέγεται, ὅτι ὁ μὲν Πάν ὤφθη μετὰ τοῦ Κιθαιρώνος καὶ τοῦ Ἐλικῶνος ἔδων παιᾶνα τοῦ Πινδάρου⁷, ἡ δὲ Δημήτηρ ἐπιστᾶσα αὐτῷ κατ' ὄναρ ἐμέμψατο, ὅτι μόνην τῶν θεῶν δὲν ὕμνησεν⁸. Ὁ δ' Ἀπόλλων οὕτως ἡγάπα τὸν Διοκαῖον κύκνον, ὥστε ἐν ταῖς θυσίαις ὁ ἱερεὺς αὐτοῦ ἐξόα «Πίνδαρος ἐπὶ τὸ δεῖπνον τῷ θεῷ»⁹. Πρὸς δὲ καὶ τοῖς δυνάσταις ἦτο σε-

¹) Ἐν στιχ. 6 καὶ ἐξῆς. ²) Πλούταρχ. Περὶ δόξης Ἀθηναίων 7.

³) Ωταὶ λιπαραὶ καὶ ἰστέφανοι καὶ αἰοίδιμοι,

⁴) Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθῆναι.

⁵) Ἰσοκράτ. Περὶ ἀντιδόσ. 166. «Πίνδαρον μὲν τὸν ποιητὴν οἱ πρὸ ἡμῶν γεγονότες ὑπὲρ ἐνὸς μόνου ῥήματος, ὅτι τὴν πόλιν ἔρεισμα τῆς Ἑλλάδος ὠνόμασεν, οὕτως ἐτίμησαν, ὥστε καὶ πρόξενον ποιήσασθαι καὶ δωρεὰν μυρίας αὐτῷ δοῦναι δραχμὰς, καὶ Αἰσχιν. ἐν Ἐπιστολ. 4. Ὁ Πίνδαρος καὶ ἐν ἄλλαις ᾠδαῖς ἐπαιεῖ τοὺς Ἀθηναίους, ὡς ἐν Πυθ. I, 75 καὶ ἐν Ὀλυμπ. IX, 28. ⁴) Πανσαν. I, 8, 5. ⁵) Πανσαν. IX, 25, 3 καὶ IX, 16. ⁶) Πανσαν. IX, 16.1. «Ἀπέπεμψε δὲ ὁ Πίνδαρος καὶ Λιβύης ἐπ' Ἀμμωνίους τῷ Ἀμμωνί ὕμνους οὗτος καὶ ἐς ἐμὲ ἦν ὁ ὕμνος ἐν τραγῶνι στήλῃ παρὰ τὸν βωμόν, ὃν Πτολεμαῖος ὁ Δάγος τῷ Ἀμμωνί ἀνέθηκε. ⁷) Β' Βίος Πινδάρου παρὰ Westermann σελ. 97. ⁸) Αὐτόθι. ⁹) Αὐτόθι σελ. 92.

ἑαστός, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου σεβασμός, ὅστις ἐκ τῆς πόλεως τῶν Θηβαίων μόνον τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ ἐφείσθη ἐπιγράψας Πινδάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ καίετε¹. Μέχρι δὲ τῶν χρόνων τοῦ Πανσανίου ἐσφύζοντο καὶ ἑρείπια τῆς οἰκίας αὐτοῦ². Ὁ Πίνδαρος εἶχε νυμφευθῇ τὴν Μεγάκλειαν, ἐξ ἧς ἔσχε τὸν Δαΐφραντον καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Πρωτομάχην καὶ τὴν Εὐμητίν. Ἐθανε δὲ ἐν προεξήκνιά ἡλικίᾳ κατὰ τὸ 448 π. Χ. καὶ τὸ τελευταῖον ποίημα τοῦ κύκρου εἶναι τὸ ὄγδοον τῶν Πυθίων, ὅπερ ἐποιήθη κατὰ τὸ 450³. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἀργουσι, ἀλλὰ τὰ λείψανα αὐτοῦ ἐκομίσθησαν εἰς Θήβας, ὅπου εἶδε τὸ μνημεῖον αὐτοῦ ὁ Πανσανίας⁴.

Τοῦ Πινδάρου ἡ δημιουργικὴ δύναμις ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε μόνον ὁ Σιμωνίδης ὑπερέβαινεν αὐτὸν κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ποικίλιαν τῶν μελικῶν προϋόντων. Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον πλεῖστα εἶδη τῆς μελικῆς ποιήσεως τοῦ Πινδάρου, ὡς προσόδια, παρθένια, ἐνθρονισμοὺς, βακχικά, δαφνηφορικά, παιᾶνας, ὑπορχήματα, ὕμνους, διθυράμβους, σκολιά, ἐγκώμια, θρήνους, ἐπιγράμματα ἐπικά καὶ καταλογάδην παραινέσεις τοῖς Ἕλλησι καὶ ἄλλα πλεῖστα⁵. Πάντα ταῦτα κατετάχθησαν εἰς δέκα καὶ ἐπτὰ βιβλία. Φαίνεται δ', ὅτι ἡ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου⁶. Ἐκ τῶν ποικίλων τούτων

¹) Ἀντόθι σελ. 97. ²) IX, 25, 3. ³) Christ σελ. 145. ⁴) IX, 23, 2. Τούτου μέμνηται καὶ τὸ παλαιὸν ἐπίγραμμα, ὅπερ φέρεται παρὰ Westermann σελ. 91.

Ἡ μάλα Πρωτομάχη τε καὶ Εὐμητις λιγύφωνοι
ἐκλάνσαν, πινυταὶ Πινδαρίου θύγατρες,
Ἀργόθεν ἦμος ἔκοντο, κομιζοῦσ' ἐνδοθὶ κρῶσσοῦ
λείψαν' ἀπὸ ξένης ἀδρόα πυρκαϊῆς.

⁵) Ὅρα τὴν βιογραφίαν τοῦ Σουῖδα παρὰ Westermann σελ. 102. ⁶) Περὶ τοῦ τέλους τῆς βιογραφίας τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου σελ. 101 ἀναγινώσκεται: "Ὁ δὲ ἐπινίκιος, οὗ ἡ ἀρχή, ἄριστον μὲν ὕδωρ, προτίεται ὑπ' Ἀριστοφάνους τοῦ συντάξαντος τὰ Πινδαρικά".

ποιημάτων περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς μόνον τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν ἐπινικίων, ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ τέταρτον εἶναι ἡκρωτηριασμένον. Ἐκ τῶν ἄλλων ἁσμάτων διετηρήθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα, ὡς ἐκ τοῦ διθυράμβου τοῦ ποιηθέντος πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων, ἐκ τοῦ χορικοῦ ἁσματος ἐπὶ τῇ ἐκλείψει τοῦ ἡλίου, ἣτις συνέβη κατὰ τὸ 463 π. Χ. καὶ ἐκ τινων θρηγῶν, ἐν οἷς λέγει περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐν ὄντως ὑψηλῇ γλώσσῃ.

Τὰ ἐπινίκια ἦσαν ὥρισμα, ὅπως ἄδωνται ὑπὸ χοροῦ συνισταμένου ἐξ ἡλικιωτῶν καὶ φίλων τοῦ νικητοῦ. Ἦσκειτο δ' ὁ χορὸς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἢ ὑπὸ χοροδιδασκάλου. Εἶναι δ' ἄξιον προσοχῆς, ὅτι αἱ ἔννοιαι τῆς ᾠδῆς δὲν λέγονται ὡς ἐκ μέρους τοῦ χοροῦ, ἀλλ' ἐκ μέρους τοῦ ποιητοῦ. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ὁ χορὸς ἤδη ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει πρὸ τοῦ δράματος ἐγένετο ὑποκριτικὸν πρόσωπον, ὅπερ ἐξεπροσώπει τὸν ποιητὴν¹. Τινὰ τῶν ἐπινικίων ἥδοντο κατὰ τὴν ἐσπέραν, καθ' ἣν ἡ νίκη ἐγένετο². Ἄλλα δ' ἦσαν ὥρισμα, ὅπως ἄδωνται ἐν ταῖς πομπαῖς, ἃς ἐτέλουν αἱ πόλεις, ὅτε ὁ νικητὴς ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα³. Πολλάκις δ' ἡ πομπὴ αὕτη ἐτελεῖτο κατ' ἔτος πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης. Διότι αἱ πόλεις θεώρουν ὡς μεγίστην τιμὴν, ὅτι πολίτης τις ἐγένετο νικητὴς ἐν τοῖς μεγάλοις τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀγῶσι.

Ἐάν τις παραβάλῃ τὰ ἐπινίκια τῶν ἀγώνων τούτων, θέλει εὖρεῖ διαφορὰν τινα. Κατ' ἐξοχὴν τὰ Ὀλύμπια διακρίνονται κατὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς πάθος καὶ τὸν διθυραμβώδη ἐνθουσιασμόν. Ἐπειδὴ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ὑπερεῖχον τὸν ἄλλων κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ὁ ποιητὴς ἐφρόντιζεν, ὅπως τὰς εἰς τοὺς Ὀλυμπιονίκας ᾠδὰς ἐπὶ τὸ τελειότερον

¹) Ὁρα Christ σελ. 148. ²) Αἱ τοιαῦται ᾠδαί, ὡς εἰκός, ἦσαν μικραί, καὶ ἔργα τῆς στιγμῆς. ³) Τοιοῦτον εἶναι τὸ XIV τῶν Ὀλυμπίων, τὸ XII τῶν Πυθίων, τὸ II, IV καὶ IX τῶν Νεμέων καὶ τὸ VII τῶν Ἰσθμίων.

διακοσμήσῃ. Τὰ Πύθια κατεῖχον μὲν τὴν δευτέραν θέσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Δελφοὶ ἔκειντο παρὰ τῇ πατρίδι τοῦ Θηβαίου ποιητοῦ καὶ ἐνταῦθα συχνάκις διέτριβεν, ἐμπίπλεται οὗτος ἐνδομύχου αἰσθήματος καὶ τούτου ἐμπυπλάμενος κοσμεῖ τὰς εἰς τοὺς Πυθιονίκας ᾠδὰς διὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ. Τὰ δὲ Νέμεα καὶ τὰ Ἰσθμια ἔχουσι μικροτέραν τόλμην καὶ ὀλιγώτερον καὶ μετριώτερον πάθος¹.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐλέχθη, ὅτι ὁ Πίνδαρος διήρκει τὰ ἐπινίκια αὐτοῦ εἰς ἑπτὰ μέρη², ὡς ὁ Τέρπανδρος τοὺς νόμους, εἰς ἀρχάν, μεταρχάν, κατατροπάν, μετακατατροπάν, ὀμφαλόν, σφραγίδα καὶ ἐπίλογον³. Ἀλλ' ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀνευρεθῇ ἀκριβῶς ἐν ταῖς ᾠδαῖς τοῦ Πινδάρου καὶ μόνον εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ εἰρημένη διάθροωσις τοῦ Τερπάνδρου ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ νεωτέρου ποιητοῦ⁴. Ὁ Πίνδαρος δὲν περιγράφει ἀκριβῶς τὴν νίκην, διότι ταύτην εἶδον πάντες οἱ τοῦ ἀγῶνος θεαταί, ἀλλὰ μόνον ἄπτεται ταύτης ἀκροθιγῶς. Δὲν παραλείπει δ' ὅμως ὅλως ταύτην, διότι θεωρεῖ ὡς τὴν ῥίζαν, ἐξ ἧς ἡ ὅλη ᾠδὴ ἀναβλάστανει. Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου εἶναι ἄσματα ὠρισμένων γεγονότων καὶ ἔχουσιν ὑποθέσεις εἰδικὰς περιστάσεις, ταύτας δ' ὅμως ὁ ποιητὴς πληροῖ γενικῶν ἰδεῶν καὶ διὰ τούτων ἀνίπταται εἰς τὰς γενικωτέρας τοῦ ἰδεώδους κόσμου σφαίρας. Ὁ ποιητὴς δὲν λέγει μόνον περὶ τοῦ νικητοῦ, τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, εἰς οὗ τὴν προστασίαν οἱ ἀγῶνες ἦσαν. Ἐντεῦθεν δομᾶται ὁ ποιητὴς πρὸς ἀφήγησιν πλουσίας ἱστορικῆς καὶ μυθικῆς ὕλης. Δὲν ὑπάρχει σπουδαῖον συμζάν τοῦ μυθικοῦ κόσμου, οὗ δὲν μνημονεῖ ἢ οὗ δὲν ἤφατο ὁ ποιητὴς⁵. Καὶ ὅμως πανταχοῦ στενωῶς καὶ ἀκριβῶς συμπλέκει τὴν μυθικὴν ταύτην ὑπόθεσιν τῷ

¹) Bergk II. 522. ²) Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκεν ὁ Wesphal, Proleg. zu Aeschylos σελ. 60. ³) Παράβαλλ. M. Schmidt, Pindars Olymp. Siegesgesänge, Jena 1869. καὶ Mezger, Pindars Siegeslieder, Leipzig 1880. ⁴) Christ σελ. 150. ⁵) Ulrici, Geschichte der Hell. Dichtkunst II, 540.

πυρῆνι τῆς ὅλης ὥδης. Εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὸ βασίλειον τῶν μύθων μετὰ λυρικῆς ἐλευθερίας δὲν μεταχειρίζεται τὰ ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀλλὰ τεχνηέντως ἐκλέγει καὶ ἀποφεύγει πᾶν ὃ τι δὲν πιστεῦει¹. Πειρᾶται παντὶ σθένει, ὅπως τὴν ἐπικὴν ὑπόθεσιν εἰς αἰσθήματα μετατρέψῃ, τὸ ἀντικειμενικὸν αὐτῆς εἰς ἐσωτερικὸν καὶ ἠθικὸν μεταβάλλῃ καὶ τὸν μυθικὸν κόσμον εἰς πρότυπον ἀρετῆς ἀνυψώσῃ². Ὁ νικητὴς εἰκονίζεται ὡς θαλλὸς μεγάλου στελέχους, ὡς μέλος τῆς αὐτοῦ πατρὶδος, αὕτη δ' ὡς μόριον τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὑπὲρ πάντα δὲ ταῦτα ἵσταται ἡ προστατεύουσα θεότης. Καθ' ὅλον δ' εἰπεῖν ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀνυψοῦνται εἰς τὰ γενικά. Ἐὰν δέ τις νομίζῃ, ὅτι ἡ τάσις πρὸς γενικὰς ἰδέας ὑπερβαίνει τὸ μέγεθος τῆς ὑποθέσεως, οὗτος δὲν ἀγαλογίζεται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τοὺς ἐν τοῖς ἀγῶσι νικητὰς ἐθεώρουσαν μέγα τι.

Πλὴν τῶν μύθων ἐν ταῖς ᾧδαῖς τοῦ Πινδάρου εὐρίσκονται καὶ πολλαὶ γνῶμαι. Διότι ὁ ποιητὴς δὲν ἐγκωμιάζει μόνον τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δεξιότητα τῶν νικητῶν, ἀλλὰ καὶ προτρέπει τούτους εἰς πνευματικὰς ἀρετάς, ὡς εἰς σοφίαν, εἰς δικαιοσύνην καὶ εἰς εὐσέβειαν. Κατ' ἐξοχὴν τὴν τελευταίαν ἀνακηρύσσει ὡς τὴν κυριωτάτην τῆς νίκης αἰτίαν. Τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν δὲν νομίζει ὡς μέγα τι³, ἀλλὰ λέγει περὶ αὐτῆς μετὰ τινος καταφρονήσεως. Ἐπειδὴ δὲ φοβεῖται τὸν φθόνον τῶν πολιτῶν τοῦ νικητοῦ καὶ τὴν Νέμεσιν τῶν θεῶν δὲν παρεκτρέπεται εἰς ὑπερ-

¹) Ὡς ἐν Ὀλυμπ. I, 51 καὶ IX, 33. ²) Ὡς ὁ Σωκράτης ἐν ἐαυτῷ δημιουργεῖ τὸ πρότυπον τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ὁ Πίνδαρος λαμβάνει μὲν τὰ ὀνόματα ἐκ τοῦ μυθικοῦ κόσμου, ὅμως τοὺς χαρακτῆρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων τῇκει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς οὕτω παρασκευασμένης μάξης πλάττει πρόσωπα, εἰς ἃ ἐμπνέει ἠθικὰς ἀρετάς. ³) Ἐν ἀποσπάσμ. 33.

Τί δ' ἔλπει σοφίαν ἔμμεναι, ἧ τ' ὀλίγον
ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰσχύει;
Οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως τὰ θεῶν βουλευμάτων ἔρευνάσει
βροτέα φρενί· θνητὰς δ' ἀπὸ ματρὸς ἔφν.

βολικούς ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον. Δέχεται μὲν παρὰ τῶν νικητῶν δῶρα¹ κατὰ τὸ ἔθος, ὑπερ εἰσήγαγεν ὁ Σιμωνίδης, τοῦτο ὁμως δὲν κατεβίβαζε τὸν ποιητὴν εἰς μισθωτόν· διότι εἶχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν παρρησίαν, ὅπως συμβουλευέσῃ τοῖς ἐπαινομένοις, ὡς τῷ Ἰέρωνι, ὅστις κατείχeto ὑπὸ ὑπερμέτρου πλεονεξίας καὶ φιλαρχίας, καὶ τῷ Ἀρκεσίλαῳ τῆς Κυρήνης τῷ ἔχοντι βίαιον ἦθος².

Κατὰ τὸ ἦθος τῆς ᾠδῆς ὁ Πίνδαρος μετεχειρίζετο καὶ τὴν ἁρμονίαν, κατ' ἐξοχὴν μὲν τὴν Δωρικὴν, Λυδικὴν καὶ Αἰολικὴν, κατ' ἐξαιρέσειν δὲ τὴν Δοκρικὴν. Τὰς ἁρμονίας ταύτας δὲν μετεχειρίζετο ὁ ποιητὴς ἀδιαφόρως, ἀλλ' ἐποίει ἐκλογὴν. Τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἁρμονίας εἶχον ἴδιον ἦθος καὶ ἡ μὲν Δωρικὴ εἶχε τὴν ἡρεμον σεμνότητα, τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἡ δὲ Αἰολικὴ τὸ διθυραμβικῶδες, τὴν ἐνθουσιαστικὴν ὁρμὴν καὶ τὸ ἄστατον πάθος καὶ ἡ Λυδικὴ τὸ ἀπαλὸν καὶ τὸ ἄρεσκον. Αἱ ἁρμονίαι αὗται ἐξελέγοντο κατὰ τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμούς, τὰς στροφάς, τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ἐννοίας τῆς ᾠδῆς. Ἐνίοτε δ' ὁμως ὁ Πίνδαρος συνεμίγνυε τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς συμμίξεως τῶν μέτρων καὶ τῶν ῥυθμῶν ἐμετρούαζε τὴν Δωρικὴν μεγαλοπρέπειαν διὰ τῆς Αἰολικῆς ἡδυπαθείας. Ὅσάκις δὲ τοῦτο ἐγίνετο, πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα ἀνεμυγνύοντο. Συνήθως ὁμως τῆς μὲν λύρας ἢ τῆς φόρμιγγος χρῆσις ἐγίνετο ἐν τῇ Δωρικῇ ἁρμονίᾳ, τοῦ δὲ αὐλοῦ ἐν τῇ Λυδικῇ ἢ τῇ Αἰολικῇ. Οὕτως ὁ Πίνδαρος ἐντόλμως συνήρομισε διαφόρους ῥυθμοὺς μετὰ τῆς δηλώσεως ὑψηλῶν αἰσθημάτων καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης ἐξέτεινεν.

¹) Παρὰ τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Πινδάρου εἰς Νέμ. V, 1 μανθάνομεν, ὅτι ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν ᾠδῆς τινος τρισχιλίας δραχμὰς. Ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὴν ᾠδὴν αὐτοῦ πρὸς τιμητικὸν ἀνδριάντα καὶ εὐρίσκει, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ὑποδεστέρα ἐκείνου ἐν Νέμ. V, 1 καὶ IV, 81. ²) K. O. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 395.

‘Ως δ’ ἐν τῇ μετρικῇ, ὀυθμικῇ καὶ μουσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Πίνδαρος ἀνέμιξε διαφόρους διαλεκτικούς τύπους. ‘Ως βάσις τῆς γλώσσῃς χρησιμεύει ἡ ἐπική, ἀφ’ ἧς ἐξαιροῦνται οἱ σπάνιοι καὶ ἀπηρχαιωμένοι τύποι καὶ εἰς ἣν προστίθενται κοινότατοι Δωρικοί. Καὶ ἡ γλῶσσα ἀκολουθεῖ τῇ ἁρμονίᾳ διότι ὁ ποιητὴς ἐν μὲν ταῖς ᾠδαῖς τῆς Δωρικῆς ἁρμονίας μεταχειρίζεται τὴν γλῶσσαν τοῦ Δωρικοῦ φύλου, ἐν δὲ ταῖς ᾠδαῖς τῆς Αἰολικῆς ἁρμονίας προστίθουν ἀσυνήθεις καὶ ἀγνώστους Δωρικούς καὶ Αἰολικούς τύπους καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τῆς Λυδικῆς ἁρμονίας, ἥτις κεῖται μεταξὺ ἀμφοτέρων, σπανίως¹ μεταχειρίζεται τοιοῦτους τύπους. Ὁ Πίνδαρος ἀγαπᾷ τὴν φρασσεολογίαν, φέρεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συντάξεως² καὶ ὀρέπει πρὸς τὰς μακρὰς περιόδους. Αὕτη ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς ὑποθέσεως ἠνάγκαζε τὸν ποιητὴν δι’ ἐπιθέτων καὶ διὰ πρωτοτύπων εἰκόνων καὶ μεταφορῶν τὸν λόγον νὰ κοσμήῃ. Αἱ τολμηραὶ ὁμῶς φράσεις δὲν εἶναι κεναί, ἀλλὰ μεστὰι σημασίας καὶ δυνάμεως. Ἀλλ’ ὅσον ἡ ἰσχυρὰ αὕτη τέχνη ἐξαίρει τὴν διάνοιαν, τοσοῦτο βλάπτει τὴν σαφήνειαν. Διὰ τοῦτο ἡ Πινδαρική γλῶσσα εἶναι σκοτεινὴ, αἱ εἰκόνες πολλάκις ἐξητημέναι, αἱ μεταβάσεις τῶν προτάσεων ἔνεκα τῆς συχνῆς χρήσεως τοῦ ἀσυνδέτου ἀπότομοι καὶ ἡ ἔσωτερικὴ ἐνότης μόνον δι’ ὑπαινιγμῶν ὑποδηλοῦται. Ἐντεῦθεν γεννᾶται σκληρότης τις, ἥτις χαρακτηρίζει τὴνποίησιν τοῦ Πινδάρου. Ἀλλ’ ἡ σκληρότης αὕτη μετρίως λυπεῖ τὰς ἀκοάς³.

Ἀνεπιώς ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Σιμωνίδου εἶναι ὁ Κεῖος Βακχυ-

¹) Ulrici ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 533. ²) Ὁ αἰωρούμενος εἰς ὑψηλὰς σφαῖρας ἰδεῶν ἢ αἰσθημάτων τοὺς κανόνας τῆς γλώσσῃς θεωρεῖ ὡς εὐτελεῖ καὶ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τούτων τείνει νὰ ἀπαλλαγῇ. ³) Διονύς. Ἀλικαρνασσ. Περὶ συνθέσε. 22 “Ταῦθ’ ὅτι μὲν ἐστὶν ἰσχυρὰ καὶ στιβαρὰ καὶ ἀξιοματικά καὶ πολὺ τὸ αὐστηρὸν ἔχει τραχύνει τε ἀλύπως καὶ πικραίνει τὰς ἀκοάς μετρίως”.

λίδης, οὗ ὁ πατήρ ὠνομάζετο Μέδων¹. Ὁ ποιητής οὗτος ὦν ὀλίγον νεώτερος τοῦ Πινδάρου ἠκμαζε περὶ 460 ἢ 450 π. Χ. καὶ εἶναι ὁ τελευταῖος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κανόνος τῶν λυρικῶν. Μετὰ τοῦ θείου ὁ Βακχυλίδης ἀπεδήμησε πρὸς τὸν Ἰέρωνα. Παρὰ τούτῳ ἠγέρθη ἡ πρὸς τὸν Πίνδαρον ἔρις τοῦ Βακχυλίδου, ἧς ὑπανιγμοὶ ἐν ἑκατέρῳ τῶν ποιητῶν εὐρίσκονται². Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰέρωνος ὁ Βακχυλίδης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἐκδιωχθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ποιήσας μεγάλην δόξαν ἐκτήσατο.

Ὁ Βακχυλίδης, ὡς καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ, ἐποίησε πολλῶν εἰδῶν λυρικά ἔσματα, ὡς ἐπινίκια, ὕμνους, παιᾶνας, διθυράμβους προσόδια, ὑπορχήματα, παρθένια, ἐρωτικά ἔσματα, σκολιά καὶ ἐπιγράμματα. Ἐκ πάντων ὁμως τούτων διετετρήθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ὁ ποιητής ἦτο συγγενὴς τοῦ Σιμωνίδου οὐ μόνον κατὰ τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα. Ὡς ἐκεῖνος, οὕτω καὶ ὁ Βακχυλίδης ἦτο μᾶλλον ἐκ τέχνης ἢ ἐκ φύσεως ποιητής. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ θείου αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Πινδάρου

¹) Στεράβ. Χ, 486. Εὐδοκ. σελ. 93 καὶ Σουΐδας ἐν λ. Ἐν τῷ μεγάλῳ ἐτυμολογικῷ ὁ πατήρ τοῦ ποιητοῦ ὠνομάζεται Μειδύλος. Ὁρα Ulrici σελ. 552 ²) Πίνδαρ ἐν Ὀλυμπ. II, 91.

. πολλὰ μοι ὑπ' ἄγ-
κῶνος ὠκέα βέλη
ἔνδον ἐντὶ φαρέτρας
φωνάεντα συνετοῖσιν· ἐς δὲ τὸ πᾶν ἐρμηνέων
χατίζει. Σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φνῆ-
μαθόντες δὲ λάβροι
παγλωσίᾳ, κόρακες ὥς, ἄκραντα γαρεύον
Διὸς πρὸς ὄρνιθα θεῖον·

Πρὸς ταῦτα, ὡς φαίνεται, ἀποκρίνεται ὁ Βακχυλίδης ἐν ἀριθμ. 14.

Ἔτερος ἐξ ἑτέρου σοφὸς τό τε πάλοι τό τε νῦν.
οὐδὲ γὰρ ῥᾷστον ἀρρήτων ἐπέων πύλας
ἐξευρεῖν.

κατὰ τὸ λυρικὸν βάθος, ὑπεσκιάζετο ὑπὸ τῶν δύο τούτων μεγάλων λυρικῶν. Τὰ ποιήματα τοῦ Βακχυλίδου ἔχουσι μᾶλλον διωρθωμένην γλῶσσαν ἢ ἐσωτερικὴν ποιητικὴν ἀξίαν. Οὔτε κατὰ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν, οὔτε κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν δύναμιν τῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν διακρίνονται. Τὰ ἀποφθέγματα καὶ αἱ γινῶμαι, αἵτινες φέρονται ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν αὐτοῦ, δὲν ἔχουσι τὸν τύπον μεγαλοπρεπῶν καὶ πρωτοτύπων θεωριῶν, ἀλλ' εἶναι γνωσταὶ ἀλήθειαι, αἵτινες ἐνίοτε μέχρι τῆς σφαίρας τῶν καθ' ἡμέραν σκέψεων καταπίπτουσιν¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΠΑΡΙ ΤΩΝ ΔΙΟΥΓΡΑΜΒΟΠΟΙΩΝ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἐπὶ τῶν αἰθερίων σιζάδων τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ, ἐφ' ὧν ὁ αἰτὸς τῆς Βοιωτίας ἐδολιχοδρομεῖ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαρθῶσι μετριωτέρας φύσεως ποιητικοὶ ὄρμηδες. Διὰ τοῦτο ἐξηκολούθει μὲν ὑπάρχουσα ἡ λυρική ποίησις, ἀλλ' οἱ κέρδη θηρεύοντες ποιηταὶ μετήρχοντο τὴν θείαν τῶν Μουσῶν τέχνην ὡς ἐπιτήδευμα ποιοῦντες ἐγκώμια καὶ ἐπινίκια. Τὸ θρησκευτικὸν μέλος δὲν ἐπαύσατο, ἀλλ' ἡ ποικιλία αὐτοῦ ἐξηφανίσθη. Τὰ ὑπορχήματα καὶ τὰ παρθένια παρεδόθησαν εἰς λήθην². Ἡ λυρική

¹) Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ ὑπ' ἀριθμ. 19 ἀπόσπασμα.

Εἷς ὄρος, μία βροτοῖσιν ἐστὶν εὐτυχίας ὁδός,
 θυμὸν εἴ τις ἔχων ἀπενθῇ δύναται
 διατελεῖν βίον· ὅς δὲ μυρία μὲν ἀμφοιπολεῖ φρενί,
 τὸ δὲ παρ' ἀμάρ τε καὶ νύκτα μελλόντων χάριν
 ἐὼν ἰάπτεται
 κέαρ, ἄκαρπον ἔχει πόνον.

²) Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 528.

ποίησις ἤκμαζε κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ δράματι, ὡς δύνатаί τις νὰ ἴδῃ ἐν τοῖς λυρικοῖς ἔξμασι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν καὶ ἐν τοῖς τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους αἱ ἐξέχουσαι διάνοιαι ἀσχολοῦνται περὶ δύο εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως, περὶ τὸν νόμον καὶ τὸν διθύραμβον.

Καὶ μετὰ τὴν γένεσιν τῆς τραγωδίας ὁ διθύραμβος οὐ μόνον δὲν ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο αὐτοτελέστερος¹ καὶ ἐποίησεν οὐχὶ μικροὺς νεωτερισμούς. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἕκαστον εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ ἕκαστον ποίημα εἶχεν ἰδίαν ἁρμονίαν. Ἡ νέα ὁμως σχολὴ τοῦ κανόνος τούτου ἀπηλλάγη καὶ εὐκόλως ὁ ποιητὴς κατάχρησιν τοῦ παραδείγματος τοῦ Πινδάρου ποιούμενος μετέβαινεν ἐξ ἁρμονίας εἰς ἁρμονίαν², ὅπως εὖρη τὴν προσήκουσαν ἐκδήλωσιν τοῦ αἰσθήματος. Πρῶτερον ἢ μουσικὴ ἠκολούθει τῇ ᾠδῇ, νῦν δὲ ὁ αἰοδὸς ἀκολουθεῖ τῷ ἀλφωδῷ³. Κατὰ τοῦ τοιούτου νεωτερισμοῦ ἀντεπεξέρχεται ὁ Πρατίνας⁴. Ὡσαύτως ἐν τῇ ποιήσει ἐγένοντο μεταβολαί. Μέχρι τοῦδε ὁ διθύραμβοποιὸς ἐλάμβανε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῶν μύθων καὶ τὰ γεγονότα ἀφηγεῖτο κατ' ἐπικὸν τρόπον. Ἡ νέα σχολὴ διετήρησε μὲν τὸν ἀφηγηματικὸν τύπον, οἱ διάλογοι ὁμως δὲν ἀπαγγέλλονται, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἐμφα-

¹) Πλάτ. ἐν Ἀπολογ. 22 Α "τοὺς ποιητὰς τοὺς τε τῶν τραγωδιῶν καὶ τοὺς τῶν διθυράμβων". ²) Διονύσ. Ἀλικαρνασσ. Περὶ συνθέσ. ὀνομάτ. 19 "Οἱ δὲ γε διθυραμβοποιοὶ καὶ τοὺς τρόπους μετέβαλλον, Δωρίους τε καὶ Φρυγίους καὶ Ἀνδρίους ἐν τῷ ἔσματι ποιοῦντες" καὶ τὰς μελωδίας ἐξήλλαττον, τοτὲ μὲν ἐναρμονίους ποιοῦντες, τοτὲ δὲ χρωματικές, τοτὲ δὲ διατόνους" καὶ τοῖς ὕμνοις κατὰ πολλὴν ἄδειαν ἐνεξουσιάζοντες διετέλουν". ³) Ἀθῆν. XIV, 617 "Πρατίνας δὲ ὁ Φιλιάσιος, ἀλλητῶν καὶ χορευτῶν μισθοφόρων κατεχόντων τὰς ὀρχήστρας, ἀναγκάτειν τινὰς ἐπὶ τῷ τοὺς ἀλλητὰς μὴ συναλεῖν τοῖς χοροῖς, καθάπερ ἦν πάτριον, ἀλλὰ τοὺς χοροὺς συνάδειν τοῖς ἀλληταῖς". ⁴) Οὗτος πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ

Τὰν αἰοδὴν κατέστασε Πιερίς βασιλείαν· ὁ δ' αὐλὸς
ὔστερον χορευέτω. Καὶ γὰρ ἔσθ' ὑπερβείας.

you miss you

νίζονται καὶ παριστῶσι τὰ τῆς ὑποθέσεως¹. Οὕτως ἐν τῷ διθυράμβῳ, ὡς καὶ ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ὁ χορὸς καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦσι. Διαφέρει δ' ὁ διθύραμβος τοῦ δράματος κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἣτις ἐξακολουθεῖ οὕσα λυρική. Ἔχει ὅμως πολλὰ τολμήματα ἐν ταῖς εἰκόσι, ταῖς μεταφοραῖς καὶ τῷ σχηματισμῷ νέων λέξεων. Διὰ ταῦτα οἱ κωμικοὶ ἔσκωπτον² αὐτοὺς καὶ ὑπῆρχεν ἡ παροιμία, ὅτι ἔχει καὶ διθυράμβου νοῦν ἐλάττονα³.

Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Πινδάρου ἦτο Διαγόρας ὁ Μήλιος, ὅστις ἐκ τῆς δουλείας ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Δημοκρίτου. Ἐπειδὴ δὲ συνῆψε σχέσεις πρὸς Νικόδωρον τὸν νομοθέτην τῆς Μαρτινείας, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς πολιτείας ταύτης τῆς πόλεως⁴. Οὗτος ἐποίησε μὲν παιᾶνας, ἐγκώμια καὶ διθυράμβους πρὸς ἔπαινον τῶν Μαρτινέων φίλων, ἀλλὰ κατέστη γνωστὸς ἔκ τινος περιστάσεως τοῦ εἶναι. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ ποιητὴς ἦτο εὐσεβὴς περὶ τὰ θεῖα⁵, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξαδύτερον καὶ τὸ θεῖον ὕβριζε καὶ τὰ μυστήρια ἐκοινοποιοί τοις πᾶσι καὶ ἀπέτρεπε τοὺς βουλομένους νὰ μνηθῶσιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκέρηξαν τῷ μὲν φονεύσαντι τάλαντον ἀργυρίου, τῷ δὲ ἀγαγόντι αὐτὸν ζῶντα δύο τάλαντα⁶. Ἐνεκα τοῦ ψηφίσματος τούτου ὁ Διαγόρας εἶναι γνωστὸς μᾶλλον ὥς ἄθεος ἢ ὥς ποιητής⁷. Ὡσαύτως Μήλιος εἶναι Μελα-

¹) Ἀριστοτέλ. ἐν Προβλήμασ. XIX, 15 σελ. 918. ²) Ἀριστοφάν. ἐν Νεφέλ. 332.

κυκλίων τε χορῶν ἡμοιοκαμπίας ἄνδρας μετεωροφάνας,
οὐδὲν δρῶντας βόσκουσ' ἀργούς, οἵ τι τὰς μούσας ποιοῦσιν.

³) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Ὀρνιθ. 1393. ⁴) Bernhardy ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 1, 744. ⁵) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός πρὸς Μαθηματ. IX, 53. "Διαγόρας δὲ ὁ Μήλιος διθυράμβοποιός ὡς φασὶ τὸ πρῶτον γενόμενος, ὡς εἴ τις καὶ ἄλλος δεισιδαίμων, ὃς γε καὶ τῆς ποιήσεως ἑαυτοῦ κατήρξατο τὸν τρόπον τοῦτον. Κατὰ δαίμονα καὶ τύχην πάντα τελεῖται". ⁶) Σχολ. εἰς Σφήκας Ἀριστοφάν. 323. καὶ Σχολ. εἰς Ὀρνιθας 1073. Ἀνσίας κατὰ Ἀνδοκίδ. σελ. 213. ⁷) Ὁρα Bode ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 2, 292 καὶ ἐξῆς.

νιππίδης ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἐποίει κατ' ἐξοχὴν διθυράμβους καὶ κατὰ τὸ 493 π. Χ. ἐνίκησεν ἐν Ἀθήναις. Οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ ἀρχαιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς νέας σχολῆς. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι Δημόκριτος ὁ Χῖος ἔσκωπτε τοῦτου τὰς ἀναβολάς¹. Ὁ δὲ Μελανιππίδης ὁ νεώτερος ἦτο υἱὸς τῆς θυγατρὸς τοῦτου καὶ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος² ὀνομάζεται ὁ ἀριστος τεχνίτης τοῦ διθυράμβου, ὡς ὁ Ὅμηρος τοῦ ἔπους. Προσκληθεὶς ὁ ποιητὴς εἰς Μακεδονίαν ὑπὸ Περδίκκα τοῦ δευτέρου ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα κατὰ τὰ 412 π. Χ. Ἐποίησε δὲ πολλοὺς διθυράμβους, ὡς Μαρσύαν, Λαναΐδας καὶ Περσεφόνην, ἐξ ὧν διτηρηθήσαν καὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη καὶ Φρύνις ὁ Μυτιληναῖος, ὅστις ἦτο αὐλωδός, ἐνίκησεν ἐν τοῖς Παναθηναίοις καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Τιμοθέου³. Ἐποίει δὲ νόμους⁴ οὐχὶ κατὰ τὸν ἀσθηρὸν τύπον τῆς σχολῆς τοῦ Τερπάνδρου, ἀλλὰ τολμηρῶς ἐνεωτέριζεν. Ὁ δὲ Κινησίας ὁ Ἀθηναῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Μέλητος, ὅστις ποιήσας ἀτυχεῖς νεωτερισμοὺς ἐν τῇ μουσικῇ ἤγειρε πολλοὺς καθ' ἑαυτοῦ ὑόγους καὶ ὑπὸ τοῦ Φερεκράτους λέγεται ὁ χεῖριςτος τῶν καθαρωδῶν⁵. Τὴν τάσιν πρὸς νεωτερισμοὺς ἐνέπνευσε καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κινησίαν, ὅστις σκώπεται πολλαχῶς ὑπὸ τῶν κωμικῶν. Ὁ Στράτις εἶχε ποιήσει ὅλην κωμωδίαν κατ' αὐτοῦ καλῶν τοῦτον Φθιώτην Ἀχιλλέα, καὶ διότι ὁ Κινησίας ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ συγχρόνως μετεχειρίζετο τὴν φράσιν ταύτην καὶ διότι ἦτο μακρότατος καὶ λεπτότατος. Συμπεριεζώννυτο

¹) Ἐν τῇ Ῥητορικῇ III, 9. Ἀναβολὴ φαίνεται, ὅτι εἶναι προοίμιον (introductio). ²) Ἐν Ἀπομνημ. I, 4, 3. "Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπῶν ποιήσει Ὅμηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμακα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανιππίδην, ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποιίᾳ Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν". ³) Σουΐδας II, 2, 1554. Σχολ. εἰς Νεφέλ. Ἀριστοφάν. 971. ⁴) Ἀθην. XIV, 638 "Τελένικος ὁ Βυζάντιος, ἔτι δὲ Ἀργᾶς, ποιηταὶ μοχθηρῶν ὄντες νόμων, πρὸς μὲν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως εὐπόρουν, τῶν δὲ Τερπάνδρου καὶ Φρύνιδος νόμων οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἡδύναντο ἐπιφασσαι". ⁵) Σχολ. εἰς Ὀργισθας τοῦ Ἀριστοφάν. 859.

δὲ σανίδα, ἵνα μὴ κάμπηται διὰ τὸ μῆκος καὶ τὴν ἰσχνότητα¹. Ὁ δ' Ἀριστοφάνης οὐ μόνον ἐν τοῖς Ὀργισιν², ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ *Λυσιστράτῃ*³ ἄγει τὸν ποιητὴν πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν πρὸς διακωμώδησιν. Ἴσως οἱ κωμικοὶ εἶχον προσωπικούς λόγους κατὰ τοῦ Κινησίου, διότι οὗτος ἐπειράτο, ὅπως ἡ πόλις ἄρῃ τὴν πρὸς τοὺς κωμικούς καὶ τραγικούς ποιητὰς παρεχομένην χορηγίαν⁴. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυσίας λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ἐγένετο ἀσεβέστατος καὶ παρανομώτατος ἀπάντων ἀνθρώπων⁵ καὶ ὅτι ἀφέντος τῆς τέχνης ἐσυκοφάντει καὶ ἐκ τῆς συκοφαντίας ἐπλούτῃ. Πρὸς δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος βεβαιῶν, ὅτι ὁ Κινησίας ἀνήκει εἰς τοὺς κακοὺς ποιητὰς, οὔτινες τοὺς ἀρχαίους καλοὺς τύπους τῆς λυρικῆς ποιήσεως διέφθειραν καὶ ἐμόλυναν⁶. Ὡσαύτως ὁ Πλάτων καὶ κατὰ τοῦ Κινησίου καὶ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ λέγει πικροὺς λόγους, διότι φροντίζουσιν, οὐχὶ ὅπως καταστήσωσι τοὺς ἀκούοντας ἠθικωτέρους, ἀλλ' ὅπως ποιήσωσι χάριν τῷ ὄχλῳ τῶν ἀκροατῶν⁷. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι οἰκτρὸν, ὅτι ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια ἐν τῇ μεγαλοπρεπεστέρᾳ αὐτῆς μορφῇ ἐξήστραψε, τὸ αἶσθημα οὕτω διεφθάρη. Ἀλλ' ἡ ποίησις εἶναι θεῖον δῶρον, οὐ δὲν δύνανται νὰ θίξωσιν οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ αἰσχροὶ συκοφάνται. Ὀλίγον νεώτεροι, ἀλλ' οὐχὶ πολὺ βελτίονες κατὰ τοὺς ὑπαινιγμούς τοῦ Ἀριστοφάνους ἦσαν Κλεομένης ὁ Ῥηγῖνος καὶ ὁ ἐκ τῆς Φυλῆς τῶν Ἀθηναίων Λεωτροφίδης⁸. Τούτων ὁ μὲν πρῶτος εἶχε ποιήσει Μελέαγρον⁹, τοῦ δὲ

¹) Ἀθῆν. XII, 551. ²) Ἐν Ὀργισι 1386 καὶ ἐξῆς. ³) Ἐν σίχ. 845.

⁴) Σχολ. εἰς Σφήκας Ἀριστοφάν. 153. 406. ⁵) Παρ' Ἀθῆν. XII, 551. "Θαυμάζω δὲ εἰ μὴ βαρέως φέρετε ὅτι Κινησίας ἐστὶν ὁ τοῖς νόμοις βοηθός, δὴ ἡμεῖς πάντες ἐπίστασθε ἀσεβέστατον ἀπάντων καὶ παρανομώτατον ἀνθρώπων γεγονέναι." ⁶) Περὶ δόξης Ἀθῆν. 348. ⁷) Ἐν Γοργ. 501 E, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. ⁸) Ἐν Ὀργισι 1405.

Βούλει διδάσκειν καὶ παρ' ἡμῖν οὖν μένων
Λεωτροφίδῃ χορὸν πετομένων ὁρνέων
κερκωπίδα φυλὴν;

⁹) Ἀθῆν. IX, 402.

Λεωτροφίδου ἦτο λεπτόν τὸ σῶμα, ὥς καὶ τὸ τοῦ Κινησίου¹. Ὁ δὲ Κρέξος εἰσήγαγε τὴν παρακαταλογὴν εἰς τὴν διθυραμβικὴν ποιήσιν² καὶ θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ Τιμοθέου, εἰς ὃν μεταβαίνομεν.

Ὁ Μιλήσιος Τιμόθεος ἦτο υἱὸς τοῦ Θερασάνδρου γεννηθεὶς κατὰ τὸ 451 π. Χ. καὶ θανὼν περὶ τὸ 357, δηλ. παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ ἑννενηκοστοῦ ἔτους. Οὗτος ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Φρύνιδος³ καὶ τὴν τέχνην αὐτοῦ ἥσκει μὲν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ μετέβη καὶ εἰς Μακεδονίαν πρὸς τὸν Ἀρχέλαον καὶ εἰς τὴν Εφεσον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐν τῇ τελευταίᾳ πόλει οἱ ἔφοροι παρατηρήσαντες, ὅτι οὗτος ἐν τῇ κιθάρᾳ αὐτοῦ ἀντὶ ἐπιτὰ χορδῶν, ὥς ἦτο σύνηθες, εἶχεν ἑνδεκα, ἔκοψαν τὰς τέσσαρας καὶ τὴν κιθάραν ἐκρέμασαν ἐπὶ τῆς Σκιάδος⁴. Τὸ ψήφισμα περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, καί, ἂν τοῦτο μὴ θεωρηθῇ ὡς γνήσιον, πάλιν τὸ γεγονός δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ⁵. Ὁ Τιμόθεος ἠγάπα τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ ἐσεμνύνετο ἐπὶ τούτοις⁶. Δὲν ἐρίνοντο ὅμως ἐπ' ἀγαθῷ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ πρὸς βλάβην τούτων. Διοτι ὁ Πλάτων⁷ οἰκτεῖρει τοὺς τοιούτους

¹) Αὐτόθι XII, 551. ²) Πλούταρχ. περὶ μουσικ. 28 "Ἐν δὲ τῶν λαμβείων τὸ τὰ μὲν λέγεσθαι παρὰ τὴν κροῦσιν, τὰ δ' ᾄδεσθαι Ἀρχιλοχόν φασι καταδείξαι. εἰθ' οὕτω χρήσασθαι τοὺς τραγικούς ποιητάς, Κρέξον δὲ λαβόντα εἰς διθυράμβων χρῆσιν ἀγαγεῖν". ³) Ἀριστοτέλ. ἐν Μεταφυσικ. 943 B "Εἰ μὲν γὰρ Τιμόθεος μὴ ἐγένετο, πολλὴν ἂν μελοποιίαν οὐκ εἶχομεν. εἰ δὲ μὴ Φρύνις, Τιμόθεος οὐκ ἂν ἐγένετο". ⁴) Πανσαν. III, 12. 8. Ἀθήν. XIV, 636. ⁵) "Ora Ulrici ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 605. ⁶) Ἐν ἀποσπάσμ. 10

Οὐκ αἶδω τὰ παλαιά,
καινὰ γὰρ μάλα κρείσσω·
νέος δ' Ζεὺς βασιλεύει,
τὸ πάλαι δ' ἦν Κρόνος ἄρχων.
ἀπίτω Μοῦσα παλαιά.

⁷) Ἐν Νόμ. III, 700 E "Μετὰ δὲ ταῦτα προϊόντος τοῦ χρόνου ἄρχοντες μὲν τῆς ἀμουσίας παρανομίας ποιηταὶ ἐγγίνοντο φύσει μὲν ποιητικοί, ἀγνώμονες δὲ περὶ τὸ δίκαιον τῆς Μούσης καὶ τὸ νόμιμον, βακχεύοντες καὶ

ποιητάς, οἵτινες τοὺς διαφόρους τύπους τῆς λυρικῆς ποιήσεως συνέχον ἀναμυγνύοντες θρήνους μετὰ ὕμνων καὶ παιᾶνας μετὰ διθυράμβων. Πρὸς δὲ εἰς τοὺς σεμνοὺς νόμους ὁ Τιμόθεος ἔδωκε γλῶσσαν καὶ χροιάν διθυραμβικὴν¹. Οἱ τοιοῦτοι νεωτερισμοὶ προσέκρουσαν τὸ κατ' ἀρχαίαν εἰς τὴν αἴσθησιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης, ὁ συγγενὴς τούτῳ κατὰ τὴν διάνοιαν, ἐφώνησεν αὐτῷ, ὅπως ἔχη θάρρος, διότι μετ' ὀλίγον θέλει ἄρξει τοῦ θεάτρου, ὅπερ καὶ ἐγένετο². Διότι τὰ πλήθη διαφθαρέντα καὶ νομιζοντα, ὅτι εἶναι ἱκανά, ὅπως κρίνωσιν, ἐξόντων καὶ τὰ θεάτρα κατὰ τὰν Πλάτωνα ἐγένοντο φωνήεντα³. Ἀλλ' οὐχ ἦτον καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ἡ ποίησις τοῦ Τιμοθέου ἐπιμᾶτο καὶ δὴ οἱ Ἐφέσιοι ἔδωκαν τῷ ποιητῇ χιλίους χρυσοὺς στατήρας εἰς ἀμοιβὴν τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἀρτέμιδα καὶ οἱ νέοι τῆς Ἀρκαδίας ἐμάνθανον τοὺς νόμους τούτου καὶ ᾐδον αὐτούς⁴.

Ὁ Τιμόθεος ἦτο οὐ μόνον ἐπινοητικώτατος, ἀλλὰ καὶ γονιμώτατος ποιητής· διότι κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐποίησε δέκα καὶ ἐννέα νόμους, εἴκοσι καὶ ἑξὶ προσοίμα, ὁκτὼ διασκευάς⁵, ἐν ἐγκώμιον, εἴκοσι καὶ ἓνα ὕμνους καὶ δέκα καὶ ὁκτὼ διθυράμβους. Πρὸς δὲ ἐποίησε Πέσσας, Φενείδας καὶ Λαέρτην⁶. Τῶν Περσῶν κατ' ἐξοχὴν μνημονεύουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις φέρει τούτους ὡς παράδειγμα διθυράμβων⁷, ἐν ᾧ τὰ πρόσωπα εἰκονίζονται ὡς βελτίονα τῶν ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ ὑπαρχόντων. Ὅτε τὸ ποίημα τοῦτο ἦδεν ἐν τοῖς Νεμέοις ὁ Μεγαλοπολίτης Πυλάδης, οἱ παρόντες Ἕλληνες ἀπειθόντες εἰς τὸν Φιλοποίμενα⁸. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δηλον, ὅτι

μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑπ' ἡδονῆς, κεραννύντες δὲ θρήνους τε ὕμνοις καὶ παιᾶνας διθυράμβοις, καὶ αὐλοδίας δὴ ταῖς κιθαρυδίας μιμούμενοι καὶ πάντα εἰς πάντα ξυνάγοντες, μουσικῆς ἄκοντες ὑπ' ἀνοίας καταπενδόμενοι.

¹) Πλούταρχ. περὶ μουσικ. 1132. ²) Πλούταρχ. 795 B. ³) Ἐν Νόμ. III, 701. ⁴) Πολύβ. IV, 20. ⁵) Ἴσως ἦσαν ἐπεξεργασίαι ἄλλων ἀρχαιοτέρων ἀομάτων. ⁶) Σουΐδ. ἐν λ. Ὅρα καὶ Bernhardt II, 1, 752. ⁷) Ἐν τῇ Ποιητικῇ κεφ. 2. ⁸) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Φιλοποίμεν. XI Ἄρτι δ' αὖ

ὁ Τιμόθεος ἐπειράτο μὲν, ὅπως κατακλήσῃ τὰ ὄτα τῶν ἀκρο-
τῶν, ἀλλ' ἀνυποῦτο καὶ εἰς ἰδεώδεις σφαίρας.

᾽Ωσαύτως ἐπιφανὴς ἐγένετο ὁ Κυθήριος Φιλόξενος, ὅστις
ἐγεννήθη κατὰ τὰ 439 π. Χ. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμο-
νίων ἄλωσιν τῶν Κυθήρων ὁ Φιλόξενος ἐγένετο δοῦλος καὶ
ἐπωλήθη τῷ Ἀγεσύλῳ, ὅστις ὠνόμασε τοῦτον Μύρμηκα¹.
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δεσπότης ἠγόρασε τὸν δοῦλον ὁ ποιη-
τὴς Μελανιππίδης, ὅστις ἐδίδασκεν αὐτὸν μουσικὴν². Ἀφ' οὗ
δ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον διέτριψε παρὰ τῷ εὐεργετήσαντι δεσπότη,
μετέβη εἰς Συρακούσας, ἔνθα ἔτυχε τῆς εὐνοίας Διονυσίου τοῦ
προσευτέρου. Λέγεται, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Φιλόξενος αὐστηρῶς ἐπέ-
κρινε τὰ ποιήματα τοῦ τυράννου, ἐρρίφθη εἰς τὰ λατομεῖα.
Κατ' ἄλλην ὁμῶς εἶδησιν ἐπεβλήθη τῷ ποιητῇ ἡ τιμωρία αὕτη,
διότι ἐφωράθη διαφθείρων τὴν ἐρωμένην τοῦ τυράννου Γαλά-
τειαν. Ἐνταῦθα ἐποίησε τὸ ποίημα, ὅπερ ἐπεγράφετο Κύκλωψ³.
Ἐν τούτῳ ὁ μὲν Διονύσιος εἰκονίζετο ὡς Κύκλωψ, ἡ δ' αὖλη-
τοῖς ὡς Γαλάτεια καὶ ὁ ποιητὴς αὐτὸς ὡς Ὀδυσσεύς. Ἐκ τού-
των γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ διθύραμμος οὗτος πολὺ ἐπλησίαζεν
εἰς τὸ δράμα⁴.

Ἀφ' οὗ δ' ὁ Φιλόξενος ἀπηλλάγη τοῦ τυράννου, κατέφυ-
γεν εἰς Τάραντα, ἔνθα ἔλαβε παρὰ τούτου ἐπανειλημμένας προσ-
κλήσεις, ἀλλ' ἡρνήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Συρακούσας⁵. Ἐκ Τά-

τῶν εἰσεληλυθόντων κατὰ τύχην Πυλάδην τὸν καθαρόδον ἄδοντα τοὺς Τιμο-
θέου Πέρους ἐνάρξασθαι

Κλεινὸν ἐλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κόσμον.

ἅμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν ποίησιν ὄγκου συμπρέφαν-
τος ἐπίβλεψιν γενέσθαι τοῦ θεάτρου πανταχόθεν εἰς τὸν Φιλοποίμενα καὶ
κρότον μετὰ χαρᾶς, τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν ἄζιωμα ταῖς ἐπλοῖς ἀναλαμ-
βανόντων καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἔγγιστα τῷ θαρρεῖν γενομένων. Ὅρα
καὶ Πανσαν VIII, 50, 3.

¹) Σουῖδας ἐν λ. ²) Σουῖδ. ἐν λ. ³) Ἀθήν. I, 6. Παράβαλ. καὶ Bode,
Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 2, 319. ⁴) Ulrici ἐν τῷ μνη-
μον. συγγράμμ. 600. ⁵) Σουῖδ. ἐν λ. Φιλοξένου γραμματίων.

ραντος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον ἄγων τὴν εἰαίραν Τιμάνδραν, ἣτις ἦτο μήτηρ τῆς διαβοήτου Λαΐδος¹. Ἐκ Κορίνθου μετέβη εἰς Ἐφεσον, ὅπου καὶ ἔθανε τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Φέρονται πολλὰ ἀνέκδοτα², καθ' ἃ ὁ Φιλόξενος ἦτο ὀψοφαγίστατος, καὶ διεσώθη μέχρις ἡμῶν μέγα ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Δείπνου, ὅπερ εἶναι περιγραφὴ πολυτελοῦς συμποσίου³, ἀλλ' ἴσως τοῦτο ἀνήκει Φιλοξένῳ τῷ Λευκαδίῳ⁴. Ὑπὸ τοῦ Κυθηρίου ποιητοῦ ἐποιήθησαν εἴκοσι καὶ τέσσαρες διθυράμβοι, οἵτινες οὐχὶ σμικρὸν ἐτιμῶντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πολυβίου⁵ ἤδοντο οὗτοι ἐν τοῖς θεάτροις τῆς Ἀρκαδίας καὶ ὁ Ἀντιφάνης οὕτω θαυμάζει τὸν ποιητὴν τοῦτον, ὥστε λέγει⁶, ὅτι ὑπερέχει πάντων τῶν ποιητῶν καὶ ὅτι εἶναι ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. Τῷ δὲ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ ὁ Ἀρπαλος ἔπεμψε τοὺς διθυράμβους τοῦ Φιλοξένου καὶ τοῦ Τελέστου μετὰ τῶν δραμάτων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν⁷. Ἐκ τῶν ὀλίγων περιωθέντων ἀποσπασμάτων δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς, κατὰ πόσον αἱ κρίσεις τῶν ἀρχαίων εἶναι ἀκριβεῖς. Βεβαίως κατὰ τὴν ποιητικὴν πτῆσιν καὶ τὸ ὕψος τῶν ιδεῶν δὲν ἡδύνατο νὰ πλησιάζῃ εἰς τὸν δολιχοδρόμον τῆς Βοιωτίας ἀετόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐτραπείαν καὶ τὴν ἀξρότητα τῶν ιδεῶν, κατὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης καὶ κατὰ τοὺς εὐανθεῖς τῆς μουσικῆς χρωματισμοὺς ὑπερεῖχε πολλῶν συγχρόνων διθυραμβοποιῶν.

¹) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Πλοῦτ. 179. ²) Ἀθην. I, 6 "Μόνος δ' οὗτος τῶν ἀπολανστικῶν καὶ δακτυλήθρας ἔχων ἐσθίειν λέγεται τὸ ὄψον, ἢ ὡς θερμότερον ὁ τρισάθλιος ἀναδιδῶ τῇ γλώττῃ. Ἄλλοι δὲ φίλιχθον τὸν Φιλόξενόν φασιν". ³) Τοῦτο φέρεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk. ⁴) Ἀθην. IV, 146. ⁵) IV, 20, ⁶) Παρ' Ἀθην. XIV, 643.

Πολύ γ' ἐστὶ πάντων τῶν ποιητῶν διάφορος ὁ Φιλόξενος. Πρώτιστα μὲν γὰρ ὀνόμασιν ἰδίῳι καὶ καινοῖσι χρῆται πανταχοῦ. Ἐπειτα τὰ μέλη μεταβολαῖς καὶ χρώμασιν ὡς εὖ κέκρται. Θεὸς ἐν ἀνθρώποις ἦν ἐκεῖνος, εἰδὼς τὴν ἀληθῶς μουσικὴν.

⁷) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Ἀλεξάνδρου. VIII.

Σύγχρονος τοῦ Φιλοξένου ἦτο ὁ Πολύειδος, ὅστις εἶχε πείραν οὐ μόνον ἐν τῇ μουσικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ¹. Οἱ ἀρχαῖοι ἔφερον τὰ ποιήματα τοῦτον διὰ περισσοτεχνίαν καὶ διὰ νεωτερισμούς². Ὁ ποιητὴς οὗτος, ὅστις ἦτο καὶ σοφιστής, εἶχε πολλοὺς ὁπαδοὺς, ὑποτιμῶντας τὸν τρόπον τοῦ Τιμοθέου³. Ὅτε τῶν μαθητῶν τις τοῦ Πολυείδου, ὁ Φιλητᾶς, ἐνέκησε τὸν γέροντα Τιμόθεον καὶ ὁ διδάσκαλος ἐσεμνύνετο ἐπὶ τούτῳ, ὃ ἐδφηγῆς καθαρωδὸς Στρατιόνικος ὑπολαζὼν εἶπεν, ὅτι θαυμάζει, ἂν ἀγνοῇ, ὅτι αὐτὸς μὲν ποιεῖ ψηφίσματα, ὃ δὲ Τιμόθεος νόμους⁴. Ἐπιφανὴς διθυραμβοποιὸς ἦτο καὶ ὁ Σελινόϊντιος Τελέστης, ὅστις ἔζη μέχρι τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος. Ὁ ποιητὴς οὗτος εἶχε ποιήσει Ἀργώ, Ἀσκληπιὸν⁵ καὶ διθυραμβικὸν Ὑμέναιον⁶. Τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα, καίπερ ὄντα πάνν ὀλίγα, ὁμως μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατείχετο ὑπὸ λυρικοῦ αἰσθήματος ἀρχαιοτέρων χρόνων. Δικαίως ἄρα ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐκομίσαστο τοὺς διθυράμβους τοῦτον μετὰ τῶν τοῦ Φιλοξένου εἰς τὴν Ἀσίαν⁷. Ὅπως δὲ ποίησις τοῦ Τελέστου θεωρεῖται ὡς ἡ τελευταία λάμψις τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ὅτι δ' αὕτη παρακμάζει νῦν, τεκμηριῶνται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι Λικύμνιος ὁ Χίος ἐποίησε διθυράμβους, οὐχὶ ὅπως οὗτοι ἄδωνται, ἀλλ' ὅπως ἀναγνώσκωνται⁸. Ὁ Λικύμνιος δὲν ἦτο μόνον ποιητὴς, ἀλλὰ καὶ σοφιστὴς ἀνέκων τῇ σχολῇ τοῦ Γοργίου καὶ ἔγραψε ῥητορικὴν τέχνην⁹. Τούτου περὶ σωθήσαν ὀλίγοι στίχοι ἐκ τῆς φῶδης εἰς τὴν Ὑγείαν¹⁰, εἰς ἣν ἐποίησε παιᾶνα καὶ

¹) Διόδωρ. Σικελ. XIV, 46. ²) Πλούταρχ. περὶ μουσικ. κεφ. 21. ³) Πλούταρχ. περὶ μουσικ. 21. ⁴) Ἀθήν. VIII 352. ⁵) Ὁ αὐτὸς ἐν XIV, 616. ⁶) Ὁ αὐτὸς XIV, 637. ⁷) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Ἀλεξάνδρου. κεφ. VIII. ⁸) Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ Ῥητορ. III, 12 "Βασιάζονται δὲ οἱ ἀναγνωστικοὶ οἷον Χαιρήμων (ἀκριβὲς γὰρ ὥσπερ λογογράφος καὶ Λικύμνιος τῶν διθυραμβοποιῶν)". ⁹) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι III, 13. ¹⁰) Οὗτοι εὐρίσκονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk.

Ἀρίφρων ὁ Σικυνώνιος. Ὁ Ἀργᾶς δὲν ἀνῆκε μὲν τοῖς κορυφαίοις, ἀλλ' ἐγένετο ἐπιφανής, εἰ καὶ σκώπεται ὑπὸ τοῦ Ἀναξανδρίδου¹.

¹) Παρ' Ἀθην. IV, 131. Ἰδὲ καὶ Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 543.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙΙ.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, καθ' οὓς αἱ μὲν Ἑλληνικαὶ πόλεις συνηγοῦντο πρὸς ἀνέγερσιν μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, αἱ δὲ διάλεκτοι συνετήκοντο, ὅπως πλάσσωσι κοινὴν τινα γλῶσσαν, τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Ἰωνικὴ φιλοσοφία ἀνεμιγνύοντο πρὸς παραγωγὴν τῆς Σωκρατικῆς, κατὰ τούτους, λέγω, τοὺς χρόνους τὸ ἔπος καὶ ἡ λυρική ποίησις συνῆλθον πρὸς παραγωγὴν τοῦ δράματος. Καὶ οἱ μὲν διάλογοι ἀνήκουν εἰς τὸ ἔπος, τὰ δὲ χορικά καὶ αἱ μονωδίαί εἰς τὴν λυρικὴν ποιήσιν. Οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ οὐ μόνον μετεχειρίσθησαν σχεδὸν πάντα τὰ μέτρα τῶν λυρικῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν Δωρικὴν διάλεκτον τῆς χορικῆς ποιήσεως¹. Βεβαίως οὗτοι δὲν παρέλαβον τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ ἔπους ἑξάμετρον, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τὸ εὐκίνητον ἱαμβεῖον ὅμως καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἡ ὑπόθεσις καὶ ὁ μῦθος τῆς ἐπικῆς ποιήσεως διαμένει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Αἰσχύλος ἔλεγε τὰς τραγωδίας αὐτοῦ ψυχία τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Ὀμήρου τραπέζης². Ἐν τῷ δράματι γίνεται πρόοδος τις, διότι ὁ μῦθος δὲν ἐκτίθεται ἀφηγηματικῶς, ἀλλὰ διαλογικῶς. Ὁ διάλογος λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖον τοῦ δράματος μέρος, ὥς καὶ ἡ μιμητικὴ παράστασις. Ὁ μὲν ἐπικὸς ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν, ἣν ἀφηγεῖται, εἰκονίζει ὥς ἀντικείμενον ἡσυχον παρατηρήσεως καὶ θαυμασμοῦ

¹) Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 160. ²) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. 7.

καὶ διατηρεῖ ταύτην ἐν ἀποστάσει, ἣς ἔχει συνείδησιν, ὁ δὲ δραματικὸς τὸ χρονικὸν διάστημα ἐξαφανίζει, τὸ παρελθὸν μεταβάλλει εἰς παρὸν καὶ τὴν δραματικὴν ὑπόθεσιν ἄγει πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ θεατοῦ οὐχὶ ὡς τετελεσμένον γεγονὸς, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ παρόντι γεννωμένην ἐκ σκοτεινῶν ὁρέξεων μέχρις ὠρίμων ἀποφάσεων καὶ βεβουλευμένων ἐκτελέσεων¹. Οὕτως ἐξαπατῶμενος ὁ θεατὴς νομίζει, ὅτι δύναται νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐπειδὴ διορᾷ ταύτην ἀνελικομένην πολὺ σαφέστερον ἢ αὐτὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα, μονονοχὶ ἐπιλαμβάνεται, ὅπως ποιήσῃ νεῦμα εἰς αὐτὰ, ἵνα τοὺς γέλωτας τρέγῃ εἰς δάκρυα καὶ τοῦναντίον².

Λοιπὸν τὸ μὲν ἔπος ἐγένετο τὸ πρότυπον τοῦ δράματος, ὡς δεικνύουσιν οἱ κοινοὶ ἀμφοτέρων νόμοι, ἡ δὲ λυρική ποιήσις τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς γένεσιν ἔδωκεν. Ἄν δέ τις διὰ τῆς φαντασίας ἀνέλθῃ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχε δράμα, θέλει ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ γένεσις τούτου ἦτο δεινὸν τόλμημα. Ὁ ὁραφὸς τέως ἦδε τὰ τῶν θεῶν καὶ τὰ τῶν ἡρώων καὶ ἔλεγε περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ὑψηλοτέρων ὄντων, νῦν ὁ ὑποκριτὴς ὑποδύεται τὸ πρόσωπον τούτων. Τὸ τόλμημα πρῶτος καὶ μόνος ἐποίησεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Διότι τὰ τῶν ἄλλων λαῶν δραματικὰ στοιχεῖα ἢ εἶναι εὐτελεῖ ἢ, ὅπου ὑπῆρξαν γενναιότερα δραματικὰ ἔργα, ταῦτα ἐγένοντο διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὡς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, τοῖς Ἰνδοῖς³ καὶ τοῖς νεωτέροις λαοῖς. Ἀλλὰ τὸ τόλμημα τῶν ἡμετέρων προγόνων γίνεται εὐεξήγητον, ἂν ἀπιδώμεν εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἥτις ἐν πολλοῖς ἔχει τὸ δραματικόν⁴. Ἐν Ἀργεῖ, ἐν Σάμῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐμμοῦντο τοὺς γάμους τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἐν Κρήτῃ τὴν γέννησιν τοῦ Διὸς⁵, ἐν Τανάγρα παῖς κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἑρμοῦ φέρων ἄμνόν ἐπὶ τῶν ὄμων καὶ τὸ προσωπεῖον

¹) Παράβαλλ. K. O. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 23. ²) Ἰδὲ εἰσαγωγ. εἰς *Οἰδίποδα τύρανν.* σελ. 6 ³) Windisch, *Der griechische Einfluss im Indischen Drama*, Berlin 1882. ⁴) *Στράβ.* X, 467. ⁵) *Παρά τῷ αὐτῷ* X, 468.

τοῦ θεοῦ τούτου ὑποδυνόμενος περιήρχετο τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ἐν τοῖς δαφνηφορίοις τῆς Βοιωτίας νεανίσκος ἐνεδύετο ὡς Ἀπόλλων¹, καὶ ἐν Δελφοῖς παῖς ἀπεικόνιζε τὸν Ἀπόλλωνα ἀγωνιζόμενον πρὸς τὸν δράκοντα. Λέγεται δ', ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια ἦσαν μυστικὸν δράμα, ἐν ᾧ τὰ τῆς Δήμητρος καὶ τὰ τῆς Κόρης ὑπὸ ἱερέων καὶ ἱερειῶν ἐδιδάσκοντο². Καθ' ὅλον δ' εἰπεῖν ἐν πολλαῖς μυστικαῖς λατρείαις ὑπῆρχον οὐ μόνον τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ δρώμενα³.

Τοιαύτην μιμητικὴν παράστασιν εἶχε καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ Διονύσου καὶ διὴ ἐν τοῖς Ἀνθεστηρίοις ἡ γυνὴ τοῦ δευτέρου ἄρχοντος τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις βασίλισσα ὀνομάζετο, ἐδίδετο ὡς μυστικὴ σύζυγος τούτου τοῦ θεοῦ, οὗ τὸ προσωπεῖον ἄνθρωπος ὑπεδύετο, ὡς ὁ εὐειδὴς οἰκέτης τοῦ Νικίου⁴. Τὰ εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ τούτου ἀδόμενα ἄσματα ἐλέγοντο διθυράμβοι, ἐξ ὧν ἐγεννήθη τὸ δράμα. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὰ τὰ κατὰ τὴν γένεσιν τούτου, διότι αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῶν τεχνῶν διαλανθάνουσι τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶχεν ἀκριβεῖς ἱστορικὰς μαρτυρίας. Ὅπως δ' ὅμως ὁ Σταγειρίτης παρέχει εἰδήσεις τινάς, αἵτινες εἶναι ἡ βάσις τῆς ἱστορίας τοῦ δράματος⁵. Πρῶτον οἱ ἐξάρχοντες τῶν διθυράμβων καὶ τῶν φαλλικῶν⁶ ἁσμάτων ἔδωκαν ἀφορμὴν πρὸς μιμητικὴν παράστασιν τῆς ὑποθέσεως ἐντὸς τοῦ χοροῦ. Δεύτερον ἡ τραγωδία ἀπὸ τῆς

¹) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 279. Ἰδὲ καὶ Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III, 3. ²) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν Προτρεπτ. σελ. 12. ³) Πλούταρχ. περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ. κεφ. 3. Ποβλήμ. Ἑλλην. κεφ. 12. "Τῆς δὲ Ἡρώδους τὰ πλείστα μυστικὸν ἔχει λόγον, ὃν ἴσασιν αἱ Θυιάδες, ἐκ δὲ τῶν δρωμένων φανερώς Σεμέλης ἂν τις ἀναγωγὴν εἰκάσει." Εὐσέβιος ἐν Εὐαγγελ. προπαρ. III, 1. "Οἱ περὶ τὰς τελετὰς ὀργασμοὶ καὶ τὰ δρώμενα συμβολικῶς ἐν ταῖς ἱεουργίαις τὴν τῶν παλαιῶν ἐμφαίνει διάνοιαν." Πανσαν. II, 37. 2. "τὰ λεγόμενα ἐπὶ τοῖς δρωμένοις." ⁴) Πλούταρχ. Ἐν Βίᾳ Νικίου III. "Λέγεται δ' ἐν τινι χορηγίᾳ παρελθεῖν οἰκέτης αὐτοῦ κεκοσμημένος εἰς σῆμα Διονύσου, κάλλιστος ὀφθῆναι καὶ μέγιστος, οὕτω γενειῶν." ⁵) Ἀριστοτέλ. Περί ποιητ. κεφ. IV. ⁶) Δηλαδή ἀπὸ μὲν τοῦ διθυράμβου ἐγένετο ἡ τραγωδία, ἀπὸ δὲ τῶν φαλλικῶν ἁσμάτων ἡ κωμωδία.

ἐκ τοῦ διθυράμβου γενέσεως αὐτῆς μέχρι Σοφοκλέους ὑπέστη πολλές μεταβολάς. Τρίτον τὸ κατ' ἀρχὰς πλὴν τοῦ ἐξάρχοντος τοῦ χοροῦ καὶ τῶν χορευτῶν δὲν ὑπῆρχον ὑποκριταί¹. Τέταρτον πρὸ τοῦ Θεσπιδος ἡ τραγωδία δὲν εἶχε σπουδαῖον χαρακτήρα καὶ κατ' ὀλίγον ἐγένετο σεμνοτέρα. Πέμπτον ἡ τραγωδία τὸ κατ' ἀρχὰς εἶχεν ὑποθέσεις μικροὺς μύθους. Ἐκτον τὸ πρῶτον μετρικὸν σχῆμα ἦτο τὸ τροχαῖκόν καὶ δὴ τὸ τετραμέτρον. Καὶ ἔβδομον ἐκείνος, ὅστις τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν εἰς τὸν χορὸν προσέθηκεν, οὗτος πρῶτον καὶ τὸν ἱαμεῖον ἐν τῷ διαλόγῳ μετεχειρίσθη².

Ὁρθῶς παρατήρησεν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι ἡ τραγωδία παρήχθη ἐκ τοῦ διθυράμβου· διότι οὗτος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τοῦ οἶνον ἀφιερωμένος παρεῖχε μείζονα ἐλευθερίαν τῷ ποιητῇ, ὅστις ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ καὶ τῇ ἱερᾷ μανίᾳ ἠδύνατο νὰ νεωτερίσῃ. Ὁ Βάκχος ὡς λύων τὴν γλῶσσαν τῶν φορταστῶν καὶ ἐλευθερίαν παρέχων ὠνομάζετο Ἐλευθερεὺς καὶ Αὐαῖος. Ὅτι δ' ὁ διθυράμβος ἔκλινεν εἰς νεωτερισμούς, γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς οὗτος πολλές ἀλλοιώσεις ἔπαθεν. Οὐδὲν δ' εἶναι ἀπορον, ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν τῆς ὀρχηστικῆς ποιήσεως, ἅπερ εἶχον μιμητικὸν χαρακτήρα καὶ δὴ καὶ ἦσαν ὄργανα τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ, ἐκ τοῦ διθυράμβου τὸ δοῦμα ἐγεννήθη. Διότι σχεδὸν πάντες οἱ ἄλλοι χοροὶ ἀνῆκον τῇ λατείᾳ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἥτις ἦτο ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὴν τοῦ Διονύσου. Οἱ χοροὶ τῶν ἐορτῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ἦσαν ὑποβεβλημένοι εἰς ὠρισμένους τύπους, οὗς οἱ ἀρχόμενοι δὲν ἠδύνατο νὰ παραβῶσι. Πρὸς δὲ ἡ ἐκ τοῦ διθυράμβου γένεσις τῆς τραγωδίας

¹) Τίς ἐξεῦρε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν, δὲν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· ἐξ ἄλλων ὅμως πηγῶν γινώσκουμεν, ὅτι εἶναι ὁ Θεσπης. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 4 "Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρον ἐχρῶντο διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν, λέξεως δὲ γενομένης αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκτεῖον μέτρον εὔρεν· μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἱαμβεῖόν ἐστιν. Σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἱαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἐξάμετρα δὲ ὀλιγάκις καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας." Παράβαλλ. Bothe ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμμ. III, 15.

ἦτο ὅλως κατὰ φύσιν· διότι οἱ ὀρχούμενοι ἦσαν σάτυροι, οἱ δὲ τούτους ὑποκρινόμενοι ἀναγκαίως ὤφειλον νὰ φέρωσι προσωπεῖον. Τοιαύτη δὲ παράστασις μᾶλλον τὴν αἴσθησιν τοῦ γελοίου ἢ τὴν τοῦ τραγικοῦ ἔπρεπε νὰ παραγάγῃ. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν¹⁾, ὅτι ἡ τραγωδία ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις εἶχε σατυρικὸν καὶ γελοῖον χαρακτῆρα. Τὸ γελοῖον ὑπῆρχε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραστάσει τοῦ Διονύσου. Διότι ἐκ τῶν διαφορῶν παραστάσεων τούτου τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσι δύο ὅλως ἀντίθετοι²⁾. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην εἶναι εἰκὼν τοῦ εὐθύμου καὶ δραστηρίου θεοῦ τοῦ οἴνου, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἶναι ἡ μέλαινα μορφή τοῦ πάσχοντος θεοῦ. Ἀμφότεραι δ' αἱ παραστάσεις συνεδέθησαν ἐν τῷ προσώπῳ τούτου τοῦ θεοῦ ὡς περιέχουσαι ἱερὰν μανίαν καὶ ἐνθουσιαστικὴν ἐπίδοσιν τοῦ αἰσθήματος. Ἡ μὲν πρώτη παράστασις εἶναι Ἑλληνική, ἡ δὲ δευτέρα ἐπλήθην ἔξωθεν ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας³⁾. Λοιπὸν ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου παρήχθησαν καὶ τὰ τρία μεγάλα εἶδη τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγωδία, ἡ κωμωδία καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα. Τὴν δὲ γένεσιν τῆς τραγωδίας ἐκ τῶν χορικῶν ᾠμάτων τοῦ Βάκχου ὑποδεικνύει καὶ ἡ παραγωγή τῆς λέξεως, διότι τραγωδία εἶναι ὥδή τράγων⁴⁾, πρὸς οὗς ὡμοιάζον οἱ σάτυροι οἱ τὸν κύκλιον χορὸν τοῦ διθυράμβου ἀπυρτίζοντες.

1) Περὶ ποιητ. κεφ. IV "Εἰ δὲ τὸ μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων καὶ λέξεως γελοίας διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, ὅψις ἀπεσεμνύθη". 2) Ὁ ποιητὴς τῶν μεγάλων Ἑοίων λέγει παρ' Ἀθηναίῳ X, 428.

Ὅλα Διώνυσος δῶκε ἄνδράσι χάριμα καὶ ἄχθος.

3) Ὁ μὲν Ὅμηρος τὸν Διόνυσον λέγει χάριμα βροτοῖσιν ἐν Ἰλιάδ. E, 325, Ὀδυσσ. A, 580, ὁ δὲ Ἑοίος πολυγυθία ἐν Θεογον. 941.

4) Ἐν τῷ Μεγάλῳ ἐτυμολογικῷ 764, 6· ἀναγινώσκεται "τραγωδία, ὅτι τὰ πολλὰ οἱ χοροὶ ἐκ σατύρων συνίσταντο, οὓς ἐκάλουν τράγους". Διονύς. Ἀλικαρνασσ. Ἀρχ. Ρωμ. VII, 72 σελ. 1491 "Σκεναὶ τοῖς εἰς σατύρους εἰκασθεῖσιν ἦσαν περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων, καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φῶναι, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια". Καὶ ἄλλους ὀνομάσθη τραγωδία, διότι τράγος ἐν τοῖς Διονυσίοις πρὸς θυσίαν προσεφέρετο καὶ κατ' ἄλλους τράγος ἦτο ἄθλος τῆς ὥδης. Παράβαλλ. Ritter ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους σελ. 113.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΙΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ,

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη οἱ Λωριεῖς ἀντεποιοῦντο τῆς τραγωδίας καὶ τῆς κωμωδίας, ἐκείνης μὲν ἔνιοι τῶν Πελοποννησίων, τῆς δὲ κωμωδίας οἱ Μεγαρεῖς. Διότι ἔλεγον, ὅτι αὐτοὶ μὲν τὰς περιοικίδας ὀνομάζουσι κώμας, οἱ δ' Ἀθηναῖοι δῆμους καὶ ὅτι τὸ ποιεῖν αὐτοὶ μὲν λέγουσι δραῖν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι πράττειν¹. Ἡ ἀντιποίησις αὕτη τῶν Λωριέων δὲν εἶναι ἀστήρικτος². Διότι ἐν Κορίνθῳ ὁ Ἀρίων εἰσήγαγε τὸν πρῶτον διθυραμβικὸν χορὸν καὶ ἐν Σικυνῶνι ἤδη πρὸ τοῦ τυράννου Κλεισθένους ἤγοντο τραγικοὶ χοροί, οἵτινες τὰ πάθη τοῦ Διόνυσου καὶ τὴν τραγικὴν τοῦ Ἀδράστου τύχην εἶχον ὡς ὑπόθεσιν³. Σικυνῶνιος ἦτο καὶ ὁ Ἐπιγένης, ὅστις τὸν στενὸν κύκλον τοῦ μύθου ὑπερβάς προεκάλεσε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο οὐδὲν πρὸς Διόνυσον⁴. Φαίνεται δ', ὅτι καὶ ἐν Φλιοῦντι ὑπῆρχον τοιοῦτοι χοροί, διότι ὁ Προτίνης ἐντεῦθεν, ὡς ἔσται λόγος, ἤγαγεν εἰς Ἀθήνας τὸ σατυρικὸν δράμα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τραγωδία παρήχθη ἐκ τοῦ διθυράμβου, ὡς εἴρηται, ὁ Σουῖδας τὸν Ἀρίωνα ὀνομάζει εὐρετὴν τοῦ τραγικοῦ τρόπου. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Λωριεῦσιν ἡ δραματικὴ προᾶξις ἐγένετο ἐντὸς τοῦ χοροῦ κατὰ λυρικόν

¹) Περὶ ποιητ. κεφ. 3. ²) Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ 163 καὶ 174.

³) Ἡρόδοτος V, 67 "τά τε δὴ ἄλλα οἱ Σικυνῶνιοι ἐτίμων τὸν Ἀδρηστον καὶ δὴ πρὸς τὰ πάθη αὐτοῦ τραγικοῖσι χοροῖσι ἐγέραιρον, τὸν μὲν Διόνυσον οὐ τιμῶντες, τὸν δὲ Ἀδρηστον Κλεισθένης δὲ χοροῦς μὲν τῷ Διόνυσῳ ἀπέδωκεν."

⁴) Ζηρόβιος V, 40 "Τῆς γὰρ ποιήσεως τὸ πρῶτον ἐκ διθυράμβου τὴν καταρχὴν εἰληφυσίας καὶ τὰ πρὸς τὸν Διόνυσον ἀνήκοντα πραγματευομένης Ἐπιγένης ὁ Σικυνῶνιος οὐχ οὕτω ποιήσας ἤκουσε τοῦτον τὸν λόγον· οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον."

τινα τρόπον. Ὑποκριτὴς ἦτο μόνος ὁ χορός, ὡς δὴ καὶ οἱ ἀρχαῖοι παραδίδουσιν¹. Ἄν τις ἀπίδῃ εἰς ταῦτα, θέλει ὁμολογήσει, ὅτι οὐχὶ ἀδίκως ὁ Boeckh² τὰ τοιαῦτα σπέρματα τῆς δραματικῆς τέχνης ὠνόμασε λυρικὴν τραγωδίαν.

Ἄλλ' ἡ τραγωδία αὕτη τῶν Δωριέων ἴσως δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν ἄνευ τοῦ Θέσπιδος, ὅστις εἰσήγαγε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν³, ὅπως ἀναπαύηται ὁ χορός⁴. Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἐγένετο ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Σόλων ἦτο ἤδη γέρον, ὅστις θεασάμενος τὸν Θέσπιν ὑποκρινόμενον ἠρώτησεν, ἂν μὴ αἰσχύνηται πρὸ τοσοῦτων ἀνθρώπων τηλικαῦτα ψευδόμενος. Οὗτος ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν εἶναι δεινόν τι, ὅτι μετὰ παιδιᾶς λέγει καὶ πρῶσσει τὰ τοιαῦτα. Ἄλλ' ὁ μέγας νομοθέτης τὴν γῆν διὰ τῆς βακτηρίας πατάξας εἶπεν, ὅτι τὴν παιδιὰν ταύτην ἐπαινοῦντες καὶ τιμῶντες θέλομεν εὐρεῖ ἐν τοῖς συμβολαίοις⁵. Ἀμφισβητεῖται μὲν ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀνεκδότου τούτου, ὅμως συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ σοφοῦ τούτου πολιτευοῦ. Ἰσως δ' οὗτος ἐσκόπει, ὅπως ποιήσῃ πολιτικὸν ἐπαινιγμὸν εἰς τὸ τόλμημα τοῦ Πεισιστράτου, ὅστις ὑποκριθεὶς, ὅτι ἐπιβουλεύεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, ἐπέτυχεν, ἵνα λάβῃ κορυνηφόρους ὡς σωματοφύλακας. Τότε ὁ Σόλων δὲν ἠπατήθη, ἀλλ' ἤλεγξε τὴν ὑπόκρισιν τοῦ πανούργου

¹) Διογένης Λαέρτις, III, 56 "Τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγωδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπιδος ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν". Ἀθήν. XIV, 630 "Συνέστηκε δὲ καὶ σατυρικὴ πᾶσα ποιήσις τὸ παλαιὸν ἐκ χορῶν, ὡς καὶ ἡ τότε τραγωδία διόπερ οὐδὲ ὑποκριτὰς εἶχον".

²) Staatsh. der Athener II 361. Τοῦτο δὲν ἐδέχετο ὁ G. Hermann ἐν τῇ διατριβῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ, De tragoedia comoediaque lyrica 1836 (Opuscula VII, 211—240). Ἐν τοῖς νεωτέροις ὅμως ἐδέχετο ὁ Lübberth, De Pindari carminibus dramaticis, Bonn 1884.

³) Ἐκ τοῦ ὑποκρίνεσθαι, ὅπερ εἶναι συνώνυμον τῷ ἀποκρίνεσθαι (Ἰλιάδ. Η, 407 καὶ Μ, 228), δηλ. τὸ πρὸς ὥπον τοῦτο ἀπεκρίνετο εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ χοροῦ. ⁴) Διογένης Λαέρτις, III, 56 "Θέσπιδος ἵνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορὸν".

⁵) Πλούταρχος ἐν Βίῳ Σολων. XXIX.

δημαγωγού¹. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ ὑπόκρισις ὑπῆρχεν ἐν τῷ βίῳ, οὐδὲν τὸ παρὰδοξον, ὅτι ὁ Θέσπις εἰσήγαγεν εἰς τὴν μιμητικὴν αὐτοῦ τέχνην. Ἐπὶ Σόλωνος δραματικοὶ ἀγῶνες δὲν ὑπῆρχον, ἀλλ' ἤδη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θέσπιδος τοιοῦτοι εἰσῆχθησαν διότι οὗτος κατὰ τὸ 536 ἀγωνισάμενος ἐνίκησεν. Ἡ ἴδρυσις δραματικῶν ἀγώνων προϋποτίθησι πρόοδον τῆς δραματικῆς τέχνης². Τῷ Θέσπιδι ἀποδίδεται καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν προσωπείων, ἅπερ κατεσκεύαζε δι' ὀθόνης³.

Ὁ ὑποκριτὴς λοιπὸν οὗτος διελέγετο πρὸς τὸν ἡγήτορα τοῦ χοροῦ καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ δραματικὴ διδασκαλία, ἣτις βεβαίως ἦτο ἀτελής. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὑποκριτὴς ὑπεδύετο διάφορα προσωπεῖα, π. χ. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πενθέως ὑπεκρίνετο τὸν Διώνυσον, τὸν Πενθέα, τὸν ἄγγελον καὶ τὴν Ἀγαύην. Ἀλλ' οὐχ ἦπτον ἡ ὄρχησις ἦτο τὸ ἐπικρατέστερον καὶ οἱ ἀρχαιότατοι δραματικοὶ ἦσαν καὶ ἐλέγοντο ὀρχησταί⁴. Ὁ Θέσπις δὲν περιορίσθη μόνον ἐν τῇ εὐρέσει τοῦ ὑποκριτοῦ, διότι καὶ τὸν πρόλογον καὶ τὰ ἐπεισόδια τοῦ δράματος ἐπενόησεν⁵. Ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη ἐν Ἰκαρίᾳ, ἣτις ἦτο δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἐνθα ἡ λατρεία τοῦ

¹) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Σόλωνος XXX "Ἐπεὶ δὲ κατατρώσας αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Πεισίστρατος ἦκεν εἰς ἀγορὰν ἐπὶ ζευγὺς κομιζόμενος καὶ παρώξυνε τὸν δῆμον ὥς διὰ τὴν πολιτείαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβεβουλευμένος, καὶ πολλοὺς εἶχεν ἀγανακτοῦντας καὶ βοῶντας, προσελθὼν ἐγγὺς ὁ Σόλων καὶ παρασιᾶς, Οὐ καλῶς εἴπεις, ὦ παῖ Ἰπποκράτους, ὑποκρίνη τὸν Ὀμηρικὸν Ὀδυσσεᾶ ταῦτα γὰρ ποιεῖς τοὺς πολίτας παρακρονόμενος, οἷς ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους ἐξηπάτησεν αἰκισάμενος ἑαυτόν." Παράβαλλ. καὶ Klein, Geschichte des Dramas I, 119. ²) Bergk III, 256. ³) Σουῖδ. ἐν λ. "Πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ἡμινθίῳ ἐτραγώδησεν, εἰτ' ἀνδράχην ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐνδείκνυσθαι. Καὶ μετὰ ταῦτ' εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας." ⁴) Ἀθήν. I, 22 "Φασὶ δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ Θέσπις, Πρατίνος, Καρκίνος, Φρύνιχος ὀρχησταὶ ἐκαλοῦντο διὰ τὸ μὴ μόνον τὰ ἑαυτῶν δράματα ἀναφέρειν εἰς ὄρχησιν τοῦ χοροῦ, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῶν ἰδίων ποιημάτων διδάσκειν τοὺς βουλομένους ὀρχεῖσθαι." ⁵) Θεμιστοῖς ἐν Λόγ. 26 σελ. 382 "Τὸ μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιῶν ἦδεν εἰς τοὺς θεούς, Θέσπις δὲ πρόλογόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξεῦρεν."

Διονύσου ἦτο ἀρχαιοτάτη καὶ ὁ μετὰ ταύτης στενῶς συνδεδεμένος διθύραμβος. Ὁ Ἀττικὸς ἥρως Ἰκάριος εἰσήγαγεν εἰς τοῦτον τὸν δῆμον τὴν ἄμπελον καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου. Ἀλλ' ὥς ἐν Ἀργεῖ, ἐν Θήβαις καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ εἰσαγωγή ταύτης τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας συνδέεται μετὰ τραγικῶν συμβάντων. Ὁ μὲν Ἰκάριος ἐφορεύθη ὑπὸ τῶν δημοτῶν αὐτοῦ, ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦτον Ἐριγόνη τὸν πατέρα ἀναζητοῦσα καὶ τὸ πτώμα εὐροῦσα καταστρέφει τὸν βίον. Διὰ τοῦτο φαίνεται λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ μῦθος τοῦ Ἰκαρίου καὶ τῆς Ἐριγόνης εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ὑπόθεσις τῆς Ἀττικῆς τραγωδίας, τοῦλάχιστον παραδίδεται, ὅτι Φρόνιχος, ὁ μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος, ἐπιύησεν Ἐριγόνην¹. Ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Θέσπιδος μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Σοῦδα Ἀθλα Πελείου ἢ Φόρξας, Ἰερεῖς, Ἡθεοὶ καὶ Πενθέες. Τὰ δράματα ὅμως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τῶν μεγάλων τραγικῶν ἐπισκιασθέντα δὲν διητηρήθησαν μακρὸν χρόνον. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν εἶχον πλήρεις τραγωδίας τοῦ Θέσπιδος· διότι αἱ φερόμεναι τότε δὲν ἦσαν γνήσιαι, ἀλλ' ἐποιήθησαν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ².

Μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος ἦτο Χοιρίλος ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸν ἐπικὸν ποιητὴν. Ὁ δραματικὸς Χοιρίλος μετέσχε τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος κατὰ τὸ 524 π. Χ καὶ βραδύτερον διηγωνίσατο πρὸς τὸν Αἰσχύλον, τὸν Πρατῖναν καὶ τὸν Φρόνιχον³. Ἐπειδὴ δὲ λέγεται, ὅτι διηγωνίσατο καὶ πρὸς τὸν νέον Σοφοκλέα⁴, ἔδρασεν ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς σκηνῆς πλείονα τῶν πενήτηντα ἐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ εἰδησις τοῦ Σοῦδα, ὅτι ἐποίησεν 160 δράματα καὶ ἔλαβε 13 νί-

¹) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Σφήκας 1581. "Ὁρα καὶ Klein ἐν σελ. 119.

²) Διογένης Λαέρτις, V, 92 "Φησὶ δ' Ἀριστοῦξενος ὁ μουσικὸς καὶ τραγωδίας Ἡρακλείδην Ποντικὸν ποιεῖν καὶ Θέσπιδος ἐπιγράφειν". ³) Σοῦδας ἐν λ. Πρατῖνας. ⁴) Ὁ αὐτὸς λεξικογράφος ἐν λ. Σοφοκλῆς. Περὶ τούτου ὅμως ὑπάρχει ἀμφισβήησις.

κας. Διότι τότε τραγωδίαί ἐδιδάσκοντο μόνον ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις καὶ ἡ τετραλογία ἦτο τέως ἄγνωστος¹. Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ὀνομάζεται μόνον ἡ Ἀλόπη². Τῷ δραματικῷ τούτῳ ποιητῇ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σουῖδα ἡ εἰσαγωγή τῶν προσωπείων καὶ τῆς θεατρικῆς σκευῆς, ἥτοι τῶν θεατρικῶν ἐνδυμάτων³. Πρὸς δὲ μετεχειρίσθη τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Φρύνιχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ὅπως δύνηται νὰ διαγωνίζηται πρὸς αὐτούς. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτος ἦτο εὐδόκιμος καὶ ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ὅπερ εἰσήγαγεν εἰς Ἀθήνας ὁ Πρατίνας, ὡς ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα. Διότι λέγεται βασιλεὺς ἐν τοῖς σατύροις⁴.

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν προδρογῶν τοῦ Αἰσχύλου εἶναι Φρύνιχος, ὁ υἱὸς τοῦ Πολυφράδμονος καὶ μαθητὴς τοῦ Θεόπιδος⁵. Τὸ πρῶτον ἐνίκησε κατὰ τὴν 67ῃν Ὀλυμπιάδα καὶ κατ' ὀλίγον ἔλαβε σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ θεάτρῳ συγχάκας μετὰ τοῦ Αἰσχύλου ἐν τοῖς μεγάλοις διδασκάλοις ταύτης τῆς τέχνης ἀριθμούμενος. Ἐθανε δὲ ἐν Σικελίᾳ, ὅπου εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰέρωνος. Ὁ δραματικὸς οὗτος ποιητὴς εἰσήγαγε τὰ γυναικεῖα προσωπεῖα καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ μετεχειρίζετο κατὰ προτίμησιν τὸ τροχαῖκὸν τετράμετρον⁶. Δὲν εἶναι δ' ὁρθὴ ἡ εἰδησις τοῦ Σουῖδα, ὅτι ὁ Φρύνιχος ἐξεῦρε τὸ μέτρον τοῦτο, διότι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἦτο ἐν χρήσει καὶ εἶτα εἰσήχθη τὸ ἱαμβικὸν τρίμετρον⁷. Ἡ ἀξία τῶν δραμάτων τοῦ ποιητοῦ ἔκειο κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς λυρικοῖς⁸. Τὰ γλυκέα, ἐνίοτε δὲ καὶ γοερά

¹) Bergk III, 260 σημ. 28. ²) Πausan. I, 14, 3. Ὁ ποιητὴς οὗτος τὰ μὲν ὄρη ὠνόμαζεν. Ὅσα γῆς, τοὺς δὲ ποταμούς φλέβας γῆς ³) Σουῖδας ἐν λ. Χοιρίλος. ⁴) Παρὰ Φωτίῳ III, 32. ⁵) Σουῖδ. ἐν λ. Φρύνιχος. ⁶) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. Ὁ αὐτὸς δὲ πρῶτος ὁ Φρύνιχος γυναικεῖον πρόσωπον εἰσήγαγεν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ εὐρετὴς τοῦ τετραμέτρου ἐγένετο. ⁷) Ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ. 4. ⁸) Ἀριστοτέλ. ἐν Προβλημ. 19, 31 σελ. 920. Διὰ τί οἱ περὶ Φρύνιχον ἦσαν μᾶλλον μελοποιοί; ἢ διὰ τὸ πολλαπλάσια εἶναι τότε τὰ μέλη τῶν μέτρων ἐν ταῖς τραγωδίαις;.

ἄσματα τούτου ἦσαν ἄρεστά ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοῖς Ἀθηναίοις. Εἰκάζεται¹ δ', ὅτι οὗτος εἰσήγαγεν εἰς τὰς Φοινίσσας διπλοῦν χορόν, ἐξ ὧν ὁ μὲν συνίστατο ἐκ Φοινισσῶν παρθένων, αἵτινες ἐπέμφθησαν ἐκ Σιδῶνος εἰς τὴν ἀλλήν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ δ' ἐξ ἐγγενῶν Περσῶν. Ὅτε δ' ὁ Αἰσχύλος εἰσήγαγε τὴν τετραλογία, ἐδέξατο ταύτην καὶ ὁ Φρύνιχος, ὡς ὑποδεικνύουσι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν δραμάτων αὐτοῦ², Αἰγύπτιοι, Ἀκταίων, Ἀλκησις, Ἀνταῖος ἢ Αἰζύες, Δίκαιοι ἢ Πέρσαι ἢ Σύνθωκοι. Δαναῖδες, Μιλήτου ἄλωσης, Πλευρώνιαι, Τάνταλος, Φοίνισσαι. Ὑπὸ τοῦ Σουῖδα ἀποδίδονται καὶ ἄλλα δράματα, Ἀνδρομέδα, Ἡριγόνη, Πυρρίχαι ἢ Πυρριχισταί, οὐχὶ ὅμως τῷ ἡμετέρῳ Φρυνίχῳ, ἀλλ' ἄλλῳ, δηλ. τῷ νῦν τοῦ Μελανθῶ. Ἀλλ' ὁ Welcker³ ταυτίζει τοὺς δύο τούτους Φρυνίχους. Περὶ τῶν Πυρριχιστῶν φέρεται τὸ ἀνέκδοτον, ὅτι ὁ Φρύνιχος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἐξελέχθη ὡς τὴν εἴνοιαν τῶν θεατῶν κτησάμενος διὰ τῶν πολεμικῶν ἁσμάτων τοῦ χοροῦ⁴. Τὸ ἀνέκδοτον ὅμως τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν διότι ἂν ὁ ποιητὴς ἐξελέγετο στρατηγός, τοῦτο ἔπρεπε νὰ γείνη ἐν τοῖς Περσικοῖς πολέμοις⁵, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν μνημονεύεται. Φαίνεται, ὅτι τὸ ἀνέκδοτον ἐπλάσθη κατὰ τὴν ἱστορικὴν εἰδησιν, καθ' ἣν ὁ Σοφοκλῆς διὰ τὰς ἐν τῇ Ἀντιγόῃ πολιτικὰς ἰδέας ἐγένετο στρατηγός. Ὅπως δὴποτε ὅμως τὸ ἀνέκδοτον μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Φρύνιχος ἦτο ἀγαθὸς μελοποιός.

Ἐπὶ ἄρχοντος Ἀδεϊμάντου χορηγοῦντος τοῦ Θεμιστοκλέους ὁ Φρύνιχος ἐδίδαξε δραμά τι⁶, ἦτοι μίαν Ὀλυμπιάδα μετὰ

¹) K. O. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 36. ²) Κατὰ τὸν Bergk III, 267 οἱ Αἰγύπτιοι καὶ αἱ Δαναῖδες ἀνήκουνσι τῇ αὐτῇ τετραλογίᾳ. ³) Gr. Trag. I, 19. ⁴) Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. III 8. ⁵) Ὅρα Boede ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμμ. III, 76. ⁶) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Θεμιστοκλ. 5. "Ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγωδοῖς μεγάλην ἥδην τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος ἔχοντας καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντα· Θεμιστοκλῆς Φρεάριος ἐχορήγει, Φρύνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδεϊμάντος ἤρχεν".

τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὁ δὲ Beniley¹ ἔδειξεν, ὅτι τὸ δράμα, δι' οὗ ὁ Φρύνιχος ἐνίκησεν, ἦσαν αἱ Φοίνισσαι. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ἡ σκηρὴ ἀπεικόνιζε τὴν ἐν Σούσοις αὐτὴν τοῦ Ξέρξου καὶ ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὁ Φρύνιχος ὅμως ἤρχετο οὐχὶ ἐκ χοροῦ, ὥς ὁ Αἰσχύλος, ἀλλ' ἐξ ἱαμεικῆς διηγήσεως εὐνούχου τινὸς μεταχειριζομένου σχεδὸν τὰς αὐτὰς λέξεις², ὡς καὶ οἱ γέροντες τῶν Περσῶν τοῦ νεωτέρου δραματικοῦ. Καὶ ἐν ταῖς Φοινίσσαις ὁ χορὸς ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ δράματος, ὥς τοῦτο ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις τραγικοῖς καὶ δὴ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπῆρχον δύο ὑποκροταί, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο κατὰ μίμησιν τοῦ Αἰσχύλου. Οὕτως ὁ Φρύνιχος ἐπραγματεύθη σύγχρονον ἱστορικὴν ὑπόθεσιν, ἥς θεαταὶ ἦσαν οἱ νικηταὶ τῆς Σαλαμῖνος καὶ χορηγὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐνίκησεν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ ναυμαχίᾳ. Ὡσαύτως σύγχρονον ὑπόθεσιν ἐπραγματεύθη ὁ ποιητὴς οὗτος ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Μιλήτου ἁλώσεως. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον³ οἱ θεαταὶ δακρύσαντες ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ δράματος τούτου ἐξημίωσαν τὸν ποιητὴν χιλίαις δραγμαῖς, διότι ἀνέμνησεν οἰκείας συμφορὰς, καὶ ἐκέλευσαν, ἵνα μηδεὶς τὴν τραγωδίαν μεταχειρίζεται. Ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ τοῦ δράματος καὶ ἐκ τῆς τελείας ἐλλείψεως ἀποσπασμάτων εἰκάζεται, ὅτι ὄντως οἱ Ἀθηναῖοι ἐμίσουν τὴν ὑπόθεσιν ταύτης τῆς τραγωδίας. Τοῦτο δὲ συνέβαινεν οὐχὶ διότι ὁ ποιητὴς ἀνεμνήσθη ἰδίας συμφορὰς, ἀλλὰ διότι ἡσθάνοντο τύπῳ συνειδή-

¹) Opuscula ἐν σελίδ. 293 ²) Ἐν τῇ ὑπόθεσιν τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου εὐρεται ὁ στίχος·

Τάδ' ἐστὶ Περσῶν τῶν πάλοι βεβηκότων.

³) VI, 21 "Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθοθέντες τῇ Μιλήτου ἁλώσει τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δράμα Μιλήτου ἁλώσει τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δράμα Μιλήτου ἁλώσει καὶ διδάξαντι ἐς δάκρυά τε ἔπεσε τὸ θῆτηρον καὶ ἐξημίωσάν μιν ὡς ἀναμνήσαντα οἰκῆϊα κακὰ χιλῆσι δραγμαῖσι, καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι". Ἰδὲ καὶ Στράβων. XIV, 635. Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. Ἱστορ. XIII, 17 καὶ Λιβάν. I, 506.

σεως ἄτε τοὺς συμμάχους εἰς τὴν μανίαν τῶν πολεμίων καταλί-
πόντες. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανος καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι ὁ χορὸς συνί-
στατο ἐξ ἀπατρίδων Μιλησίων.

Ὁ Φρόνιχος κατέλιπε κληρονόμον τῆς τέχνης τὸν υἱὸν αὐ-
τοῦ Πολυφράδμονα, περὶ οὗ γινώσκομεν μόνον, ὅτι ἐποίησε
τετραλογίαν, ἣτις ὠνομάζετο *Λυκούργεια*¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΣΑΤΥΡΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ
ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΠΡΑΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΙΟΥ

Ἀφ' οὗ ἐκ τῶν διθυραμβικῶν χορῶν τῶν σατύρων ἐξεμορ-
φώθη ἡ τραγωδία, ἣτις, ὡς εἴρηται, ἀπεσεμνύνθη, ὑπελείποντο
γελοῖα στοιχεῖα, ἐξ ὧν νέον εἶδος ποιήσεως ἡδύνατο γὰρ δημι-
ουργηθῆ. Ὅντως ὁ Φιλῆσιος Πρατίνας, ὁ υἱὸς τοῦ Πυρρωνίδου,
ὠφελήθεις ἐκ τῶν σατυρικῶν χορῶν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἐμόρ-
φωσε τὸ σατυρικὸν δράμα ὡς ἰδιαίτερον τῆς ποιήσεως εἶδος.
Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι ἦτο χοροδιδάσκαλος, ἐν
Ἀθήναις δὲ ἐπηγγέλλετο τὴν τέχνην, ἣν αὐτὸς ἐδημιούργησεν.
Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα δὲν ἐδιδάσκοντο μόνον σατυρικά δράματα,
ἡ εἰσαγωγή τούτων προὑποτίθησιν οὐ μόνον τὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ
καὶ ὠρισμένην διαμόρφωσιν τῆς τραγωδίας². Πρὸς δέ, ἐπειδὴ
ὁ Χοιρίλος ὀνομάζεται βασιλεὺς τοῦ σατυρικοῦ δράματος, ὁ
Πρατίνας ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸ τούτου τοῦ δραματικοῦ. Φαί-
νεται δ', ὅτι κατ' ἀρχὰς τὸ σατυρικὸν δράμα δὲν ἐδιδάσκετο
μετὰ τὴν τριλογίαν, δηλ. μετὰ τρεῖς τραγωδίας, ἀλλὰ μετὰ μίαν.
Λέγεται δ', ὅτι οἱ ποιηταὶ προσέθηκαν τὸ σατυρικὸν δράμα,
ὅπως μὴ φαίνωνται ἐπιλανθανόμενοι τοῦ θεοῦ³. Ἐπειδὴ δ' ὁ
Σουίδας παραδίδει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐποίησε πεντήκοντα δράματα,

¹) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει τῶν Ἐπιτὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου.

²) Bode III, 60. ³) Ζηρόβιος V, 40 "διὸ γοῦν τοῦτο τοὺς Σατύρους

ἐξ ὧν τριάκοντα καὶ δύο σατυρικά, ἐγείρεται μεγάλη ἀμφισβή-
τησις παρὰ τοῖς φιλολόγοις· διότι οὗτοι δὲν δύνανται νὰ προσ-
αρμόσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν σατυρικῶν δραμάτων πρὸς τὸν τῶν
τραγωδιῶν¹. Τὰ ὀνόματα τῶν σατυρικῶν δραμάτων τοῦ Πρατί-
νου δὲν μνημονεύονται, ὅμως ὑπὸ τοῦ Πανσανίου² μετὰ τὰ τοῦ
Αἰσχύλου θεωροῦνται δοκιμώτατα. Ἀλλ' ὁ Πρατίνης διὰ τῶν
δραμάτων αὐτοῦ ἐνίκησε μόνον ἅπασι, ὥς καὶ ὁ Ἀχαιοῦς. Ἐπειδὴ
δ' ἀμφότεροι δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι, εἰκάζεται, ὅτι διὰ τοῦτο δὲν
ἐνίκησαν. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐν ᾧ ἐκ τῶν δρα-
μάτων τοῦ Πρατίνου οὐδὲ εἰς στίχος περιεσώθη, ἐκ τῆς λυ-
ρικῆς αὐτοῦ ποιήσεως διετηρήθησαν σπονδαῖα ἀποσπάσματα³.

Ὁ δὲ νῦν τοῦ Πρατίνου Ἀριστίας ἐποίησε σατυρικά δρά-
ματα ἐξ ἴσων δόκιμα τοῖς τοῦ ἑαυτοῦ πατρός⁴. Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ
πίπτει ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Χοιρίλου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σο-
φοκλέους. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτος, ὥς καὶ οἱ σύγχρονοι, περιώρισε
τὰ χορικά ἄσματα, οὐδαμοῦ ὀνομάζεται λυρικός, ὥς ὁ πατὴρ
αὐτοῦ. Ἐκ τῶν δραμάτων τούτων μνημονεύονται ὀνόματά τινα,
ὥς Κύνκλωψ καὶ Ὀρφεύς. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ Εὐριπίδης
εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ πρῶτον δράμα ποιήσας τὸ σφύζομενον σατυρι-
κόν. Ἐπειδὴ δὲ μόνον ὁ Κύνκλωψ τοῦ Εὐριπίδου καὶ πάνυ
ὀλίγα ἀποσπάσματα σώζονται ἐκ τῶν σατυρικῶν δραμάτων, δὲν
δύνανται ἀκριεῶς νὰ ὀρισθῇ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Φαί-
νεται δ' ὅμως, ὅτι ὁ χορὸς τῶν σατύρων, ὅστις εἰς τὸ ὕλον εἶδος
τὸ ὄνομα ἔδιδε, τὸ σπονδαιότατον τοῦ δράματος ἦτο⁵. Ἐντεῦθεν
ἐξηγεῖται, ὅτι συνήθως αἱ ὑποθέσεις τῶν σατυρικῶν δραμάτων
ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου ἐλαμβάνοντο ἢ οὕτως ἡλλοιοῦντο, ὥστε

ἵστερον ἔδοξεν αὐτοῖς προεισάγειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν ἐπιλανθάνεσθαι τοῦ
θεοῦ, (Πολὺ πιθανῶς ὁ Bergk ἀντὶ τοῦ προεισάγειν εἰκάζει προεισαά-
γειν). ¹) Klein I, 125. Bergk III, 262. ²) II, 13, 5 "Ἐνταῦθά ἐσι καὶ
Ἀριστίου μνημα τοῦ Πρατίνου. Τούτω τῷ Ἀριστίᾳ σάτυροι καὶ Πρατίνᾳ τῷ
πατρί εἰσι πεποιημένοι πλὴν τῶν Αἰσχύλου δοκιμώτατα. ³) Bode III, 84.
⁴) Πανσαν. II, 13, 5. ⁵) Πρῶτος ὁ Casaubonus ὥρισε τὴν διαφορὰν τοῦ
σατυρικοῦ δράματος πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν σάτιραν (De satyrica Graecorum

ἡδύναντο γὰ λάζωσιν ἀγροτικὴν χοροίαν. Τὸ κωμικὸν τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἔκειτο ἐν τῷ χορῷ τῶν σατύρων καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τὰ δρώοντα πρόσωπα, ἅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἥρωες τῆς τραγωδίας ἦσαν ἢ τοῦλάχιστον ὡς τοιοῦτοι μετ' ἀξιοπρεπείας ἡδύναντο γὰ ἐμφανισθῶσιν. Ἄλλ' οὔτε τοῖς ποιηταῖς, οὔτε τοῖς θεαταῖς ἦτο ἀρεστόν, ὅπως τοὺς ἥρωας ιδεώδους παρελθόντος γελοίους καταστήσωσιν ἢ τὴν παραχθῆσαν τραγικὴν ιδέαν δι' εἰρωνικῆς κωφότητος πάλιν φθείρωσι¹. Τοῦναντίον φαῦλοι καὶ δειλοὶ παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ οἱ σάτυροι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἥρωας. Οἱ σάτυροι ἦσαν ὅντα κατωτέρας φύσεως καὶ ὁμοιάζον μᾶλλον πρὸς θηρία ἢ πρὸς θεοὺς. Ἦσαν ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου καὶ διεκρίνοντο κατὰ τὴν λαγνείαν καὶ τὴν ἀσελγείαν. Αὐτὴ δ' ἡ φύσις τῶν ὄντων τούτων περιεῖχε τὸ γελοῖον. Ὡς τέκνα τῆς ἀγροίκου φύσεως ἔφερον ἀνάλογα καλύμματα καὶ σύμβολα. Ἦγετο δὲ τούτων ὁ Σειληνός, ὅστις εἰκονίζετο ὡς γέρον φάλακρός σιμὴν ἔχων τὴν ὄψιν καὶ ἐπὶ ὄνυ καθήμενος. Οἱ σάτυροι ἦσαν φιλοπόται καὶ ἡσκοῦντο περὶ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν σκωμμάτων καὶ τῶν αἰσχρολογιῶν, εἰς αἷς οἱ φίλοι τοῦ οἴνου συνήθως ἀρέσκονται. Μετὰ τῆς ἀκολασίας συνέδεον τὴν θρασύτητα, ἣτις ὅμως παρενθὺς ἐχαλινούτο, ὅτε ἐκ τῶν λόγων ἐμελλον γὰ προεῖναι εἰς πράξεις. Τότε οἱ θρασυδαῖοι καὶ τοὺς φιλότατους ἐταίρους προέδιδον, ὅπως αὐτοὶ τὸν κίνδυνον διαφύγῃσι. Τοῦ προσωπεῖον καὶ τῶν καλυμμάτων κωμικώτερος ἦτο ὁ χορὸς τῶν σατύρων, ὅστις σίκι-νις ἐκαλεῖτο². Ὁ χορὸς οὗτος ἐγένετο μετὰ ταχύτητος καὶ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἦτο παρορδία τῆς σεμνῆς ἐμμελείας τῆς τραγωδίας.

poesi et Romanorum satyra 1695). Ἡ διατριβὴ αὕτη προσηρητήθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Περίου. Ἄλλ' εἰ καὶ τὰ γραμματολογικὰ ταῦτα εἶδη διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὅμως κατὰ τὸν Ribbeck ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίξης ἐξέβλαστον Geschichte der Röm. Dichtung I, 9. ¹) Αἱ εἰρωνεῖαι καὶ τὰ σκώμματα, καὶ δοάκις μέγαν βαθμὸν εὐφυνίας ὑποδεικνύουσιν, εἶναι ἀνάγκαστοι εἰς μεγαλοπρεπεῖς χαρακτῆρας, οἷοι εἶναι οἱ τῶν Ὀμηρικῶν ἡρώων. ²) Ὅρα Ἀθήν. I, 20 καὶ XIV, 630.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΘΕΑΤΡΟΥ

Ὅτε ὁ Πρατίνας ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Χοιρίλον ἐδίδασκε δρᾶμά τι αὐτοῦ, ἡ συρροὴ τῶν θεατῶν ἦτο οὔτω μεγάλη, ὥστε τὰ ἱκρία, ἐφ' ὧν ἴσταντο οἱ θεαταί, κατέπεσαν¹. Μετὰ τὸ συμῆν τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι, μὴ τοιοῦτον ἀτύχημα ἐπαναληφθῇ, ἀπεφάσισαν, ὅπως ἀνεγείρωσιν εὐρὺν λίθινον θέατρον, οὗ τὰ ἐρείπια πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἀνεκαλύφθησαν². Πρὸς οἰκοδομήν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξελέξαντο τὴν μεσημέριον πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐν ᾗ ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦ Διονύσου³. Πότε ἤχθη εἰς πέρας ἡ οἰκοδομή, δὲν εἶναι ἀναμφισβητήτως γνωστόν. Λέγεται μὲν, ὅτι τὸ ἔργον συντελέσθη ἐπὶ ῥήτορος Λυκούργου⁴ (380 π. Χ.), ἀλλὰ πιθανώτερον οὗτος ἐπισκεύασε τὸ ἀρχαῖον θέατρον⁵. Ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ὑπέστη πολλὰς ἀλλοιώσεις. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ὠκοδομήθησαν καὶ τὰ λοιπὰ θέατρα.

Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν μερῶν, πρῶ-

¹) Σουίδας ἐν λ Πρατίνας "Ἐπιδεικνυμένων δὲ τούτου συνέβη τὰ ἱκρία, ἐφ' ὧν ἐστήκεισαν οἱ θεαταί. πεσεῖν, καὶ ἐκ τούτου θέατρον ὠκοδομήθη Ἀθηναίοις." Ἡσύχιος. "ἱκρία, ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀφ' ὧν ἐθεώοντο τοὺς Διονυσιακοὺς ἀγῶνας, πρὶν ἢ κατασκευασθῆναι τὸ ἐν Διονύσου θέατρον." Περὶ τῶν σκηνικῶν ἀρχαιοτήτων, περὶ ὧν πραγματευόμεθα ἐν τοῖς ἐπομένοις, λέγει ὁ Α. Müller, Lehrbuch der griech. Bühnenalterthümer, Freiburg 1886. ²) Τὴν ἀνασκαφὴν ἐποίησεν ὁ ἀρχιτέκτων Strack ³) Πausan. I, 20, 3. ⁴) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ δέκα ῥητόρ. III, 5 "Πρὸς τε τοῖς ἡμέτεροις παραλαβὼν τοὺς τε νεωσοίκους καὶ τὴν σκευοθήκην καὶ τὸ θέατρον τὸ Διονυσιακὸν ἐξεργάσατο καὶ ἐπετέλεσε," καὶ Pausan. I, 2, 16. "Οἰκοδομήματα δὲ ἐπετέλεσε μὲν τὸ θέατρον ἐτέρων ὑπαρχαμένων." ⁵) Bergk III. 36. Ὁ Wilamowitz (Die Bühne des Aeschylus, Herm. 21, 598. διυχνρίζεται, ὅτι ὁ Λυκούργος τὸ πρῶτον κατεσκεύασε τὸ λίθινον θέατρον.

τον ἐκ τοῦ κοίλου, δεύτερον ἐκ τῆς ὀρχήστρας καὶ τρίτον ἐκ τῆς σκηνῆς¹.

Τὸ κοῖλον, ὅπερ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὀνομάζεται *cavea*, συνίσταται ἐκ συγκέντρωκων κύκλων, οὓς ἀπαρτίζουν αἱ βαθμῖδες. Ἐκάστη δὲ σειρὰ τῶν βαθμίδων σχηματίζει τμήμα κύκλου 185 μέχρι 260 μοιρῶν. Τὰ Ἑλληνικὰ θέατρα ὠκοδομοῦντο ἐπὶ τῶν προπόδων ὁρέων, ἐξ ὧν ἐσχημάτιζον τὰ ἐδώλια. Τὸ χωρητικὸν αὐτῶν ἦτο διάφορον, διότι ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ὁ πληθυσμὸς τῆς οἰκοδομοῦσης πόλεως². Τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐχώρει 10,000—16,000, τὸ ἐν Συρακούσαις 14,000—22,000, τὸ ἐν Ἀθήναις 30,000 καὶ τὸ μέγιστον πάντων τῶν Ἑλληνικῶν θεάτρων, τὸ ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει, 44,000 θεατῶν. Κάλιστον δὲ πάντων ἦτο τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, διότι τοῦτο κατεσκευασεν ὁ Πολύκλειτος³. Διαζώματα δὲ ἢ κατατομαὶ ἐκαλοῦντο δύο εὐρεῖαι δίοδοι, δι' ὧν αἱ βαθμῖδες ἐχωρίζοντο⁴. Κερκίδες δ' ὀνομάζοντο τὰ σφηνοειδῆ τμήματα, εἰς ἃ αἱ βαθμῖδες διηροῦντο. Τῶν ἐδωλίων τὸ μὲν ἔμπροσθεν μέρος ἐχρησίμευεν ὡς ἔδρα τοῦ θεατοῦ, τὸ δ' ὀπίσθεν, ὅπερ ἦτο ὀλίγον κεκοιλωμένον, προωρίζετο πρὸς ἀνάπαισιν τῶν ποδῶν τοῦ ἄνωθεν καθημένου. Ταῦτα ἦσαν ἡριθμημένα, ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων διὰ γραμμῶν καὶ ἐκαλύπτοντο διὰ ξύλων καὶ στρωμάτων. Τὰ δ' εἰσιτήρια σύμβολα ὀνομαζόμενα ἦσαν χαλκᾷ καὶ ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ διδαχθησομένου δράματος. Τὸ ὅλον θέατρον περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους ἢ ὑπὸ στηλῶν σχηματίζουσῶν στοάς. Ἡ δ' εἴσοδος τῶν θεατῶν ἐγίνετο ἢ διὰ τῶν θυρῶν, αἵτινες εὐρίσκοιντο ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου, ἢ διὰ τῆς ὀρχήστρας. Ὅτε ὁ θεατὴς ἔφθανεν εἰς ταύτην, διὰ τινος κλίμακος ἀνέβαινε μέχρι τοῦ διαζώματος

¹) Klein, I, 141. ²) Ἀντιστρόφως ἐκ τοῦ χωρητικοῦ τοῦ θεάτρου δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τοῦτο εὐρίσκεται. ³) Πausan. II. 27, 5. ⁴) Στράβ. IX, 6 καὶ IX, 1.

καὶ ἐκεῖθεν ἐξήτει τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἑαυτοῦ ἐδωλίου. Τὰ ἡγεῖα ἐχρησίμευον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς καὶ κατὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι εἶχον προχωρήσει εἰς βαθμὸν διεγείροντα τὸν θαυμασμὸν τῶν νεωτέρων. Τὰ θέατρα μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐστερουῦντο στέγης, οἱ δὲ θεαταὶ προεφνύλασσοντο ὑπὸ τὸν πέτασον¹.

Ἡ δ' ὀρχήστρα ἦτο προωρισμένη πρὸς ἐνέργειαν τοῦ χοροῦ². Αἱ σφριζόμεναι ἔχουσι τὸ $\frac{1}{3}$ μέχρι τοῦ $\frac{1}{3}$ τῆς ὅλης διαμέτρου τοῦ χώρου τῶν θεατῶν. Ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ἔκειτο ἡ θυμέλη, ἥτις ἦτο βωμὸς τοῦ Διονύσου. Αὕτη κειμένη ἐγγύτερον τῆς σκηνῆς ἢ τῶν κατωτέρων ἐδωλίων τοῦ κοίλου ἐσχημάτιζε μετὰ βαθμίδων ἐξέχον τετράγωνον, ἐφ' οὗ ὁ χορηγὸς καὶ ἐνίοτε οἱ ἀλφωδοὶ καὶ οἱ ῥαβδοφόροι ἴσαντο³. Οἱ ἀλφωδοί, ὅπως διαφύγῃσι τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν, ἐλάμβανον θέσιν ὀπισθεν τῆς θυμέλης, δηλ. ἐν τῷ ὑποσκηνίῳ⁴. Διὰ δὲ τῶν Χαρωνίων ἢ Χαρωνείων κλιμάκων κατέβαινον καὶ ἀνέβαινον αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων⁵. Αἱ πάροδοι ἦσαν δύο καὶ ἔκειντο μεταξὺ τοῦ χώρου τῶν θεατῶν καὶ τῆς σκηνῆς⁶.

Ἡ σκηνὴ ἐν τοῖς σφριζομένοις θεάτροις ἢ κακῶς διετηρήθη ἢ οὐδόλως. Τὸ ὀπισθεν μέρος αὐτῆς περιεβάλλετο διὰ τείχους, ὅπερ ὑπετίθετο ὡς τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐξήρχετο διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ θύρας βασιλείου καλουμένης. Ἐκατέρωθεν ταύτης ὑπῆρχον δύο ἄλλαι, δι' ὧν ἐξήρχοντο οἱ ἄλλοι ὑποκριταί. Ἡ σκηνὴ ἦτο τοῦλάχιστον διώροφος⁷ καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς εἶχε βωμοειδὲς ὕψωμα, ἐφ' οὗ ὁ ἱστάμενος ἠδύνατο νὰ

¹) Σουΐδας ἐν λ. πέτασος. ²) Μέγα ἐτυμολογ. ἐν λ. σκηνή "ὀρχήστρα" αὕτη δέ ἐστιν ὁ τόπος ὃς ἐκ σανίδων ἔχων τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ καὶ θεατρίζουσιν οἱ μῦμοι, εἰτα μετὰ τὴν ὀρχήστραν βωμὸς τοῦ Διονύσου, τετράγωνον οἰκοδόμημα κενὸν ἐπὶ τοῦ μέσου, ὃ καλεῖται θυμέλη παρὰ τὸ θύειν μετὰ τὴν θυμέλην ἡ κόνιστρα, τοῦτέστι τὸ κάτω ἔδαφος τοῦ θεάτρου. ³) Σχολ. εἰς Εὐαγγέλιον Ἀριστοφάν. 735. ⁴) Ἀθήν. XIV, 631. ⁵) Πολυδευκ. IV, 132 ⁶) Ὁ αὐτὸς IV, 123 ⁷) Ἐκαλεῖτο δὲ διστεγία, Πολυδευκ. IV, 129.

βλέπη πόρῳ ἀντικείμενα. Ἐπὶ τῆς στέγης ὑπῆρχε καὶ τὸ καλούμενον φρυκτώριον, ἐφ' οὗ ἔκαιον πῦρ, ὡς δὴ ὁ φύλαξ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου. Πρὸ τῆς σκηνῆς ἔκειτο τὸ προσκήριον, ὅπερ ἐχωρίζετο ἐξ ἐκείνης διὰ παραπετάσματος ἢ αὐλαίας¹. Οὕτως ἡ σκηνὴ μόνον πρὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος δὲν ἦτο ὁρατὴ τοῖς θεαταῖς. Ὅτε ὁμως ἐγίνετο ἔναρξις ταύτης, ἐπιπτεν ἡ αὐλαία καὶ ἀνυφοῦτο πάλιν κατὰ τὸ τέλος. Τὰ δὲ παρασκήνια, ἅπερ ὑπετίθεντο πτέρυγες τῶν ἀνακτόρων, ἐχορησίμευον πρὸς διατριβὴν τῶν ὑποκριτῶν καὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ἐνδυμάτων, τῶν προσωπείων καὶ τῶν μηχανῶν². Τὸ ὑποσκήριον ἔκειτο κάτωθεν τοῦ λογεῖον καὶ ἦτο κεκοσμημένον διὰ κίωνων καὶ ἀγαλμάτων. Λογεῖον ἢ ὀκρίβας ἦτο ὁ τόπος τῆς σκηνῆς, ἐφ' οὗ ἰστάμενοι οἱ ὑποκριταὶ ἔλεγον³. Ἐσχημάτιζε δ' ὀξυγώνιον τρίγωνον. Ὅστις ἤρχετο ἐξ ἀριστερῶν, ἐθεωρεῖτο ἐρχόμενος ἐκ ξένης χώρας, ὅστις δ' ἐκ δεξιῶν, ἐκ τῆς πόλεως ἢ ἐκ τοῦ λιμένος. Τὸ ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἐκ δεξιῶν ἐλογίζετο ἐκ μέρους τῶν θεατῶν. Διὰ δὲ τοῦ ἐκκνκλήματος ἢ τῆς ἐξώστρας, ἣτις εἶχε σχῆμα τραπέζης, ἤγοντο διὰ τῆς μέσης θύρας τῆς σκηνῆς νεκροί, τραυματαῖα καὶ τὰ τοιαῦτα⁴. Πρὸ τῶν δύο ἄκρων θυρῶν τῆς σκηνῆς ὑπῆρχον αἱ περὶ ἀκτοὶ (δηλ. μηχαναί), αἵτινες πρισματοειδὲς σχῆμα ἔχονσαι ἐστρέφοντο διὰ στροφέως⁵. Διὰ τῆς στροφῆς δὲ τούτων ἐγίνετο ἡ ἀλλαγὴ τῶν σκηνῶν. Ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανὴ ἦτο τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐνεφανίζοντο οἱ θεοὶ καὶ ἐντεῦθεν ἡ πολυθρόνητος γῆρας ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς (*Deus ex machina*). Ὁμοία μηχανὴ ἦτο καὶ τὸ καλούμενον θεολογεῖον, ἐφ' οὗ ἰστάμενοι θεοὶ καὶ ἡμίθεοι ἔλεγον. Διὰ δὲ

¹) Πολυδεύκ. IV, 122. ²) Σουῖδ. ἐν λ παρασκήνια. Φώτ. ἐν λέξ. σελ. 389. Δημοσθέν. κατὰ Μειδ. 7, 54. ³) Πλάτ. ἐν Συμποσ. 194. ⁴) Τοιαῦτα παραδείγματα ὑπάρχονσι πολλά, ὡς παρ' Αἰσχύλ. ἐν Χοηφ. 982. ἐν Ἀγαμέμν. 1345. παρὰ Σοφοκλ. ἐν Ἠλέκτρ. 1466. ἐν Ἀντιγόν. 1292 κτλ. ⁵) Πολυδεύκ. IV, 126.

τοῦ ἡμικυκλίου, ὅπερ ἦτο μηχανή τις, ἐφέρετο εἰς τὴν θέαν τοῦ κοινοῦ διάφραγμα, ἐφ' οὗ ἦσαν ἐσκηνογραφημένα πόρρω ἀντικείμενα. Ὁ δὲ γέρανός ἦτο σχοινίον φέρον ἄγκιστρον, ὅπερ ἦτο προσωρισμένον, ὅπως συνάπτεται τῇ ζώνῃ τοῦ ὑποκριτοῦ. Διὰ τῆς μηχανῆς ταύτης ὁ ὑποκριτής ἠδύνατο νὰ αἰωρηθῇ. Πρὸς παραγωγὴν δὲ ἀστραπῆς καὶ κερανοῦ ἐχρησίμευεν ἡ περιέκτιος ὑψηλή, τὸ βροντεῖον καὶ τὸ κεραυροσκοπεῖον¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΚΡΙΤΩΝ, ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΕΙΩΝ ΑΥΤΩΝ

Τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτὸς ὁ ποιητής ἦτο καὶ ὑποκριτής², ὅπερ ἐγίνετο ἐπ' ἀγαθῇ τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος· διότι ὁ ποιητής εἶναι φύσει ἐπιτηδειώτερος, ὅπως τὰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπινοηθέντα πάθῃ ὑποκριθῇ. Ἀπὸ Σοφοκλέους ὅμως καὶ ἐξῆς τὸ ἔθος τοῦτο κατελύθη· διότι ὁ τραγικός οὗτος ἰσχνόφωνος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ὑποκριτοῦ³. Ἀφ' οὗ δ' ὁ μὲν Θέσπις ἐξεῦρε τὸν πρῶτον ὑποκριτήν, ὁ δὲ Αἰσχύλος τὸν δεύτερον καὶ ὁ Σοφοκλῆς τὸν τρίτον⁴, ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμενεν ἀμετάβλητος⁵. Οἱ ἀρχαῖοι περιορίζοντο συνήθως ἐν τῷ ἀριθμῷ

¹) Τούτων γίνεται χρῆσις παρ' Αἰσχύλ. ἐν Προμηθ. 1081 καὶ παρὰ Σοφοκλ. ἐν Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων. 1456

²) Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ. III, 1, 3. "Υπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς τραγιδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον". ³) Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ τοῦ Σοφοκλέους παρὰ Westermann σελ. 127 "πρῶτον μὲν καταλύσας τὴν ὑπόκρισιν τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν ἰδίαν μικροφωνίαν· πάσαι γὰρ καὶ ὁ ποιητής ὑπεκρίνετο". ⁴) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. IV, 13. "Καὶ τό τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἐνὸς εἰς δύο πρῶτος Αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἡλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασεν· τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς". Ὁ Θεμιστιος 26, 382 λέγει "Αἰσχύλος δὲ τρίτον ὑποκριτὴν καὶ ἀκρίβαντα, ἀλλ' ἢ εἰδῆσις αὕτη δὲν εἶναι πιθανή". ⁵) Bergk 3, 83.

τούτων· εἰ δὲ χορευτὴς τις ἐν ᾧδῃ ἔλεγέ τι, ἐκαλεῖτο παρασκή-
νιον, εἰ δὲ ποτε τέταρτος ὑποκριτὴς παρεφθέργετο τι, ὠνομά-
ζετο παραχορήγημα, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ¹. Τὰ
αὐτὰ περὶπου συνέβαινον καὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ· διότι καὶ ἄρ-
χὰς καὶ ἐν ταύτῃ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ὑπεκρίνοντο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ
Κρατίνου εἰσῆχθησαν τρεῖς ὑποκριταί². Ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης
ποιεῖται συγχωρότερον χρῆσιν τοῦ παραχορήγηματος. Ἐν τῇ μέσῃ καὶ
τῇ νεωτέρᾳ κωμῳδίᾳ φαίνεται, ὅτι ὁ ἀριθμὸς δὲν μετεβλήθη. Αἱ
κωμῳδίαὶ ὅμως τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Τερεντίου ἔχουσι πέντε
ὑποκριτάς³. Ἰσως ἐμιμήθησαν τοῖς κωμικοῖς οἱ Ῥωμαῖοι τρα-
γικοί, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ Σενέκας ἔμενεν αὐστηρῶς ἐν
τῷ κανόνι τῆς Ἀττικῆς σκηνῆς. Πλὴν τῶν τριῶν ὑποκριτῶν
ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πρόσωπα, ἅπερ ἠκολούθουν συνήθως τοῖς
ἡγεμόσι. Ταῦτα ἐκαλοῦντο δορυφορήματα. Δὲν ἦσαν δὲ
μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα δευτερεύοντα πρόσωπα, ἅπερ ὡς μὴ
μετέχοντα τοῦ διαλόγου ὠνομάζοντο κωφά.

Τὸ πρῶτον πρόσωπον εἶχεν ὁ πρωταγωνιστὴς (*actor pri-
marium artium*), ὅστις ἦτο τὸ ἄμεσον τοῦ ποιητοῦ ὄργανον
οὗτος ἀνέπτυσσε τὴν κυρίαν τοῦ δράματος ιδέαν, ὅπερ ἀπῆτει
ἔξοχον διάνοιαν διότι ἀπεικόνιζε τὰς περιπετείας τοῦ βίου καὶ τὰ
πάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Βεβαίως ταῦτα δὲν ἦσαν προϊόντα
τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἀλλὰ πεζὸς νοῦς καὶ ταπεινὴ καρδιά δὲν
δύνανται νὰ ἀντιληφθῶσι μεγάλων ιδεῶν καὶ ὑψηλῶν αἰσθημά-
των. Ὁ πρωταγωνιστὴς ὡς τοιοῦτος εἶχε τὸ πρῶτον πρόσωπον
τοῦ δράματος, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ δυσκολώτατον. Δὲν εἶναι ὅμως

¹) Πολυδεύκ. IV, 109 "Ὅποτε μὲν ἀντὶ τετάρτου ὑποκριτοῦ δύο τινὰ
τῶν χορευτῶν εἰπεῖν ἐν ᾧδῃ, παρασκήνιον καλεῖται τὸ πρᾶγμα [ὡς ἐν Ἀγα-
μέμνονι Αἰσχύλου]· εἰ δὲ τέταρτος ὑποκριτὴς τι παραφθέργεται τοῦτο πα-
ραχορήγημα ὀνομάζεται καὶ πεπράχθαι φασιν αὐτὸ ἐν Αἰσχύλου Μέμνονι."
Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Οἰδίποδ ἐπὶ Κολων. σελ. 57 ²) Πλατῶν. Περὶ
κωμῳδ. IX, 16 "Ἐπιγεγόμενος δὲ Κρατῖνος κατέστησε μὲν πρῶτον τὰ ἐν
τῇ κωμῳδίᾳ πρόσωπα μέχρι τριῶν." ³) Διομήδης 490 K "at latini scri-
ptores complures personas in fabulas introduxerunt."

ἀκριβές καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ K. O. Müller¹ εἰρημένον, ὅτι ὁ πρωταγωνιστὴς ἔχει τὸ πρόσωπον ἐκείνου, οὐ αἱ τύχαι διεγείρουσι τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν διότι ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι τοῦ Αἰσχύλου βεβαίως ὁ πρωταγωνιστὴς δὲν ἀνέλαβε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὸ τῆς Κλυταιμνήστρας. Δὲν δύναται δέ τις νὰ δυσχωρισθῇ, ὅτι τὰ γυναικεῖα πρόσωπα ἔνεκα τῆς παθητικῆς αὐτῶν θέσεως ἀνήκουσι τῷ δευτεραγωνιστῇ². Διότι οὐ μόνον παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ τὸ πρόσωπον τῆς Ἠλέκτρας, τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς Ἀηΐανείρας ἔχει ὁ πρωταγωνιστὴς. Τούτου ὑποδεέστερον πρόσωπον ἦτο ὁ δευτεραγωνιστὴς (*actor secundarum*), ὅστις ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πρωταγωνιστὴν, ὡς ἡ Χρυσόθεμις πρὸς τὴν Ἠλέκτραν καὶ ἡ Ἰσμήνη πρὸς τὴν Ἀντιγόνην. Οὗτος κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν δυνάμιν καὶ τὴν μιμητικὴν ἐμπειρίαν ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ πρώτου καὶ τῷ προσώπῳ τούτῳ ὁ ποιητὴς μικροτέραν ποσότητα πάθους καὶ ὁρμῆς ἐνέβαλλε. Καὶ οὐ μόνον ὑπὸ ποιητικὴν ἐποψιν δὲν εἶχεν εὐνοϊκὴν θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ τέχνῃ (τῇ ὑποκριτικῇ) ὥφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ, ὅπως μὴ τὸν πρωταγωνιστὴν ἐπισκιάσῃ. Διότι ἄλλως ἢ φθορὰ τῆς ὑποκριτικῆς ἐνότητος ἤθελε φθείρει τὴν ποιητικὴν. Ὁ δὲ τριταγωνιστὴς συνήθως ἀνελάμβανε μικροτέρας ἀξίας πρόσωπα καὶ διὰ τοῦτο ἡδύνατο νὰ ἦναι καὶ πρωτόπαιρος, ὅστις ἀποτυγχάνων ἀπεδοκιμάζετο ὑπὸ τῶν θεατῶν διὰ συριγμῶν. Οὗτος συνήθως ἐλάμβανε τὸ πρόσωπον βασιλέων, θεῶν, κηρύκων, πρέσβεων καὶ τῶν τοιούτων. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ τριταγωνιστὴς ἦτο πρόσωπον ἐντελέστατον, ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης³, διότι παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν δύνανται νὰ δείξωσιν, ὅτι οἱ τριταγωνισταὶ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι τέχνην τινά. Οὕτως ἐν μὲν τῷ Φιλοκτήτῃ ὁ τριταγωνιστὴς ἔχει τὸ πρόσωπον τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ ἐν τῇ Ἀντιγόῃ τὸ τοῦ Κρέοντος.

¹) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 757. ²) Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι. III 87 ³) IV, 124.

Πάντα τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος διενέμοντο τοῖς τριῶσι τοῦτοις ὑποκριταῖς, οἵτινες ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὤφειλον νὰ ἀλλάξωσι τὰ ἐνδύματα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐν διαγωνισμῷ καὶ ἐπειδὴ ἡ νίκη ἐν μέρει ἐξηγοῦτο καὶ ἐκ τῶν ὑποκριτῶν, οὗτοι διενέμοντο τοῖς ποιηταῖς διὰ κλήρον¹. Παρὰ τῆς πολιτείας οἱ ὑποκριταὶ ἐλάμβανον μισθόν, ἀλλὰ τὸ ποσὸν δὲν εἶναι γνωστόν. Ἦσαν μὲν οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι δὲν ἀπεκλείοντο. Οἱ ὑποκριταὶ ἀπετέλουν σωματεῖον ἢ θίασον, οὗ τὰς βάσεις ὁ Σοφοκλῆς, ὡς φαίνεται, ἔθετο². Καὶ οὗτοι μὲν ὠνόμαζον ἑαυτοὺς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας, ἀλλ' ὁ λαὸς σκωπτικῶς ἔλεγε Διονυσοκόλακας³. Καθ' ὅλον μὲν ἡ ὅλη τάξις τῶν ὑποκριτῶν δὲν ἐθεωρεῖτο πολὺ ἡθικὴ, ἀλλ' ὁ ἔξοχος τεχνίτης οὐχὶ ὀλίγον ἐπιμᾶτο, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ὁ Καλλιπίδης, ὁ Νικόστρατος καὶ ὁ Πῶλος. Ὁ πρῶτος ἐσεμνύνετο, ὅτι τοὺς θεατὰς συνεκίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὗτοι ἐδάκρυον⁴. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ἢ δραματικῆ τέχνη, ὡς γνωστόν, κατέπεσε καὶ ἡ ὑποκριτικὴ ἤρξατο τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσα. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἤκμασαν πλεῖστοι καὶ μέγιστοι ὑποκριταί, ὡς ὁ Ἀριστόδημος καὶ ὁ Νεοπίτολεμος, ὁ Ἀθηνόδωρος καὶ ὁ Θεσσαλός. Καθ' ὅλον δὲ ἡ περίοδος αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ ἀκμὴ τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης.

Ἡ δὲ περιζολὴ τῶν ὑποκριτῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἦτο φανταστικὴ, πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπής. Πρὸς τοῦτο συνεβάλλετο

¹) Σουΐδας II, 1,954 "Νεμήσεις ὑποκριτῶν οἱ ποιηταὶ ἐλάμβανον τρεῖς ὑποκριτὰς κλήρῳ νεμηθέντας ὑποκρινομένους τὰ δράματα, ὧν ὁ νικῆσας εἰς τοῦτιόν ἄκριτος παραλαμβάνεται". ²) Ἐν βίῳ Σοφοκλ. παρὰ Westermann σελ. 128 "Φησὶ δὲ καὶ Ἰστῖος . . . ταῖς δὲ Μούσαις θίασον ἐκ τῶν πεπαιδευμένων συναγαγεῖν". ³) Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. III, 2, 1405 "Καὶ ὁ μὲν Διονυσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὐτοὺς τεχνίτας καλοῦσι νῦν". Ἀθήν. XII, 538. ⁴) Ξενοφ. ἐν Συμπ. III, 11 "Δικαιότερον γ', ἔφη, οἶομαι ἢ Καλλιπίδης ὁ ὑποκριτής, ὅς ὑπερσεμνύνεται ὅτι δύναται πολλοὺς κλαίοντας καθίζειν".

ἐνθεν μὲν ἡ βακχικὴ ἐορτή, ἣτις ἠρόεσκετο αἰς τὴν φανταστικὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων, ἐνθεν δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου-τεθεῖσα ἀρχή, καθ' ἣν τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡρωικοῦ κόσμου πρέπει καὶ διὰ τῆς περιβολῆς νὰ ὑπερέχῃσι¹. Τοῦτο ὅμως οὐ μόνον ἔπλαπτε τὴν φυσικὴν ἀπλότητα, τὴν χαρακτηριστικίζουσαν τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἐπίεζεν. Οἱ βασιλεῖς, οἱ τῆς πρώτης τάξεως ἥρωες καὶ αἱ ἡρωίδες ἔφερον μὲν ἱμάτια, ἐν οἷς ἡδύνατό τις νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ὅμως τοῦτο δὲν ἀπέκλειε τὴν ποικιλίαν. Τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας ἔφερον χιτῶνα, ὅστις παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἔφθανε μέχρι γόνατος, παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις μακρὸς ὢν μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν ἐλέγετο ποδὴρης². Ἐπὶ τούτῳ ἐπέθετον διάφορα ἐπιεσθήματα. Ἡ δὲ τῶν βασιλέων χλαμὺς ὠνομάζετο ξύστις. Αἱ ἡγεμονίδες ἔφερον μακρὰ περιβόλαια, ἅπερ ἔλεγον σύρματα. Πρὸς δὲ ἔφερον χειροῖδας, ὅπως αἱ χεῖρες κτῶνται μέγεθος ὑπὲρ τὸ φυσικόν, καὶ ὑπὸ τὰ ἱμάτια ὑπέθετον προστερνίδια, προγαστρίδια καὶ σωματία πρὸς μεγέθυνσιν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος³. Οἱ ὑποκριταὶ ἐν μὲν τῇ τραγωδίᾳ ἔφερον κοθόρους⁴, ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ ἐμβάδας ἢ ἐμβάτας⁵. Τὸ παχὺ πέλμα ἐκείνων ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐλαφροὺς καὶ χαμηλὰς ἐμβάδας τῆς κωμωδίας.

¹) Ἀθῆν. I, 21 "Καὶ Αἰσχύλος δὲ οὐ μόνον ἐξεῦρε τὴν τῆς στολῆς εὐπρέπειαν καὶ σεμνότητα, ἣν ζηλώσαντες οἱ ἱεροφάνται καὶ δαδούχοι ἀμφιέννυνται." ²) Klein, Geschichte des Dramas I, 156. ³) Λουκίαν. Περί ὀρχηστ. 27 "ὡς εἰδεχθὲς ἅμα καὶ φοβερόν θέαμα εἰς μῆκος ἄρρυνθμον ἡσυχαιόμενος ἄνθρωπος, ἐμβάταις ὑψηλοῖς ἐποχοῦμενος, πρόσωπον ὑπὲρ κεφαλῆς ἀναιτινόμενον ἐπικείμενος καὶ στόμα κεκηνὸς ἀμύμεγα, ὡς καταπίόμενος τοὺς θεατὰς, ἔω λέγειν προστερνίδια καὶ προγαστρίδια, προσθετὴν καὶ ἐπιτεχνητὴν παχύτητα προσποιούμενος, ὡς μὴ τοῦ μήκου ἢ ἀρρυνθμίας ἐν λεπτῷ μᾶλλον ἐλέγχοντο." ⁴) Ὁ κοθόρους ἦτο Λυδικὸν ὑπόδημα, Ἡρόδοτ. I, 155 καὶ VI, 125. ⁵) Πολυδεύκ. IV, 115.

¹ Ἐν τῷ θεάτρῳ ἐγίνετο χρήσις τῶν προσωπείων ἀπὸ τῆς πρώτης γενέσεως τοῦ δράματος· διότι παραδίδεται, ὅτι ἤδη ὁ Θέσπις ἔφερε τοιοῦτον, εἰ καὶ τοῦτο, ὥς εἰκός, ἦτο ἀτελές¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αἰσχύλος ἐξελτίωσε τοῦτο, θεωρεῖται ὡς ἐφευρετῆς αὐτοῦ². Ἐφερόν δὲ προσωπεῖον οὐ μόνον οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ καὶ οἱ χορευταί³ καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπρεπές, ἂν τις ἐφαίνετο ἄνευ προσωπείου⁴. Τοῦτο ἐχρησίμευε καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς. Κατεσκευάζετο δ' ἐκ ξύλου καὶ ἐκάλυπτεν οὐ μόνον τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγιστον τῆς κεφαλῆς μέρος⁵. Τὰ προσωπεῖα ταῦτα ἐκώλυνον, ὡς εἰκός, τοὺς ὑποκριτάς, ὅπως διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου δεικνύουσι τὰ διάφορα αἰσθήματα· Ὅρθῳς δ' ἔπραξαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι τὰ προσωπεῖα ἀπέβαλον. Τὰ εἰρημένα λοιπὸν προσωπεῖα δὲν ἠδύναντο νὰ χαρακτηρίσωσι πρόσωπα, ἀλλὰ τάξεις πολιτικὰς εἴτε κοινωνικὰς, ἡλικίας καὶ χαρακτῆρας. Καὶ τὰ μὲν προσωπεῖα τῆς κωμωδίας ἦσαν γελοῖα καὶ φαντασιώδη ἀπεικονίσματα στιγμιαίας ἐπινοήσεως, τὰ δὲ τῆς τραγωδίας ἦσαν, ὡς εἴρηται, κεχαρσμένα καθ' ὀρισμένους τύπους. Οὕτω τὸ προσωπεῖον τοῦ γέροντος, ὅστις εἶχε τὸν πύγωνα κεκαρμένον, ὠνομάζετο ξυρία ἀνήρ⁶. Ὁ δὲ λευκὸς ἀνήρ εἶχε πολὺς τρίχας κυμαινομένας περὶ τὴν κεφαλὴν. Ὀλίγω νεώτερος τούτων ἦτον ὁ σπαρτοπόλιος ἀνήρ, ὅστις εἶχε διεσπαρμένας πολὺς τρίχας. Ὁ δ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας μέλανα πύγωνα καὶ μελαίνας τρίχας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων ὠνομάζετο μέλας ἀνήρ. Οὗτος ἀπεικόνιζεν ἥρωα πρώτης τά-

¹) Σουῖδ. ἐν λ. Θέσπις· «Καὶ πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμνθίῳ ἐτραγώδησεν, εἰτ' ἀνδράχνη ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτ' εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὁδῶν κατὰσκευάσας». ²) Παρ' Ὁρατίῳ ἐν τῷ Ars Poet. 278 λέγεται «personae repertor». ³) Τὰς ἀρίστας εἰδήσεις περὶ προσωπείων ὀφείλομεν τῷ Πολυδύεκει IV, 133. ⁴) Θεοφράστ. Χαρακτῆρ. κεφ. 6 «ὄρχεῖσθαι νήφων τὸν κόρδακα προσωπεῖον οὐκ ἔχων ἐν κωμικῇ χωρῇ». Δημοσθέν. Περὶ παραπρεσβ. 287 «ἐν ταῖς πομπαῖς ἄνευ τοῦ προσώπου κωμάζει». ⁵) Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III, 98. ⁶) Ὁρα Bode, Geschichte der Hellen. Dietkunst III, 174.

ξεως. Τῆς αὐτῆς ἡλικίας ὑπῆρχον δύο ἄλλα προσωπεῖα, ὁ ξανθὸς ἀνὴρ καὶ ὁ ξανθότερος ἀνὴρ, ὅσους διὰ τῆς ὠχρότητος παρῆχεν ὄψιν ἀσθενοῦς, ὅσος ὁ Φιλοκλήτης παρὰ Σοφοκλεῖ. Ὁ δὲ πάγχρηστος ἔβαινε μὲν πρὸς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ὅμως ἐστερεῖτο πώγωνος καὶ ἔτρεφε μέλαιναν κόμην. Πρὸς δὲ καὶ οἱ δοῦλοι εἶχον ἴδια προσωπεῖα, ἐξ ὧν εἰς ὀνομάζετο διφθερίας, ὅσους εἶχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ καλύμματος. Οὗτος ἦτο πολὺς καὶ τετανόθριξ, εἶχεν ὠχρὰν ὄψιν, λευκὸν πώγωνα, ὀξεῖαν ὄντα, ὑψηλὴν κορυφὴν καὶ σκυθρωπὸν βλέμμα. Ὁ δὲ σφηνοπώγων ἦτο κήρυξ καὶ εἶχεν ἀκμαίαν μορφὴν, ὑψηλὸν καὶ εὐρὺ μέτωπον, ξανθὰς τρίχας, ὑποσκλήρους γραμμὰς καὶ ἐρυθρὸν χρῶμα. Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι ὑπῆρχον καὶ προσωπεῖα γυναικῶν ὡς ἡ κατὰ κομος, ἣτις εἶχε μελαίνας καὶ μακρὰς τρίχας καὶ ὠχρὰν καὶ σκυθρωπὴν ὄψιν. Αὕτη παρίσταται κοινωρὸς τῆς δυστυχίας τοῦ ἀνακτος. Ἡ δὲ πολιὰ κατὰ κομος εἰκονίζει τὴν μητέρα τοῦ ἥρωος, ἥ τῆς ἡρωίδος, οἷα ἦτο ἡ Ἐκάδη. Ἡ μὲν μεσόκουρος ἦτο γυνὴ μέσης ἡλικίας, ἥ δὲ μεσόκουρος πρόσφατος εἶχεν ἀκμαίαν μορφὴν καὶ παρίστατο ὡς νεωστὶ γενομένη ἔγγαμος. Ἡ δὲ κοῦριμος παρθένος στρογγύλην κόμην ἔχουσα εἰκόνιζε τὴν ὥριμον εἰς γάμον. Τὰ προσωπεῖα κατεσκεύαζεν ὁ σκευοποιός¹, ἥ, ὡς ὀνομάζεται ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ, ὁ προσωποποιός, ὅστις εἶχε τέχνην οὐχὶ πολὺ ἐπολειπομένην τοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ ἔζη. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἐκ τινων σφωζομένων εἰκόνων, αἵτινες ἀνήκουσι τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, οὐδὲ ἐκ τῆς προσημνημονευθείσης περιγραφῆς τοῦ Λουκιανοῦ, διότι οὗτος σκοπεῖ, ὅπως σκώπηγῃ τοὺς ὑποκριτάς. Εἶναι δὲ πολὺ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φειδίου καὶ Ζεύξιδος οἱ θεαταὶ ἠδύναντο νὰ ἀνεχθῶσι τοιαῦτα τέρατα, οἷα ὁ σκώπτης Λουκιανὸς περιγράφει.

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5΄

ΠΕΡΙ ΧΟΡΗΓΙΑΣ ΚΑΙ ΧΟΡΟΥ

Ἡ χορηγία ἦτο λειτουργία τις, καθ' ἣν οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἀθηναίων ἐδαπάνων ὑπὲρ τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἀνήκον, πρὸς ἄσκησιν τῶν χορευτῶν καὶ παρασκευὴν τοῦ δράματος. Κατὰ πρῶτον ἡ φυλὴ ὥριζε τὸν χορηγὸν αὐτῆς, τοῦτον δὲ γενομένου ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἤτει χορὸν¹ παρὰ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος. Οὗτος παρέπεμπε τὸν αἰτοῦντα εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὀρισθέντα χορηγόν, ὅστις συνέλεγε τοὺς χορευτὰς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς². Εἰ μὴ ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἦτο καὶ χοροδιδάσκαλος, ὁ χορηγὸς ἐδίδασκεν αὐτοὺς διὰ χοροδιδασκάλου, ὅστις διὰ κλήρου ἐλαμβάνετο³. Πλὴν τούτου καὶ αἱ φυλαὶ ἐξέλεγον ἐπιμελητάς, οἵτινες ἐπέβλεπον τὰς ἀσκήσεις τοῦ χοροῦ. Πρὸς δὲ μνημονεύεται καὶ τις ὁ ρηγοποδιδάσκαλος. Πᾶσι τούτοις ὁ χορηγὸς ἔδιδε μισθὸν καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς σκηρικῆς προπαρασκευῆς⁴, ἥτις δὲν ἦτο μικρά. Καὶ εἰς μὲν τὸν τραγικὸν χορὸν ἐδαπανῶντο τρισχίλια δραχμαί, εἰς δὲ τὸν τῆς κωμωδίας χίλια καὶ ἑξακόσiai⁵. Πρὸς ἀμοιβὴν ὁ νικήσας χορηγὸς ἐλάμβανε τρεῖς ποδὰ φέροντα ἐπιγραφὴν, δι' ἧς ἐδηλοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ, τῆς

¹) Ἀριστοφάν. ἐν Ἰππ. 513. Ἀθην. XIV, 638. Ἐπειδὴ ὁ ἐπώνυμος ἄρχων ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Διονύσου, διὰ τοῦτο ὁ δραματικὸς ποιητὴς τὴν αἴτησιν αὐτοῦ διητύθυε τούτῳ. ²) Ξενοφ. ἐν Ἰέρωνι IX. Πολυδεύκ. IV, 106. ³) Μέγα ἐτυμολ. σελ. 272. ⁴) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φωκίων. XIX "Καὶ ποτε θεωμένων καινῶν τραγωδῶν Ἀθηναίων, ὁ μὲν τραγωδὸς εἰσιέναι μέλλων βασιλίδος πρόσωπον ἦτει κεκοσμημένους πολλὰς ὀπαδοὺς πολυτελεῶς τὸν χορηγόν· καὶ μὴ παρέχοντος ἡγανάκει καὶ κατεῖχε τὸ θέατρον οὐ βουλόμενος προσελθεῖν". ⁵) Λυσίας ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ δωροδοκίας ἀπαράσημος 4. καὶ Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάν. χορημ. 29 καὶ 42. Ἰδὲ καὶ Klein, Geschichte des Drammas I, 164.

δ' ἀνὰ πέντε, κατὰ στοιχοῦς¹. Κατά τι τῶν δύο τούτων σχημάτων ὁ χορός ἐλάμβανε θέσιν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ μεταξὺ τῆς θυμέλης καὶ τῆς σκηνῆς. Οἱ χορευταί, οἵτινες κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χοροῦ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους πρὸς τοὺς θεατὰς ἦσαν ἐστραμμένοι, ἐκαλοῦντο ἀριστεροστάται καὶ πρωτοστάται². Φαίνεται δ', ὅτι οὗτοι ἦσαν οἱ ἄριστοι τῶν χορευτῶν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐπεδείκνυντο τοῖς θεαταῖς. Οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους πρὸς τὴν σκηνὴν ἐστραμμένοι ἐλέγοντο δεξιοστάται καὶ οἱ τὴν μέσσην σειρὰν κατέχοντες τριτοστάται ἢ λαυροστάται, οἵτινες ἦσαν οἱ φανυλότεροι τῶν ἄλλων³. Οἱ δὲ χορευταί, οἵτινες ἴσταντο ἐν τῇ τελευταίᾳ σειρᾷ ἀπὸ τοῦ κορυφαίου, ὠνομάζοντο κρασπεδίται.

Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐνίστε καὶ δεύτερος χορὸς ἤρχετο εἰς τὸ θέατρον. Τοῦτο δ' ἐγίνετο ἐν τε τῇ τραγωδίᾳ καὶ τῇ κωμῳδίᾳ. Οὕτω δύο χοροὶ ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀντιόπῃ τοῦ Εὐριπίδου⁴ καὶ ἐν τῷ Ἰππολύτῳ πλὴν τοῦ χοροῦ ὑπάρχουσι καὶ οἱ πρόσωποι τοῦ φερωνύμου ἥρωος· ἀλλὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι οὗτοι εἶναι κωφὰ πρόσωπα· διότι τὸ ἐνταῦθα ὑπάρχον ἔραχεν ἄσμα ἄδεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ ὀπισθεν τῆς σκηνῆς ἵσταμένου, δηλ. πρὶν οὗτος εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὀρχήστραν⁵. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους· διότι ἐν ταύτῃ τῇ κωμῳδίᾳ τὸ πρῶτον ὑπάρχει ὁ χορὸς τῶν βατράχων, ἐξ ὧν αὕτη

¹) Πολυδεύκ. IV, 109 "καὶ κατὰ τρεῖς μὲν εἰσῆσαν, εἰ κατὰ ζυγὰ γίγνοιτο ἡ πάροδος, εἰ δὲ κατὰ στοιχοῦς, ἀνὰ πέντε εἰσῆσαν". ²) Πολυδεύκ. II, 161. Ἰδὲ καὶ Klein ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 166. ³) Ὅρα Φώτιον ἐν λ. λαῦρος. Τὸ ὄνομα δύναται νὰ διορθωθῇ εἰς λαβροστάτας· διότι τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι λάβρος=ὀρμητικός, δηλ. εἶναι οἱ ὑπακούοντες οὐχὶ τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῇ ὀρμῇ αἰτιῶν. ⁴) Σχολ. εἰς Εὐριπίδ. Ἰππολύτ. 67 "Ἐτεροι δὲ εἰσι τοῦ χοροῦ, καθάπερ ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ" ἐνταῦθα μὲν οὐκ δύναται προαποχορήσασθαι τοῖς ἀπὸ τοῦ χοροῦ. Ἐκεῖ δὲ συνεσιῶτος τοῦ χοροῦ ἐπεισάγει τὸ ἄθροισμα, ὡς καὶ ἐν Ἀντιόπῃ δύο χοροὺς εἰσάγει τὸν τε Θηβαίων γερόντων διόλον καὶ τὸν μετὰ Δίρκης ⁵) Ἐν σίχ. 59.

ὠνομάσθη, εἶτα δ' ἐν ᾿Αιδου ἐμφανίζεται ὁ χορὸς τῶν μυστῶν τῶν Ἑλευσινίων μυστηρίων. Ὡσαύτως δεύτερος χορὸς ἐμφανίζεται περὶ τὸ τέλος τῶν Εὐμενίδων τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐν τῇ Ἀντισιστράτῃ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐν ἣ περὶ τὸ τέλος ἔρχεται χορὸς Λακώνων¹. Ἐνίοτε δ' ὁ χορὸς δηροῖτο εἰς δύο ἢ μικρότερα καὶ οἱ χορευταὶ ἦδον ἀμοιβαίως, ὥς τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου².

Οἱ χοροὶ συνίσταντο καὶ ἐκ τῶν δύο γενῶν, καὶ ἐξ ἀνδρῶν καὶ ἐκ γυναικῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ θεῶν ὄντων, ὥς Εὐμενίδων καὶ Ὁκεανίδων. Εἰς οὐδενὸς ὅμως ποιητοῦ τὸν νοῦν ἐπῆλθεν, ἵνα ἀγάγῃ εἰς τὸ θέατρον χορὸν ἐξ ἡρώων συνιστάμενον. Διότι οἱ ἥρωες, οὓς ἐξεπροσώπων οἱ σκηνικοί, ποιοῦσι μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς θυμεικούς³. Ἐν ᾧ ὁ ἥρωες ἐν τῇ ἀκαθέκτω αὐτοῦ ὁρμῇ συχνάκις ἄνευ συνειδήσεως φέρεται εἰς σειρὰν ἀμαρτημάτων καὶ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἡθικοῦ κόσμου, ὁ χορὸς καταπραίνει τὰ πάθη τούτου διὰ σοφῶν συμβουλῶν καὶ παραμυθεῖται ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ. Πρὸ πάντων ὑπερέχει κατὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐξαίρεσιν τούτου ποιεῖ ὁ παρὰ τῷ Φιλοκλήτῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις παραινεῖ τῷ Νεοπτολέμῳ, ἵνα λαβὼν τὰ τόξα τοῦ κοιμωμένου ἀποπλεύσῃ τῆς Δήμου⁴. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ χορὸς ἐκδηλοῖ αἰσθήματα καὶ δίδει συμβουλὰς, γυναικες καὶ γέροντες εἶναι ἐπιτήδειοι, ἵνα ἀπαρτίζωσι χορόν. Τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ φύλον τοῦ χοροῦ ὑπαγορεύει ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος. Ἡ μὲν πρώτη τοῦ χοροῦ εἴσοδος ἐκαλεῖτο π ἄ ρ ο δ ο ς, ἡ δ' ἀποχώρησις αὐτοῦ διαρκούσης τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος μετ ἄ σ τ α ς ς, ἡ δὲ δευτέρα εἴσοδος ἐλέγετο ἐ π ι π ἄ ρ ο δ ο ς καὶ ἡ ἀποχώρησις αὐτοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δράματος ἄ φ ο δ ο ς⁵.

¹) Ὁρα Bergk ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι III, 77. ²) Ἐν στίχ. 880. ³) Bode III, 189. ⁴) Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Φιλοκλήτην σελ. 63. ⁵) Πολυδεύκ. IV, 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ

Ἐπειδὴ τὸ δράμα παρήχθη, ὥς εἴρηται, ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, ἡ διδασκαλία τούτου δὲν ἐγένετο καθ' ἑκάστην, ἀλλὰ περιορίζετο ἐν τοῖς τέσσαρσιν ἐορταῖς τούτου τοῦ θεοῦ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων.

Καὶ τὰ μὲν Διονύσια τὰ κατ' ἀγροὺς ἢ τὰ κατὰ δήμους ἐορτάζοντο ἐν πολλοῖς δήμοις, κατ' ἐξοχὴν ὅμως διεκρίνετο ὁ Πειραιεύς διὰ τὸ ἐνταῦθα ἀνωκοδομημένον θέατρον καὶ τοὺς δραματικούς ἀγῶνας¹. Ἐν τούτῳ διεγωνίσαστο καὶ ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὸ 436 π. Χ.² Ὅπου δὲ δὲν ὑπῆρχον θέατρα, τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐπὶ ὀκρίζαντος, ὥς μέχρι τοῦ Πρατίνα ἐν Ἀθήναις. Τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια ἐτελοῦντο ἐν μὲν Πόσειδεῶνι (δηλ. κατὰ τὸν Δεκέμβριον). Ἀγροοῦνται ὅμως αἱ ἡμέραι τῆς διαρκείας τῆς ἐορτῆς καὶ μένει ἄγνωστον, ἂν πάντες οἱ δήμοι καὶ κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἐώρταζον ἢ διαδοχικῶς. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι πάντες οἱ δήμοι ἐτέλουν τὴν ἐορτὴν πρὸς τιμὴν Διονύσου τοῦ Ἐλευθερέως³.

Τὰ δὲ Ἀήνια ἐτελοῦντο ἐν μὲν Γαμηλιῶνι (κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου). Ἡ διάρκεια αὐτῶν ἀγροεῖται. Ἐκ τῶν πολλῶν ὅμως θυσιῶν καὶ τῶν μακρῶν τραγικῶν καὶ κωμικῶν ἀγώνων εἰκάζεται, ὅτι ταῦτα διήρκουν τρεῖς ἡμέρας, ὥς καὶ τὰ Ἀνθεστήρια. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐορτὴ ἐτελεῖτο ἐν ὥρᾳ χειμῶνος καὶ

¹) Δημοσθέν. κατὰ Μειδ. 517. Θουκυδίδ. VIII, 93. Ὅρα καὶ Klein ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 135. ²) Αἴλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. II, 13.

³) Περὶ τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει διαφωνία· κατὰ τινες μὲν ὠνομάσθη οὕτω· διότι ὁ θεὸς ἐλευθεροῖ ἢ ἀπαλλάσσει τοὺς ἀνθρώπους τῶν φροντίδων· κατ' ἄλλους δ' ὅμως, διότι ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ ἤχθη εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐκ τῆς Βοιωτικῆς πόλεως, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἐλευθεραί.

πλοῖα δὲν κατέπλεον εἰς Πειραιᾶ, ἢ συρροή τῶν ξένων ἦτο μικρά. Ἀὲν ἦτο δ' ἀδιάφορον, ἂν δρᾶμά τι ἐδιδάσκετο ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ἢ ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ διεκωμωδοῦντο οἱ πολιτενόμενοι καὶ ὁ δῆμος αὐτός. Ἡθελε δ' ἐξαντληθῇ ἡ ὑπομονὴ τῶν Ἀθηναίων, ἂν ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις, ὅτε παρῆσαν οἱ σύμμαχοι, τὰ σκώμματα ἐγίνοντο. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ἡ πλὴθὺς τῶν θεατῶν ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥς εἰ ὁ τραγικός Ἀγάθων ἐν ἔτει 416 π. Χ. πρὸ τριάκοντα χιλιάδων θεατῶν ἐνίκησε διὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ τραγωδίας¹. Τὰ Ἀθήναια ἐτελοῦντο ἐν Λίμναις² παρὰ τῇ μεσημβρινῇ τῆς Ἀκροπόλεως πλευρᾷ, ἐν ᾗ ἔκειτο καὶ ὁ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ Διονύσου³.

Ὡσαύτως τὰ Ἀνθεστήρια ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἀθηναίῳ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τοῦ φερωνύμου μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος (Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου καὶ ἀρχὰς Μαρτίου) κατὰ τὴν 11ην, 12ην καὶ 13ην ἡμέραν αὐτοῦ⁴. Ἡ πρώτη τούτων ὠνομάζετο Πιθοίγια, ἥτοι ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέφωγον τοὺς πίθους τοῦ νέου οἴνου⁵. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ δοῦλοι ἀφειδῶς οἶνον πίνοντες ἠδύναντο καὶ σκώψωσι τοὺς ἐαυτῶν δεσπότας. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ἐορτῆς ἐκαλοῦντο εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως, Θύραξε Κᾶρες, οὐκ ἔτ' Ἀνθεστήρια. Ἡ δευτέρα ἡμέρα, ἥτις Χόες⁶ ἐλέγτο, ἦτο ἡ ἱερωιάτη πασῶν⁷. Κατὰ ταύτην ἡ βασίλισσα, ἥτοι ἡ γυνὴ τοῦ ἄρχοντος βασιλέως, ἐπορεύετο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀθηναίου Διονύσου, ὅπου μετὰ δέκα καὶ τεσσάρων

¹) Πλάτ. ἐν Συμποσ. 175 E καὶ Ἀθήν. V, 217. ²) Ὁ Διόνυσος ὠνομάζετο καὶ Λιμναῖος. Εἶναι δ' ἀμφίβολον, ἂν ὁ θεὸς ἔλαβε τὸ ἐπίθετον ἐκ λίμνης ὑπαρχούσης ἐπαῖθα, ἢ ὁ τόπος ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ Λιμναίου Διονύσου. ³) Θουκυδίδ. III, 15. ⁴) Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 129. ⁵) Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀνθεστηριῶνα ὠνόμαζον vinalia. ⁶) Χοῦς εἶναι εἰδός τι μέτρον, ὅπερ ἐχρησίμευε πρὸς καταμέτρησιν ὀρευστῶν. ⁷) Θουκυδίδ. II, 15 "καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου, ᾧ τὰ ἀρχαιότερα Διόνυσια τῇ δωδεκάτῃ ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι".

[illegible][illegible]

διθύραμβοι καὶ αἱ δραματικαὶ διδασκαλῖαι, ὧν τὴν χορηγίαν ἀνελάμβανον μόνον πολῖται Ἀθηναῖοι, ἐν ᾧ ἐν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς Ἀνθεστηρίοις ἡ χορηγία ἐπιτερέπετο καὶ τοῖς μετοίκοις¹. Πρὸς δὲ ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ πρόσληψις ξένου χορευτοῦ. Ἐπὶ τινα δὲ χρόνον ὑπῆρχε νόμος, καθ' ὃν ὁ χορηγὸς ἐξημ-οῦτο χιλίων δραχμῶν δι' ἕκαστον ξένον, ὃν ἤθελε προσλάβει εἰς τὸν χορόν. Τὸν νόμον τοῦτον παρέβη ὁ προδότης Δημάδης, ὅστις ἑκατὸν χορευτὰς ξένους συγχρόνως παραλαβὼν ἀπέτισε ζημίαν ἑκατὸν χιλιάδων δραχμῶν².

Κατὰ τὰς τέσσαρας ταύτας ἐορτὰς ἐδιδάσκοντο δράματα, εἰ καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους³ νομίζει, ὅτι μόνον δις τοῦ ἔτους ἐγίνοντο δραματικοὶ ἀγῶνες. Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ θεαταὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸ θέατρον δωρεάν. Βραδύτερον δ' ὅμως (ἴσως μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ νέου θεάτρου) ἡ εἴσοδος ἐγίνετο δι' εἰσιτηρίου, ὅπερ παρὰ τοῦ θεατρῶνον ἢ θεατροπώλου ἀγοραζόμενον διαφόρως ἐτιμᾶτο. Καὶ αἱ μὲν καλλίονες τῶν θέσεων ἐτιμῶντο μιᾷ δραχμῇ, αἱ δὲ χείρονες δύο ὀβολῶν⁴. Ἀπὸ Περικλέους οἱ πενέστεροι τῶν Ἀθηναίων τὸ θεωρικὸν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἴσως ὁ μέγας οὗτος πολίτευτις δὲν ἐποίησε τὴν δαπάνην ταύτην, ὥς τὰς ἄλλας, ὅπως κολακεύσῃ τὸ πλῆθος⁵, ἀλλ' ἐπεθύμει, ὅπως ταῖς κατωτέραις τοῦ λαοῦ τάξεσι καταστήσῃ προσιτὴν τὴν ἀπὸ τῆς

¹) Δημοσθέν. κατὰ Μειδ. 71. Ἀνδοκίδ. κατὰ Ἀλκιβιάδ. 31. ²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φωκίων. XXX "Δημάδης δὲ τῷ πλούτῳ καὶ παρανομῶν ἐκαλλωπίζετο. Νόμον γὰρ ὄντος Ἀθήνησι τότε, μὴ χορεύειν ξένον ἢ χιλίας ἀποκτείνει τὸν χορηγόν, ἅπαντας εἰσαγαγὼν ξένους τοὺς χορεύοντας ἑκατὸν ὄντας ἅμα καὶ τὴν ζημίαν ἀνὰ χιλίας ὑπὲρ ἑκάστου εἰσῆνεγκεν εἰς τὸ θέατρον". ³) Εἰς Ἀχαρν. 503. ⁴) Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 144 σημ. 6. ⁵) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. IX "τούτοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομήν, συμβουλευόμενος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ Ὀσθην, ὥς Ἀριστοτέλης ἰστόρηκε. Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος ἐχρῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς".

εὐγενεστάτης τέχνης ἀπόλυνον καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης διδασκαλίαν. Βραδύτερον ὅμως τὸ θεωρικὸν ἐλάμβανον οὐ μόνον οἱ πενέστεροι, ἀλλ' ἀνεξαίρετως πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπερ βεβαίως εἶναι κατὰχρησις. Ταύτης ὅμως ὑπέχουσιν εὐθύνην οἱ διάδοχοι τοῦ Περικλέους. Τὰς πλείστας τοῦ θεάτρου δαπάνας ὑφίσταντο οἱ χορηγοί, ὅμως ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, διότι οἱ θεαταὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν δραμάτων ἡρίστων καὶ ἔπινον οἶνον¹. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι τὰ θεωρικά ἦσαν ὠρισμένα πρὸς τοιαύτας δαπάνας.

Παρὰ τοῖς φιλολόγοις ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν γυναῖκες καὶ παῖδες κατὰ τὴν δραματικὴν διδασκαλίαν ἠδύναντο νὰ θεῶνται. Κατὰ τὸν Bergk² τοῦτο ἦτο ἀπηγορευμένον. Διότι καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις θέσις τῶν γυναικῶν καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων ἀπέκλειον τὴν τοιαύτην φοίτησιν. Νομίζομεν, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀσφαλής. Διότι καὶ ὁ Ἀριστοφάνης λέγει περὶ τῆς διαφθορᾶς, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ διδασκαλία τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου³, καὶ λέγεται, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ὡς χορηγὸς εἰς τὸ θέατρον εἰσερχόμενος ἐθανμάζετο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν⁴. Πρὸς δὲ ὁ Πλάτων πολλαχοῦ μνημονεύει, ὅτι αἱ γυναῖκες παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ⁵. Τοῦτο

¹) Ἀθῆν. XI, 464 " Ἀθηναῖοι τοῖς Διονυσιακοῖς ἀγῶσι τὸ μὲν πρῶτον ἡριστικότες καὶ πεπωκότες ἐβάδιζον ἐπὶ τὴν θέαν καὶ ἐστεφανωμένοι ἐθεώρουν, παρὰ δὲ τὸν ἀγῶνα πάντα οἶνος αὐτοῖς ὥνοχοεῖτο καὶ τραγῆματα παρεφέρετο, καὶ τοῖς χοροῖς εἰσοῦσιν ἀνέχεον πίνειν, καὶ διηγωνισμένοις δι' ἐξεπορεύοντο ἐνέχεον πάλιν. " ²) Ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ III, 49. ³) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 1078. ⁴) Ὁ Bergk νομίζει, ὅτι αἱ γυναῖκες διεφθάρησαν οὐχὶ διότι παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ διότι ἀνεγίνωσκον τὰς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὕτη εἶναι ἀπίθανος· διότι ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις οἱ ἀνθρώποι τὰ δράματα ἐθεώντο καὶ δὲν ἀνεγίνωσκον. Ὡσαύτως νομίζομεν, ὅτι καὶ ἡ ἄλλη τοῦ αὐτοῦ φιλολόγου γνώμη, καθ' ἣν αἱ γυναῖκες ἐθανμάζον τὸν Ἀλκιβιάδην οὐχὶ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλ' ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἐκ τῶν οἰκῶν τῶν οἰκῶν εἶναι ἡμαρτημένη. Ἀθῆν. XII, 534 "εἰσιδὼν εἰς τὸ θέατρον ἐθανμάζετο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν. " ⁵) Ἐν Νόμ. II, 658 D, VII, 817 C καὶ ἐν Γοργ. 502 D.

καὶ τοὺς χορευτὰς ἐστεμμένους μὲν, ἀλλ' ἄνευ προσωπείων. Οὕτως οἱ θεαταὶ εἶχον τὸν καιρὸν, ὅπως οὐ μόνον τοὺς τε θυμολικόνους καὶ σκηνηκόνους γνωρίσωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ποιητὰς, εἴ τις αὐτῶν ἄγνωστος ἐτύγχανε. Διότι ὁ ἄρχων ὠνόμαζε τὸ ὄνομα ἐκάστου ποιητοῦ, ὃν χορὸν ἔδωκε, καὶ τοὺς ὑποκριτὰς, οὓς τοῦτω διένειμεν.

Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν δοκιμὴν ταύτην ἐτελοῦντο οἱ δραματικοὶ ἀγῶνες ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἡ κρίσις τῶν ἀγώνων ἦτο ἀνατεθειμένη κριταῖς, οἵτινες τὸ κατ' ἀρχὰς ὠρίζοντο ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος διὰ κλήρου¹. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κρίσις ἀπῆται οὐχὶ μικρὰν ἀνάπτυξιν, ὁ κληρὸς δὲν ἦτο ἱκανός, ὅπως εὔρη τοὺς ἱκανοὺς κριτὰς καὶ διὰ τοῦτο τὸ δικαίωμα ἐδόθη τῇ βουλῇ τῶν πεντακοσίων, οἵτινες διὰ ψήφου ἐξέλεγον αὐτούς². Οἱ κριταὶ ἐπεβάλλοντο εἰς ὅρκον, ὅτι δικαίως θέλουσιν ἐκτελέσει τὸ ἐαυτῶν καθήκον. Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κριτῶν γνωσκόμεν, ὅτι ἐν τῇ κρίσει τῶν κωμωδιῶν ἦσαν πέντε. Πόσοι ἔκρινον τὰς τραγωδίας, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ὁ Bergk³ ὅμως εἰκάζει, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἐπτά, ἀλλὰ τοσοῦτοι ἐξέλεγοντο βραδύτερον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Πιθανώτερον ἦσαν δέκα, διότι δέκα ἦσαν καὶ αἱ φυλαὶ καὶ διότι τοσοῦτοι ἔκριναν τοὺς ἀγῶνας, ἐν οἷς ὁ Σοφοκλῆς ἡγωνίζετο πρὸς τὸν Αἰσχύλον. Οὐχ ἥττον δὲν στερεῖται πιθανότητος ἡ εἰκασία, ὅτι οἱ κριταὶ ἦσαν πέντε, ὥς καὶ ἐν τῇ κρίσει τῶν

σελ. 135 "Λέγουσι δὲ καὶ Σοφοκλέα, ἀκούσαντα ὅτι ἐτελεύτησε αὐτὸν μὲν ἱματίῳ φαιῷ ἀντὶ πορφυροῦ προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἀσιγανώτους εἰσαγαγεῖν ἐν τῷ προάγωνι καὶ δακρῦσαι τὸν δῆμον". Ἰδὲ καὶ Bergk, III, 30. ¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κίμων. 8 "Πρώτην γὰρ διδασκαλίαν τοῦ Σοφοκλέους ἔτι νέου καθέντιος, Ἀμφεφίων ὁ ἄρχων. φιλονεικίας οὕσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν, κριτὰς μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος. ὥς δὲ Κίμων μετὰ τῶν νομισμάτων προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐποίησατο τῷ θεῷ τὰς νεομισμένας σπονδὰς, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸς ἀπελθεῖν ἀλλ' ὁρκώσας ἡγάγασε καθίσαι καὶ κρῖναι δέκα ὄντας μάλιστα φυλῆς ἑκάστον". ²) Ἰσοκράτ. 17, 33. ³) Ἐν τῇ γραμματικῇ ΠΙ, 57.

κωμωδιῶν¹. Οἱ κριταὶ λοιπὸν παρίσταντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων, μεθ' ἣν συνεσκέπτοντο καὶ ἔκρινον. Ἡ κρίσις ὁμῶς αὐτῶν ὑπεδεικνύετο ὑπὸ τοῦ πλήθους², ὅπερ συνήθως διὰ φωνῶν ἐξεδήλουν τὴν γνώμην αὐτοῦ³. Ἐν τῇ Σικελίᾳ δὲ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ ὑπῆρχε νόμος, καθ' ὃν τὸ πλήθος διὰ χειροτονίας ἔκρινε τὸν νικῶντα. Ὁ νόμος ὁμῶς διέφθειρεν αὐτοὺς τοὺς ποιητάς, οἵτινες ἠγαγκάζοντο νὰ κολακεύωσι τὰ πλήθη⁴. Ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Πλάτων, ὅτι ὁ κριτὴς δὲν καθίζει ὡς μαθητής, ἀλλ' ὡς διδάσκαλος τῶν θεατῶν.

Ὑπὸ τῶν κριτῶν ἀπενέμοντο τρία βραβεῖα, διότι τρεῖς ἦσαν οἱ ἀγωνιζόμενοι ποιηταὶ καὶ οἱ τὰς δαπάνας παρέχοντες χορηγοί. Κατ' ὄνομα τὸ βραβεῖον ἐλάμβανεν ἡ φυλή, ἣτις ἔδωκε τὸν χορηγόν, καὶ ὁ χορηγός, ὅστις ἐδαπάνησεν. Ὑπὸ πολλῶν πιστεύεται, ὅτι τὸ βραβεῖον ἦτο τρίπους⁵, ὅστις ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τῷ θεῷ μεγαλοπρεπῶς ἀντιτίθετο. Κατὰ τὸν Bergk⁶ ὁμῶς ἡ τιμὴ αὕτη ἀπεδίδοτο τοῖς λυρικοῖς,

¹) Ἐντεῦθεν καὶ ἡ παροιμία ἐν πέντε κριτῶν γούνασι κεῖται. Ἰδὲ καὶ Christ ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ (ἐκδ. β'), σελ. 169. ²) Vitruv. VII, 6 "populus cunctus significando monebet iudices, quos probarentur." ³) Πλάτ. ἐν Νόμ. III, 701 "Ὅθεν δὴ τὰ θεάτρα ἐξ ἀφώνων φωνήεντα ἐγένοντο, ὡς ἐπαύοντα ἐν Μούσαις τό τε καλὸν καὶ μῆ, καὶ ἀντὶ ἀριστοκρατίας ἐν αὐτῇ θεατοκρατίᾳ τις ποτηρὰ γέγονει." ⁴) Πλάτ. ἐν Νόμ. 659 A "Ὅτε γὰρ παρὰ θεάτρον δεῖ τὸν γε ἀληθῆ κριτὴν κρίνειν μανθάνοντα καὶ ἐκπλητόμενον ὑπὸ θυοῦβον τῶν πολλῶν καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπαιδευσίας, οὐτ' αὖ γινώσκοντα δι' ἀνανδρίαν καὶ δειλίαν ἐκ ταυτοῦ σιόματος, οὐπερ τοὺς θεοὺς ἐπεκαλέσατο μέλλων κρίνειν, ἐκ τούτου ψευδόμενον ἀποφαίνεσθαι ῥαθύμως τὴν κρίσιν οὐ γὰρ μαθητής, ἀλλὰ διδάσκαλος, ὡς γε τὸ δίκαιον, θεατῶν μᾶλλον ὁ κριτὴς καθίζει, καὶ ἐναντιωσόμενος τοῖς τὴν ἥδονήν μὴ προσηκόντως μηδὲ ὀρθῶς ἀποδιδούσι θεαταῖς. Ἐξῆν γὰρ δὴ τῷ παλαιῷ τε καὶ Ἑλληνικῷ νόμῳ, καθάπερ ὁ Σικελικὸς τε καὶ Ἰταλικὸς νόμος νῦν τῷ πλήθει τῶν θεατῶν ἐπιτρέπων καὶ τὸν νικῶντα διακρίνων χειροτονίαις διέφθειρε μὲν τοὺς ποιητάς αὐτοὺς (πρὸς γὰρ τὴν τῶν κριτῶν ἥδονήν ποιοῦσιν οὕσαν φάυλῃν, ὥστε αὐτοὶ αὐτοὺς οἱ θεαταὶ παιδεύουσι), διέφθειρε δ' αὐτοῦ τοῦ θεάτρον τὰς ἡδονάς." ⁵) Ὁρα Christ ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ (ἐκδ. β') σελ. 170. ⁶) III, 60.

οἵτινες ἐνίκων ἐν τοῖς Διονυσίοις καὶ τοῖς Θαοργηλίοις. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὁ μὲν τραγικὸς χορὸς ἐλάμβανε ὡς ἄθλον τράγον καὶ καροῦν σκύων¹, ὁ δὲ κωμικὸς ἀμφορέα οἴνου, ὃ καὶ σῦκα προσετίθεντο. Τοῦτο ὁμως ἐγένετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, ἐφ' οὗ αἱ ἐορταὶ αὗται διεκοσμήθησαν καὶ πρόνοια καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐλήφθη. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐστεφανοῦτο στεφάνῳ κισσοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸν Bergk² τοῦτο ἔπραττον οἱ φίλοι τοῦ νικητοῦ καὶ οὐχὶ ἡ πόλις. Κατὰ τοῦτον ὁ νικητὴς ἐλάμβανε χρυσοῦν στέφανον καὶ χρηματικὴν ἀμοιβήν. Τὴν εἰκασίαν ποιεῖ κατ' ἀναλογίαν ἐκ τοῦ μουσικοῦ ἀγῶνος τῶν Παναθηναίων. Ὁ δὲ στέφανος εἶχε σχῆμα κισσοῦ, ὅστις ἦτο ἱερὸν τοῦ Διονύσου φυτόν. Πόση ἦτο ἡ χρηματικὴ ἀμοιβή, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ἐκ τοῦ μουσικοῦ ἀγῶνος τῶν Παναθηναίων. Ἐν τούτοις ὁ μὲν πρῶτος καθαροδὸς ἐλάμβανε χρυσοῦν στέφανον ἀξίας χιλίων δραχμῶν καὶ εἰς νομίσματα πεντακοσίας δραχμᾶς, ὁ δὲ δευτέρος χιλίας καὶ διακοσίας δραχμᾶς, ὁ τρίτος ἑξακοσίας, ὁ τέταρτος τετρακοσίας καὶ ὁ πέμπτος τριακοσίας. Ἐπειδὴ τὰ ἔργα τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ ἦσαν σπουδαιότερα, ὑποτίθεται καὶ ἡ ἀμοιβὴ γενναιότερα. Ὅπως δὲ αὕτη δὲν ἦτο μικρά, ὡς γίνεται δηλὸν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει τὸν Σοφοκλέα, ὅτι οὗτος χάριν κέρδους ἐξακολουθεῖ ποιῶν ἐν βαθεῖ γήρατι³. Σημειωτέον δ', ὅτι αἱ νῦναι πάντων τῶν ἀγῶνων δὲν εἶχον ἴσην ἀξίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐτιμῶντο αἱ τῶν ἀστικῶν Διονυσίων ἢ αἱ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε οἱ πόροι τῆς πόλεως ἐμειώθησαν, ἡ ἀμοιβὴ ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο μικροτέρα⁴.

Βραβεῖα δ' ὁμως ἐλάμβανον οἱ ποιηταὶ ἀγωνιζόμενοι διὰ νέων δραμάτων. Ἡδύνατο μὲν νὰ διδαχθῇ καὶ ἀρχαῖον δράμα

¹) Ἀνθολογ. Παλατιν. VII, 410. ²) Ἀυτόθι 61. ³) Ἐν Εἰρήνῃ 695.
⁴) Σχολ. Ἀριστοφάν. εἰς Σφήκ. 367 καὶ εἰς Ἐκκλ. 102.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ᾔηται διεσκευασμένον. Οὕτως ὁ μὲν Εὐριπίδης διασκευάσας ἐδίδαξε τὸν Ἰππόλυτον καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τὴν Μήδειαν¹, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης τὸν Πλοῦτον. Θεωρεῖται δ' ὡς ἔσοχος τιμῇ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσχύλου ἐψηφίσαντο, ἵνα ὁ βουλόμενος διδασκῇ καὶ δρᾶματι τοῦ Μαραθωνομάχου τραγικοῦ². Φαίνεται, ὅτι διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἀπεφασίσθη, ἵνα καὶ οἱ Βάτραχοι τοῦ Ἀριστοφάνους κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος διδασκῶσιν. Ἀλλως τὰ ἅπαξ διδαχθέντα δρᾶματα ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς Διονυσίοις τοῖς κατ' ἄγρους. Τὰ παλαιὰ λοιπὸν δρᾶματα ἠδύνατο νὰ διδασκῶσι καὶ ἐν τοῖς δήμοις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς θεάτροις. Βραδύτερον δ', ὅτε ἡ Μοῦσα τῶν ποιητῶν ἐγένετο ἄγονος, ἐπέτρεπεν ἡ πόλις καὶ ἐν τῇ ᾧσται αὐτῇ νὰ ἀναδιδάσκωνται δρᾶματα τῶν ἀρχαιότερων τραγικῶν. Μόνον ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους ἐδιδάσκοντο καινὰ δρᾶματα³. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξέλιπον οἱ τραγικοὶ ποιηταί, εἴτα δὲ καὶ οἱ κωμικοί. Κατὰ τὸν δεύτερον δὲ μετὰ Χριστὸν αἰῶνα μόνον παλαιὰ δρᾶματα ἀνεδιδάσκοντο⁴.

Ἐνίστε δ' ἐγίνοντο καὶ διασκευαὶ ἀρχαιότερων δραμάτων. Αὐτὸς ὁ Αἰσχύλος, ὅτε προὔκειτο νὰ ἀναδιδασκῶσιν οἱ Πέρσαι, μετέβλεπεν ἐν τισὶ τὸ δρᾶμα. Τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ αἱ τραγωδίαὶ καὶ ὑπὸ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ Εὐφορίωνος καὶ ὑπ' ἄλλων ἠλλοιώθησαν⁵, ὡς καὶ αἱ τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ τοῦ Ἰοφῶντος⁶.

¹) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο σελ. 50. ²) Ἐν τῇ βίῳ Αἰσχύλου παρὰ Westermann σελ. 121 "Ἀθηναῖοι δὲ τοσοῦτον ἠγάπησαν Αἰσχύλον, ὥς ψηφίσασθαι μετὰ θάνατον αὐτοῦ τὸν βουλόμενον διδάσκειν τὰ Αἰσχύλου χρυσὸν λαμβάνειν". ³) Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφῶντ. 34 "Οὐδὲ ἐκκλησιαζόντων Ἀθηναίων, ἀλλὰ τραγωδῶν ἀγωνιζομένων καινῶν, οὐδ' ἐναντίον τοῦ δήμου, ἀλλ' ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἐν ᾗ μὲν συνειδῶσιν, οἷον ἄνδρα τιμῶμεν". ⁴) Λουκιαν. Δημοσθέν. 27 "τῷ Διονύσῳ τὸ μὲν ποιῆσαι καινὴν κωμωδίαν ἢ τραγωδίαν ἐκλείπεται". ⁵) Quintil. X, 1, 65 ⁶) Ὅρα τὰς σημειώσεις μου εἰς Ἀντιγόν. 904 καὶ ἐν Ἠλέκτρ. 337.

Οἱ κριτικοὶ ἐνίστε τούτῳ ἀποδίδουσι προσθήκας τινὰς τῶν δραμάτων. Συχνότερον οἱ κωμικοὶ διεσκέυαζον τὰ δράματα αὐτῶν, ἢ ταῦτα ἐν τῷ θεάτρῳ ἀπετύγγανον. Πολὺ δὲ συχνάκις καὶ οἱ ὑποκριταὶ ἡλλοίουν τὸ κείμενον τῶν τραγικῶν, διότι λέξεις τινὰς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαγγείλῃσιν ἢ νὰ ἐννοήσωσι¹. Κατ' ἐξοχὴν δ' ἁλλοιώσεις ὑπέστησαν ἐκεῖναι τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, ὅσαι πολλάκις ἀνεδιδιάζοντο, ὥς ἡ Μήδεια καὶ αἱ Φοίνισσαι. Τὴν φθορὰν ταύτην τοῦ κειμένου θελήσας νὰ περιστείλῃ ὁ ῥήτωρ Λυκούργος ἐποίησεν ἐπίσημον ἔκδοσιν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, ἧτις διετερεῖτο ἐν τῷ ἀρχαίῳ². Τοῦτου γενομένου ὁ γραμματεὺς τῆς πόλεως παρέβαλλε τὸ χειρόγραφον τοῦτο πρὸς τὸ τῶν ὑποκριτῶν. Τίνα ἀξίαν εἶχε τοῦτο ὑπὸ κριτικὴν ἔκδοσιν, δὲν γινώσκωμεν. Βεβαίως ἐπὶ Λυκούργου κριτικοί, οἵοι ἦσαν οἱ Ἀλεξανδρινοί, δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' οἱ τὴν ἔκδοσιν ποιήσαντες καὶ ἐγγύτεροι κατὰ τοὺς χρόνους ἦσαν καὶ ἡ αἴσθησις πρὸς τὴν ἀρχαίαν ποιήσιν δὲν εἶχεν ἐπὶ ἐκλείψει. Ἀλλως ἡ κριτικὴ δὲν ἦτο ἄγνωστος, διότι ἤδη οἱ σοφισταὶ ἐποίουν κριτικὰς διορθώσεις ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσι³. Τὰ χειρόγραφα τῶν τριῶν δραματικῶν ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων βραδύτερον Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης καὶ ἔθετο αὐτὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας⁴.

ὅσοι εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον

κρίνοντες τὴν αὐτὴν ποιήσιν. 271. 2) Πλούταρχ. ἐν τῷ βίῳ τῶν δέκα ῥητόρων.

§ 11 "καὶ τὰς τραγωδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραμμένους φυλάττειν, καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματεὺς ἀναγινώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις" οὗκ ἐξεῖναι γὰρ αὐτὰς ὑποκρίνεσθαι. 203. 3) Οὐρα Ἱστορ. τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν σελ.

178. 4) Γαλην. εἰς Ἱπποκράτους Ἐπιδήμιον τόμ. XVII, 607.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (1) 201. III. 202.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (2) 201. III. 202.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (3) 201. III. 202.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (4) 201. III. 202.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (5) 201. III. 202.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (6) 201. III. 202.

ἢ τὴν ἑνὲς ἐκ τῶν αὐτῶν (7) 201. III. 202.

ΚΤΦΑΛΛΑΙΟΝ Η'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ τραγωδία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, εἰς τὸν πρόλογον, τὸ χορικόν, τὸ ἐπεισόδιον καὶ τὴν ἔξοδον¹. Πρόλογος ὀνομάζεται τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τραγωδίας, ὅπερ προηγεῖται τῆς πρώτης εἰσόδου τοῦ χοροῦ, ἦτοι τῆς παρόδου². Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι ὁ φιλόσοφος ποιεῖ τὸν ὀρισμὸν αὐτοῦ κατὰ τὸν τέλειον τῆς τραγωδίας τύπον, οἷος ὑπῆρχεν ἐπὶ Σοφοκλέους³. Παρεδόθη μὲν ἡμῖν, ὅτι ὁ Θέσπις πρῶτος μετεχειρίσθη τὸν πρόλογον, ἀλλ' οὗτος ἐγένετο διὰ τοῦ χοροῦ⁴, ὥς δὴ καὶ ὁ Αἰσχύλος τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐν τοῖς Πέρσαις καὶ ἐν ταῖς Ἰκέτισι. Ἐν ἑκατέρῳ τούτων τῶν δραμάτων οἱ ὑποκριταὶ εἰσέρχονται μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χοροῦ⁵. Τὸ πρῶτον ὁ Φρύγιχος ἐν ταῖς Φοινίσσαις τὸν πρόλογον ἐποίησεν ἐν τριμέτροις ἰαμβικοῖς, δηλ. εἰσήγαγε τὸ πρῶτον τὸν ὑποκριτὴν καὶ εἶτα

¹) Ἀριστοτέλ. ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ. XII. ²) Αὐτόθι "Ἐστὶ δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, καὶ ἐν Ῥητορικ. Γ', καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 1119.

Καὶ μὴν ἐπ' αὐτοὺς τοὺς προλόγους σου τρέφομαι,
ὅπως τὸ πρῶτον τῆς τραγωδίας μέρος
πρώτιστον αὐτοῦ βασανῶ τοῦ δεξιοῦ.

³) Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγραμμ. III, 192. ⁴) "Ὅτε ἐμελλε νὰ γείνη ἔναρξις τοῦ δράματος, κήρυξ ἐφώνει τῷ ποιητῇ, ὅπως εἰσαγάγῃ τὸν χορόν. Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν. 11 "εἰσαγ', ὦ Θέσπιν, τὸν χορόν." ⁵) Ὁ Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III, 80 νομίζει, ὅτι ἐν τῷ Φιλοκτῆτῃ ὁ χορὸς εἰσέρχεται σὺν τοῖς δρῶσι προσώποις, ὅπερ δὲν δεχόμεθα. Αἰτίαι ἂν ὁ χορὸς ἦτο παρὼν ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς, οὗτος δὲν ἤθελεν ἐρωτᾶ περὶ τῆς κατοικίας τοῦ Φιλοκτῆτου. Ὅρα σημ. εἰς Φιλοκτῆτ. στίχ. 134 καὶ 157.

τὸν χορόν. Πρὸ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ὁ πρόλογος ἐταυτίζεται τῇ παρόδῳ.

Τοῦ δὲ χορικοῦ μέρος εἶναι ἡ πάροδος, ἥτοι τὸ χορικὸν ὅσμημα, ὅπερ ἤδετο κατὰ τὴν πρώτην τοῦ χοροῦ εἴσοδον¹. Τὸ ὅσμημα τοῦτο συνήθως ἐποιεῖτο ἐν ἀναπαιστικῷ μέτρῳ, ὅπερ ἀρμόξει εἰς πομπὰς ἢ πορείας. Ἄν ὅμως ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ γυναικῶν, αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσέρχωνται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅστις ἦτο οἰονεὶ στρατιωτικὸς καὶ ἐμπατήριος². Τούτου ἕνεκεν τὸ μέτρον ἦτο διάφορον. Ἄλλ' ἡ πάροδος πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολὰς ὑπέστη. Κατ' ὀλίγον ἡ περιοχὴ ταύτης περιορίζετο καὶ τοὺς ἀναπαιστικούς ἀντικαθίστων μελικά συστήματα³. Συνήθως ἡ εἴσοδος τοῦ χοροῦ προαγγέλλεται καὶ αἰτιολογεῖται, ὡς ἐν μὲν τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους ἡ βουλὴ τῶν γερόντων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ χορὸς, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Κρέοντος, ὅπως οὗτος ἀναγγεῖλῃ, ὅτι δικαίῳματι συγγενείας ἀνέλαβε τὸ σκηπτρον⁴. ἐν δὲ τῷ Αἴαντι ἔρχονται οἱ Σαλαμῖνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνέστη ὁ χορὸς, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἡγεμόνος· διότι ἐταράχθησαν ὑπὸ παντοίων λόγων, ὅτι ὁ στρατηγὸς αὐτῶν ἔκτεινε τὰ κτήνη τῶν Ἀχαιῶν⁵. Ὡσαύτως αἱ Μυκηναῖαι ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ τοῦ Εὐριπίδου αἰτιολογοῦσι τὴν πάροδον αὐτῶν· διότι λέγουσιν, ὅτι ἦλθον, ὅπως ἀγάγωσι τὴν ἡρωίδα εἰς τὸ Ἡραῖον, ὅπου αἱ παρθέναι μέλλουσι νὰ χορεύσωσιν⁶. Οἱ χορευταὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν σκηνὴν συνήθως ἀθρόοι, ἐνίοτε δὲ καὶ διεσπαρμένοι, ὡς ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους⁷. Ὁ χορὸς ἀπαξ εἰς τὴν ὁρχήσσαν

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κερ. XII. Σχολ. Εὐριπίδ. εἰς Φοινίσσ. 210 "πάροδος δὲ ἐστὶν ὥδῃ χοροῦ βαδίζοντος ἡδομένη ἅμα τῇ εἰσόδῳ". ²) Klein ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι I, 167. ³) Bergk III, 133 ⁴) Ἐν Ἀντιγόν. στίχ. 160. ⁵) Ἐν στίχ. 142. ⁶) Ἐν στίχ. 172. Παράβαλλ. καὶ τὴν εἰσαγωγὴν μου εἰς τὴν Ἠλέκτραν τοῦ Σοφοκλέους σελ. 33. Καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους ἐν Ἀντιγόν. 100 παρατηρεῖ "ἐπεὶ καὶ τὰς προφάσεις τῆς εἰσόδου τῶν χορῶν πιθανὰς εἶναι δεῖ". ⁷) Ἄλλοι δὲν δέχονται, ὅτι ὁ χορὸς εἰσῆρχετο ἀποράδην, ὡς λέγομεν ἐν τῇ ἐκδόσει ἡμῶν τοῦ Αἴαντος, ἐν στίχ. 866.

εἰσελθὼν δὲν ἐξήρχετο, ἀλλ' ἔμενε μέχρι τέλους τοῦ δράματος. Ἄν δ' ἐξήρχετο, ἢ ἐξοδος ὀνομάζετο μετὰ στασις. Σπανίως δὲ τοῦτο ἐποίει καὶ ἡ δευτέρα εἰσοδος ἐκαλεῖτο ἐπιπάροδος¹. Αὕτη ὑπάρχει ἐν τῷ ἄρτι εἰρημένῳ δράματι, διότι ὁ χορὸς ἐξέρχεται, ὅπως εὖρη τὸν Σαλαμίνιον ἥρωα.

Στάσιμα δ' ὀνομάζονται τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀδόμενα ᾄσματα, ὅτε οὗτος ἐλάμβανε τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν παρὰ τῇ ὀρχήστρᾳ. Ἦδε δὲ ταῦτα οὐχὶ ἀκίνητος μένων, ὥς λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου². Τὸ στάσιμον εἶναι λυρικὸν ᾄσμα, περὶ δὲν διακόπτεται δι' ἀναπαιστικῆς καὶ τροχαϊκῆς ἀπαγγελίας³. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν λυρικὸν πυρῆνα, ἐξ οὗ ἡ τραγωδία ἀνεπτύχθη, καὶ τὸ κέντρον, περὶ ὃ τὰ λοιπὰ μέρη προσετέθησαν⁴. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στασίμων ἐν ἐκάστη τραγωδίᾳ εἶναι διάφορος καὶ παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ ταῦτα συχνότερον εὗρισκόμενα ἔχουσι μείζονα περιοχὴν, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ σπανιώτερον καὶ ταῦτα εἶναι οὐχὶ μεγάλα. Ὁ χορὸς ἐν τῷ στασίμῳ λέγει μὲν γενικὰς ἰδέας, ὅμως αὐταὶ ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐγγὺς ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, π. χ. ἐν τῷ πρώτῳ στασίμῳ τῆς Ἀντιγόνης, ὅτε ὁ χορὸς τῶν Θεβαίων γερόντων ἔμαθεν, ὅτι παρὰ τὸ κέλυσμα τοῦ ἀνακτος ἔθαψέ τις τὸ πῶμα τοῦ Πολυνείκους καὶ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων, θαυμάζει τὸ πολυμήχανον καὶ ἐπινοητικὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας⁵. Καὶ ὅπως τοιαῦτα πρέπει νὰ ᾔναι τὰ στάσιμα· διότι ὁ χορὸς ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδανικὸν τῆς δημοσίας γνώμης. Τὰ στάσιμα ὅμως τοῦ Ἀγάθωνος, ᾧ ἠκολούθησε καὶ ὁ Εὐριπίδης, ἦσαν ἐμβόλιμα, δηλ. ὁ χορὸς ἠδύνατο νὰ ᾄσῃ ταῦτα πάντοτε, ὅτε οἱ ὑποκριταὶ δὲν ἀπη-

¹) Ἐν Αἴαντι αὐτόθι. Πολυδεύκ. IV, 108 "Ἡ δὲ κατὰ χρεῖαν ἐξοδος ὥς πάλιν εἰσιόντων μετὰστασις, ἢ δὲ μετὰ ταύτην εἰσοδος ἐπιπάροδος".

²) Εἰς Φοινίσσ. 202 "Ὅταν ὁ χορὸς μετὰ τὴν πάροδον λέγῃ τι μέλος ἀνήκον τῇ ὑποθέσει ἀκίνητος μένων, στάσιμον καλεῖται.", ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 12 "στάσιμον δὲ μέλος χοροῦ τὸ ἄνευ ἀναπαύστου καὶ τροχαίου". ⁴) Bode III, 199. ⁵) Ἐν στίχ. 331 καὶ ἐξῆς.

σχόλουν τοὺς θεατὰς¹. Ἐπειδὴ τὰ πάσιμα κατὰ τὸν ὄψιν τῆς ὑποθέσεως ἔχουσι σπουδαῖον καὶ σεμνὸν χαρακτήρα, καὶ ἔπειδὴ συχνάκις γενικαὶ παρατηρήσεις καὶ μομφαὶ διὰ τὰ δυστηγμήματα τῶν ἀνθρώπων συνδέονται μετὰ τῆς εἰδικῆς θέσεως τοῦ πάσχοντος ἥρωος², αἱ κινήσεις τοῦ χοροῦ εἶναι ἀξιοπρεπεῖς. Πρὸς τὸν χαρακτήρα τοῦτον ἀρμόζει καὶ ἡ σεμνὴ ἐμμέλεια, ὥς ὠνομάζετο ὁ χορὸς τῆς τραγωδίας. Τοῦναντίον ἡ σπουδὴ καὶ ἡ ἀνησυχία τῆς παρόδου καὶ τὸ πάθος τῶν κομμῶν ἀπύκνουν ζωηρότερως χορικὰς κινήσεις καὶ χειρονομίας. Τὰ μέλη τῆς ἀρχαίας τραγωδίας ὁμοιάζουσι κατὰ τε τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὰ ἔσματα τοῦ Στρησιχόρου, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σιμωνίδου. Διαφέρουσι δὲ τῶν μελῶν τοῦ Πινδάρου, διότι δὲν ἐπαναλαμβάνεται τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς στροφῆς καὶ ἀντιστροφῆς, ἀλλὰ μεταβάλλονται τὰ μέτρα κατὰ πᾶν ζεύγος στροφῶν. Πρὸς δὲ δὲν παρεντίθεται ἐν τοῖς στασίμοις ἐπωδός, ὥς ἐν τοῖς ἔσμασι τῶν μελοποιῶν κατὰ πᾶν ζεύγος στροφῶν, ἀλλὰ μία καὶ μόνη ἐπωδὸς ἐπιτίθεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ ὅλου στασίμου³.

Ὡσαύτως ὁ χορὸς ἄδει τὸ ὑπόρχημα, καθ' ὃ οὗτος ἐκδηλοῖ διὰ ζωηρᾶς ὁρχήσεως διάπυρον ἐνθουσιασμόν καὶ μεγάλην ἡδονήν. Οὕτως ἐν τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ χορὸς ἄδων ὑπόρχημα ὁρχεῖται, διότι ὁ Κρέων ἐσπευσμένως πορεύεται, ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν ἡρωίδα ἐκ τοῦ τάφου⁴. Ὑπόρχημα

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 18 "Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἓνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόνιον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὥς παρὰ Σοφοκλεῖ. Τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ἄδόμενα οὐ μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγωδίας ἐστίν" διὸ ἐμβόλιμα ἄδουσιν, πρῶτον ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιοῦτον. Καίτοι τί διαφέρει ἡ ἐμβόλιμα ἄδειν ἢ ὅλην ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἀρμόττειν ἢ ἐπεισὸδιον ὅλον; η. ²) Οὕτως ὅταν ὁ Κρέων ἀποφασίζῃ, ὅπως φωνεύσῃ τὴν Ἀντιγόην, ὁ χορὸς ἄδει ἐν στίχ. 582, ὅτι εὐδαίμονες εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι δὲν ἐγένεθσαν κακῶν διότι ὅταν κακοδαίμονία εἰσέλθῃ εἰς τινὰ οἶκον, αὕτη δὲν παύεται πρὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου τοῦ ὅλου οἴκου, ὥς συνέβη ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Λαβδακιδῶν. ³) Κ. Ο. Müller ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ II, 67. ⁴) Ἐν στίχ. 1115, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.

ἄδει ὁ χορὸς καὶ ἐν τῷ Αἴαντι, ὅτε οὗτος ἔμαθε παρὰ τοῦ ἥρωος, ὅτι πορεύεται εἰς τὴν παραθαλασσίαν, ὅπως καθαρθεῖς ἐξιλεώσῃ τοὺς θεοὺς¹. Ὁ χορὸς πλήρης χαρᾶς κινεῖται ζωηρῶς, ποιεῖ ἄλματα καὶ ταχείας τῶν χειρῶν κινήσεις. Πάντα τὰ ὑπορχήματα τοῦ Σοφοκλέους ὑπάρχουσιν ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς, ὅτε ὁ θεατὴς προαισθάνεται ἤδη τὴν τραγικὴν ἐκβάσιν τῆς ὑποθέσεως. Οὕτως ἡ χαρὰ τοῦ χοροῦ, καίπερ τῆς δυστυχίας ἐγγὺς οὖσης, ποιεῖ κατάδηλον τῷ προαισθανομένῳ θεατῇ τὴν ἀνθρωπίνην μυωπίαν.

Κομμοὶ δὲ ὀνομάζονται τὰ θρηνητικὰ ἔξσματα, ἅπερ ἄδουσιν οἱ ὑποκριταὶ μετὰ τοῦ χοροῦ. Κυρίως κομμὸς σημαίνει θρῆνον ἐπὶ τῷ τεθνεῶτι καὶ συνήθως ἔχει τὴν θέσιν αὐτοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς τραγωδίας, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ τραγωδίᾳ². Ἐν τῇ νεωτέρᾳ δὲ δηλοῖ ὀλονδήποτε λυπηρὸν θρηνηδῆμα. Διαφέρει δ' ὁ κομμὸς τοῦ στασίμου, καθ' ὅσον τοῦτο μὲν χωρίζει τὰ ἐπεισόδια ἀλλήλων καὶ ἐκδηλοῖ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἐγείρονται ἐκ τῶν τελουμένων ἐν τῇ σκηνῇ, ἐκεῖνος δὲ εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἶναι σπουδαῖον αὐτῆς μέρος. Ὅσάκις δ' ὁ χορὸς εἰσέρχεται εἰς τὸ θέατρον σποράδην, οἱ δὲ χορευταὶ ἄδουσι κεχωρισμένοι, πρὲπει νὰ διακρίνωμεν διπλὴν πάροδον, δηλ. ταύτην τὴν κομματικὴν καὶ ἄλλην ὁμοιάζουσαν πρὸς στάσιμον. Τὴν δευτέραν ταύτην ἄδει ὁ χορὸς, ὅταν λάβῃ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν. Παράδειγμα τοιαύτης διπλῆς παρόδου ὑπάρχει ἐν ταῖς *Εὐμενίαι* τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐν τῷ *Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ* τοῦ Σοφοκλέους³. Τὰ δὲ ἔξσματα τὰ ὑπὸ μόνον τῶν ὑποκριτῶν ἠδόμενα ὀνομάζονται ἀπὸ σκηνῆς. *Μονωδία* δὲ ὀνομάζεται τὸ ὑφ' ἑνὸς μόνου ὑποκριτοῦ ἠδόμενον. Αἱ μονωδίαὶ δὲν εἶναι ἀντιστροφί-

¹) Ἐν στίχ. 693, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. ²) Bergk III, 141.

³) K. O. Müller ἐν τῇ *Γραμματολογίᾳ* II, 71. Ἐν *Οἰδίποδι ἐπὶ Κολων.* 117 καὶ *Εὐριπίδ.* ἐν *Ἰωνί* 184.

καί, ἀλλ' ἐποιήθησαν κατὰ τὰς ᾠδὰς τῆς Αἰολικῆς λυρικῆς· Ὑπεβοήθει δὲ τῇ μονωδίᾳ συνηθέστερον μὲν αὐλός, σπανιώτερον δὲ λύρα. Οὐδέποτε δὲ πολλὰ τοιαῦτα μουσικὰ ὄργανα ὑπεβοήθουν αὐτῇ¹. Διότι ἡ μονωδία εἶναι ἡ ἐκδήλωσις μεγίστου πάθους. Λοιπὸν ἤθελεν εἶναι λίαν σκληρόν, ἂν πολλὰ μουσικὰ ὄργανα ἔπνιγον τὴν φωνὴν τοῦ πάσχοντος ἥρωος καὶ συγχάκεις μέλλοντος νὰ ἀποθάνῃ. Ὁ Εὐριπίδης ἔχει πολλὰς μονωδίας, αἵτινες ἀρμόζουσιν εἰς τὸ παθητικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. Ἐν ταῖς μονωδίαις παρείχετο ἀφορμὴ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅπως τὴν ᾠδικὴν αὐτῶν τέχνην ἐπιδείξωσιν.

Ἐπεισόδιον δὲ λέγεται τὸ μεταξὺ τῶν χορικῶν κείμενον². Φαίνεται, ὅτι τὸ ὄνομα ἐδίδετο τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ κατ' ὀλίγον ἐπεξετάσθη καὶ εἰς τὰς λοιπὰς εἰσόδους. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χρόνον, καθ' ὃν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τὸ πρῶτον εἰσήρχετο εἰς τὸ θέατρον ὁ χορός³. Μετὰ τοῦτον ἐπείσχετο ὁ ὑποκριτὴς καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἐπεισόδιον. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἡ εἰσόδος δύο ὑποκριτῶν ὀνομάζεται διπλοῦν ἐπεισόδιον⁴. Τοῦ δράματος τελειωθέντος τὰ ἐπεισόδια ὡς ἀναπτύσσοντα τὴν ὑπόθεσιν κατέλαβον τὴν πρώτην θέσιν. Ἐν τοῖς ἐπεισοδίοις οἱ ὑποκριταὶ μεταχειρίζονται ἢ πολλοὺς ἰάμβους, δηλ. συστήματα, ἢ ἕκαστον πρόσωπον λέγει ἓνα μόνον ἰάμβον. Τοῦτο λέγεται στιχομυθία⁵, ἐν ᾗ ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος τῶν δρώντων προσώπων ἀπεικονίζεται. Κατὰ τὴν στιχομυθίαν διακρίνεται ὁ

¹) Ἀριστοτέλ. ἐν Προβλήμ. XIX. ²) Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ. 12 "ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν". ³) Ὅντως ἡ εἰσόδος τούτου ὀνομάζετο εἰσόδιον. Marius Viet. II, 11, 7. VI, 99 "hoc metro veteres satyricos choros modulabantur, quod Graeci εἰσόδιον ab ingressu chori satyrici appellabant metrumque ipsum εἰσόδιον dixerunt". ⁴) Σχολιαστ. εἰς Σοφοκλ. Φιλοκλήτ. 1219, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσιν μου. ⁵) Πολυδεύκ. IV, 113 "Στιχομυθεῖν δὲ ἔλεγον τὸ παρ' ἐν ἰαμβεῖον ἀντιλέγειν, καὶ τὸ πρᾶγμα στιχομυθίαν".

Σοφοκλῆς, ὡς διεκρίνοντο καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἐν τῇ εὐφυνῇ περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι. Ἡ στιχομυθία εἶναι μονομαχία τις διὰ λόγων.¹ Ἐνίοτε δὲ τὸ ἐν πρόσωπον λέγει δύο στίχους, τὸ δ' ἕτερον μόνον ἓνα. Συχνάκις δ' ὁμοως εἰς στίχος τέμνεται εἰς δύο ἢ καὶ εἰς τρία πρόσωπα, ὅπερ λέγεται ἀντιλαβή. Ταύτην μεταχειρίζονται οἱ δραματικοὶ ποιηταί, ὅταν ὁ διάλογος προβαίνει εἰς ζωηρόν πάθος. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τοῦτο ὑπάρχει ζωηρότερον, παρὰ τούτῳ καὶ αἱ ἀντιλαβαὶ εἶναι πλείους¹. Ἀντιλαβαὶ δ' ὑπάρχουσιν οὐ μόνον ἐν τῷ διαλόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λυρικοῖς μέρεσιν².

Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ἐξοδος, ἣτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τελευταίου στασίμου³. Ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ Αἰσχύλου συνήθως ὑπάρχουσι κορμοί. Αἱ δὲ τραγωδίαὶ τοῦ Σοφοκλέους λήγουσιν εἰς τὴν ἀποχώρησιν τοῦ χοροῦ, ὅστις λέγει ὀλίγους μὲν στίχους, ἀλλὰ πλήρεις ἐννοίας καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἀρμόζοντας. Οἱ στίχοι οὗτοι συνήθως μὲν εἶναι ἀναπαιστικοί, ἐνίοτε δὲ καὶ τροχαϊκοί. Ὁ δ' Εὐριπίδης κατὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ τῷ Σοφοκλεῖ ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ πλὴν τῶν Τρωάδων, αἵτινες κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Αἰσχύλου λήγουσιν εἰς θορηγητικά ἅσματα τῆς Ἐκάβης καὶ τῶν αἰχμαλωτῶν. Ὡς ὁ τραγικὸς οὔτος τὴν τέχνην αὐτοῦ κατέστησε τυπικὴν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ, διότι οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ χοροῦ ἐπαναλαμβάνονται ἐν πολλαῖς τραγωδίαις⁴.

Κατὰ τὴν γένεσιν τῆς τραγωδίας οἱ λόγοι τῶν ὑποκριτῶν ἐχρησίμευον, ὅπως πληρῶσι τὰς παύσεις τῶν χορικῶν ἁσματίων. Βραδύτερον ὁ Αἰσχύλος εἰσαγαγὼν τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν τὰ τοῦ

¹) Παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ὑπάρχει ἀντιλαβὴ μόνον ἐν τοῖς Ἐπὶ ἐπὶ Θήβ. 217 καὶ ἐν τῷ Προμηθ. 980. ²) Ὡς ἐν τοῖς Πέρσαις τοῦ Αἰσχύλ. ἐν στίχ. 1059 καὶ 1065. ³) Ἀριστοτέλ. ἐν τῷ περὶ ποιητ. κερ. 12 "ἐξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγωδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος". ⁴) Οὕτως οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς Ἀλκῆσιδος ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ, ἐν τῇ Ἑλένῃ καὶ ἐν ταῖς Βάκχαις.

χοροῦ ἡλάττωσε καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασεν¹. Οὕτω τὰ χορικά ἔσματα διήρουν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος εἰς τμήματα, ὡς βραδύτερον αὕτη διηροῖτο εἰς πράξεις. Καὶ ὀλίγον ὅμως τὰ χορικά ἔσματα περιορίσθησαν καὶ τελευταῖον ταῦτα ὅλως ἐξηλείφθησαν. Διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τούτων ἐγεννήθησαν παύσεις, αἵτινες ἐπληρώθησαν ὑπὸ τῆς μουσικῆς. Αὕτη ὅμως οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, ἐν ᾧ τὰ χορικά ἔσματα ἀπετέλουν μέρος αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ διαίρεσις τῶν δραμάτων εἰς πράξεις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐξέλιπεν ὁ χορός. Οἱ Ῥωμαῖοι κωμικοὶ διαίρουσι τὰ δράματα αὐτῶν κανονικῶς εἰς πέντε πράξεις, ὡς δεικνύουσιν αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Πλάτου καὶ Τερεντίου. Τὴν διαίρεσιν ταύτην ὁ Ὁράτιος συνίστησιν ὡς ἀπαράξατον κανόνα². Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ δράματι δὲν ἐποίησαν νεωτερισμούς, πιστεύεται, ὅτι τὴν εἰς πέντε πράξεις διαίρεσιν οὗτοι παρέλαβον παρὰ τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν τῆς νεωτέρας κωμωδίας³. Ὑπάρχει δ' εἰκασία, ὅτι αὕτη ἐπῆρχε καὶ ἐν τῇ μέσῃ κωμωδίᾳ. Ἡ τοιαύτη μεταρρύθμισις τοῦ δράματος ἐπῆνεγκε καὶ μεταβολὴν τῆς σκηνῆς. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δραματικῆς τέχνης ἡ σκηνὴ ἦτο ἀνοιχτὴ καὶ οἱ θεαταὶ καθ' ὅλην τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος ἔβλεπον ταύτην. Ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ὅμως θεάτρῳ πρὸ τῆς σκηνῆς ἐτίθετο προσκήνιον ἢ ἀλυσία. Οὕτως οἱ ὑποκροταὶ ἠδύναντο νὰ διασκενάζωσι τὰ τῆς σκηνῆς, διότι δὲν ἔβλεπον τούτους οἱ θεαταί. Καὶ τοῦτο ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπὶ Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ τὸ προσκήνιον ἐπῆρχε. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι κολακεύοντες τοῦτον τὰ Διονύσια εἰς Δημήτρια μετέβαλον καὶ κατὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ προσκήνιου εἰκόνιζον τὸν πολιορκητὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὀχούμενον⁴.

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. IV, 13. ²) Ars poetica 189. ³) Bergk III, 144 ⁴) Ἀθῆν. XII, 536 A.

ΚΤΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ὁ Ἀριστοτέλης διαιρεῖ τὴν τραγωδίαν εἰς ἕξ μέρη¹, ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι ὁ μῦθος καὶ τὸ ἥθος, ἥτοι οἱ χαρακτήρες τῶν προσώπων. Τῇ τραγωδίᾳ ἀνήκει καὶ ἡ μελοποιία, ἥτις θεωρεῖται ὡς τὸ ἄριστον τῶν ἡδυσμάτων, ἀλλ' εἶναι ἡδυσμα. Ἡ δὲ ὄψις, δηλ. τὰ σκηνικά, εἶναι μὲν ψυχαγωγικόν, ἡ δύναμις ὅμως τῆς τραγωδίας δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνευ ὑποκριτῶν καὶ πρὸς ταύτην συμβάλλεται μᾶλλον ὁ σκευοποιὸς ἢ ὁ ποιητής². Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν τὸ μέγιστον εἶναι ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου³, ὅστις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρεῖται ἡ ψυχὴ τῆς τραγωδίας⁴. Διότι ἄνευ μύθου δὲν δύναται νὰ γείνη τραγωδία, ἄνευ ἥθους γίνεται μὲν, ἀλλ' αἴτι χαρακτηρίζει ἀδαεῖς ποιητάς. Πρὸς δὲ ἡ τραγωδία εἶναι μίμησις οὐχὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πράξεως. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὰ μέγιστα, δι' ὧν ψυχαγωγεῖ ἡ τραγωδία, δηλ. αἱ περιπέτεια καὶ αἱ ἀναγνώσεις, ἀνέκουνσι τῷ μύθῳ καὶ οὐχὶ τῷ ἥθει. Κατὰ ταῦτα ἄριστον δρᾶμα εἶναι τὸ ἔχον ἀρίστην πλοκὴν καὶ οὐχὶ τὸ ἔχον ἀρίστην ἡθοποιάν⁵.

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. VI, 7 “Ἀνάγκη οὖν πάσης τραγωδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγωδία· ταῦτα δ' ἐστὶ μῦθος καὶ ἥθη καὶ λέξεις καὶ διάνοια καὶ ὄψις καὶ μελοποιία.” ²) Αὐτόθι VI, 19. ³) Ἀριστοτέλ. αὐτόθι VI, 9 “μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις.” ⁴) Αὐτόθι VI, 14 “Ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἶον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγωδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἥθη.” ⁵) Οὕτως ἄριστον τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ὁ Οἰδίπους τύραννος καὶ οὐχὶ ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἠλέκτρα, ὡς ἐπίστευεν ὁ Διοσκουρίδης ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 37.

Εἰτε σοὶ Ἀντιγόνην εἰπεῖν φίλον, οὐκ ἂν ἀμάρτοις,

εἰτε καὶ Ἠλέκτραν ἀμφότεραι γὰρ ἄκρον.

Παράβαλον εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἠλέκτραν σελ. 24.

Τὸν μῦθον ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νὰ διαπλάσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον τούτου εἶναι νὰ εἴπῃ οὐχὶ τὰ γενόμενα, ἀλλ' ὅποια δύνανται νὰ γείνωσι κατὰ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀναγκαῖον. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις εἶναι κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Σταγειρίτου σπουδαιότερον καὶ φιλοσοφώτερον τῆς ἱστορίας¹. Ἡ τραγῳδία ἐποίησε τὴν πρώτην ἀπόπειραν φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. Ὁ ποιητὴς συνήθως δημιουργεῖ ἢ διαπλάσσει μύθους, ἀλλὰ τοῦτο δὲν κωλύει, ἵνα καὶ ἱστορικὰς πράξεις ποιῇ· διότι καὶ ταύτας δύναται νὰ καταστήσῃ τοιαύτας, οἷαι ἠδύνατο νὰ γείνωσι². Καὶ ὅμως οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ δὲν ἐπραγματεύθησαν ἱστορικὰς ὑποθέσεις, εἰ καὶ τοιαῦται δὲν ἔλειπον, ὥς ἦσαν οἱ πόλεμοι τῶν Μεσσηνίων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐξαίρεσιν ποιοῦσιν ὁ Φρύγιχος καὶ ὁ Αἰσχύλος, οἵτινες ἔλαβον ὑποθέσεις τὰ Περσικά. Βραδύτερον ὁ Μοσχίων ἐποίησε Θεμιστοκλέα, ὅστις ἦτο ὁ ἥρωας τῆς τραγωδίας, ὡς καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ τραγικὸς ποιητὴς πραγματεύεται ἀρχαιοτάτους μύθους, ποιεῖ ὑπαινημοὺς καὶ εἰς τὰ παρόντα. Ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἦτο πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, εἰς τοῦτον ὑπαινίσσεται καὶ ἐν τῇ Ἀντιγόῃ³ καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι τῷ τυράννῳ⁴ καὶ ἴσως καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ⁵. Ἐν δὲ ταῖς Τραγῳδίαις παραβάλλει τὸν πολίτευτὴν τοῦτον πρὸς τὸν μυθικὸν Ἡρακλέα. Τὸ δράμα τοῦτο ἐποίει ὁ τραγικὸς ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους καὶ οἰκτεῖρει τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ⁶. Μέγιστος δ' ὑπαι-

1) Αὐτόθι IX, 1. 2) Ἀριστοτέλης αὐτόθι IX, 9 "Ἄηλον οὖν ἐκ τούτων οἷσι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι, μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. Κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐδὲν ἦτον ποιητὴς ἐστὶν τῶν γὰρ γενομένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκείνος αὐτῶν ποιητὴς ἐστίν." 3) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀντιγόνην σελ. 50 καὶ ἐξῆς. 4) Εἰσαγωγὴ εἰς Οἰδίποδ. τυράνν. σελ. 51 καὶ ἐξῆς. 5) Τοῦτο περὶ αὐτῶν, ὅπως ἀποδείξῃ ὁ Laehmann, ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ σελ. 45 καὶ ἐξῆς. 6) Ἐν στίχ. 1113. Ὅρα καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀντιγόν. σελ. 12.

νιγμός φαίνεται, ότι υπάρχει ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ τραγικοῦ τούτου. Διότι ὑπαινίσσεται εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐν τῇ ἀναλύσει ταύτης τῆς τραγωδίας θέλομεν εἰπεῖ.

Κατὰ τὰ εἰρημένα οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ συνήθως ἐπραγματεύοντο μύθους, σπανιώτατα δὲ ἱστορικὰ γεγονότα. Μόνον ὁ Ἀγάθων ἐν τῷ Ἀνθει¹ εἶχεν ὑπόθεσιν, ἥτις ἦτο ἐπινόημα τῆς ἑαυτοῦ φαντασίας. Ὁ Ὀμηρος καὶ οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ ἦσαν κατ' ἐξοχὴν αἱ μεγάλαι δεξαμεναί, ἐξ ὧν οἱ τραγικοὶ ἤντλησαν. Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ ἐπικῷ ποιητῇ ὁ μῦθος ἦτο σκοπός, παρὰ δὲ τῷ τραγικῷ ὄργανον, δι' οὗ οὗτος ἔλκε μεγάλα ἠθικὰ προβλήματα. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων, τοῦ Θησαῦκοῦ, τοῦ Ἀργοναυτικοῦ καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ, οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ προετίμων τὸν πρῶτον, διότι εἶναι μεστός ἐγκληματικῶν πράξεων συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους. Αἱ πλάναι τοῦ δευτέρου καὶ αἱ μάχαι τοῦ τρίτου δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δραματικαὶ ὑποθέσεις². Ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ οὗτοι οἱ μυθικοὶ κύκλοι ἔχουσι καλὰ ἐπεισόδια, ἅπερ ἐπραγματεύθησαν οἱ τραγικοί. Σημειωτέον δ', ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ τραγικοὶ δὲν προσεῖχον πολὺ εἰς τὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἐλάμβανον αὐτὰς ἐκ πάντων τῶν μύθων, βραδύτερον ὁμως κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστοτέλους περιορίσθησαν ἐν ὀλίγοις οἴκοις.

Οἱ δραματικοὶ λοιπὸν ποιηταὶ ἐλάμβανον μὲν τὰς ὑποθέσεις ἐκ τοῦ ἔπους, ὡς ἄρτι ἐλέγετο, ἀλλὰ ταύτας μετέβαλλον κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς δραματικῆς τέχνης. Οὕτω κατὰ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα τοῦ Λέσχου ὁ Διομήδης ἐπέμφθη, ὅπως ἀγάγῃ τὸν Φιλοκτήτην³. Ἀλλ' ὁ μὲν Αἰσχύλος ἄγει τὸν νοσοῦντα ἥρωα διὰ

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. IX. 7 "Ὁ μὲν ἄλλα καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις ἐνταῖς μὲν ἐν ἡ δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνόματων, τὰ δὲ ἄλλα πεποιημένα, ἐν ἐνταῖς δὲ οὐθέν. οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος Ἀνθει" ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τὰ τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποιήται, καὶ οὐδὲν ἦττον εὐφραίνει. Ἀντί Ἀνθ ος ὁ Bergk εἰκάζει Ἀνθ εὐς III. 178. ²) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν. σελ. 25. ³) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Φιλοκτήτην σελ. 23 καὶ ἐξῆς.

τοῦ Ὀδυσσεύς, ὁ δ' Εὐριπίδης διὰ τοῦ Διομήδους καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ ὁ Σοφοκλῆς διὰ τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τοῦ Νεοπτολέμου. Κατὰ τὸν Ὅμηρον ὁ Οἰδίπους καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀνοσίων πράξεων ἐξηκολούθει βασιλεύων ἐν Θήβαις. Οὕτως ἀγνοεῖ τὴν τύφλωσιν, τὴν ἔξωσιν καὶ τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ θάνατον τοῦτου τοῦ ἥρωος, ἅπερ ἔχει ὁ Σοφοκλῆς¹. Ἀλλ' ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν κατ' ἐξοχὴν ὁ Εὐριπίδης μετέβαλε τοὺς ἀρχαίους μύθους, ὥς ἐν τῷ Ὀρέστη². Οὕτω δὲ προβαίνει εἰς τὰς ἀλλοιώσεις, ὥστε ἐνίοτε καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει³. Οὐ μόνον δ' ἡλλοίουν τοὺς μύθους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη τῶν ἡρώων, ὥς τοῦ Ἰάσονος ἐν τῇ Μηδείᾳ⁴. Δὲν ἀπεῖχε δὲ οὐδὲ βδελυρῶν ὑποθέσεων, αἵτινες διαφθείρουσι τοὺς θεατάς. Διὰ τοῦτο ὁ σεμνὸς Αἰσχύλος ἐλέγχει τοῦτον ἐν τοῖς Βατράχοις⁵.

Οἱ μῦθοι εἶναι ἀπλοὶ καὶ πεπλεγμένοι, διότι καὶ αἱ πράξεις, ἐξ ὧν γίνονται αἱ μιμήσεις, εἶναι τοιαῦται. Καὶ ἀπλοὶ μὲν ὀνομάζονται οἱ μῦθοι, ἐν οἷς ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρίσεως ἢ μετέβασις γίνεται πεπλεγμένοι δέ, ἐν οἷς αὕτη συμβαίνει μετ' ἀναγνωρίσεως ἢ περιπετείας ἢ μετ' ἀμφοτέρων. Περιπέτεια δὲ ὀνομάζεται ἡ μεταβολὴ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν προαπομένων⁶. Ἡ μεταβολὴ δ' ὁμῶς αὕτη πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ὥς ἐν Οἰδίποδι τυράννῳ⁷. Ἐπαυθὰ ἡ Ἰοκάστη θέλουσα νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν γαλήνην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τεταραγμένου συζύγου (διότι ὁ Τειρεσίας ὠνόμασεν αὐτὸν φορέα τοῦ Λαῖου) λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην

¹) Εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδα ἐπὶ Κολων. σελ. 24. ²) Περὶ τούτου ὁ γραμματικὸς Ἀριστοφάνης παρατηρεῖ "παρ' οὐδενὶ κεῖται ἡ μυθοποιία".

³) Σχολ. εἰς Εὐριπίδ. Ἑκάβ. 1 "Πολλάκις ὁ Εὐριπίδης αὐτοσχεδιάζει ἐν ταῖς γενεολογίαις, ὥς καὶ ἑαυτῷ ἐνίοτε ἐναντία λέγειν". ⁴) "Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδ. σελ. 40. ⁵) Ἐν στίχ. 1053.

... ἀλλ' ἀποκρύπτειν χρὴ τὸ πονηρὸν τὸν γε ποιητὴν,
καὶ μὴ παράγειν μηδὲ διδάσκειν.

⁶) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 10. ⁷) Ἐν στίχ. 716. Ἰδὲ καὶ εἰσαγωγὴν μου σελ. 24.

διότι καὶ τῷ Λαῖῳ εἶχε δοθῇ ὑπὸ των ὑπηρετῶν τοῦ Φοίβου χρησμός, καθ' ὃν οὗτος ἐμελλε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Τὸ μάντευμα ὁμως ἐξηλέγχθη ψευδές, διότι ὁ μὲν υἱὸς ἐξετέθη εἰς ἄβυστον ὄρος, ὁ δὲ πατὴρ ἐφρονεύθη ἐν τριπλαῖς ἀμαξιτοῖς¹. Τὸν τόπον τοῦ φόνου ἀκούσας ὁ δυστυχὴς Οἰδίπους καὶ ἀναμνησθεὶς, ὅτι ἐν τούτῳ ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, δὲν ἀπέβαλε τὸν φόβον, ὅπερ ἐσκόπει ἡ Ἰοκάστη, ἀλλ' ἐκράτυνε τοῦτον, ὅπερ κατὰ τὰ ἄστυ εἰρημένα εἶναι περιπέτεια. Ἐν τῇ αὐτῇ τραγωδίᾳ ὑπάρχει καὶ δευτέρα περιπέτεια, δηλ. ὁ Κορίνθιος ἄγγελος ὁ ἐλθὼν εἰς Θήβας, ὅπως ἀναγγεῖλῃ τῷ Οἰδίποδι, ὅτι τοῦ Πολύβου θανόντος οἱ Κορίνθιοι ἀνεκέρυσαν αὐτὸν βασιλεῖα, σκοπεῖ, ὅπως ἄρῃ τὸν φόβον τούτου, μήπως κατὰ τὸ μάντευμα μιγῇ τῇ μητρὶ. Τοῦτο λοιπὸν σκοπῶν λέγει τῷ φοβουμένῳ, ὅτι οὔτε τοῦ Πολύβου, οὔτε τῆς Μερόπης υἱὸς εἶναι, διότι αὐτὸς ἐδωρήσατο τοῖς βασιλεῦσιν². Ἡ ἀποκάλυψις ὁμως αὕτη ἐπήνεγκε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα διότι ὁ Οἰδίπους διὰ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἔτι μᾶλλον φοβεῖται.

Ἀναγνώρισις δὲ ὀνομάζεται ἡ μεταβολὴ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν ἢ πρὸς φιλίαν ἢ πρὸς ἐχθραν³. Οὕτως ὁ Οἰδίπους ἐν τῷ εἰρημένῳ δράματι ἀναγνωρίσας, ὅτι ἐφόνευσεν τὸν πατέρα καὶ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν μητέρα, γίνεται ἐχθρὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐξορύσσει τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς⁴. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη, ἥτις παράγεται ἐκ τῶν πραγμάτων, εἶναι ἡ ἀρίστη. Λέγομεν δ' ἐκ τῶν πραγμάτων, διότι ὁ θεράπων τοῦ Λαῖου ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ μύθου ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τῷ Κορινθίῳ ποιμένι τὸν Οἰδίποδα, ὅτε ἦτο βρέφος. Ἀναγνώρισις γίνεται καὶ διὰ σημείου, π. γ. ἡ Ἡλέκτρα ἀναγνωρίζει τὸν ἀδελ-

¹) Ἐν στίχ. 716. ²) Ἐν στίχ. 1016. Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. XI, 1 "Καὶ τοῦτο δέ, ὥσπερ λέγομεν, κατὰ τὸ εἶδος ἢ ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου δηλώσας ὅς ἦν τοῦναντίον ἐποίησεν". ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. XI, 2. ⁴) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύρανν, σελ. 30.

φὸν αὐτῆς Ὁρέστην, ὅτε οὗτος ἔδειξε τὸν δακτύλιον τοῦ πατρός¹. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀναγνωρίσεως ἀναδείκνυσι μὲν τὸ ζητούμενον σαφές, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔντεχρον, διότι δὲν ἐγένετο διὰ τῆς τέχνης τοῦ τραγικοῦ, ὡς ἡ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐπίδειξις συμβολαίου βεβαίῳ μὲν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ δὲν ὑποδεικνύει τὴν τέχνην τοῦ ῥήτορος. Καλλίστη δ' ἀναγνώρισις εἶναι ἐκείνη, ἣτις μετὰ περιπετειῶν συνδέεται, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ συμβαίνει². Τοιαύτη ἀναγνώρισις ἔχει ἀποτέλεσμα ἔλεον ἢ φόβον, ἅπερ σκοπεῖ ἡ τραγωδία.

Ὡς αἱ περιπέτεια καὶ αἱ ἀναγνωρίσεις ἐπιχέουσι ζωὴν εἰς τὸν μῦθον τοῦ δράματος, οὕτω καὶ ἡ τραγικὴ εἰρωνεία. Πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης ὁ τραγικὸς ποιεῖ τὴν οἰκονομίαν τοῦ δράματος τοιαύτην, ὥστε ὁ θεατὴς γινώσκει τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων θέσιν, ἐν ᾗ ἀγνοοῦσι ταύτην τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν δρῶντες φοβοῦνται ἢ ἀπειλοῦσιν, ἐν ᾗ ὁ θεατὴς γέλῳ διὰ τὴν πλάνην καὶ ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν τοῦτου, ὅπως ποιήσῃ νεῦμα τοῖς πλανωμένοις³. Ἐντεῦθεν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ κορυφοῦται καὶ τὸ παρελθὸν μεταβάλλεται εἰς παρὸν ζωηρότατον. Οὕτως ἐν τῇ Ἡλέκτρᾳ ὁ θεατὴς γινώσκει ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ δράματος, ὅτι ὁ Ὁρέστης κατελθὼν πέμπει τὸν παιδαγωγόν, ὅπως ἀγγείλῃ τῷ Αἰγίσθῳ καὶ τῇ Κλυταιμνήστρᾳ, ὅτι δῆθεν ἔθανεν ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν. Ὅτε δ' ἡ ἀγγελία αὕτη ἦλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Πελοπιδῶν, ἡ μὲν ἄστοργος μήτηρ χαίρει ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ νιόυ, ἡ δὲ Ἡλέκτρα θρηνεῖ τὸν θανόντα ἀδελφόν⁴. Ἐν τῇ θεᾷ ταύτῃ τῶν δεινῶς ἀπατωμένων ὁ θεατὴς ὡς θεὸς Ὀλύμπιος γινώσκων τὰ ἀληθῶς συμβαίνοντα οἶονεῖ διὰ νεύματος ἐπιθυμεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν θέσιν

¹) Σοφοκλ. ἐν Ἡλέκτρ. στίχ. 1222, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κερ. XVI "Εἶδη δὲ ἀναγνωρίσεως, πρώτη μὲν ἡ ἀτεχνοτάτη, καὶ ἡ πλεῖστοι χροῶνται δι' ἀπορίαν, ἡ διὰ σημείων...". ²) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι XI, 3. ³) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Οἰδίποδα τύραννον σελ. 6. ⁴) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἡλέκτραν σελ. 5.

τῶν δρώντων προσώπων. Ὡσαύτως ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Αἴαντος ὁ θεατὴς ἔμαθε, τίς ἐφόνευσε τὰ κτήνη ἀντὶ τῶν Ἀτρειδῶν, ἐν ᾧ οἱ Σαλαμίνιαι ναῦται ἀδημονοῦσι διὰ τὴν συκοφαντίαν, νομίζοντες, ὅτι οἱ μεγάλοι βασιλεῖς καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπλάσαν καὶ διέσπειραν τὴν κακὴν φήμην¹. Οὐχ ἦτον ζωηρὰ εἶναι καὶ ἡ ἐν Ἀντιγόῃ τραγικὴ εἰρωνεία, διότι ἐν ᾧ ὁ θεατὴς γινώσκει τὸν θάψαντα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνεΐκους, οἱ μὲν φύλακες ἀγροοῦσι τοῦτον², ὁ δὲ χορὸς θεωρεῖ τὴν προᾶξιν θεήλατον³ καὶ ὁ Κρέων πιστεύει, ὅτι ἀντιπολιτευόμενοι παρέβησαν τὸ κήρυγμα⁴.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ μῦθος τοῦ δράματος πρέπει νὰ πλέκῃται τεχνηέντως, δηλαδὴ τὰ μέρη τούτου δὲν πρέπει νὰ συνάπτονται ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ νὰ ἐμπλέκωνται καὶ τὰ αἷτια τοῖς ἀποτελέσμασιν οὕτω νὰ συνδέωνται, ὥστε ὁ ὅλος μῦθος νὰ ἀποτελῇ ὁργανικόν τι ὅλον, ὡς τοῦτο γίνεται κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους⁵. Ἄν μὲν ὁ μῦθος ἄρχηται ἐκ δυστυχίας καὶ λήγῃ εἰς εὐτυχίαν, ἡ πλοκὴ χωρεῖ μέχρι τοῦ τελευταίου ὁρίου τῆς δυστυχίας, ὡς ἐν τῇ Μηδείᾳ τοῦ Εὐριπίδου ἡ λύσις κεῖται ἐκεῖ, ἐνθα ὁ Κρέων ἐπιτρέπει τῇ φαρμακευτοῖᾳ, ὅπως μείνῃ ἐν Κορίνθῳ μίαν ἡμέραν⁶. Ἄν δ' ὁ μῦθος ἄρχηται ἐξ εὐτυχίας καὶ λήγῃ εἰς δυστυχίαν, ἡ λύσις δέον νὰ ζητηθῇ ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς εὐτυχίας ὁρίῳ. Ἡ δὲ τραγικὴ προᾶξις κατὰ τρεῖς τρόπους δύναται νὰ γείνη· πρῶτον ὑπὸ εἰδότην, ὡς ὑπὸ τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου, ἥτις γινώσκουσα, οἷα ἔμελλε νὰ πράξῃ κακά, ὁμως ἔκτεινε τὰ ἴδια τέκνα· δεύτερον ὑπὸ ἀγνοούντων μὲν τοὺς δεσμοὺς τοὺς συνδέοντας τοὺς δρώντας μετὰ τῶν πασχόντων, ὕστερον δ' ἀναγγνωρίζοντων, ὡς ὁ Οἰδίπους ἐν ἀγνοίᾳ μὲν ἔκτεινε τὸν πατέρα, ἀλλὰ βραδύτερον ἀεγνώρισεν, ὅτι ὁ ὕψ' ἑαυτοῦ φονευθεὶς ἦτο ὁ Λαῖος. Καὶ τρίτον οἱ μέλλον-

¹) Εἰσαγωγ. εἰς Αἴαντα σελ. 30. ²) Σοφοκλ. ἐν Ἀντιγόν. 249. ³) Αὐτόθι 278. ⁴) Αὐτόθι 302. ⁵) Εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. σελ. 7. ⁶) Ἐν στίχ. 350. ⁷) Ἐν στίχ. 1078.

τες νὰ πράξωσί τι τῶν ἀνηκέστων, ἀναγνωρίζουσι τοὺς δεσμούς, ἀναγνωρίζαντες δὲ δὲν πράττουσι τὸ ἀνήκεστον, ὡς ἐν τῷ Κρεσφόντῃ. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, ἐν ᾧ ἡ Μερόπη ἔμελλε νὰ φονεύσῃ τὸν υἱόν, δὲν ἐφόνευσε τοῦτον, ἀλλ' ἀνεγνώρισεν, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταύροις ἡ ἡρώϊς διὰ τὴν ἀναγνώρισιν δὲν ἔκτεινε τὸν ἀδελφόν. Ὁ μὲν πρῶτος τρόπος ἔχει τι μαρὸν καὶ σπανίως οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ τοῦτον μετεχειρίσθησαν, ὁ δὲ δεύτερος ἔχει μεγάλην δραματικὴν ἀξίαν διότι καὶ ἡ ἄγνοια δὲν περιέχει τὸ βδελυρὸν καὶ ἡ ἀναγνώρισις εἶναι τι ἐκπληκτικόν¹. Ἄριστος δὲ τρόπος εἶναι ὁ τελευταῖος.

Ἐν ἐκάστῃ λοιπὸν τραγωδίᾳ ὑπάρχει ἐγκλημα ἢ ἀδικία, ἣς ἡ τιμωρία ἀποτελεῖ τὴν κάθαρσιν. Ἡ λέξις αὕτη, ἣτις ὑπάρχει ἐν τῷ πολυθρονήτῳ τοῦ Σταγειρίτου ὁρισμῷ², ἤγειρε πολλὰς διαφωνίας καὶ ἔτυχε ποικίλων ἐρμηνειῶν³, ὧν πολλὰι ἄστοχοι. Πρὸς τοῦτο συνεζάλετο ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, οὔ ἡ φράσις εἶναι ἀσαφής, εἰ μὴ τὸ χωρίον διεφθάρη. Νομίζομεν, ὅτι δύο ἐρμηνεῖαι εἶναι αἱ σπουδαιότεραι, δηλ. ἂν ἡ κάθαρσις καθάρῃ τὸν ἀδικήσαντα διὰ τῆς τιμωρίας ἢ τὰ πάθη τοῦ θεατοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Πολιτικοῖς⁴ ὑπισχνούμενος, ὅτι ἐν τῇ ποιητικῇ θέλει πραγματευθῇ σαφέστερον περὶ καθάρσεως, δὲν ποιεῖ τοῦτο. Ἀλλ' ἴσως τὸ γραφὲν ἀπώλετο. Ἐν τοῖς Πολιτικοῖς ὁμοως προδήλως ὁ φιλόσοφος ἐννοεῖ τὴν κάθαρσιν ὡς πρὸς τὸν θεατὴν, δηλ. λέγει, ὅτι οὗτος θεραπεύεται ὁμοιο-

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. XIV. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. VI, 2 "Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων, καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν." Ὁρα καὶ I. Bernays, Aristoteles über Wirkung der Tragödie, Abhandlungen der histor. philos. Gesellschaft in Breslau 1858 καὶ Stahr, Aristot. und die Wirkung der Tragödie, Berl. 1859. ³) Ἰδὲ Bernhardt ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ II, 2, 172 (ἔκδοσ. 1885). ⁴) Ἐν βιβλ. VIII, 7 "Τὶ δὲ λέγομεν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἀπλῶς, πάλιν δὲ ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον".

παθητικῶς ἐκ τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἔλεου, ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ ἡμῶν γε φαίνεται ἀπίθανος, ὥς ἔσται λόγος μετ' ὀλίγον. Οἱ ἄλλοι ὁμῶς Ἑλληνες τὴν κάθαρσιν ἐνόουν ὡς πρὸς τὸν ἀδικήσαντα. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸν φόνον ἐθεώρει ὡς μίasma, ὅπερ ἐμίαινε τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἔμενεν ὁ φονεὺς, ὡς δὴ τοῦτο γίνεται δηλὸν ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράνῳ τοῦ Σοφοκλέους. Κατὰ τὴν ἐποπτείαν ταύτην ὁ φονεὺς εἶχεν ἀνάγκην καθαρμοῦ ἢ καθάρσεως¹. Ὅπως ὁ Ὀρέστης ἐλθὼν εἰς Μυκῆνας, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρὸς, λέγει, ὅτι ἔρχεται καθαροῦ². Καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράνῳ ὁ Ἀπόλλων κελεύει τοὺς Θηβαίους, ὅπως ἐκδιώξωσι τὸ μίasma ἀπελαύνοντες τὸν φονέα τοῦ Λαῖου ἢ φονεύοντες αὐτόν³. Λοιπὸν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ κάθαρσιν ὀνομάζουσι τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐγκλήματος. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς ταύτην ὀνομάζοντες κάθαρσιν ποιοῦμεν τοῦτο οὐχὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ κατὰ τοὺς τραγικοὺς καὶ καθ' ὅλου κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ κάθαρσις δ' ὁμῶς, ὡς εἴρηται, κατὰ τὸν Σταγειρίτην λέγεται ὡς πρὸς τὸν θεατὴν, ὅστις καὶ ἐλεεῖ καὶ φοβεῖται⁴. Οὕτως ἡ τελευταία φράσις τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ φιλοσόφου δηλοῖ, ὅτι ἡ τραγωδία δι' ἐλεεινῶν καὶ φοβερῶν ἄγει εἰς πέρας τὴν θεραπείαν τῶν τοιούτων παθῶν, δηλ. τοῦ ἔλεου καὶ τοῦ φόβου.

¹) Καθαρμοὺς ἐποιοῦν οὐ μόνον ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ πόλεις, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν λοιμόν, οἵτινες ἐκάθηραν τὴν πόλιν διὰ τὸ Κυλώνειον ἄγος, Διογένης. Λαέρτ. I, 10, 3 ²) Σοφοκλ. ἐν Ἡλέκτρ. 70. ³) Ἐν στίχ. 97.

Κρέων.

Μίasma χώρας, ὡς τεθραμμένον χθονὶ
ἐν τῇδ', ἐλαύνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν.

Οἰδίπους.

Ποίῳ καθαροῦ; τίς ὁ τρόπος τῆς ξυμφορᾶς;

⁴) Περί ποιητ. κεφ. XIV "Δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ δρᾶν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων".

Ἀλλὰ τὰ πάθη ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀριστοτέλη εἶναι λυπηρά¹. Τί λοιπὸν παθόντες οἱ θεαταὶ παρίστανται ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν ᾧ πρόκειται νὰ λυπηθῶσι; Καὶ ὁμῶς κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν Ἀριστοτέλη ὁ τραγικὸς φόβος καὶ ὁ ἔλεος δὲν παράγουσι λύπην, ἀλλ' ἡδονήν². Λοιπὸν τὰ εἰρημένα πάθη εἶναι λυπηρὰ καὶ ὁμῶς εἶναι πρόξενα ἡδονῆς. Πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; Τινὲς εἶπον, ὅτι ἡ ἡδονὴ παράγεται ἐκ τῆς παραξολῆς τῆς ἡσύχου καὶ ἀσφαλοῦς τοῦ θεατοῦ θέσεως πρὸς τὰς διὰ τῶν παθῶν παραχθείσας θυέλλας καὶ ταραχάς. Ἀλλ' ὁ *Schlegel* παρατηρεῖ, ὅτι ἂν ὁ θεατὴς μετέχῃ τῶν παθῶν τῶν τραγικῶν προσώπων, ἐπιλανθάνεται ἑαυτοῦ. Ἄν δ' οὗτος ἀποξέλεται εἰς ἑαυτόν, τοῦτο εἶναι σημεῖον, ὅτι ἀσθενῶς λαμβάνει μέρος εἰς τὰ παθήματα τῶν τραγικῶν προσώπων καὶ ἡ τραγωδία ἀποτυγχάνει τῆς ἐνεργείας αὐτῆς³. Ἡμεῖς προστιθέμεθα, ὅτι ὁ τοιοῦτος θεατὴς ἤθελεν εἶναι σκληρὸς καὶ θηριώδης, ἂν ἐν τῇ θεᾷ ἀλλοτριῶν συμφορῶν εὐρισκεν ἡδονήν. Πρὸς δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἡδονὴ γεννᾶται ἐκ τῆς τεχνικῆς μιμήσεως⁴. διότι τὸ κατηγορούμενον τοῦτο ἀνῆκον πάσαις ταῖς μιμητικαῖς τέχναις δὲν ἡδύνατο νὰ ὀρίξῃ μόνον τὴν τραγωδίαν⁵. Ἄλλοι ἐπίστευσαν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη βιαίων διαταράξεων, ὅπως ὁ θεατὴς ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς μονοτονίας τοῦ ληθάργου τοῦ καθ' ἡμέραν εἶον. Ἀλλὰ τοιοῦτον σκοπὸν δὲν ἤρκει ἄρα γε νὰ πληρώσῃ θηριομαχία τις; Ἐπρεπε νὰ καταξῶσιν ἡμίθεοι καὶ ἥρωες δίκην θηριομάχων εἰς αἵματηρὰν κορίστραν, ὅπως ταράξωσι τὰ

¹) *Ῥητορικ.* II, 5 "Ἐστω δὲ φόβος λύπη τις ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ φθαρτικοῦ ἢ λυπηροῦ". Ο αὐτὸς II, 8 "Ἐστω δὲ ἔλεος λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ ἢ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν".

²) *Περὶ ποιητ.* XIV, 3 "Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἔλεου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερόν ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποητέον". ³) *Über dramatische Kunst und Litteratur, Erster Theil.* 109.

⁴) *Περὶ τοῦτου εἰπομεν τὰ δέοντα ἐκεῖ, ἔνθα ὁ λόγος περὶ ποιήσεως καθ' ὅλον σελ. 57* ⁵) *Eduard Müller, Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten* II, 61.

νεῦρα εὐρωτιῶντος θεατοῦ; Τὸ Ἑλληνικὸν γένος εἶχεν ἄλλα κακίας, ἀλλὰ δὲν διεκρίθη κατὰ τὸ αἰμοχαρές, ὥς ἄλλοι λαοί.

Ἄλλ' ἀρὰ γε αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐξηγεῖ, πόθεν γεννᾶται ἡ ἐκ τοῦ φόβου καὶ ἐλέου ἡδονή; Τοῦτο δὲν ποιεῖ ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Ποιητικῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς Πολιτικοῖς¹. Ἐνταῦθα παρατηρεῖ, ὅτι τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον, ὥς καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν ἔχουσι πᾶσαι αἱ ψυχαί, ἄλλαι μὲν ἰσχυρότερον, ἄλλαι δ' ἀσθενέστερον. Ὅσοι δὲ κατέχονται ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ, οὗτοι μεταχειρισθῶσι μέλη ἐξοργιάζοντα καὶ ἐνθουσιαστικά, ἀπαλλάσσονται τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ οἷον εὐδομοπαθητικῆς τυγχάνουσι θεραπείας καὶ καθάρσεως. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς πάσχουσιν ὑπὸ ἐλέου καὶ φόβου, οἵτινες διὰ τοῦ τραγικοῦ ἐλέου καὶ φόβου ὁμοιοπαθητικῶς θεραπεύονται καὶ ἀνακουφίζονται μεθ' ἡδονῆς. Ὁ μέγιστος οὗτος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος σπανιώτατα εἶπε θεωρίας δυναμένας τὰ ἀμφισβητηθῶσιν ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι οἱ θεαταὶ φοιτῶσιν εἰς τὸ θέατρον, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἐλέου. Πόσοι εἶναι οὗτοι οἱ νευροπαθεῖς ἐν τῷ κόσμῳ, οἵτινες ἔχουσι τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἐλέου; Οὗτοι δέονται μᾶλλον σωματικῆς θεραπείας, ὅπως τὰ νεῦρα καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἐπιρρώσωσιν. Ὅσοι δ' ἔχουσι τὰ πάθη ταῦτα οὐχὶ ἐν ὑπερβολῇ, ἀλλ' ἐν τῇ προσή

¹) VIII, 7 "Ὁ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει, τῷ δὲ ἥτιον διαφέρει καὶ τῷ μᾶλλον, οἷον ἔλεος καὶ φόβος, ἔτι δ' ἐνθουσιασμός. Καὶ γὰρ ὑπὸ ταύτης τῆς κινήσεως κατακώχονται τινές εἰσιν ἐκ δὲ τῶν ἰσχυρῶν μελῶν ὀρῶμεν τούτους, οὗτοι γὰρ χρῆσονται τοῖς ἐξοργιάζουσιν τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρίας τυχόντας καὶ καθάρσεως. Ταῦτό δὲ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας καὶ τοὺς φοβητικοὺς καὶ τοὺς ὅλως παθητικούς· τοὺς δ' ἄλλους, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἐκάστω καὶ πᾶσι γενέσθαι τινὲς καθάρσιν, καὶ κουφίσεσθαι μεθ' ἡδονῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ παρέχει χαρὰν ἀβλαβῇ τοῖς ἀνθρώποις."

κοντι μέτρῳ, οὗτοι δὲν δέονται ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τούτων, διότι ἐνεφντεύθησαν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως πληρῶσιν ἀνάγκας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου¹. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, διὰ τί τὴν κάθαρσιν δὲν ἐδεξάμεθα ὡς πρὸς τὸν θεατὴν. Ἄν δὲ δύναται νὰ ὀνομασθῇ κάθαρσις καὶ ὡς πρὸς τὸν θεατὴν, εἶναι ἴσως τόδε, ὅτι οὗτος ἐκ τῆς ἀδικίας τῶν δρώντων προσώπων οἶονεῖ μαινέται καὶ διὰ τῆς τιμωρίας αὐτῶν οἶονεῖ καθαίρεται.

Ἡ Ἀριστοτελικὴ ἐρμηνεία ἡμῖν γε δὲν φαίνεται πιθανή, ἢ ἀπὸ τῆς τραγωδίας ὅμως ἡδονὴ εἶναι ἀναμφισβήτητος· διότι ἄνευ ταύτης ἢ εἰς τὸ θέατρον φοίτησις τοῦ θεατοῦ ἤθελεν εἶναι δυσεξήγητος. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἡδονὴ αὕτη; Κατὰ τὸν *Schlegel* ὁ θεατὴς εὐρίσκει ἱκανοποίησιν ἐν τοῖς πάθεσι, διότι διὰ τῶν μεγάλων προτύπων ἐγείρεται τὸ συναίσθημα τῆς ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Κατὰ τοῦτον ἡ πνευματικὴ καὶ ἀόρατος δύναμις μόνον διὰ τῆς ἀντιστάσεως δύναται νὰ μετρηθῇ, ἢν ἀντιτάσσει κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς βίας. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δύναται μόνον ἐν τῇ ἀντιστάσει πρὸς τὰς ἐπιθυμίας νὰ ἀποκαλυφθῇ· ἐφ' ὅσον οὐδεμία πρόκλησις γίνεται πρὸς αὐτήν, ὅπως ἐνεργήσῃ, αὕτη ἢ ἀληθῶς κοιμᾶται, ἢ φαίνεται, ὅτι κοιμᾶται². Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ *Schlegel* δὲν εἶναι ἄτοπος, διότι ὄντως ὁ θεατὴς εὐρίσκει ἡδονήν, ὅτι οἱ ἥρωες τῆς τραγωδίας ἠθικὸν σθένος ἐπιδεικνύοντες ἐν τέλει θριαμβεύουσι, καὶ ἂν γείνωσι θύματα τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ὡς ἡ Ἀντιγόνη ἐν τῷ φερονύμῳ δράματι. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ τὸ ὅλον· ἀλλ' εἶναι κλάδος μεγάλῃς ἡδονῆς, ἣτις παράγεται ἐκ τοῦ δικαίου. Ὁ ἀνθρωπος καθ' ἡμᾶς ὡς χαίρει ἐν τῇ θέᾳ τῆς ἁρμονίας τοῦ φυσικοῦ κόσμου, οὕτω καὶ ἐν τῇ θέᾳ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς δι-

¹) Πολὺν δ' ὀρθῶς λέγει ὁ ἡμέτερος Ἀσώπιος ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ἑλλήν. ποιητ. καὶ συγγραφ. σελ. 543. Ἡ δὲν φαίνεται πολὺ λογικὴ τοιαύτη ἀρχή, καταστρέφουσα τὸ ἀνθρωπινώτερον τῶν αἰσθημάτων, τὸν ἔλεον, καὶ τὸν ἀναγκαῖον εἰς φύλαξιν τῆς ἀρετῆς φόβον. ²) Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγραμμάτι. σελ. 112.

καιοσύνης¹. Διότι καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἁρμονία τις. Τὴν θεωρίαν ἡμῶν ταύτην ἀνεπτύξαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἡλέκτραν οὕτως². «Ἡ ἀτιμώρητος ἀδικία θεωρεῖται ὡς νόσος δεομένη θεραπείας, δὲν εἶναι δρᾶμα, ἀλλ' ἀπόσπασμα δράματος, ἢ εἶναι ἡ πρώτη τραγωδία τῆς τριλογίας. Ὁ δραματικὸς ἄρα μικρόκοσμος δὲν παρίσταται ὡς ἀδρανὴς καὶ ἀπαθὴς, ἀλλ' ὁμοιάζει πρὸς σῶμα νοσοῦν καὶ φλεγμαῖνον καὶ πρὸς φυσικὸν κόσμον καταιγίδων καὶ κλυδωνῶν μεστόν. Δυσαῖς ἐνταῦθα συρίττει ὁ βορρᾶς τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, δεινὴ συστρέφεται ἡ λαίλαψ τῶν ἀντιθέτων ἐπιθυμιῶν, ἀλλεπάλληλα ἐξυψοῦνται τὰ ἄγρια τῶν συμφορῶν κύματα, ἀντιπλήγες ἠχοῦσιν αἱ καρδίαι τῶν πασχόντων, γελῶσιν οἱ ἀδικοῦντες, οἰμώζουσιν οἱ ἀδικούμενοι, ἀλλὰ σφνρηλατοῦνται οἱ κεραινοὶ τῆς κολάσεως καὶ ἐπιφαίνεται ὁ τῆς ἀδικίας τιμωρὸς, ὅστις εἰς τοὺς ἀσκὸν ὡς ἄλλος Αἴολος τοὺς διασπαρέντας ἀνέμους περισυνάγων καθαίρει τὸν ποιητικὸν οὐρανόν. Ἐκ δὲ τῆς καθάρσεως ἀκτινοεξέλιξις ἀναλάμπει ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, εὐαεῖς πνέουσιν αἱ πορτιάδες αἰῶνι καθαίρουσι καὶ ἐξαγνίζουσι τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ καὶ ὁ χορὸς ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν ἐν τῇ αἰθρίᾳ καθορᾷ καὶ δίκην ὑμνωδοῦ ἀηδόρος ᾄδει τοὺς νικητηρίους τῆς θείας δικαιοσύνης παιᾶνας». Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Σοφοκλεῖ ἡ κάθαρσις εἶναι ὑψηλή, διότι γίνεται διὰ τῆς θείας δικαιοσύνης, παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, π. χ. ὁ Ἰάσων ἀτίμως τὴν ἑαυτοῦ γυναικα καταλιπὼν τιμωρεῖται οὐχὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὑπ' αὐ-

¹) Περὶ τοῦτου λέγομεν ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγ. ἡμῶν εἰς τὸν Αἴαντα. «Τοῦθ', ὅπερ ἁρμονία ἐν τῇ φυσικῷ κόσμῳ λέγεται, ἐν τῇ ἡθικῇ ὡς δικαιοσύνη γεραίρεται. Ὁ κοσμοπλόκος θεομοθέτης διὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως τῆς ἐχούσης δύο διάφορα ὀνόματα κατὰ τὴν διπλὴν ταύτης ἐφαρμογὴν συνέχει μὲν καὶ ὑποβαστάζει τοὺς ὑπερμεγέθεις ὄγκους τοῦ ἀτέρμονος κόσμου, συντηρεῖ δὲ καὶ διασφύζει τὰς ἀπειροπληθεῖς σχέσεις τοῦ ἡθικοῦ κόσμου οἰονεὶ μαλάσσειν τὸ σκληρόν καὶ αὔθαις τοῦ ἡθους καὶ τιθασσεύειν τὰς οἰστοργλάτους ὀρμάς». ²) Ἐν σελίδ. 4.

τῆς ταύτης, φονευσάσης τὴν νέαν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα τοῦ προ-
δότου ἀνδρός¹.

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν ἡ θεία δικαιοσύνη τιμωρεῖ τὸ
ἔγκλημα. Ἀλλ' ὁ τιμωρούμενος ὑπέχει εὐθύνην καὶ εἶναι ἄξιος
τιμωρίας, ἂν οὗτος ἦναι ἐλεύθερος, ὅπως πράξῃ κατὰ τὴν ἐαν-
τοῦ βούλησιν. Ἄν δ' ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσι κρατῇ οὐχὶ ἡ
ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ τυφλὴ εἰμαρμένη, ἡ τιμωρία
εἶναι ἄδικος². Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εὐθὺς ἐν ἀρχῇ δὲν ἠδυνή-
θησαν νὰ γθάσωσιν εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν, ἥτις τὰ πάντα κυ-
ερονᾷ. Ἀλλ' ἡ αἰτία ἔγκειται ἐν τῇ πολυθείᾳ αὐτῶν³. Παρ' Ὀ-
μήρῳ ὑπάρχονσι πολλαὶ ἀντιφάσεις, διότι ὅτε μὲν ἡ Μοῖρα εἶναι
ὑπεριτέρα παντὸς ἄλλου καὶ ταύτῃ ὑποτάσσονται θεοὶ καὶ ἄν-
θρωποι⁴, ὅτε δ' ὁ Ζεὺς ταυτίζεται ταύτῃ⁵. Βραδύτερον οἱ
λυρικοὶ ποιηταὶ καὶ μετὰ τούτους οἱ τραγικοὶ τοὺς μύθους
ἐξευγενίσαντες τὸν Αἰῶ, τὸν ὑπέρτατον τῶν Ἑλλήνων θεῶν, εἰς
μείζονα μεγαλοπρέπειαν ἀνύψωσαν καὶ τὴν εἰμαρμένην αὐτῶν
ὑπέταξαν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖτοις δὲν ἐξηφανίσθησαν αἱ δια-
φωναίαι. Οὕτω παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ὑποτάσσεται μὲν ἡ Εἰμαρ-
μένη τῷ Διὶ⁶, ἀλλ' ἐν τῷ Προμηθεῖ αὕτη εἶναι ὑπεριτέρα τού-
του. Παρὰ τῷ τραγικῷ τούτῳ ἡ Εἰμαρμένη εἰκονίζεται ὡς
ἐξωτερικὴ δύναμις, ἥτις τὰ δοῶντα πρόσωπα ἄγει πρὸς ταύ-
την ἢ ἐκείνην τὴν προᾶξιν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι
ἐλεύθερος, δὲν δύναται αὕτη νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτόν. Οὕτως
ὑπῆρχε μὲν θέσφατον, ὅτι ἐπίκειται ὄλεθρος τῆς κοσμοκρατο-
ρίας τῶν Περσῶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἠνάγκασε τὸν Ξέρξην, ἵνα τοῦτο

¹) Ἰδὲ εἰσαγωγ. εἰς τὴν Μήδ. σελ. 46. ²) Περὶ τοῦ ζητήματος τού-
του διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος ἐν τῷ συγγράμματι
αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων
σελ. 538 καὶ ἐξῆς. ³) Bergk ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III, 190. ⁴) Ἰλιάδ.
Θ, 69, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου καὶ Friedreich, Die Realien σελ. 626
⁵) Ὀδυσσ. I, 52 καὶ A, 292. ⁶) Αἰσχύλ., ἐν Ἀγαμέμν., 1485 καὶ ἐν Ἰκέ-
τις, 822.

πληρώσῃ διὰ τῶν ὑβριστικῶν αὐτοῦ πράξεων¹. Κατὰ τὸν Σοφοκλέα ἡ Εἰμαρμένη δὲν εἶναι ἐξωτερικὴ δύναμις, ἀλλ' αὕτη ἐνοικεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου². Ἐν δὲ τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ ὁ ἔξοχος οὗτος τραγικὸς διδάσκει, ὅτι μόνῃ ἐκείνῃ ἢ πρᾶξις δύναται νὰ καταλογισθῇ, ἥτις διεπράχθη μετ' ἐλευθέρως θελήσεως. Ἡ εἰμαρμένη δύναται μὲν νὰ ἐξαναγκάσῃ τινὸς τὴν χεῖρα, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατέρα, ὅμως οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει ὑπὲρ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅστις εἶναι πρὸ τῆς πράξεως, ὥς καὶ μετ' αὐτήν, καθαρὸς³. Κατὰ τοῦτο ὁ τραγικὸς συνεφώνει πρὸς τὸν Ἡράκλειτον ἀποφηνάμενον ἡ θ ο ς ἀ ν θ ρ ὡ π ω δ α ἰ μ ω ν⁴. Παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ σπανιότερον γίνεται χρῆσις τῆς Εἰμαρμένης καὶ αὕτη δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου, ἀλλὰ μόνον εἶναι ἀνάμνησις ἐκ τοῦ παρελθόντος.

Τὴν δευτέραν μετὰ τὸν μῦθον θέσιν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη⁵ κατέχουσι τὰ ἥθη, ἥτοι οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων. Εἶναι δὲ ἡθος κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἡ προαίρεσις τῶν προσώπων τοῦ δράματος⁶. Ὁ ποιητὴς ἐν τῷ ἥθει πρέπει νὰ θηρεύῃ τέσσαρα⁷· πρῶτον, ὅπως τὰ ἥθη ὥσι χρηστά εἶναι δὲ χρηστὸν τὸ ἥθος, ἂν τὸ πρόσωπον ἔχῃ χρηστὴν προαίρεσιν· δεύτερον, ὅπως τὰ ἥθη ὥσιν ἀρμόττοντα, π. χ. τὸ ἀνδρεῖον ἢ τὸ δεινὸν δὲν ἀρμόζει τῇ γυναικί, ὥς τῷ ἀνδρὶ τρέτον, ὅπως ὥσιν ὅμοια, δηλ. φυσικά· καὶ τέταρτον, ὅπως ὥσιν ὁμαλά, δηλ. ἀμετάβλητα. Ἐνίοτε τὰ δρωῖντα πρόσωπα ἔχουσιν ἀνώμαλον ἡθος, ὅμως καὶ ἡ ἀνωμαλία πρέπει νὰ γίνῃ-

¹) Αἰσχύλ. ἐν Πέρσ. 742.

Ἄλλ' εἰαν σπεύδῃ τις αὐτός, χῶ θεὸς ξυνάπτεται.

²) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Οἰδίποδα τύρανν. σελ. 9. ³) Ἐν στίχ. 548.

Νόμῳ δὲ καθαρὸς, αἰδρις εἰς τόδ' ἦλθον.

Ἰδὲ καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς τοῦτο τὸ δράμα ἐν σελίδ. 25. ⁴) Ἐν ἀποσπάσμ. 57.

⁵) Περί ποιητ. κεφ. VI, 15. Ἄρχῃ μὲν οὖν καὶ ὅλον ψυχῇ ὁ μῦθος τῆς τραγωδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἥθη. ⁶) Αὐτόθι VI, 17. Ἔστι δὲ ἡθος μὲν τὸ τοιοῦτον ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν ὅποια τις. ⁷) Αὐτόθι XV, 1.

ται δμαλῶς. Ἀνώμαλον χαρακτηῖρα ἔχουσιν ἢ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη· διότι ἐκείνη ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ εἶναι ἀνδρική, ἰσχυρὰ καὶ ἀκαμπτος, ἐν δὲ τῷ τέλει γίνεται ἀσθενεστέρα καὶ μᾶλλον γυναικεία· τοῦναντίον ἡ Ἰσμήνη πρὸ τῆς πράξεως παρίσταται ὡς πραεῖα καὶ εὐπειθής, κατὰ τὴν τιμωρίαν ὅμως ἀνδρική καὶ γενναία. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη γίνεται κατὰ τὸ πιθανόν, ὡς δορίζει ὁ Ἀριστοτέλης¹. Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰκονίζουσι τοὺς χαρακτηῖρας ἰδεώδεις καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους, οἵτινες γράφουσι μὲν τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους, ὅμως καλλίους². Τῷ τοιούτῳ εἶδει τῆς ἡθοποιίας, ὅπερ ἐπαινεῖ ὁ Σταγειρίτης, δὲν ἠκολούθησεν ὁ Εὐριπίδης, ἀλλὰ τῷ πραγματικῷ κόσμῳ ἐν τῇ χειροῦ αὐτοῦ μορφῇ. Καὶ λέγεται μὲν, ὅτι ὁ τραγικὸς οὔτος ἐποίει τὰ πρόσωπα, οἷα ἦσαν³, ἀλλὰ δύνатаί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐποίει ταῦτα χείρονα, ὡς τὸν Ἰάσονα, τὸν γενναῖον τῶν Ἀργοναυτῶν ἡγεμόνα, ἐν τῇ Μηδείᾳ εἰκονίζει ὡς ἀσθενῆ καὶ ἰδιοτελῆ⁴.

Πλὴν τῶν ἥρώων οἱ τραγικοὶ εἰσῆγον εἰς τὸ θέατρον καὶ θεοὺς. Τοῦτο ποιεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ Αἰσχύλος, ὅστις οὐ μόνον ἐν τῇ Προμηθεΐδι, ἐν ἣ σχεδὸν πάντα τὰ πρόσωπα εἶναι θεοί, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Εὐμενίαι καὶ ἐν τισι τῶν ἀπολεσθέντων δραμάτων. Καὶ ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἀπέκλεισε τοὺς θεοὺς ἐκ τοῦ θεάτρου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Αἴαντι ἐμφανίζεται ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἐν τῷ Τριπτολέμῳ ἡ Δημήτηρ. Ὅτι δ' ὁ Εὐριπίδης εἰσῆγε θεοὺς, εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, δι' οὗ ὁ τραγικὸς οὔτος ἔλκε τὸν μῦθον τοῦ δράματος. Πρὸς δὲ εἰσῆγοντο εἰς τὴν σκηνὴν οὐ μόνον ἥρωες, ἀλλὰ καὶ κοινοὶ ἄνθρωποι, ὡς κήρυκες, ἄγγελοι, θεράποντες καὶ θεραπαινίδες. Λέγεται, ὅτι παιδαγωγοὺς εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Νεόφρων⁵, ἀλλὰ τοιοῦτος ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ

¹) Αὐτόθι XV, 6· ὅρα Εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν. 42. ²) Αὐτόθι XV, 8 ³) Αὐτόθι XXV, 6 "οἷον Σοφοκλῆς ἔφη αὐτὸς μὲν οἷους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδης δὲ οἷοι εἶναι". ⁴) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μηδεῖαν σελ. 41. ⁵) Σουΐδας. II, 1,960 "Νεόφρων. . . πρῶτος εἰσήγαγε παιδαγωγοὺς καὶ οἰκετῶν βάσανον",

τοῦ Σοφοκλέους. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αἰσχύλος τὰ ταπεινὰ ταῦτα πρόσωπα περιέβαλεν ἐξ ἴσου ὑψηλὸν ἦθος πρὸς τοὺς ἥρωας, δὲν ἐπετύγχανεν ἐν τῇ ἡθοποιίᾳ, ὥς ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἀπέδιδε τοῦτοις τὸν προσήκοντα χαρακτήρα, ὥς τῷ φύλακι ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ. Ἡ εἴσοδος γυναικῶν εἰς τὴν σκηνὴν ἀποδίδεται τῷ Φρυγίῳ¹, ὃ ἡκολούθησεν ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἐν πολλαῖς τραγωδίαις ἀπέδωκε τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος γυναιξίν, ὥς τῇ Ἰφιγενείᾳ, τῇ Νιόβῃ, τῇ Πηνελόπῃ, τῇ Σεμέλῃ, τῇ Εὐρώπῃ, τῇ Ὑψιπύλῃ καὶ τῇ Ὀρεσθιδίᾳ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν χορὸν συνέθετο ἐκ παρθένων, ὥς ἐν ταῖς Ἰκέτισιν ἐκ τῶν Λαναίδων. Τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις καὶ τὴν Ἀντιγόνην καὶ τὴν Ἠλέκτραν ἐποίησεν ἡρωίδας τῶν φερωνύμων δραμάτων. Ὁ δ' Εὐριπίδης θηρεύων, ὅπως διεγείρῃ πάθος, συχνότερον εἰσῆγε γυναῖκας. Ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὁ τραγικὸς οὗτος εἰσῆγε καὶ παῖδας, ὥς οἱ κατηγορούμενοι ἦγον τούτους εἰς τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια, ὅπως διεγείρῃσι τὸν ἔλεον τῶν δικαστῶν². Ἐν τῷ Θησεῖ ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ παίδων³, οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμπον ὡς θυσίαν τῷ Μινωταύρῳ. Κατ' ἐξοχὴν ὁμως τραγικὴ εἶναι ἡ σκηνή, ἐν ᾗ ἡ Μήδεια φορεύει τὰ ἐαυτῆς τέκνα. Ἄν δὲ τὸ τραγικὸν ἦτο ἡ πρώτη τοῦ τραγικοῦ ἀρετή⁴, ὁ ποιητὴς οὗτος ἠθέληεν εἶναι ὁ κορυφαῖος. Ἀλλ' ἄλλο εἶναι τὸ τραγικὸν καὶ ἄλλο τὸ δραματικόν. Ὁ τραγικώτατος δὲν εἶναι καὶ δραματικώτατος. Διότι ὁ θεατὴς φοιτῶν εἰς τὸ θέατρον δὲν σκοπεῖ, ὅπως φοβηθῇ ὡς παιδάριον ὑπὸ μορμόνος, ἀλλ' ὅπως διδαχθῇ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἀδικησάντων.

¹) Ὁ αὐτὸς Π 2, 1555 "Πρῶτος ὁ Φρυγίος γυναικείον πρόσωπον εἰσήγαγεν ἐν τῇ σκηνῇ". ²) Bergk III, 197. ³) Ἴσως ταῦτα ἀπετέλουν δεύτερον χορὸν, ὡς τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα. ⁴) Ἀριστοτέλης. Περὶ ποιητικῆς XIII, 6 "καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται." Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδειαν σελ. 34.

Διδάσκεται δ' οὗτος, ἂν οἱ χρηστοὶ μὴ μεταβάλλονται ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν¹. διότι τοῦτο οὔτε φοβερὸν οὔτε ἔλειπον εἶναι, ἀλλὰ μαρὸν. Ἐνίοτε τὸ ἔγκλημα τοῦ τιμωρουμένου λανθάνει καὶ δύναται τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι τιμωρεῖται ὁ ἀθῶς, ὥς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ². Οὔτε πάλιν οἱ μοχθηροὶ πρό- πει ἐκ δυστυχίας νὰ μεταπίπτωσιν εἰς εὐτυχίαν διότι τοῦτο κατὰ τὸν Σταγειρίτην δὲν εἶναι οὔτε φιλόανθρωπον οὔτε ἔλει- ρὸν οὔτε φοβερὸν. Τῷ ὁρθῷ τούτῳ νόμῳ τῆς δραματικῆς τέ- χνης δὲν ἠκολούθησεν ὁ Εὐριπίδης³, ἀλλ' εἰσήγαγε τὴν Μή- δειαν ἐν τῷ φερονύμῳ δράματι, καίπερ μοχθηρὴν, θριαμβεύ- ουσαν. Πολλοὶ ἔχουσι τὴν πρόληψιν, ὅτι οἱ λίαν πονηροί, οἷος ὁ Νέρων, εἶναι κατ' ἐξοχὴν δραματικὰ πρόσωπα καὶ ὅτι οὗτοι πρέπει νὰ μεταπίπτωσιν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, ὅπερ ἀπο- κρούει ὁ Ἀριστοτέλης⁴. διότι ἡ τοιαύτη πλοκὴ τοῦ μύθου δύ- νηται μὲν νὰ ἔχῃ τὸ φιλόανθρωπον, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον δύναται νὰ διεγείρῃ. Διότι ὁ μὲν ἔλεος⁵ διεγίρεται πρὸς τὸν ἀναξίως δυστυχοῦντα, ὁ δὲ φόβος πρὸς τὸν ὅμοιον, δηλ. ἐπειδὴ ὁ θεατῆς δὲν εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν μοχθηρὸν τιμωρούμενον, δὲν φοβεῖται. Λοιπὸν κατὰ τὰ εἰρημένα ὁ ἀδικῶν καὶ τιμωρούμε- νος δὲν πρέπει μὲν νὰ ὑπερέχῃ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δι- καιοσύνην, οὔτε κατὰ τὴν κακίαν καὶ μοχθηρίαν, ἀλλὰ νὰ μεταπίπτῃ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν δι' ἀμαρτίαν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ Κρέων ἐν τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις δὲν εἶναι μοχθηρός, ἀλλ' ἡμαρτε πιστεύσας, ὅτι εἶναι ἀγαθὸς βα- σιλεὺς καὶ φιλόπολις, ἂν κατασχύνῃ τὸ πτώμα τοῦ κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος στρατευομένου, ἐν ᾧ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄφει, ὅτι

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XIII. 2. ²) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδί- ποδα τυράνν. σελ. 45. ³) Εἰσαγωγὴ εἰς Μήδ. 37. ⁴) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. XIII. 2. ⁵) Τὸν ἔλεον ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ῥητορικῇ Β', 8 ὁρίζει οὕτως· "ἔστι δὲ ἔλεος λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ ἢ λυ- πηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκῆσθαι ἂν παθεῖν ἢ τῶν αὐτοῦ τινά, καὶ τοῦτο ὅταν πλησίον φαίνεται".

οὕτως ὑβρίζει τὸ φυσικὸν δίκαιον¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ τραγικὸς ποιητὴς πρέπει νὰ παρασκευάσῃ ἡδονὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου, ἀρμόζει, ἵνα οἱ τὰ τραγικὰ πράττοντες ἔχωσι συγγενικὰς ἢ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς πάσχοντας· διότι ἂν ἐχθρὸς φονεὺν ἐχθρόν, τοῦτο δὲν εἶναι ἐλεεινόν, ὥς οὐδ' ἂν ὁ τοῦτο πράττων μὴδένα δεσμὸν ἔχῃ πρὸς τὸν φονευόμενον². Εἶναι δ' ὁμοῦς ἐλεεινόν, ἂν ἡ Μήδεια φονεὺν τὰ ἑαυτῆς τέκνα καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα τὸν ἑαυτῆς σύζυγον.

Ὡς ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μία ὑπόθεσις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἥθεσιν εἶναι ἀνάγκη, ὅπως ἐν πρόσωπον διαπρέπῃ, ὅπερ εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ δράματος. Ἀνάται δὲ τοῦτο νὰ ἦναι καὶ γυνή, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατὰ τὸ ἦθος πρέπει νὰ ὑπερέχῃ οὐ μόνον τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν, ὥς ἡ Ἀντιγόνη εἶναι ὑπερτέρα καὶ τῆς Ἰσμήνης καὶ τοῦ Κρέοντος, καὶ ἡ Ἥλέκτρα ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι οὐ μόνον τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῆς Χρυσοθέμδος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Αἰγίσθου. Ἄν δὲ δύο πρόσωπα ἐν τῷ αὐτῷ δράματι ἐξαίρωνται, τοῦτο γίνεται πρὸς βλάβην τῆς ἐνότητος τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ ὅλου δράματος· διότι δύο καλὰ ἀναιροῦσιν ἄλληλα. Ἐν ἑκάστῳ δράματι εἶναι εὐκόλον νὰ εὐρίσκωμεν τὸν ἥρωα αὐτοῦ, διότι συνήθως ἐκ τούτου τὸ δράμα ὀνομάζεται, ὥς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς Οἰδίποσιν, ἐν τῇ Ἀντιγόῃ, ἐν τῇ Ἥλεκτρᾷ καὶ ἐν τῷ Αἰάντι. Ἠγέρθη μὲν ἀμφισβήτησις τις ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ³, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἀσθενεστάτη. Ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι συγκεντροῦνται μὲν τὸ τραγικὸν ἐνδιαφέρον ἐν τούτῳ τῷ ἀνακτι, ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα καὶ ἐν τῇ μοχθηρίᾳ αὐτῆς οὕτως

¹) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀντιγόνην σελ. 45. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητικ. κεφ. XIV, 4 "Ἀνάγκη δέ, ἡ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις ἢ ἐχθρῶν ἢ μὴδετέρων." Ἄν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρόν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν οὔτε μέλλων δείκνυται, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος· οὐδ' ἂν μὴδετέρως ἔχοντες. ³) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Φιλοκτήτην. σελ. 51.

ὑπὸ τῆς θαυμασίας τοῦ τραγικοῦ τέχνης ξεαίρεται, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι αὕτη καὶ οὐχὶ τὸ πρόσωπον, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς τραγωδίας, εἶναι ἡ ἥρωϊς τοῦ δράματος¹. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ὁ ἥρωϊς ἢ ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ δικαίου καὶ ἀπόλλυται μὴ δυνηθεὶς νὰ πληρώσῃ τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ἢ τοῦ δικαίου προασπίζων ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, καὶ ἂν περιπέσῃ εἰς τὸν θάνατον². Οὕτως ἡ Ἀντιγόνη θνήσκει ἐν τῷ φερονύμῳ δράματι καὶ ὁ Αἴας αὐτοκτονεῖ, ἀλλ' ἐκάτερος θριαμβεύει. Ὁ μὲν θάνατος ἐν τῷ δράματι εἶναι τι ἐπονσιῶδες καὶ τυχαῖον, ἡ δὲ τιμὴ εἶναι τὸ ἀφθαρτον μέρος τοῦ βίου³.

Ὁλόκληρος δ' ὁ μῦθος τοῦ ἀρχαίου δράματος ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἥτοι ἀπητεῖτο νὰ ὑπάρξῃ ἐνότης τόπου καὶ χρόνου⁴. Τοῦτο δ' ἐπεβάλλετο ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ δὲν ὑπῆρχον παύσεις, ἀλλὰ, καθ' ἃ ἀλλαγὴν λέγομεν, ταύτας ἐπλήρου ὁ χορός, ὅστις διαρκῶς ἔμενεν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ γείνῃ ἀλλαγὴ τόπου. Ἐν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ γίνεται τοῦτο, ἀλλὰ καταπίπτει ἡ αὐλαία καὶ κατὰ τὴν παῦσιν εἶναι δυνατόν νὰ γείνῃ διασκευὴ τῆς σκηνῆς. Εἰρήσθω δ', ὅτι τὰ θεατρικὰ τῶν ἀρχαίων μηχανήματα δὲν ἦσαν οὕτω τέλεια, ὅπως αἱ διασκευαὶ τελῶνται, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ ἔμενεν ἀνοικτή⁵. Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἡ ὑπόθεσις τῶν δραμάτων ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ ἐν μιᾷ μόνη ἡμέρᾳ, ὡς ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης παρητήρησεν⁶. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅμως ταύτῃ συνέβαινον πολλά, ἅπερ φύσει δὲν ἠδύναντο νὰ τελεσθῶσιν, ὡς ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ ὁ ὑπὸ τοῦ Δικαιοπόλι-

¹) Bergk III, 205. ²) Ἰδὲ εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀντιγόνην σελ. 40. ³) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Αἴαντα σελ. 39. ⁴) Bernhardy II, 2. 175. ⁵) Sittl, Geschichte der Griech. Liter. III, 229. ⁶) Περὶ ποιητ. V, 5. Ἡ μὲν γὰρ ὅτι μάλιστα πειράται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι ἡ μὲν καὶ ὅτι ἐξ ἀλλήλων εἰναι, ἡ δὲ ἐποποιῖα ἀόριστος τῷ χρόνῳ, καὶ τούτῳ διαφέρει. Καίτοι τὸ πρῶτον ὁμοίως ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦτο ἐποιοῦν καὶ ἐν τοῖς ἔπεσιν».

δος πεμφθεὶς Ἀμφίθεος, ὅπως ἐκ Σπάρτης κομίσῃ τὴν εἰρήνην, ἐπανέρχεται εἰς Ἀθήνας ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν καὶ πολλὰ ἄλλα συμβαίνουσιν. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ, ὅτι πρότερον καὶ ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἐγένετο ὑπέρθεσις τῆς μιᾶς ἡμέρας ὥς καὶ ἐν τῷ ἔπει. Τοῦτο φαίνεται παρὰδοξον καὶ πολλὰι εἰκασίαι ἐγένοντο πρὸς ἄρσιν αὐτοῦ. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι τὸ χωρίον διεφθάρη, ἄλλοι, ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐννοεῖ οὐχὶ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ὑποθέσεως τοῦ δράματος, ἀλλὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν οὐχὶ μίαν τραγωδίαν, ἀλλὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν¹. Τὴν διαφθορὰν ὁμως τοῦ κειμένου οὐδεὶς δύνатаι νὰ βεβαιώσῃ. Ἡ δὲ δευτέρα ὑπόθεσις δὲν δύναται νὰ ἦναι πιθανή, διότι ἡ διδασκαλία μιᾶς τραγωδίας μόνον ὀλίγας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρκει καὶ οὐχὶ μίαν ὁλόκληρον περίοδον ἡλίου καὶ τι πλεόν. Ὅτι δ' ὁ Σταγαρίτης ἐννοεῖ τὸν χρόνον τῆς ὑποθέσεως, γίνεται δηλὸν καὶ ἐξ ἄλλου χωρίου². Ἐν τούτῳ παρατηρεῖ, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν συμβαίντων ἐν βραχεῖ χρόνῳ παρέχει μείζονα ἡδονὴν τῆς ἐν μακρῷ χρόνῳ καὶ ἐν πολλοῖς στίχοις ἀναπτύξεως αὐτῶν, ὥς εἴ τις τὸν μῦθον τοῦ Οἰδίποδος ἀνέπτυσσε διὰ στίχων, ὅσους ἔχει ἡ Ἰλιάς.

Πρὸς τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστοτέλους συμφωνεῖ καὶ ὁ τοῦ Αἰσχύλου βιογράφος, καθ' ὃν ἡ Νιόβη μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας ἐπικαθημένη τῷ τάφῳ τῶν παιδῶν δὲν φθέγγεται ἐγκεκαλυμμένη³. Τοῦτ' αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτι οὐτως ἐποίει ἐν τοῖς Ἑκτορος λύτροις⁴. Ὑποτίθεται ὁμως

¹) Bergk III, 203. ²) Περὶ ποιητ. XXVI, 5 "Ἐτι τῷ ἐν ἐλάττονι μῆκει τὸ τέλος τῆς μιμήσεως εἶναι· τὸ γὰρ ἀθροώτερον ἤδιον ἢ πολλῷ κεκραμένον τῷ χρόνῳ, λέγω δὲ οἷον εἴ τις τὸν Οἰδίπουν θείῃ τὸν Σοφοκλέους ἐν ἔπειν ὅσοις ἡ Ἰλιάς,.." ³) Ἐν τῇ πρώτῃ Βιογραφίᾳ 30 ἐν τῇ ἐκδόσ. τοῦ Westermann σελ. 119. ⁴) Αὐτόθι "Ἐν μὲν γὰρ τῇ Νιόβῃ ἕως τρίτης ἡμέρας ἐπικαθημένη τῷ τάφῳ τῶν παιδῶν οὐδὲν φθέγγεται ἐγκεκαλυμμένη, ἐν δὲ δὴ τοῖς Ἑκτορος λύτροις Ἀχιλλεύς ὁμοίως ἐγκεκαλυμμένος οὐ φθέγγεται πλὴν ἐν ἀρχαῖς ὀλίγα πρὸς Ἑρμῆν ἀμοιβαίᾳ,.." Καὶ περὶ τοῦ Ἀχιλ-

ὅτι ἡ τριήμερος αὕτη σιωπὴ δὲν ἐγένετο πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν, ἀλλὰ μόνον ἠγγέλλετο ἐν τοῖς λόγοις ἀγγέλου τινός¹. 'Αλλ' οὐχ ἦτιον παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ συμβαίνει ἡ παράδοσις, ἥς μνημονεύει ὁ 'Αριστοτέλης· διότι ἐν ταῖς Εὐμενίαις δὲν τηρεῖται ἡ ἐνότης οὔτε τοῦ τόπου, οὔτε τοῦ χρόνου· ἐν ἀρχῇ τῆς τραγωδίας ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, εἶτα δ' ἐν 'Ακροπόλει τῶν 'Αθηνῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τοῦτων τμημάτων τῆς τραγωδίας παρεμπίπτει χρόνος τις. Καὶ ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους γίνεται μὲν μετάθεσις τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἡ ἐνότης τοῦ χρόνου διατηρεῖται. 'Εν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ, ἐν ᾗ μείζων ἐλευθερία ὑπάρχει, συγκεντροῦνται μὲν μακροὶ πρόξεις ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, ὥς ἄρτι ἐλέγομεν περὶ τῶν 'Αχαρνέων τοῦ 'Αριστοφάνους, καὶ ἐν τῇ Εὐρήνῃ γίνεται μετάθεσις τῆς σκηνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ παράδοσις τῆς ἐνότητος τοῦ χρόνου δὲν γίνεται. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ ἡ μέση καὶ ἡ νεωτέρα κωμωδία, εἰ καὶ αὕτη τὸν χορὸν ἀποβαλοῦσα πλήρη ἐλευθερίαν ἐκτίσαστο, ὅμως μετρίαν χοῤῃσιν τῆς ὑπερβάσεως ἐποιήσαστο. Σημειώσθω δ', ὅτι τὰ περὶ ἐνότητος τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἔχουσι κῶρος ἐν τῷ αὐτῷ δογματι. Διότι ἐν τῇ τριλογίᾳ ὑπῆρχε πλήρης ἐλευθερία. Οὕτως ἐν τῇ σφριζομένῃ 'Ορεστείᾳ αἱ τρεῖς τραγωδίαὶ χωρίζονται ἀλλήλων διὰ μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος. 'Εν μὲν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ, ἐν ᾗ φονεύεται ὁ 'Αγαμέμνων, ὁ 'Ορέστης ἦτο νήπιον, ἐν τῇ δευτέρᾳ οὗτος εἰκονίζεται ὡς νέος δυνάμενος νὰ τιμωρήσῃ τοῖς φονεῖς τοῦ πατρός. 'Εν δὲ τῇ Θηβαΐδι αἱ τρεῖς τραγωδίαὶ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ γενεῶν. Μερίστη δ' ἀπόστασις χρόνου ὑπάρχει ἐν τῇ Προμηθεΐδι, διότι μεταξὺ τοῦ Προμηθέως δεσμώτον καὶ τοῦ λυομένου παρεμπίπτουσι χίλιετηρίδες. Ὡσαύτως ἐγένετο παράδοσις τῆς ἐνότητος τοῦ τόπου, ὥς ἐν τῇ 'Ορεστείᾳ.

λέως ὅμως ὁ Σχολιαστὴς τοῦ 'Αριστοφάνους εἰς Βατρᾶχ. 942. παρατηρεῖ
 "ὅς μέχρι τριῶν ἡμερῶν οὐδὲν φθέγγεται.". ¹) Bernhardy II. 2. 172.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΡΙΚΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ μὴ ἔχοντες ἰδίαν γλῶσσαν μετεχειρίζοντο τὴν ἐπικὴν καὶ τὴν τῶν λυρικῶν ποιητῶν. Βραδύτερον δ' ὅμως τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον παραλαβόντες καὶ ταύτην διὰ Δωρικῶν τύπων ἐπιρρώσαντες νέον ἰδίωμα γλώσσης μετὰ τοσαύτης εὐστοχίας ἐδημιούργησαν, ὥστε οὗτοι τὸ πρῶτον τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν ὥρισαν καὶ τὴν περὶ ταύτην αἰσθησιν τῶν ἀρχαίων ἐμόρφωσαν¹. Διότι οὗτοι μετὰ λεπτοῦ αἰσθήματος ἐποίουν τὴν προσήκουσαν ἐκλογὴν καὶ ἀπέφενγον ἐπιμελῶς πᾶν τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι τὸ τοιοῦτον ἐφαίνετο ἀνάρμοστον εἰς τὸ ἰδεῶδες τῆς τραγωδίας². Διὰ τοῦτο οὐχὶ σπανίως προετίμων Δωρικοὺς καὶ Αἰολικοὺς τύπους, οἵτινες διὰ τὴν εὐφωνίαν ἢ διὰ τὸν ξενοπρεπῆ ἦχον ἐφαίνοντο αἰρετώτεροι³. Οὕτως ἀνεμίγνουν τὰς διαφόρους διαλέκτους καὶ ἐνίοτε κατὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου μετέβαλλον τοὺς τύπους⁴. Τὴν μὲν ἐπικὴν γλῶσσαν μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς λόγοις τῶν ἀγγέλων, ἐν ταῖς καλουμέναις ἀγγελικαῖς ῥήσεσι⁵ καὶ ἐν τοῖς ἀναπαιστικοῖς στίχοις διότι τὸ μέτρον τοῦτο προσεγγίζει εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος. Τοῦτο γίνεται κατ' ἐξοχὴν παρὰ τῷ Αἰ-

¹) Παράβαλλ. Bernhardt, Grundriss der Griech. Litteratur II, 2, 205. ²) Bergk III, 101. ³) Τοιαῦται εἶναι αἱ λέξεις Ἀθάνα, δαρὸν, ἔκατι, κυναγός, γαμόρος, φαεινός. ⁴) Οὕτως ἔλεγον μοῦνος, ξείνος, μέσος καὶ μετεχειρίζοντο τὸ Δωρικὸν νιν (οὐχὶ τὸ μιν), σέθεν. ⁵) Ἐν ταῦταις λέπει ἡ συλλαβικὴ αὐξησης, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τῷ διαλόγῳ.

σχύλω¹. Τὴν δὲ Δωρικὴν ἀνεμίγνυον ἐν τοῖς μελικοῖς μέρεσι τῆς τραγωδίας. Διότι ἡ σεμνότης καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς Δωρίδος ἡρμοζεν εἰς τὸ ὑψηλὸν ἥθος τῆς τραγωδίας. Διὰ ταῦτα ἡ τῶν τραγικῶν γλῶσσα διέφερε τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένης².

Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν συμβαίνει παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, ὅστις τὴν συμμετρίαν τῆς γλώσσης πρὸς τὰς ἰδέας θηρεῦων πολὺν ταύτην ὑπὲρ τὴν δημώδη ἀνύψωσεν³. Ὁ μέγας οὗτος τραγικὸς ἔχει ἐπινοητικὴν δύναμιν πρὸς κατασκευὴν νέων λέξεων καὶ οὐδεὶς τραγικὸς τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γλώσσης. Ἀγαπᾷ τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς λέξεις, τὰς πετυρωμένας φράσεις, τὰς τολμηρὰς μεταφορὰς καὶ τὰς φανταστικὰς εἰκόνας. Ἀλλὰ μόνον ὁ αἰετὸς οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀεροπορῇ ἐν οὕτως ὑψηλαῖς στιβάσι τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ. Ὅσοι δ' ἐπειράθησαν, ὅπως τοῦτον μιμηθῶσιν, ἀκλεῶς εἰς τραγικὸν λῆρον κατέπεσαν⁴. Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Σοφοκλέους γίνεται ἀρεστὴ διὰ τὴν σωφροσύνην, διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν γλωσσημάτων καὶ διὰ τὴν εὐστοχον κατασκευὴν νέων λέξεων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τραγικὸς οὗτος κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰ λέγοντα πρόσωπα μεταβάλλει τὸν λόγον, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἔχει πολλὴν ποικιλίαν⁵. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθη-

¹) Ὁ τραγικὸς οὗτος ἀγαπᾷ τὸ ἡδέ, ὅπερ σπανίως ὑπάρχει παρὰ τε τῷ Σοφοκλεῖ καὶ τῷ Εὐριπίδῃ. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. XXII, 8 "Ἐτι δὲ Ἀρσιφράδης τοὺς τραγικοὺς ἐκωμῶδει, οἷον τὸ δωμάτιον ἀπο ἀλλὰ μὴ ἀπὸ δωματίων, καὶ τὸ σέθεν, καὶ τὸ ἐγὼ δέ νιν, καὶ τὸ Ἀχιλλέως πέρι ἀλλὰ μὴ περὶ Ἀχιλλέως, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα". ³) Οὗτος ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάν. στίχ. 1058 λέγει:

... ἀλλ' ὦ κακόδαιμον ἀνάγκη
μεγάλων γνωμῶν καὶ διανοιῶν ἴσα καὶ τὰ ῥήματα τίκτειν.
Κἄλλως εἰκὸς τοὺς ἡμιθέους τοῖς ῥήμασι μείζοσι χρῆσθαι.

⁴) Ἐντεῦθεν ἐλέγετο τραγικὸς λῆρος, θεατρικὸς, τραγωδεῖν, παρατραγωδεῖν.

⁵) F. W. Schmidt, De ubertate orationis Sophocleae, pars prior, Muegdeburg 1885.

ναίων ἐγένετο ὀγκλοκρατικόν, ἡ γλῶσσα τῶν τραγικῶν ὑπέστη σπονδύϊαν μεταβολήν. Τότε παρήχθη ἡ τρίτη βαθμὶς τῆς τραγικῆς γλώσσης, ἣτις καὶ μακρὸν χρόνον διετηρήθη καὶ ἀρεστή τῷ λαῷ ἦτο. Αὕτη παρήχθη μὲν ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν καὶ ἀνομοίων πνευμάτων, ὅμως ὁ ἀληθὴς ἀντιπροσώπος ταύτης εἶναι ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ἐγίνωσκε πάντας τοὺς τύπους τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ νὰ σφετερισθῇ καὶ μετ' εὐφρυΐας ἐν τῇ ποιήσει νὰ ἐκφράσῃ. Ὁ τραγικὸς οὗτος δὲν ἀντλεῖ ἐκ τοῦ ἀρχαίου τῆς γλώσσης θησαυροῦ, ἀλλ' ἐκλέγει ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ καθ' ἡμέραν βίου¹, ὅτι συνάδει πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος. Διὰ τὴν γλῶσσαν ὁ τραγικὸς οὗτος ὑπὸ πάντων τιμᾶται. Ἐπὶ τοῦ Εὐριπίδου ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει ἡ ῥητορικὴ, ἣτις σπουδαίως ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἐπέδρασεν. Ἡ παντοδύναμος αὕτη τέχνη ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις εἰσέδυσσε πανταχοῦ καὶ οὐδεὶς θέλων νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἡδύνατο ταύτην νὰ ἀποφύγῃ. Οὕτως ἡ τραγωδία ἐξηρητήθη ἀπὸ τῆς τέχνης καὶ τοιαύτη μόρφωσις καὶ εἰς μετριοτέρας διανοίας ἦτο προσιτή.

Ὡς ἐν πολλοῖς ἡ κωμωδία ἐμυμήθη τῇ τραγωδίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, ἂν μὴ δεχθῶμεν, ὅτι τὰ αὐτὰ αἷτια παρήγαγον τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Ὁ Κρατῖνος, ὃ ὀφείλεται ἡ τεχνικὴ τῆς κωμωδίας μόρφωσις, διατηρεῖ τὴν γλῶσσαν, ὥς καὶ ὁ Αἰσχύλος, ἐν ὑψηλῇ ἑσθμίδι. Ἡ ὑψηλὴ τοῦ κωμικοῦ τούτου γλῶσσα συνάδει πρὸς τὰς ὑψηλὰς τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἰδέας². Οἱ διάδοχοι ὅμως τούτου ἐμετρίασαν τὸν ὑψηλὸν τῆς γλώσσης τόνον καὶ δὴ ὁ Ἀριστοφάνης ἐμυμήθη τῇ γλώσσῃ τοῦ Εὐριπίδου³,

¹) Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. III, 2 "κλέπεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῇ, ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ καὶ ὑπέδειξε πρῶτος." ²) Πλατωνίους Περὶ κωμωδίας IX, 14 "διαλέκτω δὲ (διαφέρουσιν), καθ' ὃ ἡ μὲν νέα τὸ σαφέστατον ἔσχε, τῇ νέᾳ κεχρημένῃ Ἀτθίδι, ἡ δὲ παλαιὰ τὸ δεινὸν καὶ ὑψηλὸν τοῦ λόγου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιτηδεύουσα λέξεις τινάς." ³) Ἐν ἀποσπάσμ. Ἀριστοφάν. 397.

Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ, τοὺς νοῦς δ' ἀγορεύουσιν ἥτιον ἢ κείνος ποιῶ.

οὗ ἐγένετο ὁ κακὸς δαίμων. Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς νέας κωμωδίας εἶχε τι νηφάλιον καὶ ἄχρουν.

Ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι διετήρουν ὅσον οἷόν τε ἀμυγῇ τὰ διάφορα τῶν γραμμάτων γένη, δὲν ἐπέτρεπον καὶ τὴν ἀνάμειξιν πεζοῦ λόγον ἐν τῷ δράματι. Διὰ τοῦτο ἡ τραγωδία τὸν νόμον τοῦτον διεφύλαξεν ἀπαράβατον. Καὶ αὐτὴ ἡ νέα κωμωδία, ἥτις ἐν πολλοῖς τὸν ποιητικὸν ὄγκον ἀποβαλοῦσα εἰς τὸ φυσικὸν καὶ πεζὸν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου κατέπεσε, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀναμίξῃ τὸν πεζὸν μετὰ τοῦ ἐμμέτρου λόγον. Μόνον ἡ ἀρχαία κωμωδία ἐνέπλεξε πεζὸν λόγον ἐν εὐχαῖς πρὸς θεοὺς καὶ ἐν δημοσίοις ἐγγράφοις¹, τοῦτο ὅμως δὲν ἐλέγχει τοῦ ποιητοῦ ἀδυναμίαν, ἀλλ' ὑποδεικνύει τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, ὅπως τὸ μέτρον ἀποφύγων καταστήσῃ τὸν λόγον πιθανώτερον².

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, καθ' οὓς τὸ δράμα λυρικὸν ὄν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, εἶχεν ἡθος σατυρικόν, τὸ σύνηθες μέτρον ἦτο τὸ τροχαῖκόν τετραμέτρον, ὅπερ ἤρμوزه τῇ ταχείᾳ τῶν σατύρων κινήσει³. Ὅτε ὅμως ὁ Θέσπις τὸ δραματικὸν αὐτοτελὲς ἀνέδειξε, τὸ τροχαῖκόν μέτρον κατ' ὀλίγον περιορίζετο καὶ τὸ τρίμετρον ἰαμβικὸν εἰσήγετο⁴. Καὶ αὐτὸς ὅμως ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις αὐτοῦ δράμασι τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου μέτρον χρῆσιν ἐποιεῖτο, ὡς δεικνύουσιν οἱ Πέρσαι⁵. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ τροχαῖκόν σχεδὸν ἐξηλείφθη, διότι μόνον περὶ τὸ τέλος τῶν δραμάτων οἱ τραγικοὶ μετεχειρίζοντο, ὡς ὁ Αἰσχύλος ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράνῳ.

¹) Αἰριστοφάν. ἐν Ὀρνισι 865 καὶ ἀποσπάσμι. τοῦ κωμικοῦ Ἀρχίππου ἐν ἀποσπάσμι. 2 (Com. II, 2, 719), ἔνθα ἡ συνθήκη τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἰχθύων εἶναι ἐν πεζῷ λόγῳ. ²) Ἀριστοτέλ. ἐν Ρητορ. III, 8 "Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μῆτε ἔμμετρον εἶναι μῆτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον, πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ καὶ ἄμα καὶ ἐξίστηναι". ³) "Ὁ αὐτὸς αὐτόθι". ⁴) "Ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ὅτι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα". ⁵) Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Περ Ποιητ. κεφ. 4. ⁶) Ἐν σίχ. 155—175 καὶ 215—248.

Ἐν ᾧ δ' οὕτως εἶχεν, αἶφνης κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ τραγωδία ἔλαβε παθητικώτερον ἦθος, τὸ μέτρον τοῦτο ἐπανήλθε πάλιν καὶ εἰς τὸ μέσον, ἔνθα τὸ πάθος τῆς τραγωδίας μᾶλλον ἐντείνεται¹, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν ταῖς Φοινίσσαις² καὶ τῷ Ὀρέστη³ τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἐν μέρει καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράνῳ. Κατ' ἐξοχὴν ὁμῶς τὸ τροχαϊκὸν τετραμέτρον ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, διότι ἕνεκα τῆς γοργότητος αὐτοῦ ἤρμοζε ταύτῃ καὶ δὴ καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν κωμικῶν, λίαν συχνάκις μετεχειρίζετο τὸ μέτρον τοῦτο. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι σύνηθες τῷ Ἐπιχάρμῳ, τῷ Ἀριστοφάνει (κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ παρόδῳ)⁴ καὶ τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ κωμῳδίᾳ.

Ἄλλ' ὁ τρίμετρος ἰαμβικὸς ἐκράτησεν ἐν τῇ τραγωδίᾳ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο μετεχειρίζοντο οἱ σκηνικοὶ ἐν τε τῇ σιχομυθίᾳ καὶ ἐν τοῖς συστήμασιν. Ὁρθῶς δ' ἐποίησαν οἱ τὸν ἱαμεὶον εἰσαγαγόντες· διότι οἱ σκηνικοὶ μιμοῦνται κοινὸν ἀνθρώπους, οἱ δὲ κοινὸι ἄνθρωποι συνήθως ἰαμβεὺς ἐν τοῖς διαλόγοις αὐτῶν μεταχειρίζονται⁵. Τὸ μέτρον τοῦτο, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπενόησεν ὁ Ἀρχίλοχος ὡς ὄργανον λοιδορίας καὶ ψόγου, οἱ δὲ τραγικοὶ κατέστησαν τοῦτο σεμνότερον. Κατ' ἐξοχὴν ὁ Αἰσχύλος μεταχειρίζεται τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον ὀγκωδέστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, οὐ μόνον διότι ἀναμιγνύει σπονδείους, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ νόημα καταλήγει μετὰ τοῦ μέτρου,

¹) Ἐρμογένης Περὶ ἰδεῶν II, 1. III, 302 ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Walz "γοργὸς λόγος· καὶ τούτου γε τεκμήρια ἐναργῆ πολλὰ ἐκ τῆς τραγωδίας, ἔνθα ἐπιέγεται ὁ λέγων δοκεῖ, τροχαϊκῶς συντεθέντα καὶ παρὰ τῷ Μενάνδρῳ... τρέχει γὰρ ὡς ὄντως ἐν τούτοις ὁ ἔνθμος". ²) Ἐν στίχ. 588. ³) Ἐν στίχ. 728—806. ⁴) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 204 "Γέγραπται δὲ τὸ μέτρον τροχαϊκόν, πρόσφορον τῇ τῶν διωκόντων γερόντων σπουδῇ. Ταῦτα δὲ ποιεῖν εἰώθασιν οἱ τῶν δραμάτων ποιηταὶ κωμικοὶ καὶ τραγικοὶ, ἐπειδὴν δρομαίως εἰσάγωσι τοὺς χοροὺς, ἵνα ὁ λόγος συντρέχῃ τῷ δράματι (πράγματι)". ⁵) Ἀριστοτέλης Περὶ ποιητ. κεφ. IV, 12 καὶ Ῥητορικ. VII, 8 "ὁ δ' ἰαμβὸς αὐτὴ ἐστὶν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες". Περὶ τοῦ μέτρου τούτου ὄρα σελ. 230.

ὥστε παρ' αὐτῶ οἱ στίχοι φαίνονται διακεκριμένοι καθ' ἓνα. Οἱ διάδοχοι τούτου κατέστησαν τὸ μέτρον τοῦτο ποικιλώτερον, ἐλαφρότερον καὶ γοργότερον¹. Οὗτοι ἐπέτρεπον τὴν διάλυσιν μακρῶν συλλαβῶν κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ τρίτῃ ἢ ἐν τῇ τετάρτῃ θέσει, καθ' ὅσον ἡ τμῆσις ἐν τῷ ἐνὶ ἢ τῷ ἑτέρῳ ποδὶ ἐγένετο, ὅπως τὴν ἀρχὴν νέου τμήματος σημειώσωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τμῆσις γίνεται συχνότερον ἐν τῷ τρίτῳ ἢ ἐν τῷ τετάρτῳ ποδὶ, τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς μακρᾶς συλλαβῆς. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη προβαίνει παραλλήλως πρὸς τὰ πολιτικά πάθη τῆς περιόδου ταύτης τῶν Ἀθηναίων καὶ παύει κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε τὸ μέτρον κατασκευάζεται ἐπιμελέστερον². Κατὰ τὴν αὐστηρότητα ταύτην διακρίνεται ὁ Μοσχίων καὶ βραδύτερον οἱ Ἀλεξανδρινοί. Τὸν ἱαμικὸν τρίμετρον μετεχειρίζοντο καὶ οἱ κωμικοὶ ἐν τοῖς διαλόγοις. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἴσως καὶ ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ γίνεται χοῦσις τοῦ ἱαμικοῦ καταληκτικοῦ τετραμέτρου.

Ἐπειδὴ ὁ ἀναπαιστος εἶναι ὕθμὸς ἐμξατήριος, ἀρμόζει κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν πάροδον καὶ ἄφοδον τοῦ χοροῦ. Τὸ κατ' ἀρχὰς μόνον ὁ χορὸς μετεχειρίζετο ἀναπαιστους, βραδύτερον δ' ἐνίοτε καὶ τὰ δρῶντα προσώπα. Παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἄρχεται τῆς παρόδου ἐξ ἀναπαιστικοῦ συστήματος. Ὡσαύτως δι' ἀναπαιστων ὁ χορὸς ἀναγγέλλει τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν δρῶντων προσώπων. Καὶ τῇ κωμῳδίᾳ σύνηθες ἦτο τὸ ἀναπαιστικὸν τετράμετρον, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐν τῇ παραβάσει. Τὰ ἀναπαιστικά συστήματα δὲν ἦσαν κατ' ἀκριβεῖς μελωδίας μεμελοποιημένα, δὲν ἀπηγγέλλοντο ὅμως καὶ ὡς πεζὸς λόγος, ἀλλὰ κατὰ παρακαταλόγην³. Τοῦ δ' ἑξαμέτρου δὲν ἐγένετο χοῦσις, ἢ ἐκεῖ ἐνθα ὁ λέγων ἐλάμβανεν ἥθος ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπές, ὡς ὁ Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκλήτῃ⁴.

¹) K. Ot. Müller ἐν τῇ γραμματικῇ II, 76 ²) Bergk III, 110.

³) Περὶ ταύτης εἴπομεν ἐν τοῖς ἑμπροσθεῖν. ⁴) Ἐν στίχ. 839, ὅπου ἰδὲ τὴν σημειώσιν μου.

Οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ ἐν τοῖς λυρικοῖς μέρεσιν ἔχουσι μέγαν πλοῦτον σχημάτων, τοῦτον ὅμως δὲν ἐπενόησαν αὐτοί, ἀλλὰ παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀριστοτεχνῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σιμωνίδου. Τούτων οἱ ὕμνοι καὶ τὰ προσόδια, οἱ παιᾶνες καὶ οἱ διθύραμβοι, τὰ ὑπορχήματα καὶ οἱ θρηνοὶ ἐγένοντο τὰ πρότυπα, ἅπερ ἐμιμήθησαν οἱ δραματικοὶ ποιηταί. Κατ' ἐξοχὴν διαπρέπει ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τέχνῃ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, διότι καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ ὀγκῶδες καὶ μεγάλην ποικιλίαν λυρικῶν σχημάτων ἔχει. Παρὰ τῷ τραγικῷ τούτῳ τὰ λυρικά μέρη εἶναι τὰ νεῦρα τῆς τραγωδίας. Τούναντίον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ οὐχὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἡ χάρις κρατεῖ. Ὁ δ' Εὐριπίδης μεταχειρίζεται ἱαμβικὰς στροφὰς καὶ δογμακὰ μέτρα, διότι ταῦτα ἦσαν ἐπιτήδεια πρὸς ἀπεικόνισιν σφοδροτήτων τῆς ψυχῆς κινήσεων¹. Ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ ὁ σχηματισμὸς τῶν στροφῶν εἶναι ἁπλοῦς, ἂν παραβληθῇ πρὸς τὸν τῆς τραγωδίας. Δὲν γινώσκουμεν, ἂν ὁ Κρατῖνος ἢ ὁ Εὐπολὺς ἐπενόησε νέον τι, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης δεικνύει ἔξοχον εὐφυΐαν ἐν τοῖς λυρικοῖς ᾄσμασι. Περὶ τῆς μέσης καὶ νέας κωμῳδίας δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι, διότι αὗται, ὥς εἴρηται, κατέλυσαν τὸν χορόν.

Οἱ τραγικοὶ ἔχρῳντο ἁρμονίᾳ ἐν τοῖς σιτασίμοις, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς κομμοῖς ἢ τοῖς ᾄσμασιν ἀπὸ σκηρῆς². Ἐκ δὲ τῶν πέντε ἀρχαιοτέρων ἁρμονιῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγένετο συγχρότῃ χρῆσις τῆς Δωρίου καὶ Λυδικῆς, διότι τὰ στάσιμα ἔχουσι τὸ ἦθος καὶ τοὺς ῥυθμούς, οἵτινες πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἁρμονίας ἄριστα ἀρμόζουσιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα στάσιμα τοῦ Αἰσχύλου ἔχουσι τὴν Δωρίον ἁρμονίαν, τινὰ τῶν τοῦ Σοφοκλέους καὶ

¹) Ὁρα Κ. Ot Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II. 73. ²) Λέγει μὲν ὁ Πλούταρχ. ἐν τῷ Περί μουσικ. XVII "καὶ μέντοι οἱ καὶ τραγικοὶ οἴκτοι ποτὲ ἐπὶ τοῦ Δωρίου τρόπου ἐμελωδῆθησαν", ἀλλ' ὁ Κ. Müller παρατηρεῖ, οἱ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Αἰσχύλου τραγικοὺς II, 73.

τὰ πλείστα τοῦ Εὐριπίδου τὴν Φρύγιον¹. Τὴν ἁρμονίαν ταύτην πρῶτος ἐκ τῶν τραγικῶν εἰσήγαγεν ὁ Σοφοκλῆς· ἐπειδὴ δ' ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἤρρεσεν, ἐγένετο δεκτὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου, ὡς δηλοῦται ἐκ τινων λυρικῶν αὐτοῦ ᾠσμάτων. Ἡ δὲ Μιξολύδιος ἁρμονία οὕσα παθητικὴ καὶ θρηνώδης ἤρμοξε τῇ τραγωδίᾳ καὶ ταύτης ἐν τῷ θεάτρῳ χρῆσις ἐγένετο². Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος εἰσήχθη εἰς τὸ θέατρον καὶ ἡ ἰαστὶ ἁρμονία, ἣτις τὴν τέρενιν σκοπὸν ἔχουσα ἡμέλει τῆς παιδαγωγικῆς ὠφελείας³. Διὰ τὴν διαφθορὰν ταύτην τῆς μουσικῆς σφόδρα λυπεῖται ὁ Ἀριστόξενος⁴. Λέγεται, ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης μετεχειρίζετο τὴν ἰαστὶ ἁρμονίαν, ἀλλ' ἐν ταῖς σφωζομέναις τραγωδίαις δὲν ὑπάρχουσιν ἔγρη ταύτης⁵.

¹) Bode Geschichte der dramatis. Dichtkunst III, 1, 206. ²) Περὶ τῶν διαφορῶν ἁρμονικῶν ἰδὲ Πλάτ. ἐν Δάμῃ. 188 D καὶ τὴν σημειώσιν μου. ³) Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ. XXVII "Ἐπὶ μέντοι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἰσοοῦτιον ἐπιδέδωκε τὸ τῆς διαφορᾶς εἶδος, ὥστε τοῦ μὲν παιδευτικοῦ τρόπου μηδεμίαν μνείαν μηδ' ἀντίληπιν εἶναι πάντας δὲ τοὺς μουσικῆς ἀπομένους πρὸς τὴν θεατρικὴν προσκεχωρημέναι μοῦσαν".

⁴) Παρ' Ἀθηναίῳ XIV, 632 B "Οὕτω δὲ οὖν (φησὶ) καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ καὶ τὰ θεάτρα ἐκβεβαρβάρωται καὶ εἰς μεγάλην διαφθορὰν προελήλυθεν ἡ πάνδημος αὕτη μουσική, καθ' αὐτοὺς γινόμενοι ὀλίγοι ἀναμιμνησκομένα οἷα ἦν ἡ μουσική". ⁵) Bode III, 1, 207.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

ΠΕΡΙ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑΣ

Τετραλογίαν¹ ὠνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι τὴν σύστασιν τεσσάρων δραμάτων, ἐξ ὧν τρεῖς ἦσαν τραγωδίαί καὶ ἓν σατυρικόν. Ἄλλ' ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἀριθμοῦντες μόνον τὰς τραγωδίας ὠνόμαζον τὴν εἰρημένην σύστασιν τριλογίαν². Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν μνημονεύει τῆς τετραλογίας. Προδήλως ὁμως δὲν ἠγνόει ταύτην, διότι ὑπανίσσεται αὐτὴν³ καὶ ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι τὰ γραφέντα ἀπώλοντο. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις πολλοὶ μὲν ἠσχολήθησαν περὶ τὸ ζήτημα, ἀλλὰ τὸ λαμπρότερον φῶς ἐπέχυσεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ φωτεινὴ τοῦ Welcker διάνοια⁴. Τὶς ἐπενόησε τὴν πρώτην σύστασιν τῆς τετραλογίας, δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ τραγωδία ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ οὕτω μεγάλας συστάσεις, εἰκάζεται, ὅτι τὴν τετραλογίαν ἐπενόησεν ὁ Αἰσχύλος· διότι διὰ ταύτης ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Εἰμαρμένης ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ καταστήσῃ αἰσθητόν, ὅτι τὸ ἀμάρτημα τῶν γονέων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης γενεᾶς⁵, ὥς τοῦτο ποιεῖ ἐν τοῖς βασιλικῶς τοῦ Ἀργούς καὶ τῶν Θηεῶν οἴκοις.

Ἐκαστον τῶν δραμάτων τῆς τετραλογίας ἦτο αὐτοτελές τι,

¹) Τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος εἶναι τὸ ὄνομα λόγος, ὃπερ ἔχει πολλὰς σημασίας· ἐνταῦθα δὲ δηλοῖ τὴν ὑπόθεσιν, τὸν μῦθον, ὥς παρ' Ἀριστοφάν. ἐν Σφηξί 54 καὶ ἐν Εἰρήνῃ 50. ²) Ὁρα Σχολ. Ἀριστοφάν. εἰς Βατράχ. 1155. ³) Ἐν τῷ Περὶ ποιητ. XXIV, 8. ⁴) Die Aeschylische Trilogie, 1824 ἐν σελίδ. 483—536. ⁵) Ἰδὲ εἰσαγωγήν μου εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. σελ. 8.

ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ ἀπειτέλουν ὀργανικόν τι ὅλον. Ἡ μὲν πρώτη τραγωδία εἶχε τὴν πρότασιν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐπίτασιν καὶ ἡ τρίτη τὴν κατάστασιν. Οὕτως ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ τῆς σφρομένης Ὀρεστείας ἡ Κλυταιμνήστρα φονεύει τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ταῖς Χορηφοῖς, ὁ Ὀρέστης τιμωρεῖται τὴν ἀνδροκτόνον καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, ταῖς Εὐμενίσιν, ὁ μητράλοιας δικάζεται ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀθροῦνται. Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς τρίτης τραγωδίας ἀποκαθίστατο ἡ ἡσυχία τῶν θεατῶν, οὗς κατεπράϋνε τὸ προστιθέμενον σατυρικὸν δρᾶμα καὶ παρεσκεύαζεν εἰς τὴν γενικὴν τῆς ἐορτῆς εὐθυμίαν. Ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς εἰρημένης διαίρεσεως κατὰ τὸν Welcker¹ κεῖται ἐν τῷ ἔπει, ἐν τοῖς μύθοις αὐτοῖς, ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δ' ὅμως μέχρις ἡμῶν περιεσώθη μόνον μία τριλογία, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωσκώμεν ἀκριξέστερον τὰ κατ' αὐτήν, ἂν ληφθῇ ἐπ' ὄψει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐν παντὶ εἶχον μεγάλην ποικιλίαν. Ὅπως οὐδέποτε ὅμως ἡ τετραλογία εἶναι τὸ μεγαλοπρεπέστερον τῆς δραματικῆς τέχνης ἐπινόημα καὶ εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἡ ἐνότης ταύτης κατελήθη. Διότι διὰ τῆς τετραλογίας ἡδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ πραγματευῇται μεγάλας καὶ σπουδαίας ὑποθέσεις, οἷαι δὲ εἶναι αἱ ἐπιγονικαί².

Φαίνεται, ὅτι τὴν διάλυσιν τῆς τετραλογίας ἐποίησεν ὁ Σοφοκλῆς· διότι καὶ περὶ τετραλογιῶν τοῦτου τοῦ τραγικοῦ δὲν λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι³ καὶ ἐπὶ τοῦ Σοῦδα παραδίδεται, ὅτι οὗτος ἤρξατο ἀγωνιζόμενος δρᾶμα πρὸς δρᾶμα⁴. Διὰ τῆς φράσεως ταύτης προδήλως ἐννοεῖται, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλυσεν τὴν

¹) Ἐν τῷ ἄρτι μνημονευθέντι συγγράμματι σελ. 492. ²) Bergk ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III, 228. ³) Οἱ νεώτεροι ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους ἀνευρίσκουσι τετραλογίας, ὡς ὁ Osann, ὅστις τὸν Αἴαντα κατατάσσει εἰς τετραλογίαν, ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τούτου τοῦ δράματος σελ. 42. ⁴) Ἐν λ. Σοφοκλῆς II, 2, 833 "Καὶ αὐτὸς ἤρξε τοῦ δράματος πρὸς δρᾶμα ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τετραλογίαν".

ἑσωτερικὴν τῶν δραμάτων ἐνότητα. Οὐδόλως δ' εἶναι πιθανὴ ἡ εἰκασία, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἠγωνίζετο δι' ἑνὸς μόνου δράματος· διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ ἄλλοι τραγικοὶ ἐξηκολούθουν ἀγωνιζόμενοι διὰ τετραλογιῶν¹ καί, ὅπερ εἶναι ἔτι σπουδαιότερον, αὐτὸς ὁ Σοφοκλῆς πρὸς τούτους ἠγωνίζετο². Πῶς λοιπὸν οὗτος μὲν ἠδύνατο νὰ ἀγωνίζηται δι' ἑνὸς δράματος, οἱ δὲ πρὸς τοῦτον ἀγωνιζόμενοι δι' ὀλοκλήρου τετραλογίας; Τοιοῦτος ἀγὼν δὲν ἤθελεν εἶναι ἄριστος; Τῷ Σοφοκλεῖ ἠκολούθησε καὶ ὁ Εὐριπίδης, οὗ αἱ τραγωδίαι οὐ μόνον δὲν εἶχον ἑσωτερικὴν ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνῆκον τῷ αὐτῷ μύθῳ. Ἡ σχολὴ τοῦ Αἰσχύλου, ἣτις συνίστατο ἐκ τῶν ἐκγόνων αὐτοῦ, ἐπειράθη μὲν, ὅπως ἐξακολουθήσῃ ποιῶσα τετραλογίας³, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τοιαῦτα περιεκτικὰ δραματικὰ σχέδια.

Ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Σουῖδα τινὲς εἰκάζουσιν, ὅτι ἐπὶ Σοφοκλέους ἐπῆλθε καὶ ἄλλος νεωτερισμός. Ἐν ᾧ πρότερον ἕκαστος δραματικὸς ποιητὴς ἐδίδασκεν ὀλόκληρον τὴν ἑαυτοῦ τετραλογίαν συνεχῶς, ἀπὸ τοῦδε ἐπαύσατο καὶ ἡ σκηρικὴ ἀκολουθία καὶ ἕκαστος τῶν ἀγωνιζομένων ἐδίδασκε μόνον ἓν δράμα, μεθ' ὃ οἱ ἀνταγωνισταὶ τὰ ἑαυτῶν ἀντεδίδασκον⁴. Βεβαίως τοιαύτη ἐρμηνεία δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ εἰρημένον χωρίου καί, ἂν τοιοῦτό τι ἐγίνετο, ἔμελλε νὰ ᾔηται σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον. Αἰτίη ὁ πρῶτον διδάξας τὴν τετραλογίαν αὐτοῦ ἦτο ἐν ἡσσονι θέσει τοῦ τελευταῖον διδάξαντος· διότι ἡ τελευταία αἰσθησις εἶναι ἰσχυροτάτη, ὥς δὴ τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἀρι-

¹) Τοῦτο μαρτυρεῖται περὶ τοῦ Εὐριπίδου, Φιλοκλέους, Ξενοκλέους καὶ Μελέτιου. ²) Ἐν τῇ Διδασκαλίᾳ τῆς Ἀλκήσιδος τοῦ Εὐριπίδου, ἀναγινώσκεται· « Πρῶτος ἦν Σοφοκλῆς, δεύτερος Εὐριπίδης Κρήσσαις, ὁ Αἰσχύλιος τῷ διὰ Ψωφίδος, Τηλέφῳ, Ἀλκήσιδι. » Ὡσαύτως ἐν τῇ Διδασκαλίᾳ τῆς Μηδείας· « Πρῶτος Εὐφορίων, δεύτερος Σοφοκλῆς, τρίτος Εὐριπίδης Μηδείᾳ, Φιλοκτήτῃ, Αἰκτιῇ, Θερισταῖς, σατύροις. » ³) Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ Πανδίωνις τοῦ Φιλοκλέους, ὅστις ἦτο ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς τοῦ Αἰσχύλου. ⁴) Ὁρα Witzel, Poem. Lectiōns-Katalog. 1841—42. Klein, Geschichte des Dramas I, 177.

στοφάνης παρακαλῶν τοὺς κριτάς, ὅπως ᾧσι δίκαιοι¹. Ἄλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ἐγείρει ἀμφισβόλιας παρὰ τοῖς νεωτέροις. Οἱ συγγενεῖς τοῦ Αἰσχύλου, ὡς εἴρηται, ἔδιδον ταῖς τετραλογίαις αὐτῶν ἐσωτερικὴν ἐνότητα. Οὗτοι κατὰ τὸν ὑποτιθέμενον νεωτερισμὸν δὲν ἤθελον ἀδικηθῆναι, ἂν ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ ἐδιδάσκετο μόνον ἐν τμήμα τοῦ οργανικοῦ αὐτῶν ὅλου; Πρὸς δὲ αἱ τραγεῖς ἡμέραι τῶν ἐορτῶν δὲν ἤρουν πρὸς διδασκαλίαν τῶν τριῶν τετραλογιῶν, ἀλλ' ἔπρεπε γὰρ προστεθῆναι καὶ τετάρτη, ὅπως ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ διδάσκηται ἐν δράμα τῆς τετραλογίας. Ἀλλὰ περὶ προσθήκης τετάρτης ἡμέρας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σοφοκλέους οὐδὲν ἀκούεται. Ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις κατὰ τὸν ὑποτιθέμενον νεωτερισμὸν ἤθελε συμβῆναι, ἵνα κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν μόνον σατυρικά δράματα διδάσκωνται². Ἀλλ' οὕτω ταῦτα ἤθελον ἀπολέσει τὸν προσωρισμὸν αὐτῶν. Αἱ εἰρημέναι δυσκολαὶ ἤθελον εἶναι πολλὰ μείζονες, ἂν ἐδεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ Bode³, καθ' ἣν αἱ τετραλογίαι ἐδιδάσκοντο οὐχὶ ἐν μιᾷ ἐορτῇ τοῦ Διονύσου, ἀλλ' ἐν ταῖς τέσσαρσιν. Ἡ γνώμη αὕτη ἐρείδεται μὲν ἐπὶ τοῦ Θρασύλλου⁴, ἀλλ' εἶναι ἀπίθανος. Διότι οὕτως ἡ κρίσις ἤθελεν εἶναι δυσχερεσιάτη. Πιθανότερα ἴσως εἶναι ἡ εἰκασία τοῦ Boeckh⁵, ὅτι τετραλογίαι μόνον ἐν τοῖς

¹) Ἐν Ἐκκλ. 1160.

Μὴ πιθοκεῖν, ἀλλὰ κρίνειν τοὺς χοροὺς ὀρθῶς ἀεὶ,
μηδὲ ταῖς κακαῖς εἰαίραις τὸν τρόπον προσεικέναι,
αἱ μόνον μνήμην ἔχουσι τῶν τελευταίων ἀεὶ.

²) Παράβαλλ. Bergk ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III, 233. ³) Geschichte der Hellen. Dichtkunst III, 91. ⁴) Παρὰ Διογένη. τῷ Αἰαερί. III, 56 "Θράσυλλος δέ φησι καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐκδοῦναι αὐτὸν τοὺς διαλόγους. Οἷον ἐκεῖνοι τέτρασι δράμασιν ἠγωνίζοντο, Διονυσίοις, Ἀθηναίοις Παρὰ τὴν αἰόλις, Χύτροις, ὧν τὸ τέταρτον ἦν σατυρικόν." Ἐπειδὴ ὁμοῦς εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐν τοῖς Παρθηναίοις δὲν ἐδιδάσκοντο δράματα, ὁ Bode νομίζει, ὅτι εἶναι ἀμάρτυμα ἢ τοῦ Θρασύλλου αὐτοῦ ἢ τοῦ ἀντιγραφέως καὶ προτείνει γὰρ γραφῇ Ἀνθροιστοῖς ἀντὶ Παρθηναίοις. ⁵) Abhandl. d. Berl. Akad. 1816—1817 σελ. 74.

μεγάλους Διονυσίους ἐδιδάσκοντο. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ἠγωνίζοντο μόνον διὰ μιᾶς τραγωδίας.

Λοιπὸν διὰ τῶν τετραλογιῶν οἱ θησανροὶ τῆς δραματικᾶς ποιήσεως ἠϋξησαν οὕτως, ὥστε διεγείρουσι τὴν ἐκπληξιν τῶν νεωτέρων. Ἀπὸ Θέσπιδος (536 π. Χ.) μέχρι Ποσειδίππου ἤκμασον ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα δραματικοὶ ποιηταί, οἵτινες κατὰ τινα μέτριον ὑπολογισμόν ἐποίησαν 3350 δράματα, ἐξ ὧν 1468 τραγωδίας πεποιημένας ὑπὸ τεσσαράκοντα καὶ πέντε ποιητῶν καὶ 1882 κωμωδίας, ἃς ἐποίησαν ἑκατὸν καὶ πέντε ποιηταί¹. Ἡ περίοδος τῶν κλασικῶν τραγικῶν λήγει εἰς τὸν Θεοδόκην, ὅστις διὰ πεντήκοντα τραγωδιῶν ἀγωνισάμενος καὶ πολλάκις νικήσας ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 334 π. Χ. Ὡστε ἡ μὲν κλασικὴ περίοδος τῆς τραγωδίας περιλαμβάνει δύο περίπου αἰῶνας, ἡ δὲ ἀρχαία κωμωδία μόνον 125 ἔτη, ἥτοι μέχρι τοῦ Εὐβούλου (375 π. Χ.). Ἡ δὲ μέση κωμωδία διήρκεσε μόνον τεσσαράκοντα ἔτη (335 π. Χ.). Κατὰ τὸν βραχὺν τοῦτον χρόνον ἐποιήθησαν οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν 936 κωμωδιῶν ὑπὸ 57 ποιητῶν. Ἡ δὲ νέα κωμωδία ἀπὸ Φιλίππιδου μέχρι Ποσειδίππου (250 π. Χ.) διαρκέσασα παρήγαγεν ἐν διαστήματι ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἔτων 480 δράματα. Τοσοῦτον ἀνεξάντλητος πνευματικοῦ βίου δύναμις, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ, ἐν στενῷ χώρῳ καὶ μόνον ἐν τέσσαρσιν ἑορταῖς ἀνεπτύχθη, δικαίως καὶ ἐν τῷ ψυχροτέρῳ ὑπολογισμῷ διεγείρει ἐκπληξιν. Καὶ ὅμως τὰ δράματα ταῦτα εἶναι ἔργα πρωτότυπα, ἐν οἷς ἄπειρος πλῆθὺς ἰδεῶν συμπυκνοῦνται καὶ καχλάζει ἡ διάπυρος πρὸς τὸ καλὸν ἀγάπη.

¹) Ὁρα Bode ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι III, 151.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΠΕΡΙ ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἐλευσίῃ, ὅμως λέγεται Ἀθηναῖος¹⁾, διότι κατῴκει ἐν τῇ ἄστει, ὥς καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Ἀττικῆς δραματικοὶ ποιηταί. Εἴλεκε τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν καί, ἂν ὁ ἰσόεσις ἄρχων Αἰσχύλος, ὅστις διώκει τὰ τῆς πόλεως κατὰ τὰ 757, ἦτο ὄντως πρόγονος τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ²⁾, οὗτος κατήγετο ἐκ τῶν Κοδριδῶν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Εὐφορίων εἶχε σενὰς σχέσεις πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος καὶ δὴ πρὸς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ἅπερ ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ ἐξόχου τραγικοῦ ἐπέδρασαν, ὥς αὐτὸς λέγει παρ' Ἀριστοφάνει³⁾. Ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ 525 π. Χ. καὶ ἐτελεύτησε κατὰ 456 τὸ ἐξηκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων⁴⁾. Οἱ χρόνοι οὗτοι εἶναι ἐποχὴ ἐξόχων διανοιῶν καὶ ἀξιομνημονεύτων πράξεων. Τότε ἔζων ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης, τότε οἱ δημοκρατικοὶ ἀγωνισάμενοι ἐπανήγαγον διὰ τοῦ Κλεισθένους τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ τότε ἐγένοντο οἱ κοσμοῖστορικοὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμοι, ὧν μετέσχε καὶ ὁ μέγας τραγικός. Οὕτω βασιλικὸν αἷμα, ἀριστοκρατικὴ ἀνατροφὴ, δημοκρατικαὶ περιστάσεις καὶ μεγάλοι ἐθνικοὶ ἀγῶνες συνέρευσαν, ὅπως

¹⁾ Ἀνθολογ. Παλατιν. VII. 39. Αἴλιαν ἐν Ποικιλ. ἱστορ. II, 16· καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πρώτης βιογραφίας τοῦ Αἰσχύλου. ²⁾ Τζέτζ. εἰς τὰ Ἔργα τοῦ Ἡσιόδου 414. ³⁾ Ἐν Βατραχ. 886·

Δήμητερ ἡ θρέψασα τὴν ἐμὴν φρένα,
εἶναί με τῶν σὼν ἄξιον μυστηρίων.

⁴⁾ Σχολ. εἰς Ἀχαρν. τοῦ Ἀριστοφάν. 10. Παράβαλλ. καὶ Klein, Geschichte des Dramas I, 196.

διαπλάσωσι τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν τοῦ Μαραθωνομάχου τραγικοῦ ἥθους.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Αἰσχύλος πρωίμως ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ τὸν οἰστορον πρὸς τὴν ποιήσιν διότι ἔλεγεν, ὅτι, ὅτε ἦτο μειράκιον καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ τὰς σταφυλὰς τοῦ πατρὸς ἐφύλασσε, ἐπιστάς κατ' ὄναρ ὁ Διόνυσος ἐκέλευσεν αὐτῷ, ἵνα ποιῇ τραγωδίας. *Οὕτως τὸ μειράκιον ἐγεσθὲν ἐπειρᾶτο, ὅπως τελῇ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ θεοῦ, καὶ μεγίστην εὐκολίαν εὗρισκεν ἐν τῇ ποιήσει¹. *Ὅτε δ' ἦγε τὸ εἰκοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἠγωνίσαστο κατὰ τὸ 500 π. Χ. ἐν τοῖς τραγικοῖς ἀγῶσιν², ἀλλὰ δὲν ἐνίκησε. Τὸ πρῶτον ἐγένετο νικητὴς μετὰ δέκα καὶ ἑξ ἔτη, δηλ. τὸ 484 π. Χ., ὅτε ἦδη ἦγε τὸ τεσσαρακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας³. *Ἀλλ' ἑξ ἔτη πρὸ τῆς τραγικῆς ταύτης νίκης ἐνίκησεν ἐν Μαραθῶνι ἄλλην τραγικωτέραν, ἐνθα γενναίως ἀγωνισάμενος καὶ βαρέως τραπείς ἔσωσε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα κινδυνεύσασαν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ ἀδελφός Κυναίγειρος⁴ ὅστις ἐπιλαβόμενος τῶν ἀφλάστων βαρβαρικῆς νηὸς ἀπεκόπη ὑπὸ πελέκεως καὶ οὕτω μεστὸς δόξης ἐξῆλθε τοῦδε τοῦ βίου. Τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην προᾶν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αἰσχύλου ἔμνησαν ἱστορικοί, ῥήτορες, ποιηταὶ καὶ ζωγράφοι καὶ μέχρις ἀπυστεύτου ὑπερβολῆς τὸ ἱστορικὸν γεγονός ἐπειράθησαν, ὅπως μεγεθύνωσιν⁵. *Οὕτως ὄλβιος ἐγένετο ὁ Εὐφορίων, ὅτι καὶ ὁ ἄλλος αὐτοῦ υἱός, ὁ Ἀμεινίας, ἠρίστευσεν ἐν Σαλαμῖνι⁶.

¹) Πανσαν. I, 21, 2. ²) Σουΐδας ἐν λ. Αἰσχύλος. ³) Πάρ. μάρμ. 51.

⁴) Γράφεται ὅτε μὲν Κυναίγειρος, ὅτε δὲ Κυνέγειρος, ἀλλ' ἡ πρώτη γραφὴ κυροῦται μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων χειρογράφων. Ἡρόδοτ. VI, 114 "Τοῦτο δὲ Κυνέγειρος ὁ Εὐφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπιλαβόμενος τῶν ἀφλάστων νεὸς τὴν χεῖρα ἀποκοπεῖς πελέκεϊ πίπτει...". ⁵) Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 213. ⁶) Εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ Ἀμεινίας λέγεται Παλλήνιος. ἔ' ᾧ ὁ Εὐφορίων. ὥς εἴρηται, ἦτο Ἐλευσίνιος. Ἐπειδὴ ὁμως μεταγενέστεροί συγγραφεῖς διαρρήδην λέγουσι τοῦτον ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ, φαίνεται, ὅτι παρὰ τῷ Ἡροδότῃ συνέβη σύγχυσις, Ἡρόδοτ. VIII, 84 καὶ 93. Διόδωρ. Σικελ. XI, 27, 2 Αἴλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. V, 19 καὶ Ἐπιστολ. Θεμιστοκλ. 13, 751.

“Οτε προὔταθῃ κρίσις περὶ τῶν ἀριστείων, οἱ κριταὶ ἀπεφάνθησαν, ὅτι πόλις μὲν ἡρίστευσεν ἢ τῶν Αἰγινήτων, ἀνὴρ δὲ Ἀμεινίας, ὁ ἀδελφὸς Αἰσχύλου τοῦ ποιητοῦ. Ἀλλ’ ὁ ἡμέτερος τραγικὸς δὲν ἡγωνίσαστο μόνον ἐν Μαραθῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς. Οὕτως ὁ περικλητὸς τοῦ Εὐφορίωνος υἱὸς διὰ τῆς αὐτῆς χειρός, δι’ ἧς ἔγραφε τὰ δράματα, μετέσχε καὶ τῆς κοσμοϊστορικῆς ἐκείνης τετραλογίας.

Ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων πολέμων καὶ ἐκ τοῦ ἐξαρθέντος τῶν Ἑλλήνων φρονήματος ὁ ποιητὴς ἠντλήσῃ τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην μεγαλοπρέπειαν, ἣτις διακοσμεῖ τὰς τραγωδίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται ὡς γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡρωϊκοῦ φρονήματος ταύτης τῆς περιόδου. Καὶ ἐφ’ ὅσον μὲν ἐν Ἀθήναις ἐκράτουν οἱ Μαραθωνομάχοι, τὸ δραματικὸν κῦρος τοῦ Αἰσχύλου ἦτο ἀπρόσβλητον, ἀλλὰ κατ’ ὀλίγον αἱ περιστάσεις μετεξλήθησαν. Ὡς ὁ Μιλτιάδης ἐπεχώρησε τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῷ Ἀριστείδῃ καὶ οὗτοι τῷ Κίμωνι, οὕτω καὶ ὁ ἐν Μαραθῶνι ἀγωνισάμενος τραγικὸς ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ τῷ νεωτέρῳ Σοφοκλεῖ. “Οτε ὁ Αἰσχύλος διδάσκων τὴν Οἰδιπόδειαν αὐτοῦ ἡγωνίζετο πρὸς τὸν Σοφοκλέα, οἱ θεαταὶ διηρέθησαν εἰς δύο, ἐξ ὧν οἱ μὲν προεσύτεροι ἐτίμων τὴν ἡρωϊκὴν τοῦ συναγωνιστοῦ αὐτῶν ποίησιν, οἱ δὲ νεώτεροι ἐπεδοκίμαζον τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ νεωτέρου τραγικοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ ἄρχων Ἀφειφίων κριτὰς μὲν τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐκλήρωσεν, ἀλλὰ τὸν Κίμωνα ἐλθόντα εἰς τὸ θέατρον, ὥπως προσενέγκῃ τῷ θεῷ τὰς νεομισμένας σπονδὰς, παρεκάλεσεν ἵνα μετὰ τῶν συστρατήγων κρίνῃ τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κίμων ἦτο μὲν υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὅμως ἀνῆκε τῇ γενεᾷ τοῦ Σοφοκλέους, ἣτις δὲν εἶχε τὸ θούριον ἐκεῖνο ἦθος τῶν ἐν Μαραθῶνι ἀγωνισαμένων, ἀλλ’ ἔτυχεν εὐρύτερων σπουδῶν. Ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἐκρίθη ὑπὲρ τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὑπὸ τοῦ Πλου-

1) Ὁρα τὴν εἰσαγωγὴν μου εἰς τὸν Σοφοκλέα, ἣν προτάσσω τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀντιγόνης σελ. 7.

τάρχον¹ ἱστορεῖται, ὅτι ὁ τραγικὸς βαρέως τὴν ἦταν ἐνεγκὼν ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν.

“Οτι μὲν ὁ Αἰσχύλος ἀπῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην νῆσον, εἶναι βέβαιον, ἀλλ’ ἡ αἰτία τῆς ἀποδημίας ἀμφισβητεῖται. Διότι λέγεται, ὅτι ὁ ποιητὴς κατὰ τὰ 470 π. Χ. προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰέρωνος εἰς τὴν Σικελίαν ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς Αἴτνης, ἣτις συνέβη κατὰ 479 π. Χ². Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐκτίζετο ἡ πόλις Αἴτνη, ὁ τραγικὸς ἐποίησε τὰς Αἰτναίας, οἰωνίζόμενος βίον ἀγαθὸν τοῖς συνοικίζουσιν³. Ἐν Σικελίᾳ ἐδίδαξε τὸ δεύτερον καὶ τοὺς Πέρσας. Κατ’ ἄλλην εἶδῃσιν ὁ Αἰσχύλος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅτε κατὰ τὸ 489 π. Χ. πρὸς τὸν Σιμωνίδα ἄγωνιζόμενος δι’ ἐλεγείας πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι πεσόντων ἠττήθη⁴. Τοῦτο ὅμως διὰ τὴν χρονολογίαν δὲν εἶναι πιθανόν⁵. Πρὸς δὲ ἐλέχθη, ὅτι ὁ ἡμέτερος τραγικὸς ἀπεδήμησεν εἰς τὴν εἰρημένην νῆσον ἕνεκα τῆς γραφῆς ἀσεβείας, ἣτις ἡγέρθη κατ’ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀρεΐῳ πάργῳ, διότι ἐν τῷ θεάτρῳ ἀπεκάλυψε τὰ ἀπόρρητα τῶν μυστηρίων. Ἱστορεῖται δ’, ὅτι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τούτων τοσαύτη ἀγανάκτησις ἐξεργάγη παρὰ τῷ λαῷ, ὥστε ὁ ποιητὴς ἐκινδύνευσεν καὶ κινδυνεύων κατέφυγεν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου⁶. Ἀλλ’ ὁ Αἰσχύλος ἠθρώθη καὶ πρὸς ἀθρόωσιν συνεζύλοντο τὰ ξαντοῦ καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν ἔργα κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Ἠθρώθη μὲν ὁ ποιητὴς, ἀλλ’ ὅπωςδὴποτε ἐπῆλθεν αὐτῷ ἀπογοήτευσις. Τινὲς νομίζουν, ὅτι μᾶλλον ἢ καταδίωξις αὕτη ἢ ἡ ἦτα ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὸν

¹) Ἐν βίῳ Κίμων. κεφ. 8. ²) Θουκυδίδ. III, 116. ³) Ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου παρὰ Westermann, σελ. 120. ⁴) Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου παρὰ Westermann σελ. 119 “ἀπῆρε δὲ πρὸς Ἰέρωνα τὸν Σικελίας τύραννον, κατὰ τινὰς μὲν ὑπ’ Ἀθηναίων κατασπουδασθεὶς καὶ ἡσσηθεὶς νέῳ ὄντι τῷ Σοφοκλεῖ, κατὰ δ’ ἐνίους ἐν τῷ εἰς τοὺς ἐν Μαραθῶνι τεθνηκότας ἐλεγείῳ ἡσσηθεὶς Σιμωνίδῃ”. ⁵) Christ ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ σελ. 178. ⁶) Ἀριστοτέλ. ἐν Ἠθικ. Νικομ. III, 1 Αἰλίαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. 19. Κλήμ. Ἀλεξανδρ. ἐν Στρωμ. II, 387.

Σοφοκλέα ἠνάγκασε τὸν τραγικόν, ὅπως ἀπέλθῃ πρὸς τὸν Ἰέρωνα¹. Διότι παρατηροῦσιν, ὅτι ὁ Αἰσχύλος εἶχε τοιοῦτον ἦθος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ὀργισθῇ δι' ἧτιαν, ὡς δὴ καὶ λέγεται, ὅτι ἀδικηθεὶς ποτε ἐν τῷ ἄγῳνι εἶπεν, ὅτι ἀνατίθῃσι τὰς τραγωδίας τῷ χρόνῳ, ὅστις θέλει κομίσει τὴν προσήκουσαν τιμὴν². Ἰσως δ' οὐχὶ ἀπιθάνως ὁ Welcker³ λέγει, ὅτι, ἂν τοῦτο ἦτο ἀκριβές, δὲν ἠθελε παρίδει ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις. Καθ' ἡμᾶς βεβαίως ἡ ἡττα ἐκείνη δὲν ἠνάγκασε τὸν Αἰσχύλον εἰς φυγὴν, οὐδὲ κατέστησε τὸν ποιητὴν ἐχθρὸν τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' ἐπὶ ηὐγυνεῖ αὐτῷ ἀπογοήτευσιν⁴, ἥτις ὁσημέραι ἠῤῥαζανεν ἔνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν δημοκρατικῶν. Ἄλλως ἐν τῷ εἰρημένῳ ἄγῳνι δὲν προῦκκειτο περὶ ἄθλου καὶ τιμῆς ἐκ τῆς νίκης, ἀλλὰ περὶ ἐπικρατήσεως ἰδεῶν καὶ δραματικῆς τέχνης. Ἡ τοιαύτη ἀπογοήτευσις δὲν καταξιδιάζει τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυναιγέιρου. Οὗτος ἀνῆκεν εἰς τοὺς συντηρητικούς, οἵτινες μετὰ λύπης ἔβλεπον, ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ ἠκολούθουν ὁδῷ, ἥτις ἦτο μεστὶ κινδύνων.

Ἐπειδὴ δ' ἡ Ὀρέστεια ἐδιδάχθη τὸ 458 π. Χ., δικαίως εἰκάζεται, ὅτι ὁ τραγικὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας⁵. Διὰ τῆς τριλογίας ταύτης, ὡς φαίνεται, ἐθάρρυνε πολιτικὸν σκοπὸν, δηλ. ἐπειρᾶτο, ὅπως ἀποδοθῇ τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ αὐθις ἡ δύναμις, ἣν ὁ Περικλῆς ἀπὸ ταύτης ἀφῆρπασεν⁶. Διότι εἰς τὸ θέατρον ὁ ποιητὴς ἄγει τὸ σεβαστὸν δικαστήριον, ὅπερ αὐτὴ ἡ Ἀθηναῖα ἰδρυσεν καὶ ἐν αὐτῷ ψηφίζει. Διὰ τούτου σκοπεῖ, ὅπως δείξῃ, ὅτι τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο ἱδρυμα εἶναι ἄξιον σεβασμοῦ. Ἀλλ' ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς ἔτυχεν μὲν τοῦ ποιητικοῦ ἄθλου, ὁμως οὐχὶ καὶ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐποίησεν τὴν τετραλογία. Μετὰ

¹) Christ σελ. 178. ²) Παρ' Ἀθην. σελ. 347 E. ³) Die Aeschylische Trilogie σελ. 516 καὶ ἐξῆς. ⁴) Ὁ Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 219 εἰκάζει, ὅτι ἡ ἡττα καὶ ἡ γραφὴ ἀσεβείας συμπίπτουσιν ἐν τῇ αὐτῇ Ὀλυμπιάδι. ⁵) Bernhardt ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III, 241. ⁶) Klein. I, 201.

τὴν ἀποτυχίαν ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν, ἔνθα μετὰ δύο περίπου ἔτη ἐτελεύτησε κατὰ τρόπον παράδοξον· διότι λέγεται, ὅτι ἐφρονεύθη ὑπὸ χελώνης καταρριφθείσης ὑπὸ αἰτοῦ καὶ οὕτως ἐπληρώθη ὁ χορησμός¹. Οἱ Γεῶνοι μετὰ πολυτελείας τὸν ποιητὴν θάψαντες ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μεγαλοπρεπὴ τάφον, ἐφ' οὗ τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συντεθὲν ἐπίγραμμα ἐχάραξαν². Ἐν τούτῳ ὁ Αἰσχύλος ἐπιθυμεῖ, ὅπως διαιωνίσῃ μᾶλλον τὴν ἐν Μαραθῶνι ἀνδρείαν αὐτοῦ, ἢ τὰς πολλὰς τῶν δραματικῶν ἀγώνων νίκας. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὀρίτορος Λυκούργου ἰδρύθη πρὸς τιμὴν αὐτοῦ χαλκοῦς ἀνδριὰς³.

Περὶ τοῦ Αἰσχύλου ὁ Σοφοκλῆς ἔλεγεν, ὅτι ποιεῖ μὲν τὰ δέοντα, ἀλλ' ἄνευ συνειδήσεως⁴. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ ποιήσις ἀπαιτεῖ ἢ εὐφυνίαν καὶ διαύγειαν διανοίας ἢ ἐνθουσιασμόν⁵. Τὸ μὲν πρῶτον ἐν μείζονι βαθμῶ ἔχει ὁ Σοφοκλῆς, τὸ δὲ δεύτερον ὁ Αἰσχύλος. Ἵσως τὸν ἐνθουσιασμόν ἐπέτεινε καὶ διὰ τοῦ δώρου τοῦ Διονύσου, διότι λέγεται, ὅτι μεθύων ἐποίει τὰς τραγωδίας⁶. Ἀλλὰ δὲν δύναται τις νὰ δεχθῇ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος εἶναι ἀπλοῦς ἐνθουσιαστικὸς, ὅστις ἐγένετο τελειωτὴς τῆς τραγωδίας καὶ ὡς πατὴρ ταύτης θεωρεῖται⁷. Βεβαίως ὁ Σοφοκλῆς εἶναι

¹) Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. VII. 16. Πλίνιος ἐν φυσικ. ἱστορ. X, 3 Ἐν τῷ Βίῳ Αἰσχύλ. παρὰ Westermann σελ. 120 ἡ Ἀεὶς γὰρ χελώνης ἀρπάσας ὡς ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς ἄγρας οὐκ ἴσχυσεν, ἀφίησι κατὰ πετρῶν αὐτὴν συνθλάσων τὸ δέσμα, ἢ δ' ἐνεχθεῖσα κατὰ τοῦ ποιητοῦ φρονεῖ αὐτόν. ²) Ἐν τῷ πρώτῳ Βίῳ παρὰ Westermann σελ. 120

Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεῖναι
μνήμα καταφθίμενον πυροφόροισι Γέλας
ἀλκὴν δ' ἐνδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλλος ἂν εἴποι
καὶ βαθυχιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

³) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ τῶν Δέκα ὀρίτορ 7. ⁴) Ἀθῆν. X, 428 E. ⁵) Περὶ ποιητικ. XVII, 2 ἡ εὐφροσύνη ἢ ποιητικὴ ἐστὶν ἢ μανικὸν· τούτων γὰρ οἱ μὲν εὐκλαστοί, οἱ δὲ ἐξεταστικοί εἰσιν. ⁶) Παρ' Ἀθῆν. αὐτόθι. Πλούταρχ. ἐν Συμποσ. Προβλ. 15, 4. ⁷) Παράβαλλ. K. Sittl, Geschichte der Griech. Liter. III, 249.

τεχνικώτερος τούτου ποιητής, ἀλλὰ δέον νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι ἦτο πολὺν δυσκολώτερον νὰ ἀναβιβάζῃ τις τὴν δραματικὴν τέχνην ἐκ τῶν ἀτελῶν πειραμάτων τοῦ Θέοπιδος καὶ τοῦ Φρυνίχου εἰς τὴν τελειότητα τοῦ Μαραθωνομάχου τραγικοῦ ἢ ἐκ ταύτης νὰ προ-αγάγῃ εἰς τὴν τέχνην τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀντιγόνης¹. Αἱ τραγωδίαὶ τοῦ Αἰσχύλου δὲν ἔχουσι τὰς περιπετείας καὶ ἀναγνωρίσεις καὶ καθ' ὅλου τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου, οὐδὲ τὰς ἀντιθέσεις τῶν χαρακτήρων τοῦ Σοφοκλέους, οὐδὲ τὸ πανοῦργον καὶ κομποπρεπὲς καὶ γνωμολογικὸν τῶν προσώπων τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ περιβάλλονται ὄγκον, μεγαλοπρέπειαν καὶ ἠθικὸν σθένος². Θεοὶ καὶ ἥρωες ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ εἰκονίζονται ὡς Μαραθωνομάχοι, ἐν ᾧ οἱ τοῦ Σοφοκλέους ἔχουσι τὸν ἡμερον χαρακτήρα τῶν συγχρόνων τοῦ Περικλέους καὶ οἱ τοῦ Εὐριπίδου ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς συγχρόνους σοφιστάς. Δύναται τις νὰ παραβάλῃ τὸν μὲν Αἰσχύλον πρὸς τὸν Μιλτιάδην, τὸν δὲ Σοφοκλέα πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ξανθίππου καὶ τὸν κομποπρεπεῖ Εὐριπίδην πρὸς τὸν δημοῆθ ³ Ἀλκιβιάδην.

Κατ' ἐξοχὴν ὁ Αἰσχύλος διακρίνεται κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ σθένος τῶν χαρακτήρων, ἅπερ ποιοῦσιν ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τῶν τοῦ Εὐριπίδου. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην κατιδὼν ὁ Ἀριστοφάνης εἰσάγει τοὺς δύο τραγικοὺς διαγωνιζομένους ἐν ᾧ Αἶδον καὶ ὁ μὲν Μαραθωνομάχος βάλλει τὸν ἀνταγωνιστὴν θανατηφόρως, τοῦ δ' Εὐριπίδου τὰ βέλη κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀελαβῇ καὶ ἀκίνδυνα³. Οὕτως ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐλέγχει τὸν Αἰσχύλον, ὅτι ἡ Νιόβη καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κάθηνται ἐγ-

¹) Ὡς βιογρ. τοῦ Αἰσχύλ. παρὰ Westermann σελ. 122. ²) Ἀντόθι σελ. 119 * Μόνον γὰρ σπουδάζει τὸ βάρος περιτιθέναι τοῖς προσώποις, ἀρχαῖον εἶναι κρίνων τοῦτ' ὅτι μέρος τὸ μεγαλοπρεπὲς τε καὶ ἡρωϊκόν, τὸ δὲ πανοῦργον κομποπρεπὲς τε καὶ γνωμολογικὸν ἀλλότριον τῆς τραγωδίας ἡγούμενος. ³) Παράβαλλ. Eduard Müller, Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten I, 141.

κεκαλυμμένοι καὶ οὐδὲν φθεγγόμενοι¹ καὶ ὀνομάζει αὐτὸν ἄνθρωπον ἀγριοποιόν, αὐθαδόστομον, ἀθύρωτον στόμα ἔχοντά καὶ κομποφακελορρήμονα². Ὁ δὲ Αἰσχύλος ἐξονειδίζει τὸν Εὐριπίδην, ὅτι διὰ τῶν τραγωδιῶν κατέστησε τοὺς μὲν ἄνδρας ἐκ χρηστῶν καὶ γενναίων μοχθηροτάτους διαδρασιπολίτας καὶ ἀγοραίους, τὰς δὲ γυναῖκας ἀνέπεισεν, ὅπως πίωσι κώνεια αἰσχυνθεῖσαι διὰ τοὺς Βελλεροφόντας³. Πρὸς δὲ ὀνομάζει αὐτὸν στωμυλιοστυλλεκτάδην καὶ πτωχοποιόν καὶ ῥακιοστυραπτιάδην⁴. Ὁ Αἰσχύλος δὲν ἐπειρᾷτο, ὅπως τέρψῃ τοὺς θεατὰς αὐτοῦ ψυχολογικῶς, ἀλλ' ἤθελε νὰ καταπλήξῃ τὴν ὄψιν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ φέρει πρὸ αὐτῶν τὸν Καύκασον, ποιεῖται μνεῖαν τῶν τηλεγραφικῶν πυρσῶν καὶ διακοσμεῖ τὴν σκηνὴν διὰ γραφῶν καὶ μηχανῶν, διὰ βωμῶν καὶ τάφων, διὰ σαλπίγγων, εἰδώλων καὶ τῶν τοιούτων⁵. Ἐνίοτε δὲ μέχρι τερατείας προεαίνει ποιῶν ἱππαλέκτορας καὶ τραγελάφους, ἅπερ ὑπομνησκουσιν Ἀνατολικὸν κόσμον⁶ καὶ ἅπερ ψέγει ὁ Εὐριπίδης, ὡς καὶ τὰς ὑπερβολὰς αὐτοῦ λέγοντος Λυκαεῖτους καὶ μεγέθη Παρνασσῶν, ἅπερ ἡδύνατο νὰ εἴπῃ ἀνθρωπεύς.

Ἄλλ' ὁ Μαραθωνομάχος τραγικὸς ἀποκρούει τὸν φόγον παρατηρῶν, ὅτι αἱ μεγάλαι γινῶμαι καὶ τὰ μεγάλα διανοήματα ἔχουσιν ἀνάγκην ἴσων λόγων καὶ ὅτι οἱ ἡμίθεοι πρέπει νὰ μεταχειρίζονται μεῖζονα ῥήματα⁷. Ἐντεῦθεν δρμώμενος ἐδημιούργησε γλῶσσαν μεγαλοπρεπῇ καὶ εἰς τὴν λυρικὴν πλησιάζουσιν⁸. Κατὰ τὴν τόλμην τῶν εἰκόνων μόνον ὁ Πίνδαρος δύναται νὰ παραέληθῃ. Ὡς αἱ ὑποθέσεις τῶν δραμάτων εἶναι ὑψηλαί, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα ἔχει πολὺν ὄγκον καὶ ἐν ταῖς ὀνοματοποιαῖς καὶ

¹) Ἐν Βατρᾷ. 912. ²) Αὐτόθι 836. ³) Αὐτόθι 1011. ⁴) Αὐτόθι 840. ⁵) Ἐν Βίῳ παρὰ Westermann σελ. 121. ⁶) Bernhardt II, 2, 261 καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Βατρᾷ. 937.

Οὐχ ἱππολέκτορας μὰ Δ' οὐδὲ τραγελάφους, ἅπερ οὐ, ἂν τοῖσι παραπετάσασιν τοῖς Μηδικαῖς γράφουσιν.

⁷) Αὐτόθι 1058. ⁸) Sittl ἐν τῇ Γραμματολ. III, 252.

ἐν τοῖς ἐπιθέτοις καὶ ἐν ταῖς μεταφοραῖς¹. Τὴν γλῶσσαν δὲ ταύτην δὲν εὗρεν ὁ Αἰσχύλος παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις, ἀλλ' αὐτὸς ἐδημιούργησε². Τῇ ἀληθείᾳ ὁ τραγικὸς οὗτος εἶναι ἀνεξάντλητος ἐν τῷ σχηματισμῷ νέων ἐπιθέτων καὶ κατέχει τὸ μυστήριον, ἵνα ἐκάστην εἰκόνα, ἣτις ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ αἰωρεῖται, αἰσθητοποιήσῃ καὶ διὰ τῆς αἰσθητοποιήσεως τὴν φαντασίαν τῶν θεατῶν ἰσχυρῶς διεγείρῃ καὶ ἐκπλήξῃ. Ἐντεῦθεν συρρέουσιν ἀδιαλείπτως πλήμμυραι εἰκόνων καὶ μεταφορῶν. Τὰ κοσμήματα δὲ ταῦτα δὲν εἶναι τρόποι, οὕς ἐδιδάχθη ὁ ποιητής, ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου οὕτως ἐπιπτον εἰς τὴν Βακχικὴν καὶ ἐνθουσιώδη αὐτοῦ διάνοιαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπισωρεύει πολλὰς εἰκόνας καὶ παραβολὰς καὶ διὰ τῆς τόλμης ὑπερβαίνει τὰ ἐπιτετραμμένα ὅρια, ψέγεται ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐριπίδου³, οἱ ποιεῖ τὸν λόγον οἰδηματώδη καὶ δύσληπτον. Τὴν δύσκολον κατάληψιν ἐπιτείνει ἔτι μᾶλλον ἡ προσθήκη Δωρικῶν καὶ Αἰολικῶν τύπων⁴. Ὁ ἀρχαιοπρεπὴς δ' οὗτος τραγικὸς δὲν ἀγαπᾷ τὴν βραχυλογίαν, ἀλλὰ φέρεται εἰς τὴν εὐρεῖαν περιγραφὴν, ὥς οἱ ἐπικοί ποιηταί, καὶ εἰς τὰς παρατακτικὰς συντάξεις. Αἱ ταυτολογίαι παρ' αὐτῷ εἶναι συνήθεις. Ὡσαύτως τὸ ἀσύνδετον ἀπαντᾷ

¹) Ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Αἰσχύλου. παρὰ Westermann σελ. 118 "Κατὰ δὲ τὴν σύνθεσιν τῆς ποιήσεως ζηλοῖ τὸ ἄδρὸν ἀεὶ πλάσμα καὶ ὑπέρογκον, ὀνοματοποιῖται τε καὶ ἐπιθέτοις, ἔτι δὲ καὶ μεταφοραῖς καὶ πᾶσι τοῖς δυναμένοις ὄγκον τῇ φράσει περιθεῖναι χρώμενος". Ὁ Κοῖντιλιανὸς X, 1, 66 λέγει "Sublimis et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium". ²) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 1004.

Ἄλλ', ὡς πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνά, καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον, θαρρῶν τὸν κρουνὸν ἀφίει.

³) Αὐτόθι 923.

Κᾶπειν', ἐπειδὴ ταῦτα ληρήσεις καὶ τὸ δράμα ἤδη μεσοίη, ῥήματ' ἂν βόεα δώδεκ' εἶπεν, ὀφρὺς ἔχοντα καὶ λόφους, δειν' ἅτα μορμορωπά, ἄγνωστα τοῖς θεωμένοις...

Παράβαλλ. καὶ Νεφέλ. ἐν στίχ. 1366. ⁴) Ὡς σφετεριζόμενος, σεβίζω, πεδαίχμιος, πεδάρισος πέδοικος. Ὁρα Bergk III, 350.

συχνότερον παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ἢ παρὰ τοῖς διαδόχοις τούτου. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ἐπαφῆται τῇ εὐφυΐᾳ τῶν θεατῶν, οὐχὶ σπανίως μεταχειρίζεται τὴν ἀποσιώπην. *Ἐχει μὲν πολλὰ ἀνακόλουθα, ταῦτα ὅμως δὲν ἐλέγχουσιν ἀμέλειαν τοῦ ποιητοῦ· διότι οὗτος σκοπεῖ, ὅπως τὴν ἔννοιαν ἐξάρῃ. Ὁ λόγος τοῦ τραγικοῦ τούτου ἔχει μὲν πολλὴν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ στερεῖται τῶν χρησιμῶν σχημάτων, ἅπερ ὁ Εὐριπίδης εἰσήγαγεν εἰς τὸ θέατρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

Αἱ τραγωδίαί τοῦ Αἰσχύλου κέκτηνται μεγάλην σπουδαίοντα οὐ μόνον διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἀπεικονίζουσι τὰς ἰδέας, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο οἱ μαχηταὶ τοῦ Μαραθῶνος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ δράματα τοῦ ποιητοῦ εἶναι τὰ περιληπτικώτερα σχόλια τῆς κοσμοῖστορικῆς ἐκείνης μάχης. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν ἐκ τῶν ἐνεγόντων δραμάτων αὐτοῦ¹, ἐξ ὧν τὰ εἴκοσι ἦσαν σατυρικά, μόνον ἐπὶ τὰς τραγωδίας μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν. Φαίνεται μὲν μέγας ὁ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου ποιηθεὶς ἀριθμὸς τῶν δραμάτων, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι οὗτος πλέον ἢ τεσσαράκοντα ἔτη ἀδίαλειπτος ἐργάζετο πρὸς παραγωγὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου θησαυροῦ. Δὲν ἐποίει ὅμως μετὰ σπουδῆς οὐδὲ μετ' ἐπιπολαιότητος, ὥς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς μὲν ζῶν δέκα καὶ τρεῖς² νίκας ἀπηνέγκατο, οὐχὶ δ' ὀλίγας μετὰ θάνατον². Ὡστε

¹) Σουΐδας ἐν λ. Αἰσχύλος. Λέγει μὲν ὁ Βιογράφος, ὅτι ἐποίησεν ἑβδομήκοντα τραγωδίας καὶ πέντε σατυρικά δράματα, ἀλλ' ὥς πρὸς μὲν τὰς τραγωδίας ἀκριβῶς ἀριθμεῖ, ὥς πρὸς δὲ τὰ σατυρικά δράματα οὐχί, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἡμεῖς γινώσκομεν πλείονα τῶν πέντε. ²) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου.

τὰ πλείονα τῶν ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ ποιηθέντων δραμάτων ἔτυχον τοῦ ἄθλου, διότι ἐκ τῶν ἐνεμήκοντα ἐξαεβέυθησαν πεντήκοντα καὶ δύο, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ ποιητής. Εἶναι δὲ λυπηρόν, ὅτι τὰ ἀρχαιότερα δράματα τοῦ Αἰσχύλου ἀπώλοντο. Εἶχον μὲν ταῦτα μικροτέραν δραματικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἦσαν πολύτιμα τῇ ἱστορίᾳ τοῦ δράματος.

Τὸ ἀρχαιότατον τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθόντων δραμάτων εἶναι οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἐδιδάχθησαν κατὰ 472 π. Χ. καὶ ἔτυχον τοῦ ἄθλου. Ὀλίγον βραδύτερον ἀνεδιδάχθησαν καὶ ἐν Συρακούσαις. Βεβαίως ὁ Αἰσχύλος εἶχεν ὑπ' ὄφει τὰς Φοινίσσας τοῦ Φρυνίχου, ἀλλὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ὑποθέσεως ἠκολούθησεν ἰδίᾳ ὁδῷ¹. Οἱ Πέρσαι εἶναι τὸ μόνον ἱστορικὸν δράμα, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ δράματος ὑπάρχει ἐξορτασμός τῆς ἐν Σαλαμῶνι ναυμαχίας καὶ ἐπειδὴ ἡ τραγωδία δὲν ἀπαιτεῖ ἀγαλλίαςιν, ἀλλὰ θρῆνον, ὁ ποιητὴς πάννυ εὐφυνῶς τὴν σκηνὴν ἔθηκεν οὐχὶ ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐνδόξου ναυμαχίας, ἀλλ' ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὅπου ὁ Ξέρξης δι' αἰσχυρᾶς φυγῆς ἦλθε. Διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης ὁ τραγικὸς ἀπέφυγε πολλὰς δυσχερείας, ὥς ἤθελε παραγάγει τὸ πρόσφατον τῆς ὑποθέσεως. Διότι θεαταὶ ἦσαν αὐτὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα. Τὸ πρόσφατον δ' ὁμῶς ἐκάλυψε διὰ τοῦ νεφελώδους τῶν Ἀσιατικῶν παραστάσεων καὶ ἐθίμων.

*Εν τῷ δράματι προλογίζει ὁ χορός, ὅστις συνίσταται ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων γερόντων τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτος συνορᾷ μὲν τὴν μεγάλην τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ δύναμιν

¹) *Εν τῇ ὑποθέσει ἀναγινώσκεται: "Γλαῦκος ἐν τῷ περὶ Αἰσχύλου μύθῳ ἐκ τῶν Φοινισσῶν Φρυνίχου φησὶ τοὺς Πέρσας μεταπεποιηθῆναι, ἐκτίθησιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ δράματος ταύτην".

Τὰ δ' ἐστὶ Περσῶν τῶν πάλαι βεβηκότων.

Πλὴν ἐκεῖ ἐννοήχως ἐστὶν ἀγγέλλων ἐν ἀρχῇ τὴν Ξέρξου ἦταν στορνὺς τοῦ θρόνου τινὰς τοῖς τῆς ἀρχῆς πατέδρῳις, ἐνταῦθα δὲ προλογίζει χορὸς πρεσβυτῶν.

ἀλλὰ τὴν στρατείαν θεωρεῖ επικίνδυνον καὶ φοβεῖται ἐπὶ τῇ ἐκβάσει αὐτῆς¹. Τοὺς φόβους τῶν γερόντων ἐπιτείνει τὸ ὄνειρον τῆς Ἀτόσσης, τῆς μητρὸς τοῦ Ξέρξου². Ἡ βασιλομήτωρ εἶδε κατ' ὄναρ δύο εὐγενεῖς καὶ πλουσίως ἐνδεδυμένους γυναῖκας, ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶχε Περσικόν, ἡ δὲ Δωρικὸν ἱματισμόν. Αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἦσαν μὲν ἀδελφαί, ἀλλ' ἥριζον δεινῶς πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Ξέρξης ὁμως κατεῖχε ταύτας καὶ κατεπράυνε καὶ καταπραῦνας ἔξευξεν εἰς τὸ ἄρμα αὐτοῦ. Τούτων ἡ μὲν ἦτο πειθήνιος, ἡ δ' ἑτέρα ἐσφάδαζε, διήρπαζε βίβη τοὺς χαλινούς καὶ τὸν ζυγὸν θραύσασα ἔρριπε τὸν υἱὸν τῆς Ἀτόσσης. Ἀκούσας τὸ φοβερόν ὄνειρον ὁ χορὸς συμβουλεύει τῇ βασιλομήτορι, ὅπως διὰ θυνσιῶν ἱκετεύσῃ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν σκιὰν τοῦ Δαρείου, ἵνα ἀποσοξήσῃσι τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ χήρα τοῦ Δαρείου ἐρωτᾷ τὸν χορὸν περὶ τῶν Ἀθηναίων, ἔρχεται ἄγγελος ἐξ Ἑλλάδος, ὅστις κομίζει τὴν εἰδησιν τῆς ἡττῆς τῶν Περσῶν³. Οὗτος δι' εἰκόνων, αἰτνες εἶναι μεσταὶ ἀφελοῦς λαμπρότητος, ἀφηγεῖται τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, τὸν ὄλεθρον τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ τὴν ἄτιμον τοῦ στρατοῦ ὑποχώρησιν. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Ἀτοσσα ἀπέρχεται, ταύτης δ' ἀπελθούσης ὁ χορὸς ἐν τῷ δευτέρῳ στασίμῳ οἰκτεῖρει τὸν γενόμενον ὄλεθρον καὶ φοβεῖται μὴ τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας ἐπαναστῶσι κατὰ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς⁴. Μετὰ τὸ στάσιμον τοῦτο ἡ μὲν Ἀτοσσα διὰ θυνσιῶν καὶ χοῶν, ὁ δὲ χορὸς δι' ὕμνων ἀνακαλοῦνται εἰς τὸ φῶς τὸν Δαρεῖον. Οὗτος τῆς δεήσεως ἐπακούσας ἐπιφαίνεται⁵, ἀλλὰ τούτου ἐπιφανέντος ὁ χορὸς καταπλαγείς δὲν δύναται νὰ ἀποκριθῇ πρὸς τὸν ἐρωτῶντα

¹) Ἐν στίχ. 1 — 135. ²) Ἐν στίχ. 136 καὶ ἐξῆς. ³) Ἐν στίχ. 226

Ἦ γῆς ἀπείσης Ἀσιάδος πολίσματα,
ὃ Περσὶς αἶα καὶ πολὺς πλούτιον λιμὴν,
ὥς ἐν μιᾷ πληγῇ κατέφθαρται πολὺς
ὄλβος, τὸ Περσῶν δ' ἄνθος οἴχεται πρῶτον.

⁴) Ἐν στίχ. 505 καὶ ἐξῆς. ⁵) Ἐν στίχ. 635.

περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἀνακλήσεως. Μαθὼν δὲ παρὰ τῆς συζύγου τὸν ὄλεθρον τοῦ στρατοῦ ὁμολογεῖ μὲν, ὅτι πρὸ πολλοῦ χρησιμοὶ ἠπείλησαν τὴν Περσικὴν αὐτοκρατορίαν¹, ὅμως λυπεῖται, ὅτι ὁ υἱὸς διὰ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς ὑπερηφανείας ἐπετάχυνε τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐπίστευεν, ὅτι μετὰ μακρὸν χρόνον ἔμελλον νὰ τελεσθῶσι. Φοβέεται δὲ μὴ ὁ πλοῦτος γένηται διαρπαγὴ τοῦ τυχόντος καὶ προλέγει τὴν ἥτιαν τοῦ ἐν Πλαταιαῖς ὑπολειφθέντος στρατοῦ². Τὴν αἰτίαν τοῦ ὀλέθρου ὁ Δαρεῖος ἀποδίδει τῇ γεφυρώσει τοῦ Ἑλλησπόντου³, ἣτις ἐγένετο παρὰ τὴν βούλησιν τῶν θεῶν, καὶ τῷ ἐμπρησμῷ τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν⁴. Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ μὲν σκιά τοῦ Δαρείου ἐξαφανίζεται, ὁ δὲ χορὸς ὑμνεῖ τὴν μεγάλην τούτου δύναμιν, ἣν οὗτος εἶχε ζῶν⁵. Ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ θανάτου Δαρείου ποιεῖ ὁ ἄφρων αὐτοῦ υἱός, ὅστις ἐπανέρχεται καὶ ῥάκη ἀντὶ πορφύρας περιβεβλημένος δι' ἀνάνδρων φωνῶν θρηνεῖ τὴν αἰσχρὰν αὐτοῦ ἥτιαν⁶. Τὸ τέλος τοῦ δράματος ἀποτελεῖ μακρὸς κομμός, ἐν ᾧ ὁ ἡττηθεὶς βασιλεὺς ἐρωτᾶται ὑπὸ τοῦ χοροῦ περὶ τῶν ἐπιφα-

¹) Πρὸ τοῦ πολέμου εἶχον δοθῇ χρησιμοὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου καὶ ὑπὸ μάντεων, οἵτινες ἐγένοντο γνωστοὶ τοῖς Πέρσας. Ἡρόδοτος, VIII, 20. 77 καὶ 96. Τοιοῦτος ἦτο ὁ τοῦ Βάκιδος, ὅστις διητηρήθη παρ' Ἡροδότ. IX, 43.

Τὴν δ' ἐπὶ Θερμῶδοντι καὶ Ἀσωπῷ λεχεποῖη
Ἑλλήνων σύνοδον καὶ βαρβαροφῶνων ἰνυγὴν,
τῇ πολλοὶ πεσόνται ὑπὲρ Λάχεσιν τε μῶρον τε
τοξοφόρων Μήδων, ὅταν αἴσιμον ἡμᾶρ ἐπέλθῃ.

²) Ἐν στίχ. 768. ³) Ἐν στίχ. 697. ⁴) Ἐν στίχ. 761.

οἱ γῆν μολόντες Ἑλλάδ' οὐ θεῶν βρέτη
ῥδοῦντο σὺλᾶν, οὐδὲ πιμπράναι νεώς,
βωμοὶ δ' αἴστοι, δαιμόνων ἰδρύματα,
πρόρρηξα φύρδην ἐξανέστραπται βάθρων.
Τοιγὰρ κακῶς δρᾶσαντες οὐκ ἐλάσσονα
πάσχουσιν, τὰ δὲ μέλλουσιν, οὐδέπω κακῶν
κρηπὶς ὑπεστίν, ἀλλ' εἴ' ἐκπιδύεταί.

⁵) Ἐν στίχ. 804. ⁶) Ἐν στίχ. 861.

νεστάτων τῆς χώρας ἀνδρῶν, οἵτινες ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἀπόλοντο.

Οἱ κριτικοὶ θαυμάζουσι μὲν τὸ πρὸς τοὺς δυστυχήσαντας σέβας τοῦ ποιητοῦ, ὅστις τὸν ἐχθρὸν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἄνευ ὕβρεων εἰς τὴν σκηνὴν ἤγαγεν, ἀλλ' ἐνιοι τούτων πραγματεύονται περὶ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου ὡς περὶ ἀκατεργάστων ἀρχῶν τῆς τέχνης καὶ πρὸ πάντων τῶν δραμάτων ψέγουσι τοὺς Πέρσας¹. Βεβαίως ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ δὲν ὑπάρχει ἡ τεχνικὴ τοῦ μύθου πλοκή, ἣν θαυμάζομεν παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, οὐδ' ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων, ὡς διεμόρφωσεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς τῆς Ἀντιγόνης. Ὁ Klein² παρατηρεῖ, ὅτι ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ὑπάρχει ἡ μεγίστη ἀντίθεσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἀντιπαρατηροῦμεν ὅμως ἡμεῖς, ὅτι ἡ ἀντίθεσις αὕτη ὑπῆρχεν ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων καὶ δὲν ἐπενόησε ταύτην ὁ Αἰσχύλος, οὐδὲ κατέδειξε διὰ τῆς τέχνης, ὡς τοῦτο ἐποίησεν ὁ Σοφοκλῆς τεχνήντως ἀντιθέμενος τὴν Ἀντιγόνην, φέροντα εἰπεῖν, πρὸς τὴν Ἰσμήνην. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ τέχνη τοῦ Αἰσχύλου δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ Σοφοκλέους, ὅμως ἤθελεν εἶναι ἄδικος ἡ κρίσις, ἂν τις ἔλεγεν, ὅτι οἱ Πέρσαι εἶναι τραγωδία ἄτεχος. Πρέπει δὲ νὰ ληφθῇ ὑπὸ ὄψει, ὅτι ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι μῦθος, ἀλλὰ σύγχρονος ἱστορία καὶ ὡς τοιαύτη πολλὰς δυσκολίας παρέχει. Καὶ ὅμως ἡ εὐφυνία τοῦ τραγικοῦ ἐξεῦρε καὶ ἠθάροσιν διότι ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Δαρείου, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐτιμωρήθησαν, διότι ἔζευξαν τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἐβεβήλωσαν καὶ ἔκασαν τοὺς ναοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἅπερ ἐξήγειραν τὴν δόγην τῶν θεῶν³.

Ἄλλως οἱ Πέρσαι δὲν δύνανται νὰ κριθῶσιν ἀσφαλῶς, διότι εἶναι τὸ μέσον δράμα τῆς τριλογίας. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχεν ὁ Φινεύς, ὅστις ἄλλοτε προεμάντευσε τοῖς Ἀργοναύ-

¹) Bernhardt II. 2, 282. ²) Geschichte des Dramas I, 208.

³) Ἐν στίχῳ 697 καὶ 761.

ταις τὰ κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα· Πῶς τὸ μύθευμα τοῦτο συνεδέετο τῇ ἱστορικῇ τῶν Περσῶν ὑποθέσει; Πρὸς ἄρσιν τῆς δυσκολίας ταύτης συμβάλλεται ὁ Ἡρόδοτος¹, καθ' ὃν οἱ πόλεμοι τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀρχαιότατοι. Οἱ λόγιοι τῆς Περσίας ἔλεγον τῷ ἱστορικῷ, ὅτι οἱ Φοίνικες ἀρπάσαντες τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰνάχου ἔδωκαν τὴν πρώτην ἀφορμὴν. Ἐκτοτε οἱ μὲν Ἕλληνες ἤρπασαν ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Μήδειαν, οἱ δ' Ἀσιανοὶ τὴν Ἑλένην, δι' ἣν ἐκείνοι μέγαν στόλον συναγείραντες κατέσκαψαν τὸ Ἴλιον. Κατὰ τοὺς λογίους τῆς Περσίας οἱ Ἕλληνες ἠδίκησαν, διότι δὲν ἡσυχάσαν ἐν νῶ ἔχοντες, ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν ἤρπάζοντο, ἂν μὴ ἤθελον. Οὕτω λοιπὸν οἱ πόλεμοι τῶν Ἀσιανῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔχουσι σχέσιν καὶ ἀλληλογίαν. Φαίνεται, ὅτι ὁ μάντις Φινεὺς προεμάντευε τοῖς Ἀργοναύταις², οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν τῆς τραγωδίας, τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὥς δὴ ὁ Δαρεῖος προαγγέλει ἐν τοῖς Πέρσαις τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ταύτην ἐπραγματεύετο ὁ τραγικὸς ἐν τῇ τελευταίᾳ τραγωδίᾳ, ἣν ἐπεγράφετο Γλαῦκος, ὁ ἐπικαλούμενος Πόντιος ἢ Ἀνθηδόσιος. Διότι κατήγετο ἐξ Ἀνθηδόσιος καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἄλιεύς, ἀλλ' εἰς τὴν θάλασσαν πεσὼν κατετάθη εἰς τοὺς θαλασσίους δαίμονας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ τραγωδίᾳ ἐπανηγυρίζετο ἡ τελεία τῶν Ἑλλήνων νίκη. Κατὰ τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα ὁ τραγικὸς περιέγραφε τὰς πολλὰς ἀποδημίας τοῦ δαίμονος τούτου εἰς τὰς διαφόρους παραθαλασσίας πόλεις, ὅπου ἐμάνθανε τὰ κατὰ τὴν ἦταν τῶν βαρβάρων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀποσπάσματα ἀναφέρονται καὶ εἰς Σικελικοὺς τόπους, φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἐνταῦθα τὴν ἐν τῇ Ἰμέρᾳ ἦταν τῶν βαρβάρων ἀκούσας διηγείται αὐτὴν³. Ἐντεῦθεν ἐξεργεῖται, διὰ τί ὁ τραγικὸς ἀνεδίδαξε

¹) Ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας. ²) Τὴν πιθανωτάτην ταύτην εἰκασίαν πρώτος ἐποίησεν ὁ Welcker ἐν τῷ συγγράμματι Die Aeschylische Trilogie σελ. 478. ³) Ὁρα Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 288.

τὴν τετραλογίαν καὶ ἐν Συρακούσαις. Τὸ σατυρικὸν δράμα τῆς τετραλογίας ἦτο Προμηθεὺς ὁ Πυρκαεὺς, ἀλλὰ τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τὴν τριλογίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν. Τὰ χορικά ὅσματα τῶν Περσῶν ἔχουσιν ἐλεγειακὸν ἦθος, ἡ δὲ γλῶσσα μᾶλλον ἀπλότητα ἢ λαμπρότητα, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ τετραλογία ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας τοῦ τραγικοῦ.

Οἱ δὲ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ἐδιδάχθησαν μετὰ τοὺς Πέρσας κατὰ τὸ 468 π. Χ.¹ Τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχεν ὁ Αἰῖος, τὴν δευτέραν ὁ Οἰδίπους, τὴν τρίτην οἱ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τούτοις προσετίθετο τὸ σατυρικὸν δράμα ἡ Σφίγξ². Ἄλλοι ὁμῶς ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι τὴν τρίτην θέσιν κατεῖχον οἱ Ἑλευσίνιοι. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ Θησεὺς διὰ τῆς βίας λαβὼν τὰ πτώματα τῶν λοχαγῶν, τῶν πεσόντων πρὸ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, ἔθαψε ταῦτα ἐν Ἑλεσῶνι³. Ὡποσodήποτε ὁ Αἰσχύλος ἀγωνισάμενος διὰ τῆς τετραλογίας ταύτης, ἥτις Οἰδιπόδεια ἐπὶ τινῶν ὠρομάσθη, πρὸς τὸν Ἀριστίαν καὶ τὸν Πολυφράδμονα τοὺς νῦν δὲ ἀρχαίων αὐτοῦ ἀνταγωνιστῶν, τοῦ Πρατίνου καὶ τοῦ Χοιρίλου, ἐνίκησεν. Ὡρως τοῦ προκειμένου δράματος εἶναι ὁ Ἐτεοκλῆς, ὃν εὐρίσκει ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου παρεσκευασμένον καὶ ἥρεμον. Οὕτως ἔχων καθουχάζει τοὺς τετραγμένους πολίτας καὶ προτρέπει αὐτοὺς εἰς τὸ καθῆκον⁴. Μετὰ τὴν προτροπὴν ταύτην ἔρχεται ἄγγελος, ὅστις εἶχεν ἐκπεμφθῆ κατάσκοπος τῶν πολεμίων, διὰ φοβερῶν χρωμάτων εἰκονίζων τὴν ὁρμὴν τούτων⁵. Ὁ Ἐτεοκλῆς ἐνθάδε τοῖς θεοῖς, ὅπως σώσωσι τὴν πόλιν, ἀφίσταται τῆς σκηνῆς, τούτου δ' ἀποσιάντος ἔρχεται⁶ ὁ χορὸς συνιστάμενος ἐκ Θησαϊδων παρθένων, αἵτινες ὑπὸ μεγάλου φόβου καταληφθεῖσαι εὐχονται τοῖς προστάταις θε-

¹) Ἐπειδὴ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος ἦτο παρῶν ὁ Ἀριστείδης, ὅστις ἔθανε κατὰ 470 π. Χ. πρέπει νὰ τεθῇ αὕτη ὀλίγον βραδύτερον, Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Ἀριστείδ. κεφ. III. ²) Ὡρα Christ ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 182. ³) K. O. Müller ἐν τῇ γραμματολογ. II. 89. ⁴) Ἐν στίχ. 1—38. ⁵) Ἐν στίχ. 38 καὶ ἐξῆς. ⁶) Ἐν στίχ. 78.

οἷς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἐπανελθὼν δ' Ἐτεοκλῆς κακίζει¹ τὰς Θηβαΐδας, διότι διὰ τοῦ φόβου αὐτῶν φέρουσι βλάβην τοὺς ἄνδρας ἀποθαρρύνουσαι². Ἐν τῷ ζωνορῷ διαλόγῳ γίνεται ἀντίθεσις τῆς δραστηριότητος τοῦ γενναίου ἡγεμόνος πρὸς τὴν παθητικὴν θέσιν τῶν γυναικῶν. Τὰς Θηβαΐδας ἐλέγξας δ' Ἐτεοκλῆς ἀπέρχεται καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται μετὰ τοῦ ἀγγέλου³, ὅστις κομίζει τὴν εἶδησιν, πῶς ὁ κληρὸς ἔταξεν ἕκαστον τῶν ἐπὶ στρατηγῶν καθ' ἑκάστης πύλης τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Πρὸς ἕκαστον στρατηγὸν τῶν πολέμιων δ' Ἐτεοκλῆς ἀντιπάσσει ἐξ ἴσου γενναῖον ἀνταγωνιστήν. Ὅτε δ' ὁ ἄγγελος εἶπεν, ὅτι παρὰ τῇ ἐξόδῳ πύλῃ ἐτάχθη ὁ Πολυνείκης, ὁ ἡγεμὼν τῶν Θηβῶν λέγει, ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν ἀδελφόν⁴. Ἐνταῦθα τὸ πάθος κορυφοῦται, αἱ Θηβαΐδες παρακαλοῦσι τὸν ἡγεμόνα, ὅπως μὴ προσῇ εἰς ἀγῶνα πρὸς τὸν ἀδελφόν καὶ γεῖνη μίαισμα, οὗ δὲν ὑπάρχει γῆρας. Αἱ παρακλήσεις τοῦ χοροῦ ἀπέβησαν μάταιαι, ὁ Ἐτεοκλῆς ἀπέρχεται καὶ μετ' ὀλίγον ἄγγελος κομίζει τὴν εἶδησιν, ὅτι ἐφόνευσαν μὲν οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀλλήλους, ἀλλ' ὅτι ἡ πόλις διὰ λαμπρᾶς νίκης ἐσώθη⁵. Τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων κομίζονται εἰς τὴν σκηνήν, ὅπου ἔλθοῦσαι αἱ δύο ἀδελφαί, ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη, θρηνοῦσι τοὺς φονευθέντας⁶. Ἐν τῷ θανάτῳ τούτων ἀνευρίσκουσι τὴν ἀκατάσχετον τῶν Ἐρινύων δύναμιν. Τὸ ἐγκλημα τοῦ Λαεδακίδου

¹) Ἐν στίχ. 162. ²) Ἐν στίχ. 216.

Ἐτ. Οὔτοι φθονῶ σοι δαιμόνων τιμᾶν γένος.
ἀλλ', ὥς πολίτας μὴ κακοσπλάγχχνους τιθῆς,
ἕκηνος ἴσθι, μηδ' ἄγαν ὑπερφοβοῦ.

³) Ἐν στίχ. 342. ⁴) Ἐν στίχ. 639.

Τούτοις πεποινῶς εἴμι καὶ ξυστήσομαι
αὐτός. Τίς ἄλλος μᾶλλον ἐνδικώτερος;
Ἄρχοντι τ' ἄρχων, καὶ κασιγνήτῳ κάσις,
ἐχθρὸς ξὺν ἐχθρῷ στήσομαι. Φέρ' ὥς τάχος
κνημίδας, αἰχμὴν καὶ πετρῶν προβλήματα.

⁵) Ἐν στίχ. 743. ⁶) Ἐν στίχ. 885.

Λαῖον διήκει μέχρι τῆς τρίτης γενεᾶς καὶ καταλήγει εἰς τὸν παντελῆ τῶν ἀρρένων ὄλεθρον. Ἐν τέλει οἱ πρόξουλοι τῶν Θηβῶν κηρύσσουν, ὅτι τὸ πῶμα τοῦ Πολυνείκους ἅτε κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος στρατευσαμένου θέλει μείνει ἄταφον¹. Ἡ Ἀντιγόνη ὁμῶς ἐπὶ τοῦ αἰωνίου δικαίου τῆς συγγενείας ἐρειδομένη διακηρύσσει, ὅτι δὲν θέλει ὑπακούσει τῷ κηρύγματι². Τελευταῖον ὁ χορὸς διαιρεῖται εἰς δύο ἡμιχόρια, ἅπερ ἔχουσιν ἀντίθετον γνώμην ὡς πρὸς τὴν ταφὴν τοῦ πῶματος τοῦ Πολυνείκους.

Οἱ Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας θεωροῦνται ὡς τὸ ἡρωϊκώτερον τῆς ἀρχαιότητος δρᾶμα, διότι, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοφάνης, εἶναι Ἄρεως μεσιόν³. Κατὰ δὲ Γοργίαν τὸν σοφιστὴν ὁ Ἄρης καὶ οὐχὶ ὁ Διόνυσος ἐνέπνευσεν τῷ ποιητῇ τοῦτο τὸ δρᾶμα⁴. Ἐκ παντὸς τρόπου ὁ ποιητὴς πειράται, ὅπως διεγείρῃ τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν ὑπὲρ τοῦ Ἐτεοκλέους, ὅστις εἰκονίζεται ὡς ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἔχων τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὡς ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενναίως ἀγωνιζόμενος καὶ ὡς εὐσεβής. Τοῦναντίον πάντες οἱ λοχαγοὶ πλὴν τοῦ Ἀμφιαράου παρίστανται ὡς μανιώδεις, ἀσεβεῖς, ἀλαζόνες καὶ ἄξιοι τιμωρίας⁵. Οὕτως ὁ ποιητὴς εὗρε τὴν κάθαρσιν. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἐπικὸς ὁ τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὸν Ἐτεοκλέα διάλογος, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἀκριβῶς περιγράφει τὰ κοσμήματα τῶν ἀσπίδων τῶν πολιορκητῶν⁶. Ταῦτα δὲ γίνονται, ἐν ᾧ ἐπίκειται ἡ φοβερά μάχη. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἦτο ἱπποτικός, τοιοῦτος δὲ ὢν ἠρέσκετο εἰς τοὺς τοιοῦτους τεχνικῶς κεκοσμημένους ὅπλισμούς⁷. Οἱ ποιηταὶ λοιπὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἠδέως εἰς τὸ τοιοῦτον αἶσθημα ἀποβλέποντες ἐνέπλεκον εἰς τὰς ποιήσεις αὐτῶν μακρὰς περιγραφὰς ὅπλων, ὡς ἤδη ἔδειξε τὸ

¹) Ἐν στίχ. 929. ²) Ἐν στίχ. 950. ³) Ἐν Βατράχ. 1021. ⁴) Πλούταρχ. ἐν Προβλήμ. συμποσ. VII 10, 2. 9. ⁵) Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 297. ⁶) Ἐν στίχ. 352 καὶ ἐξῆς. ⁷) Begk III, 297. Καὶ αὐτὸς ὁ Σοφοκλῆς διὰ παραπλησίαν αἰτίαν ἔχει μακρὰν περιγραφὴν ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ στίχ. 681, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.

παράδειγμα δ' Ὁμηρος. Ἄλλως ὁ Αἰσχύλος δὲν ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλου μακρὰν διήγησιν, ἀλλὰ τὴν περιγραφὴν κατέταμεν εἰς διάλογον καὶ ἄσματα τοῦ χοροῦ παρεμβάλων τὴν ἐπικὴν μονοτονίαν καθεῖλεν. Ὡφεληθεῖς δ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν ἀσπίδων ἐχαρκτήρισε τοὺς πολεμιστάς. Φαίνεται δ', ὅτι καὶ ὁ τραγικὸς παρατηρήσας, ὅτι ἡ περιγραφὴ εἶναι ἄκαιρος ἐν τῇ τελευταίᾳ ὥρᾳ τῆς μάχης, εἰσάγει τὸν ἀγγελον λέγοντα, ὅτι δὲν ἐπικείται ὁ ἀγὼν διότι τὰ σφάγια εἶναι δυσμενῆ τοῖς πολιορκηταῖς καὶ ὁ μάντις δὲν ἐπιτρέπει τὴν μάχην¹. Διὰ τοῦτο ἐλέγχεται ὑπερβολικὴ ἡ γνώμη τοῦ Schlegel, ὅτι αἱ τοιαῦται περιγραφαὶ εἶναι ἐπικὴ ὕλη περιεξελιγμένη τραγικὴν μεγαλοπρέπειαν². Βεβαίως ὁ πόλεμος δὲν εἶναι εὐπλαστός δραματικὴ ὑπόθεσις· διότι ἡ μάχη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τελεσθῇ πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν. Αὕτη ἀναγκαίως περιγράφεται ὑπ' ἀγγέλου, ἀλλ' οὕτω γίνεται ἔπος ἀπαγγελλόμενον ἐν τῷ θεάτρῳ. Καὶ ὅμως ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Αἰσχύλου ἠδυνήθη ἐκ τοιαύτης ὕλης νὰ διαπλάσῃ δράμα οὐχὶ ἄτεχνον.

Εἰκάζεται, ὅτι ὁ χορὸς τῶν Θηβαίων εἰσῆλθε σποράδην, ὥς τοῦτο γίνεται ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ τοῦ Σοφοκλέους³ καὶ ἐν τῇ ἐπιπαρόδῳ τοῦ Αἴαντος. Διότι αὗται ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως ἔρχονται εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπως τοὺς θεοὺς ἐξευμενίσωσι. Καλῶς δ' ἐποίησεν ὁ τραγικὸς, ὅτι τὸν χορὸν συνέστησεν οὐχὶ ἐκ γερόντων, ἀλλ' ἐκ παρθένων· διότι οὕτω γίνεται ἀντίθεσις τῆς ὁμότητος τῶν πολιορκητῶν πρὸς τὴν τρυφερότητα τῶν παρθένων καὶ τοῦ φοβέρου πρὸς τὸ δειλόν. Ἐν τῇ προκειμένῃ τραγωδίᾳ καταφαίνεται καὶ τὸ πολιτικὸν τοῦ ποιητοῦ φρόνημα· διότι λέγων περὶ τοῦ Ἀμφιαράου ὑπαινίσσεται τὸν δίκαιον Ἀριστείδην. Τὸν ὑπαινεγμὸν ἐννοήσαντες οἱ εὐφρεῖς Ἀθηναῖοι ἀπείδον πρὸς τὸν ἄνδρα, ὥς παραδίδει ὁ Πλού-

¹) Ἐν στίχ. 346. ²) Ὁρα Klein, Geschichte des Dramas I, 225.

³) Ἐν στίχ. 117, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου, ὥς καὶ τῇ ἐν Αἴαντι 866.

ταρχος¹. Ὁ Αἰσχύλος τὸ φρόνημα ἔχων ἀριστοκρατικὸν καὶ τιμῶν τὸ δίκαιον ἦτο θανμαστής τοῦ Ἀριστείδου καὶ οὐχὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, οὗ τὸ ἦθος εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας.

Πότε ἐδιδάχθησαν αἱ Ἰκέτιδες, δὲν δύναται μὲν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι ἡ πρώτη διδασκαλία ἐγένετο κατὰ τὰ 461 π. Χ.² διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο διαπραγματεύσεις, ὅπως αἱ Ἀθηναῖοι συνάψωσι συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἀργούς. Ἡ εἰκασία αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἄλλοθεν διότι αἱ ἐν τῷ δράματι ἐνυφανθεῖσαι ἀπειλαὶ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπομνήσκουσιν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνέλαβον τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου πόλεμον. Ἄλλοι ὁμως ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀπλὴν τοῦ δράματος τέχνην τάσσουναι τοῦτο εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν³. Τὸ δρᾶμα ἀνῆκεν εἰς τὴν τριλογία, ἣτις Δαναῖς ὀνομαζομένη περιεῖχε τοὺς Αἰγυπτίους, τὰς Ἰκέτιδας καὶ τὰς Δαναΐδας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὴν Ἀμυμώνην⁴. Εἰ καὶ ἡ πρώτη τραγωδία, οἱ Αἰγύπτιοι, ἀπώλετο, ὁμως εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἐν ταύτῃ ἀνεπτύσσετο ἡ ἔρις τῶν νύων τοῦ Βήλου, δηλ. τοῦ Αἰγύπτου καὶ τοῦ Δαναοῦ. Ὁ πρῶτος ἔγνω, ὅπως τοὺς πεντήκοντα αὐτοῦ υἱοὺς συζεύξῃ μετὰ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ, αἵτινες τὴν σύζευξιν παντὶ σθένει ἀγωνίζονται νὰ διαφύγωσιν. Ὅπως τοῦ δράματος ἦτο ὁ Αἴγυπτος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπῆρτιζον τὸν χορόν⁵.

¹) Ἐν Βίῳ Ἀριστείδ. κεφ. III "ὄθεν, ὡς ἔοικε, τῶν εἰς Ἀμφιάραον ἐπ' Αἰσχύλου πεποιημένων ἱαμβείων ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων"

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπύμενος,
ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευμένα.

πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὡς ἐκείνῳ μάλιστα τῆς ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης. ²) K. O. Müller ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι. II, 94. Passow, Opuscula sel. 7. ³) Ἐν στίχ. 843 ⁴) Bernhardt II, 2, 300.

⁵) Περὶ τοῦτου ὑπάρχει διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ἄλλοι νομίζουσιν, ὅτι αἱ Ἰκέτιδες κατεῖχον τὴν πρώτην θέσιν τῆς τετραλογίας καὶ οἱ Θαλαμοποιοὶ τὴν τρίτην. Ὅρα Bergk III, 306 καὶ Klein, Geschichte des Dramas I, 212. ⁶) Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 306.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς σφριζομένης τραγωδίας, τῶν Ἰκετίδων, ἔρχονται εἰς τὴν πατρίδα τῆς Ἀργείας Ἰοῦς αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ μετὰ τοῦ γέροντος αὐτῶν πατρὸς. Ὁ χορὸς τῶν Ἰκετίδων καθήσας ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν ἰδρυμένων πρὸ τῆς πόλεως ἀναπτύσσει τὴν αἰτίαν τῆς ἱκεσίας¹. Ταύτας συμβουλεύει ὁ Δαναός, ὅστις εἰκονίζεται ὡς σεβασμῖος γέρον καὶ πλήρης φροντίδων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ². Ἐλθὼν δ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀργείων θαυμάζει, ὅτι βλέπει ἀνέλληνα ὄμιλον, ὅστις ἦτο περιβεβλημένος βαρβαρικοὺς πέπλους³. Αὐταὶ ἱκετεύουσι τὸν Πελασγόν, ὡς ὠνομάζετο ὁ τῶν Ἀργείων βασιλεὺς, ὅπως βοηθήσῃ αὐταῖς. Φοβεῖται μὲν οὗτος τὸν ἐπαπειλούμενον πόλεμον⁴, ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ ἀσεβήσῃ πρὸς τὸν προστάτην τῶν ἱκετῶν Δία⁵. Ἐν τέλει πείθεται μὲν, ὅπως παρὰ σῃ αὐταῖς βοήθειαν, ἀλλὰ μὴ ἔχων τὸ θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὅλην εὐθύνην λέγει, ὅτι θέλει ἀναθέσει τὴν ἀπόφασιν τῷ δήμῳ⁶ καὶ ἐπὶ τούτῳ παραλαμβάνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν Δαναόν. Μετ' ὀλίγον ἐπανερχεται οὗτος ἀγγέλλων, ὅτι ὁ τῶν Ἀργείων δῆμος ἀπεφάσισεν⁷, ἵνα μετοικῶσιν ἐν Ἀργεὶ καὶ μηδεὶς μῆτε τῶν ἐργασίων, μῆτε τῶν ξένων ἀπάγῃ τοὺς ἱκέτας. Ἄν δὲ συμβῇ βία, ὁ μὴ βοηθήσας ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος καταδικάζεται εἰς ἀτιμίαν καὶ φυγὴν. Ἐν ᾧ δ' αἱ Ἰκετίδες ἐκδηλοῦσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ εὐχονται πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς Ἀργείοις⁸, ὁ Δαναὸς διορᾷ πλοῖον τῶν Αἰγυπτίων καταπλέον καὶ αἱ θυγατέρες τούτου ἐκδηλοῦσι φόβους⁹. Ὅντως κήρυξ ἐκ τοῦ πλοίου ἀποβὰς πειρᾶται, ὅπως τὰς ἱκέτιδας ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν βωμῶν¹⁰, ἀλλ' ὁ

¹) Ἐν στίχ. 1—151. ²) Ἐν στίχ. 152—209. ³) Ἐν στίχ. 210.

Ποδαπὸν ὄμιλον τόνδ' ἀνέλληνα στόλον,
πέπλοις βαρβάροις καὶ πυκνώμασι
χλόντα προσφωνοῦμεν; Οὐ γὰρ Ἀργολίς
ἔσθῃς γυναικῶν, οὐδ' ἄφ' Ἑλλάδος τόπων.

⁴) Ἐν στίχ. 314. ⁵) Ἐν στίχ. 317. ⁶) Ἐν στίχ. 479. ⁷) Ἐν στίχ. 555.

⁸) Ἐν στίχ. 570. ⁹) Ἐν στίχ. 635. ¹⁰) Ἐν στίχ. 750.

Πελασγός διώξας τὸν βίαιον κήρυκα σφίξει ταύτας. Οὗτος δ' ἀπερχόμενος κηρύσσει πόλεμον τοῖς Ἀργείοις¹.

Ἐν τῇ τρίτῃ τραγωδίᾳ τῆς τετραλογίας, δηλ. ἐν ταῖς Δαναΐσιν, οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς τοὺς Ἀργείους ἀγωνισάμενοι ἠνάγκασαν αὐτούς, ἵνα τὰς Ἰκέτιδας εἰς γάμον παραδώσωσιν. Αὗται δ' ὁμῶς κατὰ τὴν νύκτα τοῦ γάμου ἐφόνευσαν τοὺς Αἰγυπτίους πλὴν τοῦ Λυγκέως, ὃν ἔσωσεν ἡ Ὑπερμήστρια². Αὕτη τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς παραβᾶσα ἤγειρε τὴν δργήν τούτου, ἀλλ' ἔσωσεν ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Λυγκεύς γίνεται γενάρχης νέας βασιλικῆς δυναστείας, ἥτις ἐν Ἀργεῖ μακρὸν χρόνον διετετρήθη. Ἀλλὰ διὰ τί ἄρα γε ὁ Δαναὸς καὶ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ ἐφοβοῦντο τὴν μετὰ τῶν ἐξαδέλφων σύζευξιν; Διὰ τὴν συγγένειαν; Τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι ἐν Αἰγύπτῳ³ ἡδύνατό τις νὰ λάβῃ εἰς γάμον οὐ μόνον τὴν ἐξαδέλφην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι αἱ Δαναίδες κατέφνγον εἰς τοὺς βωμὸς τοῦ Ἀργου οὐχὶ ἐκ φόβου αἰμομιξίας, ἀλλὰ διὰ τὴν βίαν, ἥτις περιώριζε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ὁ ἀγενὴς τρόπος, ὃν ὁ τῶν Αἰγυπτίων κήρυξ δεικνύει πρὸς τὰς ἰκέτιδας⁴, χαρακτηρίζει τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀφρικῆς. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ προκειμένη τριλογία ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Περσῶν. Διότι ἐν ἐκείνῃ μὲν γίνεται ἀντίθεσις τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐν ταύτῃ δὲ τῆς Ἀφρικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἡπειρον. Ὡς οἱ βάρβαροι τῆς Ἀσίας ἤθελον νὰ δουλώσωσι πολιτικῶς, οὕτως οἱ τῆς

¹) Ἐν στίχ. 841. ²) Ὅρα Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγραμμάτι III, 307. ³) Διόδωρ. Σικελ. I, 27 "Νομοθετῆσαι δὲ φασὶ τοὺς Αἰγυπτίους παρὰ τὸ κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων γαμεῖν ἀδελφὰς διὰ τὸ γεγονὸς ἐν τοῦτοις τῆς Ἰσίδος ἐπίτευγμα". ⁴) Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀργου λέγει τῷ κήρυκι τῶν Αἰγυπτίων ἐν στίχ. 802:

Οὗτος, τί ποιεῖς; ἐκ ποίου φρονήματος
ἀνδρῶν Πελασγῶν τήνδ' ἀτιμάξεις χθόνα;
Ἄλλ' ἢ γυναικῶν ἐς πόλιν δοκεῖς μολεῖν;
κάρβανος ὦν Ἕλλησιν ἐγγλείεις ἄγαν,
καὶ πόλλ' ἄμαρτῶν, οὐδὲν ὥρθωσας φρενί.

Ἀφρικῆς κοινωνικῶς. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἦσαν μὲν βάρβαροι, ὁ πολιτισμὸς ὅμως τούτων δὲν ἀνεπτύχθη διὰ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ διὰ δεσποτικῆς κυβερνήσεως. Τούτου ἕνεκεν οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς καρδίας.

Οὕτως ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ἡ βία τῶν Αἰγυπτίων κολλάζεται, ἡ δὲ τιμωρία ἐν τῇ ἐπομένῃ τραγωδίᾳ εἶναι βαρύτερα· διότι, ὥς εἴρηται, οἱ βίαιοι νυμφῖοι ἐφονεύθησαν. Ὅτι ὁ χορὸς τῶν Δαναῶδων πρωταγωνιστεῖ, ὑποδεικνύει ἀρχαιότεραν περίοδον τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης. Τὸ ὕψος τῆς τραγωδίας εἶναι ἀφελές, ἡ χρῆσις τῶν λέξεων ἀλλόκοτος καὶ ἡ χροιά τοῦ ὅλου διὰ σπανίων καὶ ἀπηρχαιωμένων λέξεων ἀπεικονίζει τὴν ξένην καταγωγὴν τῶν Δαναῶδων. Σπανίως δ' ὅμως ἐκπλήσσει διὰ μεγαλοπρεπῶν εἰκόνων. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν, οἱ τύποι καὶ αἱ ἰδέαι ὑπομιμνήσκουσιν Ἀνατολικὸν κόσμον, ἀλλ' ἡμισυ τὴν διάνοιαν τοῦ Αἰσχύλου¹. Αἱ ἰδιότητες αὗται τῆς τραγωδίας ἐξηγοῦνται ὑπὸ τοῦ Bergk ἐκ τούτου, ὅτι ἡ τετραλογία ἐδιδάχθη οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν Ἀργεῖ².

Ῥωσάτως ὁ Προμηθεὺς δεσμώτης κατεῖχε τὴν μέσσην θέσιν τῆς τριλογίας, ἣς τὸ πρῶτον δράμα ἦτο ὁ Προμηθεὺς πυρφόρος καὶ τὸ τρίτον Προμηθεὺς λυόμενος. Τὸ σατυρικὸν δράμα εἶναι ἄγνωστον. Πότε ἐδιδάχθη ἡ τριλογία, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλὰ δι' εἰκασιῶν ὁρίζεται. Τινὲς τάσσουσι τὴν διδασκαλίαν ὀλίγον μετὰ τὸ 475 π. Χ., ὅτε συνέβη ἡ ἔκρηξις τῆς Αἴτνης³. Ταύτην δὲ προφητεύει ὁ ποιητής⁴, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν ἄρτι γενομένην⁵. Ἀλλ' ἄλλοι καταβιβάζουσι

¹) Bernhardt ἐν II, 301. ²) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III, 308. Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, διότι ὁ αὐτὸς τραγικὸς τὰς Αἰτναίας ἐδίδασκεν οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν Συρακούσαις. ³) Θουκυδίδ. III, 116. ⁴) Ἐν στίχ. 365

... ἐνθεν ἐκτραγῆσονται ποτε
ποιταμοὶ πυρὸς δάπτοντες ἀγροίαις γνάθοις
τῆς καλλικάρπου Σικελίας λευροὺς γύας.

⁵) Ἡ προφητεία δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ. Μόνον ὁ Σενέκα

μετὰ τὸ 468· διότι ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει καὶ τρίτος ὑποκριτής¹, ὃν ἐξεῦρεν ὁ Σοφοκλῆς. Ἐν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ τῆς τετραλογίας ὁ Προμηθεὺς παρὰ τὴν βούλησιν τοῦ Διὸς τὸ πῦρ κλέψας καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο κομίσας ἐγένετο εἰσηγητὴς πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ μέγας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εὐεργέτης. Τοῦτο διήγειρε τὴν ὀργὴν τοῦ Διὸς, ὅστις παραδίδει τὸν Τιτᾶνα τῷ Ἡφαίστῳ, τῷ Κρότει καὶ τῇ Βίᾳ, ὅπως ἐπὶ τοῦ Κανκάσου προσδέσωσιν.

Ὅπως τοῦτο γίνεται ἐν τῇ δευτέρᾳ τραγῳδίᾳ, τῷ Προμηθεὶ δεσμώτῃ, εἰ καὶ ὁ Ἡφαίστος δεικνύει οἶκτον πρὸς τὸν πάσχοντα Τιτᾶνα². Ἀφ' οὗ δ' οὗτοι ἀπῆλθον, ὁ μέχρι τοῦδε σιωπῶν Προμηθεὺς ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὴν φύσιν ἐπικαλούμενος μάστιγας τὸν αἰθέρα, τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων, τοὺς ποταμούς, τὰ κύματα, τὴν γῆν καὶ τὸν ἥλιον, ὅτι θεὸς ὢν πάσχει ἄδικα παρὰ θεῶν³. Τὸ πρῶτον ἔρχεται ὁ χορὸς τῶν Ὠκεανίδων⁴, ὅστις καὶ παραμυθεῖται τὸν πάσχοντα καὶ μανθάνει τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας⁵. Εἶτα ἐμφανίζεται ὁ γέρον Ὠκεανὸς πειρώμενος, ὅπως τὸν Τιτᾶνα καταστήσῃ μετριώτερον καὶ πρὸς τὸν Δία διαλλάξῃ. Ὁ Προμηθεὺς ὁμως μετὰ ἰσχυρογνωμοσύνης ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ οὗτος ἀπέρχεται. Τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ὁ πάσχων Τιτᾶν ἀντλεῖ ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τοῖς νέοις θεοῖς⁶, καὶ ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν προσενεχθεισῶν τοῖς ἀνθρώποις. Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεσμώτην ποιεῖ ἡ Ἰώ, ἥτις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Διὸς εἰς παραφροσύνην ἀχθεῖσα οἰκτρῶς περιεπλανᾷτο. Ταύτη προλέγει ὁ Προμηθεὺς, ὅτι μέλλει νὰ πλανηθῇ εἰς πολλὰς ἐπὶ χώρας καὶ ὅτι παρὰ τῷ Νεῖλῳ θέλει γεννήσῃ τὸν Ἑπαφόν, ὅστις ἔσται

ἐν τῇ Μῆδ. στίχ. 378 προεῖδε τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου κόσμου. ¹) Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος ὑπάρχουσι τρεῖς ὑποκριταί, ὁ Ἡφαίστος, τὸ Κρότος καὶ ὁ Προμηθεὺς. Πλὴν τούτων ὑπάρχει καὶ τὸ κωφὸν πρόσωπον ἡ Βία. ²) Ἐν στίχ. 1—87. ³) Ἐν στίχ. 88. ⁴) Ἐν στίχ. 128. ⁵) Ἐν στίχ. 195. ⁶) Ἐν στίχ. 252. ⁷) Ἐν στίχ. 426.

ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς¹. Μαρτεύεται δὲ τῇ πλανωμένῃ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Διὸς καὶ λέγει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀποστροφὴ τῆς τύχης ταύτης, ἂν μὴ αὐτὸς λυθῇ ἐκ τῶν δεσμῶν². Εἶναι δὲ πεπρωμένον τὰ λυθῇ ὑπὸ τινος τῶν ἐκγόνων τῆς Ἰοῦς. Οὕτως ὁ μὲν Τιτὰν μετὰ μεγάλης παρρησίας ἀπειλεῖ τὴν δυναστείαν τοῦ Διὸς, ὁ δὲ χορὸς τῶν Ὠκεανίδων παραινεῖ αὐτῷ, ὅπως θωπεύῃ τὸν κρατοῦντα³. Ἀλλ' ὁ Τιτὰν οὐδὲν φοβούμενος ἐξακολουθεῖ ἀπειλῶν καὶ τοῦτον ἔνεκεν ἔρχεται ὁ Ἑρμῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ Διὸς κελεύων τὸν δεσμώτην, ὅπως εἴπῃ τὸ μάντευμα περὶ τοῦ ἐπαπειλουμένου κινδύνου⁴. Ἀλλ' ὁ Προμηθεὺς λέγει ὑπερηφάνως τῷ ὑπηρέτῃ τοῦ Διὸς καὶ κελεύει τοῦτον, ἵνα ἀπέλθῃ, διότι οὐδὲν θέλει μάθει⁵. Ἐπειδὴ δ' ὁ Τιτὰν δὲν πείθεται καὶ μένει ἄκαμptos, ὁ Ἑρμῆς ἀπερχόμενος ἀπειλεῖ τοῦτον, ὅστις μετ' ὀλίγον κεραυνοῦται ὑπὸ τοῦ Διὸς, ἀλλὰ καὶ κεραυνούμενος⁶ δὲν παύεται λέγων, ὅτι ἄδικα πάσχει. Εἰς τὴν κατακεραυνώσιν τοῦ Προμηθέως λήγει ἡ τραγωδία.

Τὸν μῦθον συνεπλήρου ἡ τρίτη τραγωδία, ὁ Προμηθεὺς λυόμενος, ἣς τὸν χορὸν ἀπετέλουν οἱ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἀπολυθέντες Τιτᾶνες⁷. Τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι διαλλακτικὸν πνεῦμα ἐκράτησεν. Εἰς τὴν σκηνὴν ἤρχοντο ἡ Θέμις, ἡ τοῦ δεσμώτου μήτηρ, ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις ἐφόνευσεν τὸν αἰετὸν τὸν τρώγοντα καθ' ἐκάστην τὸ ἥπαρ τοῦ Προμηθέως. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ δεσμώτης δὲν ἦτο δύσκαμptos, ἀλλὰ δια-

¹) Ἐν στίχ. 825. ²) Ἐν στίχ. 748. ³) Ἐν στίχ. 908. ⁴) Ἐν στίχ. 919.

Σὲ τὸν σοφιστὴν, τὸν πικροῖς ἐπὲρπικρον,
τὸν ἐξαμαρτόντ' εἰς θεοὺς ἐφημέροις
πορόντα τιμάς, τὸν πυρὸς κλέπτην λέγω
πατὴρ ἄνωγέ σ' οὐσινας νομπεῖς γάμους
αὐδᾶν, πρὸς ὧν τ' ἐκεῖνος ἐκπίπτει κράτους.

⁵) Ἐν στίχ. 936. ⁶) Ἐν στίχ. 1056. ⁷) Κατὰ τοὺς Ὀρφικοὺς καὶ τὸν Πίνδαρον ἐν Πυθ. IV, 291 οἱ Τιτᾶνες δὲν ἔμειναν αἰωνίως καθειργμένοι.

λακτικὸς καὶ ἀποκαλύπτει τὸ περὶ κινδύνου ἀπόρρητον, ὅτι δηλαδή ὁ ἐκ τῆς Θέτιδος γεννηθεὶς ἔμελλε νὰ ἦναι κρείσσων τοῦ πατρὸς¹. Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου τούτου τὴν Θέτιδα ὁ Ζεὺς συνάπτει εἰς γάμον μετὰ τοῦ Πηλέως. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον² ὁ Ἡρακλῆς οὐ μόνον ἐφόρευσε τὸν ἀετὸν καὶ ἔθραυσε τὰ δεσμά, ἀλλὰ καὶ ἔπεισε τὸν Χείρωνα, ὅπως αὐτὸς ἐξ ἑλευθέρας βουλήσεως ἀντὶ τοῦ Προμηθέως θάνῃ. Τοῦτο συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸν ὑπαινυγμὸν, ὃν προδήλως ἐποίησεν ὁ Ἑρμῆς ἐν τῇ σφρζομένῃ τραγωδίᾳ³.

Ὁ Προμηθεὺς ἐν τῇ προκειμένῃ τριλογίᾳ εἰκονίζεται ὡς ἥρωας τοῦ πνεύματος, ὡς εὐεργέτης τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ ἄγουσιν εἰς μαρτύριον. Κατὰ τοῦτο τινὲς παραβάλλουσι πρὸς τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου⁴. Δύναται δὲ ὁ Τιτὰν νὰ παραβληθῇ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὕτη πυρφόρος γενομένη τὸ ὄλον ἀνθρώπινον γένος εὐηργέτησεν, εἴτα ἐγένετο δεσμῶν καὶ ἐκ τῆς λυομένης Ἑλλάδος μόνον μία σκηνὴ ἐδιδάχθη. Ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι οἱ μεγάλοι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εὐεργεταὶ δὲν εἶναι πάντοτε εὐδαίμονες. Ἀλλὰ φαίνεται παράδοξον, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ Αἰσχύλου ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ὅπως τὸν Δία, τὸν ὑπέρτατον θεὸν τῆς ἀρχαίας λατρείας, εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν ὑποβάλλῃ καὶ ὡς τύραννον εἰκονίσῃ. Τοιαύτας ἀντιθρησκευτικὰς ιδέας ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ Εὐριπίδης, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ κατὰ τὴν εὐσέβειαν διακρινόμενος Αἰσχύλος. Πρὸς ἐξήγησιν τούτου πολλὰι ἐρμηνεῖαι ἐδόθησαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον

¹) Φιλόδημ. Περὶ εὐσεβ. II, 41 "Καὶ τὸν Προμηθέα λύεσθαι φησιν Αἰσχύλος, ὅτι τὸ λόγιον ἐμήνυσεν τὸ περὶ Θέτιδος, ὡς χρεὼν εἶη τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κρείττω καταστήναι τοῦ πατρὸς, ὅθεν καὶ θνητῷ συνοικίζουσιν αὐτὴν ἀνδρεί". ²) Ἐν Βιβλ. II, 5, 11, 10. ³) Ἐν στίχ. 1001.

Τοιοῦδε μόχθου τέρμα μὴ τι προσδόκα,
πρὶν ἢν θεῶν τις διάδοχος τῶν σῶν πόνων
φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀνάγητον μολεῖν
ῥῶδην, κνεφαῖά τ' ἄμφι Ταρτάρου βάθην.

⁴) Ὅρα Christ ἐν τῇ γραμματολογ. σελ. 184.

ἢ ἦττον ἀπέτυχον. Δὲν δύναται τις νὰ δεχθῇ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύθη τὸν μῦθον ἔνεκα τῆς παραδόξου ὑποθέσεως καὶ τοῦ ποιητικοῦ ἐνδιαφέροντος. Διότι ὁ Αἰσχύλος πραγματεύεται ἕκαστον μῦθον πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος. Ὡσαύτως δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τῶν ὅπλων τοῦ μῦθου σκοπεῖ, ὅπως τρώσῃ τὴν τυραννίαν καὶ ἐπιρρώσῃ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ αἰσθημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν¹. Καθ' ἡμᾶς τὸ δυσχερὲς τοῦτο ζήτημα δύναται νὰ λυθῇ, ἂν ἀπιδώμεν εἰς τὴν κάθαρσιν, ἣτις ὑπάρχει ἐν τῇ τρίτῃ τραγωδίᾳ. Ἐνταῦθα ὁ Προμηθεὺς κατατρύχόμενος ὑπὸ τῶν δεσμῶν καὶ τοῦ αἵτου κάμπτεται καὶ τούτου γενομένου ὁ Ἡρακλῆς λύει αὐτόν. Κατὰ ταῦτα ὁ Τιτὰν ἐλέγχει μὲν τὸν ὑπέρτατον τῶν Ἑλλήνων θεόν, ἀλλὰ τιμωρεῖται καὶ ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἀποβαίνει ὑπὲρ τοῦ τιμωροῦ. Ὁ ποιητὴς ἤθελεν εἶναι ἀσεβής, ἂν ὁ μῦθος ἐλύετο ὑπὲρ τοῦ Προμηθέως. Ἐν ἑκάστῳ δράματι ὑπάρχει ἐγκλημα, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν τοῦ δράματος κρίνεται ἐκ τῆς καθάρσεως.

² Ἐν ἀρχῇ τῆς τραγωδίας ὁ Προμηθεὺς προσδεόμενος σιωπᾷ, ἀλλ' ἡ σιωπὴ τούτου εἶναι ῥητορικωτέρα πολλῶν προλόγων τοῦ Εὐριπίδου. Αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Αἴαντος ἐν τῇ Ὀδυσσειᾳ². Αἱ Ὠκεανίδες εἶναι μὲν θεῖα ὄντα, ἀλλ' ὁμοιάζουνσι μᾶλλον πρὸς θνητὰς γυναῖκας. Τὰ ἄσματα τούτων δὲν ἔχουσι μεγάλην περιοχὴν καὶ στεροῦνται τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν, ὥς ἐν τοῖς χορικοῖς τοῦ τραγικοῦ τούτου εὐρίσκομεν εἶναι ὅμως τρυφερά καὶ χαρίεντα. Ὁ λόγος ἔχει θαυμασίαν δύναμιν καὶ ὁ διάλογος ταχεῖαν ῥοήν. Τὰ μέτρα τοῦ δράματος κατεσκευάσθησαν ἐπιμελῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ τρίμετρον εἶναι εὖνυχον. Ἐπειδὴ τὰ χορικά περιωρίσθησαν, τὸ κέντρον τῆς βαρύτητας πίπτει ἐπὶ τοῦ διαλόγου καὶ οὕτως ὁ Αἰσχύλος πλησιάζει εἰς τὴν δραματικὴν τοῦ Σοφοκλέους τέχνην. Καθ' ὅλον εἰπεῖν τὸ δράμα ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν κριτικῶν. Τινὲς εἰκάζουσιν, ὅτι ἡ τετραλογία

¹) Ὁρα Bernhardt II, 2, 269 καὶ 275. ²) Ἐν Ὀδυσσ., Α, 568.

αὕτη ἐδιδάχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσχύλου ὑπὸ τοῦ Εὐφορίωνος¹.

Δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ τραγικοῦ, ἦτοι κατὰ 458 π.Χ. ἐδιδάχθη ἡ Ὁρέστεια² ἐπὶ ἄρχοντος Φιλοκλέους καὶ χορηγοῦντος Ξενοκλέους τοῦ Ἀφιδναίου. Ἡ τετραλογία αὕτη, δι' ἧς ὁ ποιητὴς ἐνίκησε, περιέχει τὸν Ἀγαμέμνονα, τὰς Χοηφόρους καὶ τὰς Εὐμενίδας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὸν Πρωτέα³, ὅστις ἀπώλετο. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς πρώτης τραγωδίας, τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἰδὼν ὁ φύλαξ τὸν πυρσόν⁴, ὅστις ἐμήνυε τὴν ἄλυσιν τοῦ Ἰλίου, ἀγγέλλει τὴν λαμπρὰν εἰδησιν τῇ Κλυταιμνήστρᾳ. Αὕτη μεταπέμπεται τοὺς γέροντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, καὶ τούτοις ἐλθοῦσι λέγει, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι ἐξεπόρθησαν τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου⁵. Οἱ γέροντες δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι οὕτω ταχέως ἦλθεν ἡ ἀγγελία, ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξηγεῖ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πῦρ ἐτέθη ἐπὶ διαφόρων ὀρεῶν, μέχρις οἷον τὸ τηλέπομπον μήνυμα ἔφθασεν εἰς τὸ Ἀραχναῖον τοῦ Ἀργονοῦς καὶ ἐκείθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Μυκηνῶν⁶. Ὁ χορὸς χαίρει ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ κήρυξ Ταλθύβιος, ὅστις δὲν ἐπίστευεν, ὅτι μέλλει νὰ ἐπανίδῃ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα⁷. Οὗτος ἀφηγεῖται τὰ ναυάγια τῶν Ἀχαιῶν διὰ τὴν γενομένην τρικυμίαν, ἀλλὰ λέγει, ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐσώθη⁸. Ὄντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ἀτρεΐδης⁹ ἐπ' ἀπήνης, ἥ ἀκολουθεῖ ἑτέρα φέρουσα τὰ λάφυρα καὶ τὴν Κασσάνδραν. Ὁ παμβασιλεὺς τῶν Ἀχαιῶν εἰκονίζεται ὡς εὐσεβὴς καὶ ἀποκρούει τὰς θείας τιμὰς τὰς ὑπὸ τῆς πανούργου γυναικὸς προσφερομένας¹⁰. Τούτου ἕνεκεν διεγείρει τὸν ἔλεον, ὅτι οὗτος πολλοὺς κινδύνους διαφυγὼν ἔν τε τῷ πο-

¹) Bergk III, 314 ²) Κατὰ τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάν. ἐν σίχ. 1127 Ὁρέστεια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὠνομάζετο ἡ δευτέρα τραγωδία. Οἱ δὲ νεώτεροι ἐξέτειναν τὸ ὄνομα ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς τριλογίας. *Ora Christ seel. 185. ³) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ ὑποθέσει. ⁴) Ἐν σίχ. 22 ⁵) Ἐν σίχ. 276 ⁶) Ἐν σίχ. 293 καὶ ἐξῆς. ⁷) Ἐν σίχ. 508. ⁸) Ἐν σίχ. 666 ⁹) Ἐν σίχ. 801. ¹⁰) Ἐν σίχ. 900.

λέμω καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ μέλλει νὰ φονευθῇ ὑπ' αὐτῆς τῆς συζύγου. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀγαμέμνων εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἡ Κασσάνδρα ὁμῶς προμαντευομένη τὸν θάνατον καὶ ἑαυτῆς καὶ τοῦ δεσπότου ἀποκαλύπτει τῷ χορῷ τὸ μέλλον νὰ γείνη¹. Ἡ θυγάτηρ αὕτη τοῦ Πριάμου συνενοῖ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ διεγείρῃ ἀλγεινὰς συμπαθείας. Αὕτη λοιπὸν ὤψασα τὰ στέμματα εἰσπηδᾷ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπως ἐν πλήρει συνειδήσει φονευθῇ. Ὡς δ' εἰσῆλθεν, ἀκούονται φωναὶ ἐκ τῶν ἀνακτόρων, καθ' ὅς δ' Ἀγαμέμνων ἐπλήγῃ καιρίως². Μετ' ὀλίγον ἐξελθοῦσα ἡ Κλυταιμνήστρα φαίνεται θριαμβεύουσα καὶ ἐξονειδιζομένη ὑπὸ τοῦ χοροῦ σοφιστικῶς λέγει, ὅτι ἔλαβε δίκην διὰ τὸν θάνατον τῆς θυγατρὸς Ἰφιγενείας³. Ὡσαύτως ὁ μᾶστωρ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀτρείδου, ὁ Αἴγισθος, σοφιστεύεται, ὅτι δῆθεν ἐφόνευσε τὸν βασιλέα τῶν Μυκηνῶν οὐχὶ διὰ τὰς αἰσχρὰς πρὸς τὴν Κλυταιμνήστραν σχέσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀδικίας τοῦ Ἀτρείδου πρὸς τὸν Θυέστην, ὅστις ἦτο πατὴρ τοῦ φονέως⁴.

Τῆς δὲ δευτέρας τραγωδίας, ἥτις Χορηφόροι ὀνομάζονται, ἡ σκηνὴ ὑπόκειται παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δράματος ἔρχεται ὁ Ὀρέστης μετὰ τοῦ Πυλάδου ὡς τιμωρὸς τοῦ φόνου τοῦ πατρός. Ἐν ᾧ δ' αὐτός προσφέρει τὴν κόμην τῷ τάφῳ τοῦ πατρός, βλέπει τὰς χορηφούς⁵, αἵτινες ἦσαν Τρωάδες θεραπαινίδες, ἐρχομένας, ὅπως προσενέγκωσι χοάς. Ἐκ τούτων συνίσταται ὁ χορός. Ἡ Κλυταιμνήστρα ὑπ' ὀνείρου παραχθεῖσα πέμπει τὰς χοάς τοῦ ὑφ' ἑαυτῆς φονευθέντος ἀνδρός, ἀλλ' ἡ Ἥλέκτρα τὸν προσορισμὸν τούτων μεταβαλοῦσα εἶχεται τῷ χθονίῳ Ἐρμῇ, ὅπως τιμωρηθῶσιν οἱ φονεῖς τοῦ πατρός⁶. Ἐν ᾧ δε ταῦτα γίνονται, ἐπιφαίνεται ὁ Ὀρέστης καὶ γίνεται ὁ ἀναγνώρισμός⁷.

¹) Ἐν στίχ. 1056 καὶ ἐξῆς. ²) Ἐν στίχ. 1342. ³) Ἐν στίχ. 1527.

⁴) Ἐν στίχ. 1584. Ὁ Ἀτρεὺς καὶ ὁ Θυέστης ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Πέλοπος. ⁵) Ἐν στίχ. 10. ⁶) Ἐν στίχ. 122 καὶ ἐξῆς. ⁷) Ἐν στίχ. 211.

Μετὰ τοῦτον ὁ ἥρωες ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Πελοπιδῶν, ὅπως δῆθεν ἀναγγεῖλῃ τὸν θάνατον τοῦ Ὁρέστου¹, ὅστις διητᾶτο παρὰ τῷ Στροφίῳ, καὶ εὐρὼν τὸν Αἰγισθον ἀνέτοιμον φονεύει τοῦτον². Ἡ ἀνδροκτόνος ἐκ τῶν φωνῶν ἐννοήσασα τὸν φόνον τοῦ μιάστορος καὶ κατανοήσασα τὸν κίνδυνον αἰτεῖ πέλεκυν, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν φονέων. Ἀλλ' ἰδοῦσα τὸν Αἰγισθον οἰκτείρει τοῦτον φίλτατον ὀνομάζουσα. Ἀφ' οὗ ἀγαπᾷ τοῦτον, ὑπολαμβάνει ὁ Ὁρέστης, θέλει θέσει αὐτὴν ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ. Αὕτη ὅμως τὸν μαστὸν δεικνύουσα ὑπομμνήσκει τὸ μητρικὸν γάλα³. Τοῦτον γενομένου ὁ Ὁρέστης ἀμφιπαλαντεύεται διότι κατανοεῖ, ὅτι ὀφείλει ἢ νὰ γείνῃ μητραλοῖας ἢ νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴν τοῦ Λοξίου. Ἀπορῶν λοιπὸν ἐρωτᾷ τὸν Πυλάδην, ὅστις συμβουλεύει αὐτῷ ὑπακοῇν τῷ θεῷ καὶ τήρῃσιν τῶν ὅρκων⁴. Ὁ Ὁρέστης πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου φονεύει τὴν μητέρα⁵. Ἐχει μὲν ὁ μητρολοῖας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' αἱ φοβεραὶ Ἐρινύες καταδιώκουσιν αὐτὸν⁶ καὶ ὑπὸ μανίας κατεχόμενος πορεύεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Αἱ δειναὶ τούτων ὄψεις εἶναι ὁραταὶ μὲν τῷ Ὁρέσῃ καὶ τοῖς θεαταῖς, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ χορῷ⁷. Παραπλήσιον συμβαίνει καὶ ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους⁸. Οὕτως ἡ τραγωδία λήγει ἐκεῖ, ὅθεν ἄρχονται αἱ Εὐμενίδες.

Ὅντως ἐν ταῖς Εὐμενίσιν ἡ Πυθιάς προφῆτις βλέπει τὰς Ἐρινύας κύκλω τοῦ Ὁρέστου καθευδούσας καὶ τὰ πάντα μνηνύει τοῖς θεαταῖς⁹. Ἀφ' οὗ δ' αὐταὶ ἐκοιμήθησαν, ὁ Ἀπόλλων πέμπει τὸν Ὁρέστην μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν

¹) Ἐν στίχ. 649. ²) Ἐν στίχ. 868. ³) Ἐν στίχ. 833.

Ἐπίσχες, ὦ παῖ, τόνδε δ' αἰδεσαι, τέκνον,
μαστόν, πρὸς ᾧ οὐ πολλὰ δὴ βροτῶν ἅμα
οὐλοῖσιν ἐξήμελξας εὐτραφές γάλα.

⁴) Ἐν στίχ. 899. ⁵) Ἐν στίχ. 928. ⁶) Ἐν στίχ. 1046. ⁷) Ἐν στίχ. 1059. ⁸) Ὅρα τὴν σημείωσιν μὲν ἐν ἀρχῇ ταύτης τῆς τραγωδίας. ⁹) Ἐν στίχ. 40.

Ἀθηνῶν¹. Οὕτως ἡ σκηνὴ μετατίθεται ἐκ Δελφῶν εἰς Ἀθήνας.
 Ἄλλ' αἱ Ἐρινύες ὑπὸ τοῦ Εἰδώλου τῆς Κλυταιμνήστρας ἀφν-
 πτισθεῖσαι² καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκδιωχθεῖσαι³ ἀπέρχονται
 καὶ αὗται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπως καταδιώξωσι τὸν μητράλιον.
 Ἐνταῦθα προεδρενούσης τῆς Ἀθηνᾶς δικάζει ὁ Ἀρεῖος πάρος
 κατὰ τοὺς ἰσχύοντας τύπους ἐν τοῖς Ἀττικοῖς δικαστηρίοις. Τὸν
 ὑπόδικον διώκουσι μὲν αἱ Ἐρινύες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός,
 ὑπερασπίζει δὲ ὁ Ἀπόλλων, ὅστις λέγει σοφιστικῶς, ὅτι ὁ πατὴρ
 εἶναι τι τιμώτερον τῆς μητρός, ὥς δεικνύει ἡ Παλλὰς, ἥτις
 ἄνευ μητρός ἐγεννήθη⁴. Ἄλλ' οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου
 σταθμίζοντες ἔνθεν μὲν τὸ πρὸς τὴν μητέρα νύκτον καθήκον,
 ἔνθεν δὲ τὴν ὀφειλομένην τῷ πατρὶ τιμωρίαν χωρίζονται εἰς
 δύο. Ἐν ἰσοψηφίᾳ τῶν δικαστῶν ἡ Ἀθηνᾶ ὥς ἐκπροσωποῦσα
 τὴν αἰωνίαν συνείδησιν τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ψηφίζεται ὑπὲρ τοῦ
 ὑποδίκου⁵. Ὁ τῆς κατηγορίας ἀπολυθεὶς Ὁρέστης ὁμολογεῖ τὴν
 ἑαυτοῦ ἐγγνωμοσύνην τῇ θεᾷ καὶ ὑπισχρεῖται αἰωνίαν συμμα-
 χίαν τοῦ Ἀργου ἐκ τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος⁶. Τούτου γε-
 νομένου αἱ Ἐρινύες ἐξωργίσθησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ
 διαλλάσσει ἡ Παλλὰς ταύτας, αἵτινες ἐν τέλει τῆς τραγωδίας
 εὖχονται πολλὰ ἀγαθὰ τούτοις. Οὕτως αἱ Ἐρινύες ἐγένοντο
 Εὐμενίδες.

Τῇ τριλογίᾳ ταύτῃ, ὥς εἴρηται, προσετίθετο ὁ Πρωτεὺς
 ὥς σατυρικὸν δράμα. Ἄλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα, τίς ἡ
 σχέσις τοῦ θαλασσίου τούτου δαίμονος πρὸς τὸν μῦθον τῆς
 εἰρημένης τριλογίας. Κατὰ κακὴν μοῖραν τὰ περισωθέντα ἀπο-

¹) Ἐν στίχ. 88. ²) Ἐν στίχ. 118. ³) Ἐν στίχ. 179. ⁴) Ἐν στίχ.
 666. ⁵) Ἐν στίχ. 738.

Ὑψρον δ' Ὁρέστη τήνδ' ἐγὼ προσθήσομαι
 μήτηρ γὰρ οὗτις ἐστίν ἢ μ' ἐγένετο.
 τὸ δ' ἄρσεν αἰνῶ πάντα, πλὴν γάμου τυχεῖν,
 ὅπαντι θυμῷ, κάρτα δ' εἰμὶ τοῦ πατρός.

⁶) Ἐν στίχ. 757 καὶ ἐξῆς.

σπάσματα ἐκ τοῦ σατυρικοῦ δράματος εἶναι πάνυ ὀλίγα¹ καὶ δὲν ὠφελούσιν ἡμῖν πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Εἰκάζεται δ' ὁμοως, ὅτι ἐν τούτῳ ὁ θαλάσσιος δαίμων προέλεγε τῷ Μενελάῳ τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ προέτρεπε τοῦτον, ὅπως μετὰ σπουδῆς ἐπανέλθῃ εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, ὡς δὴ τοῦτο λέγεται παρ' Ὀμήρῳ². Ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ σατύρων.

Διὰ τῆς τριλογίας ταύτης ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς προδήλως σκοπεῖ, ὅπως δείξῃ τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου πάγου εἶναι ἀρχαιότατον καθίδρυμα, ὅτι ἐν τούτῳ ἐδίκασαν αὐτοὶ οἱ θεοὶ καὶ ὡς τοιοῦτον εἶναι ἄξιον πολλοῦ σεβασμοῦ. Ἀνέλαξε δὲ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδρύματος τούτου, διότι ὁ Περικλῆς διὰ τοῦ Ἐφιάλτου ὀφείλεν αὐτὸν τὰς πλείστας κρίσεις. Αἰτία δὲ τῆς ἀφαιρέσεως ἦτο, ὅτι ὁ εἰρημένος πολυτελὴς δὲν μετεῖχε τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ὡς παρὰδίδει ἡμῖν ὁ Πλούταρχος³. Ἡ τριλογία αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ βάσις τῶν σπουδῶν τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης. Ἡ πρώτη τραγωδία ἀποτελεῖ τὴν πρότασιν, ἡ δευτέρα τὴν ἐπίτασιν καὶ ἡ τρίτη τὴν κατάστασιν. Τὰ πόρρω καὶ τὰ ἐγγὺς αἰτία ἀπαρτίζουν αἰνῶν, μέχρις ὅτου ἄγουσιν εἰς τὴν κάθαρσιν. Ἐκάστη ἐξακολούθησις ἤθελε παραγάγῃ νέον ἐγκλημα καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο γὰρ ἀποφανθῇ, ἂν ὁ τιμωρὸν ἢ ὁ τιμωρούμενος εἶχε δίκαιον. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀθηναῖα ἐπέρχεται ὡς μεσότης καὶ αἱ Ἐρινύες ἐξευμενιζόμεναι γίνονται Εὐμενίδες. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων εἶναι εὐσταθεῖς καὶ ἀκαμπτοι, ὡς ὁ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Ὀρέστου. Ἐν τῇ τριλογίᾳ ταύτῃ διαλάμπει ποικιλία καὶ βάθος ἰδεῶν, ἰσχύς καὶ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου καὶ τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καί, καθ' ὅλον εἰπεῖν, ὑπάρχουσι πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ ὑψηλοῦ τραγικοῦ ὕφους⁴. Δύναται τις γὰρ εἶπῃ, ὅτι ἡ Ὀρέστεια μετὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν εἶναι

¹) Ἐν τοιοῦτον εὐρηται παρ' Ἀθην. IX, 394. Ὅρα καὶ Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 332. ²) Ἐν Ὀδυσσ. Δ, 512. ³) Ἐν βίῳ Περικλ. κεφ. IX. ⁴) Ὅρα Bernhardy II, 2, 289.

τὸ μεγαλοπρεπέστερον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μνημεῖον. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ τοσοῦτο μείζονα θαυμασμὸν διεγείρουσιν, ὅσον ὁ Αἰσχύλος ἦτο ἤδη γέρον, ὅτε ἐποίει τὴν τριλογίαν ταύτην. Καὶ ὅμως ὁ στρατιώτης τοῦ Μαραθῶνος διετῆρει τὴν διανοητικὴν ἀνθηρότητα, ἥτις συνήθως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας διαλάμπει. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ Σοφοκλεῖ, ὅστις τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ ἐποίει, ὅτε ἤγε τὸ ἐνενηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

Ἐκ τῶν ἀπολεσθεισῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου περιεσώθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ τινες εἰδήσεις, δι' ὧν σοφοὶ ἄνδρες διὰ πολλῶν πόνων πειρῶνται, ὅπως τὰς ὑποθέσεις τούτων ὁρίσωσιν. Αἱ εἰκασίαι ὁμολογουμένως δεικνύουσι τὴν εὐφύαν τῶν ἐπινοησάντων, ἀλλ' ἡμεῖς θέλομεν περιορισθῇ μόνον ἐν πάνυ ὀλίγοις. Διότι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ αἱ εἰκασίαι δὲν εἶναι ἀνεπίδεκτοι ἀντιρρήσεων.

Ἐκ τοῦ μυθικοῦ κύκλου τοῦ Διόνυσου ὁ Αἰσχύλος ἐποίησε τὴν *Λυκούργειαν*, ἥ ἀνῆκον οἱ Ἡδωροί, αἱ Βασσαρίδες, οἱ Νεανίσκοι καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα *Λυκούργος*. Ὑπόθεσις τῆς ὅλης τετραλογίας ἦτο ἡ τιμωρία Λυκούργου, τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν, διότι οὗτος ἀντέστη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας τοῦ Διόνυσου. Τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἐπενόησεν ὁ τραγικός, διότι ἔλαβεν αὐτὴν παρὰ τοῦ Ὀμήρου². Ἐν τῇ πρώτῃ

¹) Ὅρα τὴν εἰσαγωγὴν μου εἰς ταύτην τὴν τραγωδίαν σελ. 49.

²) Ἐν Ἰλιάδ. Ζ, 130, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Ὅρα καὶ Σοφοκλ. ἐν Ἀντιγόν. 955.

τραγωδία, τοῖς Ἡδωνοῖς, ὁ Διόνυσος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθὼν ὑβρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀνκούργου ἐν Στρυμόνι, ὅπου δπόκειται ἡ σκηνή¹. Καὶ ὁ μὲν Διόνυσος φοβηθεὶς φεύγει εἰς τὴν Θέτιδα, αἱ δὲ Βάχαι αἱ ἀκολουθοῦσαι αὐτῷ καὶ οἱ σάτυροι αἰχμαλωτίζονται. Εἰς τὴν νίκην ταύτην τοῦ Ἀνκούργου ἔληγεν ἡ πρώτη τραγωδία². Ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ, ταῖς Βασσαρίσι (ταῖς Βάχαις), οἱ αἰχμάλωτοι αἰφνης λύνονται καὶ ὁ Διόνυσος πέμπει μανίαν τῷ Ἀνκούργῳ, ὅστις τὸν υἱὸν Ἀρύαντα ὡς ἄμπελον κατακόπτει καὶ διαμελίζει. Οὕτως ἐκράτησεν ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν τῇ Θράκῃ. Τὴν δὲ ὑπόθεσιν τῆς τρίτης τραγωδίας, τῶν Νεανίσκων, δὲν γινώσκουμεν, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οἱ ὁμήλικες τοῦ φονευθέντος Ἀρύαντος, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορόν, ἐθρήνουν καὶ ἐν ταύτῃ εὑρισκεν ὁ ποιητὴς τὴν παρὰ τοῦ Διονύσου τιμωρίαν. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ἡ χώρα μένει ἄκαρπος, καὶ οἱ Ἡδωνοὶ ἄγουσι τὸν Ἀνκούργον εἰς τὸ ὄρος Πάγγαιον, δέουσι τοῦτον καὶ κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Διονύσου διαμελίζουσι δι' ἑπταπών³. Φαίνεται ὁμως, ὅτι οὕτω δὲν ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον ὁ Αἰσχύλος, διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Bode⁴, ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη λόγος περὶ θανάτου τοῦ Ἀνκούργου. Διότι οὗτος ἐν τῷ ἐπομένῳ σατυρικῷ δράματι, δηλ. τῷ Ἀνκούργῳ, παρίσταται ὡς πρωταγωνιστής. Φαίνεται λοιπὸν πολὺ πιθανώτερον, ὅτι ἐν τῇ τρίτῃ τραγωδίᾳ ἐπῆλθε

¹) Ὁ Ἀνκούργος ἡρώτα τὸν Διόνυσον κατὰ τὸν Ἀριστοφάν. ἐν Θεσμοφορ. 134 οὕτως:

. κατ' Αἰσχύλον
ἐκ τῆς Ἀνκουργείας ἐρέσθαι βούλομαι.
Ποδαπὸς ὁ γύννις; τίς πάτρα; τίς ἡ στολή;
τίς ἡ τάραξις τοῦ βίου; τί βάρβιτος
λαλεῖ κροκοτῶ; τί δὲ λύρα κεκρυφάλῳ;

²) Welcker, Die Aeschyliche Trilogie ἐν σελ. 320. ³) Ἐν τῇ Βιβλ. III, 5, 1. ⁴) Ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι. III, 335.

διαλλαγῇ. Λέγεται, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐγένετο θεὸς καὶ ἐταυτίσθη τῷ Διονύσῳ¹.

᾽Ωσαύτως τῷ μύθῳ τοῦ Διονύσου ἀνήκει ἡ τριλογία ἢ περιέχουσα τὰς τραγωδίας Σεμέλην ἢ Ὑδροφόρους, Πενθέα καὶ Ξανθρίας. Ταύτης περιεσώθησαν μὲν ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἀλλ' αἱ Βάχαι τοῦ Εὐριπίδου πληροῦσι τὴν ἔλλειψιν· διότι κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη² τὸν γραμματικὸν ὁ μῦθος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πενθέως τοῦ Αἰσχύλου. Ἐν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ Σεμέλη ἢ θυγάτηρ τοῦ Κάδμου, παρίστατο ἐν θεῷ ἐνθουσιασμῷ, δι' οὗ ὁ Διόνυσος ἐδήλουν τὴν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς ὑπαρξιν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα συνέβαινον ἡ γέννησις τοῦ Διονύσου καὶ ὁ διὰ κεραυνοῦ θάνατος τῆς Σεμέλης³. Ὁ θεὸς οὗτος ἐν τῇ δευτέρᾳ τραγωδίᾳ κατεφρονεῖτο ὑπὸ Πενθέως τοῦ υἱοῦ τοῦ Κάδμου, ὅσις τότε ἐξασίλευεν ἐν Θήβαις. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Διόνυσος παρίστατο ἡγούμενος τοῦ Βακχικοῦ θιάσου, ὡς καὶ ἐν τῇ ἡγουμένῃ τριλογίᾳ. Ἡ κάθαρσις ταύτης ὑπῆρχεν ἐν ταῖς Ξανθρίαις⁴, διότι ἐνταῦθα ὁ ὑξοιστής τοῦ Διονύσου Πενθεὺς κατεσπαράσσεται ὑπὸ τῶν γυναικῶν καταρξαμένης Ἀγούης τῆς μητρὸς τοῦ κατασπαραχθέντος. Τῷ Βακχικῷ μύθῳ ἀνήκει καὶ τρίτῃ τριλογίᾳ, ἣν ἀπετέλουν ὁ Ἀθάμας, οἱ Δικτυοῦργοι καὶ οἱ Θεωροὶ ἢ Ἰσθμιασταί. Ἐν τῇ τριλογίᾳ αὕτη ἀνεπτύσσεται ὁ μῦθος καθ' ὃν Ἀθάμας, ὁ σύζυγος τῆς Ἰνοῦς, καταλαμβάνεται ὑπὸ μανίας ὑπὸ τῆς Ἥρας πεμφθείσης· διότι οὗτος μετὰ τῆς γυναικὸς ἀνέθρεψε τὸν Διόνυσον⁵. Μανεῖς δὲ ὁ

1) Στράβ. X, 471 "Καὶ τὸν Διόνυσον δὲ καὶ τὸν Ἡδωνὸν Λυκοῦργον συνάγοντες εἰς ἐν τὴν ὁμοιοτροπίαν τῶν ἱερῶν αἰνίττονται". 2) Ἐν τῇ Ὑποθέσει τῶν Βαχῶν τοῦ Εὐριπίδου ἀναγινώσκεται: "Ἡ μυθοποιὰ κεῖται παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Πενθεῖ". 3) Ὁ θάλαμος τῆς Σεμέλης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πανσανίου IX, 12, 3 ἐφυλάσσετο ὡς ἄβατος τοῖς ἀνθρώποις. Τοῦ γεγονότος τοῦτου ἐπάρχει λαμπρὰ περιγραφή ἐν ταῖς Εἰκόσι τοῦ Φιλοστράτου I, 14. 4) Ὀνομάσθησαν οὕτω, διότι ξαίνουσι τὸν Πενθέα, ὡς λέγει ὁ Φιλόστρατος. Ἰδὲ καὶ Welcker ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι. ἐν σελ. 330. 5) Ὁ μῦθος ἐπάρχει παρ' Ὀβιδίῳ ἐν Μεταμορφώσ. IV, 512 καὶ παρ' Ἀ.

Ἀθάμας βλέπει τὴν μὲν γυναῖκα αὐτοῦ ὡς λέαιναν, τοὺς δὲ νιούς, τὸν Λέαρχον καὶ τὸν Μελικέρτην, ὡς λεοντιδεῖς. Οἱ Δικτυοῦργοι εἶναι θεράποντες τοῦ Ἀθάμαντος ἢ πολῖται, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν χορὸν τῆς δευτέρας τραγωδίας, καὶ προσποιοῦνται, ὅπως διὰ τῆς ἀπάτης διατηρῶσιν ἥσυχον τὸν μαινόμενον, ὅτι δῆθεν πειρῶνται νὰ συλλάξωσι τοὺς λεοντιδεῖς. Ἀλλ' ὁ Ἀθάμας τοξεύει τὸν Λέαρχον, ἡ δὲ Ἰνώ μετὰ τοῦ Μελικέρτου ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἔνθα ἡ μὲν μήτηρ μεταμορφοῦται εἰς Λευκοθέαν¹, ὁ δὲ υἱὸς εἰς Παλαίμονα. Περὶ τοῦ δυστυχοῦς Ἀθάμαντος, ὅστις ἐγένετο πάλιν ἔμφρων, οὐδὲν μανθάνομεν. Ἡ κατάστασις τῆς τριλογίας ἐπῆρχεν ἐν τοῖς Ἰσθμιασταῖς ἢ Θεωροῖς, ἐν οἷς ὁ Παλαίμων ὡς θεὸς ἐτιμᾶτο καὶ αἰθυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Σισύφου² ἐν τῷ Ἰσθμῷ καθιδρύνοντο.

Ὅντως εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλετο ἡ τριλογία ἡ τὸν Θεξαῖκον μῦθον τῶν Νιοσιδῶν περιέχουσα. Τὴν πρώτην θέσιν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχον οἱ Τροφοί. Ἡ τραγωδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν τροφῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν καὶ ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἐπὶ νύων καὶ ἐπὶ θυγατέρων τῆς Νιόβης³. Ἐνταῦθα ἡ Καδμεία εἰκονίζεται ἐν ἀπάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τελεῖται θυσία τῇ Αἰητοῖ, καθ' ἣν ἡ Νιόβη, ἡ γυνὴ τοῦ Ἀμφίωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Διός, τολμᾷ, ὅπως ἐξιώσῃ ἑαυτὴν πρὸς τὴν Αἰητὸν⁴ καὶ ἀποδιώξῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν

πολλοδῶρ. I, 9, 2 καὶ III, 4, 3 καὶ παρὰ Πανσαν. III, 4, 3. ¹ Ἐν Ὀδυσσειᾳ. E, 333.

Τὸν δὲ ἶδεν Κάδμον θυγάτηρ, καλλιφρονος Ἰνώ,
Λευκοθέη, ἡ πρὶν μὲν ἦν βροτὸς αὐδήσσσα,
νῦν δ' ἄλως ἐν πελάγεσσι θεῶν ἐξέμμορε τιμῆς.

² Πανσαν. II, 2 ἐν ἀρχῇ. Ἰδὲ καὶ Bode II, 338. ³ Ὁ Ὀμηρος μνημονεύει ἐξ νύων καὶ ἐξ θυγατέρων ἐν Ἰλιάδ. Ω, 604, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ὁ Αἰσχύλος μετέβαλε τὸν ἀριθμὸν χάριν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χορευτῶν. ⁴ Ἰλιάδ. Ω, 607.

βωμῶν ταύτης τῆς θεᾶς. Ἡ πρώτη τραγωδία ἔληγεν εἰς τὸν θρίαμβον τῆς Νιόξης κατὰ τῆς Αἰτωλίας. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀπόλλων φρονεῖ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀλαζόνας γυναικὸς τοῦ Ἀμφίονος θηρεύοντας ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνα, τὰς δὲ θυγατέρας ἡ Ἀρτεμις ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Τοῦτο δὲ συνέβαιεν ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι πρὸ τῆς ἐνάρεως τῆς δευτέρας τραγωδίας καὶ οὐδὲ δι' ἀγγέλων ἡγγέλλετο, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῶν λυρικῶν ᾠσμάτων ἐγένετο γνωστόν¹. Ἡ Νιόξη ἐν τῇ φερωνύμῳ τραγωδίᾳ βαρέως λυπηθεῖσα ἴσται κεκαλυμμένη καὶ σιωπηλὴ παρὰ τοῖς φρονευθεῖσι τέκνοις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας². Οἱ λαοὶ καθ' Ὁμηρον δὲν ἔδειξαν συμπάθειαν³ πρὸς τὴν ἀλαζόνα Νιόξην καὶ μόνοι οἱ τροφολέται ἔδουσι πολλὰ κατὰ σειρὰν ᾠσματα⁴. Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς τραγωδίας ἡ Νιόξη ἀνήγγελλεν, ὅτι μέλλει τὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐαυτῆς πατρίδα πρὸς τὸν γηραιὸν πατέρα Τάνταλον. Ὅπως ἐν τῇ τρίτῃ τραγωδίᾳ ἡ Νιόξη παρίσταται ἐν Λυδία παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῆς. Οἱ ἀκόλουθοι ταύτης ἀπειτέλουν τὸν χορὸν, ἐξ οὗ τὸ δράμα ὠνομάσθη Πρωπομποί. Κύριον ὅμως πρόσωπον καὶ ἐν τούτῳ ἔμενεν ἡ Νιόξη, ἐξ ἧς ἡ ὅλη τριλογία τὸ ὄνομα ἔλαβεν. Ἐν τέλει ὁ Τάνταλος ἀνεγνώριζε τὴν θεῖαν δύναμιν, ἥτις τὰ τῶν ἀνθρώπων κυβερονᾷ καὶ τοὺς ἀλαζόνας καταρρίπτει.

Οὐ μόνον ἐκ τοῦ Θεσπίκου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου ὁ Αἰσχύλος ἐποίησε πολλὰς τριλογίας τὰς ἐποθέσεις λαβὼν

οὐτεκ' ἄρα Αἰτωτ' ἰσάσκετο καλλιπαρῆν
φῆ δοιὼ τέκειν, ἢ δ' αὐτὴ γένητο πολλούς.

¹) Welcker ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι σελ. 344. ²) Ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου ἀναγινώσκεται ἕως τρίτης ἡμέρας, ἀλλ' ὁ Victorius ἔτρεψεν εἰς ἕως τρίτου μέρους. ³) Ἐν Πιάδ. Ω. 611, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσιν μου. ⁴) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 914, ἐνθα ὁ Εὐριπίδης μετὰ ψόγου λέγει

... ὁ δὲ χορὸς γ' ἤρειδεν ὀρμαθούς ἄν
μελῶν ἐφεξῆς τέτταρας ξυνεχῶς ἄν οἷ δ' εὐρίων.

παρὰ τοῦ Ὀμήρου ἢ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Ἐκ τῶν Κωπρίων ἐλήφθη τριλογία τις, ἐν ἣ ὑπῆρχε καὶ ἡ Ἰφιγένεια. Οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦσι περὶ τῶν ἄλλων δραμάτων καὶ περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἰσως τὴν μὲν πρώτην θέσιν εἶχον οἱ Θαλαμοποιοί, τὴν δὲ δευτέραν ἡ Ἰφιγένεια καὶ τὴν τρίτην αἱ Ἰερεῖαι.¹⁾ Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ οἱ θαλαμοποιοὶ παρεσκεύαζον τὸν νυμφικὸν θάλαμον τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἣτις προὔκειτο νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὸν κάλλιστον τῶν Ἑλλήνων, τὸν Ἀχιλλέα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐγίνετο ἡ θυσία τῆς ἡρώιδος καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ἡ σωθεῖσα παρθένος παρίστατο ὡς ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ταύροις. Τῷ αὐτῷ μύθῳ ἀνήκει ἡ τριλογία ἡ περιέχουσα τοὺς Μυρμιδόνας, τὰς Νηρηίδας καὶ τοὺς Φρύγας. Ἡ πρώτη τραγωδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως, οἵτινες παρώτρυνον αὐτὸν ὀργιζόμενον, ὅπως βοηθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς. Ὅντως οὗτοι βοηθοῦσι τοῖς κινδυνεύουσιν, ὡς γινώσκουμεν ἐκ τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἡ τραγωδία ἔληγεν εἰς τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου. Ἐν τῇ μεσαίᾳ τραγωδίᾳ ὁ Ἀχιλλεὺς λαμβάνει παρὰ τῶν Νηρηίδων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ χορός, νέα ὅπλα καὶ εἰς τὴν μάχην κατελθὼν φονεῖ τὸν Ἐκτορα. Ἐν δὲ τοῖς Φρυξίν, οἵτινες ἀκολουθήσαντες τῷ Πριάμῳ ἀποτελοῦσι τὸν χορόν, ὁ Ἀχιλλεὺς λυεῖ τὸ πτώμα τοῦ Πριαμίδου. Καὶ ἐν τοῖς τρισὶ δράμασιν ἡρῶς ὑπῆρχεν ὁ Ἀχιλλεὺς. Ὅμως ἐν τῇ τελευταίᾳ τραγωδίᾳ ὁ ἡρῶς πᾶν ὀλίγα ἐφθέγγετο, ὡς ὁ βιογράφος τοῦ Αἰσχύλου παρατηρεῖ.²⁾ Ἡ σιωπὴ δὲ τοῦ Πηλείδου ἴσως δὲν δηλοῖ αὐθάδειαν³⁾, ὡς ἐν τοῖς Φρυξὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλὰ βα-

¹⁾ Ὁρα Gruppe Ariadne σελ. 568 καὶ Welcker Tril. σελ. 408. ²⁾ Παρὰ Westermann ἐν σελ. 119 καὶ παρὰ Σχολιαστ. Ἀριστοφάν. ἐν Βατραχ. 942 ὡς αὐτοῦ εἰσφέροντος ἐν δράμασι τινα κεκαλυμμένον ὁ Ἀχιλλεὺς δὲ καθήμενός ἐστι καὶ οὐκ ἀποκρινόμενος παρ' Αἰσχύλῳ ἐν δράματι ἐπιγραφομένῳ Φρυξίν ἢ Ἐκτορος λύτρους. ³⁾ Σχολ. Αἰσχύλ. ἐν Προμηθ. 435 Ὡς σιωπῶσι παρὰ ποιηταῖς τὰ πρόσωπα ἢ δι' αὐθάδειαν, ὡς Ἀχιλλεὺς ἐν τοῖς Φρυξὶ Σοφοκλέους, ἢ διὰ τὴν συμφορὰν, ὡς ἡ Νιόβη παρ' Αἰσχύλῳ ἢ διὰ περισκεψιν. Ἰδὲ Welcker Trilog. σελ. 427.

θείαν λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατρόκλου. Ἐκ τῆς Αἰθιοπίδος τοῦ Ἀρκίνου ὁ Αἰσχύλος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν τῆς τριλογίας, ἣς γινώσκουμεν μόνον τὰς δύο τραγωδίας, τὸν *Μέμνονα* καὶ τὴν *Ψυχοστασίαν*. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ δράματι ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰθιοπῶν φονεύει τὸν Ἀντίλοχον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διὰ τῶν ταλάντων τοῦ Διὸς ἀποφασίζεται ὁ φόνος τοῦ Μέμνονος. Ἰσως ἐν τῷ τρίτῳ δράματι, οὗ καὶ ἡ ἐπιγραφή ἀπώλετο, εἰκονίζετο ἡ ἀποθέωσις τοῦ υἱοῦ τῆς Ἥους.

Ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος τοῦ Λέσχου ὁ Αἰσχύλος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν τῆς τριλογίας, ἣς τὴν μὲν πρώτην θέσιν εἶχεν ἡ Ὀπλων κρίσις, τὴν δὲ δευτέραν αἱ Θρησσαι καὶ τὴν τρίτην αἱ Σαλαμίνιαι. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Θέτις τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως ἔθηκε βραβεῖον, ὅπως δοθῇ ἐκείνῳ, ὅστις ἔσωσε τὸ πτώμα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἐδείχθη ὁ ἀνδρείοτατος τῶν Ἀχαιῶν¹. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Νέστορος, ὡς παραδίδει Κόιντος ὁ Σμυρναῖος², ἔκριναν οἱ Τρῶες αἰχμάλωτοι. Ἡ δὲ δευτέρα τραγωδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν αἰχμαλωτίδων τοῦ Αἴαντος, αἵτινες κατήγοντο ἐκ Θοράκης. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ διὰ τὴν κρίσιν συνέβη ἡ μανία τοῦ Αἴαντος καὶ ἡ αὐτοκτονία αὐτοῦ, ἅπερ γινώσκουμεν ἐκ τῆς φερωνύμου τοῦ Σοφοκλέους τραγωδίας. Ἡ σκηνὴ τῆς τρίτης τραγωδίας ἔκειτο ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ἥρωος, ἐνθα αἱ Σαλαμίνιαι, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν καὶ ἐξ ὧν ὠνομάσθη τὸ δράμα, ἐθρήνην τὸν θανόντα. Ὁ Τελαμών δογίζεται κατὰ τοῦ Τεύκρου, ὃν θεωρεῖ ὡς προδότην τοῦ ἀδελφοῦ. Οὗτος ἠναγκάσθη νὰ ἀπολογηθῇ³ καὶ ἐπῆλθε συνδιαλλαγή τῇ παρεμβάσει τῆς Ἀθηνᾶς. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλετο τριλογία τις, ἐν ᾗ ὁ Αἰσχύλος ἐπραγματεύετο τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου. Οἱ κριτικοὶ δὲν συμφωνοῦσι περὶ τῶν τραγωδιῶν, αἵτινες ἀνήκον τῇ τριλογίᾳ. Κατὰ τὸν Bode⁴ ταύτην ἀπετέλουν οἱ Ἀή-

¹) Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Αἴαντ. σελ. 11. ²) Ἐν βιβλ. V, 157. ³) Πανσαν. I, 28, 12. ⁴) Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι. III, 347.

μνιοι, ὁ Φιλοκτήτης καὶ αἱ Φρυγίαι. Ἡ γνώμη ὁμοῦ αὕτη παρέχει τὴν δυσκολίαν, ὅτι τὰ ἐν Αἴμῳ γενόμενα, ὅπως πεισθῇ ὁ Φιλοκτήτης καὶ ἔλθῃ εἰς τὴν Τροίαν, πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ. Διότι ἐν τῇ δευτέρᾳ, ἣτις ἐπιγράφεται Φιλοκτήτης, ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς ἰάσεως τοῦ νοσοῦντος ὑπὸ τοῦ Μαχάονος καὶ περὶ τοῦ φόνου τοῦ Πάριδος. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίδουσι τὰ ἐν τῇ Αἴμῳ γεγονότα τῷ Φιλοκτήτῃ. Τὴν δυσκολίαν ὁμοῦς ταύτην αἶρει ὁ Bode παρατηρῶν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Φιλοκτήτης ἦτο ἥρωας τοῦ δράματος καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ, συνέβη, ὅπως καὶ κατ' αὐτὸν ὀνομάζεται. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ποιεῖ πιθανήν, ὅτι Δίων ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει μὲν τοὺς Αἰμνίους Φιλοκτήτην κατὰ τὸν ἥρωα τοῦ δράματος ἀλλὰ πράττει τοῦτο, ὅπως παραβάλῃ πρὸς τοὺς Φιλοκτίτας τοὺς Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Ἡ σύγκρισις τοῦ Δίωνα τῶν δραμάτων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, ἀπερ' ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, εἶναι πολύτιμος¹. Ἐν ταύτῃ ὁ ἀρχαῖος κριτικὸς παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Αἰσχύλος καὶ ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ εἶχε τὸ αὐθαδέα τῆς διανοίας καὶ τῆς φράσεως καὶ οὐδὲν ταπεινόν. Ἐν δὲ ταῖς Φρυγίαις, αἵτινες κατὰ εἰρημένα κατεῖχον τὴν τρίτην θέσιν ὑπῆρχον οἱ θοῖνοι τῶν Τρωάδων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως καὶ τῷ οἰκτρῷ τοῦ Ἀστυνάκτος φόνου.

Καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἔδωκε τῷ τραγικῷ δραματικῷ ὑποθέσει ὡς τὴν μνηστηροφονίαν. Ἡ πρώτη τραγωδία τῆς τριλογίας ταύτης ὀνομάζετο Ὅστιλόγοι, ἐξ ὧν ἀπηρτίζετο ὁ χορός. Ἦσαν δ' οἱτοὶ ἐπαῖται συλλέγοντες ὅσα παρὰ τῇ τραπέζῃ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης, ἐν οἷς ὑπῆρχε ὁ Ἴρος καὶ ὁ Ὀδυσσεύς. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ ἥρωας τῆς Ὀδυσσεΐας εἰκονίζετο ὡς ἐπαίτης καὶ οἱ μνηστήρες ὡς μεθύοντες καὶ ὕβριζοντες².

¹) Τὴν σπουδαίαν ταύτην κρίσιν παρατιθέμεθα ὁλόκληρον ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Φιλοκτῆτη. σελ. 24. ²) Ἀθῆν. 17 D "ἀλλ' οὐδ' οἷοι μνηστῆρας εἰσάγει (ὁ Ὀμηρος) μεθύοντας, οὐδὲ τότε τοιαύτην ἀκοσμίαν εἰσάγει, ὥς Σοφοκλῆς καὶ Αἰσχύλος πεποιθήκασιν, ἀλλὰ πόδα βόειον ἐπὶ τὸν

Ὁ φόνος τούτων ἐγένετο ἐν τῇ δευτέρᾳ τραγωδίᾳ, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ὁρισθῇ ἡ ἐπιγραφὴ ταύτης. Τὴν τρίτην θέσιν κατεῖχεν ἡ Πηνελόπεια, ἐν ᾗ ἐρίνετο ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀδυσσεως καὶ ἡ συνδιαλλαγὴ πρὸς τοὺς Ἰθακησίους. Ἐκ τῆς Ὀδυσσεύσεως ἐλήφθησαν καὶ οἱ Ψυχάγωγοί, ὧν βάσις εἶναι ἡ Ὀμηρικὴ Νεκυία, ἀλλ' ἐγείρεται ἀμφιστολία, ἂν ἡ τραγωδία αὕτη ἀνῆκε τριλογίᾳ.

Τῷ Ἀργοναυτικῷ μύθῳ ἀνήκει ἡ Ὑψιπύλη, ἣτις ὑποτίθεται ὡς τις τῶν ἀρίστων τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ τραγωδία αὕτη μετὰ τῆς Ἀργοῦς καὶ τῶν Καθεύρων ἀπετέλει τὴν τριλογίαν. Αἱ Δημιάδες, ὡς γνωστόν, κατέσφαξαν τοὺς ἄνδρας πλὴν τῆς Ὑψιπύλης, ἣτις ἔσωσε τὸν πατέρα αὐτῆς Θόαντα¹. Ὅτε δ' οἱ Ἀργοναῦται διὰ τρικυμίαν ἤλθον εἰς τὴν νῆσον, αἱ Δημιάδες ἔροπλοι ἠνάγκασαν τοὺτους εἰς γάμον. Ἐκ τούτων ἡ Ὑψιπύλη ἔλαβεν εἰς γάμον τὸν Ἰάσονα, ἐξ οὗ ἐγεννήθη ὁ Εὐνηος καὶ ὁ Νεεροφοῖνος². Ὁ γάμος ἐτελείτο ἐν τοῖς Καθεύροις³, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ χορός. Οὗτοι ξενίζοντες τοὺς Ἀργοναύτας ἔδωκαν τὸ παράδειγμα τῆς μέθης καὶ λέγεται, ὅτι πρῶτος ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ εἰσήγαγεν εἰς τὴν σκηνὴν μεθύοντας⁴. Ἄλλαι τριλογίαι ἀναφέρονται εἰς τοὺς μύθους τοῦ Περσέως, τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἰξίονος. Μῦθοι δέ τινες εἶναι οὕτω μικροί, ὥστε εἰκάζεται, ὅτι ἐκ τούτων ἐποικήθησαν οὐχὶ τετραλογίαι, ἀλλὰ μεμονωμέναι τραγωδίαι. Τοιαῦται ἦσαν αἱ Αἰτναῖαι, αἱ Τοξότιδες⁵, ἐν αἷς ἀνεπτύσσετο ὁ μῦθος τῆς κατασπαράξεως τοῦ Ἀκταίωνα ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κυνῶν⁶, καὶ ἄλλαι.

¹ Ὀδυσσεύς ὀπιτούμενος. Ἰδὲ καὶ XV, 667 καὶ Welcker, Trilog. 452. ²

Ἀπολλων. Ρόδ. I, 609-915. ³ Ἰλιάδ. H, 468. ⁴ Welcker, Trilog. 313.

⁴ Ἀθήν. X, 428 "Πρῶτος γὰρ ἐκεῖνος καὶ οὐχ ὡς ἐνίοι φασιν Εὐριπίδης παρήγαγε τὴν τῶν μεθύοντων ὄψιν εἰς τραγωδίαν. Ἐν γὰρ τοῖς Καθεύροις εἰσάγει τοὺς περὶ τὸν Ἰάσονα μεθύοντας. ⁵ Bode III, 340. ⁶ Πανσαν.

IX, 2, 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΠΕΡΙ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ
ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Σοφοκλῆς ὁ Σοφίλλου¹ ἐγεννήθη ἐν Κολωνῷ τῷ Ἰππείῳ. Πρὸς τιμὴν τοῦ δήμου τούτου ὁ τραγικὸς ἐποίησε κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ βίου ἡμέρας τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ, ἐν ᾧ ἔξαιρε τὸ κάλλος τῆς φύσεως². Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου τοῦ τραγικοῦ τίθεται κατὰ τὸ 495 ἢ κατὰ τὸ 496 π. Χ.³ Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 406, ἔζησεν ἐνενήκοντα περίπου ἔτη· ἀλλὰ καίπερ μακρόβιος γενόμενος καὶ μέχρι τελευτῆς ποιῶν ὅμως διετήρει τὴν ἔξοχον αὐτοῦ διάνοιαν ἀκμαίαν, ὡς περιφανῶς μαρτυρεῖ τὸ ἄρτι μνημονευθὲν δρᾶμα. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ τοῦ λέγεται μὲν μαχαιοποιός, ἀλλὰ πρέπει νὰ νοῆται, ὅτι εἶχε ἐργοστάσιον, ἐν ᾧ δοῦλοι εἰργάζοντο πρὸς κατασκευὴν μαχαίρων⁴, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀνατροφῆς, ἣν ἔδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Αὐτοῦ ὁ Σοφοκλῆς διδάσκαλος ἔσχε τὸν ἐπιφανέστατον μουσικὸν Λάμπρον καὶ φαίνεται, ὅτι καλῶς ταύτην ἐξεπαιδεύθη· διότι μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῶνι νίκη- τῶν Ἑλλήνων περὶ τὸ τρόπαιον γυμνὸς καὶ ἀληγλιμμένος ἐξῆρχ τῶν ἐπινικίων⁵. Καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Θαμύριδος ἀναλαβὼν τὴν κιθάραν ἐκιθάρεσε. Κατὰ τὴν θέσιν ταύτην ὁ μέγας ζωγράφος Πολύγνωτος εἰκόνισε τὸν ποιητὴν ἐν τῇ Ποικίλῃ.

¹) Τὸ ὄνομα Σοφίλλος εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ σοφός, ὡς τὰ Μέγилλος, Κύριλλος, Ἀρχίλλος. ²) Ἐν στίχ. 668. ³) Ἡ μὲν πρώτη χρονολογία ἀνήκει τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ποιητοῦ, ἡ δὲ δευτέρα τῷ Παρίῳ χρονικῷ. Ὁ Christ ἐν σελ. 191. ⁴) Τοῦτο λέγει ὁ ἀρχαῖος βιογράφος παρὰ Westerman σελ. 126. ⁵) Ἀθῆν. I, 20 "Σοφοκλῆς δὲ πρὸς τῷ καλὸς γεγενῆσθαι τὴν ὥραν ἣν καὶ ὀρχηστικὴν δεδιδαγμένος καὶ μουσικὴν εἰ παῖς ὢν παρὰ Λάμπρον. Μετὰ γοῦν τὴν ἐν Σαλαμῶνι ναυμαχίαν περὶ τρόπαιον γυμνὸς ἀληγλιμμένος ἐχώρεσε μετὰ λύρας· οἱ δὲ ἐν ἱματίῳ φασί. Καὶ τὸν Θαμῦριν διόσκειον αὐτὸς ἐκιθάρισεν".

στοῦ. Ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τὸν βιογράφον ἔμαθε τὴν δραματικὴν τέχνην παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, ἀλλ' ἐν τῇ φράσει ταύτῃ ὑπόκειται ἡ ἔννοια, ὅτι ὁ νεώτερος δραματικὸς παρίστατο ἐν ταῖς διδασκαλίαις τῶν δραμάτων τοῦ πρεσβυτέρου τραγικοῦ. Καὶ νῦν ἔτι ἡ κριτικὴ δύναται νὰ καταδείξῃ, ὅτι πολλὴν μὲν ὕλην, ἀπείρους δ' εἰκόνας καὶ μεταφορὰς ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου ἠρτλήσεν¹.

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουσι μόνον ὁμοιότητες ἐν τοῖς τραγικοῖς τούτοις, ἀλλὰ καὶ διαφοραὶ διότι ὁ μὲν Αἰσχύλος ἐκπροσωπεῖ τοὺς χρόνους τοῦ Μιλιάδου καὶ τῶν Μαραθωνομάχων, ὁ δὲ Σοφοκλῆς τὴν τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ μὲν ἄνδρες τῶν χρόνων ἐκείνων εἶχον γλογορὰν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ ἠθικὴν ἔξαρσιν, οὗτοι δὲ εὐρεῖαν παιδείου καὶ λεπτὴν πρὸς τὸ καλὸν αἴσθησιν. Ἐν ᾧ ἡ ὑψιπορὸς τοῦ Αἰσχύλου φαντασία, ὡς λέγομεν ἀλλαχοῦ², ἐπέδρα ἐπὶ τῶν θεατῶν διὰ τοῦ θαυμαστοῦ καὶ τοῦ ἀσυνήθους, ἐκρούε τὰ ὦτα καὶ προσέβαλλε τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ τέχνη τοῦ Σοφοκλέους ἐσκοπεῖ, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μετὰ τῶν ποικίλων κινήσεων τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ αἱ τάξεις τῶν Μαραθωνομάχων κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους ὁσημέραι ἡραιοῦντο, αἱ τῶν ἡλικιωτῶν τοῦ Σοφοκλέους ἐκτῶντο νέας δυνάμεις. Αἱ δύο ἡλικίαι συνεκροῦσθησαν ἐν τῷ δραματικῷ ἀγῶνι τῷ γενομένῳ κατὰ τὸ 468 π. Χ. ἐν ᾧ, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ Αἰσχύλου, τοῦ Κίμωνος δικάσαντος ἐνίκησεν ὁ Σοφοκλῆς τὸ 28ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Τότε ὁ Αἰσχύλος ἐδίδασκε τὴν Οἰδιπόδειαν αὐτοῦ. Ἦθελεν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἂν ἐγινώσκετο διὰ τίνος δράματος ἐνίκησεν ὁ ἡμέτερος τραγικός. Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην ὀφείλει ὁ φιλολογικὸς κόσμος τῇ εὐφυνίᾳ τοῦ μεγάλου τῆς Γερμανίας αἰσθητικοῦ, τοῦ Lessing³, ὅστις ἐρευσάμενος ἐπὶ τινος χωρίου⁴ τοῦ Πι-

¹) Ὅσα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀργυρόν. σελ. 6. ²) Αὐτόθι ἐν σελίδ 7.

³) Ἐν τόμ. 6 σελ. 332 καὶ 544 τῆς ἐκδόσεως τοῦ Lachmann. ⁴) Ἐν τῇ Φυσικ. ἱστορ. 18, 7 "Sophocles Triptolemus ante mortem Alexandri annis fere 145. Λοιπὸν 323 (ὅτε ἐτελεύτησεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος) + 145 = 468, ὅπου εἶναι τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγένετο ὁ πολυθρύλητος ἀγών.

νίου εὖρεν, ὅτι τὸ ζητούμενον δρᾶμα εἶναι ὁ Τριπτόλεμος. Ὁ Ἑλευσίνιος οὗτος ἦρωας εἰσήγαγε τὴν γεωργίαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ παρεῖχεν ὑπόθεσιν, ἣτις μᾶλλον τῇ εἰρηνικῇ τοῦ Σοφοκλέους διανοίᾳ ἢ τῷ πολεμικῷ τοῦ Αἰσχύλου φρονήματι ἤρμοζεν. Ἡ νίκη αὕτη, ἣν ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου τῆς δραματικῆς τέχνης ἤρατο, κατέστησεν αὐτὸν περιφανῆ.

Οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης διδασκαλίας ὁ υἱὸς τοῦ Σοφίλλου ἐγένετο προσφιλὴς τοῖς Ἀθηναίοις, ἡ δ' ἀγάπη πρὸς τὸν τραγικὸν διήρκεσε μέχρι τελευτῆς. Φαίνεται δ', ὅτι αὕτη ἦτο ἀμοιβαία, διότι καὶ ὁ ποιητής, εἰ καὶ συχνάκις ἐκαλεῖτο, δὲν ἀπεδήμῃσεν πρὸς ξένους βασιλεῖς, ὥς ὁ Ἀνακρέων, ὁ Σιμωνίδης, ὁ Βακχυλίδης, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Εὐριπίδης καὶ πλείστοι ἄλλοι¹. Δὲν ἐδέχετο μὲν τὰς προσκλήσεις ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίαν², ὥς γνήσιος δημοκρατικός, ἀλλὰ καὶ ἐκ στοργῆς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Αὕτη δ' εἶμα τὸν ποιητὴν οὐ μόνον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὁ Σοφοκλῆς ἐγένετο Ἑλληνισμίας³ καὶ στρατηγὸς κατὰ τὸν Σαμακὸν πόλεμον, διότι ἠὲδοκίμησεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης⁴. Οὗτος ἐγένετο συνστράτηγος τοῦ Περικλέους, ἀλλ' ὁ πολυτενὴς οὗτος παρατηρήσας τὴν διαλλακτικὴν γλῶσσαν τοῦ τραγικοῦ ἀνέθετο, ὅπως πρεσβεύσῃ εἰς τοὺς Λαετίους καὶ τοὺς Χίους. Ἐν Χίῳ συνήντησε τῷ Σοφοκλεῖ ὁ τραγικὸς Ἰων, ὅστις παραδίδωσιν, ὅτι ὁ ἡμέτερος ποιητής συνεζήτησε πρὸς τινὰ παῖδα περὶ αἰσθητικοῦ ζητήματος πάννυ εὐτραπέλως⁵. Ἐν Σάμῳ ὁ Σοφοκλῆς ἐγνώρισε καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ὃν βραδύτερον ἐποίησε καὶ τινὰ ἐλεγείαν, ἥς ἡ ἀρχὴ παρεδόθη ἡμῖν⁶. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἀποτελοῦσιν

¹) Ἐν τῇ Βιογραφίᾳ παρὰ Westermann σελ. 128. ²) Ἐν ἀποσπάσμ. 788

Ὅστις γὰρ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται, κείνῳ ὅστις δοῦλος, καὶ ἐλεύθερος μὴ.

³) Τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τίνος ἐπιγραφῆς παρὰ Boeckh, Staatsh. II, 456. ⁴) Ὑπόθεσις. Ἀντιγόν. «Φασι δὲ τὸν Σοφοκλέα ἠξιώσθαι τῆς ἐν Σάμῳ στρατηγίας εὐδοκίμησαντα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης». ⁵) Ἀθήν. XIII, 603. ⁶) Αὕτη εἶναι Ὡιδῆν Ἡροδότῳ τεύξεν Σοφοκλῆς

ολόκληρον κόσμον, διότι ὁ μὲν τραγικὸς ἐκπροσωπεῖ τὸν ἐσωτερικόν, ὁ δὲ ἱστορικὸς τὸν ἐξωτερικόν. Οἱ κριτικοὶ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους ἀνευρίσκουσι χωρία¹, ἅπερ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ καὶ ὑποδεικνύουσι τὴν φιλίαν τῶν δύο ἀνδρῶν. Λέγεται, ὅτι ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐστρατήγησε καὶ μετὰ τοῦ Νικίου, ὅστις ἤτησε πρῶτον τὴν γνώμην αὐτοῦ ὡς παλαιότερον, ἀλλ' οὗτος μετὰ χάριτος ἀπέφυγε τοῦτο εἰπὼν ἔγωγε παλαιότατός εἰμι, σὺ δὲ πρεσβύτατος². Ὁ Σοφοκλῆς περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου (κατὰ τὸ 411 π. Χ.) ἀνῆκεν εἰς τοὺς προθρύλους, οἵτινες κατέστησαν τοὺς τετρακοσίους ὀλιγαρχικούς. Μετὰ τὴν κατάλυσιν ὁμοῦς τούτων ὁ ποιητὴς ἠναγκάσθη, ὅπως ἀπολογηθῇ ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἀπολογούμενος δὲ εἶπεν, ὅτι ἀνεγνώριζεν, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν τετρακοσίων ἦτο πρᾶξις πονηρά, ἀλλὰ δὲν εὗρισκε ταύτης βελτίω³. Ἐν τινι ἄλλῃ δίκῃ ὁ Σοφοκλῆς εἶπεν, ὅτι τρέμει, οὐχὶ ὅπως φαίνεται γέρον, ὡς εἶπεν ὁ διαβάλλων αὐτόν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· διότι οὐχὶ ἐκουσίως ὑπάρχουσιν αὐτῷ ὀγδοήκοντα ἔτη⁴. Φαίνεται, ὅτι ἡ δίκη αὕτη δὲν εἶναι ἢ τῆς παρανοίας, ἣν ἤγειρεν ὁ Ἰοφῶν⁵, διότι αὕτη ὑποτίθεται γενομένη περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ. Πρὸς δὲ καὶ ὡς συνήγορος παρέστη ὁ τραγικὸς ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ στρατηγοῦ Εὐκλήμονος⁶, ὅστις ὑβρισθεὶς ὑπὸ τινος ἠὲτοκτόνησεν. Ὁ συνήγορος προὔτεινε θανατικὴν ποινὴν κατὰ τοῦ ὑβριστοῦ⁷. Καθ' ὅλον δύναιται τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἔμενεν ἀπαθὴς θεατῆς πρὸς τὰ πολιτικὰ τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ μετεῖχε τούτων ὡς οἱ χρηστοὶ πολῖται Ἀθηναῖοι. Ἐκ τοῦ πολιτικοῦ βίου ὁ ποιητὴς ἐκτίσατο καὶ πολλὰς σοφὰς περὶ

ἐτέων ὧν πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα. Ἰδὲ Christ ἐν σελίδ. 193. ¹) Ἐν Ἀντιγόν. 905, ἐν Ἡλέκτρ. 417 καὶ ἐν Οἰδίποδ. ἐπὶ Κῶλων. 337, ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου. ²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου κεφ. XV. ³) Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ Ῥητορ. III, 18. ⁴) Αὐτόθι III, 15. ⁵) Τοῦτο οὐχὶ ὀρθῶς λέγει ὁ Bode III, 373. ⁶) Φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου VIII, 30 μνημονευόμενος. ⁷) Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ Ῥητορικ. I, 14.

πολιτείας γνώσεις, δι' ὧν ἐκόσμησε τὰς τραγωδίας αὐτοῦ¹. Ἐν τῇ πρακτικῇ πολιτικῇ ἀνῆκε τοῖς δημοκρατικοῖς, ὡς πάνν ὀλίγοι τῆς ἀρχαιότητος ποιηταί, καὶ ἦτο φίλος τοῦ Περικλέους, ὃν καὶ ἐπαινίσκεται ἐν τισι τραγωδίαις².

Ὡς ἐν τοῖς δράμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ ὁ Σοφοκλῆς ἦτο εὐσεβὴς καὶ δὴ ἐγένετο ἱερεὺς τοῦ Ἀλκωνος, ὃ ὁ Ἰοφῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἴδρυνσε βωμόν³. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τραγικός ἐποίησε παιᾶνα τῷ Ἀσκληπιῷ πρὸς κατὰπανσιν τοῦ λοιμοῦ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν μῦθον, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος ἐξετίσθη παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ. Ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδέξατο τὸν θεόν, ἦτο μεγάλη τιμὴ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἠγέρθη ἡ ῥῆσιν τοῦ Λεξίωνος (δηλ. τοῦ δεξαμένου τὸν θεόν) καὶ κατ' ἔτος θυσίαι προσεφέροντο. Τὸ ἡρώον τοῦτο ἐσφύζετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου⁴. Ὡς δ' ὁ Σοφοκλῆς ἐσέξετο τοὺς θεοὺς, οὕτω καὶ οὗτοι ἠγάπων αὐτόν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἐτεκμηριοῦντο ἔκ τινος δηλώσεως τοῦ Ἡρακλέους. Ὅτε ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκλάπη χρυσοὺς στέφανος, οἱ Ἀθηναῖοι ὥρισαν τάλαντον ἐκείνῳ, ὅστις ἤθελε μὴνῦσει, ποῦ ἔκειτο οὗτος. Κατ' ὅναρ ὁ Ἡρακλῆς ἐδήλωσε τῷ Σοφοκλεῖ τὸν τόπον, ἐν ᾧ εἶχε κρυφθῆ στέφανος· οὗτος δὲ δηλώσας τῷ δήμῳ ἔλαβε τὸ προκηρυχθὲν τάλαντον, δι' οὗ ἰδρύσατο ἱερὸν Μηνυτοῦ Ἡρακλέους⁵. Ἀλλ' οὐ μόνον τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἦτο προσφιλὴς ὁ μέγας οὗτος γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διότι δὲν εἶχε τι ἐριστικόν, ἀλλὰ διέκειτο πρὸς πάντας προσηγνῶς καὶ δὴ καὶ

¹) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀντιγόν. σελ. 11. ²) Ὡς ἐν Τραχιν. 1113. Ὅρα καὶ εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν. σελ. 51. εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. 51 καὶ εἰς Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων. σελ. 46. ³) Ἐν τῇ Βιογραφίᾳ παρὰ Westermann σελ. 128. "Ἐσχέ δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἀλκωνος ἱερωσύνην, ὃς ἦρως ἦν μετ' Ἀσκληπιῷ παρὰ Χείρωνι, ἰδρυνοῦντις ὑπ' Ἰοφῶντος τοῦ υἱοῦ μετὰ τὴν τελευταίαν." Εἰς τοῦτο ἀναφέρεται ἡ φράσις τοῦ Βιογράφου παρὰ Westermann σελ. 131. "Ἰστὸς δὲ φησὶν Ἀθηναίους διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ ψήφισμα πεποιημέναι, κατ' ἔτος ἀντιφ' ὅντιν." ⁴) Ἐν βίῳ Νομᾶ κεφ. IV. ⁵) Ταῦτα παραδίδωσιν ὁ Βιογράφος παρὰ Westermann σελ. 129.

πρὸς τοὺς ἀντιτέχνους αὐτοῦ, ὡς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Εὐριπίδην. Ἡ φιλικὴ σχέσις τοῦ Σοφοκλέους πρὸς τὸν Μαραθωνομάχον καταδείκνυται ἐν τοῖς Βατραχοῖς τοῦ Ἀριστοφάνους¹⁾, ἡ δὲ πρὸς τὸν Εὐριπίδην τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἡμέτερος τραγικὸς μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ ἀντιτέχνου αὐτὸς μὲν προῆλθεν εἰς τὸν προάγοντα ἔχων φαιὸν ἱμάτιον, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς εἰσήγαγεν ἀστεφανώτους. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς ἦτο προσφιλεὶς τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, ἐγένοντο αὐτῷ ἀνδριάντες, εἰκόνες καὶ προτομαί, ὧν τινες μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν. Ἐπὶ τούτων ἀποτυποῦται ἡρεμία καὶ σπουδαιότης μετὰ προφύτης συννηρωμένη²⁾.

Ὁ ἰδιωτικὸς ὅμως βίος τοῦ ποιητοῦ δὲν ἦτο αἰθριος οὐδ' ἀνέφελος, διότι, ὡς φαίνεται, ἐπῆρξαν οἰκισαὶ διενέξεις. Ἐκ τῆς νομίμου συζύγου Νικοστράτης ὁ Σοφοκλῆς ἔσχε τὸν Ἰοφῶντα, ἐκ δὲ τῆς ἐταίρας Θεωρίδος τῆς Σικωνίας τὸν Ἀρίστωνα, οὗ υἱὸς ἦτο ὁ νεώτερος Σοφοκλῆς³⁾. Ἐπειδὴ δ' ὁ γέρον ποιητὴς ἐδείκνυε στοργὴν μᾶλλον πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἔγγονον ἢ πρὸς τὸν υἱὸν Ἰοφῶντα, οὗτος ἐκ φθόνου ἤγειρε δίκην παρανοίας, δηλ. ἐνεκάλεσε τῷ πατρὶ πρὸ τῶν φρατόρων ὡς ὑπὸ γήρως παραφρονοῦντι. Ἀλλ' ὁ ὑπεριζόμενος πατὴρ ἀνέγνω, ὡς λέγεται, πρὸ τῶν δικαστῶν τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ ἢ μᾶλλον ἐν χορικὸν ἄσμα τούτου⁴⁾. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ εἰδησις καταρροεῖ ἐκ τινος κωμωδίας. Ὅπωςδὴποτε ὅμως ἡ βάσις τῶν εἰδήσεων τούτων εἶναι ἀκριβής. Διότι ὁ ποιητὴς κατὰ Πλάτωνα⁵⁾

1) Ἐν στίχ. 788 καὶ 1515. 2) Bergk III, 367. 3) Βιογράφος παρὰ Westermann σελ. 129 "Ἐχων γὰρ ἐκ μὲν Νικοστράτης Ἰοφῶντα, ἐκ δὲ Θεωρίδος Σικωνίας Ἀρίστωνα, τὸν ἐκ τούτου γενόμενον παῖδα Σοφοκλέα τοῦνομα πλέον ἔστεργεν". Ἀθήν. XIII, 592 "Τῆς δὲ Θεωρίδος μνημονεύει λέγων ἐν τινι στασίμῳ οὕτως 'φίλη γὰρ ἡ Θεωρίς'. Περὶ τούτου ἰδὲ Welcker Die Griech. Tragödi. I, 304. 4) Τινὲς ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ὑπάρχει καὶ ὑπαινιγμὸς εἰς τοῦτο ἐν Οἰδίποδι ἐπὶ Κολων. 1189, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. "Ὅρα καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀντιγόνην, σελ. 14. 5) Ἐν Πολιτ. I, 329.

μετὰ μεγίστης χαρᾶς ἀπηλλάγη τοῦ ἔρωτος, ὥσπερ οὗτος ἦτο λυσοῶν καὶ ἄγριος δεσπότης. Ἴσως καὶ ἡ βαρυνθυμία, ἥτις ἐν τῷ τρίτῳ στασίμῳ τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ κατέχει τὴν ἄλλως εὐθυμον ψυχὴν τοῦ μεγάλου τραγικοῦ, παρήχθη ἐκ τῶν οἰκιακῶν ἐριδῶν, ὧν ἡ πρώτη αἰτία ὑπῆρξεν ὁ ἔρως¹.

᾽Ωσαύτως τὰ περὶ θανάτου τοῦ ποιητοῦ δὲν παρεδόθησαν καθ' ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἔλαβον μορφήν μύθων. Λέγεται, ὅτι ὁ ὑποκριτὴς Καλλιπίδης ἔπεμψε τῷ Σοφοκλεῖ σταφυλὴν καὶ ὅτι οὗτος λαβὼν εἰς τὸ στόμα ῥᾶγα ἔτι ὀμφακίζουσαν διὰ τὸ βαθὺ γῆρας ἀπεπνίγη. Κατὰ δὲ τὸν Σάτυρον ἀναγινώσκων τὴν Ἀντιγόνην καὶ ἐμπεσὼν περὶ τὰ τέλη εἰς περιόδον μακρὰν καὶ ἄγαν ἀποτεινὰς τὴν φωνὴν μετὰ ταύτης καὶ τὴν ψυχὴν ἀφῆκεν. Ἐπὶ πᾶσι τοῖτοις παραδίδεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησεν ἐκ χαρᾶς, διότι ἐνίκησε διὰ τῆς ἄρτι εἰρημένης τραγωδίας². Τὸν προῶτον τρόπον τοῦ θανάτου δέχεται καὶ Σιμωνίδης ὁ νεώτερος³. Ὁ Βιογράφος παραδίδει, ὅτι ἡ σταφυλὴ ἐπέμφθη τῷ ποιητῇ κατὰ τοὺς Χόας, δηλ. περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου. Ἀλλὰ τότε δὲν ὑπάρχει σταφυλὴ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ὀμφακίζουσα. Καὶ ἡ δευτέρα εἰδησις δὲν φαίνεται πιθανή, διότι τὸ ἀναγινώσκειν τραγωδίας δὲν ἦτο σύνηθες τοῖς Ἀθηναίοις⁴. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι παράδοξος ὁ τρίτος τοῦ θανάτου τρόπος· διότι ἂν μὲν ὁ Βιογράφος ἐννοῇ τὴν πρώτην διδασκαλίαν, αὕτη ἐγένετο πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων, πρὶν θάνῃ ὁ τραγικός. Ἄν δ' ἐννοῇ δευτέραν διδασκαλίαν, αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐν τοῖς κατ' ἄστυ Διονυσίοις, ἀλλ' ἐν τινι δήμῳ. Ἄν τοῦτο ὑποτεθῇ, τίς δύναται νὰ

¹) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ' ἐπὶ Κολων. 5 καὶ ἐν στίχ. 1211. ²) Ταῦτα λέγει ὁ Βιογράφος παρὰ Westermann ἐν σελ. 130. Διόδωρ. Σικελ. XIII, 103 "Φασὶ δὲ τὸν ἄνδρα (τὸν Σοφοκλέα) τοῦτον τὴν ἐσχάτην τραγωδίαν εἰσαγαγόντα καὶ νικήσαντα χαρᾶ περιπεσεῖν ἀνυπερβλήτῳ, δι' ἣν καὶ τελευτήσας". ³) Ἐν Ἀνθολογ. Παλαιν. VII, 20.

⁴) Εὐβοῦδος, γηραιὸς Σοφόκλεες, ἄνθος αἰοιδῶν, οἰνωπὸν Βάκχον βότρυν ἐρεπτόμενος.

Bode II, 370.⁴)

πιστεύσῃ, ὅτι ποιητὴς πολλάκις ἐν τῷ ᾧσκει νικήσας ἡδύνατο νὰ ἀποθάνῃ ἐκ χαρᾶς διὰ νίκην συμψῆσαν ἐν ἀγροῖς;

Ὅπως δὲ ποιεῖται ὁ ποιητὴς ἔθανεν, ἀλλὰ δὲν ἡδύνατο νὰ ταφῇ· διότι τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπολιόρουν τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἡδύνατο νὰ θάψωσι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ πατρῷῳ τάφῳ, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς τὴν Δεκέλειαν¹. Ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ ταύτῃ ἡ εὐνοία τοῦ Διονύσου ἐφάνη ἀκεραία πρὸς τὸν θεράποντα αὐτοῦ, διότι κατ' ὄναρ ἐπιστάς, ὡς λέγεται, τῷ Ἀνσάνδρῳ, ἐκέλευσεν αὐτῷ, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ταφήν. Ἐπειδὴ δ' οὗτος ὀλιγόρησεν, ὁ θεὸς ἐπέστη καὶ τὸ δεύτερον. Τότε ὁ τῶν Λακεδαιμονίων στρατηγὸς μαθὼν, ὅτι ὁ τελευτήσας εἶναι ὁ Σοφοκλῆς, ἐπέτρεψε τὴν ταφήν². Ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ ὑπάρχει ἀμάρτημα, διότι ὁ Ἀνσάνδρος ἐπολιόρκει τοὺς Ἀθηναίους κατὰ θάλασσαν. Διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ Ἀνσάνδρου πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸν ἐν Δεκελείᾳ στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτως ὁ τραγικός, ὅστις ἐπὶ δύο γενεάς ἔτερεψε καὶ ἐδίδαξε τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διὰ τῶν ποιημάτων, ἔθανεν ἄνευ πόνων³ καὶ ἐτάφη ἐν τοῖς τάφοις τῶν πατέρων, ἐφ' οὗ ἐτέθη Σειρὴν καὶ ἐχαράχθη τιμητικὸν ἐπίγραμμα⁴. Τεσσαράκοντα δ' ἔτη βραδύτερον ὁ ῥήτωρ Ἀνκουργος ἀνέθηκεν ἐν τῷ θεάτρῳ χαλκοῦς ἀνδριάντας τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν καὶ ἐποίησεν ἐπίσημον ἔκδοσιν τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν. Ὁ δὲ Σιμμίας ἐποίησεν ἐπι-

¹) Βιογράφος παρὰ Westermann σελ. 130. ²) Πλίνιος ἐν Φυσικ. ἱστορ. 7, 30. ³) Τοῦτο λέγει ὁ Φρένιχος ἐν ταῖς Μούσαις ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ, Meineke Com. II. 592.

Μάκαρ Σοφοκλῆς, ὃς πολὺν χρόνον βίους
ἀπέθανεν, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ δεξιός,
πολλὰς ποιήσας καὶ καλὰς τραγωδίας·
καλῶς δ' ἐτελεύτησ', οὐδὲν ὑπομείνας κακόν.

³) Παρὰ Westermann σελ. 131.

Κρύπτω τῷδε τάφῳ Σοφοκλῆν πρωτεύει λαβόντα
τῇ τραγικῇ τέχνῃ, σχῆμα τὸ σεμνότατον.

γράμματα¹ πρὸς τιμὴν τοῦ τάφου τοῦ τραγικοῦ, ἐφ' οὗ εὐανθῇ τὰ ἱερὰ τοῦ Διονύσου φρυτὰ ἔβαλλον.

Ἡ ποίησις τοῦ Σοφοκλέους ἦτο προσφυλὴς οὐ μόνον τοῖς συγχρόνοις θεαταῖς καὶ τοῖς ποιηταῖς, οἷος ὁ Ἀριστοφάνης², ἀλλὰ καὶ τοῖς φιλοσόφοις, οἷος ὁ Πλάτων³ καὶ ὁ Ξενοφῶν⁴, ὅστις θεωρεῖ αὐτὸν ὡς τὸν τελειότερον τύπον τῆς δραματικῆς τέχνης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχρου ἠντλήσας⁵. Τὸν ἡμέτερον τραγικὸν ὁ Πολέμων ὀνομάζει τραγικὸν Ὅμηρον, ὡς δὴ τὸν Ὅμηρον ἐπικὸν Σοφοκλέα⁶. Ὅντως παρ' ἀμφοτέροις ὑπάρχει τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πεποιθήσις τῆς ἐσωτερικῆς ποιητικῆς δυνάμεως, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς δὲν προξάνει μέγρι παραμορφώσεως καὶ ἐξαμείλωσεως τῆς φύσεως, ὅπως γένηται ποιητικώτερος ἑαυτοῦ⁷. Ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος⁸ παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἔχει οὔτε τὸ αὐθαδὲς καὶ ἀπλοῦν τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε το ἀκριβὲς καὶ δριμύν τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἡ ποίησις αὐτοῦ παρέχει ἡδονὴν μετὰ ὕψους καὶ σεμνότητος. Καθ' ὅλον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ὑπάρχουσι τὰ μικτὰ, εὐκαίρια, γλυκύτης, τόλμα, ποικιλία⁹.

Ἀλλ' ἄρὰ γε ἡ δραματικὴ τοῦ Σοφοκλέους τέχνη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀπεκαλύφθη ἢ κατὰ βαθμίδας ἀνεπτύχθη; Οἱ περὶ τὸ

¹) Ἐν παρατιθέμεθα λαβόντες ἐκ τῆς Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 22·

Ἡρέμ' ὑπὲρ τύμβοιο Σοφοκλέος, ἡρέμα, κισσέ,
ἐρπύζοις, χλοερούς ἐκπροχέων πλοκάμους,
καὶ πέταλον πάντη θάλλοι ῥόδου, ἣ τε φιλοερῶς
ἄμπελος, ὕγρα πέριξ κλήματα χευαμένη,
εἵνεκεν εὐεπίης πινυτόφρονος, ἣν ὁ μελιχρὸς
ἤσκησεν Μουσέων ἄμμιγα καὶ Χαρίτων.

²) Τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν τοῖς Βατράχοις. ³) Ἐν Φαίδρ. 268 C καὶ 269 A. ⁴) Ἐν Ἀπομν. I, 4, 3. ⁵) Ὁρα Welcker, Die Aeschyl. Trilogie, 529. ⁶) Διογένης Λαέρτις IV, 20. ⁷) Ὁρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. σελ. 5. ⁸) Ἐν Λόγ. VII, 272. ⁹) Βιογράφ. παρὰ Westermann σελ. 132.

ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες λυποῦνται, ὅτι τὰ δράματα τῆς πρώτης περιόδου τοῦ τραγικοῦ ἀπώλοντο. Διότι οὗτοι νομίζουσιν, ὅτι ἀρχαιώτατον τῶν σωζομένων δραμάτων εἶναι ἡ Ἀντιγόνη, ἣτις ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 441 ἢ 440 π. Χ.¹. Ὁ Σοφοκλῆς ὁμως, ὥς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, παρέστη τὸ πρῶτον ὥς ἀγωνιστὴς κατὰ τὸ 468 π.Χ.² Ἀρα δὲν γινώσκομεν τὴν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν δεκαετηρίδας δραματικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ ποιητοῦ, εἰ μὴ ἔκ τινων μικρῶν ἀποσπασμάτων ἀπολεσθεισῶν τραγωδιῶν, ὥς τοῦ Τριπολέμου, τῶν Αἰχμαλωτίδων καὶ ἄλλων. Ὁλόκληρον ὁμως τραγωδίαν δὲν εἶχομεν. Ἀλλαχοῦ ὁμως ἐδείξαμεν² δι' ἰσχυρῶν, ὥς καὶ νῦν πιστεύομεν, ἀποδείξεων, ὅτι ὁ Αἴας δὲν ἐδιδάχθη περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι ἀπὸ τοῦ 468—458 π. Χ., δηλ. ἀνήκει τῇ πρώτῃ περιόδῳ τοῦ τραγικοῦ, ἥτοι τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ λοιπὸν ταύτῃ δύναται τις νὰ κατίδῃ, ὅτι ὁ τραγικὸς οἶτος ἐν ἀρχῇ δὲν ἐγίνωσκε νὰ πλέξῃ οὕτω καλῶς τὸν μῦθον, οὐδὲ εἶχε τὰς περιπετείας καὶ τὰς ἀναγνώσεις, ὡς θαυμάζομεν ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ, οὐδὲ τὰς ἀντιθέσεις τῶν χαρακτήρων τῶν ἄλλων τραγωδιῶν, οὐδὲ τὴν ψυχολογικὴν ἀκρίθειαν τοῦ Φιλοκλήτου· διότι ὁ Τελαμώνιος Αἴας παρίσταται ὥς γιγαντώδης καὶ ἄκαμπος, περὶ ὃν περιστρέφονται μικρότερα ὄντα, ὥς δὴ ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου. Ἀλλ' ἐν ᾧ λείπει ἡ τέχνη, κρατεῖ ἡ φαντασία, ἥτις εἶναι συμφύης τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ. Ἐκ τούτων λοιπὸν τεκμαιρόμεθα, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Σοφοκλέους ἐκρῖται τὸ μέγα τοῦ Αἰσχύλου πνεῦμα. Ὁ νέος ἀστὴρ μόλις ἤρξατο ἀνατέλλων.

Κατ' ὀλίγον ὁ Σοφοκλῆς ἀπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ ὕψους καὶ τῆς αὐστηρᾶς τοῦ Αἰσχύλου σεμνότητος κατέβη εἰς τὴν κομψότητα τῆς τέχνης τῶν συγχρόνων τοῦ Περικλέους. Ἐγένετο δ' ὁ

¹) Ὁρα Christ σελ. 203. ²) Τοῦτο ἐποιήσαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Αἴαντα σελ. 44 καὶ ἐξῆς.

ποιητῆς οὗτος προσφιλῆς τοῖς Ἀθηναίοις τῶν χρόνων τούτων, διότι δὲν εἶχεν οὔτε τὸ στρατιωτικὸν τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε τὸ σοφιστικὸν τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ μειλίχιον καὶ τὰς ιδιότητας τοῦ διπλωμάτου¹, ἃς καὶ ὁ Περικλῆς ἐν αὐτῷ ἀνεγνώρισε πέμψας πρεσβευτὴν εἰς Χίον. Τὸ διπλωματικὸν τοῦ τραγικοῦ καταφαίνεται ἐν ταῖς φράσεσι ταῖς ἐχούσαις διπλῆν σημασίαν², ἃς ἄλλως μὲν ἐννοοῦσι τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἄλλως δὲ οἱ θεαταί, οἵτινες ἐκ τῶν προλόγων γινώσκουσι τὰ τῆς ὑποθέσεως ἀκριδέστερον ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ τραγικὴ εἰρωνεία³. Ἐπειδὴ ὁ Σοφοκλῆς τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἀνέπτυσεν ἐν τρισὶ τραγωδίαις τῆς τριλογίας, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ, συνέπτυσε ταύτην ἐν στενοῖς ὁρίοις, διὰ δὲ τῆς συμπυκνώσεως παρήγето ἡ ταχύτης⁴, ἣτις εἶναι ἀναγκαία ζωηρῷ δράματι. Ἡ δὲ ζωηρότης ἐγένετο ἐκ μείζων, διότι ὁ ποιητῆς τὸν μῦθον περιέπλεκε καὶ ἀπετέλει ὁργανικὸν ὅλον, ἐν ᾧ ἐκάστη πρᾶξι ἀναγκαίως διαδέχεται τὴν ἑτέραν. Εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ μύθου πλοκὴν οὔτε ὁ Αἰσχύλος, οὔτε ὁ Εὐριπίδης, οὔτε οἱ νεώτεροι δραματικοὶ ποιηταὶ ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἡθοποιάν εἶναι ἀνυπέροχτος ὁ ἀριστοτέχνης οὗτος, ὅστις λέγει, ὅτι αὐτὸς μὲν ποιῇ τὰ δρῶντα πρόσωπα, ὅποια πρέπει νὰ ἦναι, ὁ δ' Εὐριπίδης, ὅποια εἶναι⁵. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σοφοκλῆς τὰ πρόσωπα αὐτοῦ ἐποίει ἰδεώδη, διέτρεχε τὸν κίνδυνον, ὅπως καταπέσῃ εἰς τὸ μονοειδές⁶. Ἀλλ', ὡς νομίζομεν, ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦτον, διότι δὲν ἐδημιούργησε τὰ πρόσωπα ἐν τῇ ἑαυτοῦ φαντασίᾳ

¹) Παράβαλλ. Sittl, Geschichte der Griech. Literat. III, 281. ²) Τοιαύτας φράσεις δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν πάσαις ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ, π. χ. ἐν στίχ. 317, 329 καὶ 523, ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου. ³) Περί ταύτης εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

⁴) Opa Bernhardt II, 2, 320. ⁵) Ἀριστοτέλης Περί ποιητικ. κεφ. XXV.

⁶) Sittl αὐτόθι III, 281. Ὁ Βιογράφος παρὰ Westermann ἐν σελίδ. 132 λέγει: "Οἶδε δὲ καιρὸν συμμετρεῖσαι καὶ πράγματα, ὥστ' ἐκ μικροῦ ἡμισιχείου ἢ λέξεως μιᾶς ὅλον ἡθοποιεῖν πρόσωπον. Ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν τῇ ποιητικῇ δηλοῦν ἥθος ἢ πάθος".

ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ ὑπάρχοντα εἰς ἰδεῶδες κάλλος ἀνύψωσεν. Ἔχει δὲ τοσαύτην ἐμπειρίαν περὶ τὸ ἠθοποιεῖν, ὥστε δὲν καταναλίσκει πολλοὺς στίχους πρὸς τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ διαπράττει τοῦτο καὶ δι' ἐνὸς ἡμιστιχίου¹. Διότι ἄριστος ὢν ψυχολόγος γινώσκει τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Τὴν ἠθογραφικὴν δεινότητα τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ μαρτυρεῖ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτῆρων, εἰς ὃ συνεξάλετο καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθεὶς τρίτος ὑποκριτής. Οὕτω πρὸς τὸν ἥρωα ἢ τὴν ἡρωίδα τοῦ δράματος ἀντιτίθενται ταπεινότεροι χαρακτῆρες, ὡς πρὸς τὴν Ἀντιγόνην ἡ Ἰσμήνη, καὶ πρὸς τὴν Ἠλέκτραν ἡ Χρυσόθεμις.

Παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις τραγικοῖς καὶ δὴ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ τὰ χορικά ἔσματα εἶχον μείζονα περιοχὴν, ἀλλ' ὁ Σοφοκλῆς περὶώρισε ταῦτα. Ἐν ταῖς τραγωδίαις τούτου εἶναι μὲν ὁ χορὸς ὡς εἰς τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόριον τοῦ ὄλου², ἀλλὰ διαμένει ὡς κηδευτὴς ἄπρακτος. Τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλέους ἔσματα δὲν ἔχουσι τὴν πληθὺν τῶν αἰσθημάτων, τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν, τὴν τόλμην καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν φράσεων, οὐδὲ τὴν ἄπειρον ποικίλιαν τῶν ὀυθμικῶν σχημάτων, καθ' ἃ τὰ ἔσματα τοῦ ἥρωος τοῦ Μαραθῶνος διακρίνονται. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἔσμάτων τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀντιγόνης ἐπανθεῖ χάρις καὶ ἀφαρπάζει τὴν καρδίαν τῶν θεατῶν τὸ γλαφυρὸν καὶ τὸ φηδικόν. Βεβαίως ἡ τελεία γλαφυρότης τῆς γλώσσης καὶ ἡ ταχεῖα τῶν στίχων ῥοὴ προϋποθέτουσιν ἐπιμελελημένην ἐργασίαν, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἄνευ πόνων τὰ λυρικά αὐτοῦ ἔσματα ἐποίησε. Τὰ χορικά ἔσματα τοῦ τραγικοῦ τούτου δὲν ἔχουσι πολὺ τὸ γνωμικόν, ἀλλ' ἡδονὴν θαυμαστὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν³. Ὁ χορὸς

¹) Ὡς παράδειγμα ἔστω ὁ λόγος τῆς Ἀντιγόνης ἐν στίχ. 523.

Οὐ τοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφην.

²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XVIII "Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν. καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὄλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ". ³) Δίων ἐν Λόγ. LII περὶ τὸ τέλος

δὲν γινώσκει μὲν τὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγωδίας ὑπὲρ τοὺς θεα-
τάς, ἀλλ' ἐξαίρεται ὑπὲρ τὸν στενὸν κύκλον τῆς ὑποθέσεως καὶ
τίθῃσι πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν τὰ γενικά τῆς ἱστορίας
συμπεράσματα, ἥτοι εἰδὸς τι ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας¹.

Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ τραγικοῦ τούτου ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν
δραματικὴν αὐτοῦ τέχνην. Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀντι-
θέσεων, τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς ὀητορικῆς
γλώσσης τοῦ Εὐριπίδου. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις
ἡ γλῶσσα τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ ἐπλησίαζεν εἰς τὴν τοῦ Αἰσχύ-
λου, ἐν δὲ τοῖς ἔπειτα εἰς τὴν τοῦ νεωτέρου τραγικοῦ. Ἀλλ' ἐν
οὐδετέρῳ τῶν περιστάσεων τούτων ἠρνήθη τὸ ἑαυτοῦ εἶδος².
Ἐπειδὴ δ' ὁ Σοφοκλῆς τὴν γλῶσσαν μεταχειρίζεται κατὰ τὰ
πρόσωπα καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν, αὕτη ἔχει πολλὰς βαθμίδας καὶ
γίνεται ποικίλη. Ἐν τῇ Ἀντιγόῃ, φέρεται εἰπεῖν, ἄλλως λέγει ἢ
ἡρώως τοῦ δράματος, ἄλλως ὁ Κρέων καὶ ἄλλως ὁ φύλαξ. Τοῦτο
δὲν ποιεῖ οὔτε ὁ Αἰσχύλος, οὔτε ὁ Εὐριπίδης, ἀλλὰ διὰ τοῦτο
καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὸν ποιητὴν τῆς Ἀντιγό-
νης κατὰ τὴν ἡθοποιίαν. Εἰς τοῦτο μὴ ἀπιδόντες ἀρχαῖοι κρι-
τικοὶ³ τὴν εἰρημένην τῆς γλώσσης διαφορὰν ψέγουσιν. Ὁ Σο-
φοκλῆς ἔλαττε μὲν λέξεις καὶ ἐξ ἀρχαιότερων ποιητῶν καὶ ἐκ
διαλέκτων, ἀλλὰ τὰς πλείστας ἐκ τῆς Ἀτθίδος. Ἐχει μεγάλην
πεῖραν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, ὧν τὴν σημασίαν καθί-

“Τὰ δὲ μέλη οὐκ ἔχει πολὺ τὸ γνωμικὸν οὐδὲ τὴν πρὸς ἀρετὴν παράκλησιν,
ὥσπερ τὰ Εὐριπίδου, ἥδονήν δὲ θαυμαστήν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ὥστε μὴ
εἰκὴ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ τὸν Ἀριστοφάνη εἰρηκέναι”

ὁ δὲ αὖ Σοφοκλέους τοῦ μέλιτι κεχρισμένου
ὥσπερ καδίσκου περιέλειχε τὸ σιόμα.

¹) Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν δύναται τις νὰ κατῴη ἐν τοῖς στασίμοις τῆς
Ἀντιγόνης. ²) Bergk III, 461. ³) Λογγίν. Περὶ ὕψους 33 “Ὁ δὲ Πίν-
δαρος καὶ ὁ Σοφοκλῆς οἷον πάντα ἐπιφλέγουσι τῇ φορᾷ, σβέννυνται
δ' ἀλόγως πολλάκις καὶ πίπτουσιν ἀτυχέστατα “καὶ Διονύς. Ἀλικαρνασσ.
Κρίσις. ἀρχ. συγγρ. II, 11 “ὁ μὲν (Σοφοκλῆς) ποιητικὸς ἐστὶν ἐν τοῖς ὀνό-
μασι, καὶ πολλάκις ἐκ πολλοῦ τοῦ μεγέθους εἰς διάκενον κόμπον ἐκπίπτων,
οἷον εἰς ἰδιωτικὴν παντάπαι ταπεινότητα κατέρχεται”.

στησι βαθυτέραν καὶ εὐγενεστέραν. Ἐν τῇ συντάξει ἀγαπᾷ τὰς ἀντιθέσεις, ὥς πάντες οἱ Ἀτικοί, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς συντάξεως, εἰ καὶ ἡ ἀγαπητὴ τῷ Αἰσχύλῳ ἀνακολουθία δὲν ἀπαντᾷ συγχάκις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν φιλολόγων ἡ Ἀντιγόνη νομίζεται ἡ ἀρχαισιτάτη τῶν σωζομένων τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους, ταύτης καὶ ἡ ἀνάλυσις συνήθως ἐν ταῖς γραμματολογίαις προτάσσεται¹. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὅμως χειρογράφοις δὲν προτάσσεται ἡ τραγωδία αὕτη, ἀλλ' ὁ Αἴας, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τὸ δρᾶμα τοῦτο παλαιότερον ἐθεώρουν. Ὅντως ὁ Αἴας ἐποιήθη ἐν τῇ νεανικῇ τοῦ ποιητοῦ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ὁ Σοφοκλῆς δὲν εἶχεν ἔτι μορφώσει τὸν τέλειον τύπον τῆς δραματικῆς αὐτοῦ τέχνης. Ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου, οὔτε ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων, ἅπερ θαυμάζομεν ἐν αἰαῖς ἄλλαις². Ὁ τραγικὸς ἐν ταύτῃ εἰκονίζει τὴν μαρίαν τοῦ Αἴαντος, ἣν ἐπραγματεύετο ὁ Λέσχης ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι, καὶ τὴν αὐτοκτονίαν αὐτοῦ, ἣν γινώσκει ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεΐας³. Μετὰ τὴν κρίσιν τῶν ὅπλων ὁ Αἴας ὀργισθεὶς μαίνεται καὶ μακρῶς πλήττει ταύρους καὶ κριοὺς ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν.

Ἐν τῷ Αἴαντι προλογίζει ἡ Ἀθηνᾶ ἀποτεينوμένη πρὸς

¹) Τοῦτο γίνεται παρὰ τῷ Bernhardt, τῷ Bergk καὶ τῷ Bode. ²) Τὴν γνώμην ἡμῶν ἀναπτύσσομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὸν Αἴαντα σελ. 47 καὶ ἐξῆς ³) Ἐν Α, 543.

τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις ἀκούσας περὶ τῆς σφαγῆς διοπτρεύει τὴν σκηνὴν τοῦ Σαλαμίνιου ἥρωος, μέχρις ὅτου μανθάνει παρὰ τῆς θεᾶς τὰ συμβάντα. Ἡ Παλλὰς καλεῖ τὸν μαινόμενον ἔξω τῆς σκηνῆς, ὅστις ἐξῆλθε φέρον μάλιστα ἐν ταῖς χειρσίν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τραγωδία Αἴας μαστιγοφόρος ὠνομάσθη. Ἀφ' οὗ δ' ὁ μὲν Αἴας εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, ἡ δ' Ἀθηναῖα ἀπῆλθεν, οἱ Σαλαμῖνιοὶ ναῦται, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, ἐκ τῆς φήμης θορυβηθέντες ἔρχονται πρὸ τῆς στέγης τοῦ ἥρωος¹, ἔνθα παρὰ τῆς Τεκμήσεως ἔμαθον περὶ τῆς μανίας τοῦ ἡγεμόνος². Καὶ αὕτη μανθάνει παρὰ τῶν Σαλαμινίων, ὅτι τὰ σφαγέντα κτήνη ἦσαν Ἑλληνικά. Ἀλλ' ὁ μανεὺς ἐγένετο ἔμφρων καὶ τοιοῦτος γενόμενος καὶ παρὰ τῆς Τεκμήσεως τὴν θέσιν αὐτοῦ μαθὼν μένει ἀπαξ αμύθητος διὰ τὴν συμφορὰν διότι δεινὸς δειχθεὶς πρὸς δειλὰ ζῶα χλευάζεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν³. Τὸ ὄνειδος τοῦτο μὴ ἀνεχόμενος ὁ φιλότιμος τοῦ Τελαμῶνος υἱὸς διανοεῖται, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἡ Τέκμησσα ἱκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως μὴ θανὼν καταστήσῃ αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν δοῦλον⁴. Ὁ Αἴας ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ τὸν Εὐρουσάκη, ὃν ἡ μήτηρ εἶχεν ἐκδιώξει τῆς σκηνῆς διὰ φόβον, μὴ ὁ μανεὺς πατήρ φονεύσῃ αὐτόν. Τῷ υἱῷ προσαχθέντι ὁ Αἴας λέγει μετὰ πατρικῆς μὲν στοργῆς, ἀλλ' οὕτως, ὥσει ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ⁵. Ἐκ τῶν λόγων τούτου ὁ χορὸς εἰκάζει αὐτοκτονίαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανερχεται ἡ προτέρα τοῦ ἥρωος ἡσυχία. Ὁ ἥρωος ὑποκρινόμενος, ὅτι δῆθεν ἐμαλάχθη ὑπὸ τῆς γυναικὸς λέγει, ὅτι μετεμελήθη⁶. Οὕτω τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς ναύτας ἐξαπατήσας ἀπέρχεται, ὅπως ἐξευμενίσῃ τὴν βαρεῖαν τῆς Παλλάδος μῆνιν. Οἱ Σαλαμῖνιοὶ σφόδρα χαίρουν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ τὴν χαρὰν αὐτῶν διαταράσσει ἄγγελος κομίζων τὴν εἶδησιν, ὅτι τὸν Τεῦκρον ἐπανελθόντα ἐκ Μυσῶν οἱ Ἀχαιοὶ δυσμενῶς ἐδέξαντο⁷ καὶ ὅτι κατὰ τὸν Κάλχαντα ὁ Αἴας ἔμελλε νὰ ζήσῃ, ἂν κατὰ ταύτην

¹) Ἐν στίχ. 134. ²) Ἐν στίχ. 284. ³) Ἐν στίχ. 348 καὶ ἐξῆς.

⁴) Ἐν στίχ. 499. ⁵) Ἐν στίχ. 545. ⁶) Ἐν στίχ. 646. ⁷) Ἐν στίχ. 719.

τὴν ἡμέραν ἐσώζετο¹. Διὰ τοῦτο ὁ μάντις ἐνετείλατο τῷ Τεύκρῳ, ὅπως ἐγκλείσῃ τὸν ἀδελφὸν ἐν ταῖς σκηναῖς καὶ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν ἔξοδον, ἂν θέλῃ νὰ ἴδῃ αὐτὸν ζῶντα².

Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Τέκμησσα παρακαλεῖ τὸν χορόν, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν Αἴαντα, καὶ οὗτος ἐξέρχεται τῆς ὀρχήστρας. Ἄλλ' ὁ ἥρως αὐτοκτονεῖ καὶ πράττει τοῦτο πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν³. Καὶ ὁ μὲν χορός, ὅστις εἶχε διαιρεθῇ εἰς δύο ἡμιχορία, καίπερ καταπονηθεὶς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ τὸν ἥρωα⁴, ἡ δὲ Τέκμησσα τὸ πτώμα τούτου ἀνεκάλυψεν ἐν τινι φάραγγι, ἐν ᾗ εἶχεν αὐτοκτονήσει. Μετὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην ἀνακάλυψιν ἔρχεται ὁ Τεῦκρος⁵, ὅστις, ἂφ' οὗ ὥσκειρε τὴν ἑαυτοῦ τύχην, ἐτοιμάζεται, ὅπως ἀποδώσῃ τὰς τελευταίας τιμὰς τῷ θανόντι. Ἄλλ' ὁ Μενέλαος τυράννου ἦθος ἔχων καὶ μεστός ἀλαζονείας κελεύει τοῦτον, ὅπως ἀπόσχῃ τῆς ταφῆς⁶. Ἐπειδὴ δ' οἱ λόγοι τούτου δὲν ἴσχυσαν, ἔρχεται αὐτὸς ὁ Ἀγαμέμνων, ὅστις εἶναι πλήρης ὀργῆς διὰ τὴν ἀπειθειαν τοῦ Τεύκρου⁷. Ἐν τούτοις ἐγείρεται δεινὴ φιλονεικία καὶ ὕβρεις καὶ ἀπειλαὶ κατ' ἀλλήλων ἀνταλλάσσονται. Ἄλλ' ἔλθων ὁ Ὀδυσσεὺς ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ θανὼν μετὰ τὸν Ἀχιλλεῖα ἦτο ὁ ἄριστος τῶν Ἀχαιῶν⁸. Οὕτω πείθει τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅπως μὴ κωλύσῃ τὴν ταφήν, διότι δὲν ἀτιμάζει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ τοὺς θεῖους νόμους.

Ἐν τῇ εἰρημένῃ ὁμολογίᾳ τοῦ Ὀδυσσεὺς κεῖται ἡ κυρία τοῦ δράματος ἰδέα. Ἄλλοι ἔχουσι διάφορον γνώμην, ὡς ὁ Gruppe⁹ νομίζων, ὅτι ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ἀτελεύτητος καταδίωξις τοῦ μεγάλου καὶ εὐγενοῦς. Ἄλλ' ἐὰν τὸ μέγα καὶ εὐγενὲς καταδιώκηται, δικαιοσύνη οὔτε ἐν τῷ κόσμῳ, οὔτε ἐν τῇ τραγωδίᾳ ὑπάρχει καὶ ἄρα αἵρεται ἡ βάσις, ἐφ' ἣς ἐρεί-

¹) Ἐν στίχ. 750. ²) Ἐν στίχ. 780. ³) Ἐν στίχ. 815. ⁴) Ἐν στίχ. 866. ⁵) Ἐν στίχ. 974. ⁶) Ἐν στίχ. 1047. ⁷) Ἐν στίχ. 1226. ⁸) Ἐν στίχ. 1339. ⁹) Ariadne ἐν σελ. 191.

δεται ἡ δραματικὴ τῶν ἀρχαίων τέχνη. Κατὰ δὲ τὸν *Hasper*¹ ἡ κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας κεῖται ἐν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ Αἴαντος διὰ τὴν ἀσέβειαν πρὸς τοὺς θεούς. Ἄν τοῦτο ἦτο ἀκριβές, ἤθελε συμῆναι ἀτοπὸν τι, ὅτι ἡ τραγωδία ἄρχεται ἐκ δυστυχίας καὶ λήγει εἰς δυστυχίαν, ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὸν νόμον τοῦ Ἀριστοτέλους². Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας εἶναι, ὡς νομίζομεν, ἡ ἀποκατάστασις τῆς προσεληθείσης τιμῆς τοῦ Αἴαντος. Ὅσοι δέ, ὡς ὁ *Lobeck*³, ὁ *Böckh*, ὁ *Hermann*⁴, ὁ *Bergk*⁵ καὶ ἄλλοι, δέχονται ὡς κυρίαν ἰδέαν τὴν τιμωρίαν τοῦ Αἴαντος, δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι τὸ τελευταῖον τοῦ δράματος μέρος καὶ δὴ ἀθετοῦσι τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἴαντος. Τὸ ὑπολειπόμενον ὅμως οὐ μόνον ἄρχεται ἐκ δυστυχίας καὶ λήγει εἰς δυστυχίαν, ἀλλὰ καὶ στερεῖται καθάρσεως, ἣν κτᾶται τὸ δράμα διὰ τῆς εἰρημένης τοῦ Ὀδυσσεὺς ὁμολογίας. Ὁ Αἴας θέλων νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἀπηλλάγη τοῦ βίου, ἀλλ' ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ *Gruppe*⁶, ὅτι ὁ ἀληθὴς αὐτοῦ βίος στηρίζεται ἐπὶ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος, ἡ δὲ τιμὴ εἶναι τὸ ἀφθαρτον μέρος τοῦ βίου καὶ ἡ κρίσις περὶ τῆς τιμῆς εἶναι τὸ ἀληθὲς εἰμαρμένον. Πρὸς ἀθέτησιν τοῦ δευτέρου μέρους τῆς τραγωδίας ὁ *Bergk*⁷ ἐπιδεικνύει καὶ τὰς ἀμοιβαίας ὕβρεις τοῦ Τεύκρου καὶ τῶν Ἀτρείδων· ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι καὶ τὸ πρῶτον μέρος δὲν στερεῖται τοιούτων· διότι ὁ Αἴας λέγει κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς πολλὴ χεῖρωνα φράσιν⁸.

Ἄλλως ταύτας ἡμεῖς ἠδυνάμεθα ἴσως πιθανώτερον ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τοῦ ποιητοῦ καὶ εἰς τὴν μεγάλην θεομύτητα, μεθ' ἧς γίνεται ἐπαινιμὸς περὶ μεγάλου

¹) Die Einheit der Oekonomie und der Charakterzeichnung in den einzelnen Dramen des Sophokles etc. σελ. 22. *Παράβαλλ. εἰσαγωγὴν μου εἰς τὸν Αἴαντα* σελ. 34. ²) *Περὶ ποιητ. κριτ.* XIII. ³) *Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ* σελ. 361. ⁴) *Ἐν τῇ ἐκδόσει* σελ. 101. ⁵) *Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ* III, 381. ⁶) *Ariadne* σελ. 212. *Ὅρα καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς Αἴαντα* σελ. 39. ⁷) III, 380. ⁸) *Ἐν στίχ.* 103.

Ἡ τοῦπίτριπτον κίναδος ἐξήχρον μ' ὅπου;

πολιτικοῦ ζητήματος. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἦσαν κατ' ἐξοχὴν λαὸς πολιτικὸς καὶ μετὰ ζωηρότητος ἠκολούθουν τῇ συζητήσει, ἐν ᾗ ἔξελεπον τοὺς ἐαυτῶν πόθους καὶ τὰ μίση ἀπεικονιζόμενα. Ἀλλ' ἄρα γε ἐν τῇ προκειμένῃ τραγωδίᾳ ὑπάρχει πολιτικὸς ὑπαινγμός; Περὶ τοῦτου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις. Ἀμφισβητεῖται μόνον, τί ὑπαινίσσεται ὁ ποιητής. Κατὰ μὲν τὸν *Droysen*¹ οὗτος ὑπαινίσσεται τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ Κίμωνος πρὸς τὸν Περικλέα, κατὰ δὲ τὸν *Hermann*² ὁ ὑπαινγμός γίνεται εἰς τὸν Κλέωνα. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δὲν ἐφάνησαν ἡμῶν πιθανά, ἀλλαχοῦ ἐζητήσαμεν τοὺς πολιτικοὺς ὑπαινγμούς. Ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ πρόκειται περὶ τοῦ μεγίστου τῆς ἀρχαιότητος πολιτικοῦ ζητήματος, δηλ. περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Θέτιδος ἡ πανοπλία τοῦ φρονεθέντος Ἀχιλλέως ἔπρεπε νὰ δοθῇ τῷ σώσαντι τὸ πτώμα τοῦ υἱοῦ. Διηγωνίσαντο δύο ἥρωες, ὁ Αἴας καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ τὸ βραβεῖον ἔλαβεν ὁ δεύτερος. Κατὰ ταῦτα σωθὲν πτώμα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ σωθεῖσα Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν, ἀριστεῖον εἶναι ἢ ἡγεμονία τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὁ μὲν Αἴας ἐκπροσωπεῖ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς τοὺς Πελοποννησίους. Ὁ ἀντιπρόσωπος τούτων ἔλαβε τὸ ἀριστεῖον, ἥτοι τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν ἀξίωσιν, ὅτι αὐτοὶ ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον τὴν ἡγεμονίαν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται δὲν ὠργίσθησαν διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἔδειξαν φρόνημα θαυμαστόν, ὥς ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Πελοποννησίων μετὰ γενναῖον φρόνηματος ἀναγνωρίζει, ὅτι τὸ ἀριστεῖον ἀνήκει τῷ Αἴαντι. Ἄν τις λοιπὸν δεχθῇ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν, οὐ μόνον θέλει εὐρεῖ πλείστας ὁμοιότητας, ἀλλὰ καὶ θέλει ἐξηγήσει πολλὰ δυσερμήνευτα³, ὥς γε πιστεύομεν.

¹) Ἐν τῷ Berl. Jahrb. für Wissenschaft. Kritik τόμ. II, σελ. 127.

²) Τοῦτον ἀνασκευάζει ὁ Welcker ἐν τῷ Nibuhr. Rh. Mus. III, 262. ³)

Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Αἴαντ. σελ. 51 καὶ ἐξῆς.

Μετά τὴν τραγωδίαν ταύτην ἐδιδάχθη ἡ Ἀντιγόνη κατὰ τὸ 441 ἢ 440 π. Χ. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἡρώϊς τοῦ δράματος ἀναγγέλλει τῇ ἀδελφῇ Ἰσμήνῃ, ὅτι ὁ Κρέων ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκους μείνῃ ἄταφον¹. Τοῦτο δ' ἀγγέλλουσα αἰτεῖ τὴν βοήθειαν τῆς ἀδελφῆς, ὅπως θάψῃ τοῦτον. Ἀλλ' ἡ Ἰσμήνη ἀσθενὲς ἦθος ἔχουσα δὲν τολμᾷ, ὅπως ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ τυράννου, καὶ ἀποτρέπει καὶ τὴν τολμηρὰν ἀδελφήν². Ἀφ' οὗ δ' αὐταὶ ἐξηλθον τῆς σκηνῆς, εἰσέρχονται εἰς τὴν δρχήστραν οἱ γέροντες τῶν Θηβῶν³, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, καὶ προσαγορεύουσι τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον χαίροντες, ὅτι ἡ πόλις ἐσώθη ἐκ τοῦ κινδύνου. Τούτοις ὁ Κρέων ἀγγέλλει ἐπισήμως, ὅτι κατ' ἀρχαιοσύνην ἔλαβε τὸ σκῆπτρον τῶν Θηβῶν, ἀναπτύσσει τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ προστίθῃσιν, ὅτι κατὰ ταύτας ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκους ὡς κατὰ τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος στρατευσαμένου μείνῃ ἄταφον⁴. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔρχεται φύλαξ ἀγγέλλων, ὅτι τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκους ἔτυχε ταφῆς⁵. Ὁ Κρέων ὀργισθεὶς ἀπειλεῖ θάνατον τοῖς φύλαξιν, ἂν μὴ εὐρεθῇ ὁ θάψας. Ἐκ τῆς λαθραίας ταύτης ταφῆς ὀργισθεὶς ὁ χορὸς ὑμνεῖ τὸ ἐπινοητικὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας⁶. Ἐῦχεται δέ, ἵνα μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχῃ πρὸς ἐκείνον, ὅστις χάριν τόλμης πράττει ταῦτα. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ὁ φύλαξ ἐν θριάμβῳ ἄγει τὴν Ἀντιγόνην καὶ ἀφηγεῖται τῷ Κρέωντι τὸν τρόπον τῆς συλλήψεως τῆς παραβάτιδος τοῦ κηρύγματος⁷. Ἡ τολμηρὰ τοῦ Πολυνείκους ἀδελφὴ οὐ μόνον ὁμολογεῖ τὴν παράβασιν, ἀλλὰ καὶ ἔχει πλήρη συνειδήσιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς. Ἐπραξε δ' οὕτω, διότι προτιμᾷ τὸ θεῖον δίκαιον τοῦ ἀνθρώπου⁸. Τῆς πράξεως ὁμολογηθείσης ὁ Κρέων ἀποφασίζει θάνατον κατὰ τῆς παραβάσεως τὸ κήρυγμα.

¹) Ἐν στίχ. 26. ²) Ἐν στίχ. 39. ³) Ἐν στίχ. 100. ⁴) Ἐν στίχ. 158 καὶ ἐξῆς. ⁵) Ἐν στίχ. 223. ⁶) Ἐν στίχ. 332. ⁷) Ἐν στίχ. 407. ⁸) Ἐν στίχ. 450.

Ἄλλ' ἐμφανίζεται ἡ Ἰσμήνη¹, ἣτις πειρᾶται, ὅπως ἀναγνω-
ρισθεῖσα ὡς συνεργάτις συναποθάνῃ τῇ ἀδελφῇ καὶ ἐρωτᾷ τὸν
Κρέοντα, ἂν ὄντως διανοῇται νὰ φονεύσῃ τὴν μνηστήν τοῦ
νιού· ὁ τύραννος ὁμως ἀποκρίνεται, ὅτι καὶ ἄλλαι γυναῖκες
ὑπάρχουσι καὶ ὅτι τὰς κακὰς μισεῖ. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Κρέων ἔμεινεν
ἄκαμπτος ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτοῦ, ὁ χορὸς μακαρίζει ἐκείνους²,
οἵτινες δὲν ἐγεύθησαν δυστυχημάτων διότι ὅταν ἡ ἄτη κατα-
λάβῃ οἶκόν τινα, ἔρπει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μέχρι παντελοῦς
ὀλέθρου, ὡς συνέβη ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Λαεδακιδῶν. Μετὰ τὸ τέλος
τοῦ χορικοῦ ἔξματος ἐλθὼν ὁ Αἴμων³ πειρᾶται, ὅπως μαλάξῃ
τὴν καρδίαν τοῦ σκληροῦ πατρὸς καὶ σώσῃ τὴν μνηστήν. Ἀφ' οὗ
ὁμως δὲν ἡδυνήθη, ἡγέρθη δεινὴ ἔρις τοῦ νιού πρὸς τὸν πατέρα
καὶ ἐντεῦθεν λαζὼν ἀφορμὴν ὁ χορὸς ὑμνεῖ τὴν παντοδυναμίαν
τοῦ Ἑρωτος⁴. Οἱ γέροντες τῶν Θηβῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ
ἔξματος αὐτῶν βλέπουσι τὴν Ἀντιγόνην εἰς τὸν θάνατον ἀγο-
μένην. Ἡ ἡρώς θρηνεῖ, ὅτι ἄγαμος καὶ ἀνυμέναιος θήσκει⁵.
Ταύτην ὁ χορὸς παραμυθεῖται φέρων παραδείγματα, ὅπως
ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ δύναμις τῆς μοίρας εἶναι φοβερά. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ
ᾄσις τῆς ἀπαγομένης ἡρωίδος ἐξαφανίζεται, ὁ μάντις Τειρεσίας
ἄγεται ὑπὸ παιδός⁶. Οὗτος ἐλθὼν ἀγγέλλει τὴν κατὰ τοῦ τυράν-
νου ὁργὴν τῶν θεῶν καὶ συμβουλεύει αὐτῷ, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν
ταφήν τοῦ νεκροῦ. Ὁ Κρέων ὁμως διὰ τὴν συμβουλὴν ὀργι-
σθεὶς ὑβρίζει καὶ ὀλόκληρον τὸ μαντικὸν γένος καὶ τὸν Τειρε-
σίαν καὶ διὰ τῶν ὕβρεων ἀναγκάζει τοῦτον, ὅπως μαντεύσῃ τῷ
ὑβριστῇ τὰς μεγάλας τοῦ οἴκου συμφοράς⁷. Οὕτω μαντευσάμε-
νος ὁ Τειρεσίας ἀπέρχεται, τούτου δ' ἀπελθόντος οἱ γέροντες
λέγουσιν, ὅτι ὁ μάντις οὐδέποτε ἐψεύσθη. Οὕτω μετανοήσας⁸
ὁ Κρέων μετὰ σπουδῆς θάπτει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη
νὰ σώσῃ τὴν Ἀντιγόνην διότι αὕτη εἶχεν αὐτοκτονήσει. Ταύ-

¹) Ἐν στίχ. 531. ²) Ἐν στίχ. 582. ³) Ἐν στίχ. 635. ⁴) Ἐν στίχ.
781. ⁵) Ἐν στίχ. 806. ⁶) Ἐν στίχ. 988. ⁷) Ἐν στίχ. 1078. ⁸) Ἐν
στίχ. 1108.

την ὁ μνηστήρ εὐρὼν νεκρὰν αὐτοκτονεῖ¹, ἀφ' οὗ πρῶτον ὁρμήσας νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα ἀπέτυχεν. Τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ μαθοῦσα ἡ Εὐρυδίκη αὐτοκτονεῖ² καὶ τὸ πῶμα αὐτῆς ἄγεται πρὸ τοῦ Κρέοντος, ὅστις εὐχεται νὰ ἀποθάνῃ³.

Ὑπόθεσις τῆς προκειμένης τραγωδίας εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ φνυσικοῦ ἢ θείου δικαίου πρὸς τὸ θετὸν καὶ ἡ κατάδειξις, ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ὑπέρτερον τούτου. Ἡ Ἀντιγόνη καὶ ὁ Κρέων εἶναι ὄργανα, δι' ὧν ὁ τραγικὸς τὴν εἰρημένην ἀλήθειαν κυροῖ. Ὑπὸ πάντων ἐπαινεῖται ἡ τραγωδία αὕτη ὡς καλλίστη καὶ ὑπὸ τοῦ Bernhardy⁴ θεωρεῖται ὡς κανὼν τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Διοσκορίδης ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἡλέκτρα εἶναι τὰ ἄριστα τοῦ Σοφοκλέους δράματα⁵. Ὅντως αἱ δύο αὗται τραγωδίαὶ ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἡθοποιίαν, ἡ δ' Ἀντιγόνη εἶναι καὶ τῆς Ἡλέκτρας ὑπερτέρα. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ σπουδαιότερον τοῦ δράματος εἶναι οὐχὶ τὸ ἥθος, ἀλλ' ἡ σύστασις τῶν πραγμάτων, ἥτοι ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου⁶, καὶ ἐπειδὴ ταύτην ἔχει κρείττονα ὁ Οἰδίπους τύραννος, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ δράμα τοῦτο εἶναι τὸ ἄριστον. Ἡ προκειμένη τραγωδία δὲν ἔχει μὲν ἁμαρτήματα περὶ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου, ἀλλὰ στερεῖται τῶν περιπετειῶν καὶ ἀναγνωρίσεων τοῦ Οἰδίποδος τυράννου. Ἐγένετο μὲν ἡ παρατήρησις, ὅτι τὸ δράμα ἐξακολουθεῖ, ἐν ᾧ ἡ ἡρώϊς αὐτοῦ ἔθανεν⁷. ὁρθῶς δ' ὁμως λέγει ὁ Bode⁸, ὅτι ὁ θάνατος ταύτης δὲν ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ἡ τιμωρία τοῦ Κρέοντος. Διὰ τὴν εἰρημένην παρατήρησιν τὸ μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἡρωίδος μέρος ἐθεώρησαν

¹) Ἐν στίχ. 1236. ²) Ἐν στίχ. 1283. ³) Ἐν στίχ. 1328. ⁴) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 2, 339. ⁵) Ἀνθολογ. Παλατιν. VII, 37.

Εἶπε σοι Ἀντιγόνην εἰπεῖν φίλον, οὐκ ἂν ἁμάρτοις,
εἶτε καὶ Ἡλέκτραν· ἀμφότεραι γὰρ ἄκρον.

⁶) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. VI. Ὅρα καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἡλέκτρ. σελ. 24. ⁷) Gruppe, Ariadne σελ. 271. ⁸) Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγραμμάτι III, 393.

ὥς μεταγενεστέραν προσθήκην. Ἡ ἀθέτησις αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Αἴαντος, περὶ ἧς ἄρτι ἐποιησάμεθα λόγον. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ θάνατος ἐν τῇ τραγωδίᾳ εἶναι τι τυχαῖον καὶ ἐπουσιῶδες· διότι τὸ πᾶν ἐξαριτᾶται ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἰδεῶν.

Κατ' ἐξοχὴν ἡ Ἀντιγόνη ὑπερέχει πάσας τὰς ἄλλας τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὴν ἡθοποιίαν. Οἱ χαρακτήρες ἐξ ἀρχῆς οὕτω διεπλάσθησαν, ὥστε εἰς τοιοῦτο τέλος ἔπρεπε νὰ ἀγάγωσιν. Ἡ Ἀντιγόνη εἶναι εὐγενής καὶ ὑψηλόφρων παρθένος, ἄκαμπτος καὶ τραχεῖα πρὸς πάντα, ὅστις δὲν δύναται νὰ σταδιοδρομήσῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ὑψηλῶν συναισθημάτων¹. Διὰ τοῦτο ἀποκρούει τὴν ἀδελφικὴν τῆς Ἰσμήνης συμπάθειαν, ἀφ' οὗ ἡρνήθη τὴν ἐαυτῆς σύμπραξιν πρὸς ταφήν τοῦ Πολυνείκους. Πρὸς τὸν ἄκαμπτον χαρακτήρα τῆς Ἀντιγόνης ποιεῖ ἀντίθεσιν ὁ ἥπιος τῆς Ἰσμήνης, ὅστις σκοπεῖ, ὅπως εἰς τὸ ἥθος ἐκείνης φῶς ἐπιχύσῃ. Ὁ δ' Αἴμων εἶναι μὲν ἀνδρείος καὶ εὐγενής, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐξαρθῇ μέχρι τοῦ ὕψους τῆς μνησιτῆς αὐτοῦ. Ἄν τοῦτο συνέβαινεν, ἤθελε γείνει πρὸς βλάβην τοῦ δράματος. Διότι δύο καλὰ ἀναιροῦσιν ἄλληλα. Ὁ δὲ Κρέων ἐπιτάσσει, ὅπως τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκους μείνῃ ἄταφον, ἐνεργεῖ οὐχὶ ἐκ κακῆς προθέσεως ἢ ἐκ προσωπικῶν ἀφορμῶν, ἀλλ' ἐξ ἐλλείψεως εὐγενεστερῶν συναισθημάτων. Οὕτως ἐγένετο ἄξιος τιμωρίας οὐχὶ διὰ κακίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν, ὥς ἄξιός ὁ Ἀριστοτέλης². Ὁ Σοφοκλῆς ἐπέτυχε καὶ ἐν τῇ ἡθοποιίᾳ τοῦ φύλακος, ὅστις οὔτε τὸ ἄταφον τοῦ Πολυνείκους οἰκτείρει, οὔτε τὴν συμφορὰν τῆς βασιλόπαιδος βαρέως φέρει, ἀλλὰ καὶ τὴν δέσποιναν ἄγει εἰς τὸν θάνατον, ὅπως αὐτὸς σωθῇ. Εἶναι θρασὺς καὶ αὐθάδης, ἂν μὴ κολάζεται ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος τοῦ τυράννου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο συναισθάνεται ἢ τὸν

¹) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς τὴν Ἀντιγόνην σελ. 39 καὶ ἐξῆς. ²) Περιποιητ. κεφ. XIII

φύσον, ὥς πάντες οἱ δοῦλοι. Συμβάλλεται δὲ πρὸς διαφωτισμὸν τοῦ ἥθους τῆς ἡρωϊδος, πρὸς ἣν ἔχει ὡς ὁ Θεορίτης πρὸς τὸν Ἀχιλλέα.

Ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, καθ' ἣν ἐν τῇ προκειμένη τραγωδίᾳ ὑπάρχει πολιτικὸς ὑπαινιγμός¹. Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Σαμίους ἔνεκα τῶν Μιλησίων. Ἀλλ' ἢ Ἀσπασία, ἡ φίλη τοῦ Περικλέους, ἦτο Μιλησία καὶ οἱ ἔχθροὶ τοῦ πολιτευτοῦ ἠμιῶντο αὐτόν, ὅτι ἤγειρε τὸν πρὸς τοὺς Σαμίους πόλεμον χάριν τῆς γυναικὸς αὐτῆς². Λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς, ὁ πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, ἐπειράθη, ὅπως ἀπαλλάξῃ τοῦτον τῆς διαβολῆς διδάσκων τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται οὐχὶ χάριν γυναικός, ἀλλ' ἔνεκα τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως. Οὕτως ὁ μὲν Κρέων, ὅταν ἀνακηρύσῃ ὑψηλὰς τῆς πολιτείας ἀρχάς, ἀντιπροσωπεύει τὸν Περικλέα, ἡ δὲ Ἀντιγόνη διὰ τῆς φροντίδος τῆς δεικνυομένης ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ Πολυνείκου ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἀσπασίαν ὑπὲρ τῶν πολιτῶν Μιλησίων μεριμνῶσαν. Πρὸς κύρωσιν τῆς εἰκασίας αὐτῆς πολλὰ τὰ τεκμήρια ὑπάρχουσιν, π. χ. ὡς ὁ Περικλῆς ἐγένετο ἀδωρότατος καὶ χρημάτων κρείσσων³, οὕτω καὶ ὁ Κρέων τῆσδε τῆς τραγωδίας δεικνύει περιφρόνησιν πρὸς τὰ χρήματα⁴. Πλὴν τούτου παρεβλήθη λόγος τις τοῦ Κρέοντος περὶ συμφέροντος τῆς πολιτείας⁵ πρὸς τὸν ἐν τινι δημηγορίᾳ⁶ τοῦ Περικλέους καὶ εὐρέθη ὁμοιωτατος. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος εἰς τὸν ἰσχύοντα πολιτικὸν ἐγένετο αἰτία, ὅπως ὁ τραγικὸς ἐκλεχθῇ στρατηγὸς κατὰ τὸν Σαμιακὸν πόλεμον.

Πότε ἐδιδάχθη ὁ Οἰδίπους τὸν τύραννον⁷, δὲν εἶναι γνω-

¹) Περὶ τοῦ ὑπαινιγμοῦ ὅρα εἰσαγωγ., εἰς Ἀντιγόν. σελ. 50 καὶ ἐξῆς.

²) Πλούταρχ., ἐν Βίῳ Περικλ. XXV. ³) Πλούταρχ., ἐν Βίῳ Περικλ. κεφ. XV. ⁴) Ἐν στίχ. 295. ⁵) Ἐν στίχ. 182. ⁶) Παρὰ Θουκυδίδ. II, 60.

⁷) Τὸ ἐπίθετον προσετέθη βραδύτερον, ὡς λέγεται ἐν τῇ ὑποθέσει "χαριέντως δὲ τύραννον ἀπαντες αὐτὸν ἐπιγράφουσιν ὡς ἐξέχοντα πάσης τῆς Σο-

στόν, εικάζεται δ' ὅμως, ὅτι οὐχὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὸν ἐν Ἀθήναις συμβάντα λοιμὸν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον¹. Ἐθαύμαζον μὲν οἱ ἀρχαῖοι τὴν τέχνην τῆς τραγωδίας ταύτης, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἀγωνισάμενος πρὸς τὸν Φιλοκλέα ἡττήθη. Πρὸ τῆς ὑποθέσεως τῆς τραγωδίας εἶναι ἀναγκαῖα ἡ τῶν ἡγουμένων γνώσις. Λαῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν συζευχθεὶς τῇ θυγατρὶ τοῦ Μενοικέως ἔλαβε τὸν χρησμόν, ὅτι μέλλει νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ γεννηθησομένου υἱοῦ· διότι ὁ Κρονίδης θέλει νὰ τιμωρήσῃ τοῦτον διὰ τὴν ἀρπαγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πέλοπος². Ἐκ τοῦ φόβου τούτου κτησάμενος τέκνον παρέδωκε τοὔτο ποιμένι, ὅπως ἐκθέσῃ ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνος. Οὗτος δ' ὅμως οἰκτείρας τὸ βρέφος ἔδωκερῆσατο Κορινθίῳ ποιμένι καὶ οὗτος τῷ βασιλεῖ Πολύβῳ καὶ τῇ γυναικὶ Μερόπῃ, οἵτινες ἦσαν ἄτεκνοι. Ὑπὸ τούτων ἐλευθερίως ὁ Οἰδίπους ἀνατραφεὶς ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος τῆς Κορίνθου πολίτης. Ἀλλ' ἐν τινι συμποσίῳ ὀνομάζεται νόθος καὶ τὴν ὕβριν ταύτην μὴ ἀνεχόμενος πορεύεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Ὁ θεός, περὶ ὧν μὲν ὁ Οἰδίπους ἐπυνθάνετο, οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἐμαντεύσατο, ὅτι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς θέλει γεννήσει τέκνα, καὶ ὅτι ἔσται ὁ φονεὺς τοῦ πατρὸς. Τὴν πραγμάτωσιν τοῦ φοβεροῦ χρησμοῦ φοβηθεὶς ὁ Οἰδίπους δὲν ἐπαίρχεται εἰς τὴν Κόρινθον, ἀλλὰ πλανᾶται ἀνὰ τὴν Φωκίδα. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Λαῖος ἐπορεύετο ἐκ Θηβῶν εἰς Δελφούς. Τῷ πατρὶ λοιπὸν ἐντυγχάνει κατὰ τινα στενὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τοῦτον ἐρίσας φονεύει αὐτὸν μετὰ πάντων, ὡς ἐνόμιζε, τῶν ἀκολουθῶν. Μετὰ τὸν φόνον ὁ Οἰδίπους ἐξακολουθῶν τὴν ἑαυτοῦ πορείαν ἔρχεται εἰς τὰς Θήβας, ἐνθα τὸ αἶνγμα τῆς Σφιγγὸς³ λύσας λαμβάνει παρὰ τῶν Θηβαίων ὡς βραβεῖον τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν Ἰοκάστην, τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος Λαῖου. Ἡ χώρα μακρὸν

φοκλέους ποιήσεως, καίπερ ἡττηθέντα ὑπὸ Φιλοκλέους, ὡς φησι Δικαίαρχος. ¹) Ὅρα Christ ἐν σελ. 207. ²) Ὅρα τὸν χρησμόν ἐν τῇ εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. σελ. 12. ³) Τὸ γνωστὸν αἶνγμα ὑπάρχει παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ X, 456 B.

χρόνον ἦτο εὐτυχής, ἀλλ' αἴφνης φθείρεται ἐξ ἀκαρπίας καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ λοιμοῦ θνήσκουσιν.

Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγωδίας παρίσταται οἰκτρὸν θέαμα, διότι νέοι ἀγόμενοι ὑπὸ ἱερέως ἔχουσι καταθέσει ἱκετηρίους κλάδους ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν κειμένων πρὸ τῶν ἀνακτόρων. Ἐκ τούτων ἐξελθὼν ὁ Οἰδίπους μανθάνει παρὰ τοῦ ἱερέως, ὅτι ὁ λοιμὸς δίκην πυρφόρου δαίμονος ἐλαύνει κατὰ τῶν πολιτῶν, ἡ πόλις τοῦ Κάδμου κενοῦται καὶ ὁ μέλας Αἰδης πλουτίζεται. Πρὸς ταῦτα ὁ ἡγεμὼν ἀποκρίνεται, ὅτι ἐπεμψε τὸν Κρέοντα εἰς Δελφούς, ὅπως μάθῃ τὸ πρακτέον. Οὗτος ἐκ τοῦ χρηστηρίου ἐπανελθὼν ἀγγέλλει¹, ὅτι ὁ θεὸς κελεύει, ἵνα πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ λοιμοῦ ἐκδιωχθῇ τῆς πόλεως ὁ φονεὺς τοῦ Λαῖου. Ἐρωτᾶται ὁ Κρέων περὶ τοῦ φονέως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀποκρίσεων τούτου ὁ Οἰδίπους τεκμαίρεται πολιτικὴν ἀντίδρασιν καὶ νομίζει ὅτι οἱ τοῦ Λαῖου φονεῖς καὶ αὐτὸν θέλουσι φονεῦσαι². Πρέπει λοιπὸν νὰ εὕρῃ τούτους καὶ ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἱκετεύοντας κελεύων νὰ ἀπέλθωσι μεταπέμπεται τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς. Οὗτοι ἐν τάχει ἐλθόντες³ ἀγωνιῶσι διὰ τὸ πυνθόχρηστον καὶ καλοῦσιν ἀρωγοὺς τοὺς θεοὺς. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Οἰδίπους ἐπανήλθεν εἰς τὴν σκηνήν, οἱ γέροντες συμβουλεύουσιν αὐτῷ, ἵνα καλέσῃ τὸν Τειρεσίαν, ὅπως μάθῃ τὸν φονέα τοῦ Λαῖου, καὶ προσθέτουσιν, ὅτι ὑπάρχει παλαιὸς λόγος, καθ' ὃν ὁ ἡγεμὼν ἐφρονεύθη ὑπὸ ὁδοιπόρων⁴. Προσκληθεὶς λοιπὸν ἔρχεται ὁ Τειρεσίας, ὅστις φειδόμενος τοῦ ἄνακτος ἀρνεῖται, ἵνα ὀνομάσῃ τὸν φονέα. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰδίπους ὀργισθεὶς καὶ εἰς τύραννον μεταβληθεὶς ἐξυβρίζει τὸν μάντιν, ὅστις ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτοῦ αὐτὸν τὸν Οἰδίποδα φονέα τοῦ Λαῖου λέγει⁵. Ὁ τύραννος νομίζει, ὅτι ταῦτα εἶπεν ὁ Τειρεσίας κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κρέοντος, διότι οὗτος θέλει νὰ γείνῃ τύραννος⁶. Διὰ τοῦτο ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς καὶ ἀπειλεῖ τούτῳ θάνατον.

¹) Ἐν στίχ. 96. ²) Ἐν στίχ. 140. ³) Ἐν στίχ. 151. ⁴) Ἐν στίχ. 292. ⁵) Ἐν στίχ. 451. ⁶) Ἐν στίχ. 532.

Ἄλλ' ἢ Ἰοκάστη θέλουσα νὰ καταπραΰνη τὸν ἄνδρα προ-
 τρέπει τοῦτον, ὅπως μὴ πιστεύῃ εἰς τοὺς μάντιες· διότι οἱ ἄν-
 θρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τῷ Λαίῳ
 δοθεὶς χρησμός, καθ' ὃν ἔμελλε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ νιόυ. Τὸ
 μάντευμα ὅμως ἀριδῆλως ἐξηλέγχθη ψευδές, διότι ὁ πατήρ
 ἐφονεύθη ὑπὸ ληστῶν ἐν τριπλαῖς ἁμαξιοῖς¹. Ἄλλ' ἐκ
 τῆς φράσεως ταύτης ὁ Οἰδίπους ἀναγνωρίζει, ὅτι αὐτὸς ἐφόνευσε
 τὸν Λαῖον. Ἐνταῦθα ἡ περιπέτεια μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ
 ἀπροσδοκίτου διεγείρει τὴν ἐκπληξιν τοῦ θεατοῦ καὶ ἡ θεία
 δίκη τῇ ἀσεβείᾳ κατὰ πόδας ἀκολουθοῦσα πατάσσει τὴν βλα-
 σφημίαν. Τὸν φόνον τοῦ Λαῖου εἶδεν ὁ σωθεὶς ἐκ τῶν ἀκο-
 λούθων, ὅστις νῦν διάγει ἐν τοῖς ἀγροῖς. Ἐν ᾧ δ' οὗτος ἐκ τῶν
 ἀγρῶν καλεῖται, ἔρχεται ἄγγελος² ἐκ Κορίνθου ἀγγέλλων, ὅτι
 θανόντος τοῦ Πολύβου οἱ Κορίνθιοι ἀνηγόρευσαν τὸν Οἰδίποδα
 βασιλέα. Ἡ μὲν Ἰοκάστη χαίρει, ὅτι πάλιν ὁ χρησμός ἀπε-
 δείχθη ψευδής³, ὁ δὲ Οἰδίπους φοβεῖται ἔτι τὸ τῆς μητρὸς
 λέκτρον. Τὸν φόβον τοῦτον μαθὼν ὁ Κορίνθιος ἄγγελος καὶ
 πειρώμενος, ὅπως πᾶν ἔχρος φόβου ἐξαλείψῃ, λέγει, ὅτι ἡ Με-
 ρόπη δὲν ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Οἰδίποδος, ἀλλ' αὐτὸς ἐδωρήσατο
 τοῖς βασιλεῦσιν, οὓς ἔπεισεν ἡ ἀτεκνία νὰ νιοθετήσωσιν. Ἐν-
 ταῦθα ὑπάρχει ἡ δευτέρα περιπέτεια, διότι ἐκ τινος ἐνεργείας
 παράγεται ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ὁ ἄγγελος οὗτος, ὅστις ἦτο
 καὶ ὁ δωρησάμενος ποιμήν, παρέχεται μάρτυρα καὶ τὸ οἶδημα
 τοῦ ποδὸς τοῦ Οἰδίποδος⁴. Ἡ Ἰοκάστη ἐννοήσασα τὴν αἰμο-
 μιξίαν ὀλοφύρεται καὶ ἀποχωρεῖ. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται ὁ τὸν
 φόνον τοῦ Λαῖου ἰδὼν, ὃν ἀναγνωρίζει ὁ Κορίνθιος ἄγγελος ὡς
 λαβὼν παρὰ τούτου τὸ βρέφος. Ἄλλ' ὁ ἀκόλουθος τοῦ Λαῖου
 ὑξορίζει τὸν Κορίνθιον καὶ δὲν θέλει νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὰς ἐρωτή-
 σεις αὐτοῦ. Ἐξαναγκάζεται δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος⁵ καὶ

¹) Ἐν στίχ. 730. ²) Ἐν στίχ. 940. ³) Ἐν στίχ. 972. ⁴) Ἐν στίχ.
1032. ⁵) Ἐν στίχ. 1147.

διὰ τῆς μαρτυρίας τούτου ἡ ἀναγνώρισις ἐπέρχεται σαφῆς καὶ ὁ τύραννος ἐξελέγχεται ὡς πατραλοίας καὶ τῆς μητρὸς σύζυγος.¹ Ἐν τῇ ἐξόδῳ ἐξάγγελος ἀγγέλλει, ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἀπήγατο². Τούτου γενομένου ὁ Οἰδίπους αἰτεῖ ξίφος, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἰδὼν τὴν γυναικα ἀνηρητημένην ἀποσπᾷ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῆς χρυσηλάτους περόνας, δι' ὧν διατρυπᾷ τοὺς ὀφθαλμούς³. Οὕτω τυφλωθεὶς ὁ πρὸ ὀλίγου τὸν μάντιν ὡς τυφλὸν ὀνειδίσας ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς χώρας.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἔχει τοιαύτην ὑπόθεσιν καὶ τοιαύτην τοῦ μύθου πλοκήν, ὥστε φρίττει τις καὶ ἐλεεῖ ἐκ μόνῃς τῆς διηγήσεως⁴. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ τραγωδία αὕτη θεωρεῖται πρότυπον δραματικῆς τέχνης⁵ καὶ ὡς τοιοῦτον πολλάκις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονεύεται⁶. Οἱ κριτικοὶ ἐπειράθησαν μὲν, ὅπως εὗρωσιν ἁμαρτήματα ἐν τῷ δρᾶματι, ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτῶν εἶναι ἀσθενεῖς. Οὕτω, φέρε' εἰπεῖν, ψέγουσι τὸν ποιητὴν, ὅτι ὁ Οἰδίπους δὲν ἐγίνωσκεν ἀκριβέστερον τὰ τοῦ φόνου τοῦ Λαῖου διότι κατ' αὐτοὺς τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ νέου ἡγεμόνος ἦτο τοὺς φονεῖς τοῦ προκατόχου νὰ τιμωρήσῃ⁷. Νομίζομεν, ὅτι ὁ φύγος οὗτος δὲν εἶναι δίκαιος· διότι ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι ἡ τιμωρία τοῦ φόνου δὲν ἀνήκε τῇ πόλει, ἀλλὰ τοῖς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος. Οὗτοι τότε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεύρωσι τοὺς φονεῖς διὰ τὸν φόβον τῆς Σφηγγός. Πρὸς δὲ ὁ ἀκόλουθος τοῦ Λαῖου κατέστησε τὴν ἀναζήτησιν ἀδύνατον, διότι εἶπεν, ὅτι οἱ φονεῖς ἦσαν λησταί. Πρὸς δὲ ὁ Voltaire παρατηρεῖ, ὅτι ἡ τραγωδία λήγει ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Τειρεσίας ἐδήλωσε τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ Οἰδίποδος⁷. Εἶπε μὲν ὁ Τειρεσίας λόγους κατὰ τοῦ ἀνακτος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος δορυζόμενος καὶ οὐχὶ ὡς μάν-

¹) Ἐν στίχ. 1235. ²) Ἐν στίχ. 1270. ³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XIV. ⁴) Boete III 401. ⁵) Περὶ ποιητ. XI. 2. XXI, 11. XVIII, 14. XXV, 8. XXVII, 12. ⁶) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς τήνδε τὴν τραγωδίαν ἐν σελίδ. 35. ⁷) Αὐτόθι σελ. 37.

τις καὶ θεράπων τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄν δ' ὁ Οἰδίπους ἐφόνευε τὸν Λαῖον, ἔπρεπε αὐτὸς οὗτος νὰ γινώσκη τὸ ἔγλημα· ἀλλ' ὁ ὑπὸ τοῦ μάντεως καταγγελλόμενος φοβερωτάτας κατὰ τοῦ φονέως ἀρὰς εἶπεν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οἱ κριτικοὶ ἐλέγχουσι τὸν Σοφοκλέα, ὅτι ὁ Οἰδίπους λίαν βραδέως ἀναγνωρίζει τὸ ἔγκλημα αὐτοῦ¹. Ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ψόγος, ἀλλ' ἔπαινος τῆς μεγαλοφυνίας τοῦ τραγικοῦ· διότι ἐν ᾧ ὁ θεατὴς νομίζει, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις ἐπίκειται, πάλιν ἀποκρούεται εἰς τὸ ἀχανὲς τῆς ἀμφιβολίας πέλαιος.

Καθ' ὅλου εἰπεῖν ὁ ἀδάμας οὗτος οὐ μόνον δὲν ἔχει κηλῖδας, ἀλλὰ καὶ ἐπιχέει ἄπλετον φῶς παντί, ὅστις θέλει νὰ ἴδῃ σαφῶς τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης. Πρὸ πάντων αἱ δύο περιπέτειαι² καὶ ὁ ἀναγνωρισμὸς εἶναι τὰ περιφανέστατα κοσμήματα τῆς τραγωδίας. Κατὰ τὴν ἠθοποιίαν ὅμως ἡ προκειμένη τραγωδία δὲν δύναται νὰ παραξληθῇ πρὸς τὴν Ἀντιγόνην, τὴν Ἠλέκτραν καὶ τὸν Φιλοκτήτην. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως οἱ χαρακτῆρες παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ τραγικοῦ. Ἡ ἀγνότης καὶ καθ'αρότης τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Οἰδίποδος ἀντιτίθεται πρὸς τὴν φανυλότητα τοῦ ἥθους τῆς Ἰοκάστης, ἣτις εἶναι πρόθυμος, ὅπως θησαύσῃ καὶ τὰς ἱερωτάτας τῆς ἠθικῆς ἀρχάς, ὅπως ἀπολαύσῃ τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου³.

Ὅντως ἐν μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ ἐδρίσκονται οἱ κριτικοί, διότι ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ παρατηροῦσι τιμωρίαν ἄνευ ἐγκλήματος⁴. Τινὲς νομίζουν, ὅτι ὁ Οἰδίπους ἦτο ἀθῶος. Ἀλλὰ τὸ θεῖον εἶναι δίκαιον ἢ ἄδικον; Ὁ Αἰσχύλος τὸ πρόβλημα τοῦτο εὐκόλως ἠδύνατο νὰ λύσῃ· διότι ἡ ἁμαρτία τοῦ πατρὸς ἐτιμώρησεν αὐτόν. Ὁ Λαῖος οὐ μόνον ὑβριστὴς τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ Χρυσίππον τὸν υἱὸν τοῦ Πέλοπος διέφθειρεν. Ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ αὐτὸς ὁ Οἰδίπους προσωπικῶς ἤμαρτε.

¹) Αὐτόθι σελ. 38. ²) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XI. ³) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου ἐν σελίδ. 48. ⁴) Παράβαλλ. Bergk III, 421.

Βεβαίως οὗτος ἐξ ἐλευθέρως θελήσεως δὲν ἐγένετο μὲν πατροκτόνος, ἀλλ' ἦτο ἀνθρωποκτόνος. Πρὸς δὲ εὐθύνεται καὶ διὰ τὸ ἐγκλημα τῆς αἰμομιξίας. Οὗτος λαβὼν τὸν χρησμὸν ὤφειλεν οὔτε ἄνδρα νὰ φορέυσῃ, οὔτε μετὰ γυναικὸς νὰ συζευχθῇ¹. Ὁ Οἰδίπους δὲν ἦτο μοχθηρός, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι τοιοῦτος, ὥς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Δικαιότερον ἡδυνάτο νὰ τιμωρηθῇ ἢ Ἰοκάστη, διότι αὕτη οὐ μόνον τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐφόνευσε τὸ ἴδιον τέκνον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ὕβρισε τὴν μαντικὴν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἐπειδὴ ὁ Σοφοκλῆς ἐπολιτεύετο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θεαταῖς ἦσαν συνειθισμένοι, ὅπως τὰ πάντα ἀνάγωσιν εἰς πολιτικὸν ὑπαιγισμόν, οὐδόλως εἶναι ἀπίθανον, ὅτι καὶ ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ὑπάρχει ὑπαιγισμὸς εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν Ἀθηνῶν κατάστασιν². Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ὑπὸ τὸν Οἰδίποδα λανθάνει ὁ Περικλῆς, ὥς καὶ ἐν ἄλλοις δράμασι τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ. Ὡς ἐν Θήβαις αἰτία τοῦ λοιμοῦ ἦτο ὁ Οἰδίπους, οὕτως ἐν Ἀθήναις ὁ Περικλῆς ὥς ἐκεῖνος ἠσέβησε πρὸς τὸ θεῖον φορέυσας τὸν πατέρα, οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου εἴλκε τὸ γένος ἐκ τῶν ἐναγῶν, οὔτινες ἐφόνευσαν τοὺς ὑπαδούς τοῦ Κύλωνος. Ὡς ὁ λοιμὸς ἤθελε παύσει ἐν Θήβαις, ἂν ἐξεδιώκετο ὁ φορεὺς τοῦ Αἰῶν, οὕτω δὲν ἤθελε γείνει ὁ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πόλεμος, ὅστις ἦτο ἡ αἰτία τοῦ λοιμοῦ, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδίωκον τὸν Ἀλκμαιωνίδην Περικλέα³. Ὁ πολιτικὸς οὗτος οὐ μόνον εἴλκε τὸ γένος ἐξ ἐναγῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ἡμαρτεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα διότι ἐν τινι ἐκλείπει τοῦ ἡλίου ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου ἰδὼν πάντας ἐκπεπληγμένους καὶ τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου περίφορον ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ ἠρώτησεν, ἂν τοῦτο ἦναι φοβερόν σημεῖον. Ἐπειδὴ ὁ κυβερνήτης ἠρνήθη τοῦτο, ὁ Περικλῆς ὑπολαβὼν εἶπεν, οὐ

¹) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς τὴνδε τὴν τραγωδίαν σελ. 45. ²) Αὐτόθι σελ. 52

³) Θουκυδίδ. Ι, 127.

ἐκεῖνο δὲν διαφέρει τούτου, εἰ μὴ ὅτι τὸ ποιῆσαν τὴν ἐπισκότησιν εἶναι μείζον τῆς γλαμύδος¹. Καθ' ὅλου εἰπεῖν δύναται τις νὰ εὖρη καὶ ἄλλας ὁμοιότητας τοῦ ἡγεμόνος τῶν Θηβῶν πρὸς τὸν Ἀθηναῖον πολιτευτὴν². Ἄν λοιπὸν δεχθῶμεν τὸν πολιτικὸν τοῦτον ὑπαινιγμόν, ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία ἡμῶν, ὅτι ὑπὸ τὴν Ἰοκάστην λανθάνει ἡ πολυθρόνητος Ἀσπασία³. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ περιφρόνησις τῆς Ἰοκάστης πρὸς τὸν συζυγικὸν δεσμόν. Ἰσως ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος εἰς τὸν Περικλέα συνεβάλετο, ὅπως ὁ Σοφοκλῆς, καίπερ διὰ τοῦ ἀρίστου δράματος ἀγωνισάμενος, ἡττηθῇ.

Εἶναι μὲν ἄδηλον, πότε ἐδιδάχθησαν αἱ Τραχίνιαι, ὁμῶς θεωρεῖται πιθανόν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους. Διότι ὁ ποιητὴς ποιεῖ ὑπαινιγμόν τινα εἰς τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου τούτου πολιτευτοῦ, ὃν παραβάλλει πρὸς τὸν Ἡρακλέα⁴. Ὁ μῦθος τοῦ δράματος ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἔπους, ὅπερ ὠνομάζετο *Οἰχαλίας ἄλωσις*. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγωδίας Δηϊάνειρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἡρακλέους εἶναι πλήρης ἀγωνίας· διότι περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ μακροῦ χρόνου οὐδὲν ἔμαθε καὶ πέμπει τὸν υἱὸν αὐτῆς Ὑλλόν⁵, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν πατέρα. Ταύτην Τραχίνιαι γυναικες⁶, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς καὶ ἡ τραγωδία ἔσχε τὸ ὄνομα, πειρῶνται, ὅπως παραμυθήσωνται. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἄγγελος⁷ καὶ ὁ Λίχας, οὔτινες ἀγγέλλουσιν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐκπορθήσας τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου ἔρχεται πρὸς τὴν Δηϊάνειραν. Τοῦ Ἡρακλέους προηγεῖται ἡ Ἰόλη μετὰ τῶν αἰχμαλωτίδων, ὡς ἡ Δηϊάνειρα εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀλλ' ἡ δυστυχὴς παρὰ τοῦ ἀγγέλου μαρθάνει, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐξεπόρθησε τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου χάριν τῆς καλῆς Ἰόλης⁸. Πειρᾶται μὲν ὁ Λίχας, ὅπως κρύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔξαναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ ἀνὴρ τῆς Δηϊάνειρας ἡττήθη ὑπὸ

¹) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Περικλ. καφ. 35. ²) Ὅρα εἰσαγωγήν μου ἐν σελ. 54. ³) Αὐτόθι 56. ⁴) Bode III, 406. Ἀλλὰ περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ δράματος ὑπάρχει διαφωνία. ⁵) Ἐν στίχ. 86. ⁶) Ἐν στίχ. 94. ⁷) Ἐν στίχ. 180. ⁸) Ἐν στίχ. 351.

τοῦ ἔρωτος τῆς θυγατρὸς τοῦ Εὐρύτου. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Δηϊάνειρα καὶ ἐπιθυμοῦσα, ὅπως διὰ φίλων διατηρήσῃ τὴν πρὸς ἑαυτὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρός, πέμπει αὐτῷ πέπλον, ὃν ἤλειψε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κενταύρου Νέσσου¹. Ἀλλὰ μόλις ἐπεμψε τὸν πέπλον καὶ εὐθὺς παρετήρησε τὸ δηλητηριῶδες τοῦ αἵματος². Διὰ τοῦτο φοβεῖται, μὴ ὁ ἀνὴρ πάθῃ ἀνήκεστόν τι. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ὑλλος, ὅστις ἀγγέλλει τῇ μητρὶ τὸ πάθος τοῦ ἀνδρός³. Ἀφ' οὗ ἔμαθε τοῦτο ἡ Δηϊάνειρα, ἠντοκτόνησε⁴. Μετὰ τὴν αὐτοκτονίαν ταύτης ὁ Ἡρακλῆς μεστὸς ἀλγηδόνων ἐλθὼν⁵ οἶκαδε καὶ τὰ συμδύατα μαθὼν παρακαλεῖ τὸν νῆδον, ὅπως καύσῃ ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς συμφορᾶς. Πρὸς δὲ ὁ πατήρ συμβουλεύει τῷ νῆδῳ, ὅπως λάβῃ εἰς γάμον τὴν Ἰόλην⁶. Ὁ Ὑλλος ἀνθίσταται εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἀπειλεῖ δι' ἀρᾶς, ὁ νῆδός πείθεται.

Περὶ τῆς δραματικῆς ἀξίας τῆσδε τῆς τραγωδίας ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία παρὰ τοῖς κριτικοῖς, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν νομίζουσιν, ὅτι κακῶς αὕτη φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σοφοκλέους, ἐν ᾧ εἶναι ἔργον τοῦ Ἰοφῶντος, ἄλλοι δὲ τὰς κρίσεις ταύτας ἀποδοκιμάζοντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι καὶ αἱ Τραχίνιαι εἶναι προῖδον τῆς Μούσης τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ⁷. Δικαίως ὁμῶς οἱ κριτικοὶ ψέγουσι τὸν πρόλογον τῆς τραγωδίας παραξάλλοντες τοῦτον πρὸς τοὺς τοῦ Εὐριπίδου. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μῦθος τῆς τραγωδίας εἶναι ἀπλοῦς⁸ καὶ ἡ τελευταία σκηνὴ αὐτῆς κακίζεται καὶ θεωρεῖται ὡς ἔργον διασκευαστοῦ⁹. Ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ζήλοιστις, ἥτις εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τοὺς δύο συζύγους ἄγει. Ἀλλ' οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦσιν, ἂν ὁ Ἡρακλῆς ἢ ἡ Δηϊάνειρα ἦναι τὸ κύριον τοῦ δρά-

¹) Ἐν στίχ. 600. Ὁ Νέσος θελήσας νὰ ἀρπάξῃ τὴν Δηϊάνειραν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Οὗτος δὲ θνήσκων συνεβούλευσε τῇ Δηϊάνειρᾳ, ἵνα λάβῃ μέρος τοῦ καταρρέοντος αἵματος, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν τὸν ἄνδρα ἅριστον, δώσῃ αὐτῷ ὡς φίλον. ²) Ὁ πανοῦργος Κένταυρος ἐβουλεύθη, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν φονέα αὐτοῦ. ³) Ἐν στίχ. 697. ⁴) Ἐν στίχ. 734. ⁵) Ἐν στίχ. 875. ⁶) Ἐν στίχ. 983. ⁷) Ἐν στίχ. 1221. ⁸) Bergk III, 394. ⁹) Bernhardt II, 2 373. ⁹) Ταύτην τὴν γνώμην ἔχει ὁ Bergk ἐν σελίδ. 395.

ματος πρόσωπον. Βεβαίως ἤθελεν εἶναι μέγα ἁμάρτημα τῆς τραγωδίας, ἂν δύο πρόσωπα διεπλάσσοντο οὕτως, ὥστε ἠδύναντο νὰ διαμφισβητήσωσι τὰ πρωτεῖα. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ταῦτα δὲν εἰσάγονται εἰς τὴν σκηνὴν παρ' ἀλλήλοις, ἀλλὰ τὸ ἐν μετὰ τὸ ἕτερον. Καὶ οὕτως ὅμως διασπᾶται ἡ ἐνότης. 'Αλλ' οὐχ ἦν τὸν πρῶτον πρόσωπον ἔχει ἡ Δηϊάνειρα, διότι αὕτη ἐξαίρεται καὶ τὰς συμπαθείας τῶν θεατῶν διεγείρει. 'Επὶ πᾶσι τοῦτοις ὁ ποιητὴς ὡς κρυῖαν ὑπόθεσιν ἔχει οὐχὶ τὸν θάνατον τοῦ 'Ηρακλέους, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἔρωτος δυστυχίαν τῆς συζύγου αὐτοῦ¹.

Ἡ ἥρωϊς αὕτη διὰ τὴν γυναικίαν ἀρετὴν, τὴν τρυφερότητα τῶν συναισθημάτων, τὸν ἀκούσιον τοῦ πεφιλημένου ἀνδρὸς φόνον καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοκτονίαν διεγείρει τὸν ἔλεον. Αἱ ἀρεταὶ αὗται γίνονται αἰσθηταί, ἂν παραβάλῃ τις πρὸς τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου, ἣτις ὁμοίως κατέχεται ἐκ ζηλοτυπίας. Αὕτη οὐ μόνον τὴν ἀντίζηλον φονεύει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τέκνα, ὅπως λυπήσῃ τὸν ἄπιστον ἄνδρα. Κατὰ τὸν Bode² ἐν τῇ 'Αντιγόῃ, τῇ 'Ηλέκτρᾳ καὶ τῇ Δηϊάνειρᾳ ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρος ἡ πρᾶσις καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ποιήσεως τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ μὲν 'Αντιγόη τιμᾷ τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἡ δὲ 'Ηλέκτρα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τιμωρεῖ τὴν ἀνδροφόνον μητέρα καὶ ἡ Δηϊάνειρα θέλει νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἄνδρα ἐκ τῆς ἀπιστίας. 'Οπωσδήποτε ὁ Σοφοκλῆς μετ' ἀξιοπρεπείας ἐπραγματεύθη τὴν ὑπόθεσιν τῆς ζηλοτυπίας καὶ ἄριστα ἐποίησεν, ὅτι δὲν ἤγαγεν εἰς ἀντίθεσιν καὶ εἰς διαλόγους τὸν 'Ηρακλέα πρὸς τὴν Δηϊάνειραν, ὡς ἤθελε ποιήσει νεώτερος ποιητής. Διότι ὁ ἥρωϊς οὗτος δὲν εἶναι τραγικός, ἀλλ' ἐπικός καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔχει κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι. 'Επειδὴ ὁ 'Ηρακλῆς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ 'Ελληνικοῦ γένους παρίστατο ὡς ἥρωϊς ὑπερφυσικῆς μὲν δυνάμεως, ὅμως στεροῦμενος λεπτότητος, ἤθελε διεγεροθῇ ἄσβεστος γέλως, ἂν ὁ ποιητὴς εἰσῆγε τοῦτον ὡς ἐραστήν καὶ ἡδυπαθῆ³.

¹) K. O. Müller II, 125. ²) 'Εν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III, 405.

³) Παράβαλλ. εἰσαγωγ. εἰς τήνδε τὴν τραγωδίαν σελ. 27.

Πότε ἐδιδάχθη ἡ Ἡλέκτρα, οὔτε παρεδόθη ἡμῖν, οὔτε δύναται ἀλλοθεν γὰρ δοισθῆ. Προλογίζει ὁ γέρων παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέσιου, ὅστις μετὰ τοῦ Πυλάδου ἦλθεν εἰς τὰς Μυκήνας, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρὸς. Πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος λέγει τῷ παιδαγωγῷ, ὅτι ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ, ἵνα γένηται τιμωρὸς οὐχὶ διὰ στρατοῦ, ἀλλὰ διὰ δόλου¹. Κατὰ τὸν χρησμόν τοῦτον κελεύει αὐτόν, ἵνα ὡς Φωκεὺς ἀγγείλῃ τοῖς φονεῦσιν, ὅτι δῆθεν ἔθανεν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἡλέκτρας. Αὐτὸς δ' ὁ Ὀρέσιος, ἀφ' οὗ προσενέγκῃ θυσίαν τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς, μέλλει γὰρ ἐπανελθῆ εἰς τὰ ἀνάκτορα ὡς κομίζων δῆθεν τὴν ὑδρίαν τὴν περιέχουσαν τὴν σποδὸν τοῦ ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσι φονευθέντος. Ἐν ᾧ δ' οὗτοι ἐξέρχονται τῆς σκηνῆς πρὸς τέλεσιν τῶν βεβουλευμένων, ἀκούονται οἱ θρηῆνοι τῆς Ἡλέκτρας, ἣν παραμυθοῦνται Μυκηναῖαι γυναῖκες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς². Ἡ ἡρώϊς αἰτεῖ συγγνώμην παρὰ τούτων, ὅτι βαρέως πενθεῖ, ἀλλ' ἀναγκάζεται πρὸς τοῦτο, διότι ἡ μὲν μήτηρ συμβιωτὶ τῷ φονεῖ τοῦ πατρὸς καὶ τελεῖ ἑορτὰς κατὰ μῆνα ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐφόνευσε τὸν ἄνδρα, ὁ δ' Αἰγισθος κάθηται ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ θρόνου³. Ἀλλ' ἔρχεται ἡ Χρυσόθεμις, ἣτις λυπεῖται μὲν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ συμφορᾶ, ἀλλ' ἀσθενὴς οὖσα ἐλέγχει καὶ τὴν ἀδελφήν, διότι ἀκαταπαύστως θρηνοῦσα θέλει κολασθῆ ὑπὸ τῶν φονέων τοῦ πατρὸς⁴. Ἡ Ἡλέκτρα ἀπορεῖ, ὅτι ἡ ἀνδροφόνος μήτηρ πέμπει χοὰς τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ μανθάνει παρὰ τῆς Χρυσοθέμιδος, ἣτις κομίζει ταύτας, ὅτι πράττει τοῦτο ἐκ φόβου ὀνειρόν. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἀγαμέμνων εἰς τὸ φῶς ἀνελθὼν ἐπηξεν ἐπὶ τῆς ἐστίας αὐτοῦ τὸ σκῆπτρον, ἐξ οὗ ἀνέβλαστε θαλλὸς δλόκληρον τὴν χώραν τῶν Μυκηναίων κατασκάσας⁵. Ἡ Ἡλέκτρα ἐχάσῃ διὰ τὸ ἐνύπνιον καὶ χαρεῖσα

¹) Ἐν στίχ. 32. ²) Ἐν στίχ. 121. ³) Ἐν στίχ. 254. ⁴) Ἐν στίχ. 328. ⁵) Ἐν στίχ. 417.

προτρέπει τὴν ἀδελφὴν, ἵνα μὴ προσενέγκῃ τὰς πεμπομένας
 θυσίας τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοὺς ἑαυτῶν βοστρούχους¹.
 Ὁ χορὸς ἐπιδοκιμάζει τὴν πρότασιν καὶ ἡ Χρυσόθεμις πείθεται.
 Ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξελθοῦσα τῶν ἀνακτόρων ἐλέγχει τὴν
 Ἠλέκτραν, διότι ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Αἰγίσθου ὠφεληθεῖσα
 θρηνεῖ τὴν μητέρα ὑβρίζουσα². Ἡ ἀνδροφόνος ὑπερασπίζει
 ἑαυτὴν λέγουσα, ὅτι ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα, διότι οὗτος
 προσήνεγκε θυσίαν τὴν Ἰφιγένειαν. Ἀνασκευάζει ὁμως ἡ Ἠ-
 λέκτρα τοὺς λόγους τῆς μητρὸς μετὰ δεινότητος³. Τούτου γε-
 νομένου ἡ μιὰ μὴτῃ ὁμνύει, ὅτι ἐπανελθόντος τοῦ Αἰγίσθου
 θέλει τιμωρηθῇ ἡ ὑβρίσασα.

Κατὰ τὰς ἀρὰς τῆς ἀστόργου μητρὸς ὁ παιδαγωγὸς διε-
 σκευασμένος εἰς ἄγγελον ἔρχεται δῆθεν ἐκ Φωκίδος ἀγγέλλων,
 ὅτι ὁ Ὀρέστης ἔθανε φονευθεὶς ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν⁴.
 Ἀφ' οὗ δ' ὁ νεκρὸς ἐκάν, Φωκεῖς μέλλουσι νὰ κομίσωσι τὴν
 σποδὸν τοῦ φονευθέντος⁵. Τούτου γνωστοῦ γενομένου ἡ μὲν
 Ἠλέκτρα οἰκτρῶς θρηνεῖ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ, ἡ δὲ
 Κλυταιμνήστρα μετὰ χαρᾶς ἀκούει, ὅτι ἀπηλλάγη τοῦ φόβου
 τοῦ Ὀρέστου. Ἀλλ' ἐμφανίζεται οὗτος λανθάνων ὑπὸ τὸ πλα-
 στὸν ὄνομα Φωκέως πεμφθέντος δῆθεν ὑπὸ τοῦ Στροφίου, ἵνα
 κομίσῃ τὰ λείψανα τοῦ φονευθέντος νιόυ τῆς Κλυταιμνήστρας⁶.
 Ἐπειδὴ δ' ὁ Ὀρέστης οἰκτεῖρων τὴν ἀδελφὴν θρηνοῦσαν δὲν
 δύναται νὰ γείνῃ κύριος τῆς γλώσσης, ὁμολογεῖ⁷, ὅτι εἶναι
 ὁ ἀδελφός, γίνεται ὁ ἀναγνώρισμός καὶ ἡ ἡρώϊς τοῦτον περι-
 πτυξαμένη χαίρει. Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνά-
 κτορα ὁ τιμωρὸς καὶ ἀκούονται γοεραὶ φωναί, δι' ὧν ἡ Κλυ-
 ταιμνήστρα καλεῖ τὸν Αἰγίσθον καὶ ἱκετεύει τὸν νιόν, ὅπως
 οἰκτερῇ τὴν μητέρα⁸. Ἡ Ἠλέκτρα ὁμως φωνεῖ ἔξωθεν, ὅτι

¹) Ἐν στίχ. 431. ²) Ἐν στίχ. 516. ³) Ἐν στίχ. 558. ⁴) Ἐν στίχ.
 756. ⁵) Ἐν στίχ. 757. ⁶) Ἐν στίχ. 1097. ⁷) Ἐν στίχ. 1221. ⁸) Ἐν
 στίχ. 1408.

αὕτη δὲν ᾧκτειρε τὸν πατέρα καὶ παρακελεύεται τῷ ἀδελφῷ, ἵνα παῖση διπλὴν πληγὴν. Ὁ δὲ μαρὸς Αἰγισθος μαθὼν τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὁρέστου ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ θριαμβευτικῶς κελεύει τὴν Ἥλέκτραν, ἵνα ἀνοίξῃ τὰς πύλας, ὅπως τὰ λείψανα τοῦ φονευθέντος ἰδόντες οἱ Μυκηναῖοι εὐπειθῶς στέργωσι τὸν ξυγόν¹. Ὄντως ἡ ἥρωϊς ἀνοίγει ταύτας, ἀλλ' ἐξεληθόντες ὁ Ὁρέστης καὶ ὁ Πυλάδης εἰσάγουσι τοῦτον εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπως φονεύσωσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ οὗτος ἔκτεινε τὸν Ἀγαμέμνονα.

Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ καὶ αἱ τραγωδίαὶ αὐτῶν μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν. Ἄν τις παραβάλλῃ τήνδε τὴν τραγωδίαν πρὸς τὰς Χοηφόρους, ἐν αἷς ὁ Αἰσχύλος ἐπραγματεύθη τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, θέλει ἰδεῖ, ὅτι πολλὰ μὲν ὁ ἡμέτερος τραγικὸς ὠφελήθη ἐκ τοῦ προεστέρου ὁμοτέχρου, πολλὰ δὲ καὶ ἐβελίωσε². Παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ ἡ σκηνὴ ὑπόκειται παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν. Ἡ δὲ μετὰθεσις τῆς σκηνῆς προσηκόντως ἐγένετο· διότι παρ' ἐκείνῳ μὲν ἡ σκληρότης τῆς Κλυταιμνήστρας ἦτο γνωστὴ τοῖς θεαταῖς ἐκ τῆς προηγηθείσης τραγωδίας τῆς τριλογίας, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ, ὅστις ἐν μιᾷ μόνη τραγωδίᾳ ἐπραγματεύθη τὴν ὑπόθεσιν, ἦτο ἀναγκαῖον, ὅπως οἱ φονεῖς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀχθῶσι πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν καὶ γνωσθῇ τὸ ἥθος αὐτῶν. Ἐν μὲν ταῖς Χοηφόροις πρωταγωνιστεῖ ὁ Ὁρέστης, ἐν τῇδε δὲ τῇ τραγωδίᾳ ἡ Ἥλέκτρα, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον τῶν προσέβολων τῶν μαιφόνων. Τοῦτο θεωροῦμεν ὡς βελτίωσιν, διότι τὸ πρόσωπον τῆς Ἥλέκτρας εἶναι οὐ μόνον ἐπιτηδεύτερον πρὸς ἀπεικόνισιν ἡθους, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύει, ὅπως γένηται ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἥθος τῆς Χρυσοθέμι-

¹) Ἐν στίχ. 1458. ²) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἥλέκτραν ἐν σελίδ. 26 καὶ ἐξῆς.

δος. "Αν δὲ παραβληθῇ ἡδε ἡ τραγωδία πρὸς τὴν τοῦ Εὐριπίδου, καταφαίνεται οὐχὶ μικρὰ διαφορά. Παρὰ τῷ νεωτέρῳ τραγικῷ ὁ μὲν Αἰγισθος εἰκονίζεται ὡς σκληρότερος τοῦ Σοφοκλείου, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα ὡς ἡπιωτέρα¹. διότι οὐ μόνον σώζει τὴν Ἥλέκτραν ἐκ βεβαίου θανάτου, ἀλλὰ καὶ μαθοῦσα, ὅτι αὕτη ἔχει λόγια νοσήματα δὲν ἀπαξιῶι, ὅπως πορευθῇ εἰς τὴν καλύσιν τοῦ πένητος². Ἄλλ' οὕτως ὁ Εὐριπίδης δῆγειρε τὸν οἶκτον τῶν θεατῶν ὑπὲρ τῆς ἀνδροφόνου. Ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ εὐφυνίᾳ αὐτοῦ κατεῖδεν, ὅτι τὸ σκληρὸν κεῖται οὐχὶ ἐν τῷ φόνῳ τοῦ Αἰγισθοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ τῆς μητρὸς. Διότι ὁ υἱὸς εἶχεν ἀναμφισβήτητον καθήκον, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατροκτόνον, τὸν σφετεριστὴν τοῦ πατρικοῦ σκήπτρου καὶ τὸν αἰσχυντῆρα τοῦ οἴκου. Ἄλλ' ἄρά γε ἔπρεπεν οὗτος νὰ γείνῃ καὶ μητροφόνος; Βεβαίως ὁ Ὀρέστης εἶχε καθήκοντα πρὸς τὴν μητέρα, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τιμωρήσῃ καὶ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρὸς, ὡς ὁ Ἀπόλλων ἐπέτασσε καὶ τὸ ἔθος τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος ἐπέβαλλε· διότι τότε οὐχὶ ἡ πόλις, ἀλλ' οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἐτιμώρουν τὸν φονέα.

Ἡρώϊς τοῦ δράματος εἶναι ἡ Ἥλέκτρα, ἥτις ἔχει φλογερωτάτην ἀγάπην πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν, φοβερόν δὲ μῦθος πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν αἰσχυντῆρα τοῦ οἴκου. Τινὲς ὁμῶς νομίζουσιν, ὅτι αὕτη ὑπερέβη τὸ δίκαιον μέτρον καὶ ἡ φράσις αὐτῆς παῖσον, ἐκσθένεις, διπλῆν³ κατὰ τὸν *Klein*⁴ εἶναι ἀνεξέτηλος τῆς τραγωδίας κηλὶς. Κατὰ τοῦτον ἔχει φλέβα τῆς μητρὸς καὶ καιροῦ δοθέντος δύναται νὰ γείνῃ Κλυταιμνήστρα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναμνησθῶμεν, ὅτι ἡ Ἥλέκτρα εἶναι γυνή, ἡ δὲ γυνὴ δὲν γινώσκει μέτρον, οὔτε ἐν τῇ ἀγάπῃ, οὔτε ἐν τῷ μίσῃ. Κλυταιμνήστρα δὲ δὲν ἐκινδύνευε νὰ γείνῃ, διότι παροτρύνει τὸν ἀδελφόν, ὅπως γένηται μητροφόνος οὐχὶ ἐκ διαφθο-

¹) *Αὐτόθι* ἐν σελίδ. 30. ²) *Ἐν τῇ Ἥλέκτρᾳ* τοῦ Εὐριπίδ. στίχ. 998.

³) *Ἐν στίχ. 1415.* ⁴) *Geschichte des Dramas I, 381.*

ρᾶς, ἀλλ' ἐξ ἄκρας δικαιοσύνης¹. Ἡ δὲ Χρυσόθεμις χρησιμεύει ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ὅπως δείξῃ, ὅποσον ἡ ἥρωϊς τοῦ δράματος ὑπερέχει τὸ σύνηθες γυναικεῖον ἥθος. Τὴν Ἀνδρίαν λίθον, δι' ἧς δοκιμάζεται τὸ ἥθος τῆς ἥρωϊδος, παρέχει ἡ σκληρὰ καὶ μαρὰ μήτηρ.

Ὁ δὲ Φιλοκτῆτης εἶναι τὸ μόνον δρᾶμα τοῦ Σοφοκλέους, οὗ ἡ πρώτη διδασκαλία γινώσκεται ἀκριβῶς. Αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 409 π. Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Γλαυκίππου καὶ ὁ ποιητὴς ἀγωνισάμενος ἔλαβε τὸ πρῶτον ἄθλον². Τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος σχηματίζει ἄντρον τι ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Αἰήμου, ὅπου ἀφικνοῦνται ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος, ἵνα τὸν Φιλοκτῆτην εἰς τὴν Τροίαν ἀγάγωσιν. Ὁ νέος τέως ἐγίνωσκε μὲν, ὅτι ἤλθον, ὅπως ἀγάγωσι τὸν πάσχοντα ἥρωα, ἀλλ' ἠγνόει, ὅτι αὐτὸς ἔμελλε νὰ γείνῃ ὄργανον, ὅπως οὗτος ἐξαπατηθῇ. Ἐνταῦθα δ' ὅμως τὸ σχέδιον τοῦ πανούργου Ὀδυσσεὺς μαθὼν³ ἀντίσταται ὁ γενναῖος τοῦ Ἀχιλλέως νιός, ἀλλ' ἐν τέλει πείθεται διότι ὁ Λαερτιάδης ἐκέντρισε τὸ φιλότιμον τοῦ νέου, εἰπὼν, ὅτι διὰ τῶν τόξων τοῦ Ἡρακλέους μέλλει νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ Ἴλιον καὶ γένηται ἔνδοξος⁴. Οὕτω λοιπὸν ὁ μὲν Νεοπτόλεμος πεισθεὶς προβαίνει εἰς τὸ ἔργον, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς ἀποσύρεται. Παρὰ τούτου οἱ Σαλαμίνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, αἰτοῦσι διαταγὰς⁵. Ἀλλ' ἀκούονται φωναὶ ἀνθρώπου δυσκόλως βαίνοντος καὶ πάσχοντος. Μετ' ὀλίγον ἔλθων ὁ Φιλοκτῆτης χαίρει, ὅτι ἀκούει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἣν πρὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶχεν ἀκούσει. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ἀνξάνει, διότι ἔμαθεν, ὅτι οὗτος, πρὸς ὃν διαλέγεται, εἶναι νιὸς μὲν τοῦ Ἀχιλλέως, ἔγγονος δὲ τοῦ Λυκομήδους⁶. Ὁ Φιλοκτῆτης ἀφηγεῖται τούτω τὰ δεινὰ, ἅπερ ὑπέστη διὰ τοὺς Ἀτρεΐδας καὶ τὸν Λαερ-

¹) Ὁρα εἰσαγωγὴν μου ἐν σελίδ. 37. ²) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει. ³) Ἐν στίχ. 50. ⁴) Ἐν στίχ. 113. ⁵) Ἐν στίχ. 135. ⁶) Ἐν στίχ. 242.

τιάδην¹. Πρὸς ταῦτα ὁ Νεοπτόλεμος λέγει, ὅτι πιστεύει τὴν διήγησιν, διότι καὶ αὐτὸς ἔπαθε πολλὰ ὑπὸ τούτων· καίπερ ἐκ τῆς Σκύρου ἀγαρόντες ὅμως δὲν παρέδωκαν τὰ ὅπλα τοῦ πατρὸς, ὥς ὑπέσχοντο. Διὰ τοῦτο ἀγανακτήσας πλέει εἰς Σκῦρον². Ὁ Φιλοκτῆτης ἰκετεύει τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅπως παραλαβὼν ἐν τῷ πλοίῳ πέμψῃ εἰς τὴν πατρίδα, καὶ οὗτος πείθεται³. Ἐν ᾧ δ' οὗτοι μέλλονσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ἄντρον, ὅπως ἐτοιμασθῶσι πρὸς ἀπόπλουν, ἔρχονται δύο ἄνδρες⁴, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἶναι ναύτης τοῦ πλοίου, ὁ δὲ ἔμπορος, ὅστις ἀγγέλλει, ὅτι ὁ μὲν Φοῦνιξ καὶ οἱ Θησεῖδαι διώκουσιν αὐτόν, ὅπως ἐπαναγάγωσιν εἰς Τροίαν, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης τὸν Φιλοκτῆτην. Ταῦτα ἀκούσας ὁ νοσῶν ἥρως ἰκετεύει τὸν Νεοπτόλεμον, ἵνα τάχιστα ἀπέλθωσιν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἔξερχονται τοῦ ἄντρον πρὸς ἀπόπλουν, ὁ Φιλοκτῆτης ὑπὸ τῆς νόσου προσέληθεις δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ⁵. Ἀφ' οὗ δὲ παρέδωκε τὰ ὅπλα τῷ Νεοπτολέμῳ πρὸς φύλαξιν, καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτου ὕπνου. Ὁ χορός συμβουλεύει⁶ τῷ νέῳ, ὅπως λαζόντες τὰ τόξα φύγωσιν, ἀλλ' οὗτος δὲν πείθεται. Ἐκ τοῦ ὕπνου δ' ἐγερθεὶς ὁ Φιλοκτῆτης καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ὁμολογήσας παρακελεύεται τοῦτον, ὅπως ἀπέλθωσιν. Ὁ γενναῖος ὅμως τοῦ Ἀχιλλέως υἱὸς οἰκτεῖρας τὰ δυστυχήματα τοῦ νοσοῦντος δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀπάτην, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι ἄγει οὐχὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' εἰς τὸ Ἴλιον καὶ τοὺς Ἀτρεΐδας⁷. Οὕτως ὁ δυστυχὴς Φιλοκτῆτης τὴν προδοσίαν ἐννοήσας ἰκετεύει τὸν νέον, ὅπως ἀποδώσῃ τὰ τόξα. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος παρατηρεῖ, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀναγκάζουσιν, ὅπως ἀκούῃ τῶν ἀρχόντων, δρῶνται⁸ κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἰκετεύει αὐτόν ἐπὶ τοσοῦτον,

¹) Ἐν στίχ. 268. ²) Ἐν στίχ. 832. ³) Ἐν στίχ. 524. ⁴) Ἐν στίχ. 542. ⁵) Ἐν στίχ. 730. ⁶) Ἐν στίχ. 836. ⁷) Ἐν στίχ. 915. ⁸) Ἐν στίχ. 928.

ὥστε οἰκτεῖρας τὸν δυστυχή ἐτοιμάζεται εἰς ἀπόδοσιν τούτων¹. 'Αλλ' αἶφνης ἐμφανισθεὶς ὁ 'Οδυσσεὺς οὐ μόνον διακωλύει ταύτην, ἀλλὰ καὶ κελεύει τοὺς ναῦτας, ὅπως συλλάβωσι τὰς χεῖρας τοῦ Φιλοκλήτου², διότι ἐξεδήλωσεν ἐπιθυμίαν αὐτοκτονίας. Παρατηρήσας δ' ὁ Λαερτιάδης, ὅτι διὰ τῆς βίας οὐδὲν διαπραττεται, ὑποκρίνεται, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐν τῷ 'Ϊλίῳ παρουσίας τοῦ Φιλοκλήτου, διότι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Τεῦκρος δύναται νὰ χειρισθῇ τὰ τόξα³. Οὕτω καὶ ὁ 'Οδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἀπέρχονται ἐπιτρέψαντες, ὅπως οἱ ναῦται μένωσι παρὰ τῷ ἄνθρωπῳ, μέχρις ὅτου ἐτοιμασθῶσι τὰ πρὸς ἀπόπλουν⁴. Οὗτοι μέιναντες ἐκ παντὸς τρόπου πειρῶνται, ὅπως πείσωσι τὸν Φιλοκλήτην νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτοῖς, ἀλλ' ὁ ἥρως μένει ἀμετάπειστος καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχων εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιον⁵. Καὶ οἱ ναῦται ἔμελλον νὰ ἀπέλθωσιν, εἰ μὴ ὁ 'Οδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἐπανήρχοντο. 'Ο υἱὸς τοῦ 'Αχιλλέως ἀποδίδει τὰ τόξα τῷ Φιλοκλήτῃ, ὅστις ὀρθοῖ ταῦτα κατὰ τοῦ 'Οδυσσεύς⁶. 'Αλλ' οὗτος σωθεὶς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου φεύγει. Οὕτως ὁ νέος αἰθῆς τὴν ἀγάπην τοῦ νοσοῦντος κτησάμενος λέγει αὐτῷ, ὅτι οἱ θεοὶ ἐντέλλονται, ἵνα πορευθεὶς εἰς τὴν Τροίαν θεραπευθῇ καὶ λάβῃ ὑπέρτατον κλέος⁷. 'Αλλ' ἐπειδὴ καὶ πάλιν ὁ Φιλοκλήτης δὲν πείθεται, ὁ Νεοπτόλεμος ἀποφασίζει νὰ πέμψῃ αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα⁸. Τοῦτο ἤθελε συμβῆναι, εἰ μὴ ὁ 'Ηρακλῆς ἐμφανισθεὶς⁹ ἐδήλουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Διὸς, καθ' ἣν θέλει γείνει εὐκλεής· διότι ἔλθων εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἰαθεὶς μέλλει νὰ φονεύσῃ τὸν Πάριον καὶ ἐκπορθήσῃ τὸ 'Ϊλιον. Οὕτω τοῖς λόγοις τοῦ 'Ηρακλέους πεισθεὶς ἀκολουθεῖ τοῖς πλέουσιν εἰς τὸ 'Ϊλιον.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπραγματεύθησαν οὐ μόνον ὁ "Ομη-

¹) 'Εν στίχ. 973. ²) 'Εν στίχ. 1003. ³) 'Εν στίχ. 1096. ⁴) 'Εν στίχ. 1075. ⁵) 'Εν στίχ. 1217. ⁶) 'Εν στίχ. 1299. ⁷) 'Εν στίχ. 1347. ⁸) 'Εν στίχ. 1402. ⁹) 'Εν στίχ. 1419.

ρος¹ καὶ ὁ Λέσχη², ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι δύο τραγικοί. Τὰ δράματα ταῦτα τῶν τριῶν τραγικῶν παρέβαλε Δίων ὁ Χρυσόστομος· ἐν δὲ τῇ παραβολῇ δύναται τις νὰ ἴδῃ, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εὐστόχους μεταβολὰς τῆς ὑποθέσεως ἐποίησε³. Κατὰ μὲν τὸν Λέσχην ἐπέμφθη ὁ Διομήδης εἰς τὴν Αἴημον, ὅπως ἀγάγῃ τὸν Φιλοκτῆτην, κατὰ δὲ τὸν Αἰσχύλον ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης. Τεχνηέντως δ' ὁ Σοφοκλῆς ἀντὶ τοῦ Διομήδους εἰσήγαγε τὸν Νεοπτόλεμον ὡς συνεργάτην τοῦ Ὀδυσσεύς, διότι οὕτως ἡδυνήθη νὰ ποιήσῃ ἀντίθεσιν τοῦ δολίου ἥθους τοῦ Λαερτιάδου πρὸς τὸ εὐθὺ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως. Πρὸς δὲ καλῶς ἐποίησεν οὗτος ὁ τραγικός, ὅτι τὴν νῆσον εἰκόνισεν ὡς ἀκατοίκητον, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι δύο ὡς καταφικμένην. Διότι οὕτω τὸ ἦθος τοῦ Φιλοκτῆτου ἐξαίρεται, ὅστις προτιμᾷ νὰ μένῃ ἐν νήσῳ ἐρήμῳ ἢ νὰ ταπεινωθῇ πρὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τίνα ἄρ' αὖ γε ἀδικίαν διεπράξατο ὁ πολλὰ παθὼν Φιλοκτῆτης; Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ δὲν γίνεται λόγος οὔτε περὶ προσωπικῆς, οὔτε περὶ κληρονομικῆς ἀδικίας τούτου τοῦ ἥρωος⁴. Διὰ τί λοιπὸν τιμωρήθη; Καθ' ἡμᾶς δὲν τιμωρήθη οὗτος, ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τούτων, οἵτινες ἠδίκησαν· διότι ἄνδρα σύμμαχον νοσήσαντα ἐξέβαλον εἰς ἔρημον νῆσον, ἐν ᾗ ἐπὶ δέκα ἔτη πολλὰ δεινὰ ὑπέμεινεν. Ἀφ' οὗ δ' ἔλαβον τὸ μάντευμα τοῦ θεοῦ, δὲν ἐταπεινώθησαν πρὸ τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐξηπάτησαν, εἶτα δὲ μετεχειρίσθησαν βίαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐν τέλει περιφρόνησιν. Ὁ ἀντιπρόσωπος λοιπὸν τῶν Ἀχαιῶν τιμωρεῖται, διότι ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ καὶ κινδυνεύει. Πρωτεύονσα ἰδέα τοῦ δράματος καθ' ἡμᾶς εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ δικαίου τοῦ ἰδιώτου πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως⁵. Ὁ ποιητὴς τὸν μῦθον ἔλυσεν ὑπὲρ τοῦ ἰδιώτου, ὅστις

¹) Ἐν Ἰλιάδ. Β, 716. ²) Τοῦτο γινώσκουμεν ἐκ τῆς χρηστομαθείας τοῦ Πρόκλου. ³) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου ἐν σελ. 24 καὶ ἐξῆς. ⁴) Αὐτόθι ἐν σελίδι 35. ⁵) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου ἐν σελίδι. 41.

ἀδικηθεὶς ὑπὸ τῆς πόλεως δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, ὅταν αὕτη ἐχῇ ἀνάγκην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πόλις εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θείου, ὁ Ζεὺς κελεύει τὸν Φιλοκτῆτην, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὴν Τροίαν. Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἐμφάνις τοῦ Ἡρακλέους δὲν εἶναι ἀπὸ μηχανῆς θεός· διότι οὗτος ἐμφανίζεται οὐχὶ ὡς θεός, ἀλλ' ὡς εἰταῖρος τοῦ Φιλοκτῆτου καὶ διότι ὁ τραγικὸς ἔλυσε τὸν μῦθον πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τούτου¹.

Ἡ τραγωδία αὕτη διακρίνεται κατὰ τὴν ἡθοποιίαν καὶ τὰς ἀντιθέσεις. Ὁ ἥρωας τοῦ δράματος, ὁ Φιλοκτῆτης, εἶναι ἰδεώδης πρότυπον τῆς ἀρχαίας φιλοτιμίας καὶ καρτερίας. Διότι θυσιάζει ποθεινότητος ἐλπίδας ἀνδρικῶς καὶ ὑπερηφάνως. Τὸ ἀνένδοτον δ' αὐτοῦ δὲν εἶναι ἰσχυρογνωμοσύνη οὐδὲ αὐθάδεια, ἀλλ' ὑψηλὸν φρόνημα περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν οἱ θεῶν τοῦ ἥρωος ἀρμόζωσιν εἰς ἰδεώδη ποιήσιν καθ' ὅλου καὶ εἰς τραγωδίαν ἰδίαν. Ὁ Ἄγγλος *Schmith* εἶπεν, ὅτι καταφρονοῦμεν ἐκείνον, οὗ ἀκούομεν διὰ σωματικὰς ἀλγηδόνας ἰσχυρῶς βοῶντος. Τὴν ὑπεράσπιον ὁμως τοῦ Φιλοκτῆτου ἀνέλαξεν ὁ μέγας τῆς Γερμανίας αἰσθητικὸς καὶ ποιητής, ὁ *Lessing*², ὅστις παρατηρεῖ, ὅτι οἱ ἥρωες κατὰ μὲν τὰς πράξεις εἶναι ὄντα ὑψηλοτέρας φύσεως, κατὰ δὲ τὰ συναισθήματα αὐτῶν ἀληθεῖς ἄνθρωποι. Οἱ ὀδυρμοὶ δὲν καθιστῶσι τὸν Φιλοκτῆτην ἄνθρωπον· διότι οὗτοι μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, αἱ δὲ πράξεις εἰς τὸν ἥρωα. Ἄλλως τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀλγηδόνης ὁ τραγικὸς ἐποίησεν, οὐχὶ ὅπως διεγείρῃ τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν, ἀλλὰ πρὸς κατάδειξιν τῆς καρτερίας τοῦ ἥρωος καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταμελείας τοῦ Νεοπτολέμου. Ἐρωτᾷ δ' ὁ *Lessing* ἀξίως τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ· Καὶ τούτου τοῦ βράχου ἔπρεπεν οἱ Ἀθηναῖοι θεαταὶ νὰ καταφρονήσωσι, διότι τὰ κύματα,

¹) *Αὐτόθι* ἐν σελίδ. 40. ²) Ueber die Gränzen der Malerei und Poesie 1766. Τοὺς λόγους τούτους φέρομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν σελ. 52 αὶ ἑξῆς.

τὰ ὅποια δὲν ἡδυνήθησαν τοῦτον νὰ διασείσωσιν, ἐποίησαν τοῦτον νὰ ἡχῇ· Τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Νεοπτολέμου διακρίνεται κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ἀκρίβειαν¹. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἔχει τὸ ἥθος γενναῖον καὶ τὴν δοθεῖσαν τῷ Ὀδυσσεὶ ὑπόσχεσιν ἐκτελεῖ μετὰ συνέσεως καὶ πονηρίας οὐ τῆς τυχούσης, ὅπερ δεικνύει, ὅτι γινώσκει μὲν νὰ ἀπατᾷ, ἀλλὰ τῆς ἀπάτης καταφρονεῖ. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς εἶναι δόλιος καὶ ἐνεργεῖ μετὰ νοημοσύνης καὶ εὐσταθείας, ἀλλ' ἐργάζεται ὡς ὄργανον τῆς δημοσίας εὐδαιμονίας καὶ τοῦτο πράττει ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως.

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦ Σοφοκλέους δράμα διδαχθὲν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρίστωνος². Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὡς ὁ Boeckh³ καὶ ὁ Lachman⁴, στηριχθέντες ἐπὶ πολιτικῶν ὑπαινιγμῶν ἐπειράθησαν, ὅπως διασείσωσι καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἰκάζει, ὅτι ἡ τραγωδία ἐδιδάχθη τὸ 422 π. Χ., ὁ δὲ δευτέρως κατὰ τὸ 432, ὅτε καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐδίδαξε τὴν Μήδειαν⁵. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πρὸς στήριξιν τῆς εἰκασίας δεικνύμενοι ὑπαινιγμοὶ δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ πολλὰς τὰς ἀντιρρήσεις διεγείρουσι⁶, πιθανωτέρα φαίνεται ἡ παράδοσις.

Ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ὁ Οἰδίπους ἀγόμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ἔρχεται εἰς τὸν Κολωνόν, ἐνθα ἀποκεκμηκὼς ἐπιθυμεῖ νὰ καθήσῃ, ὅπως μάθῃ εἰς τίνας τόπους καὶ εἰς τίνα πόλιν ἔχει ἀφίχθῃ. Παρὰ τινος Κολωνιάτου ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούσῃ τι

¹) Ἐν τῇ εἰσαγωγ. σελ. 56. ²) Ἐν τῇ δευτέρᾳ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· "Τὸν ἐπὶ Κολωνῷ Οἰδίπουν ἐπὶ τετελευτηκότῃ τῷ πάππῳ Σοφοκλῆς δὲ εὐδοῦς ἐδίδαξεν, υἱὸς ὢν Ἀρίστωνος, ἐπὶ ἀρχοντος Μίκωνος, ὅς ἐστι τέταρτος ἀπὸ Καλλίου, ἐφ' οὗ φασιν οἱ πλείους τὸν Σοφοκλέα τελευτήσαι".

³) Proöm. aesth. 1826. ⁴) Ueber Absicht und Zeit des Sophokleischen Oedipus auf Kolonos, Rhein. Mus. 1827 σελ. 337. ⁵) Ὅρα εἰσαγωγῆς μου σελ. 42 καὶ ἐξῆς. ⁶) Süvern, Ueber die Absicht und Zeit des Oedipus auf Kolonos σελ. 25.

περὶ τούτου, ἀλλ' οὗτος διακόπτει τὸν τυφλὸν γέροντα κελεύων, ὅπως πάραντα ἐξέλθῃ τοῦ ἱεροῦ τόπου, ὃν πατεῖ¹. Μαθὼν δ' ὁ Οἰδίπους, ὅτι ὁ τόπος ἀνήκει εἰς τὰς Εὐμενίδας, δὲν πείθεται, ὅπως ἐξέλθῃ. Διότι ἐνταῦθα εἶναι πεπωμένον νὰ ἀποθάνῃ, ὅπερ ἐπιθυμεῖ. Ἀλλ' ἡ Ἀντιγόνη βλέπει γέροντας Κολωνιάτας ἐρχομένους, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός². Οὗτοι ἀναζητοῦσι τὸν ἄσεβῃ, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ εὔρωσι, μέχρις ὅτου δι' ἰσχυρὰς τοῦ Οἰδίποδος φωνῆς γίνεται γνωστόν, ὅτι ὁ πατήσας τὸ ἱερὸν ἔδαφος εἶναι τυφλὸς καὶ δυστυχεὺς γέρον. Οἱ εὖσεβεῖς γέροντες παροτρύνουσιν αὐτόν, ἵνα μὴ εἰσελθὼν βαθύτερον τοῦ ἄλλους τὴν ἀνοσίαν αὐτοῦ πράξῃν καταστήσῃ βαρυτέραν, ἀλλ' οὗτος δὲν πείθεται, μέχρις ὅτου ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι οὐδεὶς θέλει ἐκδιώξει ἐκ τῆς χώρας. Ἀλλ' οἱ Κολωνιάται μαθόντες, ὅτι εἶναι ὁ Οἰδίπους, κελεύουσιν αὐτόν, ὅπως τάχιστα ἀπέλθῃ³. Οὗτος παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ μὴ διώξωσι τὸν ἱκέτην καὶ οὕτω βλάβωσι τὴν ἀγαθὴν τῶν Ἀθηναίων φήμην. Τούτων γενομένων αἴφνης ἔρχεται ἡ Ἰσμήνη⁴, παρ' ἧς ὁ Οἰδίπους μαθαίνει, ὅτι ὁ Πολυνείκης ὑπὸ τοῦ Ἐτεοκλέους ἐκδιωχθεὶς, εἰς Ἀργὸς φυγὼν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀδράστου εἰς γάμον λαβὼν, ἐλαύνει ἐπὶ τὰς Θήβας. Προστίθῃσι δ', ὅτι ἐδόθη χρησμὸς τοῖς Θεβαίοις, ἵνα ζητήσωσι τὸν Οἰδίποδα θανόντα ἢ ζῶντα⁵, διότι ἡ εὐδαιμονία αὐτῶν καὶ ἡ ἐπικράτησις ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται. Ἐπὶ τούτῳ κατὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς Ἰσμῆνης ἔρχεται ὁ Κρέων, ἵνα παραλαβὼν τὸν Οἰδίποδα οἰκίσῃ αὐτὸν ἐγγὺς τῆς χώρας τοῦ Κάδμου, ὅπως οἱ Θεβαῖοι ἄρχωσι μὲν αὐτοῦ, οὗτος δὲ μὴ διαξάινῃ τὰ ὄρια. Ἀλλὰ μαθὼν ὁ γέρον, ὅτι δὲν σκοποῦσιν, ὅπως θάψωσι διὰ Θεβαίας κόνεως, δηλοῖ τὴν ἀπόφασιν, ὅτι οὐδέποτε θέλουσι γεῖναι κύριοι αὐτοῦ⁶.

Ἀφ' οὗ δ' ἦλθεν ὁ Θεσεύς, ὁ Οἰδίπους αἰτεῖ παρ' αὐτοῦ

¹) Ἐν στίχ. 36. ²) Ἐν στίχ. 117. ³) Ἐν στίχ. 226. ⁴) Ἐν στίχ. 324. ⁵) Ἐν στίχ. 389. ⁶) Ἐν στίχ. 408.

ταφήν καὶ ὑποσχρεῖται μέγα κέρδος, ὅταν οἱ Θηεῖοι ἐν τῷ μέλλοντι συγκρουσθῶσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους¹. Ὁ μὲν γενναῖος τῶν Ἀθηνῶν ἄναξ ὑποσχεθεὶς τὸ αἰτούμενον ἀπέρχεται, οἱ δὲ Κολωνιαῖται ὑπερήφανοι γενόμενοι διὰ τὴν προστασίαν, ἣν τῷ ἱκέτῃ παρέσχεν, ὕμνοῦσι τὸν δῆμον αὐτῶν καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν². Ἡ Ἀντιγόνη ἰδοῦσα τὸν Κρέοντα ἐρχόμενον μετὰ δορυφόρων λέγει, ὅτι ἡ ἐπαινουμένη χώρα πρόκειται ἔργῳ τὰ βεβαιώσῃ τὸν ἔπαινον. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος διὰ ποτηρίας δὲν ἡδυνήθη, ἦν ἀγάγῃ τὸν Οἰδίποδα εἰς τὰ ὄρια τῶν Θηεῶν, διὰ τῆς βίας ἀπάγει τὰς θυγατέρας αὐτοῦ. Ὁ Θησεὺς ὅμως, ὅστις ἐγγὺς ἔθυε τῷ Ποσειδῶνι, τὰς φωνὰς τῶν γερόντων ἀκούσας ἔρχεται καὶ ἔλθων μετ' ἐκπλήξεως μαρθάνει, ὅτι ὁ Κρέων τὰς δύο τοῦ ἱκέτου θυγατέας ἤρπασε³. Διὰ τοῦτο ὑφηγητὴν τῆς ὁδοῦ αὐτὸν τὸν Κρέοντα ποιήσας σπεύδει πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀπαγαγόντων καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανερχεται ἄγων τὰς παρθένους, ἃς ἠλευθέρωσεν⁴. Ἀποφεύγει μὲν μετὰ μετριοφροσύνης τὴν διαγῆσιν τοῦ τρόπου τῆς ἐλευθερώσεως, ἀλλὰ κομίζει τὴν εἵδησιν, ὅτι εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐκάθησεν ἱκέτης, ὅστις δὲν εἶναι μὲν πολίτης τοῦ Οἰδίποδος, ἀλλὰ συγγενὴς αὐτοῦ. Οὗτος ἐπιθυμεῖ τὰ εἶπῃ λόγον τινὰ τῷ γέροντι, ἀλλ' οὗτος ἐννοήσας, ὅτι εἶναι ὁ Πολυνείκης, δὲν θέλει τὰ δεχθῆ αὐτόν⁵. Πείθεται ὅμως ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης καὶ ὁ Θησεὺς ἀπέρχεται, ὅπως πέμψῃ τὸν Πολυνείκη. Ἀντίθεσιν πρὸς τὸ βίαιον τοῦ Κρέοντος ἦθος ποιεῖ τὸ τοῦ Πολυνείκου, ὅστις ἔλθων ὡς ἱκέτης πειρᾶται, ὅπως λάβῃ τὸν πατέρα ἄρωγόν κατὰ τοῦ Ἑτεοκλέους, ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Κατὰ πρῶτον ὁ ὠργισμένος πατὴρ σιωπᾷ, εἶτα δὲ τὴν σιωπὴν λύσας λέγει πικροὺς κατὰ τοῦ νιόυ λόγους⁶, διότι οὗτος βασιλεύων ἐξεδίωξε τῆς πατρίδος τὸν πατέρα καὶ κατέστησεν ἄπολιν καὶ τοιοῦτον, ὥστε φέρει τοιαύτας στολὰς,

¹) Ἐν στίχ. 576. ²) Ἐν στίχ. 668. ³) Ἐν στίχ. 887. ⁴) Ἐν στίχ. 1100. ⁵) Ἐν στίχ. 1173. ⁶) Ἐν στίχ. 1348.

δι' ἧς νῦν ὁ υἱὸς δακρύει, ἀφ' οὗ περιῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ θέσιν. Μαντεύεται δὲ τῷ νύμφῃ, ὅτι δὲν θέλει ἐκποροθήσει τὰς Θήβας, ἀλλὰ πρότερον θέλει φονευθῆ, ὥς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ¹. Ἡ φιλάδελφος καὶ φιλόπολις Ἀντιγόνη ἱκετεύει τὸν Πολυνεΐκη, ἵνα τάχιστα στρέψῃ τὸν στρατὸν εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλ' οὗτος μὴ πεισθεὶς² ἀπέρχεται, ὅπως πολεμήσῃ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Τούτου ἀπελθόντος ἀκούονται κεραινοὶ τοῦ Διὸς, οἵτινες ἀγγέλλουσι τὸν ἐγγίζοντα τοῦ Οἰδίποδος θάνατον³. Διὰ τοῦτο μετακαλεῖται ὁ Θησεύς, ᾧ ὁ Οἰδίπους λέγει, ὅτι ἐπῆλθε τὸ τέλος τοῦ βίου, καὶ δεικνύει τὴν ὁδόν, δι' ἧς θέλει καταβῆ εἰς τὸν Ἄϊδην. Συμβουλεύει δ' αὐτῷ, ἵνα μηδενὶ δείξῃ τὸν χῶρον τούτου, εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ⁴. Μετὰ τοῦτο πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς φιλοξένοις Ἀθηναίοις εὐξάμενος γίνεται ἀφανής⁵. Ἄγγελος δ' ἀφηγεῖται τοῖς Κολωνιάταις τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Οἰδίπους κατήλθεν εἰς τὸν Ἄϊδην. Δὲν γινώσκει δ' ὅμως οὗτος καὶ τὸ τελευταῖον συμβῆναι, ὅπερ μόνος ὁ Θησεύς εἶδεν⁶. Τελευταῖον ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀθηνῶν παραμυθεῖται τὰς ὀδυρομένας τοῦ Οἰδίποδος θυγατέρας ὑπισχνόμενος, ὅτι θέλει πέμψει αὐτὰς εἰς τὰς Θήβας⁷.

Τὴν τραγωδίαν ταύτην ὁ Schlegel⁸ λέγει κορυφὴν τῆς τέχνης τοῦ Σοφοκλέους. Βεβαίως ἡ τραγωδία αὕτη ἔχει πολλὰς ἀρετάς, ἀλλὰ στερεῖται τῶν ἀναγνωρίσεων καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ Οἰδίποδος τυράννου καὶ τῆς ἀρίστης ἡθοποιίας τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἠλέκτρας καὶ τοῦ Φιλοκλήτου. Ὁ Nauck⁹ καὶ ὁ Bellermann¹⁰ τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ δράματος ἀνευρίσκουσιν ἐν τῷ λόγῳ τῆς Ἰσμήνης¹¹, καθ' ὃν οἱ ὀλέσαντες θεοὶ ἀνορθοῦσι τὸν Οἰδίποδα. Καθ' ἡμᾶς ἂν ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ὀρθή, ἐν τῇδε

¹) Ἐν στίχ. 1374. ²) Ἐν στίχ. 1422. ³) Ἐν στίχ. 1462. ⁴) Ἐν στίχ. 1522. ⁵) Ἐν στίχ. 1553. ⁶) Ἐν στίχ. 1656. ⁷) Ἐν στίχ. 1774. ⁸) Ueber dramatische Kunst und Litteratur σελ. 178. ⁹) Ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν τραγωδίαν. ¹⁰) Ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς τραγωδ. σελ. 157. ¹¹) Ἐν στίχ. 394.

τῇ τραγωδίᾳ δὲν ἠθέλομεν ἔχει οὔτε ἔγκλημα, οὔτε τιμωρίαν.
 ὦΑρα ἤθελε λείπει ἢ κάθαρσις τοῦ δράματος, ὅπερ εἶναι σπου-
 δαιοτάτη, ἔλλειψις. Ὑμεῖς νομίζομεν, ὅτι πρωτεύουσα ἰδέα τῆς
 τραγωδίας εἶναι ἡ δικαίωσις τοῦ Οἰδίποδος καὶ ἡ
 τῶν ἀδικησάντων τοῦτον τιμωρία¹. διότι ἡ παρὰ τῶν
 θεῶν ὕρθωσις τοῦ Οἰδίποδος δὲν εἶναι τὸ ὕλον, ἀλλὰ μόνον μέ-
 ρος τῆς πρωτευούσης ἰδέας. Τιμωροῦνται λοιπὸν οἱ υἱοὶ τοῦ
 Οἰδίποδος· διότι ἠδίκησαν τὸν πατέρα ἐκδιώξαντες τοῦτον ἐκ
 τῆς πατρίδος. Διὰ τὴν ἐκδιώξιν ταύτην ὁ ταλαίπωρος βασιλεὺς
 τῶν Θηβῶν ἐγένετο ἄπολις καὶ ἐπαίτης. Ὑπιμωρήθησαν δὲ οἱ
 υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος διὰ τοῦ ἐξονειδισμοῦ καὶ τῆς ἀρᾶς, ἥτις
 ἤγαγεν εἰς τὸν θάνατον ἀμφοτέρους. Ὑν τῷ δράματι τοῦτω ὁ
 ἄνθρωπος ἐξαίρεται εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀρχήν, ὅτι μόνον ἐκείνη ἡ
 προῦξις ἀνήκει ἐαυτῷ, ἥτις διεπράχθη ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως,
 καὶ ἀνευρίσκει, ὅτι ἐν ἐαυτῷ ὑπάρχει τι, ὅπερ εἶναι μεῖζον τῆς
 εἰμαρμένης. Αὕτη δύναται μὲν γὰρ ἐξαναγκάσῃ τινὸς τὴν χεῖρα,
 ὅπως φονεύσῃ τὸν πατέρα, ὅμως οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει ὑπὲρ
 τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὑπὲρ τὸν κύριον πυρῆνα τῆς ἐαυτοῦ ὑπάρ-
 ξεως καὶ οὕτως εἶναι πρὸ τῆς πράξεως, ὡς καὶ μετ' αὐτὴν νόμῳ
 καθαρὸς². Οἱ κριτικοὶ πειρῶνται, ὅπως ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ
 ἀνεύρωσιν ἁμαρτήματα περὶ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου. Ὑλλ' οἱ
 λόγοι τούτων εἶναι ἢ ἡμαρτημένοι ἢ ἀσθενεῖς. Οὕτως ὁ θαυμα-
 στὴς τοῦ Εὐριπίδου *Hartung*³ παρατηρεῖ, ὅτι μόνον ἡ πάροδος
 τοῦ Κρέοντος ἀνήκει τῇ ὑποθέσει τῆς τραγωδίας· διότι ἡ Ὑσμὴν
 ἠδύνατο ὅλως γὰρ λείπει. Ὑλλ' ἡ πάροδος τῆς θυγατρὸς τοῦ Οἰδί-
 ποδος ἦτο ἀναγκαιοτάτη· διότι παρὰ ταύτης ὁ γέρονς μανθάνει,
 ὅτι οἱ υἱοὶ δὲν σκοποῦσι τὰ θάψωσι τὸν πατέρα ἐν τῇ πατρίδι.
 Ὑκ τῆς ἀγγελίας ταύτης ὁ Οἰδίπους ἤντησε τὴν ὁργὴν αὐτοῦ.

¹) Ὑρα εἰσαγωγ. ἐν σελίδ. 28 καὶ ἐξῆς. ²) Αὐτόστι ἐν σελίδ. 25. ³)
 Ὑν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἐν σελίδ. 6. Ὑδὲ καὶ τὴν ἐμὴν εἰσα-
 γωγὴν ἐν σελίδ. 33, ἐνθα ἀνασκευάζομεν πολλὰ ἐπιδεικνύμενα ἁμαρτήμα-
 τα τῶν κριτικῶν.

Ὁ ἥρωες τῆς τραγωδίας ἔχει ἦθος εὐσταθὲς καὶ ὑργίλον, οἷον εἶχεν οὗτος καὶ ἐν τῷ πρώτῳ¹ Οἰδίποδι. Ἐν τῇδε ὁμως τῇ τραγωδίᾳ δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ μαλαχθῇ. Διότι ἂν τοῦτο συνέβαινε, δὲν ἤθελεν εἰπεῖ τὰς φοβεράς κατὰ τῶν νύων ἀράς. Οὕτω δὲ τὸ δρᾶμα ἤθελε στερηθῇ καθάρσεως. Ὁ Οἰδίπους δεικνύει καὶ ἔλλειπιν ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα· διότι προσιμᾷ νὰ ταφῇ ἐν ἀλλοτρίᾳ χώρᾳ, ὅπως βοηθήσῃ τοῖς πολέμοις τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Πράττει ὁμως οὕτως ἀδικηθεὶς ὑπ' αὐτῆς, ἣν ἄλλοτε ἔσωσε. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς διέπλασε τοιοῦτον τὸ ἦθος τοῦ ἥρωος, διότι ἀπείδεν εἰς τὰς ἀδικίας τῶν Ἑλληνίδων πόλεων πρὸς τοὺς πολιτευτὰς αὐτῶν. Αἱ ἀδικίαι τῶν πόλεων ἔπρεπε νὰ κολασθῶσιν ἐκολάζοντο δέ, ἂν ὁ ἀδικηθεὶς δὲν παρέχεε συγγνώμην τῇ ἀδικησάσῃ πατρίδι. Τοῦναντίον ἡ Ἀντιγόνη εἶναι οὐ μόνον φιλοπάτωρ καὶ φιλάδελφος, ἀλλὰ καὶ φιλόπολις καὶ ὥς τοιαύτη πειρᾶται, ὅπως σώσῃ τὴν ἑαυτῆς πατρίδα ἐκ τοῦ φοβεροῦ πολέμου, ὃν ὁ Πολυνείκης ἄγει κατ' αὐτῆς². Καὶ ἡ Ἰσμήνη δὲν ἐξισοῦται μὲν πρὸς τὴν Ἀντιγόνην, ἀλλὰ δὲν στερεῖται ἐνθουσιασμοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῆς πρὸς τὸν πατέρα. Ἡ φλογερὰ τούτων στοργὴ ποιεῖ ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ψυχρὰν τῶν νύων τοῦ Οἰδίποδος ἀδιαφορίαν. Κατὰ τὸν Lachmann³ ἡ προκειμένη τραγωδία δὲν παρέχει ὑπαινιγμούς εἰς πολιτικὰς περιστάσεις, ἀλλ' εἶναι τὸ παράπαν πολιτικὴ. Ὁ πόλεμος, ὃν ὁ Οἰδίπους προλέγει, εἶναι ὁ Πελοποννησιακός. Κατὰ τὸν κριτικὸν τοῦτον ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἦτο πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, λέγει τοῖς Ἀθηναίοις Μὴ φοβεῖσθε τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, οὐδεμίᾳ τιμωρίᾳ ἐπίκειται οὔτε ἔνεκα τῆς μειωθείσης δυνάμεως τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, οὔτε ἔνεκα τοῦ Κυλωνείου ἄγους. Δὲν εἶναι ἁμάρτημα, ἀλλ' ἀτύχημα, ὃ τι ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ γένους.

¹) Αὐτόθι ἐν σελ. 52. ²) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 55. ³) Ὅρα τὸ ἄρτι μνημονευθὲν σύγγραμμα ἐν σελίδ. 320. Παράβαλλ. καὶ εἰσαγωγὴν μου ἐν σελίδ. 45 καὶ ἐξῆς.

Οἱ ὑπαινιγμοὶ ὁμῶς οὗτοι ἤθελον εἶναι πιθανοί, ἂν ἡ τραγω-
δία ἐδιδάσκετο κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέ-
μου, ὅπερ ἀμφίβολον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ
ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ὁ Σοφοκλῆς καθ' ὅλον τὸν βίον περὶ τὴν δραματικὴν
ποίησιν ἀσχοληθεὶς καὶ γόνιμον φαντασίαν κεκτημένος ἐποίη-
σεν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα δράματα, ἅτινα πλὴν τῶν ἀναλυ-
θεισῶν ἐπὶ τραγωδιῶν ἀπώλοντο. Ἀπολεσθεῖσαι δὲ κατέλιπον
ἡμῖν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ
συμπλήρωσις τοῦ μύθου αὐτῶν, εἰ καὶ ὁ Welcher μεγάλους πρὸς
τοῦτο πόνους κατέβαλε. Κατ' ἐξοχὴν ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλαβε
τὰς ὑποθέσεις ἐκ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου¹.
Ὑπολογίζεται δ', ὅτι τὸ τέταρτον μέρος τῶν δραμάτων αὐτοῦ
ἀνήκει τῷ Τρωϊκῷ μύθῳ. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ
τραγικὸς οὗτος ἐκ πάντων τῶν ἡρώων κατ' ἐξοχὴν τὸν Ὀδυσ-
σεά ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁ Σο-
φοκλῆς ἤθελε τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπο-
καλύψει, κατενόει, ὅτι ὁ πολυτροπώτατος Λαερτιάδης ἦτο ἐπι-
τηδειότατον πρὸς τοῦτο ὄργανον. Ἐκ πάντων ὁμῶς τῶν δρα-
μάτων τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου μόνον ὁ Φιλοκτίτης διετηρήθη
μέχρις ἡμῶν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις² ἐγένετο ἡ εἰκασία, ὅτι καὶ ὁ

¹) Ὁ Βιογράφος παρὰ Westermann ἐν σελ. 131 λέγει· "Τὸ πᾶν μὲν
οὖν Ὀμηρικῶς ὠνόμαξε· τοὺς τε γὰρ μύθους φέρει κατ' ἔχγος τοῦ ποιη-
τοῦ καὶ τὴν Ὀδύσειαν δ' ἐν πολλοῖς δράμασιν ἀπογράφεται". Ἀθήν. 297
D "Ἐχαιρε δ' ὁ Σοφοκλῆς τῷ ἐπικῷ κύκλῳ, ὡς καὶ ὅλα δράματα ποιη-
σαι ἀκολουθῶν τῇ ἐν τούτῳ μυθοποιᾷ". ²) Ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Ῥήσου

ῥῆσος ὁ τῷ Εὐριπίδῃ ἀποδιδόμενος ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ Σοφοκλέους. Ἐντεῦθεν ὀρμηθέντες κραιτικοὶ τινες τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπειράθησαν, ὅπως καὶ τὸ δράμα τοῦτο τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου ἀποδώσωσι τῷ Σοφοκλεῖ¹, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτῶν δὲν ἐκράτησεν.

Ἐκ τῶν Κυπρίων ἐπῶν τοῦ Σιασίνου ὁ Σοφοκλῆς ἔλαβε τὰς ὑποθέσεις ἐννέα τραγωδιῶν, αἵτινες ὠνομάζοντο Ἀλέξανδρος, Ὀδυσσεὺς μαινόμενος, Σκύριαι, Ἰφιγένεια, Ἀχαιῶν σύλλογος, Ποιμένες, Ἑλένης ἀπαίτησις, Τρωῖλος καὶ Παλαμήδης. Ἐν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος ἢ Πάρις, ὃν ἡ Ἑκάβη εἶχε δώσει πρὸς φόνον, ἀνατραφεὶς ὑπὸ ποιμένων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ χορός, καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῆς Κασσάνδρας παραλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Πριάμου εἰς τὰ ἀνάκτορα². Ἡ Κασσάνδρα ὅμως προλέγει τὰ μέλλοντα συμβῆναι. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τραγωδίᾳ ὁ πανοῦργος Ὀδυσσεὺς ὑπεκρίνατο μανίαν, ὅπως μὴ ἀκολουθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς εἰς τὴν Τροίαν, ἀλλ' ἡ ὑπόκρισις ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Παλαμήδους³. Οὕτως ὁ Λαερτιάδης ἠναγκάσθη, ὅπως πλεύσῃ εἰς τὸ Ἴλιον. Ἡ δὲ τραγωδία, ἣτις ἐπεγράφετο Σκύριαι, ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων καὶ ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις ὑπὸ τῆς Θέτιδος εἶχε τεθῆ εἰς φύλαξιν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Λυκομήδους⁴. Ἐνταῦθα ὁ Πηλεΐδης ἐκ τῆς Δηϊδαμείας ἔσχε τὸν Νεοπτόλεμον. Τὸν μῦθον τῆς Ἰφιγενείας εἶχε πραγματευθῆ καὶ ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἦγε

ἀναγινώσκεται "Τοῦτο τὸ δράμα ἐνιοι νόθον ὑπενόησαν, Εὐριπίδου δὲ μὴ εἶναι τὸν γὰρ Σοφοκλεῖον μᾶλλον ὑποφαίνει χαρακτήρα."

1) Gruppe, Ariadne ἐν σελίδ. 323. 2) Ὁρα Hygin. 91. 3) Ὁ Πρόκλος ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ λέγει "Ἐπειτα τοὺς ἡγεμόνας ἀθροίζουσιν ἐπὶ τῇ μὴ θέλειν στρατεύεσθαι ἐφώρασαν Παλαμήδους ὑποθεμένου τὸν νόον Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαπαλάντες." 4) Τοῦτου διετηρήθησαν ὀλίγοι στίχοι, οὓς ἔχει ὁ Welcker μετὰ τῆς προσηκούσης ἐξηγήσεως ἐν τῷ Die Griechischen Tragödien I, 105.

τὴν ἡρωίδα εἰς τὴν Αὐλίδα ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ὅτι πρόκειται νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως. Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ τῇ Ἰφιγενείᾳ ἠκολούθει ἡ Κλυταιμνήστρα πεισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς. Οὐχὶ δ' ἀπιθάνως ὁ Welcker¹ εἰκάζει, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ταύτης τῆς τραγωδίας ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν Νεοπτόλεμον τοῦ Φιλοκτήτου. Διότι ἑκάτερος γίνεται ὄργανον ἀπάτης τοῦ πανούργου Λαερτιάδου. Καὶ ἐν τῷ Συλλόγῳ τῶν Ἀχαιῶν ἐνεφανίζετο ὁ Ἀχιλλεὺς ὡς φιλότιμος. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Τένεδον ἀφικθέντες καὶ πρὸ αὐτῶν τὸ Ἴλιον ἔχοντες συνῆλθον εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ σχεδίου τῆς προσβολῆς τῆς πολεμίας πόλεως. Μόνον ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἦτο παρῶν, διότι οὗτος ἢ βραδέως ἢ οὐδόλως προσεκλήθη εἰς τὸ συμπόσιον, ὅπερ προηγήθη τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου². Διανοεῖται δὲ νὰ καταλίπῃ τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν ὁ φιλόνηκος τοῦ Πηλέως υἱός. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον ἐγένετο ἡ συνδιαλαγή, δὲν εἶναι γνωστόν.

Ἐν δὲ τοῖς Ποιμέσιν εἰκονίζετο ἡ ἀπόβασις τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν Τροίαν. Οἱ Τρῶες ἐπειράθησαν, ὅπως κωλύσωσι τούτους, καὶ ὁ Ἐκτωρ ἐφόνευσεν τὸν Πρωτεσίλαον³, ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν Κύκνον κτείνας ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἀφ' οὗ οἱ Ἀχαιοὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν Τροίαν, ἐπεμψαν πρεσβεῖαν συνισταμένην ἐκ τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τοῦ Μενελάου, ὅπως αὐτὴ τὴν Ἑλένην καὶ τὰ χρήματα ἀπαιτήσῃ. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Σοφοκλῆς ἐπραγματεύετο ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ἥτις ἐπεγράφετο Ἑλένης ἀπαίτησις. Ἡ πρέσβευσις, ὡς γνωστόν, ἀπέτυχε, διότι ὁ Ἀντίμαχος⁴ χρυσὸν παρὰ τοῦ Πάριδος λαβὼν συνε-

¹) Ἐν τῷ ἄρτι ἐξημένῳ συγγράμματι I, 108. ²) Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικῇ. II, 24 "διὰ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμήνισε τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδῳ· ὁ δ' ὡς ἀτιμαζόμενος ἐμήνισε· συνέβη δὲ τοῦτο ἐπὶ τὸ μὴ κληθῆναι". ³) Πρόκλος ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ· "Ἐπεὶ ἀποβαίνοντας αὐτοὺς εἰς Ἴλιον εἰργουσιν οἱ Τρῶες, καὶ θνήσκει Πρωτεσίλαος ὑφ' Ἐκτορος." Ἐπεὶ Ἀχιλλεὺς αὐτοὺς τρέπεται ἀνελὼν Κύκνον τὸν Ποσειδῶνος. ⁴) Ἰλιάδ. Γ, 205, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου καὶ Ἰλιάδ. Δ, 123 καὶ 139.

εούλευσε τοῖς Τρωσίν, ὅπως μὴ ἀποδώσωσι τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου, ἀλλὰ φονεύσωσι τοὺς πρεσβεύσαντας. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ εἶχεν ἀφορμὴν ὁ Ὀδυσσεύς, ὅπως ἀναπτύξῃ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοῦ δεινότητα. Τὸν χορὸν, ὡς εἰκός, ἀπήρτιζον Τρῶες. Ὅλως τραγικὴ προᾶξις ἐγένετο ἐν τῷ Τρωϊλῷ. Διότι ἐν τῷ δράματι τούτῳ εἰκονίζετο ἡ σφαγὴ τοῦ νεαροῦ Πριαμίδου, ὅστις ἀνδρόπαις ὦν ἐτόλμησε νὰ ἐξέλθῃ τῶν πυλῶν τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ σφάξας ἀπέδωκε τὸ πτώμα τοῖς Τρωσὶ καὶ ἐξεδήλωσε τὴν μεταμέλειαν αὐτοῦ¹. Παλαμήδης ἐποίησαν καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί. Εἰκάζομεν, ὅτι ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτοῦ ἔσχεν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπιδείξῃ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοῦ δεινότητα, ὁ δὲ Σοφοκλῆς τὴν ψυχολογικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀντίθεσιν τῶν χαρακτήρων. Ὁ Ὀδυσσεύς εἶχεν ἀντίζηλον τὸν Παλαμήδη, ὃν κατήγγειλε τοῖς Ἀχαιοῖς ὡς προδότην. Οὗτοι δὲ δικάσαντες αὐτὸν ἐπέβαλον θανατικὴν ποινὴν². Οἱ Ἀχαιοὶ ἀπετέλουν τὸν χορὸν τοῦ δράματος.

Ἐκ μὲν τῆς Ἰλιάδος ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν τῶν Φρυγῶν, ἐν οἷς ἐπραγματεύετο τὴν λύτρωσιν τοῦ πτώματος τοῦ Ἑκτορος, ἐκ δὲ τῆς Αἰθιοπίδος τὸν Μέμνονα. Ἡ μικρὰ Ἰλιάς ἔδωκε πλείονας ὑποθέσεις τῷ ἡμετέρῳ τραγικῷ διότι ἐκ τοῦ ἔπους τούτου ἔλαβεν οὐ μόνον τὸν μῦθον τοῦ Φιλοκτήτου ἐν Ἀθήνῃ, ὅστις διετηρήθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Φιλοκτήτου ἐν Τροίᾳ. Ὁ ἥρωϊς πεισθεὶς ἦλθεν εἰς τὴν Τροίαν³, ὅπου ἰάθη καὶ ἐφόνενευσεν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔπους ἠντλησεν ὁ τραγικὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἄλλης τραγωδίας, ἣτις ἐπεγράφετο Δόλοπες ἢ Φοῖνιξ. Οἱ Δόλοπες

¹) Bode III, 481. ²) Ξενοφ. Ἀπομν. IV, 2, 33 "Τὰ δὲ Παλαμήδους οὐκ ἀκήκοας πάθῃ; Τοῦτον γὰρ πάντες ὕμνοῦσιν ὡς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀπώλετο." ³) Τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ τέλους τοῦ σφριζομένου Φιλοκτήτου

οὔτοι εἶναι οἱ ἐν Σκῦρῳ, ἐκ δὲ τοῦ χοροῦ ἔσχε τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία. Ὁ Φοῖνιξ, ὡς γνωστόν, εἶχε πεμφθῆ εἰς τὴν Σκῦρον, ὅπως παραλάβῃ τὸν Νεοπτόλεμον, ἐξ οὗ ἐξηριτάτο ἡ τοῦ Ἰλίου ἄλωσης. Αἱ δὲ Λάκαιναι, αἵτινες ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔπους, εἶχον ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύως καὶ τοῦ Διομήδους ἀρπαγὴν τοῦ Παλλادίου ἐκ τοῦ Ἰλίου. Διότι ἐκ τούτου ἐξηριτάτο ἡ ἄλωσης τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου. Ἡ σκηνὴ ὑπέκειτο ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἑλένης, ἣς αἱ θεραπαινίδες ἀπετέλουν τὸν χορόν. Αὗται δ' ἦσαν Λάκαιναι. Καὶ ἐκ τῆς Ἰλίου πέρσεως ἐλήφθησαν οὐχὶ ὀλίγαι ὑποθέσεις, ὡς ὁ Λαοκόων. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπῆρχε πολὺ τὸ τραγικόν διότι οἱ πεμφθέντες ὄφεις ἔφθειραν τὸν Λαοκόωντα καὶ τὸν ἕτερον τῶν παίδων. Ἐπὶ τῷ τέρατι δὲ τούτῳ δυσφορήσαντες οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν ὑπεξῆλθον εἰς τὴν Ἰδην¹. Ὁ δὲ Σίνων καὶ ὁ Πρίαμος δὲν κατέλιπον ἡμῖν ἀποσπάσματα, ἀλλὰ μόνον μνημονεύονται. Ἐν δὲ τῇ Ἑλένης ἀρπαγῇ² ὁ Μενέλαος κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δηϊφόβου μετὰ τοῦ Ὀδυσσεύως εἰσελθὼν φρονεῖ τοῦτον καὶ εἰς τὰς ναῦς κατὰγει τὴν ἀρπαγεῖσαν γυναῖκα. Ἐν τῷ Αἴαντι τῷ Λοκρῷ ὁ τραγικὸς ἐπιδραματεύετο τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κασσάνδρας. Ταύτην ὁ ἄσεβης Λοκρὸς ἀποσπῶν συνεφέλκεται καὶ τὸ ξόانون τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ καὶ αὐτοῦ ὀργισθέντες ἠνάγκασαν, ὅπως καταφύγῃ εἰς τὸν βωμόν τῆς αὐτῆς θεᾶς πρὸς σωτηρίαν. Οἱ δὲ Ἀντηγόριδαι ὑπόθεσιν εἶχον τὴν σωτηρίαν τῶν υἱῶν τοῦ Ἀντήρορος. Κατὰ τὸν Σοφο-

¹) Διονύς. Ἀλικαρνασσ. Ῥωμ. ἀρχ. I, 48 "Σοφοκλῆς μὲν ὁ τραγωδοποιὸς ἐν Λαοκόωντι δράματι, μελλούσης ἀλίσκεσθαι τῆς πόλεως, πεποίηκε τὸν Αἰνείαν ἀνασκευάζομενον εἰς τὴν Ἰδην, κλειυσθέντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀγχίσου, κατὰ τὴν μνήμην ὣν Ἀφροδίτῃ ἐπέσκηψε καὶ ἀπὸ τῶν νεωστὶ γενομένων περὶ τοὺς Λαοκοωντίδας σημείων τὸν μέλλοντα ὄλεθρον τῆς πόλεως συνεκμηράμενον". ²) Ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Αἴαντος ἀναγινώσκεται: "Τὸ δράμα τῆς Τρωϊκῆς ἐστὶ πραγματείας, ὥσπερ οἱ Ἀντιγόριδαι καὶ Ἑλένης ἀρπαγῇ".

κλέα πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀντήνορος ἐτέθη παρδαλέα, ἣτις εἶναι σύμβολον τοῦ ἀπορθήτου. Ἀφ' οὗ δ' οὗτοι ἐσώθησαν μετὰ τῶν Ἑνεῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθει πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων, ἀπῆλθον μετὰ τούτων εἰς τὴν Ἑνετικὴν τὴν κειμένην παρὰ τῷ Ἀδρίᾳ¹. Αἱ δὲ Αἰχμαλωτίδες μνημονεύονται μὲν πολλάκις, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Εἰκάζεται δ' ὁμως, ὅτι ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτῇ τὸ σπουδαιότερον μέρος ἦτο ὁ φόνος τοῦ Ἀστυνάκτιος. Ἐνταῦθα ἐγίνετο καὶ ἡ διανομὴ τῶν λαφύρων. Ἐν δὲ τῇ Πολυξένη ὁ Σοφοκλῆς ἐπραγματεύετο τὴν θυσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Πριάμου ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Ἀχιλλέως· διότι τὸ εἶδωλον τούτου τοῦ ἥρωος ἐπιφανὲς ἦν τῆς αὐτῆς τῆς θυσίας.

Ἐκ τῶν Νόστων τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ἐλήφθησαν οὐχὶ ὀλίγαι ὑποθέσεις, ὡς Ναυπλίου τοῦ πυρκαέως ἢ καταπλέοντος. Ὁ πατὴρ τοῦ Παλαμήδους θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ, ὅτε οὗτοι ἐχειμάζοντο κατὰ τὰς Καρηρίδας πέτρας, ἔθηκε πυρσούς ἐπὶ κινδυνωδῶν σκοπέλων, ἐφ' ὧν πολλοὶ ἐκεῖσε πλεύσαντες ἐνανάγησαν καὶ ἐπνίγησαν. Ὅσοι δὲ τούτων ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὴν παραλίαν, ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ναυπλίου ἐφρονεύοντο². Ὑποτίθεται, ὅτι ἡ σκηνὴ ὑπέκειτο ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τὸν χορὸν ἀπετέλουν Εὐβοεῖς³. Ἐν δὲ τῷ Τεύκρῳ ὁ τραγικὸς ἀνέπτυσε τὸν μῦθον τῆς ἐκδιώξεως τούτου τοῦ ἥρωος ὑπὸ τοῦ Τελαμῶνος, ὅτε οὗτος εἶδεν αὐτὸν ἐπανελθόντα ἄνευ τοῦ Αἴαντος. Ὁ ἀρχαῖος φι-

¹) Σιράβ. XIII, 608 "Σοφοκλῆς γοῦν ἐν τῇ ἀλώσει τοῦ Ἰλίου παρδαλέαν φησὶ πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἀντήνορος προτεθῆναι σύμβολον τοῦ ἀπορθήτου ἐαθῆναι τὴν οἰκίαν. Τὸν μὲν οὖν Ἀντήνορα καὶ τοὺς καῖδας μετὰ τῶν περιγενομένων Ἑνεῶν εἰς τὴν Θράκην περισωθῆναι ἀκρίβειαν διαπεσεῖν εἰς τὴν λεγομένην κατὰ τὴν Ἀδρίαν Ἑνετικὴν, τὸν δὲ Αἰεΐαν μετ' Ἀγχίσιου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ παιδὸς Ἀσκανίου λαὸν ἀθροίσαντα πλεύσαι". ²) Hygin. 116. ³) Welcker ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι, I, 185.

λόλογος *Osann*¹ εἰκαζεν, ὅτι ἡ Ὀπλων κρίσις, ὁ Αἴας καὶ ὁ Τεῦκρος ἀπετέλουν τριλογίαν, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν. Εἰκάζεται, ὅτι ἐν τῷ *Εὐρύπιδος* ἀνεπτύσσεται ἡ ἔρις τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἴαντος πρὸς τὸν Τεῦκρον περὶ τῆς βασιλείας τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ Ἀριστοτέλης τὰς Φθιώτιδας καὶ τὸν Πηλέα κατατάσσει εἰς τὸ ἠθικὸν εἶδος τῶν τραγωδιῶν². Ἀμφισβητεῖται δ' ὅμως, ἂν καὶ αἱ δύο τραγωδίαὶ ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους³. διότι εἰκάζεται, ὅτι ἡ πρώτη ἀνήκει τῷ Σοφοκλεῖ, ὁ δὲ Πηλεὺς τῷ Εὐριπίδῃ. Ἐν τούτῳ ὁ ἡμέτερος τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὰς καταθλίψεις τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτε οὗτος ἐπὶ πολὺν προέβη τὴν ἡλικίαν⁴. Ἐλθὼν ὅμως ὁ Νεοπτόλεμος ἀπήλλαξε τὸν γέροντα τῶν καταπιέσεων καὶ ἐτιμώρησε τοὺς καταθλίψαντας αὐτόν.

Ὁ δὲ Χρῦσης περιεῖχε μῦθον, ὅστις εἶναι ἄξιος σημειώσεως διὰ τὴν ἀναγνώρισιν. Ὅτε ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἰφιγένεια διὰ τὴν ἀρπαγὴν τοῦ ξοάνου τῆς Ἀρτέμιδος κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ Θόαντος, ἔφθασαν εἰς τὴν Σμίνθην. Ἐνταῦθα ὁ Χρῦσης, ὅστις ἦτο ἐγγονος μὲν τοῦ Ὀμηρικοῦ Χρύσου, υἱὸς δὲ τῆς Χρυσῆδος, τῆς ἐρωμένης τοῦ Ἀγαμέμνονος, διανοεῖτο, ὅπως παραδώσῃ τοὺς φεύγοντας τῷ Θόαντι. Ἀλλ' ἡ Χρυσῆς ἀποκαλύπτει, ὅτι ἐκεῖνοι, οὓς μέλλει νὰ παραδώσῃ, εἶναι ἀδελφοί. Τοῦτο μαθὼν ὁ Χρῦσης καταλείπει τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ γίνεται ἐχθρὸς τοῦ Θόαντος, ὅστις ἠττᾶται⁵. Τῷ αὐτῷ μύθῳ

¹) Ueber des Sophokles Ajas, Berlin 1820 ἐν σελ. 35. Ἴδὲ καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς τὸν Αἴαντα ἐν σελ. 42. ²) Περὶ ποιητ. κριτ. 18. ³) Bode III, 436. ⁴) Ὁρα Ἰλιάδ. Ω, 488 καὶ Ὀδυσσ. Α, 493. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς Νεφέλ 1419 διετήρησεν ἐκ τῆς τραγωδίας τοὺς ἐξῆς οὐίχους:

Πηλέα τὸν Αἰάκειον οἰκουρὸς μόνῃ

γεροντιαγωγῷ κάναπαιδευὼ πάλιν.

Πάλιν γὰρ αὐθις παῖς ὁ γηράσκων ἀνὴρ.

⁵) Hygin. 120 καὶ 121. Ἡ Θρακικὴ Χρυσόπολις μετὰ τοῦ μύθου τούτου συνέδεε τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ὁρα Welcker I, 211.

ἀνήκει ὁ Ἀλήτης ἢ Ἡριγόνη, οἵτινες ἦσαν τέκνα τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας. Οὗτοι κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν κληρονόμων τοῦ θρόνου ἐβασίλευον ἐν Μυκῆναις. Ἀλλ' ὁ Ὀρέστης ἐκ Ταύρων ἐπαελθὼν καὶ τῇ Ἠλέκτρᾳ ἐν Δελφοῖς ἐντυχὼν σπεύδει εἰς Μυκῆνας, ἔνθα φονεῦει τὸν Ἀλήτην. Ἡ Ἡριγόνη ὅμως τὴν τιμωρίαν διαφυγοῦσα ἐγένετο ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος ἐν τῇ Ἀττικῇ. Καὶ ἡ Ἐρμιόνη ἀνήκει τῷ μύθῳ τῶν Ἀτρειδῶν. Ἐν ταύτῃ ὁ Ὀρέστης παρὰ τῷ βωμῷ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος φονεῖ τὸν Νεοπτόλεμον, ὅπως λάβῃ εἰς γυναικα τὴν θυγατέρα τοῦ Μενελάου, ἣν ἡγάπα¹.

Τῇ δὲ Ὀδυσσεΐᾳ ἀνήκει ὁ μῦθος τῆς Ναυσικαᾶς ἢ τῶν Πλυντριῶν. Ἐν τῷ δράματι τῷδε αὐτὸς ὁ Σοφοκλῆς παρέστη ὡς ὑποκριτῆς καὶ ὑποδυθεὶς τὸ πρόσωπον τῆς Ναυσικαᾶς ἐσφαίρισεν ἄριστα². Τινὲς τῶν φιλολόγων ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ναυσικαᾶ εἶναι σατυρικὸν δράμα³. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔπος ἐλήφθη ἡ ὑπόθεσις τῶν Φαίᾶκων. Πῶς ἐπραγματεύετο ταύτην ὁ Σοφοκλῆς, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι δὲν ἀπέκλινε πολὺ τῆς Ὀμηρικῆς περιγραφῆς τῆς διατριβῆς τοῦ Ὀδυσσεύος παρὰ τοῖς Φαίαις, ὡς δὴ καὶ ὁ βιογράφος τούτου τοῦ τραγικοῦ λέγει⁴. Ὡσαύτως πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος πιστῶς ἠκολούθει τῷ Ὀμήρῳ καὶ ἐν τοῖς Συναδείπνοις, ἢ Ἀχαιῶν συναδείπνῳ⁵. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὰς ὕβρεις τοῦ Ἀντινόου⁶, τοῦ Εὐρυμάχου⁷,

¹) Ὁρα Σχολ. εἰς Ὀδυσσ. Δ, 4 καὶ Σχολ. εἰς Εὐριπίδ. Ὀρέστ. 1649.

²) Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Δ, 115 ἐν σελίδ. 1553. "Μάλιστα δέ, φασίν, ἐπεμειλήθησαν ὕστερον σφαιριστικῆς πόλεως μὲν κοινῇ Λακεδαιμόνιοι, βασιλέων δὲ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ἰδιωτῶν δὲ Σοφοκλῆς ὁ τραγικός, ὃς καὶ διεφασί, τὰς Πλυντρίας ἐδίδασκε, τὸ τῆς Ναυσικαᾶς πρόσωπον σφαίρᾳ παιξούσης ὑποκρινόμενος, ἰσχυρῶς εὐδοκίμησεν." Ὁ αὐτὸς παραπλήσια λέγει εἰς Ἰλιάδ. Γ, 54 ἐν σελίδ. 381 ³) Ὁρα Welcker I, 227. ⁴) Παρὰ Westermann ἐν σελίδ. 131 "καὶ τὴν Ὀδυσσειαν δ' ἐν πολλοῖς δράμασιν ἀπογράφεται." ⁵) Ἀθήν. VIII, 365 B. ⁶) Ὀδυσσ. P, 461. ⁷) Αὐτόθι Σ, 394.

τοῦ Κτησίππου¹ καὶ τῶν ἄλλων τῆς Πηνελόπης μνηστήρων κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς, ὅτε οὗτος ἐπανῆλθεν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἰθάκην. Ὁ δ' Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ ἀνήκει τῷ μύθῳ Τηλεγονείας, καθ' ὃν ὁ Τηλέγονος ἐφόνευσε τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ὁ φόνος ἐγένετο διὰ τρυγόνος, ἦτοι οὐρᾶς ἰχθύος δηλητηριώδους, ἔλαβε τὸ ἐπίθετον ἀκανθοπλήξ². Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι τῷ μύθῳ τοῦ Ὀδυσσεύς ἀνήκει καὶ ὁ Εὐρύαλος, ὃν ὁ ἥρωας οὗτος ἔσχεν ἐκ τῆς Εὐύπτης κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον μετὰ τὸν φόνον τῶν μνηστήρων. Ὅτε δ' ὁ Εὐρύαλος ἐγένετο ἔφηξος, ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὴν Ἰθάκην μετὰ σημείων πρὸς ἀναγνώρισιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Εὐρύαλου ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο ἀπών, ἐπανελθὼν δὲ καὶ μαθὼν παρὰ τῆς Πηνελόπης, ὅτι δῆθεν ἐπεξούλευσε τῷ ἀπόντι, ἐφόνευσε τὸν νιόν. Λέγεται δ' ὁμοίως, ὅτι τοῦτον ἔκτεινεν ὁ Τηλέμαχος³. Ἡ τραγωδία αὕτη κατὰ τὴν ἀντιζηλίαν ὁμοιάζει πρὸς τὰς Τραχινίαις τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Σοφοκλῆς οὐ μόνον ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων μύθων καὶ μυθικῶν κύκλων ἔλαβεν ὑποθέσεις. Ὁ Θεαϊκὸς μῦθος παρέσχε τῷ τραγικῷ ὑποθέσεις ἀρίστων τραγωιδῶν, αἵτινες μέχρις ἡμῶν διητηρήθησαν, τῶν δύο Οἰδιπόδων καὶ τῆς Ἀντιγόνης, πρὸς δὲ τῶν Ἐπιγόνων τοῦ Ἀλκμαίωνος καὶ τοῦ Οἰνέως. Καὶ ὁ Ἀργοναυτικὸς μῦθος οὐχὶ μικρὸν συνεξάλετο πρὸς πλουτισμὸν τοῦ δραματολογίου τοῦ ἡμετέρου τρα-

¹) Αὐτόθι Υ, 287. ²) Παρὰ Welcker I, 241 ὑπάρχει ἔκτενές ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ λέγεται:

Ἐνθα τὸν αἰολόμητιν Ὀδυσσεῆα μυρία πόντου
ἄλγεα μετρήσαντα πολυτιμήτοισιν ἀέθλοις
τρυγῶν ἀλγινόεσσα μῆ κατενήρατο δίπῃ.

³) Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. II, 118 σελ. 1796. "Κατὰ δὲ Λυσίμαχον νιὸς αὐτῷ ἐξ Εὐύπτης Θεσπρωτίδος Λεοντόφρων, ὃν ἄλλοι Δόρυκλόν φασι. Σοφοκλῆς δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς (Εὐύπτης) Εὐρύαλον ἱστορεῖ, ὃν ἀπέκτεινε Τηλέμαχος".

γικοῦ. Διότι ἐντεῦθεν ἐλήφθησαν αἱ ὑποθέσεις τῶν *Λημνίων*, τοῦ *Φινέως* πρώτου καὶ δευτέρου, τῶν *Κολχίδων* καὶ ἄλλων. Ὡσαύτως οἱ μῦθοι τοῦ Ἄργους καὶ τῶν *Μυκηναίων* ἐγένοντο μεγάλη δεξαμενή, ἐξ ἧς ὁ τραγικὸς ἠντλησεν ὑποθέσεις, ὡς τῆς *Δανάης*, τοῦ Ἀτρέως, τοῦ *Θυέστου Σικωνίου* καὶ τοῦ δευτέρου. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ οἱ μῦθοι, ἐν οἷς ἀνεπτύσσοντο φιλικαὶ ἢ ἐχθρικάι σχέσεις ἡρώων ἢ ἡρωίδων πρὸς θεοὺς ἢ θεάς, ἐγένοντο βάσεις τραγωδιῶν, οἷαι εἶναι αἱ Ὑδροφόροι, ἡ *Νιόβη*, ἡ Ὠρεΐθυια καὶ ὁ *Τριπτόλεμος*. Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ ἐκ ποικίλων ἄλλων μύθων ἔλαβεν ὑποθέσεις ὁ τραγικὸς, ὡς τοῦ *Θαμύρα*, τοῦ *Ἰππονόου*, τοῦ *Μελεάγρου* καὶ πλείστων ἄλλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

ΠΕΡΙ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Κατὰ τὴν λαμπρὰν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν *Σαλαμῖνι* ἐνίκων τοὺς *Πέρσας*, ἐγεννᾶτο ὁ τρίτος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τραγικὸς ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ, παρ' ἧς ἡ μεγάλη ἐκείνη ναυμαχία ἐγένετο¹. Ἐν ταύτῃ ὁ μὲν *Αἰσχύλος* ἠγωνίσσατο, ὁ δὲ *Σοφοκλῆς* περὶ τὸ τρόπαιον ἐξῆρχε τῶν ἐπινικίων². *Σπανιώτερον* μὲν ὀνομάζεται ὁ πατήρ τοῦ *Εὐριπίδου* *Μνήσαρχος* ἢ *Μνησαρχίδης*, συγχρότερον δ' ἡ μήτηρ *Κλειτώ*. Ὁ πατήρ αὐτοῦ λέγεται κάπηλος καὶ ἡ μήτηρ λαχανόπωλις³, ἀλλ' ἴσως ὁ Ἀρι-

¹) *Μανουὴλ Μοσχόπουλος* παρὰ *Westermann* σελ. 141 "Ἐν δὲ τῇ διαβάσει *Ξέρξου* ἐκνοφορεῖτο ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἐτέχθη δὲ καθ' ἣν ἡμέραν Ἕλληνες ἐνέκοντο τοὺς Πέρσας". ²) Παρὰ *Westermann* σελ. 127. ³) Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ παρὰ *Westermann* ἐν σελ. 139 ἀναγινώσκειται "Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς υἱὸς ἐγένετο *Μνησάρχου* καπήλου καὶ *Κλειτοῦς* λαχανοπώλιδος".

στοφάνης ἐγένετο αἰτία, ὅπως τοιαῦτα ἐπαγγέλματα τοῖς γο-
νεῦσι τοῦ ποιητοῦ τούτου ἀποδοθῶσιν. Ὁ Bergk νομίζει, ὅτι
ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶχε κῆπον, οὗ τοὺς καρποὺς ἐπώλει¹. Κατὰ
τὸν Θεόφραστον² ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν
ἐγένετο οἰνοχόος ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, ὅπερ
ἦτο τιμητικὸν ἀξίωμα ἐγγενῶν παιδῶν. Πρὸς δὲ ἐγένετο πυρ-
φόρος τοῦ Ζωστηρίου Ἀπόλλωνος³. Κατὰ πᾶσαν δ' ὁμως
πιθανότητα ὁ ποιητὴς δὲν ἦτο πλούσιος, ὥς γίνεται δῆλον ἐκ
τούτου, ὅτι ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν Μνησαρχίδης ἦτο ἔμπορος,
ὁ δὲ Μνησίλοχος ὑποκριτὴς καὶ μόνον ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Εὐρι-
πίδης διέτριβε περὶ λόγους⁴. Ὁ μὲν πατὴρ τοῦ Εὐριπίδου ἔθανε
κατὰ τὴν νεανικὴν τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν, ἡ δὲ μήτηρ ἐπιζήσασα
εἶδε τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Μνήσαρχος εἶχε λάβει χρησμόν, ὅτι ὁ υἱὸς
ἐμελλε νᾶ νικήσῃ στεφανηφόρους ἀγῶνας, ἐγύμνασεν αὐτὸν τὸ
παγκράτιον ἢ τὴν πυγμὴν⁵. Ὁ χρησμὸς ἐκείνος ἐπληρώθη,
διότι ἂν μὴ ἐστέφθη ἐν ἀθλητικοῖς ἀγῶσιν⁶, ὁμως βεβαίως
ἠρίστευσεν ἐν τῷ θεάτρῳ. Πρὸς δὲ λέγεται, ὅτι ὁ Εὐριπίδης
κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἡσχολήθη περὶ τὴν ζωγραφι-
κὴν. Ἡ εἰδησις αὕτη δὲν φαίνεται ἀπίθανος, διότι καὶ ἐν Με-
γάρῳις ἐδείκνυνον εἰκόνας τοῦ τραγικοῦ καὶ βεβαίως ἐκ τού-
του, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ἔχει πλείστας γρα-
φικὰς περιγραφάς. Ὅτι δ' ὁ τραγικὸς οὗτος ἡσχολήθη περὶ τὴν
φιλοσοφίαν καὶ τὴν σοφιστικὴν, μαρτυροῦσι καὶ οἱ ἀρχαῖοι⁷ καὶ
αὐταὶ αἱ τραγωδίαι αὐτοῦ, αἵτινες εἶναι μεστὰι φιλοσοφημάτων.
Λέγεται, ὅτι ἐγένετο ἀκουστὴς τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Προδίκου
καὶ τοῦ Πρωταγόρου, τοῦ δὲ Σωκράτους ὀνομάζεται ἐταῖρος.

¹) Bergk III, 467. ²) Παρ' Ἀθην. X, 424. Ἰδὲ καὶ Sittl III, 311.
³) Παρὰ Westermann σελ. 134. ⁴) Αὐτόθι ἐν σελ. 139. ⁵) Αὐτόθι σελ.
133. ⁶) Λέγεται, ὅτι καὶ ἡ κατὰ γράμμα πληρώσις τοῦ χρησμοῦ ἐγένετο
παρὰ τῷ Westermann σελ. 133. Εὐσέβ. ἐν Εὐαγγελ. Προπαρ. V, 33, 10
καὶ Gellius XV, 20, 2. ⁷) Westermann αὐτόθι.

‘Ο Αισχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐστεροῦντο τοιούτων φιλοσοφικῶν σπουδῶν καὶ δι’ ἄλλας ἴσως αἰτίας καὶ διότι κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτῶν ἡλικίαν ἡ τοιαύτη παιδεία δὲν ἦτο συνήθης. Οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ αἱ γλωσσικαὶ τοῦ Προδίκου παρατηρήσεις καὶ ἡ σοφιστικὴ τοῦ Πρωταγόρου ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ τραγικοῦ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Πρωταγόρας τὸν πολυθρόνητον περὶ θεῶν λόγον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Εὐριπίδου ἀνέγνω¹. Οὐχ ἦττον ὁ τραγικὸς ἐμελέτα τὰ συγγράμματα καὶ ἄλλων φιλοσόφων, ὥς τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἡρακλείτου², καὶ καθ’ ὅλου τῶν ἀρχαιότερων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Διότι φιλόθελος ὢν εἶχε πλουσίαν βιβλιοθήκην³.

Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ὁ ποιητὴς ἐγένετο δυστυχής, διότι ἔλαβε δύο γυναῖκας⁴, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἦσαν, ὥς λέγεται, ἀκύλαστοι. Ὁ μετὰ τῆς Μελιτοῦς γάμος ὀλίγον χρόνον διήρκεσε, διότι ὁ Εὐριπίδης ἀποπέμφας ταύτην ἔλαβε τὴν Χοιρίλην, τὴν θυγατέρα τοῦ Μνησιλόχου, ἐξ ἧς ἔσχε τοὺς τρεῖς εἰρημένους υἱούς. Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἦτο σωφρονεστέρα τῆς πρώτης, διότι συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ δούλου Κηφισοφῶντος. Παραδίδεται δ’ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ὁ τραγικὸς τὸν Ἰππόλυτον ἐποίησεν, ὅπως δείξῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν γυναικῶν⁵ καὶ πολλοὶ νεώτεροι εἰκάζουσιν, ὅτι τὰ ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ εἰρημένα ἔχουσιν ὥς βάσιν τὰ ἀνύχνηματα αὐτοῦ τοῦ τραγικοῦ. Εἰς ταῦτα ποιεῖ ὑπαινυγμὸν καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις⁶. Ἀλλὰ περὶ τῆς

¹) Διογένης Λαέρτις. IX, 8, 54 “Ἀνέγνω δ’ Ἀθήνησιν ἐν τῇ Εὐριπίδου οἰκίᾳ ἢ ὥς τινες ἐν τῇ Μεγακλείδου, ἄλλοι δ’ ἐν Λυκείῳ, μαθητοῦ τὴν φωνὴν αὐτῷ χρησάντος Ἀρχαγόρου τοῦ Θεοδοίου”. ²) Bergk III, 475. ³) Ἀθήν. I, 3. ⁴) Ὁ Γέλλιος XV, 20, 6 λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ τὰς δύο γυναῖκας εἶχε συγχρόνως, ὅπερ δὲν γὰρ ἦναι ἀληθές· διότι ἐν Ἀθήναις ἡ διγαμία δὲν ἐπιτρέπετο. ⁵) Ὁ βιογράφος παρὰ Westermann σελ. 137 λέγει “Ἀέγουσι δ’ αὐτὸν γήμαντα τὴν Μνησιλόχου θυγατέρα Χοιρίλην καὶ νοήσαντα τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς γράφει πρῶτον τὸ δράμα τὸν Ἰππόλυτον, ἐν ᾧ τὴν ἀναισχυντίαν ἐθριάμβευε τῶν γυναικῶν, ἔπειτα δ’ αὐτὴν ἀποπέμψασθαι...”. ⁶) Ἐν στίχ. 1047.

ἀκριβείας τοῦ ἀτυχήματος τούτου δὲν δύναται τις εὐκόλως νὰ ἀποφανθῇ· διότι καὶ ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς ὑποθέσεως λόγοι δὲν ἐλλείπουσι. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον πολλοὶ συκοφάνται, οὐχὶ ὀλίγοι ἐχθροὶ τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἴσως αὐταὶ αἱ γυναῖκες, ὧν τὸ ἦθος ὁ τραγικὸς συχνάκις διέσυνρεν ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐπειράθησαν, ὅπως τιμωρήσωσι τὸν ὑβριστὴν τοῦ φύλου αὐτῶν. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανον, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις ὑπὲρ γενναίων ἰδεῶν ἠγωνίζετο, ὑπερέβη τὸ προσῆκον μέτρον πίστιν δοὺς ταῖς διαβολαῖς. Παραδίδουσι μὲν οἱ βιογράφοι, ὅτι ὁ τραγικὸς διεζεύχθη τὴν Χοιρίλην, ἀλλ' ἐκ τῶν Βατράχων τοῦ Ἀριστοφάνους γίνεται δῆλον, ὅτι τοῦτο δὲν συνέβη¹. Ἀλλ' ὅτι κατεφλέγετο ὑπὸ μίσους κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ ἐν τέλει ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὰς Ἀθήνας², ἴσως εἶναι ἐνδείξεις, ὅτι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι ἄνευ βάσεως. Καὶ εἴ τις τὴν ἀκολασίαν τῆς δευτέρας γυναικὸς ἤθελε καταδείξει πλάσμα, πάλιν ὑπολείπεται ἡ τῆς πρώτης, ἣτις ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ τῷ ποιητῇ τὸ κατὰ τῶν γυναικῶν μῖσος. Εἶναι δ' ὅμως δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος θέλων νὰ ἀπεικονίσῃ αἰσθήματα καὶ πάθη ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ τὰς γυναῖκας, αἵτινες εἶναι ἐπιτηδειότατον πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ὄργανον. Διὰ τοῦτο εἰκονίζει μὲν Φαίδρας καὶ Σθενεβοίας, ἀλλὰ καὶ τὴν χρηστὴν καὶ φίλανδρον ἈλκΗΣΙΝ, τὴν Εὐάδνην, τὴν Ἰφιγένειαν, τὴν Μακαρίαν καὶ ἄλλας χρηστές.

Ἐν ᾧ δὲ καὶ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς μετεῖχον ἐν τινὶ μέτρῳ τῶν πολιτικῶν, ὁ Εὐριπίδης ἀπεῖχε τούτων καὶ κατὰ τοῦτο συνεφώνει τῷ φίλῳ αὐτοῦ Σωκράτει, ὅστις ἐνόμιζεν, ὅτι

¹) Αὐτόθι ἐν στίχ. 1408·

αὐτός, τὰ παιδῖ, ἢ γυνή, Κηφισοφῶν

²) Θωμάς ὁ Μάγιστρος παρὰ Westermann ἐν σελ. 140 λέγει· “Φωράσας δὲ τὸν αὐτοῦ ὑποκριτὴν Κηφισοφῶντα ἐπὶ τῇ γυναικὶ καὶ τὴν ἐντεῦθεν μὴ φέρων αἰσχύνην, σκωπτόμενος ὑπὸ τῶν κωμωδοποιῶν, ἀφείς τὴν Ἀθήνησι διατρίβην εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε παρὰ τὸν βασιλεῖα Ἀρχέλαον”.

πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπινου βίου εἶναι ἡ φιλοσοφία καὶ ὅτι οἱ πολιτευόμενοι δέονται, ὅπως πρῶτον φιλοσοφήσωσιν. Ἡ ἀποχὴ δ' ὅμως αὕτη ἀντίκειται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ ἐγένετο ἐπιβλαβὴς τοῖς Ἀθηναίοις· διότι αἱ ἐξοχώτεραι διάνοιαι τῶν πολιτικῶν ἀποσχοῦσαι κατέλιπον ἀπὸ τοῦ Περικλέους καὶ ἐφεξῆς τὴν πολιτείαν ἔρμαιον τοῖς ἀεὶ φανλοτέροις¹. Ἀπεῖχε μὲν τῆς πολιτικῆς τύχης ὁ ποιητής, ἀλλὰ πάντοτε προσεῖχε τὸν νοῦν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν, ὥς μαρτυροῦσιν αἱ τραγωδίαὶ αὐτοῦ. Πανταχοῦ εἶναι φιλόπολις καὶ ἔχει τὸν ζῆλον, ὅπως ἐν τῷ θεάτρῳ διδάξῃ πολιτικὰς θεωρίας. Ὁ ποιητής κακίζει τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄχλου, μάλιστα δὲ τοῦ ναυτικοῦ², δὲν εἶναι ὅμως καὶ φίλος τῶν ἀριστοκρατορικῶν τῶν ἐπαυρομένων ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ εὐγενεῖ καταγωγῇ³. Κατ' ἐξοχὴν δ' ἀγαπᾷ τοὺς γεωργούς, διότι οὗτοι εἶναι φιλοπόλιδες καὶ ἔρεισμα τῆς πόλεως⁴. Ὡς ὁ Σοφοκλῆς ἦτο πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, οὕτως ὁ Εὐριπίδης τοῦ Ἀλκιβιάδου, οὗ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκην ὕμνησεν⁵. Ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ ὁ πολιτευτὴς οὗτος ὑβρίζων τοὺς Σπαρτιάτας⁶, ἐγένετο ὄργανον τῆς ῥαδιουργίας τοῦ εἰρημένου πολιτευτοῦ, ὥς ἔσται λόγος.

Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος δὲν ἦτο φιλαθηναῖος, ὥς ὁ Σοφοκλῆς, ἀλλὰ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου βασιλέως Ἀρχελάου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πέλλαν⁷. Ἐν ᾧ δ' ἐκεῖσε ἐπορεύετο, διέτριψεν ὀλίγον ἐν Μαγνησίᾳ, ὅπου ἔτυχεν ὑποδοχῆς τιμηθεὶς διὰ προξενίας καὶ ἀτελείας⁸. Ἐν Μακεδονίᾳ ὁ ποιητής εὗρε τὸν φίλον αὐτοῦ Ἀγάθωνα καὶ τὸν Τιμόθεον, οὓς εἶχε καλέσει ὁ φιλόμουσος ἡγεμὼν. Τούτῳ χαριζόμενος

¹) Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Πλάτ. Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 62. ²) Ἐν Ἐκάβ. 611. ³) Ἐν Ἰκεῖα. 241. ⁴) Ἐν Ἡλέκτρ. 389 καὶ ἐν Ὁρέστ. 911. ⁵) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλκιβιάδ. κεφ. XI. ⁶) Ἐν στίχ. 444. ⁷) Οἱ ἀρχαῖοι παραδίδουσιν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἀπῆλθεν εἰς Μακεδονίαν διὰ τὸ αὐτόχημα περὶ τὴν γυναῖκα, περὶ οὗ εἴρηται ἥδη. ⁸) Τούτῳ παραδίδει ὁ βιογράφος παρὰ Westermann ἐν σελίδ. 134.

ἐποίησεν Ἀρχέλαον πρὸς τιμὴν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῆς Μακεδονίας. Ἐνταῦθα ἐποίησε καὶ τὴν τελευταίαν τετραλογία, ἣν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐδίδαξεν Εὐριπίδης ὁ νεώτερος ἐν Ἀθήναις. Εἰκάζεται δ', ὅτι αἱ Βάκχαι ἦσαν ὠρισμέναι, ὅπως διδαχθῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἀρχελαίου. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐλέγετο, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ τραγικοῦ ἐπῆλθεν ἐκ τῶν δηγμάτων κυνῶν.¹ Ἰσως αἱ τιμαὶ αἱ δαφυλῶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαίου ἀποδιδόμεναι ἤγειραν τὸν φθόνον τῶν ἀδελικῶν, οἵτινες παρεσκεύασαν αὐτῷ οὐκ τριὸν θάνατον. Ὅπως οὐδὲ ποτε ἐν τινὶ θήρᾳ τοῦ Ἀρχελαίου ὁ Εὐριπίδης ἐγένετο κυνοσπάρακτος² καὶ ἔθανεν, ὁ δ' Ἀρχέλαος λίαν ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν θάνατον τοῦ τραγικοῦ μαθόντες ἐδάκρυσαν, ἤτησαν τὰ ὅσα τοῦ θανόντος³, ἀλλὰ μὴ λαβόντες κατεσκεύασαν κενοτάφιον παρὰ τῇ ὁδῷ τῇ ἀγοῦσῃ εἰς Πειραιᾶ⁴ καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ προάγωνι εἰσήγαγε τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους. Ὑπάρχουσι δ' ὅμως οἱ λέγοντες, ὅτι τὰ περὶ δόξης τῶν κυνῶν εἶναι μῦθος· διότι ἂν ἡ διήγησις ἦτο ἀκριβής, ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις δὲν ἠδύνατο νὰ τηρήσῃ σιγὴν⁵. Ὅπως οὐδὲ ποτε ὁ Εὐριπίδης θανὼν ἐτάφη ἐν καλλιόστῳ χωρίῳ τῆς Μακεδονίας παρὰ τῇ Ἀρεθούσῃ. Λέγεται δ', ὅτι ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ποιητοῦ κατέσκηψε κεραυνός, ὥς ἄλλοτε τῷ τοῦ Λυκούργου, ὅπερ ἐγένετο ἀπολόγημα καὶ μαρτύριον τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Εὐριπίδην⁶. Πρὸς τιμὴν τοῦ τραγικοῦ τούτου ἐποιή-

¹) Παρὰ Westermann ἐν σελίδ. 136. Ὑπόθεσις δ' ὕστερον Εὐριπίδου ἐν ἄλλῃ τινὶ πρὸ τῆς πόλεως ἡρεμούντος, Ἀρχελαίου δ' ἐπὶ κυνηγέσιον ἐξελθόντος, τῶν σκυλάκων ἀπολυθέντων ὑπὸ τῶν κυνηγῶν καὶ περιτυχόντων Εὐριπίδῃ, διεσπαράχθη καταβρωθεὶς ὁ ποιητής. ²) Gellius XV, 20. ³) Πανσαν. I, 2, 2. ⁴) Bode III, 456. Πολιτίν. Ἀνθολογ. VII, 51.

Ὅς σε κυνῶν γένος εἶλ', Εὐριπίδῃ, οὐδὲ γυναικὸς οἷστορος, τὸν σκοτίης Κύπριδος ἀλλότριον, ἀλλ' Αἰδὸς καὶ γῆρας ὑπαὶ Μακέτῃ δ' Ἀρεθούσῃ κεῖσθαι, ἐταιρείῃ τίμιος Ἀρχέλειω.

Σὸν δ' οὐ τοῦτον ἐγὼ τίθεμαι τάφον, ἀλλὰ τὰ Βάκχων βήματα καὶ σκηνὰς ἐμβάδι πειθομένης.

⁵) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυκούργ. XXXI. Ὑπόθεσις δὲ καὶ τῶν λειψάνων

θησαν πολλά ἐπιγράμματα, ἐπὶ δὲ τοῦ κενотаφίου, περὶ οὗ εἴρηται, ἐχαράχθη τὸ ὑπὸ Θουκυδίδου ἢ ὑπὸ Τιμοθέου τοῦ μελοποιῦ ποιηθέν¹.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ τραγικὸς οὗτος ἦτο σκυθρωπός, σύρους καὶ μισόγελως, σπήλαιον δ' ἐν Σαλαμῖνι κατασκευάσας διημέρουνεν. Ἐντεῦθεν οἱ ἀρχαῖοι ἐξήγουν, ὅτι τὰς πλείστας τὰς ὁμοιώσεων ἐλάμβανεν ἐκ τῆς θαλάσσης². Πρὸς δὲ παραδίδοται ὅτι ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε φακὸν καὶ ἔτρεφε βαθὺν πώγωνν. Ἄλλ' ὅτι ὁ ποιητὴς ἡγάπα τὴν θεάν τῆς φύσεως, δὲν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἄλλεμισ· διότι ἡ πρὸς τὴν φύσιν ἀγάπη εἶναι πρώτη ἀρετὴ παντὸς ποιητοῦ. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποθεσθῇ ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἦτο ἐρημόφιλος, διότι γινώσκει καλῶς τὰς μεταβολὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πυχάς, ὅπερ προϋποτίθεται κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους³. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο βαρύντατος, δὲν ἠσθάνετο χαρὰν πρὸς τὸν βίον, ὡς ὁ Ὅμηρος⁴ καὶ Σοφοκλῆς⁵, οὐδ' εἶχε θερμότητα καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ ἀντικείμενον, περὶ ὃ ἡσχολεῖτο. Οὕτω πραγματευόμενος τὰς εἰκόνας τῆς φαντασίας αὐτοῦ μετὰ τινος ἀδιαφορίας ποιῶν ταύτας ψυχράς. Τῆς ἐλλείψεως ταύτης καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔχει συνείδησιν⁶.

αὐτοῦ κομισθέντων οἵκαδε κεραυνὸν εἰς τὸν τάφον κατασκῆψαι· τοῦτο οὐ ῥαδίως ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἐπιφανῶν πλὴν Εὐριπίδῃ συμπεσεῖν ὕστερον τελευτήσαντι καὶ ταφέντι τῆς Μακεδονίας περὶ Ἀρέθουσας⁷. ¹) Παλατιν. Ἀνθολογ. VII, 45.

Μνήμα μὲν Ἑλλὰς ὕπασ' Εὐριπίδου· ὅστις δ' ἴσχει
γῆ Μακεδῶν· ἡ γὰρ δέξατο τέρμα βίον.

Πατρὶς δ' Ἑλλάδος Ἑλλάς, Ἀθῆναι· πλείστα δὲ Μούσαις
τέρμας, ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.

²) Ὅρα τὸν βιογράφων παρὰ Westermann ἐν σελίδ. 137. ³) Berg II, 575. ⁴) Περὶ τούτου λέγομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 139. ⁵) Τὸν Σοφοκλῆα κατέλαβε βαρυνθῆμα κατὰ τὸ τέρμα τοῦ βίου, ὡς λέγομεν ἐν εἰσαγωγῇ εἰς Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων. σελ. 5. ⁶) Ἐν Ἰκέτιο. στίχ. 182.

Τὸν θ' ἑμνοποῖόν αὐτὸς ἂν τίκτῃ μέλη
χαίροντα τίκτειν· ἦν δὲ μὴ πάσχη τόδε,
οὐ τοι δύνατ' ἂν οἴκοθέν γ' ἀτώμενος
τέρπειν ἂν ἄλλους· οὐδὲ γὰρ δίκην ἔχει.

Ἡ βαρυνθυμία τοῦ ποιητοῦ ἴσως ἐνεπνέετο καὶ ἐκ τῶν οἰκιακῶν ἀτυχημάτων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν φιλοσοφημάτων αὐτοῦ, ἅπερ εὐρίσκοντο ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὴν καθεστῶσαν θρησκείαν. Ὅσον βαθύτερον ἤθελε νὰ εἰσδύσῃ ὁ τραγικὸς οὗτος εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, εἰς τὰ μυστήρια τῆς πίστεως καὶ εἰς τὰ τῶν θεῶν καθ' ὅλον, τοσοῦτον ἐκ τοῦ πυθμέρος τῆς ζητήσεως ἀνέδυνεν ἡ ἀμφιβολία, ἥτις τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς διατάρασεν. Οὐδὲν δὲ φθείρει οὕτω τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν, ὥς ἡ ἔλλειψις ἐδραίων πεποιθήσεων. Οὐδεὶς δ' εἶναι οἰκτρότερος ἀνθρώπου μηδὲν πιστεύοντος. Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς τὴν καθεστῶσαν θρησκείαν καὶ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις σεβόμενοι δὲν κατετήκοντο ὑπὸ τῆς ἀπιστίας. Ὅτι δ' ὁ Εὐριπίδης καταφρονεῖ τῶν χρησμῶν καὶ τῶν μαντευμάτων, δὲν εἶναι παράδοξον· διότι ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Ἀλκιβιάδης μετεχειρίσθη τοὺς μάντις πρὸς τοὺς πολιτικούς αὐτοῦ σκοπούς¹, ἀλλ' ἂφ' οὗ τὰ μαντεύματα δὲν ἐξεξαιώθησαν, οἱ Ἀθηναῖοι ὠργίσθησαν κατὰ τῶν χρησμολόγων². Ἀλλ' ὁ τραγικὸς οὗτος προβαίνει πορρωτέρω τὴν ὑπαρξιν τῶν θεῶν ἀρνούμενος³ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς μετὰ περιφρονήσεως λέγων⁴.

Οἱ θαναμασταὶ τοῦ Εὐριπίδου, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ πολὺς Walkenaer⁵, θεωροῦσι τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Σωκράτη προδρομούς τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ὁ μὲν Σωκράτης ἦτο εὐσεβὴς περὶ τὰ θεῖα καὶ δὲν ἔλεγέ τι κατὰ τῆς καθεστώσης θρη-

1) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικ. κεφ. XIII "Καὶ θεοπρόποι τινὲς αὐτῷ παρ' Ἀμμωνι ἀφίκοντο χρησμὸν κομίζοντες, ὡς λήγονται Συνακοσίους ἅπαντας Ἀθηναῖοι." 2) Θουκυδίδ. VIII. 1 "ὠργίζοντο δὲ καὶ τοῖς χρησμολόγοις τε καὶ μάντεσι καὶ ὅποσοι τι τότε αὐτοὺς θειάσαντες ἐλήπιον ὡς λήψονται Σικελίαν." 3) Ὡς ἐν Βελλεροφόντ. ἀπόσπας. 288.

Φησὶν τις εἶναι δῆτ' ἐν οὐρανῷ θεοὺς ;
οὐκ εἰσὶν, οὐκ εἶδ'· εἴ τις ἀνθρώπων λέγει,
μὴ τῷ παλαιῷ μωρὸς ὢν χρήσθω λόγῳ.

4) Ἐν Μελαμπ. 484· Ζεὺς, ὅστις ὁ Ζεύς· οὐ γὰρ οἶδα πλὴν λόγῳ κλύων.

5) Diatribe in Euripides perditorum dramatum reliquias 1808 καὶ 1824.

σκείας. Ἄν δ' αὖτη ἐζημιούτο, τοῦτο συνέβαινεν ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτους, ὅστις τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μετεβίβαζε! Τούναντίον ὁ Εὐριπίδης ἀντιθρονησεντικὰς ἰδέας διεκήρυσεν ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ, ἔνθα ἀφιλόσοφα πλήθη συνέρρεον. Ἡδύνατο τις νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ τραγικῷ, εἰ οὗτος ἀνεκάλυπτε νέας ἰδέας καὶ ταύτας ἐποίει γνωστὰς ἐν φιλοσόφοις, ἀλλὰ τὰς ἐλλείψεις τῆς πολυθείας ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ εἶπον, ὥς ὁ Ξενοφάνης² καὶ ὁ Πρωταγόρας. Ἐνταῦθα λοιπὸν δὲν πρόκειται περὶ εὐρέσεως ἀλλὰ περὶ διαδόσεως ὁλεθρίων ἰδεῶν εἰς τὸν ὄχλον, ὅστις διὰ τῆς θρησκείας ἀποτρέπεται τῆς ἀδικίας. Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ ὑπερμαχοὶ τοῦ τραγικοῦ, ὅτι οὗτος ἐγένετο πρόδρομος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο ἡδύνατο νὰ λεχθῇ πρὸς τιμὴν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' οὗτος ἔχων πρόχειρον τὸν χριστιανισμόν ἠγωνίζετο κατὰ τῆς πολυθείας ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλ' οὗτος ἠγωνιζόμενος τὸ οἰκοδόμημα, ἐφ' οὗ τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν γένος ἐστηρίζετο, οὐδὲν εἶχε πρὸς ἀντικατάστασιν οὕτω συνεξάλει πρὸς ὁλεθρον αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅσα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὴν Πλατωνικὴν Ἀπολογίαν τοῦ Σωκράτους λέγομεν³: «Οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν ἦσαν μὲν ἀληθεῖς, ἀλλ' ἐπὶ τούτων ἠρείδοντο αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι. Οἱ θεοί, οἷς πεποιθότες οἱ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσαντο γενναίως ἐν Μαραθῶνι, ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς, οἱ θεοί, δι' ὧν οὗτοι ἐγένοντο ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων, οἱ θεοί, λέγω, ὧν αἱ παντοειδεῖς μορφαὶ μετέβαλον τὴν ὅλην Ἑλλάδα εἰς Μουσεῖον ἐν τοῖς ὁλεθροποιοῖς τῆς διαανοίας βαράθροις καταπεσόντες συνετρίβησαν. Βεβαίως οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε ἐλέχθη ὅτι δικαζόμενοι ἐν τοῖς ἡμετέροις δικαστηρίοις ἤθελον πεμφθῆναι πλὴν ὀλίγων ἐντίμων ἐξαιρέσεων εἰς τὸ δεσμοτήριον, πάντες ὁμοῦς ἦσαν οἱ θεοὶ τῶν πατέρων, οἱ θεοὶ οἱ διασφύζοντες τὰς

¹) Εἰσαγωγ. εἰς Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 49. ²) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 163. ³) Ἐν σελίδ. 50

πλείστας τῶν πολιτικῶν καὶ ἰδιωτικῶν σχέσεων. Μετὰ τὸν ὄλεθρον ἐκείνων οὐδεμία παραμυθία ὑπελείπεται τοῖς ἀδικουμένοις, οὐδὲν θάρρος ἐνεπνέεται τοῖς ὑπὲρ πατρίδος κινδυνεύουσιν, ἡ Πρωθία ἐσίγησε καὶ ἔνθεν μὲν οἱ εὐρεσιλόγοι καὶ ἀρεταλόγοι τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Στοᾶς πρὸς ἀλλήλους ἤριζον, ἔνθεν δὲ οἱ λογοθῆραι καὶ λογομανοῦντες μετὰ στόμφου ἐπεδείκνυντο ».

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ Εὐρυπίδης ἀπώλεσε τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, ἔπρεπεν ἢ ὅλως ν' ἀπόσχη τῶν μύθων τὰς ὑποθέσεις τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ λαμβάνων ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ νὰ πλάττῃ ταύτας, ὥς διὴ ὁ Ἀγάθων ἐποίησε τοῦτο ἐν τῷ Ἀνθεῖ. Ὁ τραγικὸς ὁμῶς ἐτέρπετο ἐν τῇ καταδείξει τῶν ἀτόπων τοῦ μυθικοῦ κόμου καὶ ἐν τῇ ἐπιδείξει τῶν ἑαυτοῦ φιλοσοφημάτων. Ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον διδάσκει ὁ φιλόσοφος καὶ κατ' ἄλλον ὁ δραματικὸς ποιητής. Ἐκεῖνος μὲν τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἀποδεικνύει λογικῶς, οὗτος δὲ εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν ἀνθρώπους μὴ εἰσακούσαντας τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, ἀλλ' ἁμαρτάνοντας καὶ τιμωρουμένους. Ὁ μὲν φιλόσοφος φιλοσοφεῖ ὥς ἄνθρωπος, ὁ δὲ δραματικὸς ποιητής ὥς θεός, διότι ποιεῖ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ φιλοσόφως. Οὕτως ὁ θεατὴς δὲν διδάσκεται διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἁμαρτανόντων αὐτὸς φθάνει εἰς τὸ φιλοσόφημα. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν φιλόσοφος διδάσκει, ὅτι ἡ κλοπὴ εἶναι κακόν, ὁ δὲ δραματικὸς εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν κλέπτοντα καὶ τιμωρούμενον. Ἄν δ' ὁ δραματικὸς ποιητής μεταβληθῇ εἰς φιλόσοφον, δὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ βλάπτει διότι δὲν ἀφίεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ συλλογισμοῦ αὐτῷ τῷ θεατῇ. Ὁ Εὐρυπίδης τὴν ποίησιν φύσει ἀθύρματον καὶ αὐτοτελῆ οὖσαν ἐταπείνωσεν εἰς θεραπαινίδα τῆς φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν σοφούς καὶ ἀσόφους, δούλους καὶ ἐλευθέρους φιλοσοφοῦντας κατέδειξεν, ὅτι ἀγνοεῖ τὸ προσῆκον, ὅπερ εἶναι σπουδαία ἀρετὴ παντὸς ἀγαθοῦ ποιητοῦ. Ἐνιαχοῦ δ' ἐλέγχεται, ὅτι δὲν γινώσκει καλῶς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, π. χ. ἡ Μήδεια, ἐν ᾗ τὸ πάθος αὐτῆς εἶχεν ἐξαρθῇ μέχρι μανίας, φι-

λοσοφεῖ πρὸς τὰς Κορινθίας¹, ἐν ᾧ ἡ φιλοσοφία ἀπαιτεῖ ψυχρότητα διανοίας καὶ οὐχὶ θερμότητα παθῶν.

Καὶ αὐταὶ δ' ὅμως αἱ φιλοσοφικαὶ αὐτοῦ γνωμολογίαι δὲν εἶναι πάντοτε ὑγιεῖς, ἀλλὰ συγχρότατα φθαρτικαὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῶν βάσεων τῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ χορὸς τῶν Κορινθίων γυναικῶν φιλοσοφῶν ἀνευρίσκει, ὅτι οἱ μὴ παιδοποιήσαντες ὑπερέχουσι τῶν τεκόντων τέκνα². 'Οπόσον τὸ φιλοσόφημα τοῦτο εἶναι ἀντικοινωνικόν, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀποδείξεως. Εἶναι πολυθρόνητος ὁ λόγος τοῦ Ἱππολύτου, ὅτι μόνον ἡ γλῶσσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ διάνοια ἔχει ὀρκισθῆ³. 'Εν ᾧ ὁ Αἰσχύλος ἔλεγε περὶ τοῦ Ἀμφιαράου, ὅτι δὲν θέλει νὰ φαίνεται δίκαιος, ἀλλὰ νὰ ἦναι, ὁ Εὐριπίδης τὸ ἀντίθετον συνεξοφύλευε⁴. Πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τραγικοῦ τοῦτου ἐλέχθη, ὅτι τὰς ἀντικοινωνικὰς καὶ ἀνθρώπους φράσεις λέγει οὐχὶ αὐτὸς ὁ ποιητής, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας. Κατὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι καὶ οἱ γενναῖοι λόγοι τοῦ ποιητοῦ (διότι τοιοῦτοι δὲν ἐλλείπουσι) δὲν λέγονται ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν προσωπῶν τῶν τραγωδιῶν. 'Ο Πλούταρχος παραδίδει, ὅτι ὁ Εὐριπίδης πρὸς τοὺς λοιδοροῦντας τὸν Ἰζίονα ὡς ὄντα ἀσεβῆ καὶ μαρὸν ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἐξήγαγε πρότερον τῆς σκηνῆς ἢ ἀφ' οὗ προσήλωσε τῷ τροχῷ⁵. Βεβαίως ἤθελεν εἶναι οὐχὶ σμικρὰ ἀπολογία, ἂν ἕκαστον ἀσεβὲς ἢ ἀνῆθικον φιλοσόφημα ἐτιμωρεῖτο, τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει πάντοτε.

'Αλλ' ὑπάρχουσιν οἱ λέγοντες, ὅτι εἶναι γελοῖον νὰ ἀποδώσωμεν τῷ Εὐριπίδῃ τὰς ἐλλείψεις τῆς ἐαυτοῦ ἐποχῆς⁶. 'Η ὑπεράσπισις ὅμως δὲν εἶναι ἀσφαλής· διότι οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κατ' ἄρ-

¹) 'Εν στίχ. 214. ²) 'Εν στίχ. 1081 καὶ ἐξῆς. ³) 'Εν Ἱππολύτ. 612. ἡ γλῶσσα' ὁμῶμοχ', ἡ δὲ φρεὴν ἀνώμοτος.

⁴) 'Εν Ἰζιονος ἀποσπάσματι.

Τοῦ μὲν δικαίου τὴν δόκησιν ἄρνησο,
τὰ δ' ἔργα τοῦ πᾶν δρεῶντος ἔνθα κερδανεῖς.

⁵) Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν ἐν κεφ. IV. ⁶) Bode III, 459.

χὰς προσέκρουσαν εἰς τὰς τολμηρὰς τούτου ἰδέας¹, αἵτινες παρεῖχον συχνάκις ὕλην τοῖς κωμικοῖς. Ἄν δὲ τὰ κατὰ τοῦ Εὐρυπίδου σκώμματα τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ μέγαλον μέρος τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἤθελον βεβαίως ἀποδοκιμασθῇ καὶ δὲν ἤθελον ἐπαναληφθῇ. Ἄλλ' ὑποθεθῆσθω, ὅτι τὰ βλαβερὰ φιλοσοφήματα ἦσαν προϊόντα τῆς ἐποχῆς. Ἄρα γε δὲν ὥφειλεν ὁ Εὐρυπίδης νὰ ἀντιστῇ πρὸς τὴν κατὰπτωσιν, εἰς ἣν ἐφέροντο οἱ σύγχρονοι Ἀθηναῖοι²; Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θεάτρῳ ὁ Σοφοκλῆς ἐδίδασκε τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ, αἵτινες ἦσαν ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὰς τοῦ Εὐρυπίδου, καὶ ὁμως ὁ τραγικὸς οὗτος ἡγαπᾶτο. Ἄρα οἱ θεαταὶ δὲν ἐπέβαλον τῷ Εὐρυπίδῃ τὴν τοιαύτην ὁδὸν καὶ ἄρα ἠδύνατο νὰ ἀκολουθῇ τῇ δραματικῇ τέχνῃ τῶν προγενεστέρων· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν, ὅπως κολακεύσῃ τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν, ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης τὸν ὄχλον³. Οὕτω ποιήσας ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο, ὅτι ὁ Εὐρυπίδης ποιεῖ μετὰβασιν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ἐθνισμοῦ πρὸς τὴν νεωτέραν φιλανθρωπίαν (*humanitatem*) καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ συμπίπτει τῷ κοσμοϊστορικῷ ἐκείνῳ τμήματι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, καθ' ὃ ἀρχαιότης καὶ νεωτέρα ἐποχὴ συνάπτονται⁴. Ὅπως οἰήσῃτε ὁ τραγικὸς οὗτος ἐγένετο ὁ ἥρωας τῶν λαῶν καὶ τὸ εἶδωλον τῶν φιλοσόφων, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς νέας κωμῳδίας, λίαν ἐτιμᾶτο κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς καὶ Ῥωμαῖκούς χρόνους καὶ κατέστη ὁ αὐλικὸς ποιητὴς τῶν ἐξελληνισθέντων λαῶν⁵.

¹) Σχολ. εἰς Ὀρέστ. 554 καὶ Κλήμ. ὁ Ἀλεξανδρ. II, 505. ²) Ὁ Αἰλιανὸς ὀρθῶς λέγει ἐν Ποικίλ. Ἱστορ. II 6 "Τοὺς εὖ καὶ καλῶς ἕκαστα δρῶντας οὐ τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἔχουσι νοῦν θεωρητικόν τῶν δρωμένων ἀρέσκειν δεῖν". ³) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Μήδειαν σελ. 4 λέγομεν "Ὡς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εἶναι πολύτροπος καὶ πολυμήχανος καὶ πολὺ τὸ ὀχλαγωγικὸν ἔχει ἐν τῇ πολιτείᾳ, οὕτως ὁ Εὐρυπίδης ἐν τῇ τραγωδίᾳ. Ἀμφοτέρους δύναται τις νὰ ἐλέγξῃ, οὗτοι δὲν περιεστειλάν τὰ βίαια τοῦ λαοῦ πάθη, οὐδ' ἐκόλασαν τὰς ἀλόγους τοῦ δήμου ὁρμὰς, ἀλλ' ὑπέθάλπον ταῦτα, ἵνα αὐτοὶ ἄρχωσιν, ὁ μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ δὲ περὶ τὴν θνυμέλην". ⁴) Παράβαλλ. Bernhady II, 2, 389. ⁵) Ὁρα εἰσαγωγ. εἰς Μήδ. σελ. 6.

Καὶ ὁμοῦς ὁ τραγικὸς δὲν ἐβελτίωσεν, ἀλλ' ἐταπείνωσε τὴν δραματικὴν τέχνην. Οἱ πρόλογοι τοῦτου κακίζονται ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων¹ καὶ νεωτέρων, δὲν ἐλλείπουν ὁμοῦς καὶ ὑπερασπίζονται τοῦτων. Ἐν ἀρχῇ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου παρέρχεται θεός, ἥρως ἢ ἄλλο τι πρόσωπον, ὅπερ ἐν μονολόγῳ λέγει τοῖς θεαταῖς τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, πάντα τὰ προηγουμένα συμβεβηκότα καὶ τὸ σημεῖον, ἐν ᾧ εὐρίσκεται ἡ πρᾶξις. Τοῦτο εἶναι ἀτέλεια τῆς δραματικῆς τέχνης ὑπομνησκουσα τὴν τῆς ζωγραφικῆς, ἐν ᾗ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων εἰκόνων ἐξήρχοντο ταινίαι, ἐν ᾗ ἦτο γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ εἰκονιζομένου². Πρὸς ὑπεράσπιον τῶν προλόγων ἐλέχθη, ὅτι ὁ Εὐριπίδης διασκεύασας πολλοὺς μύθους εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως προιδάξῃ τοὺς θεατὰς αὐτοῦ, περὶ τίνος πρόκειται. Ὅντως ὁ τραγικὸς οὗτος τοὺς ἀρχαίους μύθους διασκεύασε κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀλλ' οἱ πρόλογοι ὑπάρχονσι καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ὁ ποιητὴς πραγματεύεται γνωστοτάτους μύθους, ὡς ἐν τῷ Ὁρέστη καὶ ἐν ταῖς Φοινίσσαις³. Ἄλλως ἢ διασκευή, ἂν ἔλειπον οἱ πρόλογοι, ἤθελεν ἀυξήσει τὸ ἀπροσδόκητον καὶ εἰ μᾶλλον ἐπιτείνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεατῶν⁴. Πρὸς δὲ κακίζονται οἱ πρόλογοι τοῦτου τοῦ τραγικοῦ ὡς μονοειδεῖς καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον πεποιημένοι. Ἐν ᾧ οἱ πρόλογοι τοῦ Σοφοκλέους ἔχουσι δραματικὴν ζωηρότητα, οἱ τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἀφηγηματικοί⁵. Ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις οἱ πρόλογοι συχνάκις δὲν συνδέονται τῇ ὑποθέσει τοῦ δράματος, ἀλλ' εἶναι προσκεκολλημένοι ὡς παραρτήματα, ὡς ὁ τῆς Ἑκάτης. Τινὲς ἐπειράθησαν, ὅπως δικαιώσωσι τὸν ποιητὴν λέγοντες, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ περιοχὴ τῆς τραγωδίας ἦτο βραχεῖα, ἤναγ-

¹) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 946 καὶ 1198 καὶ ἐν Ἀχαρν. 47 Ἰδὲ καὶ Klinckenberg, De Eripideorum prologorum arte et interpolatione, Bonn 1881. ²) Ὁρα Ἀσώπιον ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ἑλλήν. ποιητ. καὶ συγγραμ. σελ. 567. ³) Bergk III, 594. ⁴) Ἰδὲ εἰσαγωγ. εἰς Μῆδ. σελ. 31. ⁵) Ὁ Ἀριστοφάνης παρῶν τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάτης οὕτως ἐν ἀποσπάσμ. 199

Ἦκω, Θεαρίωνος ἀγοπώλιον
λιπὼν, ἔν' ἐστὶ κριβάνων ἐδώλια.

κάσθη ὁ Εὐριπίδης νὰ συμπληρώσῃ τὴν ὑπόθεσιν διὰ τοῦ προλόγου¹. Βεβαίως ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τριλογίᾳ εἶχε χῶρον ἐδύτερον, ἀλλ' ὅτι ὁ ὕλος μῦθος ἡδύνατο νὰ περιληφθῇ ἐν μιᾷ τραγωδίᾳ καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη, ὅπως τοῦτο ἐπιτευχθῇ ἐπὶ βλάβῃ τῆς τέχνης, κατέδειξεν ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις πρὸς ἀνάπτυσιν τῆς ὑποθέσεως δὲν ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἄτεχρον τοῦτο βοήθημα. Φαίνεται δ', ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης κατενόει, ὅτι ὁ πρὸς τοὺς θεατὰς μονόλογος ἐν ἀρχῇ τραγωδίας ἔχει ἀτόπως καὶ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἐπειράθη, ὅπως δικαιολογηθῇ². Εἰρήσθω δ', ὅτι διαφορὰ ἐν τοῖς προλόγοις ὑπάρχει, χεῖριστοι δὲ εἶναι ἐκεῖνοι, ἐν οἷς πρόσωπα μηδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντα καὶ μηδόλως ἔτι ἐμφανιζόμενα ποιοῦσι μακροὺς προλόγους.

Καὶ κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου ὁ Εὐριπίδης δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Σοφοκλέα· διότι ὁ τραγικὸς οὗτος πολλάκις τὴν ἐνότητα τῆς τραγωδίας διασπᾷ, ὥς ἐν τῇ Ἑκάτῃ, ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ καὶ ταῖς Τροάσιν. Πολλαχοῦ ὁ Εὐριπίδης πλέκει τὸν μῦθον μετὰ τινος εὐφυνίας, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ λύσῃ τοῦτον καταφεύγει εἰς θαύματα. Οὕτω δ' ὁ τραγικὸς οὗτος ἀρέσκεται εἰς τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεόν, ὥστε καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ἡ λύσις ἄνευ τοιούτου βοηθήματος ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, δὲν ποιεῖ τοῦτο. Οὕτως ἐν τῇ Μηδείᾳ ἡ ἡρώϊς φεύγει ἐκ Κορίνθου δι' ἄρματος πεμφθέντος ὑπὸ τοῦ Ἥλιου, ὅπερ κακίζει ὁ Ἀριστοτέλης³, ἐν ᾧ αὕτη ἦτο οὕτω πολυμήχανος, ὥστε εὐκόλως ἄνευ θαύματος ἡδύνατο τὴν φνγὴν νὰ διαπραξῇ. Διὰ θαυμάτων τὰ πάντα εἶναι κατορθωτά, ἀλλ' ἐν τῇ τέχνῃ ζητεῖται, τί ὁ τεχνίτης δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ. Ἄν ὁ Αἰσχύλος διὰ θαυμάτων ἔλνε τοὺς μύθους, τοῦτο ἠθελεν εἶναι ἀνεκτόν· διότι ἐπὶ τοῦ Μαραθωνομάχου τὸ θρησκειτικὸν αἶσθημα ἦτο ἀκμαῖον. Ἀλλ' ἂφ' οὗ

¹) Bergk III. 592. ²) Ἐν στίχ. 56. ³) Περὶ ποιητ. κεφ. XV. "Ὅρα καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδειαν σελ. 36.

αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης ἐδίδαξε τοὺς θεατὰς, οὗ δὲν ὑπάρχονσι θεοί, πῶς οὗτοι ὄφειλον νὰ πιστεύωσιν εἰς τὰ θαύματα αὐτῶν; Ἐπειδὴ ὁ τραγικὸς οὗτος ἠγνήθη τὴν ὑπαρξιν τῶν θεῶν ἢ ἠκύνωσε τὸ κῦρος αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἁμαρτάνοντας διὰ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν¹. Ἡ Εὐριπίδης λοιπὸν κάθαρσις διαφέρει, ὡς εἴρηται, τῆς τοῦ Σοφοκλέους. Οὕτως ὁ ἄπιστος Ἰάσων δὲν τιμωρεῖται ὑπὸ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀδικηθείσης συζύγου διότι αὐτὴ φονεῖται τὰ τέκνα αὐτοῦ². Ὡσαύτως ἁμαρτημα τοῦ Εὐριπίδου εἶναι, οὗ ἐνίοτε οἱ μοχθηροὶ ἐκ δυστυχίας μεταπίπτουσιν εἰς εὐτυχίαν, ὡς ἡ Μήδεια ἐν τῷ φερονύμφῳ δράματι, ὅπερ δικαίως κακίζει ὁ Ἀριστοτέλης³.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, οὗ ἄριστα εἶπεν ὁ Σταγειρίτης, οὗ ὁ Εὐριπίδης τὰ μὲν ἄλλα δὲν οἰκονομεῖ καλῶς, ἀλλὰ φαίνεται τραγικώτατος τῶν ἄλλων⁴. Ὅντως ὁ ποιητὴς οὗτος ἔχει σκηνὰς τραγικωτάτας, ὡς δὲν εὐρίσκομεν οὔτε παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ οὔτε παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ. Ἀν δὲ τὸ τραγικὸν ἦτο ἡ πρώτη τοῦ τραγικοῦ ἀρετή, οὗτος ἦθελεν εἶναι ὁ ἄριστος. Ἀλλ' ὁ θεατὴς φοιτᾷ εἰς τὸ θέατρον, οὐχὶ ὅπως ἴδῃ πολλὰ φοβερά οὐδ' ἐκπλαγῇ ὡς παιδάριον ἐπὶ μορμόνος, ἀλλ' ὅπως διδαχθῇ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἁμαρτανόντων⁵. Ὁ δραματικὸς ποιητὴς ὀφείλει νὰ δείξῃ, οὗ ὁ κακὸς καὶ μόνον ὁ κακὸς τιμωρεῖται. Ἡ δὲ τιμωρία δὲν εἶναι ἀδικία, ἀλλὰ θεία δικαιοσύνη, ἥτις ἐνίοτε λανθάνει. Ὁ Εὐριπίδης πειρᾶται, ὅπως ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναπτύξῃ πάθη, ὅπως τραγικώτατος φαίνηται. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα μεγάλου τραγικοῦ εἶναι οὐχί, ὅπως λύσῃ τοιαῦτα ψυχολογικὰ ζητήματα, ἀλλ' ἵνα τὰς φαινόμενας ἀντιφάσεις ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ ἐρμηνεύσῃ καὶ αἴρῃ. Τὸ ὑψηλὸν τοῦτο τῆς δραματικῆς τέχνης πρόβλημα ἔλυσαν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς.

¹) Αὐτόθι σελ. 47. ²) Αὐτόθι. ³) Περὶ ποιητ. XIII, 2. ⁴) Αὐτόθι XIII, 6. ⁵) Εἰσαγωγ. εἰς Μήδειαν σελ. 34.

Καὶ ἐν τῇ ἡθοποιίᾳ ὁ Εὐριπίδης δὲν ἔμεινεν ἄψεκτος, διότι ἐταπεινώσε τὰ πρόσωπα τοῦ ἡρωϊκοῦ κόσμου¹. Ταῦτα στερούμενα ἡθικοῦ πυρὸς καὶ ἡγεμονικῆς μεγαλοπρεπείας διακρίνονται κατὰ τὴν παρουργίαν καὶ κατὰ σκεπτικὴν τινα ῥητορικὴν. Ἐνίοτε δ' ἔξοχα πρόσωπα, ἃ ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐτίμα καὶ ἐσέβετο, ἐμφανίζονται εἰς τὴν σκηνὴν ὥς ἐπαῖται καὶ κερδοσκοποῖ. Τούτου ἕνεκα ὠνόμασε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης τὸν τραγικὸν τοῦτον πτωχοποιόν². Οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Εὐριπίδου λέγουσιν, ὅτι τοῦτο ἀπῆται ἡ οἰκονομία τοῦ δράματος. Ἀλλὰ τίς ἐποίησε τὴν οἰκονομίαν τούτου; Δὲν ἐποίησεν ὁ Εὐριπίδης; Ὁ τοὺς ἥρωας λαοῦ τινος καταξιόζων καὶ ἐξεντελίζων δὲν διδάσκει, ἀλλὰ διαφθείρει τοὺς θεατὰς. Κατὰ δύο τρόπους δύνανται λαὸς τις νὰ προαχθῇ ἡθικῶς καὶ ἐξαρθῇ εἰς γενναῖα φρονήματα, ἢ διὰ τινος θεωρητικῆς διδασκαλίας ἢ διὰ τῆς ἐπιδείξεως μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος. Ἄν δ' οὗτοι ταπεινωθῶσιν εἰς φαύλους καὶ ἀγοραίους ἀνθρώπους ὑπὸ δραματικοῦ ποιητοῦ, οὗτος ἀφαιρεῖ τὰ πρότυπα τῆς ἡθικῆς καὶ τοῦ μεγαλείου. Παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ὁ Αἰσχύλος εἶναι πλήρης ὁργῆς κατὰ τοῦ Εὐριπίδου διὰ τὴν ταπεινώσιν ταύτην³. Ἀλλὰ τίς ἐκ τῶν συγχρόνων ἡμῶν δὲν ᾔθελεν ἀγανακτήσει κατὰ τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ, ὅστις ᾔθελε τολμήσει νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἥρωας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅσον ὁ Εὐριπίδης;

Παραπλήσια δύνανται τις νὰ ἐλέγξῃ ἐν τῇ γυναικείᾳ ἡθοποιίᾳ. Καθ' ὅλον ὁ Εὐριπίδης τὰς γυναῖκας ἐξάγει ὑπὲρ τοὺς

¹ Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 1015. Ὁρθῶς δὲ λέγει ὁ μακρίτης Ἀσώπιος ἐν τῷ εἰρημέν. συγγράμμ. σελ. 577 "Καθόλου δὲ οἱ παρ' Εὐριπίδῃ χαρακτῆρες εἶναι ἄνευ ἰδανικοῦ κάλλους· οἱ παρ' αὐτῷ ἥρωες εἶναι ἀπεγνωσμένοι ἐπὶ δυστυχίας, κενοὶ ἐπὶ εὐτυχίας, ἀκρατεῖς ἐν πάθει, ὑπόψυχοι ἄνευ πάθους. Τὰ ὀλίγα εὐγενικὰ δείγματα ἔνθεν κάκειθεν ἀπαντῶμενα φαίνονται οὐχὶ ἐζητημένα, ἀλλ' ὅσον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκφυγόντα.. ² Ἐν Βατράχ. στίχ. 842. ³ Αὐτόθι 1015.

ἄνδρας· διότι οὗτοι μὲν ἔχουσιν ἀσθενὲς ἦθος, ἐκείναι δὲ ἰσχυράν θέλῃσιν καὶ διαύγειαν διανοίας. Ὁ τραγικὸς οὗτος οὕτω καλῶς ἐμελέτησε τὰ συναισθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰς ἐλλείψεις τῶν γυναικῶν, ὥστε ἕκαστος πιστεύει, ὅτι οὗτος ἐκ τοῦ σύνεγγυς ταῦτα εἶδε καὶ δὴ ἐν τοῖς ἰδίοις ἀτυχήμασι¹. Διότι δὲν παρίσταται ὡς ἥρεμος παρατηρητὴς τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ πάθους ἀποκαλύπτει τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ κατὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα διέφθειρε τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον καὶ κατὰ τὴν ἠθικὴν τῶν γυναικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης οὐδὲν ἔπραξε πρὸς βελτίωσιν τούτων², ἂν μὴ ταύτας ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν τραγωιδῶν αὐτοῦ διέφθειρεν. Οὗτος δὲν συνίστησιν οὔτε τὴν χειροφέρνησιν τῶν γυναικῶν, οὔτε τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν εἰς τὴν πατροπαράδοτον σεμνὴν θέσιν, ἀλλὰ νομίζων, ὅτι ἡ γυναικεία ἐλευθερία συνεβάλετο εἰς διαφθοράν, ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ περιορισμὸς πρέπει νὰ ἐπιταθῇ³. Ὡς δραματικὸς δὲ ποιητὴς δὲν πραγματεύεται εὐγενεῖς ἔρωτας, ἀλλ' ἀκολάστους ὁρμάς, ἀνόσια πάθη καὶ αἰμοδιφεῖς ἀντιζηλίας, ὡς μαρτυροῦσιν ἡ Φαῖδρα, ἡ Κανάκη, ἡ Σθενέζοια, ἡ Ἑλένη, ἡ Ἀερόπη καὶ ἡ Μήδεια. Ἐν τῇ καταδιώξει ταύτῃ τῶν γυναικῶν ἐν ἑκ τῶν δύο συμβαίνει, ἢ προτίθεται ὁ Εὐριπίδης νὰ κορέσῃ προσωπικὸν κατ' αὐτῶν πάθος ἢ νὰ διδάξῃ. Ἄν μὲν τὸ πρῶτον ἔποτεθῇ, κακῶς οὗτος ἐξελέξατο τὸ θέατρον ὡς παλαίστραν τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ παθῶν, ἂν δὲ τὸ δεύτερον, ταῖς ἀγναῖς γυναῖξιν ὑπέδειξε τρόπους διαφθορᾶς. Δὲν ἦτο ἀρὰ γε δυνατόν νὰ ἐπιδείξῃ αὐταῖς εὐγενῆ πρότυπα; Ἄν δὲ ἦτο ἀνάγκη καὶ τῶν διεφθαρμένων γυναικῶν, δὲν ἠδύναντο αὐταὶ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀντιθέσεις πρὸς τὰς ἠθικὰς;

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐξαρθῶσιν

¹) Ἐν Μῆδ. 409. ²) Bergk III, 573. ³) Ἐν Φοινίσσ. 92 καὶ ἐν Ἀνδρομάχ. 877.

εἰς εὐγενῇ πρότυπα καὶ εἰς ἰδεώδεις χαρακτῆρας, ἀλλ' ἀντιλαμβάνονται τοῦ κόσμου τούτου ἐν τῇ εἰδεχθεστέρᾳ αὐτοῦ μορφῇ. Τοὺς τοιούτους δύναται τις νὰ οἰκτιρῇ, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς τοιούτου εἶδους ἁμαρτήματα. Ὁ Εὐριπίδης ὁμως οὔτε τῆς ἐξάρσεως, οὔτε τῆς τέχνης ἐστερεῖτο, ὅπως καὶ γενναίους χαρακτῆρας διαπλάσῃ καὶ ὑψηλὰ συναισθήματα τούτοις ἐμπνεύσῃ καὶ εὐγενεῖς λόγους εἰς τὸ στόμα αὐτῶν ἐμβάλῃ, ὡς ἔδειξεν ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ, ἣτις προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναίότητος εἰς θυσίαν λέγουσα ὑψηλὰ ῥήματα¹. Ὡσαύτως ἡ Πολυξένη πρὸ τῆς σφαγῆς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως εἶναι μεστὴ γενναίων φρονημάτων².

Τὰ δὲ χορικά τοῦ Εὐριπίδου ἄσματα καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα δὲν στεροῦνται ποιητικῆς ἀξίας καὶ δικαίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐτιμῶντο. Εἶναι δὴ γνωστόν, ὅτι καὶ ἐν Σικελίᾳ πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἄσαντες ἄσματα τοῦ τραγικοῦ τούτου ἔλαβον τροφήν καὶ ὕδωρ ἢ ἐσώθησαν καὶ εἶναι πολυθρύλητον, ὅτι Φωκεὺς τις ἄσας τὴν πάροδον τῆς Ἠλέκτρας αὐτοῦ ἐν τοῖς συμμάχοις τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε οὗτοι ἐξουλεύοντο περὶ κατασκάψεως τῶν Ἀθηνῶν, ἔσωσε τὴν πόλιν³. Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκακίσθησαν ὡς ἐμβόλιμα, δηλ. ὡς μὴ ἔχοντα στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τῆς τραγωδίας. Τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον δὲν ἐπενόησεν ὁ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἐδέξατο

¹) Ἐν Ἰφιγεν. ἐν Ἀύλιδ στίχ. 1394.

Εἰς γ' ἀνὴρ κρείσσων γυναικῶν μυρίων ὄρεᾶν φάος.
Εἰ δ' ἐβουλήθῃ . . σῶμα τοῦμόν Ἀρτεμις λαβεῖν,
ἐμποδῶν γενήσομαι γὰρ θνητὸς οὐσα τῇ θεῷ;
ἀλλ' ἀμήχανον δίδωμι σῶμα τοῦμόν Ἑλλάδι.
Θύετ', ἐκπορθεῖτε Τροίαν. Ταῦτα γὰρ μνημεῖά μου
διὰ μακροῦ καὶ παῖδες οὗτοι καὶ γάμοι καὶ δόξ' ἐμή.
Βαρβάρων δ' Ἑλλήνας ἄρχειν εἰκός, ἀλλ' οὐ βαρβάρους,
μητέρ, Ἑλλήνων τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι.

²) Ἐν Ἑκάβ. 546. ³) Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδειαν σελ. 42.

παρὰ τοῦ Ἀγάθωνος¹. Ἐλέχθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς παρεισαγωγῆς τῶν ἐμβολίμων, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι κακία, ἀλλ' ἀρετή· διότι ὁ τραγικός ἠθέλησε νὰ ἄρῃ τὴν μονοτονίαν καὶ ἐπιχύσῃ ποικιλίαν. Εἶναι δ' ἀδύνατον, ὡς λέγουσι, νὰ προσηλώσῃ ὁ θεατὴς τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' ἡ ὑπεράσπισις, ὡς νομίζομεν, δὲν εἶναι ἀσφαλής· διότι ὁ ἀγαθὸς δραματικός ποιητὴς δὲν ὀφείλει νὰ προσέξῃ εἰς τὴν διασκέδασιν καὶ τὴν κολακείαν τῶν θεατῶν, ἀλλ' εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ· διότι ἄλλως καταπίπτει εἰς θεατροκόπον. Ἡ παρεισαγωγὴ ἀλλοτριᾷς ὑποθέσεως εἰς τραγωδίαν τινὰ διασπᾷ τὴν ἐνότητα αὐτῆς καὶ καθαιρεῖ τὴν τέχνην. Ἄν δὲ ἦτο ἐπιτετραμμένον, ὅπως χάριν ἡδονῆς διασπασθῇ ἡ ἐνότης τοῦ δράματος, ὁ Εὐριπίδης ἤθελεν ἐπιτύχει ἔτι μᾶλλον τοῦ τοιοῦτον σκοποῦ, ἂν τὴν τραγωδίαν αὐτοῦ ἐποίει ἄθροισμα πολλῶν ἄλλων ποικιλοχρόων τέρασων. Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς παρεισαγωγῆς τῶν ἐμβολίμων καὶ ἡ ἐνότης τῆς τραγωδίας διεσπιάσθη καὶ σπονδαῖον μέρος ταύτης ἀφῆρέθη· διότι λείπει ἡ ἐπὶ τοῖς πραττομένοις ἐκδήλωσις τῶν συναισθημάτων². Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Εὐριπίδου τὰ ἐμβόλιμα δὲν μαρτυροῦσιν ἀδυναμίαν τοῦ τραγικοῦ. Βεβαίως ταῦτα δὲν ἐλέγχουσιν ἑλλειψιν δυνάμεως, ἀλλὰ στέρησιν ψυχικοῦ σθένους καὶ ὥσπῃν πρὸς κολακείαν τῶν θεατῶν, ἃ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ἐξεδήλωσεν οὗτος ὁ τραγικός. Ἐπειδὴ δ' ὁ Εὐριπίδης θηρεῦει πάθος, ἔχει πολλὰς μονωδίας, αἵτινες, ὡς εἰκόσ, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι μεγάλας καὶ ὑψηλὰς ιδέας. Τὴν ἑλλειψιν ταύτην πειρᾶται, ὅπως ἀναπληρώσῃ διὰ

¹) Περὶ ποιητ. XVIII "Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἓνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόνον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ. Τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ῥεζόμενα οὐ μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγωδίας ἐστίν· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσιν, πρῶτον ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιοῦτον. Καίτοι τί διαφέρει ἡ ἐμβόλιμα ᾄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἀρμόττειν ἢ ἐπισόδιον ὅλον;" Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐν Φοινίσῃ. 1018 καὶ τὸ ἐν Ἑλέν. 1301. ²) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 61.

συχνῶν ἐπαναλήψεων, διὰ παρηγήσεων καὶ τῶν τοιούτων, ἅπερ διακωμωδεῖ ὁ Ἀριστοφάνης¹.

Καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν δραματικὴν τέχνην αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ οὗτος ἐταπείνωσε τοὺς ἥρωας καὶ τὰς ἡρωίδας τοῦ μυθικοῦ κόσμου, δὲν ἡδύνατο νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὸ στόμα αὐτῶν γλῶσσαν μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑψηλὴν, οἷα ἦτο ἡ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῶν ἄλλων τραγικῶν· διότι οὕτως ἤθελε γείνει ἀπότομος ἀντίθεσις τῶν προσώπων πρὸς τὴν γλῶσσαν. Ἦναγκάζετο λοιπόν, ὅπως ταπεινώσῃ ταύτην καὶ ταπεινώσας ἐφθασεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένην². Ἡ μεταρρυθμίσις αὕτη τῆς δραματικῆς γλώσσης καθ' ἡμᾶς ὠφέλησε μὲν τὸν ποιητὴν, ἀλλὰ τοὺς θεατὰς ἔβλαψε. Τὸ πρῶτον συνέβη, διότι ἡ ποίησις διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐπέδρα οὐχὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καρδίας, ὅπερ ἐπλήρωσε τὸ θέατρον ἡδονῆς³. Ἐβλάψεν ὅμως τοὺς θεατὰς, διότι ἡ συνήθης γλῶσσα δὲν ἐνέπνεε τὸν σεβασμόν, ὃν ἔπρεπε νὰ ἐμπνεύσωσιν τὰ σεμνὰ τοῦ παρελθόντος πρόσωπα. Οὕτως ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐποιοῦν ἔθροισιν γυμνάσματα, οἷα οἱ συκοφάνται καὶ οἱ συνήγοροι τῶν Ἀττικῶν δικαστηρίων. Ὁ Κ. Ο. Müller παρατηρεῖ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων εἶναι οὕτω ταπεινός, ὥστε ὀνόματα σημαίνοντα ἄρετὰς μεταχειρίζεται ὑπὸ σκωπτικὴν ἔννοιαν, οἷαν περιέβαλεν αὐτὰ περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἡ κοινότης τοῦ ὄχλου⁴. Τὴν γλῶσσαν τοῦ τραγικοῦ τούτου ἐμμιμήθη καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ⁵, ἀλλ' οὗτος

¹) Ἐν Βατρᾷχ. στίχ. 1330. ²) Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. III, 2 "Κλέπεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰσθίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῇ ὁ περ Εὐριπίδης ποιῇ καὶ ὑπέδειξε πρῶτος". ³) Σχολ. Εἰς Ἑρμογέ. σελ. 391 "ὣν εἰς ὁ Εὐριπίδης· τὰς γὰρ σεμνὰς ἐννοίας περικαλύψας λέξεσιν ἀπλαῖς ἅπαν τὸ θέατρον ἐμέστωσεν ἡδονῆς". ⁴) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 156. Οὕτω τὴν λέξιν σεμνὸς λαμβάνει ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἀλᾶς ὡν ἐν Μηδ. 216 καὶ ἐν Ἰππολύτ. 93. ⁵) Ἐν ἀποσπάσμ. 397

Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ, τοὺς νοῦς δ' ἀγοραίους ἦτον ἢ κείνος ποιῶ.

ὡς κωμικὸς ποιητὴς δὲν εἶχεν ἀνάγκην ὑψηλοτέρας γλώσσης, ὡς ὁ τραγικός. Εἶναι ὁμῶς δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ τοῦ λαοῦ γλώσσα ἔπλεον εἰς δεξιὰν διάνοιαν, ἥτις ἐν πολλοῖς ἐξελτίωσε αὐτήν. Πρὸ πάντων ἐπαινεῖται ἡ γ λ α φ υ ρ ᾱ καὶ ἄ ν θ η ρ ᾱ σ ύ ν θ ε σ ι ς¹. 'Επειδὴ δ' ἐγένετο φίλος τοῦ Προδίκου καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν, ἐγίνωσκε νὰ διαστέλλῃ τὰ συνώνυμα καὶ νὰ μεταχειρίζεται ἀντιθέσεις καὶ ἄλλα κοσμήματα τοῦ ῥητορικοῦ λόγου². 'Η εὐκόλος ὁμῶς ῥοὴ τῆς γλώσσης ἔφθανε μέχρις ὑπερβολῆς καὶ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ οὐχὶ σπανίως κατέπιπτον εἰς φλυαρίας καὶ κενολογία.

'Αλλὰ μεθ' ὅλας ταύτας τὰς ἐλλείψεις ὁ Εὐριπίδης εἶναι μέγας ποιητής, οὗ τὸ κλέος θέλει μείνῃ ἄφθιτον. "Οσοι ὁμῶς ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ τραγικός οὗτος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Σοφοκλέα ἢ ὅτι εἶναι ὑπέρτερος τοῦ ποιητοῦ τῆς 'Αντιγόνης, οὗτοι δύναται νὰ εὖρωσιν ὁπαδοὺς ἐν ἐκείνοις, οἵτινες χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς φιλοσοφήμασιν, ἢ ἐπὶ τῷ ἄγαν τραγικῷ ἢ ἐπὶ τοῖς ῥητορεύμασιν. 'Η δραματικὴ ὁμῶς τέχνη κορυφουῖται ἐν τῷ Σοφοκλεῖ καὶ καταπίπτει ἐν τῷ Εὐριπίδῃ³. 'Ελέχθη, ὅτι ὁ 'Αριστοφάνης ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ὁ Schlegel ἐκ τῶν νεωτέρων τὰ μέγιστα συνεβάλοντο, ὅπως ὁ τραγικός οὗτος ἀδικηθῇ. Τοῦτο ὁμῶς ἡδύνατο νὰ ᾔῃαι ἀκριβές, ἂν μὴ αἱ τραγωδίαι τοῦ Εὐριπίδου ἐσώζοντο. 'Επειδὴ ὁμῶς πολλαὶ τούτων ἐσώθησαν, ἕκαστος δύναται νὰ κρίνῃ τὰς δισταμένας γνώμας. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τούτων καὶ ἡμεῖς εἰσερχόμεθα.

¹) Διονύς. 'Αλικαρν. V, 23. Παράβαλλ. καὶ Bernhardt II, 2, 417. ²) 'Αριστοφ. ἐν Βατράχ. 775.

. οἳ δ', ἀκροώμενοι
τῶν ἀντιλογιῶν καὶ λυγισμῶν καὶ στροφῶν,
ὑπερβάνησαν κἀνόμισαν σοφώτατον.

³) Πάνυ δ' ὀρθῶς εἶπεν ὁ μακαρίτης 'Ασώπιος ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 589. "Εμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη δι' Αἰσχύλου ἡ 'Ελληνικὴ τραγωδία, ἐτελειώθη διὰ Σοφοκλέους καὶ ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ δι' Εὐριπίδου..

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Τὸ ἀρχαιότατον τῶν σωζομένων δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἡ Ἄλκηστις διδαχθεῖσα ἐν ἔτει 438 π. Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Γλανκίνου. Ἐν τῷ ἀγῶνι πρῶτος μὲν ἐγένετο ὁ Σοφοκλῆς, δεύτερος δ' ὁ Εὐριπίδης διδάξας τὰς Κρήσας, τὸν Ἀλκμαίωνα τὸν διὰ Ψωφίδος, τὸν Τήλεφον καὶ τὴν Ἄλκηστιν¹. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Φεραῖς, αἵτινες, ὥς γνωστόν, εἶναι πόλις τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Ζεὺς ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἀδμητον τὸν βασιλεῖα τῶν Φερῶν, ὅπως θητεύσῃ παρ' αὐτῷ². Ὅτε δ' ὁ Ἀδμητος νοσήσας ἐμεῖλε νᾶ ἀποθάνῃ, ὁ Ἀπόλλων παρεκάλεσε τὰς Μοῖρας, ὅπως ἄλλος ἐκ τῶν οἰκείων ἀντ' αὐτοῦ κατέλθῃ εἰς τὸν Αἰδην³. Ἄλλ' οὔτε ὁ πατήρ, οὔτε ἡ μήτηρ στέργουσι τὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ νιόυ καὶ μόνον ἡ γυνὴ τοῦ νοσοῦντος Ἄλκηστις εἶναι οὕτω γενναία, ὥστε προσφέρει ἑαυτὴν θυσίαν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἡ ἀγαθὴ γυνὴ θνήσκουσα παρακαλεῖ τὸν Ἀδμητον, ὅπως μὴ λάβῃ ἄλλην σύζυγον, ἵνα μὴ ἔχῃσι τὰ τέκνα αὐτῶν μητρονιδίαν⁴. Ὁ σύζυγος ὑπισχρεῖται τοῦτο καὶ μετὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἡ Ἄλκηστις θνήσκει. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ θορνεῖ μὲν ὁ Ἀδμητος, δδύρεται δ' ὁ νεαρὸς νιὸς Εὐμήλος καὶ ἐποδύρεται ὁ χορὸς τῶν γερόντων. Ἄλλ' ὁ Ἡρακλῆς τελῶν τοὺς ἄθλους τοῦ Εὐρυσθέως ἔρχεται εἰς Θεσσαλίαν καὶ ξενίζεται παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ,

¹) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ Ὑποθέσει Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ.

²) Θητεῖαι θεῶν ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι δὲν ἦσαν σπάνιαι, ὥς ἡ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ τῷ Λαομέδοντι. ³) Ἐν στίχ. 12. ⁴) Ἐν στίχ. 316.

καίπερ λυπουμένων διὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου¹. Ὁ θεράπων ὅμως τούτου ἐρίζει πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Ἀλκμήνης, ὅστις ἀφειδῶς οἶνον πίνων καὶ ἀμούσως ἄδων ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς θρηνοῦντας². Ἐκ τῆς ἐριδος ταύτης ὁ Ἡρακλῆς ἔμαθε τὸν θάνατον τῆς Ἀλκῆσιδος καὶ ἐνεδρεύσας τὸν Θάνατον ἀρπάζει τὴν ἡρωίδα καὶ ἄγει εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀδμήτου, ἣν ἔδειξεν ὡς δῆθεν ἄθλον πάλης³. Ὁ πενθῶν σύζυγος δὲν θέλει νὰ δεχθῇ αὐτήν, ὅπως μὴ οἱ δημόται ψέξωσιν ὡς προδότην τῆς Ἀλκῆσιδος⁴. Ἀλλὰ τοῦ περικαλύμματος ἀφαιρεθέντος ὁ Ἀδμητος ἀναγνωρίζει, ὅτι εἶναι ἡ σύζυγος, ἣτις ἐγένετο αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τῆς πίστεως τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ σιωπᾷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ὅπως ἐξευμενίσῃ τοὺς κάτω θεούς. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς συμβουλεύσας τῷ Ἀδμήτῳ, ὅπως ἦναι πάντοτε δίκαιος καὶ εὖσεβής πρὸς τοὺς ξένους, ἀπέρχεται.

Εἴ τις ἔκρινε τὴν Ἀλκῆσιν ὡς τραγωδίαν, πάντως ἤθελεν εὖρεῖ πολλά τὰ ψεκτά, π. χ. ὁ Ἀδμητος κακίζει τὸν πατέρα, ὅτι δὲν ἔθαπεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὁ Ἡρακλῆς ἄγαν ἀδδηφάγος καὶ οἰνοπότης ὣν τρέπει τὴν ὑπόθεσιν εἰς κωμικήν. Τὸ δράμα ὅμως δὲν εἶναι τραγωδία, ἀλλὰ τραγικοκωμωδία, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἤδη παρετήρησαν⁵, καὶ ἐδιδάχθη ὡς σατυρικὸν δράμα, ὅπως ἐπιχύσῃ φαιδρότητα τοῖς θεαταῖς, ὡς τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας. Δὲν εἶναι ὅμως σατυρικὸν δράμα κατὰ τὴν συνήθη σημασίαν⁶. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος εἶναι ἀπλῆ καὶ ἡ τραγωδία δὲν τίθεται ἐν ταῖς πρώταις. Τὸ πρόσωπον ὅμως τῆς Ἀλκῆσιδος εἶναι εὐγενές, ἀλλὰ δὲν ἐδημιούργησε

¹) Ἐν στίχ. 491. ²) Ἐν στίχ. 759. ³) Ἐν στίχ. 1029. ⁴) Ἐν στίχ. 1059. ⁵) Ἐν τῇ Ὑπόθεσι Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ ἀναγινώσκεται: « Τὸ δὲ δράμα ἐστὶ σατυρικώτερον, ὅτι εἰς χαρὰν καὶ ἡδονὴν καταστρέφει. Παρὰ τῶν τραγικῶν ἐκβάλλεται ὡς ἀνοίκεια τῆς τραγικῆς ποιήσεως ὃ τε Ὁρέστης καὶ ἡ Ἀλκῆστις, ὡς ἐκ συμφορᾶς μὲν ἀρχόμενα, εἰς εὐδαιμονίαν δὲ καὶ χαρὰν λήξαντα, ἃ ἐστὶ μᾶλλον κωμωδίας ἐχόμενα ». ⁶) Bergk, III, 499.

τοῦτο ὁ Εὐριπίδης, διότι πρὸ αὐτοῦ ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον ὁ Φρύνιχος ἴσως κατὰ τὸν τρόπον, ὃν ὑπαινίσσεται ὁ Πλάτων¹. Ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις τραγωδίαις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Εὐριπίδης ἐξαίρει τὰς γυναικας ὑπὲρ τοὺς ἄνδρας· διότι πρὸς τὴν ἡρωίδα οὔτε ὁ Ἀδμητος, οὔτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ δύναται νὰ παραέλθῃ. Εἰ καὶ ἡ ἈλκΗΣΙΣ εἶναι τὸ ἀρχαιότατον τῶν σωζομένων δράματων τοῦ τραγικοῦ, ὅμως οὗτος εἶχε μορφώσει τὴν δραματικὴν αὐτοῦ τέχνην· διότι καὶ ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ὑπάρχει.

Ἡ δὲ Μήδεια ἐδιδάχθη ἐν ἔτει 431 π. Χ. ἐπὶ Πυθοδώρου ἀρχοντος. Ἐν τῷ ἀγῶνι ἐνίκησε μὲν ὁ Εὐφορίων, τὰ δευτερεῖα δ' ἔλαβεν ὁ Σοφοκλῆς² καὶ τὰ τριτεῖα ὁ Εὐριπίδης, δηλ. ἡττήθη. Συνίστατο ἡ τετραλογία ἐκ τῆς Μηδείας, τοῦ Φιλοκτήτου, τοῦ Αἰκτύου καὶ τῶν Θεριστῶν, οἵτινες ἦσαν σατυρικὸν δράμα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐσωζέτο οὐδὲ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀλεξανδρινῶν³. Τῆς σωζομένης τραγωδίας ἡ σκηρὴ ὑπόκειται ἐν Κορίνθῳ, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐκ Κορινθίων γυναικῶν. Προλογίζει ἡ τῆς Μηδείας τροφός, ἣτις εἶναι μεστὴ λύπης διὰ τὴν συμφορὰν τῆς δεσποίνης καὶ προαισθάνεται κακὸν τι⁴. Ταύτῃ ἀγγέλλει ὁ παιδαγωγός, ὅτι Κρέων ὁ βασιλεὺς τῶν Κο-

¹) Ἐν Συμποσ. 179 C «Τούτου δὲ καὶ ἡ Πελίου θυγάτηρ ἈλκΗΣΙΣ ἱκανὴν μαρτυρίαν παρέχειται ὑπὲρ τοῦδε τοῦ λόγου εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐθελήσασα μόνῃ ὑπὲρ τοῦ αὐτῆς ἀνδρὸς ἀποθανεῖν, ὄντων αὐτῷ πατρός τε καὶ μητρὸς, οὓς ἐκείνη τοσοῦτον ὑπερβάλετο τῇ φιλίᾳ διὰ τὸν ἔρωτα, ὥστε ἀποδείξαι αὐτοὺς ἄλλοτρίους ὄντας τῷ νείει καὶ ὀνόματι μόνον προσήκοντας. Καὶ τοῦτ' ἐργασαμένη τὸ ἔργον οὕτω καλὸν ἔδοξεν ἐργάσασθαι οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ θεοῖς, ὥστε πολλῶν πολλὰ καὶ καλὰ ἐργασαμένων εὐαριθμήτους δὴ τισι ἔδοσαν τοῦτο γέρας οἱ θεοί, ἐξ Αἰδοῦ ἀνείναι πάλιν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνης ἀνείσαν ἀγασθέντες τῷ ἔργῳ». ²) Ὁ Lachmann εἰκασεν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι ἐδίδαξε τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ, ἀλλ' ἡ εἰκασία δὲν εἶναι πιθανή, ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς ταύτην τὴν τραγωδίαν σελ. 44.

³) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ ὑποθέσει Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ. ⁴) Ἐν στίχ. 37.

ρινθίων καὶ πατὴρ τῆς νέας γυναικὸς τοῦ Ἰάσονος ἀπεφάσισεν, ὅπως ἀποδιώξῃ τῆς χώρας τὴν ἡρώϊδα μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς¹. Τὸν θρῆνον ταύτης ἀκούσασαι αἱ Κορίνθιαι ἔρχονται πρὸ τῶν οἴκων αὐτῆς², αἷς λέγει, ὅτι διανοεῖται νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἄνδρα, τὴν νέαν γυναικὰ καὶ τὸν Κρέοντα. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς ἐλθὼν κελεύει τὴν Μήδειαν, ἵνα τάχιστα ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς χώρας, ὅμως μεταπείθεται ὑπὸ τῆς πανούργου φαρμακίδος, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν διαμονὴν αὐτῆς ἐπὶ μίαν ἡμέραν³. Αὕτη εἶναι ἱκανή, ὅπως ἡ προδοθεῖσα γυνὴ τελέσῃ τὸ σχέδιον τῆς τιμωρίας. Ὁ Ἰάσων δὲν ἐκώλυσε τὴν φυγὴν τῶν τέκνων, ἀλλ' ἐλθὼν, ὅπως παράσχω τῇ φευγούσῃ πόρους τοῦ βίου, ἐλέγχεται ὑπὸ αὐτῆς ὡς ἐπίορκος καὶ ἀναιδής. Ὁ προδότης σύζυγος πειρᾶται μὲν, ὅπως ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ καταπίπτει εἰς σοφίσματα. Μετ' ὀλίγον ὁ Αἰγέυς ἐρχόμενος ἐκ τοῦ χρηστηρίου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εἰς τὴν Τροίξῃνα πρὸς τὸν Πιθέα πορευόμενος ἐντυγχάνει τῇ Μηδεῖα, ἣτις ἀφηγεῖται τὴν ἐπιπορκίαν τοῦ ἀνδρός. Ὑπιοχνεῖται αὐτῷ παῖδας, ὧν στερεῖται, καὶ ἱκετεύει, ὅπως δεχθῇ φεύγουσαν. Ὁ Αἰγέυς λέγει, ὅτι θέλων νὰ ᾔῃ ἀναίτιος τοῖς ξένοις δὲν δύναται νὰ ἀγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν, ἀλλ', ἐὰν ἔλθῃ, θέλει εὗρεϊ ἄσυλον⁴. Τοῦτο ἡ Μήδεια εὐροῦσα καὶ ἔχουσα πεποίθησιν, ὅτι θέλει νικήσῃ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς μεταπέμπεται τὸν Ἰάσονα, παρ' οὗ αἰτεῖ συγγνώμην διὰ τὰ εἰρημένα⁵. Παρακαλεῖ δ' αὐτόν, ἵνα αἰτήσῃται παρὰ τοῦ Κρέοντος, ὅπως μείνωσι τὰ τέκνα ἐν Κορίνθῳ. Ὁ δ' Ἰάσων μὴδὲν κακὸν ὑφορῶν ὑπιοχνεῖται, ὅπως πειραθῇ τοῦ πράγματος⁶. Ἐπὶ τούτῳ ἡ Μήδεια πέμπει τὰ τέκνα κομίζοντα τῇ Γλαύκῃ (οὕτως ὠνομάζετο ἡ νέα σύζυγος τοῦ Ἰάσονος) πέπλον καὶ πλόκον χρυσήλατον⁷. Μετ' ὀλίγον ἄγγελος κομίζει τὴν φοβερὰν εἶδσιν, ὅτι ἡ Γλαύκη περιβαλοῦσα τὸ σῶμα τὰ κοσμή-

¹) Ἐν στίχ. 70. ²) Ἐν στίχ. 131. ³) Ἐν στίχ. 354. ⁴) Ἐν στίχ. 746. ⁵) Ἐν στίχ. 876. ⁶) Ἐν στίχ. 931. ⁷) Ἐν στίχ. 936.

ματα ἐδηλητηρίασεν αὐτό, ὅπερ οἰκτρῶς καταρρέει, καὶ οὗτο ὁ Κρέων ἀσπαζόμενος τὸ σῶμα τῆς θυγατρὸς συνθνήσκει αὐτῇ¹. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ ἄστοργος μήτηρ φρονεῖ τὰ τέκνα, ὑβρίζει τὸν Ἰάσονα ἐλθόντα πρὸς αὐτὴν καὶ ἐφ' ἄρματος περρωτῶν δρακόντων ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως συνοικήσῃ τῷ Αἰγεί.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο, ἐξ οὗ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ποιητὴς ὠνομάσθη τραγικώτατος, εἶναι τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ. Ἐχει δ' ὁμως καὶ ἀρετὰς καὶ κακίας πολλάς. Ὁ μῦθος βεβαίως διεγείρει πανταχοῦ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ καὶ ἔχει πολλὰς ἐξόχους σκηνάς. Ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις συμβαίνει πρὸ τῆς τραγικῆς πράξεως, ὅπερ κακίζει ὁ Ἀριστοτέλης². διότι ἡ ἄγαν δογμοθεῖσα γυνὴ ὁμολογεῖ, ὅτι γινώσκει, οἷα κακὰ μέλλει νὰ πράξῃ, ἀλλ' ὁ θυμὸς εἶναι κρείσσων τῶν ἐαυτῆς βουλευμάτων³. Μειζὸν ἁμάρτημα εἶναι, ὅτι ἡ Μήδεια φρονεῖ τὰ τέκνα αὐτῆς ἄνευ ἀνάγκης⁴. Ἡ φαρμακὶς λέγει, ὅτι φρονεῖ τὰ τέκνα, ὅπως μὴ φονευθῶσιν ὑπὸ δυσμενεστέρας χειρὸς καὶ ὅπως δηγῇ ὁ Ἰάσων. Καὶ τὰ δύο ὁμως εἶναι προφάσεις. Τίς μήτηρ φρονεῖ τὰ ἐαυτῆς τέκνα, ὅπως μὴ παρ' ἄλλων φονευθῶσι; Διὰ τοῦ φόβου τῶν τέκνων πότερος ἤθελε μᾶλλον λυπηθῇ; ὁ ταῦτα προδοὺς πατὴρ ἢ ἡ γεννήσασα μήτηρ; Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ τέκνα προσηνέχθησαν θυσία οὐχὶ τῷ πάθει τῆς Μηδείας, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τοῦ τραγικοῦ, ὅπως γείνῃ τραγικώτατος. Ὡστε ἡ κάθαρις τοῦ δράματος δὲν εἶναι καλὴ διότι ὁ φοβερός τοῦ Κρέοντος καὶ τῆς Γλαύκης θάνατος ἦτο ἱκανὴ τιμωρία. Ἐν τέλει τοῦ δράματος ὁ θεατὴς δὲν καταπραῖνεται διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἀδικίας, ἀλλ' ἐξανίσταται κατὰ τῆς ἀδικηθείσης⁵. Ὀλόκληρον δὲ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ἐπιβαρύνει τὸν ποιητὴν διότι κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ τέκνα ἐφόνευσαν οἱ Κορίνθιοι καὶ οὐχὶ ἡ Μήδεια. Παρεδόθη μὲν τὸ ἥθος τῆς Μηδείας

¹ Ἐν στίχ. 1125. ² Περὶ ποιητ. κεφ. XIV. ³ Ἐν στίχ. 1078 ⁴ Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Μήδ. σελ. 33. ⁵ Αὐτόντι ἐν σελίδ. 37.

μοχθηρόν, ἀλλ' ἔτι μοχθηρότερον κατέστησεν ὁ ποιητής. Καὶ οὕτως ὁμοίως ὁ χαρακτήρ τῆς Κολχίδος εἶναι ὑψηλότερος τοῦ Εὐριπίδειον Ἰάσονος¹. Διότι ἐκείνη μὲν χάριν τοῦ ἔρωτος τὰ πάντα ἐθνείασεν, οὗτος δὲ οὔτε ἀγαπᾷ, οὔτε μισεῖ, ἀλλ' ὁ γενναῖος Ἀργοναύτης μετεβλήθη εἰς κερδοσκοπόν, ὅστις καὶ τὴν Μήδειαν ἔλαβε σύζυγον χάριν συμφέροντος καὶ ταύτην κατέλιπεν, ὅτε εὗρε μείζον. Τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Αἰγέως συμβάλλεται εἰς τὴν κάθαρσιν τοῦ δράματος καὶ καταδεικνύει, ὅποσῃν ἀξίαν ἔχουσι τὰ τέκνα². Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας εἶναι, ὅτι ἡ κερδοσκομία τοῦ ἀνδρός ἄγει τὴν γυναῖκα μέχρι μαρτυρίας³. Παραδίδεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἡ Μήδεια δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ τοῦ Νεόφρονος, ὅπερ δὲν εἶναι πιθανόν. Διότι ἂν ὁ Νεόφρων ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ οὕτως ἔξοχα δράματα, ἔπρεπε νὰ ᾔῃ γνωστότερος. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι πρῶτον μὲν ἐποίησε Μήδειαν ὁ Εὐριπίδης, εἶτα δ' ὁ Νεόφρων καὶ ὅτι ἐκεῖνος ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει (διότι ταύτην ἔχομεν) παρέλαβε βελτιώσεις τινὰς ἐκ τοῦ μιμητοῦ αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἴσως παρήχθη ἡ φήμη, ὅτι ἡ Μήδεια εἶναι διασκευὴ τῆς τοῦ Νεόφρονος⁴. Ὁ τραγικὸς ἐν τῷδε τῷ δράματι οἰκτερεῖ τὴν χειμαζομένην Ἑλλάδα, διότι οἱ ὅρκοι καὶ αἱ συνθήκαι ἐλύθησαν. Τὰ τοιαῦτα ἀρμύζουσι μᾶλλον ὥς ὑπαινιγμὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἢ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος⁵.

Ὁ δὲ Ἰππόλυτος δεύτερος ἢ στεφανηφόρος ἢ καὶ στεφανίας⁶ ἐπονομαζόμενος ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 428 π.

¹) Αὐτόθι ἐν σελ. 39. ²) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 41. ³) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 45. ⁴) Αὐτόθι ἐν σελ. 48. ⁵) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 47. ⁶) Ἡ τραγωδία αὕτη ἔχει τὸ ἐπίθετον στεφανηφόρος διὰ τὸν στέφανον, ὃν ὁ Ἰππόλυτος ἀφιερῶν τῇ Ἀρτέμιδι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρώτην ἐκδοσιν, ἣτις ὀνομάζεται Ἰππόλυτος καλυπτόμενος. Ἰσως ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, διότι ὁ Ἰππόλυτος ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπον διὰ τὴν ἀνάδειαν τῆς Φαίδρας. Ἡ πρώτη ἐκδοσις ἀπεικόνιζε τὴν Φαίδραν ἐν ἀπάσῃ τῇ ἐρωτικῇ μανίᾳ καὶ ἀναιδείᾳ. Ἀλλὰ τὸ δράμα τοῦτο δὲν ἤρρεσε τοῖς Ἀ-

Χ., ὅτε ὁ μὲν Εὐρυπιδῆς ἐνίκησεν, ὁ δὲ Ἰοφῶν ἐγένετο δεύτερος καὶ ὁ Ἰων τρίτος. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Τροίῃ, ἐνθα εἶχε φύγει ὁ Θησεὺς διὰ τὸν φόνον τοῦ Πάλλαντος. Οὗτος ἐκ τῆς Ἰππολύτης ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἰππόλυτον, ὅστις τιμῶν τὴν Ἀρτεμιν διηγείρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ θεὰ τοῦ κάλλους προλογίζουσα μέμφεται τῷ Ἰππολύτῳ, ὅτι μόνος τῶν πολιτῶν τῆς Τροίης ἀτιμάζει αὐτήν, διότι σέβεται τὴν Ἀρτεμιν νομίζων αὐτὴν μεγίστην τῶν δαιμόνων. Ὅντως ἐλθὼν ὁ Ἰππόλυτος κομίζει στέφανον τῇ Ἀρτέμιδι καὶ λέγει ἀσεβεῖς κατὰ τῆς Κύπριδος λόγους. Ὑπὸ τοῦ ἔρωτος πρὸς τοῦτον εἶχε τρωθῆ Φαίδρα, ἡ δευτέρα τοῦ Θησεῶς γυνή, καὶ ἔπασχε δεινῶς. Τὸν ἔρωτα τοῦτον μαθοῦσα ἡ τροφὸς τὸ μὲν πρῶτον ἄγαν λυπεῖται¹, ἀλλ' εἴτα μετανοήσασα ἐνθαρρύνει τὴν δέσποιναν εἰς τὸν ἔρωτα. Μετ' ὀλίγον ἡ Φαίδρα ἀκούει τοῦ Ἰππολύτου ἐλέγχοντος τὴν τροφὸν τολμήσασαν νὰ δηλώσῃ τὸν ἀνόσιον ἔρωτα². Ὁ τὰ ἥθη ἄγνός Ἰππόλυτος φρίσσει διὰ τὸ κακόηθες τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἡ Φαίδρα τὴν τροφὸν ἐπιπλήξασα ἀπήγγεστο³. Μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο ἐλθὼν ὁ Θησεὺς καὶ βοὴν ἀκούσας εἰκάζει, ὅτι ὁ γέρον Παιθεὺς ἐτελεύτησε⁴, μαθὼν ὅμως, ὅτι εἶναι ἡ γυνή, καὶ σπεύδων, ὅπως καταβιβάσῃ τὴν ἀπηγχονισμένην βλέπει δέλτον προσηρτημένην⁵, ἐφ' ἧς ἦτο ἐπιγεγραμμένον, ὅτι ὁ Ἰππόλυτος ἐτόλμησε φθορὰν καὶ ἐπιβουλήν κατὰ τῆς Φαίδρας⁶. Πιστεύσας ὁ Θησεὺς τοῖς γεγραμμένοις εὐχεται τῷ Ποσειδῶνι, ὅπως φρονέυσῃ τὸν υἱόν. Τοῦτον δὲ κελεύει, ἵνα φύγῃ ἐκ τῆς Τροίης καὶ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Ὁ χορὸς ἀποτρέπει τὸν Θησεά ἀπὸ τῆς ἀρᾶς ταύτης, ὁ Ἰππόλυτος δὲ μινύει πρὸ τοῦ Διός, ὅτι δὲν ἦνυτο τῶν γάμων τοῦ πατρὸς, καὶ διανοεῖται μὲν νὰ

θηναίοις καὶ ὁ Ἀριστοφάνης συχνάκις κακίζει αὐτὸ ἐν Θεσμοφορ. 153 καὶ 547 καὶ ἐν Βατράχ. 1043. Συχνάκις ἡ τραγωδία αὕτη ὀνομάζεται Φαίδρα ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ δράματος. Ὁ Σενέκας ἐποίησε Φαίδραν καὶ ὁ Ρακίνας ἐμιμήθη τὸν Ῥωμαῖον ποιητὴν. ¹) Ἐν στίχ. 354 ²) Ἐν στίχ. 565. ³) Ἐν στίχ. 770. ⁴) Ἐν στίχ. 789. ⁵) Ἐν στίχ. 785. ⁶) Ἐν στίχ. 882.

εἶπη τὴν ἀλήθειαν τῷ πατρί, ἀλλὰ φοβέται τοὺς δοθέντας τῇ τροφῇ ὄρκους¹. Οὕτω μὴ πεισθέντος τοῦ Θησέως ὁ Ἰππόλυτος φεύγει καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἄγγελος κομίζει τὴν εἰδησιν, ὅτι οὗτος ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ ἐξωργισμένος πατὴρ χαίρει² ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ νιῶ καὶ κελεύει, ἵνα κομίσωσιν αὐτὸν ὄντα ἡμιθανή. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἀρτεμις ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι ὁ ἄγνός Ἰππόλυτος ἀπώλετο διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης, ὁ δυστυχεὴς πατὴρ θρηνεῖ ἅτε αἰτία τοῦ θανάτου γενόμενος.

Ἡ τραγωδία αὕτη ἐστέρφη μὲν ὑπὸ τῶν κριτῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐθεωρεῖτο ὥς τι τῶν ἀρίστων δραμάτων τοῦ τραγικοῦ³, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης ἡγανάκτει κατὰ τοῦτον, διότι ἐνόμιζεν, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ διέφθειρε τὰς Ἀτθίδας⁴. Βεβαίως ἐν παντὶ δράματι πρέπει νὰ ὑπάρχη ἔγκλημα καὶ τιμωρία, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ βδελυρὰ ἐγκλήματα, ἅπερ εἶναι ἀνάξια τῆς δραματικῆς Μούσης, οἷος εἶναι ὁ ἀθέμιτος τῆς Φαίδρας ἔρως. Ἰσως δύνатаί τις νὰ ἦναι ἐπιεικέστερος ἐν τῷ δράματι τοῦτῳ, διότι ὁ βδελυρὸς τῆς Φαίδρας ἔρως ἐπιχέει ἀκτῖνας φωτὸς ἐπὶ τῆς ἀγνότητος τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος, ὅσις εἶναι ὁ Ἰππόλυτος. Καὶ φρονεῖται μὲν οὗτος, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ ἀναγνωρίζεται καὶ τιμᾶται. Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός, ἐν ᾧ δὲν ἦτο ἀνάγκη διότι ἤρκει ἡ τροφὸς ἢ ἄλλο τι πρόσωπον, ὅπως ἀποκαλύρη τῷ Θησεῖ τὴν συκοφαντίαν. Σπονδαιοτάτον δ' ἁμάρτημα θεωρεῖται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἰκονίζονται ὡς τυφλὰ τῶν θεῶν ὄργανα καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐθύνονται διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν. Ὁ Ἰππόλυτος καὶ ἡ Φαίδρα γίνονται θύματα τῆς μνησικακίας τῆς Ἀφροδίτης. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ λαοῦ, εἶναι προόδηλον, ὅτι ἤγαγεν εἰς τὴν σκηνὴν τὰς δύο θεὰς πρὸς γλέυνην⁵. Ἡ ὑπό-

¹) Ἐν στίχ. 1056. ²) Ἐν στίχ. 1158. ³) Ἐν τῇ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται: "Τὸ δὲ δράμα τῶν πρώτων". ⁴) Ἐν Βατράχ. 1043. ⁵) Bergk III, 530.

θεοὺς τῆς τραγωδίας εἶναι καταληπτὴ καὶ ἄνευ τῶν προσχημάτων τούτων. Τὸ δρᾶμα ὁμῶς ἔχει ἀρετὰς ἐν τοῖς μέρεσι καὶ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασιν.

Πότε ἐδιδάχθησαν οἱ Ἡρακλεῖδαι, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλ' οἱ κριτικοὶ πειρῶνται κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν πολιτικῶν ὑπαινεγμῶν, ὅπως ὁρίσωσι τὸ ἔτος τῆς διδασκαλίας. Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα πρέπει νὰ θέσωμεν ἐν τῷ πρώτῳ ἢ μᾶλλον ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς ἔσται λόγος μετ' ὀλίγον. Προλογίζει Ἰόλαος, ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἀφηγεῖται τὰς παρὰ τοῦ Εὐρυσθέους καταδιώξεις τῶν υἱῶν τοῦ μεταστάντος ἡμιθέου¹. Οὗτοι φεύγοντες ἤλθον ἰκέται εἰς Μαραθῶνα, ἀλλ' ὁ κήρυξ τοῦ Εὐρυσθέους Κοπρεὺς πειρᾶται, ὅπως ἀποσπάσῃ τούτους ἀπὸ τοῦ βωμοῦ². Ὁ Ἰόλαος ὁμῶς πρῶτον μὲν αἰτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων³, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, εἶτα δὲ τοῦ βασιλέως Δημοφῶντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θησέως, ὅστις τὸν κήρυκα ἀποπέμπτει⁴. Ὁ μὲν Κοπρεὺς ἀπερχόμενος ἀπειλεῖ, ὅτι θέλει ἐπανέλθει μετὰ πολλοῦ στρατοῦ⁵, ὁ δὲ Ἰόλαος ὁμολογεῖ τὴν ἐγγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὴν φιλιότητα τὴν πόλιν καὶ συνίστησι τοῖς παισὶ τοῦ Ἡρακλέους, ὅπως μὴ ποτε ἄρῳσι δόρυ κατ' αὐτῆς⁶. Ὅντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ στρατὸς τῶν Ἀργείων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι ἔτοιμοι, ὅπως ἀγωνισθῶσι πρὸς τὸν Εὐρυσθέα. Ἀλλ' ἐδόθη τὸ μάντευμα, ὅτι χάριν τῆς νίκης πρέπει νὰ θυσιάσωσι νέαν εὐγενῆ τῇ κόρῃ τῆς Δήμητρος⁷. Τοῦτο ἤγαγεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν τὸν Δημοφῶντα, ὅστις οὔτε τὴν θυγατέρα ἑαυτοῦ θέλει νὰ θυσιάσῃ, οὔτε ἀστόν τινα δύναται εἰς τοιαύτην θυσίαν νὰ ἐξαναγκάσῃ. Ἡ ἀμηχανία μετεδόθη τῷ Ἰολάῳ, ὅστις ἀποφασίζει νὰ παραδοθῇ τῷ Εὐρυσθεῖ. Ἀλλὰ τὴν προσφορὰν ἀποκρούει ὁ Δημοφῶν, λέγων, ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς θέ-

¹) Ἐν στίχ. 13. ²) Ἐν στίχ. 55. ³) Ἐν στίχ. 69. ⁴) Ἐν στίχ. 273. ⁵) Ἐν στίχ. 275. ⁶) Ἐν στίχ. 313. ⁷) Ἐν στίχ. 408.

λει νὰ φονεύσῃ τοὺς Ἡρακλείδας καὶ οὐχὶ τὸν γέροντα. Τότε ἡ Μακαρία, ἡ εὐγενὴς τοῦ Ἡρακλέους θυγάτηρ, ἀκούσασα τῶν στεναγμάτων τοῦ Ἰόλαου ἐξέρχεται καὶ τὸ μάντευμα μαθοῦσα προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιότητος πρὸς θυσίαν¹. Ταύτης πρὸς τὸν θάνατον ἀπελθούσης ἔρχεται θεράπων ἀγγέλλων, ὅτι ὁ Ὑλλος ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους ἀφίκετο μετὰ πολλοῦ στρατοῦ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων². Τῷ θεράποντι τούτῳ ἀπερχομένῳ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἀκολουθεῖ ὁ γέρον· Ἰόλαος, ὅπως ἀγωνισθῇ³. Μετ' ὀλίγον ἐπανερχεται οὗτος κομίζων τὴν εἰδησιν, ὅτι οἱ πολέμοι ἡττήθησαν καὶ ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος παρὰ ταῖς Σκειρωνίσι πέτραις⁴. Ὅντως οὗτος προσάγεται εἰς τὴν Ἀλκμήνην, ἣτις ἐξονειδίζει αὐτὸν διὰ τοὺς ἐπιβληθέντας τῷ νύμφῳ ἄθλους καὶ τοὺς ἄλλους διωγμούς. Ὁ Εὐρυσθεὺς ἀπολογούμενος λέγει, ὅτι τὴν νόσον ταύτην ἐνέβαλεν ἡ Ἥρα⁵. Ἡ Ἀλκμήνη θέλει νὰ φονεύσῃ τὸν αἰχμάλωτον, ἀλλ' ὁ ἄγγελος λέγει, ὅτι πρὸς τοῦτο ἀντίσταιται ἡ πόλις. Δὲν παρακαλεῖ ὁμῶς ὁ Εὐρυσθεὺς, ὅπως σώσῃ τὸν βίον, ἀλλὰ λέγει χρησμόν, ὅτι ὁ τάφος αὐτοῦ ἔσται σωτήριος τῇ χώρᾳ, ὅταν οἱ ἔκγονοι τῶν Ἡρακλειδῶν στρατεύσωνται ἐπὶ τὰς Ἀθήνας⁶.

Ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως τῆς τραγωδίας γίνεται δῆλον, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει μεγάλην δραματικὴν ἀξίαν διότι ὁ μῦθος εἶναι ἀπλοῦς. Οἱ κριτικοὶ εἰκάζουσιν, ὅτι τὸ δράμα ἐποίησεν ὁ ποιητὴς μετὰ σπουδῆς, ἢ ὅτι τοῦτο δὲν περιῆλθεν ἀκέραιον εἰς ἡμᾶς, ὅπερ καὶ ἡ μικρὰ τούτου περιοχὴ ὑποδεικνύει. Ὑποτίθεται, ὅτι ὑπάρχει χάσμα κατὰ τὸ μέσον τοῦ δράματος διότι περὶ τῆς θυσίας τῆς Μακαρίας δὲν γίνεται ἐν τοῖς ἔπειτα λόγος καὶ ἡ Ἀλκμήνη οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἔμαθεν. Ὡσαύτως τὸ τέλος τοῦ δράματος φαίνεται ὑποπτον τοῖς κριτικοῖς⁷. Αἱ εἰκασίαι αὗται δὲν φαίνονται ἡμῖν πιθαναί. Βεβαίως ὁ ποιητὴς

¹) Ἐν στίχ. 501. ²) Ἐν στίχ. 628. ³) Ἐν στίχ. 738. ⁴) Ἐν στίχ. 860. ⁵) Ἐν στίχ. 990. ⁶) Ἐν στίχ. 1032. ⁷) Bergk III, 525.

ἡδύνατο νὰ εἰσαγάγῃ ἄγγελον περιγράφοντα τὰ κατὰ τὸ θάνατον τῆς γενναίας τοῦ Ἡρακλέους θυγατρὸς, ἀλλὰ τῶν τοιοῦτων λόγων ἐποίησε κατάχρησιν ὁ Εὐριπίδης. Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τραγωδίας ὄντως εἶναι λίαν συνεπτυγμένον, ἀλλ' ἡ σύμπτυξις ὑποδεικνύει μᾶλλον σπουδὴν ἢ βλάβην. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν τῷδε τῷ δράματι ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα τῆς δραματικῆς τέχνης ὀλιγωρῶν. Ὅτι δ' ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ Εὐριπίδης πολιτεύεται, εἶναι ἀναμφισβήτητον. Οὕτω προσίθεται, ὅπως ἐξάσῃ τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξονειδίσῃ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἡρακλειδῶν τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἐστρατεύσαντο κατὰ πόλεως εὐεργέτιδος. Πρὸς δὲ οἱ κοινικοὶ διαφωνοῦσι περὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας. Ταύτην ὁ μὲν Böckh¹ τίθει κατὰ τὸ 417 π. Χ., ὅτε οἱ Ἀργεῖοι συμμαχίαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ποιήσαντες πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἔφερον. Πιθανώτερον ὅμως ὁ Bergk² νομίζει, ὅτι ἡ τραγωδία ἐδιδάχθη κατὰ τὸ δεύτερον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔτος. Λόγις ὁ ποιητὴς ἐλπίζει εἰς τὴν ἀγαθὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου, ἐν ᾧ βραδύτερον ἢ γνώμῃ τούτου μετεβλήθη. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ εἰρημένου πολέμου ὁ Περικλῆς εὐρίσκεται ἐν δυσκόλῳ θέσει³, ὥς καὶ ὁ Δημοφῶν ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ⁴. Ὅτι αὕτη πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, γίνεταί δηλόν καὶ ἐκ τῆς στιχονορίας, ἥτις εἶναι ἐπιμελῶς κατεσκευασμένη.

Οὐχὶ πολὺν διάφορον ὑπόθεσιν ἔχουσιν αἱ Ἰκέτιδες, αἵτινες ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ. Οὗτος συνίσταται ἐκ τῶν

¹) Gr. trag. princip. 190 ²) III, 517. ³) Θουκυδίδ. II, 59 "Μετά δὲ τὴν δευτέραν ἐσβολὴν τῶν Πελοποννησίων οἱ Ἀθηναῖοι, ὥς ἢ τε γῇ αὐτῶν ἐτέμνητο τὸ δεύτερον καὶ ἡ νόσος ἐπέκειτο ἅμα καὶ ὁ πόλεμος, ἡλλοίωντο τὰς γνώμας, καὶ τὸν μὲν Περικλέα ἐν αἰτίᾳ εἶχον ὥς πείσαντα σφᾶς πολεμεῖν καὶ δι' ἐκεῖνον ταῖς ξυμφοραῖς περιπεπωκότες, πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ὥρμητο ξυγχωρεῖν". ⁴) Ἰδὲ στίχ. 415.

μητέρων τῶν Ἀργείων λοχαγῶν τῶν πεσόντων ἐν Θήβαις¹. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἐλευσίνι παρὰ τῷ βωμῷ τῆς Δήμητρος, ἐφ' οὗ ἐκάθησαν ἱκέτιδες, ὅπως διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεσέως τύχωσι τῆς ταφῆς τῶν νύων αὐτῶν. Αἶθρα, ἡ γοῦνα μήτηρ τοῦ Θεσέως, ἔλαβε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἱκετιδῶν καὶ καλεῖ τὸν ἑαυτῆς νιόν². Ἐλθὼν δ' οὗτος τὸ μὲν πρῶτον δὲν θέλει νὰ δεχθῇ τὴν παράκλησιν τοῦ Ἀδράστου καὶ τῶν ἱκετιδῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς μητρὸς πεισθεὶς ἀποφασίζει, ὅπως κήρυκα πέμψας αἰτήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Θηεῶν τὴν χάριν, ὅπως θάψῃ τοὺς νεκρούς³. Ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην κωλύει κήρυξ Θηβαῖος, ὅστις κελεύει, ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῆς δόσεως τοῦ ἡλίου ἀποδιώξωσι τὸν Ἀδράστον καὶ τοὺς Ἀργεῖους⁴. Τὸ τολμηρὸν τοῦ Κρέοντος κέλευσμα διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Θεσέως, ὅστις κηρύσσει πόλεμον τοῖς Θηβαίοις⁵. Μετὰ τὴν κήρυξιν ἐγένετο φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον ἐνίκησαν τοὺς ἀσεβήσαντας πρὸς τοὺς νεκρούς, ἀλλὰ καὶ ὥρμησαν, ὅπως ἐκπορθήσωσι τὴν πόλιν τῶν πολεμίων, ὅπερ ἤθελε συμβεῖν, εἰ τοῦτο ἐπέτρεπεν ὁ Θεσεύς⁶. Οὗτος ἐπανερχεται εἰς Ἐλευσῖνα κομίζων τὰ πτώματα τῶν στρατηγῶν, διότι τοὺς ἄλλους ἔθαψεν ἐν Ἐλευθεραῖς⁷. Ἐνταῦθα ἀνάπτονται δύο πυραὶ, ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶναι προωρισμένη τῷ πτώματι τοῦ Καπανέως, ἡ δ' ἑτέρα τοῖς τῶν ἄλλων στρατηγῶν⁸. Ἀλλ' ἡ Εὐδάδην ἡ γυνὴ τοῦ Καπανέως ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καὶ μανίας καταληφθεῖσα αἰφνης ἔρχεται εἰς τὴν πυράν, εἰς ἣν πίπτει, ὅπως μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καθ' ⁹. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πτώματα τῶν τεθνεώτων ἐκάη-

¹) Κατὰ τὸν Arnold (Die chorische Technik des Eurip. 72) ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ πέντε μητέρων καὶ δέκα θεραπαινίδων. ²) Ἐν στίχ. 36. ³) Ἐν στίχ. 586. ⁴) Ἐν στίχ. 470. ⁵) Ἄλλως παραδίδει τοῦτο ὁ Πλούταρχος ἐν Βίῳ Θεσ. XXIX "Συνέπραξε δὲ καὶ Ἀδράστῳ τὴν ἀνάγκην τῶν ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ πεσόντων. οὐχ ὥς Εὐριπίδης ἐποίησεν ἐν τραγῳδίᾳ, μάχῃ τῶν Θηβαίων κρατήσας, ἀλλὰ πείσας καὶ σπεισάμενος· οὕτω γὰρ οἱ πλείστοι λέγουσι.". ⁶) Ἐν στίχ. 727. ⁷) Ἐν στίχ. 762. ⁸) Ἐν στίχ. 936. ⁹) Ἐν στίχ. 1076.

σαν, οἱ παῖδες αὐτῶν ἄγουνσι τὰς ὑδρίας τὰς περιεχούσας τὴν σποδόν¹, ἣν ὁ Θησεὺς δωρεῖται τῷ Ἀδράστῳ καὶ ταῖς Ἀργείαις γυναιξίν. Ἀλλ' ἐπιφανεῖσα ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλεύει τούτῳ, ὅπως μὴ δώσῃ τὰ δοτᾶ, πρὶν ὁ Ἀδραστος ὁμώσῃ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀργου, ὅτι τοῦτο δὲν θέλει πολεμήσει κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅτι θέλει συμμαχήσει μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν στρατευσαμένων ἐπὶ ταύτην τὴν πόλιν². Ὁ Θησεὺς ἐπέισθη τοῖς λόγοις τῆς θεᾶς καὶ πάντες ἐξέρχονται, ὅπως τελέσωσι τὸν ὄρκον.

Τὸν μῦθον τοῦτον εἶχε πραγματοποιηθῆ ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις³, ὁ δ' Εὐριπίδης μετεχειρίσθη τοῦτον χάριν πολιτικοῦ σκοποῦ. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐποίησαν εἰρήνην πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οὔτε τὸ Πάνακτον ἀπεδόθη τούτοις οὔτε οἱ αἰχμάλωτοι⁴. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ὠργίζοντο κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Βοιωτῶν καὶ διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου συνῆψαν συμμαχίαν τοῖς Ἀργείοις⁵. Αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 421 π. Χ. καὶ ὀλίγον μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἦτοι κατὰ τὸ 420, πρόπει νὰ τεθῇ ἡ διδασκαλία τῆς τραγωδίας⁶. Οὕτω λοιπὸν ὁ πολίτευμος ποιητῆς εἰκονίζει τὴν διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου γενομένην συμμαχίαν ὡς ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων. Πρὸς δὲ ὁ ποιητῆς ὑπαινίσσεται τὴν ἀσεβῆ τῶν Θησείων προῶξιν, οἵτινες κατὰ τὸ 424 π. Χ. τοὺς Ἀθηναίους νικήσαντες ἐν Δηλίῳ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν⁷. Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐποιήθη πρὸς ἔπαινον τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ καὶ ὁρθῶς οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν, ὅτι εἶναι ἐγκώμιον Ἀθηναίων⁸. Πλὴν τῶν πολιτικῶν ὑπαινεμῶν ἡ τραγωδία ἔχει σπουδαῖον ἀναχρονισμόν, εἰς ὃν προσκρούει τις· ὁ Θησεὺς δὲν παρίσταται ὡς βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὡς ἰδρυτῆς τῆς δημοκρατίας τούτων⁹. Εἶναι δ' ὅλως ἄτοπον, ὅτι ὁ κήρυξ τῶν Θη-

1) Ἐν στίχ. 1129. 2) Ἐν στίχ. 1191 καὶ ἐξῆς. 3) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Θησ. XXIX. 4) Θουκυδίδ. V, 39. 5) Παρὰ τῷ αὐτῷ V, 47. 6) Boede III, 498. 7) Θουκυδίδ. IV, 97. 8) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει. 9) Ἐν στίχ. 351 καὶ 404.

βαίων ποιῇ μακρὰς συζητήσεις πρὸς τὸν Θησέα περὶ τυραννίας καὶ δημοκρατίας¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ μῦθος ἦτο τοιοῦτος ὥστε δὲν ἡδύνατο τὰ ἀποτελέσει τραγωδίαν ἔχουσαν ἱκανὴν περιοχήν, πανταχοῦ ὁ τραγικὸς μηκύνει τὸν λόγον, ὅπου δύναται. Ἐπὶ τούτῳ παρενέβαλε καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς Εὐάδης, ἣτις θνήσκει οὐχὶ χάριν ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ χάριν εὐκλείας². Ἡ ἐμφάνις τῆς Ἀθηνᾶς δὲν ἦτο ἀναγκαία, διότι ὁ μῦθος ἐλύθη ἄνευ βοηθείας τῆς θεᾶς. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, ὁ ποιητὴς κατεβίβασε τὴν Παλλάδα εἰς τὴν σκηνήν, ὅπως διὰ τῆς συμβουλῆς τῆς θεᾶς καταστήσῃ τὴν συνθήκην τῶν Ἀργείων καὶ Ἀθηναίων ἄρρηκτον. Τὰ χορικά ἔξομα καὶ σχέσις πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἔχουσι καὶ τρυφερότητα αἰσθημάτων ἐπιδεικνύουσιν. Ὅτι οἱ παῖδες τῶν ἡρώων κομίζουν τὰ ὅσῃ τῶν πατέρων αὐτῶν, διεγείρει πολὺν ἔλεον. Δὲν ἐπαινοῦμεν ὁμῶς, ὅτι τὰ πτώματα τῶν ἡρώων καίονται πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν καὶ ἐτι ὀλιγώτερον, ὅτι ἡ Εὐάδην, ὡς δὴ αἱ γυναῖκες ἐνίων βαρβάρων, συγκαίεται τῷ σώματι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο γίνεται ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ.

Ἡ μὲν σκηνὴ τῆς Ἀνδρομάχης ὑπόκειται ἐν Φθίᾳ, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐκ Φθιωτῶν γυναικῶν. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἡρώὺς βλέμμα εἰς τὸν παρελθόντα αὐτῆς βίον ῥίπτουσα ἀναμνησκείται, ὅτι εἶδε τὸν μὲν Ἐκτορα φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν δ' Ἀστυάνακτα ζυφθέντα ἐκ τῶν πύργων καὶ ἑαυτὴν δούλην γενομένην τοῦ Νεοπτολέμου. Ἐφ' ὅσον μὲν οὗτος ἦτο ἄγαμος, ἡ Ἀνδρομάχη οὐδόλως ἐκινδύνευεν. Ὅτε δ' ὁμῶς οὗτος ἔλαβε γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Μενέλαου Ἐρμιόνην, ὑπὸ ταύτης ἡ δυστυχὴς κατεδιώκετο. Τοῦ Νεοπτολέμου ἀπόντος ἡ σύζυγος αὐτοῦ μετεπένευσεν τὸν πατέρα, ἵνα φονεύσῃ τὴν Ἀνδρομάχην, ἣτις τὸν μὲν παῖδα ὑπεξέθετο, αὐτὴ δὲ κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Θέτιδος³. Ἐπαῦθα ὁ Μενέλαος

¹) Ἐν στίχ. 404 καὶ ἐξῆς. ²) Ἐν στίχ. 1014 καὶ 1061. ³) Ἐν στίχ. 1—55.

ἄγει τὸν υἱὸν τῆς Ἀνδρομάχης ἀπειλῶν αὐτήν, ὅτι θέλει φονεύσει τοῦτον, ἂν μὴ ἐξέλθῃ τοῦ ἱεροῦ¹. Ἡ ταλαίπωρος μήτηρ χάριν τοῦ παιδὸς ἀναγκάζεται, ὅπως ἐξέλθῃ, ἀλλ' ἐξελθοῦσαν ὁ Μενέλαος προτίθεται νὰ φονεύσῃ καταλείπων τὴν τύχην τοῦ υἱοῦ τῇ Ἑρμῶνῃ. Οὕτως ἡ Ἀνδρομάχη ἀπατηθεῖσα δεινῶς ὑβρίζει τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὸ δόλιον αὐτῶν². Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Μενέλαον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φονεύσωσι τὴν μητέρα τοῦ Μολοσσοῦ, διότι ἐλθὼν ὁ Πηλεὺς ἀναγκάζει τὸν Ἀτρεΐδην νὰ ἀπέλθῃ³. Τούτου δ' ἀπελθόντος ἡ Ἑρμῶν φοβούμενῃ τὸν ἄνδρα διὰ τὰ πεπραγμένα διανοεῖται, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἐλθὼν ὁ Ὀρέστης, ὅστις ἄλλοτε εἶχεν αἰτήσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Μενελάου, καὶ μαθὼν τὰ συμβάντα ἀπάγει αὐτήν⁴. Ὁ Πηλεὺς ἀκούσας, ὅτι ἔφυγεν ἡ Ἑρμῶν καὶ φοβούμενος, μὴ ὁ Νεοπτόλεμος φονευθῇ, θέλει ν' ἀναγγείλῃ αὐτῷ τὰ συμβάντα, ἀλλ' ἄγγελος κομίζει τὴν λυπηρὰν εἶδωσιν, ὅτι ὁ Ὀρέστης μετὰ τῶν Δελφῶν ἐφόνευσεν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως⁵. Ἐν ᾧ δὲ θρηγεῖ ὁ πάππος τοῦ φονευθέντος, ἐπιφαίνεται ἡ Θέτις, ἣτις συμβουλεύει τῷ ἀνδρὶ, ὅπως τὸ μὲν πτώμα τοῦ Νεοπτολέμου θάψῃ παρὰ τῇ Πυθικῇ ἐσχάρα τῶν Δελφῶν, τὴν δὲ Ἀνδρομάχην πέμψῃ εἰς Μολοσσίαν⁶. Ἐν τέλει ἡ θεὰ λέγει, ὅτι θέλει καταστήσῃ τοῦτον ἀθάνατον, ὅπως συνοικῇ αὐτῷ ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Νηρέως.

¹) Ἐν στίχ. 307. ²) Ἐν στίχ. 444.

Ὡ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἐχθιστοὶ βροτῶν,
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευτήρια,
ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
ἐλικτὰ κοῦδὲν ὑγιές, ἀλλὰ πᾶν πέριξ
φρονοῦντες, ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἀν' Ἑλλάδα.
Τί δ' οὐκ ἐν ὑμῖν ἔστιν; οὐ πλείστοι φόνοι;
οὐκ αἰσχροκερδεῖς, οὐ λέγοντες ἄλλα μὲν
γλῶσση, φρονοῦντες δ' ἄλλ' ἐφευρέσκεσθ' ἀεὶ;

³) Ἐν στίχ. 736. ⁴) Ἐν στίχ. 988. ⁵) Ἐν στίχ. 1058. ⁶) Ἐν στίχ. 1220.

Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς γίνεται τυφλὸν τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου ὄργανον. Ὅτε οἱ τῶν Σπαρτιατῶν πρέσβεις ἦλθον εἰς Ἀθήνας, ὅπως διακωλύσωσι τὴν πρὸς τοὺς Ἀργείους συμμαχίαν, ἥτις, ὥς γνωστόν, ἐγένετο διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἶπον ἐν τῇ βουλῇ, ὅτι εἶναι αὐτοκράτορες δυνάμενοι νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ πάντων. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης φοβηθεὶς, μὴ ἡ τῶν Ἀργείων συμμαχία ἀποκρουσθῇ, παρέπεισε τοὺς πρεσβεύσαντας, ὅπως εἰπωσιν ἐν τῷ δήμῳ, ὅτι δὲν εἶναι αὐτοκράτορες, ὕπερ καὶ ἔπραξαν. Τούτου ὁμῶς γενομένου αὐτὸς ὁ ἐξαπατήσας Ἀλκιβιάδης κατεβῶα τῶν Λακεδαιμονίων ὥς ἄλλα λεγόντων ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄλλα ἐν τῷ δήμῳ¹. Κατὰ τοὺς κριτικούς τοῦτο ὑπαινισσόμενος ἐνταῦθα ὁ Εὐρυπίδης ὑβρίζει τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐκ τοῦ ὑπαινιγμοῦ τούτου εἰκάζεται, ὅτι ἡ διδασκαλία ἐγένετο κατὰ τὰ 420 π. Χ². Εἶναι δ' ὁ ποιητὴς ἄξιος πολλῶν μομφῶν, ὅτι ὄργανον γενόμενος πανούργου πολιτευτοῦ τὰ ἐφήμερα πολιτικά πάθη εἰς τὴν σκηνὴν εἰσήγαγε καὶ ἐξύβρισεν οὐ μόνον τὸν πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ιδιωτικὸν βίον τῶν Σπαρτιατῶν εἰπὼν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ γυνὴ ἐν Σπάρτῃ καὶ ὅτι, καὶ ἂν θέλῃ, δὲν δύναται νὰ γείνη³. Οἱ ἀρχαῖοι τὸ δρᾶμα κατέτασσον εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν⁴. Ὅντως τοῦτο ἔχει μικρὰν ἀξίαν, διότι στερεῖται ἐνότητος. Συνεσωρεύθη πολλὴ ὕλη, ἀλλ' αἱ σκηναὶ συνδέονται χαλαρῶς⁵. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἥτις εἶναι ἡ ἡρώϊς τοῦ δράματος, ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει ἐξαφανίζεται. Ὁ Μενέλαος, ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἑρμιόνη οὕτως ἐξευτελίζονται, ὥστε καθίστανται ἀγνώριστοι. Ὁ ποιητὴς σκοπεῖ μὲν, ὅπως ἐξάσῃ τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὸν Πηλέα, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν κατέχουσι πολὺν ὑψηλότεραν θέσιν⁶. Τίς εἶναι

¹) Θουκυδίδ. V, 45. ²) Ἄλλοι ὅμως δέχονται ἄλλας χρονολογίας, αἵτινες ὅμως δὲν ἀπέχουσι πολὺν ταύτης, ὥς τὸ 418 ἢ 423. Ὁρα Christ ἐν σελίδ. 425. ³) Ἐν στίχ. 585. ⁴) Ἐν τῇ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται: "Τὸ δὲ δρᾶμα τῶν δευτέρων". ⁵) Παράβαλλ. Bernhardt II, 2, 464. ⁶) Παράβαλλ. Bergk III, 549.

ἡ πρωτεύουσα ἰδέα καὶ τίς ἡ κάθαρσις, δὲν γίνεται φανερόν. Κατὰ τὸν Κ. Ο. Müller ἡ πρωτεύουσα ἰδέα κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ πονηρὰ γυνὴ διὰ ποικίλων τρόπων δύναται νὰ προξενήσῃ πολλὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις¹. Τοιαύτη ὁμῶς ἰδέα εἶναι ὅλως γενικὴ καὶ ἡ πονηρὰ γυνὴ μένει ἀτιμώρητος· ἄρα ἡ τραγωδία στερεῖται καθάρσεως. Οἱ ἀρχαῖοι παραδίδουσιν, ὅτι ἡ τραγωδία αὕτη δὲν ἐδιδάχθη ἐν Ἀθήναις τὸ πρῶτον, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ ἄλλης πόλεως². Τίς ἦτο αὕτη, δὲν λέγεται, ἀλλ' ὁ Bergk εἰκάζει, ὅτι ἦτο τὸ Ἄργος· διότι ἐδιδάχθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀργείου Δημοκράτους³. Ἡ εἰκασία αὕτη δὲν φαίνεται ἡμῶν ἀπίθανος, διότι συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸν εἰρημὲνον πολιτικὸν ὑπαιτυμόν.

Ἡ σκηνὴ τῆς Ἑκάβης ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ, ἣτις ἔκειτο ἀντικρὺ τῆς Τροίας. Ὁ μὲν χορὸς συνίσταται ἐκ γυναικῶν αἰχμαλωτίδων, προλογίζει δ' ἡ σκιά τοῦ Πολυδώρου, τοῦ νεωτάτου Πριάμιδου, ὃν ὁ πατήρ μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ ἐπεμψε πρὸς Πολυμήστορα, βασιλέα τῶν Θρακῶν, ὥστε διαφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, Ἐφ' ὅσον μὲν τὰ τῆς πόλεως ἀντεῖχον, ὁ Πολύδωρος καλῶς ἀνετρέφετο παρὰ τῷ πατρὶ φίλῳ. Ὅτε ὁμῶς ἡ πόλις ἐάλω, ὁ Πολυμήστωρ ἔκτεινε τὸν παῖδα καὶ τὸ πτώμα ἔρριπεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπειδὴ τοῦτο ἔμεινεν ἄταφον, ἡ ψυχὴ μὴ δυναμένη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἄδην, περιεπλανᾷτο⁴. Μετὰ τὸν πρόλογον τοῦτον τοῦ Πολυδώρου ἐμφανίζεται ἡ γηραιὰ Ἑκάβη, ἣτις εἶναι τεταραγμένη ἐξ ὀνείρου⁵. Ὅντως ὁ χορὸς τῶν αἰχμαλωτίδων ἀγγέλλει ταύτην, ὅτι ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεύς, ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν Πολυξένην καὶ προσενέγκῃ θυσίαν τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως⁶. Ἡ δυστυχὴς μήτηρ

¹) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 167. ²) Σχολ. εἰς Ἀνδρομάχ. στίχ. 446· "οὐ δεδίδακται γὰρ Ἀθήνησιν" ὁ δὲ Καλλιμάχος ἐπιγραφῆναί φησι τὴν τραγωδίαν Δημοκράτην. Ὁ Bergk εἰκάζει Τιμολέοντα. ³) Ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι III, 541. ⁴) Ἐν στίχ. 1-59. ⁵) Ἐν στίχ. 90. ⁶) Ἐν στίχ. 140.

ἐκετεύει τὸν Λαερτιάδην πρὸς σωτηρίαν τῆς θυγατρὸς, ἀλλ' ἡ γενναία τοῦ Ἑκτορος ἀδελφῇ προτιμᾷ τὸν θάνατον τῆς δουλείας¹. Οὕτω λοιπὸν ἀκολουθεῖ τῷ Ἰθακησίῳ ἄνακτι καὶ μετ' ὀλίγον ὁ κήρυξ Ταλθύβιος ἀγγέλλει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ παρθένος παρέσχεν ἑαυτὴν εἰς σφαγὴν². Ἐν τέλει δ' ὁ κήρυξ παρακαλεῖ τὴν Ἑκάστην, ὥπως φροντίσῃ περὶ τῆς ταφῆς τῆς θυγατρὸς. Θεοράπαινα δὲ πορευθεῖσα εἰς τὴν ἀκτὴν, ὥπως κομίσῃ λουτρὰ τοῦ πτώματος τῆς σφαγείσης ἡρωίδος, εὐρίσκει τὸν νεκρὸν τοῦ Πολυδώρου, ὃν ἄρει τῇ μητρὶ³. Ἐπειδὴ δ' ἡ Ἑκάστη δὲν ἐφρόντισε ταχέως περὶ τῆς ταφῆς τῆς θυγατρὸς, ἔρχεται ὁ Ἀγαμέμνων, ὅστις διαπνυθάνεται τὰ κατὰ τὸν Πολύδωρον. Ὁ Ἀτρεΐδης δὲν ἀναλαμβάνει μὲν τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀνοσίου ξένου, ἀλλ' ὑπισχνεῖται τῇ γηραιᾷ συνδρομὴν⁴. Ἐπὶ ταύτης ἐρειδομένη ἡ Ἑκάστη μεταπέμπεται τὸν Πολυμήστορα μετὰ τῶν νύδων, ὥπως δῆθεν εἴπῃ, ποῦ κεῖνται οἱ θησαυροὶ τοῦ Πριάμου, καὶ παραδώσῃ, ὅσους μεθ' ἑαυτῆς ἔφερεν. Ὁ Πολυμήστορ ἀγνοῶν, ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου εὐρέθη, ἔρχεται πρὸς τὴν μητέρα τοῦ δολοφονηθέντος ὡς φίλος⁵. Ἀλλ' ἀφ' οὗ εἰσῆλθεν εἰς τὰς στέγας τῶν αἰχμαλωτίδων, οἱ μὲν παῖδες φονεύονται, αὐτὸς δὲ τυφλοῦται⁶. Τὴν βοήν τοῦ τυφλοῦ ἀκούσας ὁ Ἀγαμέμνων ἔρχεται καὶ τὴν ὑπόθεσιν κρίνας ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ τιμωρηθεὶς ἠδίκησε⁷, καὶ ἀποπέμπει τοῦτον.

Ὁ πρόλογος τοῦ Πολυδώρου ἔχει μὲν τι ἐπικλὸν καὶ ἐκακίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους⁸, ἀλλὰ διεγείρει τὸν ἔλεον τοῦ θεατοῦ. Οἱ κριτικοὶ ψέγουσι τὴν ἔλλειπιν ἐνότητος· διότι τὸ δράμα συνίσταται ἐκ δύο ὑποθέσεων συνδεομένων ἀλλήλαις μόνον ἐξωτερικῶς διὰ τοῦ προσώπου τῆς Ἑκάστης⁹. Ἡ σφαγὴ τῆς Πολυξένης καὶ ἡ τύφλωσις τοῦ Πολυμήτορος δὲν συνδέονται φυσι-

¹) Ἐν στίχ. 355. ²) Ἐν στίχ. 553. ³) Ἐν στίχ. 669. ⁴) Ἐν στίχ. 840. ⁵) Ἐν στίχ. 933. ⁶) Ἐν στίχ. 1033. ⁷) Ἐν στίχ. 1223. ⁸) Ὁρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. ⁹) Gruppe, *Ariadne* ἐν σελίδ. 371 καὶ Bode III, 503.

κῶς, ἡ μία προὔξεις δὲν προκαλεῖ τὴν ἑτέραν. Ὑπερασπισταὶ τῆς ἐνότητος τῆς τραγωδίας δὲν ἔλειψαν, ἀλλ' ἡ ὑπεράσπισις αὐτῶν δὲν εἶναι ἰσχυρά. Φαίνεται δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ K. O. Müller¹ ἐνόμισεν, ὅτι τὸ δράμα ἔχει ἐνότητα, ἂν θεωρήσωμεν τὴν Ἑκάστην ὡς πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον. Βεβαίως αὕτη εἶναι ἡ ἡρωὶς τοῦ δράματος, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐνότης εἶναι προσώπου καὶ οὐχὶ ὑποθέσεως, ἣτις δικαίως κακίζεται². Τὸ πρόσωπον τῆς γοαίας ταύτης δὲν εἰκονίζεται ἄμεμπτον, διότι καὶ παρὰ τὸν αἰῶνα, ἐν ᾧ ἔζη, καὶ παρὰ τὴν ἡλικίαν φιλοσοφεῖ³. Ἡ αὐτὴ αἰτεῖ παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὴν τιμωρίαν τοῦ Πολυμήστορος ὡς ἁμοιῇ τῶν λέκτρων τῆς Κασσάνδρας⁴. Κατὰ τὰ σκληρὰ ἔθιμα τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος αἱ αἰχμαλωτίδες ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιήσωσι καὶ ὡς παλλακίδες. Ἀλλ' ἡ γηραιά Ἑκάστη οὐ μόνον ἀναγνωρίζει τὴν τοιαύτην σχέσιν, ἀλλὰ καὶ αἰτεῖ διὰ τοῦτο ἁμοιῇ. Ἐν μέρος τῆς ὑποθέσεως τῆς τραγωδίας εἶχε πραγματοποιῆ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ Πολυξέει⁵. Ἀλλ' ὁ Εὐρυπίδης προσέθηκε καὶ τὰ τοῦ Πολυδώρου καὶ Πολυμήστορος, ὅπως γένηται τραγικώτερος. Ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν Πολύδωρον, ὃν καθ' Ὅμηρον⁶ ἐγέννησεν ἡ Λαοθόη, ἐποίησεν υἱὸν τῆς Ἑκάστης. Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς κατὰ τινὰς κριτικὸν ὑπανίσταται τὴν ἐν Πύλῳ συμφορὰν τῶν Λακεδαιμονίων⁷ καὶ ἐπειδὴ ἐν ταῖς Νεφέλαις τοῦ Ἀριστοφάνους διδαχθεῖσαι κατὰ τὸ 423 π. Χ. ἀνευρίσκονται παρωδίαί τοῦ προκειμένου δράματος, εἰκάζεται, ὅτι ἡ τραγωδία ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 425 π. Χ.¹

¹) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 161. ²) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 61.

³) Ἐν στίχ. 1165. ⁴) Ἐν στίχ. 809. ⁵) Ἐν Ἰλιάδ. X, 48. ⁶) Ἐν στίχ. 642.

στένει δὲ καὶ τις ἀμφὶ τὸν εὖροον Εὐρώϊαν
 Λάκαινα πολυδάκρυτος ἐν δόμοις κόρα
 πολὺν τ' ἐπὶ κρᾶτα μήτηρ
 τέκνων θανόντων τίθεται χεῖρα.

⁷) K. O. Müller αὐτόθι II, 160.

Ἡ σκηνὴ τοῦ Ἰωνος ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, ὅπου γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος, οὗ ἡ ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἑξῆς: Κρέουσα ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἐρεχθέως ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος φθαρεῖσα ἔτεκεν υἱόν, ὃν ἐξέθηκεν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν¹. Τοῦτον λαβὼν ὁ Ερμῆς ἤνεγκεν εἰς Δελφούς, ὃν ἡ Πυθία εὐροῦσα ἀνέθρεψε καὶ οἱ Δελφοὶ κατέστησαν νεωκόρον. Ἡ δὲ Κρέουσα ἔλαβεν ἄνδρα τὸν Ξοῦθον, ὅστις συμμαχήσας τοῖς Ἀθηναίοις τὴν βασιλείαν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως ἐδέξατο δῶρον². Ἐπειδὴ δ' οἱ συζευθέντες δὲν ἐκτίσαντο τέκνον, ἦλθον εἰς Δελφούς, ὅπως τὸν θεὸν ἐρωτήσωσι. Παρὰ τοῦτον ὁ Ξοῦθος ἔλαβε τὸν ψευδῆ χρησμόν, ὅτι ἐκεῖνος, ὃς θέλει συναντήσῃ ἐξερχόμενος, εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γεννηθεὶς ἐξ ἄλλου γάμου, πρὶν λάβῃ σύζυγον τὴν Κρέουσαν³. Ὁ Ξοῦθος πρῶτῳ ἐντυγχάνει τῷ νεωκόρῳ, ὅστις, ὡς εἴρηται, ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Τοῦτῳ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων ἀποκαλύπτει τὸν χρησμόν καὶ ἀποκαλεῖ υἱόν⁴, ὅστις χαίρει μὲν διὰ τοῦτο, ἀλλὰ λυπεῖται, διότι δὲν γινώσκει καὶ τὴν μητέρα. Μετὰ τὴν ψευδῆ ταύτην ἀναγνώρισιν ὁ Ξοῦθος ὀνομάζει τὸν νέον Ἰωνα⁵ καὶ καλεῖ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀθηναίων. Ὁ χορὸς ὅμως, ὅστις συνίσταται ἐκ θερααινίδων, ποιεῖ γνωστὸν τῇ Κρεοῦσῃ, ὅτι ὁ νεωκόρος ἀναγνωρισθεὶς ὡς υἱὸς τοῦ Ξοῦθου μέλλει νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ μέγαρα τοῦ Ἐρεχθέως⁶. Ἀνπιθεῖσα διὰ τοῦτο ἡ Κρέουσα ἀποφασίζει, ὅπως φονεύσῃ τὸν Ἰωνα καὶ ἐπὶ τούτῳ πέμπει τὸν παιδαγωγόν, ὅστις ἔχυσεν εἰς τὸν οἶνον τοῦ νέου φάρμακον δραστικόν⁷. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν οἰκετῶν τις εἶπε ἐλασφημίαν κατὰ τὰς σπονδάς, οἱ φίλοι τοῦ Ἰωνος ἔχυσαν ταύτας. Ἐκ τοῦ χυθέντος οἴνου τοῦ νέου ἔπιε πτηνόν, ὅπερ πάραυτα ἔθανεν⁸. Ἐκ τούτου ἐννοήσας ὁ Ἰων, ὅτι ὁ γέρον παιδαγωγὸς ἦλθεν, ὅπως δηλητηριάσῃ αὐτόν,

¹) Ἐν στίχ. 18. ²) Ἐν στίχ. 58. ³) Ἐν στίχ. 546. ⁴) Ἐν στίχ. 528. ⁵) Ἐν στίχ. 673. ⁶) Ἐν στίχ. 804. ⁷) Ἐν στίχ. 1187. ⁸) Ἐν στίχ. 1209.

ἀναγκάζει τοῦτον εἰς ὁμολογίαν καὶ οὗτος ὁμολογεῖ τὸ ἔγκλημα τῆς Κρεούσης. Οἱ ἄρχοντες τῶν Δελφῶν καταδικάζουσιν αὐτὴν εἰς θάνατον καὶ ὁ Ἰων καταδιώκει τὴν κακουργήσασαν, ἥτις καταφεύγει εἰς τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ. Ἐν ᾧ δ' ὁ Ἰων μέλλει νὰ φονεύσῃ αὐτήν, ἐλθοῦσα ἡ Πυθία καλῶναι τοῦτον καὶ δίδει κίω- τὸν περιέχουσαν τὰ σπάργαρα, ἐν οἷς οὗτος ἦτο ἐκτεθειμένος¹. Ἀνοίξας ταύτην ὁ Ἰων εὕρισκει ὑφάσματα, ἅπερ ἡ Κρέουσα ἀναγνώριζε ὡς τὰ ὑφ' ἑαυτῆς ἐντεθειμένα. Οὐδεμία δ' ἀμφισβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, διότι αὕτη προλέγει πάντα τὰ κοσμήματα, ἅπερ ὁ Ἰων ἀνευρίσκει². Οὕτως ἡ ἀναγνώρισις γίνεται πλήρης καὶ οἱ ἀναγνωρισθέντες ἐτοιμάζονται, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς Ἀθήνας³. Ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ πεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπιφαίνεται καὶ λέγει, ὅτι ὁ Ἰων εἶναι νῖος τοῦ εἰρημένου θεοῦ. Συμβουλεύει δὲ τῇ Κρεούσῃ, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἰωνα ἐν τοῖς βασιλικοῖς θρόνοις⁴. Διότι ἐκ τοῦ Ἐρεχθέως καταγόμενος εἶναι δίκαιον νὰ ἄρχῃ τῆς χώρας τῆς Παλλάδος.

Εἶναι λυπηρόν, ὅτι δὲν περιεσώθη ἡ κρίσις τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ἀξίας τῆς τραγωδίας. Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι αὕτη δὲν διακρίνεται μὲν κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην, ἀλλ' εἶναι ἐκ τῶν καλλιόντων τοῦ τραγικοῦ· διότι ἔχει σκηνὰς διεγειρομένας τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν. Πρὸς δὲ ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις γίνεται πρὸ τῆς τραγικῆς πράξεως, ὅπερ ἐπαινεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Ἰων δὲν ἐφόνευσε τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναγνώρισας ἔσωσε ταύτην. Ἡ ἀναγνώρισις δὲν ἐγένετο μὲν διὰ τῆς τέχνης τοῦ τραγικοῦ, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράντῃ, ἀλλὰ διὰ σημείων, ἐν καιρῷ ὅμως γενομένη ἔχει τι καλόν. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ δράματος εἶναι ταπεινοὶ πλὴν τοῦ Ἰωνος, ὅστις εἶναι ἥρωας τῆς τραγωδίας. Καλῶς δ' ἐπραξεν ὁ ποιητής, ὅτι τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν διαφθορέα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως, δὲν εἰσήγαγεν εἰς τὴν σκηνήν. Ἀφ' οὗ ἐποίησεν

¹) Ἐν στίχ. 1342. ²) Ἐν στίχ. 1417. ³) Ἐν στίχ. 1559. ⁴) Ἐν στίχ. 1579.

αἰσχροὺς προᾶξιν, εἶχε τοῦλάχιστον τὴν συνείδησιν, ὅπως μὴ παρυσιασθῇ πρὸ τῶν θεατῶν¹. Περὶ τὸ τέλος τοῦ δράματος ὑπάρχει ἔλλειψις τις, διότι δὲν λέγεται τι περὶ τοῦ Ξούθου, ὅστις εἶδε τὸν Ἰωνα καὶ τὴν Κρέουσαν ἐν φιλίᾳ ὄντας, ἐν ᾧ ἐκεῖνος πρὸ ὀλίγου ἤθελε νὰ φονεύσῃ ταύτην. Προδήλως ὁ ποιητὴς ἐξουλεύθη, ὅπως ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ κολακεύσῃ τοὺς Ἀθηναίους σεμνυνομένους ἐπὶ αὐτοχθονισμῶν· διότι εἰκονίζει τὸν Ἰωνα οὐχὶ ὡς υἱὸν τοῦ ἐπήλυδος Ξούθου, ἀλλὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἑρεχθέως. Τὸ δῶρον ὁμως τοῦτο δὲν ἔδωκεν ὁ Εὐριπίδης τοῖς Ἀθηναίοις ἀγνὸν καὶ καθαρὸν, ἀλλὰ μεστὸν ἡθικῶν κηλίδων. Πότε ἐδιδάχθη ἡ τραγωδία, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλ' ὁ Boeckh² εὐφυνῶς ἔκασεν, ὅτι ἡ διδασκαλία ἐγένετο ὀλίγον μετὰ τὴν παρὰ τῷ Ῥίῳ νίκην τῶν Ἀθηναίων³, ἥτις συνέβη κατὰ τὸ 429 π. Χ. Τοῦτο γίνεται πιθανόν, διότι ὁ ποιητὴς μνημονεύει τοῦ Ῥίου⁴ καὶ τῆς στοᾶς⁵, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ὥκοδόμησαν ἐν Δελφοῖς ἐκ τῶν χρημάτων, ἅπερ κατὰ τὴν εἰρημένην μάχην ἔλαβον ἐκ τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν⁶.

Ἐν δε τῷ Ἡρακλεῖ μαινομένῳ προλογίζει ὁ Ἀμφιτρύων, ὁ σύζυγος τῆς Ἀλκμήνης, ἡ δὲ σκηνὴ ἐπὶ κεῖται ἐν Θήβαις. Ἐνταῦθα ὁ Ἡρακλῆς λαβὼν γυναῖκα Μεγάραν τὴν θυγατέρα τοῦ Κρέοντος ἐγέννησεν ἕξ αὐτῆς παῖδας. Καταλιπὼν δὲ τοὺτους ἐν Θήβαις ἀπῆλθεν, ὅπως τελέσῃ τοὺς ἄθλους τοῦ Εὐρυσθέους. Μετὰ τὴν ἐκπόνησιν τῶν ἄλλων ἄθλων τελευταῖον κατέβη εἰς Αἶδον, ὅπως ἐκεῖθεν ἀναγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὸν Κέρερον⁷. Ἐπειδὴ ὁμως ἐνταῦθα μακρὸν χρόνον διέμεινεν, ἐπιστεύθη, ὅτι ἔθανε. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν λοιπὸν τοῦ Ἡρακλέους στάσεως ἐγεροθείσης ἦλθεν ὁ Λύκος ἐξ Εὐβοίας, ἐφόνευσεν

¹) Ἐν στίχ. 1564. ²) De gr. trag. princip. 191. ³) Θουκυδ. II, 84. Ὁ Enthowen (De Ione fabula Euripidea, Bonn 1880) ὅστις εἰκάζει κατ' ἐξοχὴν ἐκ μειρικῶν λόγων, τίθησι τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος κατὰ τὸ 412 π. Χ. ⁴) Ἐν στίχ. 1599. ⁵) Ἐν στίχ. 190, ⁶) Πανσαν. X, 11, 5. ⁷) Ἐν στίχ. 24.

τὸν Κρέοντα τὸν βασιλέα τῶν Θηβαίων καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν¹. Μετὰ τοῦτο πειρᾶται, ὅπως φονεύσῃ τὴν γυναικα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὸν Ἀμφιτρυῶνα, οἵτινες καταφύγουσιν ἰκέται εἰς τὸν βωμὸν τοῦ σωτῆρος Διὸς². Ἐνταῦθα ἐλθὼν ὁ Λύκος λέγει τοῖς ἰκέταις, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐπειδὴ δ' οὐτοὶ δὲν πείθονται, κελεύει τοὺς θεράποντας, ὅπως κομίσωσι ξύλα περὶ τὸν βωμόν, ἵνα καύσῃ αὐτούς³. Τούτων γινομένων οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑποφώσκει. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἀμφιτρυῶν παρακαλεῖ τὸν Λύκον, ἵνα φονεύσῃ πρῶτον αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα τῶν τέκνων, ὅπως μὴ ἴδωσι τὸ ἀνόσιον καὶ οἰκτρὸν θέαμα τοῦ φόνου αὐτῶν⁴. Ἡ δὲ μήτηρ ἱκετεύει τὸν τύραννον, ὅπως ἐπιτρέψῃ, ἵνα κοσμήσῃ τὰ τέκνα, ὥσπερ ταῦτα ἦσαν νεκρά⁵. Εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην δὲν ἀνθίσταται ὁ Λύκος, ἀλλ' ἐπιτρέψας τὸ αἰτηθὲν ἀπέρχεται καὶ λέγει, ὅτι θέλει ἐπανέλθει πρὸς τέλεσιν τοῦ φόνου. Τὴν νεκρικὴν κόσμησιν τελέσασα ἡ Μεγάρα ἐξέρχεται τῶν οἴκων, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Λύκου ἀφικνεῖται παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις μαθὼν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον διανοεῖται, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν κακοῦργο⁶. Ὁ Ἀμφιτρυῶν ὁμῶς συμβουλεύει αὐτῷ, ὅπως μὴ ταράξῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ περιμεῖνῃ ἐν τοῖς οἴκοις, ὅπου θέλει ἐπανέλθει ὁ Λύκος. Ὅπως οὗτος ἐπανελθὼν φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους⁷. Οὕτως ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ἐν καιρῷ ἐλθὼν ἔσωσε τὰ τέκνα, ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς Λύσσης πεμφθείσης ὑπὸ τῆς Ἥρας γίνε-ται μανιώδης καὶ ἐν τῇ μανίᾳ τὰ ἴδια τέκνα ὡς τὰ τοῦ Εὐρυπιδῆος ὑπολαβὼν φονεύει αὐτὰ καὶ τὴν γυναικα⁸. Ἦθελε δὲ φονεύσει καὶ τὸν Ἀμφιτρυῶνα, εἰ μὴ ἡ Παλλὰς λίθον κατὰ τοῦ μαινομένου ῥίψασα ἐπέϊχε καὶ εἰς ὕπνον ἐνέβαλεν⁹. Ἐκ τούτου ἐγερθεὶς ὁ Ἡρακλῆς καὶ μαθὼν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ φονεὺς τῶν

¹) Ἐν στίχ. 33. ²) Ἐν στίχ. 48. ³) στίχ. 240. ⁴) Ἐν στίχ. 321.

⁵) Ἐν στίχ. 327. ⁶) Ἐν στίχ. 565. ⁷) Ἐν στίχ. 742. ⁸) Ἐν στίχ. 958.

⁹) Ἐν στίχ. 993.

κειμένων διανοεῖται, ὅπως αὐτοκτονήσῃ¹, ἀλλ' ἔρχεται ὁ Θησεύς ἄγων στρατὸν ἐξ' Ἀθηναίων. Διότι ἐνταῦθα ἦλθεν ἡ φήμη, ὅτι ὁ Λύκος καταλαβὼν τὴν βασιλείαν κατέστη εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ἡρακλέα. Ὁ εὐγνώμων οὗτος φίλος ἀκούσας τὰ γενόμενα προτείνει αὐτῷ, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀγνίσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ μιάσματος διὰ καθαρωῶν². Οὕτως οἱ δύο ἥρωες ἐξέρχονται τῆς σκηνῆς.

Ἄν τὸ θέατρον ἦτο τόπος ἐκπλήξεων, ἡ τραγωδία αὕτη, ἤθελεν εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων. Διότι περιέχει μερίστην ἐκπλήξιν, ὅτι ὁ-σώσας τὰ τέκνα πατὴρ φρονεῖ ταῦτα. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι τραγικώτατον τὸ χωρίον³, ἐν ᾧ ὁ ἕτερος τῶν νύων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ γενείου τοῦ πατρὸς θείς ἱκετεύει αὐτόν, ὅπως μὴ φρονεύσῃ, διότι δὲν εἶναι τοῦ Εὐρυσθέως, ἀλλὰ τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ μαινόμενος ὅμως ἔβαλε ξύλον κατὰ τῆς ξανθῆς τοῦ παιδὸς κεφαλῆς καὶ ἔθραυσε τὰ ὀστέα. Ἡ τραγωδία στερεῖται ἐνότητος· διότι δύο πράξεις συντηρώθησαν εἰς ἓν δρᾶμα. Ἄν ἡ τραγωδία κατὰ τινὰ τρόπον ἀναπτυνθεῖσα ἔλiger ἐἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ αἰμοδιποῦς Λύκου, ἤθελεν εἶναι τεχνικόν τι ὅλον. Ἀλλ' ἡ δευτέρα πράξις ἢ τὸν φόνον τῶν τέκνων περιλαμβάνουσα οὐ μόνον παρέλκει, ἀλλὰ καὶ φθείρει τὴν ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ κακούργου ἡδονήν. Ὁ Bernhardt⁴ ἐπαινεῖ τὴν ἀκριβείαν τῶν ἔνθμων καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, μεθ' ἧς κατεσκευάσθησαν, τὰ μελικά μέρη. Ταῦτα ὅμως ἀνήκουσιν εἰς τὸν στιχουργὸν ἢ τὸν ποιητὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν τραγικόν. Ἡ Ἡρα ἐν τῇ τραγωδίᾳ διὰ τῆς ἀποστολῆς τῆς Λύσσης εἰκονίζεται ὡς μοχθηρὰ καὶ ἐπέρχεται ἡμῖν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τοιαύτη ἐφάνη καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ποιητὴν διότι ἐφθείρε τραγωδίαν, ἥτις ἄλλως ἡδύνατο νὰ ᾔναι καλή. Καθ' ὅλον ὁ ποιητὴς ἐν τῷδε τῷ δρᾶματι κακολογεῖ οὐ μόνον τὴν Ἡραν, ἀλλὰ καὶ τὸν Δία αὐτόν⁵ καὶ ὅμως τοιούτων θεῶν

¹) Ἐν στίχ. 1133. ²) Ἐν στίχ. 1310 ³) Ἐν στίχ. 976. ⁴) Ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ II, 2, 489. ⁵) Ὁ Ἀμφιτρυὼν ἀποκινούμενος πρὸς τὸν Δία ἐν στίχ. 344 λέγει αὐτῷ·

ποιεῖ νευρόσπαστα τοὺς ἀνθρώπους. Οὕτω δὲ σατιρίζει τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους θεοὺς¹, ὥστε ἡδύνατό τις νὰ ἀπατηθῇ νομίζων, ὅτι ἀναγινώσκει τὸν Λουκιανὸν καὶ οὐχὶ τὸν μέγαν τοῦ Ἀπικτοῦ θεάτρον διδάσκαλον. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας τῆς τραγωδίας ὑπάρχει διαφωνία καὶ ὁ μὲν Bernhardt² διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς τίθησιν ἐν τοῖς καλοῖς χρόνοις τοῦ ποιητοῦ (δηλ. οὐχὶ μετὰ τὴν 90^{ην} Ὀλυμπιάδα), ὁ δὲ Wilamowitz³ μετὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἰκετίδων (421) καὶ τῶν Τρωάδων. Ὅπως οὐδ' ἂν ποτε ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὴν γεροντικὴν τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν διότι αὐτὸς οὕτως λέγει φράσεις κατὰ τοῦ γήρατος⁴.

Ἐν δὲ τῷ προλόγῳ τῶν Τρωάδων ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηναῖα βονλεύονται, ὅπως καταποτίσωσι τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ τὰς ἀνοσίας πράξεις, ἅς οἱ νικηταὶ ἐτέλεσαν κατὰ τὴν ἄλυσιν τοῦ Ἰλίου⁵. Μετὰ τὸν πρόλογον ὁ Ταλθύσιος ἀναγγέλλει ταῖς αἰχμαλωσίαις, πῶς αὗται διενεμήθησαν τοῖς νικηταῖς. Ἡ μὲν Κασσάνδρα ἐδόθη γέρας τῷ Ἀγαμέμνονι⁶, ἡ δὲ Πολυξένη τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως⁷, ἡ δὲ Ἀνδρομάχη τῷ Νεοπτολέμῳ⁸ καὶ ἡ Ἐκάβη τῷ Ὀδυσσεῖ⁹. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ κήρυξ αἰτεῖ κατὰ πρῶτον τὴν Κασσάνδραν, ὅπως παραδώσῃ ταύτην τῷ Ἀτρεΐδῃ, αὕτη ἐκβαλθεῖσα προλέγει καὶ τὸν φόνον τοῦτον¹⁰ καὶ τὰς δεινὰς τοῦ Ὀδυσσεὺς περιπετείας¹¹. Εἶτα ὁ Ταλθύσιος ἀγγέλλει τῇ

Σὺ δ' εἰς μὲν εὐνὰς κρύφιος ἡρίσσω μολεῖν

τάλλοτριά λέκτρα δόντος οὐδενὸς λαβών,

σώζειν δὲ τοὺς σούς οὐκ' ἐπίστασαι φίλους.

Ἀμαθὴς τις εἰ θεοί, ἢ δίκαιος οὐκ ἔφης.

¹) Περὶ τῆς Ἡρας λέγει ὁ Ἡρακλῆς μετὰ τὸν φόνον τῶν παίδων ἐν στίχ. 1290.

Χορευέτο δὴ Ζηρὸς ἡ κλεινὴ δάμαρ

κρούουσα Ὀλύμπου Ζηρὸς ἀρβύλῃ πέδον.

²) Ἀντόθι ἐν σελίδ. 489. ³) Eur. Herakl I 344 καὶ 380. ⁴) Ἐν στίχ. 637 καὶ 676. ⁵) Ἐν στίχ. 25 καὶ 70. ⁶) Ἐν στίχ. 251. ⁷) Ἐν στίχ. 265. ⁸) Ἐν στίχ. 274. ⁹) Ἐν στίχ. 277. ¹⁰) Ἐν στίχ. 361. ¹¹) Ἐν στίχ. 437.

Ἀνδρομάχῃ, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἀπεφάσισαν, ὅπως ῥίψωσι τὸν υἱὸν τοῦ Ἑκτορος ἀπὸ τῶν πύργων¹. Εἰς τὰς στέγας τῶν αἰχμαλωτίδων ἔρχεται καὶ ὁ Μενέλαος, διότι ἐν ταύταις ἠριθμύθη καὶ ἡ Ἑλένη. Ἐπέτρεψαν δὲ τούτῳ οἱ Ἀχαιοί, ὅπως φρονεύσῃ αὐτὴν ἢ ἀγάγῃ αὐτὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα². Ὁ Ἀτρεΐδης ἀποφασίζει, ἵνα πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖ ἐπιτρέψῃ τὸν φόνον. Πρὸς τοῦτο κελεύει τοὺς θεράποντας, ὅπως ἐξαγάγωσιν αὐτὴν τῶν στεγῶν τῶν αἰχμαλωτίδων. Ἀλλ' ἡ Ἑκάδῃ συμβουλεύει τῷ Μενελάῳ νὰ φρονεύσῃ καὶ μὴ ἴδῃ αὐτήν, ὅπως μὴ καταληφθῇ ὑπὸ πόθου. Ἡ Ἑλένη ὁμῶς ἐξέρχεται καὶ ἐξελθοῦσα αἰτεῖ παρὰ τοῦ Μενελάου, ὅπως ἀπολογηθῇ. Τούτου δ' ἐπιτραπέντος ἡ ῥητορεύουσα γυνὴ τὴν αἰτίαν ἀποδίδει τῇ Ἑκάδῃ³, ἣτις ἐγέννησε τὸν Πάριον, καὶ ταῖς τρισὶ θεαῖς, ἐξ ὧν ἡ μὲν Παλλὰς ὑπέσχετο, ἂν δώσῃ αὐτῇ τὸ γέρας τοῦ κάλλους, τὴν δούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ δ' Ἥρα τὴν τυραννίδα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ Κύπρις τὴν γυναικα τοῦ Μενελάου. Οὕτως ἡ Ἑλένη εἰκονίζει ἑαυτήν ὥς εὐεργέτιδα τῆς Ἑλλάδος, διότι ἀπολεσθεῖσα ἔσωσε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς. Δὲν παραλείπει δ', ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Μενέλαος ἤμαρτε, διότι καταλιπὼν τὸν Πάριον ἐν τοῖς οἴκοις ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κρήτην. Ἠκολούθησε μὲν τῷ Πάριδι, ἀλλ' αἰτία εἶναι ἡ Κύπρις, ἣτις ἄρχει καὶ αὐτοῦ τοῦ Διός. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάριδος ἐπειράθη μὲν, ὅπως κατέλθῃ ἐκ τῶν τειχῶν διὰ σχοινίων, ἀλλ' ὁ Δηϊφροξος συλλαβὼν ταύτην ἔσχε σύζυγον. Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα τῆς Ἑλένης ἀνασκευάζει⁴ ἡ γραῖα Ἑκάδῃ λέγουσα πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οὔτε ἡ Ἥρα ἤθελε παραδῶσει τὸ ἄργος, οὔτε ἡ Παλλὰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως δουλεύωσι τοῖς βαρβάροις. Πρὸς δὲ οὔτε ἐκείνη ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἄνδρα ἀμείνονα τοῦ Διός, οὔτε ἡ Ἀθηνᾶ ἤθελε γάμον, ἀρ' οὗ ἦτησε παρθενίαν παρὰ τοῦ πατρὸς. Διὰ

¹) Ἐν στίχ. 727. ²) Ἐν στίχ. 867. ³) Ἐν στίχ. 912 καὶ ἐξῆς. ⁴) Ἐν στίχ. 963.

ταῦτα ἡ Ἑκάστη καὶ πάλιν συμβουλεύει τῷ Μενελάῳ, ὅπως φρονέσῃ τὴν προδοῦσαν, ἀλλ' οὗτος πέμπει εἰς τὰς ναῦς. Ἐν τέλει ὁ Ταλθύβειος λέγει τοῖς μὲν ταχθεῖσι λοχαγοῖς, ὅπως καύσωσι τὴν πόλιν¹, ταῖς δὲ Τροάσιν, ὅπως παρασκευασθῶσιν εἰς ἀπόπλουν. Ἐν ᾧ δ' αὐται ἀπάργονται, βλέπουσι τὰς φλόγας τῆς πυρπολουμένης πόλεως τοῦ Πριάμου.

Καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις τραγωδίαις ὁ Εὐριπίδης δλιγωρεῖ τῶν δραματικῶν νόμων, ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ ἡ δλιγωρία ὑπερέσθῃ πᾶν μέτρον. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Christ² παρατηρεῖ, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς ἐπικῆς παραστάσεως καὶ μετὰ τὴν δραματοποιίαν τῆς ὑποθέσεως διέμενεν, ὁ δὲ Bernhardy³ λέγει, ὅτι ἡ τραγωδία αὕτη πλησιάζει εἰς μελόδραμα. Ἡμῖν φαίνεται, ὅτι ἡ προκειμένη τραγωδία εἶναι ἄθροισμα ἐλεγείων, εἰς ἃς κατὰ παράδοξον τρόπον παρενεξλήθησαν τὰ ἀνδρομυστα ζήτορεύματα τῆς Ἑλένης καὶ τῆς Ἑκάστης. Ἡ ὑπόθεσις δὲν ἔχει ἄλλον δεσμὸν ἢ τὸ πρόσωπον τῆς γυναικὸς ταύτης. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι, ἐν ᾧ ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ προλέγουσι τὴν ἐν τῇ θαλάσῃ φθορὰν τῶν Ἀχαιῶν, αὕτη ὅμως δὲν τελεῖται ἐν τῇ προκειμένῃ τραγωδίᾳ. Διὰ τοῦτο ὁ K. O. Müller⁴ εἰκάσεν, ὅτι τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ δράματος λείπει. Κατὰ τὴν εἰσασίαν ταύτην θεὸς τις ἀνήγγελλε τὸν καταποντισμὸν τοῦ στόλου τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ εἰρημένη ἀπορία ἡδύνατο ἴσως νὰ ἀρθῇ, ἂν ἡ προκειμένη τραγωδία ἀνῆκε τριλογία, οἷας ἐποίει ὁ Αἰσχύλος· διότι ἐν τῇ ἐπομένῃ τραγωδίᾳ ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἡ τιμωρία τῶν Ἀχαιῶν. Ὅντως ἡ τραγωδία ἀνῆκει εἰς τετραλογίαν, ἣς γνωσκόνται τὰ μέρη, δηλ. Ἀλέξανδρος, Παλαμήδης, Τροάδες καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα Σίσυφος. Ἀλλὰ δὲν ἀκολουθεῖ ἄλλη τραγωδία, ἐν ᾗ ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ὁ καταποντισμὸς τῶν Ἀχαιῶν. Σημειωτέον δ', ὅτι ὁ πρόλογος δὲν ἀφορᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν τετραλογίαν,

¹) Ἐν στίχ. 1251. ²) Ἐν σελίδ. 228. ³) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 2, 477. ⁴) Ἐν II, 169.

ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ προκείμενον δρᾶμα. Διὰ τοῦτο αἱ Τρωάδες μένουσιν ἄνευ καθάρσεως. Φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ κριταὶ τοῦ ἀγῶνος δὲν παρῆδον τὰς ἐλλείψεις τῆς τραγωδίας καὶ τὰ πρωτεῖα ἔδωκαν τῷ Ξενοκλεῖ, ὅστις ἐδίδαξε τὴν τετραλογίαν τὴν περιέχουσαν τὸν Οἰδίποδα, τὸν Ἀνκάονα, τὰς Βάκχας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὸν Ἀθάμαντα¹. Ὁ ἀγὼν ἐγένετο κατὰ τὸ 415² π. Χ. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐνότητα εἶναι ἡμαρτημένα, ὁμως τὰ χορικά εἶναι καλὰ καὶ ἡ σκηνὴ τῆς καιομένης πόλεως μεγαλοπρεπής.

Ὁ μῦθος τῆς Ἡλέκτρας εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ παρὰ τοῖς τρισὶ τραγικοῖς καὶ μόνον ἡ ἐκτέλεσις κατὰ τι διαφέρει. Ἐν τῇ προκείμενῃ τραγωδίᾳ προλογίζει ὁ Αὐτουργός, ὃς ὁ Αἰγισθος ἔδωκε τὴν Ἡλέκτραν εἰς γάμον. Ταύτην ἤτουν μὲν πολλοὶ μνηστοῖρες, οἵτινες ἦσαν πρῶτοι τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὁ τύραννος φοβούμενος, μὴ ἐκ τοιοῦτον γάμου γεννηθῶσι τιμωροί, συνέσενξε γεωργῶν, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς ἀγροῖς³. Ἐνταῦθα ἔρχεται ὁ Ὀρέστης μετὰ τοῦ Πυλάδου ὡς κομιστὴς εἰδήσεων παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡρωίδος⁴. Τοῦτον καλεῖ εἰς ξενίαν⁵ ὁ Αὐτουργός καὶ ἀναγνωρίζει ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἦτο παλαιὸς θεράπων τοῦ Ἀγαμέμνονος. Οὗτος κληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἡλέκτρας καὶ καθ' ὁδὸν διαβὰς διὰ τοῦ τάφου τοῦ δολοφονηθέντος πατρὸς τῆς ἡρωίδος εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ σφάγιον αἷμα καὶ βόστρυχον ξανθῆς κόμης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι Ἀργεῖος ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν τάφον καὶ νὰ θύσῃ, εἰκάζει, ὅτι ἦλθεν ὁ Ὀρέστης⁶, ἡ Ἡλέκτρα ὁμως δὲν πείθεται. Ἀλλ' ὁ πρεσβύτερος τὸν Ὀρέστην θεασάμενος καὶ παρατηρήσας, ὅτι εἶχεν οὐλὴν παρὰ τὴν ὀφρὸν ἀνεγνώρισε τοῦτον, διότι παῖς ὢν ἐπλήγη ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ πατρὸς⁷. Παρὰ τούτου ὁ Ὀρέστης μανθάνει, ὅτι ὁ

¹) Πλίν. ἐν Ποικιλ. ἱστορ. II. 8. ²) Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἰπανίσσεται τὴν ἐν Συκελίᾳ στρατείαν τῶν Ἀθηναίων ἐν στίχ. 220. ³) Ἐν στίχ. 21. ⁴) Ἐν στίχ. 226. ⁵) Ἐν στίχ. 357. ⁶) Ἐν στίχ. 517. ⁷) Ἐν στίχ. 574.

Αἴγισθος ἐν τοῖς ἀγροῖς θύει ταῖς νύμφαις¹, ὅπερ διευκολύνει τὴν τιμωρίαν. Ἡ δὲ Ἥλέκτρα πέμπει τὸν προεσζύτην, ὅπως καλέσῃ τὴν Κλυταιμνήστραν παρ' ἐαυτῇ λέγων, ὅτι εἶναι λεγὼν καὶ ὅτι ἔχει λόγια νοσήματα². Οὕτως ὁ Ὀρέστης πορευθεὶς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ προεσζύτου ὑποδειχθέντα τόπον καὶ ἐνταῦθα ἀνύποπτον τὸν Αἴγισθον εὐρὺν φορεύει τοῦτον³. Μετὰ τὸν φόνον ἐπανέρχεται ὁ Ὀρέστης εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἥλέκτρας ἄγων τὸ πτώμα τοῦ Αἰγίσθου, ὅπερ κορύπτουσιν⁴, ὅπως μὴ ἴδῃ τοῦτο ἡ μέλλουσα νὰ ἔλθῃ Κλυταιμνήστρα. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος διστάζει νὰ φορέσῃ τὴν μητέρα, ἀλλὰ προτρέπει τοῦτον ἡ ἀδελφὴ⁵. Ἀφ' οὗ δ' ἦλθεν ἡ Κλυταιμνήστρα, ἣς ἡ χλιδὴ ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πενίαν τῆς Ἥλέκτρας, ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς θυγατρὸς διὰ τὰ πεπραγμένα⁶. Ἐν τέλει καὶ αὐτὴ ἡ ἀνδροκτόνος ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν χαίρει πολὺ ἐπὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῆς⁷. Μετὰ τοὺς λόγους τούτους εἰσελθοῦσα εἰς τοὺς οἴκους, ὅπως θύσῃ τοῖς θεοῖς, φορεύεται ὑπὸ τῶν τέκνων⁸. Τῆς μητρὸς φορευθείσης, τὰ τέκνα μετανοοῦσιν⁹. Ἀλλ' ἐπιφανεῖς οἱ Διόσκουροι ἀποδοκιμάζουσι τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κελεύουσιν, ὅπως ὁ μὲν Πυλάδης λάξῃ εἰς γάμον τὴν Ἥλέκτραν¹⁰, ὁ δὲ Ὀρέστης ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ δικασθῇ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ.

Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς δραματικῆς τοῦ Εὐριπίδου τέχνης πειρῶνται, ὅπως τὴν τραγωδίαν ταύτην ἀναδείξουσιν ὑπερότεραν τῆς τοῦ Σοφοκλέους. Τοῦτο ὁμῶς δὲν εἶναι ὀρθόν, ὥς ἄλλαχού ἐδείξαμεν¹². Μέγα ἁμάρτημα τῆς προκειμένης τραγωδίας θεωροῦμεν, ὅτι ὁ τραγικὸς τὸν μὲν Αἴγισθον εἰκόνισε σκληρόν, τὴν δὲ Κλυταιμνήστραν ἡπίαν. Διότι οὕτω διεγείρεται ὁ ἔλεος ὑπὲρ

¹) Ἐν στίχ. 624. ²) Ἐν στίχ. 655. ³) Ἐν στίχ. 839. ⁴) Ἐν στίχ. 958. ⁵) Ἐν στίχ. 697. ⁶) Ἐν στίχ. 1060. ⁷) Ἐν στίχ. 1106. ⁸) Ἐν στίχ. 1166. ⁹) Ἐν στίχ. 1178. ¹⁰) Ἐν στίχ. 1245. ¹¹) Ἐν στίχ. 1260. ¹²) Ἐν τοῖς ἐμπροσθεν σελ. 502 καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγ. εἰς τὴν Ἥλέκτραν τοῦ Σοφοκλ. σελ. 28.

τῆς ἀνδροφόνου. Ὡσαύτως σπουδαῖον ἀμάρτημα εἶναι ἡ ταπεινώσις τῶν χαρακτήρων. Ἡ δυστυχὴς Ἡλέκτρα ταπεινωθεῖσα κατέστη ἀγνώριστος καὶ ἀξία νὰ λάβῃ ἄνδρα τὸν Αἰτουργόν, ὅστις ἀποσχὼν τῆς κλίνης τῆς ἡρωίδος ἐπομμινύσκει τὸν μωρὸν Μαργίτην. Ὑπερὶ τὴν τραγωδίαν λήγει εἰς γάμον, παρεξλήθη ἤδη πρὸς κομωρδίαν. Ὑποφασίζεται δ' ἡ νέα σύζευξις, ἐν ᾗ δὲν ἐρωτῶνται ὁ ταλαίπωρος Αἰτουργός. Ὑπερὶ πάντων τούτοις ἐν τῇ προκειμένῃ τραγωδίᾳ λείπει ἡ καλὴ ἐκείνη ἀντίθεσις τῆς Ἡλέκτρας πρὸς τὴν Χρυσόθεμιν, ἣν ἐθαυμάσαμεν παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ. Εἶναι δ' ὅμως δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ τραγωδία δὲν στερεῖται καὶ ἀρετῶν διότι ὁ Εὐριπίδης τὸν χορὸν τῶν Μυκηναίων εἰσάγει μετὰ μείζονος, ἢ ὁ Σοφοκλής, πιθανότητος διότι ἐκεῖ μὲν ὁ χορὸς συναθροίζεται πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν διὰ τοὺς θρήνους τῆς Ἡλέκτρας, ἐν ᾗ παρήλθον ἤδη πολλὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς, ἐνταῦθα δ' αἱ Μυκηναῖαι καλοῦσι τὴν ἡρωίδα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐνθα οἱ Ἀργεῖοι ἐκίρουν θυσίαν. Βεβαίως ὁ Αἴγισθος πιθανότερον φονεύεται ἐν τοῖς ἀγροῖς ἢ ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὡς γίνεται ἐν τῇ Ἡλέκτρᾳ τοῦ Σοφοκλέους. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐκινδύνευσεν ὁ Ὀρέστης διὰ τοὺς δορυφόρους καὶ ἐσώθη οὐχὶ δι' ἐλπειῶν βοηθῶν τοῦ φονευθέντος, ἀλλὰ διότι οὗτοι ἐμαλάχθησαν ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος.¹ Ὁ Bernhardt² θεωρεῖ τὴν τραγωδίαν ταύτην ὡς τὸ ἀσθενέστατον τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου καὶ ὡς παρωδίαν τοῦ τραγικοῦ μύθου τῆς Ἡλέκτρας. Ἡ κρίσις αὕτη εἶναι ἀσθηροτέρα τοῦ δέοντος. Ὑπερὶ δ' ὁ ποιητὴς ποιεῖ ἐπαινεγμὸν τινα εἰς τὴν στρατείαν τῆς Σικελίας³, εἰκάζεται, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ δράματος ἐγένετο κατὰ τὸ 413 π. Χ. ἥτοι ὀλίγον πρὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλένης.

Ποῦ ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις,

¹) Ἐν στίχ. 845. ²) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 2, 491. ³) Ἐν στίχ. 1341. Ἰδὲ καὶ Christ ἐν σελ. 226.

δηλοῖ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς τραγωδίας. Προλογίζει δὲ ἡ ἡρώϊς, ἥτις λέγει, ὅτι ἡ Ἄρτεμις ἔλαφον ἀντιδοῦσα ἐξέκλεψεν αὐτήν κατὰ τὴν θυσίαν καὶ ἤγαγεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ταύρων, ἔνθα ἐβασίλευεν ὁ Θόας¹. Ἐνταῦθα ἡ Ἄρτεμις τὴν Ἰφιγένειαν ἐποίησεν ἱέρειαν, θυσιάζουσαν τοὺς καταπλέοντας ξένους, ὡς ἔθος ἦτο τοῖς βαρβάρους τῆς Σκυθίας. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἡρώϊς εἶναι τεταραγμένη ἔνεκα ὀνείρου, ἐξ οὗ εἰκασεν, ὅτι ἔθανεν ὁ Ὀρέστης². Οὗτος ὁμοῦς μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς ἔλαξε τὸν χρησμὸν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἵνα κομίσῃ τὸ ἐν Ταύροις ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου³. Κατὰ τὸν χρησμὸν ἦλθε μετὰ τοῦ Πυλάδου εἰς τὴν χώραν τῶν Ταύρων, ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ δύο φίλοι ὑπὸ τῶν Σκυθῶν συλληφθέντες προσάγονται τῇ Ἰφιγενείᾳ πρὸς θυσίαν⁴. Ἡ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερεία γινώσκει μὲν, ὅτι ὁ ἕτερος ὀνομάζεται Πυλάδης, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ὄνομα. Ὁ Ὀρέστης ὁμοῦς ἀποφεύγει νὰ εἴπῃ τοῦτο λέγων, ὅτι ἡ ἱερεία θέλει θυσιάσῃ τὸ σῶμα καὶ οὐχὶ τὸ ὄνομα⁵. Παρὰ τούτου ὁμοῦς μαθάνει πολλὰ ἡ Ἰφιγένεια καὶ δῆ, ὅτι ἔθανε μὲν ὁ Ἀγαμέμνων, ἀλλ' ὅτι ζῇ ὁ Ὀρέστης⁶. Ταῦτα μαθοῦσα ἡ Ἰφιγένεια ἐπισχερεῖται τῷ τέως ἀγνώστῳ Ὀρέστῃ νὰ σώσῃ αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὄρῳ, ἵνα κομίσῃ τοῖς οἰκείοις δέλτον⁷. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος δέχεται μὲν τὴν πρότασιν, ἀλλὰ μετὰ τινος διαφορᾶς, ἵνα τὴν δέλτον κομίσῃ ὁ Πυλάδης καὶ αὐτὸς προσερχθῇ θυσία⁸. Τῆς Ἰφιγενείας εἰσελθούσης εἰς τὸν ναὸν τῆς θεᾶς, ὅπως κομίσῃ τὴν δέλτον, ἐρῖζει ὁ Πυλάδης πρὸς τὸν Ὀρέστην, διότι θέλει νὰ ἀποθάνῃ σὺν τῷ φίλῳ, ἵνα μὴ φανῇ, ὅτι προῖδωκε τοῦτον, ὅπως αὐτὸς βασιλεύσῃ ἐν Μυκῆναις⁹. Τὴν ἐπιθυμίαν ὁμοῦς τοῦ Πυλάδου ἀποκρούει ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ δίδει αὐτῷ τὴν τελευ-

¹) Ἐν στίχ. 30. ²) Ἐν στίχ. 56. ³) Ἐν στίχ. 95. ⁴) Ἐν στίχ. 470. ⁵) Ἐν στίχ. 492. ⁶) Ἐν στίχ. 556. ⁷) Ἐν στίχ. 572. ⁸) Ἐν στίχ. 585. ⁹) Ἐν στίχ. 665.

ταίαν ἐντολήν¹. Ἄλλ' ἐξελθοῦσα ἡ Ἰφιγένεια μετὰ τῆς δέλτου αἰτεῖ ὄρκον παρὰ τοῦ Πυλάδου πρὸς βεβαίωσιν, ὅτι θέλει κομίσει εἰς Ἄργος τὴν ἐπιστολήν². Καὶ οὗτος αἰτεῖ παρὰ τῆς ἱερείας ὄρκον, ὅτι θέλει ἐξαγάγει τῶν Κυνῶν πετρῶν ζῶντα· διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐνορκον ἐπόσχεσιν. Οὕτω δίδονται μὲν ἀμοιβαῖοι ὄρκοι, ἀλλ' ὁ Πυλάδης παρατηρεῖ, ὅτι δυνατὸν ἢ μὲν δέλτος νὰ ἀπολεσθῇ ἐν κλύδωνι, αὐτὸς δὲ νὰ σωθῇ³. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν ὑφίσταται ὁ ὄρκος. Ἐπειδὴ ἡ παρατήρησις αὕτη ἀναγνωρίζεται ὡς σπονδαία, ἡ ἱέρεια λέγει καὶ προφορικῶς τὰ ἐν τῇ δέλτῳ, ὅπως ὁ Πυλάδης ἀναγγεῖλῃ ταῦτα, ἂν ἐκείνη ἀπολεσθῇ. Λέγει λοιπὸν αὐτῷ, ὅπως ἀγγεῖλῃ τῷ Ὀρέστῃ, ὅτι ζῇ ἡ Ἰφιγένεια ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ⁴. Ποῦ εἶναι ἐκείνη; μετὰ χαρᾶς ἠρώτησεν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰφιγενείας. Μαθὼν δ', ὅτι εἶναι ἡ λέγουσα, περιπτύσσεται τὴν ἀδελφήν, ἥμιν μετὰ τινὰς ἐρωτήσεις οἰκογενειακῆς ὑποθέσεως ἀναγνωρίζει τοῦτον⁵. Τούτου γενομένου οἱ ἀναγνωρισθέντες περιέρχονται εἰς ἀπορίαν, κατὰ τῖνα τρόπον τὸ ξόανον ἀφελόντες θέλουσι σωθῇ. Ἄλλ' ἡ γυναικεία φύσις δὲν ἐλέγχεται ἀνίκανος εἰς ἐπινοήματα καὶ δὴ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει ἡ Ἰφιγένεια μετεχειρίσθη ὡς πρόφασιν, ὅτι τὰ θύματα δὲν εἶναι καθαρὰ πρὸς θυσίαν, διότι ἐν τούτων ἐφόνευσε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα⁶. Καὶ ἐπειδὴ καὶ τὸ ξόανον τῆς θεᾶς διὰ τῶν χειρῶν ἐμίανεν ὁ μητροκτόνος, εἶναι ἀνάγκη, ὅπως καὶ τὰ θύματα ἐξαγνίσῃ καὶ τὸ ξόανον νύψῃ⁷. Ταῦτα λέγει τῷ Θόαντι ἡ ἱέρεια παρακαλοῦσα, ἵνα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν εἰρημνέων πάντες μένωσιν ἐν τοῖς οἴκοις καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ναῷ. Οὗτος ἐπεισθὴν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἄγγελος ἐκόμισεν αὐτῷ τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ ἱέρεια μετὰ τῶν ξένων ἔφυγε διὰ πλοίου⁸. Ἐπειράθησαν

¹) Ἐν στίχ. 690. ²) Ἐν στίχ. 723. ³) Ἐν στίχ. 744. ⁴) Ἐν στίχ. 759. ⁵) Ἐν στίχ. 815. ⁶) Ἐν στίχ. 1008. ⁷) Ἐν στίχ. 1016. ⁸) Ἐν στίχ. 1295 καὶ ἐξῆς.

μὲν οἱ φύλακες, ὅπως κωλύσωσι τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθησαν. Ὅτε δ' οὗτοι ἤτησαν λόγον, διατί ὁ ξένος κλέπτει τὸ ξόανον καὶ τὴν ἰέρειαν, οὗτος εἶπεν, ὅτι δὲν κλέπτει, ἀλλὰ λαμβάνει τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ¹. Ἐν ᾧ δ' ὁ Θόας καλεῖ πάντας τοὺς πολίτας πρὸς καταδίωξιν, ἐπιφανεῖσα ἡ Ἀθηνᾶ κωλύει ταύτην, διότι ὁ Ὀρέστης κατὰ χρησμόν τοῦ Λοξίου ἦλθεν εἰς Ταύρους, ὅπως λάβῃ τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπερ θέλει ἐγκαθιδρῦσει ἐν τῇ Ἀττικῇ². Κατὰ δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον οἱ ἄνθρωποι θέλουσιν ὑμνήσει τὴν θεὰν ὡς Ταυροπόλον³. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Θόας οὐ μόνον πείθεται τῇ θεᾷ, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνεῖται, ὅτι θέλει πέμψει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἑλληνίδας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορόν⁴.

Ἄνευ δισταγμοῦ δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ προκειμένη τραγωδία εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ Εὐριπίδου διότι ἔχει πολλὰς ἀρετάς⁵. Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου εἶναι ἄμεμπτος καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀρέστου πρὸ τῆς θυσίας αὐτοῦ ἐπληρώθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτοτέλους⁶. Τὰ τῆς φωνῆς ἐκ τῆς χώρας τῶν Ταύρων οὐ μόνον μετ' εὐφρίας ἐπαινοήθησαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ δεξιότητος ἐξετελέσθησαν. Πάντες οἱ χαρακτηῖρες τοῦ δράματος εἶναι εὐγενεῖς, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τραγωδίᾳ τούτου τοῦ τραγικοῦ. Ἡ Ἰφιγένεια οὕτως ἐξήρθη εἰς εὐγένειαν, ὥστε ἐπιβάλλει σεβασμὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις⁷. Ὁμολογουνμένως εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων σκηνῶν τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἐκείνη, ἐν ᾗ οἱ δύο συγγενεῖς καὶ φίλοι, ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης, ἐρίζουσι, πότερος νὰ ἀποθάνῃ. Ὑποχωρεῖ μὲν ταχέως ὁ Πυλάδης, ἀλλ' ἴσως εὖρε πιθανοὺς τοὺς λόγους τοῦ φίλου⁸. Καὶ αὐτὸς ὁ Θόας προσφέρει μὲν εἰς θάνατον τοὺς ξένους, τοῦτο ὅμως ποιεῖ ἐκ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ἀποφασίζει δὲ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἀνθρωποθυ-

¹) Ἐν στίχ. 1329. ²) Ἐν στίχ. 1403 καὶ ἐξῆς. ³) Ἐν στίχ. 1425.

⁴) Ἐν στίχ. 1450. ⁵) Ὁρα Bernhardy II, 2, 474. ⁶) Περί ποιητ. XIV

καὶ XVI. ⁷) K. O. Müller II, 172. ⁸) Ἐν στίχ. 704.

σίαν, ὅτε ἡ Ἀθηνᾶ συνεξούλευσεν αὐτῷ τοῦτο¹. Ἀριστὰ δὲ ἐποίησεν ὁ ποιητής, ὅτι δὲν ἐμίανε τὴν παρθένον διὰ τοῦ μιάσματος τῆς ἀνθρωποθυσίας· διότι ἡ ἱέρεια μόνον ἔρραινε τὰ θύματα, οἱ δὲ σφαγεῖς ἦσαν ἄλλοι τελούντες τὴν θυσίαν ἐν τῷ ἱερᾷ². Ὁ μέγας τῆς Γερμανίας ποιητὴς Göthe προσκρούσας εἰς τὴν ἀπάτην τῆς Ἰφιγενείας ἐποίησε τραγωδίαν, ἐν ᾗ λύει τὸν μῦθον ἄνευ δόλου³. Συνήθως οἱ κριτικοὶ παρατηροῦσιν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπέτρεπον τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην κατὰ τῶν βαρβάρων⁴. Τὸν μῦθον τοῦ δράματος ἔπλασε μὲν ὁ ποιητής, ἀλλ' ἐστηρίχθη ἐπὶ Ἀττικῶν παραδόσεων· διότι ἐν Ἀλαῖς ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος⁵ καὶ τῇ θεᾷ ταύτῃ ἀπεδίδετο τὸ ἐπίθετον Ἰφιγένεια⁶. Πότε ἐδιδάχθη ἡ τραγωδία, δὲν παραδίδεται, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 414 π. Χ. διότι ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἑλένην, ἣτις ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 412.

Τῆς Ἑλένης ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ Πρωτέως, ἐνθα ἡ ἡρωὶς εἶχε καταφύγει ἰκέτις. Κατὰ τὸν μῦθον τῆς τραγωδίας ἡ Ἥρα δημονοργήσασα ἔμπροσθεν εἰδωλὸν τῆς Ἑλένης ἔπεμψε τῷ Πάριδι, ὅστις ἐνόμιζεν, ὅτι ἔχει αὐτὴν τὴν ἡρωίδα⁷. Ὁ δὲ Ἑρμῆς λαβὼν τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου ἤγαγεν αὐτὴν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πρωτέα, ὅστις ἦτο σωφρονέστατος τῶν ἀνθρώπων⁸. Ἐφ' ὅσον μὲν οὗτος ἔζη, ἡ Ἑλένη ἔμενεν ἡσυχος, ἀλλὰ τούτου θανόντος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεοκλύμενος ἐβίαζε τὴν Τυνδαρίδα, ὅπως λάβῃ αὐτὸν σύζυγον. Ἐνταῦθα ἔρχεται ὁ Τεῦκρος, ὅπως ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ πλοῦ τὴν Θεονόην, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Θεοκλυμένου, ἣτις ἦτο μάντις⁹. Παρὰ

1) Ἐν στίχ. 1426. 2) Ἐν στίχ. 610. 3) Ὁρα τὴν διατριβὴν τοῦ Ph. Mayer, Die Iphigenien des Euripides, Racine und Goethe, Gera 1874. 4) Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 223. 5) Στράβ. ἐν σελίδι 399. 6) Πανσαν. II, 35 2 «Καὶ Ἀρτέμιδος ἐπικλήσιν Ἰφιγενείας ἐστὶν ἱερὸν», καὶ I, 23, 7. «Καὶ τὸ ἀρχαῖον ξυάνον ἐστὶν ἐν Βραυρῶνι Ἀρτεμις, ὡς λέγουσιν, ἡ Ταυρικὴ». Παράβαλλ. καὶ στίχ. 1431. 7) Ἐν στίχ. 34. 8) Ἐν στίχ. 46. 9) Ἐν στίχ. 68.

τοῦ Τεύκρου ἢ ἡρώϊς μανθάνει, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐπῆρχεν ἡ φήμη, ὅτι ὁ Μενέλαος ἔθανε¹. Διὰ τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἀποφασίζει, ὅπως ἐρωτήσῃ τὴν Θεονόην περὶ τοῦ ἀνδρός². Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μενέλαος ὡς ναυαγὸς ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Θεοκλυμέ-
νου³, ὅπως αἰτήσῃ τροφήν, ἀφ' οὗ κατέλιπε τοὺς ἐταίρους αὐ-
τοῦ μετὰ τοῦ εἰδώλου τῆς Ἑλένης ἐν τινι ἄντρον. Τὸν ἐπαίτην ἀποδιώκει γραῦς λέγουσα, ὅτι ὁ δεσπότης εἶναι πολεμιώτατος τοῖς Ἑλλήσιν ἔνεκα τῆς Ἑλένης⁴. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Μενέλαος νομίζει, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἄντρον μείνασα ἐλῃστεύθη. Ἀλλ' ἡ ἡρώϊς ἔμαθε παρὰ τῆς Θεονόης, ὅτι ὁ Μενέλαος ζῇ, καὶ ὅτι θέλει ἐλ-
θεῖ⁵. Ὅντως πορευομένη εἰς τὸν τάφον τοῦ Πρωτεύως ἐκ τῆς Θεονόης ἐντυγχάνει τῷ Μενελάῳ, ὃν τὸ μὲν πρῶτον φοβεῖται, εἶτα δ' ἀναγνώριζει⁶. Ὁ Ἀτρεΐδης ὁμολογεῖ μὲν, ὅτι ἡ γυνὴ ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἑλένην, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ σύζυγος. Ἐν ᾧ δ' εἶναι ἔτοιμος, ὅπως ἀπέλθῃ, ἄγγελος κομίζει τὴν εἶδησιν, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἄντρον Ἑλένη ἀνῆλθεν εἰς τὸν αἰθέρα ἄφαντος γενομένη, ἀφ' οὗ ὥκτειρε τοὺς Φρύγας καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, διότι ἔθνησκον νομίζοντες, ὅτι ὁ Πάρις ἔχει αὐτήν⁷. Διὰ τὴν εἶδησιν ταύτην ὁ Μενέλαος πείθεται καὶ γίνεται πλήρης ἡ ἀναγνώρισις⁸. Μετὰ ταύτην ὁ μὲν Μενέλαος πέμπει τὸν ἄγγελον εἰς τὸ ἄντρον, ὅπως εὔτῃ τοῖς ἐταίροις νὰ μένωσι παρὰ τῇ ἀκτῇ⁹, ἡ δ' Ἑλένη πα-
ρακαλέσασα τὴν Θεονόην, ὅπως μὴ εὔτῃ τῷ ἀδελφῷ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀνδρός¹⁰, ἐπινοεῖ σχέδιον σωτηρίας. Τῷ Θεοκλυμένῳ ἐπανελ-
θόντι ἐκ τῆς θήρας λέγει, ὅτι, τοῦ Μενελάου ἐν τῇ θαλάσσῃ πνιγέντος, ὡς διῇ ἀγγέλλει ὁ παριστάμενος ξένος, θέλει λάβει ἄνδρα αὐτόν¹¹. Παρακαλεῖ δὲ τοῦτον, ἵνα ἐπιτρέψῃ, ὅπως κατὰ τοὺς Ἑλληνικὰς νόμους ποιήσῃ κenoτάφιον ἐν τῇ θαλάσσῃ¹². Ὁ Θεοκλύμενος χαίρων ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ γάμου παρέχει ἐνά-

¹) Ἐν στίχ. 132. ²) Ἐν στίχ. 316. ³) Ἐν στίχ. 387. ⁴) Ἐν στίχ. 471. ⁵) Ἐν στίχ. 535. ⁶) Ἐν στίχ. 567. ⁷) Ἐν στίχ. 606. ⁸) Ἐν στίχ. 637. ⁹) Ἐν στίχ. 736. ¹⁰) Ἐν στίχ. 897. ¹¹) Ἐν στίχ. 1231. ¹²) Ἐν στίχ. 1246.

λια κτερίσματα, ἅπερ ἐμβάλλει εἰς Σιδωνίαν πεντηκόντορον¹. Κελεύει δὲ καὶ αἶτησιν τῆς Ἑλένης τοὺς ναύτας, ἵνα ὑπακούωσι τῷ τέως ἀγνωστῷ Μενελάῳ². Οὗτος ἐν τῇ ἀκτῇ εὐρὼν τοὺς εἰαίρους καὶ τούτους εἰς τὴν ναὺν παραλαβὼν κελεύει αὐτοὺς, ὅπως φονεύσωσι τοὺς κωπηλάτας, καὶ φεύγει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα παρ' ἀγγέλου μαθὼν ὁ Θεοκλύμενος ὀρμᾷ, ἵνα φονεύσῃ τὴν ἀδελφὴν³ διὰ τὴν σιωπὴν, ἀλλὰ κωλύεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ, μέχρις ὅτου οἱ Διόσκοροι ἐπιφανέντες κελεύουσιν αὐτόν, ὅπως παύσῃται ὀργιζόμενος⁴.

Καὶ ὁ Ὅμηρος⁵ καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγουσιν, ὅτι ἡ Ἑλένη ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ καὶ ἄλλον τρόπον. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν ὁ Πάρις κλέψας τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου καὶ περιπλανώμενος μετ' αὐτῆς ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου, ἔνθα ὁ χρηστὸς Πρωτεὺς πικρῶς ἤλεγξε τὸν νεανίαν διὰ τὴν ἄρπαγὴν⁶. Τὸ εἶδωλον τῆς Ἑλένης δὲν ἐπλασε μὲν ὁ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἔλαβε παρὰ τοῦ Στρησιχόρου, ὅστις εἶχε ποιήσει παλινωδίαν⁷. Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς ἡρωίδος τυφλωθεὶς ποιητὴς ἠναγκάσθη νὰ παλινωδίσῃ εἰπὼν, ὅτι αὕτη δὲν ἐπορεύθη εἰς τὰ πέργαμα τῆς Τροίας. Τὴν τοιαύτην ἐλευθερίαν ἡδύνατό τις νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ λυρικῷ, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ τραγικῷ, ὅστις ὤφειλε νὰ ἀγάγῃ τὰ πρόσωπα πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν. Ἄν δὲν ἡρπάγῃ ἡ Ἑλένη ὑπὸ τοῦ Πάριδος, ἀλλὰ τὸ εἶδωλον ταύτης, τῇ ἀληθείᾳ πρέπει νὰ οἰκτείρῃ τις ὀλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅτι ἠγωνίσαστο ἄγῶνα δεινὸν καὶ πολὺδακρυν καὶ ὅτι γενναῖοι ἄνδρες χάριν ἀπατηλοῦ εἰδώλου ἔπесαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Οὕτως ὁ τραγικὸς παρῳδεῖ γεγονός, ἐφ' ᾧ σύμπας ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος ἔσεμνυνετο. Εἰκονίζεται μὲν ἡ Ἑλένη ὡς σώφρων γυνή, ἀλλ' ὁ θεα-

¹) Ἐν στίχ. 1413. ²) Ἐν στίχ. 1594. ³) Ἐν στίχ. 1625. ⁴) Ἐν στίχ. 1643. ⁵) Ἐν Ὀδυσσ. Δ, 227. ⁶) II, 112 καὶ ἐξῆς. ⁷) Ὅρα ἐν τοῖς ἐμπροσθεν σελ. 813.

τῆς ἐν τῷ φανταστικῷ τούτῳ κατασκευάσματι ἐνορχεῖ τὸν ποιη-
τὴν παίζοντα καὶ οὐχὶ σπουδάζοντα. Ἴσως ὁ Εὐριπίδης κατ' ἐξο-
χὴν ἐκ τῆς τραγωδίας ταύτης ὠνομάσθη ἀπὸ σκηνῆς σοφιστής.
Ὡς οἱ σοφισταὶ ἐπειρῶντο, ὅπως τὸ παλαιὸν εἰκονίσωσιν ὡς νέον
καὶ τὸ νέον ὡς παλαιόν, οὕτω καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν Ἑλένην εἰκο-
νίζει ὡς σώφρονα. Τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας εἶναι εὐτελεῖ, ὡς
δὴ τὸ τοῦ Μενέλαου, ὅστις ἔρχεται εἰς τὴν σκηνὴν ὡς ἐπαίτης.
Ἐξαίρεσιν ποιεῖ ἡ εὐγενὴς τοῦ Πρωτέως θυγάτηρ, ἡ Θεονόη.
Ὁ ἀδελφὸς ὁμῶς ταύτης εἰκονίζεται ὡς σκληρὸς βάρβαρος. Ἡ
τραγωδία αὕτη ἐδιδάχθη μετὰ τῆς Ἀνδρομέδας κατὰ τὸ 412
π. Χ.¹ Πρὸς τὴν χρονολογίαν ταύτην συμφωνοῦσι καὶ οἱ κατὰ
τῆς μαντικῆς ψόγοι² τοῦ τραγικοῦ· διότι ἦτο πρόσφατον τὸ ἐν
Σικελίᾳ ἀτύχημα τῶν Ἀθηναίων, οὓς οἱ μάντιες παρώρμησαν
εἰς τὴν στρατείαν ἐκείνην.

Ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑπόκειται ἡ σκηνὴ
τοῦ Ὁρέστου, ὅστις ὑπὸ μανίας καταληφθεὶς κεῖται ἐπὶ
κλινιδίου. Πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ πάσχοντος ἀδελφοῦ κάθηται ἡ
Ἡλέκτρα, ἥτις καὶ προλογίζει. Αὕτη εἰκονίζει τὴν δεινὴν τοῦ
μητροκτόνου θέσιν καὶ ἀναγγέλλει, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι κατὰ ταύτην
τὴν ἡμέραν μέλλουσι νὰ ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τιμωρίας αὐτοῦ³.
Ἡ δὲ Ἑλένη, ἣν ὁ Μενέλαος ἔπεμψε λάθρα εἰς τὰ ἀνάκτορα
τοῦ Ἀγαμέμνονος, θρηνεῖ τὴν φονευθεῖσαν Κλυταιμνήστραν καὶ
ἐπειδὴ φοβεῖται, ὅπως ἐξέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, πέμπει διὰ τῆς
Ἐρμιόνης χόας καὶ τὰς κόμας αὐτῆς τῷ τάφῳ τῆς ἀδελφῆς⁴.
Μετ' ὀλίγον ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου ὁ Ὁρέστης καὶ ἐκ τῆς νόσου

¹) Κατὰ τὸν Σχολ. τοῦ Ἀριστοφάν. ἐν Θεσμοφορ. 1021. K. O. Mül-
ler II, 170. ²) ἐν στίχ. 743.

. ἀλλὰ τοι τὰ μάντιων
ἔσειδον ὥς φανλ' ἐστὶ καὶ ψευδῶν πλέα.
Οὐδ' ἦν ἄρ' ὑγιὲς οὐδὲν ἐμπύρον φλογὸς
οὔτε πτερωτῶν φθέγματ' εὐηθες δὲ τοι
τὸ καὶ δοκεῖν ὄρνιθας ὠφελεῖν βροτούς.

³) Ἐν στίχ. 49. ⁴) Ἐν στίχ. 112.

ἀνακουφισθεὶς παρακαλεῖ τὸν Μενέλαον, ὅπως σώσῃ αὐτόν¹. διότι κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν πρόκειται ἡ πόλις νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὁ Μενέλαος οὐ μισουλεύει αὐτῷ, ὅπως φύγῃ, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, διότι πάντες οἱ πολῖται φρουροῦσιν². Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα λέγονται, ἔρχεται ὁ Τυνδάρεως, ὅπως ἀσπασθῇ τὸν ἐπανελθόντα γαμβρόν, ἀλλ' ἰδὼν τοῦτον διαλεγόμενον πρὸς τὸν φονέα τῆς Κλυταιμνήστρας ἐλέγχει αὐτόν³. Ἐντεῦθεν πρὸ τοῦ Μενελάου δητορεύει ἔνθεν μὲν ὁ Τυνδάρεως, ἔνθεν δὲ ὁ Ὁρέστης. Ἐκ τῶν λόγων δὲ τοῦ μητροκτόνου ὁρμισθεὶς ὁ γέρον ἀποφασίζει, ὅπως πορευθῇ εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἀργείων καὶ παροτρύνῃ τοῦτον πρὸς τιμωρίαν τῶν φονέων τῆς θυγατρὸς⁴. Τοῦτου ἀπελθόντος ὁ Ὁρέστης ἱκετεύει τὸν Μενέλαον, ἵνα σώσῃ αὐτὸν κινδυνεύοντα. Ὁ Ἀτρεΐδης ὑπισχνεῖται, ὅτι θέλει πειραθῇ, ὅπως πείσῃ τὸν Τυνδάρεων καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν δύναται νὰ σώσῃ αὐτὸν βιαζόμενος τοὺς κρείσσονας⁵. Μὴ τυχὼν ὁ Ὁρέστης τῆς βοηθείας τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ὑξορίζει αὐτὸν δεινῶς, ὅστις ἀποχωρεῖ⁶. Μετὰ τὰς ὑξορίας ταύτας ἔρχεται ὁ Πυλάδης ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Στροφίου διὰ τὸν φόνον τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ μαθὼν τὰ συμβαίνοντα συμβουλεύει τῷ φίλῳ, ὅπως φύγῃ, ἀλλὰ τοῦτο διὰ τοὺς φρουροὺς εἶναι ἀδύνατον⁷. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἔχει, ἀποφασίζει ὁ μητροκτόνος νὰ ἀπολογηθῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ ὄντως τοῦτο ἐποίησεν. Ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι καθ' ὑποβολὴν τοῦ Τυνδάρεω ἐψηφίσαντο, ὅπως φρονεύσωσιν οὐ μόνον τὸν Ὁρέστην, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἠλέκτραν⁸. Ὁ Πυλάδης ἐπιθυμεῖ, ὅπως συναποθάνῃ τῷ φίλῳ, καὶ προτείνει, ἵνα πρὸ τοῦ θανάτου φρονεύσωσι τὴν Ἑλένην, ὅπως λυπήσωσι τὸν Μενέλαον⁹. Καὶ ἐπειράθησαν μὲν¹⁰, ἀλλ' οἱ θεοὶ ἀνῆρπαξαν τὴν Τυνδαρίδα. Τὴν δὲ Ἐρμιόνην ἐπανερχομένην ἐκ τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας παραδίδει¹¹ ἡ

¹) Ἐν στίχ. 376. ²) Ἐν στίχ. 440. ³) Ἐν στίχ. 479. ⁴) Ἐν στίχ. 605. ⁵) Ἐν στίχ. 703. ⁶) Ἐν στίχ. 710. ⁷) Ἐν στίχ. 752. ⁸) Ἐν στίχ. 936. ⁹) Ἐν στίχ. 1105. ¹⁰) Ἐν στίχ. 1288. ¹¹) Ἐν στίχ. 1341.

Ἡλέκτρα τῷ Ὀρέστῃ καὶ τῷ Πυλάδῃ, οἵτινες μέλλουσι νὰ φονεύσωσιν αὐτήν. Ἐλθὼν δ' ὁ Μενέλαος πειρᾶται, ὅπως πορθήσῃ τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ παρατηρεῖ, ὅτι οἱ δύο φίλοι εἶναι ἔτοιμοι, ὅπως φονεύσωσι τὴν Ἑρμόνην καὶ ἐμβάλωσι πῦρ ἐν τοῖς ἀνακτόροις¹. Τὸν μῦθον περιπλεχθέντα δὲν ἔλυσεν ὁ ποιητής, ἀλλ' ὁ Φοῖβος, ὅστις ἐπιφανεῖς λέγει, ὅτι ἡ Ἑλένη ἐσώθη ἐν τῷ αἰθέρι, ὅτι ὁ Ὀρέστης θέλει δικασθῇ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ² καὶ ὅτι μέλλει νὰ λάβῃ γυναῖκα τὴν Ἑρμόνην καὶ ὁ Πυλάδης τὴν Ἡλέκτραν.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ τραγωδία αὕτη εἶναι ἐκ τῶν χειρόριστων τοῦ τραγικοῦ διότι καὶ ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου δὲν εἶναι ἄμεμπτος καὶ οἱ χαρακτήρες εἶναι χυδαῖοι. Τίς εἶναι ἡ κυρία τοῦ δράματος ἰδέα; Ἡμεῖς γε οὐδεμίαν ἄλλην ἐνορῶμεν ἢ τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ Μενελάου τιμωρουμένην. Οὗτος ὁμως δὲν διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, παρ' οὗ ἔλαθε μεγάλην εὐεργεσίαν, καὶ ὑπισχνεῖται νὰ πράξῃ πᾶν τὸ δυνατόν, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν δύναται νὰ βιάσῃ τοὺς Ἀργεῖους κρείσσονας ὄντας³. Καὶ ἐν τῇ ὑποθέσει ὁμως, ὅτι ὁ Μενέλαος ἔδειξε δειλίαν, ἥτο ἀρὰ γε ἄξιος, ὅπως ἀπολέσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα; Τὰ κακουργήματα δὲν ἐξετελέσθησαν μὲν, ἀλλὰ τοῦτο συνέβη οὐχὶ διὰ τὴν μεταμέλειαν τῶν φονέων, ἀλλὰ διὰ τὴν παρὰ τῶν θεῶν διακώλυσιν. Ἐπιτηδύεται μὲν ὁ ποιητής, ὅπως εἰκονίσῃ τὸ ἦθος τοῦ Μενελάου ὡς πονηρόν, ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης⁴ ἤλεγξε τὸ μὴ ἀναγκαῖον. Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς παρετήρησεν, ὅτι πάντα τὰ πρόσωπα εἶναι φαῦλα πλὴν τοῦ Πυλάδου. Τὸ πρόσωπον ὁμως τοῦτο εἰκονίζεται εὐγενὲς ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταύροις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐνταῦθα, ὡς νομίζομεν διότι οὗτος συλλαμβάνει τὸ σχέδιον, ὅπως φονεύσωσι τὴν Ἑλένην⁵. Ἀποφασίζουσι δ', ὅπως διαπράξωσι τὸ κακούργημα οὐχὶ διότι ἡ Τυνδαρίς διὰ τῆς αἰσχρᾶς αὐτῆς πρά-

¹) Ἐν στίχ. 1564. ²) Ἐν στίχ. 1661. ³) Ἐν στίχ. 703. ⁴) Περὶ ποιητ. κριτ. XV "Ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἦθους μὴ ἀναγκαῖον, οἷον ὁ Μενέλαος ὁ ἐν τῷ Ὀρέστῃ". ⁵) Ἐν στίχ. 1105.

ξεως ἤγαγεν εἰς ὄλεθρον πολλοὺς γενναίους τῆς Ἑλλάδος μαχητάς, ἀλλ' ὅπως λυπήσωσι τὸν Μενέλαον. Καὶ ὁμως ἡ λύπη μόνον ὀλίγον χρόνον διαρκεῖ, διότι ἡ ἀκόλαστος αὕτη γυνὴ δὲν τιμωρεῖται, ἀλλ' ἀποθεοῦται. Ἀντὶ δὲ φόρων ἐν τέλει γίνονται ὑποσχέσεις γάμων καὶ ὁρθῶς εἶπεν Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικός, ὅτι τὸ δρᾶμα ἔχει κωμικωτέραν τὴν καταστροφὴν. Ὁ αὐτὸς παρατηρεῖ ὅτι τὸ δρᾶμα εἶναι ἐκ τῶν εὐδοκιμούντων ἐπὶ τῆς σκηρῆς. Τοῦτο εἶναι λίαν πιθανόν, διότι ἡ τραγωδία ἔχει πολλὰ σκηρικά, ἀπερ' ἐπιτηδεύεται ὁ Εὐριπίδης. Ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι τραγωδία, ὁ *Harrp* ἐνεῖδεν ἐν ταύτῃ παρωδίαν τῶν Εὐμενίδων τοῦ Αἰσχύλου². Αὕτη κατ' ἀρχαίας μαρτυρίας³ ἐδιδάχθη τῷ 408 π. Χ.

Ὁ μῦθος τῶν Φοινισσῶν εἶναι μὲν γνωστὸς ἐκ τῶν δύο ἄλλων τραγικῶν, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης διεσκεύασε τοῦτον. Ἡδύνατο δ' ὁμως νὰ λείπῃ ὁ μακρὸς πρόλογος τῆς τραγωδίας, διότι τὰ ἐν τούτῳ λεγόμενα εἶναι γνωστὰ καὶ πολυθρόλητα. Τῷ προλόγῳ ἀκολουθεῖ μεγαλοπρεπὴς σκηρῆ, ἐν ᾗ ἡ Ἀντιγόνη μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ θεᾶται τὸν στρατὸν τῶν πολιορκητῶν⁴. Ἡ Ἰοκάστη ἔπεισε τὸν υἱὸν αὐτῆς Πολυνείκη, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ὑπόσπονδος καὶ διαλεχθῇ πρὸς τὸν Ἐτεοκλέα περὶ τῆς ἀρχῆς. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος διελέξατο πρὸς τὴν μητέρα⁵ περὶ πατρίδος, ὑπισχνεῖται τῷ Ἐτεοκλεῖ, ὅπως ἀποστείλῃ τὸν στρατὸν ἔξω τῆς χώρας, ἐπὶ τῷ ὄρῳ, ἵνα κατὰ τὰ ὠμολογημένα ἐκάτερος βασιλεύῃ κατὰ διαδοχὴν⁶. Τὴν πρότασιν ἐπιδοκιμάζει ὁ χορός, ἀλλ' ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν δέχεται ταύτην λέγον, ὅτι ἔπρεπε ὁ Πολυνείκης νὰ ποιήσῃ τὰς διαλλαγὰς ἄνευ ὀπλῶν⁷, διότι ἄλλως φαίνεται, ὅτι ἐξιάσθη. Ἡ δυστυχὴς Ἰοκάστη πειροῦται διὰ σοφῶν λόγων, ὅπως πείσῃ τὸν υἱὸν πρὸς ὑπο-

¹) Αὐτόθι. ²) Ὁρα Bernhardt II, 2, 451. ³) Σχόλ. εἰς Ὁρέστ. 361, 760 καὶ 1678. ⁴) Ἐν στίχ. 88 καὶ ἐξῆς. ⁵) Ἐν στίχ. 386. ⁶) Ἐν στίχ. 485. ⁷) Ἐν στίχ. 516.

δοχὴν τῆς δικαίας τοῦ Πολυνείκους προτάσεως, ἀλλ' οὗτος μένει ἄκαμπτος καὶ κελεύει τὸν ἀδελφόν, ἵνα τάχιστα ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, ὅπως μὴ φονευθῇ¹. Τοῦτου ἐξελθόντος ὁ μάντις Τειρεσίας κληθεὶς λέγει τῷ Κρέοντι, ὅτι τὸ μέλλον τῆς πόλεως εἶναι κακόν, ἂν μὴ οἱ Θηξαῖοι ἀκολουθήσωσι τρόπῳ σωτηρίας, ὃν ὁμῶς δὲν στέργει νὰ δηλώσῃ². Τὸν μάντιν ἀπερχόμενον ὁ Κρέων παρακαλεῖ, ὅπως εἴπῃ τὸν τρόπον. Ὁ Τειρεσίας πείθεται μὲν νὰ δηλώσῃ τοῦτον, ἀλλ' αἰτεῖ, ὅπως ἀπέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ Κρέοντος Μενοικεύς. Ὁ Κρέων ὁμῶς ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἀκούσῃ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς καὶ οὕτως ὁ Τειρεσίας λέγει τὸ θέσφατον, καθ' ὃ ὁ πατὴρ πρέπει νὰ σφάξῃ τὸν Μενοικέα χάριν τῆς πατρίδος³. Ὁ δυστυχὴς Κρέων κελεύει τάχιστα τὸν υἱόν, ὅπως φύγῃ εἰς Δελφούς, καὶ οὗτος ὑποκρινάμενος, ὅτι πείθεται, ἀποσφάζει ἑαυτόν⁴. Τοῦτου γενομένου οἱ Θηξαῖοι ἐφόβησαν τοὺς στρατηγούς τῶν πολιορκητῶν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ μέλλουσι νὰ μονομαχήσωσιν, ὡς ἄγγελος λέγει τοῦτο τῇ Ἰοκάστη⁵. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ τὴν Ἀντιγόνην παραλαβοῦσα σπεύδει εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' εὗρίσκει τούτους θανασίμως τετρωμένους⁶. Ὁ Πολυνείκης ἔμπνους ἔτι ὢν εἶπε πρὸς τὴν μητέρα οἰκτροὺς λόγους παρακαλῶν αὐτήν, ὅπως συναρμόσῃ τὰ βλέφαρα καὶ θάψῃ τὸν νεκρόν⁷. Ἀλλ' ἡ Ἰοκάστη ἰδοῦσα τοὺς δύο υἱοὺς τεθνεῶτας λαμβάνει ἐξ αὐτῶν ξίφος καὶ αὐτοκτονεῖ. Ταύτης θανούσης παραλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ Κρέων κελεύει τὸν Οἰδίποδα, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς χώρας⁸. Πρὸς δὲ ἐντέλλεται, ἵνα ὁ μὲν Ἐτεοκλῆς κομισθῇ εἰς τοὺς οἴκους⁹, ὁ δὲ Πολυνείκης ἐκβληθῇ ἄταφος τῶν ὀρίων τῆς χώρας, καὶ κηρύσσει θάνατον τῷ τολμήσαντι νὰ θάψῃ ἢ καταστέψῃ τὸν νεκρόν. Ἡ γενναία ὁμῶς Ἀντιγόνη μὴ δεχομένη τὰς ἀποφάσεις τοῦ τυράννου ἐρρίζει πρὸς

¹) Ἐν στίχ. 594. ²) Ἐν στίχ. 893. ³) Ἐν στίχ. 916. ⁴) Ἐν στίχ. 1097. ⁵) Ἐν στίχ. 1236. ⁶) Ἐν στίχ. 1436. ⁷) Ἐν στίχ. 1456. ⁸) Ἐν στίχ. 1594. ⁹) Ἐν στίχ. 1629.

αὐτὸν¹ καὶ κατανεύει νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὸν Αἴμονα, ἀλλ' εὐσεβῶς ἀκολουθεῖ τῷ πατρί, ὅστις προλέγει αὐτῇ, ὅτι μέλλει νὰ ἀποθάνῃ ἐν Κολωνῷ².

Ὁ παλαιὸς τῆς τραγωδίας μεταφραστὴς *Hugo Grotius* οὕτως ἐνθους ἐγένετο ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῆς, ὥστε λέγει³: "Ὅσον ὁ Εὐριπίδης τοὺς ἄλλους νικᾷ, τόσον αἱ ἄλλαι τραγωδαὶ τούτου ὑπὸ τῶν Φοινισσῶν ἡττῶνται, ὥς οἱ ἀρχαῖοι κριτικοὶ σημειοῦσι καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μαρτυρεῖ. Ὅτι ὁ Εὐριπίδης δὲν ὑπερέχει τῶν ἄλλων τραγικῶν, διὰ μακρῶν ἀλλαγῶν ἐδείξαμεν καὶ ἡ προκειμένη ἀνάλυσις τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ μαρτυρεῖ. Αἱ Φοίνισσαι βεβαίως ἔχουσι πολλὰς ἀρετάς, ἀλλ' αὗται ἢ εἶναι σκηνικαὶ ἢ ἀφορῶσιν εἰς τὰ μέρη καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ὅλον, ὥς ἦδη Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς παρετήρησεν⁴. Ἡ ἐκ τῶν τειχῶν ἐπισκόπησις τῶν πολιορκητῶν εἶναι μὲν καλὴ ὡς ἐπικὴ ἀπεικόνισις, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς δραματικὴ, καὶ ἡ σκηνὴ αὕτη τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου δὲν προάγει. Πρὸς δὲ τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι λίαν τραγικὸν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὴν νεωτέραν δραματικὴν τέχνην· διότι πολλοὶ φρονεῦνται καὶ δὴ ὁ υἱὸς τοῦ Κρέοντος, οἱ στρατηγοὶ τῶν πολιορκητῶν, οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπὶ ἀλλήλων καὶ ἡ Ἰοκάστη αὐτοκτονεῖ παρὰ τοῖς παισίν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δεινὰ συμβαίνει, διότι ὁ μὲν νεκρὸς τοῦ Πολυνείκου πρόκειται ἄταφος, ὁ δὲ Οἰδίπους ἐκ τῆς πατρίδος ἐκβάλλεται καὶ σὺν αὐτῷ ἡ Ἀντιγόνη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ποιητὴς κατέχεται ὑπὸ ζοηρᾶς ἐπιθυμίας, ὅπως ἐπισωρεύσῃ πολλὰ ἐν τῇ αὐτῇ τραγωδίᾳ, δὲν ἐσκέφθη νὰ εἴπῃ, κατὰ τῖνα τρόπον ἢ Ἀντιγόνη θέλει ἐκτελέσει δύο εὐσεβεῖ καθήκοντα, νὰ θάψῃ τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκου καὶ νὰ

¹) Ἐν στίχ. 1649. ²) Ἐν στίχ. 1709. ³) Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως. Παράβαλλ. Sittl III, 350. ⁴) Ἐν τῇ ὑποθέσει "Τὸ δρᾶμά ἐστι μὲν ταῖς σκηνικαῖς ὄψεσι κάλλιστον· ἐπεὶ καὶ παραπληρωματικόν ἢ τε ἀπὸ τῶν τειχῶν Ἀντιγόνη θεωροῦσα μέρος οὐκ ἔστι δράματος καὶ ὑπόσπονδος Πολυνείκης οὐδενὸς ἔνεκα παραγίνεται ὃ τε ἐπὶ πᾶσι μετ' ᾧδης ἀδολέσχου φρυγαδενόμενος ὁ Οἰδίπους προσέρριπται διακενής η·".

ὁδηγήσῃ τὸν τυφλὸν πατέρα εἰς ὑπερορίαν. Ὁ ποιητὴς συνεκέντρωσεν ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ὕλην, ἣν ἄλλοι τραγικοὶ ἐπραγματεύθησαν ἐν πολλαῖς τραγωδίαις. Ἄλλ' ὁ πυρὴν τῆς ὑποθέσεως κεῖται ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου. Ἐν τούτῳ τῷ δράματι ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Θηβαίων, παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ ἐκ Φοινισσῶν, ἐξ ὧν καὶ ἡ τραγωδία ἔσχε τὸ ὄνομα. Τίς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐνυπάρχει ἡ πολιουρκία τῶν Θηβῶν; Ἀλλὰ ποῦ εὐρέθησαν αἱ Φοίνισσαι; Ταύτας ἔπεμψαν οἱ Ἀγνηορίδαι ὡς ἀκροθίνιον τῆς ἀλώσεως τῆς Τύρου εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ματεῖον¹. Αὗται λοιπὸν ἐκεῖσε ἀγόμεναι διῆλθον διὰ Θηβῶν². Ἄλλ' ἡ πόλις αὕτη δὲν κεῖται ἐν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγούσῃ ἐκ Φοινίκης εἰς Δελφούς. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ἡ τραγωδία ἔχει μὲν ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ σκηνηκᾶς ἀρετὰς καὶ πλοῦτον γνωμολογιῶν. Ἐδιδάχθη δὲ κατὰ τὸ 408 π. Χ. μετὰ δύο ἄλλων δραμάτων, τοῦ Οἰνομάου καὶ τοῦ Χρυσίππου, ὁ ποιητὴς ὅμως δὲν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔλαξε τὰ δευτερεῖα³.

Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι ὁ Ἀγαμέμνων εὐρίσκεται ἐν δεινῇ ἀμνηχανίᾳ, διότι ὁ Κάλχας ξημαντεύσατο, ὅτι πρέπει νὰ θύσῃ τὴν θυγατέρα τῇ Ἀρτέμιδι. Πεισθεὶς δ' οὗτος ὑπὸ τοῦ Μεγέλαου ἔπεμψε δέλτον τῇ γυναικί, ἵνα ἀποστείλῃ τὴν Ἰφιγένειαν εἰς Αὐλίδα, ὅπου μέλλει νὰ λάβῃ ἄνδρα τὸν Ἀχιλλέα, ὅστις ὅμως τὴν ἀπάτην ἠγνόει⁴. Μετανοήσας δ' ὅμως ὁ Ἀγαμέμνων γράφει ἄλλην δέλτον, ἣν παραδίδωσι πιστῷ πρεσβύτῃ καὶ προφορικῶς τοῦτο λέγει, ὅπως ἀγγείλῃ τῇ Κλυταιμνήστρᾳ, ἵνα μὴ πέμψῃ τὴν θυγατέρα εἰς Αὐλίδα⁵. Ἀλλ' ὁ Μεγέλαος ἑξαρπάξας παρὰ τοῦ πρεσβύτου τὴν ἐπιστολὴν ἀναγινώσκει ταύτην καὶ τὴν μεταμέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ ἐννοήσας δεινῶς πρὸς τοῦτον ἐρίζει⁶. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Μεγέ-

1) Ἐν στίχ. 280. 2) Ὅρα ἐν στίχ. 208 3) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ Ὑποθέσει. 4) Ἐν στίχ. 100. 5) Ἐν στίχ. 119. 6) Ἐν στίχ. 311 καὶ ἐξῆς.

λαος μεταμεληθεὶς παραινεῖ τῷ ἀδελφῷ, ὅπως μὴ φονεύσῃ τὴν θυγατέρα¹, ἀλλ' οὗτος παρατηρεῖ, ὅτι περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ἀνάγκην· διότι ὁ Κάλχας θέλει εἰπεῖ τὰ μαντεύματα τῷ ὄχλῳ, ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς θέλει ἐρεθίσαι². Ὁ μῦθος ἔτι μᾶλλον περιπλέκεται, διότι ἔρχεται ἡ Κλυταιμνήστρα ἄγουσα τὴν Ἰφιγένειαν, ἣτις ἀγνοοῦσα τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον συνάπτει τρυφεροὺς πρὸς τὸν πατέρα λόγους³. Πειρᾶται μὲν ὁ Ἀγαμέμνων, ὅπως ἀποστείλῃ εἰς τὸ Ἄργος τὴν γυναῖκα, ἀλλ' αὕτη δὲν πείθεται⁴. Ἀποτυχὼν δ' ὁ Ἀγαμέμνων ἐξέρχεται τῆς σκητῆς, ἔνθα μετ' ὀλίγον ἔλθων ὁ Ἀχιλλεὺς αἰτεῖ τὸν στρατηλάτην⁵. Τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος ἡ Κλυταιμνήστρα ὑποδέχεται ὥς μέλλοντα γαμβρόν, ἀλλ' οὗτος ἐκπλήσσεται διὰ τοῦτο. Τὴν ἐκπλήξιν ὁμοῦς αἶρει ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἀποκαλύπτει, ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐκάλεσε τὴν θυγατέρα οὐχὶ πρὸς γάμον, ἀλλὰ πρὸς θυσίαν⁶. Ὁ Πηλεΐδης ἀγανακτεῖ, ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων μετεχειρίσθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς ἀπάτην, καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἱκετεύει αὐτόν, ὅπως σώσῃ τὴν θυγατέρα⁷. Μεθ' ὅρκου εἰς τὸν Νηρέα ὑπισχνεῖται μὲν τοῦτο ὁ Ἀχιλλεὺς, ἀλλὰ συμβουλεύει τῇ γυναικὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅπως πείσῃ τὸν ἄνδρα, ἵνα μὴ φονεύσῃ τὴν Ἰφιγένειαν⁸. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐπανελθὼν ὑποκρίνεται, ὅτι δῆθεν μετὰ τῆς θυγατρὸς πρόκειται νὰ τελέσῃ θυσίας τῇ Ἀρτέμιδι πρὸ τοῦ γάμου. Ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα μαθοῦσα τὴν ἀπάτην ἐκ παντὸς τρόπου ἱκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως φεισθῇ τῆς θυγατρὸς⁹. Κατ' ἐξοχὴν ἡ ἱκεσία τῆς Ἰφιγενείας εἶναι τοιαύτη, ὥστε δύναται νὰ κάμνῃ καὶ τὴν σκληροτέραν καρδίαν. Ἰκετεύει τὸν σκληρὸν πατέρα νὰ μὴ φονεύσῃ ἄωρον¹⁰, διότι εἶναι ἡδὺν τὸ βλέπειν τὸ φῶς, ὅπερ ἀγαπᾷ τοσοῦτον, ὥστε λέγει τὴν ταπεινὴν καὶ ἀναξίαν γνώμην, ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ ζῇ

1) Ἐν στίχ. 477. 2) Ἐν στίχ. 521. 3) Ἐν στίχ. 638 καὶ ἐξῆς. 4) Ἐν στίχ. 738. 5) Ἐν στίχ. 800. 6) Ἐν στίχ. 872. 7) Ἐν στίχ. 902. 8) Ἐν στίχ. 1015. 9) Ἐν στίχ. 1047 καὶ ἐξῆς. 10) Ἐν στίχ. 1220.

τις κακῶς, ἢ νὰ ἀποθάνῃ καλῶς¹. Ὁ πατὴρ ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐλεῇσῃ τὴν γυναικα καὶ τὴν θυγατέρα, διότι φοβεῖται τὸν στρατόν, ὅστις ἀπειλεῖ ὅλον τὸν οἶκον νὰ ἀγάγῃ εἰς ὄλεθρον². Ὅντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ἀχιλλεὺς ἀγγέλλων, ὅτι ὁ στρατὸς θορυβεῖ, ὅπως σφαγῇ ἡ Ἰφιγένεια καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευσεν, ὅπως φονευθῇ διὰ λιθοβολίας³. Καὶ οὕτω δ' ὅμως ὁ Ἀχιλλεὺς ὑπισχνεῖται, ὅτι καὶ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ θέλει πειραθῇ νὰ σώσῃ⁴. Ἀλλ' ἡ Ἰφιγένεια ἐπαινεῖ μὲν τὸν ξένον διὰ τὴν προθυμίαν, ὅμως ἀποφασίζει νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦτο ἀποφασίσασα λέγει γενναίους λόγους⁵. Διότι οὐδόλως ἐπιθυμεῖ νὰ κινδυνεύσῃ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀγωνιζόμενος πρὸς πάντας τοὺς Ἀργεῖους χάριν γυναικός⁶. Ταῦτα ἡ παρθένος ἀποφασίσασα πορεύεται πρὸς τὸν θάνατον⁷. Καὶ πάντες μὲν ἤκουσαν, ὅτι ὁ ἱερεὺς ἐπληξε τὴν παρθένον, ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ἐδρέθη ἔλαφος ἀσπαίρουσα⁸. Τότε ὁ Κάλχας εἶπεν, ὅτι ἡ θεὰ προτιμᾷ τὴν ἔλαφον τῆς κόρης, ἵνα μὴ μάνῃ τὸν βωμὸν αὐτῆς⁹.

Τὸ δράμα τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ τραγικοῦ διότι καὶ πλοκὴν τοῦ μύθου ἔχει καλὴν καὶ ἡ ἡθοποιία δὲν στερεῖται ἀρετῶν. Καὶ ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα πειρῶνται, ὅπως σώσωσι τὴν κόρην, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ μῦθος περιεπλέχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἦτο ἀνάγκη θεοῦ ἀπὸ μηχανῆς. Ἀντὶ ὅμως τούτου ὁ ποιητὴς ἐπενόησε τὴν γενναίαν τῆς ἡρωίδος ἀπόφασιν, ἵνα ἐκουσίως προσέλθῃ εἰς τὸν θάνατον. Ἀλλ' οὕτω τὸ ἦθος τῆς Ἰφιγενείας ἐγένετο ἀνώμαλον, ὥς ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης¹⁰ παρατήρησε. Φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔχει συνείδησιν τῆς ἀνωμαλίας

1) Ἐν στίχ. 1254. 2) Ἐν στίχ. 1269. 3) Ἐν στίχ. 1349. 4) Ἐν στίχ. 1364. 5) Ἐν στίχ. 1377. 6) Ἐν στίχ. 1394. 7) Ἐν στίχ. 1550. 8) Ἐν στίχ. 1589. 9) Ἐν στίχ. 1592. 10) Περὶ ποιητ. κερ. XV "τοῦ δὲ ἀνωμάλου ἢ ἐν Ἀυλίδι Ἰφιγένεια οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ἢ ἰκετεύουσα τῇ υἱατέρᾳ,"

τοῦ ἦθους τῆς ἡρωίδος· διότι εἰσάγει ταύτην λαμβάνουσαν τὴν γενναίαν ἀπόφασιν, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι ὁ στρατὸς αἰτῶν τὴν θυσίαν ἔθηκεν ἐν κινδύνῳ οὐ μόνον ὁλόκληρον τὸν πατρικὸν οἶκον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δύνата νὰ μεταβληθῇ τὸ ἦθος. Καθ' ὅλον τὸ δρᾶμα εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ὁ Gruppe ἐνόμισεν, ὅτι τοῦτο ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν χαρακτήρα τοῦ Σοφοκλέους ἢ πρὸς τὸν τοῦ Εὐριπίδου¹. Καὶ ὅμως ἡ τραγωδία ἡ περιέχουσα πολλὰ ἀρετὰς ἐποιήθη ἐν τῇ πρεσβυτικῇ τοῦ ποιητοῦ ἡλικίᾳ καὶ ἐδιδάχθη ὑπὸ Εὐριπίδου τοῦ νεωτέρου². Πιστεύεται δ', ὅτι ὑπὸ τούτου παρενεβλήθησαν πολλὰ περὶ χωρία. Ἐν τίνι καταστάσει κατέλιπε τὸ δρᾶμα ὁ πατήρ καὶ τίνα προσέθηκεν ὁ υἱός, δὲν γινώσκουμεν. Τινὲς νομίζουν, ὅτι καὶ ἄλλαι προσοθήκαι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐγένοντο. Πιθανὸν δύνάται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι οἱ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ στίχοι οἱ προτασσόμενοι τοῦ μακροῦ λόγου τοῦ Ἀγαμέμνονος δὲν εἶναι γνήσιοι. Πρὸς δὲ καὶ ἡ ἔξοδος θεωρεῖται ὑπὸ τῶν κριτικῶν ὑποπτος· διότι ἡ διήγησις τοῦ ἀγγέλου ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἑκάβῃ, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ θανάτου τῆς Πολυξένης, καὶ διότι οἱ μετρικοὶ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἀνευρίσκουσι κατὰπτωσιν τῆς στιχοιργίας³. Αἱ ἐνδείξεις αὗται γίνονται πιθανώτεραι, διότι ὁ Αἰλιανὸς ἀποσπᾷ στίχους, ἐν οἷς ἡ Ἀρτεμις ἔλεγε τῷ Ἀγαμέμνονι περὶ τῆς ἐλάφου⁴. Ἀλλ' οἱ στίχοι οὗτοι δὲν εὐρίσκονται ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ὥς περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν κρατεῖ ἡ γνώμη παρὰ τοῖς κριτικοῖς,

¹) Ariadne ἐν σελίδ. 462. ²) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Σφήκ. 67 "Οὗτω γὰρ καὶ αἱ διδασκαλὶαι φέρουσι, τελευτήσαντος Εὐριπίδου τὸν υἱὸν αὐτοῦ δεδιδαχέναι ὁμωνύμως ἐν ᾧσιν Ἰφιγένειαν τὴν ἐν Αὐλίδι, Ἀλκμαίωνα, Βάκχας" Ἰδὲ καὶ Bernhardy II, 2, 471. ³) Sittl III, 344. ⁴) Ζῳων ἰδιότ. Ζ', 39.

Ἐλαφον δ' Ἀχαιῶν χερσὶν ἐνθήσω φίλαις
κεροῦσσαν, ἣν σφάξαντες ἀνθήσουσι σὴν
σφάζειν θυγατέρα

ὅτι τὸ δράμα καθαιρόμενον ἐκ τῶν πολλῶν ὑποβολῶν ἀναδείκνυται ὡς ἐν τῶν ἀρίστων τοῦ τραγικοῦ. Τῇ αὐτῇ τριλογίᾳ ἀνῆκεν Ἑλκμαίων ὁ διὰ Κορίνθον (εἶναι διάφορος τοῦ Ἑλκμαίωτος διὰ Ψωφίδος) καὶ αἱ Βάκχαι, εἰς ὧν τὴν ἀνάλυσιν μεταβαίνομεν.

Ἐν ταῖς Βάκχαϊς προλογίζει ὁ Διόνυσος, ὅστις ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀποδημίας ἀνὰ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας ἐπαπελθὼν εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ὑπόκειται ἡ σκηνὴ, λυπεῖται, ὅτι αἱ ἀδελφαὶ τῆς μητρὸς, τῆς Σεμέλης, ἔλεγον, ὅτι δὲν ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Διὸς, ἀλλ' ἐκ τινος θνητοῦ¹. Διὰ τοῦτο ἀποφασίζει ν' ἀπολογηθῇ ὑπὲρ τῆς μητρὸς καὶ τιμωρήσῃ τὸν Πενθέα, ὅστις διώκει τὴν λατρείαν αὐτοῦ². Ταῦτα ὁ Διόνυσος εἰπὼν καλεῖ τὰς Βάκχας, ἵνα κτυπῶσι τὰ Φρυγικὰ τύμπανα περὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πενθέως³. Τῆς καταδιώξεως ἀποτρέπει τὸν βασιλέα ὁ Τειρεσίης⁴ καὶ τὰς σοφὰς συμβουλὰς ἐπιδοκιμάζει Κάδμος ὁ τοῦ Πενθέως πάππος⁵. Ἄλλ' οὗτος μὴ πεισθεὶς κελεύει τοὺς θεράποντας, ἵνα πορευθέντες ἀνὰ τὴν πόλιν εὑρωσι τὸν Διόνυσον, καὶ προσαγάγωσιν αὐτὸν δέσμιον⁶. Τὸν θεὸν προσαχθέντα ὁ Πενθεὺς ὑποβάλλει εἰς ἀνάκρισιν⁷, ἀπειλεῖ, ὅτι θέλει τιμωρήσῃ διὰ τὰ σοφίσματα⁸ καὶ ἐν τέλει τίθησιν ἐν εἰρκῇ, ἵνα ἐνταῦθα χορεύῃ⁹. Ἄλλ' ὁ Διόνυσος ποιήσας σεισμὸν κατέρριψε τὰ βασιλεία¹⁰. Τούτου γενομένου ἔρχεται ἄγγελος, ὅστις ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὸν Κιθαιρῶνα ὄργια τῶν Βακχῶν¹¹. Αὗται διαιροῦνται εἰς τρεῖς θιάσους, ὧν τοῦ δευτέρου ἄρχει Ἀγαθή, ἡ μήτηρ τοῦ Πενθέως. Καὶ ὁ ἄγγελος συμβουλεύει τούτῳ, ὅπως δεχθῇ τὸν δαίμονα, ὅστις ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὴν πανσίλυνον ἄμπελον. Τὰ περὶ τῶν Βακχῶν ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἀποφασίζει νὰ καταδιώξῃ ταύτας διὰ στρατοῦ¹², ἀλλ' ὁ Διόνυσος πείθει τοῦτον

¹) Ἐν στίχ. 28. ²) Ἐν στίχ. 45. ³) Ἐν στίχ. 58. ⁴) Ἐν στίχ. 259 καὶ ἐξῆς. ⁵) Ἐν στίχ. 323. ⁶) Ἐν στίχ. 345. ⁷) Ἐν στίχ. 449. ⁸) Ἐν στίχ. 478. ⁹) Ἐν στίχ. 500. ¹⁰) Ἐν στίχ. 613. ¹¹) Ἐν στίχ. 662 καὶ ἐξῆς. ¹²) Ἐν στίχ. 770.

ἵνα ἀγαγὼν εἰς Κιθαιρῶνα περιβεβλημένον γυναικείαν ἐσθῆτα δείξῃ αὐτῷ τοὺς θιάσους τῶν γυναικῶν¹. Ἄφ' οὗ δ' οὗτος ἀπῆλθεν ἐκεῖσε, ἄγγελος κομίζει τὴν εἶδῃσιν, ὅτι ἔθανε κατασπαρχθεὶς ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ὧν ἦρχεν ἡ Ἀγαυή. Μήτηρ δὲ ταλαίπωρος Πενθεὺς ἰκέτευε τὴν μητέρα, ὅπως μὴ φονεύσῃ αὐτόν². Ἄλλ' αὕτη ἀφρὸν ἐξάγουσα καὶ τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν ἐλίσσουσα κατεσπάρασσε τὸν ὄμμον τοῦ νιοῦ, ὃν ἐνόμιζε θηρίον, ἡ δὲ Ἰνώ καὶ ἡ Αἰτονόη, αἱ ἀδελφαὶ τῆς μητρός, διέρρηξαν τὰς σάρκας. Οὕτως ὁ μὲν Πενθεὺς ἐστενάξεν, αἱ δὲ Βάκχαι ἠγάλαζον ἐπὶ τῇ κατασπαράξει. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ Ἀγαυή σεμνυνομένη πρὸς τὰς Ἀσιάδας Βάκχας ἐπὶ τῇ θήρᾳ τοῦ λέοντος³ καὶ δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν λύπην τοῦ Κάδμου⁴. Ἄλλ' ἔμφρων γενομένη καὶ μαθοῦσα, ὅτι αὕτη ἐφόνευσε τὸν νιόν, ὁμολογεῖ τῷ Διονύσῳ, ὅτι ἠδίκησεν αὐτόν⁵. Ὁ δὲ τιμωρήσας τοὺς ἀσεβήσαντας θεὸς παρίσταται ὡς νικητῆς.

Ἡ τραγωδία αὕτη κατελείφθη μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ. Ἦτο δὲ προωρισμένη, ὅπως διδαχθῇ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Μακεδονίας. Εἰκάζεται, ὅτι ὁ νεώτερος Εὐριπίδης περὶ τὸ τέλος ἐποίησε διασκευάς τινας ἢ συμπληρώσεις⁶. Εἰ καὶ ἡ τραγωδία ἐποιήθη κατὰ τὸ τέρμα τοῦ βίου τοῦ τραγικοῦ, ὅμως ἔχει σποῦδαίᾳ ἀρετάς. Ἡ ἐνότης τοῦ δράματος δὲν διασπᾶται καὶ ἡ κάθαρος πρόκειται σαφής· διότι τιμωροῦνται ἡ Ἀγαυή καὶ ὁ Πενθεὺς, οἵτινες ὕβριζον τὸν Διόνυσον, καίπερ ὄντα συγγενῇ. Τοῦ Πενθέως ἡ κατασπαράξις ὑπὸ τῆς μητρός ἔχει πολὺν τὸ τραγικὸν καὶ κατὰ τοῦτο δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Ἡρακλέα μαινόμενον καὶ τὴν Μήδειαν. Ἐχει δ' ὅμως ὁ Πενθεὺς ἥθος ἀσθενές, ὡς συνήθως οἱ ἄνδρες παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εἰκάσῃ

¹) Ἐν στίχ. 801. ²) Ἐν στίχ. 91. Ἐν στίχ. 1106. ³) Ἐν στίχ. 1157.

⁴) Ἐν στίχ. 1240. ⁵) Ἐν στίχ. 1333. ⁶) Boeckh, De trag. gr. princ. 24.

τις, ὅτι ἡ πάροδος τῶν Ἀσιάδων Βακχῶν, αἵτινες εἰσώρμησαν εἰς τὴν δορῆστοραν λελυμένην ἔχουσαι τὴν κόμην καὶ φέρουσαι τύμπανα, διήγειρε πολλὴν τὴν ἐκπληξιν παρὰ τοῖς θεαταῖς. Ἡ τύχη διεφύλαξε δρᾶμα, ἐν ᾧ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐναργῶς τὴν ἱερὰν μαρίαν, ὅφ' ἣς κατελαμβάνετο ὁ θάλασος τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου. Ὁ Κ. Ο. Müller¹ ἐπίστευσεν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὸ γῆρας τὴν περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἐλευθεροφροσύνην ἀποβαλὼν ἐγένετο εὐσεβὴς καὶ ὀρθόδοξος. Ὅντως δύο γέροντες, ὁ Κάδμος καὶ ὁ Τειρεσίας, λέγουσιν εὐσεβεῖς λόγους καὶ ἐξαίρουσι τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας². ἀλλ' ὁ Διώνυσος εἰκονίζεται διὰ ζοφερῶν χρωμάτων καὶ κατέχεται ὑπὸ τῆς αὐτῆς μοχθηρίας, ὅφ' ἣς καὶ ἡ Ἥρα ἐν τῷ Ἡρακλεῖ μαινομένη. Διὰ ταῦτα ἡμεῖς γε δὲν πιστεύομεν, ὅτι τὰ θρησκευτικὰ τοῦ τραγικοῦ φρονήματα κατὰ τὸ γῆρας ἡλλοιώθησαν.

Ἐν δὲ τῷ Ῥήσῳ προλογίζουσιν οἱ φύλακες τῶν Τρώων, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς. Οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἐκτορος ἀγγέλλουσιν αὐτῷ, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ καίουσιν πολλὰ πυρά³. Ὁ στρατηγὸς νομίσας, ὅτι οἱ πολέμοι μέλλουσι νὰ φύγωσιν, ἀποφασίζει νὰ καλέσῃ τὸν στρατὸν⁴, ὅπως καταδιώξῃ τοὺς φεύγοντας, ἀλλ' ὁ Αἰνείας συμβουλεύει αὐτῷ, ἵνα πέμψῃ κατασκοπὸν⁵. Ὅντως οὗτος πέμπει τὸν Δόλωνα⁶, τοῦτον δ' ἀπελθόντος ἔρχεται ποιμὴν ἄγγελος κομίζων τὴν εἶδησιν, ὅτι ἀφίκετο ὁ Ῥῆσος ἐπικουρὸς τῶν Τρώων⁷. Ἀλλ' ὁ ἀλαζὼν Πριαμίδης μετὰ περιφρονήσεως ἀκούσας περὶ τῆς ἐπικουρίας νομίζει, ὅτι εἶναι ἱκανοὶ οἱ σφύζοντες τὸ Ἰλιον. Ὅτε δ' ἔφθασεν ὁ Ῥῆσος, ἐλέγχει τοῦτον, διότι καίπερ παρακληθεὶς δὲν ἦλθεν ἐν τῷ κινδύνῳ τῆς πόλεως⁸. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Θρᾱκῶν ἀπολογεῖται, ὅτι

¹) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 176. ²) Ἐν στίχ. 192. ³) Ἐν στίχ. 41.

⁴) Ἐν στίχ. 70. ⁵) Ἐν στίχ. 125. ⁶) Ἐν στίχ. 201. ⁷) Ἐν στίχ. 264.

⁸) Ἐν στίχ. 389.

ἐπολέμει πρὸς τοὺς Σκύθας, καὶ ὅτι νικήσας τούτους ἔρχεται. Ὁμολογεῖ μὲν, ὅτι ὑστερεῖ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὅμως λέγει, ὅτι ἦλθεν ἐν καιρῷ¹⁾. διότι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοὺς πύργους καὶ τοὺς ναυστάθμους ἐκπορθήσας θέλει φονεύσει τοὺς Ἀχαιοὺς. Ἡ ἀλαζὼν φαντασία τοῦ Θρακὸς προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὗτος λέγει, ὅτι μέλλει νὰ στρατεύσῃ καὶ κατὰ τοῦ Ἄργους, ὅπερ αὐτὸς ὁ ἄγαν τολμηρὸς Ἐκτωρ θεωρεῖ ὡς δύσκολον²⁾. Πρὸς δὲ ἐκδηλοῖ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἀγωνισθῇ μόνος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἢ τὸν Αἴαντα, ἀλλ' ὁ Ἐκτωρ παροτρύνει αὐτόν, ἵνα καταυλισθῇ, δηλῶν, ὅτι τὸ σύνθημα εἶναι ὁ Φοῖβος³⁾. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης τὸν Δόλωνα φονεύσαντες πορεύονται πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἐκτορος, ἀλλ' ἡ Ἀθηναῖα ἐπιφανεῖσα ἀποτρέπει τούτους τοῦ ἐγχειρήματος καὶ κελεύει αὐτούς, ἵνα φονεύσωσι τὸν Ῥήσον διότι, ἂν οὗτος σωθῇ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην, οὔτε τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως, οὔτε τὸ τοῦ Αἴαντος ἔσται ἱκανόν, ὅπως κωλύσῃ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ ναυστάθμου⁴⁾. Ὁ Πάρις μαθὼν τὴν παρουσίαν κατὰσκοπῶν ἔρχεται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἐκτορος, ἀλλ' ἐξαπατᾶται ὑπὸ τῆς Ἀθηναῖς, ἣτις λέγει αὐτῷ, ὥσει ἦτο ἡ Ἀφροδίτη⁵⁾. Ἀλλ' οἱ φύλακες κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου τοῦ Ῥήσου ἐντυγχάνουσι τοῖς κατασκόποις τῶν Ἀχαιῶν καὶ περῶνται, ὅπως φονεύσωσι τὸν Ὀδυσσεά⁶⁾, οὗτος δ' ὅμως λέγει τὸ σύνθημα⁷⁾, ὅπερ εἶχε μάθει παρὰ τοῦ Δόλωνος· οὕτω σφύζεται ὁ Λαερτιάδης. Ἐλθὼν δ' ὁ ἡνίοχος τοῦ Ῥήσου τετρωμένος λέγει τὰ κατὰ τὸν φόνον τοῦ ἡγεμόνος⁸⁾. Ὅτε δ' ἦλθεν ὁ Ἐκτωρ, ὁ ἡνίοχος αἰτιάται τοῦτον ὡς τοῦ φόνου αἴτιον⁹⁾, ἀλλ' ἐπιφανεῖσα ἡ Μοῦσα Τερψιχόρῃ, ἡ μήτηρ τοῦ Ῥήσου, κομίζει τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ καὶ λέγει, ὅτι ἐφόνευσεν αὐτὸν ἡ Ἀθηναῖα καὶ οὐχὶ ὁ Ὀδυσσεὺς οὐδ' ὁ Διομήδης¹⁰⁾.

1) Ἐν στίχ. 432. 2) Ἐν στίχ. 466. 3) Ἐν στίχ. 507. 4) Ἐν στίχ. 591. 5) Ἐν στίχ. 637. 6) Ἐν στίχ. 666. 7) Ἐν στίχ. 678. 8) Ἐν στίχ. 719. καὶ ἐξῆς. 9) Ἐν στίχ. 831. 10) Ἐν στίχ. 931.

Περὶ τῆς γνησιότητος τῆς τραγωδίας ταύτης ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι κριτικοὶ διαφωνοῦσιν. Ἐν ταῖς διδασκαλίαις¹ τὸ δράμα ἦτο ἐπιγεγραμμένον ὡς γνήσιον. Τὴν γνησιότητα οἱ ἀρχαῖοι ἐκύρουν καὶ διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης περὶ τὰ οὐράνια², ἥτις ἀνήκει τῷ Εὐριπίδῃ. Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἔβλεπον ἐν τῷ δράματι τούτῳ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σοφοκλέους. Φαίνεται, ὅτι οἱ τὴν παρατήρησιν ποιήσαντες ἀπεῖδον εἰς τοῦτο, ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ πάθος, ὅπερ εὐρίσκομεν ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ Κράτης, Διονυσόδωρος καὶ Παρμενίσκος εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ῥῆσος εἶναι νεανικὸν ἔργον τοῦ Εὐριπίδου. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην συνάδει καὶ ὁ πολιτικός ὑπαινιγμὸς τῆς κτίσεως τῆς Ἀμφιπόλεως, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸ 453 π. Χ.³ Τὴν εἰκασίαν ταύτην δέχονται καὶ τινες τῶν νεωτέρων, ὡς ὁ Hartung⁴ καὶ ὁ Vater⁵. Καὶ ἡμεῖς τὴν γνώμην ταύτην πιθανωτέραν νομίζοντες θεωροῦμεν τὸν Ῥῆσον ὡς τὸ ἀρχαιότατον τοῦ τραγικοῦ δράμα. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ δὲν εἶχε τὸ πάθος, ὅπερ βραδύτερον ἀνέπτυξεν ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἐν τῇ Ἐκάτῃ καὶ ἐν ἄλλαις τραγωδίαις. Νέος ὢν ὁ τραγικὸς οὗτος ἐπλησίαζεν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σοφοκλέους, ὡς ὁ ποιητὴς οὗτος κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ὁμοίαζε πρὸς τὸν Αἰσχύλον⁶. Διὰ τοῦτο δὲν δεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ περιφανοῦς φιλολόγου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων Wilamowitz⁷, ὅστις τίθησι τὴν τραγωδίαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους. Ὁ ποιητὴς ἔλαξε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῆς Δολω-

¹ Διδασκαλίας τὸ πρῶτον ἐποίει ἡ πόλις σημειοῦσα τὰ ὀνόματα τῶν κατ' ἔτος ἀγωνιζομένων, τοὺς νικητὰς καὶ ἡττωμένους, τὰ δράματα αὐτῶν καὶ τὰ τοιαῦτα. Βραδύτερον ἔγραψαν τοιαύτας διδασκαλίας ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Καλλιμάχος, ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ ἄλλοι. Ἄν μὲν ἐνοεῖτο ἡ διδασκαλία τῆς πόλεως, ἡ εἰδήσις ἦτο ἀναμφισβήτητος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον. ² Ἐν στίχ. 518. Ὁρα τὴν ὑπόθεσιν. ³ Ὁρα Christ ἐν σελ. 229. ⁴ Eur. restit. I, 38. ⁵ Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ (Berl. 1837). ⁶ Ὁρα εἰσαγωγὴν μου εἰς τὸν Αἰῶνα ἐν σελίδ. 47. ⁷ De Rhesi scholiis, Greifsw. 1877.

νείας τοῦ Ὀμήρου, ταύτην ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ τρέφῃ εἰς δρεῖμα, ἀλλ' ἀφῆκεν ἐπικὴν. Ἐχομεν δ' ὅμως τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ῥήσος κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου δὲν εἶναι τὸ χεῖριστον τῶν δραμάτων τούτου τοῦ τραγικοῦ· διότι ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν χειρὸν εἶναι αἱ Τρωάδες. Καθ' ἡμᾶς κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ τιμωρία τῆς ἀλαζονείας τοῦ Ῥήσου. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ δράματος εἶναι ταπεινότεροι τῶν Ὀμηρικῶν. Ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐνταῦθα ὑπάρχει δῖς, ὅπερ μαρτυρεῖ ἴσως τὴν γνησιότητα τῆς τραγωδίας, ἀλλὰ σύναμα ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ δραματικὴ αὕτη ἀσθένεια ἤρξατο ἀπὸ τῆς νεανικῆς τοῦ ποιητοῦ ἡλικίας.

Ἡ σκηνὴ τοῦ Κύκλωπος ὑπόκειται ἐν Σικελίᾳ πρὸ τοῦ ἄντρον τοῦ μονοφθάλμου τέρατος. Ἐνταῦθα προλογίζει ὁ Σειληνὸς οἰκείρων τὴν δούλωσιν αὐτοῦ καὶ τῶν Σατύρων· διότι ὁ μὲν γέρον ἔσαιρεν ἀνὰ τὰς στέγας, οἱ δὲ Σάτυροι ἐποίμανον τὰ βοσκήματα τοῦ Κύκλωπος¹. Ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν πλάνην αὐτοῦ ῥιφθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς θηθείσης νήσου προσφέρει τῷ Σειληνῷ καὶ τοῖς Σατύροις οἶνον, ὃν εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Μάρωνος, ἀντὶ ἀμῶν, τυροῦ καὶ γάλακτος². Ἀλλ' αἰφνης ἐλθὼν ἐκ τῆς θήρας ὁ Κύκλωψ καὶ αἰτήσας τὴν αἰτίαν τῶν συμβαινόντων μανθάνει παρὰ τοῦ Σειληνοῦ, ὅτι δῆθεν οὗτος συνέλαβε τὸν Ὀδυσσεά καὶ τοὺς ἐταίρους ληστεύοντας³. Κατὰ τοῦ φεύδους διαμαρτύρεται ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτου λέγων, ὅτι ἐγένετο ἀνταλλαγή, ἀλλ' ὁ Σειληνὸς ποιῇ πολλοὺς ὄρκους πρὸς βεβαίωσιν τῆς ληστείας⁴. Ὁ χορὸς δ' ὅμως τῶν Σατύρων ὁμολογεῖ, ὅτι ἐγένετο ἀνταλλαγή⁵. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Κύκλωψ ἠρώτησε περὶ τῆς πατρίδος τῶν ξένων καὶ ἔμαθε ταύτην, ὁ Ὀδυσσεὺς ἰκετεύει, ὅπως μὴ τὸ τέρας καταφάγῃ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐταίρους, διότι οἱ Ἕλληνες τὸν πατέρα τούτου Ποσειδῶνα τιμῶσιν⁶. Ὁ Σειληνὸς ὅμως συμβουλεύει τῷ Πολυφύμῳ, ἵνα φάγῃ

¹) Ἐν στίχ. 24. ²) Ἐν στίχ. 137. ³) Ἐν στίχ. 228. ⁴) Ἐν στίχ. 260. ⁵) Ἐν στίχ. 270. ⁶) Ἐν στίχ. 284 καὶ ἐξῆς.

τάς σάρκας καὶ δὴ τὴν γλῶσσαν τοῦ Λαερτιάδου, ὅπως γένηται κομρὸς καὶ λαλίστατος¹. Ὁ Κύκλωψ ὑξορίας τὸν Αἴα, οὗ τὸν κεραυνὸν δὲν φορέσει, συνελαύνει τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσεῖα εἰς τὸ σπήλαιον πρὸς βοράν². Μετ' ὀλίγον ἐξελθὼν δ' Ἰθακήσιος ἄναξ ἀφηγεῖται τὴν ὁμότητα τοῦ τέρατος λέγων, ὅτι ἔφαγε δύο παχυτάτους εἰαίρους αὐτοῦ³. Τοῦτο ἀφηγησάμενος προτρέπει τοὺς Σατύρους, ὅπως τυφλώσωσι τὸν μεθύοντα Κύκλωπα καὶ οὗτοι μετ' ἐνθουσιασμοῦ δέχονται τὴν πρότασιν⁴. Ὁ Πολύφημος ὑπὸ μέθης κατειλημμένος ἐξέρχεται τοῦ ἄντρον, ὅπως ποιήσῃ κῶμον πρὸς τοὺς ἄλλους Κύκλωπας, ἀλλὰ κατὰ παραίνεσιν τοῦ Ὀδυσσεῖος καὶ τοῦ Σειληνοῦ μένει. Οὕτω λοιπὸν τοῦτον ἐπανέλθόντος εἰς τὸ ἄντρον ὁ Ὀδυσσεὺς καλεῖ τοὺς Σατύρους εἰς βοήθειαν, ὅπως τυφλώσωσι τὸν Κύκλωπα, ἀλλ' οὐτοὶ ὑπὸ αἰσχροῦς δειλίας κατεχόμενοι ἀγοῦνται τὴν βοήθειαν⁵. Διὰ ταῦτα μόνος ὁ γενναῖος καὶ πανοῦργος Λαερτιάδης ἐκτυφλοῖ τὸν μονόφθαλμον⁶ καὶ τοῦτον τυφλώσας σφίξει τοὺς εἰαίρους, τὸν Σειληνὸν καὶ τοὺς Σατύρους διὰ τοῦ ξαντοῦ πλοίου.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ σατυρικοῦ τοῦτον δράματος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἰ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὑπὸ δὲ τοῦ τραγικοῦ προστετέθησαν τὰ τοῦ Σειληνοῦ καὶ τὰ τῶν Σατύρων. Εἶναι μὲν ἀπλήρῃ ἡ τοῦ μύθου πλοκή, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἔχει κάθαρσιν διότι τιμωρεῖται ὁ Κύκλωψ διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ ὁμότητα αὐτοῦ. Ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς διατηρεῖ τὴν πολυθρύλητον πανουργίαν, ὁ δὲ Σειληνὸς εἶναι ψεύστης καὶ οἱ Σάτυροι δειλοί, αἰσχρολόγοι καὶ ἀκόλαστοι. Εἰρησθῶ δ', ὅτι τὸ ἥθος τοῦτο ἀνῆκε τῷ σατυρικῷ δράματι. Κατὰ τὸν *Bernhardy*⁷ πιστεύει τις, ὅτι ἐν τῷ Κύκλωπι μᾶλλον ἐμβλέπει τὸν χαρακτήρα εἰδυλλιακῆς ποιήσεως ἢ τὴν τολμηρὰν συνένωσιν δύο ἀσυμμίκτων κόσμων, τοῦ σατυρικοῦ καὶ τοῦ ἡρωϊ-

¹) Ἐν στίχ. 312. ²) Ἐν στίχ. 343. ³) Ἐν στίχ. 376. ⁴) Ἐν στίχ. 434. ⁵) Ἐν στίχ. 640. ⁶) Ἐν στίχ. 656. ⁷) Ἐν τῇ γραμματιολογίᾳ II, 2, 479.

κοῦ. Ὅπωςδὴποτε εἶναι λίαν εὐχάριστον, ὅτι διετηρήθη ἔν γε σατυρικὸν δράμα, ὅπως κρίνωμεν περὶ τοῦ εἵδους τούτου τῆς ποιήσεως· διότι αἱ ὀλίγαι εἰδήσεις τῆς ἀρχαιότητος ἤθελον εἶναι λίαν ἀνεπαρκεῖς. Δέον ὁμως νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὁ Εὐριπίδης δὲν διεκρίθη κατὰ τὸ σατυρικὸν δράμα, ὡς δὴ ὁ Πρατίνης. Ἀλλὰ διὰ τί ἄρα γε τοῦτο διετηρήθη καὶ οὐχὶ ἄλλα; Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὰ ἄλλα ἀκολαστότερα ὄντα παρεδόθησαν εἰς τὴν λήθην ἢ τὸν ὄλεθρον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Εἰ καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐκ τυχαίου θανάτου προώρως ἔθανεν, ὁμως ἐποίησεν ἐννεήκοντα καὶ δύο δράματα, ἥτοι εἴκοσι καὶ τρεῖς τετραλογίας. Ἐκ τούτων διετηρήθησαν μόνον δέκα καὶ ἐννέα, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ ὁ Ῥήσος εἶναι ἔργον τούτου τοῦ τραγικοῦ. Ὁ Εὐριπίδης ἐγένετο εὐτυχέστερος τῶν δύο ἄλλων, διότι τούτου πλείονα δράματα διέπλευσαν τὸ ἀχανὲς τῶν αἰώνων πέλαγος. Ἑπτὰ τραγωδία¹ ἔχουσι πρόδηλον τὸν λόγον τῆς διατηρήσεως, διότι ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Βυζαντινῶν. Τίς δ' ἄρα γε ἦτο ὁ λόγος τῆς διασώσεως τῶν ἄλλων τραγωδιῶν; Ἴσως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι αἰτίαι, ἡμεῖς ὁμως νομίζομεν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν πόλεμον, ὃν οὗτος ἤγειρε κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκ τῶν τραγωδιῶν τούτου τοῦ τραγικοῦ διετηρήθησαν αἱ ἄρισταί. Διότι τινες τού-

¹ Αὗται εἶναι ἡ Ἐκάβη, ὁ Ὀρέστης, αἱ Φοίνισσαι, ἡ Μήδεια, ὁ Ἰππόλυτος, ἡ Ἀλκίσις καὶ ἡ Ἀνδρομάχη.

των, ὡς ἐδείξαμεν ἐν τῇ ἡγουμένῃ ἀναλύσει, ἔχουσι μικρὰν ἀξίαν, ἅλλαι δ' ἀπολεσθεῖσαι ὡς ἡ Ἀντιόπη, ἡ Μελανίππη καὶ ὁ Πρωτεσίλαος εἶχον πλείονα δικαιώματα, ὅπως φεισθῇ τούτων ὁ πανδαμάτωρ χρόνος. Ὅπως οὐδέποτε καὶ πᾶσαι αἱ τραγωδίαὶ ἂν ἐσφρίζοντο, δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλωσι τὴν καθ' ὅλου θέσιν τοῦ Εὐριπίδου.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἐκ τοῦ μεγάλου Τρωϊκοῦ μύθου πάνυ ὀλίγας ὑποθέσεις ἔλαβεν. Ἡμεῖς γε τὴν αἰτίαν ἀνευρίσκομεν ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ μῦθος οὗτος εἰκονίζων πόλεμον ἐχθρῶν δὲν ἠδύνατο νὰ περιέχῃ τραγικά, οἷα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Θηβαϊκῷ μύθῳ καὶ οἷα θηρεύει ὁ τραγικώτατος Εὐριπίδης. Οὕτως ἐκ μὲν τῆς Ἰλιάδος, ἂν μὴ ὁ Ῥῆσος θεωρηθῇ γνήσιον δρᾶμα, οὐδεμίαν ὑπόθεσιν, ἐκ δὲ τῆς Ὀδυσσεΐας μόνον τὴν τοῦ Κύκλωπος ἔλαβεν. Ἐκ τῶν Κυπρίων ὅμως ἐπὶ τὴν ἐποίησε τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν Τηλέφον, τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ἀυλίδι, τὰς Σκυρίας, τὸν Πρωτεσίλαον καὶ τὸν Παλαμήδη. Ἀλέξανδρον εἶχε ποιήσει καὶ ὁ Σοφοκλῆς, Παλαμήδη δὲ καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί. Αἱ Σκυριαί, αἵτινες ὠνομάσθησαν ἐκ τοῦ χοροῦ, ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις διητᾶτο ἐν τῷ παρθενῶνι τοῦ Λυκομήδους. Ἐν τῷ Τηλέφῳ ὁ φερώνυμος ἦρως ἐνεφανίζετο ἐν τῇ σκηνῇ περιβεβλημένος ῥάκη καὶ ἐσχισμένα ἱμάτια¹, δι' ἃ σκώπτει αὐτὸν ὁ Ἀριστοφάνης². Ὁ δὲ Πρωτεσίλαος εἶχε τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν ὁ Σοφοκλῆς ἐπραγματεύετο ἐν τοῖς Ποιμέσιν³. Ἡ τραγωδία αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ἀρίστων κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸ εὐγενὲς τῆς Λαοδαμείας ἥθος, ἣτις εἶχε λάβει σύζυγον τὸν Πρωτεσίλαον. Οὗτος

¹) Οὕτως ἐν ἀποσπάσμ. 7 λέγει·

Μή μοι φθονήσῃ, ἄνδρες Ἑλλήνων ἄκροί,
εἰ πτωχὸς ὢν τέληκ' ἐν ἐσθλοῖσιν λέγειν.

Παράβαλλ. Welcker, Die Griechisch. Tragödien II, 483. ²) Ἐν Ἀχαρν. 432. ³) Ὅρα ἐν τοῖς ἐμπροσθεν σελ. 517.

ὁμως ἐφρονεῦθη ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος κατὰ τὴν ἀπόδασιν τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν Τροίαν. Ἡ νεόγαμος σύζυγος μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὑπομείνῃ τὴν λύπην ἠὲ αυτοκτόνησεν. Εἰς τὴν μικρὰν Ἰλιάδα ἀνήκει ἡ ὑπόθεσις τοῦ Φιλοκίτητος, οὗ κρίσιον ἐποίησε Αἰών ὁ Χρυσόστομος¹. Καὶ ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ διατηρεῖται ὁ χαρακτήρ τοῦ Εὐριπίδου, διότι καὶ πρόλογος καὶ ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ὑπῆρχε καὶ τὰ ὀνητορεύματα δὲν ἔλειπον. Αἰσάμπει ὁμοιως καὶ τὸ πρωτότυπον, ὅπερ εἶναι σύνηθες τῷ τραγικῷ τούτῳ, διότι οἱ πρέσβεις τῶν Τρώων ἔλθόντες εἰς Αἴημον προσφέρουσι τῷ Φιλοκίτῃ πολλὴν χρυσὴν καὶ τὴν βασιλείαν, ὅπως οὗτος ἔλθῃ ἐπίκουρος αὐτῶν. Τὰς προτάσεις τούτων ἀκούσας ὁ Ὀδυσσεὺς δημηγορεῖ καὶ οὕτως ἐγείρεται ἀγὼν λόγων². Ἡ Ἰλίου πέρις τοῦ Ἀρκίτιου ἔδωκε τὰς ὑποθέσεις τῶν Τρωάδων καὶ τῆς Ἑκάβης, ὡς ἀνελύσαμεν ἤδη. Ἐκ τῶν Νόστιων ἐλήφθησαν αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἠλέκτρας, τοῦ Ὀρέστου, τῆς Ἑλένης, τῆς Ἀνδρομάχης καὶ τοῦ Πηλέως. Ἐν τῇ τελευταίᾳ τραγωδίᾳ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀχιλλέως εἰκονίζεται ὡς πτωχὸς φτωγᾶς³.

Καὶ ἐκ τοῦ Θηβαϊκοῦ μύθου ἔλαβεν ὑποθέσεις ὁ Εὐριπίδης, ὡς τὴν τοῦ Χρυσίππου. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ἐπραγματεύετο τὴν παρὰ τοῦ Λαῖου διαφθορὰν καὶ τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ νεωτάτου υἱοῦ τοῦ Πέλοπος⁴. Ἐποίησεν ὁ τραγικὸς οὗτος καὶ Οἰδίποδα, ὡς καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον διότι ὁ ἥρωες τοῦ δράματος ἐτυφλοῦτο ὑπὸ τῶν θεραπόντων τοῦ Λαῖου⁵. Εἰς τὸν αὐτὸν μῦθον ἀνέκουνται αἱ Φοίνισσαι, καὶ αἱ Ἰκέτιδες, αἵτινες περιήλθον εἰς ἡμᾶς, καὶ ἡ Ἀντιγόνη, ἣτις ἀπώλετο. Ὁ Εὐριπίδης ὁμοιως κατ' ἄλλον τρόπον ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον⁶, διότι ἡ ἥρωϊς δὲν ἐφρονεῦτο, ὡς

¹) Ἐν λόγ. III. Ὅρα καὶ εἰσαγωγὴν μου εἰς Φιλοκίτην τοῦ Σοφοκλ. σελ. 24. ²) Αὐτόθι σελ. 32. ³) Horat. Epist. ad Pison. 96. Ἴδὲ καὶ Bode III, 524. ⁴) Ἀθήν., XIII, 602. ⁵) Welcker ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 538. ⁶) Ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλ. "Κεῖ-

παρὰ Σοφοκλεῖ, ἀλλ' ἐλάμβανε σύζυγον τὸν Αἴμονα. Τοῦ Βακ-
 χικῶ μύθου ἀνήκει ἡ Ἰνώ, ἣς τὴν ὑπόθεσιν ἐπιτραυματεύθησαν ὁ
 Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Εὐριπίδης ἤθελε νὰ
 ἐξάρῃ τὴν δυστυχίαν τῆς ἡρωίδος, εἰσῆγεν αὐτὴν εἰς τὴν σκη-
 νὴν ῥάκη περιδεβλημένην. Διὰ τοῦτο σκώπεται ὑπὸ τοῦ Ἀρι-
 στοφάνους¹. Ἐκ δὲ τοῦ μύθου τῶν Ἀργοναυτῶν ἐλήφθησαν αἱ
 ὑποθέσεις τῆς Μηδεΐας, τῶν Πελοιδων καὶ τοῦ Αἰγέως.
 Ὁ μῦθος τῶν Ἀργείων ἔδωκεν ὑποθέσεις τῷ τραγικῷ πρὸς
 ποιήσιν τοῦ Οἰνομάου, τοῦ Πλεισθένοῦ καὶ τῆς Δα-
 νάης. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ ἀνεπτύσσετο ὁ μῦθος τοῦ
 θανάτου τοῦ Μυρτίλου ὑπὸ τοῦ Πέλοπος, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας δὲν
 περιεσώθησαν μὲν πολλὰ ἀποσπάσματα, ὅπως ὀρίσθῃ ἡ ὑπόθεσις,
 ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐτελεῖτο ὁ φόνος τοῦ Πλεισθένοῦς
 ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀτρέως². Τοῦναντίον ἐκ τῆς Δανάης
 διετηρήθη ἡ ὑπόθεσις, ὁ πρόλογος, ἡ πάροδος καὶ πολλὰ ἀπο-
 σπάσματα. Ἀλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐκράτησεν ἡ γνώμη
 τοῦ Jacobs³, ὅτι ὁ πρόλογος καὶ τὸ χορικὸν δὲν εἶναι γνήσια,
 ὡς δεικνύει ἡ γλῶσσα καὶ τὰ μετρικὰ σχήματα. Ὑποθέσεις τῆς
 τραγωδίας ταύτης εἶναι, ὅτι ὁ τοῦ Ἀργονοῦ βασιλεὺς Ἀκρίσιος
 ἐφύλαττε τὴν καλὴν αὐτοῦ θυγατέρα Δανάην ἐν παρθενῶνι,
 ἀλλ' ὁ Ζεὺς ταύτης ἐρασθεὶς ἐρρευσεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς παρθέ-
 ρου ὡς χρυσός. Αὕτη μὴ ἐννοήσασα τὸν δόλον ἐδέξατο τὸν
 χρυσὸν ἐν τοῖς κόλποις καὶ οὕτως ἐγένετο ἔγκυος. Τὸ τεχθὲν
 ὠνομάσθη Περσεύς, ἀλλ' ὁ Ἀκρίσιος τέκνον καὶ μητέρα ἐνέβα-
 λεν εἰς κιβωτόν, ἣν ἐκέλευσε νὰ ῥίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Αἱ
 Νηρηίδες ὁμῶς ἤγαγον εἰς δίκτυα Σεριφίων ἀλιέων καὶ οὕτως
 ἦτε μήτηρ καὶ τὸ βρέφος ἐσώθησαν. Εἰς τὸν αὐτὸν μῦθον ἀνή-

ται δὲ ἡ μυθοποιία καὶ παρὰ Εὐριπίδῃ ἐν Ἀντιγόῃ· πλὴν ἐκεῖ φωραθεῖσα
 μετὰ τοῦ Αἴμονος δίδοται πρὸς γάμον κοινωνίαν καὶ τέκνον τίκει, τὸν
 Μαίονα.

¹) Ἐν Ἀχαρν. 434 καὶ ἐν Σφηξί 1404. ²) Bode III, 528 ³) Ver-
 mischte Schriften V, 607—35 καὶ Welcker II, 636.

και καὶ ἡ Ἀνδρομέδα, ἥτις ἦτο θυγάτηρ Κηφείως τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῆς Κασσιοπέας¹. Οὗτος ἐρωτήσας τὸ μαρτεῖον, κατὰ τίνα τρόπον ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ κήτους, ὅπερ ἐλυμαίνετο τὴν χώραν αὐτοῦ, ἔλαβε τὸν χρησμόν, ὅτι πρὸς ἀπαλλαγὴν πρέπει νὰ ἐκθέσῃ τὴν καλὴν Ἀνδρομέδαν, ὅπως φάγῃ αὐτὴν τὸ τέρας. Ὅντως ὁ πατὴρ ἔδωσε ταύτην ἐπὶ τινος βράχου, ἀλλὰ διερχόμενος ὁ Περσεὺς καὶ τὸ θηρίον φρονεύσας ἔσωσε τὴν κόρην. Ἡ Ἀνδρομέδα ἐκουσίως ἔλαβε σύζυγον τὸν σωτήρα καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ εἰς Ἀργος².

Ὡσαύτως ὁ μυθικὸς κύκλος τοῦ Ἡρακλέους ἔδωκε τῷ Εὐρυπίδῃ ὑποθέσεις, διότι ἐκ τούτου ἐποίησε τὴν Ἀλκμήνην, τὸν Αἰκύμνιον, τὸν Κρεσφόντην, τοὺς Τημενίδας καὶ τὸν Ἡρακλέα μαινόμενον, ὃν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀνελύσαμεν. Ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἀλκμήνης δι' ἔλλειψιν εἰδήσεων καὶ πολλῶν ἀποσπασμάτων δὲν δύναται νὰ ὀριοθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' ἡ ἡρώϊς ὑποτίθεται ἐν φηγῇ. Ὁ δὲ Αἰκύμνιος εἶναι ἀδελφὸς τῆς Ἀλκμήνης, ὅστις ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείδου Τληπολέμου. Οὗτος ἔρριψε τὴν βακτηρίαν κατὰ τοῦ οἰκέτου κακῶς χειραγωγούντος τὸν γέροντα, ἀλλ' ἀντὶ τούτου θανασίμως ἔτυψε τὸν θεῖον³. Τὸν Κρεσφόντην δικαίως παρῆλαον οἱ κριτικοὶ πρὸς τὴν Ἠλέκτραν διότι καὶ ἐν τῇδε τῇ τραγωδίᾳ ἡ Μερόπη φρονεύσασα τὸν ἄνδρα αὐτῆς Κρεσφόντην ἔλαβε σύζυγον τὸν φρονέα τοῦ ἀνδρὸς Πολυφόντην καὶ ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸν νέον Κρεσφόντην, πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρκαδίας Κύνελον, ὅστις ἦτο πατὴρ τῆς μαρῆς γυναικός. Ἀλλ' ὁ νέος ἀνδρωθεὶς ἦλθεν εἰς Μεσσήνην καὶ τὸν φρονέα τοῦ πατρὸς διὰ θανάτου τιμωρῆσας ἔλαβε τὴν βασιλείαν⁴. Ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Μεσσηνίων γερόντων, οἵτινες ἄδουσι καλὸν ᾄσμα ὑπὲρ τῆς Εἰρή-

¹) Περὶ τοῦ μύθου ὅρα τὸν Ἀπολλόδωρ. II, 4, 3, 2. ²) Ἰδὲ ἀποσπασμ. 12 καὶ 13. ³) Ἰλιάδ. B, 661, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. ⁴) Hygin. 137. Welcker II, 828.

ρης¹. 'Εν δὲ τοῖς Τημενίδαις ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τῆς Ὑρνηθοῦς, τῆς θυγατρὸς τοῦ Τημένου. Ὁ Ἡρακλείδης οὗτος τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἔδωκε γυναῖκα τῷ Διήφοντι. Ἀλλ' οἱ υἱοὶ τοῦ Τημένου φοβούμενοι, μὴ τῷ γαμβρῷ καταλίπη τὴν βασιλείαν², κατειργάσαντο φόνον τοῦ πατρὸς καὶ ἐπειράθησαν, ὅπως διαζεύξωσι τὴν ἀδελφὴν, ἵνα δῆθεν δώσωσιν αὐτῇ κρεῖττονα σύζυγον, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐδέχετο τὴν πρότασιν τῶν ἀδελφῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Τημενίδαι ἤγον τὴν ἀδελφὴν ἄκουσαν, ἀλλ' ὁ Διήφοντις βοηθήσας φονεῖει μὲν τὸν ἕνα, τὸν Κερύνην, ἀλλ' ὁ ἕτερος ἔλκων τὸν Ὑρνηθὺ βιαίτερον ἐφόνευσε ταύτην ἔγκυνον οὔσαν³. Πρὸς δὲ ὁ Εὐριπίδης ἐποίησε καὶ Ἀρχέλαον, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Τημένου. Οὗτος ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ κατέφυγεν εἰς Μακεδονίαν πρὸς τὸν βασιλέα Κισσέα. Τῷ Ἀρχελάῳ οὗτος ὑπέσχετο τὴν βασιλείαν καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον, ἂν ἔσφρην αὐτὸν ἐκ τῶν πολεμίων. Ὅντως ἔν τι μι μάχῃ τούτους εἰς φνυγὴν τρέψας ἤτησε παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν πλήρωσιν τῶν ὑπεσχημένων. Ἀλλ' οὗτος μὴ θέλων νὰ ἐκτελέσῃ ταύτην ἐξουλήθη, ὅπως φονεῖσῃ τὸν νικητὴν, ὁ Ἀρχέλαος ὁμῶς τὸν δόλον μαθὼν ἐφόνευσε τὸν ἀγνώμονα Κισσέα⁴. Εἰς τὸ ἦθος τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος ὁ Εὐριπίδης ἐνέβαλε πολλὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ

¹) Ἐν ἀπόσπασμ. 15.

Εἰρήνη βαθύπλουτε καὶ
καλλίστα μακάρων θεῶν,
ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις,
δέδοικα δὲ μὴ πρὶν πόνοις
ὑπερβύλῃ με γῆρας,
πρὶν σὰν χαρίεσσαν προσιδεῖν ὥραν
καὶ καλλιχόρους ἀοιδὰς
φιλοστεφάνους τε κώμους.
Ἴθι μοι, πότνια, πόλιν
τάνδ'· ἔχθρὰν στάσιν εἶργ' ἀπ' οἴκων
τὰν μαινομένων τ' ἔριν,
θηκτῷ τερομένον σιδάρεφ.

²) Πανσαν. II, 19. ³) Ὁ αὐτὸς II, 28. ⁴) Ὁρα Hygin 219.

ἀνδρείαν χάριν τοῦ νεωτέρου Ἀρχελαίου, παρ' ᾧ ἐξενίζετο. Ἐκ τοῦ Τημενίδου τούτου κατήγεται ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ἄρα ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκ τῆς τραγωδίας ταύτης διηγηθήσαν κάλλιστα ἀποσπάσματα¹. Καὶ ἡ Αὐτῇ τῷ μύθῳ τοῦ Ἡρακλέους ἀνῆκε διότι ταύτην οὔσαν ἰέρεيان τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἔφθειρεν ὁ Ἡρακλῆς. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ πατὴρ ταύτης Ἀλεὸς ἔθηκε τὴν μητέρα καὶ τὸ βρέφος εἰς λάρνακα, ἀλλ' ἔσωσεν ἡ Ἀθηνᾶ. Ἡ σκηνή, ὡς εἰκός, ὑπέκειτο ἐν Τεγέᾳ². Ὁ μῦθος τῆσδε τῆς τραγωδίας ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν τῆς Δανάης.

Εἰς τοὺς Ἀττικὸν μύθους ἀνήκουσιν οἱ Ἡρακλεῖδαι, ὁ Ἴων καὶ ὁ Ἰππόλυτος, ἀλλ' αἱ τραγωδίαι αὗται διασωθεῖσαι ἀνελύθησαν ἤδη. Ἐν τῷ Ἐρεχθεὶ ὁ Εὐριπίδης ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τῆς θυσίας τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηναίων, ἥτις ἐγένετο, ὅτε ὁ Εὐμόλπος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ Θορᾶκων. Λαβὼν ὁ Ἐρεχθεὺς χρησμὸν παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ, ὅτι θέλει νικήσει τοὺς πολεμίους, ἂν θύσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ἡ γυνὴ τούτου Πραξιθέα ἐκουσίως παρέχουσα τὸ τέκνον αὐτῆς λέγει γενναίους λόγους, οὓς διητήρησεν ἡμῶν ὁ φιλόπολις ῥήτωρ Δυκοῦργος³. Ὁ δὲ Πειριθόους ἦτο δρᾶμα τολμηρόν, διότι ὁ ἥρως οὗτος καὶ ὁ Θησεὺς κατήλθον εἰς τὸν Αἰδὸν, ὅπως ἄρπάσσωσι τὴν Περσεφόνην. Ἀλλὰ συνεσχέθησαν ὑπὸ τῆς Κόρης, μέχρις ὅτου ἐσώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους⁴. Τὸ δρᾶμα τοῦτο τινὲς τῶν ἀρχαίων ἀπέδιδον τῷ τυράννῳ Κριτία⁵. Ἡ δὲ Ἀλόπη ἐνίστε ὀνόμαζεται καὶ Κερκυών, ὅστις ὡς πατὴρ τῆς ἡρωίδος μετεῖχε τοῦ δράματος. Ὁ Ποσειδῶν κατέστησεν ἔγκυνον τὴν καλὴν Ἀλόπην, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰπποθῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τεκοῦσα

¹) Welcker II, 703. Ἀπόσπασμ. 8.

Νεαρίαν γὰρ ἄνδρα χρὴ τολμᾶν αἰεὶ
οὐδείς γάρ ὢν ῥήθυμος εὐκλεῆς ἀνὴρ,
ἀλλ' οἱ πόνοι τίκτουσι τὴν εὐδοξίαν.

²) Σιγρᾶβ. XIII, 615. ³) Ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτ. σελ. 160. ⁴) Διόδωρ. Σικελ. IV, 26 "Θησεῖα μὲν ἀνήγαγεν ἐκ δεσμῶν μετὰ Πειριθῶν, χαρισμένης τῆς Κόρης". ⁵) Ἀθήν. XI, 496.

ἠθέλησε νὰ κρύψῃ τὴν αἰσχύνην αὐτῆς, ἐξέθετο τὸ βρέφος, ἀλλὰ ποιμένες τοῦτο εὐρόντες καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐρίσαντες ἤγαγον εἰς Ἐλευσίνα πρὸς τὸν Κερκυνόνα, ὅστις ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἦτο τέκνον τῆς θυγατρὸς¹. Ἐν δὲ τῷ Αἰγεί ὁ τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον, καθ' ὃν ἡ Μήδεια συνοικοῦσα τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀθηναίων ἐπειράθη, ὅπως δηλητηριάσῃ τὸν Θησέα² ἐλθόντα εἰς Ἀθήνας ὡς ἄγνωστον. Ἀλλ' ὁ Αἰγὺς ἀναγνώρισας αὐτὸν τὴν μὲν κύλικα τοῦ φαρμάκου κατέβαλε, τὸν δὲ νιὸν ἡσπάζετο³. Ὑπόθεσις δὲ τοῦ Θεσέως ἦτο ὁ φόρος τοῦ Μινωταύρου ὑπὸ τοῦ νιοῦ τοῦ Αἰγέως. Ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ τῶν παίδων, οἵπερ ἐπέμφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρὸς βορὰν τοῦ τέρατος.

Ἐκ πολλῶν ἄλλων μύθων, οἵτινες δὲν ἀποτελοῦσι κύκλους, ὁ Εὐριπίδης ἔλαβεν ὑποθέσεις πολλῶν δραμάτων, ὧν πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ὀλίγων. Ὁ Φαέθων ἀπώλετο μὲν, ἀλλὰ τοῦτον διετηρήθησαν πολλὰ καὶ μακρὰ ἀποσπάσματα⁴. Ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ἐλέγετο Μέροψ, ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῶν Αἰθιωπῶν, ἡ δὲ μήτηρ Κλυμένη. Κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Φαέθων ἐμελλε νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους αὐτοῦ, ἡ μήτηρ ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι ἀληθὴς πατὴρ εἶναι ὁ ἥλιος. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Φαέθων πορεύεται μετὰ τινων θεραπόντων εἰς τὰ ἐγγὺς κείμενα ἀνάκτορα τοῦ Ἠλίου καὶ αἰτεῖ παρὰ τοῦτον, ὅπως ἐπὶ μίαν ἡμέραν διευθύνῃ τὸ ἀκτινοζόλον ἄρμα ἀνὰ τὸν οὐρανόν. Ὁ ἥλιος ἐπέτρεψε τοῦτο τῷ νιῷ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαέθων ἐστερεῖτο πείρας συνέκασε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ Ζεὺς κεραυνώσας τοῦτον ἔσχιεν ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ πτώμα ἦγετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ τις τῶν θεραπόντων ἤγγελλε τὰ κατὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Φαέθοντος. Ἐν δὲ τῷ Βελλεροφόντῃ ὁ τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὴν πτώσιν τοῦ ἥρωος, ὅστις ἀναξὰς τὸν Πήγασον καὶ θελήσας

¹) Hygin. 187. ²) Ἀπολλόδωρ. I, 9, 28. Πανσαν. II, 3, 7. ³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θεσ. XII. ⁴) Ἐκ τούτων καὶ ὁ περικλητὸς τῆς Γερμανίας ποιητῆς, ὁ Göthe, καὶ ὁ Hartung ἐπειράθησαν, ὅπως ἀνεύρωσι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὅλου δράματος, Rhein. Mus. 1837 σελ. 573—590. Ὁρ Πλάτ. αἰν Τιμ. 22.

νά ἀνέλθῃ εἰς τὸν Ὀλυμπον ἐκηρυγίσθη. Ἐκ τῆς πτώσεως δὲν ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, διότι ὁ Βελλεροφόντης προσήγετο εἰς τὴν σπηρὴν χωλός¹. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ πολλὰ ἔλεγεν ὁ ποιητὴς καὶ κατὰ τῶν θεῶν² καὶ κατὰ τῶν γυναικῶν³. Ὁ ἥρωϊς οὗτος μετεῖχε καὶ τῆς ἄλλης τραγωδίας, ἥτις ὠνομάζετο Σθενέζοια. Αὕτη ἦτο διεφθαρμένη γυνή, διότι, ἐν ᾧ εἶχεν ἄνδρα τὸν Προῖτον, τὸν βασιλέα τῆς Τίρυνθος, ἠγάπησε τὸν Βελλεροφόντην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κορίνθιος ξένος δὲν ἔστερξεν, ἡ Σθενέζοια διέβαλε τοῦτον τῷ συζύγῳ. Ὁ Προῖτος πεισθεὶς ἔπεμψε τὸν Βελλεροφόντην εἰς τὸν πενθερὸν Ἰοζάτην, ὅστις ἐπέβαλε τῷ Βελλεροφόντῃ, ὅπως ἀγωνισθῇ πρὸς τὴν Χίμαιραν. Ταύτην ὁ γενναῖος Βελλεροφόντης φρονέουσας καὶ εἰς Τίρυνθα ἐπανελθὼν ἀνεβίβασε τὴν Σθενέζοιαν εἰς τὸν Πήγασον καὶ ἔρριπεν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν Μῆλον. Ταύτης τὸ πτώμα εὐρόντες ἄλιεῖς ἤγαγον εἰς Τίρυνθα. Ἐπανελθὼν δὲ καὶ ὁ Βελλεροφόντης εἶπε τῷ Προίτῳ τὴν ἀλήθειαν τῶν συμβάντων⁴. Ἡ Σθενέζοια εἶναι αἰσχροὺς πρόσωπον, δι' ὃ ὁ Ἀριστοφάνης⁵ ἐλέγχει τὸν Εὐριπίδην.

Ἐκ τοῦ μύθου τῆς Μελαρίππης ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου δύο τραγωδίαί, Μελαρίππη ἡ σοφὴ⁶ καὶ Μελαρίππη ἡ δεσμώτις. Ἡ ἥρωϊς τοῦ δράματος ἔτεκεν ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος δύο δίδυμα τέκνα, ἅπερ ἐξέθηκεν εἰς τὰ τοῦ πατρὸς βουφόρξια. Ὁ πατὴρ νομίσας, ὅτι εἶναι τέρατα ἐκ βοῶς γεννηθέντα ἐξουλεύσατο, ὅπως κατακαύσῃ ταῦτα. Ἀλλ' ἡ Μελαρίππη ἐκώλυσε τὸν πατέρα καὶ εἶτα ἐγνώσθη, ὅτι τὰ τέκνα ἔτεκεν ἡ θογάτηρ. Διὰ τοῦτο ὀργισθεὶς ὁ πατήρ ἐκλείσεν ἐν πύργῳ. Ταύτην ἠλευθέρωσαν οἱ ἀνδρωθέντες υἱοὶ ἐν τῇ Μελαρίππῃ τῇ Δεσμώτιδι⁷. Ἐμνημονεύσαμεν τῶν τραγωδιῶν τούτων, διότι ἐν τῇ πρώτῃ ὁ Εὐριπίδης ἀνέπτυσε τὰς

¹) Bode III, 533. ²) Ἐν ἀποσπάσμ. 21. ³) Ἐν ἀποσπάσμ. 53.

⁴) Welcker III, 777. ⁵) Ἐν Βατράχ. 1043. ⁶) Διονύς. Ῥητορικ. VIII, 10 καὶ IX, 11. ⁷) Στράβ. VI, 1, 15 σελ. 265.

θεωρίας τοῦ Ἀναξαγόρου¹. Οὐχ ἦτιον λυπηρὰ εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀντιόπης, ἥτις ἐκ τοῦ Διὸς ἔτεκε τὸν Ζῆθον καὶ τὸν Ἀμφίονα. Οὗτοι ἀνατραφέντες ἐν τοῖς βουκόλοις τῆς Λίρκης διέσπασαν ταύτην διὰ τῶν ταύρων, διότι ἐφέρετο σκληρῶς πρὸς τὴν μητέρα αὐτῶν. Τὴν ἀπώλειαν τῆς τραγωδίας ταύτης κατ' ἐξοχὴν λυπούμεθα, διότι ἐν ταύτῃ ἐγίνετο ἀντίθεσις τοῦ ἰδεώδους βίου πρὸς τὸν ὕλικόν· καὶ ἐκεῖνον μὲν ἐξεπροσώπει ὁ Ἀμφίων, τοῦτον δ' ὁ Ζῆθος².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΡΑΓΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἤκμαζον πλεῖστοι τραγικοὶ ποιηταί, ὧν τὰ δράματα κατὰ κακὴν μοῖραν ἀπώλοντο. Ἄν δὲ ταῦτα ἐσφύζοντο, ἤθελε γείνει φανερόν, ἂν οὗτοι ἠκολούθησαν τοῖς τύποις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ἢ ἰδίαν ὁδὸν ἐχάραξαν. Εἰκάζομεν δ' ὁμῶς, ὅτι ἔνιοι τοῦλάχιστον τῶν δραματικῶν ποιητῶν εἶχον ἴδιον τύπον· διότι ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν ἦτο μιμητικὴ, ἀλλὰ πρωτότυπος. Ἄλλως οἱ τραγικοὶ ποιη-

¹) Ἐν ἀποσπασμ. 6·

Κοῦκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα,
ὥς οὐρανός τε καὶ γαῖά τ' ἦν μορφή μίαν·
ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα,
τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος
δένδρεα, πτερινὰ, θήρεα, οὓς θ' ἄλλη τρέφει,
γένος τε θνητῶν.

²) Πλάτ. ἐν Γοργ. 485 E, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Δίων Χρυσόστ. ἐν Λόγ. 73 περὶ τὸ τέλος. "Ὡς ἐκεῖνος (ὁ Ζῆθος) ἐνουθέτει τὸν ἀδελφόν, οὐκ ἄξιων φιλοσοφεῖν αὐτόν, οὐδὲ περὶ μουσικὴν διατρέβειν, ἐάσαντα τὴν τῶν ἰδίων ἐπιμέλειαν· ἔφη δὲ αὐτὸν ἄτοπὸν τινα καὶ ἀσύμφορον Μοῦσαν εἰσαγεῖν".

ταί, ὧν τὰ δράματα ἀπώλοντο, δὲν πρέπει γὰ ὑποτεθῶσιν ὥς πολλὴν τῶν τριῶν κορυφαίων ὑποδεέστεροι· διότι οὗτοι οὐ μόνον ἔσχον τὸ θάρρος, ὥπως διαγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἀριστοτέχνας, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ σπανίως τούτους ἐνίκησαν.

Τοὺς δραματικούς τύπους τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διετήρησαν οἱ υἱοὶ καὶ ἔκγονοι ἐκείνων, οἵτινες οὐ μόνον τὰ τῶν γεναρχῶν ἐδίδασκον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ καὶ ἴδια ἐποίουν. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἔπραξαν οἱ υἱοὶ τοῦ Αἰσχύλου Βίων¹ καὶ Εὐφορίων καὶ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Φιλοκλῆς, ὅστις ἐνίκησε τὸν Σοφοκλέα ἀγωνιζόμενον διὰ τοῦ Οἰδίποδος τυράννου. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐποίησε τὴν τετραλογία, ἣτις ἐκαλεῖτο Πανδιονίς, καὶ ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τῆς Πρόκρης καὶ Φιλομήλας. Πρὸς δὲ ἐποίησε Ἡριγόνην, Ναύπλιον, Οἰδίποδα, Οἰνέα, Πρίαμον, Πηνελόπην, Φιλοκτήτην καὶ ἄλλα πολλά. Ἡ Πανδιονίς δεικνύει, ὅτι καὶ ὁ Φιλοκλῆς ἐποίει τετραλογίας ἐχούσας ἐσωτερικὴν ἐνότητα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ θείου αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο λίαν μικρὸς, ἐπωνομάζετο χολή². Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Φιλοκλέους Μόρσιμος ἦτο γνωστὸς ὥς ποιητὴς ἀπὸ τοῦ 424 π. Χ.³. Ἐπιφανέστερος τοῦ πατρὸς ἦτο ὁ υἱὸς Ἀστυδάμας· διότι εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Αἰσχύλου, ὃ οἱ Ἀθηναῖοι ἴδρυσαν χαλκοῦν ἀνδριάντα διὰ τὴν νίκην τῆς διδασκαλίας τοῦ Παρθενοπαίου. Ἦτο δ' οὕτω γόνιμος ὁ ποιητὴς, ὥστε ἐποίησε διακοσίας καὶ τεσσαράκοντα τραγωδίας, ἧτοι ἐξήκοντα τετραλογίας. Τούτου τὸν Ἀλκμαίωνα ἐπαινεῖ ὁ Ἀριστοτέλης⁴ διὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου. Ὡσαύτως καὶ Ἰοφῶν ὁ υἱὸς τοῦ Σοφοκλέους ἦτο τραγικὸς ποιήσας κατὰ τὸν Σουΐδαν πενήκοντα δράματα. Οὗτος ζῶντος τοῦ Σοφοκλέους διηγωνίσατο καὶ ἐνίκησεν, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης⁵

¹) Ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀναγινώσκεται Εὐβίων ἢ Εὐαίων. Ὁ Welcker Griech. Tragöed. III, 967. ²) Εὐδοκ. σελ. 427. ³) Ἀριστοφάν. ἐν Ἰππ. 401. Ἐν Εὐρίπ. 805. ⁴) Περὶ ποιητ. XIV. ⁵) Ἐν Βατράχ. 78.

διαβάλλει αὐτόν, ὅτι ἐξοήθει τῷ νύμφῳ ὁ πατήρ. Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν καὶ ὁ νόθος τοῦ Σοφοκλέους νῖος Ἀρίστων ἐποίει τραγωδίας, ἀλλ' ὁ ἐκ τούτου νῖος Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος διεκρίθη ὡς τραγικός. Οὗτος κατὰ μὲν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην ἐνίκησε δωδεκάκις¹, κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν ἐπτάκις. Ὁ δ' Εὐριπίδης ὁ νεώτερος ἦτο νῖος ἢ μᾶλλον ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου τραγικοῦ. Τὸ κατ' ἀρχὰς οὗτος ἐδίδαξε τραγωδίας τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ὡς τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Αἰλίδι, εἶτα δὲ ἴδια ἔργα. Εἶναι μὲν γνωστόν, ὅτι οὗτος ἐποίησεν Ὀρέστην, Μήδειαν καὶ Πολυξένην, ἀλλὰ δὲν λέγεται, ἂν ὁ τραγικός ἐν τῷ ἀγῶνι ἐνίκησεν.

Πλὴν τῶν συγγενῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὑπῆρξαν πολυάριθμοι ἄλλοι ποιηταί, ὧν ἀρχαιότερος εἶναι Ἴων ὁ Χίος. Εἰς Ἀθήνας ἦλθεν οὗτος ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ Κίμωνος² καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικὴν, αἴτινες καὶ ἐπὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἐπέδρασαν. Ἐπανῆλθε δ' ὅμως εἰς τὴν Χίον, ἐν ᾗ ὁ Σοφοκλῆς ὡς στρατηγὸς ἐνέτυχεν αὐτῷ³. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ Ἴων οὐ μόνον ἐποίησε παντὸς εἶδους ποιήματα, ἀλλὰ καὶ συνέγραψε πεζὸν σύγγραμμα⁴, ὅπερ εἶναι σπάνιον παρὰ τοῖς Ἕλλησι ταύτης τῆς περιόδου. Ὡς τραγικός ποιητὴς ἀνεφάνη κατὰ τὸ 452 π. Χ. καὶ ἔθανε πρὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἀριστοφάνους, ἧς ἐγένετο κατὰ τὸ 421⁵. Ἐποίησε κατὰ τινας μὲν τριάκοντα, κατ' ἄλλους δὲ τεσσαράκοντα δράματα. Φαίνεται δ', ὅτι ἦτο πλούσιος, διότι ἐν τινι νίκῃ ἐπεμψεν ἐκάστῳ Ἀθηναίῳ κεράμιον Χιακοῦ οἴνου⁶. Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ περιεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Χίος ποιητὴς τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ ἐλάμψανεν ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ Ὀμήρου⁷. Ἐπειρᾶτο μὲν,

¹) Ἐν βιβλ. XIV, 53. ²) Πλούταρχ. Ἐν βίῳ Κίμων. 9 καὶ 16.

³) Ἀθῆν. XIII, 604. ⁴) Τὸ πεζὸν σύγγραμμα ἐπεγράφετο Ἐπιδημίαι, δηλ. ἦσαν ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποδημιῶν αὐτοῦ. ⁵) Christ ἐν σελίδ. 235.

⁶) Ἀθῆν I, 3. ⁷) Ὁρα Kœpke, De Ionis Chii poetae vita et fragmentis, Berlin 1836.

ὅπως μιμηθῇ τὸν Αἰσχύλον, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μαραθωνομάχου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ Ἀχαιοῦ τοῦ Ἑρετριέως ἐπέδρασαν αἱ ῥητορικαὶ καὶ σοφιστικαὶ σπουδαί, ὥς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωνος, γίνεται δῆλον, ὅτι δὲν ἦτο μόνον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις εἶχε τοιαύτην τάσιν. Ὁ Ἀχαιὸς ἦτο μὲν γλαφυρὸς ποιητής, ἀλλ' ἐστερεῖτο φυσικῆς χάριτος καὶ ἀπέβλανε σκοτεινὸς διὰ τὸ αἰνιγματῶδες¹. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία, εἶναι δ' ὅμως γνωστόν, ὅτι ἅπαξ ἐνίκησεν.

Πλείονα γινώσκονται περὶ τοῦ Ἀγάθωνος, ὅστις ἐκ πλουσίου καὶ ἐπιφανοῦς οἴκου τὸ γένος ἔλκων ἦτο νιὸς τοῦ Τισαμενοῦ. Τὸ πρῶτον ἐνίκησεν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις τὸ 416 π. Χ. καὶ πρὸς τιμὴν ταύτης τῆς νίκης συνεγράφη τὸ Συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος. Ἐκ τοῦ διαλόγου τούτου τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐκ τῶν Θεοδοροφιαζουσῶν τοῦ Ἀριστοφάνους μανθάνομεν τὸ ἦθος τοῦ ἄξρου ποιητοῦ, ὅστις ἐποίησε τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος θηλυπροεπῇ, ὡς αὐτὸς οὗτος ἦτο. Ὡς ὁ Εὐριπίδης, οὕτω καὶ ὁ Ἀγάθων ἡγάπα τὰς ἀντιθέσεις τοῦ Γοργίου καὶ τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἅπερ σκώπτει ὁ Ἀριστοφάνης². Πρῶτος ὁ Ἀγάθων εἰσήγαγεν εἰς τὴν τραγωδίαν ἐμβόλιμα χορικά ὕμνα, ὅπερ ἐμιμήθη καὶ ὁ Εὐριπίδης³. Κατὰ τὴν ποιότητα τῆς δραματικῆς τέχνης ἦτο καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ Ἀγάθωνος, ἣτις χαρακτηρίζεται ὡς ἐκκελυμένη μὲν, ἀλλ' ὡς εὐκρατος καὶ ἡδίστη⁴. Πρὸς δὲ καὶ ἐν τῇ

¹) Ἀθῆν. Χ, 451 " Ἀχαιὸς δ' ὁ Ἑρετριεύς, γλαφυρὸς ὢν ποιητής περὶ τὴν σύνθεσιν, ἔσθ' ὅτε καὶ μελαίνει τὴν φράσιν καὶ πολλὰ αἰνιγματωδῶς ἐκφέρει, ὥσπερ ἐν Ἰριδι σατυρικῇ. " ²) Ἐν Θεοδοφορ. 52'

Διγύχους τιθέναι δράματος ἀρχάς.
Κάμπτει δὲ νέας ἀπιδας ἐπῶν,
τὰ δὲ τορνεύει, τὰ δὲ κολλομελεῖ,
καὶ γνωμοτυπεῖ κἀντονομάζει
καὶ κηροχυτεῖ καὶ γογγύλλει
καὶ χοανεύει.

³) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XVIII. ⁴) Σουῖδ. ἐν λ. Ἀγαθώ-

ὑποθέσει ἐποίησε σπονδαῖον νεωτερισμὸν ὁ τραγικὸς οὗτος, διότι ταύτην ἐν τινι τραγωδίᾳ δὲν παρέλαξεν ἐκ τῶν παραδεδομένων μύθων, ἀλλ' ὅλως ταύτην ἐδημιούργησεν ἐν τῷ Ἀνθεί¹. Ὁ τραγικὸς ἐποίησε καὶ Τήλεφον, Ἰλίου πέρσιν, Ἀλκμαίωνα, Ἀερόπην, Θυέστην καὶ Μυσοῦς². Κληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου εἰς Μακεδονίαν ἔθανεν ἐνταῦθα κατὰ τὰ 400 π. Χ.³.

Παρὰ τοῖς τρισὶ τούτοις τραγικοῖς τοῦ δευτέρου βαθμοῦ ἴστατο Ἀρίσταρχος ὁ Τεγεάτης, ὅστις ἦτο ἐπιμελὴς ποιητής⁴, ἀλλὰ μόνον δις ἐνίκησεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ξένοι δραματικοὶ δὲν ἐστέφθησαν πολλάκις, ἡγέρθη ὑπόνοια, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἢ κριαῖς τῶν δραματικῶν ἀγώνων δὲν ἦτο ἄμεμπτος. Τὰ δράματα τούτου ἦσαν ἀρεστά τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ ὁ Ἐννιος μετέφρασε τὸν Ἀχιλλέα αὐτοῦ⁵. Ὁ δὲ Νεόφρων εἶχε ποιήσει Μήδειαν, ἣς σφύζονται καὶ τινα ἀποσπάσματα. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Δικαίταρχον ἡ σφωζομένη δὲν ἀνήκει τῷ Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ τῷ Νεόφρονι τούτῳ. Δὲν φαίνεται δ' ὅμως ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ πρῶτον ἐποίησε Μήδειαν ὁ Εὐριπίδης, ἣν ἐμιμήθη ὁ Νεόφρων. Ἐπειδὴ δ' ἡ μίμησις εἶχε καὶ ἀρετάς, παρέλαξε ταύτας ὁ μέγας τραγικὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ ἐκδόσει⁶. Λέγεται, ὅτι ὁ Νεόφρων εἰσήγαγεν εἰς τὴν τραγωδίαν τὸν παιδαγωγόν⁷. Ἴσως ὁ Θέογνις δὲν ᾔθελε γένει γνωστός, εἰ μὴ ἐσκώπτετο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τὴν ἀνυχρότητα αὐτοῦ⁸, ἣς ἔνεκα ἐπωνομάζετο Χιών. Καὶ ὁ Κριτίας, ὅστις ἐγένετο ὁ βδελυρώτατος τῶν τριάκοντα, ἐποίει *

νιος αὐλῆσις. ¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. IX. ²) *Ora Welcker III. 989. ³) Ὁ Σουΐδας πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει. "Καὶ Ἀρχελάῳ τῷ βασιλεῖ μέχρι τῆς τελευτῆς μετ' ἄλλων πολλῶν συνῆν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μακάρων εὐωχίαν ἔφη τὴν ἐν τοῖς βασιλείοις διατριβήν". ⁴) Ὁ Σουΐδας ἀριθμεῖ τούτου ἑβδομήκοντα δράματα. ⁵) *Ora Sittl III. 369. ⁶) *Ora εἰσαγωγ. εἰς Μήδειαν σελ. 48 καὶ ἐξῆς. ⁷) Bode III, 547. ⁸) Ἐν Θεομοφορ. 170.

ὁ δ' αὖ Θέογνις ψυχρὸς ὢν ψυχρῶς ποιεῖ.

τραγωδίας· διότι τούτῳ ἀπεδίδετο οὐ μόνον ὁ Πειρίθους¹, ἀλλὰ καὶ ὁ Σίσυφος, ἐν ᾧ ἔλεγεν¹, ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι ἐπινοήματα τῶν προγενεστέρων πολιτευτῶν. Πρὸς δὲ μνημονεύονται ὁ Μελάνθιος, ὁ Πυθάγγελος καὶ ὁ Μέλητος, ὅσις ἐγένετο τῶν κατηγόρων τοῦ Σωκράτους. Οὗτος κατὰ τὸ 415 π. Χ. ἐδίδαξεν Οἰδιπόδειαν, ἀλλὰ σκώπεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους². Ἦτο δὲ φαῦλος οὐ μόνον ὡς ποιητής, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος. Πλὴν τούτων ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἔτυχον τῆς παπυρίνης ἀθανασίας διὰ τὰ σκώμματα τοῦ Ἀριστοφάνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΑΠΟ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σπουδαὶ ἀπὸ Εὐριπίδου ἀρξάμεναι ἐξηκολούθουν ἐπὶ τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἐπιδρωσαι. Ἡ ἐπίδρασις δ' ὅμως ἐγένετο πρὸς βλάβην τῆς δραματικῆς τέχνης. Διότι ἡ μίξις τῶν γραμματολογικῶν γενῶν σχεδὸν πάντοτε τὰ μιγνύμενα διέφθειρεν. Οἱ δὲ ποιηταὶ ἐγένοντο μὲν παραγωγικώτεροι, ὅμως δημιουργικῆς δυνάμεως στερούμενοι ἐπειρῶντο, ὅπως τὴν ἑλλειψιν διὰ ῥητορικῶν σχημάτων καὶ φιλοσοφημάτων ἀναπληρώσωσιν.

Ἐν τοῖς πρώτοις ὀνομάζεται ὁ Δικαιογένης, ὅσις ἤδη ἦτο γνωστός ὡς ποιητής πρὸ τοῦ 392 π. Χ., ὅτε ἐδιδάχθησαν αὐτῷ Ἐκκλησιάζουσαι τοῦ Ἀριστοφάνους· διότι ὁ πρῶτος στίχος τῆς τραγωδίας ταύτης κατὰ τὸν Σχολιαστὴν ἐλήφθη ἐκ τοῦδε τοῦ τραγικοῦ ἢ ἐκ τοῦ Ἀγάθωνος. Ὁ τραγικὸς οὗτος ἐποίησε Κυ-

¹) Ἀθην. XI, 496. Ὁρα καὶ Welcker III, 1007. ²) Ἐν Βατράχ. 1302.

πρίους, ὧν μνημονεύει ὁ Ἀριστοτέλης¹ διὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ Μῆδειαν. Τούτου νεώτερος ἦτο ὁ Ἀντιφῶν, ὅστις ἔζη ἐν τῇ αὐτῇ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, μεθ' οὗ ἐποίει τραγωδίας. Ὁ ποιητὴς ψέξας ποτὲ τὸν τύραννον καὶ ἀλαζόνα συνεργάτην ἐφρο-νεύθη ὑπ' αὐτοῦ². Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ Ἀντιφῶν ἐποίησεν Ἀνδρομάχην, Μῆδειαν ἢ Ἰάσονα καὶ Φιλοκτήτην. Καὶ ὁ εἰρη-μένος τύραννος κατὰ τὸν Σουΐδαν³ ἐποίει τραγωδίας καὶ κω-μωδίας, ἀλλὰ βέβαιον εἶναι μόνον τὸ πρῶτον⁴. Ἀγωνισάμενος δ' ἐν Ἀθήναις διὰ δράματος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἑκτορος λύ-τροα, ἐνίκησε⁵. Τὴν ἀξίαν τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν, ἀλλ' αἱ λέξεις, αἵ οὗτος μετεχειρίζετο, εἶναι γελοῖαι⁶. Ὁ δὲ Κλεοφῶν ὁ Ἀθηναῖος ἐποίησεν οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν δώδεκα δραμάτων. Αἱ τραγωδίαι αὐτοῦ τὸν καθ' ἡμέραν βίον εἰκονίζουσαι πολὺ ἀπεῖχον τοῦ ἰδεώδους τῆς ποιήσεως.

Ἐπιφανέστατος τραγικὸς τῶν χρόνων τούτων ἦτο ὁ Χαι-ρήμων. Ὁ Σουΐδας λέγει τοῦτον κωμικόν, ἀλλὰ προδήλως εἶναι τραγικός, ὡς δεικνύουσι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ: Τρανματίας, Οἰνεύς, Ἀλφεισίβουα, Κένταυρος, Διώνυσος, Ὀδυσ-σεύς, Θυέστης, Μινύαι. Ἐν τῷ Κενταύρῳ⁷ ὁ τραγικὸς οὗτος μετεχειρίζετο πάντα τὰ μέτρα, ἀλλ' οὗτος ἦτο μᾶλλον τραγωδία πρὸς ἀνάγνωσιν ἢ δράμα πρὸς διδασκαλίαν⁸. Φαίνεται δ', ὅτι ἐν

¹) Περὶ ποιητ. κεφ. XVI. ²) Πλούταρχ. ἐν σελίδ. 833 καὶ Φιλόστρατ. ἐν βίοις σοφιστ. I, 15. ³) Ἐν λ. "Διονύσιος, Σικελίας τύραννος" ἔγραψε τραγωδίας καὶ κωμωδίας. ⁴) Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. XIII, 18 "Διονύ-σιος, ὁ τῆς Σικελίας, τραγωδίαν μὲν ἠσπάζετο καὶ ἐπῆναι, καὶ οὖν καὶ δρά-ματα ἐξεπώνησε τραγικά. Ἀλλοτρίως δὲ πρὸς κωμωδίαν διέκειτο, ὅτι οὐκ ἦν φιλόλογος. ⁵) Τζέτζ. χιλ. V, 180. ⁶) Ἀθῆν. III, 98 "πολλῶν ὀνο-μάτων ποιηταὶ καὶ πολλοῖς παρασάγγαις ὑπερδραμόντες τὸν Σικελιώτην Διονύσιον, ὃς τὴν μὲν παρθένον ἐκάλει μέγανδρον, ὅτι μένει τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν στῦλον μενεκράτην, ὅτι μένει καὶ κρατεῖ, βαλλάντιον δὲ τὸ ἀκόντιον, ὅτι ἐναντίον βάλλεται καὶ τὰς τῶν μυνῶν διεκδύσεις μυστήρια ἐκάλει, ὅτι τοὺς μῦς τηρεῖ. ⁷) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. I. ⁸) Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ῥητορ. III, 12 "Βαστάζονται δ' οἱ ἀναγνωστικοί, ὅσον Χαιρήμων (ἀκριβὴς γὰρ ὥσπερ λογογράφος) καὶ Δικύμνιος τῶν διθυραμβοποιῶν."

ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ὑπεισῆγε καὶ τὰ περὶ γυναικείου κάλλους θέλητρα, δι' ὧν βραδύτερον οἱ μυθιστοριογράφοι ἐπέσπων ἀναγνώστας, ὥς τοῦτο δῆλον γίνεται ἐν τῷ Οἶνῃ, ἐν ᾧ περιγράφει γυμνάς παρθένους¹. Κατὰ τοῦτο προέβη εἰς μέτρον ἀξιόμμεμπτον Διογένης ὁ κυνικός, ὅστις ἐποίησεν Ἀχιλλέα, Ἑλένην, Ἡρακλέα, Θυέστην, Μήδειαν, Οἰδίποδα, Χρύσιππον καὶ Σεμέλην. Αἱ ὑποθέσεις ἦσαν οὕτω βδελυραί, ὥστε ἀναγνούς τις ἤθελε νομίσει, ὅτι ὁ ποιητής οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀρρητουργίας οὐδὲ ταῖς ἐταίραις κατέλιπε. Πιθανώτερον ὅμως λέγεται, ὅτι τὰ τραγωδία ταῦτα δὲν εἶναι τοῦ Σινωπέως κυνικοῦ, ἀλλὰ Φιλίσκου τοῦ Αἰγινήτου, ὅστις ἦτο μαθητὴς ἢ γνώριμος τοῦ φιλοσόφου². Τὸν φιλόσοφον τοῦτον πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ τραγικοῦ Διογένης, ὅστις ἦτο Ἀθηναῖος³. Ὁ μὲν Πολύειδος ἴσως εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου⁴ μνημονευόμενος διθυραμβοποιός, ὁ δὲ Θεοδέκτης ὁ Φασηλίτης ἐσπούδασεν ἐν ταῖς σχολαῖς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. Διέπρεψε δὲ καὶ ὥς ποιητὴς καὶ ὥς ῥήτωρ. Ἐποίησε πεντήκοντα δράματα καὶ ἐν δέκα καὶ τρισὶν

¹) Ἀθήν. XIII, 608.

Ἐκεῖτο δ' ἡ μὲν λευκὸν εἰς σεληνόφως
φαίνουσα μαστὸν λελυμένης ἐπωμίδος·
τῆς δ' αὖ χορεία λαγόνᾳ τὴν ἀριστερὰν
ἔλυσεν γυμνῆς δ' αἰθέρος θεάμασιν
ζῶσαν γραφὴν ἔφαινε, χρῶμα δ' ὁμμασιν
λευκὸν μελαίνῃ στέρονον ἀντηγύει σκιᾷ.
Ἄλλῃ δ' ἐγύμνον καλλίχειρας ὠλένας,
ἄλλης προσαμπεχούσα θῆλυν ἀνχένα,
ἣ δὲ ῥαγέντων χλανιδίων ὑπὸ πύχας
ἔφαινε μηρόν, κάξ' ἀπεσφραγίζετο
ὥρας γελώσης χωρὶς ἐλπίδων ἔρως.

²) Ἰουλιαν. VII, 210 "Τὰς ἀναφερομένας δὲ εἰς τὸν Διογένη τραγωδίας, οὓσας μὲν καὶ ὁμολογουμένως κυνικοῦ τινος συγγράμματα, ἀμφισβητούμενας δὲ κατὰ τοῦτο μόνον, εἴτε τοῦ διδασκάλου τοῦ Διογένης εἰσὶ, εἴτε τοῦ μαθητοῦ Φιλίσκου, τίς ἐπελθὼν βδελύξαιτο καὶ νομίσαιτο ὑπερβολὴν ἀρρητουργίας οὐδὲ ταῖς ἐταίραις ἀπολελεῖσθαι". ³) Bode III, 558.

⁴) Ἐν βιβλ. XIV, 46. Ὁρα καὶ Welcker III, 1043.

ἀγῶσιν ἔλαβεν ὀκτὼ νίκας. Δὲν ἦτο δὲ μακρόβιος, διότι ἐτελεύτησε τὸ 41ον ἔτος ἄγων ἐν Ἀθήναις¹. Πλὴν ἄλλων τραγωδιῶν ἐποίησε καὶ Μαύσωλον, ὃν ἐδίδαξε πρὸς τιμὴν τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Κασίας.

Περὶ τὴν τραγικὴν τέχνην ἡσχολεῖτο καὶ ὁλόκληρος ὁ οἶκος τοῦ Καρκίνου, ὅστις ἀπετέλει οἶονεῖ ἰδίαν σχολήν. Ὁ μὲν πρῶτος Καρκῖνος² ἦτο σύγχρονος τοῦ Φρυνίχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ὁ δὲ δεύτερος ἦτο υἱὸς τοῦ Ξενοκλέους τοῦ πρώτου ἐπιφανέστερος τοῦ πατρὸς γενόμενος³. Οὗτος ὁ δεύτερος Ξενοκλῆς ἔγγονος τοῦ πρώτου ὦν ἤκμαζε πρὸ τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας κατὰ τὰ 380 π. Χ. Ἐποίησεν 180 δράματα, ταῦτα ὅμως ἐδίδασκεν οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Φεραίς τῆς Θεσσαλίας παρὰ τῷ γνωστῷ τυράννῳ ἀπὸ τοῦ 369—359 π. Χ.⁴. Πρὸς δὲ πολλάκις ἀπεδήμησεν εἰς Συρακούσας, ὅπου ἐποίει τραγωδίας⁵. Ὁ Ἀριστοτέλης οὐ μόνον ἐν τῇ Ποιητικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις συγγράμμασι⁶ λαμβάνει παρὰδείγματα ἐκ τῶν δραμάτων τούτου τοῦ τραγικοῦ. Πλὴν τῶν εἰρημένων δραματικῶν ποιητῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι ἀφανέστεροι, οὓς ἔσκαψεν ἤδη ὁ Ἀριστοφάνης⁷.

¹) Σουίδ. ἐν λ. Θεοδέκτης. ²) Bode III, 558. ³) Sittl III, 378.

⁴) Διόδωρ. Σικελιώτ. V, 5. ⁵) Ἐν κεφ. XVI καὶ XVII. ⁶) Ἐν Ῥητορικ. III, 16 καὶ ἐν Ἠθικ. Νικομάχ. VII, 8. ⁷) Ἐν Βατράχ. 89.

Ἡρακλ. Οὐκ οὐκ ἔτερ' ἔστ' ἐνταῦθα μειρακύλλια
τραγωδίας ποιοῦντα;

Διόν. Πλεῖν ἢ μυρία,
Εὐριπίδου πλεῖν ἢ σταδίῳ λαλίστερα.
Ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἔστι καὶ στωμύλματα,
χελιδόνων μονασεῖα, λωβηταὶ τέχνης,
ἃ φροῦδα θᾶπτον, ἦν μόνον χορὸν λάβη
ἅπαξ προσουρήσαντα τῇ τραγωδίᾳ.
Γόνιμον δὲ ποιητὴν ἂν οὐχ εὖροις εἶ
ζητῶν ἄν, ὅστις ῥῆμα γενναῖον λάκοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ

Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἔδειξαν εἰλικρινῇ ἀγάπην πρὸς τὸ θέατρον καὶ τοὺς δραματικούς ποιητάς, ὥς ἐδήλωσε τοῦτο ὁ Ἀρχέλαος, ὅστις ἐκάλεσε παρ' ἐναντὶ τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Ἀγάθωνα. Ὡσαύτως ὁ Φίλιππος μετὰ πολλῆς εὐμενείας ἐδέξατο τοὺς ὑποκριτὰς Ἀριστόδημον καὶ Νεοπτόλεμον, οἵτινες ἐπορεύθησαν εἰς Μακεδονίαν, ὅπως διδάξωσι δράματα¹. Πρὸ πάντων δ' ὅμως ὁ μέγας Ἀλέξανδρος μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπεστήριξε τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον, ἡμειβε τοὺς ὑποκριτὰς καὶ πολλαχοῦ κατὰ τὴν στρατείαν ἵδρυσεν ἀγῶνας τραγῳδῶν². Ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Φοινίκην ἐπανελθὼν ἐπέλεσεν ἀγῶνας τραγικῶν, ἐν οἷς ἐχορήγουν οἱ βασιλεῖς τῶν Κυπρίων, καὶ ἡγωνίζοντο φιλοτίμως, κατ' ἐξοχὴν δὲ Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος καὶ Πασικράτης ὁ Σόλιος· διότι οὗτοι ἔλαχον τὰ χορηγῶσι τοῖς ἀρίστοις τῶν ὑποκριτῶν, τῷ Ἀθηνόδωρῳ καὶ τῷ Θεσσαλῷ. Τὸν ἀγῶνα ἔκρινον οἱ δοκιμώτατοι τῶν στρατηγῶν. Ὅτε δ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶδε τὸν Θεσσαλὸν ἡττημένον, εἶπεν, ὅτι ἤθελε προτιμήσει τὰ ἀπολέσῃ μέρος τῆς βασιλείας ἢ τὰ ἐπιδῆ αὐτὸν ἡττημένον³. Ἐπειδὴ τὸ θέατρον ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι εἰς τὰ Ἐκβάτανα συνέρρευσαν τρισχίλιοι ὑποκριταί⁴. Ἐν δὲ τοῖς γάμοις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδόθησαν τοῖς ὑποκριταῖς πολλὰ δῶρα,

¹) Δημοσθέν. Περὶ παραπροσβ. σελ. 442. ²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. 4. ³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. 29 καὶ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρ. τύχης ἢ ἀρετῆς II, 2. ⁴) Ἀρριαν. VII, 14, 20. Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. 72.

οὔτοι δ' ἐκολάκευσαν οὕτω τὸν πορθητὴν τῆς Ἀσίας, ὥστε ἀντὶ Λιονυσοκολάκων Ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν¹.

Τῷ παραδείγματι τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως ἠκολούθησαν οἱ Πτολεμαῖοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ θέατρον φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι νεώτερον τῆς κτίσεως τῆς πόλεως². Πτολεμαῖος ὁ Αἰγύπιος ἐκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν Μένανδρον καὶ τὸν Φιλήμονα, ἀλλ' ὁ πρῶτος δὲν ἠθέλησε νὰ πορευθῇ ἐκεῖσε. Παρὰ δὲ τοῦ Θεοκρίτου³ μαρτυροῦμεν, ὅτι ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐτελοῦντο δραματικοὶ ἀγῶνες καὶ οἱ ποιηταὶ μετὰ γενναιότητος ἡμείζοντο. Ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου μέχρι τοῦ τελευταίου ἡκμασαν ἐπὶ τὰ ἄριστοι τραγικοί, οὓς οἱ σύγχρονοι ὠνόμασαν τραγικὴν Πλειάδα θέλοντες νὰ ὑποδηλώσωσιν, ὅτι οὔτοι εἶναι λαμπροὶ ἐν τῇ τραγικῇ τέχνῃ, ὡς οἱ ἀστέρες οἱ ἐν τῇ Πλειάδι⁴. Εἶναι δ' οὔτοι ὁ Ὀμηρος, ὁ Σωσίθεος, ὁ Λυκόφρων, ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Φιλίσκος, ὁ Σωσιφάνης καὶ ὁ Διονυσιάδης. Φαίνεται ὁμως, ὅτι αἱ ἀκτῖνες τῆς Πλειάδος δὲν ἦσαν τηλανγείς, διότι αὗται δὲν ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν. Μόνον ἐν δρᾶμα ταύτης περιεσώθη, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι φανερόν, ἀλλ' ἄγαν σκοτεινόν.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἀρχαιότατος πάντων τούτων εἶναι Σωσιφάνης ὁ Συρακούσιος, ὃς οἱ τελευταῖοι χρόνοι ἔπιπτον ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Τοῦτο εἶναι ἡ αἰτία δι' ἣν ἐνιοὶ τὸν ποιητὴν τοῦτον δὲν κατατάσσουσιν εἰς τὴν Πλει-

¹) Ἀθῆν. XII, 538. ²) Welcker ἐν τῷ εἰρημέν. συγγράμμ. III 1242.

³) Ἐν Εἰδυλλ. XVII 112.

Οὐδὲ Διωνύσου τις ἀνὴρ ἱερὸν κατ' ἀγῶνας
ἔκετ' ἐπιστάμενος λυγρὰν ἀναμέλψαι αἰοδάν,
ᾧ οὐ δωτήριον ἀντάξιον ὥπασε τέχνας,
Μουσάων δ' ὑποφῆται ἀείδοντι Πτολεμαῖον
ἀντ' εὐεργεσίας.

⁴) Ὁρα Σχολ. εἰς Ἑφαιστ. κεφ. 9. Περί τῶν ὀνομάτων τῆς Πλειάδος ὑπάρχει διαφωνία τις.

άδα¹. Ἐποίησεν ἑξομῆκοντα καὶ τρία δράματα καὶ ἐνίκησεν ἑπτάκις. Ἐκ τούτων διειρηρήθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα². Ὁ δὲ Σωσίθεος, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ 280 π. Χ., ἐλέγετο μὲν Συρακούσιος ἢ Ἀθηναῖος, ἀλλὰ πιθανώτερον κατήγετο ἐκ τῆς Τρωϊκῆς Ἀλεξανδρείας³. Ἐν τινι ἐπιγράμματι λέγεται, ὅτι οὗτος ἐκισσοφόρησεν ἄξια Φλιασίων Σατύρων⁴, δηλ. ὅτι ἐπανήγαγε τὸ σατυρικὸν δράμα εἰς τὴν ἐπὶ Πρατίνα ἀγροτικὴν αὐτοῦ μορφήν. Τοῦ Ἀνδρομάχου καὶ τῆς Μυροῦς ἢ Μοιροῦς υἱὸς ἦτο ὁ Βυζάντιος Ὁμηρος⁵. Οὗτος ἦτο γραμματικὸς ἄμα καὶ τραγικὸς ποιητὴς γράψας τεσσαράκοντα καὶ πέντε τραγωδίας. Μετὰ θάνατον ἢ πατρὶς ἴδρυσεν τούτῳ ἀνδριάντα.

Ὁ δὲ Λυκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ Σωσικλέους, θέσει δὲ Λύκων τοῦ Ῥηγίνου, ὅστις ἦτο ἱστορικός. Ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου τούτῳ ἀντιέθη ἡ ἔκδοσις τῶν κωμικῶν, ὡς Ἀλεξάνδρῳ τῷ Αἰτωλῷ ἡ τῶν τραγικῶν καὶ τῷ Ζηνοδότῳ ἡ τῶν ἐπικῶν. Εἰ καὶ ἔγραψε περὶ κωμωδίας, ὅμως τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἦσαν τραγωδίαί, ὧν ὁ ἀριθμὸς λέγεται ἐξήκοντα καὶ τέσσαρες ἢ τεσσαράκοντα καὶ ἑξ⁶. Γινώσκουμεν τὰς ἐπιγραφὰς εἰκοσι δραμάτων. Ἀλλ' ἐκ τούτων διειρηρήθη μόνον ἓν ἀπόσπασμα ἀνῆκον τοῖς Πελοπίδας. Ἐποίησε καὶ σατυρικὸν δράμα *Μενέδημον*, ἐν ᾧ ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἑρετριακῆς σχολῆς ὑπὸ τὸ προσωπεῖον σόφρονος Σειληνοῦ ἐδίδασκε τοὺς Σατύρους σωφροσύνην. Διὰ τοῦτο δὲν δυσηρεστήθη ὁ Μενέδημος, ἀλλ' ἐξη-

¹) Susemihl. Geschichte der Griech. Litteratur I, 270. ²) Παρὰ Στοβ. XXII, 3.

Ὁ δυστυχὴς μὲν πολλὰ, παῦρα δ' ὄλγου
βροτοί, τί σεμνύνεσθε ταῖς ἐξουσίαις,
ὡς ἐν τ' ἔδωκε φέγγος, ἐν τ' ἀφείλετο;
ἂν δ' εὐτυχῆτε μηδὲν ὄντες, εὐθὺς
ἴσ' οὐρανῷ φρονεῖτε, τὸν δὲ κύριον
Αἴδην παρεστῶτ' οὐχ ὄρατε πλῆσιον.

³) Σουῖδ. ἐν λ. ⁴) Παλατ. ἀνθολογ. VII, 707. ⁵) Σουῖδ. ἐν λ.
⁶) Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ. 262 καὶ 270

κολούθει ἀγαπῶν αὐτόν. Πάντα τὰ ποιήματα τοῦ Λυκόφρονος ἀπώλοντο πλὴν τῆς Ἀλεξάνδρας ἢ Κασσάνδρας, ἥτις περιέχει 1474 ἰάμβους. Ἐν τοῖς ἰάμβουσι τούτοις, οὔτινες ἔχουσι τὸν τύπον τραγικῆς σκηνῆς, προλογίζει ὁ φύλαξ τῆς Κασσάνδρας πρὸς τὸν Προάμωνα¹. Ὁ πρόλογος οὗτος χρησιμεύει ὡς εἰσαγωγή τῶν προφητειῶν τῆς Φοιβῆς. Αὕτη προλέγει τὰ μέλλοντα, ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ Προάμωνα ἔπλεεν εἰς Σπάρτην πρὸς ἀρπαγὴν τῆς Ἑλένης. Μετὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς προβαίνει εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς περιπλανήσεις τῶν Ἀχαιῶν². Ἐπειδὴ ὁμοῦς οὐδεὶς πιστεύει εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς, παύεται λέγουσα καὶ ὁ φύλαξ εὐχεται, ὅπως ὁ θεὸς διασώξῃ τὸν οἶκον τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ ποιήματι λέγεται καὶ περὶ τοῦ μεγάλειον τῶν Ῥωμαίων³, ὁ Niebuhr⁴ ἔκασεν, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι γνήσιον, ἀλλ' ἐποιήθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φλαμινίου. Πιθανότερα ὁμοῦς εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Σχολιαστοῦ, καθ' ὃν οἱ περὶ Ῥωμαίων στίχοι παρενεζήθησαν ὑπὸ νεωτέρου διασκευαστοῦ⁵. Ἐν τῷδε τῷ ποιήματι, ἂν ἡ Ἀλεξάνδρα ἦναι ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου, ὁ Λυκόφρων συνήθροισεν ὡς ἐν ἀποθήκῃ κατάλογον μυθολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν ὀνομάτων καὶ σπανίων λέξεων. Τὸ ἔργον εἶναι σκοτεινὸν καὶ δυσνόητον καὶ ὡς τοιοῦτον βραδύτερον ὑπὸ τῶν γραμματικῶν προεβάλλετο τοῖς παισὶ πρὸς ἐξήγησιν⁶. Ἐπειδὴ δὲ πολὺν ἐσπουδάζετο, ἐγράφησαν καὶ πολλὰ σχόλια, ὡς ὑπὸ τοῦ Θέωνος καὶ τοῦ Τζέτζη.

Τῇ Πλειάδι ἀνῆκε καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Σατύρου καὶ τῆς Στρατοκλείας⁷. Ἐγένετο δ' οὐ μόνον γραμματικὸς, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς γράφας τραγωδίας. Τοῦ-

¹) Ἐν στίχ. 1—30. ²) Ora Wilamowitz, De Lycophronis Alexandra, Greifswald 1883 σελ. 5. ³) Ἐν στίχ. 1226. ⁴) Klein. Schrift. I, 438. ⁵) Ἀν στίχ. 1226. ⁶) Ἐντεῦθεν περὶ Ῥωμαίων λέγει, καὶ Λυκόφρωνος ἐτέρων νομιστέον εἶναι τὸ ποίημα, οὐ τοῦ γεγράφτος τὴν τραγωδίαν. ⁷) Κλήμ. Ἀλεξανδρ. ἐν Στρωμ. V, 511. ⁷) Σουῖδ. ἐν λ.

του μνημονεύονται οἱ Ἀστραγαλισταί¹, οἷνες, ὡς φαίνεται, ἦσαν σατυρικὸν δρᾶμα. Ὁ δὲ Φιλίσκος ὁ Κερκυραῖος ἦτο οὐ μόνον τραγικός, ἀλλὰ καὶ ἱερὺς τοῦ Διονύσου. Λέγεται, ὅτι ὑπὸ τούτου ἐπενοήθη τὸ καλούμενον Φιλίσκειον μέτρον, ὅπερ ἦτο χοριαμεικὸν ἐξάμετρον². Πρὸ τούτου ὁμοως μετεχειρίσθη ὁ Σιμμία. Ὑπὸ τοῦ Στράβωνος³ ὁ Διονυσίδης ἢ Διονυσιάδης ἐπαινεῖται ὡς ἄριστος τραγικὸς ποιητής. Οὗτος ἐποίησε καὶ Χαρακτῆρας ἢ Φιλοκωμωδόν⁴. Φαίνεται, ὅτι τοῦτο ἦτο θεωρητικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἐκρίνοντο οἱ χαρακτῆρες διαφόρων κωμικῶν ποιητῶν. Ὑπὸ τινων εἰς τὴν Πλειάδα κατατάσσεται καὶ ὁ Αἰαντίδης, ὅστις μνημονεύεται μόνον παρὰ τοῖς Σχολιασταῖς, καὶ ὑπ' ἄλλων ὁ Εὐφρόνιος, ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν κωμικῶν⁵. Μετὰ χαρᾶς μαρθάνομεν, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἤκμαζε καὶ Σοφοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις ἀνῆγε τὸ γένος εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Ἀντιγόνης. Καὶ Πτολεμαῖος ὁ τέταρτος ὁ ἐπικληθεὶς Φιλοπάτωρ ἐποίησε τραγωδίαν Ἀδωνιν⁶. Πλὴν τῶν εἰρημένων μνημονεύονται καὶ ἄλλα ὀνόματα ἀφανεστέρων ποιητῶν. Ἀξίος μνείας εἶναι ὁ Φιλόστρατος, ὅστις περὶ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος ἔγραψεν οὐ μόνον Εἰκόνας καὶ Ἡρωϊκά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ δράματα, ἐξ ὧν 43 ἦσαν τραγωδαί καὶ 14 κωμωδαί.

Ἀφ' οὗ τὸ θέατρον ἐγένετο κτῆμα τοῦ ἀρχαίου γνωστοῦ κόσμου, οὐ μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐν Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐποίουν τραγωδίας, ὡς ὁ Ἀρμένιος Ἀρταουάσδης. Τούτου τραγωδαί τινες διεσφύζοντο μέχρι Πλουτάρχου. Ἐν τῷ βασιλικῷ θεάτρῳ τῆς Ἀρμενίας ἐδιδάχθησάν ποτε αἱ Βάγκαι τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Πενθέως ἐπεδείχθη ἡ

¹) Σχόλ. εἰς Ἰλιάδ. Ψ, 86. ²) Ὁρα Christ 462. ³) Ἐν βιβλ. XIV, 675. ⁴) Σουΐδας ἐν λ. "Καὶ γέγραπται αὐτῷ μεταξὺ ἄλλων καὶ χαρακτῆρες ἢ Φιλοκωμωδός, ἐν ᾧ τοὺς χαρακτῆρας ἐπαγγέλλει τῶν ποιητῶν". ⁵) Ὁρα

Susemihl I. 281. ⁶) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Θεσμοφορ. 1059.

τοῦ Κράσσου, ὅστις ἄρτι εἶχε φονευθῆ¹. Ὁ δὲ Ἰουδαῖος Ἐζεκίηλος ἐποίησεν Ἑξαγωγήν, ἐν ᾗ εἰκόνιζε τὴν δραματικὴν ἔξοδον τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Τοῦ δράματος τούτου χωρία τινὰ διετήρησεν ἡμῶν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς². Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἡσχολοῦντο περὶ τὸ Ἑλληνικὸν δράμα· ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Γερμανικὸς ἔγραψεν ἐν Ἑλληνικῇ γλώσσῃ κωμωδίαν, τοῦ δὲ Κλαυδίου Ἑλληνική τις κωμωδία ἐστέφθη ἐν Νεαπόλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

ΠΕΡΙ ΒΟΥΚΟΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Ἡ βουκολικὴ ποίησις δὲν ἀνήκει εἰς τὰ ἀμιγῆ εἶδη, διότι κατὰ μὲν τὸ μέτρον ἀνήκει τῷ ἔπει, κατὰ δὲ τὸ εἶδος τῷ δράματι. Ἐπειδὴ δ' ὅμως τὸ μέτρον δὲν εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐν τῇ ποιήσει, δικαίως τὰ βουκολικὰ εἰδύλλια εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δράματος κατατάσσονται. Ἄλλως ταῦτα εἶναι τελειοποιήσεις τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, οἵτινες εἰς τὸ δράμα ἀνέκουσιν. Πλησιάζει δὲ τὸ εἶδος τοῦτο καὶ εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν· διότι ἐπαναλαμβάνεται μὲν ἀνευ μεταλλαγῆς τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, ὅμως οἱ σίχοι διὰ τοῦ ἐπωδοῦ ἢ ἀπλῶς διὰ τῆς ἐννοίας εἰς μείζονα συστήματα ἢ στροφάς συνεννοῦνται. Ἐνίοτε δὲ βουκολικὰ εἰδύλλια³ κατὰ τὸ ἥθος πλησιάζουσιν εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγίαν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρήχθη ἐκ τῶν δημῶδων ᾠμάτων, ὑπερ ἧδον οἱ ποιμένες καὶ ἄλλοι ἀγρόται πρὸς

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κράσσ. 33. ²) Ἐν Στρωμμ. I, 149. Ὅρα καὶ Εὐσέβ. ἐν Εὐαγγελ. προπαρ. IX, 28. ³) Christ ἐν σελίδ. 446. Ἡ λέξις εἰδύλλιον εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ εἶδος. Κατὰ τὸν Christ λέγεται βουκολικὸν εἰδύλλιον καὶ οὐχὶ ἀπλῶς εἰδύλλιον.

τιμήν τῆς Ἀρτέμιδος. Τοῦτο ἐγένετο ἐν Λαωρικαῖς χώραις, ἐν Λακεδαιμόνι καὶ ἐν Σικελίᾳ. Κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ Λαωρικῇ ταύτῃ νήσῳ ἦνθει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Μυθολογοῦσιν, ὅτι ὁ Δάφνις εὗρε τὴν βουκολικὴν ποίησιν¹, ἀλλ' ὁ Ἀθήναιος παραδίδει, ὅτι ὁ Σικελιώτης βουκόλος Δίομος εἶναι ὁ εὗρετής². Ἄλλοι ὁμοῦς λέγουσι εὗρετὴν τὸν Ἱμεραῖον Στησίχορον³, ὅστις ἐποίησε τὸ ποίημα εἰς τὴν Καλύκην, ἣτις ἠγάπησε τὸν Εὐαθλον⁴. Ἡ ἀρχὴ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως ἀνήκει μὲν τοῖς ἀγρόταις τῆς Σικελίας, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τῇ Ἀλεξανδροείᾳ. Διότι ἐνταῦθα τὰ πλούτῃ τοῦ χρονοροῦα Νείλου κατέστησαν τὸν βίον πολυτελέστατον καὶ τὴν διαίταν ἄγαν μαλθακὴν καὶ ἄεζάν. Ὁ κόρος, ὡς εἰκός, παρήγαγεν ἀντίδρασιν πρὸς τὴν τοιαύτην διαίταν καὶ ἐντεῦθεν ἡ ῥοπή πρὸς τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀφελῇ τῶν ποιμένων βίον⁵. Ἀλλὰ περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως δὲν ἡσχολήθησαν πολλοί, διότι ἡ ἄσκησις αὐτοῦ ἀπύρτει οὐ μόνον τέχνην, ἀλλὰ καὶ φύσιν ἰδιάζουσιν.

Τοιαύτην φύσιν εἶχεν ὁ Θεόκριτος ὁ υἱὸς τοῦ Πραξαγόρα καὶ τῆς Φιλίτης⁶. Ἐγεννήθη μὲν οὗτος ἐν Συρακούσαις κατὰ τὸ 315 π. Χ., ὁμοῦς διέτριψε μακρὸν χρόνον ἐν Κῶ⁷. Ἀκροατὴς ἐγένετο τοῦ Φιλιτῆ καὶ τοῦ Ἀσκληπιάδου καὶ εἶχε στενὴν φιλίαν πρὸς τὸν ποιητὴν Ἀρατον⁸ καὶ τὸν Μιλήσιον ἱατρὸν Νικίαν⁹. Διέτριβεν ὅτε μὲν ἐν Συρακούσαις, ὅτε δ' ἐν Ἀλεξαν-

¹) Διόδωρ. Σικελ. IV, 84 "Μυθολογοῦσι δὲ τὸν Δάφνιν φύσει διαφύσιν πρὸς εὐμείλειαν κεχορηγημένον ἐξευρεῖν τὸ βουκολικὸν ποίημα καὶ μέλος, ὃ μέχρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν Σικελίαν τυγχάνει διαμένον ἐν ἀποδοχῇ".

²) Ἐν βιβλ. XIV, 619 "Δίομος δὲ ἦν ὁ βουκόλος Σικελιώτης ὁ πρῶτος εὗρων τὸ εἶδος" μνημονεύει δ' αὐτοῦ Ἐπίχαρμος ἐν Ἀλκυόνι καὶ ἐν Ὀδυσσεὶ ναυαγῶν. ³) Αἰλιαν. ἐν ποικιλ. ἱστορ. X, 18. ⁴) Ἀθην. XIV, 616.

⁵) Ὅρα Welcker, Über den Ursprung des Hirtenliedes, Kl. Schrift I, 402. Fritze, De poetis Graecorum bucolicis, Giessen 1844. ⁶) Παλατ. ἀνθολογ. IX, 434. Τινὲς ἔλεγον τὸν πατέρα τοῦ ποιητοῦ Σιμιχίδην ὅπερ ὑποδηλοῦται καὶ εἰδυλλ. VII, 21. ⁷) Susemihl, I, 197. ⁸) Τούτοις ἀφιερῶ τὸ ἔκτον εἰδύλλιον. ⁹) Ἐν Εἰδυλλ. XI, 2.

δρεῖα¹ καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν χωρῶν τούτων ἐκολάκευεν. Ὁ Θεόκριτος ἐποίησε Προπίδας, Ἑλπίδας, Ὑμνους, Ἡρώνας, Ἐπικήδεια μέλη, Ἑλεγεΐας, Ἰάμβους, Ἐπιγράμματα καὶ μικρὰ ἔπη κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἀλεξανδρινῶν ὁμῶς τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐκτίσαστο ἐκ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως. Αὕτη δ' ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου, διότι οὐ μόνον βουκόλοι, ἀλλὰ καὶ αἰπόλοι καὶ ἄλλοι ποιμένες εἰκονίζονται ἐν τοῖς εἰδυλλίοις. Δὲν περιορίσθη δ' ὁ Θεόκριτος μόνον ἐν τούτοις, ἀλλ' ἐξέτεινε τὴν ποιήσιν καὶ εἰς τοὺς γεωργοὺς, τοὺς ἀλιεῖς καὶ τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων.

Τὰ ποιήματα τοῦ Θεοκρίτου μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ Βίωρος καὶ τοῦ Μόσχου συνήθροισε καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. Ἀρτεμίδωρος ὁ γραμματικός, ὡς δεικνύει ἐπίγραμμά τι². Ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος γραμματικὸς Σέροβιος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Βιργιλίου ἠγρίθμει μόνον δέκα τοῦ Θεοκρίτου εἰδυλλία, δηλ. ὅσα ἐποίησεν ὁ Ῥωμαῖος μιμητής³. Πρὸς δὲ παρατηρήθη, ὅτι τὰ σχόλια δὲν προσβαίνουνσι πέρα τοῦ 18ου εἰδυλλίου, ὅπερ ὑποδεικνύει ἴσως, ὅτι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ταῦτα μόνον ἐθεώρουν γνήσια. Ἐντεῦθεν ἡ ὑψηλότερα κριτικὴ ἀσχολεῖται πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν γνησίων, ἀλλὰ προσβαίνει, ὡς συνήθως, μέχρις ὑπερβολῆς. Εἰκάζεται δ', ὅτι ὁ Συρακούσιος ποιητὴς ἔγραφε μόνον ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ. Διὰ τοῦτο κρίνεται ὑποπιπὸς ἡ γνησιότης ἐκείνων τῶν ποιημάτων, ἅπερ εἶναι γεγραμμένα ἐν ἄλλῃ διαλέκτῳ, ὡς τὸ δωδέκατον εἰδυλλιον, διότι τούτου διάλεκτος εἶναι ἡ Ἰωνικὴ.

¹) Bernhardt II, 3, 556. ²) Ἐν τῇ Παλατίν. ἀνθολογ. IX, 205.

Βουκολικαὶ Μοῖσαι σποράδες ποκά, νῦν δ' ὅμα πᾶσαι
ἐντὶ μιᾷς μάνδρας, ἐντὶ μιᾷς ἀγέλας.

³) Ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἀρχαιοτάτοις χειρογράφοις φέρονται μόνον τὰ ποιήματα τὰδε Διόσκουροι, Ἡρακλῆς Λεοντοφόνος, Μεγάρα, Βουκολίσκος, Ἀλιεῖς, Κηριοκλέπτης. Ἀδώνιδος ἐπιτάφιος, εἰς νεκρὸν Ἀδωνίδα, Ἐραστής, Ἐπιθαλάμιος Ἀχιλλέως.

Ὁ Θεόκριτος εἶναι ἴσως ὁ μόνος ποιητὴς τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις ἠντλησεν τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Τὸ ἔξοχον πνεῦμα τούτου τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ· διότι ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τοῦ κόσμου τῶν λογίων ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυχαίτατα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Πρὸς τοῦτο συνεβάλλοντο καὶ αἱ ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀναμνήσεις. Τὰ πρόσωπα τῶν εἰδυλίων αὐτοῦ ἀκριβῶς διαγραφόμενα παρίστανται ὡς ζῶντα καὶ δὲν εἶναι προσωπεῖα τεχνηέντως κεκρυμμένου σκοποῦ, ὡς παρὰ τῷ Βιργιλίῳ. Ὁ Ῥωμαῖος μιμητὴς δὲν σκοπεῖ, ὅπως ἀπεικονίσῃ τὸν βίον τῶν ἀγροτῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν προσωπειῶν τούτων ἤθελε νὰ κολακεύσῃ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Μαικήναν. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Θεόκριτος δὲν ἀπέσχετο ὅλως τῶν ὑπαινιγμῶν· διότι ἐν ταῖς Ἀδωνιαζούσαις κολακεύει τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ¹. Ἡ βουκολικὴ ποίησις τοῦ Θεοκρίτου μαγεύει διὰ τῶν θελγήτρων τῆς φυσικῆς ἀληθείας, ἀμφιταλαντεύεται μεταξὺ σπονδαιότητος καὶ ἐντραπέλου ἐδθυμίας καὶ συχνάκις κλίνει εἰς τὴν κωμωδίαν. Εἰς ταύτην πλησιάζουσιν αἱ Ἀδωνιάζουσαι, ἐν αἷς δύο Συρακούσαι γυναικες, ἡ Πραξινοῇ καὶ ἡ Γοργώ, ἐλθοῦσαι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν θαυμάζουσι τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀδωνιδος. Αὗται κακολογοῦσι τοὺς ἐαυτῶν συζύγους, ἐξαπατῶσι τὰ μικρὰ τέκνα καὶ ἐπιπλήττουσι τὰς θεραπαινίδας. Ὁ ζωνρὸς τῶν προσώπων διάλογος καὶ ἡ ποικίλη τῶν προσώπων μορφὴ ὑποδεικνύουσι δραματικὸν σχέδιον. Ἡ γλῶσσα τῶν προσώπων τοῦ Θεοκρίτου εἶναι ἔντονος καὶ ἰσχυρά, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε εὐκόλος καὶ νοητή². Τὸ δὲ μέτρον, ὅπερ εἶναι τὸ βουκολικὸν ἐξάμετρον, ἐπιμελῶς κατεσκευάσθη. Αἱ ἀρεταὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Θεοκρίτου πρῶτῳ μὴ ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων,

¹) Τινὲς εἰκάζουσι καὶ ἄλλους ὑπαινιγμούς, οὓς ἰδὲ παρὰ Ghrist ἐν σελίδ. 452. ²) Bernhardt II, 2, 562.

οἵτινες ἐμμοῦντο αὐτόν, καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ἐντεῦθεν, ἐξηγεῖται ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων, ἅπερ μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν.

Ὁ δὲ Βίων κατήγετο μὲν ἐκ τινος χωριδίου τῆς Σμύρνης Φλώσσης καλουμένου, ἀλλὰ μακρὸν χρόνον διέτριψεν ἐν Σικελίᾳ, ὅπου καὶ ἔθανε δηλητηριασθεὶς¹. Ἀλλ' οἱ δολοφόνοι ἐτιμωρήθησαν, ὥς μανθάνομεν παρὰ τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Μόσχου, ὅστις ὑποτίθεται φίλος ἢ μαθητὴς τοῦ Βίωνος². Ἐπειδὴ δ' ὁ Μόσχος ἐγένετο γνώριμος τοῦ Ἀριστάρχου, εἰκάζεται, ὅτι ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος³. Τοῦ Βίωνος περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ὁ Ἐπιτάφιος Ἀδωνιδος καὶ δέκα καὶ ἑπτὰ μικρότερα ἄσματα. Τὸ μακρὸν ποίημα ἦτο προωρισμένον, ὅπως ἔσῳσι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἐραστοῦ τῆς Κύπριδος· διότι κατὰ ταύτην ὑπετίθετο θνήσκων ὁ Ἀδωνις, ὃν ἢ Ἀφροδίτη περιπαθῶς ἠγάπα, ἐκ τῆς δήξεως τοῦ κάπρου. Οὕτω τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς Ἀδωνιαζούσας τοῦ Θεοκρίτου, αἵτινες ἀνῆκουσι τῇ δευτέρᾳ τῆς ἐορτῆς ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἡ Κύπρις ἐδέχετο ἐκ τοῦ Ἄιδου τὸν Ἀδωνιν. Τὰ λείψανα τῆς ποιήσεως τοῦ Βίωνος εἶναι γεγραμμένα ἐν μετρίᾳ Δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ γίνονται ἀρεστὰ διὰ τὴν χάριν καὶ τὸ λεπτὸν αἶσθημα. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἱστορικὸν ὕφος καὶ ἐξοχήν ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ τοῦ Ἀδωνιδος.

Μόσχος ὁ Συρακούσιος ἦτο γνώριμος τοῦ Ἀριστάρχου καί, εἰ μὴ μαθητὴς, ὅμως ὁπαδὸς τοῦ Βίωνος⁴. Τὸ τελειότερον τοῦτου ἔργον εἶναι τὸ ἔπος *Εὐρώπη*. Ἡ δὲ *Μεγάρα* εἶναι ἀπόσπασμα μακροῦ ἔπους ἀνῆκον εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἡρακλέους. Ἐποιήθη δ' ὅμως οὐχὶ κατὰ τὸν ἀντικειμενικὸν τρόπον τοῦ εἶδους

¹) Ἐν τῷ Ἐπιταφ. τοῦ Μόσχ. στίχ. 116

Φάρμακον ἦλθε, Βίων, ποτὶ σὸν στόμα φαρμακοειδές.

Πῶς τευ τοῖς χεῖλεσι ποτέδραμε κοῦκ ἐγλυκάνθη;

²) Αὐτόθι ἐν στίχ. 121. ³) Ὁρα Δόνατων Ἱστορ. ἀρχ. Ἑλλην. φιλολογ. Ἐξέλλην. ὑπὸ Βαλέττα I, 458. ⁴) Σουῖδ. ἐν λ.

τούτου τῆς ποιήσεως, ἀλλ' ἐλεγειακῶς. Ὁ δὲ Ἐπιτάφιος τοῦ Βίωνος εἶναι λυρικὸν ποίημα· δὲν ἔχει ὅμως τὸ προσῆκον μέτρον, ἀλλὰ τὸ ἐξάμετρον. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς δεικνύει ὑπέρμετρον πάθος, τὸ ποίημα ὑποτίθεται νεανικὸν ἔργον. Κατὰ τὸν Ἀνακρεόντειον τρόπον εἶναι πεποιημένον τὸ ῥομάτιον, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἔρως δραπέτης. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ὁ Μόσχος οὔτε ἀφηγητὴς, οὔτε μιμητὴς ἀγαθὸς εἶναι, ἀλλὰ μόνον λόγιος ποιητὴς, ὅστις τὰ ἀντικείμενα τῆς αἰσθήσεως διὰ τοῦ κόσμου τῆς ὁμηρικῆς ἀνυψοῖ¹. Εἶναι δ' ὅλως τυχαῖον, ὅτι κατατάσσεται μετὰ τοῦ Θεοκρίτου, πρὸς ὃν διαφέρει καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν μορφήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

ΠΕΡΙ ΙΛΑΡΟΤΡΑΓΩΔΙΑΣ, ΜΑΓΩΔΙΑΣ ΚΑΙ ΦΑΥΑΚΩΝ

Εὐρεται τῆς ἱλαροτραγωδίας εἶναι οἱ ἄποικοι τῶν Σπαρτιατῶν Ταραντῖνοι, οἵτινες πολὺ τῶν λιπῶν τῶν μητροπόλεως κατοίκων διαφέροντες ὑπερεῖχον καὶ τῶν Συξαριτῶν κατὰ τὸ φιλήδονον καὶ τὸ ἡδυπαθές². Ἐπειδὴ δ' οὗτοι ἐγένοντο τροφηλοί, δὲν ἡδύναντο νὰ ὑπομείνωσι τὰ βίαια τῆς τραγωδίας πάθη καὶ τούτου ἔνεκεν συγκεράσαντες αὐτὴν ἀπέτέλεσαν τὴν ἱλαροτραγωδίαν. Αὕτη εἶναι σεμνὴ καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὴν τραγωδίαν.

¹) Ὁρα Bernhardt II, 2, 572. ²) Πλάτ. ἐν Νόμ. I, 637. Ἀθήν. IV, 166 "Ἡ πόλις ἣ τῶν Ταραντίνων σχεδὸν καθ' ἑκάστον μῆνα βουθυτεῖ καὶ δημοσίᾳ ἐσιτάσεις ποιεῖται, τὸ δὲ τῶν ἰδιωτῶν πλῆθος ἀεὶ περὶ συνουσίας καὶ πότους ἐστί. Λέγουσι δὲ καὶ τίνα τοιοῦτον λόγον οἱ Ταραντῖνοι, τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους διὰ τὸ φιλοπονεῖσθαι καὶ περὶ τὰς ἐργασίας διατρίβειν παρασκευάζεσθαι ζῆν, αὐτοὺς δὲ διὰ τὰς συνουσίας καὶ τὰς ἡδονὰς οὐ μέλλειν, ἀλλ' ἤδη βιώναι."

ἡ δὲ μαγωδία δὲν ἀφίσταται πολὺ τῆς κωμωδίας¹. Ἰλαρο-
τραγωδία δὲ καὶ φλυακογραφία εἶναι συνώνυμα². Εἰς
φιλολογικὸν εἶδος τοὺς φλύακας ἀνύψωσεν ὁ Ταραντῖνος Ῥίν-
θων, ὅστις ἔζη ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου. Διὰ τοῦτο παρὰ
τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ἰταλιώταις οἱ εὐγενεῖς φλύακες ὀνομά-
ζονται Ῥινθώνεια. Ἡ ἰλαροτραγωδία τοῦ Ῥινθωνος δύναται νὰ
θεωρηθῇ ὡς ἡ ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον τετραμμένη κωμωδία τοῦ
Ἐπιχάρμου· διότι καὶ αὕτη διεκωμῶδει τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς
ἥρωας, ἀλλ' ἄνευ τῆς φιλοσοφικῆς εἰρωνείας τοῦ Ἐπιχάρμου³.
Ὑπὸ τοῦ ἰλαροτραγωδοῦ τούτου ἐποιήθησαν Ἀμφιτρύων, Ἡρα-
κλῆς, Ἰφιγένεια, Ὀρέστης καὶ Τήλεφος. Λέγεται, ὅτι οὗτος κατέ-
λιπε τριάκοντα καὶ ὀκτὼ δράματα. Τὰς ὑποθέσεις εἶχε προχεί-
ρους, διότι τὰ τραγικὰ τῶν ἄλλων δραματικῶν ἔτρεπεν εἰς γελοῖα⁴.

Μετὰ τὸν Ῥινθωνα ἡσχολήθη περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιή-
σεως Σκίρας ὁ Ταραντῖνος⁵ καὶ ὁ Βλαῖσος, ὅστις κατήγετο μὲν ἐκ
Καπρίης τῆς Καμπανίας, ἔζη δ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σύλλα⁶.
Οὗτος ἔγραφε Σπουδαιογέλοια⁷, ἐξ ὧν σφύζονται δύο ἐπι-
γραφαὶ Μεσοτριβίας καὶ Σατοῦρνος, ὁ δὲ Σώπατρος
ὁ Πάφιος ἔζη ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὀνομάζεται ὅτε μὲν
παρωδός, ὅτε δὲ φλυακογράφος⁸. Τοῦ δὲ Σωτάδου τὰ ποιήματα
ἦσαν ὑπερά· οὗτος πρῶτος κατὰ τὸν Στράβωνα⁹ ἤρξατο
κυναιδολογῶν.

¹) Ἀθῆν. XIV, 621 "Φησὶ δὲ ὁ Ἀριστοξένος τὴν μὲν ἰλαροτραγωδίαν σε-
μνὴν οὔσαν παρὰ τὴν τραγωδίαν εἶναι, τὴν δὲ μαγωδίαν παρὰ τὴν κωμωδίαν.
Πολλάκις δὲ οἱ μαγωδοὶ καὶ κωμικὰς ὑποθέσεις λαβόντες ὑπεκρίθησαν κατὰ
τὴν ἰδίαν ἀγωγὴν καὶ διάθεσιν." Ἔσχε δὲ τοῦτομα ἡ μαγωδία ἀπὸ τοῦ οἰοῦναι
μαγικά προσφέρεισθαι καὶ φαρμάκων ἐμφανίζειν δυνάμεις. 2) Σουῖδ. ἐν
λ. "Ῥινθων Ταραντῖνος, κωμικός, ἀρχηγὸς τῆς καλουμένης ἰλαροτραγω-
δίας, ὃ ἐστὶ φλυακογραφία. 3) Ὁρα Bode III 2, 99. 4) Εὐστάθ. εἰς
Διονύσιον. Περιηγητ. 976 "Ῥινθων . . . ὁ ἐπικαλούμενος φλύαξ, ἤγουν
φλύαρος ὑποκοριστικῶς, ὡς τὰ τραγικὰ εἰς γελοῖα μετασφηννύζων καὶ παί-
ζων ἐν οὐ παικτοῖς, ἀλλὰ φλυαρῶν ἄντικρυς. 5) Ἀθῆν. IX, 402. 6) Su-
semihl I, 242. 7) Στέφ. Βυζάντ. ἐν λ. Καπρίη. 8) Ἀθῆν. II, 71 καὶ
III, 86. 9) Ἐν βιβλ. XIV, 648.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ'.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

Ἡ κωμωδία ἐγεννήθη ἐκ τῶν φαλλικῶν ἁσμάτων, ἅπερ οἱ Ἕλληνες ἦδον κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Διονύσου¹. Ἐν ταύτῃ οἱ συγκωμασταὶ περιέφερον τὸν φαλλόν, ὅπερ καθ' Ἡρόδοτον οἱ Ἕλληνες παρέλαβον παρὰ τῶν Αἰγυπτίων², καὶ ἦδον ἰθυφαλλικὰ ἅσματα πρὸς ἔπαινον τοῦ εἰρημένου θεοῦ. Τὰ ἅσματα ταῦτα ἦσαν διάφορα τῶν διθυραμβικῶν, ἐξ ὧν ἐγεννήθη ἡ τραγωδία. Ἐπειδὴ οἱ ἄδοιτες διῆγον ἐν εὐθύμῳ ἀπαλαύσει τοῦ παρόντος, ἀπέκλειον τοὺς ἀρχαίους μύθους, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ὑποθέσεις τῶν διθυράμβων. Τοιαῦται εὐθυμοὶ πομπαὶ ἐγίνοντο ἐν τοῖς Διονυσίοις τοῖς κατ' ἀγρούς, αἵτινες μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους διτηροῦντο ἐν τισὶ πόλεσι τῆς Ἑλλάδος³. Ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι⁴ τοῦ Ἀριστοφάνους φέρεται τοιοῦτον φαλλικὸν ἅσμα, ἐν ᾧ παρεμβάλλονται ἰδέαι τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρον διεγείρουνσαι, ὡς κοινωνικαὶ καὶ πολιτικά.

Τοιαύτην ἐλευθερίαν ἢ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐπέτρεπεν οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Λακωνεῦσιν. Ἀλλὰ παρὰ τούτοις μὲν ἐσκώπτετο μόνον ὁ ἰδιωτικὸς βίος, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ὁ δημόσιος. Διότι οἱ Λακωνεῖς ἀριστοκρατικοὶ ὄντες δὲν ἐπέτρεπον τὰ κατὰ τῆς πολιτείας σκώμματα. Ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσιν οἱ κωμασταὶ ἐλάμβανον διάφορα ὀνόματα, ὡς λαμβισταί, δικηλισταί, φαλλοφόροι, ἰθύφαλλοι, αὐτοκάβδαλοι, φλύακες καὶ ἔθε-

¹) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. IV "ἡ δὲ (κωμωδία) ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικά, ἃ εἶ καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα". ²) Ἐν βιβλ. II, 48. ³) Περὶ ποιητ. αὐτόθι. ⁴) Ἐν στίχ. 260.

λονται¹. Τούτοις ἀνήκουνσι καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις γεφυρισταί, οἵτινες κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν μυστηρίων ἐπὶ τινας γεφύρας τοῦ Κηφισσοῦ ἱστάμενοι καὶ περικαλύμματα φέροντες σκωπτικούς λόγους κατὰ τῶν πολιτευομένων ἔλεγον². Ἐν Αἰγίνῃ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Δαμίας καὶ Αὐξησίας, αἵτινες ἦσαν θεαὶ τῆς γονιμότητος, ἐτελοῦντο θυσίαι καὶ οἱ χοροὶ ἐκακολόγουν μόνον ἐπιχωρίας γυναικας³. Ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἑπτὰ σοφῶν Ἀνθέας ὁ Αἰνίδιος ἐποίει κωμωδίας, ἀλλ' αὐταὶ πρέπει νὰ νοηθῶσι λυρिकाί⁴. Διότι ὁ κῶμος ἢ ἡ κωμωδία ἔμενε λυρική, ἐφ' ὅσον οὐδείς ὑποκριτὴς προσετίθετο, ὅπως ὑπόθεσιν οἰανδῆποτε ἀναπτύξῃ.

Τίς διεμόρφωσε τὴν κωμωδίαν, δὲν εἶναι γνωστὸν ἡμῖν καὶ δὲν ἐγίνωσκε τοῦτο οὐδ' ὁ⁵ Ἀριστοτέλης⁵. Διευθυνομένη, ὅτι ὁ Διώνυσος ἐν Σικυνῶνι ἐξεῦρε τὴν κωμωδίαν⁶ καὶ ἐντεῦθεν ἐγένετο ἡ εἰκασία⁷, ὅτι ἐνταῦθα ὁ κῶμος ἔλαβε δραματικὴν μορφήν. Μείζονας καὶ δικαίας ἀξιώσεις ἔχουσιν οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ οἱ ἐν τῇ Σικελίᾳ⁸. Ἐλεγον δ' οὗτοι πρὸς κύρωσιν τῆς ἀξιώσεως αὐτῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν τὰς περιου-

¹) Ἀθῆν. XIV, 621 "Ἐκαλοῦντο δ' οἱ μετιόντες τὴν τοιαύτην παιδιὰν παρὰ τοῖς Λάκωσι δικηλισταί, ὡς ἂν τις σκευοποιούς εἶπῃ καὶ μιμητάς. Τοῦ δὲ εἶδους τῶν δικηλιστῶν πολλαὶ κατὰ τόπους εἰσὶ προσηγορίαι. Σικυνῶνιοι μὲν γὰρ φαλλοφόρους αὐτοὺς καλοῦσιν, ἄλλοι δ' αὐτοκαβδόλους· οἱ δὲ φλύακας, οἱ Ἰταλοί". ²) Στράβ. IX, 400. Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. Ἰστορ. IV, 43. "Ἡούχ. ἐν λ. γεφυρίσι καὶ γεφυρισταί. Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 708. ³) Ἡρόδοτ. V, 83. ⁴) Ἀθῆν. X, 415 "Οὗτος δὲ καὶ κωμωδίας ἐποίει καὶ ἄλλα παλλὰ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τῶν ποιημάτων, ἃ ἐξηρχε τοῖς μετ' αὐτοῦ φαλλοφοροῦσι". ⁵) Περὶ ποιητ. κεφ. V, "ἢ δὲ κωμωδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθεν" καὶ γὰρ χορὸν κωμωδῶν ὀψέποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν". ⁶) Παλατ. ἀνθολογ. XI, 32. ⁷) Boede III, 2, 13. ⁸) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. III "Διὸ καὶ ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας καὶ κωμωδίας οἱ Δωριεῖς, τῆς μὲν κωμωδίας οἱ Μεγαρεῖς, οἱ τε ἐνταῦθα ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας. (Ἐκείθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητής, πολλῶν πρότερος ὢν Χιωνίδου καὶ Μάγνητος)".

κίδας ὀνομάζουσι κώμας, οἱ δ' Ἀθηναῖοι δῆμους¹. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη δὲν εἶναι σπουδαία, διότι ἡ λέξις κωμωδία δὲν εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ὀνόματος κώμη, ἀλλ' ἐκ τοῦ κῶμος². Σπουδαιότερον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Σουσαρίων ἐγεννήθη ἐν Τριποδίσκῳ τῶν Μεγάρων. Οὗτος κατὰ τὸ 581 π. Χ.³ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰκαρίαν, τὴν πατρίδα τοῦ Θεσπιδος, ὅπου ἐδίδαξε κωμωδίαν. Τούτου σφύζονται καὶ ὀλίγοι στίχοι⁴. Ἐν Ἀθήναις ἦτο γνωστόν τὸ Μεγαρικὸν σκῶμμα καὶ μνημονεύεται Μεγαρεὺς ὑποκριτῆς Μαίσιων, ὅστις ἐξεῦρε τὸ προσωπεῖον τοῦ μαγειροῦ⁵. Εἶναι ὅμως ζήτημα, ἂν οὗτος κατήγετο ἐκ τῶν Νυσαίων, ἢ ἐκ τῶν Ὑελαίων Μεγάρων. Πρὸ πάντων ὅμως τὴν ἀντιποίησιν τῶν Δωριέων ἐνισχύει ὁ Ἐπίχαρμος, εἰς ὃν μεταβαίνομεν.

¹) Ἀριστοτέλ. αὐτόθι. ²) Diomedes 488, 5 "comoedia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν — vel ἀπὸ τοῦ κώμου". ³) Κατὰ τὸ Πάριον χρονικὸν τίθεται μετὰ τὸ 581 καὶ 562. Ὅρα καὶ Christ ἐν σελίδ. 240. ⁴) Cramers Anecd. Gr. III, 336.

Ἀκούετε λεῶ Σουσαρίων λέγει τάδε,
νῖός Φιλίνου, Μεγαρόθεν Τριποδίσκιος,
κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν εὐρεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

⁵) XIV, 659

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΧΑΡΜΟΥ

Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Ἥλοθάλης τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ τὴν πατρίδα αὐτοῦ Κῶν καταλιπὼν μετῴκησεν εἰς τὰ Μέγαρα τῆς Σικελίας ¹. Ἐντεῦθεν ὁ ποιητὴς μετέβη εἰς Συρακούσας, ἔνθα ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἰέρων τοὺς μουσικοὺς καὶ δραματικοὺς ἀγῶνας ὑπέθαλπον. Ὁ ποιητὴς ἐγένετο μακρόβιος ἐνενήκοντα περίπου ἔτη ζήσας ². Μετὰ τὸν θάνατον οἱ Συρακούσιοι ἴδρυσαν ἀνδριάντα καὶ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ³. Ἡ ποίησις τοῦ Ἐπιχάρμου συμπίπτει τῇ ἀκμῇ τῆς φιλοσοφίας τῶν Πυθαγορείων. Ὡς ἡ φιλοσοφία τούτων ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἄλλης τέχνης καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν Δωριέων τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐπιχάρμου ⁴. Ἴσως οὐδεὶς δραματικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος ἐνέβαλεν εἰς τὴν ποίησιν αὐτοῦ τοσαύτας φιλοσοφικὰς γνώμας, ὅσας οὗτος. Μόνον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ὠφελήθη ἐκ τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἐπιχάρμου ⁵, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, οἱ θέλοντες νὰ γνωμολογήσωσι καὶ πρὸ πάντων οἱ φιλόσοφοι εἶχον ὑπ' ὄψει τὰ ποιήματα τούτου

¹) Διογένης Λαέρτις, VIII, 78. ²) Ὁ Δονκιανὸς ἐν τῷ περὶ μακροβ. 25 λέγει, ὅτι ἔζησεν 97 ἔτη. ³) Τοῦτο εὔρηται ἐν τῷ χωρίῳ Διογένους τοῦ Λαερτίου.

Εἴ τι παραλλάσσει φαέθων μέγας ἄλιος ἄστρον,
καὶ πόντος ποταμῶν μείζον' ἔχει δύναμιν,
φησὶ τοσοῦτον ἐγὼ σοφίᾳ προέχειν Ἐπίχαρμον,
ὃν πατρίς ἐστεφάνωσ' ἅδε Συρηκοσίων.

⁴) Bergk IV, 25. ⁵) Wilamowitz Euripid. Herakl. I, 29.

τοῦ κωμικοῦ¹. Ὡς δ' οἱ φιλόσοφοι ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ σοντάδην ἐπολέμουν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, οὕτως ὁ Ἐπίχαρμος ἐν τῷ θεάτρῳ διεκωμῶδει τοὺς Ὀμηρικοὺς θεοὺς. Ἐπειδὴ ἐν Συρακούσαις δὲν ἡδύνατο νὰ διακωμωδῇ τὰς πράξεις τοῦ τυράννου, ἐτράπη εἰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις. Κατὰ ταῦτα ἡ Σικελικὴ κωμωδία διαφέρει τῆς Ἀττικῆς ὅτι ἐκείνη μὲν κατ' ἐσχέρην διεκωμῶδει τοὺς θεοὺς, αὕτη δὲ τοὺς πολιτικούς. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς διεγείρουναι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παρόντος δυσκόλως θέλγουναι ἄλλας ἐποχὰς καὶ ξένους λαοὺς, οἱ τοῦ Ἐπιχάρμου ἦσαν ἀρεσταὶ καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἐπὶ τῶν κωμωδιῶν τοῦ Πλαύτου ἐπέδρασαν². Ἀλλ' ὁ Ἐπίχαρμος στερεῖται τῆς εὐτελείας, τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος, ἅπερ ἔχει ἡ Ἀττικὴ κωμωδία.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἐπίχαρμος ἤρξατο νέος ποιῶν δράματα διότι ἀποδίδονται τούτῳ πεντήκοντα καὶ δύο κωμωδίαί, ἀλλ' ἐναι τούτων δὲν ἦσαν γνήσια³. Αἱ περισωθεῖσαι ἐπιγραφαὶ τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἐπιχάρμου, ὡς Κύκλωψ, Ἄμυνκος, Προμαθεὺς, Ἡέας γάμος, Ὀδυσσεὺς αὐτόμολος, Ὀδυσσεὺς ναναγὸς καὶ Ἡφαιστος, δεικνύουσι τὸ μυθολογικὸν εἶδος τῆς κωμωδίας αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς κατεβίβαζε τοὺς τρόπους τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων εἰς τοὺς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἴσως δὲν προσέκρουον οἱ θεαταί, διότι ἤδη οἱ ἐπικοὶ ἤρξαντο μετὰ τοιαύτης ἐλευθερίας τοὺς μύθους μεταχειριζόμενοι⁴. Δὲν περιοριζέτο

¹) Ἰάμβλιχ. Ἐν βίῳ Πυθαγόρου. XXIX, 166. Τῷ Ἐπιχάρμῳ ἀνήκει τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο, ὅπερ εὖρηται παρὰ Ξενοφῶντι. ἐν Ἀπομν. II, 1, 20.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τάγαθ' οἱ θεοί.

Πρὸς δὲ τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογ. Στοβ. IV, 42.

Νοῦς ὀρεῖ καὶ νοῦς ἀκούει, τὰλλα κωφὰ καὶ τυφλὰ

Καὶ τὸ παρὰ Πολυβ. XVIII, 23, 4.

Νᾶφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν ἄρθεα ταῦτα τῶν φρενῶν.

²) Ὁράτι. ἐν Ἐπιστολ. II 1, 58. ³) Σουίδ. ἐν λ. Ἐπίχαρμος. ⁴) Bergk IV, 28.

δμως ὁ Ἐπίχαρμος ἐν τοῖς μύθοις, ἀλλ' ἐλάμβανε καὶ ἄλλας ὑποθέσεις, ἐν αἷς διεκωμῶδει τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ὡς ἐν τῷ Ἀγρωστίνῳ καὶ τοῖς Θεαροῖς, ἢ φιλοσοφικὰς λογομαχίας ὡς ἐν τῷ Λόγος καὶ Λογίνα καὶ τῷ Ἀὑξανόμενος λόγος. Κατὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἡ Ἐπιχάρμειος κωμωδία ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Διὰ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ τὰς φιλοσοφικὰς γνώμας ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὸν Ἐπίχαρμον τὸν κορυφαῖον τῶν κωμικῶν, ὡς τὸν Ὅμηρον τῶν ἐπικῶν¹. Οἱ δ' Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ ἔδωκαν αὐτῷ τὴν πρώτην θέσιν τοῦ κανόνος, ἀλλὰ τοῦτο ἐποίησαν ἀπιδόντες μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν ἢ εἰς τὴν ποιότητα τῶν κωμωδιῶν αὐτοῦ.

Εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἐπιχάρμου ἀνήκει ὁ Φόρμις ἢ Φόρμος, ὅστις ἐκ Μαινάλου τῆς Ἀρκαδίας καταγόμενος ὡς μισθοφόρος εἰς Σικελίαν ἀπῆλθεν. Ἐνταῦθα διὰ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ ἐτιμᾶτο λίαν ὑπὸ τε τοῦ Γέλωνος καὶ τοῦ Ἰέρωνος². Κατὰ τὸν Σουῖδαν³ ἐγένετο καὶ παιδαγωγὸς τῶν παίδων τοῦ πρώτου ἡγεμόνος. Τοῦ ποιητοῦ τούτου αἱ κωμωδίαὶ εἶχον ὑποθέσεις μύθους⁴, ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτῶν, Ἀδμητος, Ἀλκίνοους, Ἀλκυόνες, Ἰλίου πόρθῆσις, Ἴππος, Κηφεὺς ἢ Κεφάλαια καὶ Περσεύς. Ἐπειδὴ δὲ κατήγετο ἐξ Ἀρκαδίας, ἐποίησε καὶ Ἀταλάντην. Ὁ δὲ Λεινόλογος ὁ Συρακούσιος λέγεται υἱὸς ἢ μαθητὴς τοῦ Ἐπιχάρμου. Οὗτος ἐποίησε δέκα καὶ τέσσαρα δράματα ἐν Δωρίδι διαλέκτῳ⁵.

¹) Ἐν Θεαιτή. 152 "καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρως, κωμωδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγωδίας δὲ Ὅμηρος". ²) Πανσαν. V, 27.

³) Ἐν λ. ⁴) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. V "Τοῦ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἤρξαν". ⁵) Σουῖδ. ἐν λ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

ΠΕΡΙ ΜΙΜΩΝ

Οἱ μῦμοι ἐπενοήθησαν ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν, οἵτινες διεκρί-
νοντο ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς τὴν μίμησιν.
Τὰ φυσικὰ μιμήματα διεμόρφωσεν εἰς τέχνην Σώφρων ὁ Συ-
ρακούσιος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαθοκλέους καὶ τῆς Λαμνασυλλίδος¹.
Ἐγεννήθη δ' οὗτος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰσεολῆς τοῦ Ξέρξου
εἰς τὴν Ἑλλάδα². Οἱ μῦμοι αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἐστιχουργημένοι, ἀλλὰ
συντεταγμένοι κατὰ ῥυθμικὰς περιόδους, ὥστε καὶ νῦν δια-
κρίνεται ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν³. Ἐσκόπουν δ' οὗτοι, ἵνα διὰ
ζωηροῦ διαλόγου, ὅστις εἶναι σπουδαία αὐτῶν ἀρετή, πιστῶς
καὶ ἀκριβῶς εἰκονίσωσι τὸν φυσικὸν βίον τῶν κατωτέρων κοι-
νωνικῶν τάξεων. Εἰ καὶ οἱ μῦμοι περιεῖχον δραματικὰ στοιχεῖα,
ὥς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει, ὅμως ἦσαν ὠρισμένοι οὐχὶ πρὸς
διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ μῦμοι
τοῦ Σώφρονος ἦσαν γεγραμμένοι ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ ἐστεροῦντο
χοροῦ καὶ μόνον ἀνεγινώσκοντο, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι κατε-
τάσσοντο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ καὶ οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος⁴.
Διότι καὶ οἱ διάλογοι τοῦ φιλοσόφου τοῦτον ἔχουσι πολὺν
τὸ δραματικὸν καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐγένετο ἀπόπειρα, ἵνα τούτους
διδάξωσιν⁵. Ἄν δὲ τοιαῦτα πειράματα δὲν ἐπανελήφθησαν,
τοῦτο συνέβη οὐχὶ διότι οἱ Πλατωνικοὶ διάλογοι στεροῦνται
δραματικῆς μμήσεως, ἀλλὰ διότι οὗτοι περιέχουσι βαθεῖας φι-

¹) Σουῖδ. ἐν λ. ²) Bergk. IV 38. Ἰδὲ καὶ Fuhr, De mimis Grae-
corum, Berlin 1860. ³) Σουῖδ. ἐν λ. "Εἰσὶ δὲ καταλογάδην διαλέκτω Δω-
ριδί.", ⁴) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. I. Ἀθῆν., XI, 505. ⁵) Πλούταρχ. ἐν Συμ-
ποσ. VII, 8, 1.

λοσοφικὰς ἰδέας, ἃς τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ¹. Ὅπως δὲ ποτε ὁ Πλάτων κατενόησε τὴν δραματικὴν ἀξίαν τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, ἐκόμισε τούτους εἰς Ἀθήνας καὶ εὖρον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ². Ἡ ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος ἐπίδρασις εἶναι ἀναμφισβήτητος· διότι, ὁ διαλόγους γράφων εἰσάγει μίμησιν προσώπων.

Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Σώφρονος δυσκόλως μὲν δύνανται νὰ δώσωσιν ἀκριεῖ τοῦ εἵδους τούτου τῆς δραματικῆς ποιήσεως εἰκόνα, ὅμως αἱ Συρακούσαι τοῦ Θεοκρίτου, αἰτινὲς εἶναι ἀπομίμησις τῶν Ἰσθμιαζουσῶν τοῦ Σώφρονος, ἱκανῶς ὑποδεικνύουσι τὸν χαρακτήρα τῶν μίμων. Ἄν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν μίμων, εὐρίσκομεν, ὅτι οὗτοι εἶχον μεγάλην ποικιλίαν³. Δηροῦντο δὲ εἰς ἀνδρείους καὶ γυναικείους⁴.

Ὁ δὲ Ξέναρχος ἦτο υἱὸς τοῦ Σώφρονος καὶ ἠκολούθησε τοῦ παραδείγματι τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν ἐγένετο εὐδόκιμος, ὥς ἐκεῖνος· διότι οἱ μῖμοι τούτου δὲν ἔτυχον τῆς προσοχῆς τῶν ἀρχαίων⁵.

¹) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Γοργ. σελ. 37. ²) Διογένης Λαέρτιος III, 13 "Ἀσκεῖ δὲ Πλάτων καὶ τὰ Σώφρονος τοῦ μιμογράφου βιβλία ἡμελημένα πρῶτος εἰς Ἀθήνας διακομίσει καὶ ἡθοποιῆσαι πρὸς αὐτῶν ἅ καὶ εὐρεθῆναι ὑπὸ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ". Ὀλυμπ. ἐν βίῳ Πλάτ. § 5 "Ἐχαιρε δὲ πάνν — καὶ Σώφρονι, παρ' οὗ καὶ τὴν μίμησιν τῶν προσώπων ὠφελήθη". Παράβαλλ. καὶ Bode III, 2, 89. ³) Αἱ σφριζόμεναι ἐπιγραφαὶ εἶναι Ὀινιστῶν, Παιδικὰ ποιφύξεις, Ἀκίστριαι, Πενθερά, Νυμφόπνοος. Θαμέναι τὰ Ἰσθμια, Ταὶ γυναῖκες αἱ τὰν θεὸν φαντὶ ἐξελαῖν. ⁴) Σουῖδ. ἐν λ. ⁵) Bergk IV, 42.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

ΠΡΟ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις οἱ γεφυροσμοὶ καὶ ὁ Σουσαρίων πρὸ τῆς Θέσπιδος ἐν Ἰκαρίᾳ ἐδίδαξε κωμωδίαν ἄλλ' ἢ παρεμπεσοῦσα τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννίς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦναι εὐμενὴς πρὸς τὸ εἶδος τῆς δραματικῆς τέχνης, ὅπερ ἀπατεῖ ἐλευθερίαν καὶ παρρησίαν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἡ τραγωδία ὁσημέραι ἀνεπτύσσεται, ἡ κωμωδία διέμενε ἐν τῷ ἀτελεῖ τοῦ Σουσαρίωνος τρόπῳ, ὅστις καὶ τὰ πρόσωπα εἰσῆγεν ἀτάκτως καὶ μόνον τὸν γέλωτα ἐσκόπει¹. Μετὰ τὸν πρῶτον Περσικὸν πόλεμον ἡ ἐλευθερία ἦτο πλήρης καὶ ὁ Χιωνίδης ἤρξατο ποιῶν κωμωδίας, ἐξ ὧν γνωσταὶ εἶναι αἱ ἐπιγραφαί Ἡρώς, Πτωχοί, Πέρσαι ἢ Ἀσσύριοι². Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Χιωνίδου ἦτο ὁ Μάγνης, ὅστις ἐνδεκάκις ἐνίκησεν ἐν τῷ ἀγῶνι³. Τούτου εἶναι γνωσταὶ καὶ τινες ἐπιγραφαὶ τῶν κωμωδιῶν αὐτοῦ, Βαρβιτισταί, Βάτραχοι, Ὀρνίθες, Λυδοί, Ψῆνες, ἐξ ὧν γίνεται δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν φανταστικὴν σύνθεσιν τῶν χορῶν προηγήθη τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ δὲ Ἐκφαντίδης λέγεται μὲν παλαιότατος ποιητής⁴, ὅμως ἐποίει καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κρατίνου, εἰς ὃν μεταβαίνομεν.

Κρατῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Καλλιμήδους θεωρεῖται ὁ ἰδρυτής

¹) Ἀνώνυμ. Περὶ κωμῶδ. V. 2 «Καὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ πρῶτον ουσιστάμενοι τὸ ἐπιτήδευμα τῆς κωμωδίας (ἦσαν δὲ οἱ περὶ Σουσαρίωνα) καὶ τὰ πρόσωπα εἰσῆγον ἀτάκτως, καὶ μόνος ἦν γέλως τὸ κατασκοπευόμενον». Παράβαλλ. Bergk IV, 44 ²) Σουῖδ. ἐν λ. ³) Περὶ κωμῶδ. III, β. ⁴) Ἀσπᾶς. εἰς Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχ. IV 2.

τῆς Ἀττικῆς κωμωδίας. Διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτης κατέχει τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τῆς τραγωδίας. Εἶχεν ὁ κωμικός οὗτος, ὡς καὶ ὁ Μαραθωνομάχος τραγικός, Διονυσιακὸν ἐνθουσιασμόν καὶ διθυραμβῶδες ἐν τῇ γλώσσῃ· ἀμφοτέρω δ' ἦσαν φίλοι τοῦ οἴνου. Περὶ μὲν τοῦ Αἰσχύλου εἴρηται ἤδη, ὁ δὲ ποιήσας¹ τὸ εἰς τὸν Κρατῖνον ἐπίγραμμα ὁμολογεῖ, ὅτι καὶ ὁ κωμικός πολλὴν οἶνον ἔπιπεν. Ὁ Κρατῖνος συνέδεε τὸ ποιητικὸν τοῦ Αἰσχύλου πῦρ μετὰ τῆς σατυρικῆς πικρίας τοῦ Ἀρχιλόχου. Κατ' ἐξοχὴν ὁ κωμικός ἦτο αὐστηρὸς ἐπικριτὴς τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ Περικλέους, π. χ. ἐλέγχει τοῦτον, ὅτι τὸ φῶδεϊον κατεσκευάζετο περικλινές². Ἐξηκολούθει δὲ διακωμωδῶν τὸν περικλεῆ πολυτευτήν, μέχρις ὅτου κατὰ τὸ 440 π. Χ. ἐγένετο νόμος, καθ' ὃν ἀπηγορεύετο τὸ κωμωδεῖν ὀνομασί³. Ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις μετὰ τρία ἔτη κατελύθη. Κατὰ τὴν γονιμότητα ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν διεκρίθη· διότι μόνον εἴκοσι καὶ ἐν δράματα ἐποίησε, τοῦλάχιστον τοσαῦτα ἦσαν τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς γνωστά. Ἐνίκησε δὲ ἐννεάκις⁴. Ὡς πολιτικὸς φίλος τοῦ Θουκυδίδου ἐποίησε τὰς Θράττας, ἐν αἷς ἦρως τοῦ δράματος ἦτο ὁ Περικλής. Ὡσαύτως ἐν τοῖς Χείρωσι παρωδῶν τὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλούμενον Ὀλύμ-

¹) Παρ' Ἀθην. II 39.

Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῶ·
ἔδωκε δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκοις·
Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσκοῦ
Κρατῖνος, ἀλλὰ παντὸς ὠδῶδει πίθου.
Τοιγάρτοι στεφάνων δόμος ἔβρουεν, εἶχε δὲ πιτιῶ
μέτωπον οἶα καὶ σὺ κεκοκωμένον.

²) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. κεφ 13.

Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὅδε προσέρχεται
Περικλέης τῷ φῶδεϊον ἐπὶ τοῦ κρανίου
ἔχων. ἐπειδὴ τοῦστρακον παροίχεται.

³) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 67. Φαίνεται, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐγένετο καὶ ἄλλος ἀπαγορευτικὸς νόμος. Πλούταρχ. Περὶ δόξ. Ἀθην. 348 "Τὴν μὲν κωμωδιοποιίαν οὕτως ἀσεμνον ἡγοῦντο καὶ φορτικόν, ὥστε νόμος ἦν μηδένα ποιεῖν κωμωδίας Ἀρεοπαγίτην", Παράβαλλ. καὶ Bode III, 2, 112. ⁴) Σουῖδ. ἐν λ Περὶ κωμωδ. III, 7.

πιον ὀνομάζει αὐτὸν νῖδον τῆς Στάσεως καὶ τοῦ Κρόνου¹. Πλὴν τῶν εἰρημένων κωμωδιῶν εἶναι γνωσταὶ καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαί, δηλαδή *Δηλιάδες*, *Βουκόλοι*, *Σερίφιοι*, *Ἀρχίλοχοι*, *Δραπέτιδες*, *Νόμοι*, *Πανόπται*, *Πλοῦτοι*, *Πυλαία*, *Ὠραι* καὶ *Πυτίνη*.

Ἡ τελευταία κωμωδία ἐποιήθη περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦ κωμικοῦ, ὅτε οὗτος εἰς μέθην παραδοθεὶς ἐσκώπιετο ὑπὸ τῶν ἀντιτέχων ὥς ἀπομωρανθεὶς γέρον². Τὰ σκώμματα ἤγον τὸν φιλότιμον ποιητὴν εἰς ἀθυμίαν, ἐξ ἧς ἀντλήσας νέας δυνάμεις γενναίως ἐν τῷ θεάτρῳ διηγωνίσαστο καὶ ἐνίκησε τὸν Ἀμειψίαν καὶ τὸν Ἀριστοφάνη. Οὕτως ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ποιητοῦ πάλιν ἐξήστραπεν. Ὑπόθεσις τῆς κωμωδίας ἦτο αὐτὸς ὁ βίος τοῦ ποιητοῦ, πρόσωπα δὲ ὁ Κρατῖνος καὶ δύο γυναῖκες, ἡ Κωμωδία καὶ ἡ Πυτίνη (δηλ. φιάλη οἴνου) ἦτοι ἡ Μέθη. Οἱ φίλοι τοῦ ποιητοῦ ἀπειτέλουν τὸν χορόν. Ἡ κωμωδία εἰκονίζετο ὡς νόμιμος τοῦ ποιητοῦ σύζυγος, ἥτις παρὰ τῷ ἄρχοντι κατηγορήσασα τὸν ἄνδρα ἐπὶ κακώσει ἤτει τὴν διάζευξιν. Διὰ τὴν καταγγελίαν ταύτην ἀναθερμανθεὶς ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀγάπης πρὸς τὴν νόμιμον σύζυγον ὁμολογεῖ τὸ ἁμάρτημα καὶ αἰτεῖ συγγνώμην. Τότε ὁ ποιητὴς ἐξ οἴστρου καταληφθεὶς ἐξέχεε ποταμὸν ποιητικῆς μεγαλοφυΐας, ὥστε οἱ φίλοι ἔφραξαν τὸ στόμα, ὅπως μὴ τὰ πάντα καταπλημμυρῇ³. Εἶναι ὅντως λυπηρόν, ὅτι ἀπώλονται αἱ κωμωδίαὶ τοῦ κωμικοῦ τούτου, διότι ἠθέλομεν εἰδεῖ ἐν αὐταῖς μέγαν θησαυρὸν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ μεγαλοπρέπειαν γλώσσης, ἣν παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ θανμάζομεν⁴. Ἐν δὲ τῇ κολάσει τῶν ἁμαρτημάτων ἦτο λίαν αὐστηρὸς τὴν κωμωδίαν ὡς δημοσίαν μάστιγα μεταχειριζόμενος⁵,

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. III "Τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κρατῖνος ἐν Χείρωσι. Στάσις δὲ (φησὶ) καὶ πρεσβυγενὴς Κρόνος ἀλλήλοισι μὲν γένετ' ἐκείνῳ τὸν τύραννον, ὃν δὲ κεφαλῆγερέταν θεοὶ καλέουσι". ²) Ἀριστοφάν. ἐν Ἰππ. 526. ³) Ὁρα K. O. Müller II, 255. ⁴) Bergk IV, 58. ⁵) Ἀνώνυμος. Περὶ κωμωδίας παρὰ Meineke I, 540, 9 "Τοὺς κακῶς

Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ Κράτης ἦτο ὑποκριτής, εἶτα δὲ γενόμενος ποιητὴς διέφερε τοῦ Κρατίνου κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν διεκωμῶδει ὠρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ χαρακτηῖρας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ τοῦ Κράτητος, ὅτι οὗτος ἀφ' ἐμενος τῆς τραγικῆς ἰδέας¹ ἐποίει μύθους, δηλ. δὲν διεκωμῶδει ὠρισμένα πρόσωπα, ὡς οἱ ἱαμβογράφοι, ἀλλ' ἐποίει μύθους καὶ προσέθετε τὰ τυχόντα ὀνόματα². Τοῦ ποιητοῦ τούτου εἶναι γνωσταὶ 15 ἐπιγραφαί, ὡς Γεῖτονες, Ἥρωες, Θηρία, Λαμία, Μέτοικοι, Παιδείαι, Ῥήτορες, Σάμιοι, Τόλμαι. Καθ' ὅλον ἡ κωμωδία τοῦ Κράτητος ὑπομνησκει τὴν Σικελικὴν τοῦ Ἐπιχάρμου. Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς οὗτος ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διηγέρεθαι ὁ φθόνος τῶν συγχρόνων κωμικῶν, οἵτινες ἔλεγον, ὅτι οὗτος ἐξωνεῖτο τὴν εὐνοίαν τῶν θεατῶν³. Φαίνεται δ', ὅτι δὲν ἔδρασε μακρὸν χρόνον ἐν τῷ θεάτρῳ διότι τὸ πρῶτον ἠγωνίσαστο κατὰ τὸ 449 π. Χ., καὶ ἤδη κατὰ τὸ 424, ὅτε ἐδιδάχθησαν οἱ Ἰππεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους, δὲν ἦτο ἐν τοῖς ζῶσιν⁴.

Ὡσαύτως ὁ Φερεκράτης τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο ὑποκριτής, ποιητὴς δὲ γενόμενος καὶ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Κράτητος ἀνήκων ἀντὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων ἐποίει ἰδίους μύθους. Ἐνίοτε ὁμως χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς κωμωδίας ποιούμενος ἐκακολόγει ἐξέχοντας τῆς πολιτείας ἄνδρας μετὰ τῆς αὐτῆς πικρίας, μεθ' ἧς

πράττοντας διαβάλλον καὶ ὥσπερ δημοσίᾳ μάστιγι τῇ κωμωδίᾳ κολάζων" Πλάτων. Περὶ κωμωδ. σελ. 524 "Κρατῖνος αὐστηρὸς μὲν ταῖς λοιδορίαις ἐστίν· οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ Ἀριστοφάνης ἐπιτρέχειν τὴν χάριν τοῖς σκώμμασι ποιεῖ, τὸ φορτικὸν τῆς ἐπιτιμήσεως διὰ ταύτης ἀναγνῶν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τίθησι τὰς βλασφημίας κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων". ¹) Περὶ ποιητ. V. 6. ²) Αὐτόθι IX, 3 "Συστήσαντες (οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ) γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκόνων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ἐπιτιθέασιν, καὶ οὐχ, ὥσπερ οἱ ἱαμβοποιοί, περὶ τῶν καθ' ἑκάστον ποιοῦσιν". ³) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἰππ. 540 "Ἐξωνεῖτο τοὺς θεατὰς καὶ τὴν τούτων εὐνοίαν". ⁴) Ὁ αὐτὸς VI 268. Ὅρα καὶ Bode III 142.

καὶ ὁ Εὐπολις, ὡς τὸν Ἀλκιβιάδην¹. Ἐπειδὴ ὁ Φερεκράτης συνήγου πάσας τὰς ἀρετὰς τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηναίων, ἐλέγετο ἀττικώτατος², ἀλλ' ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶχεν ἰδιωτισμούς τινας. Τούτῳ ἀπεδίδοντο δέκα καὶ ἑξ κωμωδίαι, ἐξ ὧν τρεῖς ἐθεωροῦντο ὡς νόθοι. Εἶναι δὲ γνωσταὶ καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιγραφῶν τῶν κωμωδιῶν τούτου, δηλ. Ἀγριοί, Αὐτόμολοι, Γρᾶες, Δουλοδιδάσκαλος, Ἐπιλήσμων ἢ Θάλαττα, Ἰωνὸς ἢ Παννυχίς, Κοριαννῶ, Κραπάταλοι, Αἴηροι, Μυρμηκάνθρωποι, Πετάλη, Τυραννὶς καὶ Ψευδηρακλῆς.

Ὁ δὲ Τηλεκλείδης ἤκμαζεν ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὅλην διοίκησιν τοῦ δήμου μετὰ τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Θουκυδίδου τῷ Περικλεῖ παρέδωκαν, ὅπερ μετὰ μεγάλης πικρίας κακίζει ὁ ποιητής³. Ἐπειδὴ δ' ἀνῆκε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, ἦτο φίλος οὐ μόνον τοῦ πολιτευτοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Νικίου⁴. Ὁ Τηλεκλείδης ἠκολούθει μὲν τῷ παραδείγματι τοῦ Κρατίνου, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ποιητοῦ. Κατελείφθησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἑξ κωμωδίαι, ἐξ ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν πέντε γινώσκονται Ἀμφικτύονες, Ἀψευδεῖς, Ἡσίοδοι, Πρυτάνεις καὶ Στεροροί.

Πρὸς τούτοις ὑπῆρχον δύο ἀδελφοὶ κωμικοί, ὁ Ἐρμιππος καὶ ὁ Μυρτίλος, οἱ υἱοὶ τοῦ Λύσιδος⁵. Ὁ πρῶτος, ὅστις ἦτο ἐτερόφθαλμος, ἀνῆκεν εἰς τοὺς προσωπικούς τοῦ Περικλέους ἐχθρούς, οἵτινες διὰ συκοφαντιῶν κατεπύκνωσαν τὰς τελευταίας τοῦ μεγάλου πολιτευτοῦ ἡμέρας. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτοι τὸ 432 π. Χ.,

¹) Ἀθῆν. XII. 435. ²) Ὁ αὐτὸς VI, 268. ³) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Περικλ. κεφ. XVI.

Πόλεων τε φόρους αὐτὰς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν, τὰς δ' ἀναλύειν, λάϊνα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ αὐτὰ πάλιν καταβάλλειν, σπονδὰς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην πλουτόν τ' εὐδαιμονίαν τε.

⁴) Ὁ αὐτὸς ἐν βίῳ Νικίου VI. ⁵) Σουῖδ. ἐν λ.

μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φειδίου ὁ Ἑρμῖππος ἐγένετο τῆς Ἀσπασίας κατήγορος δι' ἀσέβειαν, ὅτε ὁ Περικλῆς ἀναξίως ἐαυτοῦ ἀφῆκε δάκρυα καὶ ἐδεήθη τῶν δικαστῶν¹. Ὅτε δ' οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς στρατηγὸς ὢν δὲν ἐξῆγε τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολέμων, ἐν ὁργῇ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον αὐτόν. Ἐκ τῆς ὁργῆς δὲ ταύτης ὠφεληθεὶς ὁ Ἑρμῖππος κακίζει τοῦτον ὡς δειλόν². Τῶν τεσσαράκοντα αὐτοῦ τραγωδιῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ τινες ἐπιγραφαί, Ἀθηνᾶς γοναί, Ἀρτοπώλιδες, Δημόται, Εὐρώπη, Θεοί, Κέρκωπες, Μοῖραι, Στρατιῶται καὶ οἱ Φορμοφόροι, οἵτινες περιεῖχον πολλὰς παρωδίας. Ὁ δ' ἀδελφὸς τούτου Μυρτίλος ἐποίησε Τιτανόπανας καὶ Ἑρωτας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζων καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἐπιφανεῖς ποιηταί, ὡς ὁ Φιλωνίδης, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο γναφεύς. Οὗτος ἐποίησε Κοθόρνους, ἐν ᾗ διεκωμῶδει τὸν Θηραμένη, Ἀπῆρην καὶ Φιλέταιρον. Πρὸς δὲ μνημονεύονται Ἀριστομένης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Καλλίας, ὁ Αὔσιππος, ὁ Λεύκων, ὁ Μεταγέννης, ὁ Ἀρισταγόρας, ὁ Ἀμειψίας καὶ πλείστοι ἄλλοι³. Ἐπιφανέστερος ὁμῶς πάντων τούτων εἶναι Εὐπολὺς ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις τὸ 446 π. Χ. γεννηθεὶς κατὰ τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἔλαβε παρὰ τοῦ ἄρχοντος Ἀπολλοδώρου κωμικὸν χορόν. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς δὲν ἔζησε μακρὸν χρόνον, διότι ἤδη πρὸ τοῦ Σοφοκλέους ἔθανεν. Ὑπὸ

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. XXXII. ²) Ἀντόθι XXXIII.

Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
περὶ τοῦ πολέμου δεινούς παρέχει,
ψυχὴν δὲ Τέλητος ὑπέστης;
Κάγχειριδίῳ δ' ἀκόνῃ σκληρῇ
παραθηγομένου βρύχεις κοπίδας,
δειχθεὶς αἰθῶνι Κλέωνι.

³) Περὶ τούτων ἰδὲ πλείονα παρὰ Bernhardt II, 2, 591.

τῶν ἀρχαίων ἐμυθολογήθη, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐρρίφθη εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν οὗτος ἀπέπλεεν εἰς τὴν Σικελίαν¹. διότι ὁ ποιητὴς ἔν τινι κωμωδίᾳ, ἣτις ὠνομάζετο Βάπται, σκληρῶς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ στρατηγοῦ διεκωμῶδει. Ἡ διήγησις αὕτη θεωρεῖται μὲν μῦθος, ὅμως φαίνεται, ὅτι ἔχει βάσιν τινά, δηλ. τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν τοῦ ποιητοῦ. Πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ὁ Εὐπόλις ἔθανεν ἐν Ἑλλησπόντῳ (ἴσως κατὰ τὸ 411 π. Χ.), ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ ἔκτοτε ἀπηγορεύθη τοῖς ποιηταῖς νὰ στρατεύωνται².

Οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον δέκα καὶ τέσσαρας ἢ δέκα καὶ ἑπτὰ κωμωδίας τοῦ Εὐπόλιδος. Ἐν τοῖς Κόλαξιν ὁ ποιητὴς διεκωμῶδει τὸν πλούσιον Καλλίαν, ὅστις ἐδαπάνησε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ χάριν τῶν σοφιστῶν. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλοντο οἱ Δῆμοι, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς ἀνῆγεν ἐκ τοῦ Αἰδοῦ τὰς ψυχὰς τῶν μεγάλων τῆς πόλεως ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Σόλων, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Περικλῆς. Οὗτοι εἰς τὸ φῶς ἀνελθόντες λέγουσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως. Μετὰ πικρίας δὲ ἀντιπαραβάλλει τούτους πρὸς τοὺς νεωτέρους στρατηγούς³. Παραπλησία κωμωδία πρὸς τοὺς Δῆμους ἦσαν αἱ Πόλεις, ἐν ἣ διεκωμωδεῖτο ἡ ἐξωτερικὴ τῶν Ἀθηναίων πολιτικὴ⁴. Ἐν ταῦθα διεδραματίζοντο αἱ καταπιέσεις τῶν στρατηγῶν, τῶν πρέσβων καὶ ἄλλων, οἵτινες πολλαχῶς κατέθλιβον τὰς συμμαχίδας

¹) Ἀνώνυμος, *Περὶ κωμῶδ.* παρὰ Cramer, *Anecdot. Graec.* τόμ. I, 7. "Οἱ δὲ (στρατιῶται) συλλαμβάνοντες αὐτόν, ὥς μὲν τινες φασὶν παντελῶς ἀπένιζαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὥς δὲ ἄλλοι, δεδεμένον αὐτόν σχοινῷ ἀνῆγόν τε καὶ κατήγον εἰς τὴν θάλασσαν, αὐ μὲντοι καὶ ἀπέπνιξαν παντελῶς". ²) Σουίδ. ἐν λ. ³) Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. τόμ. III, 672. Ὅρα καὶ Bode III, 210.

Καὶ μηκέτ', ὦναξ Μιλτιάδῃ καὶ Περικλείς,
ἑάσαι' ἄρχειν μειράκια κινούμενα,
ἐν τοῖς σφυροῖς ἔλκοντα τὴν στρατηγίαν.

⁴) Τὸν χορὸν ἀπειτέλουν αἱ πόλεις, αἵτινες ἦσαν περιβεβλημέναι ἐγχώρια ἐνδύματα. Οὕτως ὁ χορὸς ἦτο οἷον ἐπιτομὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

πόλεις. Ὁ Εὐπολις ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ ἐπῆναι μὲν τὸν Μιλτιάδην, ἀλλὰ δὲν ἐφείδετο τοῦ Κίμωνος¹. Ὡς ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ἰππεῦσι διεκωμῶδει τὸν Κλέωνα, οὕτως ὁ Εὐπολις ἐν τῷ Μαρκῇ τὸν μοχθηρὸν Ὑπέρβολον, ὅστις εἰκονίζετο ὡς υἱὸς ἀρτοπώλιδος χορευούσης ἀσέμνους χορούς. Αὐτὸς δ' ὁ Ὑπέρβολος ἐσεμνύετο διὰ τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης δυσχυρίζεται, ὅτι ὁ Εὐπολις τὸν Μαρκῆν ἔλαβεν ἐκ τῶν Ἰππέων². Τοῦναντίον ὁ Εὐπολις ἔλεγεν³, ὅτι ἐξοίθησε τῷ Ἀριστοφάνει εἰς τὴν ποιήσιν τούτων Ὁ Εὐπολις καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν κεῖται μεταξὺ Κρατίνου καὶ Ἀριστοφάνους. Ἦτο μὲν ζηλωτὴς ἐκείνου⁴, ἀλλ' ἐγίνωσκε τὸ τραχὺ διὰ τῆς χάριτος νὰ μαλάσῃ, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης. Ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ μύθου ὁ Εὐπολις εἰδείκνυε μέγεθος φαντασίας καὶ τὰς ιδέας, ὡς ἄλλοι κωμικοὶ διὰ τῶν παραβάσεων ἐξεδήλουν, ἐν αὐτῷ τῷ δράματι ἐνύφαιναν⁵.

Ὁ δὲ Φρύνιχος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐνομίδου, πρέπει νὰ διαστέλληται τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον

¹) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κίμων. 15.

Κακὸς μὲν οὐκ ἦν, φιλοπότης δὲ κάμελής,
κάνιστος ἂν ἀπεκοιμᾶν ἂν ἐν Λακεδαιμονίᾳ
κᾶν Ἑλπινίχην τήνδε καταλιπὼν μόνην.

²) Ἐν Νεφέλ. 553.

Εὐπολις μὲν τὸν Μαρκῆν πρῶτιστος παρελλκυσεν
ἐκστρέψας τοὺς ἡμετέρους Ἰππίας κακῶς.

³) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Νεφέλ. 554 καὶ Ἰππ. 1288

... κακείνους τοὺς Ἰππίας
συνεποίησα τῷ φαλακρῷ τούτῳ κἀδωρησάμην.

⁴) Ἀνώνυμος. Περὶ κωμῳδ. σελ. 536 "Γεγονώς δυνατὸς τῇ λέξει καὶ ζηλῶν Κρατίνον, πολὺ γὰρ λολύδορον καὶ σκαιὸν ἐπιφαίνει". ⁵) Πλατῶν. Περὶ κωμῳδ. 434 "Εὐπολις δὲ εὐφάνταστος μὲν εἰς ὑπερβολὴν ἐστὶ κατὰ τὰς ὑποθέσεις· τὰς γὰρ εἰσηγήσεις μεγάλας τῶν δραμάτων ποιεῖται, καὶ ἦν περ ἐν τῇ παραβάσει φαντασίαν κινουοῖσιν οἱ λοιποὶ, ταύτην ἐκεῖνος ἐν τοῖς δράμασιν, ἀναγαγεῖν ἱκανὸς ὢν ἐξ ἄδου νομοθετῶν πρόσωπα, καὶ δι' αὐτῶν εἰσηγούμενος ἢ περὶ θέσεως νόμων ἢ καταλύσεως".

δέκα κωμωδίας τούτου τοῦ ποιητοῦ, αἵτινες εἶναι, Ἐφιάλτης, Κόννος, Κρόνος, Κωμασταί, Σάτυροι, Τραγωδοὶ ἢ Ἀπελεύθεροι, Μονότροποι, Μοῦσαι, Μύστης, Προάστριαι. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἦτο μὲν ἐκλεκτή, ὅμως ἐνίοτε ὁ ποιητὴς μετεχειρίζετο ιδιωτισμοὺς πολὺ τῆς Ἀτθίδος διαφέροντας. Δὲν κατετάχθη οὗτος ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κανόνι, ὅμως ἐθεωρεῖτο ὥς τις τῶν σπουδαιότερων ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμωδίας¹. Ὁ δὲ Πλάτων δ' Ἀθηναῖος ἤρξατο τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου συγχρόνως τῷ Ἀριστοφάνει καὶ παρέτεινεν αὐτὸ τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 389 π. Χ. Οὗτος ποιεῖ μετέξασιν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀπικτῆς κωμωδίας πρὸς τὴν μέσην. Διότι ἐποίει μὲν τινας κωμωδίας κατὰ τὸν ἀρχαῖον δημοκρατικὸν τρόπον, ὅμως καὶ πολλὰς, αἵτινες κατετάσσοντο ἐν τῇ μέσῃ κωμωδίᾳ. Ἐν μὲν τοῖς πολιτικοῖς δράμασι διεκωμῶδει ὀνομασί, ὡς δεικνύουσι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κωμωδιῶν Ὑπέρολος, Κλεοφῶν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀνήκουσιν εἰς τὴν μέσην κωμωδίαν τὰς ὑποθέσεις συνήθως ἐλάμβανεν ἐκ τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ

Ὡς ἡ τραγωδία, οὕτω καὶ ἡ κωμωδία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, τὸν πρόλογον, τὰ χορικά, τὰ ἐπεισόδια καὶ τὴν ἐξοδον. Τὸ μόνον ἰδιάζον τῇ κωμωδίᾳ ἦτο ἡ παράβασις, ἐν ᾗ ὁ χορὸς ἐν ὀνόματι τοῦ ποιητοῦ πρὸς τοὺς θεατὰς ἠγόρευε². Ταύτην οἱ μὲν ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ἐθεώρουν ὡς παραπλήρωμα τῆς πολιτικῆς κωμωδίας, οἱ δὲ νεώτεροι κριτικοὶ ὡς ἀνάπαυλαν τῶν θεατῶν³. Αὕτη ὑπάρχει συνήθως ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τῆς κωμωδίας καί, ἂν αὕτη ᾖ πληρὴς, περιέχει τὰ ἐξῆς ἐπὶ

¹) Bode III, 2, 212. ²) Klein, Geschichte des Dramas II, 42

³) Kolster, De Gracae comoediae parabasi ἐν σελ. 20.

μέρη· πρῶτον τὸ κομμάτιον ἦτοι προκήρυγμα, δεύτερον τὸν ἀνάπαιστον, τρίτον τὸ πνῖγος, τέταρτον τὴν στροφὴν, πέμπτον τὸ ἐπίρρημα, ἕκτον τὴν ἀντιστροφὴν καὶ ἕβδομον τὸ ἀντεπίρρημα. Ἀλλὰ σπανίως αἱ σφριζόμεναι κωμωδίαι περιέχουσι καὶ τὰ ἐπὶ εἰρημένα μέρη τῆς παραξάσεως· διότι αἱ πλεῖσται εἶναι ἀτελεῖς. Συνήθως αἱ ἀτελεῖς παραξάσεις εὐρίσκονται ἐν τῇ δευτέρῃ ἡμίσει τῆς κωμωδίας, ὁσάκις ἐνταῦθα ὑπάρχει τοιαύτη. Ἡ τύχη τῆς παραξάσεως στενῶς συν-εδέετο τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ δήμου. Ἐντεῦθεν αὕτη ἔλειπεν ἐν ἐκείναις ταῖς κωμωδίαις, αἵτινες ἐδιδάχθησαν ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ τοῦ δήμου ἐλευθερία περιορίζετο. Ὡς ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις λογίζεται τεκμήριον τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, οὕτως ἐν τῇ ἀρχαίότητι ἡ παράξασις. Ἡ ἀρχαία κωμωδία ἠγωνίζετο οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ δήμου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ, ὅστις ὠνομάζετο Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται τὰ σκώμματα κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε τὸν πόλεμον, ὥς τοῦ Περικλέους, τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Λαμάχου.

Περὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ χοροῦ δὲν παρεδόθησαν ἰδιαίτερα ὀνόματα. Στάσιμα ὑπάρχουσι μὲν καὶ ἐν τῇ κωμωδίᾳ, ὁμῶς ἐνταῦθα δὲν εἶναι πάντοτε ἀντιστροφικά, ἀλλὰ καὶ μονοστροφικά¹. Ὁ κομμὸς δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ κωμωδίᾳ· διότι περιέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ θρήνου, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη ἐν τῇ εἰδει τούτῳ τῆς ποιήσεως. Ἀμοιβαῖα ὁμῶς ἄσματα μεταξὺ τῶν χορευτῶν καὶ τῶν ὑποκριτῶν φέρονται πολλὰ ἐν ταῖς κωμωδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους. Καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ἄσματα δὲν εἶναι σπάνια ἐν τῇ κωμωδίᾳ, φαίνεται δ' ὁμῶς, ὅτι δὲν ὀνομάζονται μονωδίαι· διότι αὗται περιῆλθον εἰς τὴν σημασίαν τῶν λυρικῶν θρήνων². Ὁ χορὸς τῆς κωμωδίας ὀνομάζεται κόρδαξ, ὅστις διαστέλλεται ἀπὸ τῆς ἐμμελείας τῆς τρα-

¹) Σχολ. Ἀριστοφάν. εἰς Σφήκ. 270 καὶ εἰς Βατράχ. 1314. ²) Φώτ. ἐν λέξ. σελ. 274 καὶ Σουῖδ. ἐν λ. μονωθεῖν.

γωφίας καὶ ἀπὸ τῆς σικίνιδος τοῦ σατυρικοῦ δράματος¹. Διότι ὁ γελοῖος τοῦ κόρδακος χαρακτήρ ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀξιοπρεπῆ τοῦ τραγικοῦ χοροῦ κίνησιν. Τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀκόλαστον τοῦ κόρδακος ἐξηρτάτο ἐκ τῶν ὀρχουμένων προσώπων. Οὐ μόνον δ' ὁ χορὸς ὠρχεῖτο τὸν κόρδακα, ἀλλὰ καὶ εἰς μόνος ὑποκριτῆς, ὁσάκις εὗρισκε πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν². Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ἦτο θερμὸς τοῦ κόρδακος φίλος· διότι ψέγει τὸ ἀναιδὲς τούτου σχῆμα³. Ἐπειδὴ ὁ τροχαῖος, μάλιστα δ' ὁ ἀναλελυμένος, εἰκονίζει τὴν ἐπισφαλῆ καὶ ἀσταθῆ τοῦ οἰνόφλυγος θέσιν, δικαίως ὁ Ἀριστοτέλης λέγει τούτον κορδακικώτερον τῶν ἄλλων μέτρων⁴. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡ χορῆς τοῦ μέτρου τούτου ἐν τῇ κωμῳδίᾳ κρατεῖ.

Τὰ χορικά τοῦ Ἀριστοφάνους ἥσματα δὲν εἶναι ἐμβόλιμα, ὡς τὰ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος. Πρὸς δὲ ὁ χορὸς τοῦ κωμικοῦ δὲν εἶναι ἀπαθής, οὐδ' ἄπρακτος κηδευτής, ὡς ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' ἐνεργεῖ πολλάκις δραστηριώτερον παντὸς προσώπου τοῦ δράματος, ὡς ἐν τοῖς Ἰππεῦσι⁵. Παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ καὶ τῷ Ἀριστοφάνει τὸ κέντρον τῆς βαρύντητος πίπτει ἐπὶ τοῦ χοροῦ. Τὰ δὲ ζῶα, ἐξ ὧν ἐνίοτε συνίσταται ὁ χορὸς, δὲν ἐμφανίζονται εἰς τὴν ὀρχήστραν μόνον, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας καὶ τῶν κωμικῶν λόγων καὶ ἁσμάτων εὐθυμίαν διεγείρῳσιν, ἀλλ' ἐν τούτοις λανθάνει βαθυτέρα εἰρωνεία ἐκείνης, ἥτις ὑπάρχει ἐν τῷ χορῷ τῷ μὴ φέροντι τοιαῦτα προσωπεῖα, π. χ. ἐν τοῖς Ἰππεῦσιν. Ἐν τῷ χορῷ τῶν ζώων προσκτᾶται μείζονα ἐλευθερίαν ὁ ποιητής, ἀλλὰ ποιεῖ καὶ τὸ ψεκτόν, ὅτι ἀναγάζεται, ὅπως παραβῇ τοὺς φυσικοὺς νόμους.

¹) Ἀθήν. I, 20 καὶ XIV, 629. Πολυδεύκ. IV, 99. ²) Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν. 251—267. ³) Ἐν Νεφέλ. 540. ⁴) Περὶ ῥητορικῆς. III, 8. ⁵) Ἐν σίχ. 247.

Παῖε παῖε τὸν πανοῦργον καὶ ταραξιπρόστρατον
καὶ τελώνην καὶ φάραγγα καὶ χάρυβδιν ἀρπαγῆς,
καὶ πανοῦργον καὶ πανοῦργον· πολλάκις γὰρ αὐτ' ἐρῶ.

Συνήθως τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι ἱστορικά, ὅμως ὑπάρχουσι καὶ πλαστικά, ὡς ἐν τοῖς Σφηξί καὶ τῷ Πλούτῳ. Ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ κωμωδία διεκωμῶδει οὐ μόνον χαρακτηῖρας, ἀλλὰ καί, ὅπερ συνηθέστερον, ὠρισμένα πρόσωπα. Τοῦτον ἔνεκεν εἶχε πλουσιωτέραν ὕλην ἢ πᾶν ἄλλο κωμωδίας εἶδος. Τὰ πρόσωπα δ' οὕτω δεινῶς ἔσκωπτεν ἡ ἀρχαία κωμωδία, ὥστε διεγείρει τὴν αἰδῶ παντὸς αἰδήμονος καὶ συνετοῦ ἀνθρώπου, διότι γέμει ὀημάτων ἀκόσμων καὶ ἀκολάστων ὀνομάτων¹. Ἄν τις ὅμως μὴ ἀπίδῃ εἰς τὰς βωμολοχίας ταύτας τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμωδίας, θέλει θανμάσει τὸ μεγαλότεχρον αὐτῶν. Ἡ αἰσχρολογία εἶναι μὲν σύμφυτος τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει, ἀλλ' ὁμολογεῖται ὡς ἡθικώτερος πολλῶν ἄλλων, οἵτινες μεταχειρίζονται σεμνοτέρας φράσεις. Πρὸς δὲ οἱ κωμικοὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν τότε χρόνων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλάτων εἰς Διονύσιον τὸν τύραννον θέλοντα γὰ μάθῃ τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων ἔπεμψε τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους².

Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν κωμωδίαν ὥριζεν ὡς μίμησιν φανλοτέρων, οὐχὶ ὅμως κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν τοῦ αἰσχροῦ, οὗ μόριον εἶναι τὸ γελοῖον. Τὸ δὲ γελοῖον εἶναι ἀμάσθημά τι καὶ αἰσχος ἀνώδυνον καὶ οὐχὶ φθαρτικόν³. Οἱ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἐθεώρουν τὸ γελοῖον ὡς ὕλην καὶ σκοπὸν τῆς κωμωδίας, δηλ. ὡς ἡ τραγωδία διεγείρει ἔλεον, οὕτως ἡ κωμωδία γέλωτα⁴. Ὁ γέλως ὅμως δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ μέσον τῆς κωμωδίας· ὁ θηρεύων μόνον γέλωτα δὲν εἶναι κωμικὸς ποιητής, ἀλλὰ γελωτοποιός. Ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία ἔχουσι τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀλλ' ἐκείνη μὲν τιμωρεῖ αὐστηρότερον, αὕτη δὲ ἡπιώτερον. Διὰ τοῦτο ἑκάτερα ἔχει κάθαρσιν καὶ πειροῖται, ὅπως

¹) Πλούταρχ. ἐν Συμπ. προβλήμ. VII, 3. ²) Ἐν βίῳ Ἀριστοφ. 54.

³) Περὶ ποιητ. κεφ. V. ⁴) Ἀνώνυμος παρὰ Cramer Anecdota σελ. 28 "καὶ οὐ τῇ μὲν τραγωδίᾳ σκοπὸς τὸ εἰς θρῆνον κινήσαι, τοὺς ἀκροατάς, τῆς δὲ κωμωδίας εἰς γέλωτα".

εὐγενῇ καὶ ἰδεώδῃ βίον δημιουργήσῃ. Οὕτω τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ποιήσεως ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς δύο φιλοσόφους, τὸν Ἑράκλειτον καὶ τὸν Δημόκριτον, ἐξ ὧν ἐκεῖνος μὲν ἔκλαιεν, οὗτος δ' ἐγέλα. Ὁ Πλάτων νομίζων, ὅτι ἄνευ τῶν γελοίων δὲν δύναται τις νὰ γινώσκῃ τὰ σπουδαῖα, ἔλεγεν, ὅτι ἕκαστος ὀφείλει νὰ μάθῃ ταῦτα, ὅπως μὴ δι' ἄγνοιαν λέγῃ ἢ πράττῃ γελοῖα. Συνεξούλευεν ὁμως, ἵνα ἡ μίμησις γίνηται ὑπὸ δούλων ἢ ὑπὸ ἐμίσθων ξένων¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΑ΄.

ΠΕΡΙ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ

ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Ἀριστοφάνης ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ζηροδώρας ἦτο Κυδαθηναεὺς καὶ ἀνῆκε τῇ Πανδιονίδι φυλῇ². Οἱ ἀρχαῖοι ὁμως διεφώνουν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ καὶ δὴ ὁ Σουΐδας³ παραδίδει, ὅτι ἔλεγον τοῦτον Ῥόδιον, ἢ Αἰγύπτιον, δηλ. Ναυκρατίτην. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ κωμικοῦ ἦτο μὲν Ἀθηναῖος, ἀλλὰ κατὰ τὴν κατακληρούχησιν τῆς Αἰγίνης ἔλαβε κληρὸν καὶ ὥς κληροῦχος μετέβη ἐκεῖσε⁴. Ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις διεκωμῶδει τὸν Κλέωνα, ὁ πολιτικὸς οὗτος ἐπειράθη, ὅπως σκωφαντήσῃ τὴν καταγωγὴν τοῦ ποιητοῦ, δηλ. ἤγειρε κατ' αὐτοῦ γραφὴν ξενίας. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας. Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ταύτην ὁ ποιητὴς τολμηρότερον κωμωδεῖ τὸν

¹) Πλάτ. ἐν Νόμ. 816 Ε. ²) Ἐν τῇ βιογραφίᾳ Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου παρὰ Westermann σελ. 159. ³) Ἐν λ. Ἀθῆν. VI, 229. ⁴) Bode III, 2, 219.

πολιτικὸν ἐν τοῖς Ἀχαρνέυσιν¹. Ὅσα δὲ γινώσκουμεν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δραματικοῦ σταδίου τούτου τοῦ ποιητοῦ, ἀπορρέουσιν ἐκ ταύτης τῆς κωμωδίας. Πότε ἐγεννήθη ὁ ποιητής, δὲν εἶναι γνωστόν· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ 424 π. Χ., ὅτε ἐδίδαξε τοὺς Ἰππέας ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὥριμον ἡλικίαν, δηλ. νὰ ᾔηται 25 μέχρι 30 ἐτῶν², καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸ 421, ὅτε ἐδίδασκε τὴν Εἰρήνην, λέγεται φαλακρός³, φαίνεται, ὅτι ἡ γέννησις αὐτοῦ πίπτει κατὰ τὸ 452 π. Χ. Ὡσαύτως περὶ τῆς παιδείσεως τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν παρεδόθησαν ἡμῖν εἰδήσεις, ἀλλ' ἐκ τῶν κωμωδιῶν αὐτοῦ γίνεται καταφανές, ὅτι καλῶς εἶχε μελετήσῃ τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ τοὺς συγχρόνους ποιητάς.

Ἐν ταῖς κωμωδίαις τοῦ ποιητοῦ δείκνυνται καὶ αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς συγχρόνους κωμικούς, ὡς τὸν Κρατῖνον, τὸν Ἑρμύππον, τὸν Φρύνιχον, τὸν Ἀμειψίαν καὶ ἄλλους. Περὶ τούτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον δὲν κρίνει εὐμενῶς. Ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοφάνης ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, ὡς σχεδὸν πάντες οἱ κωμικοὶ τῶν χρόνων τούτων, αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ εἶναι πλούσιος θησαυρὸς σκαυμμάτων κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀρχαιοπρεποῦς τούτου ποιητοῦ ὡς ἰδεῶδες τῆς πολιτείας παρίσταται τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Κίμωνος πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δημοκρατικοὶ ταπεινοῦνται, ὁ δὲ Κλέων θεωρεῖται ὡς πολιτικὸν τέρας. Πλήν τῶν ποιητῶν καὶ πολιτικῶν ὁ Ἀριστοφάνης διακωμωδεῖ καὶ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς σοφιστὰς ὡς διαφθορεῖς τῶν νέων. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἀριστοφάνους πρότυπον εἶναι οἱ Μαραθωνομάχοι, πρὸς οὓς ὠθεῖ

¹) Ἐν στίχ. 377.

Αὐτός τ' ἔμεινεν ὑπὸ Κλέωνος ἄπαθον
ἐπίσταμαι διὰ τὴν πέρυσσι κωμωδίαν.
Εἰσελκυσας γάρ μ' ἐς τὸ βουλευτήσιον
διέβαλλε καὶ ψευδῇ κατεγλώττιζέ μιν
κἀκνυκλοβόρει κἀπλυνεν, ὥστ' ὀλίγον πάνιν
ἀπωλόμην μολυνοπραγμονούμενος.

²) Ὁγα Christ ἐν σελ. 249. ³) Ἐν στίχ. 767.

τοὺς συγχρόνους. Οὕτως ὁ μέγας οὗτος κωμικός οὐ μόνον ἀγωνίζεται κατὰ τῶν κακῶς ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ δεικνύει τὸν τρόπον τῆς βελτιώσεως. Ἐν ἐκάστη κωμῳδίᾳ ὁ Ἀριστοφάνης θηρεῖ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ δλόκληρος ἡ σειρά τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ἀποτελεῖ σύστημα πρὸς βελτίωσιν καὶ διάσωσιν αὐτῆς¹. Ὑποβάλλει εἰς κριτικὴν τὴν οἰκιακὴν καὶ τὴν δημοσίαν ἀνατροφὴν διότι παρετήρησεν, ὅτι ἔνεκα ταύτης οἱ Μαραθωνομάχαι ἐξημελώθησαν εἰς σοφιστάς. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοφάνης συγκρούεται πρὸς τὸν Σωκράτη, ὅστις τὸ ἰδεῶδες ἔθετεν οὐχὶ ἐν τῷ παρελθόντι, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν Ἀριστοφάνης ἦτο συντηρητικός, ὁ δὲ Σωκράτης προοδευτικός. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο μὲν εὐγενές, ἀλλὰ δυσεπίτευκτον, ὥς γίνεται δηλὸν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καίπερ ὑπὸ τοιαύτης μεγαλοφυΐας ἐλαυνόμενοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προσπελάσωσιν εἰς τὰ χρυσᾶ ταύτης ὄνειρα. Τὸ δ' ἐκπαιδευτικὸν τοῦ Σωκράτους σύστημα ἔτεμνε μὲν νέας ὁδοὺς, ἀλλ' ἦτο μεσιτὸν κινδύνων. Οἱ λαοὶ εὐδαιμονοῦσι μόνον ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ λόγου πρὸς τὴν παράδοσιν². Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς παρετήρει, ὅτι καὶ δλόκληρος ὁ δῆμος διεφθάρη, εἶχε τὸ θάρρος, ὅπως καὶ τοῦτον διακωμωδήσῃ. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἠγάπων τὸν κωμικὸν καὶ οὕτως ἐτίμων, ὥστε κατὰ τὸ 405 π. Χ. ἔστεψαν αὐτὸν διὰ θαλλοῦ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἰσοτίμος χρυσῷ στεφάνῳ³. Μετὰ ἐν ὁμῳς ἔτος εἰσήλασεν ὁ Ἀύσανδρος εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέστησαν οἱ τριάκοντα καὶ ὁ ποιητὴς μὴ δυνάμενος νὰ ἔχῃ τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἠναγκάσθη νὰ σιωπᾷ. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις πάσῃ δυνάμει ἠγωνίσαστο κατὰ τοῦ πολέμου, ἠναγκάσθη νὰ πῇ τὰς πικρίας αὐτοῦ, ὃν ἄλλοι ἠγειραν καὶ ὑπέβαλψαν. Ὁ χρόνος τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἀγνοεῖται.

¹) Ὁρα εἰσαγωγ. εἰς Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 57. ²) Αὐτόθι σελ. 63.

³) Bode III, 2. 240.

Αἱ γινῶμαι τῆς ἀρχαιότητος περὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἦσαν διηρημένα. Εἰ καὶ ὁ φιλόσοφος Πλάτων διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὴν σκηρικὴν ποίησιν¹, ὅμως ἐκ τεκμηρίων εἰκάζεται, ὅτι οὗτος ἐτίμα τὴν εὐφυνίαν τοῦ ποιητοῦ². Σφάζεται δὲ καὶ ἐπίγραμμα μά τι εἰς τὸν Πλάτωνα ἀποδιδόμενον, ἐν ᾧ ὁ Ἀριστοφάνης τέμενος τῶν Χαρίτων ὀνομάζεται³. Μετὰ τὴν ἀπώλειαν ὅμως τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος τὰ πλήθη ἀπώλεσαν καὶ τὴν αἴσθησιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν κωμωδίαν. Διὰ τοῦτο προετίμων τὰς κωμωδίας τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Φιλήμονος τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Εὐπόλιδος. Ἐκράτουν μὲν τὰ δράματα τῆς νεωτέρας κωμωδίας ἐν τῇ σκηνῇ, οἱ κριτικοὶ ὅμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπειρώθησαν, ὅπως καταδείξωσι διὰ τοῦ κανόνος τὴν πολλὴν μείζονα ἀξίαν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμωδίας. Βεβαίως ὁ κανὼν δὲν κατίσχυσεν, ὅπως ἀγάγῃ πάλιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους, οὔτε ἦτο εὐκόλον τοῦτο γὰρ γείνην, διότι ἐν ταύταις δὲν διεκωμωδοῦντο χαρακτηῖρες, οὔτινες εἶναι αἰώνιοι, ἀλλὰ πρόσωπα, ἅπερ εἶχον ἀνάγκην ἐξηγήσεως⁴. Ἡ ἐκτίμησις ὅμως αὕτη ἐνίσχυσε τὰς ἐπὶ τῶν κωμωδιῶν τούτων μελέτας. Πρὸ πάντων ὁ συνώνυμος τοῦ κωμικοῦ Ἀριστοφάνους ὁ γραμματικὸς ἡσχολήθη περὶ τὰς κωμωδίας τούτου. Ἐκ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καταργεῖται αἱ κρίσεις αἱ ὑπάρχουσαι παρὰ τοῖς βιογράφοις καὶ τῷ Πλατωνίῳ, ὅστις τίθησι τὸν ποιητὴν μεταξὺ

¹) Ἐν Νόμ. VII, 816 D. Ἐν Πολιτ. X, 606. ²) Λέγεται, ὅτι τῷ Διονυσίῳ ἐπεμψε τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους. ³) Ἰδὲ τοῦτο ἐν σελίδ. 249. Καὶ Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς ἐποίησε καλὸν ἐπίγραμμα ἐν Παλιν. Ἀνθολογ. IX, 186.

Βίβλοι Ἀριστοφάνους, θεῖος πόνος, αἶσιν Ἀχαρνέες
κισσοὺς ἐπὶ χλοερῇν πουλὺς ἔσειε κόμην.

Ἡνὶδ' ὅσον Διόνυσον ἔχει σελίς, οἷα δὲ μῦθοι
ἤχευσιν, φοβερῶν πληθόμενοι χαρίτων.

ὦ καὶ θυμὸν ἄριστε, καὶ Ἑλλάδος ἤθευιν ἴσα,
κωμικέ, καὶ στυγίας ἀξια καὶ γελάσας.

⁴) Πλούταρχ. ἐν Συμποσ. προβλήμ. VII, 3.

Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος¹. Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὁ Πλούταρχος προετίμα τὸν Μένανδρον τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλ' ἡ προτίμησις στηρίζεται μόνον ἐπὶ ἠθικῶν βάσεων².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΒ'.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΦΖΟΜΕΝΩΝ ΚΩΜΩΔΙΩΝ

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Ὁ Ἀριστοφάνης κατέλιπε πλείονας τῶν τεσσαράκοντα κωμωδιῶν, ἐξ ὧν τέσσαρες ἐθεωροῦντο ὑποβοηθούμεναι³. Μέχρις ἡμῶν περιήλθον ἔνδεκα, ἀλλὰ τύχη ἀγαθὴ ποιηθεῖσαι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς χαρακτηρίζουσι τὴν δραματικὴν τοῦ ποιητοῦ σταδιοδρομίαν. Τὰ τρία πρῶτα δράματα ἐδίδαξεν ὁ κωμικὸς ὑπὸ ξένον ὄνομα, τοὺς μὲν Δαιταλῆς διὰ τοῦ Φιλωνίδου, τοὺς δὲ Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Ἀχαρνῆς διὰ τοῦ Καλλιστράτου.

Τὸ ἀρχαιότατον τῶν σφζομένων δραμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι οἱ Ἀχαρνῆς διδαχθέντες κατὰ τὰ Ἀθήναια τοῦ 425 π. Χ. Ἡ κωμωδία αὕτη ἔλαβε τὰ πρωτεῖα καὶ ἐστέφη ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ποιητοῦ Καλλίστρατος. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Πνυκί, ἐνθα λίαν πρῶτ' ἔρχεται ὁ Δικαιοπόλις, ὅστις σφόδρα ἐπιθυμεῖ, ὅπως ποιήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐκκλησιαστὰς μὴ εὐρὼν ἀγανακτεῖ⁴. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἔρχονται οἱ πρυτάνεις καὶ τῆς ἐκκλησίας συνελθούσης ἄρχεται ἀγορεύων ὁ Ἀμφίθεος, ὅστις λέγει, ὅτι οἱ θεοὶ ἐπέτρεψαν αὐτῷ, ὅπως ποιήσῃ σπονδὰς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ καίπερ τοῦτον ὑποστηρίζομενον ὑπὸ τοῦ

¹) Ἐν σελίδ. 534. ²) Ἐν Ἠθικ. 853 καὶ 854. ³) Εἶναι δ' αὗται, Πόησις, Διόνυσος ναυαγός, Νῆσοι, Νίβος· Ὑπὸ τινων αὗται ἀπεδίδοντο τῷ Ἀρχίππῳ. Ὅρα Kaibel, Herm 24 (18:9) ἐν σελίδ. 42. ⁴) Ἐν στίχ. 19.

Δικαιοπόλιδος ἀπάγουσιν οἱ τοξόται¹. Τούτου ἀπαχθέντος ἔρχονται οἱ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρέσβεις ἄγοντες τὸν Ψευδαρτάξαν², ὅστις ἦτο ὀφθαλμὸς τοῦ βασιλέως. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Δικαιοπόλις εἶδεν, ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ποθοῦμενον, πέμπει τὸν Ἀμφίθεον εἰς τὴν Σπάρτην, ὅθεν οὗτος ἄγει πενταετῆς, δεκαετῆς καὶ τριακοντούτιδας σπονδὰς³. Τὰς τελευταίας ταύτας ὑπὲρ ἑαυτοῦ προτιμᾷ ὁ εἰρηνικὸς ἀγρότης καὶ σπεισάμενος ἐξέρχεται, ὅπως ἐορτάσῃ τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια⁴. Ἀλλ' οἱ Ἀχαρνεῖς, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς τῆς κωμωδίας, μαθόντες τὰ κατὰ τὰς σπονδὰς ὀργίζονται κατὰ τοῦ Δικαιοπόλιδος καὶ εἰς κίνδυνον τοῦτον ἐμβάλλουσι. Διότι ὁρμῶσιν, ὅπως καταλιθοβολήσωσι τοῦ σπεισαμένου πρὸς τοὺς πολεμίους⁵. Οὗτος λοιπὸν κινδυνεύων ἀρπάζει ἀνθρακοφόρον κόφινον καὶ ἀπειλεῖ, ὅτι θέλει φθείρει αὐτόν, ἂν μὴ οἱ ἐξ Ἀχαρνῶν ἀνθρακεῖς ἀκούσωσιν αὐτοῦ ἀπολογουμένον⁶. Τούτου δ' ἐπιτραπέντος ὁ Δικαιοπόλις λαβὼν τὰ Εὐρυπίδεια ῥακώματα τοῦ Τηλέφου καὶ ταῦτα περιβεβλημένος παρῳδεῖ τὸν λόγον τοῦ τραγικοῦ. Ἐν τῇ ἀπολογίᾳ ἐξετάζει τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ μετὰ χάριτος καθάπτεται τοῦ Περικλέους ἔνεκα τοῦ Μεγαρικοῦ ψηφίσματος⁷. Μετὰ τὴν ἀπολογίαν ταύτην ὁ χορὸς χωρίζεται εἰς δύο καὶ τὸ μὲν ἐν ἡμιχόριον πείθεται τοῖς λόγοις τοῦ Δικαιοπόλιδος, τὸ δ' ἕτερον καλεῖ τὸν Λάμαχον, ὅστις ἐμφανίζεται ὡς θεὸς τοῦ πολέμου⁸. Οὕτως ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὸν τολμηρότατον πολεμιστὴν πρὸς τὸν εἰρηνικώτατον ἀγρότην. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἐλθόντος ὁ Δικαιοπόλις λέγει τοῖς Ἀχαρνεῦσιν, ὅτι αὐτοὶ μὲν τालαιπωροῦνται ἐν ταῖς στρατείαις καίπερ πρὸςθεῖται, οἱ δὲ νεανίσκοι χειροστονοῦνται στρατηγοί⁹. Οὕτως ὁ Δικαιοπόλις μεταπίσας τοὺς Ἀχαρνεῖς καὶ τοῦ κινδύνου ἀπαλλαγεῖς ποιεῖ ἀγοράν,

¹) Ἐν στίχ. 54. ²) Ἐν στίχ. 91. ³) Ἐν στίχ. 194. ⁴) Ἐν στίχ. 202. ⁵) Ἐν στίχ. 280. ⁶) Ἐν στίχ. 331. ⁷) Ἐν στίχ. 509. ⁸) Ἐν στίχ. 572. ⁹) Ἐν στίχ. 600.

ἥς μετέχουσιν οἱ τροφίμων κομισταί. Ἐνταῦθα πρῶτον Μεγαρεὺς ἄγει τὰ θυγάτρια αὐτοῦ ὡς χοιρίδια¹, εἶτα δὲ Βοιωτὸς κομίζει ἐγχέλεις. Τὴν εἰρηρικὴν ἀγορὰν διαταράσσουσι συκοφάνται, οὔτινες θέλουσι τὰ κατάσχωσι τὰ ἐμπορεύματα ὡς λαθρεμπόρια. Ἀλλ' ὁ Δικαιοπόλις συλλαβὼν τὸν λεπτὸν καὶ μικρὸν Νίκαρχον καὶ εἰς σάκκον ἐμβαλὼν παραδίδει τῷ Βοιωτῷ, ὅπως ἐξαγάγῃ ὡς ἀντίφορτον². Οὕτω λοιπὸν ὁ εἰρηρικὸς ἀγρότης λαβὼν ἐδώδιμα ἐκ τῆς ἀγορᾶς εὐωχεῖται κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Διονύσου. Πολλοὶ αὐτοῦσιν, ὅπως μετὰσχῶσι τῶν σπονδῶν, ἀλλ' ὁ Δικαιοπόνηλος φέρεται πρὸς αὐτοὺς ὑπερηφάνως. Εἶτα εἰσέρχονται εἰς τὴν σκηνὴν δύο κήρυκες, ἐξ ὧν ὁ εἷς καλεῖ τὸν Λάμαχον, ὅπως φυλάξῃ τὰς διόδους³, ὁ δ' ἕτερος τὸν Δικαιοπόλην ἐπὶ τὸν δεῖπνον τοῦ ἱερέως τοῦ Διονύσου. Μετ' ὀλίγον ὁ στρατηγὸς ἐπανέρχεται τραυματίας⁴ καὶ αἱ οἰμωγαὶ τούτου ποιῶσιν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ ἀγρότου.

Ἡρως τῆς κωμωδίας εἶναι ὁ Δικαιοπόλις, ὅστις οὔτε τὴν ὁργὴν τῶν Ἀχαρνέων, οὔτε τὰς ἀπειλὰς τοῦ Λαμάχου φοβεῖται. Ὁ Δικαιοπόλις δὲν εἶναι ἱστορικόν πρόσωπον, ἀλλὰ πλαστήν, ὑφ' ὃ λανθάνει αὐτὸς ὁ ποιητής. Τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς κωμωδίας ἔχει ὁ Λάμαχος, ὅστις ὅσον τὸ πρῶτον θρασὺς καὶ ματωδὴς ὑπὲρ τοῦ πολέμου εἰκονίζεται, τοσοῦτον οἰκτρὸς ἐκ τῆς μάχης ἐπανέρχεται. Διότι τρωθεὶς διεγείρει τὸν γέλωτα. Ἐν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ φιλοπολέμου στρατηγοῦ κεῖται ἡ κάθαρσις τῆς κωμωδίας. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ἥττον σπουδαῖα. Ἐν τῷδε τῷ δράματι τὸ κωμικὸν ἅλας εἶναι ἀφειδῶς ἐπικεχυμένον καὶ ὀρθῶς λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει, ὅτι εἶναι ἐκ τῶν εὐσφοδρῶν πεποιημένων. Ἡ ἐνότης ὅμως τῶν σκηνῶν εἶναι χαλαρά· διότι αὐταὶ δὲν ἀναπτύσσονται κατ' ἀνάγκην. Ἀλλ' ἡ τέχνη τοῦ Ἀριστοφάνους οὔτε ἐν τῇ τεχνικῇ πλοκῇ τοῦ μύθου,

¹) Ἐν στίχ. 740. ²) Ἐν στίχ. 927. ³) Ἐν στίχ. 1073. ⁴) Ἐν στίχ. 1204.

οὔτε ἐν ταῖς τεχνικαῖς ἀναγνωρίσεσιν, οὔτε ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἀληθείᾳ τῶν χαρακτήρων κεῖται, ἀλλ' ἐν τῷ κωμικῷ τῶν θέσεων¹. Τὸ σπονδαιότατον τῆς κωμωδίας κεῖται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ δηλ. ἐκεῖ, ἐνθα ὁ Ἀμφίθεος μόνον ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Δικαιοπόλιδος κομίζει σπονδάς, ὅπερ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ δὲν δύναται γὰ γεῖν. Διὰ τῆς μωρίας ταύτης ὁ ποιητὴς δίδει τῷ πρωταγωνιστῇ τοιαύτην κωμικὴν θέσιν, οἷαν οὗτος ἀπῆτει, ὅπως ἀναπτύξῃ δυσχερείας. Τὸ κωμικὸν τοῦ δράματος αὐξάνει ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς Δωρικῆς τοῦ Μεγαρέως διαλέκτου καὶ τῆς Αἰολικῆς τοῦ Βοιωτοῦ· πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς παρωδήσεως τῶν πομπωδῶν φράσεων τῆς τραγωδίας. Οὕτω γίνεται ἀντίθεσις τῆς καθαρᾶς Ἀττικῆς διαλέκτου τοῦ Ἀριστοφάνους πρὸς τὰ γλωσσήματα τῶν ἀλλοφύλων καὶ τὰς διεφθαρμένας φράσεις τῶν βαρβάρων.

Ἄλλ' ἐν τῇδε τῇ κωμωδίᾳ ὑπάρχουσι καί τινα ἀπίθανα. Αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ φθινοπώρου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἐξ ἧς ὁ Δικαιοπόλις πέμπει τὸν Ἀμφίθεον εἰς τὴν Σπάρτην, ἵνα ἐκεῖθεν σπονδὰς κομίσῃ. Καὶ ὅμως ὁ πεμφθεὶς ἐπανέρχεται διαρκούσης τῆς ἐκκλησίας καὶ εὐθὺς ὁ Δικαιοπόλις ἀπέρχεται εἰς τοὺς ἀγρούς, ὅπως ἐορτάσῃ τὰ Διονύσια. Μόλις τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν καὶ εὐθὺς ὁ Μεγαρεὺς καὶ ὁ Βοιωτὸς ἔρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν. Εὐθὺς γίνεται ἔαρ καὶ ὁ Δικαιοπόλις ἐορτάζει τὰ Ἀνθεστήρια. Τοιαῦτα ὅμως ἔλευθεραὶ ἐπιτρέπονται τῇ κωμωδίᾳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ τραγωδία δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τοιούτων. Ἐπὶ μᾶλλον καταφαίνεται τὸ ἀπίθανον ἐν τῷ χώρῳ. Ἐν ᾧ ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Λάμαχος κατοῦν ἐν Ἀθήναις, μετετέθησαν εἰς τοὺς ἀγρούς, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ κατοικία τοῦ Δικαιοπόλιδος.

Ἐν ἑτὸς μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς κωμωδίας ταύτης ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε τοὺς Ἰππέας, ἦτοι κατὰ τὰ Λήγαια τοῦ

¹) Bode III, 304.

424 π. X. Ἐν τῷ ἀγῶνι πρῶτος ἐγένετο ὁ Ἀριστοφάνης, δεύτερος ὁ Κρατῖνος διδάξας τοὺς Σατύρους καὶ τρίτος ὁ Ἀριστομένης, οὗ ἡ κωμωδία ὠνομάζετο Ὑλοφόροι¹. Τὸ πρῶτον διὰ τῆς κωμωδίας ταύτης ὁ Ἀριστοφάνης παρέστη ὡς ποιητῆς καὶ πρωταγωνιστῆς· διότι οὐδεὶς τῶν ὑποκριτῶν ἐτόλμα νὰ λάβῃ τὸ πρόσωπον τοῦ Παφλαγόρος, ὅφ' ὃν ἐλάνθανεν ὁ Κλέων, ὡς οὐδεὶς σκευοποιὸς ἀνεδέχετο τὴν κατασκευὴν τοῦ προσωπίου². Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν τόλμην τοῦ ποιητοῦ, δι' ἣν καὶ αὐτὸς σεμνύνεται.

Ἐν ἀρχῇ τῆς κωμωδίας διαλέγονται δύο οἰκέται, ὅφ' οὓς λαθάνουσιν οἱ δύο στρατηγοί, ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας. Τούτων ὁ πρῶτος, ὅστις ὑποτίθεται ὁ Δημοσθένης, οἰκτεῖρει ἑαυτὸν καὶ τὸν συνάδελφον, διότι μυρία πάσχουσιν, ὅφ' οὗ ὁ δεσπότης, ὅστις εἶναι ἄγροικος, κυανοτριῶξ, ἀκράχολος, Αἴημος πυκνίτης, δύσκολον καὶ ὑπόκωφον γερόντιον, ἡγόρασε νέον δοῦλον, τὸν Παφλαγόνα³. Οὕτω δεσπότης μὲν εἶναι ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, οἰκία ἢ πόλις καὶ Παφλαγὼν ὁ Κλέων. Ἀγανακτοῦντες λοιπὸν οἱ δύο οἰκέται πείθουσιν ἄλλαντοπώλην τινὰ Ἀγοράκριτον ὀνομαζόμενον, ἵνα ἐπιτροπέυσῃ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων. Ὑπισχνοῦνται δ' αὐτῷ τὴν βοήθειαν τῶν Ἰππέων καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν⁴. Ὅντως ὁ ἄλλαντοπώλης καὶ οἱ Ἰππεῖς⁵ καταδιώκουσι τὸν Παφλαγόνα τὸ πρῶτον μὲν ἐν τῇ βονλῇ, εἶτα δὲ πρὸ τοῦ Δήμου. Ὁ ἀγὼν τῆς ἀναιδείας καὶ τῆς ἀναισχυτίας εἶναι δεινός, ἀλλ' ἐν τέλει ὁ ἄλλαντο-

¹) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ δευτέρᾳ Ὑποθέσει. ²) Αὐτόθι καὶ ἐν στίχ. 230. ἐν Νεφέλ. 541 καὶ ἐν Εἰρήν. 736. ³) Ἐν στίχ. 40. ⁴) Ἐν στίχ. 225. ⁵) Ἐν στίχ. 304.

ᾧ μαρὲ καὶ βδελυρὲ κρᾶκτα, τοῦ σοῦ θράσους
πᾶσα μὲν γῆ πλέα, πᾶσα δ' ἐκκλησία, καὶ τέλη
καὶ γραφαὶ καὶ δικαστήρι', ὧ βορβοροτάραξι καὶ
τὴν πόλιν ἅπασαν ἡμῶν ἀνατινυρβακῶς,
ὅστις ἡμῶν τὰς Ἀθήνας ἐκκεκώφωκας βοῶν,
κἀπὸ τῶν πετρῶν ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπεῖς.

πώλης Ἀγοράκριτος νικᾷ τὸν Παφλαγόνα¹. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Δῆμος ἀνανεοῦται², διότι ὁ ἀλλαντοπώλης ἐψήσας τοῦτον ἐν λέβητι, ὥς τοῦτο ἐποίει ἡ Μῆδεια, κατέστησεν αὐτὸν νεαρόν, ὥς ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Μαραθωνομάχων. Ἐν τῇ ἡττῇ τοῦ βυρσοπώλου κεῖται ἡ κάθαρσις τῆς κωμωδίας.

Ἐν τῇ πρώτῃ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται τὸ δὲ δ ρ ᾱ μα τ ὶ ὦ ν ᾱ γ ρ α ν κ α λ ὡ ς π ε π ο ι η μ ἔ ν ω ν. Καὶ οἱ νεώτεροι μετὰ μεγάλων ἐπαίνων ἐξαίρουσι τὴν δραματικὴν τῶν Ἰππέων ἀξίαν³. Ἐκαστος δύναται νὰ θαυμάσῃ τὴν δύναμιν καὶ τὸ νεανικὸν τοῦ ποιητοῦ πῦρ, ὅπερ ἴσως ὑποδεικνύει καὶ συνεργασίαν τοῦ Εὐπόλιδος. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος, ἥτις εἶναι ἀπλῇ, ἔχει ὅλως πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ διευθύνεται κατὰ τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος, ὅστις ἐκτίσαστο τὴν εὐνοίαν τοῦ δήμου διὰ τὴν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐπιτυχίαν. Τίς λανθάνει ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀλλαντοπώλου Ἀγορακρίτου, δὲν εἶναι γνωστόν. Διότι οὔτε ὁ Κλέωνιμος, οὔτε ὁ Ὑπέρβολος, οὔτε ὁ Εὐβούλος δύναται νὰ νοηθῇ. Διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι τοῦτο εἶναι φαντασικὸν πρόσωπον.

Αἱ δὲ Νεφέλαι διδαχθεῖσαι δέκα καὶ τέσσαρας μῆρας μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἰππέων, ἦτοι ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις τοῦ 423 π. Χ., δὲν ἔτυχον τοῦ ἄθλου. Διότι νικητὴς ἐγένετο ὁ Κρατῖνος διδάξας τὸν Πνυτίην⁴, ὥς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Λέγεται, ὅτι πρὸς ἀποτυχίαν τοῦ δράματος συνεβάλοντο οἱ φίλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν. Ἐποίησε μὲν ὁ Ἀριστοφάνης καὶ δευτέραν ἔκδοσιν, ἣν ἐδίδαξεν ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον ἀπέτυχεν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει ἐμάλαξε πολλὰς κατὰ τοῦ φιλοσόφου φράσεις. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα

¹) Ἐν στίχ. 1258. ²) Ἐν στίχ. 1355. ³) "Ora Bernhardt II, 2, 643
⁴) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ πέμπτῃ Ὑποθέσει.

κωμωδία εἶναι διασκευὴ γενομένη ἐκ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως¹.

Ἐν τῇδε τῇ κωμωδίᾳ ὁ ποιητὴς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι ἀγρότης τις Στρεψιάδης ὀνομαζόμενος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο πλούσιος, ἀλλὰ λαβὼν γυναῖκα ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς γένους τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν οὐ μόνον πένης ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐδανείσθη ἀργύριον. Διετῆρει μὲν ὁ ἀγρότης τὴν πατροπαράδοτον φειδώ, ἀλλ' ἡ γυνὴ ὥθει αὐτὸν εἰς τὴν σπατάλην². Καταπονούμενος δὲ ὑπὸ τῶν δανειστῶν καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀποτίσῃ τὰ ὀφειλόμενα παρακαλεῖ τὸν υἱὸν Φειδιππίδην, ἵνα φοιτήσας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σωκράτους μάθῃ τὸν ἥτιονα λόγον, ὅπως διὰ τούτου νικήσας τοὺς δανειστάς ἀποφύγῃ τὴν ἀπότισιν τῶν χρεῶν³. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς ἀρνεῖται νὰ πράξῃ τοῦτο, αὐτὸς ὁ Στρεψιάδης πορεύεται εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σωκράτους⁴. Ἐνταῦθα ὁ μὲν φιλόσοφος αἰωρεῖται ἐπὶ κρεμάθρας καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ μετέωρα, οἱ δὲ μαθηταὶ ἔχουσιν ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν γῆν, ὅπως ἐξετάσωσι τὰ ἐν τῷ ἐρέξει. Ὁ Σωκράτης καλεῖ τοὺς ὄφ' ἑαυτοῦ νομιζομένους θεοὺς, τὸν Ἀέρα τὸν Αἰθέρα καὶ τὰς Νεφέλας, αἵτινες ἐν σχήματι χοροῦ εἰσέρχονται⁵ εἰς τὴν σκηνήν. Ἐν τῷ φροντιστηρίῳ ὁ Στρεψιάδης ἐξελέγχεται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ὡς ἀμβλὺς τὸν νοῦν καὶ δυσμαθής⁶. Ἐκδιωχθεὶς δὲ ἐκ τῆς σχολῆς ἄγει τὸν υἱὸν πρὸς τὸν Σωκράτη. Παρὰ τούτῳ ἀγωνισάμενος ὁ Ἄδικος λόγος πρὸς τὸν Δίκαιον καὶ νικήσας αὐτὸν ἐκδιδάσκει τὸν Φειδιππίδην⁷. Οὕτως οἱ δανεισταὶ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ φιλοσόφου, ὁ Στρεψιάδης δὲν ἀπο-

¹) Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει ὁ Boeckh, Gr. trag. princip. σελ. 24. καὶ Esser, de prima et altera quae fertur Nubium Aristophanis editione, Bonn 1821. ²) Ἐν στίχ. 62. ³) Ἐν στίχ. 99. ⁴) Ἐν στίχ. 128. ⁵) Ἐν στίχ. 275. ⁶) Ἐν στίχ. 637 Ὁ μὲν Σωκράτης ἐρωτᾷ τὸν Στρεψιάδην περὶ μετρικῆς, οὗτος δὲ ἀποκρίνεται ἔννοων τὰ μέτρα τοῦ ἐμπορίου. ⁷) Περὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ υἱοῦ ἤρρισαν οἱ γονεῖς· διότι ἡ μὲν μήτηρ κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀριστοκρατικῶν ἤθελε νὰ ὀνομάσῃ ἐκ τοῦ ἱπποῦ ἢ Ξάνθιππον, ἢ Χάριππον ἢ Κελλίππιδην, ὁ δὲ πατὴρ ἐκ τοῦ φειδισθαὶ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ πάπου,

δίδει τὰ ὀφειλόμενα καὶ εὐωχεῖται. Περὶ τὴν εὐωχίαν ὁμοως γενομένης ἔριδος ὁ υἱὸς τύπτει τὸν πατέρα καὶ οὕτως ὀργισθεὶς καίει τὸ διδασκῆριον τοῦ φιλοσόφου¹.

Οὐδὲν ἴσως τῶν δραμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους περιέχει τοιαῦτα γελοῖα, ὅσα αἱ Νεφέλαι. Ἡρως τῆς κωμωδίας εἶναι ὁ Σωκράτης, δι' ὃ ὁ ποιητὴς ἐνομίσθη συκοφάντης τοῦ φιλοσόφου παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Φαίνεται ὅμως, ὅτι οἱ σύγχρονοι δὲν ἐθεώρησαν οὕτω κακὸν τὸ πρᾶγμα. Διότι καὶ οἱ μεγάλοι πολιτικοί, ὡς ὁ Περικλῆς, ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κλέων, διεκωμωδοῦντο μὲν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐγέλων, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐτιμῶντο. Οἱ θεαταὶ ἐν τῷ αὐτῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐορτῇ, ἐν ᾗ ἐγέλων διὰ τὰς κατὰ τοῦ Εὐριπίδου παρωδίας τῶν κωμικῶν, ἐδάκρυον καὶ ἐθρήνον διὰ τὰ πάθη τῶν ἡρώων τοῦ τραγικοῦ. Διότι διέστελλον τὰ σκώμματα τῶν ὕβρεων. Διὰ τοῦτο ἔσκωπτον καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς, ἐν ᾧ ὠργίζοντο κατὰ τῶν Ἑρμοκοπιδῶν καὶ τῶν μιμησαμένων τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Λέγοντες ὅμως ταῦτα δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐγένετο καὶ πρὸς ἔπαινον τοῦ Σωκράτους· διότι οὕτως ἡ κωμωδία οὐδένα σκοπὸν εἶχε. Διὰ τί λοιπὸν ὁ Ἀριστοφάνης διακωμωδεῖ τὸν φιλόσοφον; Διὰ τί ἀποδίδει τούτῳ ἰδιότητος, ὣν ἕστερεῖτο; Διὰ τί συγχέει τοῦτον μετὰ τῶν φυσιολόγων καὶ τῶν σοφιστῶν²; Φυσιολόγος οὐδέποτε ἦτο ὁ Σωκράτης οὐδ' ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ. Ἴσως τὰ πλήθη ἐθεώρουν τοῦτον σοφιστήν, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης εἶχεν οὕτως ὀξεῖαν τὴν ἀντίληψιν, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ πλανηθῇ, ὅτι ὁ φιλόσοφος ὅμως οὗτος μετεβίβαζε τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἐσωτερικόν, ὡς ἐποίουν καὶ οἱ σοφισταί, καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἡγέτης πάντων τῶν νεωτεριζόντων. Οὕτως ὁ ἀρχαιοπρεπὴς κω-

δηλ. Φειδωνίδην. Ἄλλ' ἐν τέλει συνεφώνησαν παραλαβόντες καὶ τὰ δύο συνθετικὰ μέρη καὶ ὀνομάσαντες Φειδιππίδην.

1) Ἐν στίχ. 1493. 2) Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Ἀπολογ. Σωκράτ., σελ. 58 καὶ ἐξῆς.

μικὸς συγκρούεται πρὸς τὸν νεωτεριστὴν φιλόσοφον, ὥς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Δευτεραγωνιστὴς τοῦ δράματος εἶναι ὁ Στρεψιάδης, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ Σωκράτους παρανοεῖ αὐτὸν κωμικῶτατα. Ἐκ δὲ τῶν δύο ἀλληγορικῶν προσώπων ὁ μὲν Δίκαιος λόγος γέροντος προσωπεῖον φέρων ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐποχὴν τῶν Μαραθωνομάχων, ὁ δὲ Ἀδικος λόγος ὁμοιάζει πρὸς ἀναιδῆ καὶ θρασὺν νεανίαν, ὅστις διὰ τῶν νεωτερικῶν αὐτοῦ ἐνδυμάτων εἶναι ἀντιπρόσωπος τῶν συγχρόνων τῷ Εὐριπίδῃ Ἀθηναίων.

Ἡ δὲ διδασκαλία τῶν Σφηκῶν ἐγένετο κατὰ τὰ Ἀθήναια τοῦ 422 π. Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Ἀμεινίου. Τὸ δράμα τοῦτο ἔλαβε τὰ δευτερεῖα. Δὲν ἐνίκησεν ὅμως ἄλλος ποιητής, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ ἀγωνισθῇ διὰ δύο κωμωδιῶν ἐδίδαξε τὸν Προάγωνα διὰ τοῦ Φιλωνίδου, ὅστις ἦτο καὶ πρωταγωνιστής. Ὁ Προάγων λοιπὸν οὗτος ἔλαβε τὰ πρωτεῖα¹.

Τῆς κωμωδίας ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἀπλῆ, διότι ὁ πρεσβύτερος Φιλοκλέων φιλόδικος ὦν ἐφοῖτα εἰς τὰ δικαστήρια. Τὴν νόσον ταύτην τοῦ πατρὸς θέλων νὰ κολάσῃ ὁ υἱὸς Βδελυκλέων καθεύδει τοῦτον ἐν τοῖς οἴκοις. Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος οἱ οἰκέται τοῦ Φιλοκλέωνος, ὁ Σωσίας καὶ ὁ Ξανθίας, φυλάττουν τὸν πρεσβύτερον, μὴ οὗτος διαφύγῃ. Ὁ υἱὸς τὸ πρῶτον ἐπειράτο, ὅπως διὰ λόγον πείσῃ τὸν πατέρα καὶ ἀπαλλάξῃ τῆς νόσου, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐπείθετο. Ἀφ' οὗ δὲ πολλοὺς ἄλλους τρόπους πρὸς ἀπαλλαγὴν μετεχειρίσθη, ἐνέκλεισεν ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλ' ὁ φιλόδικος πρεσβύτερος ἐκ παντὸς τρόπον ἤθελε νὰ φύγῃ. Διὰ τοῦτο ἅπασαν τὴν αὐλὴν διὰ δικτύων περιβαλόντες ἐφύλασσον². Οἱ δὲ συνδικασταὶ τοῦ Φιλοκλέωνος μαθόντες τὴν κάθειρξιν καὶ πρὸς Σφήκας αὐτοὺς ἀφομοιώσαντες ἔρχονται εἰς τὴν σκηνὴν, ὅπως ὑποκλέψωσιν αὐτόν³. Ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ δια-

¹) Ἰδὲ Bode III, 2 329. ²) Ἐν στίχ. 133. ³) Ἐν στίχ. 230.

πράξωσιν. ¹ *Ἐν τέλει* ὁ υἱὸς ἠναγκάσθη, ὅπως συστήσῃ κατ' οἶκον ἰδιωτικὸν δικαστήριον. *Ἐν τούτῳ* δικάζονται δύο κύνες, ὑφ' οὓς λανθάνουσιν ὁ Κλέων καὶ ὁ Λάβης¹. Ὁ κύων Κυδαθηναεὺς ἐγράψατο γραφήν, ὅτι ὁ Λάβης (δηλ. ὁ Λάχης) ὁ Αἰζωνεὺς ἀδικεῖ, διότι μόνος κατέφαγε τὸν Σικελικὸν τυρόν². *Ἐν τῇ δίκῃ* ταύτῃ διακωμωδοῦνται τὰ δικαστικά τῶν Ἀθηναίων νόμιμα. *Περὶ τὸ τέλος τοῦ δράματος* ὁ γέρον καλεῖται εἰς δεῖπνον, ἐν ᾧ τρέπεται εἰς ἀκολασίαν καὶ ἀβέλτηρίαν καὶ κρίνει αὐτὸν ἀρτό-πωλις ὕβρεως.

Ἡ κωμωδία αὕτη εἶναι μὲν πολιτικὴ κατὰ τὴν βάσιν, ὅμως ὁμοιάζει καὶ πρὸς τὰς νεφέλας ἕνεκα τῆς σχέσεως τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν³. Ἐκεῖ μωραίνει ὁ πατήρ, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ διδάξῃ τὸν υἱὸν τὴν σοφιστικὴν, ἐνταῦθα δὲ ὁ υἱὸς Βδελυκλέων πειροᾶται, ὅπως θεραπεύσῃ τὸν πατέρα ἐκ τῆς νόσου τῆς φιλοδικίας. Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης διακωμωδεῖ τὰ Ἀττικά δικαστήρια, ἃν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει τὸν δικαστικὸν ὀργανισμόν, ὅστις ἐστηρίζετο ἐπὶ ἄγαν δημοκρατικῶν βάσεων. Κατ' ἔτος ἐκκληροῦντο ἑξακισχίλιοι πολῖται, ἐξ ὧν χίλιοι μὲν ἦσαν ἀναπληρωτικοί, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνὰ πεντακοσίους διενέμοντο εἰς τὰ δέκα τῆς Ἡλιαίας δικαστήρια. Οὗτοι ἐλάμβανον τρεῖς ὁβολοὺς καθ' ἑκάστην καὶ ἐσεμνύνοντο, ὅτι οὐ μόνον οἱ σύμμαχοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῆς πόλεως ἄνδρες ὤφειλον νὰ κύπτωσι πρὸ τοῦ ὄχλου τῶν δικαστῶν. Τὰ δικαστήρια ταῦτα ἐδίκασον κατὰ τὰ ἑαυτῶν πάθη, ἅπερ συνήθως ἐστρέφοντο κατὰ τῶν πλουσίων, κατὰ τὰς ἑαυτῶν συμπαθίας καὶ τὰ ἴδια συμφέροντα. Προθύμως δ' οὗτοι ἐδήμευον τὰς τῶν πλουσίων περιουσίας, ὅπως εὐκολώτερον τὸ δικαστικὸν λαμβάνωσιν. Ἐντεῦθεν οἱ υἱοὶ τῶν πλουσίων ἐμμοῦντο Σπαρτιατικὰ ἔθιμα, οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐκλινον πρὸς τοὺς Λακεδαιμο-

¹) *Ἐν στίχ.* 894. ²) *Ὅρα εἰσαγωγὴν μου εἰς Λάχητα* σελ. 28. ³) *Ὅρα Klein, Geschichte des Dramas II, 133 καὶ Christ ἐν σελίδ. 254.*

νίους καὶ αἱ συμμαχικαὶ πόλεις προσετίθετο τοῖς πολεμίους. Προστάτης τῶν ὀχλοκρατικῶν τούτων δικαστηρίων ἦτο ὁ Κλέων. Ἐπεὺθεν ἐξηγεῖται ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς τοῦ φιλοπόλιδος κωμικοῦ, ὅστις ἤγειρε πόλεμον κατὰ τε τῶν δικαστῶν καὶ τοῦ δημαγωγοῦ.

Ἡ δὲ *Εἰρήνη* ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 421 π. Χ. ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις. Πρωταγωνιστὴς τοῦ δράματος ἦτο ὁ Ἀπολλόδωρος. Τὰ μὲν πρωτεῖα ἔλαβεν ὁ Εὐπολὺς διὰ τῶν *Κολάκων*, τὰ δὲ δευτερεῖα ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τῆσδε τῆς κωμωδίας καὶ τρίτος ἐγένετο ὁ Λεύκων διὰ τῶν *Φρατόρων*. Ἐν τῇ προκειμένῃ κωμωδίᾳ ὁ Ἀριστοφάνης παρωδῶν τὸν Βελλεροφόντην τοῦ Εὐριπίδου πλάττει τὸν μῦθον, καθ' ὃν ὁ ἀγρότης Τρυγαῖος ἀναβὰς ἐπὶ κανθάρου θέλει νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κομίσῃ ἐκεῖθεν τὴν εἰρήνην, ὅπως σώσῃ τὴν Ἑλλάδα¹. Αἱ κόραι ἀποτρέπουσι τὸν πατέρα ἀπὸ τοῦ τολμήματος ἢ παρατηροῦσιν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ζεύξῃ Πήγασον, ὅπως φαίνεται τοῖς θεοῖς τραγικώτερος². Ἀλλ' ὁ Τρυγαῖος μὴ πεισθεὶς ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανόν, ἔνθα ὁ Ἑρμῆς ἐρωτᾷ περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ³. Οὗτος ἀποκρίνεται, ὅτι εἶναι ὁ Τρυγαῖος Ἀθμονεύς, ἀμπελουργὸς δεξιὸς καὶ οὐχὶ συκοφάντης οὐδ' ἐραστὴς πραγμάτων. Παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ μαρθάνει ὁ ἀγρότης, ὅτι οἱ θεοὶ ὀργισθέντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων μετώκησαν εἰς τὰ ἀνώτατα τοῦ οὐρανοῦ καταλιπόντες ἐν τῇ προτέρᾳ κατοικίᾳ τὸν Πόλεμον, ὅπως μὴ βλέπωσιν αὐτοὺς μαχομένους⁴. Ὁ δὲ Πόλεμος τὴν Εἰρήνην ἐνέβαλεν εἰς βαθὺν ἄντρον, ἐφ' οὗ ἔρριψε πολλοὺς λίθους, καὶ τοῦτο ποιήσας βουλεύεται, ὅπως συντρίψῃ τὰς πόλεις. Τοῦ Πολέμου εἰσελθόντος εἰς τὰ μέγαρα, ὅπως παρασκευάσῃ δοῖδυνά⁵, ὁ Τρυγαῖος καλεῖ τοὺς γεωργούς, τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς τέκτονας, ἵνα μοχλοὺς καὶ σχοινία λαβόντες ἐξαγάγωσι τὴν Εἰρήνην ἐκ τοῦ ἄντρον. Οὗτοι προθύμως συναθροίζονται⁶, διότι

¹) Ἐν στίχ. 80. ²) Ἐν στίχ. 136. ³) Ἐν στίχ. 189. ⁴) Ἐν στίχ. 208. ⁵) Ἐν στίχ. 288. ⁶) Ἐν στίχ. 301.

ἐξέλαμψεν ἡμέρα μισολάμαχος, ὅπως ἀνελκύσων εἰς τὸ φῶς τὴν μεγίστην καὶ φιλαμπελωτάτην πασῶν τῶν θεῶν. Ὁ Τρουγαῖος παρακαλεῖ τὸν Ἑρμῆν, ὅπως βοηθήσῃ εἰς τὸ ἔργον καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτου ἀνέλκεται εἰς τὸ φῶς ἡ θεά¹. Μετὰ ταύτης ἐξέροχονται ἡ Ὀπώρα καὶ ἡ Θεωρία. Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἑρμοῦ ὁ Τρουγαῖος λαμβάνει σύζυγον τὴν Ὀπώραν². Μετὰ τοῦτο ὁ εἰρηνικὸς ἀγρότης καταβαίνει εἰς τὴν γῆν³, ποιεῖ θυσίαν καὶ τρέπεται εἰς εὐωχίαν. Ἐνταῦθα ἔρχεται μετὰ χαρᾶς μὲν ὁ δρεπανουργός⁴, μετὰ λύπης δὲ ὁ κάπηλος ὀπλων⁵. Ἀφ' οὗ δ' ἡλέγχθη ὁ υἱὸς τοῦ Λαμάχου, ὅστις ἦδεν ἄσματα πολέμου⁶, καὶ ὁ τοῦ Κλεωνύμου, ὅστις ἔψαλλεν ἐκ τοῦ ῥυθμίστου Ἀρχιλόχου⁷, λήγει ἡ κωμωδία εἰς τὸν ὑμέναιον.

Τὸ δράμα τοῦτο ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τοὺς Ἀχαρνεῖς διότι καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς συμβουλευε τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς κατάλυσιν τοῦ ὀλεθρίου πολέμου. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ σπουδαία διαφορά διότι ἐκεῖ μὲν μόνον ὁ Δικαιόπολις ἤθελε τὴν εἰρήνην, ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον ὁ Τρουγαῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαός, ὃν ἐκπροσωπεῖ ὁ χορός. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ὁ φίλος τοῦ πολέμου Κλέων εἶχε πέσει ἐν τῷ πεδίῳ⁸ τῆς μάχης καὶ πολλαὶ πόλεις πρὸς τοὺς πολεμίους μεθίσταντο. Ὅτι δ' ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε κωμωδίαν ἔχουσαν τοιαύτην ὑπόθεσιν, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι μόλις παρῆλθεν ἡ ἐορτὴ τῶν μεγάλων Διονυσίων καὶ ἐγένοντο σπονδαί⁹. Ἄν παραβληθῶσιν αἱ δύο εἰρημέναι κωμωδίαὶ πρὸς ἀλλήλας, ἔσται δῆλον, ὅτι οἱ Ἀχαρνεῖς ὑπερέχουσι τῆς Εἰρήνης κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου διότι ἐν ἐκείνῳ τῷ δράματι ἡ ἐνότης εἶναι καταφανέστερα. Τῆς προκειμένης κωμωδίας τὸ πρῶτον μέρος εἶναι κρεῖττον τοῦ δευτέρου. Φαίνεται, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης

¹) Ἐν στίχ. 520. ²) Ἐν στίχ. 709. ³) Ἐν στίχ. 824. ⁴) Ἐν στίχ. 1198. ⁵) Ἐν στίχ. 1210. ⁶) Ἐν στίχ. 1270. ⁷) Ἐν στίχ. 1298. ⁸) Θουκυδίδ. V, 10. ⁹) Θουκυδίδ. V, 20.

παρετήρησε τὰς ἐλλείψεις τῆς κωμωδίας καὶ λέγεται, ὅτι ἐποίησε διασκευήν, ἣτις δὲν διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διεφώνουν αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι¹. Ἐν τῇδε τῇ κωμωδίᾳ γίνεται ἀλλαγὴ τόπου, διότι μέρος μὲν ἐν τῇ γῇ, μέρος δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ τελεῖται.

Οἱ δ' Ὀρνιθεὶς ἐδιδάχθησαν ἐπὶ ἄρχοντος Χαβρίου κατὰ τὸ 414 π. Χ. διὰ τοῦ Καλλιστράτου. Ἐν τῷ ἀγῶνι ἡρίστευσεν ὁ Ἀμειψίας διὰ τῶν Κωμαστῶν, τὰ δευτερεῖα ἔλαβεν ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τῆσδε τῆς κωμωδίας καὶ τρίτος ἐγένετο ὁ Φρύνιχος διὰ τοῦ Μονοτρόπου². Ἐν ἀρχῇ τῆς κωμωδίας δύο προσεῖται Ἀθηναῖοι, ὁ Εὐελπίδης καὶ ὁ Πισθέταιρος, φεύγοντες τὴν ἐν Ἀθήναις συκοφαντίαν καὶ ἀκολουθοῦντες κολοῖψ καὶ κορώνῃ ἀποδημοῦσιν εἰς τοὺς Ὀρνιθας. Κατὰ πρῶτον ἐντυγχάνουσιν ἔποπι (ἀγριοπετεινῷ), εἰς δὲν μετεμορφώθη ὁ Τηρεὺς. Πρὸς τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν συγγενεῖς, διότι οὗτος εἶχε λάβει γυναικα Πρόκνην τὴν θυγατέρα τοῦ Πανδίωνος, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἴτυν. Ἐπειδὴ δὲ ἠτίμασε τὴν ἀδελφὴν τῆς Πρόκνης Φιλομήλαν, μετεμορφώθη εἰς ἔποπα. Οὗτος λοιπὸν καλεῖ τοὺς Ὀρνιθας εἰς ἐκκλησίαν, οἵτινες νομίσαντες, ὅτι προϋδόθησαν, προτίθενται νὰ κατασπαράξωσι τοὺς ἀνθρώπους³. Ἀλλ' ὁ ἔποψ πρᾶννει τὴν μαρίαν αὐτῶν καὶ ὁ Πισθέταιρος διεγείρει τὴν συνείδησιν τῆς ἀρχαιοτάτης κοσμοκρατορίας τῶν ὀρνίθων, ἣν ἀφείλον οἱ Ὀλύμπιοι θεοί⁴. Ὁ χορὸς τῶν ὀρνίθων πείθεται, πλήρης χαρᾶς τρέπεται εἰς ἐνθουσιαστικὰ ἔσματα⁵ καὶ πρὸς τοὺς

¹) Ἐν τῇ τρίτῃ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται: "Φαίνεται ἐν ταῖς διδασκαλίαις καὶ ἑτέραν δεδιδωχὸς Εἰρήνην ὁμοίως Ἀριστοφάνης. Ἀθῆλον οὖν φησιν Ἐρατοσθένης, πότερον τὴν αὐτὴν ἀνεδίδαξεν ἢ ἑτέραν καθήκεν, ἣτις οὐ σφύζεται... Καὶ σοπράδην δέ τινα ποιήματα παρατίθεται, ἅπερ ἐν τῇ νῦν φερομένην οὐκ εἰσὶν...". Οἶα Bergk IV, 84. ²) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει. ³) Ἐν στίχ. 328. ⁴) Ἐν στίχ. 481. ⁵) Ἐν στίχ. 685. Περὶ τῶν ἀνθρώπων λέγουσι μετὰ περιφρονήσεως:

"Ἄγε δὴ φύσιν ἄνδρες ἄμαυρόβιοι, φύλλων γενεῇ προσόμοιοι, ὀλιγοδρανέες, πλάσματα πηλοῦ, σκιοειδέα φύλ' ἀμενηνά,

δύο ἀνθρώπους συμμαχίαν ποιεῖται. Μετὰ ταύτην κτίζουσι πόλιν τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς γῆς χωρίζουσιν, ἣν ὀνομάζουσι Νεφελοκοκκυγίαν¹. Ἀφ' οὗ δ' ἡ κτίσις τῆς πόλεως γνωστὴ ἐν Ἀθήναις ἐγένετο, ἔρχονται ἐκεῖθεν χρησμολόγος², ὁ γεωμέτρης Μέτων, ἐπίσκοπος καὶ ψηφισματοπώλης, ἀλλὰ κακῶς ὑπὸ τοῦ Πισθεταίρου ἀποπέμπονται. Μετὰ τὴν διάφραξιν τοῦ οὐρανοῦ οἱ ἄνθρωποι τοῖς ὄρνισι καὶ οὐχὶ τοῖς θεοῖς θυσίας προσέφερον. Ἐπειδὴ δ' οὕτως εἶχε, οἱ θεοὶ περιῆλθον εἰς τὴν ἑσχάτην ἀνάγκην. Ἐρχεται εἰς τὴν Νεφελοκοκκυγίαν ὁ Προμηθεύς, ὅστις ἀγγέλλων τὸν παρὰ τοῖς θεοῖς λιμὸν καὶ τὴν προσεχῆ τούτων πρέσβεισιν συμβουλεύει, ὅπως ὁ ἄρχων τῆς νέας πόλεως αἰτήσῃ παρὰ τοῦ Διὸς τὸ σκήπτρον καὶ τὴν Βασίλειαν εἰς γυναῖκα³. Καὶ ὄντως μετ' ὀλίγον πρέσβεύουσιν ὁ Ποσειδῶν, ὁ Τριβαλλὸς καὶ ὁ Ἡρακλῆς, οἵτινες ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἀναγκασθέντες ὑπισχνοῦνται τὰ αἰτηθέντα. Οὕτως ὁ Πισθέταιρος ἐμφανίζεται κατὰ τὸ τέλος τῆς κωμωδίας ἔχων γυναῖκα τὴν Βασίλειαν καὶ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς πάλλων⁴.

Διὰ τοῦδε τοῦ δράματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἀριστοτοφάνης διακωμωδεῖ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτικὴν. Ὁ φιλόπολις ποιητὴς παρετήρησεν, ὅτι ἡ εἰς Σικελίαν στρατεία ἦτο τυχοδιωκτικὸν πολιτικὸν σχέδιον, ὅπερ δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ ἰσχυρᾷ βάσει. Ὁ Ἀλκιβιάδης πείσας τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὅπως στρατεύσῃται εἰς τὴν Σικελίαν, διανοεῖτο, ὅπως γίνηται κύριος τῆς μεγάλης νήσου καὶ τῆς Ἰταλίας, δουλῶσῃ τοὺς Καρχηδονίους καὶ διὰ τούτων τοὺς Πελοποννησίους⁵,

ἀπτήνες ἐφημέριοι ταλαὶ βροτοὶ ἄνδρες εἰκελόνειροι,
πρόσχετε τὸν νοῦν τοῖς ἀθανάτοις ἡμῖν τοῖς αἰὲν ἐοῦσιν,

¹) Ἐν στίχ. 819 ²) Ἐν στίχ. 959. ³) Ἐν στίχ. 1535. ⁴) Ἐν στίχ. 1714. ⁵) Αὐτὸς ὁ Ἀλκιβιάδης λέγει ἐν Σπάρτῃ παρὰ Θουκυδίδ. VI, 90 Ἐπλεύσαμεν εἰς Σικελίαν πρῶτον μὲν, εἰ δυνάμεθα, Σικελιώτας καταστρεφόμενοι, μετὰ δ' ἐκείνους αὖθις καὶ Ἰταλιώτας, ἔπειτα καὶ τῆς Καρχηδονίων ἀρχῆς καὶ αὐτῶν ἀποπειράσομεντες. Εἰ δὲ προχωρήσῃσι ταῦτα ἢ πάντα ἢ καὶ τὰ πλείω, ἣδη τῇ Πελοποννήσῳ ἐμέλλομεν ἐπιχειρήσειν, κομίσαντες

γείνη βασιλεὺς καὶ κοσμοκράτωρ. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν κατακτητικὸς λαός, ἀλλ' ἀποικιακός. Αἱ κατὰ τῶν Περσῶν νῆκαι ὠφέλησαν μὲν αὐτοὺς περιφανῶς, ἀλλὰ καὶ ἔβλαψαν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐδίδαξαν τοὺς νικητὰς κατακτητικὴν πολιτικὴν. Ἡ ἰδέα τῆς κοσμοκρατορίας ἐγεννήθη ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Περικλέους καὶ παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις ἐπεισε τὰ πλήθη πρὸς πραγμάτων τῶν μεγάλων μὲν, δυσεπιτεύκτων ὁμῶς αὐτοῦ σχεδίων. Ὅτι ἡ κωμωδία περιέχει ἀλληγορίαν, νομίζομεν, ὅτι δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ. Καὶ ὅντως ὁ *Suvern*¹ περιρᾶται, ὅπως μέχρι τῶν ἐλαχίστων καταδείξῃ ταύτην, ἀλλ' ὁ *Droysen*² δὲν δύναται νὰ εὖρη βαθυτέραν ἔκνοιαν ἐν τῷδε τῷ δράματι. Ἀλλὰ τίς ἐν τῷ Πισθηταίῳ δὲν ἐμβλέπει τὸν Ἀλκιβιάδην τὸν πείσαντα τὸν κοῦφον λαὸν ὥσπερ ὄρνιθας, ὅπως ἐκτελέσῃ τὸ μέγα σχέδιον; Πρὸς δὲ ἡ κωμωδία ὑπαινίσσεται τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς πόλεως διότι ἕκαστος φέρεται ἐκεῖ, ἔνθα τὸ ἴδιον συμφέρον ἄγει.

Ἡ δὲ *Λυσιστράτη* ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 411 π. Χ. διὰ τοῦ Καλλιστράτου ἐπὶ ἄρχοντος Καλλίου. Καὶ ἐν τῇ κωμωδίᾳ ταύτῃ ὁ Ἀριστοφάνης ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς καταλύσεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὃ ὑπαινίσσεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἡρωίδος τῆς κωμωδίας³. Αὕτη θέλουσα νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀλλήλους ἐκάλεσε σύλλογον γυναικῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῆς Βοιωτίας. Διότι εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἐν ταῖς γυναιξὶν ἔκειτο ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος⁴. Ἀφ' οὗ δ' αἱ κληθεῖσαι συνήλθον εἰς Ἀθήνας, ἡ Λυσιστράτη πείθει ταύτας, ὅπως ὁμόσωσιν, ὅτι θέλουσιν ἀπόσχει τῆς συνοουσίας πρὸς τοὺς ἄνδρας, μέχρις ὅτου

ξίμπασαν μὲν τὴν ἐκεῖθεν προσγενομένην δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὺς δὲ βαρβάρους μισθωσάμενοι καὶ Ἰβήρας καὶ ἄλλους . . . »

¹) Über Aristophanes Vogel, Abhandl. d. Berl. AK. 1827. ²) Τοῦτο ἀποφαίνεται ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἰδὲ καὶ Klein Geschichte des Dramas II, 156. ³) Κατὰ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν. Ἡ ἔκκλησις Λυσιστράτη παρὰ τὸ λῦσαι τὸν στρατόν. ⁴) Ἐν στίχ. 30.

οὔτοι παύσονται κατ' ἀλλήλων πολεμοῦντες¹. Μετὰ τὸν ὄρκον ἡ Ἀντιστράτη σπεύδει εἰς τὴν ᾿Ακρόπολιν, ἣν ὁμόφυλοι ἤδη εἶχον καταλάβει². Ἐνταῦθα αἱ γυναῖκες ἀποτελοῦσι χορόν, καθ' οὗ ἔρχεται χορὸς γερόντων, οἵτινες ἀπειλοῦσι νὰ καύσωσι τὰς κεκλεισμένας τῶν προπυλαίων πύλας³. Ἄλλ' οὐδὲν δύνανται νὰ διαπραξῶσι. Πρὸς δὲ ἔρχεται πρόξουλός τις, ὅστις κελεύει τοὺς Σκύθας τοξότας, ἵνα συλλάβωσι τὰς γυναῖκας καὶ δέσωσι τὰς χεῖρας αὐτῶν⁴. Τούτων γενναίως ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀποκροσθέντων ὁ πρόξουλος ἐρωτᾷ περὶ τῆς αἰτίας, δι' ἣν αἱ γυναῖκες κατέλαβον τὴν ᾿Ακρόπολιν. Ἡ Ἀντιστράτη ἀποκρινομένη λέγει, ὅτι ἔπραξαν τοῦτο, ὅπως μὴ παρέχωσιν ἀργύριον τοῖς ἀνδράσι πρὸς πόλεμον⁵. Οὕτως ὁ πρόξουλος μὴ δυνηθεὶς νὰ καταπαύσῃ τὴν στάσιν ἀπέρχεται εἰς τοὺς συμπροξοῦλους. Τινὲς τῶν γυναικῶν πειρῶνται, ὅπως αὐτομολήσωσι πρὸς τοὺς ἀνδρας διὰ παντοίας προφάσεις⁶, ἀλλ' ἐλέγχονται ὑπὸ τῆς Ἀντιστράτης καὶ ἐγκατεροῦσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Σπάρτῃ ἡ αὐτὴ στάσις ἐγένετο, ἔρχεται κήρυξ περὶ σπονδῶν⁷. Ἡ Ἀντιστράτη ὑπομνήσασα τὴν παλαιὰν τῶν δύο πόλεων φιλίαν κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ μὲν Κίμων ἐξοήθει τῇ Σπάρτῃ, οἱ δὲ Λάκωνες ἠλευθέρουν τὰς ᾿Αθήνας ἀπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ Ἰππίου⁸, διαλάσσει τοὺς πολεμίους καὶ παραδίδει τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν⁹. Ἐν τέλει τῆς κωμωδίας συνίστανται δύο χοροί, ὁ τῶν ᾿Αθηναίων καὶ ὁ τῶν Λακωνίων, οἵτινες ᾄδουσιν.

Ἡ κωμωδία αὕτη ἔχει μὲν πολλὴν τὴν ζωηρότητα, ἀλλ' εἶναι μεστὴ τοσοῦτων βωμολοχημάτων, ὅσα ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ δράματι τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπάρχουσιν. Ἀφ' οὗ οἱ ἄνδρες ἐξηλέγχθησαν ἀνίκανοι, ὅπως καταλύσωσι τὸν ἐθνοφθόρον πόλεμον, ὁ

¹) Ἐν στίχ. 210. ²) Ἐν στίχ. 242. ³) Ἐν στίχ. 305. ⁴) Ἐν στίχ. 455. ⁵) Ἐν στίχ. 488. ⁶) Ἐν στίχ. 728. ⁷) Ἐν στίχ. 980. ⁸) Ἐν στίχ. 1144. ⁹) Ἐν στίχ. 1271.

ποιητὴς ἐξήγησε τὴν σωτηρίαν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν γυναικῶν.
 Ἡ πρόθεσις τοῦ κωμικοῦ εἶναι σωσίπολις· διότι τὰ τῆς πόλεως
 εἶχον κακῶς καὶ ἕκαστος ἡδύνατο νὰ προΐδῃ τὸν κίνδυνον, εἰ
 ὃν αὕτη ἐφέρετο. Ὁ μὲν στρατὸς ἐν Σικελίᾳ εἶχε φθαρῆ, οἱ δὲ
 Λακεδαιμόνιοι ἐπετείχισαν τὴν Δεκέλειαν καὶ συνῆψαν συμμα-
 χίαν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ αὐτὴ ἡ βά-
 σις τῆς πολιτείας ἤρξατο σαλευομένη· διότι οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐκ τῶν
 ἀτυχημάτων τῆς πόλεως τὸ θάρρος ἀντλήσαντες κατέστησαν
 τοὺς προδοῦλους καὶ μετ' ὀλίγον τὴν ἀρχὴν τῶν τετρακοσίων.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδιδάχθησαν αἱ Θεσμοφοριάζουσας
 ὧν ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐορτῆς τῆς Θεσμοφορίας.
 Δήμητρος¹. Τῆς ἐορτῆς ἀπεκλείοντο οἱ ἄνδρες. Ἐν Ἀθή-
 ναις γίνεται γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην αἱ Θεσμοφο-
 ριάζουσας ἔμελλον νὰ ψηφίσωσι θάνατον κατὰ τοῦ Εὐριπίδου.
 Ὁ τραγικὸς νομίζει, ὅτι δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ἀ-
 νήρ τις γυναικεῖα ἱμάτια περιβεβλημένος καὶ ὥς γυνὴ παραστὰς
 ὑπερασπίσῃ τὸν ποιητὴν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν γυναικῶν. Πρὸς
 τοῦτο μετὰ τοῦ κηδεστοῦ Μνησίλοχου πορεύεται πρὸς τὸν τρα-
 γικὸν Ἀγάθωνα, ὅστις ἦτο παρεμφερὴς πρὸς γυναῖκα· διότι κα-
 νέος καὶ λευκὸς καὶ καλὸς καὶ κομψὸς ἦτο καὶ γυναικεῖαν φων-
 νὴν εἶχεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀγάθων ἀρνεῖται, αὐτὸς ὁ παρῆλ-
 ῆς Μνησίλοχος ἀποφασίζει, ἵνα ὥς γυνὴ εἰς τὰς γυναῖκας
 παρεισδύσῃ². Ἀφ' οὗ δὲ διεσκευάσθη, πορεύεται εἰς τὰς Θεσμο-
 φοριαζούσας³. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος περὶ θανάτου τοῦ
 τραγικοῦ, ὁ Μνησίλοχος λέγει ὑπὲρ τοῦ συγγενοῦς⁴. Ἐν ᾧ δ'
 Μνησίλοχος ἐρίζει πρὸς τὰς Θεσμοφοριαζούσας, ἐξ ὧν συνίστα-
 ται ὁ χορὸς, ἔρχεται ὁ θηλυπρεπὴς Κλεισθένης, ὅστις προοίδει τ

¹) Ἡρόδοτ. Β', 171 "Καὶ τῆς Δήμητρος τελετῆς πέρι, τὴν οἱ Ἕλληνας
 θεσμοφορία καλοῦσι, καὶ ταύτης εἰδὸς μοι πέρι εὖστομα κείσθω". ²) Ἐν
 στίχ. 212. ³) Ἐν στίχ. 280. ⁴) Ἐν στίχ. 466. Ὁ Μνησίλοχος λέγει, ὅτι
 μισοὶ τὸν Εὐριπίδην, ἀλλ' ἀριθμῶσι πλείους αἰσχροὺς τῶν γυναικῶν πράξεις
 ἢς δὲν ἐδήλωσεν ὁ τραγικὸς.

ἔχνασμα τοῦ Εὐριπίδου¹. Ἐρεῦνης δὲ γενομένης ἀπεδείχθη τοῦτο καὶ ὁ Μνησίλοχος παρεδόθη Σκύθῃ τοξότη. Ὁ ποιητὴς νομίζων καθήκον, ὅπως τὸν κηδεστὴν ἑλευθερώσῃ, πρῶτον μὲν ῥηχεται ὡς Μενέλαος², ὅστις τὴν Ἑλένην ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων ἠλευθέρωσεν, εἶτα ὡς Ἡχὼ³ καὶ εἶτα ὡς Περσεύς⁴, ἀλλὰ μάλιστα διότι ὁ Σκύθης δὲν πλανᾶται. Ἐν τέλει ἐμφανίζεται ὡς προαγωγὸς μετὰ αὐλητρίδος, ἀπατᾷ τὸν τοξότην καὶ ὁ Μνησίλοχος φεύγει.

Ὁ μῦθος τοῦ δράματος στηρίζεται ἐπὶ τῆς γενικῆς πεποισμένης τῶν συγχρόνων, ὅτι ὁ τραγικὸς ἦτο μισογύνης, ὡς καὶ αἱ τραγωδίαὶ αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν μαρτυροῦσιν. Ἀναντιρρήτως ἡ κωμωδία ἔχει πολλὰς ἀρετάς, κατ' ἐξοχὴν δ' ὁ ποιητὴς ἐπέτυχεν ἐν ταῖς παρωδαῖς τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ προσοχὴ τοῦ θεατοῦ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους διατηρεῖται ἀμειώτως. Καὶ ἀντίθεσις ἐν τῇ κωμωδίᾳ δὲν ἐλλείπει διότι τὸ βάνανσον τοῦ Μνησιλόχου ἀντιτίθεται πρὸς τὸ θηλυπρεπὲς τοῦ Ἀγάθωνος. Ἄν ἡ κωμωδία αὕτη παραβληθῇ πρὸς τοὺς Ἀχαρνεῖς, γίνεται δῆλον, ὅτι ἔχει μείζονα δραματικὴν ἀξίαν, διότι εἶναι ἀπηλλαγμένη τῶν τοπικῶν καὶ χρονολογικῶν ἀνωμαλιῶν, ἃς ἐκὲν ἐδείξαμεν. Ἡ προκειμένη κωμωδία οὕτως ἤρесе τοῖς θεαταῖς, ὥστε ὁ Ἀριστοφάνης ἐποίησε καὶ δευτέραν ἔχουσαν τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ταύτην δὲ δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὡς διασκευήν, ἀλλ' ὡς ἕλως νέον δράμα, ὅπερ Δημήτριος ὁ Τροιζήνιος πρὸς διαστολήν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐπέγραψε Θεσμοφοριασάσας⁵.

Οἱ δὲ Βάτραχοι διδαχθέντες τὸ 405 π. Χ. ἔτυχον τῶν πρωτείων, δεύτερος ἐγένετο ὁ Φρύνιχος διδάξας τὰς Μούσας καὶ τρίτος ὁ Πλάτων διὰ τοῦ Κλεοφῶντος⁶. Οὕτω δ' ἐθαυμάσθη ἡ κωμωδία, ὥστε καὶ τὸ δεύτερον ἀνεδιδάχθη καὶ ὁ ποιητὴς ἐστέρφη διὰ κλάδου τῆς ἱερᾶς ἐλαίας. Φαίνεται, ὅτι ἀφορμὴν

¹) Ἐν στίχ. 575. ²) Ἐν στίχ. 871. ³) Ἐν στίχ. 1059. ⁴) Ἐν στίχ. 1101. ⁵) Ἀθῆν. I, 29. Ἰδὲ καὶ Christ ἐν σελίδ. 258. ⁶) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθήσει.

πρὸς ποίησιν τῆς κωμωδίας ταύτης ἔδωκεν ὁ πρὸ ὀλίγου συμ-
 βᾶς θάνατος τοῦ Σοφοκλέους, οὗ μόνον ὀλίγον χρόνον προη-
 γήθη ὁ τοῦ Εὐριπίδου. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων τραγικῶν, οἵτινες
 τότε ἀμιλλώμενοι ἦτον παρὰ τοῦ ἄρχοντος χορόν¹, οὐδεὶς
 ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους διδασκάλους
 τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου. Διὰ τὴν κατάπτωσιν τούτου ὁ μὲν Διό-
 νυσος ἦτο ἀπαραμύθητος, οἱ δὲ θεαταὶ ἐπόθουν τὸν Εὐριπίδην.
 Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν λοιπὸν ταύτην ὁ κωμικὸς πλάττει τὸν μῦ-
 θον, ὅτι ὁ θεὸς τοῦ θεάτρου μετὰ τοῦ δούλου Ξανθίου κατέρ-
 χεται εἰς τὸν Ἀδην, ὅπως ἐκεῖθεν τὸν Εὐριπίδην εἰς τὸ φῶς
 ἀναγαγὼν τὴν τραγικὴν τέχνην ἀνυψώσῃ Ἀφ' οὗ δ' ἦλθεν εἰς
 τὸν Ἡρακλέα, ἵνα μάθῃ τὰ τῶν δδῶν², ὅρμῃ ἐπὶ τὸ ἔργον
 λεοντῆν περιβεβλημένος καὶ ῥόπαλον φέρων, ἵνα παρέχῃ ἐκπλη-
 ξιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ὅτε δ' ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀχερουσίαν
 λίμνην, ὁ μὲν δοῦλος, ἅτε μὴ μετασχὼν τῆς ἐν Ἀργινοῦσσαις
 ναυμαχίας, δὲν προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Χάρωνος³, ἀλλ' ἠναγ-
 γάσθη, ἵνα περὶ περιέλθῃ τὴν λίμνην, αὐτὸς δ' ὁ θεὸς ἀντὶ δύο
 ὀβολῶν ἐπεραιώθῃ. Μετὰ τὴν περαιώσιν ὑποδέχεται τὸν Διό-
 νυσον χορὸς μεμνημένων⁴. Ἐπειδὴ δ' Ἡρακλῆς ἐν Ἀδου
 διεπράξατο ἀδικήματα⁵, οἱ ἀδικηθέντες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ
 φέροντος λεοντῆν Διονύσου, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ περιβληθῇ τὸν
 ἱματισμὸν τοῦ Ξανθίου. Μετὰ τὰς κωμικὰς ταύτας περιπετείας
 ὁ Διόνυσος ἔρχεται εἰς τὸν Πλούτωνα ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν ἐγί-
 νετο ἄγων περὶ τῆς τραγικῆς τέχνης. Ἀθλον τοῦ ἀγῶνος προῦ-
 κειτο σίτησις ἐν τῷ πρυτανείῳ καὶ θρόνος⁶, ὃν τὸ πρῶτον κατεῖχεν
 ὁ Αἰσχύλος. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου ἐλθὼν ὁ Εὐριπίδης ἀντελάβετο
 τοῦ θρόνου. Γίνεται λοιπὸν ἐν Ἀδου ποιητικὸς διαγωνισμός,
 ἐν ᾧ ὁ Ἀριστοφάνης δεικνύει τὴν λεπτὴν περὶ τὰ αἰσθητικὰ
 ζητήματα κρίσιν αὐτοῦ. Ἐν τέλει ὁ Διόνυσος ἀποφαίνεται,

¹) Ἐν στίχ. 91. ²) Ἐν στίχ. 117. ³) Ἐν στίχ. 192. ⁴) Ἐν στίχ.
 824. ⁵) Ἐν στίχ. 465. ⁶) Ἐν στίχ. 764.

ὅτι νικᾷ ὁ Αἰσχύλος¹⁾, ὃν ἀνάγει εἰς τὸ φῶς, ἀφ' οὗ τὸν θρόνον παρέδωκε τῷ Σοφοκλεῖ.

Δικαίως ἡ κωμωδία αὕτη τάσσεται ἐν ταῖς ἀρίστοις τοῦ κωμικοῦ. Ἐν ᾧ ἄλλοι ποιηταί, ὡς ὁ Εὐπολις ἐν τοῖς Δήμοις, ἀνῆγον εἰς τὸ φῶς τὰς σκιάς, ὁ Ἀριστοφάνης κατήγαγεν αὐτοὺς τοὺς θεατὰς εἰς τὸν Αἶδην. Ὁ θεατὴς διέρχεται διὰ σειρῶν ἀντιθέσεων, μέχρις ὅτου φθάνει εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν δύο τραγικῶν. Τῶν διαγωνιζομένων τὸ ἦθος εἶναι σαφῶς διαγεγραμμένον καὶ αἱ περὶ τούτου κρίσεις κατέχουσι σπονδαιοτάτην θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ποιήσεως. Τὴν νίκην ὁ ἀρχαιοπρεπὴς ποιητὴς ἀπονέμει τῷ Μαραθωνομάχῳ τραγικῷ· διότι τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως προσδοκᾷ παρὰ τῆς ἡθικῆς καὶ γενναίας ἐκείνου ἀνατροφῆς ἢ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Εὐριπίδου, ἣτις τὰς βάσεις τοῦ οἴκου, τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας ἐσάλευε καὶ εἰς ἐρείπια μετέβαλεν.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑκκλησιαζουσῶν ὑπάρχει διαφωνία, διότι κατὰ τινες ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ 389 π. Χ., κατ' ἄλλους κατὰ τὸ 394²⁾. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ εἶχον τελευτήσει, ἡ δημοκρατία μετὰ τινος περιπετείας πάλιν κατέστη, ὁ δημαγωγὸς Ἀγύρριος ἀυξήσας τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐδαπὰν τὸ ἀργύριον τῆς πόλεως καὶ ὁ ὄχλος ἠγνόει ὅτε μὲν τοῦτον, ὅτε δ' ἐκείνον τὸν δημαγωγόν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως αἱ γυναῖκες ἀποφασίσασαι, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, περιβάλλονται ἱμάτια ἀνδρικὰ καὶ πώγωνας περιθέτους καὶ ποιοῦσιν ἐκκλησίαν.

Ἐν τῇ κωμωδίᾳ προλογίζει ἡ Πραξαγόρα μὴ δυναμένη νὰ ἐννοήσῃ, διὰ τί δὲν ἦλθον αἱ γυναῖκες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἰκάζει, ἢ ὅτι δὲν εἶχον ἐρραμμένους τοὺς πώγωνας ἢ ὅτι δὲν

¹⁾ Ἐν στίχ. 1473. ²⁾ *Ora Bode III, 2, 361 καὶ Christ ἐν σελ. 258.

ἡδυνήθησαν νὰ κλέψωσι τὰ ἀνδρικὰ ἱμάτια¹. Ταῦτα δὲ λέγουσα διανοεῖται, ὅπως ἀπέλθῃ· διότι βλέπει λύχρον πλησιάζοντα καὶ φοβεῖται, μὴ ἀνὴρ τις ἦναι ὁ προσερχόμενος. Ἄλλ' ἀναγνώριζονται αἱ γυναῖκες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός. Ἐν ταύταις ἡ Πραξαγόρα ἀγορεύουσα δεικνύει, ὅτι τὰ τῆς πόλεως περιῆλθον εἰς κακὴν κατάστασιν διὰ τὴν ἄνοιαν τῶν ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο προτείνει, ὅπως ἡ διοίκησις τῆς πόλεως παραδοθῇ ταῖς γυναῖξιν². Αἱ ἐκκλησιάζουσαι δέχονται τὴν πρότασιν καὶ εἰτα ψηφίζουσι κοινοκτημοσύνην, καθ' ἣν καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες θέλουσιν εἶναι κοιναί. Τούτων γενομένων μάτην ὁ Βλέπυρος, ὁ ἀνὴρ τῆς Πραξαγόρας, ἀναζητεῖ τὰς ἐμβάδας καὶ τὸ ἱμάτιον, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας· ἐξελθὼν δὲ εὐρίσκει τὸν γείτονα ἀποροῦντα διὰ τὸ αὐτό³. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Χρέμης, ὅστις βραδέως πορευθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲν ἔλαβε τὸ τριώβολον⁴. Παρὰ τοῦτον ὁ Βλέπυρος μανθάνει τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γεγνημένα. Ἀφ' οὗ δ' αὕτη διελύθη, ἐπανέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν ἡ Πραξαγόρα, πρὸς ἣν ἐρῖζει ὁ Βλέπυρος, ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ κατέλιπε τὴν συζυγικὴν οἰκίαν⁵. Αὕτη πρῶτον λέγει, ὅτι ἐπορεύθη εἰς φίλην ὠδίνουσαν, εἰτα δ' ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ δῆμος τῶν γυναικῶν ἀπεφάσισεν, ὅπως τὰ πάντα ὧσι κοινὰ μὴδ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν ἐξαιρουμένων⁶. Ὁ ἀνὴρ ὅμως αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν κοινοκτημοσύνην, ὥς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ, ἂν ὑπάρξωσι κλέπται καὶ ἂν κυβεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὰ ἐψηφισμένα ἀνὴρ τις τὰ πενιχρὰ αὐτοῦ σκευὴ κομίζει, ὅπως καταθέσῃ εἰς τὸ κοινόν⁷, ἀλλ' ὁ πλούσιος Χρέμης διστάζει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου τῶν γυναικῶν πρὶν πεισθῆναι, ὅτι καὶ ἄλλοι κατέθεντο τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν. Ἐν τέλει καταδεικνύει ὁ κωμικὸς τὰ ἄτοπα, ἅπερ ἤθελον ἐξελιχθῆναι ἐκ τῆς κοινότητος τῶν γυναικῶν⁸.

¹) Ἐν στίχ. 25. ²) Ἐν στίχ. 210. ³) Ἐν στίχ. 311. ⁴) Ἐν στίχ. 371.
⁵) Ἐν στίχ. 520. ⁶) Ἐν στίχ. 590. ⁷) Ἐν στίχ. 730. ⁸) Ἐν στίχ. 877 καὶ ἐξῆς.

ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα δὲν ἀνεζήτησε τὸ κωμικὸν ἐν ἱστορικοῖς προσώποις, ἀλλ' ἐν πολιτικαῖς θεωρίαις. Κατὰ τοῦτο αἱ Ἐκκλησιαῖζουσαι προσεγγίζουσιν εἰς τὴν μέσσην κωμωδίαν. Τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τοῦδε τοῦ δράματος προτίθεται νὰ διακωμωδήσῃ τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος¹. Τοῦτο ὁμως οὐδόλως εἶναι πιθανόν, διότι ὁ διάλογος συνεγράφη μετὰ τὴν κωμωδίαν². Ἰσως εἶναι πιθανώτερον, ὅτι ὁ φιλόσοφος ὑπαινίσσεται τὴν κωμωδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους³. Βεβαίως ὁ Πλάτων δὲν ὠρμήθη ἐκ τοῦ κωμικοῦ, διότι τοιαῦται θεωρίαι ἦσαν γνωσταὶ ἐν Ἀθήναις καὶ εἶχον ἐφαρμοσθῇ ἐν Σπάρτῃ. Ἄλλως ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μεγάλη πενία κατέλαβε τοὺς πολίτας καὶ ἐντεῦθεν ἀνεφάνησαν αἱ περὶ κοινοκτημοσύνης ἰδέαι, ἃς καταπολεμεῖ ὁ Ἀριστοφάνης.

Ἐπὶ ἄρχοντος Ἀντιπάτρου κατὰ τὸ 388 π. Χ. ἐδιδάχθη ὁ Πλοῦτος. Ἀνταγωνιστὰς τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο ὁ Νεοχάρης, ὅστις ἠγωνίζετο διὰ τῶν Λακώνων, ὁ Ἀριστομένης διὰ τοῦ Ἀδμήτου, ὁ Νικοφῶν διὰ τοῦ Ἀδωνίδος καὶ ὁ Ἀλκαῖος διὰ τῆς Πασιφάνης. Ὁ Πλοῦτος εἶναι ἡ τελευταία κωμωδία, ἣν ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε διὰ τοῦ ἰδίου ὀνόματος· διότι δύο ἄλλας, τὸν Κώκαλον καὶ τὸν Αἰδολοσίκωνα, ἐδίδαξε διὰ τοῦ νιόυ Ἀραρότος⁴.

Ἐν τῇδε τῇ κωμωδίᾳ ὁ ποιητὴς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι πρεσβύτης χρηστὸς Χρεμύλος⁵ ὀνομαζόμενος ἐπορεύθη εἰς τὸ υαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπως ἐρωτήσῃ, ἂν πρέπη νὰ διδάξῃ τὸν νιόν, ὅπως οὗτος τρόπους μεταβαλὼν γένηται πανοῦργος καὶ ἄδικος⁶. διότι οἱ δίκαιοι περιπίπτουσιν εἰς πενίαν. Ὁ θεὸς ἐκέλευσε τὸν ἐρωτήσαντα πατέρα, ἵνα ἀκολουθήσῃ ἐκείνῳ, ὃ τὸ

¹) Bode III, 362. ²) *Ora* C. Fr. Hermann, *Geschichte und System der Platon. Philosophie* I, 536 καὶ 692. Παράβαλλ. καὶ Christ ἐν σελ. 258. ³) *Ἐν Πολιτ.* V, 452 καὶ 457. ⁴) *Ἰδὲ τὴν τρίτην Ὑπόθεσιν.* ⁵) *Ἐν τῇ πέμπτῃ Ὑπόθεσι ἀναγινώσκεται* "Χρεμύλος γὰρ ἀπὸ τοῦ χρέος καὶ τοῦ αἰμύλου τὸ ἀπατῶ εἴρηται, ὁ ἀπατῶν δηλαδὴ τοὺς χρεωφειλέτας διὰ πενίαν". ⁶) *Ἐν σίχ.* 35.

πρῶτον ἤθελε συναντήσῃ. Ὅντως ἐξελθὼν ὁ Χρεμύλος τοῦ μαν-
τείου ἐντυγχάνει τυφλῷ γέροντι, ᾧ ἀκολουθεῖ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ
καὶ ὁ Χρεμύλος καὶ ὁ δούλος αὐτοῦ Καρίων ἀγροοῦσιν, ἀλλ' ἐξ-
αναγκάζουσι νὰ εἴπῃ τοῦτο, δηλαδή ὅτι εἶναι ὁ Πλοῦτος¹. Πρὸς
δὲ μανθάνουσιν, ὅτι ὁ Ζεὺς κατέστησε τὸν Πλοῦτον τυφλόν,
ὅτε ἤδη ἦτο μειράκιον· διότι ἠπειλήσεν, ὅτι μέλλει νὰ πορεύηται
πρὸς μόνους τοὺς δικαίους, τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς κοσμίους.
Ἐτύφλωσε δὲ τοῦτον, ὅπως μὴ διαγινώσκῃ μηδὲνα τούτων².
Προστίθῃσι δ', ὅτι ἂν συνέβαινε νὰ ἀναζέλῃ, ἤθελε φεύγει τοὺς
πονηροὺς³. Ὁ Χρεμύλος ὑπισχνεῖται θεραπείαν τῷ τυφλῷ,
ἀλλ' οὗτος δὲν θέλει φοβούμενος τὸν Δία⁴. Παρατηρεῖ δ' ὅμως
αὐτῷ ὁ Χρεμύλος, ὅτι, ἂν ἀναζέλῃ καὶ μικρὸν χρόνον, ἡ τυ-
ραννὶς καὶ οἱ κεραυνοὶ τοῦ εἰρημένου θεοῦ δὲν θέλουσιν ἔχει
ἄξιαν τριωξόλου⁵. διότι τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ πλούτου.
Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Χρεμύλος τὸν μὲν Πλοῦτον παρα-
καλεῖ, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, διὰ δὲ τοῦ δούλου καλεῖ
τοὺς γεωργοὺς, ὅπως ἐλθόντες μετάσχωσι τοῦ πλούτου⁶. Ἀφ' οὗ
δ' οἱ γεωργοί, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ χορὸς, συνῆλθον, ὁ Χρεμύ-
λος αἰτεῖ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ὁ δὲ Βλεψίδημος ἀκούσας ἐν
τοῖς κουρείοις, ὅτι ὁ Χρεμύλος ἐπλούτησεν, ἔρχεται πρὸς αὐτὸν
ταχῆ τῷ βήματι, ὅπως γένηται κοινωνὸς τοῦ πλούτου⁷. Μα-
θοῦσα δ' ἡ Πενία τὰ γενόμενα ὠχρὰ ὡς Ἐρινὺς προσέρχεται
καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χρεμύλου γίνεταί ἄγὼν λόγων⁸. Ἀλλ' ἡ
Πενία ἡττᾶται⁹ καὶ ὁ Πλοῦτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ
ἀχθεῖς θεραπεύεται¹⁰ καὶ οὕτως ἐπλούτησαν οὐ μόνον οἱ περὶ
τὸν Χρεμύλον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ χρηστοί. Ἀλλ' οἱ κακοί, ὡς
ὁ Συκοφάντης¹¹, δυστυχοῦσιν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἤδη παρετήρησαν, ὅτι ἡ κωμωδία αὕτη δὲν
ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἄλλας. Τάσσεται δὲ εἰς τὴν μέσην ἢ τὴν νέαν

¹) Ἐν στίχ. 78. ²) Ἐν στίχ. 87. ³) Ἐν στίχ. 96. ⁴) Ἐν στίχ. 119.
⁵) Ἐν στίχ. 125. ⁶) Ἐν στίχ. 233. ⁷) Ἐν στίχ. 335. ⁸) Ἐν στίχ. 415.
⁹) Ἐν στίχ. 600 ¹⁰) Ἐν στίχ. 738. ¹¹) Ἐν στίχ. 850.

κωμωδίαν· διότι καὶ γενικοῦς χαρακτῆρας ἔχει καὶ γλῶσσαν ἐκλεκτὴν καὶ τὰς θέσεις ἤπτον μεγαλοπρεπεῖς καὶ τὰ λυρικά μέρη τοῦ χοροῦ περιορισμένα καὶ πρὸς πᾶσι τούτοις στερεῖται παραβάσεως, ἣτις εἶναι οὐσιώδους χαρακτῆρ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας. Ἄλλ' οὐχ ἤπτον καὶ ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ἐπελάθετο ἑαυτοῦ. Τῆς πολιτικῆς δ' ὅμως ὅλως ἀπέχει ὁ ποιητής. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Ἐρμῆς αὐτομολῶν ἐκ τῶν θεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους λέγει, ὅτι πατρὶς εἶναι ἐκεῖ, ὅπου τις εὐτυχεῖ¹; Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ κωμικὸς καὶ κατὰ τὸ 408 π. X. ἐδίδαξε Πλοῦτον, ὅστις δὲν διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Εἰκάζεται, ὅτι ὁ ἀπολεσθεὶς ἦτο διάφορος τοῦ σωθέντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΓ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΚΩΜΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Ἐπειδὴ ἡ ἐπίνοια τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο ἀνεξάντλητος καὶ ἐπειδὴ οὗτος δὲν ἠκολούθει ὀρισμένῳ τύπῳ, εἶναι λυπηρὸν, ὅτι δὲν διετηρήθησαν πλείονα τοῦ κωμικοῦ δράματα². Ἐν τούτοις ἠθέλομεν θαυμάσει ἔτι μᾶλλον τὴν ποικιλόπτερον τοῦ ποιητοῦ φαντασίαν. Διεσώθησαν ὅμως ἀποσπάσματα ἐκ πλείστων κωμωδιῶν αὐτοῦ καὶ τεσσάρων ἐκ τούτων γινώσκουμεν καὶ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας. Οἱ μὲν Δαιταλῆς ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ 427 π. X., οἱ δὲ Βαβυλώνιοι κατὰ τὸ 426, ὁ δὲ Προάγων κατὰ τὸ 422 καὶ ὁ Ἀμφιάραος κατὰ τὸ 414.

Ἡ σκηνὴ τῶν Δαιταλέων ὑπόκειται παρὰ τῷ ναῷ τοῦ

¹) Ἐν στίχ. 1151. ²) Ὁ μὲν Bergk ἀριθμεῖ τριάκοντα καὶ δύο, ὁ δὲ Meineke τεσσαράκοντα καὶ τρεῖς καὶ ὁ Ranke πενήτηκοντα καὶ δύο κωμωδίας.

Ἡρακλέους, ὅπου οἱ συμποσιασται κατὰ τὰ εἰωθότα ἐδείπνησαν. Οὗτοι τὸν χορὸν ἀποτελοῦντες παρίστανται ὡς θεαταὶ ἀγῶνος δύο νέων. Ἐν τῷ ἀγῶνι γίνεται ἀντίθεσις τῆς παλαιᾶς ἀγωγῆς καὶ παιδείας, ἣν ἐκπροσωπεῖ ὁ νεανίας Σώφρων, πρὸς τὴν νεωτέραν, ἣτις φέρεται εἰς σοφίσματα καὶ ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ ἄλλου νέου, ὅστις ὀνομάζεται Καταπύγων¹. Περὶ ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ὁ Ἀριστοφάνης ἐπραγματεύθη εὐρύτερον ἐν ταῖς Νεφέλαις. Ἐν ταύταις ὁ ποιητὴς λέγει καὶ περὶ τῆς καλῆς ὑποδοχῆς, ἣς ἔτυχον οἱ Δαιταλῆς². Ἐπειδὴ δὲ τὴν κωμωδίαν ἐδίδαξεν ὑπὸ ἄλλο ὄνομα, παραξάλλει ἑαυτὸν πρὸς παρθένον, εἰς ἣν δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ γεννήσῃ³. Ὡσαύτως τοὺς Βαβυλωνίους ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Καλλιστράτου. Ἡ κωμωδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ, ὃν ἀπετέλουν δοῦλοι στιγματῖαι ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς μυλῶσι τοῦ δημαγωγοῦ Εὐκράτους. Τοὺς βαρβάρους τούτους δούλους οἱ δημαγωγοὶ ἐπεδείκνυν ὡς ὄντας δῆθεν Βαβυλωνίους, οἵτινες ἐπανέστησαν κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τῆς κωμωδίας ταύτης ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει τὰς ἀπίτας τῶν ξένων πρέσβειων καὶ εἰκάζεται, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπὲρ τοῦ Γοργίαν, ὅστις πεμφθεὶς παρὰ τῶν Λεοντίνων ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 427, ὅπως αἰτήσῃ βοήθειαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν⁴. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ διεκωμώδησε τὰς κληρωτὰς καὶ χειροτονητὰς ἀρχὰς καὶ δὴ τὸν Κλέωνα παρόντων τῶν ξένων⁵. Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς προκειμένης κωμωδίας ὁ δημαγωγὸς κατεδίωξε πρῶτον μὲν τὸν Καλλίστρατον, εἶτα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀριστοφάνη διὰ γραφῆς ξενίας, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Ἐν μὲν τῷ Προάγωνι ὁ ποιητὴς ἐπαρώδει τὸν μῦθον τοῦ Θυέστου⁶, ὃν ἐπραγματεύετο ὁ Εὐριπίδης, ἐν δὲ

¹) Ἀριστοφάν. ἐν Νεφέλ. 529, ὅπου ἰδὲ καὶ τὸν Σχολιαστήν. ²) Ἀριστοφάν. αὐτόθι. ³) Αὐτόθι. ⁴) Bode III, 2, 366. Ὅρα καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν. 634. ⁵) Σχολ. Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν. 474. ⁶) Ἀθην. III, 95.

τῷ Ἀμφιαράῳ συνώνυμον τραγωδίαν τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ. Ἴσως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμφιαράου λανθάνει ὁ Νικίας, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ μετάρχη τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Σικελίας, ὡς ὁ μυθικός ἦρως τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Θηβῶν¹.

Πλὴν τῶν τεσσάρων τούτων κωμωδιῶν μνημονεύονται καὶ ἄλλαι, ἀλλ' αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὁρισθῶσι διότι τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα δὲν βοηθοῦσιν εἰς τοῦτο. Αἱ Ὀλκάδες καὶ οἱ Γεωργοὶ εἶχον ὑποθέσεις, ὡς εἰκάζεται, ἀναφερομένας εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου². Ἐν τῷ Γήρατι ὁ ποιητὴς εἰκόνιζε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ἀνενεοῦτο, ὡς ἐν τοῖς Ἰππεῦσιν³. Οἱ δὲ Ἡρώες περιεῖχον ἀντίθεσιν τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸ παρόν. Τὰς Λημνίας ἐποίησεν ὁ Ἀριστοφάνης παρωδῶν τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ ὑπόθεσις εἶχε πολὺν τὸ κωμικόν, διότι, ὡς ἀλλαγὴ εἴρηται, αἱ Λήμνιαι στεροῦμεναι ἀνδρῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀργοναυτῶν. Ἐν τοῖς Ταγηνισταῖς ὁ ποιητὴς διεκωμῶδει τοὺς παρασίτους, ἐν οἷς ἔτασσε τὸν Προδίκον καὶ τὴν σχολὴν αὐτοῦ⁴. Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐπραγματεύετο ὁ Εὐπολις ἐν τοῖς Κόλαξι. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλούτου ὁ Ἀριστοφάνης δὲν παρέστη ἐν τῷ θεάτρῳ ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ἐδίδαξε δύο κωμωδίας διὰ τοῦ νιόυ αὐτοῦ Ἀραρότος. Αὗται ἦσαν ὁ Αἰολοσίκων καὶ ὁ Κώκαλος· καὶ ἐν ἐκείνῃ μὲν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἀνεύρισκον τὸν χαρακτηῖρα τῆς μέσης κωμωδίας, ἐν δὲ τῷ Κωκάλῳ τὸν τῆς νεωτέρας⁵. Ὁ Κώκαλος ἦτο βασιλεὺς

¹) Bode, αὐτόθι 368. ²) Ἐν τῇ πρώτῃ ὑπόθεσι τῆς Εἰρήνης ἀναγινώσκεται: "Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ὑπὲρ εἰρήνης Ἀριστοφάνης τὸ δράμα τέθεικεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀχαρνεῖς καὶ τοὺς Ἰππείας καὶ Ὀλκάδας." ³) Ἀθήν. III, 109. ⁴) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Νεφέλ. 360. ⁵) Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναγινώσκεται: "Ἐγραψε Κώκαλον, ἐν ᾧ εἰσάγει φθορὰν καὶ ἀναγνωρισμὸν καὶ τὰλλα πάντα, ἃ ἐξήλωσε Μέγανδρος."

τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Καμίκου, οὗ ἡ θυγάτηρ ἐφόνευσε τὸν Μίνωα. Ὡς ἐν τῇ αὐτῇ τούτου ἐγένετο ἡ κωμωδία. Ὁ δὲ Αἰολοσίκων ἦτο παρῳδία τοῦ Εὐριπίδου Αἰόλου¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΔ΄.

ΠΕΡΙ ΜΕΣΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

Ἡ μέση κωμωδία περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης². Ἡ περίοδος αὕτη ὡς ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας εἰς τὴν μέσσην. Αὕτη δὲ διακωμωδεῖ ὥρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ τάξεις. Ὅσάκις δὲ βάλλει τὰ ἐαυτῆς σκώμματα καὶ κατὰ προσώπων, ταῦτα δὲ εἶναι σύγχρονα, ἀλλ' ἱστορικά, οὐδὲ πολιτικά, ἀλλὰ τῶν γραμμάτων, ὡς ὁ Εὐριπίδης, ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Πλάτων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι ἐγένοντο ἀμβλείς καὶ ψυχροὶ πρὸς τὰ μέγала τῆς πόλεως συμφέροντα. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν καὶ ἡ διακωμώδῃσι τῶν πολιτευομένων ἐν τῷ θεάτρῳ ὑποχωρεῖ. Ἡ μέση λοιπὸν κωμωδία ἀποκλείουσα τὸν δημόσιον καὶ τὸν οἰκιακὸν βίον λαμβάνει τὰς ὑποθέσεις ἐκ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ κειμένων, δηλ. ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἐνταῦθα διατρίβοντες, ὡς ἰχθυοπῶλαι, μάγειροι, ἐταῖροι καὶ τοιοῦτοι ἦσαν προσφιλεῖς τῆς μέσης κωμωδίας θέματα³. Δὲν ἀπέχεν αὕτη οὐδὲ τῶν φιλοσόφων τῶν ἐνταῦθα ποιούντων τὰς δια-

¹) Klein, Geschichte des Dramas II, 206. ²) Ἄλλοι προεκτείνουσι τὴν περίοδον ταύτην μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Bergk IV, 121. ³) Klein, Geschichte des Dramas II, 208.

τριβάς, ἀλλὰ τούτους διεκωμῶδει οὐχὶ κατ' ὄνομα, ὥς δὴ ὁ Ἀριστοφάνης τὸν Σωκράτη, ἀλλ' ἐκ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀνήκον, π. χ. ὁ Ἀριστοφῶν ἔγραψε Πυθαγοριστήν. Ταῦτα μαρτυροῦσι καὶ τὰ περιωθέντα ὀνόματα τῶν κωμωδιῶν τῆς περιόδου ταύτης, ὥς Σκυτεὺς, Ἑμπορος, Κιθαρωδός, Κιθαριστρια, Ἰατρός, Φαρμακοπώλης¹.

Οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου ἐπειρῶντο, ὅπως ἀνευρίσκωσι νέας ὑποθέσεις· διότι οἱ θεαταὶ πρὸς ταύτας ἐφέροντο². Ἐν ᾧ αἱ ὑποθέσεις τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους ἔχουσι χαλαρὰν ἐνότητα, οἱ τῆς μέσης κωμωδίας ποιηταὶ πλέκουσι μετὰ μείζονος τέχνης τὸν μῦθον. Στεροῦνται ὅμως τοῦ πυρὸς καὶ τῆς εὐφυνίας, ἅπερ ἐξασπράπτουσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμωδίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ πλοῦτος τῶν Ἀθηναίων ἐμειώθη, ὁ χορὸς περιορίσθη. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ διθυραμβοποιὸς Κινησίας διὰ νόμον περιορίσει τὰς χορηγίας³. Τούτου ἕνεκεν οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ δὲν ἠδύναντο τὰ ἔχουσι πλήρη χορὸν⁴ καὶ ὁ Κινησίας ὠνομάσθη χοροκτόνος. Ἐν τῇ μέσῃ κωμωδίᾳ δὲν ἐξέλιπε μὲν ὅλως ὁ χορὸς, ἀλλὰ μόνον ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἀντήλλασσεν ὀλίγους στίχους πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἣ ἦδε μικρὸν τι μελικὸν ᾄσμα. Οἱ ἄλλοι χορευταὶ ἦσαν κωφὰ πρόσωπα (Statisten). Τὰς ἐν τῷ μεταξὺ παύσεις ἀνεπλήρου, ὥς εἰκός, ἡ μουσική. Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν

¹) Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι πλείστα ὀνόματα κωμωδιῶν εἶναι σύνθετα ἐκ τοῦ φίλος, ὥς Φιλαθήναιος, Φιλοθήβαιος, Φιλολάκων, Φίλωνος, Φιλοτραγικός, Φιλοπάτωρ, Φιλομήτωρ, Φιλείαιρος, Φιλευριπίδης, Φιλάγγυρος κτλ. ²) Ὁ Ἀντιφάνης ἐν τῇ Ἀλκίτιδι παρ' Ἀθην. III, 122 λέγει·

... ἐπὶ τὸ καινουργεῖν φέρον,
οὕτως ἐκείνως, τοῦτο γινώσκων ὅτι
ἐν καινὸν ἐγχείρημα, καὶ τολμηρὸν ἦ,
πολλῶν παλαιῶν ἐσσι χρησιμώτερον.

³) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Βατράχ. 404 καὶ ἐν στίχ. 153.

τοῦ χοροῦ καὶ ἡ μετρικὴ ποικιλία ἡλαττώθη. Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς μέσης κωμωδίας κεῖται μεταξὺ ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου καὶ εἶναι μεστή ἱστορικῶν σχημάτων, ὡς τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ συγχρόνῳ τραγωδίᾳ. Ἀφ' οὗ τὰ χορικά ἔσματα σχεδὸν ἐξηφανίσθησαν, ἡ δαπάνη τοῦ χορηγοῦ ἡλαττώθη κατὰ πολὺ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πενέστεροι πολῖται ἐνκόλως ἠδύναντο νὰ γείνωσι χορηγοὶ κωμωδιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγωνιζομένων κωμικῶν ἐκ τριῶν ἠυξήθη εἰς πέντε¹. Ἡ αὐξησις αὕτη τῶν ἀγωνιστῶν προεκάλει καὶ τὰς μετριωτέρας διανοίας πρὸς ποίησιν. Ἐντεῦθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν δραμάτων καὶ τῶν ποιητῶν τῆς μέσης κωμωδίας ἦτο μέγας². Ἐπιφανέστατοι ὅμως ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου εἶναι δύο, ὁ Ἀντιφάνης καὶ ὁ Ἀλέξιος.

Ποῦ ἐγεννήθη ὁ Ἀντιφάνης, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν³. ἦτο δ' υἱὸς τοῦ Στεφάνου γεννηθεὶς κατὰ τὸ 407 π. Χ. καὶ θανὼν κατὰ τὸ 333, δηλ. βιώσας ἐξδομήκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη. Ἦτο μὲν ξένος ὁ Ἀντιφάνης, ἀλλὰ κατὰ πρότασιν τοῦ Δημοσθένους ἐκλήσατο τὸ πολιτικόν δικαίωμα ἐν Ἀθήναις. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κωμωδιῶν αὐτοῦ ὑπάρχει διαφωνία, διότι ἀποδίδονται αὐτῷ 365 ἢ 280 ἢ 260 δράματα. Καὶ τὸν μικρότερον ἀριθμὸν ἂν δεχθῶμεν, πάντως θέλομεν θαυμάσει τὴν μεγάλην τοῦ ποιητοῦ γονιμότητα. Ἀλλὰ ποῦ ἄρα γε ἐδίδαξε τοσαῦτα δράματα; Ἄν ὑποτεθῇ, ὅτι ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἀδιαλείπτως ἡγωνίζετο ἐν τῷ Ἀττικῷ θεάτρῳ καὶ κατὰ τοὺς δύο σκηνηκὸν ἀγῶνας, καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ταύτης ὑποθέσεως θέλει ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδίδαξεν ἑκατὸν δράματα. Ἀλλ' ὑποτεθείσθω, ὅτι ἐνίστε καὶ διὰ δύο δραμάτων

¹ Τοῦτο γίνεται ὁλὸν ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους.

² Ἀθῆν. VIII, 336. "Πλείονα γὰρ τῆς μέσης καλουμένης κωμωδίας ἀναγνοὺς δράματα τῶν ὀκτακοσίων καὶ τούτων ἐκλογὰς ποιησάμενος οὐ περιέειχον τῷ Ἀσωτοδιδασκάλῳ". ³ Λέγεται, ὅτι κατήγετο ἐκ Κίου, Σμύρνης, Ρόδου ἢ ἐξ ἄλλων χωρῶν. Κατὰ τὸν Sittl III, 489 ἦτο Μικρασιάτης.

ὁ Ἀντιφάνης ἠγωνίζετο, ὥς ἅπαξ τοῦτα ἐποίησε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης. Διὰ τοῦτο ἄς προσθέσωμεν ἔτι πεντήκοντα δράματα. Ὑπολείπονται ὅμως ἄλλα ἑκατὸν καὶ δέκα, ὧν τὸν σκοπὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν. Ἐποιήθησαν πρὸς ἀνάγνωσιν; Τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν διότι ἀναγινώσκονται τὰ δράματα ἐκεῖνα, ἅπερ δὲν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἀλλ' ὁ Ἀντιφάνης ἤρχεν αὐτοῦ. Ποιητὴς δ' εὐδοκιμῶν ἐν τῷ θεάτρῳ δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρίσκη ἡδονὴν ἐν τῇ ποιήσει κωμωδιῶν προσωρισμένων εἰς ἀνάγνωσιν. Ἄρα ὑπολείπεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ Ἀντιφάνης ἐποίει πολλὰς κωμωδίας χάριν ξένων θεάτρων¹. Τοῦτο δ' εἶναι πιθανόν, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς ἰδρῦθησαν θεάτρα.

Εἶναι ὅμως παράδοξον, ὅτι ὁ διαπρέφας οὗτος ποιητὴς μόνον δέκα καὶ τρεῖς νίκας ἔλαβε. Τὴν θέσιν αὐτοῦ ὦφειλε τῇ εὐφυνίᾳ καὶ τῇ εὐκολίᾳ, μεθ' ἧς ἐποίει². Ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε νὰ παρὰ πολλὰ, ἐνίοτε ἐπανελάμβανε τὰ αὐτά³. Δὲν εἰργάζετο ὅμως ἐπιπολαίως, διότι ἐγίνωσκε τὰς δυσκολίας τῆς κωμωδίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τραγῳδίαν· ὁ μὲν κωμικὸς ποιητὴς τὰ πάντα πρέπει νὰ ἐπινοήσῃ, ἐν ᾧ ὁ τραγικὸς καὶ τὸν μῦθον καὶ τὰ ὀνόματα εὐρίσκει προϋπάρχοντα⁴. Αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ εἶχον μᾶλλον ῥητορικὸν πάθος ἢ ποιητικὴν ἀξίαν. Εἰ καὶ ὁ Ἀντιφάνης δὲν ἦτο ἐκ γενετῆς Ἀθηναῖος, ὅμως ἐχειρίζετο τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον δεξιῶς. Ἀπέχων δ' οὗτος τῆς πολιτικῆς λαμβάνει τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐξ ἄλλων μὲν, συγχρόνως δὲ καὶ ἐκ τῶν συμποσίων.

Ὀλίγον νεώτερος τούτου ἦτο ὁ Ἀλεξίς ἐκ Θουρίων τῆς κάτω Ἰταλίας καταγόμενος. Ἀγνοεῖται μὲν τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως καὶ τὸ τῆς τελευτῆς, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐγένετο μακρόβιος, διότι ἔζησε περὶ τὰ ἑκατὸν καὶ ἐξ ἑτη⁵. Λέγεται, ὅτι ἀγω-

¹) Bergk IV, 145 ²) Περὶ κωμωδίας παρὰ Westermann σελ. 163

ἢ *Γενέσθαι δὲ λέγουσιν αὐτὸν εὐφυνέστατον εἰς τὸ γράφειν καὶ δραματοποιεῖν.*

³) Ἀθήν., III, 104. ⁴) Παρὰ τῷ αὐτῷ, VI, 222. ⁵) Διογένης. Λαέρτ., X, 23.

νιζόμενος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ στεφανούμενος αἴφνης ἔθανε¹. Κατέλιπε 245 δράματα, ἐξ ὧν περισφύζονται ἀποσπάσματα 135 περίπου κωμωδιῶν. Ἄν τις ἀπιδῇ εἰς τὸν κατάλογον τῶν δραμάτων αὐτοῦ, θέλει ἰδεῖ, ὅτι τὰ ἔχοντα γυναικείας ὑποθέσεις εἶναι τὰ πολυαριθμότερα. Φαίνεται, ὅτι εἶχε μελετήσει μᾶλλον τὸ ἦθος τῶν γυναικῶν, ὧν καὶ τοὺς κοσμητικὸς τρόπους ἐν τῇ κωμωδίᾳ καταλέγει². Ἡ Γυναικοκρατία τοῦτου εἶναι πεποιημένη κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ Ἀλέξης εἶχε πολλὴν χάριν καὶ δεξιότητα περὶ τὸ σκώπτειν οὐ μόνον ἐν τῷ δράματι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ. Ὅτε σπερμολόγοι ἔσκωπτον αὐτὸν δι' ὀψοφαγίαν καὶ ἡρώτων, τί ἡδύνατο νὰ φάγῃ ἡδίστα, οὗτος ἀπεκρίθη εὐφυνῶς σπερμολόγους πεφρυγμένους³. Καθ' ὅλου ὅμως τὰ σκώμματα τοῦ Ἀλέξιδος δὲν παρῆχον πολλὴν λύπην τοῖς σκωπτομένοις, διότι ἐγίνοντο μετὰ τινος πραότητος. Διακωμωδεῖ μὲν οὗτος καὶ πολιτευομένους, ἀλλὰ λίαν συγχάκισ τοὺς φιλοσόφους, ὡς τὸν Πλάτωνα⁴ καὶ τοὺς Πυθαγορείους⁵. Πρὸς δὲ ἐλάμβανεν ὑποθέσεις ἐξ ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν προσώπων, ὡς δεικνύουσι τὰ ὀνόματα τῶν κωμωδιῶν αὐτοῦ, Αἰσωπος, Ἀρχίλοχος, Ἑλένη, Ὀδυσσεὺς καὶ Ὀρέστης.

Πλὴν τῶν δύο τούτων ἐξόχων κωμικῶν ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὧν τινες δὲν ἦσαν πολὺ τούτων ὑποδεέστεροι. Τοιοῦτος εἶναι Ἀναξανδρίδης ὁ Ῥόδιος, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο λυρικός. Οὗτος ἦτο καλὸς τὴν ὄψιν καὶ μεγαλόσωμος, ἔτρεφε κόμην καὶ περιεβάλλετο πορφύραν καὶ χρυσᾷ κρᾶσπεδα⁶. Ἐξήκοντα καὶ πέντε δράματα ποιήσας ἔλαβε δέκα νίκας⁷, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ ἦτο εὐδόκιμος. Σημειωτέον δ', ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος τὰ ἀποτυγχάνοντα δράματα

¹) Εἰ τῷ γέροντι. πολιτ. κερ. 3. ²) Ἀθῆν. XIII, 568. ³) Ἀθῆν. VIII, 344. ⁴) Διογένης Λαέρτιος III, 27 καὶ 28. ⁵) Τοῦτο ἐποίει ἐν ταῖς κωμωδίαις, αἵτινες ἐπεγράφησαν Ταγαντιῖνοι καὶ Πυθαγορίζουσαι.

⁶) Ἀθῆν. IX, 274. ⁷) Παρὰ Σουίδ. ἐν λ.

δὲν μετεσκεύαζεν, ἀλλ' ἠφάνιζε¹. Πρῶτος δ' Ἀναξανδρίδης εἰσήγαγεν εἰς τὸ θέατρον ἔρωτας καὶ φθορὰς παρθένων, ἅπερ εἶναι προσφιλεῖς ὑποθέσεις² τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ. Ἐδίδασκε μὲν οὗτος ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο φιλαθήναιος, ἵνα μὴ τι χεῖρον εἴπωμεν διότι οὗτος κατὰ τὸ 348 π. Χ. μετέσχε τῶν ἐορτῶν, ἃς ὁ Φίλιππος ἐτέλει ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Ὀλύνθου, ὑπὲρ ἧς ὁ Δημοσθένης διὰ τῆς ὀητορικῆς αὐτοῦ δεινότητος ἠγωνίσαστο. Ὁ Christ³ εἰκάζει, ὅτι διὰ τὴν φιλίαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας ὁ Ἀριστοτέλης συγχάκεις προσέχει εἰς τὸν κωμικὸν τοῦτον. Νομίζομεν, ὅτι τοῦτο ἤθελε καταξιῶσαι τὸν μέγαν φιλόσοφον. Ὁ Ἀναξανδρίδης διέπρεπεν ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης νέος ὢν μετ' ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τῷ κωμικῷ. Ἰσως ἐκ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἐκείνου ἀπορρέουσιν αἱ ἀναμνήσεις τοῦ κωμικοῦ⁴.

Ὁ δ' Εὐξουλος ὁ Ἀθηναῖος τίθεται ἐν τοῖς εὐφυνεστέροις ποιηταῖς τῆς μέσης κωμῳδίας. Κατεῖχον οἱ Ἀλεξανδρινοὶ 104 κωμῳδίας τούτου, ἐξ ὧν γινώσκομεν 54 ἐπιγραφάς. Αὗται δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ἐπραγματεύετο μυθικὰς ὑποθέσεις⁵, δι' ὧν διεκωμῳδεῖ τὰ ἦθη τῶν συγχρόνων. Ἐν τῇ πυρρῳδικῇ δὲ κωμῳδίᾳ ὁ Εὐξουλος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ δὲ Τιμοκλῆς δὲν δύναται μὲν νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς ἄρτι εἰρημένους, ἀλλ' ὁμολογεῖται ὡς ὁ ἐπιφανέστερος τῶν πολυαριθμῶν ποιητῶν τῆς δευτέρας σειρᾶς. Μέχρις ἡμῶν περιῆλθον ἀποσπάσματα ἐξ 27 κωμῳδιῶν. Ὁ κωμικὸς οὗτος σκώπτει καὶ συγχρόνους πολιτευτάς, ὡς τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Ὑπερείδην ὡς λαζόντας δῶρα παρὰ τοῦ Ἀρπάλου. Καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀραρῶς, δὲν ἠδυνήθη-

¹) Ἀθήναιος αὐτόθι. ²) Σουΐδας αὐτόθι. ³) Ἐν σελίδ. 267. ⁴) Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικῇ III, 10, 11 καὶ 12 καὶ Ἠθικ. Νικομ. VII, 11. Παράβαλλ. καὶ Bergk IV, 159. ⁵) Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἀντιόπη, Κέρκωπες, Ἰων, Ἀμάλθεια, Βελλεροφόντης καὶ ἄλλαι.

σαν μὲν γὰρ φθάσωσι τὸν ἑαυτῶν πατέρα, ὅμως δὲν ἔμειναν ὅλως ἄγνωστοι. Πρεσβύτερος ἦτο ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ περὶ τούτου λέγεται μόνον, ὅτι ἐξοήθησε τῷ Εὐδούλῳ ἓν τι διδασκαλίᾳ κωμωδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης εἶχε μείζονα πεποίθῃσιν τῷ νεωτέρῳ νύμφῳ, ὥς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι τὰς τελευταίας κωμωδίας ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου, ὥς εἴρηται, ἐδίδαξε. Λέγεται, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἔσχε καὶ τρίτον υἱόν, κατὰ τινας μὲν τὸν Νικόστρατον, κατ' ἄλλους δὲ τὸν Φιλέταιρον¹. Πρὸς δὲ μνημονεύονται πλεῖστοι ἄλλοι ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου· ἀλλ' ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς ποιήσεως αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Ἐφίππος, ὁ Ἐπιγένης, ὁ Ἐπικράτης, ὁ Ἀριστοφῶν, ὁ Ξέναρχος, ὁ Φιλίσκος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ΄.

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

Ἡ νέα κωμωδία περιλαμβάνει τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἐπαύσατο καὶ ἡ δημοσυργικὴ αὐτῶν δύναμις. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως δὲν συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τὰ μεγάλα τῆς πολιτείας συμφέροντα, ἀλλ' αἱ περιπέτειαι τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κωμωδία ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθεῖσα περιωρίσθη ἐν τῷ οἴκῳ διακωμωδοῦσα τοὺς κρυφίους πολέμους καὶ τὰ πάθη τῶν μελῶν αὐτοῦ. Γέροντες καὶ κακῶς ἀνατεθραμμένοι υἱοί, πονηροὶ δοῦλοι, δολοπλόκοι παράσιτοι, δελεάζουσαι ἑταῖραι, ἐκθετα βρέφη, φθοραὶ παρθένων καὶ ἀναγνω-

¹) Ὅρα σχολ. εἰς Πλάτ. Ἀπολογ., 19. ²) Bernhardy II, 2, 685.

ρίσεις καὶ συζεύξεις τῶν φθορέων μετὰ τῶν φθαρειῶν ἦσαν αἱ συνήθεις ὑποθέσεις τῆς νέας κωμωδίας. Οἱ κωμικοὶ πλὴν τοῦ Διφίλου δὲν πραγματεύονται μυθικὰς ὑποθέσεις, οὐδὲ παρῶδοῦσιν ἄλλους ποιητάς· διότι αἱ ποιήσεις αὐτῶν δὲν ἦσαν γνωσταὶ παρὰ τῷ λαῷ. Τὰ κατὰ τῶν φιλοσόφων ὅμως σκώμματα ἐξακολουθοῦσι καὶ σπανίως μὲν οἱ κωμικοὶ σκώπτουσι τὸν Πλάτωνα, συχνότερον δὲ τοὺς στωϊκοὺς καὶ τοὺς κυνικοὺς, τὸν Ἐπίκουρον καὶ τὸν Στίλπωνα¹. Τοὺς δὲ πολιτενομένους σπανιώτατα διεκωμῶδουν οἱ ποιηταί, ὡς ὁ Φιλίππιδης ὁ σκώψας τὸν Στρατοκλέα² καὶ ὁ Ἀρχέδικος τὸν Δημοχάρη³. Ὁ δὲ Μένανδρος ποιεῖ ὑπαινιγμὸν οὐχὶ κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ, οἵτινες περιέπιπτον εἰς ὑπερβολάς⁴.

Ὁ κωμικὸς ποιητὴς ἐλάμβανε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, περιέπλεκε τὸν μῦθον διὰ τῆς συγκρούσεως τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν παρεμβαλλομένων δυσχερειῶν καὶ δι' ἐκπληκτικοῦ τρόπου ἔφθαιεν εἰς τὴν κάθαρσιν. Καὶ ἐπετύγχανε μὲν στερεᾶς πλοκῆς τοῦ μύθου, ὅμως ἔστερεῖτο τῶν σκωμμάτων, οἷα χαρακτηρίζουσι τὴν Ἀριστοφάνειον κωμωδίαν. Πρὸ πάντων οἱ ποιηταὶ τῆς νέας κωμωδίας τὰς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου μελετῶντες ἐπειρῶντο, ὅπως κατὰ ταύτας συγγράψωσιν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐν τῇ χρήσει τοῦ προλόγου⁵, ὃν ὁ τραγικὸς ἐκείνος μετεχειρίζετο. Κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ τρίτῃ σκηνῇ ἐπειρῶντο, ὅπως διὰ τερπνῶν σκηνῶν τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν διεγείρωσι⁶. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ δράματος, ἔνθα τὸ

¹) Susemihl, Geschichte der Griech. Litteratur I, 249. ²) Παρὰ Πλούταρχ. ἐν βίῳ Δημητρ. 12 καὶ 26.

Ὁ τὴν ἀκρόπολιν πανδοκεῖον ὑπολαβὼν
καὶ τὰς ἐταίρας εἰσαγαγὼν τῇ παρθένῳ.

³) Παρὰ Πολυβ. XII, 13. ⁴) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. 17, ὅπου ὁ Μένανδρος λέγει "ὡς Ἀλεξανδρῶδες ἦδη τοῦτο". ⁵) Λουκιαν. ἐν Ψευδοκ. 4. ⁶) Apulejus Flor. III, 16. Παράβαλλ. καὶ Bergk IV, 180.

πάθος ἐκορυφοῦτο, οἱ ποιηταὶ ἐκάλουν τοὺς θεατάς, ὅπως οὗτοι ἐπικροτήσωσι πρὸς δῆλωσιν, ὅτι αἱ κωμωδίαὶ ἐγένοντο κατὰ τὰς προσδοκίας αὐτῶν. Τὸ ἔθος τοῦτο παρέλαβον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ἡ σκηνὴ συνήθως ὑπετίθετο ἐν Ἀθήναις, σπανίως δ' ἐν ἄλλαις πόλεσιν.

Τὰ δράματα τῆς νέας κωμωδίας προωρίσθησαν μὲν, ὅπως διδαχθῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦσαν τοιαῦτα ὥστε ἡδύναντο νὰ προσελκύσωσι τὴν συμπάθειαν πανταχοῦ. ἔνθα ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἦθη καὶ καθ' ὅλου πολιτισμὸς. Πρὸς δὲ αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἄλλων κωμικῶν ταύτης τῆς περιόδου ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἡδύναντο νὰ διδαχθῶσιν οὐ μόνον παρὰ τοῖς συγχρόνοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις καί, καθ' ὅλου εἰπεῖν, ἐν παντὶ χρόνῳ· διότι δὲν παρεῖχον τοπικὸν ἐνδιαφέρον, ἀλλ' εἶχον κοσμοπολιτικὸν χαρακτηρισμόν. Οἱ ποιηταὶ οὗτοι δὲν διεκωμῶδον ὠρισμένα πρόσωπα, ὡς Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Εὐπολῖς, ἀλλὰ τὰς παρεκτροπὰς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅλου. Ὡς ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ κατελείφθησαν αἱ μεγάλα ἔθνη καὶ ἰδέαι καὶ εἰσῆλασεν ὁ κοσμοπολιτισμὸς οὕτω καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῖτοις ἡ ἀνδρεία δὲ ἦτο ἰδιότης ἀνήκουσα τοῖς ἐλευθέροις πολίταις, ἀλλὰ τοῖς μισθοφόροις. Τοῖς πολίταις ὑπελείποντο ἡδοναί, αἵτινες εἶναι ἀπάτριδες καὶ κοσμοπολιτικαί. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, διὰ τί καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεμμοῦντο οὐχὶ τοὺς ποιητὰς τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ τοὺς τῆς νέας κωμωδίας. Καὶ ἀπώλοντο μὲν τὰ δράματα τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐσιώθησαν αἱ μιμήσεις τούτων. Οἱ ποιηταὶ λοιπὸν τῆς νέας κωμωδίας περιστρεφόμενοι ἐν τῷ ἀναλλοιώτῳ κύκλῳ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐσκόπουν, ὅπως ἐν τῇ γελοιότητι ὑποθέσει ὁ θεατὴς ἀναγνωρίσῃ σύμψυκτον. Ἐστεροῦντο ὁμογενεῶδους προτύπων, ὅπερ ὁ Ἀριστοφάνης εὗρισκεν ἐν τοῖς Μαραθωνομάχοις. Ὁ σπουδαιότερος χαρακτήρ τῆς νέας κωμωδίας κεῖται ἐν τῇ ἐπισωρεύσει ἠθικῶν καὶ πρακτικῶν γνωστῶν, αἵτινες ὑπομιμνήσκουσι τὸν Εὐριπίδην καὶ τὴν βιωτικὴν

τοῦ Ἐπικούρου σύνεσιν. Ἡ γλῶσσα εἶναι ψυχρὰ καὶ ἄχρους, ὁμοιάζει δὲ μᾶλλον πρὸς πεζὸν λόγον ἢ πρὸς ποιητικόν. Δὲν ἠδύνατο ὅμως καὶ ἄλλως νὰ ἔχη, ἀφ' οὗ ἡ φαντασία σπουδαίως ἐμειώθη. Συνήθη μέτρα εἶναι τὸ ἱαμεικόν καὶ ἐν μέρει καὶ τὸ τροχαϊκόν. Περὶ λυρικῶν ᾠσμάτων δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος, διότι ὁ χορὸς ἐξέλιπε. Τῶν ποιητῶν τῆς νέας κωμωδίας ἐπιφανέστεροι ἦσαν ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Φιλίμων.

Πότερος τῶν δύο τούτων ποιητῶν ἐγένετο ἰδρυτὴς τῆς νέας κωμωδίας, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εὗρεθῇ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, ὅτι τὸν τρόπον τοῦτον ἔδειξεν ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῷ Κωκάλῳ. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους δικαιοτέρον αἱ τραγωδίαί τοῦ Εὐριπίδου δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ πρότυπον τῆς νέας κωμωδίας¹. Ἐπειδὴ δ' ἡ γνώμη αὕτη εἶναι λίαν πιθανή, ἠδύνατο νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα, ἂν ἐγνώσκομεν πότερος μᾶλλον ἐθαύμαζε τὸν τραγικόν. Εἶναι μὲν γνωστόν, ὅτι ὁ Μένανδρος εἶχε πνευματικὴν συγγένειαν πρὸς τὸν Εὐριπίδην καὶ τὰς τραγωδίας αὐτοῦ ἐμελέτα², ἀλλὰ καὶ τοῦ Φιλίμονος ὁ ἐνθουσιασμός πρὸς τὸν τραγικόν ἔβαινε μέχρι μανίας, ὡς γίνεται δῆλον ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ³. Διὰ ταῦτα τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἄλυτον,

Μένανδρος ὁ Κηφισιεὺς ἦτο υἱὸς τῆς Ἡγησιστράτης καὶ τοῦ στρατηγοῦ Διοπίθους, ὅστις ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χερρόνησον. Ἐνταῦθα εἰς ἔριδας πρὸς τὸν Φίλιππον ἐλθὼν καὶ ὑπὸ τούτου κατηγορηθεὶς ἔτυχεν ὑπερασπίσεως παρὰ τοῦ Δημοσθένους⁴. Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ὑπερασπίσεως ἐγεννήθη ὁ Μένανδρος (342 π. Χ.). Ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ

¹) Bergk IV, 188. ²) Quintil. X 1, 69 Hunc (Euripidem) admiratus maxime est, ut saepe testatur et secutus, quamquam in opere diverso Menander. ³) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. IX, 450.

Εἰ ταῖς ἀληθείαισιν οἱ τεθνηκότες
αἰσθησιν εἶχον, ἄνδρες ὡς φασὶν ἱνες
ἀπηγξάμην ἄν, ὥστ' ἰδεῖν Εὐριπίδην.

⁴) Klein, Geschichte des Dramas II, 230.

ἐπιφανοῦς στρατηγοῦ ἔτυχε καλῆς παιδεύσεως καὶ δὴ ὁ μὲν Θεόφραστος καὶ ὁ Ἐπίκουρος παρώρμησαν αὐτὸν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ δὲ θεῖος αὐτοῦ Ἀλεξίς εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην. Ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς χαρακτηῖσι τοῦ Θεοφράστου δύναται τις νὰ διίδη τὴν προπαίδειαν τοῦ κωμικοῦ. Μόλις τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων ἠγωνίσατο διὰ τῆς κωμωδίας, ἥτις ἐπεγράφετο Ὁρχή, καὶ ἐνίκησεν¹. Ἡ νίκη αὕτη κατέστησε τοῦτον γνωστὸν οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ. Ὁ ποιητὴς συνεδέετο διὰ φιλίας Δημητρίῳ τῷ Φαληρεῖ. Ἀλλ' ὅτε οὗτος κατεδιώχθη ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐκινδύνευσεν καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς διὰ τὴν πρὸς τὸν καταδιωχθέντα φιλίαν². Τοῦ Φαληρέως δὲ καταλαβόντος ὑψηλὴν θέσιν παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ πρώτῳ, ὁ Μένανδρος προσεκλήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' οὗτος προετίμησε τὰς Ἀθήνας³. Οὗτος δὲν ἠγάπα τὰς ἀποδημίας, ἀλλὰ συνήθως διέτριβεν ἐν τινι κτήματι αὐτοῦ παρὰ τῷ Πειραιεῖ. Ἐπαῦθα δὲ κολυμβῶν ἐπνίγη, τὸ 52ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἠγειραν αὐτῷ τάφον παρὰ τῷ κενοταφίῳ τοῦ Εὐριπίδου⁴.

Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐποίησεν 108 ἢ 109 δράματα, ἐξ ὧν μόνον ὀκτὼ ἔλαβον τὸ πρῶτον βραβεῖον. Ἐπειδὴ δὲ 31 ἔτη ἔδρασε, φαίνεται, ὅτι ἐποίει τρία καθ' ἕκαστον ἔτος. Εἰσγάζετο δὲ μετὰ τινος σπονδῆς καὶ πρῶτον μὲν ἐποίει τὸ σχέδιον τοῦ δράματος, εἶτα δὲ τοὺς στίχους, ἐν οἷς οὐδεμίαν δυσκολίαν εὗρισκεν⁵. Ὡς ἀριστουργήματα τούτου θεωροῦνται ὁ Μισογύνης καὶ ὁ Μισοσύμενος. Εἶναι δὲ γνωστὰ αἱ ἐπιγραφαὶ πολλῶν ἄλλων κωμωδιῶν, δηλ. Ἀδελφοί, Γεωργός,

¹) Susemihl I, 255. ²) Διογένης Λαέρτ. V, 79. ³) Πλίνιος ἐν Histor. natur. VII, 111. ⁴) Πausan. I, 2, 2. ⁵) Πλούταρχ. Περὶ δόξ. Ἀθην. 4 "Λέγεται Μένανδρον τῶν συνήθων τις εἰπεῖν· ἐγγὺς οὖν Μένανδρον, τὰ Διονύσια, καὶ σὺ τὴν κωμωδίαν οὐ πεποίηκας; τὸν δ' ἀποκρίνασθαι· νῆ τοὺς θεοὺς ἔγωγε πεποίηκα τὴν κωμωδίαν· ὥκονόμῃται γὰρ ἡ διάθεσις. δεῖ δ' αὐτῇ τὰ στιχίδια ἐπιθεῖν."

Δεισιδαίμων, Δύσκολος, Ἐαυτὸν τιμωρούμενος, Ἐπιτρέποντες, Εὐνοῦχος, Θαῖς, Θεοφορομένη, Θρασυλέων, Κόλαξ, Πλόκιον, Ὑποβολιμαῖος, Φάσμα, Ψευδηρακλῆς. Ἐκ τούτων πολλά ἐγένοντο τὰ πρότυπα τοῦ Πλαύτου καὶ τοῦ Τερεντίου. Ὁ Μένανδρος εἶχε ποιήσει ἐπιστολὰς πρὸς Πτολεμαῖον καὶ πλείστους λόγους καταλογάδην¹. Ἐν τοῖς ἔπειτα δὲ χρόνοις ἐγένετο συλλογὴ τῶν γνωμῶν τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς δράμασι τοῦ κωμικοῦ καὶ μέχρις ἡμῶν περιῆλθεν ἡ ἀνθολογία Μενάνδρου γινώμαι μονόστιχοι, ἥτις συνίσταται ἐξ ὀκτακοσίων πεντήκοντα στίχων². Εἶναι ὁμως παράδοξον, ὅτι κάλλισται γινώμαι τοῦ ποιητοῦ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ συλλογῇ, ὡς ἡ Κοινὰ τὰ τῶν φίλων, Τὰ κακῶς τρέφοντα χωρὶ ἀνδρείους ποιεῖ, Τὸ τῆς τύχης γὰρ ῥεῦμα μεταπίπτει ταχὺ, Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος καὶ Φθείρουσιν ἡθὴ χρησθ' ὁμιλίας κακαί. Καθ' ὅλον ὁ ποιητὴς οὗτος διεκρίνετο κατὰ τὰς χρηστὰς γνωμολογίας³.

Ὁ Μένανδρος ἦτο εὐφυνέστατος⁴, διεκρίνετο κατὰ τὴν δξύτητα τῆς παρατηρήσεως, τὸ εὖστοχον ἐν τῇ εὐρέσει καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῶν προσώπων. Πρὸ πάντων οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τὴν πιστὴν τοῦ βίου ἀντιγραφὴν⁵. Ὁ Μένανδρος δὲν ἔλεγε μὲν αἰσχρολογίας, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης, ἀλλ' εἶχεν ἔρωτικάς σχέσεις πρὸς τὴν καλλίστην ἑταίραν τῆς ἐποχῆς, τὴν Γλυκέραν. Αὕτη τὸ κατ' ἀρχὰς ἀνῆκε τῷ Ἀρπάλῳ, ὅστις ἀπέ-

¹) Σουΐδας ἐν λ. ²) Τελευταῖον ἐξεδόθησαν ἐπὶ Studemund, Menandri et Phllistionis comparatio, Breslau 1887. Εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ ὄνομα Φιλιστίωνος ἐτέθη ἀντὶ Φιλήμονος. ³) Πλούταρχ. ἐν Συμποσιακ. VII, 3 "Γνωμολογίαι τε χρησταὶ καὶ ἀφελεῖς ὑπορρέουσιν, καὶ τὰ σκληρότατα τῶν ἡθῶν ὥσπερ ἐν πυρὶ τῷ οἴῳ μαλάττουσι καὶ κάμπτονται πρὸς τὸ ἐπιεικέστατον". ⁴) Σουΐδ. ἐν λ. "στραβὸς τὰς δυνεῖς, δξὺς δὲ τὸν νοῦν καὶ περὶ γυναικας ἐκμανέστατος". ⁵) Συριαν. παρ' Ἐρμυγέ IV, 101 "Ὅθεν καὶ Μενάνδρῳ τῷ κάλλιστα τὸν βίον ἐκμνησμένῳ

διδεν αὐτῇ βασιλικὰς τιμὰς¹. Ὁ δὲ Ἀλκίφρων συνέγραψε πλείστας ἐπιστολάς ὡς δῆθεν ἀνταλλαγείσας μεταξὺ Μενάνδρου καὶ Γλυκέρας, αἵτινες διακρίνονται κατὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν τρυφερότητα τῶν αἰσθημάτων². Ἀλλ' ὁ Φιλήμων, ὅστις πολλὰκις ἀφῆρπασε τοὺς ποιητικὸς στεφάνους τοῦ Μενάνδρου, ἐν τέλει προέβη καὶ εἰς τὸν σφετερισμὸν τῆς καλῆς Γλυκέρας. Ἐντεῦθεν ἤρξατο ἀγῶν δι' ὑπαινιγμῶν ἐν ταῖς κωμωδαῖς. Τοῖς συγχρόνοις θεαταῖς ἤρεσκε μᾶλλον ὁ Φιλήμων, ὅστις καὶ πλείονας νίκας ἔλαβεν. Ἀλλ' ὁ Μένανδρος δείξας ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν δυσμένειαν τοῦ πλήθους προσεδόκα εὐμενεστέραν κρισίον παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Ὅντως παρὰ τοῖς ἔπειτα, ὅπου ὑπῆρχε θέατρον, συνέρρεον λόγιοι θεαταί, ὅπως παραστῶσι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων τοῦ Μενάνδρου. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν περὶωρίζοντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν μεταφράσεων, ἀλλ' ἤθελον νὰ ἀκούσωσι καὶ τὰ πρωτότυπα. Πρὸς δὲ ὑπῆρχε τὸ ἔθος, ἵνα ἐν συλλόγοις καὶ ἐν συμποσίοις ἀναγινώσκωσι τὰς κωμωδίας τοῦ ποιητοῦ πρὸς εὐθυμίαν. Καθ' ὅλου εἶπεῖν, ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις πλὴν τοῦ Εὐριπίδου οὐδεὶς δραματικὸς ποιητὴς ἐγένετο δημοτικώτερος τοῦ Μενάνδρου.

Ὁ δὲ Φιλήμων κατήγετο ἐκ Συρακουσῶν ἢ ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας³ καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Δάμωνος γεννηθεὶς κατὰ τὰ 361

ἀπὸ τῶν τοιούτων αἱ ὑποθέσεις πᾶσαι συμπληροῦνται. Εἰς δὲ καὶ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς εὐστοχώτατα εἶπεν ἐκεῖνο Ὡς Μένανδρος καὶ βίε, πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἀπεμμήσατο (ἢ ἐξεμάξατο), „ 1) Παρ' Ἀθην. XIII, 595. 2) Ὅντως ἐν ἐπιστολ. II, 4. 5 ἀναγινώσκειται Ὡς γὰρ Ἀθῆναι χωρὶς Μενάνδρου; Τί δὲ Μένανδρος χωρὶς Γλυκέρας; ἦτις αὐτῶ καὶ τὰ προσωπεῖα διασκευάζω καὶ τὰς ἐσθῆτας ἐνδύω καὶ τοῖς παρασκηνίοις ἐσθῆκα τοὺς δακτύλους ἐμμαντῆς πιέζουσα καὶ τρέμουσα, ἕως ἂν κροταλίῃ τὸ θέατρον τότε νῆ τὴν Ἀρτεμιν ἀναψύχω καὶ περιβάλλουσά σε τὴν ἱερὰν ἐκείνην κεφαλὴν ἐναγκαλίζομαι, „ 3) Ἐπιτομ. τῆς συγκρ. Ἀριστ. καὶ Μενάνδρ. 3 „ Ὁ δὲ Μένανδρος μετὰ χαρίτων μάλιστα ἑαυτὸν αὐτάρκη παρέσχηκεν, ἐν θεατροῖς, ἐν διατριβαῖς, ἐν συμποσίοις ἀνάγνωσμα καὶ μάθημα καὶ ἀγώνισμα κοινότατον, ὧν ἢ Ἑλλὰς ἐνήνοχε καλῶν παρέχων τὴν ποίησιν, „ 4) Στράβ. XIV, 671.

π. X. Ἄρα ἦτο πρεσβύτερος τοῦ Μενάνδρου. Ἐγένετο δὲ μακρόβιος, διότι ἐξίκετο εἰς τὸ 99ον ἔτος τῆς ἡλικίας. Συνήθως ὁ ποιητὴς διέτριβεν ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐκτίσατο καὶ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα, μετέβη δ' ὅμως καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Κατὰ τὸν πλοῦν ὁ Φιλήμων ὑπὸ χειμῶνος καταληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὴν Κυρήνην, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Μάγας, ὃν εἶχε διακωμωδήσει ἐν τῷ θεάτρῳ¹. Συλλαβὼν δ' ὁ βασιλεὺς τὸν ποιητὴν ἐκέλευσε δῆμιον ἢ στρατιώτην, ἵνα ἐπιθέσῃ γυμνὴν τὴν μάχαιραν ἐπὶ τὸν τράχηλον καὶ εἴτα ἀφήσῃ. Ὁ τρόπος τοῦ θανάτου αὐτοῦ παρεδόθη μυθαριωδῶς· διότι λέγεται, ὅτι ἐτελεύτησεν ὑπὸ γέλωτος ἢ ἀγωνιζόμενος καὶ στεφανούμενος². Κατὰ δὲ τὸν Σονίδα αἱ Μοῦσαι προεῖπον τῷ ποιητῇ τὸν ἐπικείμενον θάνατον, ὅστις ἐπῆρξε γαλήνιος³. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ εἶχον ἐνερίκοντα καὶ τρεῖς κωμωδίας τούτου τοῦ ποιητοῦ. Ἐκ τούτου περιοσώθησαν μέχρις ἡμῶν αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τινὰ ἀποσπάσματα, Ἀλλὰ τὴν δραματικὴν τέχνην τούτου δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν ἐκ δύο κωμωδιῶν, τοῦ Ἐμπόρου καὶ τοῦ Θησαυροῦ, ὡς μετὰ τινος ἐλευθερίας ὁ Πλάυτος μετήνεγκεν εἰς τὴν λατινικὴν ἐν τῷ *Mercator* καὶ ἐν τῷ *Trinummus*. Κατὰ τινὰ εἰκασίαν καὶ ἡ *Mostellaria* τοῦ Πλαύτου ἐγένετο κατὰ τὸ Φάσμα τοῦ ἡμετέρου κωμικοῦ⁴. Ὁ Μενάνδρος ἦτο μὲν ὑπέρτερος τοῦ Φιλήμονος κατὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς εὐρέσεως, κατὰ τὸν λεπτὸν χαρακτηρισμὸν τῶν προσώπων καὶ κατὰ τὴν τεχνικὴν πλοκὴν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν ζωηρότητα τῶν σκηνῶν, ὡς ἐλάμβανεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς κοινωνίας. Ἐστερεῖτο μὲν ὁ Φιλήμων τῶν ἐλαφρῶν χαριεντισμῶν καὶ τῶν χαριέντων σκωμμάτων τοῦ

¹) Πλούταρχ. Περὶ ἀοργησίας IX.

Παρὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ἔχει σοι, Μάγα.

Μάγα κακόδαιμον, γράμματα οὐκ ἐπίστασαι.

Ὅρα καὶ Περὶ ἡθικ. ἀρετ. X. ²) Παρὰ Σονίδ. ἐν λ. ³) Σονίδ. ἐν λ.

⁴) Φάσμα εἶχε γράψει καὶ ὁ Μενάνδρος καὶ ὁ Θεόγνητος, ἀλλὰ κατὰ μείζονα πιθανότητα τὸ πρότυπον τοῦ Πλαύτου ἦτο τὸ τοῦ Φιλήμονος.

Μενάνδρου, ἀλλ' εἶχε τὴν εὐφυΐαν, ὅπως τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας εἰκονίζῃ γελοίας. Δὲν εἶχε μὲν σχολικὴν φιλοσοφίαν ἀλλ' ἐγίνωσκε καλῶς τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους¹. Ἐκ τῆς μελέτης τούτων εἶχε ποιήσει πολλὰς γνώμας, δι' ἃς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀνεγινώσκετο. Κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν ὁ Φιλήμων ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ ἀντιτέχνου αὐτοῦ· διότι τὸ λεκτικὸν τούτου εἶχε τι ὁμοειδὲς καὶ ἄκομψον καὶ ἐπλησίαζε μᾶλλον εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν², ὅτι ὁ μὲν Μενάνδρος μετεχειρίζετο μικρὰς προτάσεις καὶ χαλαρὰν τῶν κώλων τὴν σύνθεσιν καὶ οὕτω παρείχε τοῖς ὑποκριταῖς μείζονα ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἀπαγγελίαν, ὁ δὲ Φιλήμων μακρὰς καὶ στρογγύλας περιόδους. Διὰ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι ἐκείνου μὲν αἱ κωμωδίαί ἦσαν πρόσφοροι εἰς διδασκαλίαν, τοῦ δὲ Φιλήμονος πρὸς ἀνάγνωσιν. Τούτου ὁ υἱός, Φιλήμων ὁ νεώτερος, ἐξελέξατο μὲν τὸ τοῦ πατρὸς ἐπιτήδευμα καὶ ἐπιμελῶς εἰργάζετο, ἀλλ', ὡς φαίνεται, δὲν ἐγένετο ἐπιφανής, ὡς ἐκεῖνος.

Ὁ δὲ Δίφιλος ὁ Σινωπεὺς ἦτο σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου, ἐγένετο ἐραστής τῆς ἐταίρας Γναθαίης³ καὶ ἔθανεν ἐν Σμύρῃ, ὅπου, ὡς φαίνεται, εἶχε μεταξὺ πρὸς διδασκαλίαν κωμωδιῶν αὐτοῦ. Ἐγένετο δ' ἐπιμελής, ὡς δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι κατέλιπεν ἑκατὸν δράματα. Εἰ καὶ ὁ Δίφιλος ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Φιλήμονος, ὅμως ἐποίησε πλείστας κωμωδίας ἐχούσας μυθικὴν ὑπόθεσιν, ὡς Περίανδρος, Πύρρος καὶ Θησέας. Πρὸς δὲ διεκωμώδει καὶ ἱστορικὰ πρόσωπα, ὡς τὴν Σαπφὴν ἔχουσιν ἐραστὰς δύο ἱαμβογράφους, τὸν Ἀρχίλοχον καὶ τὸν Ἰππώνακτα. Δὲν ἀπέσχε δ' οὐδὲ τῶν συγχρόνων, ἀλλ' ἔσκωπε τὸν φιλόσοφον Στίλπωνα καὶ τὸν ἱστορικὸν Τίμαιον. Τὴν δραματικὴν τέχνην τοῦ Διφίλου δὲν δυνάμεθα ἱκανῶς νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ὀλίγων ἀποσπασμάτων,

¹) Bergk IV, 223. ²) Δημήτριος, *Περὶ Ἑρμην.* 193. ³) Ἀθήν. XIII, 578. 589 καὶ 583.

ἀλλ' ἡ φίλη τοῦ ποιητοῦ Γνάθαινα ἤλεγχε τοὺς προλόγους αὐτοῦ ὡς ψυχροῦς¹. Οἱ μὲν Κληρούμενοι τούτου ἐγένοντο τὸ πρότυπον τῆς *Casina* τοῦ Πλαύτου, οἱ δὲ Συναποθνήσκοντες διεσκευάσθησαν εἰς τοὺς *Commorientes* τοῦ Ῥωμαίου κωμικοῦ καὶ ἡ *Vidularia* εἶχεν ὡς βάσιν τὴν *Σχεδία*ν τοῦ Διφίλου².

Ὁ Φιλιππίδης ἦτο υἱὸς μὲν τοῦ Φιλομήλου, τὸν δὲ δῆμον Παιανιεὺς καὶ ἐγένετο φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ Λυσιμάχου, οὗ ἐν τῇ αὐτῇ διέτριψε. Τούτῳ ἠκολούθησε καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ παρέστη κατὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην, ἣτις ἐγένετο τῷ 301 π. Χ. Ὁ ποιητὴς οὗτος φιλόπολις ὦν μετὰ ζήλου ἐπραττε παρὰ τῷ βασιλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὑλικὴν αὐτῶν βοήθειαν³. Κατέλιπεν οὗτος 45 δράματα, ὧν 15 ἐπιγραφὰς γινώσκομεν. Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι οὗτος διεκρίθη μᾶλλον κατὰ τὰ εὐγενῆ πρὸς τὴν πατρίδα αἰσθήματα, ἢ κατὰ ποιητικὴν ὑπεροχὴν. Ὡσαύτως δευτέρας τάξεως ποιητὴς θεωρεῖται Ἀπολλόδωρος ὁ Γελῶς⁴, ὅστις ἦτο σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου. Ἐπιφανέστερος ὅμως ἦτο Ἀπολλόδωρος ὁ Καρύστιος, οὗ περιεσώθησαν ἀποσπάσματα ἐκ δώδεκα κωμωδιῶν. Ἡ δραματικὴ τέχνη τούτου ὁρίζεται ἀκριβέστερον ἐκ τῶν μεταφράσεων τοῦ Τερεντίου, ὅστις ἐποίησεν *Hecyram* κατὰ τὸ συνώνυμον δρᾶμα τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ *Phormionem* κατὰ τὸν Ἐπιδικάζομενον τοῦ Ἑλλήνος κωμικοῦ. Οὗτος ὁμοιάζει ἔν τισι πρὸς τὸν Μενάνδρου. Τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μενάνδρου, ἦτοι κατὰ τὸ 287, ἀνεφάνη Ποσειδίππος ὁ Κασσανδρεὺς⁵, ὅστις ἀνῆκε τοῖς ἐπιφανεστάτοις

¹) Ἀθήν. XIII, 579. ²) Susemihl I, 261. ³) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Δητρ. XII "Ἦν δὲ ὁ Φιλιππίδης Λυσιμάχου φίλος, καὶ πολλὰ δι' αὐτὸν ὁ δῆμος εὖ ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἐδόκει δὲ καὶ πρὸς πρᾶξιν αὐτῷ καὶ πρὸς στρατείαν ὧν σύμβολος ἀπαντήσας εἶναι καὶ ὀφθεῖν". Ἀριβέστερον περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ποιητοῦ παρὰ τῷ Λυσιμάχῳ μανθάνομεν ἐκ τινος ἐπιγραφ. ἐν τῇ ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδ. 109. ⁴) Σουῖδ ἐν λ. ⁵) Σουῖδ ἐν λ.

κωμικοῖς τῶν χρόνων τούτων. Οὗτος ἐποίησε τριάκοντα δράματα, ὧν δέκα καὶ ἐπτά τὰς ἐπιγραφὰς γινώσκουμεν. Ἡ εὐφυνία τοῦ ποιητοῦ καταφαίνεται ἐν τῷ Γραμματειδιοποιῶν ἐν ᾧ μετὰ χάριτος ἐλέγχει τοὺς Ἕλληνας διὰ τοὺς συχρὸς πολέμους, δι' ὧν τὴν ἑαυτῶν δουλείαν ἀσφαλῶς παρεσκεύασαν¹. Ὁ δὲ Βάτων διεκωμῶδει τοὺς κυνικοὺς, στωϊκοὺς καὶ Ἐπικουρείους. Τὸν δὲ Φοινικίδην τὸν Μεγαρέα γινώσκουμεν ἐκ τῶν Ἀὐλητρίδων, ἐν αἷς ἔσκαπτε τὰς σπονδὰς τοῦ Ἀντιγόνου πρὸς τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ Μάχων ἦτο Κορίνθιος ἢ Σικυνώσιος καὶ ἐδίδασκε κωμωδίας οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα ἐγένετο καὶ διδάσκαλος Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου². Πλὴν τῶν εἰρημένων ποιητῶν τῆς νέας κωμωδίας γινώσκουμεν τὰ ὀνόματα καὶ πολλῶν ἄλλων, ὡς τοῦ Δημοφίλου, τοῦ Διωξίππου, τοῦ Ἡγησίππου, τοῦ Θεογνήτου καὶ πλείστων ἄλλων. Πάντες οὗτοι εἶναι ἐξήκοντα καὶ τέσσαρες.

¹) Παρ' Ἀθην. VII, 280.

Ὡς πάντες ἄνθρωποι, τί τὸ ζῆν ἡδέως
παρέντες ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κακῶς ποιεῖν
πολεμοῦντες ἀλλήλους;

²) Ἀθην. VI, 241 καὶ XIV 664.

ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

ΚΑΘ' ΟΛΟΥ

Τὴν εἰδολογικὴν μέθοδον, ἣ μέχρι τοῦδε ἠκολουθήσαμεν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Διότι οἱ πλεῖστοι ποιηταὶ ἐποίησαν οὐχὶ καθ' ἐν μόνον εἶδος, ὥς τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ κλασικῇ ἐποχῇ συνέβαινεν, ἀλλὰ κατὰ πλείονα. Τούτου ἕνεκεν ἔπρεπε τὸν αὐτὸν ποιητὴν νὰ διανείμωμεν εἰς πάντα τὰ εἶδη, καθ' ἃ καὶ ἐποίησεν. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς κατατομὴ δὲν ἤθελε γείνει ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κατανοήσεως τῶν γραμμάτων ταύτης τῆς περιόδου¹. Διὰ τοῦτο σκοπιμωτέρα εἶναι ἡ διαίρεσις εἰς ἐθνικὴν καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν. Ἀλλ' ὁ Bernhardt² παρατηρεῖ, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ποίησιν ἐν τῇ ἀληθεῖ τῆς λέξεως σημασίᾳ δὲν ἐγίνωσκον, οὐδὲ παρήχθη αὕτη παρ' αὐτοῖς. Ὅτι ὁ σκοτεινὸς οὗτος γραμματολόγος δὲν ἔκρινεν ὀρθῶς, μαρτυρεῖ ὁ δεινὸς περὶ τὰ Βυζαντινὰ Krumbacher³, ὅστις λέγει, ὅτι ἡ κρισις αὕτη εἶναι σκληρὰ καὶ ἀπερίσκεπτος. Ἐκρίνε δ' οὕτως ὁ ἀνὴρ ἐκείνος, διότι δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως, ἅπερ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου βίου τῶν Βυζαντινῶν ἀνέβλαστον. Τοιαῦτα εἶδη δικαίως ὁ Krumbacher θεωρεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν δημώδη ποίησιν.

¹) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 7. ²) Ἐν τῇ Γραμματολογ. II, 2, 775.
³) Geschichte der Byzant. Litteratur ἐν σελίδ. 292.

Ἐὰν δέ τις παραβάλῃ τὴν ἐθνικὴν ποίησιν ταύτης τῆς περιόδου πρὸς τὴν τῶν προηγουμένων, βεβαίως θέλει εὐρεῖ σπουδαίαν διαφοράν. Ἀλλὰ δεόν νὰ ἔχωμεν ἐν νῷ, ὅτι πολλὰ τῆς ποιήσεως εἶδη δὲν συνακμάζουσι. Τοῦτο δὲν συνέβη οὐδ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους, καθ' οὓς ἤκμαζε μὲν τὸ δρᾶμα, ἀλλ' εἶχεν ἤδη παρακμάσει ἡ ἐπικὴ ποίησις. Καὶ ἐν τῇδε τῇ περιόδῳ δὲν παρήχθησαν μὲν ἔξοχα ἐπικά καὶ δραματικά ἔργα, ὅμως δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ λυρική ποίησις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς μέγα ὕψος ἐξίκετο¹. Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τὸ ἔπος δὲν ἀνέβλασεν, ἀφ' οὗ τοῦτο δὲν ἐγένετο κατὰ περιόδους τῶν γραμμάτων εὐτυχεστέρας. Διεκρίθησαν δ' ὅμως οἱ Βυζαντινοί, ὡς ὁ Πρόδρομος, ὁ Μανασσῆς καὶ Νικήτας ὁ Εὐγενιανὸς κατὰ τι συγγενὲς εἶδος, δηλ. ἐν τῇ μυθιστοριογραφίᾳ², ἣν, ὡς φαίνεται, παρέλαβον

¹ Μετὰ τινος ὑπερβολῆς ὁ Ἡλίας Τανταλίδης λέγει περὶ τῶν ἑθνικῶν (Παρά Γ Παλαδοπούλου, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῶν ἐκκλ. μουσικῆς σελ 337·

Ὅρφεϊς μὲν καὶ Ἀμφίονες, Ἀρίονες καὶ Αἰνοὶ
καὶ τῶν λοιπῶν σιγάτωσαν μελοποιῶν τὰ σμήνη·
Ἰδοὺ γὰρ ἐντείνανται κιθάρᾳ Σιωνίτις,
ἐξ ἧς ἐκχέει ἄφατος, οὐράνιος γλυκύτης,
οὐ θήρας τιθασεύουσα, οὐ λίθων κηλοῦσα,
ἀλλὰ ψυχὰς εἰς οὐρανὸν ἐκ γῆς ἀνακαλοῦσα.
Τὰς δὲ νευρὰς συνήρμωκεν οὐ Τέρπανδρος, οὐ Αἰνός,
ἀλλ' αἰοιδῶν ὁ φέριστος ἀπάντων Κωνσταντῖνος,
πᾶσα λοιπὴ μελλήγηρς σειρὴν τῆς ἐκκλησίας
ὑμνολογεῖται τὸν Θεὸν διὰ μολπῆς γνησίας.

² Οὕτω μενέφρασε τὸ Roman ὁ Κοραῆς. Ὡνομάσθη δὲ Ῥωμανὸν κατὰ τὸν Κοραῆν διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν· «ὠνομάζοντο ἀκολούθως Ῥωμανά, τὸ ὁποῖον ἄλλο δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ τότε εἰμὴ γραμμένα εἰς γλῶσσαν Ῥωμαϊκὴν ἢ Ῥωμανήν, διὰ νὰ διακρίνωσιν ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ὅσα ἐγράφοιντο κἄν ποτε εἰς τὴν λατινικὴν, ἢ γ.υ.ν εἰς τὴν γρησὶν τῶν Ῥωμαίων γλῶσσαν. Καὶ ἐπειδὴ τὰ περισσώτερα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα συγγράμματα ἦσαν ἐρωτικά, δραματικά καὶ μυθώδη, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ἔπειτα νὰ ὀνομάζωνται ἐξαιρέτως τοιαῦτα ὅσα ὀνομάζουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν σήμερον Ῥωμανά,» Ὁρα Θερεσιανὸν Ἀδαμάντι Κοραῆς I, 388.

παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ ἴσως ἐκ τῆς ἐλεγείας τοῦ Καλλιμάχου. Ἀλλ' ἡ σοφιστικὴ ἦτο ἡ τροφὸς τῆς μυθιστοριογραφίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ Ἑλληνικὰ μυθιστορήματα εἶναι δημιουργήματα τῆς σχολῆς τῶν σοφιστῶν, δὲν παρέχουσιν εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν τότε Ἑλλήνων¹.

Ἐνταῦθα ἐγείρεται τὸ πολυθρύλητον ζήτημα, ἂν οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον δραματικὴν ποίησιν καὶ θέατρον πρὸς διδασκαλίαν δραμάτων. Μέχρι τινὸς ἐπιστεύετο, ὅτι τούτων οἱ Βυζαντινοὶ ἐστεροῦντο, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος Σάθας διὰ μακρῶν ἐπειράθη, ὅπως ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον². Ὁ Krumphacher καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συγγράμματος τούτου ἐμμένει ἐν τῇ παλαιᾷ γνώμῃ³. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην βεβαίως ἤκμαζον οἱ μῦμοι καὶ οἱ παντόμμοι, ἀλλὰ δὲν δύναται τις εὐκόλως νὰ διανοηθῇ, ὅτι ἡ δραματικὴ ποίησις τέλεον ἐξέλιπε. Τοῦτο δ' ὅμως εὐρίσκετο ἐν οἰκτρᾷ θέσει δι' αἰτίας, ὥς μετ' ὀλίγον θέλομεν εἰπεῖ. Οὕτως ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπῆρχον τέσσαρα θέατρα, τὸ τοῦ Διονύσου, τὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τὸ λεγόμενον Πλέθρον καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ Λιβάνιος ὀνομάζει πρὸς ὁμήγεας θέατρον. Ἐν τοῖς θεάτροις τούτοις ἐδιδάσκοντο ἀρχαῖαι τραγωδίαὶ καὶ κωμωδίαὶ, ἐξ ὧν ὁ Λιβάνιος ὀνομάζει τὴν Παισιφάην τοῦ τραγικοῦ Ἀλκαίου ἢ Εὐριπίδου, τοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους, τὰς Τικτούσας τοῦ Μενάνδρου καὶ πολλὰς ἄλλας⁴. Πρὸς δὲ καὶ ἴδια δράματα ἐποίουν, ὥς ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ πρώτου ὁ ἐκ Γάζης τραγικὸς Τιμόθεος ἐποίησε τραγωδίαν, ἣτις εἶχεν ὑπόθεσιν τὸ χρυσαραγύριον, ὅπερ ἦτο ἐπαχθέστατος κεφαλικὸς φόρος. Ἡ εἰσπραξις τούτου ἀπετέλει ἀληθῆ τραγωδίαν διότι οἱ εἰσπράκτορες ἐξεξίαζον τοὺς

¹) Ὁρα F. Rohde, der griechische Roman, Leipzig 1876 καὶ Nicolai, Ueber Entstehung und Wesen des griech. Romans, Berlin 1867.

²) Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ θεάτρον καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν ἐν Βενετ. 1879. ³) Ἐν σελίδ. 296. ⁴) Λιβάνιος ἐν τῷ λόγῳ περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης σελ. 9 καὶ ὑπὲρ ὀρχησ. ἐν σελίδ. 375. Ἰδὲ καὶ Σάθαν ἐν σελίδ. σιζ'.

δρφεϊλέτας τοῦ δημοσίου καὶ διὰ βασάνων. Τὸ δρᾶμα τοῦτο ὁ Τιμόθεος ἐδίδασκε παρόντος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις κατέλυσε τὸν φόρον πρὸς μεγίστην τῶν ὑπηκόων χαρὰν¹. Ἄν δ' ἦτο εὐ-
κολον νὰ ἐξερευνηθῇ ἀκριβῶς, πῶς ἐτελοῦντο οἱ μῦμοι κατὰ
τὴν περίοδον ταύτην, πολὺν ἤθελεν ὠφεληθῇ ἡ ἱστορία τοῦ δρᾶ-
ματος. Διότι μιμητικαὶ παραστάσεις πάντοτε ἐγίνοντο. Κατὰ τὸν
Χορίκιον οἱ μῦμοι τοῦ ἔκτου μ. Χ. αἰῶνος ἦσαν οἱ κυρίως λε-
γόμενοι κωμωδοί, οἵτινες ἐδίδασκον δράματα τῆς μέσης καὶ
κατ' ἐξοχὴν τῆς νέας κωμωδίας. Ἐπὶ δὲ Διοκλητιανοῦ καὶ
Ἰουλιανοῦ ἐδίδασκον κωμωδίας κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ².
Καθ' ὅλου ὅμως εἶπεῖν, τὰ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ποιη-
θέντα δράματα, ὥς τὰ τοῦ Φυλῆ καὶ τοῦ Πλωχεῖρου, εἶχον μι-
κρὰν δραματικὴν ἀξίον.

Ἄλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραχθῶσι γενναϊότερα ἔργα διὰ
πολλὰς, ὥς νομίζομεν, αἰτίας. Πρῶτον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα
μετὰ πάροδον πολλῶν αἰώνων ἐγήρασεν, ὥς τοῦτο καταφαίνεται
καὶ ἐν ἄλλοις τῶν γραμμάτων εἶδεσιν. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον τρία
μεγάλᾳ ἐφόδια, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον
καὶ τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξαρθῶ-
σιν εἰς ὑψηλὰς τοῦ πολιτισμοῦ σφαίρας. Δεύτερον ἡ σύνθεσις
τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν ἐπέτρεπε τὴν
ἀνάπτυξιν τοῦ θεάτρου. Οἱ μὲν σωφρονέστεροι τῶν Ἑλλή-
νων ἐδέξαντο τὸν χριστιανισμόν, ὅστις δὲν ἦτο ἐπιτήδειος πρὸς
ἐξακολούθησιν τῆς δραματικῆς τέχνης, οἱ δὲ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺν
ἀκόλαστοι διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Ἄλλ' οὕτω τὸ
θέατρον, ὅπερ ἐπὶ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους ἦτο τὸ μέγα τῆς
ἠθικῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης σχολεῖον, ἐπὶ Χρυσοστόμου κατέπεσεν
εἰς οἶκον ἀκολασίας. Ἐπαῦθα συνέρρεον καλαὶ καὶ διεφθα-
μέναι γυναικες μιμῶδες καλούμεναι, αἵτινες διὰ πολλῶν δε-

¹) Κεδρηγὸς I, σελ. 677. ²) Ὁ Χορίκιος, ὁ πεφιλημένος μαθητὴς
τοῦ Προκοπίου, ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν μίμων. Ὁρα Σάθαν τμβ.

λεασμάτων, ἅπερ περιγράφει ὁ Χρυσόστομος¹, ἐπειρῶντο νὰ ἐπισπάσωσι τοὺς θεατὰς. Οἱ διεφθαρμένοι οὗτοι ἄνθρωποι μετὰ σπουδῆς ἐφοίτων ἐνταῦθα, ἐνθα ἠδύναντο νὰ ἴδωσι γυναῖκας νηχομένας² καὶ ἡ δ ο ν ἦς Εὐριπὸν³. Τρίτον, ἐπειδὴ οὕτως εἶχον τὰ τοῦ θεάτρου, ἡ κοινωνία, ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπηνῶς κατεδίωξαν αὐτό. Ἡ μὲν κοινωνία τὰς μιμᾶδας δὲν ἐτίμα μᾶλλον τῶν ἐταιρῶν⁴, ἡ δὲ πολιτεία δὲν ἀνεγνώριζε πολιτικὰ δικαιώματα τοῖς σκηنيκοῖς, οὐδ' ἐπέτρεπε τούτοις νὰ παραστώσιν ἐν δικαστηρίῳ ὡς μάρτυρες⁵ καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπηγόρευεν αὐτοῖς τὸ βάπτισμα καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων. Ἐν χεῖρονι θέσει εὗρισκοντο αἱ μιμᾶδες· διότι αὗται οὐ μόνον ἀπέβαλλον τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα καὶ ἐλάμβανον τὸ ὄνομα ἀρχαίων ἐταιρῶν, ὡς Ῥοδόπη, Γλυκέρα, ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχουσαι τὴν προστασίαν τῶν νόμων ἐγίνοντο ἔρμαιον διεφθαρμένων θεατῶν⁶. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ ἐκκλησία ἐκέρυξεν ἀμείλικτον κατὰ τοῦ θεάτρου πόλεμον καὶ τοῦ πολέμου τούτου ἡγήτωρ ἐγένετο ὁ Χρυσόστομος⁷.

Ἀλλ' ἡ καταδίωξις αὕτη τῶν χριστιανῶν δὲν ἔκειτο ἐν ταῖς προλήψεσιν αὐτῶν οὐδ' ἐν τῇ ἄγαν αὐστηρότητι τοῦ Χρυσόστομου καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναδιδάσκωσι ἀρχαίας τραγωδίας, διότι ἐν αὐταῖς ἐξυμνοῦντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνι-

¹) Ὅμιλία εἰς Ματθαῖον (ἐν τῇ ἐκδ. Montfaucon) τόμ. VII, σελ. 99. "ἔπον καὶ ὀρήματα διακεκλασμένα, καὶ ἥματα πορνικά, καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ ἐντρέμματα παρειᾶς, καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη, καὶ σχῆμα γοητείας γέμον, καὶ ἔτεραι πολλαὶ μαγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δόλπον τῶν ὁρώντων κατασκευασμέναι καὶ ἑρπυμῖα ψυχῆς τῶν θεωμένων". ²) Ἐν τόμ. VII, σελ. 29 "τρέχεις εἰς τὸ θέατρον ἰδεῖν νηχομένας γυναῖκας καὶ φύσιν παραδειγματιζομένην". ³) Ἐν τόμ. VII, σελ. 113. ⁴) Τοιαύτη ἦτο ἡ Πελαγία, ἣτις ἐκατηχῆθη ὑπὸ τοῦ Νόννου, Σάθ. ρισί'. ⁵) Θεοφίλ. Ἀντικλήρωτος Ἰστοιτοῦτα II, 18, 1. Βασιλικοὶ νόμοι βιβλ. 21, τίτλ. β'. ⁶) Ὁρα Σάθαν ἐν σελίδ. Θ. ⁷) Ὁρα Ὅμιλιαν εἰς Ματθαῖον ἐν τόμ. XII, σελ. 99.

κῶν. Τὰ δὲ τρία εἶδη τῆς κωμωδίας περιεῖχον πολλὰς μὲν αἰσχρὰς πράξεις, πλείονα δὲ βωμολοχήματα, ἅπερ δὲν ἡδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ ἡ σεμνὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία. "Αρα πάντες ἐκεῖνοι οἱ βαρύντιμοι τῆς δραματικῆς τέχνης θησαυροὶ ἔμειναν ἄχρηστοι παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Οἱ μῖμοι ἦσαν αἰσχροὶ καὶ ἄξιοι καταδιώξεως. Καὶ ὁμως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀνατραφεῖς ἐν τῷ θεάτρῳ εἶχεν ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀπολαύσεως ταύτης. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ῥοηθῇ Ἑλλην ἄνευ θεάτρου; Ἐπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ. Αὐτὸς ὁ θερμὸς μαθητὴς καὶ ὁπαδὸς τοῦ Χρυσόστομου Ἰσιδωρος ὁ Πηλουσιώτης δὲν ἐδέχετο τὴν γνώμην τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἐνόμιζεν, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαγνισθῇ ἡ ἀρχαία τραγωδία¹. "Οτι τοῦτο δὲν ἦτο εὐκόλον, ἄρτι εἵπομεν. Πρὸς δὲ οἱ αἵρεσιάρχαι Ἀρειος καὶ Ἀπολλινάριος εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ δρᾶμα ὑπὸ χριστιανικὸν τύπον².

Καὶ αὐτὴ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν ἐδίστασε νὰ προσῇ εἰς τοιοῦτον τὸ λήμμα. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ὁ πατριάρχης Θεοφύλακτος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἣν παρῆχεν αὐτῷ τὸ γένος (διότι ἦτο υἱὸς μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Α', γυναικάδελφος δὲ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Η'), εἰσήγαγε πανηγυρικῶς τὸ δρᾶμα εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ἐν ᾗ διὰ χορῶν καὶ θυμελικῶν ᾠσμάτων διεδραματίζοντο χριστιανικαὶ ὑποθέσεις³. "Οτι δ' ἡ εἰσαγωγή τοῦ δράματος εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲν ἦτο τὸ λήμμα τῆς νεανικῆς τοῦ Θεοφυλάκτου ζωηρότητος, τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι καὶ μακροὺς χρόνους διετηρήθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας μετεδόθη. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐχαΐτων μετεῖχε τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος καὶ ἀπέτεινεν ὕμνους εἰς τὴν Θεοτόκον εἰλημμένους ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου. Ὁ

¹) Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ βιβλ. V, ἐπιστολ. 71 καὶ 77. ²) Ὅρα καὶ Θεμιστίου ἐν λόγ. 26. ³) Ἰδὲ Σάθαν ἐν σελίδ. πατ'. ³) Κε-δρηγὸς ἐν σελίδ. 333 (ἐκδ. Παρισίων). Ὅρα Σάθαν ἐν σελίδ. πατ'.

δὲ Μιχαὴλ ὁ Κηρουλλάριος ἐπέτρεπεν, ἵνα ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος θίασος σκηνηκῶν εἰκονίζῃ τὰς ὠδῖνας τῆς θεοτόκου, τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν βάπτισιν τοῦ Προδρομοῦ, ὅστις προσέλαβε τὸ ἐπώνυμον Ἀκερσοκόμης.

Ἐκ τῆς στοργῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν σκηνὴν δομηθεὶς καὶ ὁ αἰρεσιάρχης Ἀρειος ἐποίησε λειτουργικὸν δρᾶμα, ὅπερ κατὰ τὴν προστάτιδα τοῦ θεάτρου Μοῦσαν ὠνόμασε Θάλειαν. Αὕτη ἦτο τὸ κυριώτατον λειτουργικὸν βιβλίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, ἣτις παρέλαβε καὶ παντομιμικὴν ὄρχησιν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζουσαν. Περὶ τῆς Θαλείας δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀκριεῖ γνῶσιν, διότι αὕτη μὲν ἀπώλετο, ὁ δ' ἅγιος Ἀθανάσιος γράφων μεθ' ὑπερβολικῆς καταφρονήσεως διεγείρει ὑπονοίας παραμορφώσεως¹. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι δύσκολον νὰ πιστεῦσῃ τις, ὅτι ὁ αἰρεσιάρχης εἰς τηλικαύτην ἀφροσύνην ἐξέικετο, ὥστε ἐν τῇ Θαλείᾳ ἐποίησεν ἐμμέτρους ὕμνους κατ' ἀπομίμησιν τῶν αἰσχίστων τοῦ Σωτῆρος φλυνάκων. Ὁπωσδήποτε ἐπειδὴ ἡ Θάλεια τοῦ Ἀρείου ἐγένετο δημοτικὴ, ἠγαγκάσθη καὶ ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία νὰ ποιῇ καὶ εἰσαγωγήν εἰς τὴν λειτουργίαν Ἀντιθάλειαν. Φαίνεται, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐν τῷ κινδύνῳ μετεχειρίζετο τὴν ὁμοιοπαθητικὴν μέθοδον διότι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν εἰκονομάχων Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅστις ἐμίσει τὴν σκηνὴν, ἐποίησε δρᾶμα, οὗ ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἡ σώφρων Σωσάνα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Εὐστάθιος² ὀνομάζει τοῦτο Εὐριπίδειον, φαίνεται, ὅτι εἶχεν ὁμοιό-

1) Ἐν τόμ. I, 406 "Ἀντὶ γὰρ Χριστοῦ παρ' αὐτοῖς Ἀρειος, ὡς παρὰ Μανιχαίους Μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων Σωτῆδος τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς ὁ καὶ παρ' Ἑλλήσι γελώμενος καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδης· τοῦ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων Ἀρειος καὶ αὐτὸς Θαλείας· τῆς δὲ τὴν ὄρχησιν ἐξήλωσεν ὀρχοῦντος καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος δυσφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπρίπτοντας εἰς τὴν ἀρεαὶν διαστρέφονται μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου". Ἰδὲ καὶ Σάθαν ἐν σελίδ. ρμβ. 2) Εὐστάθ. εἰς Διονύσ. τὸν περιγητὴν στίχ. 976.

τητα πρὸς τὸν Χριστὸν πάσχοντα, περὶ οὗ ἔσται λόγος μετ' ὀλίγον. Ὡσαύτως Στέφανος ὁ Σαβεΐτης, ὅστις καὶ ὡς ἅγιος ἐορτάζεται, ἐποίησε κατὰ τὸ 790 π. Χ. τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ¹. Τὸ δράμα τοῦτο εἶναι διάφορον τοῦ ἄρτι εἰρημένου. Ἀντίπαλος τῶν εἰκονομάχων ἦτο καὶ ὁ διάκονος Ἰγνάτιος, ὅστις ἐποίησε δράμα συνιστάμενον ἐξ 150 στίχων, καὶ ἔχον ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ ὄφους ἐξαπάτησιν τῶν πρωτοπλάστων². Ἐκ τῶν χρόνων τῶν εἰκονομάχων περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ ἡθοποιία τοῦ Μιχαὴλ Πλωχεΐρου, ὅπερ συνίσταται ἐξ 122 στίχων³. Τοιαῦτα ἐποίησε καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ ὁ Φιλῆς, ἀλλ' ἦσαν προωρισμένα εἰς ἀνάγνωσιν καὶ οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν, ὡς ἡ Τραγωδοποδάρεια καὶ ὁ Ὡκύπους τοῦ Λουκιανοῦ⁴.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐπεθύμουν μὲν νὰ ἔχωσι θέατρον, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μορφώσωσι τοιοῦτο καὶ τὰ πειράματα αὐτῶν ἐν τοῖς πλείστοις ἀπέτυχον. Διότι οἱ μὲν ἐθνικοὶ συνήθως ἠρέσκοντο ἐν τοῖς ἀκολάστοις τῶν μίμων θεάμασιν, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐπειράθησαν, ὅπως ἐγκαθιδρύσωσι τὸ θέατρον ἐκεῖ, ἐνθα δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐγκαθίδρυσις. Καθ' ἡμᾶς οἱ Βυζαντινοὶ πρὸς κτῆσιν θεάτρον ὠφείλον πρῶτον νὰ λάβωσιν ὑποθέσεις τραγωδίας ἐκ τῶν ἀπείρων τοῦ χριστιανισμοῦ μαρτύρων καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας καὶ δεύτερον νὰ καταπολεμήσωσι τὴν ἀκολασίαν τῆς ἐποχῆς διὰ κωμωδιῶν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς νέας κωμωδίας. Τὰ δράματα δὲ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διδάσκωνται οὐχὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ. Οὕτω καὶ ἡ κοινωνία ἠθέλην ἀπαλλαγῇ τῶν ἀκολάστων μίμων καὶ οἱ ἠθικοὶ τοῦ χριστιανισμοῦ σκοποὶ ἠθέλον πληρωθῇ. Δράματα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διδαχθῶσι διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θηρεῦει ἀγνὴν τὴν ἀλήθειαν,

¹) Ὁρα Σάθαν ἐν τπ'. ²) Αὐτόθι τπά. ³) Περὶ τούτου λέγομεν ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ. ⁴) Αὐτόθι τούτ. ⁵) Krumbacher ἐν σελίδ. 298.

ἐν ᾧ ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ λέγῃ
 ψεύδη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁμοία. Δοιπὸν ὅ τι δὲν ἡδύνατο νὰ
 γείνῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἦτο εὐκόλον νὰ τελεσθῇ ἐν τῷ θεάτρῳ,
 ὅπου ὑπάρχει μεῖζων ἐλευθερία.

Ἄλλως ἡ ἐκκλησία, ὥς νομίζομεν, ὅ τι ἦτο δυνατόν νὰ
 παραλάβῃ ἐκ τοῦ θεάτρου, ἔπραξεν ἤδη καὶ τὸ προσληφθὲν
 ἔμεινε κτῆμα εἰς αἰ. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς ἐκκλησίας διασκευὴ
 οὐδὲν ἄλλο, ἢ μὴ πλανώμεθα, εἶναι ἢ τὸ ἐλληνικὸν θέατρον. Τὸ
 μὲν ἱερὸν ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς σκηνῆς, ὃ δὲ χῶρος τῶν ψαλιῶν
 τὴν τῆς ὀρχήστρας, καὶ ἡ ἀγία τράπεζα τὴν τῆς θυμέλης. Ὡς
 ἡ ἀρχαία σκηνὴ εἶχε τοεῖς πύλας, οὕτω καὶ τὸ ἱερὸν. Τὴν ἀπο-
 μίμῃσιν τοῦ ἀρχαίου θεάτρου μαρτυροῦσι τὰ ἔτι καὶ νῦν δια-
 τηροῦμενα ὀνόματα· διότι λέγομεν δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν χορὸν,
 ὑπερ ὑπομιμνήσκει τὰ δύο ἡμιχόρια. Τὸ θέατρον εἶχε τὸ λο-
 γεῖον ἢ τὸν ὀκρίξαντα, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ ἄμβων, ὅστις
 καὶ ὀκρίξας καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ πολλάκις λέγεται.
 Πρὸς δὲ ἐν τῇ λειτουργίᾳ δὲν ὑπάρχουσι μόνον τὰ λεγόμενα,
 ἀλλὰ καὶ τὰ ὁρώμενα, ἅπερ τελεῖ ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τῆς ἀγίας τρα-
 πέζης. Πρὸς δὲ τὰ τοῦ ἐπιταφίου ἔχουσι πολὺν τὸ δραματικόν.
 Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ καλούμενος νιπτίρι¹, ὅστις κατὰ τὴν
 μεγάλην πέμπτην τελεῖται ἐν Πάτμῳ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατ' ἔτος,
 ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν τῇ δραματικῇ ταύτῃ
 τελετῇ νίπτονται οἱ πόδες καὶ γίνονται ὀλίγοι διάλογοι, ἀλλ' ἐπὶ
 τῇ βάσει τῆς ἀγίας γραφῆς. Κατὰ τὰ εἰρημένα ἡ ἐκκλησία διε-
 σκευάσθη μὲν κατὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον, ἀλλ' ἡ θρησκεία διὰ
 τοὺς εἰρημένους λόγους δὲν ἡδυνήθη νὰ προεῖῃ εἰς ποικίλας
 δραματικὰς διδασκαλίας, ἀλλὰ περιωρίσθη ἐν τοῖς στοιχειωδε-
 στάτοις. Εἶναι δ' εὐτύχημά, ὅτι τὰ τολμήματα τοῦ Θεοφυλάκτου
 καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ δὲν ἐκράτησαν· διότι ἂν ὅλως ἡ ἐκκλη-
 σία μετεβάλετο εἰς θέατρον, ἡ μεταβολὴ ἦθελεν ἀποεῖν πρὸς

¹) Τὸν νιπτίριον τῆς Πάτμου περιγράφει ὁ κ. Ἐπ. Ἀλεξάνδης ἐν τῇ
 Ἑστίᾳ (1889) ἀριθμ. 693 ἐν σελίδ. 236.

βλάβην τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας καὶ διότι ἡ κατάπτωσις τῆς διανοίας τῶν Βυζαντινῶν ἤθελε ταπεινώσει τὰς σεμνὰς τῆς ἐκκλησίας ὑποθέσεις. Ἄν ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ ὑπῆρχον δραματικοὶ ποιηταί, οἷος ὁ Αἰσχύλος, ἴσως τὸ τόλμημα ἡδύνατο καλῶς νὰ διεξαχθῇ. Ἀλλ' ὅτι δραματικοὶ ποιηταὶ ἔλειπον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, τεκμηριοῦται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν καὶ δὴ ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ποιήσαντες τὸν Χριστὸν πάσχοντα δὲν κατεσκεύασαν ἰδίους στίχους, ἀλλ' ἔλαβον τούτους ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ Εὐριπίδου τραγωδιῶν, ἥτοι συνέγραψαν δραματικὸν κέντρονα.

Οἱ Βυζαντινοὶ συνήθως μὲν μετεχειρίζοντο τὸ ἱαμβικὸν τρίμετρον, σπανιώτερον δὲ τὸ ἐξάμετρον, τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον καὶ τὸ Ἀνακρεόντειον δίμετρον καὶ τρίμετρον¹. Κατὰ κανόνα τὸ τρίμετρον τῶν Βυζαντινῶν συνίσταται ἐκ δώδεκα συλλαβῶν. Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος δὲν ἐλέγχει στιχουργικὴν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπιθυμίαν ἀσθηρότητος. Διότι κατὰ τὸν W. Meyer² ἐν τῷ ἑκτῷ αἰῶνι ὑπῆρχε ποιητικὴ σχολή, ἥτις ἐν πλήρει συνειδήσει ἀπορρίψασα τὸ δραματικὸν τρίμετρον προετίμησε τὸ καλούμενον λυρικὸν τρίμετρον, ὡς ἥδη εἶχε ποιήσει ὁ Αὐκρόφων. Οὕτως ὁ Γεώργιος Πισίδης μεταχειρίζεται τὸ τρίμετρον μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσθηρότητος, μεθ' ἧς καὶ ὁ Νόννος τὸ ἐξάμετρον³. Πρὸς δὲ συνειθίζουσιν οἱ Βυζαντινοί, ἵνα θέτωσι τὸν τόνον ἐν τῇ προτελευταίᾳ συλλαβῇ τοῦ τριμέτρου. Συνηθέστατα οἱ Βυζαντινοὶ μεταχειρίζονται τὸ δεκαπεντασύλλαβον, οὗ μετὰ τὴν ὀγδόην συλλαβὴν ὑπάρχει τομή. Ὁ Henrichsen καὶ ὁ Bernhardt⁴ ἐπίστευσαν, ὅτι πρὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ὁ πολιτικὸς στίχος δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁ W. Meyer⁵ ἔδειξεν, ὅτι πρὸ τούτου τοῦ χρόνου ὑπῆρχεν ἥδη

¹) Ὡς Krumbacher ἐν σελίδ. 300. ²) Zur Geschichte des Griech. und lat. Hexameters ἐν σελίδ. 1020. ³) Ὡς ἐν ταῖς ἐμπροσθεν ἐν σελίδ. 186. ⁴) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, (1876, ἐν σελίδ. 696. ⁵) Anfang und Ursprung der lat. und griech. rythmischen Dichtung, Abhandl. der Bayer. Akad. d. Wiss. ἐν τόμ. 17, 2 (1885).

εἰσηγμένος. Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ δεκαπεντασύλλαβος εἶναι τὸ συνηθέστατον μέτρον ἐν τῇ δημώδει ποιήσει. Οἱ μετριοκοὶ διαφωνοῦσιν, ἂν τὸ μέτρον παρήχθῃ ἐκ τοῦ ἱαμβικοῦ ἢ ἐκ τοῦ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει περιλαμβάνονται πάντα τὰ ποιήματα, ὅσα δὲν ἀνήκουνσι τῇ λειτουργίᾳ, εἰ καὶ τινα τούτων ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὸν Χριστὸν καὶ καθ' ὅλον τὸν χριστιανισμόν, ὥς ὁ Χριστὸς πάσχω· Ὁ ἀρχαιότατος ποιητὴς ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ὁ Γεώργιος Πισίδης, ὅστις ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Πισιδίας. Οὗτος ἔζη ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610—641 μ. Χ.) καὶ ἐγένετο διάκονος τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ σκευοφύλαξ. Τὰ ποιήματα τοῦ Πισίδου εἶναι οὐχὶ ὀλίγα, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἔχουσιν ὑπόθεσιν σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα, ἄλλα δὲ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ ζητήματα. Ἱστορικὰ ποιήματα εἶναι τρία πρῶτον τὸ εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως. Τὸ ποίημα τοῦτο, ὅπερ διατρεῖται εἰς τρεῖς ἀκρο-

¹) Ὁρα W. Mayer ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι ἐν σελίδ. 310. Ὁ Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. Α ἐν σελίδ. 11 δέχεται τὸ δευτερον "Οἱ δημοτικοὶ στίχοι οἱ τὸ παλαιὸν μὲν τροχαϊκῶς ποδιζόμενοι . . . ἄρτι δὲ πολιτικοὶ ὀνομαζόμενοι. Μέτρον μὲν γὰρ αὐτοῖς πεντεκαίδεκα, συλλαβαί· οἱ δὲ πολλοὶ καὶ εἰς ἑπτακαίδεκα ἢ καὶ πλείονας αὐτοὺς ποτε παρεκτείνουσι συλλαβάς, αἵτινες, αἱ πλείους δηλαδὴ τῶν πεντεκαίδεκα, εἰ μὲν μετὰ συμφώνων λαλοῦνται, γελῶνται ὥς ἄρρητοι καὶ σκώπτονται ὥς πολύποδες· εἰ δὲ μόνοις ἐκφωνοῦνται καθαροῖς φωνήσιν, λανθάνον τὸ πολὺπον ἔχουσι τῇ ταχείᾳ συνεκφωνήσει τῶν φωνηέντων, καὶ σφύζεται ὁ τροχαϊκὸς ἔνθμος».

άσεις, περιλαμβάνει 1093 τρίμετρα καὶ εἰκονίζει τὰς κατὰ τῶν Περσῶν νικηφόρους μάχας τοῦ Ἡρακλείου. Δεύτερον τὸ ἱστορικὴν ὑπόθεσιν ἔχον, μικρότερον δ' ὢν τοῦ πρώτου, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴν κατὰ τὸ 626 γενομένην ἔφοδον τῶν Ἀβάρων¹. Τοῦτο περιλαμβάνει 541 στίχους καὶ ἐπιγράφεται *Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστοχίαν ἣτοι ἔκθεσις τοῦ γενομένου πολέμου εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ Ἀβάρων καὶ τῶν πολιτῶν*. Τὸ τρίτον ποίημα, Ἡρακλειᾶς ἣτοι εἰς τὴν τελείαν πτώσιν Χοσροῦ βασιλέως Περσῶν, διαίρεται εἰς δύο ἀκροάσεις, περιλαμβάνει 471 στίχους καὶ εἶναι πανηγυρικὸν τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος.

Τὰ δὲ φιλοσοφικὰ ἢ θεολογικὰ εἶναι τέσσαρα. Τὸ περιεκτικώτατον πάντων εἶναι τὸ Ἑξαήμερον (ἢ κοσμουργία), διότι περιλαμβάνει 1910 ἢ 1894 τρίμετρα. Ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ἣτις ἦτο προσφιλὴς τοῖς Βυζαντινοῖς, ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἀκολουθεῖ τῷ Ἀριστοτέλει. Τὸ δεύτερον ποιήματιον, ὅπερ ἐπιγράφεται *Εἰς τὸν μάταιον βίον*, συνίσταται ἐκ 262 στίχων, ἔχει ἐλεγειακὸν ἦθος καὶ ἀφιερῶται τῷ πατριάρχῃ Σεργίῳ, ὅστις ἐποίησε τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Τὸ τρίτον ποίημα, ὅπερ συνίσταται ἐξ 726 τριμέτρων, εἶναι δογματικὸν καὶ ἐπιγράφεται *Κατὰ δυσσεβοῦς Σευήρου Ἀντιοχείας*. Ὁ Σευήρος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο συνήγορος ἐν Βηρυτῷ, βραδύτερον δ' ἐγένετο ἐπίσκοπος καὶ κατὰ τὸ 536 κατεδικάσθη διὰ τὴν αἵρετικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν. Τὸ τελευταῖον ποίημα τοῦ εἵδους τούτου εἶναι ὕμνος *Εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν ἀνάστασιν*. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐποίησεν ἐπιγράμματα καὶ Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀναστάσιον².

¹) Περὶ ταύτης ἰδὲ Ἱστορ. τοῦ Ἑλλην. ἐθνους ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐν τόμ. τρίτῳ καὶ ἐν σελίδ. 239. ²) Nicolai, Griechische Literaturgeschichte III, 344 καὶ Krumbacher ἐν σελίδ. 347.

Ὁ Πισίδης κατὰ τὴν ἀκριβείαν τῆς στιχουργίας δύνатаι καὶ παραβληθῇ πρὸς τὸν Νόννον. Οἱ στίχοι τούτου εἶναι οὐ μόνον ἀκριβεῖς, ἀλλὰ καὶ ῥέουσιν ἐνκόλως¹. Ἡ δὲ γλῶσσα διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν σαφήνειαν. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας τὰ ποιήματα τούτου πολλὴ ἀνεγνώσκοντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Βυζαντινῶν καὶ ἐν τούτοις ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης ᾖναι ὑπέρτερος ποιητῆς («Τίς στιχίζει κρεῖττον, ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης ;»)

Μετὰ τὸν ἔξοχον τοῦτον ποιητὴν τῆς περιόδου ταύτης ἡ Ἑλληνίζουσα ποίησις σβέννεται καὶ ἀναλάμπει κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα. Τὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ποιηθέντα ἔχουσι μὲν ποικίλιαν, ἀλλὰ στεροῦνται ἐσωτερικῆς δυνάμεως. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐγένοντο δύο Ἰγνάτιοι, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο διάκονος ἐν Κωνσταντινουπόλει, βραδύτερον δὲ μητροπολίτης ἐν Νικαίᾳ. Οὗτος ἐποίησε δραμάτιον ἐξ 143 τριμέτρων, ὅπερ ἐπιγράφεται *Στίχοι εἰς τὸν Ἀδάμ*. Ἐν αὐτῷ διαλέγονται ὁ Θεός, ὁ Ἀδάμ, ἡ Εὐὰ καὶ ὁ ὄφις. Πρὸς δὲ ἐποίησε καὶ παράφρασιν τῶν Αἰσωπείων μύθων, ἣτις ἐπιγράφεται Ἰγνατίου διακόνου τετραστάχιχα εἰς μύθους Αἰσωπικούς. Κατὰ μίαν γενεὰν μεταγενέστερος ἦτο ὁ ἕτερος Ἰγνάτιος, ὅστις ἔχει τὸ ἐπώνυμον μαγίστῳ τῶν γραμματικῶν. Δὲν εἶναι ὅμως γνωστὰ αἱ γραμματικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι καὶ μόνον ἐκ τινος ἐπιγράμματος, ὅπερ αὐτὸς ἐποίησε, μαθηθάνομεν, ὅτι ἠγαγεν εἰς φῶς τὴν γραμματικὴν τέχνην, ἣτις ἐκρύπτετο ἐν τῷ πελάγει τῆς λήθης². Οὗτος μνημονεύεται ἐπαυθῆ, διότι ἐποίησε καὶ τινα ἐλεγείαν εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Παῦλον, ὅστις ἦτο μοναχός³. Κατὰ τὸ 836 μ. Χ. διεκρίνετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς γραμματικὸς ὁ Κομητᾶς, ὅστις εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ Χαρτουλαρίου καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Σχολαστικοῦ. Οὗτος

¹) Bernhardt II, 2, 778. ²) Παλατ. Ἀνθολογ. XV, 39. ³) Αὐτόθι XV, 30.

διώρθωσε τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη¹ καὶ ἐποίησεν ὀλίγα ἐπιγράμματα διατηρηθέντα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, ὧν μέγιστον εἶναι τὸ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου. Ἐν τούτῳ ὁμῶς οὐχὶ πάντας τοὺς στίχους ἐποίησεν ὁ Κομητᾶς, διότι πολλοὺς ἐκ τοῦ Ὀμήρου παραλαβὼν κατέστησε τὸ ποίημα κέντρωνα².

Ὅτι ἡ ποίησις ἐτιμᾶτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τεκμηριοῦνται ἐκ τούτου, ὅτι δύο ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐγένοντο ποιηταί. Λέων ὁ ἐπικληθεὶς σοφὸς καὶ φιλόσοφος καὶ γενόμενος αὐτοκράτωρ μετὰ Βασίλειον τὸν Μακεδόνα (886—911) οὐ μόνον συνέγραψε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα, ἀλλ' ἐποίησε καὶ ποιήματα, ὡς Ὡδάριον κατανυκτικόν, ὅπερ συνίσταται ἐξ 189 ἢ 150 στίχων. Ἐν τούτῳ ὁ σοφὸς αὐτοκράτωρ δεικνύει οὐχὶ μικρὰν ποιητικὴν ἔξαρσιν³. Οὐχ ἥττον ποιητικὰ εἶναι καὶ τὰ Ὡδάρια ἔωθινά⁴ καὶ μεγάλην φήμην παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς εἶχον οἱ Χρησιμοὶ αὐτοῦ περὶ τῶν μελλόντων αὐτοκρατόρων καὶ πατριαρχῶν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ ἐποίησεν ἐπιγράμματα καὶ τὸ παιγνιώδες ποιημάτων

¹) Αὐτόθι 37 καὶ 38. ²) Αὐτόθι 40. ³) Τοῦτο φέρεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Christ καὶ Παράνκα Antholog. Graeca carm christian. σελ. 48 Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν στίχ. 61.

Κριτὴς σοὶ πόρρωθεν ἤξει
θρονούμενος ἐν νεφέλῃ,
τὴν κτίσιν ἀνατινάσσων
νεγρέρων ἐκ τῶν θεμέθλων,
κυμαίνων καὶ τὸν ἀέρα
παναλκυστάτῃ δυνάμει.
Δαΐλαψ λικμήσει τὰ ὄρη
καὶ ἀφανώσει τὰς νάπας,
καὶ ἐν πυρὶ ἀκαμάτῳ
ἐκτεφρωθήσεται χέρσος
ἀπὸ προσώπου κυρίου
κρίναι τὴν γῆν ἐρχομένου·

⁴) Ὅρα τοῦτο παρὰ Christ ἐν σελίδ. 105.

Καρκίνος. Καθ' ὅλον εἰπεῖν, ὁ Λέων διεκρίνετο κατὰ τὴν ποιικίαν τῶν γνώσεων.

Ῥσαύτως πολυμαθὴς ἦτο ὁ ἕτερος Λέων, ὅστις ἐγένετο μάγιστρος, ἀνθύπατος καὶ πατρίκιος. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος λόγιος ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ Ψελλῷ, ἡσχολήθη περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀστρονομίαν καὶ ἱατρικὴν. Διεκρίθη δὲ οὐ μόνον ὡς διδάσκαλος τῶν μαθηματικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ ὡς πρεσβυτῆς. Ἐγραψε δὲ Περὶ ἡλιακῆς ἐκλείψεως τῆς ἐν τῷ βασιλικῷ τριγώνῳ τοῦ σοφωτάτου Λέοντος. Πλὴν τῶν καταλογάδην συγγραμμάτων ἐποίησε καὶ πλεῖστα ἐπιγράμματα εἰς τὸν Λουκιανόν, εἰς τὴν Βατραχομουμαχίαν, εἰς τοὺς φιλοσόφους Ἀρχύταν, Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη καὶ πολλὰ ἄλλα¹. Πρὸς δὲ συνέθετο καὶ μακρὸν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἀπολογία Λέοντος τοῦ φιλοσόφου, καθ' ἣν Χριστὸν μὲν σέβει, τὰ Ἑλλήνων δὲ φανλίζει. Τίς διέβαλε τὸν Λέοντα, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι εἶναι ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, περὶ οὗ ἔσται λόγος. Τῷ ποιητῇ τούτῳ ἀποδίδονται καὶ τινὰ Ἀνακρεόντεια ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος. Τελευταῖον μνημονεύομεν καὶ τῶν τροπαρίων, ἅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρονται ἐν τοῖς μῆναϊσις.

Παρὰ τῇ συνωρίδι τῶν Λεόντων ἤκμασεν ἡ τῶν Κωνσταντίνων. Ὁ μὲν Σικελὸς ἢ Σικελιώτης ἀνῆκεν εἰς τοὺς λογίους ἐκείνους, οἵτινες σνηθηροίσθησαν περὶ τὸν φιλόμουσον αὐτοκράτορα. Δέκεται δ' ὅμως ἐχθρικῶς πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Λέοντα, καθ' οὗ ἔγραψε τρία ποιήματα, Στίχοι ἡρωικοὶ καὶ ἐλεγειακοὶ εἰς Λέοντα φιλόσοφον. Ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος καίπερ αὐλικὸς ποιητὴς, ὅμως στερεῖται τοῦ διθυραμβώδους, ὅπερ ἦτο σύνηθες τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου².

¹) Ἰδὲ ταῦτα παρὰ Boissonade, Anecd. Graeca II, 469 - 478. ²) Krumbacher ἐν σελίδ. 352.

Τοῦναντίον ἐν τῇ ποιήσει τούτων διακρίνεται φυσικὴ ζωηρότης, ὡς αὕτη καταφαίνεται ἐν τῷ ποιήματι, Στίχοι Ἀνακρεόντειοι κατὰ ἀλφάβητον Κωνσταντίνου φιλοσόφου τοῦ Σικελοῦ, κινδυνευθέντων τῶν γονέων αὐτοῦ καὶ ἀδελφῶν ἐν τῇ θαλάττῃ. Μετά τινος δ' εὐφυνίας ἡδύνατο γὰρ πραγματεύηται καὶ ἐροτικὰς ὑποθέσεις, ὡς μαρτυροῦσι δύο ποιήματα, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται, Ὡιδάριον ἐρωτικὸν δι' Ἀνακρέοντος καὶ κουκουλίου (;) λαβόντος τὴν ὑπόθεσιν ἐκ μελωδοῦ τινος, τὸ δ' ἕτερον, Ἀνακρεόντειον χωρὶς ἀνακλωμένων πρὸς τινα ἐρῶντα παρθένου. Ὁ ἕτερος Κωνσταντῖνος ἦτο Ῥόδιος ζῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ Reiske εἶκασεν, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ Κωνσταντίνῳ Κεφαλᾷ, ὅπερ δὲν δέχεται ὁ Krumbacher. Ὁ Ῥόδιος ποιητὴς καίπερ ἱερεὺς τῶν ἀνακτόρων γενόμενος ὅμως ἔχει τὸ ἦθος Ἀριστοφάνειον, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν τῷ ποιήματι Πρὸς τὸν Χοιροσφάκτην Λέοντα. Πρὸς δὲ ἐποίησε καὶ ποίημα κατὰ τοῦ εὐνούχου Θεοδώρου τοῦ Παφλαγόνος καὶ ἐπιγράμματα. Ἀλλ' αἱ ἀστείότητες καὶ τὰ σκώμματα αὐτοῦ εἶναι ψυχρά¹.

Περὶ τὸ μέσον τοῦ δεκάτου αἰῶνος μ. Χ. ὁ Θεοδόσιος ἐποίησεν Ἀλωσιν τῆς Κρήτης, ἣτις συνισταμένη ἐκ 1039 τριμέτρων διαιρεῖται εἰς πέντε ἀκροάσεις. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ὁ ποιητὴς εἰκονίζει τὴν ἀνάκτισιν τῆς Κρήτης, ἣτις θεωρεῖται ὥς τι τῶν σπονδαιοτάτων γεγονότων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους². Τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐξετέλεσεν ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ δευτέρου ὁ τότε περιφανὴς στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς, ὅστις ἐκεῖσε μετὰ μεγάλης δυνάμειος πλεύσας ἐξεπόρθησε τὸν Χάνδακα καὶ ἐγένετο κύριος τῆς νήσου. Ὁ Θεοδόσιος οὔτε ποιητικῶν ἀρετῶν, οὔδὲ

¹) Τὰ ποιήματα τούτου φέρονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ed. Matranga Anecd. Graeca II, 624—632 (ἐκδ. 1850). ²) Ὅρα ἱστορ. Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐν τόμ. τετάρτ. 120.

ἐνθουσιασμοῦ ἔστερεῖτο, ἀλλ' ἦτο ὅλως ἄστοχος ἡ ἐπίνοια αὐτοῦ, ὅπως ταπεινώσῃ τὸν "Ομηρον καὶ τοὺς ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἵνα ἐξάρῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ¹.

Πρὸ πάνυ δλίγων ἐτῶν ἐδημοσιεύθησαν τὰ ποιήματα Χριστοφόρου τοῦ Μυτιληναίου, ἐξ ὧν ἐγένετο δῆλον, ὅτι λίαν ἡδικήθη ὁ εὐφυνῆς ποιητὴς ἐπὶ μακρὸν χρόνον μείνας ἀνέκδοτος². Ὁ Χριστόφορος, ὅσους τίθεται κατὰ 1000—1050 μ.Χ., ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα· διότι ἐγένετο ἀνθύπατος, πατρίκιος, αὐτοκρατορικός ὑπογραφεὺς καὶ κριτὴς τῆς Παφλαγονίας. Τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐποιήθησαν ἐν ἱαμβικῷ τριμέτρῳ καὶ σπανίως ἐν ἑξαμέτρῳ (ἐκ τῶν 145 μόνον τὰ 14 εἶναι τοιαῦτα). Πλὴν τῶν ἐπιγραμμάτων συνέθετο καὶ διάφορα ποιήματα ἐκ διαφόρων εὐκαιριῶν ὀρμηθεὶς. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων μανθάνομεν τὰ ὀνόματα τῶν πολυαριθμῶν τοῦ ποιητοῦ φίλων. Πρὸς δὲ ἀπενθύνει ποιήματα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμανὸν τὸν τρίτον, πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν τέταρτον, πρὸς Μιχαὴλ πέμπτον τὸν Καλαφάτην καὶ πρὸς Κωνσταντῖνον ἔννατον τὸν Μονομάχον. Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ συλλογὴν διστιχῶν εἰς τοὺς ἀγίους ὅλου τοῦ ἔτους, ὅπερ ἐπιγράφεται *Συναξάριον διστιχὸν ἱαμβικόν*, ὅπερ μένει ἔτι ἀνέκδοτον. Ἐν τῇ ποιήσει τοῦ Χριστοφόρου ὑπάρχει ποικιλία, εὐφυνία καὶ εἰρωνικὴ δεξιότης οὐχὶ σμικρά.

Πρὸς τὸν εἰρημένον ποιητὴν ὁμοιότητα ἔχει ὁ Ἰωάννης Μαύροπος ὁ ἐπονομαζόμενος *Εὐχαΐτης*· διότι ἐγένετο μητροπολίτης τῶν Εὐχαΐτων, ἅπερ ἦτο πόλις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Οὗτος ἔζη ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042—1055), συνέγραψε περὶ συγγράμματα καὶ ἐποίησεν οὐ μόνον μικρὰ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ μεῖζονα ποιήματα, ὡς Πρὸς τοὺς ἀκαίρως στιχίζοντας, *Εἰς τὸν αὐτοῦ τάφον* καὶ παν-

¹) Τὸ ποίημα ἰδὲ παρὰ Migne, Patrolog. Graec. 118, ἐν σελίδ. 987—1060. ²) Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Antonio Rocchi, Versi di Christophoro Roma 1887.

τοιειδῇ ἄλλα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ ποιητοῦ καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἐθνικὰς ὑποθέσεις¹. Ὁ δὲ Φίλιππος ὁ μονότροπος ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Τὸ ὑπὸ τούτου ποιηθὲν διαλογικὸν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Δίσπιτρα καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν μοναχὸν Καλλίνικον, περιέχει βιωτικὰς κανόνας τῶν χριστιανῶν. Ὡς τοιοῦτο τὸ ποίημα πολὺ ἀνεγνωσκετο καὶ ἀντεγράφετο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Οὐχὶ πολὺ διάφορον ἦτο τὸ ἕτερον τοῦ Φιλίππου ποίημα, ὅπερ ἴσως ἐπεγράφετο Κλαυθμοί. Καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιήματα εἶναι ἠθικά.

Χρονολογικῶς ἐνταῦθα ἀνήκει τὸ δράμα, ὅπερ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τραγωδία εἰς τὸ σωτήριον πάθος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡγέρθη διαφωνία παρὰ τοῖς κριτικοῖς, ἐκ δὲ τῶν μακρῶν συζητήσεων² ἐκράτησεν ἡ γνώμη, ὅτι τὸ δράμα δὲν συνετέθη ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου. Τινὲς ἠθέλησαν νὰ ὀρίσωσιν ἄλλα πρόσωπα, ὡς τὸν Τζέτζην³ καὶ τὸν Πτωχοπρόδρομον⁴, ἀλλ' αἱ εἰκασίαι αὐτῶν ἀπέτυχον. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ὁμοῦς τῆς συντάξεως τοῦ ποιήματος ἐπῆλθε συμφωνία τις καὶ ὑποτίθεται, ὅτι συνετάχθη ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος μ. Χ. Νῦν ἐπιγράφεται τὸ δράμα Χριστὸς πάσχων, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ ἐτέθη οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Βάλδου, ὅστις ἐγένετο ὁ πρῶτος ἐκδότης κατὰ τὸ 1542. Τὸ δράμα συνίσταται ἐκ 2640 στίχων, οἵτινες πλὴν ὀλίγων ἀναπαίστων εἶναι τρίμετρα. Ὁ ποιητὴς μόνον μικρὸν μέρος ἐποίησε· διότι τὸ πλεῖστον μέρος ἔλαβε κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, δηλ. τῆς Ἑκάδης, τῆς Μη-

¹) Ἡ τελειότερα ἔκδοσις ὑπάρχει ἐν τῷ Abhandlungen d. Göttinger Gesellschaft d. Wissensch. histor. — phil. 28 (1881) ἐν σελίδ. 1—228.

²) Magnin, Journal des savants 1849, 12, 275 καὶ Elissen Analect. der mittel-und neugriech. Literatur ἐν τῷ πρώτῳ μέρει, Leipzig 1855.

³) Ὁρα Krumbacher ἐν σελίδ. 359. ⁴) Ἰδὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Brambs 1885.

δείας¹, τοῦ Ὁρέστου, τοῦ Ἱππολύτου, τῶν Τρωάδων, τοῦ Ῥήσου καὶ τῶν Βακχῶν, ὡς αὐτὸς οὕτως ὁμολογεῖ². Κατὰ δεύτερον λόγον ἐλήφθησαν στίχοι ἐκ τοῦ Προμηθέως καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐκ τῆς Κασσάνδρας τοῦ Λυκόφρονος. Πηλίκον μέρος ἀνήκει αὐτῷ τῷ ποιητῇ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς· διότι ὁ *Wecklein* εἰκάζει³, ὅτι παρελήφθησαν στίχοι καὶ ἐξ ἀπολεσθεισῶν τραγωδιῶν, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι φέρονται καὶ ἄλλοι καλοὶ στίχοι, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ποιηθῶσι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Βυζαντινῶν. Πρὸς δὲ ἐν τῇ διηγῇσι ὁ ποιητὴς ὠφελήθη ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν.

Τὸ δράμα ἄρχεται ἐκ τῆς πορείας εἰς τὸν Γολγοθᾶν καὶ λήγει εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, ὅστις πορεύεται εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς τοῦ Μάρκου⁴. Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ὁ Χριστός, ἡ Μαρία, ὁ Ἰωάννης, Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθείας, ὁ Νικόδημος, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, ἀγγελιαφόροι, ἄγγελος καὶ ἡ φρουρά. Πρὸς δὲ ὑπάρχονσι δύο ἡμιχόρια συνιστάμενα ἐκ γυναικῶν τῆς Γαλιλαίας· ταῦτα ὁμῶς δὲν ἄδουσιν, ὡς ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ, ἀλλὰ μόνον διαλέγονται. Πρωτεύον τοῦ δράματος πρόσωπον δὲν εἶναι ὁ Χριστός, ὡς ἡδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ, ἀλλ' ἡ Μαρία. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν παρέχει ἡμῖν καλὴν αἰσθησιν, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ θεοῦ παρίσταται ὅτε μὲν ὡς Μήδεια, ὅτε δ' ὡς Ἑκάβη καὶ ἄλλοτε πάλιν ὡς Κασσάνδρα ἢ Κλυταιμνήστρα καὶ Ἀνδρομάχη. Τὸ μέγιστον τοῦ δράματος μέρος συνίσταται ἐκ διηγῆσεων καὶ θρῆνων. Κατὰ τὸν *Krumbacher* τὸ δράμα δὲν ἦτο ὠρισμένον πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν.

Ὁ Θεόδορος Πρόδρομος κατήγετο μὲν οὐχὶ ἐξ

¹) Ἐν στίχ. 468, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου καὶ Χριστ. πάσχει. ἐν στίχ. 281, ὅπου ἡ Μήδεια τὸν Ἰάσονα παραβάλλει πρὸς τὸν Ἰούδαν. ²) Ἐν στίχ. 3 λέγει· Νῦν τε κατ' Εὐριπίδην τὸ κοσμοσωτήριον ἐξεργῶ πάθος. ³) *Berliner phil. Wochenschrift* 1886, 426 ⁴) Ὁρα *Krumbacher* ἐν σελίδ. 358.

ἀφανοῦς οἶκου, ἀλλὰ πάντοτε κατετρώχετο ὑπὸ πενίας καὶ κατατρύχόμενος ἐκάλεσεν ἑαυτὸν μετὰ τινος πικρίας *Πτωχο-πρόδρομον*. Καὶ ὁμῶς οὗτος ἔτυχε τῆς προστασίας οὐ μόνον τοῦ Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μελῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Αἱ βοήθειαι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν ἦσαν μικραί, ἀλλ', ὥς φαίνεται, ὁ Πτωχοπρόδρομος ἦτο μεμφίμοιρος καὶ κατὰ τοῦτο ὁ πατριάρχης πάντων τῶν νεωτέρων λογίων, ὅσοι τὴν πενίαν μὴ ἐνεγκόντες μετὰ γενναιότητος ἔτειναν χεῖρας ἐπαίτιδας. Ἐν τέλει κατέφυγον εἰς τινα μονὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔσχε τὸ μοναχικὸν ὄνομα τοῦ Ἰλαρίωνος. Τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τοῦ Πτωχοπρόδρομου ἐδηλώσαμεν ἤδη εἰπόντες, ὅτι ἔτυχε τῆς προστασίας τῶν δύο Κομνηνῶν, οἵτινες ἤκμασαν κατὰ 1118—1180 μ. Χ.

Ἐπειδὴ ὁ Πρόδρομος ἐγένετο πολυγραφώτατος, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀριθμήσωμεν ἐνταῦθα πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα. Διότι οὗτος ἐποίησεν ἐπιγράμματα, σατίρας, ἔμμετρα μυθιστορήματα καὶ παντοειδῆ ἄλλα ποιήματα, καὶ συνέγραψεν ἀστρολογικά, γραμματικά, φιλοσοφικά καὶ θεολογικά συγγράμματα, ῥητορικά γυμνάσματα, λόγους καὶ ἐπιστολάς. Τὸ περιεκτικώτατον τῶν ποιημάτων τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ εἶναι τὰ κατὰ *Ροδάνθη* καὶ *Δοσικλέα*· διότι τὸ ποίημα τοῦτο διηρημένον εἰς ἑννέα βιβλία περιέχει 4614 τρίμετρα¹. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ἥδε· ὁ νέος Δοσικλῆς ἀπήγαγε τὴν καλὴν *Ροδάνθη* ἐκ τῆς *Ἀεῦδου*, ἀλλ' ἐν *Ῥόδῳ* ἀμφοτέροι συνέληφθησαν ὑπὸ ληιστῶν. Ἡ μὲν *Ροδάνθη* πωληθεῖσα ἐγένετο δούλη ἐν Κύπρῳ, ὁ δὲ Δοσικλῆς ἔμελλε νὰ προσενεχθῇ θυσία τοῖς θεοῖς. Ἀλλὰ τύχῃ ἀγαθῇ ὁ νέος σωθεὶς ἀφικνεῖται εἰς τὴν Κύπρον, ἔνθα ἐντυγχάνει τῇ ἐρωμένῃ αὐτοῦ. Κατὰ συμβουλήν τοῦ ἐν *Ἀεῦδῳ* μαντείου οἱ γονεῖς τούτου ἀποδημοῦσιν εἰς Κύπρον, ἐν ᾗ τὰ

¹) * *Opera Nicolai III*, 353 καὶ *Krumbacher* 361.

τέκνα αὐτῶν παραλαβόντες καὶ οἴκαδε ἐπανελθόντες εὐφροσύνῳς τοὺς γάμους τελοῦσιν. Ὁ ποιητὴς ἐμιμήθη τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ ἤντησε καὶ ἐκ τῶν παραδόσεων ἀνατολικῶν μύθων. Ἐπειράθη μὲν, ὅπως τὸ μυθιστόρημα αὐτοῦ διακοσμήσῃ διὰ ῥητορευμάτων, διὰ μονωδιῶν, δι' ἐπιστολῶν καὶ δῆ καὶ διὰ τινος ὕμνου εἰς τὸν Ἥλιον, ὅμως τὸ ἔργον εἶναι ἄτεχρον.

Πλὴν τοῦ μακροῦ τούτου ποιήματος ὁ Πρόδρομος ἐποίησε πλεῖστα ἄλλα μικρότερα, ὡς τὴν Γαλεομυνομαχίαν καὶ τὴν Σχέδην μυός. Τὸ πρῶτον εἶναι δραματικὴ παρωδία συνισταμένη ἐκ 384 τριμέτρων καὶ ἔχει βάσιν τὴν καλουμένην Ὀμηρικὴν Βατραχομυομαχίαν. Πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν μυῶν Κρεῖλλος, ἡ σύζυγος τούτου, ὁ μὺς Τυροκλόπος, κήρυξ, ἄγγελος καὶ χορὸς θεραπαινίδων. Προλογίζει ὁ Κρεῖλλος, ὅστις ἐκάλεσε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ εἰς δεινὸν κατὰ τῆς γαλῆς ἀγῶνα. Ἀλλ' ἡ γαλῆ φρονεῖ πλείστους γενναίους μαχητάς, μέχρις ὅτου ξύλον ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐκ τῆς στέγης πεσὼν ἀποκτείνει τὸν ὀλετήρα τῶν μυῶν καὶ ἀναδείκνυσιν τοὺς νικητάς¹. Ἡ δὲ Σχέδη μυός γραφεῖσα ἐν πεζῷ λόγῳ δὲν διαφέρει πολλὴν τοῦ εἰρημένου ποιήματος καὶ εἶναι τῆς ἀγίας γραφῆς παρωδία. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐποιήθη ἡ Ἀπόδημος φιλία, ἣτις εἶναι διάλογος ἐν ἰαμβικοῖς τριμέτροις, ὅστις γίνεται μεταξὺ ξένου καὶ τῆς Φιλίας. Αὕτη ἀπετέμφθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Κόσμου, δηλ. τοῦ ἀνθρωπίνου βίου διότι οὗτος συνεξέχθη τῇ ἐταίρᾳ Ἐχθρᾷ. Ὁ Πτωχοπρόδρομος ἐποίησε καὶ δύο σατίρας, τὴν μὲν Κατὰ φιλοπόρου γρᾶς τὴν δὲ Κατὰ μακρογενείου γέροντος. Ἐκάτερον περιέχει 102 τρίμετρα. Ἐπειδὴ οὗτος ἐνόμιζεν ἑαυτὸν μέγαν ποιητὴν μὴ τιμώμενον ἐποίησε ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Σχετλιαστικὸν ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου. Ἐν πολιτικοῖς δεκαπεντασுλλά-

¹ Τὸ ποίημα ἐξεδόθη τελευταῖον ὑπὸ Hercher, Prodrōmi Catomyomachia, Lipsiae 1873.

βοις στίχοις συνέθετο ἀστρολογικὸν ποίημα, ἐν ᾧ πραγματεύεται περὶ τῆς δυνάμεως τῶν πλανητῶν. Ἐν ἄλλῳ ποιήματι, ὅπερ ἐπιγράφεται *Εἰς εἰκονισμένον τὸν βίον*, ἔχει ἀλληγορικὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Πολὺ ἀνεγινώσκετο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα τὸ ποίημα *Στίχοι εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας*, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι διαιτητικά, θηρευτικά καὶ ἄλλα παραγγέλματα.

Πλείστα ποιημάτων συνέθετο ὁ Πρόδρομος, ὅπως ἐξυμνήσῃ τοὺς αὐτοκράτορας, αὐτοκρατεῖρας καὶ ἡγεμονόπαιδας ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ, ὡς ἐν τῇ στρατείᾳ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς αὐτοκρατεῖρας Εἰρήνης καὶ ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ¹. Ὡσαύτως πολυάριθμα εἶναι τὰ θρησκευτικά ποιήματα καὶ ἐπιγράμματα, ὡς εἰς τοὺς ἀγίους ὁλοκλήρου τοῦ ἔτους, εἰς τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὰς δώδεκα ἐορτὰς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα. Ἀξίον μνείας εἶναι τὸ ἱαμβικὸν ποίημα μετ' ἀλφαριθμητικῆς ἀκροστιχίδος εἰς τὰς ιδιότητες τοῦ θεοῦ καὶ οἱ Σχετλιασμοὶ εἰς τὴν πρόνοιαν, ἐνθα ἀριθμεῖ πολλὰ παραδείγματα ἀναξιοπαθούντων. Ὁ ποιητὴς ἐγένετο μὲν πολυγραφώτατος, ἀλλ' ἡ ποιότης τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἦτο μειωριωτάτη. Ἐπειδὴ δ' ἔτυχεν αὐστηρῶν κριτῶν², ὁ Πτωχοπρόδρομος κατέστη ὁ τύπος εὐτελοῦς, κομπῶδους καὶ ἐπαιτικοῦ ποιητοῦ. Πρὸ πάντων κακίζεται ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, διότι ἐν ταύτῃ ἀνέμειξεν ἀρχαίας καὶ νέας λέξεις καὶ ἄλλας, ἃς ἢ αὐτὸς ἢ ὁ ὄχλος ἐδημιούργησεν³.

Ἐπιεικέστερον οἱ κριτικοὶ ἀποφαίνονται περὶ τῶν καταλογάδην συγγραμμάτων τοῦ Προδρόμου. Διότι ἐν τούτοις μετ' ἐμπειρίας καὶ χάριτος ἀπομυμνέται καλὰ πρωτότυπα, ὡς τὸν *Λουκιανόν*. Τούτον τὴν *Βίω*ν *πρᾶσιν* καὶ τὸν *Δία* *τραγωδὸν* εἶχεν ὑπ' ὄψει ἐν τῷ συγγράμματι *Βίω*ν *πρᾶσις* *ποι-*

¹) Ἐντα ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ Κοραῆ ἐν τοῖς Ἀτάκτοις, Paris 1828. Ἐπανελέφθησαν ὑπὸ Μαυροφρύδου ἐν τῇ ἐκλογῇ *μνημείων τῆς νεωτέρας Ἑλλήν. χρονολογίας* I, 17—35 καὶ 37—72. ²) Bernhardt II, 2, 779. ³) Παράβαλλ. Nicolai III, 349.

ητικῶν καὶ πολιτικῶν. Ἐν τούτῳ πολλοὶ ἔξοχοι ποιηταὶ καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ἱπποκράτης, ὑπὸ τοῦ Διὸς πωλοῦνται. Δύο συγγραμμάτια ἀναφέρονται εἰς τὴν πενίαν, ἣτις ἦτο προσφιλὴς τῷ Πτωχοπροδρόμῳ ὑπόθεσις, τὸ Ἀνατροπὴ τοῦ Σοφίην πενίῃ ἔλαχε καὶ Πρὸς τοὺς διὰ πενίαν βλασφημοῦντας τὴν πρόνοιαν. Φιλοσοφικὸν σύγγραμμα εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ πολλοῦ καὶ τοῦ ὀλίγου, ὅτι οὐ τῶν πρὸς τι εἰσὶν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ. Θεολογικὰς συγγραφὰς συνένταξεν ὀλιγωτέρας, ὡς ὑπόμνημα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα τοῦ Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Αἱ δὲ ἐπιστολαὶ τοῦ προδρόμου μαρτυροῦσιν οὐχὶ τυχαίαν ἐμπειρίαν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς συγγραφῆς καὶ δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἄριστα ἔργα τῶν Βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων.

Σύγχρονος μὲν, ἀλλ' ὀλίγον νεώτερος τοῦ Προδρόμου ἦτο Ἰωάννης ὁ Καματηρὸς, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἐγένετο διάκονος ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, εἶτα δ' ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθη ἀστρολογικὸν ποίημα, ὅπερ ἐκ 1351 ἡμερικῶν τριμέτρων συνιστάμενον, ἐπιγράφεται Περὶ ζωδιακοῦ κύκλου καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τὸ ποίημα ἀφιεροῦται τῷ αὐτοκράτορι Μανουῆλ (1143—1180). Ὁ ποιητὴς οὗτος εἶναι ὑπέρτερος τοῦ Προδρόμου καὶ κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἀστρονομικῶν, ἣν, ὡς λέγει, ἥρτησεν ἐκ Βαβυλωνίων. Πλὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου ποιήματος ὁ Καματηρὸς ἐποίησε καὶ ἄλλο δημῶδες περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν πολικοῖς δεκαπεντασλλάβοις στίχοις. Τοῦτο μένει εἰσέτι ἀνέκδοτον.

Κωνσταντίνῳ τῷ Μανασσῇ, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μανουῆλ Κομνηνοῦ, ἀποδίδονται τρία ποιήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι χρονικόν, συνίσταται ἐξ 6733 στίχων, ἄρχεται ἐκ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ λήγει εἰς τὸ 1081 μ. Χ.¹ Ὁ

¹) Ἐν τισι χειρογράφοις μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἔπεται ἡ προσθήκη. "Ἐξε"

ποιητῆς εἶχεν ὑπ' ὄψει Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσέα, τὸν Ἰωάννην Ἀνδρόν, τὸν Γλυκᾶν, τὸν Ζωναρᾶν καὶ ἄλλους. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη σύνοψις κατὰ τὸ 1350 μετεφράσθη εἰς τὴν Σλανικήν. Τὸ δεῦτερον ποίημα τοῦ Μανασσῆ ἦτο μυθιστόρημα, διηγεῖτο εἰς ἑννέα βιβλία καὶ ἐπεγράφετο *Τῶν κατὰ Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν ἑννέα λόγοι*. Τοῦ μυθιστορήματος τούτου μέχρι τοῦδε οὐδὲν χειρόγραφον εὑρέθη, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ἅπερ φέρονται ἐν τῇ *Ροδωνιᾷ* τοῦ Μακαρίου Χρυσοκεφάλου. Ὑπὸ τοῦ E. Miller¹ ἀποδίδεται τῷ Μανασσῇ καὶ τὸ τρίτον ποίημα, ὅπερ εἶναι ἠθικὸν καὶ συνίσταται ἐξ 916 πολιτικῶν δεκαπεντασυλλάβων στίχων. Τοῦτο εἶκασεν ὁ κριτικὸς οὗτος καὶ ἐκ τῆς γλωσσικῆς ὁμοιότητος καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τούτου, ὅτι πολλὰ χωρία τοῦδε τοῦ ποιήματος εἶναι τὰ αὐτὰ τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μανασσῆ. Ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Krumbacher², ὅτι, εἰ μὴ τὸ ἠθικὸν ποίημα ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Μανασσῆ, βεβαίως ὅμως ὑπό τινας τῶν θανυμαστῶν καὶ μιμητῶν αὐτοῦ.

Μιμητῆς τοῦ Πτωχοπροδρομοῦ ἐγένετο Νικήτας ὁ Εὐγενειανὸς ἢ Εὐγενιανός, ὅστις ἐποίησε μυθιστόρημα ἐκ 3641 τριμέτρων συνιστάμενον³. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐπιγράφεται *Τῶν κατὰ Δρόσιλλαν καὶ Χαρικλέα βιβλία θ'*. Παρὰ τοῦ Πτωχοπροδρομοῦ ὁ ποιητῆς ἔλαβε μόνον τὸ σχέδιον, τὰ δὲ καθ' ἕκαστον διεκόσμησεν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐξ ἀρχαιότερων ποιητῶν καὶ μυθιστοριογράφων. Κατὰ τὸν Rohde⁴ ὁ Νικήτας ὠφελήθη ἐκ τοῦ Ἀνακρέοντος, τῶν βουκολικῶν ποιητῶν, τοῦ Μουσαίου, τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Ἀνθολογίας, ἐκ τοῦ Ἡλιο-

φωνήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστοκρατορίσαν Εἰρήνην τὴν νύμφην τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ σὺν τῷ αὐταδέλφῳ αὐτοῦ κυρίῳ Ἀνδρονίκῳ. ¹) *Annuaire de l'assoc.* 9 (1875), 23—75. ²) Ἐν σελιδ. 370. ³) Ἐν τῷ *Παρισινῷ χειρογράφῳ* φέρεται ἡ ἐπιγραφή: *Ποίησις κυρίου Νικήτου τοῦ Εὐγενειανοῦ κατὰ μέμνησιν τοῦ μακαρίτου φιλοσόφου τοῦ Προδρομοῦ*. ⁴) *Der griechische Roman* ἐν σελιδ. 580.

δώρου, τοῦ Λόγγου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου. Ὁ ἡμέτερος Κοραῆς¹ οὕτως οἰκτεῖρει τὰ ποιήματα τοῦ Εὐγενιανοῦ, ὥστε λέγει, ὅτι ταῦτα ἐνεπνεύσθησαν οὐχὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς ἡμέρας, τοῦ φωτεινοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ὑπὸ δαίμονος ζοφεροῦ καὶ καταχθονίου. Ὅπωςδὴποτε ἢ πρὸς τὸ καλὸν αἰσθησις τοῦ Εὐγενιανοῦ δὲν εἶναι ὀγυῆς.

Πρὸ πολλοῦ χρόνου ἠγέρθη τὸ ζήτημα, πότε ἔζη ὁ Εὐστάθιος ἢ Εὐμάθιος ὁ Μακροεβσολίτης· διότι αἱ γνώμαι περὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἀμφιταλαντεύονται ἐν διαστήματι σχεδὸν πέντε αἰώνων, ὥς δὴ καὶ ἐν τῶ ὀρισμῷ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου· διότι τίθεται ἀπὸ τῆς ἐξδόμης μέχρι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. Ἐπειδὴ ὁ Εὐστάθιος μνημονεύει τῶν Ῥώσων ὥς λαοῦ ἐθνικοῦ, καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἐδέξαντο τὸν Χριστιανισμόν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ὁ Hilberg² εἰκάζει, ὅτι οὗτος ἔζη ἀπὸ τοῦ 850—988 μ. Χ. Ὁ ἡμέτερος ὁμως Κοραῆς ἐνόμιζεν³, ὅτι οὗτος πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὰ μέσα τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἐδείχθη, ὅτι ἡ εἰκασία αὕτη δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς ἀληθείας· διότι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ νομοδιδασκάλου Βαλσαμῶνος εὐρέθη ἐπιγραφὴ γραφεῖσα πρὸ τοῦ 1186 Τῷ ἐπάρχῳ κνρῷ Εὐμαθίῳ τῷ Μακροεβσολίτῃ. Τὸ ὄνομα Μακροεβσολίτης σημαίνει τὸν ἐν μακρῇ ἀγορᾷ οἰκοῦντα· διότι ἐν Βυζαντίῳ ἔμβολοι ἐκαλοῦντο αἱ περιστυλοὶ ἀγοραί. Οὗτος κατεῖχεν ἐπιφανῆ θέσιν, διότι ὀνομάζεται Πρωτονωβελίσσιμος καὶ εἶχε τὸ ἀξίωμα Μεγάλου χαρτοφύλακος. Ὅπωςδὴποτε ὁ Εὐμάθιος οὗτος ἔγραφεν ἐν πεζῷ λόγῳ μυθιστόρημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Τῶν καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν λόγοι ἰά⁴. Ἡρως

¹) Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἠλιοδώρου, I, κά. ²) Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. ³) Ἐν τῇ Ἐπιστολῇ πρὸς Ἀλέξ. Βασιλείου τῇ προτασσομένη τοῦ Ἠλιοδώρου, ἐν σελίδ. ιη'. ⁴) Τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ Hercher, *Scriptores eroticii* τόμ. II, Lipsiae 1859.

τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ ἱερὸς κήρυξ Ὑσμινίας, ὅστις ἀφηγεῖται τὴν ὑπόθεσιν. Οὗτος συνάψας ἐρωτικὴν σχέσιν πρὸς τὴν θυγατέρα ξένου τινὸς φεύγει μετ' αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ μὲν νέα ἐν τινι καταιγίδι θρίπτεται ὡς ἐξίλασμα εἰς τὴν θάλασσαν, ὁ δ' Ὑσμινίας ὑπὸ ληιστῶν συλλαμβάνεται καὶ πωλεῖται¹. Ἀλλ' ἡ Ὑσμινία ὡς ἐκ θαύματος σφύζεται μὲν, ἀλλὰ γίνεται δούλη. Μετά τινος περιπετείας ἀμφότεροι ἐλευθερωθέντες τὸν γάμον αὐτῶν τελοῦσιν. Ἐν τῷ μυθιστορήματι τούτῳ ὑπάρχουσιν ἄστροι λόγοι, περιπέτειαι, ἐρωτικαὶ ἀπολαύσεις καὶ θρίαμβοι. Ὁ ἔρως ἐνταῦθα εἰκονίζεται ἐν ὀλοκλήρῳ αὐτοῦ τῇ μανίᾳ. Ἐνυφαίνονται μὲν ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου φράσεις, ἀλλὰ πρότυπον ὁ Εὐμάθιος εἶχε Χορίκιον τὸν Γαζαῖον. Ὁ αὐτὸς Εὐμάθιος ἐποίησε συλλογὴν αἰνιγμάτων πεποιημένων ἐν ἱαμβικοῖς τριμέτροις, ἅτινα ἐν μέρει ἀνήκουνσι τῷ Μιχαὴλ Ψελλῷ, τῷ Ἀντικαλάμαρ καὶ ἄλλοις².

Ζηλωτῆς τοῦ Πτωχοπροδρομοῦ ἐγένετο ὁ Μιχαὴλ Πλωχεῖρος, ὅστις ἐποίησε Δράματιον ἐν 122 τριμέτροις. Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ἄγροικος, σοφός, ἡ Τύχη καὶ αἱ Μοῦσαι· τούτοις προστίθεται καὶ χορός τις. Ἐν τῷ δραματῷ τούτῳ παρατηρεῖται ἡ μεμψιμοιρία διὰ τὸ σφαλερὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἣν καὶ παρὰ τῷ Προδρομῷ εἶδομεν. Ἡ τύχη πάντοτε μὲν εἶναι ἄστατος καὶ σφαλερά, οὐχ ἦτιον δὲ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ περιπέτειαι τοῦ κόλακος ποιητοῦ Μανουὴλ Ὁλοβόλου³, ὅστις ἔζη ἐπὶ Μιχαὴλ ὀγδόου τοῦ Παλαιολόγου (1261—1283). Ὁ αὐτοκράτωρ πρῶτον μὲν ἐκέλευσεν, ἵνα κόψωσι τούτου τὴν ᾠνὴν καὶ τὰ

¹) Ὁρα Krumbacher ἐν σελίδ. 371. ²) Εἴκοσι καὶ πέντε τοιαῦτα αἰνίγματα ἐν ἱάμβοις ἐξεδόθησαν ὑπὸ Σ. Λάμπρου εὐρεθέντα ἐν τῷ ἀγίῳ ὄρει. Ὁρα Δελτίον τῆς ἱστορ. καὶ ἐθνολογ. εταιρίας τῆς Ἑλλάδος 2, 152—166. Ἰδὲ καὶ Leo Sternbach, Meletemata Graeca, Windobonae 1886, Ἐν σελίδ. 25. ³) Λέγεται Ὁλόβολος, καὶ Ὁλόβωλος. Ὁλόβολος ὠνομάζετο καὶ ὁ Πελοποννήσιος ὁ γράψας πολλὰς διατριβὰς κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

χείλη, εἶτα δ' ἐπεδείξατο εὐνοίαν πρὸς τὸν πηρωθέντα καὶ τελευταῖον ἐπόμεπνεσε τοῦτον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὁμοῦς ὁ Ὀλόβολος ἦτο κόλαξ τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς δεικνύουσι τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Τοιοῦτον εἶναι τὸ Εἰς τὴν πρόκυψιν πρὸς τὸν βασιλέα κύριον Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἐν τῇ Χριστοῦ γεννήσει. Πρὸς δὲ ὁ Ὀλόβολος ἐποίησε πολλοὺς ὕμνους, ὡς Εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν φώτων, ὧν τινὰς ἀφιερῶι Ἀνδρονίκῳ τῷ υἱῷ τοῦ αὐτοκράτορος. Πρὸς δὲ συνέθετο καὶ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα ἐν διαλόγῳ, Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν Κομνηνὸν κύριον Ἀνδρόνικον τὸν Τορνίκην. Τὰ πρόσωπα Τύμβος καὶ ξένος. Ἐν ὅλῳ δ' ποιητὴς ἐποίησε 19 ποιήματα ἐν πολιτικοῖς δεκαπεντασλλάβοις στίχοις.

Ὁ δὲ Μανουὴλ Φιλῆς ὁ Ἐφέσιος ἦτο πολυγραφώτατος¹, ὡς καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος, ὅστις ἐγένετο καὶ τὸ πρότυπον τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ. Οὗτος ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ἐπὶ τῶν δύο Ἀνδρονίκων καὶ ἴσως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ. Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἐφεσίου ποιητοῦ πάντ' ὀλίγα γινώσκωμεν. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη καὶ φίλος τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, οὗ περιεσώθη καὶ ἐπιστολὴ τις πεμπομένη πρὸς τὸν Ἐφέσιον ποιητὴν. Πρὸς δὲ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπως διαπραγματευθῇ τὸν γάμον ἡγεμονίδος τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπειδὴ ἐν τινι χρονικῷ ὕβρισε τὸν αὐτοκράτορα, ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀπελύθη², ἀφ' οὗ ὥμοσεν, ὅτι οὐδέποτε θέλει γράφει κατὰ τοῦ ἡγεμόνος.

¹) Ὁ E. Miller ἐξέδωκε δύο τόμους περιέχοντας εἴκοσι χιλιάδας στίχων τοῦτου. Τινὰς καλὰς διορθώσεις ἐποίησεν ὁ ἡμέτερος Γ. Πατάκης ἐν τῷ περιοδικῷ Philologus 8 (1853) 524. ²) Δὲν εἶναι γνωστόν, ὑπὸ τίνος αὐτοκράτορος ἐπεβλήθη αὕτη ἡ τιμωρία.

Τὰ ποιήματα τοῦ Φιλῆ διαιροῦνται εἰς πέντε τάξεις. Εἰς τὴν πρώτην τάσσονται τὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Περὶ ζώων ἰδιότητος ὁ Φιλῆς ἀφιερῶι τῷ Μιχαὴλ Παλαιολόγῳ. Τοῦτο δ' ἐκ 2015 τριμέτρων συνιστάμενον καὶ εἰς 119 κεφάλαια διαιρούμενον περιέχει περιγραφὴν τῶν ἰδιοτήτων τῶν ζώων, ὥς ἔλαβε παρὰ τοῦ Αἰλιανοῦ, ¹ Οὔπιανοῦ καὶ ἄλλων. Εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνήκει καὶ ἡ Σύντομος ἔκφρασις ἐλέφαντος, ἣτις συνίσταται ἐκ 381 τριμέτρων. Καὶ τὸ ποίημα τοῦτο ὁ Φιλῆς ἀφιερῶι τῷ αὐτοκράτορι μετὰ κολακευτικῆς ἀφιερώσεως· διότι ἐκεῖνον μὲν παραβάλλει πρὸς λέοντα, ἑαυτὸν δὲ πρὸς θηρευτικὸν κύνα. Πρὸς δὲ ἔγραψε καὶ Περὶ φυτῶν.

Ὁ Φιλῆς κατατάσσεται εἰς τοὺς Ἑλληνας δραματικούς, εἰ καὶ ὁ Krumbacher¹ νομίζει, ὅτι οὗτος εἶναι ἀνάξιος τῆς τιμῆς ταύτης. Διότι κατ' αὐτὸν ἐλλείπουνσι σπουδαῖοι ὄροι τοῦ δράματος, ὅπερ δὲν φαίνεται ἡμῶν πιθανόν. Διότι τὰ τοῦ Φιλῆ ἔργα εἶναι ἀτελέστερα εἶδη δραματικῆς τέχνης. Τὸ ἀτελέστατον τούτων εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον "Ἀνθρωπος διαλεγόμενος μετὰ ψυχῆς, ὅπερ συνίσταται ἐκ 240 πολιτικῶν δεκαπεντασυλλάβων καὶ διαιρεῖται εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας στροφάς. Οὐχὶ πολὺ διάφορον εἶναι τὸ νεκρολογικὸν ποίημα, ὅπερ συνίσταται ἐξ 602 τριμέτρων. Εἰκάζεται, ὅτι τὸ δράμα τοῦτο ἐποικήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ νιοῦ τινος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου. Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ αὐτοκράτειρα, ἡ χήρα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἡγεμονίδου καὶ ὁ Φιλῆς αὐτὸς ὡς θεράπων². Ὁ Krumbacher παρατηρεῖ, ὅτι ἐν τῷ δράματι λείπει ἡ ὑπόθεσις καὶ ὁ διάλογος· διότι ἀπαρτίζεται ἐκ μονολόγων τῶν προσώπων, ὅπερ εἶναι συνηθροισμένα περὶ τὸν τάφον τοῦ νεκροῦ. Ἀλλ' ἐνθυμούμεθα, ὅτι καὶ αἱ Τρωάδες τοῦ Εὐριπίδου δὲν διαφέρουσι πολὺ· διότι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἄθροισμα ἐλεγείων³.

¹) Ἐν σελίδ. 377. ²) Ὁ ἡμέτερος Σάθας ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι σελίδ. τατ' εἰκάζει, ὅτι ὁ Φιλῆς ἦτο καὶ ὑποκριτής. ³) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 571.

Καὶ ὁμῶς οἱ κριτικοὶ ψέγουσι μὲν τὴν ποιότητα τοῦ δράματος, ἀλλὰ δὲν ἠρνήθησαν καὶ τὸ ὄνομα. Τὸ σπουδαιότερον δράμα τοῦ Φιλῆ εἶναι ἡ *Ἡθοποιία δραματική*, ἣτις συνίσταται ἐξ 966 τριμέτρων. Ἐποικήθη δὲ πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἀρετῶν τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ ἱστορικοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ὁ προσωποποιηθεὶς Νοῦς καὶ ὁ Φιλῆς. Ἐν τέλει ἐμφανίζεται μεγαλοπρεπῶς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας δομεστικός. Πλὴν τούτων ἔρχονται εἰς τὴν σκηνὴν δώδεκα γυναῖκες, αἵτινες εἶναι δώδεκα ἀρεταί, ὡς ἐνδοει ταύτας ὁ Φιλῆς, ἥτοι ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Μνήμη, ἡ Ἐλεημοσύνη, ἡ Πραότης, ἡ Ἀγχίνοια, ἡ Εὐθύτης, ἡ Ἐγκράτεια καὶ ἡ Ταπεινώσις¹.

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἀνήκουνσι τὰ ποιήματα τὰ ἔχοντα ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν. Ταῦτα εἶναι δίστιχα, τετράστιχα καὶ μείζονα ποιήματα εἰς ἐκκλησιαστικὰς ἐορτάς, εἰς μέρη τῆς ἁγίας γραφῆς, εἰς ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, εἰς λόγους τοῦ ἁγίου Βασιλείου κτλ. Ἐν τούτοις παρατηρεῖται σχολικὴ μίμησις. Πρὸς δὲ συνθέτο πλεῖστα ποιήματα ὁ Φιλῆς ἔχοντα ὑπόθεσιν τὰ ἔργα τῆς τέχνης, ἅπερ τάσσονται εἰς τὴν τετάρτην τάξιν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἱερὰς εἰκόνας, εἰς ναοὺς, εἰς ἀγάλματα καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὴν πέμπτην καὶ τελευταίαν θέσιν κατέχουνσι τὰ ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις πεποιημένα. Εἶναι ταῦτα πολυπληθέστερα καὶ ἔχουσιν ὡς βάσιν τὴν παράκλησιν, τὸν ἔπαινον ἢ τὴν εὐγνωμοσύνην, ἣν ἐκδηλοῖ ὁ ποιητὴς πρὸς διάφορα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου μέλη καὶ εἰς ἐπιφανεῖς τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἄνδρας. Ἐν τούτοις οἰκτείρομεν τὴν κολακικὴν καὶ τὴν ἐπαιτικὴν πρόθεσιν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις κατὰ τοῦτο ἐξήλωσε τὸν Πτωχοπρόδρομον. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεταί δῃλον, ὅτι ὁ Πισίδης, ὁ Πρόδρομος καὶ ὁ Φιλῆς εἶναι οἱ πολυγραφώτατοι τοῦ Βυζαντίου ποιηταὶ ποικίλας ὑποθέσεις σι-
χουρνήσαντες.

¹ Ἰδὲ Σάθαν ἐν σελίδ. τ-β'.

Οἱ μετὰ τούτους ζήσαντες ποιηταὶ εἶναι ἔτι ὑποδεέστεροι. Δὲν γινώσκουμεν τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη Γεώργιος ὁ γράμματικός, ὅστις ἐποίησεν Ἐπιθαλάμια ἐν ὀκτωσὺν-λάβοις Βυζαντινοῖς Ἀνακρεόντειοις καὶ ἄλλα ποιημάτων ἔχοντα μικρὰν ἀξίαν¹. Ὁ δὲ Ἰωάννης Κατράρης ἔτυχε τῆς πατρύου ἀθανασίας, διότι ἐποίησε ποίημα ἐκ 219 στίχων συνιστάμενον κατὰ τοῦ φιλοσόφου καὶ ῥήτορος Νεοφύτου, οὗ καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ὄψιν καλίζει². Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ἔζη ἐν Κύπρῳ ὁ λόγιος ποιητὴς Γεώργιος Δαπίθης, ὅστις εἶχε ἐπιστολιμαίας σχέσεις πρὸς τὸν ἱστορικὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν καὶ τὸν μοναχὸν Βαρλαάμ. Ὁ ποιητὴς οὗτος κατέλειπεν ἠθικὸν ποίημα ἐκ 1491 πολιτικῶν δεκαπεντασλλάξων στίχων, ὅπερ ἐπιγράφεται Στίχοι αὐτοσχέδιοι εἰς κοινὴν ἀκοήν. Τὸ μέτρον ὁ ποιητὴς ἀμελῶς κατεσκεύασεν, αἱ δὲ ἠθικαὶ ὑποθήκαι ἢ εἶναι πρωτότυποι ἢ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἀγίας γραφῆς καὶ τοῦ Ἰσοκράτους³.

Τελευταῖος ἀντιπρόσωπος τῆς Βυζαντινῆς ἐθνικῆς ποιήσεως εἶναι ὁ Μελιτηνιώτης⁴, ὅστις ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανὲς γένος. Διότι πέντε μέλη τοῦ οἴκου τούτου διεκρίθησαν ἐν τῇ θεολογίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱατρικῇ, ὁ Θεόδωρος, δύο Κωνσταντινοὶ, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης. Τίς τούτων ἐγένετο ποιητής, δὲν εἶναι γνωστόν. Καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἔζη περὶ τὰ μέσα τῆς 14^{ης} ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος

¹) Ταῦτα ἐξεδόθησαν ὑπὸ Matranga, Anecdota Graeca II (1850) 573. ²) Παρὰ τῷ αὐτῷ II (1850) 675—682.

Βούλει καὶ μορφήν ἀκοῦσαι;
Τὴν μὲν γέννην ἐστὶ Βλάχος,
Ἀλβανίτης δὲ τὴν ὄψιν,
τοῦ δὲ σώματος τὴν θέσιν
Βουλγαροαλβανοβλάχος.

³) Τὸ ποίημα φέρεται παρὰ Migne, Patrolog. Gr. 149 (1865) 1002—1046. ⁴) Ὁρα Krumbacher ἐν σελίδ. 382. Ἡ Μελιτηνὴ ἔκειτο ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ.

ἐποίησε μέγα ἀλληγορικὸν ποίημα ἐκ 3060 πολιτικῶν δεκαπεντασυλλάβων, ὅπερ ἐπιγράφεται *Εἰς τὴν σωφροσύνην*. Φέρει δὲ τὸ ποίημα καὶ ἑμμετρον ἐπιγραφὴν¹. Ἡ Σωφροσύνη παρίσταται ὡς παρθένος, ἣτις εἰσάγει τὸν ποιητὴν εἰς θαυμασίαν κατοικίαν, ἣν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο αὐτῇ. Ἡ κατοικία εἶναι παράδεισος, ἐν ᾧ ὑπάρχει μαγικῶς κεκοσμημένος πύργος. Τὴν εἰσοδὸν διαφράσσουσι ἐπὶ κωλύματα, ἅπερ φροῦρια ὀνομάζονται, ὡς γέφυρα, ἄγρια θηρία κτλ. Ἐκαστὸν τῶν φρουρίων τούτων διεγείρει νέον φόβον. Ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν φρουρίων εὗρίσκει εὐκαιρίαν ὁ ποιητής, ὅπως ἐπιδείξῃ μυθολογικὰς καὶ φυσικὰς γνώσεις, π. χ. ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν θηρίων λέγει περὶ δρακόντων, περὶ τοῦ Πηγάσου, Κερξέρον, Χιμαίρας, Ὀνοκενταύρου καὶ τῶν τοιοῦτων. Τὸ ἀλληγορικὸν τοῦτο ποίημα ἐν τῷ εἶδει αὐτοῦ εἶναι πρωτότυπον καὶ τερατιῶδες².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΕΛΩΔΙΑΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ

Τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται παράδοξον, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον, ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἐγράφησαν κατὰ λογάδην καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ³. Διὰ τοῦτο δὲν ἀποροῦμεν, ὅτι πολλοὶ λόγιοι, ὡς ὁ Βαυαρὸς *Simon Wangnereck*⁴ καὶ ὁ *P. Gagarin*

¹) Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι

Ἑρωτικὴ διήγησις, ἀλλὰ σωφρονεστάτη,
Μέτρον τι καθιδύνουσα τοὺς ἑραστὰς τοῦ λόγου.

²) Τὸ ποίημα ἐξεδόθη ὑπὸ E. Miller 1858. 19, 1—138.

³) Τοῦτο λέγεται καὶ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ καὶ παρὰ τοῖς ὑπομνηματισταῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. ⁴) *Pietas Mariana, Monachii* 1647 ἐν σελ. 32. Ὁρᾷ καὶ *Krumbacher* ἐν σελίδ. 331.

τὴν αὐτὴν ἔσχον γνώωιν¹. Ἡ κοινὴ ὁμως πεποίθησις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἶναι, ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι δὲν στεροῦνται μέτρων. Τὴν πεποίθησιν ταύτην ὁ ἡμέτερος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος σαφῶς ἐδήλωσε². Φαίνεται δὲ δυσεξήγητον, ὅτι ὁ δεινὸς περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ μέσου αἰῶνος κ. Σάθας καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν πολιτίμων συγγραμμάτων τοῦ *Pitra*³ καὶ τοῦ *Christ*⁴ μετὰ μεγάλης ἐπιφυλάξεως λέγει περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾠμάτων⁵. Ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ *Krumbacher*, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν εἰρημένων φράσεων τῶν Βυζαντινῶν, ὅτι οὗτοι ἀπώλεσαν τὴν γνώσιν τῆς μετρικῆς κατασκευῆς τῶν ὕμνων, ὥς δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς αἰῶσι μέχρι τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος⁶ νέοι ὕμνοι ἐποιοῦντο ἄνευ προσκρούσεως εἰς τὸ μέτρον.

Κατὰ τὸν *Krumbacher* τοῖς Βυζαντινοῖς δὲν ἔλειπεν ἡ γνώσις τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὸ προσῆκον ὄνομα. Οὗτοι ὡς παρὰ τῶν ἀρχαίων ἔλαβον τὴν γραμματικὴν, ἱστορίαν, φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικὴν, οὕτως καὶ τὴν μετρικὴν καὶ προσωδίαν.

¹) H. Stevenson, L' hymnographie de l' église grecque, Revue des questions historiques 11 (1876) 482—543. ²) Παρὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Περουπόλει 1830. ἐν σελίδ. 667—669. ³) Hymnographie de l' église grecque, Rome 1867. ⁴) Anthologia Graeca carminum christianorum, Lipsiae 1871. Τὸ πολὺτιμον τοῦτο σύγγραμμα ἐγράφη τῇ συνεγραφίᾳ τοῦ ἡμετέρου λογίου Παρανίκα. ⁵) Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 97. «Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταῦτα ᾠσματα ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἔμμετρα ἢ τοῦλάχιστον ἐρρυθμα, σὺν τῷ χρόνῳ ὁμως ἀπαρχαιωθέντος τοῦ μέτρου, ἐγράφησαν ἐν πεζῇ συνεχείᾳ καὶ ὡς τοιαῦτα περιήλθον ἡμῖν, οὐ δεινὸς μέχρι τοῦδε δυνηθέντος νὰ μαντεύσῃ τὸ μέτρον ἢ τὸν παλαιὸν ῥυθμὸν αὐτῶν». ⁶) Κατὰ τὸ 1869 ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐποίησε δύο νέα τροπάρια πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ πατριάρχου Φωτίου καὶ τοῦ δεινοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ σχίσματος Μάρκου Εὐγενικοῦ καὶ ταῦτα παρέλαβεν εἰς τὸ ὄρωλόγιον. Καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἠγίασεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ὁ νέος Δημήτριος. Πρὸς τιμὴν τούτου ἐποιήθη τροπάριον, ὅπερ μέχρι τοῦδε οἱ Τριπολιταὶ ψάλλουσιν Χίου τὸ γέννημα καὶ Τριπολιτζᾶς τὸ ἀρίτιμον καύχημα κτλ.

Τούτου ἔνεκεν ἐθεώρουν ἔμμετρον λόγον τὸν κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν πεποιημένον. Κατὰ ταῦτα τοὺς ὕμνους ὀνομάζουσι πεζὸν λόγον μόνον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν μετρικήν. Διότι ἐν ᾧ τοὺς ὕμνους λέγουσι πεζὸν λόγον, ὁμοῦς ὀρίζουσιν αὐτοὺς διὰ τοῦ τόνου καὶ τοῦ ὁμοιοτελεύτου¹ καὶ ἀπὸ τοῦ συνήθους πεζοῦ λόγου διαστέλλουσιν. Ἄν ὄντως τοὺς ὕμνους ἐθεώρουν πεζὸν λόγον, δὲν ἠδύναντο τοὺς κατασκευαστὰς τούτων νὰ ὀνομάζωσι μελωδούς, ἀοιδούς καὶ ποιητάς. Τὸ αὐτό, ὡς νομίζομεν, μαρτυροῦσι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτόμελον καὶ ἰδιόμελον. Κατὰ τὴν αἰσθητικὴν θεωρίαν τοῦ Βυζαντινοῦ οἱ μὴ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν γεγραμμένοι ὕμνοι δὲν ἦτο οὔτε ποιήσεις οὔτε πεζὸς λόγος. Οὕτω λοιπὸν ἔκειντο μεταξὺ ἀμφοτέρων· διότι τὸ νέον τοῦτο μετρικὸν προῖον δὲν περιελαμβάνετο ἐν τοῖς ἀρχαίοις τεχνικοῖς σχήμασιν.

Ἄλλ' ἐπαύθῃα γεννᾶται τὸ ζήτημα, διὰ τί οἱ Βυζαντινοὶ μετρικοὶ καὶ ὑπομνηματισταὶ δὲν ἐξήγησαν ἀκριβέστερον τὸ θυθμικὸν τοῦτο σχῆμα. Ἡ ἀπορία αὕτη αἵρεται, ἂν τις ἀπὶ τὴν εἰς ἀνάλογα. Ὡς οἱ γραμματικοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡσχολοῦντο περὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, οὕτω καὶ οἱ μετρικοὶ περὶ τὴν ἀρχαίαν ποιήσιν. Διότι οἱ ἄνθρωποι συνήθως τῶν παρόντων ὀλιγοῦσιν. Ἄλλως ὑπάρχει γενικὸς νόμος, ὅτι τὰ

¹) Τὸν εἰρμόν ὁ Ζωναρᾶς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τῶν κανόνων τοῦ Ἰωάννου ὀρίζει οὕτως· "Ὁ μὲν οὖν εἰρμός ἀρμονία τίς ἐστι μέλους ἐν συνδέσει φωνῆς ἐνάρθρου τε καὶ σημαντικοῦ ὀρισμένῳ τινὶ μέτρῳ καὶ ποσῶ μεγέθους περιγραφομένη· ἥτις ἀρμονία προωρισμένη τε καὶ προεγνωσμένη προὔκειται, πρὸς ἣν τὰ λεγόμενα τροπάρια ἀναφέρεται· οἷον· γὰρ ἀρχὴ τῶν τροπαρίων ἐστὶ καὶ κανόνων, ἐπεὶ τὰ τροπάρια διὰ τοῦ εἰρμοῦ κανονίζονται καὶ θυθμίζονται, πρὸς αὐτὸν ὡς προὔποδειγμα συντιθέμενα καὶ ἀρμοζόμενά τε καὶ μελωδοῦμενα. Παράβαλλ. Christ ἐν σελίδ. LX. Κατὰ δὲ τὸν Θεοδοσίον· "Ὅσον ἐάν τις θέλῃ ποιῆσαι κανόνα, πρῶτον δεῖ μελίσσαι τὸν εἰρμόν, εἶτα ἐπαγαγεῖν τὰ τροπάρια, ἵσοσυνλλαβοῦντα καὶ ὁμοτονόοντα τῷ εἰρμῷ καὶ τὸν σκοπὸν ἀποσφύζοντα. Ὁρα Krumbacher ἐν σελίδ. 335.

γραμματολογικὰ προϊόντα ἐξετάζονται μετὰ τὴν ἀκμὴν αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἤδη χρόνων, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν αἷς τὰ γράμματα ἐναλλάσσονται, ἡ λεπτὴ διαφορὰ τοῦ μακροῦ καὶ βραχείος ἐξηφανίσθη ἐν τῇ λαλουμένῃ γλώσσῃ. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Βυζαντινῶν οὔτε μακρὰ οὔτε βραχεὰ φωνήεντα διεκρίνοντο. Ἀντὶ τούτων κατέστησαν ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν καὶ ὁ τόνος, π. χ. ἡ λέξις ἄνθρωπος ἀπετέλει δάκτυλον. Οὔτω λοιπὸν μετροῦνται αἱ συλλαβαί, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ ποσότης αὐτῶν καὶ μεταξὺ ὀξεύας καὶ περισπωμένης οὐδεμία διαφορὰ ὑπάρχει. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἡδύνάτο τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι τὸ ἔργον τῶν Βυζαντινῶν ἦτο εὐκόλον διότι ἤρκει, ὅπως καὶ ἐν τοῖς στίχοις καὶ ἐν ταῖς στροφαῖς τοὺς τόνους ἀντικαταστήσωσιν. Ὁ Krumbacher ὁμῶς ἀποφαίνεται, ὅτι οὗτοι ἀπέστησαν τῆς κλασικῆς παραδόσεως καὶ ἠκολούθησαν ἀνεξαρτήτως ὁδῷ¹.

Τούτῳ ἀντίον οἱ ἡμέτεροί² τὸν τονικὸν ῥυθμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων πρὸς τὰ ἀρχαῖα μέτρα παραβαλόντες ἀνεῦρον πλεῖστα γλυκῶνεια, Φερεκράτεια, δακτυλικά καὶ ἀναπαιστικά, λογασιδικά, ἱαμβικά, τροχαϊκά καὶ ἄλλα. Οὗτοι ἐπειράθησαν, ὅπως δείξωσιν, ὅτι πολλὰ ἐκκλησιαστικά ἔσματα σύγκενται ἐκ ῥυθμῶν ὁμοιόγων πρὸς τοὺς τῶν ἐμμέτρων ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Πινδάρου καὶ ἄλλων³. Οἱ Βυζαντινοὶ ποιη-

¹) Ἐν σελίδ. 333. ²) Ὡς ὁ Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐν τῇ περὶ γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλλην. γλώσσης σελ. 688. ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς (δρα φιλολογικὰ ἅπαντα τόμ. Ε', νά—ξδ'), ³) Ἰδὲ Γεώργ. Ι. Παπαδόπουλον, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐν Ἀθήναις 1890 ἐν σελίδ. 181. Ὁ Κωνσταντ. Οἰκονόμος ἐν σελίδ. 669 τοῦ εἰρημένου συγγράμματος παρατηρεῖ: "Καθόλου δὲ τῶν ἱερῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ᾠμάτων τὰ μὲν ἰδιόμελα, ἴδιον ἔχοντα μέλος, ἀναλογοῦσι πρὸς τὰς λυρικὰς καὶ κραματικὰς φῶδας τῶν παλαιῶν, ποικίλην ἀλλάσσοντα μελωδίαν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ λέξεις καθυποτάσσονται πολλάκις εἰς τὸ μέλος, ὅταν γάλλωνται ἀργῶς καὶ ὡς λέγομεν, μετὰ μέλους".

ταὶ δὲν ἠδύνατο νὰ δημιουργήσωσι νέα μέτρα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων ἔλαβον. Ὁ Stevenson ἐνόμισεν, ὅτι ὁ Ῥωμανός, ὁ Κοσμῆς καὶ Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνός ἐκ τῆς Συριακῆς καὶ Ἀρμενιακῆς ἱσματογραφίας ἠντλήσαν καὶ ὅτι πρέπει νὰ παραβληθῇ αὕτη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ὑμνογραφίαν¹. Ἀλλ' ἴσως οὐχὶ ἀτόπως παρετηρήθη, ὅτι οἱ πένητες ἀντιλοῦσιν ἐκ τῶν πλουσίων καὶ οὐχὶ ἡ πλουσιωτάτη ἑλληνικὴ μετρικὴ καὶ μουσικὴ ἐκ τῶν πενητευσουσῶν Συριακῆς καὶ Ἀρμενιακῆς. Ἄλλως ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Ἀρμενίαν εἰσῆχθη ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ὡστε καὶ ἂν ἐκ τῆς παραβολῆς ἀπεδεικνύετο ὁμοιότης τις, ἀναντιρρήτως ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μᾶλλον οἱ Σύροι καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐμμήθησαν τοὺς Ἑλληνας ἢ οὗτοι τοὺς ἀμνηστούτους λαούς². Σημειωτέον δ', ὅτι ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Ὠριγένους διεσώθησαν ὀκτὼ ἱσματα γεγραμμένα Συριστὶ καὶ ἔξ στροφῶν τοῦ ὕμνου τῶν Ὀφιτῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει οὐδὲν ἵχνος μετρικῶν οὐδὲ ῥυθμικῶν νόμων δύναται νὰ ἔξευρεθῇ³.

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες λυρικοὶ ἐγένοντο ὑπόδειγμα τοῖς Βυζαντινοῖς πρὸς ποιήσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱσμάτων. Ὡς δ' ἐκεῖνοι εἶχον πολλὰ λυρικῆς ποιή-

τὰ δὲ λεγόμενα προσόμοια τροπάρια, καὶ οἱ εἰρμοί, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελῶδριων τὰ πλεῖστα, ἐκ κώλων καὶ κομμάτων ἄλλοτε μὲν ἴσων καὶ ὁμοίων κατ' ἀκολούθους ὁμοζυγίας συνειθεμιμένα, ἄλλοτε δὲ πάλιν εἰς ἄνισα καὶ ἀνόμοια κῶλα καὶ στροφῶς ποικίλας διηρημένα, ἀπαρτίζουσι στίχους, ποτὲ μὲν ὁμοειδεῖς καὶ ὁμοιορρυθμούς, ἄλλοτε δὲ καταμεμιγμένους μεταξὺ καὶ ἄλλων μεσολαβούντων διαφορῶν ῥυθμῶν, καὶ εἰς περιόδων ἀνόμοια μεγέθη καὶ λογοειδῆ σχήματα μεταβαλλομένους· ὅθεν παρομοιάζουσι τὰς συμμέτρους στροφὰς τῶν ἀρχαίων μελοποιῶν, οὔτινες, σύγκεινται πολλάκις ἐκ μέτρων μικτῶν καὶ στίχων ἀσυναρτήτων. ¹) Τοῦτο λέγει ἐν τῇ ἀκριβέστερῃ ἐκδοῇ διατριβῇ. ²) Ταῦτα παρετήρησεν ὁ μακαρίτης φίλος μου Π. Κουπιτώρης, ὅστις καὶ λόγιος καὶ διαπρεπὴς μουσικὸς ἦτο ἐν τῇ διατριβῇ. Περὶ τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ τῆς Ἑλλ. Ἐκκλ. σελ. 17. ³) Ὁρα Christ, Anth. Graec. σελ. 16.

σεως εἶδη, οὕτω καὶ οἱ Βυζαντινοὶ πολλὰ εἶδη ῥομάτων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ μελωδίαὶ ἦσαν πολλαὶ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ, προέτασσον τὸν εἰρμόν, ᾧ ἤκολούθει ὁ κανὼν ἰσοσυλλαβῶν καὶ ὁμοτονῶν αὐτῷ¹. Οὕτω λοιπὸν ὁ εἰρμός ἐχρησίμευε πρὸς βοήθειαν τῆς μνήμης. Τὰ διάφορα ῥοματα εἰς δύο εἶδη δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν, εἰς κοντάκια καὶ εἰς κανόνας. Ἐκάστη στροφή ὀνομάζεται τροπάριον ἢ οἶκος. Τὰ τροπάρια² ἔχουσι πολλὰ ὀνόματα, ὡς ἰδιόμελα (τὰ ψαλλόμενα κατὰ τι ἴδιον μέρος καὶ μὴ τετυπωμένα κατὰ μέτρῳ ἐξ ἄλλων), προσόμοια καὶ εἰρμολογικά, ὡς διακρινόμενα ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ μελωδήματος³. Πρὸς δὲ τὰ τροπάρια λαμβάνουσι πολλὰ ὀνόματα ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποθέσεων, διότι λέγονται τριαδικά⁴, δογματικά, ἀναστάσιμα, σταυροαναστάσιμα, θεοτοκία⁵, σταυροθεοτοκία⁶, φωταγωγικά καὶ

¹) Ὅρα τὸν ὁρισμὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 727. Παράβαλλ καὶ Krumbacher ἐν σελίδ. 334. Ὁ Ἁγιορείτης δρίζει τὸν εἰρμόν ἐν τῷ Ἑορτοδρομίῳ τόμ. Ι, σελ. ιη' "Καὶ ὁ μὲν εἰρμός εἶναι μία ἁρμονία συνθεμένη με φωνὴν ἐμμελῆ, καὶ με διωρισμένον μέτρον καὶ ποσότητα λέξεων" ἡ ὁποία πρέπει νὰ ᾔται προεγνωσμένη" διότι εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται τὰ ἀκολουθοῦντα τροπάρια, καὶ κατ' ἐκείνην ψάλλονται" καὶ διὰ τὰ εἰπῶ συντόμως, ὁ εἰρμός εἶναι ἀρχὴ καὶ τῶν τροπαρίων καὶ τῶν ψδῶν ὅλου ἁπλῶς τοῦ κανόνος."

²) Περὶ τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία. Τινὲς εἶπον, ὅτι ὀνομάσθησαν τροπάρια, διότι οἱ κανοναρχοῦντες τρέπονται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χοροῦ πρὸς τὸν ἕτερον ἢ διότι τρέπονται κατὰ τοὺς εἰρμούς. ("Ὅρα Ἁγιορείτην αὐτόθι). Τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν" διότι ἔχομεν τροπάρια ἰδιόμελα, ἅπερ πρὸς οὐδένα εἰρμόν τρέπονται. Ἄλλοι ἀπιθανώτερον παράγουσιν ἐκ τοῦ τροπαίου (δηλ. εἶναι τροπαιάριον) ἢ ἀπὸ τῶν τρόπων, δηλ. τῶν προαιρέσεων τῶν ἁγίων. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι ὀνομάσθη ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κάμψως τῆς φωνῆς, ὡς καὶ οἱ Λατῖνοι λέγουσι modulatio καὶ modulamen. ³) Περὶ τούτων ἐπραγματεύθη ὁ ῥεζιμησις Εὐγένιος Βούλαρις ἐν τῇ Πραγματείᾳ περὶ μουσικῆς. Ταύτην ἐξέδωκεν ὁ μακαρίτης φίλος μου Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος, ὅστις εὗρε τὸ χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Κιέβου. Ἀντυπώθη δὲ παρὰ τῷ Εὐαγγ. κήρυκι, Περίοδ. Β' ἔτ. β' ἐν σελίδ. 111 καὶ ἐξῆς. ⁴) Λέγονται οὕτω, διότι ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν θεαρχικὴν Τριάδα.

⁵) Ταῦτα ἐποιήθησαν πρὸς ἐξύμνησιν τῆς Θεομήτορος. ⁶) Ἐν τούτοις ἡ Μαρία θρηνηφδεῖ τὸ ἐν σταυρῷ πάθος τοῦ υἱοῦ.

ἐξαποστειλάρια¹. Ἄλλοτε πάλιν ὀνομάζονται ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ψάλλονται, ὡς ἑωθινά, ἀνατολικά, ἑσπερινά, λυχνικά, ἀπολυτικά. Ἄλλα ἔσχον τὸ ὄνομα ἐξ ἄλλων περιστάσεων, ὡς τὰ στιχηρά², εὐλογητάρια³, καθίσματα⁴ καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ κοντάκια ὀνομάσθησαν οὕτω, διότι κατὰ τινα ἐρμηνείαν εἶναι κοντά, ἥτοι σύντομα καὶ περιληπτικά τῆς ὅλης ὑποθέσεως τῆς ἑορτῆς⁵.

Τὸ ἕτερον εἶδος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾠμάτων εἶναι οἱ Κανόνες, οἵτινες συνίστανται ἐξ ὀκτῶ ἢ ἐννέα ψδῶν, ὧν ἑκάστη ἰδίαν μετρικὴν κατασκευὴν ἔχει. Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διαφόρως ἐξηγοῦσιν οἱ περὶ τὸ ζήτημα ἀσχοληθέντες. Ὁ μὲν Ἀγιορείτης δίδει πολλὰς ἐξηγήσεις⁶, αἵτινες δὲν φαίνονται πιθαναί, ὁ δὲ Krumbacher⁷ νομίζει, ὅτι ὁ ἀριθμὸς προῆλθεν ἐκ τῶν ἐννέα ᾠμάτων τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἅπερ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἔψαλλον οἱ χριστιανοί. Ἄλλ' ὁ μέγας κανὼν, ὃν ἐποίησεν ὁ Κρήτης Ἀνδρέας, περιέχει οὐχὶ ὀλιγωτέρως τῶν 250 στροφῶν⁸. Οὐ μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κοσμῆς διεκρίθησαν ἐν τῇ ποιήσει κανόνων. Ἐν τῷ τέλει τῆς στροφῆς ἐπανελαμβάνετο τὸ ἐφύμνιον ἢ ἀκροτελεύτιον ἢ ἀκρόστιχον. Τοῦτο ἴδεται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαζομένου λαοῦ, ὅπερ, ὡς φαίνεται εἶναι λεί-

¹) Τὸ καὶ ἀρχὰς ἐν τούτοις ἐμελεῖτο ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολὴ πρὸς κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου. ²) Οὕτω λέγονται τὰ τροπάρια, ὧν προηγοῦνται στίχοι. ³) Ταῦτα ᾄδονται ἐν τῷ ὄρθρῳ τῆς κυριακῆς, ὧν ἑκάστου προῖεται τό: Εὐλογεῖς εἰ κ' ὕριε κτλ. ⁴) Ὅταν ᾄδονται ταῦτα, δύνανται οἱ ἐκκλησιαζόμενοι νὰ κάθηνται. Ἐντεῦθεν ὀνομάσθη ὁ εἰς τὴν θεοτόκον ὕμνος Ἀκάθιστος. ⁵) Κατ' ἄλλους ὀνομάσθη κοντάκιον, ἐκ τοῦ κοντόν, ὃ δηλοῖ περιεπιλεγμένον χαρτίον, οἷον ἡ Θεοτόκος ἔδωκε τῷ Ῥωμανῷ. Ὁρα Τυπικὸν Κωνσταντ. Πρωτοψάλτου ἐν σελίδ. 270 καὶ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 140. ⁶) Π. χ. λέγει, ὅτι ἐννέα εἶναι τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ἢ ὅτι εἶναι τύπος συμβολικὸς τῆς ἁγίας τριάδος· διότι τριάκις τὸ τρίτα ποιεῖ τὸ ἐννέα. Ὁρα τοῦ εἰρημένου συγγράμματος. ἐν σελίδ. 19'. ⁷) Ἐν σελίδ. 335. ⁸) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 319. Ἰδὲ καὶ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 148.

φανον ἀρχαίον ἔθους, καθ' ὃ πάντες ἔπαλλον, ὥς καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦτο ἐγίνετο¹. Ἐπειδὴ δ' ἐντεῦθεν ἐγεννᾶτο ἀκοσμία τις, βραδύτερον ὥρίσθη, ἵνα εἰς ἀρχηται ὑμνωδῶν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑποψάλλωσι καὶ ὑπακούωσι². Πολλάκις δὲ διηροῦντο εἰς δύο χορούς καὶ ἀντιφώνως ἔπαλλον, ἀλλὰ προεξήρχεν εἰς³.

Ἡ ἀκροστιχὶς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπινόημα τῶν μελωδῶν τοῦ Βυζαντίου διότι καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐγίνωσκον ταύτην καὶ ὁ Ἐννιος παρέλαβε καὶ ὁ Κικέρων⁴ μνημονεύει αὐτῆς· οἱ Βυζαντινοὶ ὁμῶς ἐποίησαν εὐρυτάτην χρῆσιν. Τὸ ἀρχαιότατον παράδειγμα τῆς ἀκροστιχίδος ὑπάρχει ἐν τῷ Παρθενίῳ τοῦ Μεθοδίου, ὅπερ συνίσταται ἐξ εἰκοσι καὶ τεσσάρων στροφῶν, ὅσα εἶναι καὶ τὰ γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβῆ του. Ἐν τῇ πρώτῃ στροφῇ τοῦ καλλίστου τούτου ἡσμάτων ὁ μελωδὸς ἀρχεται ἐκ λέξεως, ἥς τὸ ἀρκτικὸν γράμμα εἶναι τὸ α, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐκ λέξεως ἐχούσης τὸ β καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Μετὰ τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς ἀκολουθεῖ τὸ ἐφύμνιον ἢ ἡ ὑπακοή⁵.

¹) Ὁρα Ῥομπότ. Χριστ. Ἡθικ. καὶ Λειτουργικ. ἐν σελ. 274. ²) Εὐσέβ. ἐν Ἑκκλ. Ἱστορ. βιβλ. 2, 17 "Τούτῃ εἰωθότας λέγεσθαι πρὸς ἡμῶν ὕμνους, ἐνὸς μετὰ ὕμνου κοσμίως ἐπιψάλλοντος· οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτελεύτια συνεξηχοῦσιν." ³) Μέγας Βασίλειος ἐν ἐπιστολ. 207 "Καὶ νῦν μὲν διχῇ διανεμηθέντες ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις." ⁴) De Divin II, 54, 111. Ἰδὲ Krumbacher ἐν σελίδ. 338. ⁵) Τὸ παρθένιον ὑπάρχει παρὰ Christ, Antholog. σελ. 33.

Ἄνω θ ε ν, παρθένοι, βοῆς ἐγεροίνεκρος ἡχος
ἤλθεν νυμφίῳ πασυνδὶ ὑπαντάνειν λευκαῖσί τε
καὶ λαμπάσιν πρὸς ἀνιολάς· ἔγρεσθε πρὶν φθάσῃ μολεῖν
εἰσω θυρῶν ἀναξ.

Ἐφύμνιον

Ἀγγεύω σοι καὶ λαμπάδας φασφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
Βροτῶν πολυστένακτον ὄλβον ἐκφυγοῦσα καὶ
βίον τρυφῆς ἔρωτα μαρὸν, σαῖς ὑπ' ἀγκάλας
ζωηφόροις ποθῶ σκέπτεσθαι καὶ βλέπειν τὸ σὸν
κάλλος διηνεκῶς, μάκαρ.

Τὸ περιφανέστατον μνημεῖον τῆς ἀκροστιχίδος εἶναι ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος¹.

Ἰδιαίτερον κάλλος ἡ ἀκροστιχὶς δὲν προστίθῃσιν εἰς τὰ μελωδήματα, ἀλλὰ μᾶλλον θεωρεῖται ὡς παιδιὰ τις· διότι αὕτη εἶναι ὁρατὴ μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ οὐχὶ αἰσθητὴ ἐν τῇ ᾄσει. Συνεξάλετο ὁμῶς ἡ ἀκροστιχὶς, ὅπως ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ὁρισθῇ εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας. Ἡ ἀκροστιχὶς ὁμῶς δὲν ἀκολουθεῖ μόνον τῇ σειρᾷ τῶν 24 γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλαις λέξεσιν, αἵτινες προηγοῦνται ἐκάστου κανόνος. Οὕτως ἡ ἀκροστιχὶς εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ (6 Αὐγούστου) εἶναι, Χ ρ ι σ τ ὸ ς ἐ ν ἰ σ κ ο π ι ῇ σ ἔ λ α ς ἄ π λ ε τ ο ν ε ἶ δ ε ο ς ἦ κ ε ². Ἐν τῷ κανόνι τούτῳ ἡ μὲν πρώτη στροφή ἔχει τὴν λέξιν χορὸς, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ὁ ἡ μα τα, ἡ δὲ τρίτη τὴν ἰ σ χ ῦ ν, ἡ δὲ τετάρτη τὴν σ ἡ μ ε ρ ο ν, ἡ δὲ πέμπτη τὴν τό ξ ο ν καί, καθ' ὅλον εἰπεῖν λέξεις ἀρχομένας ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ἀκροστιχίδος. Οὕτως αὕτη οὐ μόνον βοηθεῖ τῇ μνήμῃ τοῦ ψάλτου³, ἀλλὰ καὶ κωλύει

¹ Εφύμνιον

Ἀγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαισφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.

Τὸ παρθένιον τοῦτο ὑπομιμνήσκει τὰ τοῦ Ἀλκμῆνος, Πινδάρου καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀρχαίων λυρικῶν.

¹) Christ, αὐτίθι ἐν σελίδ. 140.

Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη

Βλέπουσα ἡ ἁγία ἑαυτὴν ἐν ἀγνείᾳ κτλ.

²) Christ Anthol. ἐν σελίδ. 176. ³) Ὁ Ἀγιορείτης παρατηρεῖ ἐν τόμ. Α. σελίδ. 2. "Δύω δὲ εἶναι τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα γίνεται ἡ ἀκροστιχὶς εἰς τοὺς κανόνας. Ἐν μὲν, διὰ τὰ δεῖξουν οἱ μελωδοὶ τῶν κανόνων τὴν φιλοτιμίαν καὶ τέχνην τῶν καθότι ὁ κανὼν ὁ ἔχων ἀκροστιχίδα αὐτὸς εἶναι ἀξιολογώτερος τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ἀκολούθως περισσοτέραν δυσκολίαν προσεγεῖ εἰς τὸν μελωδόν, ὅπου τὸν συνθέτει, πᾶρεξ ἐκεῖνος, ὅπου δὲν ἔχει ἀκροστιχίδα. . . . καὶ ἄλλο, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀκροστιχίδος γίνεται εὐκολομνημόνευτος ὁ κανὼν. Ἀρκεῖ γὰρ εἰς τὸν καθ' ἕνα νὰ ἐνθυμῇται μόνον τὴν ἀκρο-

πᾶσαν προσθήκην. Τὴν ἀκροστιχίδα Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς περιέλαβε καὶ ἐν ἐκάστοις στίχοις.

Ἡ ἀκροστιχὶς συνεβάλετο καὶ πρὸς εὐρεσιν τῶν ὀνομάτων πλείστων μελωδῶν, οἵτινες ἐν τοῖς ἀρκτικοῖς γράμμασιν ἐδήλωσαν τὸ ὄνομα αὐτῶν. Κατὰ τὸν *Krumbacher* ἐκ τῶν ὀνομάτων τριακοσίων μελωδῶν τὸ ἐν τρίτον εὗρέθη διὰ τῆς ἀκροστιχίδος¹. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν τοῦτο πολλάκις δὲν ἀρκεῖ, διότι ὑπάρχουσι πολλὰ ὁμώνυμα. Ἐνίοτε δ' οἱ μελωδοὶ διὰ τῆς ἀκροστιχίδος δὲν ἐδήλουν τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἐπίθετον, ὅπερ μετὰ ταπεινοφροσύνης ἤθελον νὰ ἀποδώσωσιν ἑαυτοῖς, π. χ. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐδήλου ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἀρκτικοῖς γράμμασι διὰ τῶν ἐπιθέτων, Τοῦ πτωχοῦ, Τοῦ ἀσώτου, Τοῦ τυφλοῦ. Ἡ ἀκροστιχὶς διὰ τῶν Βυζαντινῶν ἔφθασε μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων².

Σπουδαῖον κόσμημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως ἔθεωρεῖτο καὶ τὸ ὁμοιοτέλετον, ὅπερ εὐρῆται καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ὕμνοις καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ Ἀκαθίστῳ³. Τὸ ξητορικὸν τοῦτο κό-

στιχίδα τοῦ κανόνος καὶ σὺν τῇ ἀκροστιχίδι εὐθὺς εὗρεσκει καὶ τὰς ἀρχὰς ἐκάστον τροπαρίου τοῦ κανόνος. ¹) Κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν Ὀκτώηχον ἐποίησεν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι βιογράφοι τοῦτον δὲν λέγουσι περὶ αὐτοῦ, τοῦτο ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἠμφισβητήθη καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Σάθα. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης Κ. Μάμουκας ἠδυνήθη νὰ ἀνακλύψῃ τὸ ὄνομα τοῦ ΙΩΑΝΝΟΥ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τῶν μετὰ τὰ στιχηρὰ ἀναστάσιμα παρεντιθεμένων ἐν ἐκάστῳ ἡχῷ δοξαστικῶν Θεοτοκίων. Ὁρα Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 197. Ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν εἶναι ἀβάσιμος· διότι τὸ τοῦ Ἰωάννου ὄνομα φέρουσι μὲν πολλοί, ἀλλ' ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ μόνον ὁ Δαμασκηνός δύναται νὰ ἐννοῇται. ²) Καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ παιδικῇ ἡμῶν ἡλικίᾳ ἤδομεν ἥσμα ἔχον ἀκροστιχίδα. Ἡ διατήρησις τῆς ἀκροστιχίδος ἦτο εὐκόλος, διότι ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ᾠμασιν. ³) Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 140, ἐν στίχ. 12.

Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει.

χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει.

Χαῖρε, τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις

χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις.

σμημα δὲν ἦτο ὅλως ἄγνωστον τοῖς ἀρχαιοτέροις Ἑλλησι· διότι ἔχνη τούτου ἀπαντῶσι καὶ παρ' Ὀμήρῳ καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς, ἐτι δὲ παρὰ τῷ Πλάτῳ καὶ συχνότατα παρὰ τῷ Ἰσοκράτει. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως τὸ ὁμοιοτέλευτον ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λογογράφων. Ἐνίοτε δ' ἡ συνήχησις καὶ τὸ ἰσόκωλον γίνεται μετὰ τοσαύτης τέχνης, ὥστε νομίζει τις, ὅτι ἀναγινώσκει κανονικῶς συνηθρωμένον ὕμνον, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐν τινι ὁμιλίᾳ τοῦ Σωφρονίου¹.

Οἱ Βυζαντινοὶ μελωδοὶ παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰς ἀρμονίας, ὡς ὀνομάζουσιν ἤχους. Περὶ τὴν τάξιν τῶν ἤχων ὑπάρχει διαφωνία τις· διότι ἄλλως τάσσει αὐτοὺς ὁ Βρυέννιος καὶ ἄλλως οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς².

Κατὰ τὸν Βρυέννιον		Κατὰ τοὺς νεωτέρους	
ἤχος α'	— ὑπερμιξολύδιος	— Δώριος	
ἤχος β'	— μιξολύδιος	— Λύδιος	
ἤχος γ'	— Λύδιος	— Φρύγιος	
ἤχος δ'	— Φρύγιος	— μιξολύδιος	
ἤχ. πλ. α'	— Δώριος	— ὑποδώριος	
ἤχ. πλ. β'	— ὑπολύδιος	— ὑπολύδιος	
ἤχ. πλ. βαρὺς	— ὑποφρύγιος	— ὑποφρύγιος	
ἤχ. πλ. δ'	— ὑποδώριος	— ὑπομιξολύδιος	

Χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνους λογισμοῖς·
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς.

¹) Παρὰ Krumbacher ἐν σελίδ. 339.

Χαίροις, ὦ χαρὰς τῆς ἐπουρανίου γεννήτρια,
Χαίροις, ὦ χαρὰς τῆς ὑπερτάτης μαιεύτρια,
Χαίροις, ὦ χαρὰς τῆς σωτηρίου μητροπόλις,
Χαίροις, ὦ χαρὰς τῆς ἀθανάτου παραίτιος, κτλ.

²) *Ora Christ, Anthologia CXX. Ἰδὲ Θεωρητικὸν μέγα τῆς μουσικῆς ὑπὸ Χρυσάνθου Ἀρχιεπισκόπου Διφραχίου ἐκδοθὲν ὑπὸ Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου ἐν Τεργέστ. 1832 ἐν σελίδ. 142 καὶ ἐξῆς.

Ἀκολουθοῦντες τοῖς νεωτέροις θέλομεν δοῦναι τὸ ἦθος ἐκάστης ἁρμονίας ἢ ἤχου. Ὁ πρῶτος ἔχει τὸ σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς τῶν Δωριέων. Τὸ δὲ ἦθος τοῦ δευτέρου, ἦτοι τοῦ Λυδίου, εἶναι ἀνειμένον καὶ χαῦνον καὶ φέρει τὴν ψυχὴν εἰς τρυφήν καὶ ἀνανδρίαν, ἐμβάλλει δὲ πολλὴν ἡδονήν, ὥς λέγει καὶ ὁ ποιήσας τοὺς στίχους ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ¹. Ὁ δὲ τρίτος, ἦτοι ὁ Φρύγιος, ἔχει χαρακτῆρα σκληρόν, ἐνθερμον, ἀλαζονικόν, ὀρμητικόν καὶ φρικώδη. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς πολέμοις τὸν ἤχον τοῦτον. Τοῦ δὲ τετάρτου, ἦτοι μισολυδίου, τὸ ἦθος εἶναι πανηγυρικόν καὶ χορευτικόν². Ἦχος πλάγιος πρῶτος ὀνομάζεται ὁ ὑποδώριος, ὅστις κλίνει μὲν εἰς τὸ φιλοκτιρμον καὶ θρηνώδες³, κλίνει δὲ καὶ εἰς τὸ διεγερτικόν καὶ χορευτικόν. Τὸν πλάγιον δευτέρον μεταχειρίζονται ἐν ἐπικηδείοις ἔσμασι. Φέρει δ' ὅμως οὗτος καὶ ἡδονὴν πολλήν καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ ποιητὴς ὀνομάζει μελιχρόν, γλυκὺν καὶ τέττιγα. Ὁ δὲ ἦχος πλάγιος βαρὺς κλίνει εἰς τὸ ἡσυχαστικόν καὶ ἀπαρέσκει μὲν τοῖς νέοις, εἶναι δ' ἀρεστὸς τοῖς ἀπλοῖς καὶ τοῖς γέρονσι. Τὸ δὲ ἦθος τοῦ πλαγίου

¹) Ἐνταῦθα φέρονται οἱ στίχοι

Κἂν δευτέραν εἴληφας ἐν τάξει θέαιν,
ἀλλ' ἡδονὴ πρώτη σοι τῷ μελιρρῦτῳ.
Τὸ σὸν μελιχρόν καὶ γλυκύτατον μέλος
ὅσα πιαίνει, καρδίας τ' ἐνδύνει.
Σειρήνες ἡδον δευτέρου πάντως μέλη
οὕτω πρῶτος σοι ἔστ' μελισταγὲς μέλος.

²) Τοῦτο καλῶς λέγεται ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ

Πανηγυριστὴς καὶ χορευτὴς ὢν φέρεις
τέταρτον εὗχος μουσικωτάτῃ κρίσει.
Σὺ τοὺς χορευτὰς δεξιούμενος πλάττεις,
φωνὰς βραβεύεις καὶ κροτῶν ἐν κυμβάλοις.
Σὲ τὸν τέταρτον ἤχον ὡς εὐφωνίας
πλήρη, χορευτῶν εὐλογοῦσι τὰ σίφη.

³) Τὸ μὲν θρηνώδες καταφαίνεται ἐν τῷ, Ἡ ζωὴ ἐν τῷ τῷ, τὸ δὲ χορευτικόν ἐν τῷ, Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον.

τετάρτου εἶναι θελκτικόν, ἡδονικὸν καὶ ἐλκυστικὸν εἰς πάθη. Ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ ὀνομάζεται ἡ σφραγὶς τῶν πλαγίων καὶ ἡ κορωνὶς τῶν ἡχων.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἢ νῦν ἐν χρήσει ὑπάρχουσα ἦναι ἢ αὐτὴ, ἢν εἶχον οἱ Βυζαντινοὶ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, ἢ αὕτη ἡλλοιώθη¹. Ὁ Pitra² νομίζει, ὅτι ἡ καθαρότης τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ Βυζαντίου χρόνους διεφθάρη κατὰ τι ὑπὸ τῶν Περσῶν, Ἀράβων καὶ Τούρκων. Τὴν γνώμην ταύτην ἐδέξαντο καὶ τινες τῶν ἡμετέρων λεγοντες, ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι κρᾶμα Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς μουσικῆς³. Ἡ τολμηρὰ αὕτη θεωρία δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μουσικῶν, οὔτινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐστόχως ἐπειράθησαν, ὥπως ταύτην ἀνασκευάσωσι⁴. Βεβαίως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ, καίπερ τὴν ὑπεριάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμίδα ἀνελθοῦσα, εἶναι ἀνατολική, ὥς καὶ ἡ Ἀραβικὴ καὶ ἡ Περσικὴ. Ὡς τοιαύτη δὲ ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἄλλας μουσικάς. Ἄλλως ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπέδρασεν. Ἐντεῦθεν παρήχθη δευτέρα ὁμοιότης. Δὲν δεχόμεθα ὁμῶς, ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔμεινεν ὅλως ἀελαβίης καὶ

¹) Περὶ Βυζαντινῆς μουσικῆς ἔγραψαν πολλοί. Πλὴν τοῦ Χρυσάνθου, οὗ ἐμνημονεύσαμεν, ἔγραψαν ὁ Μαργαρίτης, Θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἐν Κωνστ. 1851, ὁ Φιλόξενος, Θεωρητικὸν στοιχειῶδες τῆς μουσικῆς ἐν Κωνστ. 1859. Westphal, Metrik der Griechen I, 310. Σπουδαία διατριβὴ εἶναι ἡ ὑπὸ Christ, Ueber die Harmonik des Manuel Bryennius und das System der Byzantin. Musik, Sitzungsber. der Bayer. Acad. d. Wiss. phil-histor. Cl. 1870, Band II, 241—270. ²) Hymnographie de l'eglise grecque; Rome, 1861. ³) Τὴν γνώμην ταύτην ἔσχον ὁ λόγιος καθηγητὴς κ. Ἰωάννης Τζέτζης, ὁ μουσικολόγος Σπ. Παπαγεωργίου καὶ ὁ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἱεροψάλτης Χαγαλάμπης Μοσχόπουλος καὶ ἄλλοι. ⁴) Ὡς ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης, ὁ Μισαήλ Μισσηλίδης καὶ δὴ ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Κωνστ. μουσικοῦ συλλόγου Ὁρφεὺς ἐν τῷ μνησθέντι συγγράμματι, Συμβολαὶ κτλ. ἐν σελίδ. 278 καὶ ἐξῆς.

ἄθικτος. Αὕτη καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹ καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων γινομένην ὑπέστη τραῦμά τι. Ἀφ' οὗ οἱ πόροι τοῦ ἔθνους ἐμειώθησαν, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια διὰ τὴν δουλосύνην ἐταπεινώθη καὶ ἐξημελώθη, δὲν ἦτο δυνατόν ἡ μουσικὴ νὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ βάθρου, ἐφ' οὗ ἡ μουσοχαρὴς τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῶν ἄλλων κορυφαίων μελωδῶν διάνοια ἔθηκεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι ἦσαν ὑποδεέστεροι τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τε τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει καὶ κατὰ τὴν μουσικὴν ἰδίαν, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι οἱ κατακτιηταὶ παρὰ τῶν ἡττημένων καὶ τὴν μουσικὴν, ὡς πολλὰ ἄλλα, ἐδέξαντο.

Ὅτι δ' ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ δὲν ἡλλοιώθη κατὰ τὴν βάσιν, τεκμηριοῦται καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης πρὸς τὰ ἔθνηκα ἄσματα². Πολλοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐταπεινώθη, ὡς δὴ καὶ ἡ γλῶσσα. Ἡμεῖς πεποίθαμεν, ὅτι ἡ τῆς γλώσσης φθορὰ ἦτο μείζων· διότι φθορὸς τῆς μουσικῆς ἦτο ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἐν ᾧ τὴν ταλαίπωρον γλῶσσαν οὐδεμία Ἀκαδήμεια

¹) Τότε κατὰ τὸν ἡμέτερον Σάβαν οἱ τὰς ἱερατικὰς ἀκολουθίας ψάλλοντες πολὺφωνοὶ χοροὶ διελύθησαν καὶ μόλις ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δύο μόναι ἐκκλησίουι, ἡ ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπανέλαβον τὸ παλαιὸν τῆς πολυφωνίας σύστημα. Ὅρα ἴστωρ, δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου κτλ. ἐν σελίδ. ρμθ'. ²) Ὁ μητροπολίτης Μιτυλήνης Κ. Βαλιάνης πρὸς πολλοὺς ἄλλοις παρατηρεῖ: "Ὡστε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ μεθ' ὅσας καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ὑπέστη μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι δὲν μετέβαλε τὰς ἀρχαίας βάσεις, καὶ τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα αὐτῆς, καὶ ὅτι, ἂν μὴ καθ' ὅλου, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἐστὶ γνήσιόν τι ἀπόσπασμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, μαρτυρεῖ τοῦτο ἀρκούντως καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἡμῶν μουσικὴ, ἥγουν ἡ ἔθνικὴ ἡμῶν ἱερατικὰ, ἣτις ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν μέχρις ἐσχάτων διατηρηθεῖσα ὡς ἔθνικόν τι κληροδότημα φέρει πασιφανῶς πάντας τοὺς χαρακτῆρας γνησίον πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἀδελφῆς". Ἰδὲ Νεολόγον τοῦ 1875 ἐν ἀριθμ. 648 καὶ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 286.

διεφύλαττεν ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς ὀθνεῖων λέξεων καὶ γλωσσικῶν τύπων. Βεβαίως οὐχὶ τερπνὴν αἴσθησιν καὶ ἡμῖν καὶ πρὸ πάντων τοῖς ξένοις παρέχει ἡ ὑνωδία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες παρετήρησαν, ὅτι καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς τὸ ὑνώφωνον δὲν ἦτο ἀσύνηθες¹ καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἀνατολῖται καθ' ὅλον εἴμεθα ὑνώφοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δυτικούς καὶ τοὺς βορείους λαούς, οἵτινες ἔδουσι διὰ τοῦ λάρυγγος². Πιστεύομεν δ' ὅμως, ὅτι τὸ ἀηδὲς τῆς ὑνωδίας κείται οὐχὶ ἐν τῇ μουσικῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς μουσικοῖς, οἵτινες φωνῆς καὶ τέχνης στερούμενοι αὐτοσχεδιάζουσιν³.

¹) Ὁ κ. Σάθας ἐν σελίδι σκβ' παρατηρεῖ: "οἱ Ἀρειανοὶ διεκωμῶδουν τὰς καλογραίας δι' αἰσχυρῶν φωνῶν ἐκφερομένων διὰ μόνης τῆς ὑνός".

²) Εὐφυνῶς ὁ Ἀρχιμανδρίτης Θερεσιανὸς παρετήρησεν ἐν τῇ Περὶ μουσικῆς (ἐν Τεργέστη 1876) ἐν σελίδ. 55 "ὅτι οἱ μὲν Ἀνατολῖται ἅπαντες σχεδὸν εἶναι ὑνώφωνοι, τῶν δὲ δυτικῶν οἱ πλείστοι βαρύτονοι· φυσικώτατον λοιπὸν τοῖς πᾶσιν ἔπρεπε γὰρ φανῇ ὅτι ψάλλουσιν οἱ μὲν ὑψίφωνοι διὰ τῆς ὑνός, οἱ δὲ βαρύτονοι διὰ τοῦ στήθους".

³) "Ὅτε ἐσπούδαζον ἐν Λειψίᾳ φίλοι, συμφοιτηταὶ Γερμανοὶ παρεκάλεσάν με, ὥπως συνοδεύσω τοὺς τοῖς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν μεγάλην παρασκευὴν. Παρέλαβον αὐτούς, ἀλλ' οὐδὲν ἐξεληθόντες τοῦ ναοῦ ἐδήλωσάν μοι λίαν σαφῶς, ὅτι δὲν ἤρεσεν αὐτοῖς ἡ μουσικὴ τῶν ἡμετέρων αὐτοσχεδιασίων. Νομίζω ὅμως, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι ἤθελον δεῖξει σεβασμὸν πρὸς τὴν αὐτὴν μουσικὴν, ἃν ἤκουον τοῦ ἐμοῦ μαθητοῦ καὶ ἀρίστου μουσικοδιδασκάλου κ. Ἰ. Σακελλαρίδου, οὗ μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ ἤκουσα ᾄδοντος καὶ τὸν ἄρτι εὐρεθέντα ὕμνον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν πάροδον τῆς Ἀντιγόνης καὶ ἐν τῶν σιασίμων αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΩΔΩΝ

Ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κατὰ τινα τρόπον ἐν τοῖς ναοῖς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη αἰώνων ὕμνουν τὸν θεὸν δι' ᾠμάτων. Πλίνιος ὁ νεώτερος, ὅστις ἐγένετο διοικητὴς τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ 103 μ. Χ., ἐν τινι ἐπιστολῇ ἀφηγεῖται, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου συνηθροίζοντο καὶ ᾄδον τῷ Χριστῷ ὡς θεῷ ᾠμά τι¹. Ὅντως τὰ ἀρχαιότατα ᾠσματα εἶναι ὕμνος ἑωθινός, ἑσπερινός, ἐπιλύχνιος, εὐχὴ ἐπ' ἀρίστῳ². Ἐν τούτοις δ' ὡς παλαιότατον τῆς ἐκκλησίας ᾠσμα θεωρεῖται ἡ καλουμένη Ἑωθινὴ δοξολογία (Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρῇ), ἥς μνημονεύουσιν ἀρχαιότατοι συγγραφεῖς. Τὰ δ' ἀρχαιότατα ᾠσματα διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἑπειτα ποιηθέντων κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκ λέξεων τῆς ἁγίας γραφῆς εἶναι συντεθειμένα. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οἱ αἱρετικοὶ ἐν τοῖς πρώτοις ἐπειράθησαν, ὅπως τὴν ἐκκλησίαν διὰ πολλῶν ὕμνων κοσμήσωσιν, ὡς ὁ Νέπως ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Σύρος Βαρδεδσάνης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρμόνιος καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀρειος, ὅστις ἐποίησε τὴν Θάλειαν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται³.

Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ἐκκλησίας αἰῶνας μνημονεύονται οὐχὶ ὀλίγοι ὕμνωδοί, ὡς Μεθόδιος ὁ Πατάρων (†300—310), ὅστις ἔγραψε καὶ κατὰ τοῦ Ὠριγένους, Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ὁ γράφας ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Ἀθανάσιος ὁ μέγας, Κύριλ-

¹) Ἐν βιβλ. Χ, 96. Ἰδὲ καὶ Krumbacher ἐν σελίδι 310. ²) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι. ³) Christ, Antholog. ἐν σελίδ. XXI. Σάθας ἐν σελίδ. σιβ', Ῥομπότης ἐν Δειπουργικ. σελίδ. 299.

λος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ἄλλοι. Ἰδιαίτερας μνείας ἄξιος εἶναι ὁ Σύρως Ἐφραΐμ (+ 378), ὅστις ἐγεννήθη ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἐγίνωσκε τὴν Συριακὴν, Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν. Οὗτος ἐποίησεν ὕμνους ἐν τετρασυνλλάξοις, πεντασυνλλάξοις, ἑξα-συνλλάξοις καὶ μάλιστα ἐπτασυνλλάξοις στίχοις. Κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν νεωτέρων Σύρων ὁ Ἐφραΐμ ἐποίησε δώδεκα χιλιάδας ψδῶν, δι' ὧν ἀντεκατέστησε τοὺς τῶν αἰρετικῶν ὕμνους. Τὰ δὲ ποιήματα τοῦ Σύρου ἐχρησίμευον ὡς πρότυπον τοῖς ἔπειτα ὕμνωδοῖς¹. Δόκιμος ὕμνογράφος ἦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης τῆς Καππαδοκίας, ὅστις ἔθανε κατὰ τὸ 394. Τοῦτον πολὺν ἐπιφανέστερος ἐγένετο Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις. Ὁ μέγας οὗτος θεολόγος συνέγραψε 35 ὁμιλίας, 224 ἐπιστολὰς καὶ πολλοὺς ὕμνους κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ δὴ κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου, οὗς ὀνομάζει τὰ ἀπόρρητα. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν σφριζομένων ὕμνων ἦσαν ὠρισμένοι, ὡς φαίνεται, πρὸς ἰδίαν τοῦ θεολόγου χρῆσιν. Κατὰ πᾶσαν ὁμῶς πιθανότητα ὁ Ὑμνος εἰς Θεὸν ἐποιήθη πρὸς ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν². Ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ὁ Ἑσπερινὸς ὕμνος³, διότι ὁμολογεῖται ὡς τὸ ἀρχαιότατον παράδειγμα τῆς τονικῆς ποιήσεως. Ἐπὶ πᾶσι τοῖτοις οἱ πανηγυρικοὶ λόγοι τοῦ μεγάλου τούτου θεολόγου ἐγένοντο ὁ εὐανθὴς λειμὼν, ἐξ οὗ οἱ ἔπειτα μελωδοὶ ἠνθολόγουν.

¹) Ὁ Ἐφραΐμ ἤρχετο τῶν ὕμνων τῆς Θεοτόκου ἐκ τοῦ "Τιμιωτέρα τῶν Χερουβὶμ καὶ ἀσυχρότως πασῶν τῶν οὐρανίων στρατειῶν". Τοῦτο ἐμμήθη ὁ μέγας ὕμνογράφος Κοσμᾶς Μαΐνουμᾶ ἐν τῇ ἐννάτῃ τοῦ Τετραψιδίου. Ὁρα Ῥομπότ. ἐν σελίδ. 300. ²) Christ ἐν σελίδ. 24.

ᾧ πάντων ἐπέκεινα τί γὰρ θέμις ἄλλο σε μέλπειν;
πῶς λόγος ὑμνήσει σε; σὺ γὰρ λόγῳ οὐδενὶ ἑτήτός.
Πῶς νόος ἀθρήσει σε; σὺ γὰρ νόφῳ οὐδενὶ ληπτός,
μοῦνος ἐὼν ἄφραστος, ἐπεὶ τέκες ὅσα λαλεῖται,
μοῦνος ἐὼν ἄγνωστος, ἐπεὶ τέκες ὅσα νοεῖται κλ.

³) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 29. Ἰδὲ καὶ Παπαδόπ. ἐν σελίδ. 130.

Ὁ δὲ Ἰωάννης ὠνομάσθη Χρυσόστομος διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ῥητορικὴν δεινότητα. Τούτου ῥητορεύοντος πανταχόθεν συνέρρεον οἱ χριστιανοί, ὅπως ἀκούσῃσι. Περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν 1447 λόγοι καὶ 249 ἐπιστολαί. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ὁ Χρυσόστομος ἐποίησε τροπάρια, ἃ ἀντέτασσε κατὰ τῶν Ἀρειανῶν. Σύγχρονος τοῦ Χρυσοστόμου ἦτο Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος, ὅστις ἐσεμνύνετο, ὅτι ἔλκει τὸ γένους ἐξ ἀρχαιοτάτου καὶ ἐπιφανοῦς οἴκου¹. Πλὴν πολλῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπιστολῶν ἐποίησε δέκα ὕμνους, ἐν οἷς καταφαίνεται ἡ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀκριβοὺς γνώσις². Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τοῖς μᾶλλον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἢ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κρατεῖ, δὲν ἐπιτράπη, ὅπως οὗτοι ᾄδωνται ἐν τοῖς ναοῖς. Ὁ εἰς Χριστὸν ὅμως ὕμνος ἐψάλλετο ἄλλοτε ἐν πολλαῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς³. Μαθητὴς τοῦ Χρυσοστόμου καὶ διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Πρόκλος († 447), ὃς τινες ἀποδίδουσι τὸν Τρισάγιον ὕμνον⁴. Ἄλλοι ὅμως θεωροῦσι τούτον ἀρχαιότερον τοῦ Πρόκλου. Τῷ δὲ Ἀνατολίῳ, ὅστις ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως († 1449), ἀποδίδονται τὰ καλούμενα Ἀνατολικά στιχηρά, ἅπερ εὑρίσκονται ἐν τῇ

¹) Ἐν ἐπιστολ. 57η "Ἀπ' Εὐρυσθένους τοῦ καταγαγόντος Λαορείας εἰς Σπάρτην μέχρι τοῦ μου πατρὸς αἱ διαδοχαὶ ταῖς δημοσίαις ἐνεκολάφθησαν κύρβειον". ²) Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 3.

Ἄγε μοι, λίγεια φόρμιγξ,
μετὰ Τηῖαν αἰοιδάν,
μετὰ Λεοβίαν τε μολπὰν
γεραρωτέροις ἐφ' ὕμνοις
κελάδει Δώριον φῶδαν,
ἀπαλαῖς οὐκ ἐπὶ κύμασι
ἀφροδίσιον γελώσαις,
θαλερῶν οὐδ' ἐπὶ κούρων
πολυηράτοιςιν ἤβαις.

Θεοκύμονος γὰρ ἀγνὰ
σοφίας ἄχραντος ὥδης
μέλος ἐς θεῖον ἐπείγει
κιθάρας μίτους ἐρεσσεῖν,
μελιχρὰν δ' ἄνωγεν ἅταν
χθονίων φυγεῖν ἐρώτων.
Τί γὰρ ἀλκά, τί δὲ κάλλος,
τί δὲ χρυσός, τί δὲ φάμα,
βασιλῆοί τε τιμαὶ
παρὰ τὰς θεοῦ μερίμνας; κτλ.

³) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 23. ⁴) Ἰδὲ Ῥομπότ. Λειτουργ. ἐν σελίδ. 301.

Ἔκτωρ. Ἄλλοι δὲ ἀποδίδουσι ταῦτα τῷ Δαμασκηνῷ, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν¹.

Ὡς πρὸ τοῦ μεγάλου τῆς Βοιωτίας ποιητοῦ προηγήθησαν ἄλλοι καὶ τὴν ἀκμὴν τούτου παρεσκεύασαν, οὕτω καὶ πρὸ τοῦ Ῥωμανοῦ, ὅστις ὑπὸ μὲν τοῦ Pitra λέγεται ὁ ἡγεμὼν τῶν ἀρχαίων μελωδῶν, ὑπὸ δὲ τοῦ Βουνυ ὁ Πίνδαρος τῆς ὀρθομικῆς ποιήσεως καὶ ὑπὸ τοῦ Krumbacher² ὁ μέγιστος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν πάντων τῶν αἰώνων. Καὶ δὲ μὴ περὶ τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ βίου τοῦ ἐξόχου τούτου μελωδοῦ πάννυθι γινώσκουμεν καὶ ταῦτα ἐκ τινος διηγήματος τοῦ Μηναίου³. Κατὰ τοῦτο ὁ ὅσιος Ῥωμανὸς ἐκ Συρίας καταγόμενος ἐγένετο διάκονος τῆς ἐν Βηρυτῷ ἐκκλησίας. Ἐπὶ δὲ Ἀναστασίου τοῦ αὐτοκράτορος ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔμενεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου. Ἐνταῦθα κατ' ὄναρ ἐπιφανεῖσα ἡ θεομήτωρ ἐπέδωκεν αὐτῷ τιμῆμα χάριτος εἰποῦσα, ἵνα καταφάγῃ αὐτόν. Ὁ Ῥωμανὸς ἐγερεθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου ἐθαύμαζε καὶ ἐδόξαζε τὸν θεὸν καὶ ἀναστὰς εἰς τὸν ἄμβωνα ἤρξατο ψάλλων τὸ γνωστότατον κοντάκιον εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ⁴. Τὸ διήγημα τοῦτο τῶν Μηναίων χρησιμεύει παρὰ τοῖς κριτικοῖς ὡς βάσις τῆς χρονολογίας τοῦ ἐξόχου μελωδοῦ. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ζήτημα,

¹) Ἰδὲ Christ, Antholog. XLI. ²) Ὁρα ἐν σελίδ. 312 καὶ 318.
³) Τοῦτο εὗρηται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 1 Ὀκτωβρίου, ὅτε τελεῖται ἡ εορτὴ τοῦ Ῥωμανοῦ. ⁴) Christ ἐν τῇ Antholog. ἐν σελίδ. 91.

Ἡ παρθένος σήμερον
 τὸν ὑπερούσιον τίκει,
 καὶ ἡ γῆ τῷ σπλάγιον
 τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·
 ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
 δοξολογοῦσι·
 μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
 ὁδοιποροῦσι·
 δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
 παιδίον νέον, | ὁ πρὸ αἰώνων θεός.

ἂν ἐννοῇται ὁ πρῶτος Ἀναστάσιος († 491—518) ἢ ὁ δεύτερος († 713—716). Ὁ μὲν Pitra καὶ ὁ Stevenson δέχονται τὸν παλαιότερον, ὁ δὲ Christ καὶ ὁ Jacobi τὸν νεώτερον αὐτοκράτορα. Κατὰ τὸν Bouvy ὁ μελωδὸς δέον νὰ τεθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς χρονολογίας τῶν δύο αὐτοκρατόρων. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι ἐν τῷ διηγήματι νοεῖται ὁ πρῶτος Ἀναστάσιος· διότι ὁ δεύτερος καὶ ὀλίγον χρόνον ἐξασίλευσε (μόνον ἐν καὶ ἡμῖς ἔτος) καὶ οὗτος συνήθως ὀνομάζεται διὰ τοῦ πρώτου αὐτοῦ ὀνόματος Ἀρτέμιος. Ἐκ τοιούτων τεκμηρίων ὁ Krumbacher¹ εἰκάζει, ὅτι ὁ Ῥωμανὸς ἤκμαζε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ. Τοῦτο γίνεται πιθανώτερον, διότι Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ὅστις κατὰ τὰ 650—720 ἔζη, ἐν διῳι στροφαῖς τοῦ μεγάλου κανόνος ἐμιμήθη κοντάκιον τοῦ Ῥωμανοῦ².

Ἀμφισβητεῖται μὲν ἡ ἡλικία, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ ἀξία τοῦ διακόνου τῆς Βηρυτοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Τῷ Ἑμεσηνῷ ὁσίῳ ἢ συνείδησις τῶν χριστιανῶν δὲν ἀπονέμει ὑψηλὴν θέσιν ὡς μεγάλῳ ἁγίῳ, ἀλλ' ἡ γραμματολογία τίθησιν ἐν τῷ ὑψίστῳ τῶν μελωδῶν θρόνον. Διότι ἔχει ἔξοχον ποιητικὴν φύσιν, πῦρ ἐνθουσιασμοῦ, βάθος συναισθημάτων καὶ ὕψος γλώσσης, ἥτις ῥέει εὐκόλως, ὡς καὶ ὁ ῥυθμός. Ἄν ὁ Bernhardt³ ἐλάμβανεν ὑπὸ ὄψιν τὸν Ῥωμανόν, πάντως δὲν ἠθελεν εἰπεῖ, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ δὲν εἶχον ποιήσιν. Ὁ μελωδὸς οὗτος ἔχει ἀνεξάντλητον πλοῦτον ἰδεῶν, ἀνυπέροχον πλαστικὴν τέχνην τοῦ

¹) Ἐν σελίδ. 313. ²) Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 90.

Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, | ἀνάστα, τί καθεύδεις;
τὸ τέλος ἐγγίζει | καὶ μέλλεις θορυβεῖσθαι
ἀνάγων οὖν, | ἵνα φείσῃται σου Χριστὸς ὁ Θεός
ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν.

Τῆς γνώμης τοῦ Krumbacher δὲν ἀπέχει πολὺ καὶ ὁ ἡμέτερος Ῥομπότης, ὅστις τὸν μελωδὸν τίθει περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἐν Λειτουργικ. σελίδ. 304. ³) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 695.

λεκτικοῦ καὶ διαπρέπει κατὰ τὴν διανοητικὴν δύναμιν, ἥτις τὰ πάντα ἐξευγενίζει καὶ ἐξαίρει. Ἡ τοῦ κόσμου ἐποπτεία παρ' αὐτῷ εἶναι εὐγενὴς καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα μεστὸν καὶ ἐνδόμυχον. Ἐν τοῖς ἄσμασι τοῦ μελωδοῦ ὑπάρχει πολὺ καὶ τὸ δραματικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ῥητορικὰ ἀντιθέσεις¹. Πρῶτος ὁ Ῥωμανὸς ἐποίησεν οἷκον², ἀλλὰ διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς κοντάκιοις, ἅπερ ἐποίησεν εἰς τὰς δεσποτικὰς, θεομητορικὰς καὶ τὰς τῶν ἐπιφανῶν ἀγίων ἐορτάς. Λέγεται, ὅτι ὁ μελωδὸς ἐποίησε χίλια κοντάκια, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ὑπερβολή. Ὁ Φιλάρετος ὑπολογίζει ταῦτα περὶ τὰ πεντακάσια³. Πρὸς δὲ ἐποίησε κανόνας καὶ στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὰ προεόρτια τῶν Χριστουγέννων, ἐν οἷς δύναται τις νὰ θαυμάσῃ τὴν ὑψηλὴν τοῦ Ἑμεσηνοῦ μελωδοῦ φαντασίαν⁴. Ἐν

¹) Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ κοντάκιον εἰς τὴν τοῦ Πάσχα κυριακὴν παρὰ Christ ἐν σελίδι 90

Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατήλθες, ἀθάνατε,
ἀλλὰ τοῦ ἔδου καθεῖλες τὴν δύναμιν
καὶ ἀνέστης ὡς νικητής, Χριστέ ὁ Θεός,
γυναιξὶ μυροφόροις | φθελγόμενος· χαίρετε
καὶ τοῖς σοῖς ἀποστόλοις | εἰρήνην δωροῦμενος
ὁ τοῖς πεσοῦσι παρέχων ἀνάστασιν.

²) Οἷκον ὀνομάζουσι τὸ μετὰ τὸ κοντάκιον τροπάριον. "Ορα Παπαδόπ. ἐν σελ. 141. ³) Ἐν τῇ Ἱστορικῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας συγγραφίῃ μὲν Ῥωσιοὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τσερνιγόβου Φιλάρετου, ἐξελληνισθείση δὲ ὑπὸ Ν. Παγίδα ἀρχιμανθροῦ ἐν τόμ. III, σελίδ. 237. Οὗτος ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ ἀνέκδοτον χειρόγραφον κείμενον ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθ. τῆς Μόσχας Πλήρη ἔκδοσιν τοῦ Ῥωμανοῦ ἀνέλαβεν ὁ Krumbacher, ὅστις προσφέρει βαρυτίμους ἐργασίας τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ φιλολογίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. ⁴) Παρὰ Christ ἐν σελίδι 139 ἐν στίχ. 13.

Βουνοὶ γλυκασμὸν | σταλαξάτωσαν· ἰδοὺ γὰρ
ἦκει ὁ Θεός, | ἐκ Θαιμᾶν ἔθνη ἤττασθε·
ἀγάλλεσθε προρῆται, | πατριάρχαι σκιρτήσατε·
ἄνθρωποι χορεύσατε ἐνθώς·
ὁ ἰσχυρὸς καὶ μέγας ἄρχων | Χριστὸς τίκισται·
ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν | ἐν γῇ παραγίνεται.

τοῖς μελωδήμασι τούτου παρατηρεῖ τις, ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ σπουδαὶ ἐν Βηρυτῷ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ἤκμαζον.

Τινὲς τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον ἀποδίδουσι τῷ γνωστῷ ποιητῇ Γεωργίῳ Πισίδῃ, ἀλλὰ καὶ ὁ *Christ*¹ καὶ ὁ *Krumbacher*² ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι τοῦτον ἐποίησεν ὁ πατριάρχης Σέργιος κατὰ τὰ 626, ὅτε ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀβάρων³. Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος, ὅστις τὸ πρῶτον ἐψάλη ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τούτου, ὅτι πάντες ἴσταντο κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἤδετο. Οὕτω ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ καθίσματα. Ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ ὑπάρχει γλῶσσα ὑψηλὴ καὶ ῥέουσα, πληθὺς κοσμητικῶν ἐπιθέτων, εὖστοχοι χρήσεις λέξεων καὶ μεταφοραί. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐν τῷ ὕμνῳ ἐπανθεῖ χάρις καὶ σαφήνεια³. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας τὸ μελωδῆμα τοῦτο

¹) Ἐν Antholog. σελ. LII. ²) Ἐν σελίδ. 318. Τῷ Πισίδῃ ἀποδίδει καὶ ὁ μακαρίτης Ῥομπότης ἐν Δειτουργ. σελίδ. 306 καὶ ὁ Παπαδόπουλος ἐν σελίδ. 148. ³) Ὁρα Ἱστορ. Παπαρρηγοπούλ. τόμ. III, ἐν σελίδ. 242. Τοῦτο ὑπαινίσσεται καὶ ἡ ἀφιέρωσις

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχῃον
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω σοι· χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

³) Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν στίχ. 278 παρὰ *Christ* ἐν σελίδ. 147.

Χαῖρε, κιβωτὲ χρυσοθεῖσα τῷ πνεύματι
χαῖρε, θησαυρὲ τῆς ζωῆς ἀδαπάνητε·
Χαῖρε, τίμιον διάδημα | βασιλέων εὐσεβῶν·
χαῖρε, καύχημα σεβάσμιον | ἱερέων εὐλαβῶν.
Χαῖρε, τῆς ἐκκλησίας | ὁ ἀσάλευτος πύργος·
χαῖρε, τῆς βασιλείας | τὸ ἀπόρρητον τεῖχος.
Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια.
χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτονται κτλ.

μετὰ μεγάλης κατανύξεως ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀκούεται ψαλλόμενον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεργίου ἐγένοντο καὶ ἄλλοι ὕμνοδοί, ὧν ὅμως τὰ ᾠσματα δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Τοιοῦτος εἶναι Ἀνδρέας ὁ Πυρρός, ὅστις ἐποίησεν αὐτόμελα καὶ προσόμοια εἰς τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον¹. Αἱ μεταφοραὶ τούτου εἶναι τολμηραὶ καὶ ἡ γλῶσσα δὲν ῥέει, ὡς παρὰ τῷ Ῥωμανῷ καὶ τῷ Σεργίῳ. Πρὸς δὲ ὁ Πυρρὸς ἐποίησε καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη ᾠμάτων, ὡς σιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ δοξαστικὸν τῆς λιτῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Ἐν τοῖς ἐπιφανεστέροις ὕμνογράφοις τάσσεται καὶ ὁ Βυζάντιος ἢ Βύζας, ὅστις ἐποίησε πολλὰ εἶδη ἐκκλησιαστικῶν ᾠμάτων, ὡς τὸ ἰδιόμελον εἰς Κωνσταντῖνον καὶ Ἑλένην². Ἐπιφανὴς ἐν τοῖς ὕμνογράφοις ἐγένετο καὶ Γερμανὸς ὁ ὁμολογητής. Οὗτος ἀνῆλθε καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 715 καὶ ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 740. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀριθμήσωμεν πάντα τὰ μελωδήματα τοῦ εὐσεβοῦς καὶ λογίου πατριάρχου. Ἐν τοῖς ᾠμασι τούτου διεκρίνεται ὁ κανὼν εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς θεοτόκου. Στερεῖται ὅμως ὁ πατριάρχης ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ δὲν ῥέει εὐκόλως, ὡς παρὰ τοῖς ἀριστοτέχναις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας³.

¹) Ἰδὲ παρὰ Christ ἐν σελίδ. 83. ²) Christ ἐν σελίδ. 100. ³) Ὡς δεῖγμα ἔστω τὸ ἰδιόμελον εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον παρὰ Christ ἐν σελίδ. 99.

Εἰς τὰ ὑπερκόσμια σκηνώματα
τὸ πνεῦμά σου, Δημήτριε, μάρτυς Χριστοῦ,
Χριστὸς ὁ θεὸς προσήκατο ἀμώμητον
οὐ γὰρ τῆς τριάδος γέγονας ὑπέρμαχος,
ἐν τῷ σταδίῳ ἀνδρείως ἐναθλήσας
ὡς ἀδάμας στερρός· κτλ.

Πλείονα περὶ τούτου ἰδὲ παρὰ Παπαδοπούλου ἐν σελίδ. 150.

Ἐπιφανῇ θέσιν παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὑμνογράφοις κατέχει ὁ Ἀνδρέας Κρήτης ἀρχιεπίσκοπος († 650—720), ὅστις λέγεται καὶ Ἱεροσολυμίτης¹. διότι ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοδώρου. Ἐγεννήθη δὲ ἐν Δαμασκῷ, ἥτις ἐγένετο ἡ πατρίς τῶν εὐκλεεστάτων τῆς ἐκκλησίας μελωδῶν καὶ ὁ μὲν πατήρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Γεώργιος, ἡ δὲ μήτηρ Γρηγορία. Ὁ ὑμνωδὸς οὗτος ἐποίησε πολλὰ εἶδη ᾠσμάτων, ὡς αἶνους εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, δοξαστικὰ εἰς τὴν λιτὴν τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου· ἀλλὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ δόξαν ἐκτήσατο ἐκ τοῦ Μεγάλου κανόνος, ὅστις παρὰ πάντων δμοιολεῖται ὡς κατανυκτικώτατος². Ἐν τούτῳ λαμβάνων παραδείγματα ἀρετῆς καὶ κακίας ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης δεικνύει, ὅτι ἐκείνη μὲν ἀμείβεται, αὕτη δὲ τιμωρεῖται³. Ὁ Ἀνδρέας δὲν εἶναι βραχύς, ὡς ὁ Ῥωμανός, ἀλλ' ἔχει τοσοῦτον μῆκος λόγου, ὥστε καταπονεῖ καὶ τὸν μακροθυμότερον ἀκροατὴν. Δὲν εἶναι δ' ὅλως πρωτότυπος, ἀλλ' ἀπομιμεῖται καὶ ἄλλους μὲν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸν Ῥωμανόν. Ὅπου δ' ὁμῶς γίνεται ἀνεξάρτητος, ἀποβαίνει ξηρός. Ἐπειδὴ παρεμβάλλει δογματικὰς διδασκαλίας, γίνεται ψυχρὸς καὶ σχολικός⁴. Στερούμενος πυρὸς καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγαπῶν

¹) Ὅρα ἐν σελίδ. XLII. ²) Ὁ κανὼν ἀρχεται σὺν ὡσὶν ἐν τῇ Ἀνθολογ. τοῦ Christ ἐν σελίδ. 147.

Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς | ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν
οὗτός μου θεός, | καὶ δοξάζω αὐτόν·
θεὸς τοῦ πατρὸς μου, | καὶ ὑψώσω αὐτόν·
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Πόθεν ἄρξωμαι θρηνεῖν | τὰς τοῦ ἀθλήου μου βίου πράξεις;
ποίαν ἀπαρχὴν | ἐπιθήσω, Χριστέ,
τῇ νῦν θρηνηδίᾳ; | ἀλλ' ὡς εὐσπλαγχὸς μοι δὸς
παραπτωμάτων ἄφεσιν.

³) Ἰδὲ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 148. ⁴) Ἔστω πρὸς παράδειγμα τὸ ἐν στίχ. 83 τοῦ μεγάλου κανόνος.

Ὡς τρεῖς μόνος ὁ θεός, | σώσον ἡμᾶς ἐκ πλάνης
καὶ πειρασμῶν καὶ περιστάσεων.

τὰ κοσμήματα τῆς τέχνης δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ῥωμανόν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸν Δαμασκηνόν καὶ τὸν Κοσμᾶν, εἰς οὓς μεταβαίνομεν.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς γεννηθεὶς κατὰ τὸ 676 καὶ τελευτήσας τὸ 756 ἦτο υἱὸς τοῦ Σεργίου, ὅστις ἐπωνομάζετο Μανσοῦρ καὶ ἐγένετο θησαυροφύλαξ ἢ, ὅπως εἰπώμεν κατὰ τοὺς νεωτέρους, ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τοῦ καλῖφου Ἀβδουλ Μελὶκ τοῦ πρώτου¹. Ὁ Σέργιος ἔχων σχέσεις πρὸς τὸν καλῖφην ἐξηγόρασε τὸν αἰχμάλωτον Ἰταλὸν μοναχὸν Κοσμᾶν, ὅστις ἐπεκαλεῖτο Ἀσὺγκριτὸς διότι οὐδεὶς τῶν συγχρόνων ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν. Τῷ πολυμαθεῖ λοιπὸν τούτῳ μοναχῷ ὁ Σέργιος παρέδωκε τὸν Ἰωάννην καὶ σὺν αὐτῷ τὸν υἱοθετηθέντα νέον Κοσμᾶν, ᾧ ὁ Ἰωάννης συνεδέετο ἀδελφικῶς. Ὁ Δαμασκηνὸς σοφὸν διδάσκαλον ἔχων ἐγένετο πολυμαθέστατος διότι καὶ περὶ τὰ μαθηματικά καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ περὶ τὴν ὀητορικὴν καὶ περὶ τὴν μουσικὴν ἦτο ἔξοχος. Κατὰ τὸν Krumbacher² Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι ὁ μέγιστος καὶ κλασικὸς δογματικὸς τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ' οὗ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία μέχρι τοῦ νῦν στηρίζεται. Οὐδεὶς μεταγενέστερος Βυζαντινὸς μηδ' αὐτοῦ τοῦ Φω-

¹ Ἐν στίχ. 111 τοῦ αὐτοῦ κανόνος ψάλλεται·

Οὐ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ | ἁμάρτημα οὐδὲ πρᾶξις

οὐδὲ κακία,

ἦν ἐγὼ, σωτήρ, οὐκ ἐπλημμέλησα

κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν,

καὶ θέσει καὶ γνώμῃ καὶ πράξει | ἔξαμαρτίσας

ὡς ἄλλος οὐδεὶς πώποτε

¹) Λέγεται, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τινὰ χρόνον εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρὸς παρὰ τῷ καλῖφῃ, Παπαρρηγόπ. ἐν τῇ Ἱστορ. τόμ. ιγ' α'. ἐν σελίδ. 404. Κατ' ἄλλους τὸ ἐπώνυμον Μανσοῦρ, ὡς ἐπικαλεῖται ὁ Δαμασκηνός, ἐδόθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰωάννου, ὡς καὶ τὸ Ἀρκλᾶς. Τινὲς ὅμως νομίζουσιν, ὅτι τὸ Ἀρκλᾶς εἶναι διάφορον πρόσωπον. Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ. 169.

²) Ἐν σελίδ. 172.

τίον εξαιρουμένου δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν ἐπίδρασιν. Μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ Κοσμῆ ὁ Ἰωάννης ἀπεδήμησεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνταῦθα ἐγένετο μοναχὸς καὶ διέτριβεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα, ἣτις ἐγένετο σχολὴ μεγάλων μελωδῶν.

Δι' ἰσχυρῶν καὶ ἀκαταγωνίστων ἐπιχειρημάτων ἠγωνίσαστο ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τῶν Εἰκονομάχων καὶ ἔγραψε θεολογικά¹ καὶ φιλοσοφικά συγγράμματα. Εἶναι δ' ἄξιον προσοχῆς, ὅτι, καίπερ μαθηματικός, ὅμως δὲν ἐστερεῖτο ποιητικῆς ἐξάρσεως. Οὗτος συνέθετο τὴν Ὀκτώηχον, δι' ἧς ἔθηκε φραγμὸν τῇ προτέρᾳ μουσικῇ ἀταξίᾳ². Αὕτη περιέχει τὰς ἀναστασίμους ἀκολουθίας εἰς ὀκτὼ ἤχους διηρημένας. Ἡ ὀκτώηχος συνίσταται ἐκ τροπαρίων, κοντακίων, οἰκῶν καὶ κανόνων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑπολάβῃ τις, ὅτι πάντα ταῦτα ἐποίησεν ὁ Δαμασκηνός· διότι τούτῳ ἀνήκουσι μόνον αἱ τῶν κυριακῶν ἀκολουθίαι καὶ αὗται οὐχὶ πλήρεις· διότι τὰ ἐπιγραφόμενα Ἀνατολικά ἢ Ἀνατολιακά ἐποιήθησαν ὑπὸ Ἀνατολίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως³. Ὡς ὁ Ῥωμανὸς διακρίνεται κατὰ τὴν ποιήσιν τῶν κοντακίων, οὕτως ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὴν τῶν κανόνων. Τούτων ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κοσμῆς εἶναι οἱ κύριοι ἀντιπρόσωποι. Ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι ὁ μόνος μελωδός, ὅστις συνέθετο κανόνας καὶ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν⁴. Οὕτως ἐποίησε τρεῖς κανόνας Εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν⁵, Εἰς τὰ Θεοφάνεια⁶ καὶ Εἰς

¹) Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον Πηγὴ γνώσεως. ²) Ἡ ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ σύνθεσις ταύτης ἡμφιοβητήθη, ἀλλὰ περὶ τούτου εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. ³) Ὁρᾶ Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ. 198. ⁴) Krumbacher ἐν σελίδ. 320. ⁵) Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 205.

Ἔσωσε λαὸν θαυματουργῶν δεσπότης,
Υγρὸν θαλάσσης κῆμα χερσώσας πάλαι·
Ἐκὼν δὲ τεχθεὶς ἐκ κόρης, τρίβον βατὴν
Πόλου τίθησιν ἡμῖν, ὃν κατ' οὐσίαν
Ἰσὺν τε πατρὶ καὶ βροτοῖς δοξάζομεν.

⁶) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 209.

τὴν Πεντηκοστήν¹. Τὴν δ' ἀκροστιχίδα, περὶ ἧς εἴπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ἐφαρμόζει οὐχὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στροφῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στίχων, ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πόνον παρεῖχε τῷ ποιητῇ. Τὰ τοιαῦτα ὁμως τεχνικὰ κοσμήματα βλάπτουσιν ἐνίοτε τὴν σαφήνειαν τοῦ μελωδήματος. Συνήθως ἡ μὲν γλῶσσα τοῦ Ἰωάννου ῥέει εὐκόλως, τὸ δὲ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἐκδηλοῦται ὡς οἷόν τε μεγαλοπρεπῶς². Διὰ τὰς πολλὰς τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου ἀρετὰς ὁ Ἰωάννης ὠνομάσθη Χρυσόροσος.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ προσφιλὴς ἀδελφὸς καὶ συμμαθητὴς ἦτο ὁ Κοσμᾶς, ὃν νιοθέτησεν ὁ Σέργιος. Οὗτος ἐπονομάζεται Ἀγιοπολίτης καὶ Ἱεροσολυμίτης καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ τῆς Γάζης. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστόν. Ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ ἐποιήθησαν πολλὰ τροπάρια καὶ κανόνες, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ³. Κατὰ τὸν Σουΐδαν οἱ ἁσματικοὶ κανόνες τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμᾶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθῶσι πρὸς ἄλλους⁴. Ὁ Krumbacher⁵ ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ Ἰωάννης εἶναι ὑψηλότερος

¹) Ἐν σελίδ. 213. ²) Πρὸς παράδειγμα ἔστισαν στίχοι τινὲς ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὴν κυριακὴν τοῦ Πάσχα παρὰ Christ ἐν σελίδ. 218.

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως | εὐφραίνέσθωσαν,
γῆ δὲ ἀγαλλιάσθω·
ἐορταζέτω δὲ κόσμος | ὁρατός τε ἅπας
καὶ ἀόρατος·
Χριστὸς γὰρ ἐγγίγεται, εὐφροσύνη αἰώνιος.

³) Παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν σελίδ. 165.

Χριστὸς γεννᾶται· δοξάσατε·
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν· ἀπαντήσατε.
Χριστὸς ἐπὶ γῆς· ὑψώθητε·
ἴσατε τῷ κυρίῳ | πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε, λαοί,
ὅτι δεδοξάσται.

⁴) Ἐν λ. Ἰωάννης· «Συνήμαζε δ' αὐτῷ καὶ Κοσμᾶς ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφροσύματος καὶ πνέων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον· οἱ γοῦν ἁσματικοὶ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο οὐδὲ δέξαντο ἂν, μέχρις ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται». ⁵) Ἐν σελίδ. 320.

τοῦ Κοσμᾶ, ἀλλ' ἀμφότεροι κατὰ τὴν βᾶσιν εἶναι ὅμοιοι καὶ ἔχουσι πρότυπον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Αἱ γινῶμαι τῶν Βυζαντινῶν εἶναι διηρημέναι. Ὁ μὲν πατριάρχης Ἰωάννης ἐν τῇ βιογραφίᾳ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ θεωρεῖ τὸν Κοσμᾶν ἦττον πρωτότυπον, ὃ δὲ Πρόδρομος ἐξαίρει τοῦτον διὰ τὸ πολυμαθές, τὸ θεοπρεπές καὶ τὸ παραρμόγιον. Ἐν τῇ συνειδήσει ὁμῶς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὁ Δαμασκηνὸς θεωρήθη ὑπέροχος· διότι καὶ οἱ μεταγενέστεροι τοῦτον εἶχον ὡς πρότυπον καὶ ἡ Ὀκτώηχος αὐτοῦ μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἐν τοῖς σχολείοις, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ Ὅμηρος.

Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην τῶν μεγάλων μελωδῶν συνωρίδα ἡ ὕμνογραφία καταπίπτει καὶ πρὸς κατάπτωσιν συνεβάλετο οὐχὶ ὀλίγον ἡ καταδίωξις τῶν εἰκονομάχων, οἵτινες ἐκκλησίας, σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας κατέσκαψαν¹. Ἀλλ' οὐχ ἦττον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐκείνοι ἀγῶνες ἐπέρρωσαν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὕμνογραφία ὠφελήθη. Κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴ τοῦ Στουδίου² ἐγένετο ἡ μεγάλη τῶν ὕμνογράφων σχολή, ἐξ ἧς πολλοὶ καὶ περιφανεῖς μελωδοὶ ἐξηλθον. Ἐν τοῖς πρώτοις μνημονεύεται Θεόδωρος ὁ Στουδίτης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωσήφ, ὅστις ἐγένετο ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης († 825). Ὁ Θεόδωρος ἐποίησε μὲν πολλοὺς ἁσματικοὺς κανόνας καὶ ὁλοκλήρους ἀκολουθίας, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα ἔργα αὐτοῦ εἶναι οἱ ἐν τῇ Ὀκτώηχῳ Ἀναβαθμοὶ καὶ ὁ εἰς ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων κανὼν. Πρὸς πολλοῖς ἄλλοις ὁ Ἰωσήφ ἐποίησε τὸν κανόνα τῆς Κυριακῆς τοῦ ἀσώτου. Τοὺς δύο τούτους ἀδελφοὺς Νικηφόρος Κάλλιστος τίθησιν εὐθὺς μετὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν³. Τοῦ Θεοδώρου μαθηταὶ ἐγένοντο πολλοί, ὡς

¹) Krumbacher ἐν σελίδ. 341. ²) Αὕτη ἐκτίσθη κατὰ τὸ 463 ὑπὸ τοῦ Στουδίου. ³) Ἐν τῇ συνόψει τῆς Γραφῆς·

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων,
ἡ λύρα τοῦ πνεύματος Κοσμᾶς ὁ Ξένος,

οἱ Στουδίται Συμεών, Νικόλαος, Κλήμης καὶ Κυπριανός. Ἐν τοῖς χρόνοις τῶν εἰκονομάχων ἤκμασαν καὶ δύο ἄλλοι ἀδελφοί, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Θεοφάνης οἱ ἐπικληθέντες Γραπτοί, οἵτινες ἐγένοντο μοναχοὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγίου Σάββα. Ἐκδιωχθέντες δ' ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου εἰς Θεσσαλονίκην ἐποιοῦν ἐνταῦθα ἁσματικούς κανόνας καὶ διὰ καὶ τὸ προσόμοιον εἰς Δημήτριον τὸν μυροελήτην. Ἐκ τῶν κανόνων τοῦ Θεοφάνους διακρίνεται ὁ εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων

Εἶναι πολλῆς προσοχῆς ἄξιον, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐμελώδησαν ὕμνους καὶ αὐτοκράτορες, ὥς ὁ Θεόφιλος, Λέων ὁ σοφὸς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ πατριάρχαι, ὥς Ταράσιος ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Μιχαὴλ ὁ Ἀρναεώτης, πατριάρχης Ἱεροσολύμων († 830) καὶ Μεθόδιος ὁ Ὁμολογητής, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ μνημονεύσωμεν πάντων τῶν ὑμνοφῶν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Φωτίου, ὅστις ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐτιμήθη διὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιοματίων. Τὴν πολυμάθειαν τούτου μαρτυρεῖ ἡ μυριόεξιλος βιβλιοθήκη. Ὁ Φώτιος ἐποίησε καὶ πολλοὺς κανόνας καὶ στιχηρὰ ἰδιόμελα, ἐν οἷς διακρίνονται τὰ εἰς τὸν Μεθόδιον².

Ὁρφεὺς νεαρός ἡ Δασμακόθεν χάρις
καὶ Θεόδωρος Ἰωσήφ οἱ Σουδίται,
ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μουσουργίας
ξένη τε Σειρὴν Ἰωσήφ ὑμνογράφος
μέλος παναρόμιον Ἀνδρέας Κρήτης.
Καὶ Θεοφάνης ἡ μελιχρὰ κινήτρα
Γεώργιος Λέων τε, Μάρκος, Κασσία.

¹ Ἰδὲ καὶ Παπαδόπ. ἐν σελίδ. 157 καὶ 236 καὶ Ῥομποτ. ἐν σελίδ. 315.

² Δίγεται, ὅτι ὠνομάσθησαν οὕτω διότι ὁ τελευταῖος τῶν εἰκονομάχων βασιλέων Θεόφιλος ἐπέγραψεν ἐπὶ τοῦ μειώπου αὐτῶν διὰ πεφυρακτωμένου σιδήρου δώδεκα στίχους ἱαμβικούς. Ὁρα Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ. 237.

³ Christ ἐν τῇ Anthol. 100.

Τὸ δῶρον τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως δὲν ἐδόθη μό-
νον τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ ἑνίαις γυναιξί. Πολλὰι τούτων
ἦδον ἐν τοῖς θεάτροις, αἵτινες, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρηται-
μιμάδες ἐκαλοῦντο. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελω-
δίας δὲν ἀπείχον εὐσεβεῖς γυναῖκες. Εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ Ποπλί-
α ἡ διάκονος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ μήτηρ τοῦ πατριάρχου
Ἰωάννου. Αὕτη διετίθει μουσικὸν χορὸν παρθένων¹, ἀλλ'
αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς διερχόμενος καὶ ἀκούσας τοῦ χοροῦ
τῶν παρθένων ψάλλοντος κατὰ τῶν εἰδώλων τῶν ἐθνικῶν ἐκέ-
λευσε τὴν διάκονον, ὅπως σιγήσῃ ταύτην ὅμως μὴ ὑπακούουσα
ἐπιμύρησε. Πρὸς δὲ μνημονεύεται Ἑλέκα ἡ μοναχή, ἣτι
ἐποίησεν ἱκετηρίους κανόνας. Ἀλλὰ τί ἡδύνατο γὰρ διαπραῖξαι
τῇ μελωδίᾳ ἢ τῆς γυναικὸς εὐφροῦνα, μαρτυρεῖ ἡ μοναχὴ Κασσία
Κασσιανή². Αὕτη διὰ τὴν εὐγένειαν, διὰ τὴν εὐσέβειαν, δι-
ὰ τὴν εὐφροῦν, διὰ τὸ εὐεῖδες καὶ διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχε παρὰ
τῷ λαῷ τοῦ Βυζαντίου, ἦτο ἀξία, ὅπως γένηται αὐτοκράτειρα
ὅτε ὁ Θεόφιλος ἐκαλέσατο εἰς τὰ βασίλεια τὰς ἐξεχούσας παρὰ
θένους, ὅπως ἐν ταύταις ἐκλέξῃ τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον. Ἐπειδὴ
δ' ἡ Κασσιανὴ ἐν τῇ ἐρωτήσει τοῦ Θεοφίλου ἀπεκρίθη μετὰ
τινὸς κόμπου³, οὗτος ἐξελέξατο τὴν ἐκ Παφλαγονίας Θεοδά-

Εὐφροσύνης σήμερον | ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ στολίζεται,
ἀγαλλομένη κρᾶζουσα·
ἐλαμπρύνθη μου τὸ κάλλος | ὑπὲρ πᾶσαν πόλιν·
ἰδοὺ γὰρ τῶν ἀρχιερέων τὸ μέγα κειμήλιον,
ὁ ἐνδοξος Μεθόδιος, | τὴν πορείαν πρὸς οὐρανὸν ἐποιήσας
Δεῦτε οὖν φιλέοργοι, | τῶν ὁρθοδόξων τὸ σύστημα,
χοροστατήσαντες περὶ τὴν θεῖαν λάρακα,
ἱαμάτων πλημμύραν λαβόντες παρ' αὐτῆς,
ἱκετεύσωμεν αἰτήσασθαι Χριστὸν τὸν Θεόν,
τοῦ ἑυσθῆναι τὴν οἰκουμένην | ἀπὸ πάσης αἵρέσεως.

¹) Ὁρα Βασιλειαν. μαρτυρολόγ. Γ', 104 καὶ Παπαδόπ. ἐν σελίδ. 9

²) Σημειωτέον, ὅτι γράφεται καὶ Ἰκασία. ³) Ὁ μὲν Θεόφιλος ἐννοῶν τὴν
Εὐαν εἶπεν "Ἐκ γυναικὸς τὰ φαῦλα", ἡ δὲ Κασσία ἀπεκρίνατο. "Καὶ
γυναικὸς τὰ κρείττω", ἐννοοῦσα τὴν Θεοτόκον. Τὸ ἀνέκδοτον διηγείται ὁ Ζο-

ραν. Κατὰ τὸ ἀνέκδοτον ἡ Κασσία ἐκλείσθη ἐν τινι μονῇ, ἐν ἣ ἔποιε τὰ μελωδήματα αὐτῆς, ὡς κοινῶς καὶ στιχηρὰ καὶ δὴ τὸ εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν¹. Ἐν τούτῳ εὐφυνῶς καὶ πρωτοτύπως παραβύλλει τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν τοῦ Ἀδγούστου. Κατὰ τὸ ἀνέκδοτον ὅτε ὁ Θεόφιλος ἦλθεν εἰς τὸ κελλίον τῆς Κασσίας, αὕτη ἐποίει τὸ πολυμήνητον ἰδιόμελον εἰς τὴν μεγάλην τετάρτην², ἀλλ' ἀκούσασα τοῦ αὐτοκράτορος ἐρχομένου ἐκρούθη ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ τοῦ καλλίου. Τότε ὁ Θεόφιλος προσέθηκε τὰς τρεῖς λέξεις τῷ φ ῥ ὁ Ὡ ἐ κ ρ Ὑ Ὡ η, ἀλλ' ἐπαυελθοῦσα ἡ Κασσιανὴ ἐπέρανε τὸ ἰδιόμελον. Κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἡ ἀκμὴ τῆς ὑμνικῆς ποιήσεως ἔληξε καὶ δι' ἄλλα αἷτια καὶ διότι ὁλόκληρος ἡ λειτουργία συνετελέσθη. Διὰ τοῦτο οἱ μελωδοὶ δὲν εἶχον τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὰ μελωδήματα αὐτῶν ἔμελλον νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν Ἑκκλησίαν. Οὕτω καταπαύομεν τὸν λόγον ἐν τῇ Κασσιανῇ.

Τὸ ἰδιόμελον τῆς Κασσιανῆς ἔχει τι πένθιμον, ὡς ἡομοξε καὶ εἰς τὸ πάθος τοῦ σωτήρος καὶ εἰς τὴν περιπέτειαν τοῦ βίου τῆς μοναχῆς, ἥτις παρ' ἀξίαν δὲν ἐγένετο αὐτοκράτειρα τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κράτους. Καθ' ὅλον ὅμως ὁ χριστιανι-

ναρᾶς 9, 25. ¹ Οὐρα Christ ἐν σελίδ. XLIX, καὶ Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ. 251. καὶ Ῥομπότ. ἐν σελίδ. 317. ² Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 103.

Ἀδγούστου μοναρχήσαντος ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο
καὶ σου ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς ἀγνῆς
ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήργηται
ἐπὶ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον
αἱ πόλεις γεγένηνται
καὶ εἰς μίαν δεσποτεῖαν θεούτιος
τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν κτλ.

² Παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν σελίδ. 104.

Κύριε, | ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή,
τὴν σὴν | αἰδομένη θεότητα,
μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὀδυρομένη μύρον σοι | πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει κτλ.

σμός ἔχει τι βαρύνθμον καὶ πένθιμον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων θρησκείαν, ἣτις ἦτο χαρίεσσα καὶ ἱλαρά, ὡς ἦσαν καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων. Ἡ διαφορὰ τῶν θρησκειῶν μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ποιήσεις αὐτῶν καὶ ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ὡς ἡ Σαπφὼ πρὸς τὴν Κασσιανήν. Ὁσάκις δ' ἡ ψυχὴ τῶν μελωδῶν σκιρτᾷ καὶ ἀγάλλεται, πρᾶττει τοῦτο ἢ ὅταν ἀναμνησκηται, ὅτι ὁ εὐθυμος οὐρανὸς καὶ ἡ εὐφραϊνομένη φύσις εἶναι κτίσμα τοῦ ἀληθοῦς θεοῦ, ἢ ὅταν φαντάζεται τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν συγκαίροντας ἐπὶ τῷ εὐαγγελισμῷ τῆς θεομήτορος ἢ ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ σταυρωθέντος θεοῦ ἢ ἐν ὁμοίᾳ εὐκαιρίᾳ. Ὅπωςδὲποτε τὴν πρὸς τὴν φύσιν αἴσθησιν τῶν μελωδῶν εὐρίσκομεν ἀκμαίαν¹. Τίνα αἰτίαν ἄλλοι δύνανται νὰ εὐρωσιν, ἀγνοοῦμεν ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν ὅτι καὶ ὁ κοσμοπολιτισμός, ὃν οὐ κατέχεται ὁ χριστιανισμός, καὶ ὁ μοναχικὸς βίος, ὅστις συνήθως διάγεται οὐχὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἀλλ' ἐν τόποις καλοῖς, φέρουσιν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ κάλλους τῆς φύσεως. Ἄλλως τὸ πρὸς ταύτην αἴσθημα προεκάλουν τὰ θέλητρα τῶν Ἀνατολικῶν χωρῶν. Οἱ θόλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ εἶναι οὕτω μεγαλοπρεπεῖς, ὥστε αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων διστάζει νὰ διφρηλατήσῃ ἐν αὐτοῖς, ἂν μὴ περιβληθῇ τὴν περικαλλεστέραν αὐτοῦ πορφύραν, καὶ αὐτὴ ἡ Ταυροπόλος Ἀρτεμις δὲν τολμᾷ νὰ παρουσιασθῇ ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀστέρων, ἂν μὴ περιθέσῃ στέφανον ἀκτινοβόλων ἀδαμάντων. Αἱ δ' Ἑλληνίδες νεφέλαι δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς ἐν τῷ βορρᾷ μελανείμονας συναδέλφους αὐτῶν, ἀλλὰ ποικιλόχρουν ἱματισμὸν παρὰ τοῦ Ἥλιου προμηθενθεῖσαι ὀρχοῦνται μετὰ τῶν ζωηροτέρων ἀνέμων, ἐν ᾧ τὰ ἄνθη ἐκπέμπουσιν ἀρμονίαν ὅλην ἀρωματικῶν πνοῶν. Περιφανὲς δεῖγμα τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς

¹) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 12.

τὸ κάλλος τῆς φύσεως εἶναι τὸ ἄσμα, τοῦ Ἀρσενίου, ὅπερ ἐποίησε πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ κτίστου τῶν πάντων¹.

Ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἁσμασιν εὐρίσκομεν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἀκμαιότατον καὶ βαθύτατον, ὅσον δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν. Αἰτία τούτου εἶναι, ὅτι οἱ μελωδοὶ δὲν ἦσαν Ἕλληνες τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ τέκνα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας. Οὐ μόνον οἱ πλεῖστοι τούτων ἦσαν Ἀσιανοί, ἀλλὰ καὶ οἱ κορυφαῖοι, ὁ Ῥωμανός, ὁ Δαμασκηνός καὶ ὁ Κοσμᾶς. Οἱ τῆς μητροπόλεως Ἕλληνες πάντοτε μὲν εἶχον θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἀλλὰ τοῦτο οὐδέποτε ἐκτῆτο τὸ βάθος τῶν Ἀσιανῶν διότι οὗτοι συνέπαιζον καὶ συνενωχοῦντο τοῖς θεοῖς καὶ παντὸς εἶδους ἐπιγαμίας τούτοις συνῆπτον. Τοῦτο συνέβαινε παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Ἑλλήσιν, εἰκάζομεν δ', ὅτι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο πολὺ διάφορον

¹) Τὸ κάλλιστον τοῦτο ἄσμα δύναται ἰς τὰ εὖρη προχείρως παρὰ τῷ κ. Σάθα ονέ'. Ἡμεῖς ἀποσπῶμεν ἐκ τοῦ σίχ. 54.

Νῦν φυνά ξύμπαντα θάλλει,
ἀγέλαι πτηνῶν σκιριῶσιν
ἐπὶ τοῖς δένδροις φωνῆσαι,
τὸν ὁδοπόρον κηλεῦσαι,
Θεὸν ἀπάντων ὑμνεῦσαι.
τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσῃ;
τίς ἂν ἀξίως λαλήσῃ;
κελαδοῦσι νῦν τὰ πάντα,
γλύκιστον μέλος φωνοῦσι
ψυχὰς εὐφραίνουσι πάντων.
Λογικοὶ νέοι μοι διῦτε
ἔαρος καιρός, σκιριᾶτε
ἐλύθη γὰρ ἡ παχύτης
νεφελῶν εἶαρος ὥρη,
παγετὸς μακρὰν ἤλαθη,
ἀπεδιώχθη τὸ ψυχος,
τὰ σκινθρωπὰ παρωχέκει,
καθαρὰ τανῦν αἰθρία.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρὸς σκιριᾶτε.

ὥς τεκμαιρόμεθα ἐκ τούτου, ὅτι ἐκ τῆς μητροπόλεως πάννυ δλίγοι ἐγένοντο ἄγιοι καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἀφανέστατοι, ὅπερ ὑποδηλοῖ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τὴν ἀσθένειαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας ἐπύδρυσαν Ἀσιατικαὶ ἰδέαι εἶχον τὸ θρησκευτικὸν συναισθημα βαθυτέρον καὶ τοῦτο μέχρι ταπεινώσεως καὶ ἐξευτελισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος πρὸ τοῦ δημιουργήσαντος θεοῦ ἐξικνεῖτο. Ἡ ταπεινότης τῶν Ἀσιανῶν πρὸ τοῦ θεοῦ παρήχθη ἴσως ἐκ τῆς δουλικῆς τούτων ἀγωγῆς πρὸ τῶν δεσποτῶν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ θρησκευτικὸν συναισθημα παρὰ τοῖς μελωδοῖς εἶναι ἰσχυρότατον, τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἢ φαίνεται ἀσθενέστατον ἢ τέλεον ἐλλείπει. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος προσφέρεται τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ οὐχὶ διότι αὕτη ἔσωσε τὴν πατρίδα, ἀλλὰ διότι ἀπὴλλάξε καὶ ἔχει τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ὅπως ἀπαλλάσῃ παντοίων κινδύνων. Μετὰ φιλοσοφικοῦ ὄντως βλέμματος ἡ Κασσιανὴ παρατήρησεν, ὅτι ὥς ἡ τοῦ Αἰγυπτίου μοναρχία τὴν πολυαρχίαν τῶν ἀνθρώπων κατέλυσε, οὕτως ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρώπησις τὴν πολυθεΐαν τῶν εἰδώλων κατήργησεν. Ἡμεῖς δυνάμεθα νῦν εἰπωμεν, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ κοσμοκρατορία καὶ ὁ χριστιανισμὸς εἶναι δύο μεγάλαι δυνάμεις, αἵτινες δίκην πανσθενῶν καὶ βιαίων ἀνέμων πνεύσασαι τοὺς πάλους τοὺς χωρίζοντας τὰ ὅρια τῶν λαῶν κατέρριψαν καὶ τὸ φλογερὸν τῆς πρὸς πατρίδα ἀγάπης πῦρ κατέσβεσαν. Πρὸς κατάσβεσιν συνεζύλοντο καὶ αἱ ἰδέαι τῆς Ἀσίας, ἥτις πάνποτε ἔσχε δεσπότιαν καὶ οὐχὶ ἐλευθέρους πολίτας. Ἐν τῷ ἀχανεῖ κράτει τοῦ ἐξελληνισθέντος Βυζαντίου ἡ μητρόπολις τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰ αὕτη ἔμεινεν ἀπρόσβλητος ἐκ τῶν εἰρημένων ἰδεῶν, ἦτο μικρὰ καὶ ἀσθενὴς καὶ ὥς τοιαύτη δὲν ἠδύνατο νῦν ἐπιδρᾶσθαι. Ὅτι δ' ὅμως ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὁρέων τῆς μικρᾶς ταύτης χώρας τὸ τῆς φιλοπατρίας πῦρ δὲν ἐξέλιπε τέλειον καὶ παρὰ τοῖς ὑπηρέταις τοῦ χριστιανισμοῦ, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἱερεῖς ἦσαν οἱ σηματοφόροι τοῦ ἐπὶ ἀνεξαρχτησίας

ἀγῶνος. Ἐπὶ τῆς σημαίας δὲ ταύτης δὲν ἐγράφη μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ ἡ πατρις.

Βεβαίως ἡ θρησκεία εἶναι φιλοσοφικώτερον καὶ ὑψηλότερον τοῦ περιορισμένου συναισθήματος τῆς πατρίδος. Τοῦτο ὁμῶς συμβαίνει μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ πράξει. Διότι ἡ πατρις σφύζει οὐ μόνον τοὺς τάφους τῶν πατέρων, τὴν τιμὴν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θρησκείαν. Καλῶς ἄρα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταί, ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς συνέδεσαν τὴν θρησκείαν μετὰ τῆς πατρίδος, ὥς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις οἱ τοῦ ἔθνους ἐλευθερωταί. Ὁ Ῥωμανὸς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι οὐρανοφάντορες καὶ οὐρανογείτορες, εἶναι ἡδυμελεῖς τῶν οὐρανίων θόλων ἀηδόνες, εἶναι τηλανγεῖς ἀκτῖνες ἐκπεμφθεῖσαι ἐκ τοῦ ἀπλήτου φωτὸς τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ἀλλὰ σῶμα δὲν εἶναι καὶ οἱ ἐνθουσιώδεις τῆς πατρίδος στρατιῶται, οὐδ' οἱ ἡγήτορες τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἰδεῶν. Ἐν ᾧ οἱ μεγάλοι οὗτοι τοῦ χριστιανισμοῦ οἰκοδόμοι κτίζουσι καμίους, ἐξ ὧν καταρρέουσι ποταμοὶ ἐκκλησιαστικοῦ πυρός, ἐν τῷ ἔθνει ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ἡ φιλοπατρία, δὲν παρέχουσιν ἄλλο τι ἢ πάγην ἀδιαφορίας, ἀπάτριδας καὶ ἀπόλιδας τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ χρίνας, οἰκτείρουσιν τὰ ψυχρὰ μάρμαρα, ἐξ ὧν ἐπλάσθησαν τὰ τῶν ἐθνικῶν εἰδωλα, καὶ θριαμβευτικῶς ἄδουσιν, ὅτι ταῦτα ὁ σταυρὸς εἰς θρύμματα μετέβαλεν. Οὕτως ἡ θρησκεία ἔμεινεν ἀφροσύνητος καὶ ἀνυπεράσπιστος, ὁ δὲ θοῦρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ λαϊκῶν ἐριδίων μὴ φρονεθεὶς ὑπὸ τῶν ἐντομοφθόρων φαρμάκων τῆς φιλοπατρίας κατέφαγε τὰς εἰκόνας τῶν ναῶν, τοὺς πάλους τῶν ὁρίων τῆς ἀχανοῦς αυτοκρατορίας καὶ ἐν τέλει καὶ τὸ ὄλον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους οἰκοδόμημα.

Ἀφ' Ὀμήρου μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου παρῆλθον εἴκοσι καὶ πέντε περίπου πολυειδεῖς καὶ πολέμορφοι ἑκατονταετηρίδες, ἐξ ὧν ἅλλαι μὲν παρίστανται ὥς σεμναὶ καὶ αἰδήμονες παρθέναι, ἅλλαι δ' ὁμοιάζουσι πρὸς γυναικας ἀλαζόνας

καὶ πονηράς. Ἐν τῷ μακροαίῳ τούτῳ χρόνῳ ἤκμασαν ποιηταὶ καὶ μελωδοί, οὔτινες ὥς ἀστέρες τηλαυγείς ἐξήστραψαν καὶ ὥς φωτοζόλοι μηχαναὶ ἐξέπεμψαν δεσμίδας ἠλεκτρικοῦ φωτός κατασελαγισάσας αἰῶνας σκοτεινοὺς καὶ χώρους ζοφώδεις. Ἀλλὰ πόσοι ἄρα γε ἦσαν οὗτοι; Ὅστις δύναται νὰ ἀριθμῇ τοὺς ψαμμακοσίους τοῦ οὐρανοῦ ἀστέρας, οὗτος ἴσως θέλει δυνηθῇ νὰ ἀριθμῇ καὶ τοὺς ἀπειροπληθεῖς τῆς Ἑλλάδος ποιητάς. Ναί ἡ πατρις αὕτη τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἀστέρων ἔτυχε περιφανοῦς ἐννοίας τοῦ κοσμήτορος τῶν ὄντων, ἂν ἡ μουσικὴ καὶ τὸ φῶς ἦναι θεῖα δῶρα. Ἐλέχθη, ὅτι οἱ ἀστέρες διφρηλατοῦντες ἐν τῷ αἰθέρι ποιοῦσι πάντες ὁμοῦ παγκόσμιον ἁρμονίαν μὴ αἰσθητὴν τοῖς ἡμετέροις ὠσίν, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι τὸ θεῖον εἶναι φιλόμουσον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν μὴ ἦναι ἀκριβές, ἡ φιλομουσία τοῦ θεοῦ ἐκδηλοῦται ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ εὐγενέστερα τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ζώων εἶναι μουσικά ἢ ἀγαπῶσι τὴν μουσικὴν, οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν δελφίνων. Ὡς δ' ἐν τοῖς μουσικοῖς καὶ φιλομούσοις διαπρέπει ὁ ἄνθρωπος, οὔτω καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς ὁ Ἑλληνικός.

Ἡ παγκόσμιος ἱστορία διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους, κατονικῶς ἐπαναλαμβανομένας, εἰς τὴν θεοκρατικὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ὑλικήν. Μόνη ἡ ὑλικὴ περίοδος ἢ στερεῖται μεγάλων ποιητῶν ἢ παράγει ταπεινοὺς καὶ φαύλους. Διότι κατὰ ταύτην οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ μὲν τῆς καρδίας ἀποδιώκουν τὰ εὐγενῆ συναισθήματα, ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς τὰς φωτεινὰς ἰδέας καὶ διατηροῦσι μόνον σκοτεινοὺς περὶ συμφέροντος καὶ ἡδονῶν ὑπολογισμοὺς καὶ οὕτω τὸ ἀνθρώπινον κρανίον, ὅπερ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προωρισθὲν ὡς σελασφόρος ἀστήρ τὰ πάντα διαφωτίζων, μεταβάλλεται εἰς ζοφερὸν ἐρεῖσιον, ἐν ᾧ ἄδικοι ἐπιθυμία ὡς νυκτοβία ἀρπακτικὰ ὄρνεα κρώζουσι. Συνήθως ἡ ἀλαζὼν αὕτη μήτηρ γεννᾷ τέκνα δυσειδῆ καὶ ὀλίγων τῶν Σατύρων διαφέροντα. Τοῦναντίον ἡ ἠθικὴ περίοδος ἐγένετο μήτηρ οὐ μόνον μεγάλων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξόχων φιλοσόφων καὶ ἀριστοτε-

χνῶν¹. Τὴν δὲ θεοκρατικὴν περίοδον ἐν τῇδε τῇ μελέτῃ εὐρο-
μεν δὲς, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Περσικῶν
καὶ ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρά-
τορος Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ
καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιόδοις πλείαδες ποιητῶν διεκόσμησαν
τὸν ποιητικὸν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος οὐρανόν. Εἶναι ἀδιάφορον,
ἂν ὠνομάζοντο Ὅμηρος, Ὅσιόδος καὶ Πίνδαρος, ἢ Ῥωμαῖος,
Σέργιος καὶ Δαμασκηνός· διότι ἀρκεῖ, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἵ-
σθημα ἐμετεώρισε τὰς μουσοχαρεῖς αὐτῶν διανοίας εἰς αἰθερίας
σφαίρας, ἐξ ὧν φωτειναὶ ἰδέαι καὶ θερμὰ συναισθήματα συγκομί-
ζονται. Ὅτι δὲ τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν συναίσθημα ἔχει ὑπερφῶ-
πρὸς παραγωγὴν ποιητῶν δύναμιν, γίνεται κατάδηλον ἐκ τοιούτου,
ὅτι ἐν αἰῶσι, καθ' οὓς ἡ Ἑλληνὶς Μοῦσα περιεβάλετο τὰ ἐπαι-
τικά τοῦ Πτωχοπροδρόμου ῥάκη, ἐν τοῖς αὐτοῖς, λέγω, αἰῶσι
τὰ μελωδήματα τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμᾶ ἀνῆρπαζον
ὡς ψυχοτρόφοι αἰεταὶ τὰς ἡνυχᾶς τῶν ἀπείρων τῆς Βυζαντινῆς
αὐτοκρατορίας λαῶν καὶ ταύτας μέχρι τῶν προπυλαίων τῆς οὐ-
ρανίας Ἀκροπόλεως ἀνεξίσαζον.

¹) Περὶ τῆς περιόδου ταύτης λέγομεν ἐν πρυταν. λόγ. σελίδ. 49 "Κατὰ
τὴν ἡθικὴν ταύτην περίοδον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν ὑπεριτάτην τῆς
ἀναπύξεως βαθμίδα ἐξαρθεὶν καὶ παντοειδῶς ἐνταθεὶν ἐξεύρε τοὺς αἰώνιους
καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐν μὲν
τοῖς ναοῖς ἐξήγειρε τὸν θαυμασμόν οὐχὶ ἡ εὐσέβεια τῶν ἱερέων, ἀλλὰ τὸ ἰδε-
ῶδες τοῦ Φειδίου κάλλος, ἐν δὲ τοῖς θεάτροις ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦτο
μόνον ἡ βαλβίς καὶ οὐχὶ τὸ στάδιον τῆς σεμνῆς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφο-
κλέους μεγαλοφύας. Ἐπὶ τῆς Πνυκὸς ἐξήστραπτε καὶ ἐβρόντα ἡ πανοθη-
ρὴς τοῦ Περικλέους ὀητορικὴ, ἐν τῇ Ἥλιαίᾳ κατέθηκεν ἡ ἀπέρριτος τοῦ
Λυσίου χάρις καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐνάρκτα τοὺς σοφιστὰς
ἡ δαιμονία τοῖς Σωκράτους διαλεκτικὴ καὶ εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ
τις, ἂν οἱ κῆποι τοῦ Ἀκαδήμου εἶχον πλείονας τέτιγας ἢ μαθητὰς τοῦ Πλά-
τωνος. Τότε οἱ Ὀμηρικοὶ θεοὶ ἐφαίνοντο ταπεινοὶ πρὸ τῶν εἰδώλων τοῦ
Φειδίου καὶ τὰ θρησκευτικὰ τοῦ παρελθόντος δόγματα ἀπέβαλλον τὴν προ-
τέραν αὐτῶν αἴγλην, ἂν μὴ ἐκυροῦντο ὑπὸ τῆς αὐστηρεῆς τοῦ Σωκράτους
διαλεκτικῆς,,.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	σελ.
Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματολογίαν. Τμη- μα πρῶτον	5—36
Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματολογίαν. Τμη- μα δεύτερον	37—55

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Εἰσαγωγή εἰς τὴν ποίησιν	56—65
------------------------------------	-------

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι.

ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

Κεφάλαιον Α'. Εἰσαγωγή εἰς τὸ ἔπος	66—76
Κεφ. Β'. Περὶ τῶν πρῶτων ἀρχῶν τοῦ ἔπους	77—79
Κεφ. Γ'. Περὶ Ὀμήρου καὶ τῶν Ὀμηρικῶν ἔπων	80—105
Κεφ. Δ'. Ἱστορία τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἀφ' Ὀμή- ρου μέχρις Εὐγάμμωνος (586 π. Χ.)	106—118
Κεφ. Ε'. Περὶ τῶν καλονμένων Ὀμηρικῶν ὕμνων καὶ ἄλλων μικρῶν ποιημάτων κοινῶς τῷ Ὀμήρῳ ἀποδιδομένων.	119—132
Κεφ. ΣΤ'. Περὶ Ἡσιόδου	132—143
Κεφ. Ζ'. Περὶ τῶν ἔργων καὶ ἡμερῶν.	143—146
Κεφ. Η'. Περὶ τῆς θεογονίας.	146—150
Κεφ. Θ'. Περὶ τῶν μεγάλων Ἠοίων καὶ ἄλλων Ἡσιοδείων ποιημάτων.	150—154
Κεφ. Ι'. Ἱστορία τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἀπὸ Πεισι- στράτου μέχρι μεγάλου Ἀλεξάνδρου.	154—161

	σελ.
Κεφ. ΙΑ'. Περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔπους.	161—166
Κεφ. ΙΒ'. Ἱστορία τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἀπὸ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων	166—171
Κεφ. ΙΓ'. Ἱστορία τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους ἀπὸ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων	171—175
Κεφ. ΙΔ'. Ἱστορία τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι μεγάλου Κωνσταντίνου.	176—177
Κεφ. ΙΕ'. Ἱστορία τοῦ διδασκτικοῦ ἔπους κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι μεγάλου Κωνσταντίνου	177—180
Κεφ. ΙΣ'. Ἱστορία τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἀπὸ μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι Ἰουστινιανοῦ (527—566)	181—191
Κεφ. ΙΖ'. Περὶ ψευδεπιγράφων ποιημάτων ἀποδιδομένων τῷ Ὀρφεῖ.	191—194
Κεφ. ΙΗ'. Περὶ Σιζυλλιακῶν καὶ Χαλδαϊκῶν χορησμῶν.	194—196

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙ.

ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Κεφ. Α'. Εἰσαγωγή εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν	197—202
Κεφ. Β'. Περὶ ἐλεγείας.	202—205
Κεφ. Γ'. Περὶ ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἀπὸ τῆς εὐρέσεως τῆς ἐλεγείας μέχρι τῶν Περσικῶν.	205—225
Κεφ. Δ'. Περὶ ἰαμβικῶν καὶ τροχαϊκῶν ποιημάτων.	226—238
Κεφ. Ε'. Περὶ Αἰσωπείων μύθων	238—243

Κεφ. Ξ'. Περὶ ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματος τῆς Ἀττικῆς περιόδου	244—249
Κεφ. Ζ'. Περὶ ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν	250—264
Κεφ. Η'. Περὶ ἐπιγράμματος κατὰ τοὺς Ῥωμαϊ- κοὺς χρόνους	265—268
Κεφ. Θ'. Περὶ ἐπιγράμματος καὶ Ἀνθολογιῶν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. . .	268—274
Κεφ. Ι'. Περὶ μελικῆς ποιήσεως καθ' ὅλον καὶ τῶν διαφορῶν αὐτῆς εἰδῶν	275—283
Κεφ. ΙΑ'. Περὶ τῶν Αἰολέων λυρικῶν ποιητῶν .	283—306
Κεφ. ΙΒ'. Περὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῶν Δωριέων	307—315
Κεφ. ΙΓ'. Περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς μελικῆς ποιήσεως, ἥτοι περὶ τοῦ καθολικοῦ μέλους. . .	316—332
Κεφ. ΙΔ'. Περὶ τῶν διθυραμβοποιῶν τῆς Ἀττι- κῆς περιόδου	332—342

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙΙ.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Κεφ. Α'. Περὶ γενέσεως τῆς τραγῳδίας . . .	343—347
Κεφ. Β'. Περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων δραματικῶν ποιητῶν	348—355
Κεφ. Γ'. Περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ σατυρικοῦ δράμα- τος, ἥτοι περὶ Πρατίνου καὶ Ἀριστίου	355—357
Κεφ. Δ'. Περὶ θεάτρον.	358—362
Κεφ. Ε'. Περὶ ὑποκριτῶν, ἐνδυμάτων καὶ προσω- πέων αὐτῶν.	362—368
Κεφ. ΣΤ'. Περὶ χορηγίας καὶ χοροῦ.	369—372
Κεφ. Ζ'. Περὶ διδασκαλίας τῶν δραμάτων . .	373—383
Κεφ. Η'. Περὶ τῶν μερῶν τοῦ δράματος . . .	384—391

	σελ.
Κεφ. Θ'. Περὶ δραματικῆς τέχνης	392—413
Κεφ. Ι'. Περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῶν μετρικῶν μερῶν τοῦ δράματος	414—421
Κεφ. ΙΑ'. Περὶ τετραλογίας	422—426
Κεφ. ΙΒ'. Περὶ Αἰσχύλου καὶ τῆς δραματικῆς τέ- χνης αὐτοῦ	427—436
Κεφ. ΙΓ'. Ἀνάλυσις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου.	436—459
Κεφ. ΙΔ'. Περὶ τῶν ἀπολεσθεισῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου.	459—467
Κεφ. ΙΕ'. Περὶ Σοφοκλέους καὶ τῆς δραματικῆς τέχνης αὐτοῦ.	468—481
Κεφ. ΙΣ'. Ἀνάλυσις τῶν σωζομένων τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους	481—515
Κεφ. ΙΖ'. Περὶ τῶν ἀπολεσθεισῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους	515—524
Κεφ. ΙΗ'. Περὶ Εὐριπίδου καὶ τῆς δραματικῆς τέχνης αὐτοῦ	524—544
Κεφ. ΙΘ'. Ἀνάλυσις τῶν σωζομένων δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου	545—598
Κεφ. Κ'. Περὶ τῶν ἀπολεσθεισῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου	598—607
Κεφ. ΚΑ'. Περὶ τῶν συγχρόνων τραγικῶν τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου	607—612
Κεφ. ΚΒ'. Ἱστορία τῆς τραγωδίας ἀπὸ Εὐριπίδου μέχρι μεγάλου Ἀλεξάνδρου	612—615
Κεφ. ΚΓ'. Ἱστορία τῆς τραγωδίας μετὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον	616—621
Κεφ. ΚΔ'. Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως	621—626
Κεφ. ΚΕ'. Περὶ ἱλαροτραγωδίας, μαγῶδίας καὶ φλυάκων	626—627
Κεφ. ΚΣ'. Περὶ γενέσεως τῆς κωμῶδίας	628—630

	σελ.
Κεφ. ΚΖ'. Περὶ Ἐπιγράμνων	631—633
Κεφ. ΚΗ'. Περὶ μίμων	634—635
Κεφ. ΚΘ' Περὶ ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμωδίας πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους	636—644
Κεφ. Λ'. Περὶ κωμωδίας καθ' ὅλον	645—648
Κεφ. ΛΑ'. Περὶ Ἀριστοφάνους καὶ τῆς δραματι- κῆς τέχνης αὐτοῦ	648—652
Κεφ. ΔΒ'. Ἀνάλυσις τῶν σωζομένων κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους	652—675
Κεφ. ΔΓ'. Περὶ τῶν ἀπολεσθεισῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους	675—678
Κεφ. ΔΔ'. Περὶ μέσης κωμωδίας	678—684
Κεφ. ΔΕ'. Περὶ νέας κωμωδίας	684—694

ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Κεφ. Α'. Περὶ τῆς ποιήσεως τῶν Βυζαντινῶν καθ' ὅλον	695—705
Κεφ. Β'. Περὶ τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως τῶν Βυ- ζαντινῶν	705—725
Κεφ. Γ'. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως καὶ μελωδίας τῶν Βυζαντινῶν καθ' ὅλον	725—739
Κεφ. Δ'. Περὶ ποιητῶν καὶ μελωδῶν	740—762

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελίς	στίχος	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
17	25	Ἔλλησιν τοῦτο	Ἐλλήσι τοῦτο
33	16	ἀδάμαντες	ἀστέρες
37	15	εὐχέρεια	εὐχέρεια
47	6	χαπμωδία	χασμωδία
47	22	ὑπερσυντελικόν	ὑπερσυντελικόν
48	22	ἐξήκοντα	ἐξήκοντα
77	12	λέγει, πολλοὶ	λέγει, ὅτι πολλοὶ
79	11	ἐκεῖναι	ἐκεῖναι
84	28	σύγγραμμα	σύγγραμμα
88	32	Derepische	Der epische
120	2	ὠνόμαζαν	ὠνόμαζον
173	18	τοῦ ποιήματος	τοῦ ποιήματος
190	12	χαριέστατον	χαριέστατον
200	19	Διὰ ταῦτο	Διὰ ταῦτα
210	2	ἐνεπαιστικῷ μέτρῳ	ἀναιπαιστικῷ μέτρῳ
217	21	Λακεδοιμόνιος	Λακεδαιμόνιος
294	13	τὸν οἶκον αὐτῆς	τὸν οἶκον αὐτῆς
327	26	μνημονεύει	μνημονεύει
378	31	ὠδεῖόν	ὠδεῖόν
411	19	Εἰρήσθω	Εἰρήσθω
413	17	Σεσημειώσθω	Σεσημειώσθω
414	12	καθ' ἡμέραν	καθ' ἡμέρον
417	18	σύ-νηθες	σύν-ηθες
426	3	τῆς δραματικᾶς	τῆς δραματικῆς
440	20	ἢ ὑπόθεσις.	ἢ ὑπόθεσις
441	16	προαγγέλει	προαγγέλλει
444	30	Begk	Rergk
449	32	Σενέκας	Σενέκας
458	2	ὠφελοῦσιν ἡμῖν	ὠφελοῦσιν ἡμᾶς
»	12	ὀφείλει	ἀφείλεν
466	12	δράματος	δράματος
471	2	ἐξωτερικόν	ἐξωτερικόν
472	19	στέφανος	ὁ στέφανος
506	10	τὰ πρὸς ἀπόπλουν	πρὸς ἀπόπλουν
511	13	θυγατέας	θυγατέρας

Σελίς	στίχος	ἀντί	ἀνάγνωθι
518	20	Ἐκτορος	Ἐκτορος
523	4	Τηλεγονείας	τῆς Τηλεγονείας
528	12	ἀριστοκρατορικῶν	ἀριστοκρατικῶν
530	4	ὁ τραγικὸς	ὁ τραγικὸς
538	28	ἐρμηνεύσῃ	ἐρμηνεύῃ
547	30	Lachanann	Lachmnan
568	22	κατεσκευάσθησαν, τὰ μελικά	κατεσκευάσθησαν τὰ με- λικά
580	10	ἡ Ἑλένη	ἡ Ἑλένη
590	4	δύναται	δύνανται
602	24	τῇ Ἀρκαδίας	τῆς Ἀρκαδίας
603	33	τερπομένον	τερπομέναν
607	5	τὴν ἀπώλειαν	διὰ τὴν ἀπώλειαν
622	10	χρυσοορρόα	χρυσουρρόν
651	15	Ἀριστοφάνους	Ἀριστοφάνους
661	20	Ἡλιαίας	Ἡλιαίας
752	28	ἐγίνοντο	ἐγένοντο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ПОЛІТ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας